

कालिका धार्य सङ्कलितसूत्र, [तदुपरि श्रीमलयगिरि सूरि कृता संस्कृत टीका] और पूज्य परमानन्दर्षि कृत प्राषा टीका युत

श्रीयुत राय धनपतिसिंह बहादुर कृत आगमसङ्ग्रह के

॥ १५ पनरहवां जाग सूत्र ॥

॥ पंनवणा सूत्र चतुर्थोपाङ्ग समाप्तः ॥

लौकागच्छीय श्री रामचन्द्र गणि कृत संस्कृतानुवाद युत

अथि नानकचन्द्रजी से संशोधित होके मुद्रित हुआ ।

इस पुस्तक पर रजिस्टरी हुई है [बनारस जैन प्रभाकर प्रेस नानकचन्द्र जती] सवत् १९४० । सन् १९८४ ईसवी ।

पश्चिमी दर्प १००० पुस्तकें
दास की पुस्तक ५०॥-१

५०० जैनयुक्त सुसाहित्य
५०० राय धनपतिसिंह ग्रन्थ

तिन्नि २ सुखं पश्येयमनश्रयतिनिनसारि । पश्येयतिनिनवपञ्च सप्ततिनेत्रद्वयउच्छते ॥ १ ॥ दोषदमकोपपञ्चदोषकनङ्कनते । दोषोपजसतेन
 उपायाङ्कविरुताङ्क ॥ २ ॥ अथवायमन्तल्यान प्रथमाक्षरसङ्कट-तितितुं पञ्चनवतिच पतिज्ञपसतिनिचउच्छते । सप्तदोषपञ्चपञ्चगत पञ्चमद्वार
 नियन्त्राणां ॥ ४ ॥ यत्तं पामय यकोनविशदकस्यानाना पूर्वेपुष्पैः पूर्वाङ्गैः परिसस्यान कृत तदुपद्वयते-तत्र चतुरशीति तन्नाशि पूजार्गं, चतुर
 शीतिलंसा चतुरशीतिलङ्के शुभ्यता तत पूर्व जवति तस्यपरिमाणं सप्तति, कात्तिलज्ञाणे पदपञ्चाशत्कोटिसङ्ख्याणि ७:५६०००००००००० सनेन
 जागो ज्ञपते तत इदमागत एकादशपूर्वाकोटीकात्को द्वानिशतिपूर्वकोटीलक्षानि चतुरशीतिपूर्वकोटीसङ्ख्याणि अष्टादशोत्तराणि पूजकोटशतानि
 एकाशीतिपूर्वलक्षानि पञ्चनवतिपूर्वसङ्ख्याणि ॥ नीतिषि षट्पञ्चाशदधिकानि पूजशतानि अत ऊर्ध्वं पूर्वं जागो न लक्ष्यते तत पूर्वाङ्गैः जागद्वय तने
 दमागत यकयिज्ञतिपूर्वाङ्गलक्षानि सप्तति पूर्वाङ्गसङ्ख्याणि पद यकोनपञ्चाधिकानि पूर्वाङ्गशतानि, तत ऊर्ध्वं च इदमन्यत् ऊर्ध्वरितमगतिवृत्ते-अशी

तिलक्षानि पञ्चाशत्सङ्ख्याणि श्रीगिज्ञतानि षट्त्रिंशदधिकानि मनुष्याणामिति । तथाच पूर्वापायंप्रणीता अथ गाथा-मनुष्याणाजह्नपद यक्कारस
 पृथकोटिकोटींशु । वायीसकोटिलक्ष्मा कोटिसङ्ख्यादधुलसोहं ॥ १ ॥ अष्टेवयकोटिसया पुष्टाण्डमुत्तरातुंशोति । यक्कासीर्ध्वलक्ष्मा पञ्चाशत्सङ्ख्या
 सङ्ख्या ॥ २ ॥ क्षप्पन्नातिनिसया पुष्टाण्डपुष्टवेगियाअने । यत्तोपुष्टगाइ इमाइअनिय।इअनाइ ॥ ३ ॥ लक्ष्माइमगवीस पुष्टगाणंसयरीसङ्ख्याय ।
 अष्टेवगुणठा पुष्टगाणसयाईति ॥ ४ ॥ तर्साइसपसङ्ख्या पञ्चासखलूनवंसङ्ख्याय । तिनिसयाइतीसा स्यइयाअश्विलामनुष्या ॥ ५ ॥ इति, इमा
 नेव सख्या विश्वोपलम्भनिमित्त प्रकारान्तरणाइ-अष्टवण लक्षउर्ध्वलेपगागदायरासी इति ॥ अष्टवांत प्राग्वत्, यणवतिच्छदनकानि यो राशि
 क्त जवति-यो राशि रहुंनार्हं लिख्यमान पञ्चाशतिवारान् छेद सप्तते पर्यन्तेच सकलमेकरूप पर्यं
 श. पञ्चमवगुणित. कोत्र प्रत्यय इतिषदुप्यत-इह

सत्त्वाश्च छेदनकानि, तत्र प्रथममष्टौ द्विती
~~तत्त्वसंख्यामात्रं चतुष्टयं-इह यो यो वर्गो देन २ वर्गेण गुण्यते तत्र २ तयो द्वयो रपि छेदनकानि प्राप्यते य~~
 ॥ प्रथमवर्गेण गुण्यते द्वितीयवर्गे षट् तथाहि-द्वितीयो वर्गः षोडशलक्षः प्रथमवर्गेण चतुष्करूपेण गुण्यते जाता चतु षष्टिः तस्याः प्रथमं छेद
 कः द्वात्रिंशत् द्वितीय षोडश तृतीयमष्टौ चतुर्थं चत्वारः, पञ्चमं द्वौ षष्ठं नक इति । यदनन्वयापि जावनीय, तत्र पञ्चमवर्गे द्वात्रिंशच्छेदका
 नि, षष्ठे चतु षष्टि स्ततः पञ्चमवर्गेण षष्ठे वर्गे युक्ते षस्रवतिः छेदनकानि प्राप्यन्ते, अथवा रूपं स्थापयित्वा ततः षस्रवतिवारान् द्विगुणाद्विगु

हन्तपदे संखेजा संखिजानु कोलाकोलीनु तिजमलपयस्स उचरि चउजमलपयस्स हेठा, अहवणं लठो
 वगो पंचमवगपफुप्पत्तो, अहवणं लसउत्तेदणदाई रासी उक्कोसपदे असंखिजा असंखेजाहिं उसप्पि
 णीउस्सप्पिणीहिं अवहीरति कालत्तं, खेत्तत्तं रूपपस्सिक्केहिं मणुस्सनेहिं रोढी अवहीरति, असंखिजाहिं
 उसप्पिणीउस्सप्पिणीहिं कालत्तं, खेत्तत्तं अणुलपठमवगमूलं तद्वयवगमूलपफुप्पत्तं, तत्थणं जेते मुक्कोलणा

तानि स्यात्संख्येयानि स्यादसंख्येयानि, जघन्यपदे संख्येयाः, संख्येया कोटीकांल्यस्त्रियनलपदस्योपरि चतुष्मलपदस्याधस्तात्, अथवा षष्ठो
 वर्गः पञ्चमवर्गप्रत्युत्पन्नोऽथवा षस्रवतिच्छेदनदायी द्वात्रिंशत्कृपदे ऽसंख्येया असंख्येयाजिरुत्सर्पित्यवसप्पिणीजिरपहियत्ते कालत्तः, दोत्रतः

न्यातासु भावते वर्गं न गिणोये सोजे वर्गं ४ ए पहिलो वर्ग १६ बीजो वर्ग २५६ चौजो वर्ग ६५५३६ ७ चौथो वर्ग ४२८४८६७ ८ पांचमो वर्ग १८४४
 ६७४४०७३७-६५५६१६ ७ छठो वर्गः पांचमवर्गमाथे गिणोये तिवारे ७६ आकहुवे यतन्ना जघन्यपदे मनथक्के ७ ७६ आकपूर्वं पुरुषे गाथाकहीके कति
 सिद्धिसंख्यं पंचेयनवयतिंश्च चत्वारि पंचेयंतणि नवपचस्रवत्तिष्ठइ ६५५३६७ ॥ १ ॥ चू। कोपंचदोळकगे छठो बीजो वसते वंठायाई चरिहंता

दनकदायी राशिरिति, तदेवं जलन्यपदगजिहितसिद्धे

उक्तं-उक्तोपपत्तौ असंख्येया इत्यादि ॥ उक्तं-एवमेवं ये मनुष्या जयन्ति ते असंख्येया स्तत्रापि कालतः परिनाशचिन्ताया समयमेकैकम
न्युपपत्तौ सामर्थ्येन सङ्ख्यानिवृत्तसर्पिण्यवसर्पिणीभि रपज्ञियते, क्षेत्रतो रूपे प्रक्षिप्ते मनुजैरेकाश्रेणिः परिपूर्णा अपज्ञियते किमुक्तं भवति उ
क्तपदे ये मनुष्या स्तेषु मध्ये एकस्मिन् न सत्कल्पनया एते प्रक्षिप्ते सकलापि श्रेणारेका पज्ञियते तस्याश्च श्रेणः क्षेत्रकालाभ्यामपहारमार्गेण काल
तस्तावदसंख्येयानिवृत्तसर्पिण्यवसर्पिणीभिः क्षेत्रतोजुलप्रघटनमूलं तृतीयवर्गमूलप्रत्युत्पन्नं किमुक्तं भवत्यहुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशिरभक्त्य यनया वद
पञ्चाशदधिकशतद्वयप्रमाणं तस्य यत्प्रथमं वर्गमूलमसत्कल्पनया षोडशलक्षणं तत् स्तृतीयेन वर्गमूलेनासत्कल्पनया द्विकलक्षणं गुह्यते गुह्यते च
सति यावान् प्रदेशराशि र्भवति असत्कल्पनया द्वात्रिंशत् यतावत्प्रमाणः स उ रपज्ञियमाणा यावत् श्रेणि निर्णयमियत्तं तादन्तानुष्ठा अपि निष्टा

शुपयन्ति आह-कथमेकस्याः श्रेणि यथोक्तप्रमाणैः सशकै रपज्ञियमाणा या असंख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो लगति ? उच्यते-क्षेत्रस्यातिपूतत्वात्,
उक्तञ्च सूत्रेपि-सुहुमोघज्ञोयकालो ततोसुहुमययं हवद्वत्तं । प्रकुलसंकीर्णं च सप्तिशीलुअसंख्येया इति ॥ १ ॥ मुक्तान्यौघिकमुक्तवत्, वैक्रियाणि
बहुानि सख्येयानि गर्भश्रुत्क्रान्तिकानामेव केपाचि द्वैक्रियलब्धिसम्भवात्, मुक्तान्यौघिकमुक्तवत्, आहारकाशयौघिकाहारकवत्, तैजसकामंशा
नि बहुानि बहुदैदारिकवत्, मुक्तान्यौघिकमुक्तवत्, व्यन्तराणासौदारिकाणि यथा नैरयिकाणां वैक्रियाण्यबहुान्यसङ्ख्येयानि, तत्र कालतः परि
माणाचिन्ताया प्रतिसमयमेकैकापहारे असंख्येयानिवृत्तसर्पिण्यवसर्पिणीभि रपज्ञियते क्षेत्रता असंख्येयाः श्रेणयः असंख्यातासु श्रेणिषु यावन्त आ
काशप्रदेशा स्तावत्प्रमाणानीति ज्ञाय स्ताश्च श्रेणयः कियत्प्र इति चे दुन्यते-तत्र प्रतरस्यासंख्येयो जागः प्रतरासङ्ख्येयजागप्रमित इत्यर्थः, तथाचा
ह-वेउद्विषरीरा जहा नेरुइयाण मिति ॥ वैक्रियशरीराणि व्यन्तराणा नैरयिकाणा केवलं नूच्या विशेष स्तथाचाह-नवरमित्यादि ॥ नवरं ता

मां श्रेणीना विफल्गुचि यंक्तव्यंति ज्ञापः, साध सुप्रमिद्वत्या नोक्ता कथं सुप्रमिद्वेतिमे दुष्यते-इह महादशकके पञ्चोन्निपतिर्यं गुणपुंशकैष्यो संख्ये
यगुणहीना व्यक्तरा. पठ्यन्ते तत यथा विफल्गुचिरपि तिर्यक्पञ्चन्रियविफल्गुचि रसंययगुणहीना वक्तव्या इति आहव भूलटाकाकारां पि-
जम्हामहादशक पचिन्दिपतिरिपनपुंसगहितो प्रसखेजगुणहीना वाणमतरा पाठकत तद्वा विस्वजसूदयि तंसि तंतिती सखेजगुणहीना चंउ

या आहारगाय । वेउल्लियसरीरगा जहा नेरइयाणं नवरं तासिणं संधीण विस्वजसूडंसखिजा जोयणरसउ
वग्गपलिजागी पयरस्स मुक्केल्लया जहा उल्लिया उरालिया तेयाकम्मया जहा एतेसिणं चंवे वेउल्लिया । जो
इसियाणं एवंचेव नवर तासिणं संधीणं विस्वजसूडंवि लप्पन्नं गुलसयवग्गपलिजागी पयरस्स वेमाणियाणं

यामोदारिकाणांकारकानि य । वैक्रियशरीराणि यथा नेरयिकाणाम् । नवरं तासा श्रेणीना विफल्गुचिः, संख्येयथोजनज्ञानवर्गप्रतिज्ञाग,
प्रतरस्य मुक्तानि यथोपिकान्योदारिकाणि । तेजसकामयानि यथैतेषा चैव वैक्रियाणि । ज्योतिष्काणामेव चैव नवर तासा श्रेणीना विफ

ले अपहरिते चत्रगौ अगुनप्रथमप्रमंमूल निगवर्गमूले प्रत्यक्षर नहुने । तत्थणं जेसे म्मेणगा ते जहा चरानिया ओडिया मुक्केल्लगा वेउल्लियाणं भते प
वहा णोवमा । तिहा जे मुक्केल्लग ते जिम ओटारिक ओवनोपरै मण्णोवण काहवा पैक्रियनी प्रथ चसर हे गीतम । दुविहा प० तं० वसेल्लगाय मक्के
ल्लगाय तत्थणं जेते यउल्लगा तेषं संखिजसमण अवहोरगाथे २ । धोयमेदे वडल्ल १ मुक्केल्लग २ तिहा जेते वसेल्लग ते भव्यातात्ते समय २ अपहरि अप
हरै । संखेज्यणं नाखेणं अवहोरंति नो चेवणं अवडिया सिया तत्थण जेते मुक्केल्लगा तेण जहा चरानिया ओडिया । संख्यताकाथे समये अपहरिते ते
अपहरिते थके जिसेपथाय तिहा जेते मुक्केल्लग ते जिम ओटारिक आधना पायायाजोपरै जाणिवो । आहारगसरीरगा जहा ओडिया तेयाकम्मया ज
हा पचिन्दिचेव चरानिया वाणमतराणं जहा नेरइयाण चरानिया । आहारकशरीर जिम प्राधने आकावे तेजस कामंण जिम ओटारिकशरीर तिम
नेरइयाणं नवर तासिणं संधीणं विस्वजसूडं सखेज्यजोयण

सर्वसंयमो जनज्ञतवर्गप्रमाणाः प्रतिज्ञागः प्रतरस्य पूरणे अपहरणे वा इति याकाशः । इयमत्र जावना-संयमो जनज्ञतवर्गप्रमाणा श्रेणिसंयमो यदि एकैको व्यन्तरः स्याप्यते त तस्ते सकलमपि प्रतरमापूरयति यदिवा यद्येकं व्यन्तरापरहारे एकैकसंयमो जनज्ञतवर्गप्रमाणा श्रेणिसंयममपहियते तत एकत्र व्यन्तरा निष्ठा या न्ति परतः सकलप्रतरमिति मुक्तान्योचिकवत्, प्राहारकाणि नैरयिकवत्, तेजसकामंयाणि वदन्ति वैक्रियवत्, मुक्तान्योचिकसुखवत्, ज्याति काणामोदारिकाणि नैरयिकवत्, वैक्रियाणि बह्वान्यसंयमानि, तत्र कालतो मार्गगाया प्रति समयमेकैकापहारिसामस्येनासंयमाजिज्ञत्सपिण्य वसपिणीजि रपहियते, क्षेत्रतो असंयमाः श्रेणय स्ताश्च श्रयायः प्रतराशेय्ययनागप्रमिता स्तथाषाष्ट-जोडसियाण एवपंचव इति ॥ नवर्मित्यादि ना विज्ञाप दर्शयति-नवर तासा श्रेणीनां विष्कम्भशूचि वंक्तव्ये ति शेषः, इयमपि सुप्रसिद्धत्वान्नोक्ता कथमिह सुप्रसिद्धेति चेदुच्यते-यस्मान्महाद शक्रो व्यन्तरं ज्योतिष्काः संयमगुणा उक्ता स्तरा मतेषा विष्कम्भशूचिरपि तेषा विष्कम्भसूत्रे संयमगुणा ब्रह्म्याः तयावाह-शूलटीकाकारः-ज म्हावाणमन्तरेहिंती जोडसिया सलेज्जगुणा याद्वज्जति तन्हा विष्कम्भसूत्रं वि तंति तेहिंती संयमगुणाश्च जवति इति ॥ जवर प्रतिज्ञाने स्पष्ट तरो विज्ञेय स्तमंत्राह-बिह्वप्यसुगुलसयवगमपलिजागो पयरस्त इति ॥ षट्पञ्चाशदधिकज्ञतद्व्याकुलवर्गप्रमाणाः प्रतिज्ञागः प्रतरस्य पूरणे उपहर गो च, अत्रापीय जावना-षट्पञ्चाशदधिकज्ञतद्व्याकुलवर्गप्रमाणा श्रेणिराशं यद्येको ज्योतिष्को अवस्थाप्यते ततस्ते सकलमपि प्रतरमापूरयन्ति, यदिवा यद्येकज्योतिष्कापरहारेण एकैक षट्पञ्चाशदधिकज्ञतद्वयवर्गप्रमाणा श्रेणिसंयममपहियते तत एकत्र ज्योतिष्काः परिसमाप्तिमुपयान्ति नप

एवचेत्र तासिणं तासिणं संहोणं त्रिस्कनसूत्रं सुगुलविलीयवर्गमूलं तद्वयवर्गमूलपञ्चुप्यन्तं, अहवणं सुं

संज्ञापि षट्पञ्चाशदकुलशतवर्गप्रतिज्ञागः प्रतरस्य, तैनाजिज्ञानासेप जैव तासा २ श्रेणीना विष्कम्भशूचिरकुलद्वितीयवर्गमूलं तृतीयवर्गमूलप्रत्यु

सवद्व्यपलिभागा पयरस्त । आहारक वैक्रियशरीर जिज्ञे नारको तिम जायिदा ए विधिष ते अणि विष्कम्भशूचो संख्याता योजन ७ वर्गप्रमाणप्रतिमा

॥ १ ॥ पर्यायास्तिकनयमतेन पुनः परिणामं पूर्वसत्यांयायेत्यादिनाज्ञा उत्तरेणासत्तापर्यायेण प्रादुर्भावः, तथाचामुमेव नयमधिकृतान्वयोक्तं-
सत्पर्यायविनाज्ञाः प्रादुर्भावोऽसत्ताचपर्यायतः । द्वयाणां परिणामः प्रोक्तस्तु पर्यायनयस्य ॥ २ ॥ जगदानाद्य-गौतम । द्विविधः परिणामः प्रज्ञप्त
स्तद्यथा-जीवपरिणामश्चाजीवपरिणामश्च, तत्र जीवस्य परिणामो जीवपरिणामः प्रायोगिकः अजीवस्य परिणामः अजीवपरिणामः पक्षेति । च
अष्टौ रुगतानेकमेदसूक्ष्मी' तासु जेडान् अथ सूक्ष्मद्वयं पश्यति-तथाप्याद्य-जीवपरिणामश्च ज्ञाते । इत्यादि ॥ द्वाविधा जीवपरिणामस्तद्यथा-
गतिपरिणाम इत्यादि ॥ तत्र गच्छते नैरधिकादिगतिमार्गद्वयज्ञादप्यत इति गतिर्नैरधिकत्वादिपर्यायपरिणामतिर्गतिरेव परिणामो गतिपरि
णामः, तथा दम्पनादिन्द्रः आत्माज्ञानलक्षणपरमेश्वरयोगात् तस्यदभिन्द्रियमिति निपातनादिन्द्रः ज्ञादादिव प्रत्ययः, इन्द्रियाण्येव परिणाम इ
न्द्रियपरिणामः, सतथा कपति हिउति परस्पर प्राणिनोऽस्मिन्नित कषः ससार स्तमयते अन्तर्भूतस्यार्थत्वात् गमयति प्रापयति ये ते कषायाः
कर्मणो शित्यश्चप्रत्ययः, कषायाश्च परिणामः कषायपरिणामो, लज्जादिशब्दार्थो वक्ष्यमाणलेइयाश्च परिणाम लेइयापरिणामः, योगश्च परि
णामो योगपरिणामः, उपयोगश्च परिणाम उपयोगपरिणामः । अथ ज्ञानपरिणामज्ञानपरिणामचारिणपरिणामवदपरिणामेष्वपि जावनीयं, स
अत्यसीपा पदानामित्य कर्मणोपन्यासेन कारणमभिधीयते तत्र सर्वजायास्तत्तद्भावाश्रिता गतिपरिणाम विना न प्रादुर्पति ततः प्रथम गतिप

रिणामे य । जीवपरिणामेण ज्ञाते ! कतिविधे पश्यते ? गोयमा ! दसत्रिहे पश्यते, तंजहा-गतिपरिणामे
इन्द्रियपरिणामे कषायपरिणामे लेइयापरिणामे जीवपरिणामे उवज्जगपरिणामे नाणपरिणामे दंसणपरि

मानकषायपरिणामो मायाकषायपरिणामो लोभकषायपरिणामः । लेइयापरिणामो ज्ञदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । पञ्चविधः प्रज्ञप्त

नगत्तर्गं प्रमाणवतिभागे दृष्टा भागना पात्तनापरे करवी वसानिकने पिण इमहो ज जाणिः पी विधेव ते अणि पिष्क'नसूयो । अणुनितिय'मामलं

॥ हे पञ्चमे ॥ इत्यादि पाठान्तरानाम् । तदन्तरानामान्द्रयपरिणाम उक्त इन्द्रियपरिणामं च सात इष्टानुष्ठानप्रयसस्वत्वाद्वाग
 द्वेषपरिणतिरूपजायते इति तदनन्तरं कषायपरिणाम काषायपरिणामश्चावश्य लेख्यापरिणामाविनाशवी तथाहि लेख्यापरिणामः सयोगिके
 वलिनामपि यावद्भवति यतो लेख्याना स्थितिर्निरूपणावसरे लेख्याध्ययन श्रुतलेख्याया जघन्या उत्कृष्टा च स्थितिः प्रतिपादिता-सुहुतद्वंतुजहन्ता
 उक्तोसाहोइपुत्रकोलीउ । नवहिवरसेहिंजणा नायद्यालुक्कलेसार ॥ इति । साच नववर्षानपूर्वकोटिप्रमाणा उत्कृष्टा स्थितिः श्रुतलेख्यायाः सयोगि
 केवलिन्युपपद्यते नान्यत्र, कषायपरिणामस्तु सूक्ष्मसम्प्राय यावद्भवति ततः कषायपरिणामो लेख्यापरिणामाविनाशतो लेख्यापरिणामश्च कषाय
 परिणाम विनापि जवति ततः कषायपरिणामानन्तरं लेख्यापरिणाम उक्तो नतु लेख्यापरिणामानन्तरं कषायपरिणामः तथा लेख्यापरिणामो
 योगपरिणामात्मको योगपरिणामो लेख्या इतिवचनात्, उपपादयिष्यते चायमर्थो लक्ष्यापदे सविस्तरमतो लेख्यापरिणामानन्तरं योगपरिणाम
 उक्तः संसारिणा च योगपरिणतानामुपयोगपरिणति स्ततो योगपरिणामानन्तरमुपयोगपरिणामः सतिचोपयोगपरिणामे ज्ञानपरिणाम इति,
 तदनन्तरं ज्ञानपरिणाम उक्तः ज्ञानपरिणामश्च द्विधा सम्यक्ज्ञानपरिणामो मिथ्याज्ञानपरिणामश्च, तौच न सम्यक्त्वमिथ्यात्वव्यतिरेकेण जवत इ

णामे चरित्तपरिणामे वेदपरिणामे । गतिपरिणामेणं जते ! कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! चउल्लिहे पश्यते,
 तंजहा-नेरड्यगतिपरिणामे तिरियगतिपरिणामे मणुयगतिपरिणामे देवगतिपरिणामे । इन्द्रियपरिणामेणं

स्तद्यथा-रुक्मलेश्यापरिणामो नीललेश्यापरिणामः कापोतलेश्यापरिणामस्तेजोलेश्यापरिणामः पटलेश्यापरिणामः श्रुतलेश्यापरिणामः । यो

तोजावगंसूत्र घनप्रम, णमात्र अंगिहै याजतो पाछलोपरै जाणिवो । पणवणाण सरौर पय सस्यत्त ॥ इति प्रज्ञापना ण भगवतो सूत्रे ढादशमां शरौर
 पद संपूर्णमगमत् ॥ १२ ॥ कतिविहेणं भंत परिणामे प० गोयमा । द्विवै तेरनो पद परिणाम कहैहै हे भगवन् केतले प्रकारे परणाम
 कद्या हे गौतम । परिणामे दुविहे प० तं० जीवपरिणामे अजीवपरिणामे जीवपरिणामेणं भंते कतिविहे प० गोयमा । परणाम दोषप्रकारे कद्या ते

ति तदन्तरः दर्शनपरिणाम उक्तः नगरगुद्दर्शनपरिणामे च शीघ्रानां जिनवत्तनारुणततो नय २ संयोगानिर्गमितज्ञापरिणाममेतयोपपन्नतथा रि
गपरिणाम उपप्रायत, ततो दर्शनपरिणामानन्तरं चारिणपरिणामवशात् वेदपरिणाम प्रलयमुपनयन्ति, भद्राश्रया स्ततश्चारिणपरिणामानन्तरं

जंते ! कतिविहे पणत्ते ? गोयमा ! पचविहे पणत्ते, तजहा—साह्मद्विषपरिणामे चरिणद्विषपरिणामे १
णिदिनपरिणामे जिह्मिद्विषपरिणामे फासिंद्विषपरिणामे । कसायपरिणामेणं जंते ! कठविहे पणत्ते ? गो
मा ! चउत्तिहे पणत्ते, तजहा—काहकसायपरिणामे माणकसायपरिणामे मायाकसायपरिणामे लोकाहता
यपरिणामे । लंस्सापरिणामेणं जंते ! कतिविहे पणत्ते ? गोयमा ! छविहे पणत्ते, तजहा—कण्हउत्तापरि

गपरिणामो जदत्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । त्रिविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—मनोयोगपरिणामो वाग्योगपरिणाम माययोगपरिणामः । उपमां
गपरिणामो जदत्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—साकारोपयोगपरिणाम आनाकारोपयोगपरिणामश्च । ज्ञानपरि
णामो जदत्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । पञ्चविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—आजिनितांपिक्कज्ञानपरिणाम श्रुतज्ञानपरिणामोऽवधिज्ञानपरिणामो

करेहे जीवपरिणाम १ अजीवपरिणाम २ जीवपरिणामना जीतनामेद कक्षा छे हे गौतम । दसविहे पं० तं० गतिपरिणामे ३ । दवपं० कसायपं० लंसा
यपं० जोगपं० सवयोगपं० पाणपं० अणाणपं० दंसयपं० चरित्तपं० वेदपं० गतिपरिणामेणं अने कतिविहे पं० गोयमा । दसपकारे कक्षा ते करेहे
गतिपरिणाम १ इंद्विषपरिणाम २ कपायपरिणाम ३ लेश्यापरिणाम ४ उपयोगपरिणाम ५ ज्ञानपरिणाम ६ अज्ञानपरिणाम ७ दर्शनपरिणाम ८ चारिण
परिणाम ९ वेदपरिणाम १० गतिपरिणाम जीतलेप्रकारे हे भगवन् कक्षा ते गौतम । चउत्तिहे पं० तं० नरवगति परिणामे मणयगतिपं० तिरियगतिपं०
देवगतिपं० इंद्विषपरिणामेणं अने कतिविहे पं० गोयमा । ४ प्रकारे नरवगति १ परिणाम १ मनुष्यगति परिणाम २ तिरियगतिपरिणाम ३ देवगति ४

गौतम । १० तं० सातेद्विषपं० चखेद्विषपं० पाणेद्विषपं० जिह्मिंद्विषपं० फासेद्विषपं० कसाय

हे पन्नहे ॥ इत्यादि पाठविहः । सञ्जिहो नौदयः परिणामविधौपाः । सञ्जिहोतेवास्य यथाक्रमं जेदान् उपदशयति नष्टपरिणामेषु जते । कइवि

णामे नीललेसापरिणामे काउलेसापरिणामे तंउलेसापरिणामे पम्हलेसापरिणामे सुक्कलेसापरिणामे । जोग
परिणामेणं जते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! तिविहे पस्सत्ते, तंजहा—सणजोगपरिणामे वडजोगपरि
णामे कायजोगपरिणामे । उवजोगपरिणामेण जते ! कइविह पस्सत्ते ? गोयमा ! दुविहे पस्सत्ते, तंजहा—
सागारोवजोगपरिणामेय अण्णागारोवजोगपरिणामेय । नाणपरिणामेणं जते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा !
पंचविहे पस्सत्ते, तंजहा—आग्निणिबोहियनाणपरिणामे सुयनाणपरिणामे लुहिनाणपरिणामे मणपज्जवना

परिणामेणं अंते कतिविह पं० गोयमा । पांचलेः कइते ते कइहे श्रीचन्द्रिय परिणामं १ चक्षुद्रियपरिणाम २ श्रोत्रेन्द्रियपरिणाम ३ रसनेन्द्रियपरिणाम ४
गन्धेन्द्रियपरिणाम ५ कषायपरिणाम हे भगवन् केतले प्रकारे वड्ढा ह गीतम । चउविह पं० तं० कोइअसायपं० साणअसायपं० माइअसायपं० लो
पं० लेसापरिणामेण अंते कतिविह पं० गोयमा । चारपकारे कइते ते कइहे कोइअसायपरिणाम १ सामकसाय २ सायाकसाय परिणाम ३
साय परिणाम ४ लेखापरिणामना उभयपन् केतला सेदहे हे गीतम । उविह पं० तं० कइलेसायं० गांउलेसायं० कांउलेसायं० तेअसेम पं०
जोगं० सुक्कलेसायं० जोगपरिणामेणं अंते कतिविह पं० गोयमा । उमेदके कणलेखापरिणाम १ मोक्कलेखापरिणाम २ कापीतलेखापरिणाम ३ तेजो
लेखापरिणाम ४ पल्ललेखापरिणाम ५ अतलेखापरिणाम ६ योगपरिणाम केतले प्रकारे भगवन् वड्ढा ह गीतम । तिविहे पं० तं० सणजोगपं० वडजोग
पं० कायजोगपं० उवजोगपरिणामेणं कतिविह पं० गोयमा । तीन्देद मन्वीग १ वचनयोग २ काययोगपरिणाम ३ उपयोगपरिणाम हे भगवन् केतला
सेदहे गीतम । दुविहे पं० तं० सागरीअगपं० अण्णागारीअगपं० नाणपरिणामेणं अंते कतिविह पं० गोयमा । जोगमेदे जोगारोपयोग १

णपरिणामो केवलज्ञानपरिणामे । अज्ञानपरिणामेणं ज्ञते ! कडविहे पस्यते ? गोयमा ! तिविहे पस्यते ,
 तंजहा—मतिज्ञानपरिणामे सुयज्ञानपरिणामे विज्ञानपरिणामे । दृष्टणपरिणामेण ज्ञते ! कतिविहे
 पस्यते ? गोयमा ! तिविहे पस्यते , तंजहा—समादृष्टणपरिणामे मिच्छादंष्टणपरिणामे सम्मत्तिदंष्टणप
 रिणामे । चरित्तपरिणामेणं ज्ञते ! कडविहे पस्यते ? गोयमा ! पचविहे पस्यते , तंजहा—समादृष्टचरित्त
 परिणामे छेदोवहावणीयचरित्तपरिणामे परिहारविसुद्धिचरित्तपरिणामे सुज्जमसपरायचरित्तपरिणामे इ

मय पंचयज्ञानपरिणामः केवलज्ञानपरिणामः । अज्ञानपरिणामो जदत्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गीतम । त्रिविधः प्रज्ञप्तस्तथा—मत्तज्ञानपरि
 णाम श्रुताज्ञानपरिणामो विज्जज्ञानपरिणामः । दर्शनपरिणामो जदत्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गीतम । त्रिविधः प्रज्ञप्तस्तथा—सम्यग्दर्शन
 परिणामो मिथ्यादर्शनपरिणामः सम्यक्प्रतिष्ठादर्शनपरिणामः । चरित्तपरिणामो जदत्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गीतम । पञ्चविधः प्रज्ञप्तस्तथा

अनाशरीपसंगपरणाम १ ज्ञानपरणामना भगवन् कीतला भेद कक्षा हे गीतम । पंचविधं पं० तं० आभिषं धोइवणाणप० सुयणाणप० श्रोतणाण
 प० मयपलायणाणप० कीलणाणप० अज्ञानपरिणामेणं ज्ञते कतिविहे पं० गोयमा । पांचप्रकारे कक्षा ते कहे मतिज्ञानपरणाम १ श्रुतज्ञानपरणाम
 २ अविज्ञानपरणाम ३ मयःपदंज्ञान परणाम ४ केवलज्ञान परणाम ५ अज्ञानपरणामना कीतला भगवन् भेद कक्षा हे गीतम । तित्तत्वे पं० तं० स
 अणाणप० मय अणाणप० पिसंगणाणप० दंष्टणपरिणामीय भवे कतिविहे पं० गोयमा । ३ भेदे ते कहेहे मति पज्ञान १ श्रुतपज्ञान २ विज्ञानपर
 णाम ३ दर्शनपरणामना कीतला भेद कक्षा हे गीतम । तिविधे पं० तं० सत्तदंष्टणप० मिथ्यादंष्टणप० सम्मत्तिदंष्टणप० चारतपरिणामेणं भंते
 कतिविहे पं० गोयमा । चारप्रकारे कक्षा ते कहेहे सम्यग्दर्शनपरणाम १ मिथ्यादर्शनपरणाम २ सम्यक्प्रतिष्ठादर्शनपरणाम ३ चरित्तपरणामना भेद भगव
 न गतिप० इतिवपरिणामेणं भंते कतिविहे पं० गोयमा । तं० समादृष्टचरित्तप० छेदोवहावणीयचरित्तप० परिहारविसुद्धिचरित्तप० सुज्जमसपरायचरित्तप०

हे पञ्चमे ॥ इत्यादि पाठचिह्नः । सञ्जाति नैरयिकादयो ये परिणामविशेषे विंशतिस्तान् तथा प्रतिपादयति-नैरयिका इत्यादि ॥ शुभं, ननर

हस्तकायचरित्रपरिणामे । वेदपरिणामेण ज्ञते ! कतिविहे पञ्चमे ? गीयमा ! तिविहे पञ्चमे, तजडा-इत्यादि
वेदपरिणामे पुरिसवेदपरिणामे नपुंसगवेदपरिणामे । नैरयिका गतिपरिणामेण निरयगतिया इन्द्रियपरिणामेण
पंचिन्द्रिया कसायपरिणामेण कोहकसाईवि जाय लोचकसाईवि । लेसापरिणामेण कण्ठलेस्सावि नीललेस्सा
वि काउलेस्सावि । जोगपरिणामेण मगजोगीवि वट्टजोगीवि कायजोगीवि । उवजुगपरिणामेण सागारो-

था-सामायिकचारित्रपरिणाम ऋदोपस्थापनीयचारित्रपरिणामः परिष्कारविद्युद्विचारित्रपरिणामः सूक्ष्मसम्परायचारित्रपरिणामो यथाख्या
तचारित्रपरिणामः । वेदपरिणामो जदत्त । कतिविधः प्रश्नतः ? गीतम । त्रिविधः प्रश्नस्तद्यथा-स्त्रीवेदपरिणामः पुत्रवेदपरिणामो नपुंस
कवेदपरिणामः । नैरयिका गतिपरिणामेण निरयगतिकाः । इन्द्रियपरिणामेण पञ्चेन्द्रियाः कसायपरिणामेण कोचकसायिनी मावलोचकसायि
नीपि । लेदयापरिणामेण कण्ठलेदया अपि नीललेदया अपि कायोतलेदया अपि । योगपरिणामेण सत्तियोगिनोपि वाग्योगिनोपि काययोगि-

पञ्चकायचरित्रपं वेदपरिणामेण ज्ञते कतिविहे पं, गीयमा । पांकीदे ते कहेई सासायनचारित्रपरिणाम १ छिदीपस्थानीयचारित्रपरिणाम २ पाप
डारविशदचारित्रपरिणाम ३ सूक्ष्मसंस्तरायचारित्रपरिणाम ४ यथाख्यातचारित्रपरिणाम ५ वेदपरिणामना हे भगवन् कीतला वेदकख्या हे गीतम । तिवि
हे पं, तं, इतिवेदपं, पुरिसवेदपं, नपुंसगवेदपं, नैरयिका गतिपरिणामेण । तंकीदे स्त्रीवेदपरिणाम १ पुत्रवेदपरिणाम २ नपुंसकवेदपरिणाम ३ ना
रजोने गतिपरिणामे । निरयगतिया इन्द्रियपरिणामेण पंचेन्द्रिया कसायपरिणामेण कोचकसाईवि जाय लोचकसाईवि लेसापरिणामेण कण्ठलेमगावि
जाय कांथीलेमगावि जोगपरिणामेण । नरकगति इन्द्रियपरिणामे पंचेन्द्रिय कसायपरिणामे कोचकसायिनीपिण जांजने कोचकसाईवि पिण लेदयापरिणामे
कण्ठलेदया पिण जांजने कांयोतलेदया पिण योगपरिणामे । मगजोगीवि वट्टजोगीवि कायजोगीवि सागारीवट्टकावि यथागारीवट्टकावि पापप

वि काउलेस्सावि ॥ तथा तिर्यक्पञ्चेन्द्रियमनुष्यव्यातिरेकेणाव्यथ चारित्र्यपरिणामः सर्वथा न जघति जगत्साक्षात्तया शतं कस्यचरितपरिणामनिषे-
धः वेदपरिणामचिन्तायां च नैरयिका नपुंसका एव स्त्रियो नापि पुरुषाः नारकमनुष्किंमा नपुंसकागीतिवचनात्, अथमधुरकुमारा अपि, नवर-
गतिमधिकृत्य देवगतिरिति स्तोषाच्च महाद्विकानां तेजोलेश्यापि जघति ततउक्त-तेजोलेश्यावि कुनि ॥ वेदपरिणामचिन्तायां स्त्रियः पुरुषावा नपुंसका
देवानां नपुंसकत्वस्यासंज्ञात्, तथा पृथिवीकायसूत्रे नवरं ॥ लेखापरिणामेण चित्यादि ॥ इह पृथिव्याभ्युत्थपतीनां तेजोलेश्यापि सन्नवति येन
सौधर्मज्ञानपर्यंतावां देवानामेतेषूत्यादसंज्ञात्, ततउक्त-तेजोलेश्याविद्वति । एतेषां च पृथिव्यादीनां यथाज्ञानमपि शास्त्रादनसम्यक्तमपि न जघति

परिणामेण इत्यीवेदगावि पुरिसवेदगावि नोनपुंसगवेदगा सेसं तंचैव, पुषंजाव थणियकुमारा । पुढवी
काडया गतिपरिणामेण तिरियगतिया इंदियपरिणामेण एगिंदिया सेसं जहा नरेइयाण नवर लेखापरि-
णामेण तेउलेस्सावि जोगपरिणामेण कायजोगी नाणपरिणामो नत्थि । अण्णाणपरिणामेण मइअण्णाणी

अपि मोनपुंसकवेदकाः शेषं तच्चैव । एव यावत्स्तमितकुमाराः । पृथिवीकायिका गतिपरिणामेण तिर्यगगतिः, इन्द्रियपरिणामेणैकेन्द्रियाः
शेषं यथा नैरयिकाणाम्, नवरं लेखापरिणामेण तेजोलेश्या अपि, योगपरिणामेण काययोगिनोपि, ज्ञानपरिणामो नास्ति । अज्ञानपरि-

पुरुषवेदे नपुंसकवेदे इवे असुरकुमारनी पिण इमहंज ए विशेष गति आओदेवगति । कण्हलेसावि जाव तेउलेसावि वेदपरिणामे इत्यीवेदगावि पुरि-
सवेदगावि नो नपुंसगवेदगावि सेसं तंचैव एवं जाव थणियकुमारा । कण्हलया ४ जालमै तेजलयातांइ वेदपरिणामे वेदे स्त्रीवेदपिण पुरुषवेद पिण
नयो नपुंसकवेद शेषं बीजी सर्वमारकोनीपरे इम अंलगं स्तमितकुमार । पुढवीकाडया गतिपरिणामेण तिरियगतिया इंदियपरिणामे एगिंदिया सेसं
जहा नरेइयाणं नवरं । पृथिवीकायगतिपरिणामे तिर्यगगतिया इंदियपरिणामे एकेन्द्रिय शेषं जम नारको ए विशेष । लेखापरिणामे तेउलेसावि
भा० जोगपरिणामेण कायजोगी नाणपरिणामे नत्थि अण्णाणपरिणामे मतिअण्णाणी सुयअण्णाणी । लेखामांइ तेज पिण पृथिवीमे जोगपरिणामे का

कषाचित् करणपर्याप्तानां सासादनसम्यक्त्वमवाप्यते तत स्त्री ज्ञानपरिणतापि सम्यक्दृष्टयोप्युक्ता स्तिर्यग्पञ्चेन्द्रियाणां च धरूपि लेश्या सम्भवन्ति

जहा चउरिंदिया नवरं इंदियपरिवुह्नीकायत्वा । पंचिंदियतिरिक्कजोगिया गडपरिणामेण तिरियगतिया सेस
जहा नेरइयाणं नवरं लेस्सापरिणामेण जाव सुक्कलेस्सावि । चरित्तपरिणामेण नोचरित्ता अचरित्तावि च
रित्ताचरित्तावि । वेदपरिणामेण इत्थीवेदगावि पुरिसवेदगावि नपुंसगवेदगावि । मणुस्सगतिपरिणामेण म
णुयगतिया इंदियपरिणामेण पचिंदिया अणिंदियावि । कसायपरिणामेण कोहकसाईवि जाव अकसाईवि

थ्यादाएनो नोसम्यक्किथ्यादाएनोपि । एव यावच्चतुरिन्द्रिया नवरं इन्द्रियपरिवुह्निः कलंथ्या । पञ्चन्द्रियतियंग्यानिका गतिपरिणामेण तिर
यंगतिका । जेष यथा नेरयिकाणाम् । नवरं लेश्यापरिणामेण यावच्छुक्कलेस्सावि अपि । चरित्तपरिणामेण नोचरित्ता अचरित्ता अपि चरित्ताच
रित्ता अपि । वेदपरिणामेण स्त्रीवेदका अपि पुरुषवेदका अपि नपुंसकवेदका अपि । मनुयगतियपरिणामेण मनुजगतिका, इन्द्रियपरिणा
मेण पञ्चेन्द्रिया अनीन्द्रिया अपि । कसायपरिणामेण कांचकपायिनोपि यावदक्कसायिनोपि । लेश्यापरिणामेण कल्लेस्सावि अपि यावदक्के

गोवि असायपरिणामेण मति असायौ सुय असायौ विमंणाणो दंसेणपरिणामेण । मतिज्ञानपिण अज्ञानपरिणामेण मति अज्ञानो अत अ
ज्ञानो विमंणाणो दंसेणपरिणामे । नो मण्णदिह मिच्छदिहो नो ससायिच्छदिहोवि सेमं तवेव एव जाव चउरिंदिया नवरं । सम्यक्दृष्टि मिथ्या म
हो सम्यक्मिथ्य दृष्टि शेषनारको पारिम जाहने चोरोदय ए विशेष । इंदियपरिवुह्नीकायत्वा पंचिंदियतिरिक्कजोगिया मतिपरिणामेण तिरि
यगतिया सेम जहा नेरइयाण नवरं । आपणो आपणो इद्वयधरुवा पंचेन्द्रिय तिर्यग्यानिया मतिपरिणामेण तिर्यगगतिया शेष जिम नारकोपोपं
ए विशेष । लेश्यापरिणामेण जाव सुक्कलेस्सावि चरित्तपरिणामेणो भवति मणुयगतियपरिणामेण मणुयगतिया इंदियपरिणामेण । लेश्यापरिणामे जा
नने सुक्कपिण हुवे चरित्तपरिणामेणो मणुयगतियपरिणामे मणुयगतिया इन्द्रियपरिणामे । पंचिंदिया अणेदियावि कसायपरिणामेण कोहकसाईवि

लोहपारिणामेणं कुरुलेह्यानि जान लोहपारिणामेणं । जोगपरिणामेणं मगजोगीनि जान अजोगीनि । लव
 उगपरिणामेणं जहा नेरुया । नाणपरिणामेणं आनिभिन्नोदिसनाणीनि जान केवलनाणीनि । अन्नापण
 रिणामेणं तिन्निनि अन्नाणा । दसणपरिणामेणं तिन्निनि दंगणा । चरित्तपरिणामेणं परितानि अणरि
 ताणि चरित्ताचरित्ताणि । वेदपरिणामेणं उरुणीवेदगाणि पुरिसवेदगाणि नपुसगवेदगाणि अवेदगाणि । नाण
 मंतरा गतिपरिणामेणं देवगतिमा जहा असुरकुमारा एवं जोडसिमाणि नवरं लेसापरिणामेणं तेउलेह्या ये

यथा भाष । मोगपरिणामेणं मगजोगीनि जान मगजोगीनि । लव उगपरिणामेणं जहा नेरुया । नाणपरिणामेणं
 आनिभिन्नोदिसनाणीनि जान केवलनाणीनि । अन्नापण रिणामेणं तिन्निनि अन्नाणा । दसणपरिणामेणं तिन्निनि दंगणा ।
 चरित्तपरिणामेणं परितानि अणरि ताणि चरित्ताचरित्ताणि । वेदपरिणामेणं उरुणीवेदगाणि पुरिसवेदगाणि नपुसगवेदगाणि
 अवेदगाणि । नाण मंतरा गतिपरिणामेणं देवगतिमा जहा असुरकुमारा एवं जोडसिमाणि नवरं लेसापरिणामेणं तेउलेह्या ये

अत्र यत्कथांश्चैव लोहपारिणामेणं कुरुलेह्यानि जान लोहपारिणामेणं । जोगपरिणामेणं मगजोगीनि जान अजोगीनि । लव
 उगपरिणामेणं जहा नेरुया । नाणपरिणामेणं आनिभिन्नोदिसनाणीनि जान केवलनाणीनि । अन्नापण रिणामेणं तिन्निनि अन्नाणा ।
 दसणपरिणामेणं तिन्निनि दंगणा । चरित्तपरिणामेणं परितानि अणरि ताणि चरित्ताचरित्ताणि । वेदपरिणामेणं उरुणीवेदगाणि
 पुरिसवेदगाणि नपुसगवेदगाणि अवेदगाणि । नाण मंतरा गतिपरिणामेणं देवगतिमा जहा असुरकुमारा एवं जोडसिमाणि नवरं
 लेसापरिणामेणं तेउलेह्या ये

ततःमूत्रे उक्तं-जाय सुकलेस्सावि इति । तथा देशनश्चारित्रिणामोपि तेषां मूल्ययति तत उक्तं-चरित्ताचरितीवि इति । तथा ज्योतिष्काणां तेजोलक्ष्यैव कवला न ज्ञाया तेज्या स्ततोन्निहितं-लंसापरिणामश्च जते । इत्यादि । स्निग्धवन्धनपरिणामो रूक्षवन्धनपरिणामश्च । तत्र स्निग्धस्य स तौ बन्धनपरिणामः स्निग्धवन्धनपरिणामः, तथा रूक्षस्य सतौ बन्धनस्य परिणामो रूक्षवन्धनपरिणामश्च शब्दौ स्वगतानेकज्जेदसूचकौ । अथ कथं

भाणियावि एवंचैव नवरं लेस्सापरिणामेणं तेउलेस्सावि पक्षलेस्सावि सुकलेस्सावि । संहंजीवपरिणामे । अजीवपरिणामेणं जते ! कतिविहे पक्षते ? गोयमा ! दसविहे पक्षते तंजहा-बंधनपरिणामे गडुपरिणामे सठाणपरिणामे जेदपरिणामे वन्धनपरिणामे गंधपरिणामे रसपरिणामे फासपरिणामे अगुरुलक्ष्यपरिणामे सहपरिणामे । बंधनपरिणामेणं जते ! कतिविहे पक्षते ? गोयमा ! दुविहे पक्षते, तंजहा-णिश्रु

ज्ञापरिणामेन तेजोलेज्या अपि पक्षलेज्या अपि सुकलेज्या अपि । समामो जीवपरिणामः । अजीवपरिणामो जदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः १ गौतम । दशविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-बन्धनपरिणामो गतिपरिणामः खस्यानपरिणामो जेदपरिणामो वणपरिणामो गन्धपरिणामो रसपरिणामः स्पर्शपरिणामोऽगुरुलक्ष्यपरिणामः शब्दपरिणामः । बन्धनपरिणामो जदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः २ गौतम । द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-स्निग्धवन्ध

रागतिपरिणामेणं देवगतिः एवं जहा असुरकमारा एवं जायसियावि नवरं लंसापरिणामेणं तेउलेसा । वानव्या रगतिपरिणामे देवगतिः इमजिम असुरकमारा इम ज्योतिषी पिण ए विशेष लक्ष्य परिणामे तेजो लक्ष्या हुवै । वभाणियावि एवंचैव नवरं लंसापरिणामेणं तेउलेसावि जाय रुकलेसा वि । वैभानिक पिण इम हाँज ए विशय लक्ष्य परिणामे तेजलेज्या थौ माडौ जालगे शकलक्ष्या पिण हुवै । सेतं जीव परिणामे । एतलै जीव परिणाम कक्षा । अकिंतं अजीव परिणामे २ अंत ते कतिविहे पं० गौ दसविहे पं० तं० । द्विवै अजीव परिणामना कंगलाभेट हे भगवन् कक्षा गौतम दशमेदे कक्षा ते कहेछ । बंधनपरिणामे गतिपं० सठाणपं० लेदपं० वन्धपं० गंधपं० रसपं० फासपं० अगुरुलक्ष्यपं० सहपं० । बंधन परिणाम गति परिणामे

स्तिगणस्य सती बन्धनपरिणामो जयति कर्षाया रूपास्य मत एति बन्धनपरिणामस्य तपानामात-समनिष्ठगामत्वादि ॥ परस्परं समस्तिगणतायां
 तथा परस्परं समरूपातायां समगुणरूपातायां बन्धो न जयति किंतु यदि परस्परं स्तिगणत्वस्य रूपास्य च विषममात्रा जयति तदा बन्धः स्तब्धः
 नागुणजायते । इयं तत्र साधना-समगुणस्तिगणस्य परमाख्यादेः समगुणस्तिगणेन परमाख्यादिना सप्त सम्बन्धो न जनयति किंतु यदि स्तिगणः स्तिगणे
 न रूपाः रूपाणां सप्त स्तिगणगुणो जयति तदा विषममात्रत्वाद्भवति तथा परस्परं सम्बन्धः नियममात्रायां बन्धोजयतीत्युक्तं ततो विषममानानिरूप
 णाभं मात-तिगुणस्तिगणगुणस्य परमाख्यादि ॥ स्तिगणस्य परमाख्यादेः स्तिगणगुणानेव सप्त परमाख्यादिना यतो जयितुमर्हति तदा नियमात्रादि
 कारिगुणानेन परमाख्यादिनतिजायः । रूपागुणस्यापि परमाख्यादेः रूपागुणान परमाख्यादिना सप्त यदि यथो जयति तदा तस्यापि तेन त्वात्यधि

बन्धनपरिणामे य लुक्कबन्धनपरिणामे य । समणिष्ठयाएवंधो नहोडसमलुक्कयाएब्धिणहोड । वेमातगिष्ठ
 लुक्क त्तेणनधोखंधाणं । गिष्ठस्सगिष्ठेणदुयाहिण लुक्कस्सलुक्केणदुयाहिण । गिष्ठस्सलुक्केणउव्वेडबन्धो

नपरिणामस्य रूपाबन्धनपरिणामस्य । समानस्तिगणतायां न जनयति बन्धः समानरूपातायां च । वेमागतिगुण-त्येनतुयतो जयत्यत्र ॥ १ ॥ स्तिगण
 योतायां अभिकर्मो रूपायो जयति यथेति । बन्धः स्तिगणस्य रूपादेः जयत्यो विषम समः ॥ २ ॥ मातेपरिणामो जदत्ता ! कतिविधः प्रद्यत्तः ? गौतम । द्वि

म संज्ञास्य प० गी० प० अर्थे प० गंध प० रस प० स्वाद प० अगुण लघु प० अगुण प० १० । अथन परिणामेभं भते कति विधे प० गी० द्वाविधं यं । बन्धन पा
 णामनां न भगवन् तातता भट गौतम टोय भट । त तातताय प० लुकाय प० । स्तिगण यं परिणाम लुगा बंध परिणाम । समणिष्ठयायं भं नको
 समगुणतायां रिणं हंति वेमागतिगुण लुगा रानेन यथो समीपाण । इहमे किम स्तिगण यं परिणाम इमे किम लुगा यं परिणाम इमे समीपा स्तिगण
 रिणाम भवन नो यथ इमे अन्तता न इमे जी स्तिगण पदमाण गादि स्तिगण लणमाणे परमाणु यानो बंध इमे तो निसे वृथादि गण परमाणु योयं
 ये तात गुण परमाणु यादि कथं गुण परमाणु या साधे ना इमे तो तदभां निशेध वे प्रादि गुण गुण रूपाभो बंध वेम इमे । णिष्ठस्सगिष्ठेण दुयाहि

कादिगुणेनैव नान्यथा । यदा पुनः स्निग्धरूक्षयो बंधस्तदा कथमिति चेदतन्नाह-निद्वरसलुक्खेत्त्यादि ॥ स्निग्धस्य रूक्षेण राह बन्धमुपैति उपपद्यते जघन्यवर्जो विप्रमः समो वा किमुक्तं जघति एकगुणस्निग्धमेकगुणरूक्षं च मुक्ता अपस्य द्विगुणस्निग्धादिद्विगुणरूक्षादिना सर्वेण बन्धो जघतीति

जहन्नवज्जो विसमो समो वा ॥ २ ॥ गतिपरिणामेणं जते ! कतिविहे पस्सत्ता ? गोयमा ! दुविहे पस्सत्ते , तजहा—फुसमाणगतिपरिणामेणं अफुसमाणगतिपरिणामेय । सठाणपरिणामेणं जते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! पचविहे पस्सत्ते तजहा—परिमण्डलसंठाणपरिणामे जाव आयतसंठाणपरिणामे । जेदपरिणामेण जते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पस्सत्ते , तजहा—खंडाजेदपरिणामे जाव उक्कारियाजेद

विध. प्रज्ञप्तस्तद्यथा—स्पृशद्गतिपरिणामश्चा स्पृशद्गतिपरिणामश्च । सस्थानपरिणामो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । पञ्चविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—परिमण्डलसस्थानपरिणामो यावदायतसस्थानपरिणामः । जेदपरिणामो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । पञ्चविधः प्रज्ञप्त

एण लक्खरसलक्खण दुयाहि एवा निद्वरस लक्खण उवइ बंधो जहन्नवज्जो विसमो समो वा । स्निग्ध रूक्ष साथे बंधपामे जघन्य वर्जो नै विप्रम सम इवे एकगुण स्निग्ध एकगुण रूक्ष मूक्तो नै विशेष विमणो स्निग्ध द्विगुण रूक्षादि सर्वं मुं बंध इवे कक्षा बंधन परिणाम गति परिणाम कहैके । गति परिणामेण भंत कतिविहे प गो० दुविहे पं तं । हे भगवन् गति परिणामना केतला भेट कक्षा गौतम टाय भेटे कक्षा ते कहैके । फुसमाण गति प० अफुसमाण गति प० । स्पर्शगति परिणाम जे वस्सातरं फरसीने गति करे ते स्पर्शक केतला एककेत्र फरसीने चाले केतला एक अण फरसी चाले । संठाण परिणामेणं भंत कतिविहे प० गोयमा पंचविहे पं तं । सस्थान परिणाम ना भगवन् केतला भेट गौतम पाच भेट । परिमण्डल संठाण प० जाव आयतसंठाण प० । परिमण्डल सस्थान परिणाम जालगे आयत परिणाम । भेट परिणामेणं भंते कतिविहे पं० गो० पंचविहे पं० तं० खंडा भेट प० जाव उक्कारिय भेट प० । भेट परिणामना हे भगवन् केतला भेट हे गौतम पचप्रकारे कक्षा ते कहैके खंड भेट परिणाम जालगे उक्कारिका भेट परिणाम ।

उक्तो वन्तपरिणामो ऽपूना गतिपरिणाममात्र-गणपरिणामेण जन्ते । इत्यादि ॥ त्रिविधो गतिपरिणामस्तद्यथा-स्पृशद्गति परिणामो ऽस्पृशद्गतिपरिणामश्च, तत्र वस्तुतस्तत् स्पृशतो यो गतिपरिणाम स्पृशद्गति परिणामो यथा टिक्कुरिकाया चनम्यापरि यजेन तियग्प्रतिष्ठा या. साहि तथाप्रतिष्ठा सती अपान्तराले जल स्पृशतीस्पृशती गच्छति यातजनमसिद्धमतत् । तथा स्पृशतो गतिपरिणामो ऽस्पृशद्गतिपरिणामो यद्वा न केनापि सत्तापान्तराले संस्पृशानमनूजवति, तस्या स्पृशद्गतिपरिणाम इति ज्ञायः, 'प्रान्तु व्याचक्षते स्पृशद्गतिपरिणामो नाम येन प्रयत्नविशेषात् क्षेत्रप्रदेशात् स्पृशद्गच्छति अस्पृशद्गतिपरिणामो येन क्षेत्रप्रदेशात् न स्पृशत्तव गच्छति तन्न तु नामहे तन्न. त्वव्यापिनया तत्प्रदेशस्य स्पृशन्त्यतिरक्तेण गतेरसम्भवात् । बहुश्रुतेर्न्याया परिजापनीय अत्रैव प्रकारतत्त्वमाह-अतएव दीर्घगतिपरिणामेय इत्यस्य गतिपरिणामेय इति ॥ अथ नेति प्रकारेण न्यायावा गतिपरिणामो द्विविधः, तथा दीर्घगतिपरिणामो सूक्ष्मगतिपरिणामश्च, तत्र विप्ररुद्धत्वात्तत्त्वमपि परिणामो दीर्घगतिपरिणामस्तद्विपरीतो सूक्ष्मगतिपरिणामः, परिमण्डलादिसंस्थानविशेषस्य ज्ञेयत्वात्तदयश्च प्रागेव व्याख्याता इति न ज्ञायो व्याख्यात, अगुह्यलघुपरिणामो नामादिपुद्गलानां ॥ कर्मगमनानासाईत्यादंशुगुरुलघुयाद् इतिवचनात्, तथा अगुरुद्वयाणां चाकाशादीनां अगुरुलघुपरिणामप्रमाणमुप

परिणामे । वन्तपरिणामेण जन्ते ! कतिविधे पश्यते ? गोयमा ! पचविधे पश्यते, संजहा-कालवन्तपरिणामे जाव सुक्लिप्तवन्तपरिणामे । गंधपरिणामेण जन्ते ! कतिविधे पश्यते ? गोयमा ! दुविधे पश्यते, तं

स्तद्यथा-राशज्जेटपरिणामो यावदुत्कटिकाजेटपरिणाम । वणपरिणामो जटल । कतिविधः प्र० २ गोयमा । पचविधः प्रज्जत्स्तद्यथा-कालवणपरिणामो यावच्छुक्लवणपरिणाम । गन्धपरिणामो जटल । कतिविधः प्रपञ्च २ गोयमा । द्विविधः प्र० तद्यथा-सुरजिग-भपरिणामश्च

वस्य परिणामे ण भते कतिविधे प गो० पचविधे प त । वणं परिणामना भगवन् जेतला भेत् कच्छा हे गोयमा पाच प्रकारे तच्छा ते कच्छे । कालवस्य प जाव कृत्रिज्ञवण० । कालो वणप० जांतमे धातो वणप० । गंधपरिणामे ण भते कतिविधे प गो० द्विविधे प तं । गंधपरिणामना जेतला भगवन्

लक्षणं तेन गुरुलघुपरिणामोपि द्रष्टव्यः सचौदारिकादिद्रव्याणां तैजसद्रव्यपर्यन्तानामवसेय', उदात्तियवञ्चद्विषयाहारागतेऽथगुरुलघुद्वयादिवच्च

जहा—सुस्निग्धपरिणामे य दुस्निग्धपरिणामेय । रसपरिणामेणं जते ! कतिविहे पस्सते ? गोयमा ! पंच विहे पस्सते, तंजहा—तिस्सरसपरिणामे जाव मज्जररसपरिणामे । फासपरिणामेणं जते ! कतिविहे, पस्स ते गोयमा ! अष्टविहे पस्सते, तजहा—कर्कशफासपरिणामे जाव लुक्कफासपरिणामे य । अगुरुलघुपरिणामेणं जते ! कतिविहे पस्सते ? गोयमा ! एगागारे पस्सते । सहपरिणामेणं जते ! कतिविहे पस्सते ? गोयमा ! दुविहे पस्सते, तजहा—सुस्निसहपरिणामे य दुस्निसहपरिणामे य ॥ सेत्त अजीवपरिणामे ॥ इ

दुरजिगन्धपरिणामश्च । रसपरिणामो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । पञ्चविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—तिस्सरसपरिणामो यावन्मधुररसपरिणामः । स्पर्शपरिणामो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । अष्टविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—कर्कशस्पर्शपरिणामो यावद्भूतस्पर्शपरिणामश्च । अगुरुलघुपरिणामो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । एकाकादश प्रज्ञप्तः । सहपरिणामो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । द्विविधः प्र

भट्ट कच्छा गौतम दाय भेट्ट कच्छा ते कहैकं । सुस्निग्धपरिणामं दुस्निग्धपरिणामं रसपरिणामेणं भते कतिविहे पं० गोयमा पंचविहे पं० तं० । सुस्निग्धपरिणामं दुरजिगन्धपरिणामं रसपरिणामना भगवन् कीत्ता भेट्ट कच्छा गौतम पंचप्रकारे कच्छा ते कहैकं । तिस्सरसपरिणामं जाव मज्जररसपरिणामं फासपरिणामेणं भते कतिविहे पं० गोयमा अष्टविहे पं० तं० । तौषीरसपरिणामं जालगे मंठीरसपरिणामं साशपरिणामना भगवन् कीत्ता भेट्ट कच्छा गौतम षट् प्रकारे कच्छा ते कहैकं । कर्कशफासपरिणामं जाव लुक्कफासपरिणामं अगुरुलघुपरिणामेणं भते कतिविहे पं० गोयमा एगागारे पं० । कर्कशस्पर्शपरिणामं जालगे लूतस्पर्शपरिणामं अगुरुलघुपरिणामना हे भगवन् कीत्ता भेट्ट कच्छा गौतम १ भेट्ट अगुरुलघु । सहपरिणामेणं भते कतिविहे पं० गोयमा दुविहे पं० तं० । सहपरिणामना कीत्ता भेट्ट कच्छा गौतम २ भेट्ट कच्छा ते कहैकं । सुभसहपरिणामं दुस्निसहपरिणामं सेतं अजीवपरिणामे पस्सणाए परिणाम पय सत्तात्त ॥ सुभसहपरिणामं

नात् ॥ सुतिनरे इति ॥ शुननाम् ॥ दुल्लिप्त इति ॥ अशुननाम् ॥ इति श्री भगवद्गीता विरचितयां प्रज्ञापनाटीकायां चयोदश पट समाप्तम् ॥

१३

॥ तदेव ध्यायता नयोदशपदनिदानो यत्तुर्दशगणनाते तस्य शायमजिगम्यन्थ, इतानन्तरपट गतोऽपि नाना जीवपरि
णाम उक्तः सामान्येन सामान्येन विज्ञापनमस्तु सद्य विज्ञापनं कसि त्कपि त्प्रतिष्ठापना, तत्रैकविंशत्यानामपि जीवपरिणाम यत्तवात् सकपा
यित्वा जीवः कर्मणोयोग्यान् पुद्गलान् आदत्त इतिवचनात् प्रथानवन्धनेत्वाच्चादायेव विज्ञापनः कषायपरिणामः प्रतिपादनायमिदमारच्यते-त
त्रचेदमादिसून-कषया जत । कषाया इत्यादि ॥ कति क्रियत्सत्याका कषाया शमितिपूर्वम् । जदन्ता । परमकल्याणप्रोगिन् कषाया प्रज्ञप्ता क
पविलेखने, कपति विलसन्ति कसरूपेण सुरादुःखस्योत्पादनायति कषाया औणादिक प्रायप्रत्ययो निपतनाय ककारस्य अकारः यदिवा क
लुखपाति शुद्धस्वजाय संत कर्म मलिन कुर्वन्ति जीवमिति कषायाः पूर्वम्, प्रायप्रत्ययनिपातनाय कलुषशब्दस्य गिजन्तस्य कषायादशः, उक्त्या-
सुहृदुकावदुस्सद्य कागलेत्तकरातितजम्हा । कदासतिज वजीव तेणकषायत्तिवुत्ति ॥ १ ॥ निर्वचनसून लुणार्थ नैरयिकादिदशकसूत्रमपि सुगमं, क

ति परिणामपदं सम्प्रतं ॥ १३ ॥ कतिपि जते ! कषाया पश्यता ? गोयमा ! चत्तारि कषाया
पश्यता, तंजहा-कोहकसाए माणकसाए मायाकराए लाजकराए । नैरइयाणं जने ! कइकसाया पश्यता

ज्ञप्तस्तथा-सुरजिज्ञप्तिपरिणामश्च दुरजिज्ञप्तिपरिणामश्च । समाप्ताऽजीवपरिणामः ॥ इति श्री महुपाध्यायरायचन्द्र गणि ज्ञाप्य ज्ञानकचन्द्र र
चिते प्रज्ञापनानुवाद परिणाम पद समाप्तम् ॥ १३ ॥ कति जदन्ता । कषाया प्रज्ञप्ता ? गोयमा । चत्तारि कषायाः प्रज्ञ

परिणाम दुर्भेदपरिणाम एतल इति अजीवपरिणामकक्षा ॥ इति प्रज्ञापनानां प परिणाम पट तीरमो समाप्तं यथो ॥ १३ ॥ कतिवि
देषं भन्ते कषाया पं० गोयमा चत्तारिकषाया पं० तं० । इति १४ कषायभाव उद्देशे केनेने रीते भगवन् कषायकक्षा जीम ४ रीते कक्षा ते कहेछे ।
कोहकसाया माणक० मायाक० लोहक० नैरइयाण भन्ते कतिकषाया पं० गोयमा चत्तारिकषाया पं० तं० । कषायकषाय मानकषाय मायाकषाय

उपडहिणं जंते । इत्यादि ॥ कतिषु कियत्प्रकारेषु स्थानेषु प्रतिष्ठितो जदन्त । क्रोधः ? जगज्जानाह-चतुःप्रतिष्ठित स्तद्यथा-आत्मप्रतिष्ठित इत्या

? गोयमा ! चत्वारि कषाया पखत्ता, तंजहा—कोहकसाए जाव लोभकसाए । एवं वैमागियाणं । कति पतिष्ठिएणं जंते ! कोहे पखत्ते ? गोयमा ! उडपडहिण कोहे पखत्ते, तंजहा—आयपतिष्ठिए परपडहिण तदुजयपडहिण अडहिण । एवं नेरडयाणं जाव वेलाणियाणं दंऊनु, एवं माणेणं दंऊनु, मायाए दंऊनु, लो जेणं दंऊनु । कहिणं जंते ! ठाणेहिं कोऊप्पत्ती जवति ? गोयमा ! चउहिं ठाणेहिं कोऊप्पत्ती हवइ तज

मास्तद्यथा-क्रोधकषायो मानकषायो मायाकषायो लोभकषायः । नैरयिकाणा जदन्त । कति कषायाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । चत्वारः कषायाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-क्रोधकषायो यावलोभकषायः । एवं वैमानिकानाम् । कतिप्रतिष्ठितो जदन्त ! क्रोधः प्रज्ञप्तः । गौतम । चतुःप्रतिष्ठित प्रज्ञ मस्तद्यथा-आत्मप्रतिष्ठितः परप्रतिष्ठितस्तदुजयप्रतिष्ठितोऽतिष्ठितः । एव नैरयिकाणां यावद्वैमानिकाना दण्डक । एवं मानेन दण्डकः, मा यादण्डकः, लोभदण्डकः । कतिजि भदन्त । स्थानैः काधोत्पत्ति स्यात् ? गौतम । चतुर्भिः स्यान् क्रोधोत्पत्तिर्भवति तद्यथा-क्षेत्र प्रतीत्य,

लोभकषाय नारकोने ह भगवन् कीनलाकषाय कक्षा हे गौतम ४ कषाय ते कहैरे । कोहकसाया जाव लोभकसाया एवं जाव वेमागियाणं कतिपति णिणं भंते कोहे पं० गोयमा चउपतिष्ठिए कोहे पं० तं० । क्रोधकषाई पिण जां लोभकषाई पिण इम जां लगे वैमानिकताई कीनलापान=ने प्रकार भगवन् क्रोध कक्षा हे गौतम ४ प्रतिष्ठित क्रोध कक्षा ते कहै । आयपतिष्ठिए परपतिष्ठिए तदुभयपतिष्ठिए अडहिण एवं नेरडयाणं जाव वेमाणी याणं दंऊओ । पोतै कोइ उपायचीनवीने कोये ? परप्रतिष्ठितपरने उदौरे क्रोध २ वेने उदौरे स्वपरने उपायै क्रोध ४ पोतानोदेहोथीक्रोध इम नार कोने जां लगे वैमानिकने । एव माणेणं दंऊओ मायाए दण्डओ लोभेणदंऊओ कतिविहणंठाणेहिं कोऊप्पत्ती गोयमा । इम माननोदंडक मायानोदंडकं लोभनो पिण इमहौल केतले मेदे संस्थाने क्रोधनो उत्पत्तिहुवे ह गौतम । चउहिंठाणेहिं कोहोप्पत्ती भवति खित्तपदुच्च वरथु पंडुच्च सरौरं पदुच्च उवहि

दि आत्मन्येव प्रतिष्ठित आत्मप्रतिष्ठितः किमुक्तं ज्ञवति-स्वयमाचरितस्य ऐहिक प्रत्यपायमवबुध्य यदा कश्चिदात्मन एवोपरि क्रुध्यति तदा आत्मप्रतिष्ठितः क्रोध प्रतिष्ठित इति, यदा पर उदीरयति आक्रोशादिना क्रोध तदा किल तद्विषयः क्रोध उपजायत इति स परप्रतिष्ठित इति, नैगमनयदर्शनमेतत् नैगमनयोहि तद्विषयमाश्रेणापि तत्प्रतिष्ठित मन्यते यथा जीवसम्यग्दर्शनमजीवसम्यग्दर्शनमित्यादयो ऽष्टौ जङ्गाः सम्यग्दर्शनस्याधिकरणचिन्तायामावश्यकं तदुज्जयप्रतिष्ठित आत्मपररूपोजयप्रतिष्ठित यदा कश्चित्तथाविधापराधवशादात्मपरविषयक्रोध माचत इति, अ प्रतिष्ठितो नाम यदेव स्वय दुश्चरणमाक्रोशादिकश्च कारण विना निरालम्बनस्य केवलक्रोधवेदनीयादुपजायते, सहि नात्मप्रतिष्ठित स्वय दुश्चरणाजावतश्चात्मविषयत्वाजावात्, नापि परप्रतिष्ठित. परस्यापि निरपराधतया अपराधसम्भावना अजावत. क्रोधात्मन्बनत्वायोगात्' दृश्यतेच कस्यापि कदाचिदेवमेव केवलक्रोधवेदनीयोदयादुपजायमानः क्रोध स्तथाच स पश्चाद्ब्रूते-अहो मे निकारणकोपो नैषधिकरूप जावते, नच किंचिद्विनाशयतीति, अत एवोक्त पूर्वमहर्षिभिः-सापेक्षाणि निरपेक्षाणि च कर्माणि फलविपाकेषु सोपक्रम निरुपक्रम च दृष्ट यथा युक्तमिति, एवं मानमायालोका अपि आत्मपरोजयप्रतिष्ठाश्च जावनीयाः, तदेवमधिकरणभेदेन ज्ञेद उक्तः सम्प्रतिकारणज्ञेदतो ज्ञेदमाह-कहिण जते । ठा गहि कोहुप्पत्ती हवइ इत्यादि ॥ तिष्ठत्येजिरिति स्थानानि कारणानि कतिञ्चि. कियत्सख्याकै स्थानैः कारणैः क्रोधोत्पत्तिं ज्ञवति ? जगवानाह-चतुर्भिः स्थानैः तान्येव स्थानान्याह-खंत पडुच्च इत्यादि ॥ तत्र नैरयिकाणा नैरयिकक्षेत्र प्रतीत्य तिरश्चा तिर्यक्क्षेत्र मनुष्याणा मनुष्यक्षेत्र देवाना

हा-खितं पडुच्च वल्युं पडुच्च सरीरं पडुच्च उवहिं पडुच्च । एवं नेरडयाणं जाव वेमाणियाणं । एवं माणेणवि

वस्तुमप्रतीत्य, शरीरमप्रतीत्य, उपधि प्रतीत्य । एव नैरयिकाणा यावद्वैमानिकानाम् । एव मानेनापि माययापि लोकेनापि । एवमेतेपि

पडुच्च एव नेरडयाण जाव वेमाणियाणं । ४ ठिकाणै क्रोधनो उत्पत्ति हुवै नारकोने नारकक्षेत्रे ? इतराचेनन अचेतना त्रित्य शरीरायोदीय सख्यान उपरण द्रव्यादिहरण इमनारकोने जालगे वेमाणिकने । एवं माणेणवि एवं मायाए सोभेणवि एवं एते चत्तारिदडगा कर्तिविहेण भते कोहं पं० गोयमा

देवक्षेत्रं ॥ वल्युपप्लुचेति ॥ वस्तुं सचेतनमचेतनं वा शरीरं प्रतीत्य दुःसंस्थितं विरूपं वा, उपधिं प्रतीत्येति, यद्यस्योकरणं तस्य तच्चौरादिनाप ह्रियमाणमन्यथावा प्रतीत्य' एव नैरयिकादिदण्डकसूत्रमपि, सम्प्रतिसम्यग्दर्शनादिगुणविधातत्वेन जेदमाह-कडविहेणं भंते । इत्यादि ॥ अन्नानुबन्ध्यादिशब्दार्थमग्रे कर्मप्रकृतिपदे वक्ष्यामो भावार्थस्त्वयं-सम्यक्गुणविधातकदनन्तानुबन्धी देशविरतिगुणविधाती अप्रत्याख्यानः सर्ववि

मायाएवि लोजेणवि । एवं एतेवि चत्तारि दंढगा । कतिविहेणं भंते ! कोहे पस्सत्ते ? गोयमा ! चउविहे कोहे पस्सत्ते, तंजहा-अणंताणुबन्धी कोहे अपचस्सकाणावरणे कोहे पचस्सकाणावरणे कोहे संजलने कोहे । एवं नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । एवं माणेणं मायाए लोजेणं एएवि चत्तारि दंढया । कतिविहेणं भंते ! कोहे पस्सत्ते ? गोयमा ! चउविहे कोहे पस्सत्ते, तंजहा-अण्णोगणिहत्तिए अण्णोगनिहत्तिए उवसत्ते

चत्वारो दण्डकाः । कतिविधो जदन्त । क्रोधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । चतुर्विधः क्रोधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनन्तानुबन्धी क्रोधोऽप्रत्याख्यानानावरणः क्रोधः प्रत्याख्यानानावरणः क्रोधः संज्वलनः क्रोधः । एवं नैरयिकाणां यावद्वैमानिकानाम् । एवं मानेन मायया लोजेनैतेपि चत्वारो दण्डकाः । कतिविधो जदन्त । क्रोधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । चतुर्विधः क्रोधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-आज्ञोगनिर्वर्त्तितो ऽनाज्ञोगनिर्वर्त्तित उपशान्तोऽनुपशान्तः ।

चउविहे कोह पं० तं० । इम मानपिण ह्वै इम मायापिण लोभापिण ह्वै इम एहना ४ दडके काह्विवा केतले भेदे क्रोधह्वै गौतम ४ प्रकारैह्वै ते कहै । अणताणुबन्धकोहे अपचस्सकाणावरणेकाहे पचस्सकाणावरणेकाहे संजलणेकोहे एव नेरइयाणं जाव वेमाणियाण । अनन्तानुबन्धीक्रोध अप्रत्याख्यानोक्रोध प्रत्याख्यानानावरणोक्रोध संजलनक्रोध इम नारकी जालगै वैमानिक । एवं माणेणं मायाए लोभेणं भंते एव एतेचत्तारिदंढगा कतिविहेणं भंते कोहे पं० गोयमा चउविहेकोहे पं० तं० । इम मानमायालोभ इम एहना ४ दडक केतला भेट भगवन् क्रोधनाकह्या हे गौतम ४ भेट क्रोधकह्या ते कहै । अज्ञोग निवृत्तिए अण्णोगनिवृत्तिए उवसत्ते अणुवसत्ते एवं नेरइयाणं जाव वेमाणियाण । जाणनै उपावै अजाणतो उपावै उपसात उदयवशान् इम नारकी

रतिगुणविधाती प्रत्याख्यानावरण यथाख्यातचारित्र्यविधातक संश्रयलन सता शत्रुरोपि नैरयिकादिदण्डकक्रमेण चित्तयति । एवं मानमायालोका-
 गपि प्रत्येक चतुर्विधा सामान्यतो दण्डकक्रमेण च जावनीयाः, सम्प्रत्यन्तेषामेव क्रोधादीना निवृत्तिजदतोऽवस्थाज्जेदतश्च जेदमाह-कडाविहेण
 जते । इत्यादि ॥ यदा परस्वापराध सम्यगवबुध्य कोपकारण च व्यवहारतः पुष्टमवलव्य नान्यथास्य शिक्षोपजायते इत्याजोग्य कोप च विधत्ते त
 दा स कोप आजगनिवर्त्तितः, यदात्वनमेव तथाविधमूच्छं वज्ञा हुगदोषविचारणाशून्यः परवज्ञीभूय कोप कुरुते तदा स कोपो नाजोगनिवर्त्ति-
 त, उपज्ञान्तो नृदयावस्थः अनुपज्ञान्त उदयावस्थ एवमेतद्विषयं दण्डकसूत्रमपि जावनीय, एवं मानमायालोका प्रत्येक चतु प्रकारा. सामान्य
 तो दण्डकक्रमेण च वेदितव्या, सम्प्रतिफलज्जेदेन कालत्रयवर्त्तिनां जेदमजिघातुकाम आह-जीवेण जते । कडाहिं ठाणेहिं अठकम्मपगळीनुं चिणिं
 सु इत्यादि ॥ जीवा जदन्त । कतिजि स्थानैरष्टौ कर्मप्रकृती श्रितवन्त चयन नाम कषायपरिणतस्य कर्मपुद्गलोपादानमात्रं जगवानाह ? गौतम ।
 चतुर्जिःस्थानै स्तद्यथा-क्रोधेन मानेन मायया लोभेन, एवं नैरयिकादिदण्डकेपि वक्तव्य, एष दण्डकोऽतीतकालविषय, एवं वर्त्तमानकालजिव

अनुवसते । एवंनेरडयाणं जाव वेमाणियाणं । एवं माणेणवि मायाएवि लोभेणवि चत्तारि दंढगा । जीवाणं
 जते ! कतिहिं ठाणेहिं अठपापकम्मपगळीनुं चिणिंसु ? गायमा ! चउहिं ठाणेहिं अठकम्मपगळीनुं चिं

एवं नैरयिकाणा यावद्वैमानिकानां । एवं मानेनापि माययापि लोभेनापि चत्वारो दण्डकाः । जीवा जदन्त । कतिजि स्थानैरष्टौ पापकर्म
 प्रकृतीश्रितवन्तः ? गौतम । चतुर्जि स्थानैरष्टौ पापकर्मप्रकृतीश्रितवन्त स्तद्यथा-क्रोधेन यावद्वैमानिकानां । एवं नैरयिकाणां यावद्वैमानिकानां ।

नौपरै जांलगै वैमानिकताइ । एवं माणेणवि मायाएवि लोभेण चत्तारि दंढगा जीवेण भंते कतिहिं ठाणेहिं अठपापकम्मपगळीनुं चिणिंसु गायमा ।
 इम मानमाया लोभनापिण णहना चारदंढककल्लया जीवना हे भगवन् ? वदमे कीतल्ले ठामेकरोने न पापपकळति अतीतादि ३ कालेवाधांवांधेहे वांधेहे
 हे गौतम । चउहिं ठाणेहिं अठपापकम्मपगळीनुं चिणिंसु कोहेणमाणेण मायाएणलोभेण एव नेरडयाणं जाव वेमाणियाणं । ४ ठामे न कर्मपकळतिवांधी

लीकाया पञ्चसङ्ग्रहटीकाया चाजिहितमिति ततोऽवधार्य, बन्धनं नाम ज्ञानावरणीयादिकर्मपुद्गलानां प्रयोक्तृप्रकारेण स्वस्वावाधाकाजोत्तरकारण
निपत्तानां यद्भूयऋषायपरणानिविशेषा न्निकाचन उदीरणामुदीरणाकरणवशात् कर्मपुद्गलानामनुदयप्राप्तानामुदयावलिज्ञानां प्रवेजनं तदपि हि किं
चित्तथाविधकषायपरिणतिवशाद्भवतीति चउहि ठाणेहि उदीराहसु उदीरन्ति उदीरिस्सतीत्युक्तं, अन्यथा कषायव्यतिरिक्तोऽपि क्षीणसाहोदये
ज्ञानावरणादीनामुदीरिकावर्त्तते इति, वेदना स्वस्वावाधाकालक्षयादुदयप्राप्तस्य उदीरणाकरणेन वा उदयमुपलीनस्य कर्मण उपजोगः, निर्जरा-
कर्मपुद्गलानामनुज्जयानुज्जयकर्मत्वापादानमात्मप्रदेशैः सश्लिष्टानां ज्ञानावरणीयादिकर्मपुद्गलानामनुज्जय २ ज्ञातनमिति जाव, उक्तञ्च पुष्टकय कर्म
साधनानिज्जराइति, इयञ्च देशनिजरा द्रष्टव्या कषायजनितत्वात् न सर्वनिजरा साहि निष्कषायस्य सर्वनिरुदयोगस्य मोक्षनासादमधिरोहतो न

कतिहि ठाणेहि अष्टकम्मपगळीनु उवचिणिंसु ? गोयमा ! चउहिं ठाणेहिं अष्टकम्मपगळीनु उवचिणिंसु,
तंजहा—कोहेणं जाव लोप्पेणं । एवं नेरडया जाव वेमाणिग्या । जीवाण पुच्छा, गोयमा ! चउहिं ठाणेहिं
उवचिणिंति कोहेणं जाव लोप्पेणं । एवं नेरडया जाव वेमाणिग्या । एवं उवचिणिस्सति । जीवाणं जंतं !
कतिहिं ठाणेहि अष्टकम्मपगळीनु बंधिंसु ? गोयमा ! चउहिं ठाणेहिं अष्टकम्मपगळीनु बंधिंसु तजहा—

उपचितवन्तस्तद्यथा—क्रोधेन यावल्लोप्पेण । एवं नेरयिका यावद्वैमानिका । जावाना पुच्छा, गोयमा ! चतुर्जिं. स्यानें रुपचिन्वन्ति क्रोधेन या
वल्लोप्पेण । एवं नेरयिका यावद्वैमानिकाः । एवं उपचेष्टयन्ति । जीवा जदन्त । कतिजिं. स्यानें रएणं कर्मप्रकृतीवद्वन्तः, गोयमा ! चतुर्जिं. स्या

उपच २ गोयमा । चउहिं ठाणेहिं अष्टकम्मप. ङाओ उवचिणंस कोहेणं जाव कोहेणं एवं नेरडयाणं जाव वेमाणिग्या । ४ ठामे ८ कर्मप्रकृति बाधे बांध वे
बाधस्यै क्रोध जालगे लोभ इम नारकोनीपरे जालगे वेमानिक । एवं उवचिणिस्सति जीवाण भते कतिहिं ठाणेहिं अष्टकम्मपगळीओ बांधम् गोयमा ।
इम जीव ८ कर्मप्रकृतिविशेषे बाधे २ जीवने भगवन् केतलेठामे ८ प्रकृतिबाधे गोयमा । चउहिं ठाणेहि अ. कोहेणं जाव कोहेण एवं नेरडयाणं जाव वे

वति न शेषस्या तगव चतुर्विंशतिदशकसूत्रमप्यविरुद्धं देशनिर्जरायाः सर्वकालं सर्वेषामपिज्ञावात्, सम्प्रतिपत्पदमधिकृत्य प्राक् सूत्राण्युक्तानि
तानि विनेयजनानुग्रहाय सङ्गृह्यमाणायया निर्दिशति-आद्यपदिहइत्यादि ॥ प्रथम सामान्यसूत्र सुप्रतीतमिति न सगृहीत द्वितीयमात्मप्रातस्थित
पदोपलक्षितं सूत्र ततो नन्तानुबन्धिपदोपलक्षितं तदनन्तरमाजोगपदोपलक्षितं ततश्चयोपचयबन्धोदीरणावेदनानिर्जराविषयाणि क्रमेण सूत्राणि अ

कोहेणं जाव लोभेण । एवं नेरइया जाव वेमागिया बंधिसु बंधंति अधिरस्सति उदीरेंसु उदीरंति उदीरि
स्सति, वेदिंसु वेदंति वेदिस्संति, निज्जरेंसु निज्जरंति निज्जरिस्संति । एवं एते जीवादीया वेमागिया प
ज्जवसाणा अष्टारसदंठगा जाव वेमागिया निज्जरेंसु निज्जरति निज्जरिस्सति । आतपतिष्ठितिस्वेत्तं ऊप

नै रष्टी कमेप्रकृतीवर्द्धन्त स्तद्यथा-क्रोधेन यावल्लोभन । यम नैरधिका यावद्वैमानिकाः । बन्धितवन्तो वध्मन्ति जत्स्यन्ति । उदीरितवन्तो उ
दीरयन्ति उदीरिष्यन्ति । वेदितवन्तो वेदयन्ति वेदिष्यन्ति । निर्जरितवन्तो निर्जरयन्ति निज्जरिष्यन्ति । आत्मप्रतिष्ठितक्षेत्र प्रतीत्यानन्तानु
बन्धिआजोगे चयोपचयेवन्धोदीरणा तथा वेदनिर्जराचैव ॥ १ ॥ इति श्री महुपाध्यायरासचन्द्र गाणि विनेयेन ऋषि नानकचन्द्रण विर

माणिया बंधिम् बधति बंधिस्सति । ४ ठामे क्रोधं जालगे लोभ इम नारको जालगे वैमानिकतां बाधां बाधे बांधस्य । उदीरिसु उदीरति उदीरिस्सति
वेदेसु वेदेति वेदिस्सति निज्जरेस् निज्जरेत निज्जरिस्सति एव । उदीरां उदीरे उदीरमे वेधां वेद वेदसां निज्जरेां निज्जरे निज्जरसां इम । एते जीवादीया
वेमाणिया पज्जवसाणा अष्टारसदंठगाभा० जाव वेमाणिया निज्जरेम् निज्जरति निज्जरिस्सति । एतस्सर्वजीवादिथको वैमानिकपर्यंत १८ दंठको जालगे
वैमानिक निज्जरी निज्जरे निज्जरसां द्विवे सयइणनौगाया वद्वैके । आतिपतिष्ठितपदुच्चगतागुबंधाभांगी । चण उवचिण गुबंधो उदीरवेद तहा
निज्जराचैव ॥ १ ॥ आत्मप्रादृष्ट जेवथी प्रतीत्य अनन्तानुबंध अभागचरवने उपचवनेबध उदीरणा तिम निर्जरालगे कहिये ॥ १ ॥ पञ्चवणाण कसाय प
य चउइसमं सम्पत्ते ॥ इति प्रज्ञापना भगवती मै चवदमो जीवादिक्तो संबध समाप्त हुवो पद ॥ १४ ॥ उठाणवाइसं पुइत्तं इतिपदेस

पचयेति उपपद्यन्मूत्रोपलक्षणं ॥ इति श्री मलयंगिरिविरचिताया प्रज्ञापनाटीकायां चतुर्दशं कषायपदं समाप्तम् ॥ १४ ॥ तदेवं व्याख्या-
त चतुर्दशं सम्प्रति पञ्चदशमारज्यते-इहानन्तरपदे प्रधानहेतुत्वा द्विशेषत कषायपरिणाम उक्त तदनन्तरमिन्द्रियवृत्तामेव लेखादिसङ्गाव इति
विशेषत इन्द्रियपरिणामनिरूपणाथमिदमारज्यत-अत्रच ह्यबुद्देशकौ तनव प्रथमोद्देशकं ये ऽर्थाधिकारा स्तत्सङ्गावकनिर्दं गायार्द्रयम्-सुठःशवा
इह्यत्यादि ॥ प्रथममिन्द्रियाद्या सस्थान वक्तव्य, सस्थान नाम आकारविशेष, ततो बाहुल्य वक्तव्य बाहुल्य २ नाम स्पष्टता पियकत्वमितिजा
य, तदनन्तर पृथुत्व वक्तव्य पृथुत्व विस्तार, तदनन्तर ॥ कतिपदेति ॥ कतिपदेशमिन्द्रियमिति वक्तव्य, ततश्चाहमिति वक्तव्य तत ॥ चगा
हमिति ॥ कतिप्रदेशावगाहमिन्द्रियमिति वाच्य, तदनन्तरशवगाहनाटिविषय कर्कशादिगुणविषय चाल्पबहुत्वं, तत ॥ पुच्छति ॥ स्पष्टयष्टमप
लक्षणा तेन स्पष्टास्पष्टविषय सूत्र वक्तव्य, तदनन्तर ॥ पविच्छति ॥ प्रविष्टाप्रविष्टविषयचिन्ताविषय ततो विषयपरिमाणा ततोऽनगारविषय तदन
न्तरं वशाविषय ततः कबलविषय ततः स्थूणाविषय तदनन्तर ॥ चिगलसि ॥ आगासचिगलविषय ततो ह्रीपोटविषय ततो लोकविषय तत

सृष्ट्यणंताणुबंधीश्याजोगे चिणउवचिणबंधउटीरण वेदतहणिजाराचेव । इति कसायपदं सङ्ग्रहं ॥ १४ ॥

सठाणबाहलं पोहत्तंकइपदेसतुंगाढे अप्पावज्जुठपविठवि विसयपरिमाणअणुणगारे ॥ १ ॥ अद्यायअसि

चित्ते प्रज्ञापनानुवादे चतुर्दशम कषायपदं समाप्तम् ॥ १४ ॥ सस्थानबाहुल्य तथापृथुत्वंकतिप्रदेशमवगाहम् ।

अल्पबहुत्वस्पष्ट प्रविष्टविज्ञापमानगाराणि ॥ १ ॥ आदर्शासिमणीदुग्ध पाननौलज्जफाणितज्जवसा । कम्बलपूणाथिगल ह्रीपादन्तान्तोफालो

चगाढे चणावत्पुष्पविष्टविषय अणगारपाहारे ॥ १ ॥ इन्द्रिय सस्थान आकारविशेष बाहुल्यबहुलापदव पृथुतादस्तार इन्द्रियना केतलाप्रदेशने के-
प्रदेशावगाह विषयकर्कशादि गुणचाल्पबहुत्व स्पष्टगुणान् उपलक्षणचाल्पबहुत्व विषय परमाणुसतः अणगारे विषयसूत्र अ-उ रविषय ॥ १ ॥ अद्यायप्रसं य
मयोदुवपाणोत तिलफाणियवसाय कांबलपूणाथिगलदोभोटहिलोगालंगिय ॥ २ ॥ आदर्शनं विषयनतः तेषां विषय आगोपिय ततो मणोवितन दूरधविम

नन्तरमेव लोकविषयं हति । तत्र संख्यानादिकर्षेन्द्रियाणां यत्कथमिति प्रथमं इंद्रियविषयं सूत्रमाह-कङ्कणं जन्ते । इदिया पञ्चता इत्यादि ॥ कति
 कियत्संख्याकानि कथमिति वाक्यालकारे, जदन्त । इन्द्रियाणि प्राग् निरूपितशब्दाणां यत्कथमिति जगज्जानाह-गौतम । पञ्चेन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि
 तान्येव नामत आह-सोइदिय इत्यादि ॥ एतानि च पञ्चापीन्द्रियाणि द्विधा तद्यथा-द्रव्यतो जावतश्च, तत्र द्रव्यतो निवृत्त्युपकरणरूपाणि जा
 यतो लब्ध्युपयोगात्मिकानि आशुच-तत्त्वार्थसूत्रकृत्-निवृत्त्युपकरणे द्रव्येन्द्रिय लब्ध्युपयोगो जायेन्द्रियमिति, तत्र निवृत्तिनाम प्रतिधिगिष्टः संस्था
 नविशेषः, सापि द्विधा बाह्यान्तराच तत्र बाह्यापपटिकादिरूपा साच विचित्रा न प्रतिरूपनियतरूपतयोपदिष्टं शक्यते तथाहि-मनुष्यश्रोत्रे
 नेत्रयोरुत्तमपार्श्वतीज्यादिनीज्जुवी चोपरितनश्रवणाबन्ध्यापेक्षया समेधाजिनो नेत्रयो रूपरि सीद्वेपाग्रजागे इत्यादि जातिनेदा ज्ञानाविधा अच्यंतरा

यमणी पुष्ठपणेतैल्लफाणियवसाय कंबलथूणाथिगिल्ल दीवोदहिलोगालोगेय ॥ २ ॥ कङ्कणं जन्ते ! इदिया
 पस्सत्ता ? गोयमा ! पंचइदिया पस्सत्ता, तजहा-सोइदिए चस्किंदिए घाणिंदिए जिह्मिंदिए फासिंदिए । सो
 इंदिएणं जन्ते ! किंसंठिए पस्सत्ते ? गोयमा ! कलबुयापुप्फसंठाणसंठिए पस्सत्ते । चस्किंदिएणं पुच्छा, गो

कथ ॥ २ ॥ कति जदन्त । इन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम । पञ्चेन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि तद्यथा-श्रोत्रेन्द्रिय श्रव्येन्द्रियो प्राणेन्द्रियो जिह्वेन्द्रि
 यः स्पर्शनेन्द्रियः । श्रोत्रेन्द्रियं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तं ? गौतम । कलम्बुका पुष्पसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तं । चक्षिन्द्रिय पृच्छा, गौतम !
 मसूरचन्द्रसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । प्राणेन्द्रियपृच्छा, गौतम । अतिमुक्तकधन्द्रसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । जिह्वेन्द्रिय पृच्छा, गौतम । क्षुरप्रसं

यपाणि विषयफाणिति विषयपक्षे यथाविषयः ततः कंबलविषयः धिगल आकाशविषय दीपविषय उदाधविषय ततः लोकविषय निवारपक्षो मयली
 विषय ॥ २ ॥ कतिणं भन्ते इदिया पं० गोयमा पंचइदिया प० तं० सोतेदिए चक्खेदिए घाणेदिए जिह्मेदिए फासेदिए सोतेदिएण भन्ते किं संठिए पं०
 गोयमा । केतलैमेद छे भगवन् इदियकञ्जा गौतम ५ इदियकञ्जा श्रोत्रेन्द्रिय चक्षेन्द्रिय प्राणेन्द्रिय रसोद्वय स्पर्शेन्द्रिय आधेन्द्रिय भगवन् केतला सरणान

तु निर्वृत्तिसर्वेषामपि जलनूनां समानतामेव बाधित्वं ब्रह्ममाणानि संस्थानादिविषयाणि मूत्राणि कौटल्ये स्पृशनेन्द्रियस्य निर्वृते बाध्यान्तरजे
दानप्रतिपत्त्याः पूर्वसूरिजि निर्बेधादतएव बाध्यसंस्थानविषयमय तत्सून च ब्रह्मति-फासिंदिएण जते । किं सटाणसंठिए पन्नत्ते इति ॥ उपक
रणं सङ्गस्थानीया बाध्या निर्वृत्तं यं खड्गधारासमाना स्वच्छतरपुद्गलसमूहात्मिका । अन्त्यन्तरांनिर्वृतिस्तस्याः शक्तिविज्ञापकत्वरूपं द्र
व्येन्द्रियमान्तरनिर्वृतेः कर्षादिदर्थान्तर शक्तिः शक्तिमतोः कर्षादिद्वेदात् कर्षादिद्वेदश्च सत्यामापि तस्यामान्तरनिर्वृत्तौ द्रव्यादिनोपकरणस्य विद्या
तसम्भवात् । तथाहि-सत्यामापि कटस्थपुष्पाद्याकतिरूपायामान्तरनिर्वृत्तावतिकठोरतरघनगजितादिना शक्त्युपघात सति न परिच्छेत्तुमीयते जं
तयः शब्दादिकमिति । जायन्द्रियमपि द्विधा लब्धिरुपयोगश्च तत्र लब्धिः श्रोत्रेन्द्रियादिविषयः सर्वात्मप्रदेशानां तदावरणक्षयोपशम उपयोगः स्व
र विषये लब्ध्यनुसारेणात्मनो व्यापारः प्रणिभानमाह-साम्प्रतमाभ्यान्तर निर्वृत्तिमधिकृत्य संस्थानादिविचिन्तयिषु प्रथमतः संस्थानं चिन्तयति-
सोइन्द्रिएण जते । किं सठिए पन्नत्ते इत्यादि ॥ पाठसिद्धिः, अधुना बाहुल्यं विचिन्तयति-सोइन्द्रिएण जते । केवइय बाह्येण पन्नत्त इत्यादि ॥ ५२

यमा ! मसूराचदसंठाणसंठिए पणत्ते । घाणिदिणं पुच्छा, गोयमा ! झुडमुत्तगचंदसंठाणसंठिए पणत्ते ।
जिह्मिदिणं पुच्छा, गोयमा ! खुसुप्पसंठाणसंठिए पणत्ते । फासिदिणं पुच्छा, गोयमा ! नागासंठाणसं

स्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । स्पृशनेन्द्रियं पृच्छा, गौतम । नाना संस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । श्रोत्रेन्द्रियं जदत्ता । कियदादित्येन प्रज्ञप्तं । गौतम ।

पृच्छा इति गौतम । कर्षादिपुण्ड्रसंठाणसंठिए पं० चक्षेदिणं भते किं संठिया पं० गोयमा । कटस्थं फलनो प्राकारं किम आतरे सामले न सामले घनं
गर्जरवादिक्ते उपघात परबौनसक्ते चक्षेन्द्रियनो किं सो संस्थानजज्ञो गौतम । मसूराचद संठिए पं० घाणेदिणं पृच्छा गोयमा । मसूरनोफ, उच्यते यत्
चद्रकारकक्षा घाणेन्द्रियनो गज उत्तर गौतम । अमृतगचंदसंठाण संठिए पं० जिह्मेदिणं पृच्छा गौतम । संपर्कचद्रो प्राकारे जिह्मेन्द्रियनो मय उत्तर
गौतम । कसुरप्पसंठाणसंठिए फासिंदिएण पुच्छा गोयमा । नागासंठाणसंठिए पं० सोतेदिणं भते केवइयवाइक्षेयं पं० गोयमा । चुरणाने संस्थाने प्रा

मपि पाठसिद्धं, वक्तव्यमर्थोऽन्यथापि ॥ बाह्यतोयसंवाहं अहुलसंखेज्जागमिति ॥ अथाह यद्यहुलस्यासंखेयजागो बाह्यत्वं स्पष्टं नेन्द्रियस्य ततः

ठिए पस्यते । सोड्दिणं जते ! केवडयं बाह्येण पस्यते ? गोयमा ! अंगुलस्स असंखेज्जागो वाह्ये
णं पस्यते । एवं फासिंदिणं । सोड्दिणं जत ! केवडयं पोहत्तेणं पस्यते ? गोयमा ! अंगुलस्स असंखेज्जा
गो पोहत्तेणं पस्यते । एवं चस्किंदिणं घाणिदिणं वि । जिप्पिदिणं पुच्छा, गोयमा ! अंगुलमुहत्तेणं प
स्यते । फासिंदिणं पुच्छा, गोयमा ! शरीरपमाणमेत्तेणं पस्यते । सोड्दिणं जते ! कडपदेणिए पस्यते
? गोयमा ! अणंतपदेसिए पस्यते । एवं जाव फासिदिणं । सोड्दिणं जते ! कडपदेसांगाढे पस्यते ? गो

अहुलस्यासंखेय जाग बाह्यत्वेन प्रज्ञप्तम् । एवं यावत्स्पष्टं नेन्द्रियम् । श्रोत्रेन्द्रियं जदन्त । कियत्पृथक्त्वेन प्रज्ञप्तम् । गीतम् । अहुलस्यासंखेय
जागम्, एवं चक्षुर्नेन्द्रियं प्राणोन्द्रियमपि । जिह्वेन्द्रियं पृच्छा, गीतम् । अहुलपृथक्त्वेन प्रज्ञप्तम् । स्पष्टं नेन्द्रियं पृच्छा, गीतम् । शरीरप्रमाण
मात्रम् प्रज्ञप्तम् । श्रोत्रेन्द्रियं जदन्त । कतिप्रदेशं प्रज्ञप्तम् । गीतम् । अन्तःप्रदेशिकं प्रज्ञप्तम् । एवं यावत्स्पष्टं नेन्द्रियम् । श्रोत्रेन्द्रियं जदन्त ।

कार श्रोत्रेन्द्रियतो प्रश्न उत्तर गीतम् अनेकसंस्थाने संस्थितकक्षी श्रोत्रेन्द्रियतो प्रश्न कोत्तो बाह्यत्वं पणं गीतम् । अंगुलस्य असंखेज्जागो वाह्यत्वं पं
वं जाव फ सोड्दिणं सोड्दिणं पोहत्तेणं पं गोयमा । अंगुलतो असंखेज्जागो वाह्यत्वं पणं इमं ताडं स्पष्टं नेन्द्रियतो कडिपो श्रोत्रेन्द्रियतो
भगवन् कोत्तो पृथक्पणाकक्षा गीतम् । अंगुलस्य असंखेज्जागो पुहत्तेणं पं पणं चस्किंदिणं घाणिदिणं जिप्पिदिणं पुच्छा गोयमा । अंगुलतो
असंखेज्जागो पृथक्पणाकक्षा इज चस्केन्द्रियापणं प्राणोन्द्रियापणं जिह्वेन्द्रियतो प्रश्न उत्तर गीतम् । अंगुलपुहत्तेणं फासिंदिणं पुच्छा गोयमा शरीरप्रमा
मेत पृहत्तेणं पं सोड्दिणं जत कतिपरसिए पं गोयमा । अंगुलपृथक्पणाकक्षा स्पष्टं नेन्द्रियं प्रश्न उत्तर गीतम् शरीरप्रमाणं पृथक्पणाकक्षा श्रोत्रेन्द्रियं कन्त
प्रश्न महान् नोपत्तो गीतम् । अणंतपदेसिए पं एवं जाव फ सोड्दिणं सोड्दिणं जते कतिपरसांगाढे पं गोयमा । अन्तःप्रदेशिकं इमं जालो स्पष्टं ने

यमा ! असंखेज्जपदेमोगाढे । एव जात्र फासिंदिए । एतेसिणं जंते ! सोइदिए चस्कुइंदिए चाणिंदिए जि
 झिंदिए फासिंदियाणं लंगाहणठयाए पदेसठयाए लंगाहणपदेसठयाए कयरेकयरेहिंता अप्पावा ४ ? गो
 यमा ! सल्लत्थोवे चस्किंदिए लंगाहणठयाए, सोइदियलंगाहणठयाए सखिज्जगुणे, चाणिंदियलंगाहणठया
 ए सखेज्जगुणे, जिझिंदियलंगाहणठयाए संखिज्जगुणे, फासिंदियलंगाहणठयाए असखेज्जगुणे, पदेसठया
 ए, सल्लत्थोवे चस्किंदिए पदेसठयाए सोइदिए पदेसठयाए संखेज्जगुणे, चाणिंदिए पदेसठयाए सखेज्जगु

कतिप्रदेशावगाढ प्रज्ञप्तम् ? गौतम । असह्यप्रदेशावगाढ प्रज्ञप्तम् । यव यावत्स्पर्शनेन्द्रियम् । एतेषा जदन्त । आनेन्द्रियमस्मिन्दिय प्र शं
 न्द्रिय जिह्वेन्द्रिय रूपज्ञानेन्द्रियाणां अवगाहनार्थतया प्रदेशार्थतया वगाहनप्रदेशार्थतया कर्तृकृतदेश्योऽल्पावा ४ ? गौतम । सर्वस्तोत्रं च
 स्मिन्दिय उवगाहनार्थतया, श्रोत्रेन्द्रियवगाहनार्थतया सख्येयगुण, घ्राणेन्द्रियमवगाहनार्थतया सख्येयगुण, जिह्वेन्द्रियवगाहनार्थतया

य आनेन्द्रियनां भग-न् कण्ठां प्रदेशावगाढ गौतम । असखिज्जपदसागाढे एव जात्र फासेदिए एणसिणं भवे सातेदिय चस्केदिय चाणेदिय जिह्वेदि
 य फासेदियाणं लंगाहणठयाए पणसठयाए कयरे २ हिंता अप्पावा ४ गोयमा । असव्यातपदसावगाढे म जानी मग्गेदिय पणने ह भगवन् श्रीवे
 दियने चत्तेदियने घ्राणेदियने जिह्वेदियने सग्गेदिय अवगाहनार्थे प्रदेशार्थे कणा २ ही होडा ४ गौतम । सल्लत्थोवे चस्केदिय लंगाहणठयाए सातेदिय
 लंगाहणठयाए सखे । चाणेदिय लंगाहणठयाए संखे । सर्वधीडा चत्तेन्द्रिय अवगाहनार्थो श्रोत्रेन्द्रिय अवगाहनार्थे सर्व संख्यातगुणा घ्राणेदिय अव
 गाहनार्थो संख्यातगुणा । जिह्वेदिए लंगाहणठयाए संखि । फासेदिए लंगाहणठयाए संखेज्जगुणे पणसठयाए । तेहथो जिह्वारूप अवगाहना असं
 ख्यातगुणा तेहथो सग्गेन्द्रिय अवगाहनार्थे संख्यातगुणा वगाहनेहमाटे प्रदेशार्थे । सल्लत्थोवे चत्तेदिय पणसठयाए सोइदिय पणसठयाए संखि । चा
 नेदिय पणसठयाए संखि । जिह्वेदिय पणसठयाए संखि । सर्वधीडा चत्तेन्द्रियना प्रदेश तेहथो श्रोत्रेन्द्रिय संख्यातगुणा तेहथो घ्राणेन्द्रिय प्रदेशार्थे

ખે, જિણ્ણિદિય પદેસઠયાણ સંઘેજાગુણે, ફાસિંદિય પદેસઠયાણ અસંઘેજાગુણે, ભુગાહન પદેસઠયાણ સહ્યો
 વે ચરિકિદિય ભુગાહન પદેસઠયાણ સોહંદિય ભુગાહન ઠયાણ સંઘેજાગુણે, ઘાણિંદિય ભુગાહન ઠયાણ સંઘેજાગુ
 ણે, જિણ્ણિદિય ભુગાહન ઠયાણ સંઘેજાગુણે, ફાસિંદિય ભુગાહન ઠયાણ અસંઘેજાગુણે, ફાસિંદિય સ્સ ભુગાહ
 ન ઠયાણ હિંતો ચરિકિદિય પદેસઠયાણ અણંતગુણે, સોહંદિય પદેસઠયાણ સંઘેજાગુણે, ઘાણિંદિય પદેસઠ
 યાણ સંઘેજાગુણે, જિણ્ણિદિય પદેસઠયાણ સંઘેજાગુણે, ફાસિંદિય પદેસઠયાણ અસંઘેજાગુણે । સોહંદિય

સંઘેયગુણ, સ્પશંનેન્દ્રિયમવગાહનાર્થતયા ડસંઘેયગુણ, પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોક ચલ્લિન્દ્રિય, પ્રદેશાર્થતયા શ્રોત્રેન્દ્રિય સંઘેયગુણ, પ્રાણે
 ન્દ્રિય પ્રદેશાર્થતયા સંઘેયગુણ, જિહ્વેન્દ્રિય પ્રદેશાર્થતયા સંઘેયગુણ, સ્પશંનેન્દ્રિય પ્રદેશાર્થતયા ડસંઘેયગુણ, અવગાહન પ્રદેશાર્થતયા ।
 સર્વસ્તોક ચલ્લિન્દ્રિયમવગાહના પ્રદેશાર્થતયા, શ્રોત્રેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થતયા સંઘેયગુણ, પ્રાણેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થતયા સંઘેયગુણ,
 જિહ્વેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થતયા સંઘેયગુણ, સ્પશંનેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થતયા સંઘેયગુણ, સ્પશંનેન્દ્રિયમવગાહનાર્થતયા ચલ્લિન્દ્રિય

સંઘેયગુણ જિહ્વેન્દ્રિય પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । ફાસિંદિય પદેસઠયાણ સંઘેયગુણ । સોહંદિય પદેસઠયાણ અસંઘેયગુણ । ભુગાહન પદેસઠયાણ સંઘેયગુણ ।
 પ્રાણેન્દ્રિય પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । જિહ્વેન્દ્રિય પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । સ્પશંનેન્દ્રિય પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । સ્પશંનેન્દ્રિય પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ ।
 અવગાહન પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । સર્વસ્તોક ચલ્લિન્દ્રિયમવગાહના પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । શ્રોત્રેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । પ્રાણેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ ।
 જિહ્વેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । સ્પશંનેન્દ્રિયમવગાહન પ્રદેશાર્થ સંઘેયગુણ । સ્પશંનેન્દ્રિયમવગાહનાર્થ સંઘેયગુણ ।

मात्मासकलेनापि शरीरेणानुभवति । न केवलेन त्वगिन्द्रियेण एवरादिवेदनवत् । ततो न कश्चिद्दोषः, अथ शीतलपानकादिपाने अन्तःस्पर्शवेदनाप्यनुभूयते ततः कथं सा घटामटाद्यते इति उच्यते-इह त्वगिन्द्रियं सर्वत्रापि प्रदेशपर्यन्तवर्तते । अद्यते तथा पूर्वमूर्तिभिः व्याख्याता तथापाह मूल

स्किन्दियस्स कक्कळगुरुयगुणा, सोइन्दियस्स कक्कळगुरुयगुणा अणतगुणा, घाणिन्दियस्स कक्कळगुरुयगुणा अणतगुणा, जिह्विन्दियस्स कक्कळगुरुयगुणा अणतगुणा, फासिन्दियस्स कक्कळगुरुयगुणा अणतगुणा, म उयलङ्गयगुणाणं सल्लयावा फासिन्दियस्स मउयलङ्गयगुणा जिह्विन्दियस्स मउयलङ्गय अणतगुणा, घाणिन्दियस्स मउयलङ्गयगुणा अणतगुणा, सोइन्दियस्स मउयलङ्गयगुणा अणतगुणा, चस्किन्दियस्स मउयलङ्गय अणतगुणा, कक्कळगुरुयगुणाणं मउयलङ्गयगुणाणय सल्लयावा चस्किन्दियस्स कक्कळगुरुयगुणा सो

एतेषां जदन्त । श्रोत्रेन्द्रियचक्षुर्गन्धेन्द्रियजिह्वेन्द्रियस्पर्शनेन्द्रियाणां कर्कशगुरुगुणानां मृदुलघुगुणानां कर्कशगुरुगुणमृदुलघुगुणानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पावा ४ ? गौतम ! सर्वस्तोकाश्चक्षुर्गन्धेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगुणाः, श्रोत्रेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगुणाः अनन्तगुणाः । घ्राणेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणाः । जिह्वेन्द्रियकर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणाः, स्पर्शनेन्द्रियस्य कर्कशगुरुलघुगुणा अनन्तगुणा, मृदुलघुगुणानां सर्वस्तोकाः स्पर्शनेन्द्रियस्य मृदुलघुगुणाः, जिह्वेन्द्रियस्य मृदुलघुगुणा अनन्तगुणाः । घ्राणेन्द्रियस्य मृदुलघुगुणा अनन्तगुणाः, श्रोत्रेन्द्रि-

यस्य कक्कळगुरुयगुणा अणं । सर्वथाहा चक्षेन्द्रिय कर्कशगुरुगुणा श्रोत्रेन्द्रियना कर्कशगुणना अनन्तगुणा । घ्राणेन्द्रियस्य कक्कळगुरुयगुणा अणं । जिह्वेन्द्रियस्य कक्कळगुरुयगुणा अणं । फासेन्द्रियस्य कक्कळगुरुयगुणा अणं । तेहथो घ्राणेन्द्रियना कर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणा जिह्वेन्द्रियना कर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणा स्पर्शेन्द्रियना कर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणा । फासेन्द्रियस्य कक्कळगुरुयगुणेहिनां तरसपेग मउयलङ्गयगुणा अणं । जिह्वेन्द्रियस्य मउयलङ्गयगुणा अणं । घ्राणेन्द्रियस्य मउयलङ्गयगुणा अणं । स्पर्शेन्द्रियना कर्कशगुरुगुणा तेहथो मृदुलघुगुणा अनन्तगुणा जिह्वेन्द्रियना मृदुलघुगुणा अनन्तगुणा

टीकाकार सर्वप्रदेशपर्यन्तवर्तित्वाच्च त्वधीन्यन्तरोपि गुणिरस्योपरि त्वगिन्द्रियस्य जावादुपपद्यते तत शीतरूपज्ञवेदनानुभवः, अपुना पृथुत्ववि-
पय सूत्रमाह-सोऽह्निद्वय मते । केवद्वय पोहतेष पक्तते इत्यादि ॥ इह पृथुत्वं स्पशनेन्द्रियव्यतिरेकं शवाणामिन्द्रियाणामात्मानुलेन प्रतिप-
तव्यं स्पशनेन्द्रियस्य चक्षुष्याहुलेन, ननु देहाश्रितानीन्द्रियाणि । देहधीच्छयाहुलेन प्रमीयते "उत्सेहपमागतोमिथसुदेहमिति वचनात्, तत इन्द्रि-
याण्यप्युच्छयाहुलेनगतं युज्यते नात्माहुलेनेति तदयुक्तं जिह्वादीनामुच्छयाहुलेन पृथुत्वप्रमितान्युपगमे त्रिगव्यूनाना मनुष्याणा रसाभ्यवधारो ऽ-
दमसक्ते सत्यादि त्रिगव्युनादीना मनुष्याणा षट्गव्युतादीना च इत्स्यादीना स्वस्वशरीरानुसारितया यतिविशालानि मुखानि जिह्वाश्च ततो यद्गु-
च्छयाहुलेन तेषा शूरप्राकारतयोक्तस्यान्यन्तरनिर्वृत्यात्मकस्य जिह्वेन्द्रियस्याहुलपृथुत्वलक्षणो विस्तारः परिगृह्यते तदा अस्यतया न तत्पर्यं जिह्वा

इंद्रियस्स कर्कशगुरुयगुणा अणंतगुणा, घ्राणिद्रियस्स कर्कशगुरुयगुणा अणंतगुणा, जिह्विद्रियस्स कर्क-
शगुरुयगुणा अणंतगुणा, फासिद्रियस्स कर्कशगुरुयगुणा अणंतगुणा, फासिद्रियस्स कर्कशगुरुयहिंती त-
स्सचेव मउयलज्जयगुणा अणंतगुणा, जिह्विद्रियस्स मउयलज्जयगुणा अणंतगुणा, घ्राणिद्रियस्स मउयल-
ज्जयगुणा अणंतगुणा, सोऽह्निद्रियस्स मउयलज्जयगुणा अणंतगुणा, चस्किंद्रियस्स मउयलज्जयगुणा अणंत-

यस्य सृदुलघुगुणा अनन्तगुणाः, चक्ष्विन्द्रियस्य सृदुलघुगुणा अनन्तगुणाः । कर्कशगुरुगुणानां सृदुलघुगुणानां च सर्वलोकां चक्ष्विन्द्रिय-
स्य कर्कशगुरुगुणाः, श्रोत्रेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणाः, घ्राणेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणाः, जिह्वेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगु-
णा अनन्तगुणाः, स्पशनेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगुणा अनन्तगुणाः, स्पशनेन्द्रियस्य कर्कशगुरुगुणोप्यस्तस्यैव सृदुलघुगुणा अनन्तगुणाः ।

घ्राणेन्द्रियना सृदुलघुगुण अनन्तगुणा । सोतेन्द्रियस्स मउयलज्जयगुणा अणं. चक्ष्वेन्द्रियस्स मउयलज्जयगुणा अणं. नेरइया मते कतिइंदिया पं. गोवमा
श्रोत्रेन्द्रिय सृदुलघुगुरुगुण अनन्तगुणा चक्ष्वेन्द्रियना सृदुलघुगुण अनन्ता नारजीमे भगवन् केतणाइंदियज्जया गोवम । पचइंदिया पं. तं. सोतेन्द्रिय

व्याप्यात् सर्वव्यापित्वाजावेच योसौ बाहुल्येन सर्वात्मना जिह्वाया रसभेदनलक्षणप्रतिप्राणप्रसिद्धो व्यवहारः स व्यवच्छेदमाप्नुयादेवं प्राणादिविष-
येषु यथायोग गत्यादिव्यवहारोच्छेदो जावनीयः, तस्मादात्माहुलेन जिह्वादीना पृथुत्वमवसेय नाच्छयागुलेनेति आह च जायते-पुदिममाणेवि-
णय प्रयणिकजतिगात्रयाङ्गं । जिह्वेदियाडमाणं संववहारविरुज्जेज्जा ॥ अस्या अन्तरगमनिका तत उच्छयाहुलमिन्द्रियमानापि आस्तामिन्द्रिय-
विषयपरिमाणचिन्तायामित्यपि शब्दार्थः, जजनीय विकल्पनीयं कापि गृह्यते इत्यर्थः, किमुक्तं भवति स्पष्टंनेन्द्रियपृथुत्वपरिमाणचिन्ताया या-
ह्यमन्येन्द्रियपृथुत्वपरिमाणचिन्ताया न आह्य तेषामात्माहुलेन परिमाणकारणादिति, कथमेतदवसंयमितिर्धेत् अत आह-यद्यस्या रस्येषातपो-
न्द्रियाणामुच्छयाहुलेन परिणामकारणं त्रिव्यूतादीनामादिशब्दात् द्विगध्युतादिपरिग्रहो जिह्वेन्द्रियादिमान सूत्रोक्त संववहार विरुध्येत यथा न
न्तरमेव जावितमिति, सम्प्रति कतिप्रदेशावगाहनाद्वारे प्रतिपादयति-सोपुदियाण भते ! इत्यादि । निगद सिद्धमल्पबहुत्वद्वारमाह-सुखसिद्धिं भं

ते । इत्यादि ॥ सर्वस्तोक चक्षुरिन्द्रियमवगाहनार्थतया । किमुक्तं भवति सर्वस्तोकप्रदेशावगाहं चक्षुरिन्द्रियं ततः श्रोत्रेन्द्रियमवगाहनार्थतया सङ्क्षेप-
गुणमतिप्रज्ञतेषु प्रदेशेषु तस्यावगाहनानावात्, ततोपि श्रोत्रेन्द्रियमवगाहनार्थतया सुखेयगुणमतिप्रज्ञतेषु प्रदेशेषु तस्यावगानोपपत्तेः, ततोपि
जिह्वेन्द्रियमवगाहनार्थतया असंख्येयगुणं तस्याहुलपृथक्परिमाणविस्तारात्मकत्वा यस्तु दृश्यते पुस्तकेषु पाठः संख्येयगुण इति सोपि पाठो य-
त्तुपपन्नत्वात्, तथाहि-चक्षुरादीनि त्रीण्यपीन्द्रियाणि प्रत्येकमहुलासङ्ख्येयजागविस्तारात्मकानि जिह्वेन्द्रियमहुलासंख्येयपृथक्विस्तारमतो उच्य-
संख्येयगुणमव तदुपपद्यते नतु संख्येयगुणमिति, ततः स्पष्टंनेन्द्रियं संख्येयगुणं तथाह्यहुलपृथक्परिमाणविस्तारे जिह्वेन्द्रियं पृथक् द्विप्रज्ञत्या नवच्यः
स्पष्टंनेन्द्रियं तु शरीरप्रमाणमिति सुमहदपि तदुपपद्यते संख्येयगुणमिति, यस्तु बहुषु पुस्तकेषु दृश्यते पाठो संख्येयगुणमिति सोपपाठो गृह्यते
कलत्वात्, तथाह्यात्माहुलपृथक्परिमाणं जिह्वेन्द्रियं शरीरपरिमाणं स्पष्टंनेन्द्रियशरीरं उत्कर्षतोपि लज्जसोमनप्रमाणं ततः कथमसंख्येयगुणमिति

गुणा । नेरडयाणं जते ! कइ इंदिया पसन्ना ? गोयमा ! पंच इंदिया पसन्ना ? तंजहा—सीइंदिए जाव
 फासिंदिए । नेरडयाणं जते ! सीइंदिए किं सठिए पसन्ने ? गोयमा ! कलबुयासठाणसठिए पसन्ने एव
 जहा उहिया वत्तव्या जणिया तहेव । नेरडयाणपि अण्णावा बज्जयावा टोवि नवर नेरडयाणं जते !
 फासिंदियस्स किं सठिए पसन्ने ? गोयमा ! दुविहे पसन्ने, तंजहा—जवधारिणिज्जेय उत्तरवेउल्लिएय ।
 तस्यणं जेसे जवधारिणिज्जे सेणं ऊरुसंठाणसठिए, तस्यण जेसे उत्तरविउल्लिए तंचेव सेसं तंचेव । असु

अिद्वेन्द्रियस्य सुदुलघुकगुणा अनन्तगुणाः, प्रागेन्द्रियस्य सुदुलघुकगुणा अनन्तगुणाः, श्रोत्रेन्द्रियस्य सुदुलघुकगुणा अनन्तगुणाः, चक्षुर्न्द्रियस्य सुदुलघुकगुणा अनन्तगुणाः । नेरयिकाणां जदन्त । कतीन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम । पंचेन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि तद्यथा—श्रोत्रेन्द्रिय
 यावत्स्पृशन्नन्द्रियम् । नेरयिकाणां जदन्त । श्रोत्रेन्द्रिय किं संस्थितं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । कदम्बपुष्पसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । गव ययीचिकी
 वक्तव्यता जणिता तथैव नेरयिकाणामपि अस्या वा बहुका वा द्वावपि नवर नेरयिकाणां जदन्त । स्पृशन्नन्द्रिय किं संस्थितं प्रज्ञप्तम् ? गौतम

जाव फासिंदिए नेरडयाणं जते सीइंदिए किं सठिए पं० गोयमा कलंबुयासठाणसठिए पं० । पंचेन्द्रिय योतेइद्वय जालगे स्पर्शेन्द्रिय नारकाने भवन्
 श्रोत्रेन्द्रिय किमे संस्थाने गौतम कदंबना फलने संस्थानेछे । एव जहा श्रोत्रियाणं वत्तव्या जणिया तहेव नेरडयाणं जते अण्णावद्वयाणि टोववि
 नवर नेरडयाणं जते फासिंदिए किं सठिए पं० गोयमा । इमं जिमं योषनी ज्ञाचताकरी तिमहीज नारकीनीपरै जालगे अद्वयत्वतालगे ए विज्ञेय
 नारकीने भगवन् स्पृशन्नन्द्रियनी जियै किमे संस्थाने गौतम । दक्षिण पं० तं० भवधारिणिज्जेय उत्तर वेवज्जिएय तस्यणं जेसे भवधारिणिज्जे सेणं हट्टसंठाण
 सठिए पं० । टोवमेदकक्षा भवधारिणीय उत्तरवेज्जिएय जिहां जे भवधारिणीय तेतोइद्वयकमस्थाने संस्थितवत्ता, जिहां जे उत्तरवेज्जिएय रूप सर्वप, कनीपरै
 जेय जिम हीज तस्यणं जेसे उत्तरवेज्जिएय सेसं तंचेव समुत्तमाराणं जते कनिइंदिए, पं० गोयमा । अमुत्तमाराणं केवला, द्विवेद्या गौतम । पयि

रकुमाराणं ज्ञते ! कड इंदिया पसत्ता ? गोयमा ! पंचिदिया पसत्ता । एवं जहा लहियाणं जाव अप्पाव
 जुगाणि दासिदि नवर फासिदि ए दुविह पसत्ते ? तंजहा, जवधारिणिज्जेय उत्तरवेउल्लिए रिणिज्जे सेणं
 समचउरंससंठाणसंठिए पसत्ते ? तत्थणं जेत उत्तरवेउल्लिए सेणं नाणासंठाणसंठिए सेस तंवेव । एअ जा
 व थणियकुमाराणं । पुढविकाइयाणं ज्ञते ! कड इंदिया पसत्ता ? गोयमा ! एअ फासिदि ए पसत्ते । पु
 ढविकाइयाणं ज्ञते ! फासिदि ए किं सठाणसंठिए पसत्ते ? गोयमा ! असूरचदसठाणसंठिए पसत्ते ? पुढ

म । द्विविध प्रज्ञप्त तद्यथा-जवधारणीयमुत्तर वैक्रियञ्च । तत्र यद्भवधारणीय तदुत्तरसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तं । तत्र यदुत्तर वैक्रिय तच्चैव शोप
 तच्चैव । असुरकुमाराणां जदन्त । कति इन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि ? गोतम । पञ्च इन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि । एवं यथोचिक्तानां यावदल्प बहुत्वका
 नि हेऽपि नवर स्पर्शानेन्द्रिये द्विविधे प्रज्ञप्ते ? तद्यथा-जवधारणीयं चोत्तर वैक्रियञ्च तत्र यो जवधारणीयः स समचतुरस्र संस्थानसंस्थितं प्र
 ज्ञप्तः तत्र यदुत्तर वैक्रियं स्तनानासंस्थानसंस्थितं शोप तच्चैव । एवं यावत्स्तनितकुमाराणां । पृथिवीकायिकानां जदन्त । कतोन्द्रियाणि प्रज्ञ
 प्तानि ? गोतम । एक स्पर्शानेन्द्रियं प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकानां जदन्त । स्पर्शानेन्द्रियं किं संस्थान संस्थितं प्रज्ञप्तं ? गोतम । समूर धम्म संस्था

दिया पं० एवं जहा ओहियाणं जाव अप्पावहुगावि टोणवि । पंचेन्द्रियकक्षा इमं तिम ओघने तिम जालगै अरुपबहुत्वविजा कविचो । नवरं फासि
 दि ए दुविह पं० तं० भवधारिणिज्जेय उत्तरवेउल्लिए तत्थणं जेसे भवधारिणिज्जेय सेणं समचउरंस सठाण संठिए पं० तं० । ए विजित स्पर्शानेन्द्रियं टोयमेद
 कक्षा ते कहेके भवधारणीय बीजो उत्तरवैक्रिय तिहा जे भवधारणीयके ते समचतुरस्र संस्थानेके । तत्थणं जेसे उत्तरवेउल्लिए सेणं नाणासंठाणसंठिए
 सेमं तंवेव एवं जाव थणियकुमाराणं पुढीकाइयाणं भते कति इंदिया पं० गोयमा । तिहा जे उत्तरवैक्रिय ते मानाप्रकरणं संस्थानं संस्थितके इमं जां
 लगे स्थानिकुमार पृथिवी नायने हे भगवन् कोला इन्द्रियकक्षा गोतम । एअ फासिदि ए पं० पुढीकाइयाणं भते फासिदि ए किं सठाणसंठिए पं० गो

विकाड्याणं फासिंदिए केवडयं बाह्वेणं पस्यते ? गोयमा ! अंगुलस्स असंखेज्जाड्याणं बाह्वेणं पस्यते । पुढविकाड्याणं फासिंदिए केवडयं पाह्वेणं पस्यते, गोयमा ! सरीरप्पमाणमेतेणं पस्यते । पुढविकाड्याणं फासिंदिए कतिपदेसे पस्यते ? गोयमा ! अणंतपदेसिए पस्यते । पुढवीकाड्याणं जंतं ! फासिंदिए क इपदेसोगाढे पस्यते ? गोयमा ! असंखेज्जापदेसोगाढे पस्यते । एतंसिणं जंतं ! पुढवीकाड्याणं फासिंदियस्स उगाहणठयाए पदेसठयाए कयरेकयरेहितो अप्पावा ४ ? गोयमा । सहस्योजा पुढवीकाड्याणं

संस्थितं प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियं कियद्वाहुत्वेन प्रज्ञप्तं ? गौतम । अंगुलस्यां सङ्घातमात्रं वादस्थानं प्रज्ञप्तं, पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियं कियत्पृथुत्वेन प्रज्ञप्तं ? गौतम । शरीरप्रमाणमात्रं हि प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकाणां स्पर्शानेन्द्रियं कतिप्रदेशं प्रज्ञप्तं ? गौतम । अनन्तप्रदेशिकं प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियं कति प्रदेशावगाढं प्रज्ञप्तं ? गौतम । असंखेयप्रदेशावगाढं प्रज्ञप्तं । एतेषां प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियस्यावगाहनार्थतायां प्रदेशार्थतायां कतरे कतरेऽन्योऽस्या वा ४ ? गौतम । सर्वस्योक्तं पृथिवीकायिकानां स्पर्श

यमा । १ स्पर्शेन्द्रियं पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियं किं सङ्घातमात्रं गौतम । असूरचंद्र संघातमात्रं पृथिवीकायिकानां फासिंदिए केवडयं बाह्वेणं पस्यते ? गोयमा । असूरचंद्र, त्वं संस्थाने संस्थितं त्वं पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियं किं सङ्घातमात्रं गौतम । अंगुलस्यां सङ्घातमात्रं वादस्थानं प्रज्ञप्तं, पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियं कियत्पृथुत्वेन प्रज्ञप्तं ? गोयमा । शरीरप्रमाणमात्रं हि प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकाणां स्पर्शानेन्द्रियं कतिप्रदेशं प्रज्ञप्तं ? गौतम । अनन्तप्रदेशिकं प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियं कति प्रदेशावगाढं प्रज्ञप्तं ? गौतम । असंखेयप्रदेशावगाढं प्रज्ञप्तं । एतेषां प्रज्ञप्तं । पृथिवीकायिकानां स्पर्शानेन्द्रियस्यावगाहनार्थतायां प्रदेशार्थतायां कतरे कतरेऽन्योऽस्या वा ४ ? गौतम । सर्वस्योक्तं पृथिवीकायिकानां स्पर्श

पद्यते इति, अनेनैव क्रमेश प्रदेशार्थतयापि सूत्रं ज्ञावनीयं उक्तप्रकारेणैव यथोक्तसूत्रमपि, यानि कर्कशगुरुगुणादिसूत्राणि तानि पाठसिद्धानि न
वरमल्पबहुत्वे चतुःश्रोत्रघ्राणजिह्वास्पर्शनेन्द्रियाणां यथोत्तरकर्कशगुरुगुणा अमोघाभेवच पश्चानुपूर्व्यां यथापूर्वं सृदुलघुगुणा अनन्तगुणा स्तथैव य
थोत्तरं कर्कशतया यथापूर्वं चातिकोमलतयोपलभ्यमानत्वात्, युगपदुजयात्पबहुत्वसूत्रे ॥ फासिन्दियककृत्तकगुरुयगुणेहिंती तरसचेव, मउयलघुयगु
णा अणंतगुणा इति' सरीरेहिं ॥ कतिपयाएव प्रदेशा उपरिवर्तिनः शीतातपादिसम्पर्कतः कर्कशा वर्तते अन्येतु बहवः तदन्तर्गता अपि सृदव

फासिंदिए उगाहणयाए तेचेव पदेसठयाए अणंतगुणे । पुढविकाइयाणं जंते ! फासिंदियस्स केवइया कर्क
कृगुरुयगुणा पस्सत्ता ? गोयमा ! अणंता । एवं मउयलघुयगुणावि । एतेसिणं जंते ! पुढविकाइयाणं फा
सिंदियस्स कर्ककृगुरुयगुणाणं मउयलघुयगुणाणं कयरेकयरेहिंती अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पुढ
विकाइयाणं फासिंदियस्स कर्ककृगुरुयगुणा तरसचेव मउयलघुयगुणा अणंतगुणा । एवं अणउक्काइयाणं

नेन्द्रियमवगाहनार्थतया, तच्चैव प्रदेशार्थतया अनन्तगुणम् । पृथिवीकायिकानां जदन्ता । स्पर्शनेन्द्रियस्य क्रियन्तः कर्कशगुरुकगुणा प्रज्ञप्ता २
गौतम । अनन्ताः । एवं सृदुलघुकगुणा अपि । एतेषां जदन्तः । पृथिवीकायिकानां स्पर्शनेन्द्रियस्य कर्कशगुरुकगुणानां सृदुलघुकगुणानां यात
रे कतरेच्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । सर्वस्लोकाः पृथिवीकायिकानां स्पर्शनेन्द्रियस्य कर्कशगुरुकगुणा स्तस्य चैव सृदुलघुकगुणा अनन्तगुणा । ए

ए कयरे २ इति अप्पावा ४ गोयमा । असंख्यातप्रदेशावगाढ हे भगवन् एह पृथ्वीकायने रपञ्जेन्द्रियनी अवगाहनाये' प्रदेशार्थे केडार धी धीडा ४
गौतम । सव्वत्थोवे पुढवीकाइयाणं फासिंदिए उगाहणयाए तंचेव पपसठयाए अणंतगुणे पुढवीकाइयाणं भते फासिंदियस्स केवतिथा ककृत्तकगुरुयगुणा
पं० गोयमा । सर्वथोडा पृथिवीकाइया रपञ्जेन्द्रिय अवगाहनाये' तेहीज प्रदेशार्थे अनन्तगुणा पृथिवीकाइयाने भववन् स्पर्शन्द्रियने केतला कर्कशगुरु
कगुणकक्षा हे गौतम । अणताक० एव मउयलघुयगुणावि एएसिणं भंते पुढवीकाइयाणं फासिंदियस्सक० मउयलघुयगुणाणय कयरे २ इति अप्पावा ४

इति पठन्ते, स्पर्शानेन्द्रियस्य कर्कशगुणोऽप्यो मृदुलघुगुणा अनन्तगुणा इति । असूत्र्येव संस्थानादीत्यल्पप्रवृत्तपर्यन्तानि द्वाराणि नेत्रयिकेषु विनष्ट-
ति-नेरडयाण जते । इत्यादि ॥ सुगम, नवर नेरडयाण जते । कासिदिष्ट किसिष्टि पञ्चत्त इत्यादि ॥ द्विविध हि नेत्रयिकाणां शरीर जवधार-
णीय मुत्तरवेक्षियं च, तत्र जवधारणीय तथा जवस्वभावतएव निर्मूलविलुप्तपक्षात्पाटितसकलगीवादिरोमपक्षशरीरवत्, अनिधीजतसंस्थानोपेत-
यदप्युत्तरवेक्षियं तदपि कुलसंस्थानमेव तथाहि-यद्यपि ते वय मतिमुन्दरशरीर विकुर्विंध्याम इत्यजिसन्धिना वैक्षिपशरीर मारजन्त तथापि तेषां

वि जाव वणस्सइकाइयाणं नवरं संठाणे इमो विसंसी दछ्छो । आउक्काइयाणंवि बुगविदुसठाणसठि
ए पसत्ते । तेउक्काइयाणं सूडंक्कापसठाणसठिए पसत्ते । वाउक्काइयाणं पकागासठाणसठिए पसत्ते । व
णस्सइकाइयाणं पाणासठाणसठिए पसत्ते । वेइंदियाणं जते ! कइइदिया पशाता ? गोयमा ! दो इदिया

वमप्कायिकानां माप यावद्वनस्पतिकायिकानाम् । नवरं संस्थाने ऽयं विज्ञासी द्रष्टव्यः अप्कायिकानो मृदुलसंस्थानसंस्थित प्रक्षप्तम् । तेनस्का
यिकानां जूची कलापसंस्थानसंस्थितं प्रक्षप्तम् । वायुकायिकानां पलाका संस्थानसंस्थित प्रक्षप्तम् । वनस्पतिकायिकानां नानासंस्थानसंस्थित

गोयमा । अनन्ता कर्कश इम मृदुलघुगुण विण एहमे भगवन् एधिगीकाइयाणं रज्ज्गिद्वयना कर्कश गुरुगुण मृदुलघुगुणने कोडा २ धी धोडा ४ गो । म ।
सकल्योश पुठो मारयाणं फामेन्द्रियस्य तत्तरसंसेव मउयलपुगुणा अणतगुणा एव पाउकाइयाणं जव वणस्सइकाइयाणं । सयथोड, एधिगीका
इयाणं स्पर्शान्द्रियने कर्कशगुरुगुणाने तेहयो निसेमृदुलघुगुण अनन्तगुणा इम पकाइयाणो विण जाहमी वनरानिकाय तालगी । जव संठाणेइमोविसे
मीनेयस्वी पाउकाइयाणं वि बुगविदुसठाणसठिए प० तेउकाइयाणं सूडंक्कापसठाणसठिए प० । ए जिगे संस्थान मारयाणो वडवडने संस्थानं सखितत
तेउकायनो मूधीकलाप संस्थाने सखितत । वाउकाइयाणं पकागा सठाणसठिए प० वणस्सइकाइयाणं पाणासठाणसठिए प० वेइंदियाणं जते कइइदि
या प० गोयमा । वाउकायनो धनानो संस्थाने वनस्पतिकायनो नानाप्रकारनो संस्थाने मेन्द्रियने भगवन् कोतला इन्द्रिय गोयमा । दो इदिया त०

मयन्ताशुज तथाविधनाभकर्मदया दतीवाशुजतर मेवो पजायते इति, असुरकुमारसूत्रे जवधारणीयं समञ्जतरस्वभंस्थानं तथास्वाज्ञाव्यात्, उत्तर
वेक्रिय तु नानासंस्थितं स्वेच्छया तस्य निष्पत्तिज्ञावात्, पृथिव्यादिविषयाणि तु सूत्राणि सुप्रतीतान्येष सम्यग्ति स्पष्टद्वारमाह-पुष्पाह जन्ते । स

पश्यता, तजहा—जिष्प्रिदिएय फासिंदिएय । टीरहंपि इंदियाणं संठाणं बाह्वं पोहतं पदेसलगाहं गाय ज
हा लुहियाणं जणिघा तहा जणिघा नवरं फासिंदिए जलसंठाणसंठिए पश्यते । इमो विसेसो—एतेसि
णं जन्ते ! वेइंदियाणं जिष्प्रिदिएय फासिंदियाणं लुगाहणठयाए पदेसठयाए लुगाहणपदेसठयाए कयरेकयरे
हितो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सल्लस्योत्रे वेइंदियाणं जिष्प्रिदिए लुगाहणठयाए फासिंदिए लुगाहणठयाए
असंखेज्जगुणे, पदेसठयाए सल्लस्योवे वेइंदियाणं जिष्प्रिदिएपदेसठयाए फासिंदिएपदेसठयाए असंखेज्जगु

प्रज्ञप्तम् । द्वीन्द्रियाणां जदन्त । कतीन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम । द्वे इन्द्रिये प्रज्ञप्ते तद्यथा—जिह्वेन्द्रियञ्च स्पर्शेन्द्रियञ्च, दृष्टेन्द्रियञ्च श्रवणेन्द्रियञ्च ।
संस्थानं बाह्व्यं पृथुत्वं प्रदेशावगाहना च यथौचित्यानां जणिघानि तथा जणिघातव्यानि नवरं स्पर्शेन्द्रियं दृष्टेन्द्रियञ्च श्रवणेन्द्रियञ्च प्रज्ञप्तम् ।
अथ विशेषः—एतेषां जदन्त । द्वीन्द्रियाणां जिह्वेन्द्रियस्पर्शेन्द्रियश्रवणेन्द्रियाणां अवगाहनाय तथा प्रदेशार्थतया अवगाहनप्रदेशार्थतया कतरं कतरेन्द्रियो

जिष्प्रिदिएय फासिंदिए टीरहंपि इंदियाणं संठाणं बाह्वं पोहतं पदेसं उगाहं । टीरहंपि तेकहेक्के जिष्प्रिदिएय टीरहंपि इंदियाणं संस्थां बाह्वं पृथुत्वं प्र
देशावगाहं । जहा आहिया भणिघा तहाभा नवरं फासिंदिए जलसंठाणसंठिए पं । तिम ओघनो अलावोकहो जिम जणिघो ए विशेषे सम्यग्तिन्द्रिय
जलसंस्थाने संस्थिते । इमोविसेसो एतेसिणं जन्ते वेइंदियाणं जिष्प्रिदिएय फासिंदिएय लुगाहणठयाए लुगाहण पदेसठयाए कयरे २ हितो अप्पा
वा ४ गोयमा । ए विशेषे एहमे भगवन् वेइंदिये जिम जिह्वेन्द्रिये स्पर्शेन्द्रिये अवगाहनार्थे प्रदेशार्थे अवगाहनार्थे प्रदेशार्थे केहा २ थो थोहा ४
गौतम । सल्लस्योत्रे वेइंदियाणं जिष्प्रिदिए लुगाहणठयाए फासिंदिएय लुगाहणठयाए असंखेज्जगुणे पदेसठयाए सल्लस्योवे वेइंदियाणं । सर्वथाहा वेइ

णे, लुगाहणपदेमठयाए सख्ख्योवे वेइंदियस्त जिप्पिंदिए लुगाहणठयाए फासिंदियलुगाहणठयाए असंखेज्जा
गुणे, फासिंदियस्त लुगाहणठयाएहितो जिप्पिंदियपदेसठयाए अगतगुणे, फासिंदियपदेसठयाए असंखे
ज्जागुणे । वेइंदियाणं जंतं ! जिप्पिंदियस्त केवडया कक्कळगरुयगुणा प० ? गो० ! अगता । एव फासिंदिय
स्तवि । एवं मउयलज्जायगुणावि । एतंसिण वेइंदियाण जिप्पिंदियफासिंदियाण कक्कळगरुयगुणाण मउयल
ज्जायगुणाणं कक्कळगरुयगुणमउयलज्जायगुणाणय कयरेकयरेहितो अप्पाया ४ ? गोवमा ! सख्ख्योवा वेइंदि

उत्पाया ४ ? गोवमा । सर्वस्वोक् द्वीन्द्रियाणां जिह्वेन्द्रियमवगाहनार्थतया, स्पर्शनेन्द्रियमवगाहनार्थतया उल्लेखगुणम्, प्रदेशार्थतया सर्वस्वो
क् द्वीन्द्रियाणां जिह्वेन्द्रिय प्रदेशार्थतया, स्पर्शनेन्द्रिय प्रदेशार्थतया उल्लेखगुणम् । अवगाहनप्रदेशार्थतया सर्वस्वोक् द्वीन्द्रियस्य जिह्वेन्द्रियः ।
अवगाहनार्थतया स्पर्शनेन्द्रियावगाहनार्थतया उल्लेखगुणम् । स्पर्शनेन्द्रियस्यावगाहनार्थतया जिह्वेन्द्रियप्रदेशार्थतया उल्लेखगुणा, स्पर्शनेन्द्रि
यप्रदेशार्थतया उल्लेखगुणा । द्वीन्द्रियाणां प्रदत्त । जिह्वेन्द्रियस्य कियताः कर्कशगुरुकगुणा प्रदत्ताः ? गोवमा । अनन्ताः । एव स्पर्शनेन्द्रि
यस्यापि । एव सुदुलघुगुणा अपि । एतेषां प्रदत्त । द्वीन्द्रियाणां जिह्वेन्द्रियस्पर्शनेन्द्रियाणां कर्कशगुरुकगुणानां सुदुलघुकगुणानां कर्कशगु

यना परं जिह्वेन्द्रिय अवगाहनार्थो स्पर्शनेन्द्रिय अवगाहनार्थो संख्यातगुणा प्रदेशार्थं सर्वथोडा वेन्द्रियनो । जिह्वेन्द्रिय पणसठयाए फासिंदिय पणसठया
ए संखेज्जागुणे लुगाहणपणसठयाए सख्ख्योवे वेइंदियस्त जिप्पिंदिए । जिह्वेन्द्रियना अवगाहनार्थो स्पर्शनेन्द्रियनो अवगाहनार्थो संख्यातगुणा अवगा
हना प्रदेशार्थं सर्वथोडा वेन्द्रियनो जिह्वेन्द्रियनो । लुगाहणपणसठयाए फासिंदिय लुगाहणपणसठयाए संखेज्जागुणे फासिंदियस्त लुगाहणपणसठयाए हितो जिप्पिंदिए
पणसठयाए । अवगाहनार्थो तेषो स्पर्शनेन्द्रियनो अवगाहनार्थो जिह्वारूप प्रदेशार्थो । अगतगुणे फासिंदिय पणसठयाए संखेज्जागुणे वेइंदियाणं भनं जि
प्पिंदियस्त कीतिवा कक्कळगरुयगुणा पं गोवमा । अनन्तगुणा स्पर्शनेन्द्रियप्रदेशार्थो संख्यातगुणा वेन्द्रियने भगवन् जिह्वेन्द्रियना कर्कशगुरुकगुण कीतिवा

याणं जिह्मिन्दियस्स कक्कळगुणयगुणा फासिन्दियस्स कक्कळगुणयगुणा अणंतगुणा, फासिन्दियस्स कक्कळगुणयगुणाहिंता तस्सचैव मउयलङ्गयगुणा अणंतगुणा, जिह्मिन्दियस्स मउयलङ्गयगुणा अणंतगुणा । एवं जाव चउरिन्दियस्सि नवरं इन्दियपरिवुह्णी कायस्सा । तेइन्दियाणं घाणिदिण थोवे । चउरिन्दियाणं चखिदिण थोवे सेसं तंचेव । पंचिन्दियतिरिक्खजोणियाणं मणुस्साणय जहा नेरइयाणं नवरं फासिदिण छहिहसंठाणसं

रुक्कगुणसुदुक्कलघुक्कगुणानां च कनरं कतरंज्योऽल्पा वा ४ २ सर्वस्तीक्षा द्वीन्द्रियाणां जिह्वेन्द्रियस्य कर्कशगुरुक्कगुणाः, स्पर्शनेन्द्रियस्य कर्कशगुरुक्कगुणा अनन्तगुणाः, स्पर्शनेन्द्रियस्य कर्कशगुरुक्कगुणेज्यस्तस्यचैव सुदुक्कलघुक्कगुणा अनन्तगुणाः, जिह्वेन्द्रियस्य सुदुक्कलघुक्कगुणा अनन्तगुणाः । यव यावच्चतुरिन्द्रिय मिति नवरमिन्द्रियपरिवृद्धिः कर्तव्या । त्रीन्द्रियाणां प्रायेन्द्रिय स्तोत्रं, चतुरिन्द्रियाणां चक्ष्विन्द्रिय स्तोत्रं तत्रैव । पञ्चन्द्रियतियं गौणिकानां अनुष्णाणां च यथा नैरयिकाणाम्, नवरं स्पर्शनेन्द्रियं पञ्चिन्द्रियसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा-समचतुरस्रं न्यग्री

कक्षा गौतम । अणंता एवं फासिन्दियस्सि एवं मउयलङ्गयगुणावि एतेभिणं भवे वेइन्दियाणं जिह्मिन्दियस्स फासिन्दियाणं कक्कळगुणयगुणाणं मउयलङ्गयगुणाणय कयरे २ हिंतां अण्णावा ४ गौतमा । अनन्ता इमं स्पर्शनेन्द्रियना पिण एज्जे भगवन् वेन्द्रियने जिह्वेन्द्रियने स्पर्शनेन्द्रियने कर्कशगुरुक्कगुणने सुदुक्कलघुक्कगुणने केहा २ थो थोडा ४ गौतम । सच्चत्तीषा वेइन्दियाणं जिह्मिन्दियस्स कक्कळगुणयगुणा फासिन्दियस्स कक्कळगुणयगुणा अणं २ । सर्वथोडा वेन्द्रियनापरे जिह्वेन्द्रियना कर्कशगुरुक्कगुणह्वे तेइथो स्पर्शनेन्द्रियना कर्कशगुरुक्कगुण अनन्ताहे । एवं जाव चउरिन्दियस्सि नवरं इन्दियपरिवुह्णी कायस्सा तेइन्दियाणं घाणिदिण थोवे चउरिन्दियाणं चखिदिण थोवे सेसं तंचेव । इमं जिह्वा लगे चउरिन्द्रियतांइ कडिणी ए विजेष इन्द्रियवुह्णीकरिवो तेन्द्रियने प्रायेन्द्रियने थोडाहे चउरिन्द्रियने चक्ष्विन्द्रिय थोडा थाकतो पाछतीपरे । पंचिन्दिय तिरिक्खजोणियाणं मणुस्साण जहा नेरइयाणं नवरं फासिदिण छहिहसंठाणसंठाण प० तं० समचउरंखेणियोहमंडलेसादीणं सुक्खंवा मणेहुंहे । पचेन्द्रिय तियं वने मनुष्यने जिम नारकीनोपरे एविजेष-स्पर्शेन्द्रिय ६ ए

द्वाइ सुणेड इत्यादि ॥ प्राकृतत्वात् सूत्रे शब्दशब्दस्यनपुंसकसत्त्वमन्यथापुंसत्वं प्रतिपत्त्यर्थं, स्पृष्टान् जदन्त । श्रोत्रेन्द्रियमिति कर्तृपदं सामर्थ्या लभ्यते । शब्दान् शृणोति, तत्र स्पृश्यते इति स्पृष्टास्तान् तनो रेणुमिश्रालिङ्गितमात्रानित्यर्थं । पुच्छरेणुवतशुभि इतिवचनात्, तं प्रतिपाद्यते अर्था एनिरिति शब्दाः तान् शृणोति शृङ्गति उपलभ्यते इति यावत्, किमुक्तं जवति स्पृष्टमात्राण्येव शब्दद्वयाणि श्रोत्रेन्द्रियमुपलभते नतु प्राणोन्द्रियादिवत् बहुस्पृष्टानीति कस्मादिति चेदुच्यते-इह शब्दद्वयाणि प्राणोन्द्रियादिविषयजूनतेज्यो द्रव्येभ्यः सूक्ष्माणि तथा बहूनि तथा तत्त्वत्रजाविशं द्योग्यद्रव्यवासकानिच ततः सूक्ष्मत्वादतिप्रभूतत्वा तदान्यद्रव्यवासकत्वाच्चात्मप्रदेशैः स्पृष्टमात्राण्यपि निर्वृतीन्द्रिय मध्ये प्रविश्य ऋदित्युपकरणेन्द्रियमजिव्यज्जयति । श्रोत्रेन्द्रियं च प्राणोन्द्रियाद्यपेक्षया स्वविषयपरिच्छदे पटुतरं ततः स्पृष्टमात्राण्यपि तानि श्रोत्रेन्द्रियमुपलभते नास्पृष्टान् सर्वथात्मप्रदेशैः सम्बन्धमप्राप्तान्, श्रोत्रेन्द्रियस्य प्राप्तविषयपरिच्छदस्वभावात्, यथाच श्रोत्रेन्द्रियस्य प्राप्तकारिता तथानन्त्यव्ययनटीकादौ चर्चिन

ठिए पस्यते, तंजहा-समचउरंसे णिग्गोहपरिमंफले सादि खुज्जे वामणे ऊंफे । वाणमंतरजोडसियवेमा णियाणं जहा असुरकुमाराणं । पुठाइं जंते ! सद्दाइं सुणेइ अपुठाइं सद्दाइं सुणेड ? गो० ! पुठाइं सद्दाइं सुणेइ नो अपुठाइं सुद्दाइं सुणेड । पुठाइं जंते ! रुवाइं पासंति अपुठाइं रुवाइं पासति ? गोयमा ! नो

धपरिमण्णलं सादि कुब्ज वामनं हुण्ण । वानव्यन्तरज्योतिषवैमानिकानां यथासुरकुमाराणाम् । स्पृष्टान् जदन्त । शब्दान् शृणोति त्वस्पृष्टान् शब्दान् शृणोति ? गीतम । स्पृष्टान् शब्दान् शृणोति नैवास्पृष्टान् शब्दान् शृणोति । स्पृष्टानि जदन्त । रूपाणि पश्यन्ति अस्पृष्टानि रूपाणि पश्यन्ति ? गीतम । नैव स्पृष्टाणि रूपाणि पश्यन्ति अस्पृष्टानि रूपाणि पश्यन्ति । स्पृष्टानि जदन्त । गन्थानि आघाति अ

संस्थाने स स्थाने ते कहेण समचउरंसे १ न्यपोधमंडल २ सादि ३ कुब्ज ४ वामन ५ हुण्ण । वाणमंतरजोडसियवेमा णियाणं जहा असुरकुमाराणं पुद्द १' भंते सद्दाइं' मुणेति अपुठाइं' सद्दाइं' सुणेति गीरमा । वानव्यन्तर जोतिषो वैमानिकने जिम असुरकुमार तिम जाणिव्वा सर्गी शब्द सामलं

मिति ततोऽवधार्य ॥ पुष्ठाङ्गं जन्ते । रूवाङ्गं इत्यादि ॥ सुगमं निर्वचनमाह-गौतम । न स्पृष्टानि रूपाणि पश्यति चक्षुः किन्त्वस्पृष्टानि चक्षुषी प्राप्तिकारित्वाच्च तच्चाप्राप्तिकारित्वं तत्त्वार्थटीकादौ सुविस्तरेण प्रसाधितमिति यतोवधारणीयं, गन्धादिविषयाणि सूत्राणि सुप्रसिद्धानि नवरं स्पृष्टान् गन्धान् आजिघ्रतीत्यादि यद्यप्युक्तं तथापि बहुस्पृष्टानीति द्रष्टव्यं, यत उक्तमावश्यकनिर्युक्ती-पुष्ठाङ्गोऽसद् रूपाणां पासदं अपुष्ठाङ्गं । गन्धं रसञ्च फासं बहुपुष्ठाङ्गविरहेति ॥ १ ॥ तत्र स्पृष्टानिति पूर्ववत् । बहुनिति आत्मप्रदेशे रात्मीकृतान् बहुमप्यीक्यपणसेहि इतिवचनात्, विशेषणसमासश्च बहुश्च ते स्पृष्टाश्च बहुस्पृष्टा स्तान् इह स्पृष्टाः स्पर्शमात्रेणापि जवन्ति यथाज्ञप्त् स्ततः स्पर्शमात्रव्यवच्छेदेन स्पर्शविशेषप्रतिपत्तिरव्याहता स्यादिति बहुग्रहणं, बहुरूपा ये स्पृष्टा स्तान् परिच्छिनन्ति नान्यानि कस्मादेवमिति चे दुच्यते-गन्धादिद्रव्याणां वादरत्वात्, अल्पत्वादभाव

पुष्ठाङ्गं रूवाङ्गं पासंति अपुष्ठाङ्गं रूवाङ्गं पासंति । पुष्ठाङ्गं जन्ते ! गन्धाङ्गं अग्राति अपुष्ठाङ्गं गन्धाङ्गं अग्राति ? गोयमा ! पुष्ठाङ्गं अग्राड नो अपुष्ठाङ्गं अग्राड । एवं रसाण्यि फासाण्यि नवररसाङ्गं आरसाङ्गं, फासाङ्गं पणिसंवेदेति अजिलापः कायहो । पविष्ठाङ्गं जन्ते ! सद्वाङ्गं सुण्डे अपविष्ठाङ्गं सद्वाङ्गं सुण्डे ? गो

स्पृष्टानि गन्धानि आग्राति ? गौतम । स्पृष्टानि आग्राति नो अस्पृष्टानि आग्राति । एव रसाणामपि । स्पर्शाणामपि । नवरं रसान्यास्वादति स्पर्शाणि प्रतिसंवेदयति अजिलापः कर्तव्यः । प्रविष्टानि जदन्त । शब्दानि शृणोत्यप्रविष्टानि शब्दानि शृणोति ? गौतम । प्रविष्टानि श

अणस्पर्शी शब्द सांभले हे गौतम । पुष्ठाङ्गं सद्वाङ्गं सुण्डेति अपुष्ठाङ्गं सद्वाङ्गं सुण्डेति पुष्ठाङ्गं भन्ते रूवाङ्गं पासंति अपुष्ठाङ्गं पासंति गोयमा । स्पर्शानि शब्दसांभले पिण अणस्पर्श शब्दसांभले स्पर्श हे भगवन् पदच्छेदं स्पर्शां अणस्पर्शां देखे हे गौतम । नो पुष्ठाङ्गं रूवाङ्गं पासंति अपुष्ठाङ्गं रूवाङ्गं पासंति पुष्ठाङ्गं भन्ते गन्धाङ्गं अग्राति अपुष्ठाङ्गं गन्धाङ्गं अग्राति गोयमा । स्पर्शाङ्गं न देखे चक्षुःपदक्षे फरसाने रूपदेखे अणस्पर्शां रूपदेखे अप्राप्तकारण प्रणामाटे स्पर्शाङ्गं देखे किं भगवन् अणस्पर्शानि गन्धग्रहे गौतम । पुष्ठाङ्गं गन्धाङ्गं अग्राति नो अपुष्ठाङ्गं गन्धाङ्गं अग्राति एवं रसाण्यि फासाण्यि नवर रसाङ्गं

कत्याद्य प्राणादीन्द्रियाणामपि श्रोत्रेन्द्रियावेक्षया मन्दशक्तिकत्यादिति, सम्प्रतिप्रविष्टाप्रविष्टविषयचिन्तां कुर्वन्नाह-पविष्ठाह जते । सदाहं इत्यादि ॥ पाठसिद्धं नवर स्पशंस्तनौ रेणोरिवापि भवति प्रवेशो मुखे कवलस्येति शार्दूलस्य जित्तत्वात्, जित्तविषये तास्पृष्टप्रविष्टसूत्राणामिति सम्प्रति विषयपरिमाणनिरूपणायमाह-सोऽन्दिपस्सण जन्ते । केवडए विसए पखत्ते इत्यादि ॥ इह श्रोत्रादीनि प्राप्तविषयपरिच्छेदकत्वात् अङ्गुलां सङ्केयजागा दव्यागत शार्दूलदिद्वयं परिच्छिन्दन्ति नयनवा प्राप्तकारोति तज्जघन्यतोद्गुलसङ्केयजागादव्यवहितं परिच्छिनत्ति किमुक्तं भवति जघन्य तोद्गुलसङ्केयजागाग्रां व्यवस्थित पश्यन्ति ननु ततोप्यव्यवस्थितमिति प्राणिप्रसिद्धं श्रयमर्थं, तथाच नातिसन्निहृष्टमज्जनरजोमलादिकं यत्तु पश्यतीति, उक्तम्-अचरमसखेज्जगुणं जागातो नयणवज्जाणं सखेज्जगुलजागोनयणस्सवति' सत्कर्षतस्तु श्रोत्रेन्द्रियं द्वादशस्थो याजनज्य आणतान् अच्छिनान् अव्यवहितान् नान्ये, शार्दूलरैर्वातादिकैर्वा प्रतिष्ठतशक्तिकानित्यर्थः, पुद्गलान् अनेन पौद्गलिक शार्दो नाम्बरगुण इति प्रतिपादितं

यमा ! पविष्ठाहं सदाहं सुणेड नो अपविष्ठाहं सुणेड, एवं जहा पुष्ठाणि तहा पविष्ठाणि । सोहंदिग्रस्सणं जन्ते ! केवतिए विसए पखत्ते ? गोयमा ! जहन्नेणं अङ्गुलस्स अस्सखेज्जाहजागे लङ्कासेण वारसहि जो

ब्दानि शृणोति नैवास्पृष्टानि शब्दानि शृणोति । एव यथा स्पृष्टानि तथा प्रविष्टान्यपि । श्रोत्रेन्द्रियस्य जदन्त । कियान्विषयः प्रज्ञप्तः ० गोतम । जघन्येनाङ्गुलस्यासङ्केय जागमुत्कर्षतो द्वादशजिघोजनैश्चिन्नं पुद्गल स्पृष्टं प्रविष्टानि शब्दानि शृणोति । अद्विन्द्रियस्य जदन्त ! किया

आसापति । स्पर्शान्ध आगहे पिण अणफरसोने अन्नार्थे इम रसने पिण स्पर्शने पिण ए विज्ञेय रसने आसृष्टे । फामाथं पडित्तेदिति अभिज्ञावीका यथो पविष्ठाहं भते सदाहं सुणेति अपविष्ठाहं सदाहं सुणेति गोयमा । स्पर्शने प्रतिसवेद इम सखलै आलावे कपिषो प्रविष्ट हे भगवन् शब्दसुणे के अपविष्टशब्दसामलै हे गोतम । पविष्ठाहं सदाहं सुणेति नो अपविष्ठाहं स० एव जहा पुष्ठाणि तहा पविष्ठाणि सोतेदिग्रस्सणं भते केवतिए विसए पं० गोयमा । प्रविष्ट शब्दसुणे पिण नहो अपविष्ट शब्दसुणे इम जिम स्पृष्टशब्दा तिम प्रविष्ट जाणिवा श्रोत्रेन्द्रियने हे भगवन् केतला विषयः कथा गोतम ।

तं, यथाच शब्दस्य पौद्गलिकता तथा तत्त्वार्थटीकायां प्रपञ्चितमिति न भ्रूयः प्रपञ्च्यते स्पृष्टान् स्पृष्टमात्रान् शब्दान् प्रविष्टान् निर्वृत्तीन्द्रियमध्यप्रविष्टान् शृणोति न परतोप्यागतान् कस्मादितिषेदुच्यते-परत आगतानां तेषा मन्दपरिणामत्वज्ञावात्, तथाहि-परतः आगता खलु ते शब्दपुद्ग

यणेहितो लिप्ते पुग्गले पुठे पविष्ठाइं सद्दाइं सुणेइ । चक्खिदियस्सणं जंते ! केवतिए विसए पस्सत्ते ? गोयमा ! जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जाइजागो उक्कोसेण सातिरेगात्तं जोयणसयसहस्सात्तं अक्खिन्ते पुग्गले अपुठे अपविष्ठाइ रूवाइं पासति । घाणिंदियस्स पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जाइजागो उक्कोसेणं नवहिं जोयणेहिं च्छिन्ते पोग्गले पुठे पविष्ठाइं गंधाइं अग्घाइ । एवं जिप्पिदियस्सवि । फासिं

त्विपय प्रज्ञप्तः १ गौतम । जघन्येनांगुलस्य संख्येय जागमुत्कपंतः सातिरेकान् योजनशतसहस्रादच्छिन्नान् पुद्गलानस्पृष्टास्त प्रविष्टान् रूपान् पश्यति, घ्राणेंद्रियस्य पृच्छा, गौतम । जघन्येनाङ्गुलस्या संख्येय जाग मुत्कपतो नवज्जो योजनस्य शिखान्युपुद्गलान् स्पृष्टा रप्रविष्टान् गन्धानाजिघ्रति । एव जिह्वेंद्रियस्यापि । स्पृशंनन्द्रियस्यापि । अनगारस्य जदन्त ! जावितात्मनो सारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतस्य स चरमा

जहन्नेण अंगुलस्स अलिखिज्जाइभागे उ० बारसेहिं जायणेहितो अक्खिणं पुग्गले पुठपविष्ठाइं सद्दाइं सुणेइ । जघन्ये अंगुलसो असंख्यातमोभाग उत्कट १२ योजन गर्जारवादि क्खिन्नपद्दलनो स्पृष्टयवो पठे शब्दमाभले । चक्खेदियस्सणं भते केवतिए विसए पं० गोयमा । चक्षुर्इन्द्रियनो हेमगवन् केतली विषयकक्षी उ गौतम । जहन्नेण अंगुलस्स असंखिज्जाभागे उ० सातिरेगात्तं जोयणसहस्साइं अक्खिणे पुग्गले अपुठे अपविष्ठाइं रूवाइं पासति घ्राणेंद्रियस्स पुच्छा गोयमा । जघन्य अंगुलसो असंख्यातमोभाग उत्कट जातस्स अभिज्जा लाख योजनप्रमाण विषयकक्षी त्रिणकुमारनीपरं १ अक्खिन्नपद्दल पण पठे रूपदेखे एतले अणफरणे देखे हिंवे घ्राणेंद्रियनो प्रअ उत्तर गौतम । जहन्नेण अंगुलस्स असंउ० अवहिं जायणेहिंनो अक्खिणे पुग्गले पुठे पविष्ठु ति गवाइं अग्घाति एव जि अंदियस्सवि फासेदियस्सवि । जघन्य अंगुल ससख्य तमोभाग उत्कटो ८ योजनसो क्खिन्नपद्दलपठे शब्दं गन्धगन्धे इमे जिभेंद्रि

ला स्तथास्वानाख्यात् मन्दपरिणामा कथोपपन्नयते येन स्वविषय श्रोतविज्ञानं नीत्यादयितुमीश्वरा, श्रोत्रेन्द्रियस्यादिय तथापि अद्भुततरं बल
 न विद्यते येन परतोपि आगतान् ज्ञेयान् शृणुयादिति, पञ्चुरिन्द्रियजन्तुर्बलं मातिरुक्तं योजनज्ञतमज्ञतादारांश्च, श्रोत्रं मन्दकृत्वादिभिरन्य
 वदितान् पुद्गलान् अस्पृष्टान् दूरस्थितान् अतयवाप्रविष्टान् ॥ उवाच ॥ रूपात्मकान् पश्यति परतोऽप्यवज्ञतम्यापि परच्छेदे चक्षुषः अतय
 प्रावात्, नत्वकुलमिह त्रिधा तद्यथा-आत्माकुलमुच्छ्रयागुलं प्रमाणागुलञ्च, तत्र जंशतयामशूया तेषिजडीऽमाश्रयस्तु । तत्रयिषमिहायगुलं
 मयिषयपमापुण्यामन्तु ॥ इत्येवं रूपमात्मागुलं, परमाशूतस्वरयू रद्वरेयूअगयञ्चालस्व । लिख्यापूयायजवा अक्षगुणविवक्षित्यामन्तु ॥ १ ॥ इ
 त्यादि रूपमुच्छ्रयागुलं, तृतीयं-उरसं हृदयगुलमेव हृदयमाश्रयगुलसहस्रगुलं । तत्रेवदुगुणियस्यलु वीरस्वायगुलमभिय ॥ २ ॥ इत्येव प्रमाणागुलं, त
 त्रात्मागुलेन मीयते तत्काले वापीकूपादिक वस्तु, उच्छ्रयागुलेन नरतिर्यग्देषनैरयिष्यरीराणि प्रमाणागुलेन पृथिवीविमानानि उक्तञ्च-आयगुले

नवञ्च उरसं हृदयमाश्रयतोमिषयुदेह । नगपुढविविमाणाई मिषयुपमाश्रयगुलेषतु ॥ १ ॥ तत्रेदमिन्द्रियविषयपरिमाणं किमात्मागुलेनाहोश्चित् उच्छ्रयां
 गुलेन उच्यते-आत्मागुलेन तथाचाह-चक्षुरिन्द्रियविषयपरिमाणवित्ताया ज्ञाष्यरुत्-अप्यतकारितयस्य मयोपनयस्यविषयपरिमाण । आयागुले
 यल्लक्षं अपरित्तजोषयायन्तु ॥ १ ॥ ननु देहप्रमाणमुच्छ्रयागुलेन क्रियते देहाश्रितानि चेन्द्रियाणि ततस्तेषां विषयपरिमाणमपि उच्छ्रयागुलेन क
 र्नुमुचितं, कथमुच्यते-आत्मागुलेनति नैव दोषः, यद्यपिह नाम देहाश्रितानीन्द्रियाणि तथापि तेषां विषयपरिमाणमात्मागुलेनैकदेहानन्यत्वा
 द्विषयपरिमाणस्य तथाचामुमेवार्थमाप्तेपपुरस्सरं ज्ञाष्यरुदप्याह-ननुजलियमुरस्यगुलं पमाणाश्रयदेहमाणाह । देहपमाणांतन्विय नउरिन्द्रियपि
 सयपरिमाण ॥ १ ॥ अत्र देहपमाणांतन्विय इति । यत्र उच्छ्रयागुलमेयत्वंनोक्तं तद्देहप्रमाणमात्रमेव नन्तिन्द्रियविषयपरिमाणं तस्यात्मागुलप्रमेय
 त्वादिति । अथ यदि विषयपरिमाणमिन्द्रियाणामुच्छ्रयागुलेन स्या दातः कीदोष आपद्येत पञ्चधनुःश्रितानि मनुष्याणां विषयव्यवहारविच्छेद इति

याहि-यद्भरतस्यात्मांगुलं तत्किल प्रमाणांगुलं तच्च प्रमाणांगुलमुच्छ्रवांगुलसहस्रेण जवति-तस्मैहंगुलमेगं हवडपनांगुलसहस्रगुण मितिबचनात्, ततो भरतसगरादिचक्रवर्तिनां या अवध्यादयो गगयी येतु स्कन्धावारा आत्मांगुलेन द्वादशयोजनायामतया सिद्धान्ते प्रसिद्धा स्ते उच्छ्रवांगुलप्रमि त्या अनकानि योजनसहस्राणि स्युः, तथाच सति तत्रायुषशालादिषु ताकृतजेषांदिशष्टश्रवण न सर्वेबाभापद्येत वारसहिजोपयोहिषोयआजिगे यहसहमितिबचनात्' अणष समग्रनगरव्यापी समस्तस्कन्धावारव्यापी च विषयदृक्कादिशष्टश्रवणमेव प्रतिपाद्यते तथैवच जनव्यवहार स्तसएव मा गमे प्रसिद्धः पञ्चधनुःशतादिमनुष्याणा विषयव्यवहारो व्यवच्छेदं माप्रापदित्यात्मांगुलेनन्द्रियाणां विषयपरिमाणमवसातव्य नोच्छ्रवाङ्गुलेन, तथा ज्ञाप्यकत्-जतेणपचपुसय नरादिविसयविवहारवोच्छेजं । पावडसहस्रगुणिय जेणप्रमाणांगुलंततो ॥ १ ॥ अत्र तस्मादात्माङ्गुलेनैवेन्द्रियाणां विष यपरिमाण नोच्छ्रवाङ्गुलेनेति उपसहारवाक्यं स्वतः परिज्ञावनीयं, यद्यप्युक्त प्राक् दहाश्रितानीन्द्रियाणीति तथा विषयपरिमाणमुच्छ्रवाङ्गुलेनेति

तदप्युक्तमिन्द्रियाणामपि केषाञ्चित् पृथुत्वस्य आत्माङ्गुलेन मीयमानत्वान्युपगमात्, जावितचैतत् प्रागपि इन्द्रियप्रमाणचित्तायां ॥ जयगिज्जमि त्यादि ॥ ज्ञाप्यकारवचनावष्टजननेति तस्मा त्सवमिन्द्रियविषयपरिमाणमात्माङ्गुलेनैवति स्थित, ननु जवत्वात्माङ्गुलेन विषयपरिमाण तथाधिकृत सूत्रोक्त चक्षुरिन्द्रियविषयपरिमाणं न घटते अधिकस्यापि तद्विषयपरिमाणस्यागमान्तरे प्रतिपादनात्, तथाहि-पुष्करवरहीपाद्वै मानुषोत्तरयवंत समोपवर्तिनो मनुष्याः कर्कशंक्रांती प्रमाणाङ्गुलनिष्पन्नैः सातिरेकैः रेकविशतियोजनलक्षै व्यवस्थितमादित्यमवलोकमाना प्रतिपाद्यते शास्त्रान्तरे प तथा तद्ग्रन्थाः-इगधौसखलुलक्खा चउतीसचेवतडसहस्राङ्गं । तहपच्चयानजणिया सप्ततीसारअतिरित्ता ॥ १ ॥ ईडनमणविद्यमाण पुक्खर दीवद्धवासमणुपाणं । पुव्वेणयअवरंणय पिहिं २ होडमणुपाणमित्यादि ॥ ततः कथमधिकृतसूत्रमात्माङ्गुलेनापि घटते प्रमाणाङ्गुलेनापि व्यजिचारि जावात्, उक्तञ्च-लण्णंहिएक्कवीसार सायरगेहिपुक्खरदुंमि । उदयेपेच्छन्तिनरा सूरंउक्कोसएदिवसे ॥ ययणिदियससतम्हा विसयपमाणंजहासुए

प्रणियं । आवस्सेहपमाणं गुलाणएकैणविनजुतं ॥ २ ॥ सत्पमेतत्-केवलमिदं सूत्र प्रकाशविषयं द्रष्टव्यं, नतु प्रकाशकविषयं ततः प्रकाशकोधिक
रणमपि विषयपरिमाणं न विरुध्यते इति न कश्चिदोपः । कथमेवविधोर्धोवसीयत इति चे दुच्यत-पूर्वसूरिकृतव्याख्यानात् । सकलमपि हि का
लकथुत पूर्वसूरिकृतव्याख्यानानुसारणैव व्याख्यानयति गहाधियो न यथात्तरमानसनिवज्ञ पूर्वगतसूत्रार्थसङ्ग्रहपरतया, कालिकस्तु तस्य क्वचि तस
द्विपस्याप्यर्थस्य सहताविस्तारेण क्वचिद्विस्तरवतोप्यतिसङ्केपाभिधाने अवांक्तनैः स्वमतियथावस्थितार्थतया जातुमशक्यत्वा दतमवीक्तमिदमन्य
त्र-जगज्जगणियसुते तद्देवजइतवियालणानत्यि । किं कालियाणुयोगो दिठोदिठप्पहाणेहि ॥ १ ॥ तस्मात् पूर्वसूरिकृतव्याख्यानानाधिकृतग्रन्थवि
रोधः, आह च जाप्यकृत-सुत्ताजिप्पायोय पयासयणिकंतयनउपयासए । वक्खाणाउविसेसो नहि सदेहादिलक्खणया ॥ इति, तथा प्र शेन्द्रियजि
हेन्द्रियस्पर्शनेन्द्रियाणि गन्धादीनुत्कर्षतो नवयोजनेष्य प्रागतान् अख्खिन्नान् द्रव्यात्तरैरप्रतिहतशक्तिकान् परिच्छिन्दति, न परत प्रागतान् प
रत प्रागताना मन्दपरिणामत्वभावात्, घ्राणादीन्द्रियाणां च तथारूपाणामपि तेषा परिच्छेद कर्तुमशक्यत्वात्, आह च जाप्यकृत-बारसहितो

दियस्सवि । अणगारस्सणं जते ! भावियप्पणो मारणतियसमुग्घाएणं समोहयस्स जे चरिमा णिज्जारापो

निर्जेरापुद्गलाः सूक्ष्मा स्ते पुद्गलाः प्रज्ञप्ताः, अमण । आयुष्मन् । सर्वलोकमपि तेऽवगाह्य तिष्ठन्ति ? इति गौतम । अनगारस्यैवावितात्मनी

यकपे इन्द्रिये इम गन्धादिस्पर्शस्पर्शेन्द्रिये इम जाणिवी । अणगारस्सणं भते भावियप्पणोमारणतियसमुग्घाएणं समोहयस्स अचरमा णिज्जारा पुग
ला पणत्ता । अणगारनै भगवन् भावितात्मा मारणातिक समदुवाते समोहयस्स जे छेडला सेलेशो कालांतजमभापो निर्जेरापुद्गल पणन अपगतकम
भाव परमाणुयाने सूक्ष्मपुद्गलकरे । समणाउसो सब्बलीगापयणते उगाहत्ताण चिहुतिहत्ता मोदं । भागमण आयुष्मन् तिये मूळ वत्तु, इन्द्रियनादिपथ
अनिकाततेपुद्गले इम पूछे थका उक्तव आवग्गकसुच निर्गुत्तौ पुद्गणेइ मस- एवं पुण पाभइ अपहुत्त गन्धरसश्च बन्धपुद्ग विगोपर हा गौतम । अणगा
रस्सणं भावियप्पणो मारणतिय समुग्घाएणं समोहयस्सजेचरमाणिज्जारापोमलाणं नुइमाणते पोमला पणत्ता । अणगारनै भावितात्मा मारणातसमु

सुप्तं सेसाणं न वहिजो यणे हिंती । गिरहंति पत्तमत्थं एत्तो परतो न गिरहंति ॥ दद्याणमंदपरिणामिया एपरतो न इन्द्रियबलं पि । इन्द्रियविषयाधिकारे
इदमपि सूत्र-अणगारस्सणं भंते । इत्यादि ॥ न विद्यते अणार गृह द्रव्यतो जावतश्च यस्या सावनगारः, संयत स्तस्य णमिति वाक्यालंकारे, जद
न्त । जाविअप्पणो इति ॥ जावितो वासित आत्मा ज्ञानदर्शनचारित्र्ये स्तपोविशेषे च येन जावितात्मा तस्य, गारणान्तिकममृद्वातेन समवहतस्य
ये चरमाः शैलेशीकालान्त्यसमयजाविनो निर्जरापुद्गलाः अपगतकर्मजावाः परमाणवः ॥ सुहुमाण ते पोगला इति ॥ णमिति निश्चय निपाताना
मनेकार्थत्वात्, निश्चितमेतत् सूक्ष्मचक्षुरादीन्द्रिया पथमतिक्रान्ता स्ते पुद्गला प्रज्ञप्ता जगवद्भिः हेअमण । हेआयुस्सन् । हेगौतम । कृतं जगवतः स
स्योधनमेतत्, तथा निश्चितमेतत्सर्वलोकमपि ते पुद्गलाः स्पृष्टा, णवाक्यालंकृतौ तिष्ठन्ति, यव गौतमेन प्रश्नेकृते जगवानाह-हता गोयमा ॥ हं
तेति प्रत्यवधारणे एवमेवैतत् गौतम ॥ अणगारस्सणं जते । जावियप्पणो इत्यादि ॥ तदेव पुनरपि प्रश्नः ॥ क्वउमत्थेणं जते । इत्यादि ॥ अथ को
स्य प्रश्नस्यावकाश उच्यते-इह प्रागुक्तं स्पृष्टानि प्रविष्टानि च ज्ञाद्द्रव्याणि शृणोतीत्यादि निर्जरापुद्गला अपि सर्वलोकस्पर्शिन इति तेषामपि श्रोत्रा
दिषु स्पर्शनप्रवेशो नस्त इति न सशयप्रश्नः । क्वत्थस्यो जदन्त । मनुष्यः क्वत्थस्य गारण केवलिव्युदासार्थं । केवलीहि सर्वरूप्यात्मशरीरप्रदेशैः सर्वं
जानाति पश्यति च यथोक्त-सर्वजगद्वैकेवली सर्वजगत्पद्वैकेवली, स्तुतिकारोप्याह-समन्ततः सर्वगुणानिरक्षमिति, क्वत्थस्य स्त्वं गोपाङ्गनामकमवि

गला सुज्जमाणं ते पुग्गला पस्सत्ता, समणाउसो सल्लोगंपियणं ते उग्गातिह्वाणं चिच्छंति ? हंता गोयमा !

मारणान्तिकसमुद्वातेन समवहतस्य ये चरमा निर्जरापुद्गलाः प्रज्ञप्ताः, अमण । आयुस्सन् । सर्वमपिलोक ते उवगाह्य तिष्ठन्ति । क्वत्थस्यो जद

द्वार्तै समोद्धानै जे केइला निर्जणाना पुद्गल ते सूक्ष्मपुद्गलकक्षा । समणाउसो सल्लोगपियणते उग्गाहिताण विद्धति क्वउमस्सणं भंते मणस्सेतेसिज्जरा
पुग्गलाण किं आणत्ता नाणत्ता उम्मतंता तच्छत्ता गुह्यत्ता लइयत्ता जाणनिपासि गोयमा । अहोअमणो आयुस्सत्ता सर्वलोकने त अवगाही
ने रहैके क्वत्थस्य हे भगवन् मनुष्य तेहनं निर्जणाना पुद्गलने वै अनगारनिर्जणाना पुद्गलने परस्परे जूजूवाक्ये परस्परे वर्णनाविचित्रभावक्ये उम्मत त्वच्छत्त

शेषसंस्तुते रेवेन्द्रियद्वारे जानाति पश्यति छदनस्थग्रहणं अतमवेह छदनस्थो विशिष्टावधिज्ञानविकल परिगृह्यते तेषां निर्जरापुद्गलानां ॥ भाषातमि
ति ॥ अन्यत्वं द्वयोश्चनगारयोः सन्त्यन्विनी ये निर्जरापुद्गला स्तेषां परस्परं निजत्वमितिनाथ, नानात्वं निरपेक्षमेकस्यैव वर्णादिकृतं वैविध्य उभ
त्य अपमताहीनत्वमिति यावत्, तुच्छत्वं निरुसारता गुरुलघुत्वे प्रतीतं जगदानाह-नायमर्थः समर्थो नायमर्थोयुतयुपपन्नः छदनस्थमनुष्य स्तेषां
निर्जरापुद्गलानां सन्त्यत्वादिक जानाति पश्यति, अत्रैवार्थे प्रसमाह-सं केणछेण जते । इत्यादि सुगमं ॥ जगदानाह-देवैविध्यमितिनादि ॥ देवो
प्यस्त्येकः कश्चि एकसंपुद्गलविषयावधिज्ञानविकलो य स्तेषां निर्जरापुद्गलानां न किं चिदप्यन्यत्वादिक जानाति पश्यति वा, किमुक्तं जयति वे

आणगारस्सणं जाविष्णुप्यणो मारणंतियसमुग्धाएणं रामोहयस्स जे चरिमा णिज्जारापोग्गला पयात्ता, सम
णाउसो ! सल्लोपियण ते उग्गाहिज्जाणं चिठ्ठंति । छउमत्येणं जंते ! मणुस्से तेसि णिज्जारापोग्गलाण किं
आणत्तंवा णाणत्तंवा उममंत्तंवा तुच्छत्तवा गुरुयत्तवा लज्जयत्तंवा जाणड पासड ? गोयमा ! णो डण्ठे सम
ठे । सं केणछेणं जंते ! एवं पुञ्जड-छउमत्येणं मणुस्से तेसि णिज्जारापोग्गलाणं णो किंचि आणत्तंवा णाण

न्त । मनुष्य स्तेषां निर्जरापुद्गलानामन्यत्वं वा नानात्वं वा उभमत्वं वा तुच्छत्वं वा गुरुकत्वं वा लघुत्वं वा जानाति पश्यति ? गौतम ! ना
यमर्थः समर्थः । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-छदनस्थो मनुष्य स्तेषां निर्जरापुद्गलानां नैव किञ्चिदपि अन्यत्वं वा नानात्वं वा उभमत्वं
वा तुच्छत्वं वा गुरुकत्वं वा लघुकत्वं वा जानाति पश्यति ? गौतम । देवोप्यस्त्येकः कश्चित्स्तेषां निर्जरापुद्गलानां नैव किञ्चिदन्यत्वं वा ना

गुरुपयो लघुपयो जायै देखे गो० । णोनिष्ठमज्जे सेकोरुं षं भते एवं पुणं छउमत्येण मणुस्से तेसि णिज्जारा पोग्गलाणं णोकिंचि आणत्तंवा णाणत्तंवा
उममंत्तंवा उममंत्तंवा गुरुयत्तंवा लज्जयत्तंवा जायति पायति गो० । ए तर्थायमर्थमत्रो तेसामाटे २३ अक्षो छदस्समनयने ते निर्जरापुद्गलानां तेपरस्परं
छदस्स अनगारते जून्वा नयो किमही परस्परं वर्णो विविधभावं जमत्त हीनपयो गुरुपयो लघुपयो जायै देखे हेगौतम । देवेवियणं परयेगए जेव

धानां किल मनुष्येभ्यः पटुतराणि इन्द्रियाणि विद्यन्ते तत्र देवोपि साध न जानाति पश्यति वा किमुत मनुष्य इति, ॥ सम्यग्गमित्याद्युपसंहार
वाक्यं ॥ सुगम ॥ सुहुमाणां जन्ते । इत्यादि ॥ पश्यति ॥ एतावन्मानस सूक्ष्मा स्ते पुद्गला निर्जरापुद्गलाः प्रज्ञाप्ताः ह्यश्रमणा । हे आमुष्मन् । गौतमस्य
जगद्वत्कृतं सम्बोधनमेतत् सर्वलोकमपि ते एव रूपाः अत्यन्तसूक्ष्माः पुद्गला अवगाह्य तिष्ठन्ति पुद्गला नतु बाह्यरूपा अन्यथा साव्यवहारिकप्रत्य

त्तंवा उम्भत्तंवा तुच्छत्तंवा गुरुयत्तंवा लज्जयत्तंवा जाणति पासति ? गोयमा ! देवेवियण अत्येगतिए जेणं
तेसिं णिज्जरापुग्गलाणं णी किंचि अणत्तंवा णाणत्तंवा उम्भत्तंवा तुच्छत्तंवा गुरुयत्तंवा लज्जयत्तंवा जाण
ति पासति से तेण्ठेणं ? गोयमा ! एवं वुच्चड-उत्थेणं मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं नो किंचि अण
त्तंवा नाणत्तंवा उम्भत्तंवा तुच्छत्तंवा गुरुयत्तंवा लज्जयत्तंवा जाणड पासड । एएसिएणं सुज्जमाणं जंते ! पो

नात्व वा उवमत्व वा अवमताहीनत्व वा निस्सारत्वं वा गुरुत्वस्या लघुत्व वा जानाति पश्यति तत्तनार्थेन गौतम । एवंमुच्यते-लघ्वस्य
मनुष्या निर्जरापुद्गलाना न किञ्चिदन्यत्वं वा नानात्व वा उवमत्वं वा लघुत्वं वा गुरुत्वं वा लघुत्व वा जानन्ति पश्यन्ति । एतावन्माने-
न जदन्त । सूक्ष्मा निर्जरापुद्गलाः प्रज्ञाप्ताः हे अश्रमणा । हे आमुष्मन् । एतत् सर्वलोक मपि ते अवगाह्य तिष्ठन्ति । नेरयिका जदन्त । निर्जरा

तेसिं णिज्जरापुग्गलाणं नो किंचि अणत्तंवा उम्भत्तंवा तुच्छत्तंवा गुरुयत्तंवा लज्जयत्तंवा जाणतिपासति खेतेण्ठेण हे गोयमा । एवताजे नेगलांजे
जे अवजिज्ञान तेहने निर्जराना पुद्गलपरपरं ज्ञाज्ज, के नही काहे परपरं उम्भत्तप ही तच्छपणी पुसपणी लघुपणी जाये पा० देखे इस तेन, हे इस
कह्यो गौतम । उवमत्थेण मणुस्से तेसिनिज्जरापुग्गलाणं नो किंचि अणत्तंवा णाणत्तंवा उम्भत्तंवा तुच्छत्तंवा गुरुयत्तंवा लज्जयत्तंवा जाणति पासति ।
कह्यमनुष्य तेहने निर्जर पुद्गल नह्ये काहे परपरं विचित्रपणी उम्भत्तपणी तुच्छपणी, गुरुपणी लघुपणी जाये देखे । एवं सुहुमाणां भते पुग्गला
पश्यता समणाउसी सम्बलीगवियण ते उगादित्ताण णिड ति नेरइयाणं भंते निज्जरापोग्गला किं जायंति पासति पाहारंति उदाह न जायंति न पा

अविरोधमथक्त सर्वलोकस्पर्शिन स्तो पुद्गलास्ततोपममपि प्रज्ञाः नेरडयाणं जते । इत्यादि ॥ नेरयिका सावसान् निर्जरापुद्गलाधारं तेषां तेषां पुद्गलानां तत्तत्सामगोचरानो विचित्रपरिणामनस्वजावतया प्राद्वाररूपतया य तेषां परिणामनसज्जनात्, कालमतद्वृष्टय तै नेरयिका ज्ञान तीत्यादि प्राकृतस्थात् रिक्या हन्त्येव वर्तमाना ततोपमर्थाः-ज्ञानत्वं पश्यन् प्राद्वारयति उताऽज्ञानतोऽपश्यन् इति जगवानाह-अज्ञानतोऽपश्यन् इति कस्मादिति दुष्यते-तेषामतिभूततया पद्वारादिपथातीतत्वात्, नेरयिकाणां य कार्मणस्मारीरपुद्गलालम्बनावधिष्ठानविकारत्वात्,

गगला पणत्ता, समणाउसो ! सत्तुं लोमं कियण ते उग्गाहिताणं चिच्छंति । नेरडयाणं जते ! ते निज्जरापोग्गले किं जाणति पासति आहारंति उट्ठाक्क न जाणंति न पासति न आहारति ? गोयमा ! नेरडयाणं ते निज्जरा पोग्गला न जाणति न पासति आहारति । एव जात्र पंचिदियतिरिक्क जोगियाणं । मगुरसाणं जने ! ते निज्जरापोग्गले किं जाणंति पासति आहारति उट्ठाक्क न जाणति न पासति न आहारति ? गो

पुद्गलान् किं जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति उताऽज्ञानान्ति नपश्यन्ति नाहारयन्ति ? गौतम । नेरयिकास्तान्निजरापुद्गलाऽज्ञानान्ति न पश्यन्ति नाहारयन्ति । एव यावत्पञ्चद्वितीयग्यानिजाः । मनुष्या जटभा । तान् निर्जरापुद्गलान्किं जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति उता हो न जानान्ति नपश्यन्ति नाहारयन्ति ? गौतम । सत्येके कचन मगुणा जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति सत्येके केचन न जानन्ति नपश्यन्ति

हारति गोयमा । इमं सूक्ष्मपुद्गलकक्षा मनुष्यता अहं आयपत्तो भमणी सयनी के ते पश्यमाहीने रक्षे ते नारणीने भगन् निर्जरापुद्गला आपदेखे प्राद्वारै के नजायै नदेखै न प्राद्वारै गौतम । नेरडया निज्जरे पुग्गले न जाणति न पासति आहारति एव जात्र पंचिदिय तिरिक्क जोगियाणं मगुरसाणं भते निज्जरेपुग्गले किं जाणति पासति आहारति उट्ठाक्क न जाणति पासति आहारति गोयमा । नारकी निज्जरापुद्गल न जायै नदेखे प्राद्वारै इमं जानन्ति पंचिद्वितीयेव । पंचिद्वितीयमनुष्ये भगवन् निर्जरान् पुद्गलं खंजायै देखे प्राद्वारै कदेखे नजायै नदेखै प्राद्वारै गौतम । अथेगद

यवमसुरादिविषयाश्चपि सूत्राणि तावद्वाच्यानि यावत्तिपिग्वपञ्चेन्द्रियभूत मनुष्यसूत्रे ॥ सन्निभूपाय इति ॥ सन्निभूनाः सन्निभूनाः सन्निभूनाः
प्राप्ता इत्यर्थः, तद्यत्तिरिक्ता असन्निभूनाः सन्निभूनाः विशिष्टावधिज्ञानी परिगृह्यते, यस्य त कामगन्तरीरपुद्गला विषयज्ञाय विवर्तते शेष सुग

यमा ! अत्येगतिया जाणंति पासति आहारंति । अत्येगतिया न जाणंति न पासंति आहारंति सं केण
छेणं जंते ! एवं बुद्धि । अत्येगतिया जाणति पासंति आहारंति । अत्येगतिया न जाणंति न पासति
आहारंति ? गोयमा ! मणुस्सा दुविहा पस्सत्ता, तज्जहा—सन्निभूपाय असन्निभूपाय, तत्थण जंते अस
न्निभूता तेन जाणंति न पासंति आहारंति, तत्थणं जंते सन्निभूता ते दुविहा पस्सत्ता, तज्जहा—उवउत्ताय

ति नाहारयन्ति । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते—मन्थंके केचन नजानन्ति नपश्यन्ति नाहारयन्ति ? गौतम । मनुष्या द्विविधाः प्रज्ञप्ता
स्तद्यथा—सन्निभूताश्चासन्निभूताश्च । तत्र ये असन्निभूतास्तो न जानन्ति नपश्यन्ति नाहारयन्ति, तत्र ये सन्निभूता स्ते विविधाः प्रज्ञप्ता स्त
द्यथा—उपयुक्ताश्चानुपयुक्ताश्च । तत्र ये अनुपयुक्ता स्तं नजानन्ति नपश्यन्ति नाहारयन्ति, तत्र ये उपयुक्ता स्ते जानन्ति पश्यन्ति नाहारयन्ति

या नयाणनि नपासति आहारंति अत्ये० जाणति पासति । केनार्थेन जाणैतन्ही नदेखे आहारै केनला एक जाणै देखे । आहारंति संकेणछेणं भंते
एव बुद्धिः अत्ये० जाणतिपासति आहारंति अत्ये० नजाणति नपासति आहारंति गोयमा मणुस्सा दुविहा पस्सत्ता तज्जहा । आहारै ते स्स माटे के
भगज्ज केनला एक जाणै देखे आहारै केनला एक नजाणै नदेखे आहारै के गौतम मनुष्य दोयप्रकारके ते केहेके । सन्निभूपाय असन्निभूपाय
तत्थण जंते असन्निभूपा तेण नयाणनि नपासति आहारंति । १ संज्ञीभूत १ असंज्ञीभूत २ तेहदी पिपरीन निहा जे असंज्ञीभूत ते जाणैतन्ही नहीदेखे आ
हारै । तत्थण जंते सन्निभूपा ते दुविहा पस्सत्ता तं० उवउत्ता मणुवउत्ता तत्थणं जंते मणुवउत्ता तेणं नयाणनि नपासति आहारंति । निहां संज्ञ
भूतना दोय मेदकक्षा ते केहेके उपयोगयुक्त अनुपयोग तिहा जे अनुपयोग ते जाणै नदेखे आहारै । तत्थणं जंते उवउत्ता तेणं जाणति पासति आ

मं, वैमानिकसूत्रे ॥ मायामिच्छादिष्ठीइत्यादि ॥ माया तृतीयकषायः सा ऽन्वेषामपि कषायाणां सुपलक्षणं साया विद्यते येषां ते मायिन उक्तदराग
द्वेषा इत्यर्थः, तत्र ते मिथ्यादृष्टयश्च मायिमिथ्यादृष्टय स्तरारूपा उपपन्ना मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका स्तद्विपरीता कसामिश्रमागृह्युपपन्नकाः, ५

अणुवउत्ताय, तत्पणं जंते अणुवउत्ता ते न जाणंति न पासति आहारंति । तत्पणं जंते उवउत्ता ते जाणति
पासंति आहारंति संतेणठेणं ? गोयमा ! एवं बुद्धि—अत्येगतिया न याणति न पासंति आहारति अत्ये
गतिया जाणंति पासंति आहारति । वाणमंतरजोडसिया जहा नेरडया । वेमाणियाण जते ! निज्जरापोग्ग
ला कि जाणंति पासंति आहारति ? गोयमा ! जहा मणुस्सा । नवरं वेमाणिया दुविहा पणत्ता, तंजहा—
माईमिच्छादिष्ठीउववन्नगाय अमाईसम्मदिष्ठीउववन्नगाय तत्पणं जंते माईमिच्छादिष्ठी उववन्नगाय ते

ततोनाथेन गौतम । एवंमुच्यते—एके केचन मज्जानन्ति नपश्यन्ति नाहारयन्ति, केचन जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति । धानव्यन्तर उपोसिक्खी
यथा नैरयिकाः । वैमानिका जदन्त । तान्निर्जरापुद्गलागिक जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति ? गौतम । यथा मनुष्या, नवरं वैमानिका द्विवि
धाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा—मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नकाश्चामायिसदृष्ट्युपपन्नकाश्च । तत्र ये मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका स्तं नजानन्ति नपश्यन्ति नाहा

रति संतेणठेणं हे गोयमा । तिहा उपयोग ते जाणै देखे आहारि तेमाटै हे गौतम इम कक्षा । अत्थे० नयाणनि नपासति आहारति अत्थे०
जाणनि पासति आहारति वाणमंतरजोडसिया जहा नेरडया । केक जजाणै नदेखे आहारि केदे जाणै देखे आहारि वाणव्यन्तरनी ज्योतिषीनी
जिम नारकी तिम । वेमाणिएणं भते निज्जरे पुग्गले किं जाणनि पासनि आहारि नजाणति नपासनि आहारति गोयमा । वैमानिक भगवन् नि
जंरापुद्गल स्यु जाणै देखे आहारि नजाणै नदेखे आहारि हे गोयम । जहा मणुस्साणं नवरं वेमाणिया दुविहा पणत्ता तं० माईमिच्छादिष्ठी उववन्नगा
य । जिम मनुष्य तिम ए मिथेप वैमानिक दीय मेद कक्षा ते करेह माई मिथ्यादृष्टि रागद्वेषना भणी बीजा अमाई सस्यदृष्टी येवियकना । तत्पण जे

ह मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नकग्रहणेन नवमग्रैवेयकपर्यन्ताः परिगृह्यन्ते, यद्यप्यार... ता... तेषु धैवेयकेषु च सम्यग्दृष्टयो देवाः सन्ति तथापि
तेषां भवधिर्न कामंशरीरपुत्रलविषय इति मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका इव मायिमिथ्या... पपन्नका इत्युपमानतो मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नकं वा
वदेनोच्यन्ते, यत्त्वमायीसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका स्तेऽनुत्तरसुरा स्तेऽपि द्विधा स्तद्यथा-अनन्तरोपपन्नकाः परम्परोपपन्नकाश्च अनन्तरमव्यवधानेनोपप
न्नका अनन्तरोपपन्नका उपपत्तिसमयवर्तिन इत्यर्थः, परम्पराया उपपन्नकाः परम्परोपपन्नका उत्पत्त्यनन्तरं द्वित्रादिसमयवर्तिन इत्यर्थः, तत्रान
न्तरोपपन्नका न जानन्ति न पश्यन्ति तेषामेकसामायिकोपयोगासम्भवात् पर्याप्तत्वाच्च परम्परोपपन्नका अपि द्विधा पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च तत्राप
र्याप्ता न जानन्ति न पश्यन्त्यपर्याप्तत्वेन सम्यगुपयोगासम्भवात् पर्याप्ता अपि उपयुक्ता अनुपयुक्ता च तत्रानुपयुक्ता न जानन्ति न पश्यन्ति सा

नयाणं न पासंति आहारंति, तत्पणं जेते अमाईसम्मदिठि उववन्नगा ते दुविहा पसत्ता, तंजहा-अणंत
रोववन्नगाय परंपरोववन्नगाय, तत्पणं जेते अणंतरोववन्नगा ते नयाणति नपासंति आहारंति, तत्पणं जे
ते परंपरोववन्नगा ते दुविहा पसत्ता, तंजहा-पज्जत्तगाय, अपज्जत्तगाय, तत्पणं जेते अपज्जत्तगा ते ण

रयन्ति, तत्र येऽमायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका स्ते द्विविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-अनन्तरोपपन्नकाश्च परम्परोपपन्नकाश्च । तत्र ये अनन्तरोपपन्नका स्ते
नजानन्ति नपश्यन्ति तत्र ये परम्परोपपन्नका स्ते द्विविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-पर्याप्तकाश्चापकर्षकाश्च । तत्र येऽपर्याप्तका स्ते नजानन्ति नप

माईमिच्छिःडो उववन्नगा तेणं नयाणंति नपासंति आहारंति तत्पणं जेसे अमाईसम्मदिठि उववन्नगा तेणं दुविहा पं० तं० । तिहा जे माईमिथ्यादृष्टि
ऊपना ते नजाणे नदेखे आहारंति तिहां जे अमाईसम्यग्दृष्टिधी ऊपना तेहना दीय भेद कद्धा ते कहै है । अणंतरोववन्नगा तत्पणं जेसे अणंतरोववन्नगा
गा तेणं नयाणंति नपासंति आहारंति तत्पणं जेसे परंपरोववन्नगा तेणं दुविहा पं० तं० । अनन्तरोपपन्नदेवता परंपरोपपन्नदेवता तिहां जे अनन्तरोप
पन्न ते नजाणे नदेखे आहारंति तिहां जे परंपरोपपन्न तेहना दीय भेद कद्धा । पज्जत्तगाय अपज्जत्तगाय तत्पणं जेते अपज्जत्तगा तेणं नयाणंति नपासंति

मान्यरूपतया विप्रोपरूपतया वा परिव्येदस्य प्रणिधानमन्तरेण कर्तुमशक्यत्वात् । येनप्युक्ता सो जानन्ति पश्यन्ति, कथमिति चेन्नृष्यते- इहाय
 द्रयकं ऽथविज्ञानविषयचिन्ताया मिदमुक्तं-सखज्जकमदहे लोङ्गणोत्तूङ्गणपालिय, 'प्रस्यायमथ'-कमद्रव्याणि कमंशरीरद्रव्याणि पश्यन्, इवतो लो
 कस्यासङ्केपान् जागान् पश्यति अनुत्तरसुराद्य सम्पूर्णा लोङ्गनाली पश्यन्ति ॥ सज्जितलोङ्गनालिपासंति ॥ अनुसरादथा इतिवचनां सतस्त उपयु
 क्ता जानन्ति पश्यन्ति चावधिज्ञानेन तान् निजंरापुद्गला निति, आशारयन्तीतिथ, सर्वत्रापि लोङ्गाहारेणति प्रतिपत्तश्च इन्द्रियाधिकारादय
 मपि प्रश्नः ॥ प्रहाय पेहमाणं इत्यादि ॥ अहायमिति आदर्शं पञ्चमाण इति प्रेत्यमाणो मनुष्यः किमादर्शं प्रेत्यते आहोधिदात्मानं अत्रा

याणंति न पासंति आहारति, तत्पणं जेते पञ्चज्ञा दुवेहा पस्यात्ता, तजहा-उवउत्ताय, अणुवउत्ताय, त
 त्यणं जेते अणुवउत्ता ते नयाणं न पासंति आहारति तत्पणं जेते उवउत्ता ते जाणंति पासति आहारंति
 सेतेणठेणं ? गो० ! एवं बुद्धि-जाव आहारति अहाय पेहमाणे मणुरसे किं अहायं पेहति अज्ञाणं पेहति

इयन्ति नाहारयन्ति, तत्र ये पर्याप्तास्ते द्विविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-उपयुक्ताद्यानुपयुक्ताश्च । तत्र ये अनुपयुक्ता स्ते जानन्ति नपश्यन्ति भाषा
 रायन्ति । तत्र ये उपयुक्ता स्ते जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति तत्तेनार्थेन गीतम् । एवमुच्यते-यावदाहारयन्ति । आदर्शं प्रेत्यमाणोमनुष्यः
 किमादर्शं प्रेत्यते आत्मानं प्रेत्यते प्रतिजागं प्रेत्यते ? गीतम् । नैवादर्शं प्रेत्यते नैवात्मानं प्रेत्यते प्रतिजागं प्रेत्यते । एवमेवेनाजिलापेना

आहारेति । पर्याप्ता अपर्याप्ता निजा ते अपर्याप्ता त नजाये नदेखे आहारे । तत्पणं जेते परंपरोपपणमा तेणं दुमिजा पं० तं उवउत्ताय अणुवउत्ताय ।
 तिहा ज परंपरोपपणं तेणमा २ भेद उपयुक्त अनुपयुक्त । तत्पणं जेत अणुवउत्तातेणं नयाणंति नपासंति आहारंति तत्पणं जेत उवउत्ता तणं जाणंति
 पासंति आहारंति सेतेणठेणं प० गीयमा । तिहा ते अनयोक्त ते नजाणे नदेखे आहारे । उपयुक्त जे जाणे देखे आहारे तेमाटे गीतम् एम क
 णां । अतथे, यथायात नपासंति आहारंति अतथे, जाणंति पासंति आहारंति । अहायं पेह

त्मशब्देन शरीरमजिगृह्यते उत पलिजागमिति ॥ प्रतिजागं प्रतिबिम्बं जगवानाह-आदर्शो तावत्प्रेक्षतएव तस्य स्फुटरूपस्य यथावस्थिततया ते
नोपलम्भात्, आत्मानं आत्मशरीरं पुनर्न पश्यति तस्य तत्राज्ञावात्, स्वशरीरं हि आत्मनि व्यवस्थितं नादर्शो ततः कथमात्मशरीरं च तत्र प
श्येदिति, प्रतिजागं स्वशरीरस्य प्रतिबिम्बं पश्यति, अथ किमात्मकं प्रतिबिम्बं उच्यते-च्छायापुद्गलात्मकं तथाहि-सर्वानिन्द्रियकं वस्तु स्थल
वयापचयधर्मकं रस्मिवच्च, रश्मय इति ॥ छायापुद्गला व्यवह्रियन्ते तेषु छायापुद्गलाः प्रत्यक्षतएवमिन्द्रियाः सर्वस्यापि स्थूलवस्तुन छायाया अथ
क्षुद्रता प्रतिप्राणिप्रतीते, अन्यच्च यदि स्थूलवस्तुव्यवहिततया दूरस्थिततया वा नादर्शादिद्वेवगाढरस्मिर्भवति ततो न तस्मात्तद्दृश्यते, तस्य द्रव्य
सीयत-संतिच्छायापुद्गला इति, तेच छायापुद्गला क्षततत्सामग्रीवशा द्विचित्रपरिणमनस्वभावा स्तथाहि-ते छायापुद्गलादिवा उवक्ष्याम्यजास्वर
प्रातगताः सन्तः स्वसम्बन्धिद्रव्याकारमाविष्टाः स्यान्त्यामरूपतया परिणमन्ते निश्चितं लक्षणाः सन्तश्च प्रसरति दिवसे सूर्यकरनिकरं निश्चितं च
न्द्रोद्योते प्रत्यक्षतएव सिद्धं, तेषु छायापरमाणव आदर्शादिजास्वरद्रव्यप्रतिगताः सन्तः स्वसम्बन्धिद्रव्याकारमादधाना सादृश्वर्णाः स्वसम्बन्धि

पलिजागं पेहति ? गो० ! णो झुद्धायं पेहति णो झुद्धाणं पलिजागं पेहति । एवं एतेणं झुज्जिलावेणं झुशि

सिमणि दुग्धतैलं फाणितरसं (जणितव्यं) कम्बलशाटको जहन्त । आवेणं हतपरिवेहितः सन् यावदवकाशान्तरं स्पृष्ट्वा तिष्ठति विरलीकृतोपि

माणे मणुरसे अटाय पे इति अत्ताण पे इति पलिभागं पेहपि गोवमा । आदर्शप्रकृति माणमनुष्य ते आरौसी जावताथका आत्मानै प्रकृति ज/त्मशब्दे
शरीरं देखे छे प्रतिबिम्बं देखे छे हे गौतम । 'अटाय' पेहति नो अत्ताणं पेहति पलिभागं पेहति एव एणं अभिलावेण असि मणिं दुग्धं पाणिं किं पाणि
यं वासं कवलं साहणं भवे आवेदिडय परिवेदिडय समाणे जाव तियउवासंतरं फुसत्ताणं चिहंति विवरत्तिरपियणं समाणे तादंयं सय उवासंतरं
फुसत्ताणं चिहंति । आरासाने नथो आत्मानै देखे प्रतिबिम्बदेखे एणे अलावेकरो छे सूचकद्विया ते केहवाआदि सत्तह मणो २ दुग्ध पाणी ४ तेक ५
गारसरसादि कवलं तथा साटव । इता गो० । हे भगवन् आवेढन परिवेढनगाढो सकेसियथको जंतलो अवकाशान्तरं फरसौने नरहे वोसुविस्तोर्णको

नि द्रव्ये कर्मो नीलः शितः पीतोवा तदाज्ञापरिणामन्ते यतद्व्यादर्शादियव्यवतः सिद्ध, ततोधिकृतमूत्रेपि ये मनुष्यश्च ज्ञायापरमाणव आदर्शो
 दिक्मुपसक्तस्य स्वदेहभर्ताजनया स्वदेहाकारतया च परिणामन्त तेषां ततोवलब्धि न शरीरस्य, तेन प्रतिबिम्बस्य च ज्ञायापरमाणव शरीरं
 पश्यति किन्तु प्रतिज्ञागमिति, नैवेतस्मिन्नीषितायिशृम्भित, यत उक्त आगमे साक्षा उदियाज्ञाया अज्ञातुरगताभिः अन्तःसाक्षात् साचेज्जातुरग
 या सदेहवन्नामृगोपवा ॥ जे आदरिस्तत्ता देहायववाहयन्तिसङ्कता ॥ तसिलान्नवलद्दी पगामयानान्नप्रदेहि ॥ मूलटीकाकारोप्याह-यस्या तस्य
 मेवहि ऐन्द्रियक स्थूल द्रव्य चयापचयधर्मक रश्मिवच्च जवति, यतश्चाहर्त्रादिषु ज्ञाया स्थूलस्य दृश्यते अवगाढरदिग्नो नचादर्श अनवगाढर
 दिमन, स्थूलद्रव्यस्य कस्यचिद्दृशनं जवति नचान्तरित दृश्यते किञ्चित् अतिदूरस्थ या अतिपलिज्ञाग प्रतिज्ञाग ॥ पश्यति ॥ पश्यति यत्र मासेम
 ग्नादिविषयायपि यदसूनायपि ज्ञायनीयानि, सूत्रपाठोप्यव-असिद्धमाणा मणूसे कि असदेह अताश्च देहश्च पलिज्ञाग दृश्य इत्यादि ॥ इह
 निगरापुङ्गवा ज्ञानस्थानाभिन्द्रियविषय न जवन्ति तेषां मतोन्द्रियत्वादित्युक्त मतोऽतीन्द्रियप्रस्तावा दिदमप्यतीन्द्रियविषय प्रश्नमाह-कबलसायय

मणिं दुष्टं पाणं तैलं फाणियरसं । कंवलसाङ्गणेणं ज्ञते ! श्वावेढियपरिवेढिणं समाणे जावतिय उवासतर फु
 सिज्ञाणं चिष्ठइ, विरल्लेवियणं समाणे तावडयं चेव उवासंतरं फुसिज्ञाणं चिष्ठति ? हता गोयमा ! कव
 लसाङ्गणं श्वावेढिय परिवेढिणं समाणे जावतिय चेव चिष्ठति । धूणाणं ज्ञते ! उहं उसिया समाणी जा

स तावच्चैवावकाशातर स्पृष्टा तिष्ठति ? इत्त गोतम । कम्बलसाङ्गणं आवेष्टितपरिवेष्टितः सन्यावटवकाशातर स्पृष्टा तिष्ठति तावच्चैव ति
 ष्ठति । स्थूणा जदन्त । ऊर्ध्वमुपिता समाना यावत्क्षेत्रमवगाह्य तिष्ठति तिर्यगपि चायता समाना तावच्चैव क्षेत्रमवगाह्य तिष्ठति ? इत्त गो

धैयके तैतकीं हीज अवकाशातर परमानेरहे हा गोतम । कबलसाङ्गणं आवेष्टित परिवेष्टित समाणे जावतियं तच्चैव धूणाणं भते चण्डट उभियासमाणी
 जाव ततियञ्चित उगाहदत्ताणं चिष्ठति तिरियपि यण प्रायताणी तावडयं चेवखसं उगाहदत्ताणं चिष्ठति इता गोयमा । कबलसाङ्गणं आवेष्टित परि

यां भंते । इत्यादि ॥ कम्बलशाटकः कम्बलरूपशाटकः कम्बलशाटकः इति व्युत्पत्तेः । आवेष्टितः परिवेष्टितो गाढतरं सम्बलितः, एवं जूतः सन् यावत् श्रवकाशान्तरं यावत् आकाशप्रदेशानित्यर्थः, स्पृष्टा श्रवगाह्य तिष्ठति ॥ विरल्लणीति ॥ विरल्लनीपि विरलीकृतोपि तावदेवाकाशा-
न्तरं तावदाकाशप्रदेशान् स्पृष्टा तिष्ठति जगवानाह-हन्ता गोयमा । इत्यादि ॥ हन्तेति प्रत्यवधारणं एवमेवेतत् गौतम । यत्कम्बलशाटकाणामि-
त्यादि ॥ तदत्र राज्ञोऽसौ सङ्क्षेपार्थः, यावत् एवाकाशप्रदेशान् सम्बलितः सन् कम्बलशाटकोऽवगाह्यावतिष्ठत तावन्त एवाकाशप्रदेशान् वितलीकृतो-
प्यवगाह्यावतिष्ठत, केवलं चनप्रतरमात्रकृतो विज्ञायः प्रदशसङ्घातू जयत्रापितुल्या उक्तश्रवणमर्थी अन्यत्रापि नेटपटमधिकृत्य-जहसलुमहापमाणां ने-
तपकोकोक्रिउमहगंसि । तमिविताविड्विचिय फुसइपएसंहति ॥ एव स्थूणासूत्रमपि जावनीय ॥ आगासथिग्गलेण जंते । इत्यादि ॥ आकाशथिग्ग-

व इयं खेत्तं उग्गाहित्ताणं चिठ्ठेति तिरियंपियणं श्यायता समाणी तावइयं चैव खेत्तं उग्गाहिता चिठ्ठइ ।
? हता गोयमा ! थूणाणं उहु उसिया तंचेव चिठ्ठइ । श्यागासथिग्गलेणं जंते ! किस्साफुळे कडहिं चा का
एहिं फुळे किं धम्मत्थिकाएणं फुळे धम्मत्थिकायस्स देसेणं फुळे धम्मत्थिकायस्स पदेसेहि फुळे । एवं श्रुध

तम । स्थूणा ऊर्ध्वमुपिता तच्चैव तिष्ठति । आकाशथिग्गलं जदत्ता । जेन स्पृष्ट कतिजि वां काये स्पृष्टः किं धर्मास्तिकायेन स्पृष्टः धर्मास्ति
कायस्य देशेन स्पृष्टो धर्मास्तिकायस्य प्रदेशोः स्पृष्टः, एवमधर्मास्तिकायेनाकाशास्तिकायनेतन जेदेन याव त्वि पृथिवीक.यिकेन स्पृष्टो याव

वेष्टितयक्की तेतलो श्रवकाशातररहे इम थूणने हेभगवन् उचैमर बसिहितथकै जतलोचैव श्रवगाहोने रहे तिरलीपिण अ वेष्टितयक्को स्य भगवन् तेतले
चैव श्रवगाहोने रहे हां गौतम । थूणाण उसिया तंचेव चिठ्ठेति आगासथिग्गलेणं भते किस्सा फुड कडहिंवा, वापहि फुड कि । धंभउटोसतेथके तिम वां
जोडाच्छत पिण जेतलो स्पृष्ट आकारविग्गल हे भगवन् बाररहित भूमि तेहने फरमे योतले काये स्पृष्टहे । धम्मत्थिकाएण फुळे धम्मत्थिकायस्स देसेणं फुळे
धम्मत्थिकायस्स पदेसेहि फुड एव अधम्मत्थिकाएणं आगासथिग्गलेणं एएणं मेदण जाव पुढवीजाइएण फुडे जाव तसकाइएण फुड अडासमएणं फुडे गो

तं लोके स हि महतो धर्म्मिराकाशस्य विततपटस्य शिथिलमिव प्रतिजाति । केनस्पृष्टो व्याप्तः, एतत्सामान्येनस्पृष्टं सैतदेप्रविशेत् । प्रश्रयति-कतिभिः कियत्सत्त्वाकैः कार्यैः स्पृष्टः । वाशब्दः पदान्तरद्योतनार्थः, ककारान्तरच सामान्या द्विजपतः तान् कायान् प्रत्येकं पृच्छति ॥ किं धत्तत्त्रिकायसं फुल इत्यादि ॥ सुगम, जगज्जानाह-हंगौतम । चर्माश्लिकायेन स्पृष्टः, चर्माश्लिकायस्य सर्वात्मना संप्रापणादत्वात्, यत्तद्य नो

म्मत्थिकाएणं आगासत्थिकाएणं एएणं जेदेणं जाव किं पुढत्थिकाएणं फुळे जाव तसकाएणं फुळे अथासमए
ण फुळे ? हता गोयमा ! धम्मत्थिकाएणं फुळे ना धम्मत्थिकायस्स देसेणं फुळे धम्मत्थिकायस्स पदेसेहिं
फुळे । एवं अधम्मत्थिकाएणवि ना आगासत्थिकाएणं फुळे आगासत्थिकायस्स देसेणं फुळे आगासत्थिका
यस्स पदेसेहिं फुळे जाव वणस्सडकाएणं फुळे । एवं तसकाइएणं सिय फुळे सिय ना फुळे, अथासमएणं

त्रसकायेन स्पृष्टो ऽह्वासमयेन स्पृष्टः । जन्तु गीतम् । धर्मास्तिकायेन स्पृष्टो नैवा धर्मास्तिकायेन स्पृष्टो धर्मास्तिकायस्य प्रदंष्ट्रैः स्पृष्ट । एव
मधर्मास्तिकायेनापि । नैवाकाशास्तिकायेन स्पृष्ट आकाशास्तिकायस्य दंष्ट्रेण स्पृष्ट आकाशास्तिकायस्य प्रदंष्ट्रैः स्पृष्टो यावद्वनस्पतिकायेन स्पृ
ष्टः । एव त्रसकायेन स्यात्स्पृष्टः स्यान्नो स्पृष्टः, अह्वासमयेन देशान स्पृष्टः । जम्बूद्वीपो प्रदन्त । द्वीपः केन स्पृष्टः कतिजिर्वो कार्यैः स्पृष्ट कि

यमा । धर्मास्तकाये ररुछै कि अधर्मास्तिकाये ररुछै । इम त्रिण २ भेटे तथा जालगे पुविवीररुछै जालगे नसकायररुछै तथा अडासमयजाल ररुछै
 है गीतम । धर्मास्तिकाएणं फुड नो अधर्मास्तिकायस्सट्ठेण फुड धर्मास्तिकायस्सपणसेहि फुड । धर्मास्तिकाय सग्गी के धर्मास्तिकायट्ठे फरशोनपी धर्मा
 स्तिकायने प्रदयेसग्गी । एव अधर्मास्तिकाएणवि ना आगासस्तिकायस्सट्ठमणं फुड आगासस्तिकायस्स पणसेहि फुड । इम अधर्मास्तिकायने जाणिवी
 आकाशास्तिकायने मधीररुछे आकाशास्तिकाय प्रदेयररुछै अ काशास्तिायने प्रदये ररुछै । पुडयो जाणवण फुड जात्र वणस्सट्ठकाईएण फुड
 तसकाईएणं सियफुडे अडासमएणं देहेफुडे । पुविथीकायेफरसीके जालगे वनसतिकाये फरसीके नसकाये सग्गीके विण अडासमय दणे फरसीके

धर्मास्तिकायस्य देशे न स्पृष्टो योहि येन सर्वात्मना व्याप्तो नास्ती तस्यैव देशेन व्याप्तो भवति विरीधात्, प्रदेशेस्तु व्याप्तः सर्वेषामपि धर्मास्ति प्रदेशानां तत्रावगाढत्वात्, एव मधर्मास्तिकायविषयेऽपि निर्वचनं वाच्यं, तथा नो आकाशास्तिकायेन सकलेन द्रव्येण स्पृष्टः आकाशास्तिकाय प्रदेशमात्रत्वा लोकास्य किंतु देशेन व्याप्तः प्रदेशेऽपि पृथिव्यादयोऽपि सूक्ष्माः सकललोकापन्ना वर्तन्ते तत स्तौरपि सर्वात्मना व्याप्तः ॥ तसकाइएणं सिय फुळे इति ॥ यदा केवली समुद्रातगत सन् चतुर्थे समये वर्तते तदा तेन स्वप्रदेशः सकललोकपूरणान् त्रसकायेन स्पृष्टः केवलिन खसकाय

देशेणं फुळे । जंबूद्वीवेणं भंते ! दीवे किस्साफुळे कडहिं वा काएहिं फुळे किं धम्मत्थिकाएणं जाव आगासत्थिकाएणं फुळे ? गोयमा ! णो धम्मत्थिकाएणं फुळे धम्मत्थिकायस्स दंसेणं फुळे धम्मत्थिकायस्स पदेसे हिं फुळे । एवं अधम्मत्थिकायस्सवि आगासत्थिकायस्सवि, पुढविणं फुळे जाव वणस्सइकाएणं फुळे तस काइएणं सिय फुळे सिय नोफुळे अद्वासमएणं फुळे । एवं लवणसमुद्रे धायइ सरे दीवे कालोए समुद्रे अ

धर्मास्तिकायेन यावदाकाशास्तिकायेन स्पृष्टः ? गीतम । नो धर्मास्तिकायेन स्पृष्टो धर्मास्तिकायस्य देशेन स्पृष्टो धर्मास्तिकायस्य प्रदेशः स्पृष्टः, एवमधर्मास्तिकायस्यापि आकाशास्तिकायस्यापि पृथिवीकायेन स्पृष्टो यावद्वनस्पतिकायेन स्पृष्टः, त्रसकायेन स्यात्स्पृष्टः स्यान्नैव स्पृष्टः, अद्वासमयेन स्पृष्टः । एवं लवणसमुद्रो धातकिस्सएणो द्वीपः कालोदः समुद्रो ऽन्यन्तर पुक्कराहुं वास्यः पुक्कराहुं एवंचैव नवरमद्वासमयेन नो

देशे अणफरशौकै । जंबूद्वीवेण भंते दीवेकिस्सइ फुळे कडहिं वा काएहिं फुळे धम्मत्थिकायस्य जाव आगासत्थिकाएणं फुळे हे गोयमा । जंबूद्वीप हे भगवन् स्य स्पृष्टकै केतलै कायैकरी स्पृष्टकै धर्मास्तिकाय जांलगे आकाशास्तिकाय स्पृष्टकै हे गीतम । णो धम्मत्थिकाएणं फुळे धम्मत्थिकायस्स दंसेणं फुळे धम्मत्थिकायस्स पदेसे हिं फुळे । धर्मास्तिकाये स्पृष्टनहो धर्मास्तिकायनेदेशे स्पृष्टकै धर्मास्तिकायने प्रदेशेस्पृष्टकै । एवं अधम्मत्थिकायस्सवि पुढविणं फुळे जाव वणस्सइकाइएणं फुळे तसकाइएणं सियफुळे अद्वासमएणं फुळे । इम अधर्मास्तिकायने पिण आकाशास्तिकायने पि

त्वात्, शेषकालं तु न स्पृष्टः सर्वत्र त्रसकायानामजावात् । एवं जम्बूद्वीपादिविषयास्तपि सूत्राणि आशनीयानि, नवर-वहिःपुष्कराद्विचिन्तायां ॥
अद्वासमयं नो फुलं इति ॥ अद्वासमयो य अर्धद्वीपद्वीपसमुद्रान्तर्धत्ता न बाहि रेतच्च धमसङ्ग्रहणिकाया जावित ततो बहिर्द्वीपसमुद्राणा म
द्वासमयस्पर्शनप्रवेधजम्बूद्वीपे ॥ लवणे गाहा ॥ सर्वद्वीपसमुद्राणा मन्यन्तर्यतो जम्बूद्वीप स्तत्परिचपी लवणसमुद्र तदनन्तरं घातकोत्तरजिघानो द्वीप-
स्ततः कालोद समुद्र तदनन्तर पुष्करवरो द्वीपः । अत ऊर्ध्वं द्वीपसदृशनामान, समुद्राः ततः पुष्करवरसमुद्रा तदनन्तर वरुणवरो द्वीपो वरुणोदः
समुद्रः क्षीरवरो द्वीपः क्षीरोदः समुद्र घृतवरो द्वीपो घृतोदः समुद्रः इक्षुवरो द्वीपः इक्षुवरः समुद्र नन्दीश्वरो द्वीपो नन्दीश्वरः समुद्र एते ऽष्टा व

श्रितरपुष्करश्चे बाहिरपुष्करश्चे एवंचेत्र नवरं अद्वासमयं नो फुले एवं जाव सयंभूरमणसमुद्रे एसा परिवाली
इमाहिं गाहाहिं अणुगंतव्या तंजहा-जंबुद्वीवेलवणे धायडकालोयपुष्करेवरुणे । खीरघयखायनंदिय अरुण
रुणवरेकुंजलेरुयए ॥२॥ आनरणवत्यगंधे उप्पलतिलएयपउमनिहिवयणे । वासहरदहनईं विजयावस्कार क
प्पिंदा ॥ २ ॥ कुरुमदिरआवासाकूटानकत्तचदसूराय । देवेनागेजस्के जूएयसयंभूरमणेय । एवं जहा बाहि

स्पृष्टः, एव यावत्स्वयम्भूरमणः समुद्र एषा परिपाटी इमाजि गांध्या जिरनुगन्तव्या-तद्यथा-जम्बूद्वीपो लवणः घातकि कालोदपुष्करोवरुणः ।
क्षीरघृतोत्तुनन्दी श्वरारुणारुणवरः-कुण्डलोत्तुचकः ॥ १ ॥ आनरण वरुणगन्तोत्पलतिलकं पट्टनिधिरत्नम् । वर्षधराज्जदनद्यो विजयावस्कारक
त्पेन्द्राः ॥ १ ॥ कुरुमन्दिरआवासाः कूटानक्षत्रचन्द्रसूराश्च । देवोनागोयलो जूतश्चस्वयम्भूरमणश्च ॥ २ ॥ एव यथा बाह्य पुष्कराहं जगित तथा

य पृथिवी भाग्यं स्पृष्टव्ये जालगे वनस्पतिकार्ये स्पृष्टव्ये त्रसकायने काइस्पृष्टव्ये कौडं अस्पृष्टव्ये अद्वासमये स्पृष्टव्ये । एवं लवणसमुद्रदेवायानि सडेदेवे कालो
समुद्रे आश्रितरपुष्करश्चे बाहिरपुष्करश्चे एवंचेत्र नवरं अद्वासमयं नो फुले । इम लवणसमुद्रने घातकोत्तरजिघानो द्वीपे कालोदधिसमुद्रने इम माचिलै पुष्करात
लगे कद्विषा बाहिरलै पुष्करार्ध इम होज ए विशेष अद्वासमय स्पृष्टनयो कालनयो तंम, टै । एवं जाव सयंभूरमणसमुद्रे एसापरिवाली इमाइं गाहाहिं

पिच समुद्राः एकप्रत्यवताराः एकैकरूपा इति ज्ञावाः, अतस्तद्वै तु द्वीपाः समुद्राश्च त्रिप्रत्यवताराः, तद्यथा- ॥ अरुणइति ॥ अरुणो अरुणवरो अरुणवरावजासः कुशल कुशलवर कुशलवरावजासः रुचको रुचकवरो रुचकवरावजास इत्यादि, एष आत्र क्रमः नन्दीधरसमुद्रान्तरमरुणद्वीपो अरुणसमुद्र स्ततो अरुणवरो द्वीपो अरुणवरः समुद्र इत्यादि, कियतः खलु नासग्राहद्वीपसमुद्राः वस्तुं शक्यन्ते' तत स्तन्नामसग्रह माह- ॥ आ नरणावत्येत्यादि ॥ गाथाद्वय' यानि कानिचि दानरणाणामानि हाराऽर्धुद्धारतावलिकनकावलिप्रभृतीनि यानि च वस्त्रनामानि चीनाशुकप्रभृतीनि यानि च गन्धनामानि कोष्ठपुटादीनि यानि चो त्पलनामानि जलरुहचन्द्रोद्योतप्रमुखानि च तिलकप्रभृतीनि वृक्षनामानि यानि पद्मनामानि आत्रपत्रसहस्रपत्रप्रभृतीनि यानि च पृथिवीनामानि पृथिवी शर्कराबालुकेत्यादीनि, यानि च नद्याना निधानाना चतुर्दशाना चक्रवर्तिरत्नाना

रपुस्करं जणिए तहा जात्र सयंनूरमणे समुद्दे जात्र अष्टासमएणं णो फुळे । लोणेणं जंत ! किस्साफुळे कडहि वा काएहिं जहा आगासत्थिग्गल्ले । अलोएण जंत ! किस्साफुळे कडहिं वा काएहिं पुच्छा, गोयमा ! नोधम्मत्थिकाएणं फुळे जाव नो आगासत्थिकाएणं फुळे आगासत्थिकायस्स देसेणं फुळे आगासत्थिकाय

यावत्स्वयम्भूरमण समुद्र यावदद्वासमयेन नो स्पृष्टः । लाका जदन्त । केन स्पृष्ट कतिजि वा कायै यथाकाशाधिगलक । अलोका जदन्त । केन स्पृष्टः कतिजिवा कायै पृच्छा' गोतम । नो धमोस्तिकायेन स्पृष्टो यावत्तेवाकाशास्तिकायेन स्पृष्ट आकाशास्तिकायस्य देवान स्पृष्ट आका

अणुगतत्वा त जम्बूद्वीप लवणा धायातकालेयपुष्करेवणे खीरघट खीयमन्त्रिय अरुणवरेकडलेत्यगे । इस जालगेस्वयंभूरमणसमुद्रतार्किकी ५ परिपा टो ७ गात्राधी जाणिधी ते कहै जंबूद्वीपलवणसमुद्र धातकोखंड कालोन्धिसमुद्र पुष्करवरवणखोर धूतदक्ष नंदोश्वर ८ अरुणवर कुशल रुचक ११ । आभरणवत्यगंधे उत्पलतिलकपद्मनिहिरयणे वामहरदहनईधी विजयावक्त्ररक्ष्यदा कुरुमंदरभव सा कूडानखनचंद्रसूर्य । देवे.ग.गी जक्ते भू.न.न.य.ग. रमणीय । आभरण वस्त्र गंध उत्पल तिलक पद्मनिधि रत्न वर्षधरद्रव नदी विजय १२ वक्षरकारगिरि कल्पेद्र कुरु मेरु आवास कूट नक्षत्र चंद्रसूर्य देव नाम

सुतस्मिन्वदादीनां वर्षधरपर्वतादीनां पद्मादीनां गङ्गासिन्धुप्रसूतीनां नदीनां कण्ठादीनां विजयानां सात्यवदादीनां धत्तारक्षरपर्वताणां खैरमांरी
नां कल्पाणां आकाशीनां मित्राणां देवकुक्ष्यरकुम्भान्तराणां गावसांशां आकाशिराम्यम्भिनां भक्त्यागन्तादीनां दूताणां सुतस्मिन्वदादिनाम्यपि
नां गन्ताणां कर्षिकादीनां गन्त्राणां सूर्याणां च नामानि, तानि सर्वान्यपि द्वीपसमुद्राणां प्रिणत्यवताराणां वक्तव्यानि, तद्वत्ता-द्वारोद्गापो द्वी
रः समुद्रः द्वारवरो द्वीपो द्वारवरः समुद्रः द्वारवरावजासो द्वीपो द्वारवरावजासः समुद्रः इत्यादिना प्रकारेण प्रिणत्यवतारां स्थाव हतजाः । या
व त्सूर्योद्वीपः सूर्य समुद्रः सूर्यवरो द्वीपः सूर्यवरः समुद्रः सूर्यवरावजासो द्वीपः सूर्यवरावजासः समुद्रः । उक्तस्य जीवाजिगमनूणो प्रकृष्टार्द्धं दीय
समुद्रः तिम्रिणीयारा याव त्सूर्यवरावजासः समुद्रः सूर्यवरावजासः परिशेषे दधोद्वीपः । ततो दधसमुद्रः तदनन्तरं नागोद्वीपो नागसमुद्रः, ततो य
द्योद्वीपो यद्यसमुद्रः, ततो जूतोद्वीपो जूतः समुद्रः स्वयन्तूरमणोद्वीपः स्वयन्तूरमणः समुद्रः, यते पञ्चदेवादयो द्वीपाः, पञ्चदेवादयः समुद्राः एक
रूपा न पुनरेषा प्रिणत्यवतारः । उक्तस्य-जीवाजिगमनूणो-यते पञ्चद्वीपाः पञ्चसमुद्रा एकप्रकारा इति । जीवाजिगमनूत्रे प्युक्त-दधेनागंजकले

सरा पदसंहिं फुळे नो पुढाविकाएणं फुळे जाव नो अण्णारामएणं पुठे एगे अज्जीवपदसं अण्णुललुए अण्णं

शास्त्रिकायस्य प्रदेवो स्पृष्टो नो पृथिवीकायेन स्पृष्टो यावन्तोद्वासमयं स्पृष्टः, एकोऽजीवप्रदश्चो ऽगुरुलघुकोऽनन्तरगुरुलघुकुणौ, सयुक्त

यद्य भूः स्वयंभूरमणः । एव जहा बाहिरपुक्करपे भणिए तहा जाव सयभूरमणीय एव जहा बाहिरपुक्करमरुद्वटे जाव अद समणं नो फुळे । इमा ज
म बाहिरमे प्पुक्काराहे कथी तिम जिहा लगे स्वयभूरमण इम जिमबाहिर प्पुक्करममद्वं जहा लगे अणसमय नराये । नीरीण भी त्रियदाफुए कः हिं
ना कण्डिया जहा आगासलिपणले अलोणम भंते किष्वाफुडे कतिविट्ठेणवा काणहि पुच्छा गीयमा । त्रिये ते तेलिगाले रउठ जिम आकाशपदनी
परे कतिभी द्विपे प्रलोकेने स्रष्टके ते कोले स्रष्टके गीतम । नो धम्मथि नाण्ण फुडे जाव नो आगासलिजाण्ण फुडे आगासथिकायस्य दसेणफुडे आ
गासथिकायस्य पदसेहिं फुडे ना पुढोकार्णं फुड । नदीधर्मास्त्रिकाये स्रष्ट जालगं नो आकाशमिक्काय स्रष्ट आगासमिक्कायने दसे स्रष्टके

नन्तरं निवर्तना वक्तव्या, निवर्तनानाम बाह्याभ्यन्तररूपा या निवर्तति राकारमात्रस्य निष्पादनं, तदनन्तरं सा निवर्तना कतिसमया जवती ति

उवाए ईहातहवजणोवग्गहेचेव । इन्द्रियजाविन्द्रिय तीयावप्पापुरेस्कलीयाय ॥ २ ॥ कडविहेणं जंते ! इन्द्रियउवचए पस्सत्ते ? गोमया ! पंचविहे इन्द्रियउवचए पस्सत्ते, तंजहा—सोइन्द्रियउवचए चस्सिन्द्रियउवचए घाणिन्द्रियउवचए जिप्पिन्द्रियउवचए फासिन्द्रियउवचए । नेरइयाणं जंते ! कतिविहा इन्द्रियउवचए पस्सत्ते ? गोयमा ! पंचविहे इन्द्रियउवचए पस्सत्ते, तजहा—सोइन्द्रियउवचए जाव फासिन्द्रियउवचए । एवं जात्र वेमा

णमपाय ईहा तथा व्यञ्जनावग्रहं चैव । द्रव्यन्द्रियजावेन्द्रिया तीतवडपुरस्कतानीह ॥ २ ॥ कतिविथो जदन्त । इन्द्रियोपचयः प्रज्ञप्तः ? गोतम । पञ्चविध इन्द्रियोपचयः प्रज्ञप्त स्तद्यथा—श्रोत्रेन्द्रियोपचयश्चक्षुर्द्रियोपचयो घ्राणेन्द्रियोपचयो जिह्वेन्द्रियोपचयः स्पर्शनेन्द्रियोपचयः । नैरयिकाणा जदन्त । कतिविध इन्द्रियोपचयः प्रज्ञप्तः ? गोतम । पंचविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—श्रोत्रेन्द्रियोपचयो यावत्स्पर्शनेन्द्रियोपचयः । य

विहेण भंते इन्द्रियोवचए प० गोयमा । इन्द्रियनां उपचयः प्रथमद्वार इन्द्रियना उपचयथी आगं निवर्तना बाह्याभ्यन्तररूप निवर्तति आकारमात्रनां फदन तिवारपक्खी तेहनी निवर्तना केतला समयहुवै तेहना प्रश्न तेहना उत्तर असंख्यातसमयहुवै इन्द्रियनो लब्धिप्राप्त उपयोगद्वारे तेहना चित्तविवी अल्पव हत्व उत्तरात्तर विशेषाधिक अवग्रहण परिच्छेद कहिवी ते परिच्छेद अपायादि भेद अनेकछे ते पक्खी अपाय कहिसे तिवारपक्खे इहां कहिस्ये तिवारपक्खी व्यजनावग्रह कहिवी तिवारपक्खे द्रव्येन्द्रिय कहिवा भावेन्द्रिय कहिवा उदुदंशनिर्देशात्त्यायात् केतलेभेदे इन्द्रियउपचय एकतोमिलवीकल्ली हे गोम पंचविहे इन्द्रियोवचए प० तं० सोतिन्द्रियोवचए चक्खेन्द्रियोवचए घ्राणेन्द्रियोवचए जिह्वेन्द्रियोवचए फासेन्द्रियोवचए नेरइयाण भंते कतिविहे इन्द्रियोवचए प० गोयमा । पाचेभेदे इन्द्रिय उपचय कछा ते कहैके योत्रेन्द्रियनो उपचय चक्खेन्द्रियनो उपचय घ्राणेन्द्रियनो उपचय जिह्वेन्द्रियनो उपचय स्पर्शेन्द्रिय उपचय नारकीने भगवन् केतला इन्द्रिय उपचय कछा हे गोतम । पंचविहे इन्द्रियोवचए प० तं० सोतिन्द्रियोवचए जाव फासेन्द्रियोवचए । पाचेभेद

गुणसम्यग्भूतमनोय गच्छेत्कीचेज्जागियवो तिपणीयार्त्तनत्पिइति । पूर्वं साक्षादधिगलशब्देन लोकः पृष्टः, अधुना लोकशब्देनैव तं परिच्छिद्य राह-
लोपणमत । शिखापुर्णं इत्यादि ॥ पाठसिद्ध गलोकसून मपि पाठसिद्ध । नवरमेने छात्रीयद्वयदेशे इति ॥ अलोक एको उगीयद्वयदेशे आत रा-
स्तिभायस्य देश इत्यर्थः, परिपूर्णस्त्या काशास्तिकाया नजवति लाकाकाज्ञेन हीनत्वात्, अतस्या गुरुलपुको उगुलत्वात्, अतस्तै भुंजलपुमगुणे
सयुक्तः प्रतिप्रदक्षं स्वपरमेदभिधाना मननाना मगुल्लपुपयाणा जायात् किंमगागतो लोक इति न दत्त प्राद-सर्वांताश मननजागोन लक्ष्मा
काशाभात्ररजहीन सकलाकाशाप्रमाणा मिति ज्ञावाः, ॥ इति श्रीमलयगिरिविरचिताया प्रज्ञापनाटीकाया इन्द्रियपदस्यो ह्युक्तः प्रथम समाप्त ॥

१ ॥ व्याख्यातः प्रथमोद्देशकः, सम्प्रति द्वितीय मारज्यते-तत्रे द मादा वर्थाधिकारसयुक्त गाथाद्वय इन्द्रियपदगतत्वादि ॥
प्रथमत इन्द्रियाणा मपचयो वक्तव्यः, उपचीयन्ते उपपद्य लीयन्ते इन्द्रियमनेने त्युपपद्यमायोग्य पुद्गलसमप्रदासम्पत् इन्द्रियपयांसि रित्यर्थः, तद्

तेहि अगुरुलज्जयगुणहिं राजुहे सल्लागारो अणंतनागूणे ॥ इन्द्रियपदस्स पढमो उद्देशगो ॥ १ ॥
इन्द्रियउवचयनिह्व त्पणायरामयानवेअसंखेज्जा । लक्ष्मीउवचंगहा अम्पावज्जएविसंसहिया ॥ १ ॥ लंगाहणा

सर्वाकाशोऽनन्तजागोनः ॥ इति श्री मधुपाध्याय रामचन्द्र गणि शिष्य नानकचत्प विरचित प्रज्ञापनागुवादे इन्द्रियपद प्रथमोद्देशकः समा-
प्तः ॥ १५ ॥ १ ॥ इन्द्रियोपचयनिर्व तनन्वसमयानयदसङ्केयाः । लक्ष्मिरुपयागाद्वा उत्पद्यतुत्वविशेषाधिका ॥ १ ॥ अथगह

प्राज्ञाशन पदमे सृष्टकै नहो पृथि रीताये सृष्ट । जाव नो अशातमण फउ णी अनी । द्दमंसे अगुरुलपुम अपतंति अगुरुलपुमगुणिति संजते सय-
गमे पणतमागूणे ॥ इन्द्रियपदस पढमो उद्देशगो ॥ जावगे नहो अशातमणसृष्ट एक अनी । द्दमंसे अगुरुलपुम अपतंति अगुरुलपुमगुणिति संज-
तकै पनतापयायमाटै सर्थ प्राकाशणा अनन्तमागहोनकै ॥ इति इन्द्रिय पदजो पठिला उद्देशगो कयो । १ ॥ इन्द्रियपदोपचयनिर्व तनन्वसमयानय-
सनयामवे प्रसंखिज्जा लक्ष्मीउवचंगहा अथगह विमंसादिथा अगाहणा अथाए, हातज्जवज्जाण गदेवे । इन्द्रिय भावेन्द्रिय तीयापदा प्रवक्तव्या ॥ कति

दियनिवृत्तणा । एवं नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं नवरं जरुस जइ इंदिया अत्थि तरुस तइयाचेव । सोइं
 दियनिवृत्तणाणं जंते ! कइ समइया पसुत्ता ? गोयमा ! असंखेज्जा समया अंतोमुज्झतिपा पसुत्ता । एवं
 जाव फासिंदियनिवृत्तणा । एवं नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । कतिविहाणं जंते ! इंदियलही पसुत्ता ?
 गोयमा ! पंचविहा इंदियलही पसुत्ता, तंजहा—सोइंदियलही जाव फासिंदियलही । एवं नेरइयाणं नवरं
 जरुस जइ इंदिया अत्थि तरुस तावइया जाणियल्ला । कतिविहाणं जंते ! इंदियउवडुगल्ला पसुत्ता ? गोय

निकाना नवरं यस्य यावन्तीन्द्रियाणि तस्य तावन्ति चैव । श्रोत्रेन्द्रियनिर्वर्तना जदन्त । कति सामयिका प्रज्ञप्ता ? गौतम । असंख्ययाः स
 मया अन्तर्मुहूर्तिकाः प्रज्ञप्ताः । एव याव त्स्पर्शनेन्द्रियनिर्वर्तना । एव नेरयिकाणां यावद्वैमानिकानाम् । कतिविधा जदन्त । इन्द्रियलब्धिः
 प्रज्ञप्ता ० गौतम । पञ्चविधा इन्द्रियलब्धिः प्रज्ञप्ता तद्यथा—श्रोत्रेन्द्रियलब्धिर्पावत्स्पर्शनेन्द्रियलब्धिः । एव नेरयिकाणां नवरं यस्य यति इ
 न्द्रियाणि सन्ति तस्य तावन्ति ज्ञातव्यानि । कतिविधा जदन्त ! इन्द्रियोपयोगाद्वा प्रज्ञप्ता ० गौतम । पञ्चविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—श्रोत्रेन्द्रि

नियत्तणा भा० सोतेदिय निवृत्तणाणं भंते कनिसमइया पं० गोयमा । तेहने तेतली निवृत्तणा कहिवा श्रोत्रेन्द्रिय निवृत्तणानो नीजजावानो भगवन्
 केतला समय कच्छा हे गौतम । असंखिज्जासमइया अंतोमुहतिपा पं० एवं जाव फासिंदियनिवृत्तणा एव नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं कतिविहाणं
 भंते इंदियलही पं० गोयमा । असंख्याता समयनो एक अतमइत्तं पिण कच्छो इमं अर्धेन्द्रियनी जालगे निवृत्तणानो काल इमं नारको जालगे वेमा
 निकने केतले भेदे इन्द्रियनी लब्धिही हे गौतम । पंचविहा इंदियलही पं० तं० सोतेदियलही जाव फासिंदियलही एव नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं
 पंचोकारे इन्द्रियनी लब्धिही श्रोत्रेन्द्रियनी लब्धि जां अर्धेन्द्रियने लब्धि इमं नारकी जालगे वैमानिकवासी । नवरं जरुस जइ इंदिया अत्थि तरुस तइया
 इंदियलही भा० कतिविहाणं भंते इंदियउवडुगल्ला पं० गोयमा । ए विशेष जेहने केतला इंदियलही तेहने तेतली इंदियलब्धि कहिथी केतले भेदे इ

कृपन्वेन्द्रियमनुष्यव्यंतरज्योतिषवैमानिकानां पञ्चविधः कसश्चैवं स्पशंनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्राणी ॥ त । एव मिन्द्रियनिवर्तनादिसूत्राण्यपि वेदित
व्यानि, प्रायः सुगमत्वात्, नवर इन्द्रियउवजुगद्वा इति ॥ यावन्त काल मिन्द्रियै रुपयुक्त आस्ते तावत् काल इन्द्रियोपयोगा द्वा, ॥ कतिविहा
ण जंते । उगहणा पञ्चत्ता इति ॥ कतिविध कतिप्रकार जदन्त । इन्द्रियै रवग्रहण परिच्छेदः प्रज्ञप्तः, यत् तत्सामान्यतः पृष्ट सामान्यञ्च विशेष
निष्ठ मतो ऽपायादिविशेषविषयाणि सूत्राण्या ह-कतिविहेण जंते । इन्द्रियअवाए पञ्चत्ते इत्यादि ॥ तत्रा वग्रहज्ञानेना ऽवग्रहीतस्य ईहाज्ञानेन
इहितस्य निर्णयरूपो यो ध्यवसायः सो पायः शास्त्रेवाय शाङ्गएव चाय इत्यादिरूपो ऽवधारणात्मको निणयो ऽवाय इतिप्रावः, ईहा इति ॥
इहचष्टाया मीहन मीहा सद्रूतार्थपर्यालोचनरूपा चष्टा इत्यर्थः, किमुक्तमभवति अवग्रहा दुत्तरकाल मवायात्पूर्वं सद्रूतार्थविशपोषादानाजिसुखो

कडविहेणं जंते ! इन्द्रियअवाए पञ्चत्ते ? गोयमा ! पंचविहे इन्द्रियअवाए पञ्चत्ते, सोइन्द्रिए अवाय जाव
फासिन्द्रियअवाए । एवं नेरडयाण जाव वेमाणियाणं जरुस जड इन्द्रिया अत्थि । कतिविहाणं जंते ! ईहा
पञ्चत्ता ? गोयमा ! पंचविहा पञ्चत्ता, तंजहा-सोइन्द्रियईहा जाव फासिन्द्रियईहा । एव जाव वेमाणि

यो यावत्स्पशंनेन्द्रियापायः । एवं नैरयिकाणा यावद्वैमानिकानां यस्य यतीन्द्रियाणि सन्ति । कतिविधा जदन्त । ईहा प्रज्ञप्ता ? गौतम ।
पञ्चविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-श्रोत्रेन्द्रियेहा यावत्स्पशंनेन्द्रियेहा । यव यावद्वैमानिकानां नवर यस्य यतीन्द्रियाणि सन्ति । कतिविधो जदन्त !

प्री घ्राणेन्द्रिय जघन्य उपयोगकालना धणी विशेषाधिक तेहथी जिभिन्द्रियने जघन्य उपयोगकालना धणी विशेषाधिक तेहथी स्पर्शेन्द्रिय जघन्य
उपयोगना धणी विशेषाधिक । फासिन्द्रियस्म जहन्निया अवग्रोगद्वा हितो चक्षुर्विदस्म उक्कीमिया अवग्रोगद्वा विसेमामिया । तेहथी स्पर्शेन्द्रिय
जघन्य उपयोगकालना धणी तेहथी चक्षुर्वेन्द्रिय उत्कृष्ट उपयोगकालना धणी विशेषाधिक । सीतेन्द्रियस्म उक्कीमिया अवग्रोगद्वा ि० घ्राणेन्द्रियस्म उ
वग्रोगद्वा ि० जिभिन्द्रियस्म उक्कीमिया अवग्रोगद्वा विसे० । तेहथी श्रोत्रेन्द्रिय उत्कृष्ट उपयोगकालना धणी विशेषाधिक तेहथी घ्राणेन्द्रिय उत्कृष्ट

हिंया, फासिंदियस्स जहन्नियाहिंतो उवत्तंगस्साहिंतो चस्सिदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया,
 सोढंदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया, घाणिंदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया,
 जिप्पिंदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया, फासिदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया ।
 कइत्तिहाणं जंते ! इंदियत्तंगाहणा पस्सत्ता ? गोयमा ! पंचविहा इंदियत्तंगाहणा पस्सत्ता, तजहा—सोइदि
 यत्तंगाहणा जाव फासिंदियत्तंगाहणा । एवं नेरइयाणं जाव वेमाणिथाणं भवरं जरस्स जइ इंदिया सुत्थि ।

यस्य जगन्तोपयोगाद्वातः सत्त्विन्द्रियोत्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, श्रीत्रन्द्रियोत्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, प्राणेन्द्रियोत्कृष्टोपयोगाद्वा
 विशेषाधिका, जिह्वेन्द्रियोत्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, स्पर्शनेन्द्रियोत्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, कतिविधा जदन्त । इन्द्रियावगाहना
 प्र० १ गौतम । पञ्चविधा इन्द्रियावगाहना प्रपप्ता तथा—श्रोत्रेन्द्रियावगाहना यावत्स्पर्शनन्द्रियावगाहना । यव नेरयिकाणा यावद्देमानि
 कानाम् । नवर यस्य यति इन्द्रियाणि सन्ति । कतिविधो जदन्त । इन्द्रियापाय प्रपप्ता ? गौतम । पञ्चविधः प्रपप्ता—श्रोत्रेन्द्रियापा

चक्षुर्दियस्स उवत्तंगस्सा सोढंदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया । इहै वत्तङ्कट उपयोगकाले सर्वलोका चक्षवेन्द्रिय उपयोगकालना धनो
 तइथी श्रोत्रेन्द्रिय उपयोगकालना धनो वत्तङ्कट विशेषाधिक । घाणेन्द्रियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया । जिप्पिंदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा वि
 सेसाहिंया । फासिंदियस्स उक्कोसिया उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया । तेइथी घाणेन्द्रियने उपयोगकाल वत्तङ्कटो विशेषाधिक तेइथी जिप्पिंदियने वत्तङ्कट उपयोगकाल वि
 पयिक स्यानेन्द्रिय वत्तङ्कट उपयोगकालना धनो विशेषाधिक । जइत्तवत्तङ्कटोप उवत्तंगस्सा पस्सत्ता सत्त्विन्दियस्स जइत्तिहाणं जावत्तंगस्सा सोढं
 दियस्स जइत्तिहाणं उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया । जवन्त वत्तङ्कट उपयोगकाले सर्वलोका चक्षवेन्द्रिय जवन्त उपयोगकाल इहै तेइथी श्रोत्रेन्द्रिय जवन्त उपयोग
 कालना धनो विशेष । घाणेन्द्रियस्स जइत्तिहाणं उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया । जिप्पिंदियस्स जइत्तिहाणं उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया । फासिंदियस्स जइत्तिहाणं उवत्तंगस्सा विसेसाहिंया ।

उबलुगछा विसेसाहिया, फासिंदियरुस जहन्निया उबलुगछा विनेसाहिया, उक्कोसिया उबलुगछा स-
 ह्योवा. चरिंदियरुस उक्कोसिया उबलुगछा, सोइंदियरुस उक्कोसिया उबलुगछा विनेसाहिया, चाणिदि-
 यरुस उक्कोसिया उबलुगछा विसेसाहिया, जिप्पिंदियरुस उक्कोसिया उबलुगछा विनेसाहिया, फासिंदि-
 यरुस उक्कोसिया उबलुगछा विसेसाहिया, जहन्नुक्कोसिया उबलुगछा सह्योवा चरिंदियरुस जहन्नि-
 या उबलुगछा सोइंदियरुस जहन्निया उबलुगछा विसेसाहिया, चाणिदियरुस जहन्निया उबलुगछा विसे-
 साहिया, जिप्पिंदियरुस जहन्निया उबलुगछा विसेसाहिया फासिंदियरुस जहन्निया उबलुगछा विसेसा-

पयोगाद्यायां संवत्तोका चत्विन्द्रियस्यो त्कृष्टोपयोगाद्वा, श्रीत्रेन्द्रियस्यो त्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, प्राणेन्द्रियस्यो त्कृष्टोपयोगाद्वा वि-
 शेषाधिका, जिह्वेन्द्रियस्यो त्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, स्पर्शनन्द्रियस्यो त्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, जघन्यो त्कृष्टोपयोगाद्यायां स-
 वन्तोका चत्विन्द्रियस्या जघन्योत्कृष्टोपयोगाद्वा, श्रीत्रेन्द्रियस्या जघन्यो त्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, प्राणेन्द्रियस्या जघन्योत्कृष्टोपयोगा-
 द्वा विशेषाधिका, जिह्वेन्द्रियस्या जघन्योत्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका, स्पर्शनन्द्रियस्या जघन्योत्कृष्टोपयोगाद्वा विशेषाधिका। स्पर्शनन्द्रि-

यस्य जघन्य उपयोगकाल आधिक्य उपयोग जघन्यकालना धर्मी विशेषाधिक तेषां अगुलने उत्कृष्ट
 ११ योजन ५ ० पचेन्द्रियधी कक्षा द्विवे भावतः जी जीवने ज्ञानावरणी कमजोरी गमिगच्छाप रमगन्ध संश्लेषणी शक्ति उपजी ते भावेन्द्रिय कर्तव्ये उ-
 पयोग भावेन्द्रिय जीवने प्रमाणीपेत तेहने लेवनी शक्ति उपजी ने उपयोग भावेन्द्रिय कर्तव्ये । चाणिंदियरुस जहन्निया उबलुगछा विसे० जिप्पिंदिय-
 रुस जहन्निया उबलुगछा विसे० फासिंदियरुस जहन्निया उबलुगछा विसे० । प्राणेन्द्रिय जघन्य उपयोगकालना जघन्य धर्मी विशेषाधिक तेहथी जि-
 ह्वेन्द्रिय जघन्य उपयोगकालना धर्मी विशेषाधिक तेहथी अर्गेन्द्रिय जघन्य उपयोगकालना धर्मी विशेषाधिक । उक्कोसिया उबलुगछा स-
 ह्योवा

मा ! पंचविहा इंदियउवनुगछा पयत्ता, तंजहा—सोडंदियउवनुगछा जाव फासिंदियउवनुगछा । एवं नेर
इयाण जाव वेमाणियाणं नवरं जरुस जड इदिया इत्यि । एतंसिणं जंते ! सोडंदिय चरिंदिय घाणिदि
य जिप्पिंदिय फासिंदियाण जहन्नियाए उवनुगछाए उक्कोसियाए उवनुगछाए जहन्नुक्कोसियाए उवनुगछा
ए कयरंकयरंहितो इप्पावा ४ ? गोयमा ! सल्लंत्थोवा चरिंदियरुस जहन्निया उवनुगछा सोडंदियरुस जहन्नि
या उवनुगछा विसंसाहिया, घाणिंदियरुस जहन्निया उवनुगछा विसंसाहिया, जिप्पिंदियरुस जहन्निया

योपयोगाद्वा यावत्स्पर्शानेन्द्रियोपयोगाद्वा । यत्र नैरयिकाणां यावद्द्वैतानिकानाम् नवरं यस्य यति इदियाणि सन्ति । यत्तथा प्रदत्त । श्रोत्रे
न्द्रियचक्षुर्न्द्रियघ्राणेन्द्रियजिह्वेन्द्रियस्पर्शानेन्द्रियाणां जघन्याया उपयोगाद्वाया उत्कृष्टोपयोगाद्वाया अजघन्योत्कृष्टोपयोगाद्वाया कतरं कतरं
ज्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । सवस्तोका चक्षुर्न्द्रियस्य जघन्योपयोगाद्वा, श्रोत्रेन्द्रियस्य जघन्योपयोगाद्वा विशेषाधिका, घ्राणेन्द्रियस्य जघ
न्योपयोगाद्वा विशेषाधिका, जिह्वेन्द्रियस्य जघन्योपयोगाद्वा विशेषाधिका, स्पर्शानेन्द्रियस्य जघन्योपयोगाद्वा विशेषाधिका, उत्कृष्टाया उ

द्रियनो उपयोगाद्वा काल कछो हे गौ । म । पंचविहा इंदियउवनुगछा प० त० सोतंदिय उवनुगछा जाव फासिंदियउवनुगछा । पाचेमिंदे इंदि
य उपयोगकाल कछो ते कहेछे ओचंद्रिय उपयोगकाल जालगै स्पशेन्द्रिय उपयोगकाल । एवं नेरय्याणं जाव वेमाणियाणं नवरं जरुस जड इंदिया
नरमतत्तिथा भा० एतंसिणं भते सोतंदिय चरिंदिय घाणेन्द्रिय जिप्पिंदिय फासिंदियाणं । इस नारकीने जालगै वेमानिकने ए विशेष जेइने जेइ दिय ते
इने तेतली कहिी एइने भगवन् अंचेन्द्रिय चक्षुर्वेन्द्रिय घ्राणेन्द्रिय जिह्वेन्द्रिय स्पशेन्द्रियने । जहन्नियाए उवनुगछाए उक्कोसियाए उवनुगछाए जहन्न
उक्कोसियाए उवनुगछाए कयरंकयरंहितो प्रप्पावा ४ गोयमा । जघन्योपयोगाद्वा काल उत्कृष्टोपयोगाद्वा काल जघन्य उत्कृष्ट उपयोगकाल केडा २
ही प्रत्यक्षणा निगिणवित्त हे गौतम । सल्लंत्थोवा चरिंदियरुस जहन्निया उवनुगछा सोतंदियरुस जहन्निया उवनुगछा विसंसाहिया । सर्वोडा ज

ऽसङ्गुतार्थः विशेषपरित्यागाजिमुखः प्रायो ऽत्र मधुरत्वादयः शंखादिशष्पधर्मा दृश्यन्ते, न कर्कशनिष्ठरतादयः, शाङ्खादिशष्पधर्मा इत्येवंरूपो म
तिविशेष इहा आह च जायकृत्-जूयाजूयविसेसा दाण्वाद्याजिमुहमीहा । दुविहे उग्गहे पञ्जते तंजहा-वज्जणोग्गहे अत्योग्गहेय इति ॥ अवग्रहो
द्विविधार्थावग्रहो व्यजनावग्रहश्च तत्र अवग्रहण मवग्रहः अर्थस्यावग्रहो ऽर्थावग्रहः अनिर्देशसामान्यमात्ररूपाद्यर्थग्रहण मितिज्ञावः । आह च न
ग्रह्ययनवृत्तिरुक्त-सामान्यरूपाव विससणरहियस्स अनिर्देशस्स अवग्रहण मवग्रह इति, तथा व्यज्यते ऽनेना ऽर्थः प्रदीपेने व घटइति व्यजनं त

थाणं नवरं जस्स जइ इंदिया । कतिविहेणं जंते ! उग्गहे पस्सत्ते ? गोयमा ! दुविहे उग्गहे पस्सत्ते, तं
जहा-अत्योग्गहे वज्जणोग्गहे । वज्जणोग्गहेणं जंते ! कडविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! चउल्लिहे पस्सत्ते, तंज
हा-सोइंदियवंजणोग्गहे घाणिंदियवंजणोग्गहे जिष्णिंदियवंजणोग्गहे फासिंदियवंजणोग्गहे । अत्योवग्गहेणं

अवग्रहः प्रज्ञप्तः ? गौतम । द्विविधो ऽवग्रहः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अर्थावग्रहश्च व्यज्जनावग्रहश्च । व्यज्जनावग्रहो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौ
तम । चतुर्विधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-श्रोत्रेन्द्रियव्यज्जनावग्रहो घ्राणेन्द्रियव्यज्जनावग्रहो जिह्वेन्द्रियव्यज्जनावग्रहः स्पर्शनेन्द्रियव्यज्जनावग्रहः । अर्था
वग्रहो जदन्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । षड्विधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-श्रोत्रेन्द्रियार्थावग्रहश्च द्विन्द्रियार्थावग्रहो घ्राणेन्द्रियार्थावग्रहो जिह्वे

उपयोगकालना धणी विशेषाधिक तेहथो जिभिन्द्रिय उत्कृष्ट उपयोगकालना धणी विशेषाधिक । फासेदियस्स उक्कोमिया उवओग्गहा वि० कति
विहाणं भवे इंदिये उग्गाहणा प० गोयमा । तेहथो स्पर्शेन्द्रिय उत्कृष्ट उपयोगकालना धणी विशेषाधिक केतलैभेदे हे भगवन् इ दियनी अवगाहना
हे गौतम । चविहाइ दियओग्गाहणा प० तं० सोतेदियोगाहणा जाव फासेदियोगाहणा । पाचैपकारे इन्द्रिय अवगाहना श्रोत्रेन्द्रिय अवगाहना जां
लगै स्पर्शेन्द्रिय अवगाहना । एवं नेरहेयाणं जाव वेमाणिणाणं नवरं जस्स जइ इंदिया अल्लि तत्तिया भा० कतिविहेणं भंते इंदिय अवगाह प० गो०
इम नारको जालगे ए विशेष जेहने जेतला इंदिय तेहने तेतला उपपातक कहिवा केतलै भेदे इंदियनो अपपात कहिवो हे गौतम । पंचविहे इंदियो

नो पकरेन्द्रियस्य शब्दादिपरिणतद्रव्याणां न च य. परस्परं सम्बन्धः सम्बन्धे हि सति सौख्यं. श्रोत्रादीन्द्रियेण व्यक्तितुं शक्या स्ते ना न्यथा, ततः सम्बन्धो व्यञ्जनं नाह्य जायकत्-व्यञ्जिज्ज्ञाणस्यो यमोद्वेगाद्यवयवगतप चवगणदिसज्जु शब्दपरिणतद्रव्यवयवा । व्यञ्जनेन सम्बन्धिना व्यग्रह

जन्ते ! कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! त्रिविहे पश्यते, तंजहा—श्रोत्रादियस्योवग्गहे १ चक्षुर्दियस्योवग्गहे २ घ्राणिदियस्योवग्गहे ३ जिह्विदियस्योवग्गहे ४ फासिदियस्योवग्गहे ५ नासिदियस्योवग्गहे ६ नेरइयाणं जन्ते ! कतिविहे उग्गहे पश्यते ? गोयमा ! दुविहे पश्यते, तंजहा—अस्योवग्गहे वजणोवग्गहे । एवंअसुरकुमाराणं जाय वेमाणियाणं । पुढाविक्काडयाणं जन्ते ! कतिविहे उग्गहे पश्यते ? गोयमा !

न्द्रियाण्यवग्रहः स्वज्ञानेन्द्रियाण्यवग्रहो नो द्वान्द्रियाण्यवग्रहः । नेरयिकाणां जदन्त । कतिविधो अवग्रहः प्रश्नः ? गीतम । द्विविधः प्रश्नस्तद्यथा—अर्थावग्रहस्य व्यञ्जनावग्रहस्य । एवमसुरकुमाराणां जाय रक्तानितकुमाराणाम् । पृथिवीकायिकानां जदन्त । कतिविधो अवग्रहः प्रश्नः, गीतम । द्विविधो अवग्रहः प्रश्नस्तद्यथा—अर्थावग्रहो व्यञ्जनावग्रहस्य । पृथिवीकायिकानां व्यञ्जनावग्रहः कतिविधः प्रश्नः ? गीतम । एकाः स्वज्ञानेन्द्रियव्यञ्जनावग्रहः प्रश्नः । पृथिवीकायिकानां जदन्त । कतिविधो अर्थावग्रहः प्रश्नः, एक स्वज्ञानेन्द्रियावग्रहः प्रश्नः । ए

ववाए प० त० सोत्तेन्द्रियववाए जाय फासिदिववाए । पांचेमाकारे इन्द्रियता उपपातकत्वा ते कश्चिच्छे अंशेन्द्रिय उपपात जालगे सश्रेन्द्रिय इहां एवं नेरइयाणं जाय वेमाणियाणं णवरं जज्ज अइ इन्द्रिया अस्मि तत्तिया भा० कतिविहेवं भंते इन्द्रियइहा प० गोयमा । इम नारकीने जालगे वेमानिक्क प विशीय जेइने जेतला इन्द्रिये तेतला उपपातकत्वा जेतला भेदे भगवम् इहां कही गीतम । पंचविहे इन्द्रियइहा प० त० सोत्तेन्द्रियइहा जाय फासिदियइहा एवं नेरइयाणं । पांचेभेदे इन्द्रियनी इहां श्रीवेन्द्रियनी इहा जालगे सश्रेन्द्रियनी इहा इम नारकी । जाय वेमाणियाणं णवरं जज्ज अइ इन्द्रिया तत्तिया भा० कतिविहेवं भंते जणाहे प० गोयमा । जालगे वेमानिक्क ए पियेव जेइने जेतला इन्द्रिय तेइने तेतली इहा जाइवी जेतले

सम्बध्यमानस्य शब्दादिरूपतया यस्या व्यक्तरूप. परिच्छेदो व्यञ्जनावग्रहः प्रथमः, व्यञ्जने इति व्यञ्जनानि कक्षुहेतु इति ध्वन्यात् कर्मस्थ नट
व्यजनानां शब्दादिरूपतया परिणतानां द्रव्याणां सुपकरणेन्द्रियसमाप्तानां सवग्रहो व्यक्तरूपः परिच्छेदो व्यञ्जनावग्रहः, आह-प्रथम व्यञ्जना
वग्रहो जवति, ततो अथावग्रह स्तत कस्मा दिह प्रथमस्यावग्रह उपन्यस्तः स व्यञ्जो-स्पष्टतया पल्लवमानत्वात्, तथाच पांचमः स्पष्टरूप
तया सर्वैरपि जनुजिः सवेद्यते शीघ्रतरगमनादौ कृतस्त्वर् सपल्लव्यन्त किञ्चिद् दृष्टं न परिजावित् सस्य गितं व्यवहारदर्शनात्, अपिचा यथा
ग्रहः सर्वेन्द्रियसमोक्षावो, व्यञ्जनावग्रहस्तु नेति प्रथम नथावग्रह उक्तः, संप्रतितु व्यञ्जनावग्रहा दूरे अथावग्रह इति क्रममाश्रित्य प्रथम व्यञ्जना
वग्रहस्वरूप प्रतिपादयिषुः प्रश्न कारयति शिष्यः वज्रगोम्गहेण जते । कडविह पल्लवे इत्यादि ॥ इह व्यञ्जनसुपकरणेन्द्रियस्य शब्दादिपरिणत
द्रव्याणां च परस्परसम्बन्ध इत्युक्तं प्राक् ततश्चानुगांमेव श्रोत्रादीनां मिन्द्रियाणां व्यञ्जनावग्रहो न नयनमनसां रमाप्यकारित्वात्, सा चा प्रा

दुविहे उग्राहे पस्यते, तंजहा-अत्योग्राहेय वज्रगोम्गहेय । पुढविकाडयाणं जते ! वंजणीग्राहे कडविहे
पस्यते ? गोयमा ! एगे फासिदियवंजणीग्राहे पस्यते । पुढविकाडयाणं जते ! कडविहे अत्योग्राहे पस्यते,
एगे फासिदियअत्योग्राहे पस्यते । एव जाव वगस्सडकाडयाणं । एव लेइंदियाणां नवर लेइंदियाणं वं

मेहे अवग्रहकक्षो हे गोतम । दुविहे उग्राहे प० तं० अत्योग्राहेय वंजणीग्राहेय वंजणीग्राहेण भंते कतिविहं प० गोयमा । अवग्रह दौग्रे कक्षो तेव हे हे अ
थावग्रह व्यञ्जनावग्रह ते रूपमो परिच्छेदे ते व्यञ्जनावग्रहनां केतलाभेद कक्षा हे गोतम । कडविहे प० तं० सोतेदिय वंजणीग्राहे घाणिदिय वं०
जिअदिय वं० फासिदिय वं० । अथावग्रहणं भंते कतिविहं प० गोयमा । व्यञ्जनावग्रहणं ४ भेद कक्षा तस्यावेन्द्रियव्यञ्जनावग्रह ज्ञाने दयव्यञ्जनावग्रह
जिअे अत्यव्यञ्जनवग्रह सर्वेन्द्रियव्यञ्जन कक्षिहे प० तं० सोतेदिय अत्यवग्रहं कक्षिदिय अ० घाणिदिय अ० जिअदिय अ० फासिदिय अ० ना इत्येय
अ० तेररवणं भंते कतिविह उग्राहे पस्यता हे गोयमा । अथावग्रहणं भवन् केतलाभेद कक्षा हे गोतम एवतरे कक्षा ते प्रजेन्द्रियव्यञ्जनावग्रह

व्यञ्जयिता नन्वध्ययनटीकायां प्रदर्श्यते ति ने ह प्रदर्श्यते, अर्थावग्रहः द्विविधः तद्यथा-सोऽद्विग्रहः इत्यादि ॥ श्रोत्रेन्द्रियार्थावग्रहो व्यञ्जनावग्रहोतरकाल मेरुसामायिक मनिर्देय सामान्यमात्रावग्रहश्च श्रोत्रेन्द्रियार्थावग्रहः, यव प्राणजिह्वास्पर्शनन्द्रियार्थावग्रहश्चपि वाच्य, चतुर्मेरुसोस्तु व्यञ्जनावग्रहो न प्रवर्तते ततः स्तयोः प्रथममेव स्वरूपद्रव्यगुणक्रियाकल्पनातीतमनिर्देयसामान्यमात्रस्वरूपावग्रहोऽवसेय ॥ ना

ज गोग्गहे दुविहे पस्सत्ते । एवं तेइंदियचउरिंदियाणवि नवरं इंदियपरिवुद्धी कायस्सु । चउरिंदियाण वजणोग्गहे तिविहे पस्सत्ते । अत्थीवग्गहे चउविहे पस्सत्ते, सेसाणं जहा नेरइयाण जाव वेमाणियाणं । कतिविहा

य यावद्वनस्पतिकारिकाणां । यव द्वीन्द्रियाणामपि नवरं द्वीन्द्रियाणां व्यञ्जनावग्रह द्विविधः प्रज्ञप्तः । यवं त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणामपि नवरमिन्द्रियपरिवृद्धिः कर्त्तव्या, चतुरिन्द्रियाणां व्यञ्जनावग्रह त्रिविधः प्रज्ञप्तोऽर्थावग्रहश्चतुर्विधः प्रज्ञप्तः । ज्ञायाया यथा नेरयिकाणां यावद्वैमानिकानां । कति प्रकाराणि जटन्त । इन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि, गौतम । द्विविधः प्रज्ञप्तः । द्रव्येन्द्रियं जावेन्द्रियञ्च । कतिप्रकाराणि जटन्त । द्रव्येन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि, गौतम । अष्टौ द्रव्येन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-द्वौ श्रोत्रौ द्वौ घ्राणौ जिह्वा स्पर्शेन्द्रियञ्च । नेरयिकाणां

चवेन्द्रिय अर्थावग्रह प्र. गोन्द्रियार्थावग्रह जिह्वा इन्द्रिय अर्थावग्रह स्पर्शेन्द्रिय अर्थावग्रह नौ इन्द्रिय अर्थावग्रह नारकोने हे भगवन् केतले मेदे अवग्रहकछो हे गौ म । दुविहे च० तं० अत्थोगहेय वंजणोगहेय । दौयमेदे अवग्रह ते कहे अर्थावग्रह व्यञ्जनावग्रह पुढीकाइयाणं भते वजणोगहे कतिविहे पं० गीयमा । पृथिवीकाइयाणं केतले मेदे हे भगवन् व्यञ्जनावग्रहकछो हे गौ । एगी फासिटय वंजोवग्रहे पं० एक सशेन्द्रिय व्यञ्जनावग्रह पं० गीयमा । पुढीकाइयाणं भते कतिविहे अत्थोगहे गौ । पृथिवीकाइयाणं हे भगवन् केतले मेदे अर्थावग्रहकछो हे गौ । एगी फासिटय अत्थोगहे पं० एव ज, व वणस्रइकाइयाण इम वेरं दियानि नवरं वेरं दियानं वजणोगहे दुविहे पं० । एक सशेन्द्रिय अर्थावग्रह इम जालगी वनस्यतकाव इम वेन्द्रियने प विषय वेन्द्रियने व्यञ्जनावग्रह दौयमेदे कछा । अत्थीवग्गहे दुविहे पं० एवं तेइंदिय चउरिंदियाणवि नवरं इंदिय परिवुद्धीकायस्सु चउरिंदियाण व

इदियमप्यावगच्छे इति ॥ नो इन्द्रियं मन स्तथा हि धा, द्रव्यरूपं जावरूपञ्च तत्र मनःपर्याप्तिनामकर्मोदयतो य न्मन प्रायोग्यवर्गणादलिक मादा य मनस्त्येन परिणामनं तद्द्रव्यरूप मन स्तथाचाह-नद्यथ्ययनचूर्णिकृत्, मणपज्जसिनामकर्मोदयतो जोगे मणोदधे चित्तुंमणत परिणामियदवा दवमणोजनइ इति ॥ तथा द्रव्यमनोवष्टमेन जीवस्य यो मनः स जावमनः तथाचा ह-नद्यथ्ययनचूर्णिकृदव-जोबोपुण मणपरिणामकिरियावतो जावमणो किज्जणिय हीइ मणदव्वालवणो जीवस्समणवावारो जावमणो जनइ इति, तत्रे ह जावमनसा प्रयोजन तद्ग्रहणे ह्य वइय द्रव्यमन सोपि ग्रहण जवति द्रव्यमनोन्तरेण जावमनसो ऽसज्जवात्, जावमनोविनापि च द्रव्यमनो जवति, यथा जवस्थकेवलिना' तत उक्तं-जावमनसा प्रयोजन तत्र नोइन्द्रियेण जावमनसार्थावग्रहो द्रव्येन्द्रियव्यापारनिरपेक्षघटाद्यर्थस्वरूपपरिजावनाजिमुखः प्रथम मेकसामायिको रूपाद्युद्धाकारा दिविशेषचिन्ताविकलो निर्देयसामान्यमात्रचिन्तात्मको बोधो नो इन्द्रियार्थावग्रहः अवग्रहण चो पलक्षण तेन नोइन्द्रियार्थावग्रहणस्य साक्षादि तरयोस्तू पलक्षणात् उपादान विचित्रत्वात् सूत्रगते रित्य दोषः ॥ कइविहाण जते ! इदिया पन्नत्ता इति ॥ द्रव्येन्द्रिय सुगमं प्राग्जावितत्वात्,

णं जते ! इदिया पसत्ता ? गोयमा ! दुविहा पसत्ता, तंजहा-द्विदियाय जाविदियाय । कइण जते ! द

जदन्त । कति द्रव्येन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि । गौतम । अष्टौवेव । एवं असुरकुमाराणां याव तस्तनित्कुमाराणामपि । पृथिवीकायिकानां जदन्त ।

जणोऽवगच्छे तिविहे प० । अर्थावग्रह दोगप्रकारे कछो इम तेन्द्रिय चौरिन्द्रियने पिण य विंशेष एकेन्द्रियनी ह्रदिकोजे चौरिन्द्रियने व्य जनावग्रह ३ प्रकारे कछो । अत्योऽवगच्छे चचव्विहे प० । सेमाणं जहा नेरइयाण जाव वेमाणियाणं कतिविहाण भते इ दिया प० गोयमा । अर्थावग्रह ४ प्रकारे कछो याकता दडकने नारकौनो परि जाल्लगे वैमानिक केतले प्रकारे भगवन् इन्द्रिय कछा हे गोतम । दुविहा प० त० द्रव्येन्द्रियाय भावेन्द्रिया णव कतिण भते द्रव्येन्द्रिया प० गोयमा । दोगप्रकारे कछा ते द्रव्येन्द्रिय मननो भावेन्द्रिय मननो परिणाम ते भगवन् केतले प्रकारे कछा हे गोतम । इद्वेन्द्रिया प० त० दोषांतादोनेता दोषणाजोह फ, सेनेरइयाणं भते कतिद्वेन्द्रिया प० गोयमा । ८ भेदे द्रव्येन्द्रिय कछा तेवेओव येनन दोषाण जीम स्पर्श नारकौने

कश्चिदेन जले ! दद्विदिया पनता इति ॥ द्रव्येन्द्रियसङ्गातिपयं दग्धसूत्रं पाठसिद्धं । एतैकजीवविषयातीतबहुपुंस्सतद्रव्येन्द्रियविन्ताया ॥

विंदिया पणते ? गोयमा ! अउ दद्विदिया पणते, तंजहा--दासोला दोनेता दोघाणा जीहा फासे । ने
रडयाणं जले ! कइ दद्विदिया पणता ? गोयमा ! अउ । एतेचेन एवं असुरकुमाराण जात्र थणियकुमारा
णवि । पुढविक्काडयाण जले ! कइ दद्विदिया पणता ? गोयमा ! एगे फासिदिए पणते । एवं जात्र वण
स्सइकाडयाणं । वंडदियाण जले ! कइ दद्विदिए पणते ? गोयमा ! दादद्विदिया पणता, तंजहा--फासिं
दिएग जिझिदिएय । तेइदियाणं पुच्छा, गोयमा ! चत्तारिदद्विदिया पणता ? दा घाणा जीहा फासिंदिए
चउरिंदियाण पुच्छा, गोयमा ! उ दद्विदिया पणता, तजहा--दो नेता दोघाणा जीहा फासे सेसाणं

कति द्रव्येन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि, गीतम् । यत्तु स्वर्गेन्द्रियं प्रज्ञप्तम् । यत्तु यावद्जनस्पतिफायिकानां । द्वान्द्रियाणां जदन्त । कति द्रव्येन्द्रिया
णि प्रज्ञप्तानि, गीतम् । द्व द्रव्येन्द्रिये प्रज्ञप्तं, जिह्वेन्द्रियं स्वर्गेन्द्रियम् । त्रीन्द्रियाणां पुच्छा, गीतम् । चत्वारि द्रव्येन्द्रियाणि प्रज्ञप्ता
नि, द्वी प्राणी जिह्वा स्वर्गेन्द्रियम् । चतुरिन्द्रियाणां पुच्छा, गीतम् । पट् द्रव्येन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि, तेद्यथा--द्वी नेत्री द्वी प्राणी जिह्वा

भगवन् केतला द्रव्येन्द्रिय कथा ॥ गीतम् । कइ एणचे एणं पमुरकुमाराणं जात्र थणियकुमाराणं पेटकाडयाण भंते कतिदद्विदिया प० गो० । ए तेइ
अ दम चमुरकुमार पिण जालगे सानिकुमार पणिते जाइयाने भगवन् केतला द्रव्येन्द्रिय कथा गीतम् । एगे फासिंदिए प० एव जात्र वणस्सइकाडया
वे, डिगाणं भंते कतिदद्विदिया प० गोयमा । एण स्वर्गेन्द्रिय कथा । स जालगे वनस्पतिने वेन्द्रियने भगवन् केतला द्रव्येन्द्रिय कथा गीतम् । त्रिद्वि
या प० तं फासिंदिए जिझिदिएय ते, दिवाण पणता गा० चत्तारिदद्विदिया प० त० दोघाणा जीहा फासे वडिदिगाण पुच्छा गो० । दोयद्रव्येन्द्रि
यज्ञा ते स्वर्गं गृहा जिह्वेन्द्रिय तेन्द्रियना प्रज्ञ उतर गीतम् ॥ द्रव्येन्द्रिय कथा त कहेइ दाथ प्रवेन्द्रिय जोस स्वर्गं चोर्द्विदियना प्रज्ञ उतर भे गीतम् ।

पुरस्कृता अथवा सोलसवा सतरसवा संखेज्जावा असंखेज्जावा अणंतावा इति ॥ यो नैरयिको नन्तरजवे मनुष्यत्वमवाप्य सेत्स्यति तस्य मानुषजवसम्बन्धान्यष्टौ, यः पुनरन्यतरजवे तिर्यक्पञ्चेन्द्रियत्वमवाप्य तत उद्भूतो मनुष्येषु गत्वा सेत्स्यति तस्याष्टौ तिर्यक्पञ्चेन्द्रियजवसम्बन्धान्यष्टौ, मनुष्यजवसम्बन्धिनीति षोडश' यः पुनरनन्तर नरकाद्भूत तिर्यक्पञ्चेन्द्रियमवाप्य तदनन्तरमेकजवे पृथिवीकायादिको जूत्वा मनुष्येषु समागत्य सेत्स्यति तस्याष्टौ तिर्यक्पञ्चेन्द्रियजवसम्बन्धिनि, एकं पृथिवीकायादिजवसम्बन्धि, अष्टौ च मनुष्यजवसम्बन्धि इति सप्तदश सख्येषु

जहा नैरडयाणं जाव वेमाणियाणं । एगमेगस्सणं जंते ! नैरडयस्स केवइया दहिंदिया अइया ? गोयमा ! अणंता । केवइया बहेलगा ? गोयमा ! अथ । केवइया पुरस्कृता ? गोयमा ! अथवा सोलसवा सतर सवा सखेज्जावा असंखेज्जावा अणंतावा । एगमेगस्सणं जंते ! असुरकुमारस्स केवइया दहिंदिया अतीता ?

स्पर्शेन्द्रियञ्च । बोधाणा यथा नैरयिकाणा याव द्वैमानिकानां । एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्य कियन्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम ! अनन्तानि । कियन्ति बहूनि ? गौतम ! अष्टौ । कियन्ति पुरस्कृतानि ? गौतम ! अष्टौ वा षोडश वा सप्तदश वा सख्येयानि वा ऽसख्येयानि वा ऽमन्तानि वा । एकैकस्य जदन्त । असुरकुमारस्य कियन्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम ! अनन्तानि । कियन्ति बहूनि ? अष्टौ,

ए दह्येदिया पं० दांनेत्ता दोषाणा जीहे फ, सेवेसाणं जहा नैरडयाणं । एद्व्येन्द्रिय २ नेव दोषाण जीम सार्ग शेषटंडके जिम नारको तिम जिहां लगे जाव वेमाणिया एगमेगस्सण भंते नैरडयस्स केवइया दह्येदिया अतीता गोयमा । वैमानिक जातुगै एकांकीने हे भगवन् नारकीने कीनला द्रव्येन्द्रिय आयाजपना पूर्वकरी सुत्ता हे गौतम । अणंता केवइया बहेलगा गोयमा अथ केवइया पुरस्कृता गोयमा । अनन्ताकरी सुत्ता कीनले बहेलगा परे पिण पूर्वकरी सुत्ता गौतम द्वान्द्विय कीनला पूर्वकीयो मनुष्य तिर्यवदेवना अपेज, ये गौतम । अथवा सोलसवा सतरसवा सखेज्जावा असंखेज्जावा अणतावा एगमेगस्सणं भंते असुरकुमारस्स केवइया दह्येदिया अतीता गोयमा । द्वान्द्विय १६ १० भवना सख्याता अवधा असख्याता अनन्ता एकाको भगवन्

कालं संसारावस्थायिनः सङ्ख्येयानि असंख्येयकालमसंख्येयानि अनन्तकालमनन्तानि, असुरकुमारसूत्रे-पुरस्कृता अथवा नववा इत्यादि ॥ तत्रासुरजवादुद्गृत्यानन्तरजवे मनुष्यमवाप्य संतस्यत्यतो ऽष्टौ, असुरकुमारादयस्त्योज्ञानपर्मन्ताः पृथिव्यप्यनस्पतिपूत्यद्यन्ते ततो या नन्तरजवे पृथिव्यादिषु गत्वा तदनन्तरं मनुष्यत्वमवाप्य संतस्यति तस्य नव सख्येयादिजावना प्राग्वत्, पृथिव्यप्यनस्पतिमूत्रे-पुरस्कृता अथवा नववेति ॥ पृथिव्यादयोऽनन्तरसङ्कृत्य मनुष्यं पूत्यद्यन्ते सिद्ध्यन्ति न तत्र योनन्तरजवे मनुष्यत्वमवाप्य संतस्यति तस्य मनुष्यजवसम्यन्धीन्यष्टौ यस्त्वनन्तरमेकं पृथिव्या जवमवाप्य तदनन्तरं मनुष्यो जूत्वा संतस्यति तस्य नव तेशोवायवो नन्तरमुद्गृता मनुष्यत्वमेव न प्राप्नुवति, द्वित्रिचतुरिन्द्रियास्त्यनन्तरं मनुष्यत्वमवाप्नुवति, परं न सिद्ध्यन्ति, ततस्तथा मूत्रेषु जघन्यपदे नयनवेति वक्तव्यं शोषजावना प्रागुक्तानुसारेण कर्तव्या, मनुष्यसूत्रे-पुरस्कृतानि द्रव्येन्द्रियाणि कस्यापि सति कस्यापि न सन्तीति तद्भवमेव सिद्ध्यतो न सति शोषस्य संतीति जायते, यस्यापि सति सोऽपि यद्यनन्तरजवे जूयोऽपि मनुष्यो जूत्वा संतस्यति तस्याष्टौ, यः पुनः पृथिव्याद्योऽनन्तरितो भूत्वा सिद्धिगामी तस्य नव शोषजावना प्राग्वत्, सनत्कुमारादयो दवा अनन्तरमुद्गृता न पृथिव्यादिद्यायाति किन्तु पञ्चेन्द्रियेषु ततस्ते नैरयिकयवृक्षज्याः, तथाथाह-सणकुमारमाहिदवजलोयलतगसुकुसहस्रसारभाण यपाणयप्रारणअसुयगंवेज्जगदंघस्सय जाहा नरइयस्स । विजयादिदेवचतुष्टयसूत्रेषु योनन्तरजवे मनुष्यत्वमवाप्य संतस्यति तस्याष्टौ, यः पुनरेकवारं मनुष्यो जूत्वा जूयोऽपि मनुष्यत्वमवाप्य संतस्यति तस्य षोडश, यस्त्वपान्तराले देवत्वमनुज्म मनुष्यो जूत्वा सिद्धिगामी तस्य चतुर्विंशतिमनु

गोयमा ! अणन्ता । केवइया बरुत्तगा ? अथ । केवइया पुरस्कृता ? अथवा नववा सखिज्जावा असंखि

कियन्ति पुरस्कृतानि ? अष्टौ वा नव वा सख्येयानि वा असख्येयानि वा अनन्तानि वा । एवं यावत्स्तनितकुमाराणां तावज्जितवपम् । एवं

असुरकुमारं केतला द्रव्येन्द्रियकरी भूत्वा हे गीतम । अणन्ता केवइया बरुत्तगा गोयमा अष्टमेवइया पुरस्कृता गोयमा । अनन्ताकरी भूत्वा केतलावां लगा पूर्वकरी भूत्वा हे गीतम न पूर्वकोधा केतलापूर्वकोधी मनुष्यणीके गीतम । अथवा नववा सत्तरसवा सखिज्जावा असंखिज्जावा अणन्तावा एवं च

जावा अणंतावा । एवं जात्र थणियकुमाराणं ताव जाणियहुं । एवं पुठंविक्काडयउक्काडया । वणसरइ
काडयस्सवि नवरं केवडया वडेल्लगति पुच्छा, एवं उत्तरं एके फासिंदिए दळिंदिए । एवं तेउक्काडयवाउ
क्काडयस्सवि नवरं पुरस्सका नववा दसवा । एवं वेइदियागवि नवरं वडेल्लग पुच्छाएदांसि । एवं ते
इदियस्सवि नवर वडेल्लगा चत्तारि । एवं चउरिदियस्सवि नवरं वडेल्लगा । पच्चिंदियतिरिस्सकाणियम
पुरस्सत्राणमतरजोइसियसोहळ्ळीसाणगदंवर जहा असुरकुमारस्स नवर मणुस्स पुरेस्सका करसइ अत्थि

पृथिवीकायिकाष्कायिका । वनस्पतिकायिकस्या अथ नवर क्रियन्ति वदानीति पृच्छा, सवमुत्तर सकं रूपोन्निषं द्रव्येद्विषम् । एवं तेजरका
यिकवायुकायिकस्यापि नवर पुरस्सकानि नव वा दस वा । एवं त्रीद्वियाण्यपि नवर वदानीति पृच्छाया ह । एवं त्रीद्वियस्यापि नवर वदु
नि चत्वारि । एवं चतुरिद्वियस्यापि नवर वदुनि । पन्नेद्वियांतमन्योनिकमनुष्य वानव्यन्तरज्योतिस्ससौधर्मेशानदेवस्स यथासुरकुमारस्स न

व थणियकुमाराणं । ८ । ९ । १० मीमै मव्याता असव्याता अनन्ता इम जाळगे स्सनितकुमारने । एवं पुठंविक्काडयाण पाउकाडयाण वणअइकाडया
ण नवर काडया वडेल्लगति पुच्छा मंग फासिंदिए दळिंदिए । इम पृथिवीकाडयाने अरकाडयाने वनस्पतिकाडयाने ए विक्षेप केतला पूर्वेकाडया
इम मन्न उत्तर पणै १ अथे लव द्रव्यइव । एवं तेउक्काडयागवि वउक्काडयागवि वणम पुरेकडा नववा दसवा एवं वेइदियागवि नवर वडेल्लग पु
च्छाए दांसि । इम तेउक्काडयने पिण वायुकाडयने पिण ए विक्षेप पूर्वेकाडया, १० इम वेइदियने ए विक्षेप वडेल्लग मन्न दीयाने । एवं तेइदियस्सवि नवर
वडेल्लगा चत्तारि एवं चउरिदियस्सवि नवर वडेल्लगा छ प चउरिदियस्सवि नवर वडेल्लगा । मणुस्स वणसं राजीयानिवा सोहळ्ळीमाणगदेवस्स एतेसिं । इम
तेइदियने ए विक्षेप वडेल्लग ४ इम चउरिदियने ए विक्षेप वडेल्लग ६ इम पन्नेद्विय तिर्वेव योनिय यथा जनस्य वानव्यन्तरज्योतिषो मीमै ईमान देव
ना इणाने । जहा असुरकुमारस्स नवरं मणुस्सपुरेइडा कस्सइ अत्थि कस्सइ वापि जस्स अत्थि । जिल असुरकुमारने ए विक्षेप मणुस्सने पूर्वेकाडया केइवे

कस्याश्च नस्ति, जस्म अस्ति अथवा नववा संखिजावा अमंखिजावा अणंतावा । सणकुमारमाहिंदवंजले
 तगसुक्तासहस्रारणाणयपाणयआरणअमुयगेविज्जगदेवस्स जहा नेरइयस्स । एगमेगस्सणं जंते ! विजयवे
 जयंतजगतअपराजियदेवस्स केवइया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता, केवइया वद्धेज्जगा ? अथ ।
 केवइया पुरस्कफा ? अथ वा सोलस वा चउवीमा वा संखेजा वा । सख्ठसिद्धगदेवस्स अतीता अणंता व
 द्देज्जगा अथ पुरस्कफा अथ । नेरइयाणं जंते ! केवइया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणता । केवइ

वरं मनुणस्स पुरस्कृतानि कस्यापि सन्ति कस्यापि नसन्ति यस्य सन्ति अष्टौ वा नव वा सङ्खेयानि वा असङ्खेयानि वा अनन्तानि वा । सण
 कुमारमाहेत्तत्रसलान्कवत्तसहस्रारारणाणातारणाण्युतकमेवयकदेवस्स यथा नेरयिकस्स । यमेवस्स जदन्त । विजयवेजयन्तजयन्तापराजि
 तदेवस्स कियन्ति द्रव्येदियाणि अतीतानि ? गोतम । अनन्तानि । कियन्ति यद्धानि ? अष्टौ, कियन्ति पुरस्कृतानि अष्टौ वा सोलस वा अ
 तुविंशतियां सख्येया वा । अनर्णसिद्धिकदेवस्सातीतान्यनन्तानि यद्धानि अष्टौ, पुरस्कृता अष्टौ । नेरयिकाणा जदन्त । कियन्ति द्रव्येन्द्रि

न एवे जीवने एवे । अथवा नववा संखेजावा अणंतावा सणकुमारमाहिंदवंजले तगसुक्तासहस्रारणाणयपाणयआरणअमुयगेविज्जगदेवस्स । ए
 मंख्य ता असंख्यता अनन्ता सणकुमारमाहेत्तत्रसलान्कवत्तसहस्रारणाणातारणाण्युतकमेवयकदेवस्स यथा नेरयिकस्स । यमेवस्स जदन्त । विजयवेजयन्तजयन्तापराजि
 तदेवस्स कियन्ति द्रव्येदियाणि अतीतानि ? गोतम । अनन्तानि । कियन्ति यद्धानि ? अष्टौ, कियन्ति पुरस्कृतानि अष्टौ वा सोलस वा अ
 तुविंशतियां सख्येया वा । अनर्णसिद्धिकदेवस्सातीतान्यनन्तानि यद्धानि अष्टौ, पुरस्कृता अष्टौ । नेरयिकाणा जदन्त । कियन्ति द्रव्येन्द्रि
 य न मनुष्यता केतवे गोतम । अथवा सोलस वा चउवीमा वा संखेजा वा सख्ठसिद्धगदेवस्स अतीता अणंता वद्धेज्जगा अथ पुरस्कफा अथ नेरइयाणं जंते क
 इया दहिंदिया अतीता गोयमा । ८ । १६ । २४ । १५ संख्याता सर्वार्थे विद्वन्ना देवने पूर्वे जीवा अनन्ता वद्धेज्जगा अथ पुरस्कफा अथ नेरइयाणं जंते क ।

अप्यनवे ऽष्टौ' देवजने ऽष्टौ, जूथोपि मनुष्यजने अष्टाविति संख्येयानि संख्येयं कालं संसारावस्थायिन इह विजयादिषु चतुर्षु गताः प्रज्ञतमसंख्ये

या वद्धेल्लगा ? गोयमा ! असंखिज्जा । केवडया पुरस्कळा ? गोयमा ! अणता । एवं जाव गेवेज्जगदेवाणं नवरं मणुस्साणं वद्धेल्लगा सिय सखिज्जा सिय असंखिज्जा । विजयवेजयंतजयंतअपराजियदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! अतीता अणता वद्धेल्लगा असखिज्जा पुरस्कळा असखिज्जा । सल्लसिद्धगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! अतीता अणता वा वद्धेल्लगा सखिज्जा पुरस्कळा संखेज्जा । एगमेगस्सण जते ! नेरइयस्स नेरइयत्ते केव

याणि अतीतानि ? गौतम । अनन्तानि । कियन्ति बद्धानि ? गौतम । असंख्येयानि । कियन्ति पुरस्कृतानि ? गौतम । अनन्तानि । एवं या वद्ध्यैवेयकदेवाना नवरं मनुष्याणां बद्धानि स्यात्संख्येयानि स्यादसंख्येयानि । विजयवैजयंतजयन्तापराजितदेवानां पृच्छा, गौतम । अतीतान्यनन्तानि, बद्धान्यसंख्येयानि, पुरस्कृतान्यसंख्येयानि । सर्वायंसिद्धदेवानां पृच्छा, गौतम । अतीतान्यनन्तानि, बद्धानि संख्येयानि, पुरस्कृतानि संख्येयानि । एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्य नैरयिकत्वे कियन्ति द्रव्यन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम । अनन्तानि, कियन्ति बद्धानि ?

द्रव्येन्द्रियाकरी मूक्या गौतम । अणता केवडया वद्धेल्लगा गोयमा असंखिज्जा केवडया पुरेक्खडा गोयमा । अनन्ता केवला वद्धेल्लग गौतम असंख्याता केते ले पूर्वे कौवा गौतम । अणता एव जाव गेवेज्जगदेवाणं नवरं मणुस्साणं वद्धेल्लगा सियसंखेज्जा सियअसंखेज्जा विजयवैजयंतजयंत अपराजियदेवाणं पुच्छा गोयमा । अनन्ता इमं जालगे ग्रैवेयकदेवतारा ए विशेष मनुष्येने वद्धेल्लग किवारे संख्याता किवारे असंख्याता विजय १ वैजयंत २ जयंत ३ अपराजितदेवानीं प्रश्न उत्तर हे गौतम । अतीता अणता वद्धेल्लगा असंखेज्जा पुरेक्खडा असंखिज्जा सल्लसिद्धगदेवाणं पुच्छा गोयमा । पाच्छली इन्द्रिय अनन्ता कौधा वद्धेल्लग असंख्याता पूर्वे कौधा असंख्याता सर्वायंसिद्धता देवतां प्रश्न उत्तर हे गौतम । अतीता अणता वद्धेल्लगा संखिज्जा पुरेक्खडा सखिज्जा एगमेगस्सणं भंते नेरइयस्स नेरइयत्ते केवडया द्रव्येन्द्रिया अतीता गोयमा । पाच्छली इन्द्रिय अनन्ता वद्धेल्लग संख्याता पूर्वे कौधा संख्याता एकीकाना

डया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता, केवडया बहेलगा ? अण, केवडया पुरस्कृता ? गोयमा ! क
रसड अलि कसड नलि जरस अलि अठवा सोलसवा चउवीसवा संखिजावा असखिजावा अणतावा । ए
गमेगसणं जंते ! नेरडयस असुरकुमारत्ते केवडया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता, केवडया बहेल
गा ? गोयमा ! नलि । केवडया पुरस्कृता ? गोयमा ! कसड अलि कसड नलि, जरस अलि अठ
वा सोलसवा चउवीसवा संखेजावा असंखेजावा अणतावा । एव जाव थणियकुमारत्ते । एगमेगसणं

अष्टौ । कियन्ति पुरस्कृतानि ? गौतम । कस्यापि सन्ति कस्यापि नसन्ति यस्य सन्ति अष्टौ वा षोडश वा चतुर्विंशति वां सख्ययानि वा
असरयेयानि वा अनन्तानि वा । एकैकस्य जदन्त । नेरयिकस्यासुरकुमारत्वे कियन्ति द्रव्येन्द्रियात्पतीतानि ? गौतम । अनन्तानि । कियन्ति
वदानि ? गौतम । न सन्ति । कियन्ति पुरस्कृतानि ? गौतम । कस्यापि सन्ति कस्यापि नसन्ति यस्य सन्ति अष्टौ वा षोडश वा चतुर्विं
शति वां सख्ययानि वा असख्ययानि वा अनन्तानि वा । एव याव एतन्नितकुमारत्वे । एकैकस्य जदन्त । नेरयिकस्य पृथिवीकायिकस्य क्षिय

रकोने भगवन् नारकी पणे केतला द्रव्येन्द्रिय पूर्वेकीधा हे गौतम । अणता केवडया पुरस्कृता गोयमा कसड अलि कसड नलि जरस अलि तरस ।
अनन्ता केतला पूर्वेकीधा गौतम केहने के केहने नहीहे नारकीयो वल्ले नारकी पणे नडेवै । अठवा सोलसवा चउवीसवा संखिजावा असखिजावा
अणतावा । जेहने के तेहने ८ । १६ । २४ वे भावना संख्याता असंख्याता अनन्ता । एगमेगसणं भंते नेरडयस असुरकुमारत्ते केवडया दहिंदिया अती
ता गोयमा । एकैकनारकीने हे भगवन् असुरकुमारपणे केतला द्रव्येन्द्रिय पूर्वेकीधा गौतम । अणतावा केवडया बहेलगा गोयमा नलि केवडया पुरस्कृ
ता गोयमा । अनन्ता केतले भेदे बधेनग गौतम । कसड अलि कसड नलि जरस अलि अठवा सोलसवा चउवीसवा संखिजावा असखिजावा अण
तावा । केहनेके केहने नहीके जेहनेके तेहने ८ । १६ । २४ संख्याता असंख्याता अनन्ता । एवं जाव थणियकुमारत्ते एगमेगसणं भंते नेरडयस पडवी

यमनतं वा कालं संसारे नावतिष्ठते ततः संखेज्जावा इत्येवोक्तं भासंखेज्जा अणंता वा इति सर्वार्थसिद्धिस्तत्त्वान्तरजवे नियमतः सिध्यति तत
स्तस्याऽजघन्योत्कृष्टपुरस्कृता अष्टा विति । बहुवचनचिन्ताया नैरयिकसूत्रे बह्वानि द्रव्येन्द्रियाणि असंख्येयानि नैरयिकाणामसंख्यातत्वात्, एवं
शेषसूत्रे क्षुप्यपुज्य वक्तव्यं नवरं मनुष्यसूत्रे-सिच संखेज्जा ॥ इह संसृच्छिममनुष्याः कदाचिं त्सर्वथा न सति तदन्तरस्य चतुर्विंशतिमुहूर्त्तप्रता
णस्य प्रागजिधानात्, तत्र यदा पृच्छासमये सर्वथा न सन्ति तदा संख्येयानि गजजमनुष्याणां सरथेयत्वात्, यदा तु संसृच्छिमा अपि सति तदा
असंख्येयानि सर्वार्थसिद्धिमहाविमानदेवाः संख्येया वादरत्वे महाशरीरत्वे च सति परिमितक्षेत्रवर्तित्वात्, ततो बह्वानि पुरस्कृतानि वा तेना
द्रव्येन्द्रियाणि संख्येयानि ॥ एगमेगस्वस्य जते । नैरइयस्स नैरइयत्ते इत्यादि ॥ कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि इति ॥ यो नरकादुद्भवतो जूयोपि नै
रयिकत्व नावाप्स्यति तस्य न जवति यस्त्ववाप्स्यति तस्य सति सोपि वद्येकवारनागामी ततऽष्टौ द्वौ वारी चेत् तर्हि बोद्धव्यं यद्विवा त्रीन् वा
रान् । ततश्चतुर्विंशतिसंख्येयानि वारान् आगामी न संख्येयानीत्यादि । मनुष्यत्वचिन्तायां कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि इति न वक्तव्यं मनुष्या
गमनस्यावश्यं जावित्वात्, ततो जघन्यपदेऽष्टौ उत्कर्षतोऽनन्तानीति वक्तव्यं, विजयवेजयतजयंतापराजितचिन्तायामतीतानि द्रव्येन्द्रिया न
सन्ति कस्मादिति चे दुच्यते-इह विजयादिषु चतुर्षु गतो जीवो नियमा तत उद्भवतो न जातुचिदपि नैरयिकादिष्वेन्द्रियतिर्यक्पयंवसानेषु तथा

जंते ! नैरइयस्स पुढविकाइयस्स केवइया दह्मिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता । केवइया बद्धेत्तगा ?

न्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गोतम । अनन्तानि । कियन्ति बह्वानि ? गोतम । न सन्ति । कियन्ति पुरस्कृतानि ? गोतम । कस्याप्यस्ति कस्य

काययत्ते केवइया दह्मिंदिया अतीता गोयमा । इमं जालं गे स्तानि कुमार, एकेन नारकीने पृथिवीकायना केतला भावायौ द्रव्येन्द्रिय पूर्वकीवा हे गोत
म । अणंता केवइया बद्धेत्तगा एकं केवइया पुरस्कृता गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि इकोमा दोवा तिन्निवा सखिज्जावा असंखिज्जावा अ
णंतावा । अनन्ता कीवा केतला बाध्यापूर्वं एकं केतला मूक्ता पूर्वकीवा गोतम केहनें छ केहनें न के जेहनें के १ । २ । ३ । संख्याता असंख्याता अनन्ता ।

अंतरेषु ज्योतिषेभ्य मध्ये समागमिष्यति तथास्त्राज्ञाया न्मनुष्येषु सौधमादिषु वा गमिष्यति तत्रापि जघन्यत एकं द्वौवा त्रयानुत्कर्षतः सख्येया

गोयमा ! णत्थि । केवडया पुरस्कळा ? गोयमा ! कस्सड् अत्थि कस्सड् णत्थि, जस्स अत्थि एक्कोत्रा दोवा तिन्नित्रा संखेज्जात्रा असंखेज्जावा अणंतावा । एवं जाव वण स्सड्काइयत्ते । एगमेगस्सणं नत्ते ! नेरइयस्स वेइंदियत्ते केवडया दह्दिदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता । केवडया वड्ढेल्लगा ? गोयमा ! णत्थि । केवडया पुरस्कळा ? गोयमा ! कस्स अत्थि कस्स नत्थि, जस्स अत्थि दोवा चत्तारिवा छवा सखिज्जावा असंखिज्जावा अणंतावा । एवं तेइंदियत्तेवि नवरं पुरस्कळा चत्तारिवा अठ्ठवा बारसवा संखिज्जा

चिन्नास्ति, यस्यास्ति, एको वा द्वौवा त्रयो वा सङ्ख्यातानिवा असङ्ख्यातानिवा अनन्तानिवा । एवं यावद्वनस्पतिकाम्यत्वे । एकैकस्य जदन्त । नेरयिकस्य द्वीन्द्रियत्वे कियन्ति द्रव्येन्द्रियाभ्यतीतानि ? गौतम । अनन्तानि । कियन्ति बद्धानि ? गौतम । नसन्ति । कियन्ति पुरस्कृतानि ? गौतम । कस्यसन्ति कस्य नसन्ति, यस्यसन्ति द्वौवा चत्वारो वा षड्वा सङ्ख्यातानिवा असङ्ख्यातानिवा अनन्तानिवा । एव तृन्द्रियत्वेपि नवरं पुरस्कृतानिचत्वारिवा ऽष्टौवा द्वादशवा सङ्ख्यातानिवा असङ्ख्यातानिवा अनन्तानिवा । एव चतुरिन्द्रियत्वेपि नवरं पुरस्कृतानि षड्वा द्वादशवा

एवं जाव वणस्सड्काइयत्ते एगमेगस्सणं भते नेरइयस्स वेइंदियत्ते केवडया दह्दिदिया अतीता गोयमा । इम जालगे वनस्पिकाय एकाकीने भगवन् मार कीने वेइयपये केतला द्रव्येन्द्रिय पूर्वकीधा गौतम । अणंता केवडया वड्ढेल्लगा गोयमा नत्थि केवडया पुरकळा गोयमा । अनन्ता कीधा केतलावाध्या गौतम नट्ठी केतला पूर्वकीधा गौतम । कस्सड् अत्थि कस्सड् नत्थि दोवा चत्तारिवा छवा संखिज्जावा असंखिज्जावा अणंतावा । केइनेह्हे केइने नथी जेइनेह्हे २ । ४ । ६ । संख्याता असंख्याता अनन्ता । एवं तेइंदियत्ते नवरं पुरस्कळा चत्तारि अठ्ठवा बारसवा संखिज्जावा असंखिज्जावा अणंता । इम ते द्वियने ए त्रियेण पूर्वकीधा ४ । ८ । १२ । संख्याता असंख्याता अनन्ता । एवं चतुरिंदियत्तेवि नवरं पुरस्कळा छवा बारसवा अठ्ठारसवा संखेज्जावा अ

वा असंखिजावा अणंतावा । एवं चउरिंदियत्तैवि नवरं पुरस्कळा लब्धा वारसवा अठारसवा संखिजावा
असंखिजावा अणंतावा । पंचिंदियतिरिक्कजोगियत्तै जहा असुरकुमारत्तै । मणुस्सत्तैवि एवंचेव नवरं के
वडया पुरस्कळा अठवा सोलसवा चउवीसवा संखिजावा असंखेजावा अणंतावा सत्तैसिं मणुस्सवज्जाणं
पुरस्कळा मणुस्सत्तै कस्सड अत्थि कस्सड नत्थि एव न बुद्धइ । वाणमंतरजोडसियसोहम्मगजाव गोवेजा
गदेवत्ते अतीता अणंता बद्धेत्तगा नत्थि पुरस्कळा कस्स अत्थि कस्स नत्थि जरस्स अत्थि अठवा सोलसं

एटादशवा सङ्कातानिवा असङ्कातानिवा अनन्तानिवा । पच्चोन्दियतिरिक्कजोगियत्तै यथा असुरकुमारत्तै । मनुष्यत्तैवि एवंचेव नवरं कियन्ति
पुरस्कृतान्यष्टौवा षोडशवा चतुर्विंशद्वा सङ्कातानिवा असङ्कातानिवा अनन्तानिवा । सर्वेषा मनुष्यवर्गानां पुरस्कृतानि मनुष्यत्वे कस्याप्यस्ति
कस्यापि नास्तीति एव नोच्यते, वानअन्तरज्योतिष्कसौधसंक्रयावद्गैयकदंवत्त्व अतीतानि अनन्तानि बहूनि नश्वरानि । पुरस्कृतानि कस्य सन्ति
कस्य नसन्ति यस्य सन्ति अष्टौवा षोडश चतुर्विंशद्वा संख्यातानिवा असङ्कातानिवा अनन्तानिवा । एकेकस्य अत्र । नैरयिकस्य विजयवैजयन्त

संखिजावा अणतावा । इम चौरिंदियत्तैवि ए विशेष पूर्वकीडा ६ । १२ । १८ संख्याता असंख्याता अनन्ता । पंचिंदियतिरिक्कजोगियत्तै जहा अम
रकुमारत्तै मणुस्सत्तैवि एवंचेव नवरं केवडया पुरस्कळा अठवा सोलसवा चउवीसवा संखिजावा असंखिजावा अणतावा । पंचिंदियतिरिक्कजोगियत्तै जहा अम
न असुरकुमारत्तै तिम मनुष्यत्तैवि एव नोच्यते, वानअन्तरज्योतिष्कसौधसंक्रयावद्गैयकदंवत्त्व अतीतानि अनन्तानि बहूनि नश्वरानि । पुरस्कृतानि कस्य सन्ति
कस्य नसन्ति यस्य सन्ति अष्टौवा षोडश चतुर्विंशद्वा संख्यातानिवा असङ्कातानिवा अनन्तानिवा । एकेकस्य अत्र । नैरयिकस्य विजयवैजयन्त

यत्ना । एगमेगस्सणं जते ! मणुस्सस्स नेरइयत्ते केवडया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता, केवडया वडेल्लगा नत्थि, केवडया पुरस्सका ? कस्सड अत्थि कस्सड नत्थि जस्स अत्थि अठंवा सोलसंवा चउत्री संवा सखेज्जावा असखंज्जावा अणंतावा । जाव एवं पंचिदियतिरिस्सजोणियत्ते नवर एगिंदियच्चिगलिंदि एसु जस्स जत्ति पुरस्सका तस्स तत्थिया जाणियत्ता । एगमेगस्सणं जते ! मणुस्सस्स मणुस्सत्ते केवडया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता । केवडया वडेल्लगा ? गोयमा ! अठ, केवडया पुरस्सका ? कस्सड अ

नसति, कियन्ति पुरस्कृतानि ? कस्याप्यस्ति कस्यापि नास्ति, यस्यास्ति अष्टौवा षोडशवा चतुर्विंशद्वा संख्यातानिवा असंख्यातानिवा अनन्तानिवा एव यावत्पञ्चन्द्रियतिर्यग्गोभिलक्ष्ये नवरमेकेन्द्रियविकलेन्द्रियेषु यस्य यति पुरस्कृतानि तस्य तति मव अणितथ्यानि । एकैकस्य ज० । म नृपस्य मनुष्यत्वं कियन्ति द्रव्येन्द्रियाख्यसीतानि ? गौतम ! अनन्तानि । कियन्ति बह्वानि ? गौतम ! अष्ट, कियन्ति पुरस्कृतानि कस्याप्यस्ति कस्यापि नास्ति, यस्यास्ति अष्टौवा षोडशवा चतुर्विंशद्वा संख्यातानिवा असंख्यातानिवा अनन्तानिवा । धानव्यन्तरव्योत्तिक्का यावद्द्रव्येष्वेकदेव

निर्यचयीनियाने ए विशेष । जस्स सङ्काणे जइ वडेल्लगा तस्स तइ भा० एगमेगस्सणं भते मणुस्सस्स नेरइयत्ते केवडया दहिंदिया अतीता गोयमा । जेइने ठ मै जेइनो वाइयपणा तेइनो तेतलो कहिवा पक्कका हेमगवन् मनुष्यने नारंकोपणी कंतला द्रव्येदिय पूर्वकोटो मूक्या गौतम । अणता केवडया वडेल्लगा नत्थि केवडया पुरस्सका कस्सड अत्थि कस्सड नत्थि जस्स अत्थि अठंवा सोलसंवा चउत्री संवा सखेज्जावा असखंज्जावा अणंतावा । अनन्ता कंतला वडेल्लगा नत्थी कंतला पूर्वकोपका केइनेके केइने नत्थी जेइनेके ते ८ । १६ । २४ संख्याता असंख्याता अनन्ता । एवं जाव पंचिदियतिरिस्सजोणियत्ते नवर एगिंदियच्चिगलिंदि एसु जस्स जइ अत्थि पुरस्सका तस्स तत्थिया भा० । इम जाली पंचेदिव तिर्यचयीनियाने ए विशेष । एकैन्द्रिय विकलेन्द्रिय जेइने पूर्वकोपका तेइने तेतला कहिवा । एगमेगस्सणं भते मणुस्सस्स मणुस्सत्ते केवडया दहिंदिया अतीता गोयमा अणंता केवडया वडेल्लगा गो० । एकैकाननुष्यने

स्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि अण्ठांवा सोलसांवा अउवीसंवा सखिज्जावा असखिज्जावा अण्ठांवा । वा
णमंतरजोडसिय जाव गेवेज्जदेवत्ते जहा नेरइयत्ते । एगमेगरसणं जत्ते ! मणुरस्स विजयवेजयतजयतअण
राजियदेवत्ते केवइया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि अण्ठांवा सो
लसांवा । केवइया वट्ठेल्लगा नत्थि । केवइया पुरस्कृता कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि अण्ठांवा
सोलसांवा । एगमेगरसणं जत्ते ! मणुरस्स सव्वसिद्धगदेवत्ते केवइया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! कस्सइ

त्वे यथा नैरयिकत्वे । एकैकस्य जदन्त । मनुष्यस्य विजयवैजयन्तजयन्तअपराजितादेवत्वे कियन्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम । कस्य
सन्ति कस्यनसन्ति, यस्यसन्ति अष्टौ वा षोडशावा । कियन्ति वट्ठानि नसन्ति । कियन्ति पुरस्कृतानि कस्य सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्ति
अष्टौ वा षोडशावा । एकैकस्य जदन्त । मनुष्यस्य सर्वार्थसिद्धकदेवत्वं कियन्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम । कस्यसन्ति कस्य नसन्ति य
स्य सन्ति अष्टौ । कियन्ति वट्ठानि नसन्ति, कियन्ति पुरस्कृतानि, कस्य सन्ति कस्य नसन्ति, यस्य सन्ति अष्टौ । वानव्यन्तरज्योतिष्का य
था नैरयिका । सौधर्मदेवा अपि यथा नैरयिका नवर् सौधर्मकदेवस्यापि विजयवैजयन्तजयन्तापराजितदेवत्वे कियन्ति ऽतीतानि ? कस्य

मनुष्यपणे कतला द्वा द्विपणे मंक्वा गौतम कीतलाबाध्या गौतम । अठ्ठ केवइया पुरस्खडा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि । ८ कीतला पूर्वे कीधा
मनुष्यणी भावना केवनेइवे कइने नथो केवने इवे तेइने । अठ्ठ ग सोलसांवा अउवीसंवा सखिज्जावा असखिज्जावा अण्ठांवा वाणमंतरजोडसिया जाव
गिज्जगदेवत्ते । ८ । १६ । २४ सखाता असंखाता अनन्ता इम वानव्यन्तरज्योतिष्का जालगै गौवेगकना देवता । जहा नेरइयत्ते एगमेगरसणं मणुस
स्स विजय वैजयंत जयत अपराजियदेवत्ते केवइया दहेंदिया अतीता गोयमा । जिम नारकी तिम कहिवा एकेका हे भगवन् मनुष्यने विजय वैजय
त जयंत अपराजित देवताने कीतला द्रव्येन्द्रिय पूर्वमंक्वा गौ० कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि अण्ठांवा सोलसांवा केवइया वट्ठेल्लगा नत्थि । केवनेके केवने

अथ कस्सइ नत्थि जरस्स अत्थि अथ, केवइया बद्धेल्लगा णत्थि, केवइया पुरस्सका कस्सइ अत्थि कस्सइ न
त्थि जरस्स अत्थि अथ । वाणमंतरजोडसिया जहा नेरइए । सोहम्मगदेवेवि जहा नेरइए नवरं सोहम्मगदेवस्स
विजयवेजयंतजयंतअपराजियदेवत्ते केवइया अतीता ? कस्सइ अत्थि कस्स नत्थि जरस्स अत्थि अथ, के
वतिया बद्धेल्लगा णत्थि, केवतिया पुरस्सका कस्सइ अत्थि कस्सइ णत्थि जरस्स अत्थि अथवा सोलस
वा । सल्लसिद्धदेवत्ते जहा नेरइयस्स एवं जाव गेवेज्जगदेवस्स । सल्लसिद्धदेवत्ते ताव नेयहं । एगमेग

सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्ति अष्टौ' कियन्ति वहुानि नसन्ति, कियन्तः पुरस्कृतानि ? कस्य सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्ति षोडश वा ।
सर्वार्थसिद्धदेवत्वे यथा नैरयिकस्य । एव यावद्ग्रैव्यकदेवस्य । सर्वार्थसिद्धदेवत्वे तावद्ब्रह्मातव्यं । एकैकस्य जदन्त । विजयवैजयन्तजयन्ता
ऽपराजितदेवस्य नैरयिकत्वे कियन्ति द्रव्येन्द्रियाख्यतीतानि ? गौतम । अनन्तानि, कियन्ति वहुानि नसन्ति' कियन्ति पुरस्कृतानि नस
न्ति । एव यावत्पञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकत्वे । मनुष्यत्वे अनन्तानि अतीतानि वहुानि नसन्ति पुरस्कृतान्यष्टौ वा षोडश वा चतुर्विंश द्वा

नहे जेहनेहै ८ । १६ केतला बडेलगा नथी कौधा । केवइया पुरस्सका कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि अथवा सोलसवा एगमेगस्सणं भंते मणुस्ससब्बसिद्धग
देवत्ते केवइया दल्लेदिया अतीता गीयमा । केतला पूर्वेकौधा केहनेहै केहने नथी जेहनेहै ८ । १६ एकाका भगवन् मनुष्येनै सर्वार्थ सिद्धदेवता पणै केत
ला द्रव्ये पूर्वेकौधा गौतम । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जरस्सत्थि अथ केवइया बद्धेल्लगा नत्थि केवइया पुरस्सका कस्सइ अत्थि कस्सनत्थि जरस्सत्थि । केह
नेहै केहने नथी जेहनेहै तेहने ८ केतला बडेलगा नथी केतला पूर्वेकौधा केहनेहै केहने नथी जेहनेहै । अथ वाणमंतरजोडसिए जहा नेरइए सोहम्मगदे
वेवि जहा नेरइए नवरं सोहम्मगदेवस्स जयंत अपराजिते केवइया दल्लेदिया अतीता गीयमा । तेहने ८ वानव्यन्तर ज्योतिषी जिम नारकी सौधर्म दे
वनापिण जिम नारकी तिम ए विशेष सौधर्म देवने जयंत अपराजितने केतला द्रव्येन्द्रिय पूर्वेकौधा मूक्था गौतम । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जरस्सत्थि

रूपं जन्ते ! विजयवेजयन्तजयन्तः अपराजितदेवस्य नैरदयते केवडया दक्षिंदिया अतीता ? गोयगा ! अणं
ता, केवडया बद्धेत्तगा नत्थि, केवडिया पुरस्कळा नत्थि । एवं जाव पच्चिदियतिरिक्खजोगियत्ते । मणुस्स
हं अणंता अतीता बद्धेत्तगा नत्थि, पुरस्कळा अठवा सोलसवा चउवीसंवा संखेज्जावा । याणमंतरजोइ
सियत्ते जहा नैरदयत्ते । सोहम्मदेवत्ते अतीता अणंता बद्धेत्तगा अत्थि पुरस्कळा कस्सड अत्थि कस्सड
नत्थि जस्स अत्थि अठवा सोलसवा चउवीसंवा संखेज्जावा । एवं जाव गेवेज्जागदेवत्ते विजयवेजयन्तजयं

सङ्कातानि वा । धानव्यन्तरज्जोत्तिकत्वे यथा नैरयिक्खत्ते । सौर्गदेवत्वे अतीतानि अनन्तानि वट्ठान्पत्ति पुरस्कृतानि कस्याप्यत्ति कस्य न
सन्ति यस्यात्ति अष्टी वा षोडश वा पतुर्विंश वा संख्यातानि वा । एय यावद्दुग्गैवेकदवत्वं । विजयवेजयन्तजयन्ताऽपराजितदेवत्वे ऽतीता
नि कस्य सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्ति अष्टी, जियन्ति वट्ठानि अष्टी, कियन्ति पुरस्कृतानि कस्य सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्ति अष्टी,
सफोत्तस्य जदन्त । विजयवेजयन्तजयन्ताऽपराजितदेवस्य सर्वार्थसिद्धदेवत्वे कियन्ति दव्यन्त्रियाअतीतानि ? गोतम । नसन्ति । कियन्ति य

अव केवडया बद्धेत्तगा नत्थि केवडया पुरस्कळा । केवडे के केवडे नथी केवडे के तेवडे न केतला एकनै वउं नगा नथी केवडा पूर्वगीवा । कस्सड अत्थि
कस्सड अत्थि कस्सड अत्थि अठवा सोलसवा चउवीसंवा संखेज्जावा । केवडे के केवडे नथी केवडे के तेवडे न । १५ सर्वार्थसिद्ध देवता जिम नारकी
नो परे । एवं जाव गेवेज्जागदेवस्य सल्लकुसिद्धदेवत्ते तहा नायत्तं । इम जालगी रवेयकदेवतानै सर्वार्थसिद्धना देवतानो परे जाणिनी । पगमेगरमण
अपे विहाय वेजयन्त जयन्त अपराजितदेवस्य नैरदयत्ते केवडया दक्षिंदिया अतीता गोयगा । एकका भगवन् विजय १ वेजयन्त २ जयन्त ३ अपराजित
ना देवता देवगे नारकीपिण केतला द्दुग्गैकरी मूक्का गोतम । अणंता केवडया बद्धेत्तगा नत्थि केवडया पुरस्कळा नत्थि एवं जाव पच्चिदियतिरिक्ख
जोगियत्ते मणुस्स अतीता । मनन्ता वगत्ता बद्धेत्तगा नथी केवडा पूर्वगीवा । इम जालगी पच्चिदियतिरिक्ख योनिया मनुष्णने पाळ्खी । अणंता

तच्चपराजितत्वे अतीता कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जरस्स अत्थि अह, केवत्तिया बद्धेल्लगा अह, केवत्ति
या पुरस्कळा कस्स अत्थि कस्स नत्थि जरस्स अत्थि अह । एगमेगस्सणं जत्ते ! विजयवेजयंतजयतच्चपरा
जियदेवस्स सब्बुत्तिसिद्धदेवत्ते केवडया दह्मिदिया अतीता ? गोयमा ! नत्थि । केवत्तिया बद्धेल्लगा नत्थि,
केवत्तिया पुरस्कळा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि, जरस्स अत्थि अह । एगमेगस्सणं जत्ते ! सब्बुत्तिसिद्धगदे
वस्स नेरइयत्ते केवत्तिया दह्मिदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता । केवडया बद्धेल्लगा, नत्थि । पुरस्कळा

द्वानि नसन्ति । कियन्ति पुरस्कृतानि, कस्य सन्ति कस्य नसन्ति, यस्य सन्ति अष्टौ ॥ एकैकस्य जदन्त । सर्वार्थसिद्धकदेवस्य कैरयिकत्वे
कियन्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम । अनन्तानि । कियन्ति चद्वानि नसन्ति पुरस्कृतानि नसन्ति । एवं मनुष्यवजाः यावद्दुष्टैवेव

वड लग्ग नत्थि पुरक्खुडा अहुवा सोलसवा चउवोसावा सखिज्जावा वाणअंतरजीयसियत्ते जह्वा नेरइयत्ते सोहल्लगदेवत्ते अतीता । अनन्ता कीधा
वडलग्ग नथी पूर्वकीधा ८ । १६ । २४ संख्याता वाणअन्तरज्योधिजिमे नारकी तिम सोधमदेवपणें । अणंता वडलग्ग नत्थि पुरक्खुडा वरसइ अ
त्थि कस्सइ नत्थि जरस्सअत्थि अहुवा सोलसवा सखिज्जा अरुविज्जावा । अनन्ता इंद्रियकाधा वडलग्ग नथी पूर्वकीधा कहनेह्ने कहने नथी जइनेह्ने ८
१६ । संख्याता असंख्याता । एवं जाव गेविज्जादेवत्ते विजय वेजयंत जयंत अपराजियत्ते अतीता कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जरस्सअत्थि । इस जाल
गे येवेयकना देवता विजयवेजयन्त जयंत अपराजितने अतीतकाले कहनेह्ने कहने नथी जइनेह्ने । अहु कवइया वड लग्ग अहु कवइया पुरक्खुडा क
स्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जरस्सअत्थि । ८ केवला वडलग्ग ८ जंतला पूर्वकीधा कहनेह्ने कहने नथी जइनेह्ने अहु । एगमेगरमणं भंते विजय वेजयंत जयंत
अपराजियदेवस्स सब्बुत्तिसिद्धगदेवत्ते कवइया दह्मिदिया अतीता गायमा । तेहनें एवकाणे हे भगवन् विजय वेजयंत जयंत अपराजि देवनें सर्वार्थसिद्ध
इयता केवला द्रव्येन्द्रिय कीधा गौतम । नत्थि केवइया वडलग्ग नत्थि कवइया पुरक्खुडा अत्थि एव मनुस्सज्ज जाज गेविज्जागदेवत्ते एवरं मनुस्सत्ते

नल्लि । एवं मणुस्सवज्जं जाव मेवेज्जागदेवत्ते मणुस्सत्ते अतीता अणंता, केवडया वड्डेल्लगा नल्लि केवडया पुर
स्कफा अठ, विजयवेजयतजयंतापराजियदेवत्ते अतीता कस्सड्ड अल्लि कस्साड्ड नल्लि जस्सं अल्लि अठ
कंवडया वड्डेल्लगा, नल्लि । केवडया पुरस्कफा नल्लि । एगमेगस्सण जते ! सव्वसिद्धदेवस्स सव्वसिद्धदे
वत्ते केवडया दह्मिदिया अतीता ? गोयमा ! नल्लि, केवडया वड्डेल्लगा अठ । केवडया पुरस्कफा नल्लि ।
नेरडयाण जते ! नेरडयत्ते केवडया दह्मिदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता केवडया वड्डेल्लगा अस्सखेज्जा

त्वे मनुष्यत्वे अतीतान्ननत्तानि कियन्ति बहूनि नसन्ति । कियन्ति पुरस्कृतानि अस्ती । विजयवेजयन्तजयन्तापराजितदेवत्वे अतीता
नि कस्य रन्ति कस्य भसन्ति यस्य वन्ति, अस्ती । कियन्ति बहूनि नसन्ति । कियन्ति पुरस्कृतानि नसन्ति । यकेकस्य जडत्त । मनी
र्यसिद्धदेवस्य सर्वाण्यसिद्धदेवत्वे कियन्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गीतम । नसन्ति । कियन्ति बहूनि, अस्ती । कियन्ति पुरस्कृतानि
नसन्ति । नेरयिकाणां जडत्त । नेरयिकत्वे कियन्ति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गीतम । अततानि । कियन्ति बहूनि, असत्त्वानि ।

अतीता । कतन्ना वड्ड मग नथी जतन्ना पूर्वेकीधा नथी एम मनुष्यज्जीं जावमे वेवेय देवता जमे ए विविध मनुष्यपणे मूक्का । अतन्ना जावयायड्ड लगा
जावयायड्ड पुरस्कफा अठ विजय वेजयत जयंत अपराजितदेवत्ते अतीता कस्सड्ड अल्लि कस्साड्ड नल्लि जस्सं अल्लि अणंता । कतन्ना जावया नथी केव
डा पूर्वेकीधा ए विजा वंजयंत जयंत अपराजितदेवता प्रथ अतीता, कस्सड्ड कस्साड्ड नल्लि जस्सं अल्लि अणंता । केवडया वड्डेल्लगा नल्लि केवडया पुरस्क
फा नल्लि एगमेगस्सणं जते सव्वसिद्धदेवस्स सव्वसिद्धदेवत्ते जावया दह्मिदिया अतीता गोयमा नल्लि । नेरडये ए कतन्ना वड्डेल्लगा नथी पूर्वेकत
ताकी ता वल्लि नथी एकेकमे मगान् सर्वाण्यसिद्धता एताने सर्वाण्यसिद्धता देवतापणे कतन्ना दह्मिदिय अतीतकालेकी मूक्का गोयमा नथी । जावया
वड्डेल्लगा प्रड जावया पुरस्कफा नल्लि । नेरडयाणं भवे नेरडयत्त जावया दह्मिदिया अतीता गोयमा । केवडा वड्डेल्लगा ए कतन्ना पूर्वेकीधा नथी ना

केवडया पुरस्कृता इणंता । नेरडयाणं जंतं ! असुरकुमारत्वे केवतिया दक्षिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणता । केवडया बद्धेलगा नत्थि, केवडया पुरस्कृता इणंता । एवं जाव गेविज्जदेवत्ते । नेरडयाणं जंतं ! विजयवेजयंतजयंतापराजियदेवत्ते केवडया दक्षिंदिया अतीता नत्थि, केवतिया बद्धेलगा नत्थि, केवडया पुरस्कृता असखेज्जा । एव सच्चसिद्धदेवत्तेणं एव जाव पच्चिंदियतिरिक्कजाणियाणं सच्चसिद्धदेवत्ते जाणियत्तं, नवरं वणस्सइकाडयाणं विजयवेजयंतजयंतापराजियदेवत्ते सच्चसिद्धदेवत्तेय पुरस्कृता इणता ।

कियति पुरस्कृतानि, अनतानि । नेरयिकाणां जदन्त । असुरकुमारत्वे कियति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गीतम । अनन्तानि । कियति बहूनि, नसति । कियति पुरस्कृतानि अनतानि । एव यावद्गुणैकदेवत्वे । नेरयिकाणां जदन्त । विजयवेजयंतजयंतापराजितदेवत्वे कियति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? नसति । कियति बहूनि ? नसति । कियति पुरस्कृतानि असङ्केयानि । एवं सर्वार्थसिद्धकदेवत्तेपि एवं यावत्पञ्चन्द्रियतिषण्णोनिकानां सर्वार्थसिद्धकदेवत्वे जणितवय, नवरं वनस्पतिकायिकानां विजयवेजयंतजयंताऽपराजित

रत्तौने भगवन् नारकीयणे केतला द्रव्येन्द्रिय अतीतकाले करीमूक्का गीतम । अणंता केवडया बद्धेलगा असखिज्जा केवडया पुरस्कृता इणंता नेरडयाणं असुरकुमारानि जावतिया दक्षिंदिया अतीता गोयमा । अनन्ता केतला बाध्या असखयाता केतला पूर्वेकाधा अनन्ता नारत्तौने भगवन् असुरकुमारपणे केतला द्रव्येन्द्रिय अतीतकाले करीमूक्का गीतम । अणता केवडया बद्धेलगा नत्थि केवडया पुरस्कृता इणंता । अनन्ता केतला बाध्या नथो केतले पूर्वेकाधा अनन्ता । एवं जाव गेविज्जदेवत्ते नेरडयाणं भंते विजय वेजयंत जयंत अपराजितदेवताने केवडया दक्षिंदिया अतीता गोयमा । इमं ज्ञानं गेवेषकता देवता तालगे कहिवा नारत्तौने भगवन् विजय वेजयंत जयंत अपराजितदेवताने केतला द्रव्येन्द्रिय अतीतकाले करीमूक्का गीतम । नत्थि केवडया बद्धेलगा नत्थि केवडया पुरस्कृता संखेज्जा एवं सच्चसिद्धदेवत्तेपि एवं जाव पच्चिंदियतिरिक्कजाणियां सच्चसिद्धदेवत्ते भा० नवरं । नथो के

સહસિંમં પુરુસસહસિદ્ધગવજ્ઞાણં સઠાણં વઢેલ્લગા અસંખેજ્ઞા પરઠાણે વઢેલ્લગા નત્થિ । મણુસસાણં જંતે !
 નેરહયત્તે અતીતા અણંતા । વઢેલ્લગા નત્થિ, પુરુક્કઠા અણંતા । એવં જાવ મેવેજ્ઞાદેવત્તે નવરં સઠાણે અ
 તીતા અણંતા । વઢેલ્લગા સિયસંખિજ્ઞા સિયઅસંખિજ્ઞા । પુરુક્કઠા અણંતા । મણુસસાણં જંતે ! વિજયવે
 જયંતજયતાપરાજિયદેવત્તે કેવલિયા દહ્મિદિયા અતીતા ? ગાયમા ! સંખિજ્ઞા દહ્મિદિયા અતીતા, કેવ

દેવત્વ સર્વાર્થસિદ્ધકદેવત્વે પુરુસ્કૃતાન્યનતાનિ । સર્વેષા મનુષ્યસર્વાર્થસિદ્ધકવર્જાના સ્વસ્થાને વદ્ધાન્યસહ્વંયાનિ, પરસ્થાને વદ્ધાનિ' નસ
 તિ । મનુષ્યાણા પ્રદંત । નૈરયિકત્વ ડતીતાન્યનતાનિ । વદ્ધાનિ નસતિ, પુરુસ્કૃતાન્યનતાનિ । એવં યાવદ્દ્યૈત્રેયકદેવત્વ નવરં સ્વસ્થાનેડતીતા
 નિ અનન્તાનિ' વદ્ધાનિ સ્વાત્સહ્યયાનિ સ્વાદસહ્યયાનિ, પુરુસ્કૃતાન્યનતાનિ । મનુષ્યાણા પ્રદંત । વિજયવૈજયંતજયંતાપરાજિતદેવત્વે કિયતિ

તલા વાધ્યા નથી કેતલા પૂર્વકીધા સંખ્યાતા દમ સર્વાર્થમિદ્ધના દેવતા તાલી કહિયો દમ જાલમે પંચેદ્ધિયનિયેચ તાલમે સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતાનોપરંપરા
 યે કહેયો એ વિશેષ । વળજ્ઞાદ કારણાણ વિજય વૈજયંત જયંત અપરાજિયદેવત્તે સહસિદ્ધગવજ્ઞાણં સઠાણં વઢેલ્લગા અસંખિજ્ઞાપરઠાણે વઢેલ્લગા નત્થિ । અ
 નન્તાકીજા દમ કહિયો સર્વને કહિયો સર્વને સ્થાને અસંખ્યાતા પરસ્થાને વાધ્યા નથી । વળજ્ઞાદકારણાણ સંઘેણે વઢેલ્લગા અણંતા મણુસસાણં નેર-
 અતીતા અણંતા વઢેલ્લગ નથિ પુરુક્કઠા અણંતા । વળજ્ઞાદકારણાણે સ્વસ્થાનક વાધ્યા અનન્તાકહિયો અતીતાકાલે મનુષ્યમે અનાવૈતારકીપથે અતી-
 કાલે અનન્તાતરોમૂંઝ્યા વાધ્યા નથી પૂર્વે તોધા તે અનન્તા । એવં જાવ મેવેજ્ઞાદેવત્તે નવરં સઠાણે અતીતા અણંતા વઢેલ્લગા સિયસંખિજ્ઞા સિયઅસંખિ
 જ્ઞા પુરુક્કઠા અણંતા । દમ જાલમે મૈત્રેયકદેવતા તાલમે પંચેદ્ધિય પરસ્થાનકે અનન્તકહિયા અતીતાકાલે વઢેલ્લગ કિયારે સંખ્યાતા અસંજ્ઞાતા
 કહિયા પૂર્વકીધા તે અનન્તા કહિયા । મણુસસાણં જંતે વિજય વૈજયંત જયંત અપરાજિયદેવત્તે મેવેજ્ઞા દહ્મિદિયા અતીતા ગાયમા । મનુષ્યમે મગવન

तिया बद्धेलगा नल्यि, केवतिया पुरस्कळा, सियसंखिजा सियअसंखिजा । एवं सख्ठसिद्धदेवतेवि, वा
णमंतरजोइसियादेवाणं एवंचेव । सोहस्यदेवाणं एवंचेव नवरं विजयवेजयंतजयंतापराजियदेवते अतीता
असंखिजा । वद्धेलगा नल्यि, पुरस्कळा असंखिजा । सख्ठसिद्धदेवते अतीता नल्यि, बद्धेलगा नल्यि,
पुरस्कळा असंखिजा । एवं जाव गेविजादेवाणं विजयवेजयंतजयंतापराजियाणदेवाणं जंते ! नेरडयते
केवतिया दहिंदिया अतीता ? गोयमा ! अणंता, केवइया बद्धेलगा नल्यि, केवइया पुरस्कळा नल्यि ।

द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम । संख्येयानि द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि, कियंति बद्धानि नसंति, कियति पुरस्कृतानि स्यात्संख्येयानि स्याद्
संख्येयानि । एवं सर्वार्थसिद्धदेवत्वेपि । वानव्यन्तरज्योतिष्कदेवाना एववैव ' सौधर्मदेवा नामेवं धैव नवरं विजयवेजयंतजयंतापराजितहे
वत्वे अतीतान्यसंख्येयानि, बद्धानि नसंति, पुरस्कृतान्यसंख्येयानि । सर्वार्थसिद्धदेवत्वे अतीतानि नसंति, बद्धानि नसति, पुरस्कृतान्यसं
ख्येयानि । एवं यावद्गोत्रेयकदेवानां । विजयवेजयंतजयंतापराजितानां देवानां जहत । नेरयिकत्वे कियति द्रव्येन्द्रियाण्यतीतानि ? गौत

विजय वेजयंत जयत अपराजित देवतापणे कोणता द्रव्येन्द्रिय अतीतकाले करीमूल्या गौतम । असंखिजा केवइया बद्धेलगा नल्यि केवइया पुरस्कळा
सियसंखिजा सियअसंखिजा । असंख्याता केतलाबध्या नथी केतलापूर्वकोधा किवारे संख्याता किवारे असंख्याता । एवं सख्ठसिद्धदेवतेवि वाणमंत
जोगसियदेवाण एवंचे । सोहस्यदेवाणं एवंचे । नवरं । इम सर्वार्थसिद्धता देवते प्रत्यक्ष तांहे कहिवी वानव्यन्तर ज्योतिषी देवतापिण इमहीज कहि
वी सौधर्म देवतानेपिण इम हीज ण विशेष । विजय वेजयंत जयंत अपराजितदेवते अतीता सखिजा बद्धेलगा नल्यि पुरस्कळा असंखिजा । विजय
वेजयंत जयत अपराजितने आलावे अतीतकाल इम संख्याता कहिवा बद्धेलगा कहिवा पूर्वकोधा ते असंख्याता कहिवा । सख्ठसिद्धदेवते अतीता
नल्यि बद्धेलगा नल्यि पुरस्कळा असंखिजा । सर्वार्थसिद्धते आलावे अतीतकाले नथी कहिवा बद्धेलगापिण न कहिवा पूर्वकोधा असंख्याता कहिवा ।

एवं जाव जोइसियत्ते नवर एसि मणुस्सत्ते अतीता अणंता केवडया बद्धेल्लगा नत्थि, पुरस्कळा असंखे
जा । एवं जाव गेवेज्जगदेवत्ते सठाणे अतीता असंखेजा केवडया बद्धेल्लगा असंखेजा, केवडया पुर
स्कळा असंखेजा । सत्थठसिद्धगदेवत्ते अतीता नत्थि, बद्धेल्लगा नत्थि, पुरस्कळा असंखेजा । सत्थठसि

म । अनंतानि, कियति बद्धानि ? नत्थि, कियति पुरस्कृतानि ? नत्थि । एव यावज्ज्योतिष्मत्ते नवर एतेषां मनुष्यत्वे अतीतान्यनंतानि,
कियति बद्धानि नत्थि, कियति पुरस्कृतानि असंखेयानि । एवं यावद्गैवेयकदवत्वे, स्वस्थाने अतीतान्यसंखेयानि, कियति बद्धानि अ
संखेयानि, कियति पुरस्कृतान्यसंखेयानि । सर्वार्थसिद्धदेवत्वे अतीतानि नत्थि बद्धानि नत्थि पुरस्कृतानि असंखेयानि । सर्वार्थसिद्ध

एवं जाव गेविज्जगदेवत्ते विजयवैजयंत जयं न अपराजितदेवत्ते भगवन् नारकीपणे केतला द्रव्येद्रिया अतीता गोयमा । एव आलावे जालगे गेवेयकमा
देवता तालगे कडिवा जि।वेजयंत जयं न अपराजितदेवत्ते भगवन् नारकीपणे केतला द्रव्येद्रिय अती।का से कळा गोतम । अणंता केवडया बद्धेल्लगा
नत्थि केवडया पुरस्कळा नत्थि एवं जाव जोइसियत्ते नवर मणुस्सत्ते अतीता अणंता । अनन्ता केतलावधेग नथी केतला पूर्वकोधा तपिण नथी इस
जालगे ज्योतिषोनी अलावी तालगे ए विशेष मनुष्यपणे अतीतकाले अनन्ता कडिवा । बद्धेल्लगा नत्थि पुरस्कळा असंखिजा पय जाव गेविज्जगदेवत्ते
सठाणे अती।ा असंखिजा बद्धेल्लगा असंखिजा पुरस्कळा । बद्धेल्लगा नथी कडिवा पूर्वकोधा ते असंख्याता कडिवा इस जालगे गेवेयकमा देवता तां
लगे स्वस्थाने अतीतकाले असंख्यात कडिवा बद्धेल्लगा असंख्याता कडिवा । असंखिजा सव्वड्ढनिदुधगदेवत्ते अतीता नत्थि बद्धेल्लगा नत्थि पुरस्कळा अ
संखिजा सव्व ड्ढसिद्धगदेवत्ते भगवन् नारकीपणे केतला द्रव्येद्रिया अतीता गोयमा । सर्वार्थसिद्धदेवत्ते अतीतकाले न कडिवा बद्धेल्लगापिण न कडिवा
पूर्वकत असंख्याता कडिवा सर्वार्थसिद्धदेवत्ते अनन्ता केतलावधेग नथी केतला पूर्वकोधा गोतम । अणंता केवडया बद्धेल्लगा नत्थि
केवडया पुरस्कळा गोयमा । अनन्ता केतलावधेग नथी केतला पूर्वकोधा गोतम । नत्थि एवं मणुस्सत्ते जाव गेविज्जगदेवत्ते मणुस्सत्ते अतीता अणं

कृगदेवाणं जन्ते ! नेरइयत्ते केवइया अतीता ? गोयमा ! अणंता, केवइयां वहेल्लगा नत्थि । केवइया पु
रक्खता नत्थि । द्वार । कतिणं जन्ते ! जाविंदिया पखत्ता ? गोयमा ! पंचजाविंदिया पखत्ता, तजहा—
सोइंदिए जाव फासिंदिए । नेरइयाण जन्ते ! कइ जाविंदिया पखत्ता ? गोयमा ! पंच जाविंदिया पख
त्ता, तजहा—सोइंदिए जाव फासिंदिए । एव जस्स इंदिया तस्स तत्थिया जाणियत्ता । जाव वेमागियाणं ।

देवाना जदत्ता । नेरयिकत्थे कियन्त्यतीतानि ? गोतम । अनन्तानि, कियन्ति वद्वानि नसन्ति, कियन्ति पुरस्कृतानि नसन्ति ॥ द्वारम् ॥ क
ति जदत्ता । जावेन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि ? गोतम । पञ्च जावेन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि तद्यथा—ओत्रेन्द्रियं यावत्स्पर्शनन्द्रियम् । नेरयिकाणा जद
त्ता । कति जावेन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि ? गोतम । पञ्च जावेन्द्रियाणि प्रज्ञप्तानि तद्यथा—ओत्रेन्द्रियं यावत्स्पर्शनन्द्रियमेव यस्येन्द्रियाणि तस्य
तावन्ति जगितव्यानि । यावद्देसानिकानाम् । एकैकस्य जदत्ता । नेरयिकस्य कियन्ति जावेन्द्रियाण्यतीतानि ? गोतम । अनन्तानि । कियन्ति

ता वद्वेजगा नत्थि पुरक्खता सख्खजा । नथो रम १ मनुष्यता अलाभो वर्जो नै जाल्लगे प्येवेजकता देवता मनुष्यणै केवलद्रव्येन्द्रिय अतीतकारे कत्ता
अनन्ता वधेजग नज्जहवा पंचकतसख्खजा कहिया । विजय वेजगं जयन अपराजितवत्ते केवइया दव्वेदिया अतीता गोयमा । द्विये विजय वेजयं
त जयन अपराजितवत्तपणे केवलद्रव्येन्द्रिय अतीतकारे कत्ता गोयमा । संख्खजा केवइया वद्वेजगा नत्थि केवइया पुरक्खता नत्थि सव्ववृत्तिदधमदे
वाण भन्ते सव्वमिद्वगदेवत्ते केवइया दव्वेदिया अतीता गोयमा । संख्याता दोल्ला वधेजग नहो केवला पूर्णत नथो सर्वार्थसद्वत्ता देवने भगवन् सर्वार्थ
भिज्जना देवतापणे केवला द्रव्येन्द्रियमूक्यानदी गोयमा । नत्थि केवइया वधेजगा सख्खजा केवइया पुरक्खता नत्थि । द्वारं नथो केवला वधेजग सख्खजा के
वला पूर्णकाथा नथो द्रव्येन्द्रिये द्वार कत्तो इति १५ । २ । उद्देश । कतिणं भन्ते भवेदिया प० गोयमा पंचमावेदिया प० त० भन्ते भवेदिया प० गोयमा
नेरइयाणं भन्ते केवइया भावेदिया प० गोयमा । केवला भगवन् भावेदिय गोतन भावेदिय नारणी भगवन् केवला

एगमगरस्य जत ! नरइयस्य कवडया ज्ञावाद्या अताता ? गायमा ! अणता । कवडया बहुलगा पन
 कवडया पुरस्कृता पचवा दसवा एकारसवा संखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा । एवं असुरकुमारस्य
 नवरं पुरस्कृता पंचवा दसवा छवा संखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा । एव जाव थणियकुमारस्य । एवं
 पुढविक्काडया आउक्काडया वणस्सडकाडस्य । वेडदियतेइदियचउरिदियस्य । तेउक्काडयवाउकाड

यद्वाणि पच' कियन्ति पुरस्कृतानि पच वा दश वा एकादश वा सस्ययानि वा असस्ययानि वा अनन्तानि वा । मधमसुरकुमारस्यापि न
 वर पुरस्कृतानि पच वा दश वा पद्मा सस्येयानि वा असस्येयानि वा अनन्तानि वा । एव यावरस्तनितकुमारस्यापि । एव पथित्रीकायिका
 प्तायिकवनस्पतिकायिकस्यापि । हीन्द्रियनीन्द्रियचतुरिन्द्रियस्यापि । तेजस्कायिकवायुकायिकस्यापि एवमेव नवर पुरस्कृतानि पद्मा सप्तवा

भावेदियकक्षा नीम । पच भावेदिया प० तं० सोतेदिण जाव फासेदिण एवं जस जइइदिगा तस्य तनिय भा० जाव वेनगिया । ५ भावेदियकक्षा
 ते योनेदिय जाव स्येदिग इम जेहने जेतला इन्द्रिय तेहने तेतला भावेदियकक्षा जालगे वैमानिक । एगमिगस्य भते नरइयस्य कवडया भावेदिया
 अनीता गी० । इवैएकेकने भगवन् नारकीने जेतला भावेदियकरीमूक्का गी० । अणता केषःया बडलगा पच को० पुरस्कृता पचवा दसवा एकारसवा
 संखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा । अनन्ता जेतला बहुलग पाचकतसे पूर्वकोधा पाचःन्द्रिय १० ११ सख्याता असस्यता अनन्ता । एवं असुरकुमार
 स्य नवरं पुरस्कृता पचवा छवा संखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा एवं जाव थणियकुमारस्य । इम असुरकुमारने ए विशेष पूर्वकोधा ५ ६ सख्या
 त असस्यता अनन्ता इन्द्रिय इम चालगे स्तनितकुमार । एवं पुढविक्काडया आउक्काडया वणस्सडकाडयस्य वेः दिय तेइ दिय चउरिन्द्रियस्य तेउ
 काडय वाउकाडयस्य । इम पथिवीकाय अकाय वनस्पतिकायपि वेन्द्रिय तेन्द्रिय चौरिन्द्रिय तेषि तेवकायनेपण । एवंचैव नवर पुरस्कृता छवा
 सप्तवा संखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा पचेदियतिरिक्खणीयस्य जाव इशाणस्य । ए विशेष पूर्वकोधा ६ । ७ सख्याता असस्यता अनन्ता पचे

गोयमा ! अणंता, केवडया वडेल्लगा असंखेजा, केवडया पुरस्कळा अणंता । एवं जहा दंडिदिएसु पोह
तेणं दंडु जणित तहा भाविदिएसु पोहतेणं दंडु भाणियत्ता नवर वणस्सडकाइयाण वडेल्लगावि अण
ता । एगमेगस्सणं जतं ! नेरडयस्स नेरडयते केवडया भाविदिवा अतीता ? गोयमा ! अणता । वडेल्ल
गा पंच, पुरस्कळा कस्मड अत्थि कस्सड नत्थि जरस्स अत्थि पंचवा दमवा पत्तरसवा सखेजावा असंखे
जावा अणतावा । एवं असुरकुमाराणं जाव थणियकुमाराणं । नवरं वडेल्लगा नत्थि । पुढविकाइयत्त जा

यानि, कियन्ति पुरस्कृतानि ? अनन्तानि । मय यथा द्रव्येन्द्रियेषु पृथक्तेन दशकं उक्तं स्तथा ज्ञानेन्द्रियेषुपि पृथक्तेन दशकं ज्ञातव्यं
नवरं वनरपतिकायिकानां बहून्यप्यनन्तानि । एकैकस्य प्रदत्त ! नैरयिकस्य नैरयिकत्वे किमन्ति ज्ञानेन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम ! अनन्ता
नि' बहूनि पच, पुरस्कृतानि कस्य सन्ति कस्य नरन्ति यस्य सन्ति पच वा दश वा पचदश वा सखेयानि वा ऽसखेयानि वा ऽनन्ता
नि वा । एवमसुरकुमाराणां यावत्तन्निर्तकुमाराणां नवरं बहूनि नसन्ति' पृथिवीकायिकत्वे यावद्दीन्द्रियत्वे यथा द्रव्येन्द्रियाणि, त्रीन्द्रि

अनन्ता । दंडिदिएसु पुहुत्तेण दंडो भाणियो तहा भावेन्द्रियसुवि पुहुत्तेणं दंडो भा० वणस्सडकाइयाण वडेल्लगा अणंता भा० । इमं जिमं द्रव्येन्द्रिये
पृथक्त्वो दंडककळो तिम भावेन्द्रियो पृथक्त्वो दंडक कळो वनरपतिनै वडेल्लगा अनन्ताकळा । एगमेगस्सणं भवे नेरडयस्स नेरडयते कोइया भाविदिवा
अतीता गोयमा । एकेका ररकीने हे भगवन् कतना भावेन्द्रियकळा हे गोयम । अणंता वडेल्लगा पच पुरस्सड, कस्मड अत्थि कस्सड नत्थि जरस्सत्थि । अ
नन्ता वडेल्लगा ५ पूर्वकीधा कहनें नथा जेहनैकै तडनें । पंचवा दमवा पत्तरसवा सखेजावा असंखेजावा अणंतावा । ५ । १० । १५ । सरयाता असंखे
ता अनन्ता ३ । द्वय । एवं असुरकुमाराणं जाव थणियकुमाराणं नवरं वडेल्लगा नत्थि पुढविकाइयत्त जाव वेदिय जहा दंडिया तेंदियत्तेमि । इमं अस
रकुमार जालगै स्तानितकुमार ए विशेष बधेत्तम नही इमं विधीकायपिण जातगे वेदियपिण जिमं द्रव्येन्द्रिय इन्द्रियपणैपिण । तहा पुरस्सडका इति

यस्सवि एवंचेव नवरं पुरस्कृता लवा सत्तवा संखिजावा असंखिजावा अणंतावा । पंचिदियतिरि
स्कजोणियस्स जाव ईसाणस्स जहा असुरकुमारस्स नवरं मणुस्सस्स पुरस्कृता कस्मड् अत्थि कस्स
ड नत्थि न्ति जाणियत्वं । सणकुमार जाव गेवेज्जागस्स जहा नेरडयस्स । विजयवेजयतजयतअपराजिय
देवस्स अतीता अणता बद्धेलगा पंच पुरस्कृता पंचवा दसया पन्नासया सखिजावा । सत्तुसिद्धदेवस्स
अतीता अणंता, बद्धेलगा पंच केवडया पुरस्कृता पंच । नेरडयाण जंते ! केवडया जाविंदिया अतीता ?

सखेयानि वा असखेयानि वा अनन्तानि वा । पञ्चेन्द्रियतियंग्योनिकस्य यावदीद्वानस्य यथासुरकुमारस्य नवरं मनुष्यस्य पुरस्कृतानि क
स्य सन्ति कस्य नसन्तीति ज्ञातव्यम् । सनत्कुमार (प्रभृति) यावद्गृहेयकद्वयस्य यथा नेरयिकस्य । विजयवेजयतजयतपराजितदेवस्या
तीतान्यनन्तानि । बद्धानि पञ्च, पुरस्कृतानि पञ्च वा दश वा पञ्चदश वा सखेयानि वा । सर्वार्थसिद्धदेवस्यातीतान्यनन्तानि । बद्धानि प
ञ्च, कियन्ति पुरस्कृतानि ? पञ्च । नेरयिकाया जदन्त । कियन्ति जावेन्द्रियाण्यतीतानि ? गौतम । अनन्तानि । कियन्ति बद्धानि ? असद्धे

न्द्रियनिर्यचने जालगे ईशानने । जहा असुरकुमारस्य नवरं मणुस्य पुरस्कृता कस्मड् अत्थि कस्स । नत्थि निभाणियत्वं । जिम असुरकुमारने ए विशेष
मनुष्ये पूर्वकीधा केहनेके केहनेनयी इमं कडिवा । सणकुमार जाव गेवेज्जागस्य जहा नेरडयस्य विजय वेजयत जयत अपराजितदेवस्य अतीता अणता
बद्धेलगा पंच पुरस्कृता । सनत्कुमारने जालगे येवेयकताः जिमनारको निमविजयये जयत जयत अपराजितदेवने पूवे अनन्ता बाध्य पाचपूर्वकीधा ।
पंचवा दसया पन्नासया सखिजावा स-सिद्धदेवस्य अतीता अणता बद्धेलगा पंच पुरस्कृता पंच द. र. ५ । १० । १५ सख्याता इन्द्रियद्वै सर्वार्थनिष्ठ
नादेवने कीता अनन्ताबाध्या ५ पूर्वकीधा ६ । १५ । २ । हार समाम थयो । नेरडयाण भते केवडया भाविंदिया अतीता गौयमा अणता केवडया बद्धे
लगा असखिजा क० पुरस्कृता अणता । नारकीने भगवन् केवलाभावेन्द्रिय खेई मूक्या गौतम अनन्ता कननाबाध्या असंख्याता इमं जिम पूर्वकीधा

पु द्विरुत्पन्नस्यानन्तरजवे नियमतो मोक्षगमनात्, एवं यथा नेरयिकत्वादिषु चतुर्थैज्ञातो स्थानेषु चिन्ता कृता तथा असुरकुमारादीनामपि प्रत्येकं कर्तव्या पूर्वोक्तजावनानुसारेण स्वयमुपयुज्य परिजावनीया, ज्ञावेन्द्रियसूत्राण्यपि सुगमान्येव केवलं द्रव्येन्द्रियगतजावनानुसारेण तत्र जा

व वेइंदियत्ते जहा दधिंदिया, तेइदियत्ते तहेव नवर पुरस्कृता तिसिवा छ्वा नववा संखेज्जावा असंखेज्जावा अणंतावा । एवं चउरिदियत्तेवि नवरं पुरस्कृता चत्तारिवा अठ्ठावा बारसवा संखेज्जावा असंखेज्जावा अणंतावा । एवं तेचेव गमो चत्तारि नेयत्ता जचेव दधिंदिएसु नवरं ततियगमो जाणियत्तो जरस जइ जे इंदिया ते पुरस्कृतेसु मुण्यत्ता चउत्यगमो जहेव दधिंदिया जाव सव्वहसिइगदेवाणं सव्वहसिइगदेवत्ते केव

यत्ते तथैव नवर पुरस्कृतानि तिसृवा षट्ठा नववा सख्येयानि वा असख्येयानि वा अनन्तानि वा । एवं चतुरिन्द्रियत्तेपि नवरं पुरस्कृतानि चत्वारि वा अष्टौ वा द्वादश वा सख्येयानि वा असख्येयानि वा अनन्तानि वा एव ते चैव गमाद्यत्वारो ज्ञातव्या ये चैव द्रव्येन्द्रियेषु नवरं तृतीयगमो ज्ञातव्यो यस्य यतीन्द्रियाणि तानि पुरस्कृतपु ज्ञातव्यानि चतुर्थगमो यथैव द्रव्येन्द्रियाणि यावत्तत्तवार्यसिद्धदेवानां सवार्थं

वा छ्वा नववा संखेज्जावा असंखेज्जावा अणंतावा । तिसरुथं पूर्वकीवा त्रिण ३ हे । नव ९ सखाता अनन्तावा । एवं चउरिदियत्तेवि नवरं पुरस्कृता चत्तारिवा अठ्ठावा बारसवा संखेज्जावा असंखेज्जावा अणंतावा । इमं चौरिन्द्रियपिण ए विशेष पूर्वकीवा ४ । ८ । १२ । संखाता असंखाता अनन्ता । एवं एउचेव गमा चत्तारि नेयत्ता जचेव दधिंदिएसु नवरं ततिय गमो जाणियत्ता । इमं ४ गमाकहिवा जिमं द्रव्येन्द्रियकह्यो तिमं ७ विशेष तीजे नक्कावे जाणिवो । जरस जइ इंदिया तइवा पुरस्कृता समुनेत्तवा चउत्यगमो जहेव दधिंदिया जाव सव्वहसिइगदेवाणं सव्वहसिइगदेवत्ते केवइत्ता भाविंदिया । जेहनै जेतत्ता इदं तेहनै तेतत्ता पूर्वकीवा जाणिवो चौथगमो जिमं द्रव्येन्द्रिय तिमं जाणिवो ज्ञातगे सर्वार्थसिद्धता सर्वार्थसिद्धता देवनासर्वने केनेनाने भावेन्द्रिय । अतीता नत्ति वइत्ता सखेज्जा पुरस्कृता नत्ति । पञ्चवणाए पञ्चरुमं इदं पय सत्ता ॥ अतिक्रम्या नथी वइत्ता संखाता पूर्वकीवा

॥ त
दन व्याख्यात पञ्चदश पद । अधुनावाक्यमारभ्यत-तस्यचायमात्रसम्बन्ध इहानन्तरपद प्रधानपदहृतत्वादान्प्रययतामश्च लक्ष्यादिसङ्ख्यात् वि
शेषत इन्द्रियपरिणाम उक्त स्ततस्तदनन्तरमिह परिणामसाम्यात् प्रयोगपरिणामः प्रतिपाद्यते, तत्रचदमादिसूत्रं-कविहणं जत । इत्यादि ॥ क
तिविधः कतिप्रकारो यमितिवाक्यालङ्कारे जदन्त । प्रयोगः प्रज्ञप्तः प्रयोग इति प्रपूर्वस्य युक्तिर्योगे इत्यस्य चञ्चलस्य प्रयोग परिस्पन् । क्रिया
आत्मव्यापार इत्यर्थः, अथवा प्रकर्षेण युज्यते व्यापार्यते क्रियासु सम्बन्ध्यते वा साम्प्रदायिकेयोपयकर्मणा सहात्मा गाननेति प्रयोग पुन्याप्नोति

तिया जाविंदिया श्रुतीता नत्थि । बद्धेल्लगा संरोज्जा पुरस्कृता नत्थि ॥ इति पन्तत्रगाए जगवतीए इदिय
पदं सम्मत्तं ॥ १५ ॥ कतिविहणं जंते ! पत्तगे पम्पत्ते ? गोयमा ! पम्परसविहे पम्पत्ते, तंजहा-
सञ्चमणप्पत्तगे मोसमणप्पत्तगे सञ्चामोसमणप्पत्तगे असञ्चामोसमणप्पत्तगेवि । एवं वडप्पत्तगे वि चउहा ।

सिद्धदेवत्ये क्रियन्ति जावेन्द्रियाणा गतीतानि नसन्ति यद्दानि सस्येयानि पुरस्कृतानि नसन्ति ॥ इति श्री मदुपाध्यायराभचन्द्रगार्गाधिनये
न नानकचन्द्रण धिरचित प्रज्ञापनानुवादे इन्द्रियपद समाप्तम् ॥ १५ ॥ कतिविधो जदन्त । प्रयोगः प्रज्ञप्तः २ गौतम ।
पञ्चदशविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-सत्यमनःप्रयोगो मृषामनःप्रयोगः सत्यमृषामन प्रयोगो ऽसत्यमृषामन प्रयोगः । एवं वाक्प्रयोगोपि चतुर्हो

नथो । इति प्रज्ञापना भगवतो माहि पनरमो पद इ द्वियनो परिणाम कक्षी १५ । ४ । पनरमे पदे सीधेऽग्नेये समाप्त पथो ॥ १५
कनिविहणं भंते पयोगं प० गोयमा पम्परसविहेपयोगी प० तं० । द्विवै सालमेपयोगी पद कहेके केतलेमेहे पयोगकक्षा संराये इत्यादि गौतम १५ विधे
प्रयोगकक्षी जेणेकोणये ते प्रयोग ते कहेके । सञ्चमणप्पयोगी मोसमणप्प० सञ्चामोसमणप्प० असञ्चामोसमणप्पयोगी । सत्यमनोप्रयोग १ मृषामनोप्रयोग
ग २ सत्यामृषामनप्रयोगी असत्यामृषामनप्रयोग । एवं चउहावयपयोगी भा० सरात्तियसरीरत्तायपयोगी सरात्तियमोससरी का० वेचवियसरीरका०

करणे प्रत्ययः, जगवानाह-पञ्चदशविधः प्रज्ञाः । तदेव ध्वजद्वयविधत्वं दर्शयति-सद्यमण्यप्युक्ते इत्यादि ॥ अतो अनुयः पदार्थोवा तेषु य
 यासत्य सुक्तिप्रापकत्वेन यथास्थितवस्तुस्वरूपचिन्तनेन च साधु सत्यं नास्ति जीवः सदसद्रूपो देहमात्रस्याप्येत्यादिरूपतया यथास्थितवस्तु
 चिन्तनपरं सत्यं च तत् तन्मनश्च सत्यमनस्तस्य प्रयोगो व्यापारः सत्यमनःप्रयोगः ॥ असद्यमण्यप्युक्ते इति ॥ सत्यविपरीतं सत्यं नास्ति जीवः एका
 न्तसद्रूपव्यत्यादिकृत्विकल्पनपरं तच्च तन्मनश्च तस्य प्रयोगो असत्यमनःप्रयोगः ॥ सद्यमोसमण्यप्युक्ते इति ॥ सत्यमृषा सत्यासत्ये यथा ध्वजद्वय
 लाशादिमिश्रेषु बहुषु शोकवृक्षेषु अशोकवनसंलेदं मिति विकल्पनपरं तन्नहि कतिपयाऽशोकवृक्षाणां सङ्ख्यायात् । तच्च तन्मनश्चेत्यादि प्राग्बतः,
 तथा अमघ्नमोसमण्यप्युक्ते इति ॥ य न सत्यं नापि मृषा तदसत्यामृषा इह विप्रतिपत्तौ सत्या वस्तुप्रतिष्ठाशया सर्वज्ञमतानुसारेण विकल्पते य
 या नास्ति जीवः सदसद्रूप इत्यादि त त्रिकल सत्य परिज्ञागिक आराधिकत्वात्, य त्पुन विप्रतिपत्तौ सत्यां यद्वस्तुप्रतिष्ठाशयापि सर्वज्ञमतो

तीर्णं विकल्पते, यथा नास्ति जीवः एकान्तानित्योत्रेत्यादि, तद सत्यं विराधकत्वात्, यत्पुन यस्तुप्रतिष्ठाशयत्वरं स्वरूपमात्रपर्यालोचनपरं
 यथा द्रवतात् घट आनतयो गीर्वाचनीया इत्यादिचिन्तनपरं तत् असत्यमृषा इदं हि स्वरूपमात्रपर्यालोचनपरत्वात् न यथोक्तलक्षणं सत्यं
 नापि मृषा, यतदपि व्यवहारनयनतापक्षया द्रष्टव्यं मन्यथा विप्रतारणदुष्टिपूर्वकं असत्येनैव ज्ञातं । अन्यत्र तु सत्यं तच्च तन्मनश्च तस्य प्रयोगो अस
 त्यमृषामनःप्रयोगः, गव बहुष्वप्युक्तो वि चउहा इति ॥ यथा नन प्रयोगं हतुर्हं तथा वाक्प्रयोगोपि हतुर्हं, तद्यथा-सत्यवाक्प्रयोगो मृषावाक्प्र
 योगः सत्यमृषावाक्प्रयोगः असत्यामृषावाक्प्रयोगः, यतास्तु सत्यवागादयः सत्यमनः प्रकृतिय ज्ञापनीयाः पूर्वव ज्ञापिता इति, उरालियशरीरकाय
 प्युक्ते इति ॥ औदारिकादिज्ञाप्य मयवदमानः । औदारिक मय शरीर औदारिकशरीरं तदेव बुद्धलक्ष्म्यन्युदायकत्वात्, उपजीवमानत्वा
 न कायः औदारिकशरीरस्यायः तस्य प्रयोगः औदारिकशरीरकायप्रयोगः अथ विप्रतिपत्तौ सत्यां यद्वस्तुप्रतिष्ठाशयापि सर्वज्ञमतो

ति. श्रीदारिकस्य तन्मिश्रस्य श्रीदारिकमिश्र केनचह मिमित मितिचे दुष्यते-कामंशेन तथाशो रा-नियुक्तितादेन श्रावपरिज्ञा भ्ययने शोयग
 कामगणं जारेऽश्रान्तरजीयो तेनपरमिस्सेन जावसरीरस्सनिप्यती ॥ १ ॥ नत्तु मिमन्त मृजयनिष्ठं तथाहि-यथा श्रीदारिक कामंशेन मिश्रं
 तथा कामंशमप्यौ दारिकेण मिम, ततः कस्मा दौदारिकमिश्र मेघ त दुष्यते-नभारंशे मिति उच्यते-उद्य व्यपदेशसप्रवत्तनीया यन विवक्षिताथ
 प्रतिपत्ति नि प्रतिपत्ति श्रोतृणां भुपजायते अन्यदा सन्देहापत्तितोविषयलितायां प्रतिपत्त्या न तथा भुपकारः कृतः स्यात्, कामंशस्य शरीर
 मासंसारमविष्यदेनावस्थितत्वात् सकलेषुपि शरीरेषु सम्भवति, ततः कामंशमिश्र मित्युक्त नप्रापत किं तिर्यग्मनुष्याणां मपयांभावस्थाया त
 द्विवक्षित भुत दवनारकाणां मिति, तत उत्पत्तिमाश्रित्यौ दारिकस्य प्रधानत्वात्, कदाचित्कत्या च निःप्रतिपत्तांविषयतायैप्रतिपत्तयै श्रीदारि
 केण व्यपदिश्यत श्रीदारिकमिश्र मिति तथा यदौदारिकशरीरो वैक्रियलब्धिसम्पन्नो मनुष्यतिर्यक्पञ्चन्द्रियः पयांसकदादरवायुकायिकाया वैक्रि

य करोति तदा किलौदारिकशरीरप्रयोगस्य वत्तमानप्रदेशान् विक्षिप्य वैक्रियशरीरयोग्यान् पुद्गलानुपादाय वैक्रियशरीरपर्याप्त्या याव न्न पर्या
 स्ति भुपगन्वति तावत् यद्यपि वैक्रियण मिमन्तौदारिकस्यो जयनिष्ठाः तथा प्यौदारिकस्य प्रारम्भकतया प्रधानत्वा तेन व्यपदेश श्रीदारिक मि
 ति नवैक्रियेणाति, तथा आहारकमपि शरीरं यदा कश्चिदाहारकलब्धिमान् पूर्वधरः करोति तदा यद्यप्याहारकेण मिश्रत्वमौदारिकस्योजयनिष्ठां
 तथाप्यौदारिकप्रारम्भकतया प्राधान्यमिति तेन व्यपदेशप्रवृत्ति रौदारिकमिश्रमिति, नत्वाहारकमेति श्रीदारिकमिश्र च तत् शरीरवत्यादि पू
 र्वधत्, वैक्रियशरीरकायप्रयोगो वैक्रियशरीरपर्याप्त्या पयांसस्य वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगो दवनारकाणामपयांभावस्थाया मिश्रता च तदानी
 कामंशस्य सध शेटितयो अग्राह्यपरिहारो प्राग्वत्, तथा यदा मनुष्य स्तिर्यक्पञ्चन्द्रियो वायुकायिको वा वैक्रियशरीरीभूत्या कृतकार्यो वैक्रि
 य पाराजङ्घीषु रौदारिके प्रवेष्टु गतते तदा किल वैक्रियशरीरजलेनौदारिकोपादानाय प्रवर्तते इति वैक्रियस्य प्राधान्या तेन व्यपदेशो नौदारि

केणेति वैक्रियमिश्रितमिति । तथा आहारकशरीरकायप्रयोग आहारकशरीरपर्याप्त्या पर्याप्तस्य आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोग आहारकादौदारिक
 क प्रविशतः एतदुक्तं भवति यदा आहारकशरीरी भूत्वा कृतकायः पुनरप्यौदारिकं गृह्णाति तदा यद्यपि मिश्रत्वमुज्जयनिष्ठं तथाप्यौदारिके प्र
 वेश आहारकवलनत्याहारकस्य प्रधानत्वात् तेन व्यपदेशोर्नौदारिकणा हारकमिश्रमिति , एतच्च सिद्धान्ताजिप्रायेणोक्तं कमग्रयिकाः पुनर्वैक्रियस्य
 प्रारम्भकाले परित्यागकाले च वैक्रियमिश्रमाहारकशरीरस्य प्रारम्भकाले परित्यागकाले च आहारिकमिश्रं नत्वकस्यासप्यवस्थायामौदारिकमिश्र
 मिति प्रतिपन्नाः तैजसकामंशशरीरप्रयोगोविग्रहगतौ समुद्घातावस्थायां वा सयोगिकेवलिन स्तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु इह तैजसकामंशेन सहाय्य
 जिघाशीति युगप तैजसकामंशग्रहणं असूत्रेण पञ्चदश प्रयोगान् जीवादिषु स्थानेषु चित्तयन्नाह-जीवाणु जतं । कतिविहे पलुगे पक्ष्मे इत्यादि ॥

लुरालियसरीरकायप्लुगे लुरालियमीससरीरकायप्लुगे वेउह्वियसरीरकायप्लुगे वेउह्वियमीससरीरकायप्लु
 नुगे आहारसरीरकायप्लुगे आहारगमीससरीरकायप्लुगे कम्मासरीरकायप्लुगे । जीवाणं जते ! कतिवि
 हे पलुगे पक्ष्मे ? गोयमा ! पञ्जरसविहे पलुगे पक्ष्मे , तंजहा-सञ्जमणप्लुगे जाव कम्मासरीरकायप्लु

औदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगो वैक्रियशरीरकायप्रयोगो वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोग आहारकशरीरकायप्रयोग
 आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगः कामंशशरीरकायप्रयोगो । जीवाना जदन्त । कतिविधं प्रयोगं प्रज्ञप्तः ? गौतम । पञ्चदशविधः प्रयोगः प्र

वेउह्वियमीससरीरका० । इम ४ प्रकारवचनप्रयोगकक्षा औदारिकशरीरकाय प्रयोगप्रथम औदारिकमिश्रशरीरकाय प्रयोगउत्पत्ति समय वैक्रियमिश्र
 शरीरकाय प्रयोग भवधारणीयको उत्तरवैक्रियकरणोद्वै वैक्रियकायप्रयोग । आहारगमीसरीरका० आहारगमीसरीरकाय तेषां कामंशसरीरकायप्रयोगो
 जीवाणं भते कतिविहेपयोगे पं० गोयमा । आहारकशरीरकायप्रयोग आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोग आहारकशरीर प्रारम्भकेल्लुवे कामंशशरीरकाय
 प्रयोग तैजसकायप्रयोगशरीर जीवने भगवन् केतलाप्रयोगकक्षा गौ० । पञ्जरसविहेपयोगे पं० त० सञ्जमणप्लुगे जाव कम्मासरीरकायप्रयोगे नेरदय,यं

तत्र जीवपदे पञ्चदशापि प्रयोगाः । नानाणीधापेक्षया सर्वैव पञ्चदशानामपि योगानां सङ्गमाज्ज्ञात्, नैरयिकापदे एकादश औदारिकौदारिकांग
आहारकाप्रारम्भप्रयोगाणां तेषामसम्भवात्, एवं सर्वेषुपि जवनपतिव्यस्तर्त्तव्योक्तिकेनानिर्णये जायनीयः । पृथिव्यादिषु साधुतायवर्जेष्वेकेन्द्रि
यसु प्रत्येक २ यस्त्रयः प्रयोगाः । औदारिकौदारिकमिश्रकामयालकणावायुकायिकसु पञ्च वैकल्पिक २ मिश्रयोरपि तेषां सम्भवात्, द्विविधतुरिन्द्रिया
णां प्रत्येक चत्वारः । औदारिकौदारिकमिश्रं कामंयमसत्यामृपाज्जापां च ज्ञापास्तु सत्यादया ज्ञापा स्तथा न सम्भवति विगलेतुश्रसधामोसे इति

गे । नैरडयाणं जते ! कडविहे पल्लगे पल्लते ? गोयमा ! एक्कारसविहे पल्लगे पल्लते, राजहा—सञ्चमगप्य
तुगे जाव अस्सञ्चमग प्यल्लगे । जाव इप्पल्लगे चउहा, वेउल्लियसरीरकायप्पल्लगे वेउल्लियमीससरीरकायप्पल्लगे
कम्मासरीरकायप्पल्लगे । एव अत्तुरकुमाराणवि जात्र थणियकुमाराणं । पुढविकाडयाणं पुच्छा, गोयमा ! ति
विहे पल्लगे पल्लते, तंजहा—लुरालियसरीरकायप्पल्लगे लुरालियमीससरीरकायप्पल्लगे कम्मासरीरकायप्पल्लगे,

प्रस्तुतव्या—सत्यमन प्रयोगो यावत्कामंयशरीरकायप्रयोगः । नैरयिकाणां जदना । क्षतिविधः प्रयोगः प्रज्ञप्तः ? गौतम । यथादशविधः प्रयो
गः । प्रज्ञप्तव्या—सत्यमन प्रयोगो यावदनत्यमन प्रयोगो यावद्वाक्प्रयोगश्चतुर्दश, वैकल्पिकशरीरकायप्रयोगो वैकल्पिकमिश्रशरीरकायप्रयोगो का
मंयशरीरकायप्रयोगः । एवमत्तुरकुमाराणांमपि यावत्स्थानितकुमाराणां । पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम । त्रिविधः प्रयोगः प्रज्ञास्तदा

भूते क्षतिप्रयोगे पं० गोयमा । १५ प्रकारे तेऽप्येते सत्यमनप्रयोग जालगे कामंयशरीरकायप्रयोग भार्गवो हे भगवन् केतजा प्रयोगकञ्जा गौतम ।
एक्कारसविहे पल्लगे पं० तं० सञ्चमगप्यगो ज, २ यमञ्च मोचवापयोगे वेउल्लियसरीरकायप्रयोगे वेउल्लियससरीरकाय कम्मासरीरकाय ११ भेदेकष्टो
सत्यमनप्रयोग जालगे असत्यामृपावचनप्रयोग वैकल्पिकशरीरकायप्रयोग ६ वैकल्पिकमिश्रकायप्रयोग १० कामंयशरीरकायप्रयोग । एवं अत्तुरकुमाराणवि
जात्र थणियकुमारा पुढगे ज्ञापाण पुच्छा गोयमा । २५ अत्तुरकुमाराणे जालगे स्थानितकुमारेण पृथिवीकायिको मथ गौतम । त्रिविधेपयोगे पं० तं० औ

वचनात्, पञ्चेन्द्रियतियैक्योनिकानां त्रयोदश आहारकाहारकानि सप्तौ स्तेवाससत्ताव अतुर्दशपूर्वाविगतासत्तावत्, मनुष्येषु पञ्चदशाणि मनुष्या
णां सर्वनावसत्तावत्, अपुना जीवादिषु पदेषु नियतप्रयोगजावचित्तियिषुरिदमाह-जीवाण नन्ते । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं सुगम, निर्वचनसूत्रं त्वं
पि तावद्भव्यु सत्यमन प्रायोगिक इत्यादिरेकोजङ्गः किमुक्त सन्नति सदैव जीवा सन्नत एव, सत्यमन प्रायोगिकोप्यसत्यमन प्रायोगिकोपि याव
हैक्रियमिश्रशरीरकायप्रायोगिकोपि लज्यते, तत्र सदैव वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रायोगिको नारकादीना सदैवोपपातोत्तरवैक्रियारम्भासत्तावत्, स

एवं जाव वणस्सङ्काइयाणं नवरं वाउक्काइयाणं पंचविहे पलंगे पस्यते, तंजहा-लुरालियकायप्यलंगे लुरा-
लियमीससरीरकायप्यलंगे, वेउच्चिए दुविहे, कम्मासरीरकायप्यलंगे । वेहंदिमाणं पुच्छा, गीयमा ! चउवि
हे पलंगे पस्यते, तंजहा-असञ्चामोसवइप्यलंगे लुरालियसरीरकायप्यलंगे लुरालियमीसकायप्यलंगे कम्मा

था-औदारिकशरीरकायप्रयोगो औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगो कर्मणशरीरकाय प्रयोगः । एवं यावद्धनरूपतिकायिकानां नवरं वायुकायि
काना पञ्चविधः प्रयोगः प्रश्नसत्तावथा-औदारिककायप्रयोगो औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगो वैक्रिय द्विविध कास्मणशरीरकायप्रयोगः ।
हीन्द्रियाणां पुच्छा, गीतम । अतुर्विधःप्रयोगः प्रश्नसत्तावथा-असत्यमृपावाक्प्रयोगो औदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकमिश्रशरीरकायप्र

रालियसरीरका० चरालियमीससरीरका० । तीरेमिडेप्रयोगने औदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकमिश्रकायप्रयोग कर्मणशरीरकायप्रयोग । एवं जा
व वणस्सङ्काइयाण नवरं वाउक्काइयाणं पंचविहेपयोगे पं० तं० । इम जातगे वनसतिने, पिणं ८ विमेष वायुकावने ५ प्रयोगकञ्जा ते । चरालियसरीर
का० चरालियमीससरीरका० वेउच्चिए दुविहे कम्मरौका० वेइदिमाण पुच्छा, गीयमा । औदारिककायप्रयोग औदारिकमिश्रकायप्रयोग वैक्रियने वे
क्रियमिश्रने कर्मणशरीरकाय ५ वेन्द्रियने प्रश्न गीतम । चउविहपयोगे पं० तं० सञ्चामीसवइपयोगे चरालियसरीरका० चरालियमीससरीरका०
मम्मासरीरका० एवं जाव चउरिदिमाण पंचिंदियतिरिक्तजोषियाणं पुच्छा गीयमा । चउरपयोगकञ्जा ते असत्तामृपावचमप्रयोग एसेकांके औदारिक

देव कामंशशरीरकायप्रयोगिणः सर्वदेव धनस्पत्यादीनां विग्रहेणावान्तरगतीं लप्स्यमानत्वात्, आहारकशरीरी च कदाचित् सर्वथा न लप्स्यते च यमासान् यावदुत्कर्षणीतरजावात्, यदापि लप्स्यते तदापि कथन्यपदे एको द्वीवा उत्कर्षतः सहस्रपृथक्क उत्तव - आहारक इत्येव कस्मात्संज्ञानं होतिविकयाहं । उक्तोत्थेनियमा एकसमयजहन्नेयं होताइजहन्नेय एक दोतिनिपयेह्वन्ति उक्तोत्थेनजुगवं पुहुत्तमेत सहस्राय, ततो यदा आहारकशरीरकायप्रयोगी आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चैकोपि न लप्स्यते तदा वचनविशिष्टत्रयोदशपदात्मकः एकोजङ्ग त्रयोदशपदानामपि स देव बहुत्वेनावस्थितत्वात्, यदा त्वेकआहारशरीरकायप्रयोगी लप्स्यते तदा द्वितीयः तेषां यदा बहवो लप्स्यन्ते तदा तृतीयः, एवमेव आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिपदेनापि द्वौ जंगौ लप्स्यन्ते । इत्येकयोगे चत्वारो जगाः । द्विकसयोगेपि प्रत्येकमेकवचनबहुवचनाभ्यां चत्वार इति सर्वसङ्ख्याया

सरीरकायप्यनुगे । एव जाव चउरिंद्रियाणं । पंचिद्वियतिरिस्कजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! तेरसविहे पनुगे पस्यते, सञ्चमणप्यनुगे जाव अस्सञ्चामोसमणप्यनुगे । एव वडप्यनुगेवि उरालियसरीरकायप्यनुगे उरालियमीससरीरकायप्यनुगे, वेउल्लियसरीरकायप्यनुगे वेउल्लियमीससरीरकायप्यनुगे कस्मासरीरकायप्यनुगे । मणु

योगो कामंशशरीरकायप्रयोग । एव यावच्चउरिंद्रियाणां । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पुच्छा, गौतम । त्रयोदशविधः प्रयोगः प्रश्नस्तद्वत्तथा - सत्यमन प्रयोगो यावदसत्यमृषामनः प्रयोगः । एव वाक्प्रयोगोपि, औदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगः, वैक्रियश

कायप्रयोग औदारिकमिश्रकायप्रयोग कामंशशरीरकायप्रयोग इम चौरिंद्रियनैपिण पंचेन्द्रियतिर्येचनी प्रश्न गौतम । तेरसविहेप्रयोगे पं० त० सञ्चमणप्यनुगे मोसमणप्य० सञ्चमीसमणप्य० असञ्चामोसमण० । १२ भेदेप्रयोग कियै तेकहै सत्यमनप्रयोग १ मृषामनप्रयोग २ सत्यामृषामनप्रयोग ३ असत्यामृषामनप्रयोग ४ । एवं चउहा वयप्रयोगेपि उरालिसरीरका० उरालियमीससरीरका० वेउल्लियसरीरका० वेउल्लियमीससरीरका० कस्मासरीरका० मणुम्हाणं पुच्छा गोयमा । इम ४ प्रक रे वचनप्रयोगकक्षा ८ औदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोग वैक्रियशरीरकायप्रयोग

जीवपदे नच जङ्गा , नैरयिकपदे सत्यमनःप्रयोगप्रचृणीमि वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगेपि धर्मन्तालि सदैव बहुवचनेन देशोपदान्यवस्थितानो त्यक्तो जङ्ग , अथ वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगिणाः सदैव कथं लज्यन्ते द्वादशमौहूर्तिकगत्युपपातविरहकालज्ञातात् , उच्यते-उत्तरवैक्रियापेक्षया तथा हि-यद्यपि द्वादशमौहूर्तिकगत्युपपातविरहकालं स्तथापि तदानीमपि उत्तरवैक्रियारम्भेण सम्भवति उत्तरवैक्रियारम्भं च अवधारणायवैक्रियमिश्रं तद्वर्तमानोत्तरवैक्रियारम्भात् , अवधारणीयप्रवेशोत्तरवैक्रियं वैक्रियमिश्रं उत्तरवैक्रियबलेन अवधारणीयप्रवेशात् , ततः संवसुत्तरवैक्रियापेक्षया अवधारणीयात्तरवैक्रियमिश्रसम्भवा तदानीमपि वैक्रियशरीरमिश्रकायप्रयोगिणो नैरयिका लज्यन्तः कर्मणशरीरकायप्रयोगी च नैरयिका कदाचिरेकोपि न लज्यते , द्वादशमौहूर्तिकगत्युपपातविरहकालाज्ञातात् , यदापि लज्यते तदापि जयन्त्यत एका द्वौवा उत्कर्षेणो उच्छ्वेयाः ततो यदा यकोपि कर्मणशरीरकायप्रयोगी न लज्यते तथा प्रथमो जङ्गो यदा पुनरेकं तदा द्वितीयो यदा बहवस्तदा तृतीय इति , अतएव त्रयो जङ्गा जवनपतिव्यन्तरज्योतिर्भवमानिक्षेषु जावनीयाः , पृथिव्यष्टजांशायुवनस्पतिषु औदारिकशरीरकायप्रयोगिणोपि औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणो

शरीरकायप्रयोगो वैक्रियमिश्रणशरीरकायप्रयोगः कामंशरीरकायप्रयोगः । मनुष्याणां पृच्छा, गौतम । पञ्चदशविधः प्रज्ञप्रज्ञाद्वया-सत्यमनप्रयोगो यावत्कामंशरीरकायप्रयोगः, वानध्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां यथा तैरयिकाणां । जान्ता जगन्त । किं सत्यमनःप्रयोगिणो साधत्किं

कामेश्वरी लज्जने सदा द्वितीयो यदा अथ स्वदा तृतीय इति । एवं त्रिसुखिन्द्रियेष्वपि जायते ॥ पञ्चिन्द्रियातिरिक्त्व तीर्थिषा अत्रा नैरयिका
इत्यादि ॥ पञ्चिन्द्रियतिरिक्त्व तीर्थिषा अत्रा नैरयिका स्तथा वक्तव्या नवर वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगिस्थान् शीदारिक २ मिश्रशरीरकायप्रयोगि

य ४ चउजगां, अह वेगेय आहारगसरीरकायप्पुगी य आहारगमीससरीरकायप्पुगी य १ अह वेगेय
आहारगसरीरकायप्पुगी य आहारगमीससरीरकायप्पुगिणो य २ अह वेगेय आहारगसरीरकायप्पु
गिणो य आहारगमीससरीरकायप्पुगी य ३ अहवेगेय आहारगसरीरकायप्पुगिणो य आहारगमीसस
रीरकायप्पुगिणो य ४ एए जीवाणं अह जगां, नरइयाणं जंते ! किं सच्चमणप्पुगी जाव किं कम्मसरीर

अशरीरकायप्रयोगिणश्च १ अथयैके आहारकशरीरकायप्रयोगिणो आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च २ अथयैकआहारकशरीरकायप्रयोगिण
आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च ३ अथयैके आहारकशरीरकायप्रयोगिणो आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च ४ यते जीवानामष्टौ जङ्गा ।
नैरयिका जदत्त । किं सत्यमनप्रयोगिणो याव त्ति कामेश्वरीरकायप्रयोगिणः ? गीतम । नैरयिकाः सर्वेपि तावद्वर्तन्ते सत्यमन प्रयोगि

भगा ४ अथवा १ आहारक सच्चशरीरकायप्रयोगिणो य ४ भागा गी० । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्पुगी य आहारगमीससरीरकायप्पुगी य
अहवेगेय आहारगसरीरकायप्पुगी य । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगिणो वहुवचने आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणो १ अथवा १ आहारकमिश्र
शरीरकायप्रयोगिणो । आहारगमीससरीरकायप्पुगिणो य अहवेगेय आहारगसरीरकायप्रयोगिणो य आहारगमीससरीरकायप्पुगी य २ । आहा
कमिश्रशरीरकायप्रयोगिणो वहुवचने अथवा १ शरीरकायप्रयोगिणो वहुवचने आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणो ३ । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्रयोगिणो य
आहारगमीससरीरकायप्पुगिणो य । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगिणो वहुवचने आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणो वहुवचने । एएजीवाणं अह
नरइयाणं जंते किं सच्चमणप्पुगी जाव किं कम्मसरीरकायप्रयोगिणो गीतम । ए जीवानां ८ भागा नरकोने भगवन् सू सत्यमनप्रयोगिणो जालगे कामे

गो वक्तव्याः । किमुक्तं जयति सत्यमन प्रयोगिणीपीत्यादि ताव द्वक्तव्यं यावदसत्यामृतावाक्प्रयोगिणीपि, तत श्रीदारिकशरीरकायप्रयोगिणीपि श्रीदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणीपीति वक्तव्य, यतानि दत्ता पदानि बहुवचने न सदावस्थितानि यद्यपि न तिर्यग्पञ्चेन्द्रियाणामप्युपपासवि रङ्गकाल अन्तर्मुहूर्तक स्थाप्युपपातविरङ्गकालान्तर्मुहूर्तं लघु श्रीदारिकमिश्रान्तर्मुहूर्तं सति वृद्धित्यत्राप्यौदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणः सदा लभ्यन्ते, यदस्तु द्वादशमुहूर्तक उपपातविरङ्गकालः सगर्भं व्युत्क्रान्तिकपक्षेन्द्रियतिरिश्चा न सामान्यपञ्चेन्द्रियतिरिश्चामिति, कामशरीरकायप्रयो

कायप्पनुगी ? गोयमा ! नेरडया सखेवि तावहोज्जा सच्चमणप्पनुगीवि जाव वेउल्लियमीससरीरकायप्पनुगीवि १ अहवेगेय कम्मासरीरकायप्पनुगी य २ अहवेगेय कम्मासरीरकायप्पनुगिणो य । एवं असुरकुमारावि जाव थणियकुमारा । पुढविकाडयाणं जते ! किं नुरालियसरीरकायप्पनुगी नुरालियमीससरीरकाय

गोपि यावद्वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगिणीपि १ अथ वैक कामशरीरकायप्रयोगिणः २ अथ वैक कामशरीरकायप्रयोगिणश्च । यमसुरकुमारा अपि यावत्स्तनितकुमाराः । पृथिवीकायिका जदन्ता । किमौदारिकशरीरकायप्रयोगिण श्रीदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिण कामशरीरकायप्रयोगिण ? गौतम । पृथिवीकायिका श्रीदारिकशरीरकायप्रयोगिणा प्यौदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणीपि कामशरीरकायप्रयो

णकायप्रयोगी गो० ११ नेरडया सखेवि ताव होज्जा सच्चमणप्पनुगीवि जाव वेउल्लियमीससरीरकायप्पनुगीवि अहवेगेय कम्मासरीरकायप्पनुगीवि ११ नेरडकोने ए सर्वं भुवे सत्यमनप्रयोगीद्वये जालगे वैक्रियमिश्रकायप्रयोगीद्वये अथवा कामशरीरकायप्रयोगीद्वये । अहवेगे कम्मासरीरकायप्रयोगीय २ एवं असुरकुमारावि जाव थणियकुमारा पुढविकाडयाणं भते ति । अथवा ? कामशरीरकायप्रयोगी बहुवचनद्वये २ इम असुरकुमारने पिण जालगे स्त नितकुमारने पिण पृथिवीकायने ह भगवन् त्यु । उरालियसरीरकायप्रयोगी उरालियमीससरीरका० कम्मासरीरका० गोयमा । श्रीदारिकशरीरकायप्रयोगीद्वये श्रीदारिकमिश्रकायप्रयोगीद्वये कामशरीरकायप्रयोगीद्वये गौतम । पुढविकाडया उरालियसरीरकायप्रयोगीवि उरालियसरीरका० कम्मा

गी तु तेष्वपि कदाचि देकोपि न लज्यते आन्तर्मुहूर्तकोपपातविहङ्गकालजावात्, तर्ता यदा एकोपि कर्मणशरीरो न लज्यते तृतीयया ज
यदा पुनरेको लज्यते तदा द्वितीयः । यदा ब्रह्म स्तदा तृतीयः । मनुष्येषु मनश्चतुष्टयत्राकृत्युष्टयीदारिकवैक्रियद्विकरूपाण्येकादश सरीरका
बहुवचनेन लज्यते वैक्रियमिश्रशरीरिणः कथं सदैव लज्यते इति चेदुच्यते-विद्याधराद्यपेक्षया तथाहि-विद्याधरा अन्यपि केचिन्मिथ्यं कम्मा

प्यनुगी कम्मासरीरकायप्यनुगी ? गो० ! पुढविक्काडयाणं उरालियसरीरकायप्यनुगीवि उरालियमीससरीरकायप्यनुगीवि
यप्यनुगीवि कम्मासरीरकायप्यनुगीवि । एव जाव वणस्सडुकाडयाणं नवरं वाउक्काडया वेउल्लियसरीरकायप्यनुगीवि,
वेउल्लियमीससरीरकायप्यनुगीवि । वेउदियाणं जंते ! किं उरालियसरीरकायप्यनुगी जाव कम्माहिवे

गिणोपि । एवं यावद्वनस्पतिकायिकानां नवरं वायुकायिका वैक्रियशरीरकामणप्रयोगिणोपि, वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च । द्वीन्द्रिया
प्रदन्त । किमौदारिकशरीरकायप्रयोगिणो यावत्कर्मणशरीरकायप्रयोगिणः ० गौतम । द्वीन्द्रियाः सर्वेषु तावद्भवन्ति असत्यमृषावाक्प्रयो
गिणोपि औदारिकशरीरकायप्रयोगिणोपि औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणोपि । त्रयैकैः कर्मणशरीरकायप्रयोग्यपि, अथैकैः कर्मणश

सरीरका० । पृथिवीकाइया औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोग्यै औदारिकशरीरकायप्रयोग्यै कर्मणकायनाप्रयोगी पिणहुवे । एवं जाव वणस्सडुका
डयाणं नवरं वाउक्काडया वेउल्लियसरीरकायप्यनुगीवि । इमं जालगे वनस्पतिकायिकायपि पविशेप वायुकायने वैक्रियशरीरकायप्रयोगीहुवे । वेउल्लिय
मीसासरीरका० वेउदियाणं जंते किं उरालियसरीरकायप्यनुगी जाव किं कम्मासरीरका० गोयमा । वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवे हि वेउदियने
भगवन् औदारिकशरीरकायप्रयोगीहुवे जालगे-सु कर्मणशरीरकायप्रयोगी गौतम । वेउदिया मत्वेवितावडोला अससामीसवइप्योगीवि उरालिय
सरीरकायप्यनुगीवि उरालियमीसासरीरका० । वेउदियने सर्वं जहिवो असत्याप्रमृषावचनप्रयोगी, वै औदारिकशरीरकायप्रयोगीहुवे औदारिकमिश्र
शरीरकायप्रयोगीहुवे । अहवेगेय कम्मासरीरका० अहवेगेय कम्मासरीरकायप्यनुगीणावि एवं जाव उरालिया पांचदियतिरिक्तजोगिया जहा नेरदया

वैक्तिपल्लविमम्पना अन्योपपत्तयेन अद्वैत विकुर्यायां लज्यते आह च मूलटीकाकारः-मनुष्या वैक्तिमिश्रशरीरप्रयोगिनः सर्वे विद्याधरादीनां विकुर्यायावादिति । औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी कामंशशरीरकायप्रयोगी च कदाचि तत्संथा न लज्यते द्वादशमीदृशितोपपातविरहकाल

शरीरकायप्यनुगी १ गो० ! वेङ्गदिया सत्त्वे वि तावहोज्ञा असञ्ज्ञामोसत्रप्यनुगीवि तुरालियसरीरकायप्यनुगी वि तुरालियमीससरीरकायप्यनुगीवि । अहवेगेय कस्मासरीरकायप्यनुगीवि अहवेगेय कस्मासरीरकायप्यनु

शरीरकायप्रयोगी च १, अथर्वेक कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च, एवं यावत्सुतिस्त्रिधाः । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका यथा नेरयिका नश्वर मीदारिक शरीरकायप्रयोग्यपि औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोग्यपि, अथर्वेक कामंशशरीरकायप्रयोगी च, अथर्वेके कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च । न

नश्वरं तुरालियसरीरकायप्यनुगीवि । अथवा एककामंशशरीरकायप्रयोगीगुह्ये अथवा बहुवचने कामंशशरीरकायप्रयोगीगुह्ये इम आत्मने चैभिन्द्रिय जां गिवा इम पचेन्द्रियतिर्यग्वजिम नारकोतिथ ७ मिश्र औदारिकशरीरकायप्रयोगीगुह्ये । तुरालियमासासरीरका० अहवेगेय कस्मासरीरकायप्यनुगीवि य मनुष्याणं भंते कि सञ्ज्ञमप्यनुगीगो । औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगीगुह्ये अथवा १ कामंशशरीरप्रयोगीगुह्ये मनुष्यने भगवन स्व मन्वमनप्रयोगीगो जाव कि कस्मासरीरकायप्रयोगी गीयमा दणुस्मा सत्त्वे वि ताव होज्जा । ज सगे स्य कामंशशरीरप्रयोगीगुह्ये गोतम मनुष्यने १५ प्रयोगगुह्ये । सञ्ज्ञम १ गोनि जाव तुरालियसरीरकायप्यनुगीगोवि वेङ्गदियसरीरका० वेङ्गदियमोससरीरका० अहवेगेय तुरालियमीसासरीरकायप्यनुगीगोवि । सत्त्वे वि २ पदं जासगे औदारिकशरीरकायप्रयोगीगुह्ये वैक्तिशरीरकायप्रयोगीगुह्ये वैक्तिमिश्रशरीरकायप्रयोगीगुह्ये अथवा १ औदारिकशरीरकायप्रयोगीगुह्ये आत्मने स्त य तुरालियमीसासरीरकायप्यनुगीगोय २ अहवेगेय आहारमसरीरकायप्यनुगीगोय अहवेगेय आहारमसरीरकायप्यनुगीगोय २ । अथ कामंशशरीरकायप्रयोगीगुह्ये अथवा १ आहारमसरीरकायप्रयोगीगुह्ये अथवा १ आहारमसरीरकायप्रयोगीगुह्ये बहुवचने । अहवेगेय कस्मासरीरकायप्यनुगीगोय अहवेगेय आहारमीसासरीरकायप्यनुगीगोय १ । अथवा आहारका

गीय १ अहवेगेय कम्मासरीरकायप्पनुगिणी य । एत्तं जाव चउरिंदिया । पंचिंदियतिरिक्कजोणिया ज
हा नेरइया नवरं नुरालियसरीरकायप्पनुगीवि नुरालियमीससरीरकायप्पनुगीवि । अहवेगेय कम्मासरीरका
यप्पनुगीय अहवेगेय कम्मासरीरकायप्पनुगिणी य । मणुस्साणं जंते ! किं सच्चमणप्पनुगी जाव किं कम्मा
सरीरकायप्पनुगी ? गीयमा ! मणुस्सासत्वेवि तावहोज्जा सच्चमणप्पनुगीवि जाव नुरालियसरीरकायप्पनुगी
वि, वेउव्वियसरीरकायप्पनुगीवि । वेउव्वियमीससरीरकायप्पनुगीवि । अहवेगेय उरालियमीससरीरकायप्प
नुगी य । अहवेगेय नुरालियमीससरीरकायप्पनुगिणी य । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्पनुगी य । अहवे
गेय आहारगसरीरकायप्पनुगिणी य । अहवेगेय आहारगमीससरीरकायप्पनुगी य । अहवेगेय आहारगमी
सासरीरकायप्पनुगिणी य । अहवेगेय कम्मगसरीरकायप्पनुगी य । अहवेगेय कम्मगसरीरकायप्पनुगिणी य
२ एते अठ्ठजंगा पत्तेय, अहवेगेय नुरालियमीससरीरकायप्पनुगी य आहारगसरीरकायप्पनुगी य अहवे

नुष्ठा जदत्त । किं सत्यमन प्रयोगिणी यावत्किं कामणशरीरकायप्रयोगिणी ? गीतम । मनुष्ठा । सर्वेपि तावद्भवन्ति सत्यमनःप्रयोगिणीपि या
वदौदारिकशरीरकायप्रयोगिणीपि वैक्रियशरीरकायप्रयोगिणीपि वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगिणीपि । अथर्वेक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयो
गी च । अथर्वेक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणीश्च । अथर्वेक आहारकशरीरकायप्रयोगी च । अथर्वेक आहारकशरीरकायप्रयोगिणीश्च, अथ
र्वेक आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च, अथर्वेक आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणीश्च । अथर्वेकः का 'गशरीरकायप्रयोगी च, अथर्वेकः कामण

गाहुवै अथवा १ आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहवै अथवा १ क, मणशरीरकायप्रयोगीहवै १ । अहवेगेय कामसरीरकायप्रयोगीय २ एते अठ्ठ
भंगा पत्तेयं अहवेगेय उरालियमीसासरीरकायप्रयोगीय अथवा १ क मणशरीरकायप्रयोगीहवै इमं प भागा कक्षा अथवा १ औदारिकमिश्रशरीरकाय

गेय लुरालिगमीससररीरकायप्पन्तुगिणो य । आहारगसंरीरकायप्पन्तुगी य । अहवेगेय लुरालियमीसररीरका
यप्पन्तुगिणो य आहारगसरीरकायप्पन्तुगिणो य । अहवेगेय लुरालियसररीरकायप्पन्तुगी य । आहारगमी
ससररीरकायप्पन्तुगी य । अहवेगेय लुरालियमीससररीरकायप्पन्तुगी य । आहारगमीसररीरकायप्पन्तुगिणो य ।
अहवेगेय लुरालियमीससररीरकायप्पन्तुगिणो य । आहारगमीससररीरकायप्पन्तुगी य । अहवेगेय लुरालियमी
सररीरकायप्पन्तुगिणो य । आहारगमीससररीरकायप्पन्तुगिणो य । एते चत्वारिंजंगा, अहवेगेय लुरालियमी

शरीरकायप्रयोगिणश्च २ प्रत्येकं प्रष्टौ जङ्गलाः । अथर्वैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च । हारतशरीरकायप्रयोगी च, अथर्वैक औदा-
रितमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकशरीरकायप्रयोगी च । अथर्वैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च आहारकशरीरकायप्रयोगिणश्च ।
अथर्वैके औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च आहारकशरीरकायप्रयोगिणश्च । यवमते पत्वारो जङ्गलाः, अथर्वैके औदारिकमिश्रशरीरकायप्-
योगिणश्च । आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीच । अथर्वैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च । अथर्वैके

[illegible]

संगरीरकायप्यनुगी य । कम्भासरीरकायप्यनुगी य । अहवेगेय लुरालियमीससरीरकायप्यनुगी य । कम्भासरीरकायप्यनुगिणो य । अहवेगेय लुरालियमीससरीरकायप्यनुगिणो य । कम्भासरीरकायप्यनुगी य । अहवेगेय लुरालियमीससरीरकायप्यनुगिणो य । कम्भासरीरकायप्यनुगिणो य । एते नत्तारि जंगा । अहवेगेय अहारगसरीरकायप्यनुगीय अहारगमीससरीरकायप्यनुगीय अहवेगेय अहारगसरीरकायप्यनुगीय अहारग

औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च । आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च । अथर्वके औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च । आहारकमिश्रशरीर
कायप्रयोगिणश्च । एते चत्वारो जङ्गाः, अथर्वके औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च । कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च । अथर्वके औदारिकमि
श्रशरीरकायप्रयोगी च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च । अथर्वके औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च । कामंशशरीरकायप्रयोगी च । अथर्वके
औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च । एते चत्वारो जङ्गाः । अथर्वके आहारकशरीरकायप्रयोगीच आहारकमिश्र

मीससरीरकायप्यनुगिणीय । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्यनुगिणीय आहारगमीससरीरकायप्यनुगिणीय ।
 अहवेगेय आहारगसरीरकायप्यनुगिणीय य आहारगमीससरीरकायप्यनुगिणीय । एए चत्वारि जंगा । अह
 वेगेय आहारगसरीरकायप्यनुगिणीय कम्मासरीरकायप्यनुगिणीय । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्यनुगिणीय कम्मा
 सरीरकायप्यनुगिणीय । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्यनुगिणीय कम्मासरीरकायप्यनुगिणीय कम्मासरीर

शरीरकायप्रयोगी च अथर्वके आहारकशरीरकायप्रयोगी च आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च । अथर्वके आहारकशरीरकायप्रयोगिणश्च आ
 हारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च । अथर्वके आहारकशरीरकायप्रयोगिणश्च आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च एते चत्वारो जङ्गाः अथर्वके आ
 हारकशरीरकायप्रयोगी च कामंशशरीरकायप्रयोगी च , अथर्वके आहारकशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च , अथर्वके आहा
 रकशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगी च , अथर्वके आहारकशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च । चत्वारो जङ्गाः । अ
 थर्वके आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च कामंशशरीरकायप्रयोगी च , अथर्वके आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च

इवे आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवे अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवे । आहारगमीससरीरका० अहवेगेय आहारगसरीरका० आहारग
 मीससरीरका० । आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवे अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवे । आहारकमिश्रकायप्रयोगीहुवे । अहवेगेय आहार
 गसरीरका० आहारगमीससरीरकाय० एते चत्वारिभंगा । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवे आहारकमिश्रकायप्रयोगीहुवे ४ भागा । अ
 हवेगेय आहारगसरीरका० कम्मासरीरका० अहवेगेय आहारगसरीरका० कम्मासरीरका० चत्वारिभंगा । अथवा आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवे कामंश
 शरीरकायप्रयोगीहुवे अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवे कामंशशरीरकायप्रयोगीहुवे ४ भागा । अहवेगेय आहारगमीससरीरका० कम्मासरी
 रका० अहवेगेय आहारगमीससरीरका० कम्मासरीरका० । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवे कामंशशरीरकायप्रयोगीहुवे अथवा आहारक

कायप्यनुगीय अहवेगेय आहारगसरीरकायप्यनुगीय कम्मासरीरकायप्यनुगीय । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्यनुगीय कम्मासरीरकायप्यनुगीय । चउरो जंगा, अहवेगेय आहारगमीससरीरकाय०गीय कम्मागसरीरकाय०गीय । अहवेगेय आहारगमीससरीरकाय०गीय कम्मासरीरकाय०गिणोय अहवेगेय आहारगमीससरीरकाय०गिणोय कम्मागसरीरकाय०गीय । अहवेगेय आहारगमीससरीरकाय०गिणो य कम्मागसरीरकाय०गिणो य । चउरो जंगा । एवं चउवीसं जंगा २४ । अहवेगेय उरालियमीसगसरीरकाय०गीय

अथ, अथवैके आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगी च, अथवैके आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च, चत्वारो जङ्गाः । एवं चतुर्विंशतिजङ्गाः । अथवैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च १ । अथवैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च २ । अथवैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च ३ । अथवैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चा

कायप्रयोगीहवे । कामंशशरीरकायप्रयोगीहवे । अहवेगेय आहारगमीसासरीरका० कम्मासरीरका० अहवेगेय आहारगमीसासरीरका० कम्मासरीरका० चउभंगो एवं चउवीसंभंग । अथवा १ आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहवे कामंशशरीरकायप्रयोगीहवे अथवा आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहवे कामंशशरीरकायप्रयोगी बहवचने अथवा ४ भांगा ए २४ भंगाहवे द्विकसंगीगीकक्षा । अहवेगेय उरालियमीसासरीरका० आहारगमीसासरीरका० १ । अथवा १ औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहवे आहारकशरीरकायप्रयोगीहवे आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहवे १ अहवेगेय उरालियमीसासरीरका० आहारगमीसासरीरका० २ । अथवा १ औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहवे आहारकशरीरकायप्रयोगीहवे आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहवे २ । अहवेगेय उरालियमीसासरीरका० आहारगमीसासरीरका० ३ । अथ

जायात्, आहारकशरीरी आहारकमिश्रशरीरी वा कदाचित्कः प्रागेवोक्तः तत आहारिकमिश्राद्यजावे पदेकदेशमवुवचनसत्तयो जर्कोः जङ्गः, तत आहारिकमिश्रपदेन एकवचनबहुवचनाभ्या द्वौ जगौ । यवमेव द्वौ जगौ आहारकपदेन, द्वौ आहारकमिश्रपदेन, द्वौ कार्मणपदेनेत्येकैकसंयोगे ऽष्टौ जङ्गाः, द्विकसयोगे प्रत्येकमवचनबहुवचनाभ्यामौदारिकमिश्राहारकपदयो द्वात्वारः । यवमेव औदारिकमिश्राहारकमिश्रयो द्वात्वारः, औदारिकमिश्रकार्मणयो द्वात्वारः, आहारकाहारकमिश्रयो द्वात्वारः, आहारककार्मणयो द्वात्वारः । औदारिकमिश्रकार्मणयो द्वात्वारः इति सर्वसंख्यया द्वि

आहारगसरीरकाय०गीय आहारगमीससरीरकाय०गीय १ अहवेगेय नुरालियमीससरीरकाय०गीय आहा
रगसरीरकाय०गीय आहारगमीससरीरकाय०गिणोय २ । अहवेगेय नुरालियमीससरीरकाय०गी य आहा
रगसरीरकाय०गिणो य आहारगमीससरीरकायगी य ३ अहवेगेय नुरालियमीससरीरकाय०गी य आहारग
सरीरकाय०गिणो य आहारगमीससरीरकाय०गिणो य ४ । अहवेगेय नुरालियमीससरीरकाय०गिणो य
आहारगसरीरकाय०गी य आहारगमीससरीरकाय०गी य ५ । अहवेगेय नुरालियमीससरीरकाय०गिणो

हारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च ४ । अथर्वके औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिण आहारकशरीरकायप्रयोगी आहा
रकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च ५ । अथर्वके औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिण आहारकशरीरकायप्रयोगी आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च ६ ।
अथर्वके औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकशरीरकायप्रयोगिण आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च ७ । अथर्वके औदारिकमिश्रशरीर
कायप्रयोगिणश्चाहारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च ८ । एत ऋष्टौ जङ्गाः । अकर्वैक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयो

था १ औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगीभुवे आहारकशरीरकायप्रयोगी बहुवचने आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीभुवे २ । अहवेगे नुरालियमीससरीर
का० आहारगसरीरका० आहारगमीससरीरका० ४ । अथवा १ औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगीभुवे आहारकशरीरकायप्रयोगी बहुवचनेभुवे आ

કાય૦ગિણો ય કમ્માસરીરકાય૦ગિણોય ૬ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકાય૦ગિણો ય આહારગસરીરકાય
 ૦ગિણો ય કમ્માસરીરકાય૦ગિણોય ૭ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકાય૦ગિણોય આહારગસરીરકાય૦ગિ
 ણોય કમ્માસરીરકાય૦ગિણોય ૮ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકાય૦ગિય આહારગમીસસરીરકાય૦ગિય
 કમ્મગસરીરકાય૦ગિય ૧ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકાય૦ગિય આહારગમીસસરીરકાય૦ગિ ય કમ્મગ
 સરીરકાય૦ગિણો ય ૨ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકાય૦ગિય આહારગમીસસરીરકાય૦ગિણો ય ક

અથવેકે ઔદારિકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગિણાશ્ચાહારકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગી ચ કામંણરીરકાયપ્રયોગિણ સ્વ ૬ । અથવેકે ઔદારિકમિશ્રણરીર
 કાયપ્રયોગિણાશ્ચાહારકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગિણાશ્ચ કામંણરીરકાયપ્રયોગી ચ ૭ । અથવેકે ઔદારિકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગિણ આહારકમિશ્રણ
 રીરકાયપ્રયોગિણાશ્ચ કામંણરીરકાયપ્રયોગિણાશ્ચ ૮ । અથવેક આહારકશરીરકાયપ્રયોગી આહારકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગી ચ કામંણરીરકાય

પ્રયોગોહવે ૪ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકા૦ આહારગસરીરકા૦ કમ્માસરીરકા૦ ૫ । અથવા ૧ ઔદારિકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગોહવે આહાર
 કશરીરકાયપ્રયોગોહવે કામંણરીરકાયપ્રયોગોહવે ૫ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકા૦ આહારગસરીરકા૦ કમ્માસરીરકા૦ ૬ । અથવા ૧ વચને
 ઔદારિકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગોહવે આહારકશરીરકાયપ્રયોગોહવે કામંણરીરકાયપ્રયોગોહવે ૬ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકા૦ આહારગમ
 રીરકા૦ કમ્માસરીરકા૦ ૭ । અથવા ૧ વચને ઔદારિકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગોહવે આહારકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગોહવે કામંણરીરકાયપ્રયોગોહવે ૭
 અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકા૦ આહારગસરીરકા૦ કમ્માસરીરકા૦ ૮ । અથવા ૧ ઔદારિકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગોહવે આહારકશરીરકાયપ્રયોગો
 હવે કામંણરીરકાયપ્રયોગોહવે ૮ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકા૦ આહારગમીસસરીરકા૦ કમ્માસરીરકા૦ ૧ । અથવા ૧ ઔદારિકમિશ્રણરી
 રકાયપ્રયોગોહવે આહારકમિશ્રણરીરકાયપ્રયોગોહવે કામંણરીરકાયપ્રયોગોહવે ૧ । અહવેગેય તુરાલિયમીસસરીરકા૦ આહારગમીસસરીરકા૦

म्मासरीरकाय०गी य ३ । अहवेगेय नुरालियमीससरीरका०गी य आहारगमीससरीरकाय०गीगी य कम्मा
 सरीरकाय०गिगी य ४ । अहवेगेय नुरालियमीससरीरकायगिगी य आहारगमीससरीरकाय०गी य कम्मा
 गसरीरकाय०गीय ५ । अहवेगेय नुरालियमीससरीरकाय०गिगीय आहारगमीससरीरकाय०गीय कम्मास
 रीरकाय०गिगीय ६ । अहवेगेय नुरालियमीससरीरकाय०गिगी य आहारगमीससरीरकाय०गिगी य क

कन्मासरीरका० २ । अथवा १ औदारिकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै कामंशरीरकायप्रयोगोद्भवै २ । अहवेगेय
उरालियमोसासरीरकाय० आहारगमोसासरीरका० कन्मासरीरका० ३ । अथवा १ वचने औदारिकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै
कामंशरीरकायप्रयोगोद्भवै ३ । अहवेगेय उरालियमोसासरीरका० आहारगमोसासरीरका० कन्मासरीरका० ४ । अथवा १ औदारिकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै
आहारकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै कामंशरीरकायप्रयोगोद्भवै ४ । अहवेगेय उरालियमोसासरीरका० आहारगमोसासरीरका० कन्मासरीरका० ५ । अथवा १ औदारिकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै
आहारकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै कामंशरीरकायप्रयोगोद्भवै ५ । अहवेगेय उरालियमोसासरीरका० आहारगमोसासरीरका० कन्मासरीरका० ६ । अथवा १ औदारिकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै
आहारकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै कामंशरीरकायप्रयोगोद्भवै ६ । अहवेगेय उरालियमोसासरीरका० आहारगमोसासरीरका० कन्मासरीरका० ७ । अथवा १ औदारिकमित्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै

म्मासरोरकाय०गी य ७ । अहवेगेय उरालियमीससरीरकाय०गिणो य आहारगमीससरीरकाय०गिणो य क
 म्मासरोरकाय०गिणो य ८ । अहवेगेय आहारगसरीरकाय०गी य आहारगमीससरीरकाय०गी य कम्मास
 रीरकाय०गी य ९ । अहवेगेय आहारगसरीरकाय०गी य आहारगमीससरीरकाय०गी य कम्मागसरीरकाय
 ०गिणो य २ । अहवेगेय आहारगसरीरकाय०गी य आहारगमीससरीरकाय०गिणो य कम्मासरीरकाय
 ०गीय ३ । अहवेगेय आहारगसरीरकाय०गी य आहारगमीससरीरकाय०गिणो य कम्मासरीरकाय०गि

कायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशरीरकायप्रयोगी च ७ । अथवैक्के आहारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रशरीर

गोहुवै आहारकमि०शरीरकायप्रयोगीहुवै कामंशरीरकायप्रयोगीहुवै ७ । अहवेगेय उरालियमीसासरीरका० आहारगमीसासरीरका० कम्मासरोरका०
 अथवा १ वचने श्रीटारिकमि०शरीरकायप्रयोगीहुवै आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवै कामंशरीरकायप्रयोगीहुवै ८ । अहवेगेय आहारगसरीरका०
 आहारगमीसासरीरका० कम्मासरोरका० १ । अथवा आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवै आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवै कामंशरीरकायप्रयोगीहुवै १ ।
 अहवेगेय आहारगसरीरकायप्रयोगीय आहारगमीसासरीरकायप्रयोगीय कम्मासरीरकायप्रयोगीगिणीय २ । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवै
 आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवै कामंशरीरकायप्रयोगीहुवै २ । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्रयोगीय आहारगमीसासरीरकायप्रयोगीगिणीय
 कम्मासरीरकायप्रयोगीय ३ । अथवा १ आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवै कामंशरीरकायप्रयोगीहुवै ३ । अहवेगे
 य आहारगसरीरकायप्रयोगीय आहारगमीसासरीरकायप्रयोगीगिणीय कम्मासरीरकायप्रयोगीगिणीय ४ । अथवा १ आहारशरीरकायप्रयोगीहुवै आ
 हारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी कामंशरीरकायप्रयोगीहुवै ४ । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्रयोगीय आहारगमीसासरीरकायप्रयोगीगिणीय कम्मास
 रीरकायप्रयोगीय ५ । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगीहुवै आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगीहुवै कामंशरीरकायप्रयोगीहुवै ५ । अहवेगेय आ

गाना मष्टौ शौदारिकमिश्राहारकमिश्रकार्मथाना मष्टौ वा उारकाहारकमिश्रकार्मथाना मिति सर्वसङ्ख्या त्रिकसंयोगे द्वात्रिंशद्भङ्गाः । शौदारि

णो य ४ । अहवेगेय आहारगसरीरकाय०गिणो य आहारगमीससरीरकाय०गी य कम्मासरीरकाय०गी य
५ । अहवेगेय आहारगसरीरकाय०गिणो य आहारगमीससरीरकाय०गी य कम्मासरीरकाय०गिणो य ६ ।
अहवेगेय आहारगसरीरकाय०गिणो य आहारगमीससरीरकाय०गिणो य कम्मासरीरकाय०गी य ७ । अ
हवेगेय आहारगसरीरकायप्ययोगिणो य आहारगमीससरीरकायप्यनङ्गिणो य कम्मासरीरकायप्ययोगिणो य ८
एवं एतेवि तियसंजोएणं चत्तारि अह भंगा , सत्तेवि मिलिया बत्तीसं भंगा जाणियत्ता ३२ । अहवेगेय

कायप्रयोगिणय कार्मणशरीरकायप्रयोगिणय ८ । एवमेतेपि त्रिकसंयोगेन अत्वारि सङ्गकाएकानि । सर्वेपि मिलित्ता द्वात्रिंशद्भङ्गा तात

आहारगसरीरकायप्रयोगिणो य आहारगमीससरीरकायप्रयोगिणो य कम्मासरीरकायप्रयोगिणो य ४ । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारक
मिश्रगसरीरकायप्रयोगोद्भवै कार्मणशरीरकायप्रयोगोद्भवै ५ । अहवेगेय आहारगसरीरकायप्रयोगिणो य आहारगमीससरीरकायप्रयोगिणो य कम्मास
रीरकायप्रयोगिणो य ७ । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै कार्मणशरीरकायप्रयोगोद्भवै ८ । अहवेगेय
आहारगसरीरकायप्रयोगिणो य आहारगमीससरीरकायप्रयोगिणो य कम्मासरीरकायप्रयोगिणो य ८ । अथवा १ आहारकशरीरकायप्रयोगोद्भवै
आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै कार्मणशरीरकायप्रयोगोद्भवै ८ । एवं एते तियसंजोएणं चत्तारि अह भंगा सत्तेवि मिलित्ता बत्तीसं भंगा भवन्ति ३२ । ए
निकसंयोगा ४ मै ८ भागा इवै सर्वमिहोने ३२ भागा इवै ३२ । अहवेगेय उरानियमोसासरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारगसरीरकायप्रयोगोद्भवै । अथवा १
शौदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारकशरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारगमीससरीरकायप्रयोगोद्भवै कम्मासरीरकायप्रयोगोद्भवै १ । आहारकमिश्रश
रीरकायप्रयोगोद्भवै कार्मणशरीरकायप्रयोगोद्भवै १ । अहवेगेय उरानियमोसासरीरकायप्रयोगोद्भवै आहारगसरीरकायप्रयोगोद्भवै । अथवा १ शौदारिकमिश्रश

कमिश्नाहारकाहारकमिश्रतामंजरूपाणां सुचतुर्थां पदानां मेकवर्धनवहुनाभ्यां योक्तुश्रजगाः । सर्वसंज्ञानर्थां जगानां मञ्जीतिरिति उक्तप्रयोगः ।
 एकस्ययोगे ८ द्विकस्ययोगे २४ त्रिकस्ययोगे ३२ चतुस्सयोगे १६ सप्तसंज्ञायां जगाः, ८० प्रयोगवशात्, क्षीयमानां मञ्जीवामाण्ड गतिजवति, ततो
 गतिनिरूपणार्थं माह-कडविहृश जते । गडप्पवामडव्यादि ॥ गमन गतिः प्राप्तिरित्यर्थः, प्राप्तिश्च देशान्तरविषया पर्यायान्तरविषया च उच्यते

उरालियमीससरीरकाय०लुगीय आहारकसरीरकाय०लुगीय आहारगमीससरीरकाय०लुगीय कम्मासरीरका
य०लुगीय १ अहवेगेय उरालियमीससरीरकायप्लुगीय आहारगसरीरकायप्लुगीय आहारगमीससरीर
काय०लुगीय कम्मासरीरकाय०लुगिणाय २ । अहवेगेय उरालियमीससरीरकाय०गीय आहारगसरीरकाय
०गीय आहारगमीससरीरकाय०शिणो य कम्मासरीरकायप्लुगीय ३ । अहवेगेय उरालियमीससरीरकाय
०गीय आहारगसरीरकाय०गी य आहारगमीससरीरकाय०गिणो य कम्मासरीरकाय०गिणो य ४ । अहवे

व्याः । ३२ । अथर्वेक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च कामशरीरकायप्रयोगी च १ । अथर्वेक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च कामशरीरकायप्रयोगी च २ । अथर्वेक औदारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च कामशरीरकायप्रयोगी च ३ । अथ

गीरकायप्रयोगाहुवे आहारकशरीरकायप्रयोगाहुवे । आहारगमोसासरोरकायप्रयोगाहुवे कक्षासरोरका० २ । आहारकशरीरकायप्रयोगाहुवे कक्षप्रश
रोरकायप्रयोगाहुवे २ । अन्नविशेष उदात्तियमोसासरोरका० आहारगसरोरका० । अथवा १ औटारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगाहुवे आहारकशरीरका
यप्रयोगाहुवे । आहारगमीससरोरका० कक्षासरोरकायप्रयोगाहुवे ३ । आहारकमिश्रकायप्रयोगाहुवे कामप्रशरोरकायप्रयोगाहुवे ३ । अन्नविशेष उदात्तिय
मोसासरोरका० आहारगसरोरका० आहारगमोसासरोरका० कक्षासरोरका० ४ । अथवा १ औटारिकमिश्रशरीरकायप्रयोगाहुवे आहारकशरीरकाय

तपि भविष्यद्भोगदुर्जनात्, तथाहि-तृणतो देवदत्तं वसन्तभूतं, तथा वसन्तनाभेनाप्य सौ गतं कोप मिति, लोकोत्तरेषु जयणादभोगः, पर

गंग नुरालिगमीससरीरकाय०गी य आहारगसरीरकाय०गिणो य आहारगमीससरीरकाय०गीय कम्मासरी
रकायप्पनुगी य ५ । अहवेगंय नुरालिगमीससरीरकाय०गी य आहारगसरीरकाय०गिणोय आहारगमीससरी
रकायप्पनुगीय कम्मासरीरकायप्पनुगिणो य ६ । अहवेगंय नुरालियमीससरीरकाय०गीय आहारगसरीरकाय
०गिणोय आहारगमीससरीरकायप्पनुगिणोय कम्मासरीरकायप्पनुगीय ७ । अहवेगंय नुरालियमीससरीरका
य०गीय आहारगसरीरकायप्पनुगिणोय आहारगमीससरीरकाय०गिणो य कम्मासरीरकायप्पनुगिणो य ८ ।

येन औदारिकमिणशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिणशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च ४ । अथवे
क औदारिकमिणशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिणशरीरकायप्रयोगी च कामंशशरीरकायप्रयोगी च ५ । अथवेत
औदारिकमिणशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिणशरीरकायप्रयोगी च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च ६ । अथवेत औ
दारिकमिणशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिणशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगी च ७ । अथवेत औडा

प्रयोगी चाहारकमिणशरीरकायप्रयोगी कामंशशरीरकायप्रयोगी ४ । अथवेगंय उरालियमीससरीरका० आहारगसरीरका० आहारगमीससरीर
का० कम्मासरीरका० ५ । अथवा १ औदारिकमिणशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिणशरीरकायप्रयोगी कामंशशरीरकाय
प्रयोगी ५ । अथवेगंय उरालियमीससरीरका० आहारगसरीरका० आहारगमीससरीरका० कम्मासरीरका० ६ । अथवा १ औदारिकमिणशरीरका
यप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिणशरीरकायप्रयोगी कामंशशरीरकायप्रयोगी ६ । अथवेगंय उरालियमीससरीरका० आहारगस
रीरका० आहारगमीससरीरका० कम्मासरीरका० ८ । अथवा १ औदारिकमिणशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिणशरी

अहवेगेय नृशालियमीससरीरकायप्यनुगिणो य आहारगसरीरकायप्यनुगी य आहारगमीससरीरकायप्यनुगी
य कम्मासरीरकायप्यनुगी य ९ । अहवेगेय नृशालियमीससरीरकायप्यनुगिणो य आहारगसरीरकाय०गी य
आहारगमीससरीरकायप्यनुगी य कम्मासरीरकायप्यनुगिणो य १० । अहवेगेय नृशालियमीससरीरकायप्य
नुगिणो य आहारगसरीरकायप्यनुगी य आहारगमीससरीरकायप्यनुगिणो य कम्मासरीरकायप्यनुगी य
११ । अहवेगेय नृशालियमीससरीरकायप्यनुगिणो य आहारगसरीरकायप्यनुगी य आहारगमीससरीरकाय

रिक्तमिश्रशरीरकायप्रयोगी चाहारकशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणः कामणशरीरकायप्रयोगिणश्च ८ । अथर्वेक औदारिकमि
 श्रशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च कामणशरीरकायप्रयोगी च ९ । अथर्वेक औदारिकमि
 श्रशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगी च कामणशरीरकायप्रयोगिणश्च १० । अथर्वेक औदारिकमि
 श्रशरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकशरीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगिणश्च कामणशरीरकायप्रयोगी च ११ । अथर्वेक औदारिकमि

रकायप्रयोगो १ कामं शरीरकायप्रयोगो ८ । अहवेग्य उरान्तिममीसासरोरका० आहारगसरोरका० आहारगमौसासरोरका० कन्मासरीरकाय० ८ ।
अथवा १ औदारिकमिथशरीरकायप्रयोगो आहारकगरोरकायप्रयोगो आहारकमिथशरीरकायप्रयोगो कामं शरीरकायप्रयोगो ८ । अहवेग्य उरान्ति
यमासासरोरका० आहारगसरोरका० आहारगमौसासरोरका० कन्मासरोरका० १० । अथवा १ औदारिकमिथशरीरकायप्रयोगो आहारकगरोरकाय
प्रयोगो आहारकमिथशरीरकायप्रयोगो कामं शरीरकायप्रयोगो १० । अहवेग्य उरान्तिममीसासरोरका० आहारगसरोरका० आहारगमौसासरोर
का० कन्मासरोरका० ११ । अथवा १ औदारिकमिथशरीरकायप्रयोगोहवे आहारकगरोरकायप्रयोगो आहारकमिथशरीरकायप्रयोगो कामं शरीर
कायप्रयोगो ११ । अहवेग्य उरान्तिममीसासरोरका० आहारगसरोरका० आहारगमौसासरोरका० कन्मासरीरका० १२ । अथवा १ औदारिकमिथ

मासु रक्तसमेन सूक्ष्माहोक्तात्ता दपश्चोक्तान्त गच्छति । तथा तागिता न्यथावसागान्तराणि गन्वन्तीति, गतेः प्रपातो गतिप्रपातः स कतिविधः.

० तुङ्गिणो य कम्भासरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य १२ । अहवेगेय तुङ्गालियमीससरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य अण्णहारग
सरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य अण्णहारगभीससरीरकायप्पत्तुङ्गी य कम्भासरीरकायप्पत्तुङ्गी य १३ । अहवेगेय तुङ्ग
लियमीससरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य अण्णहारगसरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य अण्णहारगभीससरीरकायप्पत्तुङ्गी य कम्भा
सरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य १४ । अहवेगेय तुङ्गालियमीससरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य अण्णहारगसरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य
अण्णहारगभीससरीरकायप्पत्तुङ्गिणो य कम्भगरसरीरकायप्पत्तुङ्गी य १५ । अहवेगेय तुङ्गालियमीससरीरकायप्प

अज्ञारीरकायप्रयोगिणः साधारकज्ञारीरकायप्रयोगी चाहारकमिश्रज्ञारीरकायप्रयोगिणश्च कामंशज्ञारीरकायप्रयोगिणश्च १२ । अथर्वेकं श्रीदारिकमिश्र
अज्ञारीरकायप्रयोगिणश्चाहारकज्ञारीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रज्ञारीरकायप्रयोगी च कामंशज्ञारीरकायप्रयोगी च १३ । अथर्वेकं श्रीदारिकमिश्र
ज्ञारीरकायप्रयोगिणश्चाहारकज्ञारीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रज्ञारीरकायप्रयोगी च कामंशज्ञारीरकायप्रयोगिणश्च १४ । अथर्वेकं श्रीदारिकमिश्र
ज्ञारीरकायप्रयोगिणश्चाहारकज्ञारीरकायप्रयोगिणश्चाहारकमिश्रज्ञारीरकायप्रयोगी च कामंशज्ञारीरकायप्रयोगी च १५ । अथर्वेकं श्रीदारिकमिश्र

[illegible]

प्रज्ञप्तः कुत्र २ गतिशब्दप्रवृत्तिरूपनियततीत्यर्थः, जगवाना ह-पञ्चविधः प्रज्ञप्तः तदेवपञ्चविधत्वं दर्शयति-प्रयोगगति रिति प्रयोगः प्रागुक्तः पञ्चदशविधः स एव गतिः प्रयोगगतिः, इय देशान्तरप्राप्तिलक्षणा द्रष्टव्या, सत्यमनःप्रवृत्तिपुद्गलानां जीवेन व्यापार्यसाक्षात्तां यथायोग मल्पबहुदंशा न्तरगमनात् ॥ ततगद् इति ॥ तदा विस्तीर्णां साक्षात् गतिश्च ततगतिः तथा हि-सङ्क्षाम सन्निवेशं प्रतिष्ठितो देवदत्तादि स्तत्रामादिष याव दद्या पि न प्राप्नोति ताव दन्तरापयि एकैकस्मिन् पदन्यासे तत्तद्देशान्तरप्राप्तिलक्षणा गति रस्ती ति ततगतिः, इयं विस्तीर्णत्वविज्ञेयणा पृथगुपात्ता

नुगिणो य आहारगंसरीरकायप्पनुगिणो य आहारगमीससरीरकायप्पनुगिणो य कम्मासरीरकायप्पनुगिणो य १६ । एवं एते चउसंजोएणं सोलस जंगा जवंति । सहेविणं संपिण्डिया असीइं जंगा जवंति । वाणमंत रजोइंसियथेमागिया जहा असुरकुमारा । कतिविहेणं जते ! गडप्पवाए पस्सत्ते ? गोयमा ! पंचविहे ग डप्पवाए पस्सत्ते, तंजहा-पनुगगति ततगति बंधनच्छेदनगति उववायगति विहायगति । सेकिंतं पनुगगति?

शरीरकायप्रयोगिणश्चाहारकशरीरकायप्रयोगिण आहारकमिप्रशरीरकायप्रयोगिणश्च कामंशशरीरकायप्रयोगिणश्च १६ । एवमेते चतुःसयोगेन षोडश जङ्गा । सर्वेचैत सम्पिण्डिता अशीति जङ्गा जवंति । वानध्यन्तरज्योतिषवैमानिका यथासुरकुमारा । कतिविधो- जदत्त । -गतिप्र-
पातः प्रज्ञप्तः ? गौतम । पञ्चविधो गतिप्रपातः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-प्रयोगगति स्ततगतिर्बन्धनच्छेदनगतिरुपपातगति विहायोगति. ५ । अथ का

कायप्रयोगोय १५ । अथवा १ औदारिकमिअशरीरकायप्रयोगो आहारकशरीरकायप्रयोगो आहारकमिअशरीरकायप्रयोगो कामंशशरीरकायप्रयोगो १५ अद्वेगेय उरालियमोसासरीरकायप्पयोगिणोय आहारगमरीरकायप्पयोगिणोय आहारगमोसासरीरकायप्पयोगिणोय कम्मासरीरकायप्पयोगिणोय अथवा १ औदारिकमिअशरीरकायप्रयोगो आहारकशरीरकायप्रयोगो आहारकमि०शरीरकायप्रयोगो कामंशशरीरकायप्रयोगो १६ । एवं एते चउसं जोएणं सोलसभंगाडवति सम्भियणं संपिण्डिया असीति भंगा भवति । इम ए चउसंयोगो जोडता १६ भागा हुवे सर्वप्रयोगमिओ एकठाकरता जदो ८०

अन्यथा प्रयोगगता देवे य मन्तर्जवति, पादव्यासस्य शरीरप्रयोगात्मकत्वात्, एवं सुतरत्रापि यथायोग परिजातनीयम्, तथा ॥ बन्धनच्छेदपथगर्ह इति ॥ बन्धनस्य च्छेदनं बन्धनच्छेदनं तस्माद्गति बन्धनच्छेदनगति साध जीवेन विप्रभुक्तस्य शरीरस्य शरीराद्वा विच्छ्रुतस्य जीवस्यावसातव्या, न नु कोशसम्बन्धवच्छेदादेरनन्तरीयादे स्तस्या विहायोगतिजेदत्वेन वक्ष्यमाणात्वात् ॥ उववायगर्ह इति ॥ उपपात. प्रादुर्भावः सच क्षेत्रजनवजदाहि विधः तद्यथा क्षेत्रोपपातो जवोपपातश्च, तत्र क्षेत्रमाकाश यत्र नार्कादयो जनवः सिद्धाः पुद्गलावा अवतिष्ठन्ते, जवकमसम्पकंजनितो नैरयिकत्वा दिक् पर्यायः, सम्भवन्ति कर्मवशवर्तिनः प्राणिनो अस्मिन्निति जव इतिव्युत्पत्तः नोजव. जवव्यतिरिक्त. कर्मसम्पकं सम्पाद्यनैरयिकत्वादिपर्यायर हित इतिजावः, सच पुद्गलसिद्धोवा उजयस्यापि यथोक्तलक्षणजघातीतत्वात्, उपपात एव गति रुपपातगति ॥ विहायोगतिरिति ॥ विहाय

पल्लुगगति पत्तरसविहा पस्यता तंजहा—सञ्चमण्यपल्लुगगति एवं जहा पल्लुगो जणिष्ठ तहा एसावि जाणि यद्या। जाव कम्मगसरीरकायपल्लुगगति। जीवाणं जते ! कडविहा पल्लुगगती पस्यता ? गोयमा ! पत्तरस विहा पस्यता तंजहा—सञ्चमण्यपल्लुगगति जाव कम्मसरीरकायपल्लुगगति। नेरडयाणं जते ! कलिविहा

सा प्रयोगगतिः १ प्रयोगगतिः पञ्चदश विधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—सत्यमनः प्रयोगगतिरेव यथा प्रयोगो ज्ञातस्तथैषापि ज्ञातव्या यावत्का मंशशरीरकायप्रयोगगतिः। जीवानां जदन्तः। कतिविधा प्रयोगगतिः प्रज्ञप्ता ? गौतमः। पञ्चदशविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—सत्यमनः प्रयोगगतिः यावत्कर्मशरीरकायप्रयोगगतिः। नैरयिकाणां जदन्तः। कतिविधा प्रयोगगतिः प्रज्ञप्ता ? गौतमः। एकादशविधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—सत्यमनः।

भागाद्भवे। वाणमन्त्रजोवसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा कतिविहेणं भन्ते मःपत्राए प० गोयमा। वानव्यरज्योतिषोवैमःनिकर्णे जिम असुरकुमा र मित केतलेमेदं भगवन् गति प्रपातकञ्ची हे गौतम उभयत्रायौगति शब्दप्रयोगदर्शना भूतथा द्विकगती देवदतः पततमनः इति प्राद. एकपरमाणुयो पके समये एकसो कान्तकथो बोजेनोकांति एकसमय जायगतः प्रपातोगतिः प्रपातः। पंचविहेगःपत्राए प० तं०। पाचिप्रकारै गतिप्रपातकञ्चा गति जा

सा आकाशेन गति विहायोगतिः, साधोपाधिजेदात् सप्तदशविधा सप्तधा-स्पृशद्गतिरित्यादि ॥ तत्र परमात्मादिकं यदन्तेन परमात्मादिकेन

पलंगगती पश्यता ? गीयमा ! एकारसविहा पश्यता तंजहा-सञ्चमण्यप्यलंगगति एवं उववज्जिज्जण जरस
जतिविहा तरस ततिविहा ज्ञाणियहा, जाव वेमाणियणं । जीवाणं जंते ! किं सञ्चमण्यप्यलंगगति जाव

प्रयोगगतिरेव उत्पद्य सस्य सतिविधा तस्य ततिविधा ज्ञाणितव्या सावहुमानिकानात् । जीवानां जदत्ता । किं सत्यमनःप्रयोगगति यावत्का
सञ्चरीरकायप्रयोगगतिः ? गीतम । जीवाः सर्वेपि सावहुवन्ति सत्यमनःप्रयोगगतय एवं तच्चैव पूर्ववर्णितं ज्ञाणितव्यं, जह्वां सत्यैव यावहु

वसनारमूकाने गतिकरे ते गतिकहिजे । पञ्चोगगति तत्तज्जतो वंरणजेदणगतौ उववायगती विहायगतौ । प्रयोगगति १ ततगति २ विस्तीर्णगति सत्रिवे
यंप्रतिष्ठित वधण्छेदणगति ३ उपपातगति ४ उपजज्जाने सजे विहायगति ५ गगनगति । सेकिंतं पञ्चागगति २ पञ्चरसविहा यं० तं० सञ्चमण्यप्योज
गतौ । ते स्यु कक्षां प्रयोगगति तेह प्रयोगगतिना १५ भेदकक्षा तैकहैलै सत्यमनप्रयोगगति । एवं जहा पञ्चागोभाणयो तहा एसाविभा० जाव कल्लगस
रौरकायप्रयोगगतौ । इम जिम प्रयोग १५ भेदे कक्षा विम इहा कहिवा जांतने कामं शरीरकायप्रयोगगतिजुवे । जीवाणं ५ते कतिविहा पयोगग
तौ पश्यता गीय० । जीवने भगवन् केतलेप्रकारे प्रयोगगति कहौ गी० म । पञ्चरसविहा ययो० तं० सञ्चमण्यप्योजगतौ जाव कल्लगसरौरकायप्रयोगगतौ
नेरंयाणं भते कतिविहायप्रयोगगतौ पश्यता गी० १५ पु० । दोप्रयोगगति कहौ ते सत्यमनप्रयोगगति जांतने कामं शरीरकायप्रयोगगति जारक्कोने गति
प्रयोग भगवन् केतले भेदेकहौ गीतम । एकारसविहा पञ्चोगगतौ पश्यता तंजहा सञ्चमण्यप्योजगतौ एव उवज्जिज्जणं जस्य जइविहा अत्थि तस्य तति
या भा० । ११ भेदे प्रयोगगति कहौ ते सत्यमनप्रयोगगति इम जा उपजैल्ले जा जेतकील्ले तेहने तेतला गतिप्रयोगकहिवा । जाव वेस पिवाणं जीवाणं
भंते जञ्चमण्यप्योजगतौ जाव किं कक्षासरौरकायप्रयोगगतौ गीयमा । जाज्जणे वेसतिक जीवने हे भगवन् वइवचने सत्यमनप्रयोग जांतने कामं
शरीरगति गीतम । जावा सत्तेवि ताव हौजा सञ्चमण्यप्योजगतौ व इवं न्चैव पुञ्चमंभा० जाव वेसा वि. य. तं० तहैव अंग भा० । जीवने सर्वप्रयोग

परस्पर सम्बन्धमनुजूप अनुजुयेत्यर्थ इति ज्ञातः, गच्छति सा स्पृशद्गतिः स्पृशतो गतिरिति व्युत्पत्तेः । तद्विपरीता अस्पृशद्गतिः यत्परमात्मादिक

कम्पगसरीरकायप्पलंगगति । गोयमा ! जीवा सत्त्वे वि ताव होज्जा सञ्चमणप्पलंगगतिवि एवं तेत्थेव पुब्बवन्नि
यं जाणियद्धं, जंगा तहेव जाव बेमाणिघाणं । सेत्तं पलंगगति । सेकिंतं ततगति ? २ जेणं जं गामं वा जाव सन्नि
वेसं वा संपठिए अस्पृशत्ते अंतरापहेव वहड । सेत्तं ततगती । सेकिंतं बंधनच्छेदनगति ? जीवोवा सरीरात्तं स
रीरंवा जीवात्तं । सेत्तं बंधनच्छेदनगती । सेकिंतं उववायगती ? उववायगती तिविहा पस्सत्ता तंजहा—खित्तो
ववायगती जज्जोववायगती नोज्जोववायगती, सेकिंतं खित्तोववायगती ? खित्तोववायगती पंचविहा प

मानिकानाम् । समाप्ता प्रयोगगतिः । अथ का सा ततगति स्ततगति र्येन यद्ग्राह्यं वा यावत्सन्निवेशं वा सम्प्रस्थितो ऽसम्प्राप्तोत्तरा पथि
य वर्तते सा ततगति । अथ का सा बन्धनच्छेदनगतिः ? बन्धनच्छेदनगति जीवो वा शरीराच्छरीरं वा जीवात् । समाप्ता बन्धनच्छेदनगति ।
अथ का उपपातगतिः ? उपपातगति स्त्रिविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—क्षेत्रोपपातगति जंघोपपातगति नो जंघोपपातगतिः । अथ का सा क्षेत्रो
पपातगति ? क्षेत्रोपपातगतिः पञ्चविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—नैरयिकक्षेत्रोपपातगति स्तिर्यक्क्षेत्रोपपातगतिः अनुषङ्गक्षेत्रोपपातगति देवक्षेत्रो
पपातगति सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । अथ का सा नैरयिकक्षेत्रोपपातगतिः ? नैरयिकक्षेत्रोपपातगतिः सप्तविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—रत्नपूजापथि

गतिद्वये सत्यमनप्रयोगगतिपिण इमं तिमहोज पठलीपरं कट्टिवी जालगै वैमानिक तिमहोज भागा कट्टिवा । सेत्तं पयोगगती सेकिंतं ततगति २ जेणं
गामं वा जाव सन्निवेशं वा संपठिए अस्पृशत्ते अंतरापहेव वहड । एतत्प्रयोगगति द्विवे तेस्य ते ततगति छे जेणं गामं वा जाव सन्निवेशं वा संपठिए नावि पाहतो मा
गं वत्ते । सेत्तं ततगती सेकिंतं बंधनच्छेदनगति २ जीवोवा सरीरात्तं सरीरंवा जीवात्तं सेत्तं बंधनच्छेदनगती सेकिंतं उववायगती २ तिविहा पं० तं० ।
ते ततगति कट्टिये द्विवे बंधनच्छेदनगति कट्टिये जीव शरीरयको शरीरप्रयोगगति सेत्तं बंधनच्छेदनगति २ द्विवे उपपातगतिना २ पैद कट्टे । सितोः

सप्त तंजहा—नेरडयखेत्तोववायगती तिरिस्सजोणियखेत्तोववायगती मणुस्सखेत्तोववायगती देवखेत्तोववा
यगती सिद्धखिन्तोववायगती । सेकिंतं नेरडयखिन्तोववायगती ? नेरडयखेत्तोववायगती सप्तविहा पससा
तंजहा—रयणप्पज्जापुढवीनेरडयखेत्तोववायगती जाव ञ्हेसत्तमपुढविनेरडयखेत्तोववायगती । सत्तं नेरडयखे
त्तोववायगती । सेकिंतं तिरिस्सजोणियखिन्तोववायगती ? तिरिस्सजोणियखेत्तोववायगती पंचविहा पससा

वीनेरयिक्खेत्तोपपातगति यावदधः सप्तमपृथ्वीनेरयिक्खेत्तोपपातगतिः । समाप्ता नेरयिक्खेत्तोपपातगतिः । अथ का सा तिर्यक्खेत्तोपपात
गतिः ? तिर्यक्खेत्तोपपातगतिः पञ्चविधा पूजसा तद्यथा—मकेन्द्रियतिर्यग्गोनिक्खेत्तोपपातगति यावत्पञ्चेन्द्रियतिर्यक्खेत्तोपपातगतिः ।
समाप्ता तिर्यक्खेत्तोपपातगतिः । अथ का सा मनुष्यक्खेत्तोपपातगतिः ? मनुष्यक्खेत्तोपपातगति द्विविधा पूजसा तद्यथा—सम्मूर्च्छिममनुष्यक्खेत्तो
पपातगति गंभव्यत्क्रान्तिकमनुष्यक्खेत्तोपपातगतिः । समाप्ता मनुष्यक्खेत्तोपपातगतिः । अथ का सा देवोपपातगतिः ? देवक्खेत्तोपपातगतिश्च

वायगती भवोववायगती भीमोववायगती सेकिंतं खिन्तोववायगती २ पंचविहा पं० तं० । ते चोपपात नारकीचोपात भवोपपातगतिभावः कर्म
संपर्कपर्याये उपजी भवोपपातगतिरहित तेषु द्विवै चोपपातगति कहेहै पाचेप्रकारे ते । नेरडयखिन्तोववायगती तिरिस्सजोणियखिन्तोववा० मणुस्स
व० देवखेत्तोव० निडखिन्तोव० सेकिंतं नेरडयखेत्तोववायगती २ सप्तविहा प० तं० । नारकीचोपपातगति तिर्यक्खेत्तोपपातगति मनुष्यक्खेत्तोपपात
गति निडक्खेत्तोपपातगति द्विवै नारकीचोपपातगतिना ७ भेदहै ते । रयणप्पमपुढवी नेरडयखेत्तोववायगती जाव ञ्हेसत्तमा पुढवीनेरडयखेत्तोववा
यगती । रत्तमपृथिवीनारकी चोपपातगति जालगे नीचे सातजीपृथिवीचोपपातगति । सेत्तं नेरडयखिन्तोव० सेकिंतं तिरिस्सजोणीयखिन्तोववा
यगती २ पंचविहा पं० तं० एगिटियतिरिस्सजोणियखिन्तोव० । ए नारकीचोपपातगति द्विवै तिर्यक्खेत्तोपपातगतिना ५ भेद कहेहै ते कहे एकेद्रिय
तिर्यक्खेत्तोपपातगति । जालगे पचेन्द्रियतिर्यक्खेत्तोपपातगति ए तिर्यक्खेत्तोपपातगति द्विवै मनुष्यक्खेत्तोपपातगतिना २ भेदहै ते कहेहै । सम्मूर्च्छिम

रात्येन परमात्मादिना सह सम्पत्त्यमनुज्ज्वल गच्छति यथा परमात्मात्मेन समयेन एकस्मा लोकान्ता दपरं लोकान्तमिति, उपसम्पद्यमानगति र्यद
न्यमुपसम्पद्यागित्य तद्वत्प्रभेन समग यथा धनसार्थवाहावप्रभेन धर्मधौपसूरीणा अनुपसम्पद्यमानगति र्यतः परस्परमुपपद्यमानगति पथि ग

त्ता तंजहा—एगिंदियतिरिस्कजोणियखेतोववायगती जाव पंचिंदियतिरिस्कजोणियखेतोववायगती संत्तं
तिरिस्कजोणियखेतोववायगती । संकिंतं मणुस्सखेतोववायगती ? मणुस्सखेतोववायगती दुबिहा पस्सता,
तंजहा—संभुच्छिममणुस्स गल्लवक्कांतियमणुस्सखेतोववायगती । संत्तं मणुस्सखेतोववायगती । संकिंतं देवखे
तोववायगती ? देवखेतोववायगती चउल्लिहा पस्सता, तंजहा—जवणवई जाव वेमाणियखेतोववायगती

सुधिंषा पूजसा तद्यथा—जवनपति योवहैमानिकक्षेणोपपातगतिः । समाप्ता देवक्षेणोपपातगतिः । अथ का सा सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः ? सि
द्धक्षेत्रोपपातगतिरनेकविधा पूजसा तद्यथा—जम्बूद्वीप द्वीपे जलैरवतयपंस्स सपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । जम्बूद्वीपे द्वीपे पुष्प
हिमवच्छिशारियपंधरपर्वतस्य रूपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । जम्बूद्वीपे द्वीपे हेमवतैरवतयपंस्स सपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोप
पातगतिः । जम्बूद्वीपे द्वीपे शब्दापातिविकटापातिवृत्तवैताद्यसपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । जम्बूद्वीपे द्वीपे महाभिगवदूपिवर्ष
धरपर्वतसपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । जम्बूद्वीप द्वीपे शरिवर्षरस्यकवपंसपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । जम्बूद्वीपे द्वीपे
गन्धापातिमाल्यवहृतवैताद्यसपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । ज० द्वीपे निपयनीलवहृषंभरसपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः ।
ज० द्वीप पूर्वविदेहापरविदेहसपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । ज० द्वीप दंगकुरातरकुरा सपद्य सप्रतिदिक् सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः । ज० द्वीपे राशुर

मणस्सव० गच्छात्तयमणस्सवि० सेतं मणुस्सखितो० सेमित देवचित्तो० २ जवणिया पं० तं० । समुच्छिममणुस्सखेतोववायगति र्भजमनुज्ज
योवोपपातगति ए मनुष्यवं चोपपातगति द्विदै देवक्षेत्रोपपातगतित्वा ४ मेदक्षेत्रे ते । भवणपतिदे० जाव वेमाणियदे० खे० संत्तंवेखे० संकिंतं सिद्ध

सिद्धं देवस्त्रेत्तोववायगती । सकिंतं सिद्धस्त्रेत्तोववायगती ? सिद्धस्त्रेत्तोववायगती अणोगविहा पञ्चत्वा तंजहा—
जंबुद्वीवेदीवे जरहेरवय वासस्स सपक्कं सपडिदिसिं सिद्धस्त्रेत्तोववायगती । जंबुद्वीवेदीवे चुल्लहिमवंतसिहरि
वासहरपल्लयसपक्कं सपडिदिसिं सिद्धस्त्रेत्तोववायगती । जंबुद्वीवेदीवे हेमवयएरस्सवयवाससपक्कं सपडि
दिसिं सिद्धस्त्रेत्तोववायगती । जंबुद्वीवेदीवे सद्दावइबियद्दावइवट्टेवयहुसपक्कं सपडिदिसिं सिद्धस्त्रेत्तोववा
यगती । जंबुद्वीवेदीवे महाहिमवंतरूपिवासहरपल्लयसपक्कं सपडिदिसिं सिद्धस्त्रेत्तोववायगती जंबुद्वीवेदीवे

स्य पर्वतस्य सपक्षं सम्रतिदिक् सिद्धत्वेन्नोपपातगतिः । लवणसमुद्रस्य सपक्षं सम्रतिदिक् सिद्धत्वेन्नोपपातगतिः । शालकी संकं द्वीपे पुरिमा
हुंपश्चिमाहुं मंदरस्य पर्वतस्य सपक्षं सम्रतिदिक् सिद्धत्वेन्नोपपातगतिः । कालोदसमुद्रे सपक्षं सम्रतिदिक् सिद्धत्वेन्नोपपातगतिः । पुंजरवर
द्वीपाहुं पुरिमाहुं जरतीरावत्त सपक्षं सम्रतिदिक् सिद्धत्वेन्नोपपातगतिः । स्रज वाव त्पुकरवर द्वीपाहुं पुरिमाहुं पश्चिमाहुंमंदर पर्वत सपक्षं
सम्रतिदिक् सिद्धत्वेन्नोपपातगतिः । समाप्ता सिद्धत्वेन्नोपपातगतिः । समाप्ता ज्ञेन्नोपपातगतिः । अथ का सा ज्ञोपपातगतिः ? ज्ञोपपातग
ति अतुविंथा प्रज्ञप्ता तद्यथा-नैरायिक (प्रवृत्ति) यावद्देवज्ञोपपातगतिः अथ का सा नैरायिकज्ञोपपातगतिः ? नैरायिकज्ञोपपातगतिः

खे० २ अणोगविहा पं० त० । भवनपतिदेवत्वेन्नोपपातगति जालगै वैमानिक ए देवत्वेन्नोपपातगति द्विवै सिद्धत्वेन्नोपपात अनेकमेवै तेकहै । जंबुद्वी
वे २ भरहेरवयवासस० खिंसपडिदिसिंसिद्धस्त्रेत्तोव० जंबुद्वीवे २ चुल्लहिमवंत सिहरवासहरपल्लयसपखिंसपडिदिसिंसिद्धस्त्रेत्तोव० । जंबुद्वीपनामेद्वीपभर
त एरवत्त चौपक्षे सिद्धत्वेन्नोपपातगति समद्वातावस्थायै जंबुद्वीपनामेद्वीपे चुल्लहिमवंतशिखरौवधंधरपर्वतसखलै चउपखेर सिद्धत्वेन्नोपपात । जंबुद्वी
वे २ हेमवयएरवयवासस० खिंसपडिदिसिंसिद्धस्त्रेत्तोव० जंबुद्वीवे सद्दावइबियद्दावइवट्टेवयहुस० खिंसपडिदिसिंसिद्धस्त्रेत्तोव० । जंबुद्वीपनामे हेमवंत एरवत्त वध
धरनै चौफेर सिद्धत्वेन्नोपपात जंबुद्वीपनामेद्वीप गद्दापाती विकटापाती लतवैतादा चौफेर सिद्धत्वेन्नोपपातगति । जंबुद्वीवे २ महाहिमवंतरूपिवासहर

हरिवासरम्मगवाससपरकं सपद्मिदिसिं सिद्धखेत्तोववायगती । जंबूद्वीवेदीवे गंधावइमालवंतपरितागावह
वेयहसपरकं सपद्मिदिसिं सिद्धखेत्तोववायगती । जंबूद्वीवेदीवे णिसहनीलवंतवासहरसपरकं सपद्मिदिसिं
सिद्धखेत्तोववायगती । जंबूद्वीवेदीवे पुल्लविदेहावरविदेहसपरकं सपद्मिदिसिं सिद्धखेत्तोववायगती । जंबू
द्वीवेदीवे देवकुरुउत्तररुकुसपरकं सपद्मिदिसिं सिद्धखेत्तोववायगती । जंबूद्वीवेदीवे मंदरस्स पल्लयस्स स
परकं सपद्मिदिसिं सिद्धखेत्तोववायगती । लवणसमुद्दस्स सपरकं सपद्मिदिसिं सिद्धखेत्तोववायगती । धा

सप्तविधा प्रज्ञप्ता । एवं सिद्धवर्णा जेदो जणितथो याथैय क्षेत्रोपपातगतिः स्तथैव जवोपपातगतिः । समाप्ता जवोपपातगतिः । अथ का
सा नो जवोपपातगतिः ? नो जवोपपातगति द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-पुद्गल नो जवोपापतगतिश्च सिद्धनो जवोपपातगतिश्च । अथ कासा
पुद्गल नो जवोपपातगतिः पुद्गल नो जवोपपातगति यं परमाणु पुद्गलो लोकस्य पौरस्त्या चरमान्तात्या क्षात्य चरमास्त मेकसमयेन गच्छ
ति' पाश्चात्याद्या चरमान्ता त्पौरस्त्य चरमान्तमेकसमयेन गच्छति' दाक्षिणात्याद्या चरमान्ता दोसरं चरमान्तमेकसमयेन गच्छति, एवं मी
तरदाक्षिणात्यं यावदधः सत्यादुपरितन । समाप्ता पुद्गलनो जवोपपातगतिः । अथ का सा सिद्धनो जवोपपातगतिः ? सिद्धनो जवोपपातग

पञ्चयपसंखिं सपद्मिदिसिंसिद्धखे० जंबूद्वीवे २ हरिवासरम्मगवाससपद्मिदिसिंसिद्धखे० । जंबूद्वीपनामैदोपे महाहिमवंत रूप्य वर्षधर पर्वत चीफे
र सिद्धजे नोपपातगति जंबूद्वीपनामैदोपे हरिवर्ष रम्यवर्षना चीफेर सिद्धजे नोपपातगति । जंबूद्वीवे २ गंधलावतोमानवतिपरिता यवह्वेयष्टसपखिं
सपद्मिदिसिंसिद्धखे० । जंबूद्वीपधीपे गंधलावतो मानवत वृत्तवैताडाने चीफेर सिद्धजे नोपपातगति । जंबूद्वीवे २ णिसहनीलवंतवासहरपञ्चयपसंखिं
सपद्मिदिसिंसिद्धखे० जंबूद्वीवे २ पुल्लविदेहावरविदेहसपखिंसपद्मिदिसिंसिद्धखे० । जंबूद्वीपधीपे निषधमोलवंत वर्षधरपर्वतने चीफेर सिद्धजे नोपपातगति
जंबूद्वीपधीपे पूर्वमहाविदेहे अवरविदेहने चीफेर सिद्धजे नोपपातगति । जंबूद्वीवे २ देवकुरुउत्तररुकुसपखिंसपद्मिदिसिंसिद्धखे० । जंबूद्वीपधीपे देवकुरुमे

यईखंजेदीवे पुरिमछपच्छिमछमंदररस पल्लयस सपरकं सपछिदिसिं सिहखेत्तोववायगती । कालीयसमुद्रे
सपरकं सपछिदिसिं सिहखेत्तोववायगती । पुष्करवरदीवहे पुरिमछनरहेरवयवाससपरकं सपछिदिसिं
सिहखेत्तोववायगती । एवं जात्र पुष्करवरदीवहे पच्छिमछपुरिमछमंदरपल्लयसपरकं सपछिदिसिं सिहखे
त्तोववायगती । सेत्तं सिहखेत्तोववायगई । सेत्तं खेत्तोववायगई । सेकिंतं जत्रोववायगई ? जत्रोववायगई
चउत्तिहा पसत्ता, तंजहा—नेरइयजाव देवजत्रोववायगती । सेकिंतं नेरइयजत्रोववायगई ? नेरइयजत्रो
ववायगती सत्तविहा पसत्ता, एवं सिहबजो जेदो जाणियहो, जोचेव खेत्तोववायगतीए सोचेव जत्रोव
वायगतीए । सेत्तं जत्रोववायगती । सेकिंतं नोजत्रोववायगती ? नोजत्रोववायगई दुविहा पसत्ता तंजहा

उत्तरकुत्तने चौफेर सिहचत्रोपपातगति । जबुद्धोवे २ मंदरसपल्लयसपखिसपाडटिसिं सिहखे । जबुद्धोपेडापे मेरुपर्वतने चौफेर सिहचत्रोपपातगति ।
तत्रणसमुद्धटमपाखंसपिडिटिसिं सिहखे । धावइखड । तत्रणसमुद्धे चौफेर सिहचत्रोपपातगति धातकीषड । दीवपुरिमछपच्छिमछमंदरपल्लयसपखिसपि
डिटिसिं सिहखे । कालीयसमुद्धेसपखिसपिडिटिसिं सिहखे । दीवे पूर्वाह पश्चिमाहमेरुपर्वतने चौफेर सिहचत्रोपपातगति कालीयसमुद्धेने चौफेर सिहच
त्रोपपातगति । पुष्करवरदीवहेपुष्करवरदीवहेरवयवासपखिसपिडिटिसिं सिहखे । पुष्करवरदीवे पुरिमछभरत-एरवतचेवचौफेर सिहचत्रोपपातगति ।
एवं जात्र पुष्करवरदीवहेपुष्करवरदीवहेमंदरपल्लयसपखिसपिडिटिसिं सिहखे । इस जापुष्करवरदीवहे मेरुपर्वतनेचौफेर सिहचत्रोपपातगति एतले ठामे ।
सेत्तं सिहखेत्तोववायगती सेत्तं खेत्तोववायगती से कतं भते भवोववायगती २ चउत्तिहा पं० तं० नेरइयम० । सिहचत्रोपपात कहिये हिवै भवोपपात
ना चारमेरे कहैके ते नारकी भवोपपातगति । जाव देव० सेकिंतं नेरइयभवोववायगती २ सत्तविहा पं० तं० चेवसिहबजो भाणियहो जहा खेव
गयगतीसेवभा० । जालगे देवभवोपपातगति हिवै नारकीना भवोपपातना ७ मेरुकहैके ते इस सिहबजो मेरुसबलाकहिया जिसचत्रोपपातगति

पुग्गलनोज्जोववायगती य सिद्धनोज्जोववायगती य । सेकितं पुग्गलनोज्जोववायगती ? पुग्गलनोज्जोव
 वायगती जन्तं परमाणुपोग्गले लोगरस्स पुरच्छिमिल्लान् चरिमन्तान् पञ्चच्छिमिल्लं चरिमन्तं एगसमएणं गच्छु
 पञ्चच्छिमिल्लान् चरिमन्तान् उत्तरिस्स चरिमन्तं एगसमएणं गच्छु दाहिणिस्स वा चरिमन्तान् उत्तरिस्स
 चरिमन्तं एगसमएणं गच्छति । एवं उत्तरिस्स दाहिणिस्स जाव हेठिस्स उवरिस्स । सेत्तं पोग्गलनोज्जोववाय
 गती । सेकितं सिद्धनोज्जोववायगती ? सिद्धनोज्जोववायगती दुविहा पयात्ता, तजहा—अणंतरसिद्ध
 नोज्जोववायगती परंपरसिद्धनोज्जोववायगती य । सेकितं अणंतरसिद्धनोज्जोववायगती ? अणंतरसिद्धनो
 ज्जोववायगई पत्तरसविहा पयात्ता तजहा—तित्थसिद्धअणंतरनोज्जोववायगती य जाव अणंगसिद्धनोज्ज

कहा । जाव सेत्तं दमभयोपवायगती २ सेकितं नो भयोपवायगती २ दविहा पं० त० पुग्गलनो भयोपवायगती सिद्धनोभ० । जिम दाभवोपपातगति
 फरे य भयोपपातगति द्विमे नो भयोपपातगतिना दोयमेदं ते पुद्गलनो भयोपपातगति सिद्धनोभयोपपातगति । सेकितं पुग्गलनोभ० २ जन्तं परमा
 णुपुग्गले लोगस्स पुरच्छिमिल्लान् चरिमन्तान् पञ्चच्छिमिल्लं चरमतं । द्विमे पुद्गलनो भयोपपातगतिना गेटकडे की परमाणुपुद्गलनो कनापाना छेदनाथो
 पणिमने छेदने । एगसमएणं गच्छति पञ्चच्छिमिल्लान् चरमतान् पुरच्छिमिल्लं चरमन्तं एगसमएणं गच्छति दाहिणिस्स चरमतान् उत्तरिस्स चरमतं ।
 १ समगे जाय पांसवथी प्येने छेदने २ समये जाय दावणना छेदनाथी उत्तरने छेदने । एगसमएणं गच्छति एवं उत्तरिस्स दाहिणिस्स उवरिस्स
 दिठिस्स चरिस्स सेत्तं पुग्गलनो भयोपवायगती । १ समये जाय दम उत्तरना छेदनाथी दसिथे जाय दम हेठनाथा नपर उपरथो छेत्ते सर्वमिध जा
 यथी दम पुद्गलनो गति उपपातकछी । सेकितं सिद्धनोभ० २ दविहा पयात्ता तजहा अणंतरसिद्धनोभयोपवायगती परंपरसिद्धनोभयोपवायगती ।
 द्विमे सिद्धनोभयोपपातगति तेदना दोयमेदं जहा ते छेदने अनंतरसिद्धनोभयोपपातगति १ परंपरसिद्धनोभयोपपातगति २ । सेकितं अणंतरसिद्धनो

ओववायगती । सेकितं परंपरसिद्धनोजओववायगती ? परंपरसिद्धनोजओववायगती अणुगविहा पसत्ता ।
तजहा—अपढमसमयसिद्धनोजओववायगती । दुसमयसिद्धनोजओववायगती जाव अणंतसमयसिद्धनोजवा
ववायगती । सेत्त नोजओववायगती । सेत्तं उववायगती । सेकितं विहायगती ? विहायगती सतरसवि
हा पसत्ता तंजहा—फूसमाणगती अफूसमाणगई उवसपज्जमाणगती अणुवसंपज्जमाणगती पोम्मलगती
'मंहुयतगी नावागती नयगती लायागती लायाणुवायगती लेस्सागती लेस्साणुवायगती उहिसयपविज्जगती

ति द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—अनन्तरसिद्धनोजओपपातगतिः परम्परसिद्धनोजओपपातगतिय । अथ का सा अनन्तरसिद्धनोजओपपात
गतिः ? अनन्तरसिद्धनोजओपपातगतिः पञ्चदशविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—तीर्थसिद्धान्तरनोजओपपातगति स्त्र यावदनेकसिद्धनोजओपपात
गति स्त्र । अथ का सा परम्परसिद्धनोजओपपातगतिः ? परम्परसिद्धनोजओपपातगतिरनेकविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—अप्रथमसिद्धनोजओ
पपातगति द्विसमयसिद्धनोजओपपातगति यावदनन्तसमयसिद्धनोजओपपातगतिः । समाप्ता नोजओपपातगतिः । समाप्ता उपपातग
तिः । अथ का सा विहायोगतिः ? विहायोगतिः सप्तदशविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—स्पृशद्गतिर स्पृशद्गतिरुपसम्पद्यमानगति इनुपसम्पद्यमानग

भओववायगती २ पसरसविहा पं० तं० तित्यसिद्ध अणतरणोभओववायगती । द्विवै अनन्तरसिद्धनोजओपपातना भेद देखायेके तेजना १५ भेदे जाणि
वा ते कहेके तित्यभिह अनन्तरनोजओपपातगति । जाव अणुगविहा अणंतरणोभओव० सेत्तं अणंतरसिद्धणोभ० सकित परंपरसिद्धणोभओववायगती २
अणुगविहा पं० तं० । जाव अनेकसिद्ध अनन्तरनोजओपपातगति २ एतले अनन्तरसिद्धनोजओपपातगति कहौ द्विवै परंपरसिद्धनोजओपपातगति
देखायेके तेजना अनेकप्रकारे जाणिवा ते कहे । अपढमसमयसिद्धणोभओववायगती एव दुसमयसिद्धणोभ० जाव अणंतसमयसिद्धणोभ० सेत्तं परं
परसिद्धणोभ० । अपढमसमय परंपरसिद्धनोजओपपातगति इम द्वितीय समयसिद्धनोजओपपात जाव अनन्तसमयसिद्धनोजओपपातगति एत

सेकितं अणुवसंपज्जमाणगती ? अणुवसंपज्जमाणगती जन्तं एतेसिंचेव अणुमन्तं अणुवसंपज्जिताणं गच्छति । सेत्तं अणुवसंपज्जमाणगती । सेकितं पोग्गलगती ? पोग्गलगती जन्तं परमाणुपोग्गलाणं जाव अणंतपदेसियाणं खंधाणगती पवत्तई । सेत्तं पोग्गलगती । सेकितं मंडूयगती ? मंडूयगती जन्तं मणू ए उप्पफित्ता २ गच्छति । सेत्तं मंडूयगती । सेकितं नावागती ? नावागती जन्तं नावापुह्वेतालीउ दा

वा मांठविक वा कौटुम्बिक वा इत्थ वा सेनापति वा सार्यवाह वापसम्पद्य गच्छति । समाप्तोपसम्पद्यमानगतिः । अथ का सा अनुपसम्पद्यमानगतिः ? अनुपसम्पद्यमानगति र्यदेतेपां चैवान्योन्य मनुपसम्पद्यगतिः । समाप्ता अनुपसम्पद्यमानगतिः । अथ का सा पुद्गलगतिः ? पुद्गलगति र्यत्परमाणुपुद्गलानां यावदनन्तप्रदेशिकानां स्क्रन्थानां गतिः प्रवर्तते । समाप्ता पुद्गलगतिः । अथ का सा मंडूतगतिः ? मण्डूतगति र्यन्मण्डूक उत्सृत्योत्सृत्य गच्छति । समाप्ता मण्डूकगतिः । अथ का सा नावागतिः ? नावागति र्यन्नावा पूववैताल्या दक्षिणवैतालि जलयथा

गतौ पकराति बंधणविमोयणगती सेकितं फुसमाणगती २ । ४ पुनप समकाले चालै तसं वजागतो वाकी पंका गति बांधनविचोनगति द्विवे फुसमाण गति कहैकै । जणं परमाणुपुगले दुपएसिए जाव अणंतपणसियाणं खंधाणं अणमखं फसंत्ताणगती पवत्तई सेत्तं फुसमाणगती सेकितं अफुसमाणगती २ । जे परमाणुपुद्गल वेप्रदेशौ जालगे अनंतप्रदेशीखवने अन्योन्य फरसीनेगतिकरी प्रवर्त्ते तेफुसमाणगति कहिये द्विवे अफुसमाणगति कहैकै । जखंपते सिंचेव अफुसित्ताणंगति पविंत्तई सेत्तं अफुसमाणगती सेकित उवसंपज्जमाणगती २ । जेपरमाणुपुद्गलने अणफरशेगतिफरशे तेहनीनाम अफुसमाणगती द्विवे उवसंपज्जमानतेकिम । जण रायंवा जवरायवा इंसरंवा तलवरवा माडवियंवा कीडंविशय इभिवा सोडुंवा सेणावयंवा सत्यवाहवा उवसंपज्जत्ता णं गच्छति । जे राजाने युवराजने इस्सरने तलारने माडवीने कीडंवीने इभने सेवने सेनापतिने सार्यवाहने वडावजीने जाय । सेत्तं उवसंपज्जमाणग ती सेकितं अणुवसंपज्जमाणगती २ । तेहनी नाम उवसंपज्जमाणगति कहिये द्विवे अणुवसंपज्जमाणगति तेकिम जे एहने अजपांडवजीने चारि तेहनी

गमनं ॥ पुनर्गमनं ॥ भाष्यकमिति यं नगच्छत्येवोत्प्लुत्य गमनं । नावागति र्येतावा महानद्यादी गमनं, नयगति र्यन्तपाना नैगमादीनां स्य २
मतपोषणं अथवा यत्नयाना सर्वेषां परस्परसापेक्षाया प्रमाणाभाधितयमुद्यवस्थापनं सा नयगति, छायागतिः छायाभग्नस्य तदुपपत्तेन वा

द्विगवेतालं जलपहेणं गच्छति दाहिणवेतालं वा अवरवेतालं जलपहेणं गच्छति । सेतं नावागती । से
किंतं नयगती ? नयगती जन्मं नेगमसगहववहारउल्लुसुयसहसमन्निरूढएवंभूताणं नयाणं जा गती, अहं
वा सन्नययावि जं डच्छंती । सेतं नयगती । सेकिंतं छायागती ? छायागती जेणं हयच्छायां वा गयच्छा
यं वा नरच्छायं वा किन्नरच्छायं वा महोरगच्छायं वा गयच्छायं वा रहच्छायं वा लक्षच्छायं वा उग्रसंपाजिता
णं गच्छति । सेतं छायागती । सेकिंतं छायाणुवायगती ? छायाणुवायगती जेणं पुरिसच्छाया अणुगच्छ

गच्छति दक्षिणवेतालं वा उपरवेतालं जलपहेणं गच्छति । समाप्ता भाषागतिः । अथ का सा नयगतिः ? नयगति र्यन्तगमसहववहारउल्लु
सुत्रशब्दसमन्निरूढैयभूतानां नयानां या गतिः, अथवा सर्वनया अपि यमिच्छन्ति । समाप्ता नयगतिः । अथ का सा छायागतिः ? छायाग
ति र्येन हयच्छाया वा गयच्छाया वा नरच्छाया वा किन्नरच्छाया वा महोरगच्छायां वा गयच्छायां वा रहच्छायां वा लक्षच्छायां वा उग्रसंपाजिता

गति अनुसंपन्नायागति एतत्तै अनुसंपन्नायागति कदा द्विवै पुनर्गमति कहिये कै । जख परमाणुपुनर्गमणं जाय अणतपएसियाण सगणगतो पञ्च
तति सेतं पुनर्गमती सेकिंतं मंडूयगती । जेपरमाणुपुनर्गमणं नमत्तप्रदेशीनां मंडूयगति करी प्रयत्ने एतत्तै पुनर्गमति कदा द्विवै मंडूयगति कहिये कै । जख
मंडूयगतिगता गच्छति सेतं मंडूयगती सकिंतं नावागती २ । जे मंडूयगती परिवर्तनी २ नै चाले तेमंडूयगति द्विवै नावागति कहिये कै । जख नावाय
पुनर्गमती दाहिणवेतालं जलपहेणं गच्छति दाहिणवेतालं अवरवेतालं जलपहेणं गच्छति सेतं नावागती सेकिंतं नयगती २ । जे नावाय
नै वलि दक्षिणवेतालं जलपहेणं गच्छति दाहिणवेतालं अवरवेतालं जलपहेणं गच्छति सेतं नावागती द्विवै नयगति कहिये कै । जख

अथ तूष्णीयपरिणमति' तेषामगतिरिति, तेषानुपपातगतिरिति तेषामा ननुपातोऽनुसन्धेयत्वमिति तेषामुपपातगतिं लेश्याया
 १२११ िगः ॥ १२११ कर्मणि षष्ठी यतो वक्ष्यति-याणि लेश्याद्व्याणि पर्थादाय जीवः कालं करोति तेषामनुपपातगतिं न उपलभ्यते, ततो जीवो

काउलेस्स पप्प तारुवत्ताए जाव फासत्ताए परिणमति एवं काउलेस्सावि तेउलेस्सां तेउलेस्सावि पम्हलेस्सां
 पम्हलेस्सावि शुक्कलेस्स पप्प तारुवत्ताए जाव परिणमति । सेतं लेस्सागती । सेकित लेस्साणुवायगती ?
 लेस्साणुवायगती जंलेस्साइं दवाइं परिहाडत्ता कालं करेउ तत्तेसेसु उववज्जड, तंजहा-कम्हलेस्सेसुवा
 जाव शुक्किल्लेस्सेसुवा । सेत्त लेस्साणुवायगती । सेकितं उद्दिस्सपविज्जत्तगती ? उद्दिस्सपविज्जत्तगती जेगं

सूयोन्मूयः परिणमते यव नीललेश्या कापीतलेश्यां प्राप्य तद्रूपतया यावत्परिणमते । अथ का सा लेश्यानुपपातगतिः ? लेश्यानु
 पि पटललेश्या पटललेश्यापि शुक्कलेश्या प्राप्य तद्रूपतया यावत्परिणमते । समाप्ता लेश्यागतिः । अथ का सा लेश्यानुपपातगतिः ? लेश्यानु
 पपातगतिः यत्तस्या द्रव्याणि पर्थादाय कालं कुरुते तद्वद्वेषु त्वद्यते तद्वत्ता-काललेश्या यव शुक्कलेश्या यव । समाप्ता लेश्यानुपपातग
 तिः । अथ का सा बुद्ध्यय प्रविज्जत्तगतिः ? उद्दिश्यप्रविज्जत्तगतिः येना धार्यत्वो पाप्याय वा स्थविश वा प्रवर्तकं वा गतिं वा गत्यपरं वा
 गत्यावच्छेदकं बोद्ध्यय २ गच्छति । समाप्ता उद्दिश्यप्रविज्जत्तगतिः । अथ का सा चतुःपुरुषप्रविज्जत्तगतिः ? चतुःपुरुषप्रविज्जत्तगतिः स यथा

गासफासत्ताए परिणमति सतं लेस्सागती सेकित लेस्साणुवायगती २ । इम कापीतलेश्या तेजीलेश्यापिण तेपल्ललेश्यापामोने शुक्कलेश्यापामोने रूपपणे
 पामोने जालगे करणपणे परिणमे तेलेस्सागति दिने लेस्सा उपपातगति कथेहे । जणं लेश्या २ दवा २ परिहारत्ता कालं करोति तत्तेसेसु उववज्जति जणउ
 लसेसुवा । जे लेश्याये द्रव्यमर्यादा जावकालकरे तल्लेश्या उपपत्ते तेकथो ते कथेहे जणलेश्या । जाव शुक्कलेश्या सत्तं लेश्याणुवायगती सक्ति उद्दिः जण
 विभक्तगती २ । जालगे शुक्कलेश्या लगे तेलेस्सानुपपात कथिये दिने उद्दिश्यप्रविज्जत्तगति कथेहे । जेण आयिरियेवा उपपत्तयंवा धीरया परिणमति गतिंवा

स्य जायः प्रवृत्तिनिमित्तं घटनता घटनमेव भवेति, एवं शेषपदशब्दार्थानि जायनीयः । तत्र घटनराज्यागतिः स्वात्मनगीवायां चमत्पादीनां तिष्ठती वा त्वागोक्तप्रदेशानां स्वप्नमूर्वादीनां ज्ञानुप्रवृत्तिरितिः सम्मान्यः पतनं तिष्ठत्य गच्छतोया यत्तुं न एतानि च घटनादीनि जीवस्यानीतितत्त्वाद् प्रशस्यत्याद्य पङ्कगतिशब्दवाच्यानि, तथा पङ्कगतिः पङ्कगतिः पङ्कयत्तुमुदकस्याप्युपलब्धतां तं पङ्कं पदकेना ऽतिदुस्तरं यदास्मीय काय केनापि स होद्व्य तद्वलन गच्छति सा पङ्कगतिः, बन्धनविमोचनगतिरिति बन्धना द्विमोचन बन्धनविमोचन तन गतिबन्धनविमोचनगति यदायादिफला ना मतिपरिपाकगताना मतरं बन्धनाद्विमुक्ताना यदा बन्धो विश्रयया निर्व्याघातेन गमन सा बन्धनविमोचनगतिरिति भावः, एतदेव सूत्रक दुपदत्रापति सेकितं पयोगगद्य ऽत्यादि ॥ सुगममापदपरिसमाप्तः, नवरं जयूहीव २ नरप्रेरवयवासरस सपक्व सपक्वदिसि सिद्धरोतोववायगद्य ७

यंनगता लेसणता पवळणया । सेत्तं बंक्कगती । सेकितं पंक्कगती ? पंक्कगती रे जहानामए केडपुरिं सेंडं सिवा पंक्कसिवा उदयसिवा कायं उल्लिहिता गच्छति । सेत्तं पंक्कगती । सेकितं बंधणविमोचनगती ? बंधणविमोचनगती जन्मं अंवाणवा अंवाळणवा मातुलुंगाणवा चित्ताणवा कविष्ठाणवा जल्लाणवा फणसाण

अथ का सा बन्धनविमोचनगतिः ? बन्धनविमोचनगति यं दायाया वा ऽमाटकाना वा मातुलिङ्गाना वा चित्ताना वा कापत्थाना वा जल्लाना वा पनसाना वा दाळिमाना वा पारेवताना वा ऽदालोपाना वा चाराणा वा तन्दुलाणां वा पल्लाना परिपाकगताना जल्पना द्विप्रसुक्ताना निर्व्याघातेना उचो विश्रयया गतिः प्रवर्तते । समाप्ता बन्धनेविमोचनगतिः । इति श्री रामचन्द्रगणि गिण नानकण्ठ विरचिते प्रज्ञापनानु

उदयसिवा कायउल्लिहिता गच्छति सेत्तं पंक्कगती सेकितं बंधणविमोचनगती २ । ते तिम दृष्टाते कोऽप्यस्य पङ्कगतापी माहित्वाते ते पङ्कगति कतिने द्विये बन्धनविमोचनगति कहेछे । जहां अवाणवा अंवाळणवा मातुलिङ्गणवा चित्ताणवा कविष्ठाणवा भट्टाणवा फणसाणवा दाळिमाना पारेवतणवा । जे अंवाणवा अंवाळणवा मातुलिङ्गणवा चित्तमफन भट्टाफन फांसदाळिम फणनिशेप । पङ्कगतापी वाताणवा पारेवतणवा ति

ति ॥ जम्बूद्वीपे २ य इरतप्रपं मेरुतपं च तयो तपरि सिद्धिं ज्ञोपमानगतिं जंयति, कय गित्या प्र-मगं प्रतिदिक्त गय तद घनाः पार्श्व
 पूर्वापरदक्षिणोत्तररूपा. यस्मिन् सिद्धो ज्ञोपमानगतिजानं, ततः सपक्ष सः प्रतिदिशो विदिश प्रामेण्यादयो तस्मिन् न तस्मिन्निदिक्त जिया
 विशेषण मेनत्, स्यो न जावार्य । जम्बूद्वीपे २ जरतराधनप्रपंयो तपरि सजांत् दिनु विदिशु य सर्वं सिद्धो ज्ञोपमानगतिं जंयती नि । यय
 शोषजूतेष ऽपि जावतीय उपसम्पद्यमानगतिमूत्रे-जण जं राडंयया इत्यादि ॥ राजा प्रियधीपति सुवराजा राजा विस्तारो राजप्रतिशरीर,
 ईश्वर अणिमाद्येद्यप्युक्त, तलवरः परतुष्टनरपतिप्रदत्तपटव्यविनूयितो राजस्थानीयः, साधुधिरः विद्वत्तमस्याधिवः, कोटुम्विकः कनिषपकुटुं
 यस्वामी, इजतहंतोति दस्यो धनधान्, श्रेष्ठो-गीदंयताध्यामिनमो ज्ञोपमानगतिं जंयती, सेनापति पभृतिनिकुपितगुरुद्वैत्यतायत, ज्ञाय ॥
 हः सार्यनायक, नौगतिमूत्रेषु जलंनयापुत्रनेनालि इत्यादि ॥ वेनालिगद्वा देजीयनन्या देमानातद्वराचो ॥ इनित्री स । पगिरिद्विरविायां प
 ज्ञापनाटीकाया पौनक्ष प्रयोगपद समाप्तम् ॥ १६ ॥ तदेयमुक्तं पौनक्षं प्रयोगपद सञ्जाति सप्तदशमारुगन-प्रत्य नायनजिन
 स्वय इवानन्तरपदे प्रयोगपरिणाम उक्त सम्प्रति परिणाममाया तोश्यापरिणान उच्यते, अय नेश्वेति कः ज्ञायां उच्यते-तिउचन निच्यते
 आत्मा कर्मणा सहानयेति लेइया कृतादिद्रव्यसाधिया दात्मनः परिणामविशेष । उत्तम-कृतादिद्रव्यसाधिया त्परिणामोपप्राप्तन. ॥ स्तद्विज
 स्वेवतत्रायं लेश्याशब्दः प्रवर्तते ॥ १ ॥ अय कानि कृतादीति द्रव्याणि उच्यते-६८ योगेति लेइया जयति योगानावेन न जयति ततो योगेन न
 हान्वयत्यतिरेकदर्शनात्, योगनिमित्ता लेइयेति निशीयते सर्वत्रापि तन्निमित्तत्वनिश्चयस्यान्यथ्यतिरेकदर्शनमूनत्वात्, योगनिमित्ततायानपि वि
 कल्पद्रव्यमवतरति कि योगान्तर्गतद्रव्यरूपा योगनिमित्तकमद्रव्यरूपा च, तत्र तावद्योगनिमित्तकमद्रव्यरूपा विकल्पद्रव्यानतिक्रमात् । तयाहि यो

वा दालिमाणवा पारेवताणवा अस्कलोगवा चाराणवा तंदुवाणवा पक्काणं परिवागज्ञाणं बंधणात्तं विष्यमु

दुवाणवा पक्काणपरिवागयां बंधणाचो विष्यमुक्तं निवावाणं । प्रपरोट रायणवीर तंदुक्त परमनिपाक यानेय के वेठतां वस्यनया सूकावे निवा

गतिमितकर्मरूपा सती पातिकर्मद्रव्यरूपा अचातिर्कर्मद्रव्यरूपा न तावत् पातिकर्मद्रव्यरूपा तेषामजायेति सयोगिकेतानिनि लेश्यायाः स
 दायात्, नाप्यपातिकर्मरूपा तत्सद्रावेपि अयोगिकयल्लिनि लेश्याया अजायात्, ततः परिवोच्यामयोगाकारगतो द्रव्यरूपा प्रत्येया तानिच यो
 गान्तर्गताणि द्रव्याणि यावत्कषाया स्ताव तेषामप्युदयोपपत्तिकाणि जयति, द्रव्यस्य योगान्तर्गताना द्रव्याणा कषायोपपत्तिसामर्थ्यं यथापि तदुद
 यस्य तज्जाति-मितप्रकोपविज्ञाना दुपलक्ष्यत मत्तात् प्रपञ्चमानः कोपां न्यत्र व्याप्याप्यपि द्रव्याणि कर्मशामुदयः जगामशमादिहेतव उपलभ्यते,
 यथा ब्राह्मणीनभिष्टानावरणप्रयोपशमस्य सुरापाग ज्ञानावरणोदयस्य कणमन्यथा युक्तानुक्तविवेकावधारतां पजायते, दक्षिणोक्तं निद्रारूपदमोना
 यरणोदयस्य तात्त्विक योगद्रव्याणि न जयन्ति तेन यः स्थितिपाजविज्ञापो लेश्यायज्ञा दुपचीयते आरातरे सम्यगुपपत्तो, यतः स्थितिविषयी ती भा
 मानुजाग उच्यते, तस्य निमित्त कषायोदयान्तर्गतकषादिहेतुशेषा परिशामाः तेथ परमार्थतः कषायस्वरूपा यव तदन्तर्गतात्वात्, यतः योगान्त

गंतद्रव्यसङ्गकारिकारणसंज्ञयैतिनाम्ना कषादिजंदै जिन्नासारतम्यजेदेन विचिताक्षोपजायन्ते, तेन यद्भवता कर्मप्रकृतिरूपा ज्ञानशर्माभार्यता वा
 ताकार्ये गन्ध भिन्नता विष्णुजागकसाङ्गुणः इति ॥ तदपि न समीचीनमेव कषादिहेतुयापरिणामानामपि कषायोदयान्तर्गताना कषायस्या
 त्, तन यदुच्यते कौश प्रयोगपरिणामत्वे लेश्याना-योगपर्याप्तिसमरा ठियगुनागंकसायज्ञं गुणः इतिवचनात्, प्रकृतिप्रदेशवन्हेतुत्वमेव स्या नक
 मंस्थितिहेतुत्वमिति तदपि न समीचीनं यथोक्तजायापरिज्ञानात्, अपिच न लेश्यास्थितिहेतवः किंतु कषायाः, लेश्यास्तु कषायोदयान्तर्गता अ
 नुजागतेतया अत एव न स्थितिविषयकविज्ञेयस्तस्य जयति तद्व्याविज्ञेयेत्येतावानुजागप्रतिपक्षं पाज्यदृश यतश्च सुनिश्चित कर्मप्रकृतिटीकादिषु
 ततः सिद्धान्तपरिज्ञानमपि न सम्यक् तेषामस्ति यदप्युक्तं-कर्मनिष्पन्नोलेया निष्पन्नरूपत्वेहि यावत्कषायोदय स्ताव निष्पन्दस्यापि सद्भावा
 त् कर्मस्थितिहेतुत्वमपि युज्यते एवेत्यादि तदप्यल्लिनि लेश्याना मनुजागयन्हेतुतया स्थितिवन्हेतुत्वायोगात्, अन्यच्च कर्मनिष्पन्द किं कर्मक

एक एत कर्मसारः न ताव त्कर्मकल्क सस्यासारतयोत्कृष्टानुभागबन्धहेतुत्वानुपपत्तिप्रशक्तेः कल्कोत्पत्तारो भवति असारश्च कथमुत्कृष्टानुभागबन्ध
 हतः, अथोत्कृष्टानुभागबन्धहेतवोऽपि लेख्या भवति, अथ कर्मसार इतिपक्ष स्तर्हि कस्य कर्मणः सार इति वाच्य, यथायोगमहानामपि चेत् असा
 नामपि कर्मणा शास्त्र विपाका वर्ण्यत नच कस्यापि कर्मणो लक्ष्यारूपो विपाक उपदक्षितः ततः कथ कर्मसारपक्षसंगीकुमंहि तस्मा त्पूर्वोक्त
 एव पक्षः श्रेया नित्यङ्गीकर्तव्यः तस्य हरिजद्रसूरिप्रश्रुतिजिह्वापि तत्र प्रदेशेगीकृतत्वादिति, अस्मिंश्च लक्ष्यापदे षट् उद्देशकाः सूत्रेयप्रथमोद्देशका
 र्यमङ्गहगाथा-आहारत्यादि ॥ समः ज्ञाह् पूवार्हे प्रत्येकमपि सम्बध्यते उत्तरार्हे प्रतिपदं साक्षा त्सम्बन्धेन स्यात्ति ततोयमर्थः-प्रथमोधिकारः
 सर्वे समाहाराः सर्वे समशरीराः सर्वे समोच्छ्वासा इति प्रश्नोपलक्षितः द्वितीयः सकर्मणो इति तृतीयः, समवर्णा इति चतुर्थः, समलक्ष्याका इति

क्लाणवा णिह्वाघाएणं अहे वीसाए गती पवत्तइ । संतं बंधणविमोयणगती ॥ इति पञ्चवणाए पञ्चगपदं सम्मत्तं ॥

१६ ॥ आहारसमशरीरा उरुसासे कम्म वन्त लेरुसासु । समवेदन समकिरिया समाउया चेव बोद्ध
 हा ॥ १ ॥ नेरइयाण जंत ! सव्वे समाहारा सव्वे समशरीरा सव्वे समुच्छ्वासानिरुसासा ? गोयमा ! णोडण्ठे

वादे प्रयोगपद समाप्तम् ॥ १६ ॥ आहारसमशरीरो-च्छ्वासानिश्वासर्यलक्षणाश्च । समवेदनाः समक्रियाः समायुषश्चैव
 बोद्धव्याः ॥ १ ॥ नेरयिका जदन्त । सर्वे समाहाराः सर्वे समशरीराः सर्वे समुच्छ्वासानिश्वासा ? गोतम । नायमर्थः समर्थः, अथ केनार्थेन

वातपणे । अडेकवासाए गतो पवत्तइ संतं बंधणावमोयणगतो । पञ्चवणाए पञ्चोगपयं सम्मत्तं ॥ अधोगति प्रवर्त्ते तेनान्विनविमोचनमिति कहिये ॥ इति
 प्रज्ञापना भगवती ना मोक्षसेपदे प्रयोग कथा ॥ १६ ॥ आहारसमशरीरा उरुसासे कम्मवन्तलेमासु समवेदणसमकिरिया समाउयापेयवा
 धव्या । द्विवे सतरमे पदे सामान्यलेशा परिणाम कहिये सर्वरुनाहारोए प्रथम १ समशरीर समोच्छ्वास २ कर्मणा ३ समलक्षणा ४ शरीरविशेषेन ६ स
 र्वोपक्रिया ७ शरीरविशेषेन ८ । आठ अधिकार जाणिव १ । नेरइयाण भंते सव्वे समाहारा सव्वे समशरीरा सव्वे समुच्छ्वासानिरुसासा गोयमा ।

पञ्चमः, समवेदनाका इति षष्ठः, समक्रिया इति सप्तमः, समागत इति अष्टमः, अथ लेशवापरिणामविशेषापिकारे कथममीषामर्थानां सुपन्या
सोपपत्तिः ? उच्यते-अनन्तरप्रयोगपदे दृढमुक्तं-कश्चित्तेषां जन्ते । गृह्यवाग इति ? गोयमा । पंचविदे, पयोगगर्हं ततगर्हं बधनक्षेयगर्हं उववा
यगर्हं विद्यायगर्हं तत्तु जासा उववायगर्हं सा तिविहा शिक्तोववायगर्हं जवोववायगर्हं नोजवोववायगर्हं । तत्तु जवोववायगर्हं चवविहा नेरइयन
वोववायगर्हं दवजवोववायगर्हं तिरिपलजोणियजवोववायगर्हं मगुस्सजवोववायगर्हं इति । तन नारकत्वादिजवत्वेनोत्पन्नानां जीवानामुपपातसम
यादारज्या पाराद्यर्थसंग्रहो वध्यजावी । ततो लज्याप्रक्रमेपि तेषामुपन्याससूत्र यथोद्देशा निर्देशा इतिन्यायात् प्रथमं समाहारा इत्यादि प्रश्नोपल
दितमथांभिकारमाह-नेरइयाण जन्ते । इत्यादि ॥ प्रश्नमूत्र सुगम, जगवानाह-गोयमे त्यादि ॥ नायमर्थः समर्थः, नायमर्थीयुक्तुपपत्ता इतिहा
वः, पुनः प्रशयति-सेकेणठेणमित्यादि ॥ सशब्दो यज्ञार्थः, अथकनार्थेन केनप्रयोजनेन केनप्रकारेणोतिभावः, जदन्त । एवमुच्यते-नो नैरयिका.
सर्वे समाहारा इत्यादि, जगवानाह-गोयमेत्यादि ॥ इत्यादिपत्वं महत्त्वयापेक्षित, तत्र जघन्यभरणत्वं मंगुलासङ्गेयजागमाप्रत्वमृत्कृष्ट महत्त्व पञ्चध
नूःशतमानत्वं मेतच्च जघधारणीयशरीरापेक्षया उत्तरवैक्रियापेक्षया तु जघन्यमल्पत्वं मज्जुलसङ्गाजागमात्रत्यमितर द्वनूःसहस्रमानत्वं गतावता च
किं समशरीर इत्यस्य प्रश्नस्योत्तरमुक्तं, अथ शरीरप्रश्नोद्वितीयस्थानोक्त तत्कथमस्य प्रथमतएव निर्वचनमुक्त ? उच्यते-शरीरविषयतात्रिधानेसत्या

समष्टे । से केणठेणं जन्ते ! एवं बुद्धि-नेरइया नोसत्वे समाहारा जाव नोसत्वे समुस्सासनिस्सासा ? गो
यमा ! नेरइया दुविहा पणत्ता तंजहा-महासरीराय णुप्पसरीराय । तत्थणं जेते महासरीरा तेषं बज्जतराए

जदन्त । एवमुच्यते-नैरयिका नो सर्वे समाहारा याव नो सर्वे समुच्छासनि शासाः ? गौतम । नैरयिका द्विविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-महाज्ञ

नारकीने जेमगवन् सर्वमे समआहारावे सर्वसरीरा शरीरइये सर्वमे सरीणी स्वासीस्सासइवे गौतम । णाइणकुममडे सकेणडेण भते ए० नेराया पो
सव्वे समाहारा जाव सव्वे नो समुच्छासनिष्सासा गोयमा । ए अर्थे समर्थनइो तेजिम भगवन् नारकीने सर्वसम आहार जावरी निस्सास गौतम ।

हारीच्छासयो वैषम्यं सुप्रतिपादितं जवति द्वितीयस्थानोक्तस्यापि शरीरप्रश्नस्य प्रथमनिर्वचनमुक्तं इदानीं आहारोच्छासयो निर्वचनमाह-तत्पण
मित्यादि ॥ तत्राल्पशरीरमहाशरीररूपराशिद्वयमध्ये, णमितिवाक्यालकृतौ, ये यतो महाशरीरा स्ते तदपेक्षया बहुतरान् पुद्गलान् आहारयति
महाशरीरत्वादेव दृश्यते हिलोके वृहच्छरीरो ब्रह्माक्षी यथा हस्ती, अल्पशरीरो उत्पज्जो जी ज्ञाशकवत्, बाहुल्यापेक्षया मुदाहरण मुपन्यस्यते, अ
न्यथा कोपि वृहच्छरीरोप्यल्पमश्नाति कश्चि दल्पशरीरोपि भूरिजुक्ते तथाविधमनुष्यवत्, नारकाः पुन रूपपातादिसद्वद्यानुज्ञावा दन्यश्वासहेद्यो
दयवर्तितत्वा देकान्तेन यथा महाशरीरा दु खिता स्तीव्राहारान्निलापाश्च जवति तदा नियमा बहुतरान् पुद्गलाना हारयन्ति, तथा बहुतरान्
पुद्गलान् परिणामयन्ति आहारपुद्गलानुसारित्वा त्परिणामस्य, परिणामश्चापृष्टो प्याहारकार्यमित्युक्तः, तथा बहुतराण्युगले उस्ससन्ति इति ॥ व

पोग्गले आहारति वज्जतराए पोग्गले परिणामन्ति वज्जतराए पोग्गले उस्ससन्ति वज्जतराए पोग्गले नीससं
ति अज्जिस्सकणं आहारन्ति अज्जिस्सकणं परिणामन्ति अज्जिस्सकणं उस्ससन्ति अज्जिस्सकणं नीससन्ति । तत्पणं जेते
अप्पसरीरा तेणं अप्पतराए पोग्गले आहारन्ति अप्पतराए पोग्गले परिणामन्ति अप्पतराए पोग्गले उस्स

रीराश्चाल्पशरीराश्च । तत्र ये महाशरीरा स्ते बहुतरा न्पुद्गलानाहारयन्ति, बहुतरा न्पुद्गला न्परिणामयन्ति, बहुतरान्पुद्गलानुच्छसन्ति, ब
हुतरान्पुद्गला निःस्वसन्ति, अजीक्षमाहारयन्ति, अजीक्ष्णं परिणामयन्ति, अजीक्ष्णमुच्छसन्ति, अजीक्ष्ण निःस्वसन्ति । तत्र ये अल्पशरीरा

नेरइया इतिहा प० तं० महासरीराय अप्पसरीराय तत्पणं जेते महासरीरा तेण बहुतराए पुगले आहारेति । नारकीना टोयमेद तेकहैके १ महाश
रीरो १ दूजा अल्पशरीरो २ तिहा जेमहाशरीरो तेवणापुद्गल आहारे । बहुतराए पुगले परिणमति बहुतराए पुगले उस्ससन्ति बहुतराए पुगले नीससं
ति अभिक्खणं आहारेति । वणापुद्गलनें परिणमे वणापुद्गलनें उस्सासै वणापुद्गलनें निस्स सै वार २ आहारै । अभिक्खणं परिणमति अभिक्खणं उस्ससन्ति
अभिक्खण नीससन्ति तत्पणं जेते अप्पसरीरा । वार २ परिणमे वार २ उस्सासै वार २ निस्सासै तिहां जे अल्पशरीरो । तेण अप्पतराए पुगले आहारेति

दुर्गराम् पुद्गलान् उच्छ्वासतया यजन्ति ॥ नीससंतिइति ॥ निःश्वासतया सुष्यति महार्थरीरत्वादेव दृश्यन्तेहि वृहज्जरीरा स्तज्जातीयेतरपेक्षया च
 दूच्छ्वासनिःश्वासा इति, दुर्गिरासा अपि तथैव दुःखिताश्च नारका इति आह्वस्वस्यैव कालकृत वैशम्यमाह-अजिक्त्वमिति ॥ अजीक्त्वा पीनः
 पुण्येनाहारयन्ति ये यतो महाशरीरा स्ते तदपक्षया शीघ्रं तदाहारग्रहणस्वभावा इत्यर्थः, अजीक्त्वमुच्छ्वासंति अजीक्त्वा निःश्वासति महाशरीरत्वे
 न दुःखिततरत्वा दनवरतमुच्छ्वासादिविक्रवन्तीतिज्ञावः ॥ तत्पक्ष जत ! इत्यादि ॥ जेत इति ॥ उच्छ्वासात्पेक्षयावतैवाशंसिद्वौ ये ते इति उच्यते तद्वा
 पासाग्रमेव अल्पशरीरा स्तेऽल्पतरान् पुद्गलानाहारयन्ति ये यतोऽल्पशरीरा स्ते तदाहरणीयपुद्गलापेक्षया अल्पतरान् पुद्गला नाहारयन्तीति अ
 ल्पशरीरत्वादवेति ज्ञावार्थः, आह्व च आहारयति इति ॥ कदाचिदाहारयन्ति कदाचिन्ना हारयन्ति महाशरीराहारग्रहणान्तरालापेक्षया बहुतर
 कालान्तरयेत्यर्थः, ॥ आह्व च ऊससंति आह्व च नीससति ॥ एतेऽल्पशरीरत्वेनैव महाशरीरापेक्षया अल्पदुःखत्वा दाहच-कद-चित्त्वान्तरमित्यर्थः,

संति अल्पतराण पुंगले नीससंति आह्व च आहारयन्ति आह्व च परिणामंति आह्व च ऊससंति आह्व च नीस
 संति से तेषां गोयमा ! एवं बुद्धि-नेरइया नोसह्ये समाहारा नोसह्ये समसरीरा नोसह्ये समुस्सासनीसा

स्तेऽल्पतरान्पुद्गलानाहारयन्ति, अल्पतरान्पुद्गला न्परिणामयन्ति, अल्पतरान्पुद्गलानुच्छ्वासन्ति, अल्पतरान्निश्वासन्ति, कदाचिदाहारयन्ति, क

अल्पतराण पुंगले परिणमति अल्पतराणपुंगले नीससति । ते अल्पपुद्गलान् अल्पतरपुद्गलान् परिणमन्ते अल्पतरपुद्गलान् उच्छ्वासं अल्पतरपुद्गलान्निश्वासं । आह्व च
 परिणमेति आह्व च आहारेति आह्व च ऊससंति आह्व च नीससंति सेतेषां पं गोयमा । वार २ परिणमे वार २ आहारं वार २ निश्वासं वार २ निश्वासं
 तमाठे इमं अष्टौ गीतम । नेरइया नो सव्येसमाहार नो सव्येसमाहारो नो सव्येसमाहारो सत्रिंशत्ता नेरइयाण् भते सव्येसमाहारो गीयमा । नारकी
 मधला समाहारनही समशरीरो उच्छ्वासनिश्वास नही नारकीने विषे भगवन् सर्वने सरोपाक्रमं गीतम्, णीइणं सेकेण्डेणं भते पं नेरइया नी सव्ये
 समकम्मा गोयमा नेरइया दुविहा पं तं पुण्योणगाय पच्छोणगाय । ए अर्थसमर्थनही तेजिम नारकीने सधला समक्रमं गीतम नारकीना शीय

उच्छ्वासदि कुर्वन्तीति ज्ञातः, अथवा अपर्याप्तिकालेऽल्पशरीराः संतो लोमाहारापेक्षया नाहारयन्ति उच्छ्वासपर्याप्तकत्वेन नवोच्छ्वासंति अन्यदा वा
हारन्ति उच्छ्वासंति चेत्यत आह-आहश्च आहारयन्ति आहश्च ऊससंतीत्युक्तं ॥ संसृणुतेणमित्यादि ॥ निगमनवाक्यं सुगम, सम्प्रतिसमकर्मत्वाधिका
रमाह-नेरइयाणमित्यादि ॥ पुबोववन्नगाय पच्छोववन्नगाय इति ॥ पूर्वं प्रथममुपपन्नाः पूर्वोत्पन्ना स्तंयव स्वाधिकः क इति प्रत्ययविधानाः पू
र्वोत्पन्ना एवं पश्चादुत्पन्ना स्तत्र पूर्वोत्पन्नपश्चादुत्पन्नानां मध्ये ये पूर्वोत्पन्ना स्तं नरकायु नरकगत्यसातवेदनीयादिकं प्रज्जुत निर्जीणमरुप विद्य

सा । नेरइयाणं जंते ! सहे समकम्मा ? गोयमा ! नो डण्ठे समठे । केणठेणं जंते ! एवं बुच्चइ-णेरइया
नोसहे समकम्मा ? गोयमा ! नेरइया दुविहा पसत्ता तंजहा-पुबोववन्नगाय पच्छोववन्नगाय । तत्थणं जेते
पुबोववन्नगा तेणं णप्पकम्मतरागा । तत्थणं जेते पच्छोववन्नगा तेणं महाकम्मतरागा से तंणठेणं गोय
मा ! एवं बुच्चइ-णेरइया नो सहे समकम्मा । नेरइयाणं जंते ! सहे समवन्नगा ? णो डण्ठे समठे । से के

दाचित्परिणामयन्ति कदाचिदुच्छ्वासन्ति कदाचिन्निश्चसन्ति तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-नेरयिका नो सर्वे समाहारा नो सर्वे समशरीरा
नो सर्वे समुच्छ्वासनिश्वासाः । नेरयिका जदन्त । सर्वे समकर्माणाः ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । अथ केनार्थेन जदन्त ! एवमुच्यते-नेरयिका
नो सर्वे समकर्माणाः ? गौतम । नेरयिका द्विविधाः प्रज्जसास्तयथा-पूर्वोत्पन्नाश्च पश्चादुत्पन्नाश्च । तत्र ये पूर्वोत्पन्ना स्तं ऽल्पतरकाः, त
त्र ये पश्चादुत्पन्ना स्तं महत्कर्मतरका स्तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-नेरयिका नो सर्वे समकर्माणाः । नेरयिका जदन्त । सर्वे समवर्णाः ?

भेदकै तेकहैकै पहिलाना जपनापछैलाना जपना । तत्थणं जेसे पुबोववन्नगा तेण णप्पकम्मतरागा तत्थणं जेसे पच्छोववन्नगा तेणं महाकम्मतरागा सेते
णठेणं गोयमा । तिहा जे पहिलाना जपना तेहने थोड, कर्महुवे अल्पादि भोगवतामाटे तिहा जेपछैजपना तेहने महाकर्मतरा भोगवताथके तिणवा
सै गौतम इम कह्यो । नेरइयां नो सर्वेसमकम्मा नेरइयाण भंते सर्वेसमवन्ना गोयमा णोऽण० सेकेणठेणं भंते ए० नेरइयां नो सर्वेसमवन्ना गोयमा ।

ते इत्यल्पकर्मतरका इतरेतद्विपर्यात्ममहाकर्मतरका, एतच्च समानस्थितिका ये नारका स्तानधिकृत्य प्रणीतमवसेयं। अन्यथाहि रत्नप्रज्ञायामुत्कृष्टस्थितं नारकस्य बहुन्यायुषि जयमित पत्योपमाविशेषोवतिष्ठते तस्यामेव रत्नप्रज्ञाया दशवर्षसहस्रस्थितिनारकोन्य कश्चिदुत्पन्नः स किं प्रागुत्पन्न पत्योपमावशेषायुष नारकमपेक्ष्य वक्तुं शक्यो यथा महाकर्मैति, यणसूत्रे विशुद्धवर्णतरका इति विशुद्धतरवर्णा इत्यर्थः, कथमिति चे दुच्यते- इह यस्मान्नैरयिकाणा मप्रशस्तवर्णनामकर्मणो ऽनुजस्तीग्रोनुजागोदयो जवापेक्ष स्तथाचोक्त-कालजवखंतवेक्खो उदउसविवागअविवागो । नन्वायं तत्र जवविपाकान्युक्तानि तत्कथमप्रशस्तवर्णनामकर्मण उदयो जवापेक्ष्यो वक्ष्यते ? सत्यमेतत् तथाप्यसौ वर्णनामकर्मणो प्रशस्तस्योदयस्तीव्रा नुजागो भ्रुवश्च जवापेक्ष पूर्वार्थं व्यंज्यते, स पूर्वोत्पन्नैः प्रभूतो निर्जीणः स्तोक शोधोवतिष्ठति पुद्गलविपाकि च वर्णनामतेतत्पूर्वोत्पन्ना विशुद्ध

णष्ठेणं नेरइया नो सहे समवन्तगा ? गोयमा ! नेरइया दुब्बिहा पस्सत्ता, तजहा-पुब्बोववन्तगाय पच्छोववन्तगाय । तत्थणं जेते पुब्बोववन्तगा तेणं विसुद्धवन्ततरागा । तत्थणं जेते पच्छोववन्तगा तेणं अविमुद्धवन्ततरागा से तेणष्ठेणं गोयमा ! एवं बुद्धइ-णेरइया नो सहे समवन्ता, एवं जहेव वन्तेण जणिया तहेव

गौतम । नायमर्थः समर्थः । अथ केनार्थेनैवमुच्यते-नैरयिकाः सर्वे नैव समवर्णाः ? गौतम । नैरयिका द्विविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-पूर्वोत्पन्नाश्च पश्चादुत्पन्नाश्च । तत्र ये पूर्वोत्पन्ना स्ते विशुद्धतराः । तत्र ये पश्चादुत्पन्ना स्ते ऽविशुद्धतरा स्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-नैरयिका

नारकीनहो सघलासकमीं नारकी सघलासमवर्णहुवै गौतम नहो ए अर्थं समर्थं ते किम भगवन् इम कहै नारकी समवर्णं नहो गौतम । नेरइया दमि हा पं० तं० पुब्बोववन्तगाय पच्छोववन्तगाय तत्थणं जेते पुब्बोववन्तगाय तेणं विसुद्धवन्ततरागा । नारकी वे भेट ते कहैछे पड्डिलाना जपना पछैना जपना तिहा जे पड्डिलाना जपना तेने विशुद्धवर्णहुवै प्रशस्तवर्णनाम कहो उदयभयापेक्षार्थे । तत्थणं जेसे पत्योववन्तगा तेण अविमुद्धवन्ततरागा सेतेणैहेण गोयमा ए० नेरइया नो सज्वेसमवन्ता एवं जहेव वन्ते मरिया । तिहा जे पछै जपना तेहनो अविशुद्धवर्णतरहुवै ते माटे इम हे गौतम नारकी नहो सघ

दुतरवर्णाः पश्चादुत्पन्नेस्तु नाद्यापि प्रभूतो निर्जीर्ण इति अविशुद्धतरवर्णाः एतदपि समानस्थितिनैरयिकविषयमवश्येय मन्यथा पूर्वोक्तरीत्या 'व्यभि
चारसम्भवात् ॥ एवं जह्व वन्तं जगिया इत्यादि ॥ स्वमुक्तन प्रकारेण यथैव वर्णं जगिता तथैव लेश्यास्तपि वक्तव्या तद्यथा-नेरइयाण जते ।
सव्वे समवेदना ? गोयमा । णो इण्ठ समठे इत्यादि ॥ सुगमचैत नवर पूर्वोत्पन्ना विशुद्धलेश्या संस्मा त्पूर्वोत्पन्ने प्रभूतान्यप्रज्ञस्तलेश्याद्रव्या एय
नुज्जुय क्षय नीतानि तस्मा ते विशुद्धलेश्या इतरे पश्चादुत्पन्नतया विपर्ययादविशुद्धलेश्याः, एतदपि लेश्यासूत्र समानस्थितिकनैरयिकापेदा मवसे
य, समवेदनपदीपलक्षितार्थाधिकारप्रतिपादनार्थं माह-नेरइयाण जन्ते । इत्यादि ॥ समवेदना समानपीठा ॥ सन्निज्जुयाय इति ॥ सज्जिनः सज्जि
पञ्चन्द्रिया संतो भूताः नारकत्वं गताः सज्जिभूताः ते महावेदना स्तीव्राशुजाध्यवसायेनाशुजतरकर्मबन्धननमहानरकपू त्यादात्, असज्जिनो ऽ
सज्जिपञ्चन्द्रिया सन्तो भूताः, असज्जिनो हि णतस्यपि गतिषू त्यद्यन्त तद्योगासु बन्धसज्जवात्, तथाचो क्तं-कइविहेण जते । असज्जि आउ

लेस्सासु विसुद्धलेस्सतरागा अविशुद्धलेस्सतरागाय ज्ञाणियह्वा । णेरइयाणं जन्ते ! सव्वे समवेदना ? गोयमा !
णो इण्ठे समठे । से केणठेणं जन्ते ! एवं बुच्चड-णेरइया नोरह्वे समवेदना ? गोयमा ! णेरइया दुविहा
पसत्ता तंजहा-सन्नीभूयाय असन्नीज्जुयाय । तत्थणं जेते सन्नीज्जुया तेणं महावेदणतरागा तत्थणं जेते अ

नो सर्वे समवर्णाः, एव यथैव वर्णेन जगितास्तथैव लेश्यासु अपि विशुद्धतरा अविशुद्धतरा य जगितव्याः । नैरयिका जदत्त । सर्वे समवे
दनाः ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । अथ कनार्थेन जदत्त । एवमुच्यते-नैरयिका नो सर्वे समवेदनाः ? गौतम । नैरयिका द्विविधा प्रज्ञप्ता

ता समवर्ण सरोषे वण्णहो इम जिम वर्णकह्वे । तह्वेलेसासु विमुद्धलेस्सतरागा अविशुद्धलेस्सतरागाभा० नेरइयाणं भन्ते सव्वे समवेदना गोयमा । तिम
लेश्यापिण कहिवो इम विशुद्धलेश्या अविशुद्धलेश्या कहिवो नारकीमघलाने भगवन् सरोषी वेदनाह्वे गौतम । णो इण्ठे संकोठेण भन्ते ए० नेरइया
नो सव्वेसमवेदना गोयमा । नह्वो ए अर्थ समर्थ हे भगवन् तेकिम इम कइया नारकीने नह्वो सरोषी वेदना गौतम । नेरइया दुविहा प० तं० सर्वं भूया

અતે ગોયમા સહજિને ગમનિ આગમ પલતે તજહા-નેરડયા પ્રસન્નિ પ્રાગમ તિરિક્તજોગિગઅસન્નિઆગમ મનુસદેવ અસન્નિગાગમ પ્રતિ ॥ તન દેવે
પૂ નેરધિકાપ ગમ-સામુપો જગત્પ્રસ્થિતિદશાર્પસહસ્તાણિ' ઉત્કર્ષતઃ પત્યોપમાસદ્વેયજાગ સ્તિયંત્રુ મનુષ્યેપ ન જગત્પતો તામુતૂર્ન મુત્કર્ષતઃ પત્યો
પમાસદ્વેયનાગ યગન્તા સજ્જિનઃ સતો યં નરકપૂ રપચ્ચન્તે તે ડતિતીત્રાગુજાપ્તસાયાજાયાત્' રત્નપ્રજાયા મનતિતીત્રવેદનેગુ નરકપૂ રપચ્ચન્તે, અ
રપસ્થિતિકા એ ત્વહવેદના । અથવા સજ્જિજૂતાઃ પર્યાપ્તકીમૂતા સ્તે મહાવેદના પર્યાપ્તવાદેવ અસજ્જિન સ્ત્વ રપવેદના અપર્યાપ્તયા પ્રાયો વેદના
યા પ્રમાણવાત્, યદિ વા ॥ સજ્જિજૂપાસિ ॥ સદ્ગા સમ્યગ્દગ્ધન સા યપા મસ્તીતિ સજ્જિન' સજ્જિનોજૂતા યાતા સજ્જિમૂતા સજ્જિત્વ પ્રાપ્તા કલ્પથ,
તે મહાવેદના સ્તંપા હિ યથાવસ્થિતપૂવકતકમંવિપાક મનુસ્મરતા મહો મહદુ સસકટ મિદ મસ્માક સાપતિત. નકુતો જગવદહંરપ્રણીતઃ સકલદુઃ

સન્નીજૂતા તેણ શુષ્પવેદનતરાગા રો તેણઠેણ ગોયમા ! એવં બુદ્ધ-ખેરડયા નોસહ્લે સમવેયના । ખેરડયાણં જં
તે ! સહ્લે સમકિરિયા ? ગોયમા ! ખો ડળઠે સમઠે । સં કેળઠેણ એવ બુદ્ધ-નેરડયા નો સહ્લે સમકિરિયા
ગોયમા ! નેરડયા તિવિહા પસાત્તા, તંજહા-સમ્મદિઠી મિચ્છાદિઠી સમ્મામિચ્છાદિઠી, તત્થણં જેતે સમ્માદિ

સ્તથયા-સજ્જિજૂતાઘાસજ્જિજૂતા શ્ચ । તત્ર યં સજ્જિજૂતા સ્તે મહાવેદનતરાકા, તત્રા ડમજ્જિજૂતા સ્ત ડરપવેદનતરાકા ત્તહેનાર્યેન ગૌત
મ । યવ મુચ્ચત-નેરધિકા નૈવ સર્વ સમવેદનાઃ । નૈરધિકા જદન્ત । સર્વે સમકિરિયાઃ ? ગૌતમ । નાપમર્યઃ સમર્યઃ । અથ કેનાર્યેન જદન્ત ।

ય અસન્નીમયા તત્થણ જેસે સન્નીમૂયા । નારકીના દોશીદ તેકિમ સંનોયો જપના તે સન્નીમન અસન્નોયો જપના ત અસન્નીમૂન નિહા જે સન્નીમૂન તે મુ
હાવેદનાના ધનીહે । તથં મહાવેદનતરાગા તત્થણ જેસે અસન્નીમૂયા તેથ અથ વેયનતરાગા સેતળઠેણ ગો.પ. । તેહને વેદના નિહા જે અસન્નીમૂન તેહન
યોયોવેદના તેમાટે ગૌતમ હમ કહો । નેરડયા નો સહ્લે સમવેયના એવં નેરડયાણં મતે સહ્લે સમકિરિયા ગો. । નારકો નહી સર્વ શરોરોવેદના હમ ન
રકોને મગમ્ સન્ને સરીણીનિયા ગૌતમ । ખો ડળ. સકેળુ ણ મતે એ. નેરડયા ખો સહ્લે સમકિરિયા ગોયમા નેરડયા તિવિહા પ.તં. । એ નહી અર્થ

खल्वयं करोति विषमविषयपरिजोगविप्रलब्धचेतोऽज्ञि दुर्म इत्येवं महदुःखं मनस्यु पजायते ततो महावेदना, असंज्ञिनस्तु मिथ्यादृष्टयः तेन स्वकृत कर्मफल मिदं मित्येव न जानते अजाना आ नुपतप्तमानसा अल्पवेदना इति, अधुना समकिरिया इत्यधिकार विज्ञावयिषु राह-नेरडयाणं भं ते । सद्ये समकिरिया इत्यादि ॥ समा स्तुत्याः क्रिया कर्म निबन्धनज्ज्ञा आरम्भिक्यादिका येषां ते समक्रियाः ॥ चत्वारि याउ कज्जति । क्रियते कर्मकत्तरि प्रयोग स्तन ज्वंती त्वर्थ , आरजः पृथिव्याद्युपमर्दनं सप्रयोजन कारण यस्याः सा आरंजिकी ॥ पारिगहियति ॥ परिग्रहो धर्मोप करणवजंस्तुस्वीकारो धर्मोपकरणमूर्च्छां च सप्रयोजन यस्याः सा पारिग्रहिकी ॥ मायावत्तिया इति ॥ माया अनार्जव मुपलक्षणत्वात् क्रोधादि रपि च सप्रत्ययकारणं यस्याः सा मायाप्रत्यया ॥ अपचक्खाणकिरिया इति ॥ अप्रत्याख्याननेन निवृत्त्यज्ञावेन क्रिया कर्मवन्धकारणं अप्रत्याख्यान

ही तेषिणं चत्वारि किरियानु कज्जति, तंजहा—आरंजिया परिगहिया मायावत्तिया अपचक्खाणकिरिया, तत्थणं जेते मिच्छादिही जे सम्मामिच्छादिही तेषिणं नियमानु पंचकिरियानु कज्जति, तंजहा—आरंजिया परिगहिया मायावत्तिया अपचक्खाणकिरिया मिच्छादंसणवत्तिया से तेण्ठेणं गोयमा ! एवं बुद्धि—णेरड

एवमुच्यते—नैरयिका नो सर्वे समक्रियाः १ गौतम । नैरयिका स्त्रिविधाः प्रज्ञप्तास्तद्यथा—सम्यग्दृष्टिनो मिथ्यादृष्टिनः सम्यग्द्विथ्यादृष्टिनः । तत्र यः सम्यग्दृष्टिनः स्तेषां चतस्रः क्रिया ज्वन्ति तद्यथा—आरम्भिकी पारिग्रहिकी मायाप्रत्यया अप्रत्याख्यानक्रिया । तत्र ये मिथ्यादृष्टिनः सस्यद्विथ्यादृष्टिनः स्ते नियमात्पञ्च क्रियाः कुर्वन्ति तद्यथा—आरम्भिकी पारिग्रहिकी मायाप्रत्यया अप्रत्याख्यानक्रिया मिथ्यादृष्टानप्रत्यया स्तते

समय तेजिम भगवन् इसकहै नारकोमघला सरोषौ क्रिया नहौ गौतम नारकोना तौन भेदके ते कहैके । सम्यग्दृष्टी मिच्छादिष्टी सम्यग्मिच्छदिष्टी तत्थणं जेसे सम्यग्दृष्टा तमिणं चत्वारि किरियाओ कज्जति तं० । सम्यग्दृष्टि १ मिथ्यादृष्टि २ सम्यग्मिथ्यादृष्टि तिहा ज सम्यग्दृष्टि तेहने ४ क्रियाने । आरम्भिया पारिगहिया मायावत्तिया अपचक्खाणकिरियाओ कज्जति तत्थणं जेसे मिच्छादिष्टी तमिण पंचकिरियाओ कज्जति तं० । आरम्भिकी पारिग्रहिकी माया

क्रिये ति ॥ नियम्यापदति ॥ नैरयतिको नियता इत्यर्थः, नावयगं जाविस्थात्, सम्यग्दृष्टीनां त्व नियता संयतादिषु व्यजिभारात् ॥ मिथ्यादस्य
यति यति ॥ मिथ्यादर्शनं प्रत्ययः कारणं यस्याः सा मिथ्यादर्शनप्रत्यया नतु मिथ्यात्वाविरतिरुपाययोगा, कर्मबन्धहतव इति प्रसिद्धं रिप त्वा
रजिकावय स्ते निहिता इति । कथं न विरोधः ? उच्यते-इहार्थपरिग्रहशब्दाभ्या योगः परिगृहीतो योगाना तदुपत्त्यात्, उपपदेस्तु उपबन्ध
हेतय इत्यदोषः, सद्ये समावया इत्यादेः प्रश्नस्य या निर्वचनजग्री त ज्ञावनाक्रियते नियमदशवर्षसहस्रप्रमाणाया युगं घो तपना इति प्रथ
मजगः ॥ १ ॥ तेय ॥ दशवर्षसहस्रस्थितिषु नरकंघे के प्रथमतः सुताजा पर पद्या दिति द्वितीयः ॥ २ ॥ अन्ये विषम मायु निबद्धं केशि दशवर्षस
हस्रस्थितिषु केशि न पञ्चदशवर्षसहस्रस्थितिषु त्पतिः पुन भुगपादिति तृतीयः ॥ ३ ॥ केषि त्सागरोपमस्थितयः केषितु दशवर्षसहस्रस्थितयः

या नोसल्ले समकिरिया । णेरइयाणं जंते ! सल्ले समाउया समोववन्तगा ? गोयमा ! णो डण्ठे समठे । स
केणठेणं जंते ! एवं बुद्धइ ? गोयमा ! णेरइया चउल्लिहा पसात्ता, तंजहा-अत्येगइया समाउया समोवव
न्तगा अत्येगइया समाउया विसमोवव न्तगा अत्येगतिया विसमाउया समोववन्तगा अत्येगतिया विसमा

नार्थेन गी० । एवमुच्यते नैरयिका नैव सर्वे समक्रियाः । नैरयिका ज० । सर्वे समागुपः समोपपन्नकाः । गी० । नायमर्थः समर्थः, अथ केनार्थेन
जदन्त । एवमुच्यते ? गीतम । नैरयिका शतुर्विधाः प्रक्षमा स्तथा-सके कंनन समागुपः समोत्पन्नकाः, केषन समागुपो विषमोत्पन्नकाः,
केषन विषमागुपो विषमोत्पन्नकाः, केषन विषमागुपः समोत्पन्नका एतेनार्थेन गीतम । एवमुच्यते नैरयिका ना सर्वे समागुपो नो सर्वे स

वर्तन्ते अपत्त्याभ्यानको क्रिया ७ ४ प्रकारे तिष्ठा जे मिथ्यादृष्टि नारको तहने पु क्रिया करको त कहो । पारंगीना जाय मिथ्यादस्ययतिवया एवं स
या, मिथ्यादृष्टि पंचाद्विरिया कृष्णानि सेतेकृष्णं गायमा ७० । पारंगीना जानगे मिथ्यादृष्टेन प्रत्ययको समजोज प्रकारे सम्यग्मिथ्यादृष्टि नारकापिण
५ क्रियाकरे तिष्ठायास्ते हे गीतम ६३ कहो । नैरयिया सब्बे समकिरिया नैरयिणं जंते सल्ले समाउया समोववन्तगा गोयमा । नारको सल्लेद सरोपे

उया विसमोववन्नगा एएणं अण्ठेणं गोयमा ! एवं बुद्धं—नेरइया नोसह्वे समाउया नोसह्वे समोववन्नगा
असुरकुमाराणं जंत ! सह्वे समाहारा सोचेव पुच्छा, गोयमा ! णो इण्ठे समठे जहा नेरइया । असुरकुमा
राणं जंत ! सह्वेसमकम्मा ? गोयमा ! णो इण्ठे समठे । से केण्ठेणं जंत ! एवं बुद्धं—गोयमा ! असुरकु
मारा दुबिहा पसुत्ता, तंजहा—पुहोववन्नगाय पच्छोववन्नगाय, तत्थणं जेते पुहोववन्नगा तेणं महाकम्म

मोत्पन्नकाः । असुरकुमारा जदन्त ! सर्वे समाहाराः सा खैव पृच्छा, गौतम । नायमर्थः समर्थो यथा नेरयिकाः । असुरकुमारा जदन्त ! सर्वे
समकर्माणः ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते ? गौतम । असुरकुमारा द्विविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यया—पूर्वोत्पन्न
काश्च पश्चादुत्पन्नकाश्च । तत्र ये पूर्वोत्पन्नका स्ते महाकर्मतराकाः, तत्र य पश्चादुत्पन्नका स्ते उपकर्मतराका स्तत्तेनार्थे नैव मुच्यते—असुरकु

क्रिया नकरै हिर्वे नारकी भगवन् सघलाइ सरीषे आउषेइवै साधयकां ऊपजे गौतम । णो इण्ठे समठे सेकेण्ठे णं भते ए० नेरइया नोसह्वे समाउया
गोयमा नेरइया चउव्विहा पं० त० । नही ए अर्थ समर्थ ते स्यामाटे भगवन् इम कह्यो जे नारकी सघला सरीषे आउषे नही गौतम नारकी ४ प्रकारे
कह्यो ते कहैकै । अत्येगइया समाउया समोववन्नगा अत्ये० समाउया विसमोववन्नगा । केतला एक १० हजारने आउषे साथे ऊपना ए प्रथमभांगी १
केतला एक १० हजारने आउषे अने १ पहिली ऊपने एक पछे ऊपना बीजो भांगी २ । अत्ये० विसमाउया समोववन्नगा अत्ये० विसमाउया विस-
मोववन्नगा सेतेण्ठे णं गोयमा ए० । केतला एकने विषमायु एकने १० हजारनी स्थिति एकने १५ हजारनी स्थिति ए तौजो भांगी ३ एवं केतलाने
सागरीपमनो स्थिति केतलाने १० हजारनी स्थिति अने एक प्रथमसमये एक बीजे समये ए ४ भांगा तेमाटे इम कह्यो हे गौतम । नेरइया नी सव्वेस
माउया नो सव्वेसमोववन्नगा असुरकुमाराणं भंते सव्वे समाहारा सोचेव पुच्छा गो० । नारकी सरीषो आउषां नही साधयकी पिण न ऊपजे असुर
कुमारने भगवन् सघला समाहारी सर्व प्रश्न हे गौतम । णो इण० एव जहा नेरइया तहा असुरकुमारा भा० असुरकुमाराणं भंते सव्वे समकम्मा गोय

इत्येव विषमायुषो विषम मेव धीत्यन्ता इति चतुर्थः ॥ ४ ॥ संग्रह्य सुरकुमारादिष्वा ज्वारादिपदनवकं विजावयिषु रिद माह-असुरकुमाराणां जं
ते । सद्ये समाहारा इत्यादि ॥ तत्रास्मिन् सूत्रे नारकसूत्रमानेपि जावना विशिष्येण लिख्यते-असुरकुमाराणामल्पशरीरत्व जवचारणीयशरीरापेक्ष
या जघन्यतोलुलसस्येयजागमानत्वं महाशरीर तूत्कर्षत' सप्तहस्तप्रमाणत्वं उत्तरवैक्रियापेक्षया त्वल्पशरीरत्व जघन्यतोलुलसद्वेयजागत्वमुत्कर्षतो
महाशरीरत्व योजनलक्षमानत्वमिति, तत्रैते महाशरीरा बहुतरान् पुद्गलानाहारयन्ति मनोजलक्षालक्षणाहारापेक्षया देवाना ह्यसि सन्भवन्ति, प्र
धानश्च प्रधानापेक्षया च ज्ञास्त्रे निर्देशा वस्तूनां ततोऽल्पशरीरस्याहारापुद्गलापेक्षया ये पुद्गला बहुतरा स्ते तान् आहारयन्ति बहुतरान् परि
णामयन्तीत्यादि पदत्रयव्याख्यानं प्राग्वत्, तथा अजीर्णमाहारयति अजीर्णमुच्छसति' अथ ये चतुर्थादे रपरि.आहारयति स्तोकसप्तकादे श्वो
परि उच्छसति तानाश्रित्याजीर्णमुच्यते' ये सातिरेकवर्षसहस्रस्योपरि आहारयति सातिरेकपक्षस्य चोपरि उच्छसन्ति तानङ्गीकृत्य तेषामल्पका

लोनाहारोच्छ्वासत्वेन पुन २ राहारयतीत्यादि व्यपदेशविषयत्वात् तथा अल्पशरीरा अल्पतरान् पुद्गलानाहारयन्तीति उच्छसन्तिच अल्पशरीरत्वा
देव यत'-पुनस्तेषा कादाचित्कत्वमाहारोच्छ्वासयो स्तान् महाशरीरोच्छ्वासान्तरालापेक्षया बहुतरालत्वात्, तत्र स्थान्तरालएते आहारादि न
कुर्वन्ति तदन्यत्र ते कुर्वन्तीत्येव विचक्षणात् महाशरीराणामप्याहारोच्छ्वासयो रन्तरालमस्ति किंतु तदल्पमित्यविवक्षित्वाजीर्णमित्युक्तं सिद्धं च म
हाशरीराणा तेषामाहारोच्छ्वासयो रल्पतरत्व, अल्पशरीराणां तु महातरत्व यथा सौधर्मादिदेवानां सप्तहस्तमानतया महाशरीराणा तयो र
न्तर वर्षसहस्रद्वय पञ्चद्वयञ्च अनुत्तरसुराणां च हस्तमानतया अल्पशरीराणां त्रयस्त्रिंशद्वर्षसहस्राणि त्रयस्त्रिंशदेव च पक्षा इति, एषाञ्च महाश
रीराणा मजीर्णाहारोच्छ्वासाज्जिघानेना ल्पस्थितिकत्व मवसीयते, इतरेषा तु विषययो तैमानिकव देवे ति, अथवा लोमाहारापेक्षया अजीर्ण
मनुसमय माहारयन्ति महाशरीरापयोक्तकावस्थाया उच्छ्वासस्तु यथोक्तमानेनापि जघन् परिपूर्णजवापेक्षया पुनःपुन रित्युच्यते अपयोक्तावस्थायां

त्वत्पञ्चरीरा लोमाहारतो ना हारयति त्रिंश आहारतस्या हारणात् ततः को कदापि हारहार्यतो दृश्यते अथर्थात्तत्कावत्यायात् नो ऽङ्गुलि
 अन्वयात् ऋषयः, ततः दृश्यते-आहत्यो ऋषयः । कर्मसूत्र माह-अक्षुरकुमाराः जते । एवं त्वमकम्मा इत्यादि ॥ अत्र नैरयिकसूत्रापेक्षया
 विषयो नैरयिका हि पूर्वोत्पन्ना सत्यकर्मण उक्ता । इतरेतु महाकर्मणो ऽक्षुरकुमारास्तु ये पूर्वोत्पन्ना ते महाकर्मणः । इतरे ऽल्पकर्मणः
 कथमिति चे दुष्यते-इहासुरकुमाराः स्वप्नावातुहता स्तिर्यङ्मुत्पद्यते । अनुष्यत् तिर्यङ्मुत्पद्यमानाः कश्चिदेकस्मिन्नेषु पृथिव्यधनस्यपतिषु स्पद्यन्ते, को
 चिरपन्नेन्द्रियेषु मनुष्येषु चोत्पद्यमानाः गर्भमुत्क्रान्तिकमनुष्योत्पद्यते मन्त्रेषु चरणासाधनोपायुषश्च जतः पार्जनविक्रमाय संस्थानि नापि ति
 यन्मनुष्ययोग्याः प्रकृतीरुपचिन्वन्ति ततः स्तेऽल्पतरा एतदापि सूत्रं यस्मान्स्थितिकलजानमवपरिजिताऽक्षुरकुमारविषयवत्संघः, पूर्वोत्पन्ना अपि
 बहुपार्जनविक्रमायुषः पश्चादुत्पन्ना अपि अक्षुरपार्जनविक्रमायुषः स्नाककालान्तरिता याव्याः अथवा तिर्यन्मनुष्ययोग्यप्रकृतिवैधेयि पूर्वोत्पन्नकाला

पश्चादुत्पन्न उत्कृष्टस्थितिको जिनवोत्पन्नो नन्वेवंसारिकश्च महाकर्मतर एव जयति, एवंक्षेत्रे येते पूर्वोत्पन्ना एते अविशुद्धवर्तनराः कथमिति चे
 दुष्यत एतेषां हि जवायुः अक्षस्तवर्धनायः शुजस्तीश्रानुजाय उदयः स्व पूर्वोत्पन्नानां प्रज्जतव्यज्जयन्त इति ते ऽविशुद्धवर्तनराः, इतरेतु पश्चा
 द्मुत्पन्नतया नाद्यापि प्रज्जतानि निर्जीवा इति विशुद्धवर्तनरा इत्युक्तं यस्मान्स्थितिकलजुरकुमारविषयवत्संघः ॥ एतदेवसाधयति ॥ एवं एवंक्षेत्रवत् तद्वया
 शुभमपि वक्तव्यं, पूर्वोत्पन्ना अविशुद्धलेखया वक्तव्याः पश्चादुत्पन्ना विशुद्धलेखया इति ज्ञातः, कात्र जायतेति चे दुष्यते-इह देवानां नैरयिकाणां
 च तथाजवस्वाजायां ह्यहयापरिणाम उषयातस्मया तमज्जत्याजवक्तव्यां कुर्वन्ति यतो वक्ष्यति हृतीये लेखयोद्देशक लेखो जते । कश्चलेखे नैरयिक एव
 एतदेवक्षेत्रे नैरयिक एववज्जतः कश्चलेखे एतदेव जत्तेये एववज्जतः तत्तत्त एववह इति, अथवा जवायुः पन्नेन्द्रियतिर्यन्गीनिको मनुष्यो वा नर
 केऽल्पद्यमानो यथाक्रमं तिर्यन्गायुषि मनुष्यायुषि वा जीवो नैरयिकायुः एतदेवमानं अक्षुरकुमारावहं जेत तिर्यहेति वक्तव्यो नैरयिक एव सज्यते,

तस्य च कृष्णादिलेखोदयपूर्वजवायुष्यान्तमुद्गृहीतञ्च यत्के यव उत्तमानस्य प्रवर्ति तत्राचोक्तं-अन्तमुद्गृहीतमिदं अन्तमुद्गृहीतमिदं सद्यः । लेखादिप
रिणयादि जीवावृत्तिपरलोच्य ॥ एव देवघ्नं य जावनीय, तथा तंश्चाध्ययने नैरायकादिषु कृष्णादिलेखानां जघन्या उत्कृष्टाश्च स्थिति रिय उ
क्ताः । दमयाससहस्रं हं काउयं ठिइ जहन्निया होइ । उक्तीसातिशुद्धी पलियस्सअसखजागच ॥ नीलाएजहन्नठिइ तिसुद्धीअसखजागपलियं च ।
दसउदहीउक्तीसा पलियस्सअसखजागच ॥ कयहाएजहन्नठिइ दसउदहिअसखजागपलियं ॥ तितीससागराहं मुद्गृहीतहियाउक्तीसा । एसागेरहं
याण लमाणठिइउवन्नियाइयोमी ॥ तेषापरवोच्छामितिरियं गुमयस्सदेवायं । अन्तोमुद्गृहीतमहा लेखादिहं जहं ॥ तिरियायनरायवा वलि
ताकवल्लस, अस्यालरगमनिका अन्तमुद्गृहीतं काल यावज्जेयाना स्थिति जंघन्या उत्कृष्टाश्च प्रवर्ति, कासामित्याह जहि २ बाउ ॥ यदिहं पृ
थिवीकायिकादी सन्मूर्च्छिममगुण्यादी च या कलं या लंघया स्ताचां, एताहिं क्षचित्काविज्जवति पृथिव्यप्वनस्पतीनां कृष्णनीलकापीतलेजोरूपा

अनलो लेखा स्तंजोवायुद्वित्रिचतुर्निन्द्रियसन्मूर्च्छिमतिर्यगपञ्चेन्द्रियमन्ध्याया कृष्णनीलकापीतरूपा स्तिस्त्री गर्जजतिर्यगपञ्चेन्द्रियाया गजजमन्
याणां च प्ररपीति, नन्वव गृह्णतइयाया अप्यन्तमुद्गृहीतमेव स्थिति प्राप्तांतीत्याशङ्क्यायामुक्तं वर्जगित्ता कंधसां शुद्धलेश्यामितिजावः, तस्मादिद
स्थितिः मुद्गृहीतजहन्ता उक्तीसाहोइपुव्वकोठीउ । नवठिउरिसहिकया नायवासुक्कलसाए ॥ एसातिरियनराय लेखादिहउवन्नियाहोइ । तंणप
रवोच्छामि लेख गठिइउदेवाय ॥ दसवाससहस्राह कयहाइठिइउजहन्नियाहोइ । पल्लासंखियजागो उक्तीसाहोइनायवा ॥ जाकक्कापठिइखल न
क्तीसावेवसमयउक्तीहया । नीलाएजहन्नय पलियअसखचउक्तीसा जानीलाएठिइखल उक्तीसायवसमयमप्रहिया काउणजहन्नय पलियअसखचउ
क्तीसा ॥ तेषापरवोच्छामि लेखलेखजहासुरगयाय । जवणवइवाणमतए जांइसवसाणियायच ॥ दसवाससहस्राहं तंउठिइजहन्नियाहोइ । उक्तीसा
दोउदही पलियस्सअसखजागच ॥ जातउठिइखल उक्तीसायवसमयमप्रहिया । एहाएजहन्नय दसमुद्गृहीतहियाउक्तीसा ॥ दससागरीपमाणि अ

ननु पुरातन्यधिका नृपकृतेति जाय । यत्तु मुहूर्तसंज्ञायाधिकं यत्प्रागुक्तजायि अन्तर्मुहूर्तं यथातरनयजायि तत्पुन्यस्यैक विवक्षित्वीकं । दत्तनर
यिकाया हि स्थ २ तदप्रागुत्तरजवान्तरमुहूर्तद्वयनिजायु कालप्रमाणावस्थाना ज्ञाता तया आप्रमाणाठैस्त्रिषु उक्तोसापेक्षमयमप्राप्त्या । सुक्ता
मज्जन्तेण तेतासुक्तासमुत्तमप्राप्त्यावति ॥ ततो रमाष्ट्रयास्थितपरिमाणात् प्रागुक्ताश्च स गिपलं इयोद्देशव्यमाणासुवा द्यसायते देवाना नैराये
काया च लश्यादव्यपरिणाम उपपातसमयादारभ्य जवपय'ङ्गयतीति पूर्वोत्पन्नेषां सुगुमादेः प्रनूनानि तीजानुजागानि लश्यादव्यस्य नुज्या नूज्

तरागा, तत्पणं जेते पच्छोववन्तगा तेणं अय्यकम्मतरागा । से तेणछेणं एवं बुद्धइ-असुरकुमारा नो सखे
सम-रुग्गा । एवं वन्ते लेस्साए पुच्छा, तत्पणं जेते पच्छोववन्तगा तेणं अय्यसुद्धवन्ततरागा, तत्पणं जेते प
च्छोवपन्तागा तेणं विसुद्धवन्ततरागा । से तेणछेग गीयमा ! एव बुद्धइ-असुरकुमारा णो सखे समवन्ता । एवं
मारा ना सर्वे समकमांशः । यय यर्थं लेश्याया च पुच्छा, तत्र ये पूर्वोत्पन्नका इते अविशुद्धवन्ततरागा, तत्र ये पश्चादुत्पन्ता इते विशुद्धवन्त

गा । नदी ए प्रथं समय इम जिम नारकी नाथो निम असुरकुमार पिण इम होज जायिवा असुरकुमार भगवन् सवधे समकमंइने हे गीतम । णी१०
ये लीकहेग मंते ७० गीयमा असुरकुमारा दुविहा पंतं० पच्छोववन्तगाय पच्छोववन्तगाय तत्पणं जेते पच्छोववन्तगा तेणं मज्जाकम्मतरागा । मज्जा ए यथं
समय तेजिम इ भगवन् गीतम असुरकुमार दीय भेदे ते कश्चि पूर्वजपना पछेजपना मिहा की पूर्व जपना, छे तेमाटे कर्मना धणोले खाम, टे ६ मास
याकते तिये गटिकनी पायुवाधे ते । तत्पणं जेते पच्छोववन्तगा तेणं अय्यकम्मतरागा तेतेणइणं गीयमा ७० असुरकुमारा णोसखे समकमा । निहा ये
पछेजपनाछे ते तामेव आवताकमंती आउ नथी बाध्थी तं, टे थोडाअगता धणो गो० इम अलो असुरकुमारननका समवधे । एवं वध लेसाए पुच्छा
तत्पणं जेते पच्छोववन्तगा तेणं विसुद्धवन्ततरागा तत्पणं जेते पच्छोव वन्तगा तेणं अय्यसुद्धवन्ततरागा तेतेणइणं गीयमा ८० । इम यथलेयाः णो प्रथ तिहां
जी पूर्वोत्पन्नक ते पविश्रवण त खवापि यथा तिहां जे पछे जपन, छे तोपण अविशुद्धवन्ततराग्वे एसरांणो स्थितिना देवताभीसुपजापिणी गीतम इम फ

हारोच्छ्वासोः पर्याप्तेतरावस्थापेक्ष निति वेदनासूत्रात्-पुढविकाइयाणं जंते । समवेदना इत्यादि ॥ असन्तीदति ॥ मिथ्यादृष्टयो मनरकावा । अ
सन्निभूयति ॥ असन्निभूता असन्निभूता या जायते तामित्यर्थः, एतदेव व्यनक्ति ॥ अग्निययति ॥ अनियता मनिर्द्धारितां वेदयन्ति, वेदनामनुज
वन्तोपि न पूर्वोपात्तास्तु जकर्मपरिणतिरिय मित्यवगच्छति, मिथ्यादृष्टित्वादमनस्कत्वमन्तर्मुच्छंतादिव दितिजावः, क्रियासूत्रे ॥ आशमिच्छादि
चित्ति ॥ मायावतोहि तेषु प्रायणोत्पद्यंते यदाह-शेषज्ञानाचार्याः-उत्तमगदेसलेमगनासले मूढहिययमाइलो सदलीलोयससलो तिरियाउसवहंजी

रवन्त कम्म लेससहिं जहा नेरइया । पुढवीकाइयाणं जंते ! सहे समवेदणा । हंता गोयमा ! समवेदणा ।
से केणहेणं जंते ! एवं बुद्ध-गोयमा ! पुढविकाइया सहे असन्ती, असन्तीभूयं वेदनं वेदंति से तेणहेणं
पुढविकाइया सहे समकिरिया से गोयमा ! एवं बुद्ध-पुढवीकाइया सहे समवेदणा पुढवि । काइयाणं
जंते ! केणहेणं गोयमा ! पुढविकाइया सहे माडमिच्छादिहि तेसिं णियइताले पंच किरियाले कज्जाति ।

यिकाणामेवं यावत्तनितकुमाराणाम् । पृथिवीकायिका आहारवर्णकर्मलेदयान्ति यथा नैरयिकाः । पृथिवीकायिका जदन्त । सर्वे समवेदनाः ?
हन्त गीतम । समवेदनाः । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते ? गीतम । पृथिवीकायिका सर्वे असन्निभो असन्निभूता वेदनां वेदयन्ति त
त्तनार्थेन गीतम । एवमुच्यते-पृथिवीकायिकाः सर्वे समवेदनाः । पृथिवीकायिका जदन्त । सर्वे समक्रियाः ? हन्त गीतम । पृथिवीकायिकाः

नै सरौषी वेदना हां गीतम । सवे समवेदना सेकेणहेणं भते गोयमा पुढवीकाइया सवे असन्ती असन्तीभूतं वेदना वेदंति सेतेणहेणं गोयमा । सर्वने से
रौषी वेदना तेकिण वासो भगवन् हां गीतम पृथिवीकाइयाने सरौषी वेदना ते असन्ती तेमाटे अज्ञानवेदना वेदे तस टे हे गीतम इम कल्लो । पुढवी
काइया सवे समवेदना पुढवीकाइयाणं भंते सवे समकिरिया इता गोयमा । पृथिवीकाइयाने सरौषी वेदना पृथिवीकाइया सवेसने हे भगवन् सरौ
षीक्रिया हां गीतम । पुढवीकाइया स० सेके० भते एवं पुढवीका० गोयमा । पृथिवीकाइया सर्वने सरौषी क्रिया तेमाटे भगवन् इम कहै हां गीतम ।

वो ॥ ततस्ते मायिन उच्यते, अथवा मायेह समस्तासन्नामुषन्धिकपायोपलक्षणं ततोमायिन इति, किमुक्तमवति अनेनानुमान्यकपायादयन्ता-
 प्रत्यक्ष मिथ्यादृष्टयः ॥ तासं नियमयन्तु इति ॥ तथा पृथिवीकायिका जायति क्यो नियता पचैव जतु विप्रजतय इत्यर्थः ॥ उपपत्त्यमित्यादि ॥
 निगमन ॥ जाव चउरिन्दिया इति ॥ इह जहाशरीरात्पञ्चशरीरत्वे स्वल्पावगाहनामुखादशावसेये, आहारश्च ह्रीन्विद्यावीना प्रष्टेपलक्षणीपीति प
 ण्चिन्दियतिरिक्खजोणिया जहा जेरइया इति प्रतीतं नवर इह महाशरीरा अजीवमाहादयन्तीति अजीवमुज्जुसन्तीति यदुच्यते तत्संख्यातवषां
 सुषोपेस्य तथैव दशनात् जापंस्यात्तवषांनुय जेपं प्रष्टेपाडादयोपरि प्रतिपादितत्वात्, अल्पशरीराणां स्वाहारोष्णाद्यो, कदापि एकपञ्चित्
 अवषांतावस्थायां तात्माहारीष्णाद्यो रजवले यथांतावस्थायां तद्भावनं चावसेय कमसूत्रे य एतुर्धोत्पन्नाजामल्पकर्मत्वं मितरया तु महाकर्मस्य त
 दायुजादितद्भवत्वं यज्जन्मापन्नं वर्णलेयथासूत्रयो एवे यत् २ पूर्वोत्पन्नाता शुभवर्णाद्युक्तं तत्तादृश्या त्वाद्युत्पन्नानां वा शुभवर्णादियात्पादवसय,

तंजहा—आरंजिया जाव मिच्छादंसणवत्तिया । एवं जाव चउरिन्दिया । पंचिन्दियतिरिक्खेजोणिया जहा जेर
 इया नयरं किरियाहि सम्मदिही मिच्छादिही सम्मामिच्छादिही तत्थणं जेते सम्मदिही ते दुविहा पण्णसा

सर्वे समक्रियाः । अथ केनार्थेन जदन्त । यव ? गौतम । पृथिवीकायिका सर्वे मायिमिथ्यादृष्टिन स्ते निश्चिताः पञ्च क्रिया कुर्वन्ति तद्यथा
 आरम्भिको यावन्निध्यादक्षानप्रत्यया । एवं यावच्चतुरिन्द्रियाः । पञ्चन्द्रियतिमंगोर्निका यथा नैरयिका नवर क्रियाभिः सम्यग्दृष्टिजोभिध्या

पुत्रवौकस्या सन्ने माःभिच्छ, निष्ठा तसिणं नियमापी पचाकरिवाभां कज्जन्ति त० । पृथिवीकायिका सप्तवामादि मिथ्या, दृष्टिद्वै ते निश्चय ५ क्रिया च
 दैवकरै ते कहेत्ते । आरंभिया परिगहीया मायावत्तिमाया अपन्नताणनिरिया जिच्छादंसणवत्तिया जि० । आरंभिका पारगहीयो जायावत्तिनी
 यप्रत्याख्याना क्रिया मिथ्य, दर्शका क्रिया । एवं जाव चउरिन्दिया पंचोदयातरिक्खजोणिया । दम जांलणे चौरिन्दिय पंचेदिय तियेचने । जहा जेरइया
 नयरं किरियाहि सम्मदिही मिच्छादिही सम्मामिच्छादिही तत्थणं जेते यथादिक्का ते दुविहा प० तं० । जित्त नारका तिम जायिवा ए निश्चय निष्प

लोके तथादर्शनादिति, तथा ॥ संजयासंजयाइति ॥ देशविरता स्थूला ध्यानातिपातादे निर्वृत्तत्वादितिरस्पादनिवृत्तत्वात्, सन् ॥ अयं सुप्रमा
ह-मणुस्साण जते । सवे समाहारा इत्यादि ॥ सुगमं मवरं ॥ आहव उरससति आहवनीससंति इति ॥ महावारीराहि मनष्या देवकुर्वादिमिथुन

तजहा—असजताय सजतासंजताय, तस्यणं जेते सजतासजता तेसिणं तिननि किरियालु कज्जंति, तंजहा—
आरंभिया पारिगहिया मायावत्तिया तस्यणं जेते असंजता तेसिणं चत्तारि किरियालु कज्जंति, तंजहा—
आरंभिया पारिगहिया मायावत्तिया अपञ्चस्काणिया, तस्यणं जेते मिच्छादिहो सम्मामिच्छादिहो, तेसिं
नियइतालु पंचकिरियालु किज्जंति, तंजहा—आरंभिया जाव मिच्छादंसणवत्तिया सेसं तंचेव । मणुस्साणं

दृष्टिः सम्यङ्मिथ्यादृष्टिः । तत्र य सम्यग्दृष्टिस्तस्ते द्विविधाः प्रज्ञप्ता तद्यथा—असंयताश्च संयताश्च । तत्र य संयतासंयता स्ते तिस्रः क्रियाः
कुर्वन्ति तद्यथा—आरम्भिकी पारिग्रहिका मायाप्रत्यया । तत्र ये असंयतास्ते चतस्रः क्रियाः कुर्वन्ति तद्यथा—आरम्भिकी पारिग्रहिका माया
प्रत्यया अप्रत्याख्यानक्रिया । तत्र ये मिथ्यादृष्टिः सम्यङ्मिथ्यादृष्टिस्तौ नियमात्पञ्च क्रियाः कुर्वन्ति तद्यथा—आरम्भिकी यावन्मिथ्यादर्शनप्रत्य

सम्यग्दृष्टि १ मिथ्यादृष्टि सम्यग्मिथ्यादृष्टि तिहां जे सम्यग्दृष्टि ते दोय भेद कक्षा ते कहैछे । असंयताय संयतासंयताय तस्यणं जेते संयतासंयता तेणं नि
किरियाओ कज्जंति त० । असंयता संयता तिहां जे संयतासंयता तेहने २ तीन क्रिया करिवी ते कहैछे । आरंभिया पारिग्रहिया मायावत्तिया
तस्यण जेत असंयता तेसिणं चत्तारि किरिया कज्जंति त० । आरंभिकी पारिग्रहिकी मायावत्तिकी तिहां जे असंयति तेहने ३ क्रिया करिवी ते कहैछे ।
आरंभिया पारिग्रहिया मायावत्तिया अपञ्चस्काणिकी तस्यण जेते मिच्छादिहो सम्मामिच्छादिहो तेसिणं नियमाओ पंचकिरियाओ कज्जंति तं० । आरं
भिकी पारिग्रहिकी मायावत्तिकी अप्रत्याख्यानकी तिहा जे मिथ्यादृष्टि सम्यक्मिथ्यादृष्टि तेहने निखे ५ क्रिया कहौ जे ते । आरंभिया जाव मिच्छादंसण
वत्तिया सेसं तंचेव मणुस्साणं भते सवे समाहारा गोयमा । आरंभिकी जालगे मिथ्यादर्शनवत्तिकी क्रिया ओष थाकतै सवे तिमहौज मनुष्यने भगवन् स

वक्ष्यामि ॥ अप्रमत्तसंयतानामेकैव मायाप्रत्यया क्रिया ॥ कज्जइति ॥ क्रियते जवति कदाचिदुक्ताहरणप्रवृत्तानां अक्षीणकषायत्वात् ॥ आरंभिया मायावक्ष्यामि ॥ प्रमत्तसंयतानां हि सर्वं प्रमत्तयोग आरम्भ इति ॥ जवत्यारम्भिकी क्रिया अक्षीणमवायत्वाच्च मायाप्रत्ययेति ॥ सैसं जहा णेरइयाणमिति ॥ ज्ञेयमायुर्विषय सूत्र-यथा नेरइकाणा तथा वक्ष्य, तच्च सुगमत्वात् स्वयं जावनीय ॥ वाणमंतराणं जहा असुरकुमाराणं

विहा पस्यत्ता, तंजहा-पमत्तसंजताय अप्यमत्तसंजताय, तत्थणं जेतो अप्यमत्तसंजता तेसि एगा मायावक्ष्यामि किरिया कज्जइ, तत्थणं जेतो पमत्तसंजता तेसिं दो किरियाणं कज्जंति । तंजाह आरंभिया मायावक्ष्यामि, तत्थणं जेतोसंजयासंजया तेसिं तिन्नि किरियाणं कज्जंति । तंजहा आरंभिया परिगहिया अप च्छकाणकिरिया । तत्थणं जेतो मिच्छादिणीं सम्मामिच्छादिणीं तेसिं णियइताणं पंचकिरियाणं कज्जंति, तंजहा आरंभिया जाव मिच्छादंसणवक्ष्यामि सैसं जहा णेरइयाणं । वाणमंतराणं जहा असुरकुमाराणं । एवं

स्तेपां द्वे क्रिये त० आरम्भिकी मायाप्रत्यया च । तत्र ये संयतासंयता स्ते तिष्ठः क्रियाः कुर्वन्ति तद्यथा-आरम्भिकी पारिषादिका उपत्याख्यानक्रिया । तत्र ये मिथ्यादृष्टिः सम्यग्दृष्टिः स्ते नियताः पञ्च क्रियाः कुर्वन्ति तद्यथा-आरम्भिकी यावन्मिथ्यादर्शनप्रत्यया ज्ञेयं यथा नेरयिकाणां, वानव्यन्तराणां यथा सुरकुमाराणाम् । एव लोतिस्सर्वमानिकानामपि । नवरं ते वेदनायां द्विविधाः प्रज्ञता स्वयथा-

जे अप्रमत्तसंयतो तेहने एकमायावर्त्तिकी क्रियाकहीज्जे तिहां जेप्रमत्तसंयतो तेहने दोयक्रियाकहीजे ते कहैजे । आरंभिया मायावक्ष्यामि तत्थणं जेतो संयतासंयता तेणं तिष्ठिकियाओ कज्जंति तं० । आरंभिकी १ मायावर्त्तिकी २ तिहा जे संयतासंयतो तेहने २ क्रियाकहीज्जे तेकहैजे । आरंभिया परिगहिया मायावक्ष्यामि तत्थणं जेतो असंयता तेणं चत्तारिकिरियाओ कज्जंति तं० । आरंभिकी १ परिगहिकी २ मायावर्त्तिकी ३ तिहा जे असंयतो तेहने ४ क्रिया कहीजे ते कहैजे । आरंभिया परिगहिया मायावक्ष्यामि अपचक्षणा किरिया । आरंभिकी १ परिगहिकी २ मायावर्त्तिकी ३ अपत्याख्यानी । तत्थणं

जित्यादि ॥ यथा असुरकुमाराः ॥ सन्निभूयाथ असन्निभूयाथ, तत्पुणं जेतुं सन्निभूया ते महावेद्यता असन्निभूया अप्पवेद्यता एतत्पुणं धीताः ध्याता रात्रिपि तथैवाध्येतव्याः यतो जुरादिषु व्यन्तरान्तेषु देवेष्वसञ्चिन उत्पद्यन्ते' तथाचोक्तं व्याख्याप्रज्ञप्तौ प्रथमज्ञते द्वितीयोद्देशके असन्निभूयां जहन्ते पुं जवणवासीषु उक्कोषेणं वाणमंतरेषु इति, तेवासुरकुमारप्रकरणोक्तयुक्तैरुपवेदनान्नवतीत्यवसंयं यत्तु प्राग्व्याख्यानं कृतं सञ्चिन सम्यग्दृष्टयो ऽसञ्चिनस्त्वितरेष्विति, तदेवमपि घटते इति वृद्धव्याख्यातानुसरणतः कृतमित्यदोषः ॥ एवमित्यादि ॥ एवमसुरकुमारोक्तप्रकारेण ज्योतिषवैमानि कानामपि वक्तव्यं' नवरं तेवेदनायामेवमध्येतव्या-दुविहा जोइसिया पल्लता तजहा-मायामिच्छदिहीउववन्नगास इत्यादि ॥ अथ कस्मादेवमधी

जोइसियवेमाणियाणवि नवरं ते वेदणाए दुविहा पल्लता, तंजहा—माइमिच्छदिहीउववन्नगाय अमाइ सम्मदिहीउववन्नगाय, तत्पुणं जेतुं माइमिच्छदिहीउववन्नगा तेणं अप्पवेदणतरागा, तत्पुणं जेतुं माइ मिच्छदिहीउववन्नगा तेणं अप्पवेदणतरागा, तत्पुणं जेतुं अमाइसम्मदिहीउववन्नगा तेणं महावेदणतरा

मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका आ मायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका च । तत्र ये मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका स्ते ऽपवेदनतराकाः, तत्र ये ऽमायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका स्तेमहावेदनतराका स्तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-शेषं तथैव । सलेइया जदन्त । नैरयिकाः सर्वे समाहाराः समशरीराः समो

जेसे मिथ्यादिहो जंत सन्नामिथ्यादिहो तेसिं नियमाउ पचकिरियाओ कज्ज'ति त० । तिहा जे मिथ्यादिहोनें सम्यग्मिथ्यादिहि तेहनै निश्चय ५ क्तया कीजेके ते कहैके । आरंभिया जाव मिथ्यादि'सववत्तिया ५ सेसं कडा जेरइयाणं वाणमंतराणं जहा असुरकुमाराण । आरंभिको १ जालगे मिथ्यादर्शन की एव ५ थाकतो जिम नारकी तिम वानव्यंतरनें जिम असुरकुमार तिम । एवं जोयसियवेमाणियाणं नवरं ते देवा दुविहा प० तं० । इम ज्योतिषी वैमानिकनें ए विशेष तेदेवता २ सेदे कक्षा ते कहैके । माइमिच्छदिही उववन्नगाय अमाइसम्मदिही उववन्नगाय । माइमिथ्यादिहो अपना अमाइ सस्यदिहो अपना । तत्पुणं जेसे समाइमिच्छदिही उववन्नगा तेणं अप्पवेदणतरागा । तिहा ज माइ मिथ्यादिहो अपना तेहनै गस्पवेदना असु

यते यावता असुरकुमारयत् ॥ असन्निभूयाय इति ॥ किं नापीयते उच्यन्ते-तेष्वसंज्ञित उत्पादाभावात्, एतदपि कथमवसेयमिति चे दुष्यते-यु
क्तियज्ञात्, तथाप्यसंज्ञायुप उत्कृष्टस्थितिः पत्न्योपमासख्येयजागो ज्योतिष्काणां च जघन्यापि स्थितिः पत्न्योपमासख्येयजागः वैमानिकानां पत्न्यो
पमा ततो वसीयत नास्ति तेष्वसंज्ञी तदजायाद्योपदर्शितप्रकारेणैवाप्येतद्व्या नासुरकुमारोक्तप्रकारेणेति, तत्र मायिमिष्यादृष्टयोऽपवेदनाशुभवेद
नामाश्रित्येति, अथ चतुर्विंशतिदशकमेव सल्लयापदविशेषं त माहारादिपदे निरूपयति-सलेसाणं जन्ते । नेरइया एत्यादि ॥ यथा अनन्तरमपि
को विज्ञापणरहितः प्राक्गम उक्त स्तथा सल्लयगमोपि निरवज्ञेषो वक्तव्यो यावद्वैमानिका वैमानिकविषयं सूत्र सल्लयपदरूपविज्ञापणान्तरंगान्य

गा से तेणठेणं गीयमा ! एवं बुद्धं—सेसं तहेव सलेस्साणं जन्ते ! नेरइया सल्ले समाहारास मसरीरा समु
स्सासनीसासा सल्लेव पुच्छा, एवं जहा उहियालं गमलं तहा सलेस्सागमलंवि निरवसेसो जाणियहो, जा
वयेमाणिया । कण्हलेस्साणं जन्ते ! नेरइया सल्ले समाहारा समसरीरा समुस्सासनीसासा सल्लेवपुच्छा,

ज्जासनिध्यायाः सा एव गृह्णा, एव यथोचिको गमक स्तथा सल्लेयगमकोपि निरवज्ञेषो जगितव्यो यावद्वैमानिकाः । कृत्स्नेश्या जदन्त ।

रकुमारो परिसन्निभूयाय ते सन्निभूयाय ते सन्निभूयाय ते किम असन्निभूयाय उत्कृष्टी स्थिति पत्न्योपमा सख्येयजाग भाग ज्योतिषीने जघन्य स्थिति पत्न्योपमा स
ख्यातभाग वैमानिकमे पत्न्योपमा असंज्ञीनो भावे ते माइ मिष्यादृष्टि अपवेदना बीजा महाविदेदना एष्युभवेदना स्त्रीने सखियं । तत्त्वणं जीवे जघनाइ
सन्निभूयाय तेणं महावेदयतरागा सेतेणठेणं गीयमा एवं । तिजा जी अमाइं सख्यगृष्टिथी कपना तेहने महावेदना घणा चापपाभयो तेमाटे हे गीतज
एम कहे । सेसंतचेव सलेसाणं भते नेरइया सल्ले समाहारा समसरीरा समुस्सासनीसासा एवं सल्लेवि पुच्छा गीयमा । यावतो अवपाळ्यो परिं भगव
नू अलेथीने रागीपा लेख्याना कारकीने सरीयो आहार सरीपो शरीर स्वासांस्वास इम सर्वं बालपूज्या हेगीतमं । एवं जहा ओहियगमो तहा सलेस्सा
गमी गिरिसिधोभा० जाव वैमाणिया कण्हलेस्साणं भते नेरइया सल्ले समाहारा एवं पुच्छा गीयमा । इम जित ओपने गति कृती तिज लेख्यानी

विशेषितानामपि वक्तव्यं, तद्यथा-संयतानां द्वे क्रिये आरंभिकी मायाप्रत्यया च, कृष्णलेश्याहिं प्रसक्तसंयतानां भवति नाप्रसक्तसंयतानां तेषां
यथोक्तरूपे एव द्वे क्रिये, संयतासंयतानां तिस्र आरम्भिकी पारिशाहिकी मायाप्रत्यया च, असंयतानां चतस्र आरंभिकी पारिशाहिकी मायाप्रत्य
या अप्रत्याख्यामक्रियाचेति, ज्योतिषवैमानिकास्तु आद्यासु तिसृषु लेश्यासु न पृच्छन्ते किमुक्तं भवति-तद्विषयं सूत्रं न वक्तव्यं तासां तेष्वनावा
त्, तथाच कृष्णलेश्याविषय सूत्रमुक्तं-तथा नीललेश्याविषयमपि वक्तव्यं नानात्वाभावादेतदेवाह-एव जहा किशहलेस्सा चारिया तहा नीललेस्सा
वि चारियव्वा ॥ नीललेश्याविषयोपि सूत्रदशक एवमेव केवल कृष्णलेश्यापदस्थाने नीललेश्यापदमुच्चरितव्यं मितिज्ञावः ॥ कावोयलेस्सा इत्या
दि ॥ कापोतलेश्यादिसूत्रतो नीललेश्यैव नैरयिकेज्य आरज्य यावद्व्यन्तरा स्तावद्वक्तव्या नवर कापोतलेश्यायां नैरयिका, वेदनासूत्रे यद्यी धि
का स्तथा वक्तव्याः ॥ नैरइया दुविहा पन्नता सन्निज्जूयाय असन्निज्जूयाय ॥ इत्येव वक्तव्या इति ज्ञावः' असंज्ञितानामपि मध्यमपृथिव्यामुत्पादात्, त

याहिं विसेसो जाव तत्थणं जेतं सम्महिठ्ठी ते तिविहा पस्सत्ता, तंजहा-सजता असंजता संजतासंजता
जहा उहियाणं । जोइसिय वेमाणियाणं णाडल्लियासु तिसु लेस्सासु न पुच्छिज्जाति । एवं जहा किशहलेस्सा

त्रिविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-संयता असंयताः संयतासंयताः । यथोधिकानां । ज्योतिषवैमानिका आद्यासु तिसृषु लेश्यासु न पृच्छन्ते । एव
यथा कृष्णलेश्या चारिता तथा नीललेश्यापि चारयितव्या । कापोतलेश्या नैरयिकेज्य आरज्य यावद्व्यन्तराः (तावद्वाच्या) नवर कापो

इहं विसेसो जाव । याकतो तिमहोज सर्वं ओघनोपरे असुरकुमार जा लग्गे वानव्यंतर जिम ओघनो आलावो तिम ण विशेष मनुष्येने क्रियानी के ।
तत्थणं जेमं सम्महिठ्ठी ते तिविहा प० त० संजवा असंयता संयतासंयता एवं जहा ओहियाणं जायसियवेमाणियाण । तिहा जे समदृष्टि तेदना ३ भेद
कह्या ते कहैके संयतो १ असंयतो २ संयतासंयतो ३ इम जिम ओघनी आलावो तिम जाणिवो ज्योतिषवैमानिकेनै । आयत्तेसुनलेसापुच्छिज्जाति एवं
जहा कृष्णलेश्याचारिया तहा नीललेश्यापि चारयव्वा काचकेहा नैरइइहंती आरज्ज । पहिली तीन लेखा कहिये इमजिम कृष्णलेश्याचिचारो तिम नी

स्य विशेषस्य क्वचिदप्यजावात् । अथुना सलेइपमेः रुमादिविज्ञेयितान् पददयलकान् आहारादिपदे विनैतानिबुराह-कएतलेइसाणं भते । नैरइया इत्यादि ॥ यथो धिका विशेषणरहिता आहारशरीरीच्छासकमंषणलेइयावदनाक्रियोपपाताख्ये तवजिः पदे प्राप् नैरयिका उक्ता स्तथा रुजले श्याविशेषता अपि वक्तव्या नवर वेदनापद नैरयिका एव वक्तव्या - माहमिच्छादिहिउववन्नगाय अमाहसम्मादिहिउववन्नगाय इति ॥ तद्योपिक सूत्र इव ॥ सतिभूयाय इति ॥ कस्मादिति उच्यते - जहासांज्जनः प्रथमपृथिव्यामेवोत्पद्यन्ते । अथानीशुपदमसितिवेचनात् ॥ प्रथमायां च पृथिव्या न कल्ललेइया यत्र च पञ्चम्यादिषु पृथिवीषु कल्ललेइया न तत्रा सज्जन इति, तत्र सायिनो मिथ्यादृष्टयश्च महावेदना जवन्ति यतः प्रकपेपयंत वत्तिनी स्थितिमशुना ते निवर्त्तयति प्रकृष्टायाच तस्या मज्जता वदना इतरपु विपरीतेति । असुरकुमारादया यावत्तामरा सावद्यथा श्रीधिका उक्ता स्तथा वक्तव्या नवर मनुष्याणा क्रियाणि विशेषेण स्तमेव विज्ञापे दर्शयति - तावत्ता जेतो इत्यादि ॥ तत्र तेषु सम्यग्दृष्ट्यादिषु मथ्य गते सम्यग् दृष्टय ते त्रिविधाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा - सयता असयता सयतासयता च ॥ जहा लुहियाणमिति ॥ यतेया यथा श्रीधिकानामुक्त तथा कल्ललेइयापद

जहा लुहिया नवरं नैरइया, वेयणाए माहमिच्छादिहिउववन्नगाय अमाहसम्मादिहिउववन्नगाय जाणिय ह्या । सेरां तहेव जहा लुहियाणं । असुरकुमारा जाव बाणमतरा । एते जहा लुहिया नवरं मणूसाणं किरि

नैरयिकः सर्व समाहाराः पृच्छा, यथो धिका नवर नैरयिका वदनाया सायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका द्यासायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका च जाणतया ज्ञाप तथैव यथो धिकानाम् । असुरकुमारा यावद्दानान्तरा यथा यथो धिका तवश्च मनुष्याणा क्रियाणि विशेषेण याव तत्र ये सम्यग्दृष्टिस्तो

जाणतो निविशेषणं कइया जालगे वम निज क्खालेइया ना नरकोमसल्लेनरौप श्रीहाय ए प्रश्न गोतम । जहा श्रीद्विवा अउर नरइया वनगाय माह मच्छादिहा उववन्नगा अमाहसम्मादिहा उववन्नगाय भा० । जिम श्रीवने अलावे निम जाणियो ए विशेष नारको वेदनाये माहमिथ्य दृष्टि कपना माहसम्यग्दृष्टि उपनाने तर्थादिसव नदिवो । सनं तहेव जहा श्रीधिका असुरकुमारा जाव बाणमंतर एए जहा लुहियाणं नवरं मणूसाण किरिया

त्रय कापीतलेश्याजावात् तेजोलेश्याविषयं सूत्रमाह-तेजलेसाणं भते । असुरकुमारा इत्यादि ॥ इह नारकतेजोवायुविकलेन्द्रियाणां तेजोलेस्या न सम्भवति ततः प्रथमतः यथाऽसुरकुमारविषयं सूत्रमुक्तं सततं तंजोवायुविकलेन्द्रियसूत्रमपि न वक्तव्यं असुरकुमारा अपि यथा प्राक् लघत उक्ता स्तथा वक्तव्या नवर वेदनापदे यथा ज्योतिष्कास्तथा वक्तव्या - सन्नित्जुयाय असन्नित्जुयाय इति ॥ न वक्तव्याः किन्तु ॥ साधिमिच्छदिष्ठितवधलगा असाधिसम्पदिष्ठितवधलगा इति वक्तव्या इति ज्ञावः । असन्नित्जुनां तेजोलेश्यादिवत्सूत्यादाजावात्, पृथिव्यव्यनस्पतयः तिसंक्षेपेन्द्रिया मनु

चारिया तहा नीललेस्सावि चारियह्या । काउलेस्सा नेरडएहिंती आरप्प जाव बाणमंतरा नवरं काउलेस्सा ए नेरडया वेदणाए जहा जहिया । तेजलेस्साणं भते ! असुरकुमाराणं ताणं चेव पृच्छा, गोयमा ! जहे व जहिया तहेव णवरं वेदणाए जहा जोडसिया । पुढवि आउ वणस्सइ पंचेदियतिरिक्कमणूसा जहा जहिया तहेव जाणियह्या, नवरं मणूसा किरियाहिं जे संजता ते पमत्ता, अप्पमत्ताय जाणियह्या, सराणा

तलेश्याया नैरयिकाः ऽवेदनाया यथौघिकाः । तेजोलेश्याणामसुरकुमाराणां जदन्त । सा चैव पृच्छा, गोतम । यथेवौघिका स्तथैव नवरं वेदनाया यथा ज्योतिष्काः । पृथिव्यव्यनस्पतिपञ्चेन्द्रियतिसंमनुष्या यथौघिकस्तथैव ज्ञातव्या नवरं मनुष्याः क्रियान्ति ये संयता स्ते प्रमत्ता

जलेश्याविचारवो कापीतलेश्या नारकौघी आरभी । जाव बाणमंतरा णवर काउलेसा नेरडया वेदणाए जहा जहिया तेजलेसाणं भते असुरकुमाराणता ओचेव पृच्छा गोयमा । जालगै वानव्यंतर तांणगै जाणिवो ए विशेष कापीतलेश्या कडिवो नारकौघी वेदना ओघना आत्तावानोपरिं तेजोलेश्याणा असुरकुमारनी तिमहौज पृच्छा गोतम । जहेव ओहिया तहेव णवर वेदणाए जहा जोडसिया पढवो आउ वणस्सइ पंचेदियतिरिक्कजोणिया मनुस्सा जहा ओहिया तहेव भा० । जिमहं ज ओघमून तिम एतको विशेष वेदना जिम ज्योतिपीनो परि जाणिवो पृथिवी अक्काय वनस्सति पंचेन्द्रिय तिर्यव मनुष्यो जिम ओघनो आत्तावो तिम कडिवो । णवरं मणूसा किरियाए जे संयता तंपमत्ता अपमत्ता भा० सराणा वोहराणाणत्थि बाणमंतरा तेजलेसाए

यथा यथा प्राचीचिता स्तथा वक्तव्याः नवरं मनुष्याश्च यथा प्राचीचिता स्तथा वक्तव्याः नवरं मनुष्याः क्रियाजि र्ने संपत्ता स्ते प्रमत्ता प्राप्रमत्ता
 य जगानीया उजगपामपि तेजोलेइयायाः सत्त्वयात् ॥ सरागा वीतरागाय नत्यिति ॥ सरागसज्जपाय वीतरागसज्जपाय इति ॥ न वक्तव्या इत्यर्थः ।
 वीतरागाणां तेजोलेइयायाः असत्त्वयेन वीतरागपदोपन्यासस्य तजोलेइयायाः सरागत्वाव्याजिगार सरागपदोपन्यासस्य सायोगात् ॥ आगमनारतेउने
 स्माय जहा असुरकुमारा इति ॥ तपि मायिमिच्छदिष्ठिववन्तगा अमायिसत्त्वादिष्ठिववन्तगाय इत्ययं वक्तव्या नत्वसादोङ्गाय एते, तेपि ते
 जोलेइयायास्तु मध्ये ऽसत्त्वयिना सुत्पाटाजयात् ॥ एव पम्हलंसावि जाणियद्वा इति ॥ एव तजोलेइयायात्प्रकारण पद्मलंसापि वक्तव्या किमपि
 विशिषेण सर्वेषुपि नेत्याह-नवर असि अत्यि इति ॥ नवरमय विज्ञया यथा पद्मलेइयास्ति तद्येव वक्तव्या नञाषु तत्र पद्मेन्द्रियतिरिच्य मनुष्या

वीतरागा नत्यि वाणमंतरा तेउलेस्साए जहा असुरकुमारा । एवं जोडसिय वेमाणिया रोस तंचेव । एवं
 पम्हलंसावि जाणियद्वा, नवरं जेसि अत्यि सुक्कलेस्सावि तहेव जेसि अत्यि सत्त्वं तहेव जहा लहियाणं

अप्रमत्ताश्च जगितव्याः सरागा वीतरागा नसन्ति, वानव्यन्तरा स्तेजोलेइयाया यथासुरकुमाराः । एव ज्योतिष्कवेमानिका अपि शेष तर्क्य,
 एव पद्मलेइयापि जगितव्या नवरं येषामस्ति, शुक्लंश्यापि तथैव येषामस्ति सर्वं तथैव यथौघकाना गमका नवरं पद्मलंश्या शुक्लंश्या

० विशेष मनष्यने नियाकरिथी तसयत तेप्रमत्त प्रमत्तनपण कडिथी सरागीवीतरागीनोक्कं नहो वानव्यन्तरा तेजलया । जहा असुरकुमारा एव जा
 यमिगधेगमाणीया विससं तंचेव एव पम्हलंसावि भा० । जिम असुरकुमार तिम जाणिवी इम सर्वं ज्योतिषो वेमानिकनें थाकती सवपाछेकी पाछली
 परे जाणिवी इम पद्मलेइया पिण कडिथी । नवर जेसि अत्यिसुक्कलेसावि तहेव नवरं जेसि अत्यि सेस तहेव जहा जोडियाणं गमो नवर पम्हलगसुक्कले
 माणी । ० विशेष शुक्लंश्यापिण तिमहो जेहनेक्के शेषतिमहो जे सर्वं जिमभीषनो आलावी तिम ए विशेष पद्मलेइया शुक्लंश्या । पंचेन्द्रियतिरिक्त
 जो होयमनुष्यवेमाणियाण भा० सेसाणं नभागति । यथावथाए लेसापर पढमोहे सत्त । पंचेन्द्रियातिर्यचने पंचेन्द्रिय मनष्यने वेमानिकनें इम कडिथी जेग

शा वैमानिकानां वास्ति नशेषाणामिति, तद्विषयमेवैतस्याः सूत्रं, शुक्ललेश्यापि तथैव वक्तव्या यथा पटललेश्या सापि येषामस्ति तेषां वक्तव्या, सर्वमपि च सूत्रं तथैव यथौघिकानां गम उक्तं, पटललेश्या शुक्ललेश्या च येषामस्ति तान् साक्षादुपदर्शयान्ते-नवर पटललेश्यमुक्कलेश्याउडत्यादि ॥ सुगम ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचिताया प्रज्ञापनाटीकायां लेश्यापदस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥ उक्तः षट्द्वाराद्ययोजि धायी प्रथमोद्देशकः । अधुना द्वितीयोद्देशक उच्यते-तत्रचे द मादिसूत्र ॥ कङ्कणं जन्ते । लेस्सा इति ॥ कः पुन रस्य सूत्रस्य सम्बन्ध इति चे दुच्य ते-उक्त प्रथमोद्देशके ॥ सलेस्साणं जन्ते । नेरइया इत्यादि ॥ इहतु ता एव लेइया ध्वन्यते ॥ कङ्कलेस्सा इति ॥ तत्र लेइया प्राग्निहूपितजब्दा

गमन्तु नवरं पम्हलेस्स सुक्कलेस्सान् पंचिंदियतिरिक्कजोगिय मणूसवेमाणियाणंचेव न सेसाणंति ॥ पन्तव णाए लेस्सापदे पढमो उद्देशो सम्मत्तो ॥ १ ॥ कङ्कणं जन्ते ! लेस्सान् पम्हत्तान् ? गोयमा ! ललेस्सा पम्हत्ता, तंजहा-कण्हलेस्सा नीललेस्सा काउ तेउ पम्ह सुक्कलेस्सा । नेरइयाणं जन्ते ! कङ्कलेस्सान् पम्हत्ता

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवैमानिकानां चैव नशेषाणामिति ॥ इति प्रज्ञापनानुवादे श्रीरामचन्द्रगणि शिष्य नानकचन्द्र विरचित लेश्याप दस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥ कति जदन्त । लेइयाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । षट्लेइयाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-कङ्कलेइया नील लेइया कापोतलेइया तेजोलेइया पटललेश्या शुक्ललेश्या । नेरइयाणां जदन्त । कति लेइयाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । तिस्रोलेइयाः प्रज्ञप्ता स्तद्य

थाकताने नकङ्कड्यो । इति प्रज्ञापना मांहि लेइया पद १७ मामे पलिलो उद्देशो समाप्त थयो ॥ १ ॥ कतिण भते लेसाश्री प० गोयमा । केतली भगवन् लेइया कहो गौतम । क्लेसाश्री प० तं० कण्हलेसा नीललेसा कापोतलेसा तेजोलेसा पटललेश्या शुक्ललेश्या नेरइयाणं भते कतिलेसाश्री प० गोयमा तिणिले० तं० । क्लेसाकहो ते कहैश्चे कण्हलेइया नीललेइया कापोतलेइया २ तेजोलेइया ४ पटललेश्या ५ शुक्ललेश्या ६ नेरइयाणं भगवन् केत ली लेइयाकहो गौतम २ लेइयाकहो । कण्ह नील कापो अतिरिक्कजोगीयाण भते कतिलेसाश्री प० गोयमा क्लेसाश्री प० तं० । ते कण्हनील कापोत

था. ॥ कइसि ॥ कि पंदिमाणाः प्रज्ञप्ताः, जगदानाह-गीतम । षट् तास्य नामतः कथयति-कण्ठलेस्सा इति ॥ कण्ठद्रव्यात्सिका कण्ठद्रव्यजनि
ताया लश्या कण्ठलेश्या मयनीललश्यादिपदेष्वपि जायनीय ॥ नेरइयाण जते । इत्यादि ॥ सूत्र मल्पबहुत्ववत्तव्यतायाः प्राक् सकल मपि सुगम,
जघर वैमानिकसूत्र य द्वैमानिकीनामका तेजोलेश्यो क्ता । तत्रे इ कारण वैमानिक्याहि देव्यः सीधर्मेशानयो रेश तत्रच केवला तेजोलेश्यं लि,
सामान्यतः सगृह्णियाथा अत्रेमाः-किन्नानीलाकाज तेजलेसायजवणविस्तरिया जाइससोहामोसा शतेउलेसाभुण्येयहा ॥ १ ॥ कप्पं सणकुमारं मा
हिदेवेयजलोम्य सपसुपइलेसा तेणपरसुक्कलेसाउ ॥ २ ॥ पुढवीकाइयाणं जते जायरपहंयलेसचत्तारि गण्णयतिरियनरेणु कल्लेस्सातिनिसेमाण ॥

उ ? गो० ! तिन्निलेस्सा पण्णत्ता, तं०-किण्ह नील काजलेस्सा तिरिक्कजोणियाणं जंते ! कडलेस्साउ पण्ण
त्ताउ ? गो० ! ललेस्सा पण्णत्ता, तं०-कण्हलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा । एगिदियाणं जंते ! कडलेस्साउ पण्ण
त्ताउ, गोयमा ! चत्तारिलेस्साउ पण्णत्ताउ तंजहा-कण्हलेस्सा जाव तेउलेस्सा । पुढवीकाइयाणं जंते ! कइलं

था-कण्ठलेइया नीललेश्या कापोतलेइया । तिर्यग्यानिकाना जदत्ता । कतिलेइयाः प्रज्ञप्ताः ? गीतम । षट् लेइयाः प्रज्ञप्ता स्तयथा-कण्ठले
इया थावण्णुक्कलेइया । एकेन्द्रियाणा जदत्ता । कतिलेइयाः प्रज्ञप्ताः ? गीतम । चतस्रो लेइयाः प्रज्ञप्तास्तयथा-कण्ठलेश्या यावसेजोलेश्या ।
पण्णिकीकायिकाना जदत्ता । कति लं श्याः प्रज्ञप्ताः ? गीतम । एवं चैव । अठ्ठनरूपतिकायिकानामपि एवं चैव । तेजोवायुहीन्द्रियत्रीन्द्रियच

लेइया तिर्यग्योनिने भगवन् । कतनी लेइया गीतम ६ लेइयाकडो ते कइछे । किण्ह जाव सुक्कलेसा एगिदियाणं भंते कतिलेमाओ पं० चत्तारिले० तं० ।
कण्ण जाकगे शुक्कलेसातांइ जाणियो एकेन्द्रियने भगवन् तितनांलेइया गीतम ४ लेइयाकहे ते । किण्ह जाव तेउ लेसा पुढवीकाइयाणं भंते कतिलेमाओ
पं० गोयमा । कण्णलेइया जांनगे तेजोलेश्या दम जाणियो पण्णिकीकायने भगवन् कितनीलेइयाकडो गीतम । एवंचैव आचयणस्सइकाइयाणवि एवं तं
कवाकवेइदिय तेइदिय चत्तारिदियाण । दमधोज पण्णनस्सतिने पिण दम होज तेउवाउ भेन्द्रिय तेन्द्रिय चत्तारिन्द्रिय । जइ नेरइयाणं गण्णयकंतिय पं

यो विशेषाधिका एवं गौतमेन प्रश्ने कृते जगता नाह-गौतम । सर्वस्तीकाः शुक्रतेश्याः शुक्रद्रव्यजनितः वा तेषां येषां ते शुक्रतेश्याः । एवं येय

यगा ! जहा नरडयाणं । गङ्गावक्त्रातिव मणुरसाणं पुच्छा, गोयमा ! त लेश्यां पयसा तंजहा—करहलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा । मणुरसीणं पुच्छा, गोयमा ! एवचेव । देवाणं पुच्छा, गोयमा ! त एयासंचेव । देवीणं पुच्छा, गोयमा ! चत्तारि, तजहा—करहलेस्सा जाव तेउलेस्सा । ज्वणवासिदेवाणं जंते पुच्छा, गोयमा ! एवचेव । एव ज्वणवासीदेवाणं जंते ! पुच्छा, गोयमा ! एवचेव । ज्वणवासिणीणंवि एवंचेव । वाणमं तरदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! एवंचेव । एवं वाणमंतरिणींवि । जोडसियाणं पुच्छा, गोयमा ! एगा तेउले स्सा । एवं जोडसिणीणवि । वेमाणियाणं पुच्छा, गोयमा ! तिन्नि तंजहा—तेउलेस्सा पम्हलेस्सा सुक्कले

तम । यथा नेरयिकाणाम् ॥ गर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याणां पुच्छा । गौतम । षट् लक्ष्याः प्रज्ञप्तास्तद्यथा—कृष्णलेश्या यावच्छुक्ललेश्या । मानुषीणां पुच्छा, गौतम । सव चैव । देवानां पुच्छा, गौतम । षडेतास्यैव । देवीनां पुच्छा, गौतम । चतस्रस्तद्यथा—कृष्णलेश्या यावत्तज्जोलेश्या । ज्व नवासिना जदन्त । देवानां पुच्छा, गौतम । सवचेव । एवं ज्वनवासिनीनामप्येव चैव । वानव्यन्तरदेवानां पुच्छा, गौतम । सव चैव । सतं वानव्यन्तरीणामपि । ज्योतिष्कानां पुच्छा, गौतम । यका तेजोलेश्या । सव ज्योतिष्कदेवीनामपि । वैमानिकानां पुच्छा, गौतम । तिस्र स्ता

ले० त० त्रिगड जाव तउलमा भवणवासीणं देवीणं पुच्छा गोयमा । ४ लक्ष्या तं कृष्ण यावत् तेजो लक्ष्या भवनपतिने देवता द्वावीनी प्रश्न गौतम । एवंचेव वाणमंतराणं देवीणं एवंचेव जोडसियाणं पुच्छा गोयमा । इमहीज ४ वानव्यन्तरनै देववादेवीनां प्रश्न इमहीज ज्योतिष्वीनी प्रश्न गौतम । एगातेउलेसा एवं जोडसिणीणवि वेमाणियाणं पुच्छा गोयमा । १ तेजोलेश्या इम ज्योतिष्वीनी स्त्रीनै पिण वेमानिकनी प्र० गौतम । तिमिले० तं० तेउ ले० सुक्का वेमाणिणीणं पुच्छा गोयमा । २ लेश्या ते तेजो पञ्च शुक्लर वेमानिकनी देवीनी पुच्छा गौ० । एगातेउलेसा एणसिणं भंते जीवाणं सलेसाण

३ ॥ सम्प्रति सलेइयादीना महामा महपमपुत्थ माह-एयसिर्णं प्रति । जीवाणां सलेसाण गित्यादि ॥ यसीना महानां मध्ये कतरे २ ज्यो उत्थाः क
तरे २ ज्यो बहवः कतरे कतरेः सह तुल्या, इह प्राकृतत्वात् सुतीयायामपि कतरेहिंती निर्देशोय प्रवती त्येव व्याख्याया मदीय, तथा कतरे २

स्सानं पणहानं ? गो० ! एवंचेव । आउवणस्सइकाइयाणवि एवचेव । तेउआउवेइंदियतेइंदियचउरिंदि
याणं जहा णेरइयाणं । पंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! ललेस्सा, करहलेस्सा जाव सुक्कले
स्सा । संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्कजोणियाण पुच्छा, जहा नेरइयाणं । गण्णवक्कंतियपंचिंदियतिरिक्कजोणि
याणं पुच्छा, गोयमा ! ललेस्सा पणहाना, तंजहा—करहलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा तिरिक्कजोणिणीणं पुच्छा
गोयमा ! ल एयानुचेव । मणूसाणं पुच्छा, गोयमा ! करहलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा । तिरिक्कजोणिणीण पु
च्छा, गोयमा ! ल एयानुचेव । मणूसाण पुच्छा, गोयमा ! ल एयानुचेव । समूच्छिममणूसाणं पुच्छा, गो

तुरान्द्रयाणा यथा नेरयकाणाम् । पञ्चान्द्रियतियग्यानिकाना पुच्छा, गोतम । पट्ठेइयाः कणजग्गा गावस्सुक्कलेइया । सामूच्छिमपञ्चान्द्रि
यतियंग्योनिकाना पुच्छा, यथा नेरयिकाणाम् । गर्ज्युत्कान्तिकपञ्चान्द्रियतियंग्योनिकाना पुच्छा, गोतम । पट्ठेइयाः पञ्चताः कणलग्गा
यावस्सुक्कलेइया । तियंग्योनिकीना पुच्छा, गोतम । पट्ठता शैव । मनुष्याणा पुच्छा, गोतम । पट्ठता शैव । सम्पूच्छिममनुष्याणा पुच्छा, गो

चैत्यतिरिक्कजोणियाण पुच्छा गोयमा कलसाप्री प० त० । जिमनारको निमगर्मज पत्तद्विय तियचनं कितरा लेगा प मग ते गोयम कलसाप्री जहा ,
विपज जाव सुक्कलेसा तिरिक्कजोणिणीणं पुच्छा गोयमा ललेसाप्री प० त० । विपज जाव सुक्कलेसा मणूसाण पुच्छा गोयमा । कण १ वा । व गुत्तापइ
जाविधी तियचस्तोनां मग गोतम कलसाप्री ते कहेके कण गावत् मल्लेइया मनुष्ये मनुष्यानां स्तोने गोतम । पट्ठता मणूसाणा पवचे । देवाण
पुच्छा गोयमा कलसाप्री दे । देवाणं पुच्छा गोयमा । इमहीज मनुष्याने पिण देवती मग गोतम कलसाप्री पुणे तं, ज देवती मग गोतम । पट्ठारि

पदेष्वपि विगडजायना कार्या, सर्वस्तीका कतिपयेषु पञ्चेन्द्रियेषु पचेन्द्रियतिर्यक्तु मनुष्येषु च लातकादिदेवेषु च तस्या मन्त्रावात्, तेज्यः पद्म
लोभ्याः सङ्ख्येयगुणा सख्येयगुणेषु तिर्यक्पञ्चेन्द्रियेषु मनुष्येषु सनत्कुमारसाहेन्द्रब्रह्मलोकस्य वःखिषु च द्रवेषु पद्मलोभ्यानावात्, अथ लातकादि

रसा । वेमाणिणीणं पुच्छा, गीयमा ! एगा तेउलेस्सा एतेसिणं जते ! जीवाणं सलेस्साणं करहलेस्साणं जाव
सुक्कलेस्साणं अलेस्साणं य कयरे कयरेहिंती अण्णावा वज्जवावा तुल्लावा विसंसाहियावा गो० ! सन्नत्थोवा
जीवा सुक्कलेस्सा पम्हलेस्सा संखिजागुणा तेउलेस्सा संखेजागुणा अलेस्सा अणंतगुणा काउलेस्सा अणतगु
णा नीललेस्सा विसंसाहिया करहलेस्सा विसंसाहिया सलेस्सा विसंसाहिया । एतेसिणं जते ! नेरडयाणं क

द्यथा-तेजोलेभ्या पद्मलेभ्या सुक्कलेभ्या, वेमानिजीनां पुच्छा, गीतम । एगा तेजोलेभ्या । एतेषां जदन्त । जीवानां सलेभ्याना कण्ठलेभ्याना
यावच्छुक्कलेभ्यानामलेभ्याना च कतरे कतरेज्योऽल्पावा वज्जवा वा तुल्ला वा विजेषाधिका वा २ गीतम । सर्वस्तीका जीवाः शुक्कलेभ्याः,
पद्मलेभ्या, सख्येयगुणाः, तेजोलेभ्याः संख्येयगुणाः, अतएवा अनन्तगुणा कापोतलेभ्या अनन्तगुणा नीललेभ्या निधुणाधिका कण्ठलेभ्या
विजेषाधिका सलेभ्या विजेषाधिका । एतेषां जदन्त । नेरडिकाणा कण्ठलेभ्याना नीललेभ्याना कापोतलेभ्यानाञ्च कतरे कतरेज्योऽल्पा वा

निधुलेभ्या जाव सुक्कलेसाणं अलेसाणय कयरे २ हिंती अण्णावा ४ गीयमा । एका तेज नेरया एहने भगान् जीवने सनेमान् कण्ठनेमान् यावत् शुक्क
लेभ्या अलेभ्याने माहामाहि केडा २ थो अल्प ४ गीतम । मन्थलीया जीवा सुक्कलेना पद्मलेना सलेभ्यागुणा तेजनेमा गो० । सर्वस्तीका जीव शुक्कलेभ्या
मन्यतिर्येव उपरिलटवमणो तेहथो पञ्चलया सख्यातगुणा मन्यतिर्येव सनत्कुमारादि टव तदथो तेजोलेभ्या संख्यतगुणा पथिथो पत्तकवनस्याति मनु
ष्यतिर्येव भवनपति व्यंतरज्योतिषो । अलसा अणंतगुणा काउलेमा अण० नीललेमावि० जिण्डलमावि० सनेमावि० । अलेगो अनंतगुणा सिद्ध तेहथो
कापोतलेभ्याना धणो अनंतगुणा तेहथो नीललेभ्यानाधणो विजेषाधिक कण्ठलेभ्याविजेषाधिक सर्वेन जने ते भणो सान्तिराध्यवसाय माटे तेहथो सलेभ्या

देवेभ्यः सनत्कुमारादिकल्पनयवासिदेवेभ्यो ऽसङ्गेगुणानां पञ्चेन्द्रियतिरिक्तां शुक्लेश्याः । ततः पञ्चलेश्याभित्तायां सनत्कुमारादिदेवप्रतीपे प्य

रहलेस्साणं नीललेस्साणं काउलेस्साणय कयरेकयरेहिंतो अप्पावा बज्जयावा तुल्लावा त्रिसेसाहियावा ? गो
यमा ! सव्वत्थोवा नेरडया करहलेस्सा नीललेस्सा असंखेज्जागुणा काउलेस्सा असंखेज्जागुणा । एतेसिणं जंतं !
तिरिक्कज्जीणियाणं करहलेस्साणं जाव सुक्कलेस्साणय कयरे कयरेहिंतो अप्पावा बज्जयावा तुल्लावा त्रिसे
साहियावा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा तिरिक्कज्जीणिया सुक्कलेस्सा । एवं जहा उहिया नवर अलेस्सवज्जा एवं
जहा उहिया नवर अलेस्सवज्जा । एतेसिणं जंतं ! एगिंदियाणं करहलेस्साण जाव तेउलेस्साणय कयरे २ हिंतो

४ ? गीतम । सर्वस्तोका नैरायिकाः कमलश्याः, नीलश्या असंख्यगुणाः, कापांतलश्या असंख्यगुणाः । एतेषा जदन्ता । तियग्योतना
नां कमलेश्यानां यावच्छुक्कलेश्यानां च कतरे कतरेज्जाउत्था वा ? गीतम । सर्वस्तोका स्तिपंगानिका शुक्लेश्याः । एव यथीचिजा नवर
अलेग्गवर्जा । एतेषा जदन्ता । एकेन्द्रियाणां कमलश्यानां यावत्तेजोलेश्यानां च कतरे कतरेज्जाउत्था वा ? गीतम । सर्वस्तोका एकेन्द्रिया

विशेषाणि ॥ नीलश्यादि मादि धालूना । एतेसिणं भंत नरेय्याणं निगहलेसाणं नीललेसाणं कापोलमाणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गायमा । पण्डे
भगवन् नारकीने कण्णलेश्योने नीललेश्योने जापीतलेश्योने केडा २ थो थोडा ४ गीतम । सव्वत्थोवा नेरडया निगहलेसा नीललेसा असं कापोलेसा अ
थं । सर्वथोडा नारकी कण्णलेश्योना धणी पाचमी थो मात्तोसातमोलगे तेडथो नीललेसा पसंख्यातगुणा कांडणीजोयेइथे थोः पाचमीयेइथे तेडथो
कापीतना धणी अनंतगुणा । एतेसिणं भते तिरिक्कज्जीणियाणं निगहलेसाणं जाव सुक्कलेसाणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गोयमा । पण्डे भगवन् ति
येचयानयाने कण्णलेश्यो यावत् शुक्लेश्योने केडा २ थो थोडा ४ गीतम । सव्वत्थोवा तिरिक्कज्जीणिया सुक्कलेसा एवं जहा एगिंदियाणं नवर अलेस्सिजा
सर्वथोडा तिर्यचयोनिथा शुक्लेश्यानाधणी समजालगे आपने आलाये तिमजही ए विशेष प्रलोपोवर्जना । एतेसिणं भते एगोदियाणं निगहलेसाणं जाव

संख्येयगुणत्वं न जनवति । किन्तु यद्देवेतिर्यक्पञ्चेन्द्रियापेक्ष्यै व सङ्ख्येयगुणत्वं तदेवा स्तीति सङ्ख्येयगुणाः, शुक्ललेश्येभ्यः पद्मलेश्याः तेभ्योपि सङ्ख्येयगुणा स्तोत्रालेश्या बादरपृथिव्यप्रत्येकवनस्पतिकायिकेषु सङ्ख्येयगुणेषु तिर्यक्पञ्चेन्द्रियमनस्येषु जवनपतिव्यन्तरव्योतिष्कगौधर्मज्ञानदेवेषु तेजोले

अप्पावा बज्जयावा तुल्लावा विसंसाहियावा ? गो० ! सव्वत्थोवा एगादया तउलस्सा, काउलस्सा अणतगुणा नीललेस्सा विसंसाहिया कणहलेस्सा विसंसाहिया एतेसिण जंते ! पुढवीकाइयाणं कणहलेस्साणं जाव तेउलेस्सा णय कयरे २ हितो अप्पावा ? ४ गोयमा ! जहा उहिया एगिदिया नवरं काउलेस्सा असंखिज्जागुणा । एवं अउक्काइयाणवि । एतेसिणं जंते ! तेउक्काइयाणं कणहलेस्साणं नील काउलेस्साणय कयरेकयरेहितो अप्पा

स्तेजोलेश्याः कापोतलेश्या अनन्तगुणा नीललेश्या त्वशषाधिकः कण्ठलेश्या त्वशषाधिकः । एतेषां जदन्त । पृथिव्याकायिकानां कण्ठलेश्यानां यावत्तेजोलेश्यानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा गौतम । यथीचिका एकैन्द्रिया नवरं कापोतलेश्या असंख्यगुणाः । एवमप्यायिकानामपि । एतेषां जदन्त । तेजस्कायिकानां कण्ठलेश्यानां नीलकापोतलेश्यानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । सर्वस्तीका स्तेजस्कायि

तेउलेसाणय कयरे २ हितो अप्पावा ४ गोयमा । एहने भगवन् एकेन्द्रियेन कृष्ण यावत् तेजोलग्नौ केहा २ थो थोडा ४ गौतम । सव्वत्थोवा एगेदिया तेउलेसाकाउलेसा अणं० नीललेसावि० । सर्वथोडा तेजोलेशी एगेदिय पृथिवीनद्वै तेमाटे तेहथो कापोतलेशा एकेन्द्रिय अनंतगुणा अनंतकायभणी तेहथो नीलना विशेषाधिक । कण्ठलेसाविसे० एतेसिणं भते पुढवीकाइयाणं कणहलेसाणं जाव तेउलेसाणय कयरे २ हितो जाव विसंसाहियावा गोयमा । तेहथो कृष्णलेश्यानां विशेषाधिक एहने भगवन् पृथिवीकाइयानै कण्ठजालगै केहा २ थो थोडा जालगै विशेष विक गौतम । सव्वत्थोवा एव जहा ओहिय एगिदिया नवरं काउलेसा असंखिज्जागुणा । सर्वथोडा इम जिम ओवना एकेन्द्रिय तिम ए विशेष कापोतना असंख्यातगुणा अनंतन हो । एवं आउक्काइयाणवि एतेसिणं भते तेउक्काइयाणं कणहलेसाणं जाव कापोतलेश्याणय कयरे २ हितो अप्पावा ४ गोयमा । इम अप्पाइयानै पिण

इया ज्ञायात्, जायना सङ्केयगुणत्वे प्राग्वद्वापि कर्त्तव्या स्तेज्योऽप्यनन्तगुणाः प्रलीङ्ग्याः सिद्धानां मलेऽयानां प्राक्तनेज्योऽनन्तगुणत्वात्, तेज्योऽपि कापोतलेऽया अनन्तगुणाः सिद्धज्योऽप्यनन्तगुणानां यनस्वपतिकायिकानां कापोतलेऽयावता सङ्गायात्, तेज्योऽपि नीललेऽया विज्ञेयाधिकाः तेज्योऽपि कृष्णलेऽया विज्ञेयाधिकाः त्रिष्ट २ तराध्य-सागानां प्रजूलतराणां सङ्गायात्, कृष्णलेऽयेज्योऽपि सल इया विज्ञेयाधिकाः नीललेऽयादीनां सपि तत्र प्रक्षेपात्, तदयं सामान्यतोऽल्पबहुत्वमिति तत्र, सप्रति नैरयिकेषु तं भिन्नाय माह-एरसिण ज्ञते । नैरइयाणमित्यादि ॥ नैरयिकाणां त्रि तिस्रो लेऽया सायथा-कृष्णलेऽया नीललेऽया कापोतलेऽया, चक्षुष्य-काकपदोऽसुतइयाय मीसियानीलियान् उत्यीय पवमियागमिस्ता कयथा ततोपरमकयथा ॥ १ ॥ ततः त्रयाणां मेव पदानां परस्परमल्पबहुत्वमिच्छा-तत्र सर्वस्तोकाः कृष्णलेऽया नैरयिकाः कतिपयपञ्चमपृथिवीगतनरकावासेषु पष्टा सप्तम्या नैरयिकाणां कृष्णलेऽयासङ्गायात्, ततोऽसङ्केयगुणा नीललेऽया कतिपयेषु तृतीयपृथिवीगतनरकावासेषु चतुर्थ्या समस्ताया

पृथिव्या कतिपयेषु पञ्चमपृथिवीगतनरकावासेषु नैरयिकाणां पूर्वोक्तेज्योऽसङ्केयगुणानां नीललेऽयाज्ञायात्, तेज्योऽप्यसङ्केयगुणाः कापोतलेऽया प्रथमद्वितीयपृथिव्योऽतृतीयपृथिवीगतं च कतिपयेषु नरकावासेषु नारकाणां सप्तमस्तोकेज्योऽसङ्केयगुणानां कापोतलेऽयागङ्गायात्, अथुना तिर्यक्पञ्चोऽन्त्रियेऽल्पबहुत्वमाह-एरसिण ज्ञते । इत्यादि ॥ एव जहा ओदिया इति ॥ एव मुपदक्षितेन प्रकारेण प्राग्वत् उचिका साया पक्षत्र्या नवर मलेऽयायथा स्तिरसा मलेऽयानां मसजयात्, तेसैव सर्वस्तोका स्तिर्यक्योनिकाः शुक्ललेऽया स्तोच जघन्यपदे सङ्गाता दृष्ट्याः १ तेज्योऽसङ्केयगुणाः पटललेऽयाः २ तेज्योऽपि सङ्केयगुणा स्तोत्रोलेऽयाः ३ तेज्योऽप्यनन्तगुणाः कापोतलेऽयाः ४ तेज्योऽपि नीललेऽया विज्ञेयाधिकाः ५ तेज्योऽपि कृष्णलेऽया विज्ञेयाधिकाः ६ तेज्योऽपि सल इया विज्ञेयाधिकाः ७ । साम्प्रतमेकेन्द्रिये ब्रह्मबहुत्वमाह-एरसिण ज्ञते । एरसिणमित्यादि ॥ सर्वस्तोका एकेन्द्रिया स्तोत्रोलेऽयाः कतिपयेषु बादरपृथिव्यप्रत्येकवनस्वपतिकायिके त्रयसावस्याया तस्याः सङ्गायात्, तेज्योऽपि कापोतले

वा ? ४ गीयमा ! सव्वत्थीवा तेंउक्काइया काउलेस्सा नीललेस्सा बिसेसाहिया करहलेस्सा बिसेसाहिया । एव वाउक्काइयाणवि एतेसिणं जंते ! वणस्सइकाइयाणं । करहलेस्साणं जाव तेंउलेस्साणय जहा एगिंदि याणं । बेइंदिय तेरिंदिय चउरिंदियाणं जहा तेंउकाइयाणं । एतेसिणं ! पंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं करह लेस्साणं जाव सुक्कलेस्साणय कयरेकयरेहिंतो अप्पावा वज्जयावा तुल्लावा बिसेसाहियावा ? गीयमा ! जहा लुहियाणं तिरिक्कजोणियाणं नवर काउलेस्सा असखिज्जगुणा १ समुच्छिमपंचिंदियतिरिक्कजोणि

काः कापातलइया नीललइया विशेषाधिका. कम्पलइया विशषाधिकाः । एव वायुकायिकानामाप । एतेषा जदन्त । वनस्पातकायिकाना रु म्लेइयाना यावत्तेजोलइयानां च यथैकेन्द्रियोधिकानाम् । द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणा यथा तेजस्कायिकानाम् । एतेषा जदन्त । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाना रुम्लेइयानां यावच्छुक्कलेइयाना च कतरे कतरञ्चोऽल्पा वा ४ ? गीतम । यथौधिकाना तिर्यग्योनिकाना नवर का पोतलेइया असख्येयगुणाः १ । सम्मुच्छिमपञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकानां यथा तेजस्कायिकानाम् २ । गजव्युत्क्रान्तिकपञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकाना य

एहनै हे भगवन् तेंउकाइयाने कृष्णनील जाव कापोतने केहा २ था थोडा ४ गीतम । सव्वत्थीवा तेंउकाइया काउलेसा नीललेसावि० कियहलेसा वि० । सर्वथाडा तेंउकाइया कपोतना धणो तेइथो नीललेस्सा विशेषाधिक तेइथो कृष्णलेस्सा विशेषाधिक । एवं वाउकाइयाणवि एतेसिणं भंते वणस्स इकाइयाण कियहलेसाणं जाव तेंउलेसाणय । इम वाउकाइयाने पिण एहनै भगवन् वनस्सतिनै कृष्णलेसो जाव तेजोलेसोने । एवं जहा एगेदिय ओहि याण तहा भा० बेइंदिय तेइंदिय चउरिंदियाणं जहा तेंउकाइयाणं । इम जिम एकेद्वियनो आंघमूव तिमहोज बेइदिय तेइदिय चउरिंदियनो जिम तेंउ कायनो परिं । ए सिणं भते पंचिंदिय तिरिक्कजोणियाण कियहलेसाणं जाव सुक्कलेसाणय कयरे २ हितो अप्पावा ४ गीयमा । एहनै पंचेद्विय तिं चने कृष्णलेसो ज लगे शुक्कलेसोने केहा २ ओ थोडा गीतम । एवं जहा अहियाण तिरिक्कजोणीयाणं नवर काउलेसा असखिज्जगुणा समुच्छिम पचे

इया अनन्तगुणा , अनन्ताना सूक्ष्मवाटरनिगोदजीवाना कापोतलोड्यासङ्गावात् . तेज्योपि नीललोड्या विशेषाधिका , तेज्योपि कृष्णलोड्या विशेषाधिका , अन जावना प्रागेयोक्ता-सम्प्रति पृथिवीकायिकादिविषयमल्पबहुत्व वक्तव्यं तत्र पृथिव्यप्वनस्पतिकायानां चतस्रो लड्या स्तजोवायूना तिस्र इति तथैव सूत्रमाह-ययसिण जते । पुढविकाड्याणमिन्यादि ॥ सुगम , द्विनिचतुरिन्द्रियविषयमपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमूत्रे कापोतलोड्या असङ्गातगुणा नत्वनन्तगुणा . पञ्चेन्द्रियतिरिक्ता सर्वसंख्यपाप्यसंख्यातत्वात् , सन्मूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिरिक्तां यथा तेजस्क्यायिकानां मूक्त तथा वक्तव्य . तेजस्क्यायिकानामिव तेषामप्याद्यलड्यात्रयमात्रसङ्गावात् , गर्ज्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकसून तजोलोड्येभ्य कापोतले

याणं जहा तेउक्ताड्याणं २ । गप्पवक्कांतियपंचिदियतिरिक्कजोगियाणं जहा उहियाणं , तिरिक्कजोगियाणं नवरं काउलेस्सा सखिज्जगुणा ३ । एवं तिरिक्कजोगिणीणं वि ४ । एतेसिणं जते ! संमुच्छिमपंचिदियतिरिक्कजोगियाणं गप्पवक्कांतिय पंचिदियतिरिक्कजोगियकरुहलेस्साणं जाव सुक्कलेस्साणय कयरेजयरे हितो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वयोवा गप्पवक्कांतियपंचिदियतिरिक्कजोगिया सुक्कलेस्सा पम्हलेस्सा स

योचिकाना तिर्यग्योनिकानाम् । नवर कापोतलोड्याः संख्ययगुणाः ३ । एव तिर्यग्योनिकीनामपि । ४ । एतेषा जदन्त । सम्मूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाना गर्ज्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिककृष्णलोड्यानां च यावच्छुक्कलोड्यानां च कतर कतरेभ्योऽल्पा वा ४ ? गोतम । सर्वस्तीका गर्ज्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः शुक्कलोड्या पटलश्याः , संख्ययगुणाः , तजोलोड्याः संख्ययगुणा , कापोतलोड्याः संख्ययगुणाः ।

दियतिरिक्कजोगियाणं । इमं जिम आचने आलावे तिर्यचने ण विशेष कापोतलोड्यानां धो असंख्यतगुणा कक्षा समूहम पंचेन्द्रिय तिर्यचने । जहा तेउक्ताड्याणं गप्पवक्कांतिय पंचिदियतिरिक्कजोगियाणं जहा अण्डियतिरिक्कजोगियाणं नवरं काउलेस्सा संखिज्जगुणा । जिम तेउक्ताड्या तिम गर्भजपंचेन्द्रिय तिर्यचने जिम आचने आलावे तिम ए विशेष कापोतलोड्यानां धयो संख्यतगुणा । एव तिरिक्कजोगिणीणां एणविषय भवे समुच्छिम पंचिदियतिरिक्क

इया सख्येयगुणा वक्तव्याः तावतामेव तेषां केवलवेदसोपलब्धत्वात्, शेषमीधिरसूत्रं वक्तव्यं, एवं तिर्यग्योनिकानामपि सूत्रं वक्तव्यं तथाचाह-
 ग्यतिरिक्त्वजोणिणिति ॥ अधुना सम्मूर्च्छिमपञ्चन्द्रियतत्कान्तिकतियंक्पञ्चन्द्रियस्त्रीविषय सूत्रमाह-एतसिण जते । इत्यादि ॥ सुगम गतच्च प्राग्वद्भा-
 वनीय, इदं किं पञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकाधिकारं पष्ठ सूत्रमनन्तरोक्तं च पञ्चममत उक्तं-जह्व पञ्चदमं तहा इम छठ जाणिगव्वं ॥ अच्ना गर्भ

खिज्जगुणा, तेउलेस्सा संखेज्जगुणा, काउलेस्सा संखेज्जगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कण्हलेस्सा विसे
 साहिया काउलेस्सा संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्त्वजोणिया असखेज्जगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कण्हले
 सा विसेसाहिया ५ । एतेसिणं जते ! समुच्छिमपंचिंदियतिरिक्त्वजोणियाणं तिरिक्त्वजोणिणीणय कण्हले

नीललेस्या विशेषाधिका. कण्हलेस्या विशेषाधिका । कापोतलेस्याः सम्मूर्च्छिमपञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिका असखेयगुणा नीललेस्या विशषा
 धिकाः, कण्हलेस्या विशेषाधिकाः ५ । एतेषा जटन्त । सम्मूर्च्छिमपञ्चन्द्रियतियग्योनिकाना तियंच्चीनां च कण्हलेस्याना यावच्छुक्कलेस्यानां

जाणियाण । इम तिर्यंच नै पिण एहने भगवन् सम्मूर्च्छिमपञ्चन्द्रिय तिर्यंचनै । गण्हलेस्या पञ्चन्द्रियतिरिक्त्वजोणियाण कण्हलेमाण जाव सुक्कलेमाणय कय
 रे २ हिंती अण्णा ४ गोयमा । गर्भज पञ्चन्द्रिय तिर्यंच कण्हलेस्यानै जांलगे शुक्कलेशाने केडा २ थो थोडा ४ गोतम । सञ्चलीया पंचि दयतिरिक्त्वजो
 णिया सुक्कलमगा पर, लेसगासखे० तेउलेसगा सखे० । सबथाडा गर्भजपञ्चन्द्रिय तिर्यंच शुक्कलेस्यानाधणौ तेहथा पञ्चलेस्याना धणौ संख्यातगुणा तेहथो
 तेउलेस्याना धणो संख्यातगुणा । काउलेसगा सखे० नीललेसगा वि० कण्हलेसगा विसेसाहिया काउलेसगा समुच्छिम पंचेन्द्रियतिरिक्त्वजोणिया असं
 खिज्जगुणा । कापोतलेशा संख्यातगुणा नोजलेथो विशेषाधिक तेहथो कण्हलेस्या विशेषाधिक कापोतलेशो सम्मूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंच असंख्या
 तगुणा । नीललेसगा वि० कण्हलेसगा वि० एतेसिणं भते समुच्छिम पंचेन्द्रियतिरिक्त्वजोणियाणं कण्हलेमाणं जाव सुक्कलेमाणय कयरे २ हिंती अण्णा
 वा ४ गोयमा । नीललेसो कण्हलेसो विशेषाधिक एहने भगवन् सम्मूर्च्छिम पञ्चन्द्रिय तिर्यंच योनियानै कण्हलेस्यानै कापोत

अथ कतरे कतरंज्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । यथैव पञ्चम तथदसपि षष्ठ ज्ञातव्यम् । ६ । यतर्षां प्रदन्त । गमध्युत्क्रान्तिकपञ्चन्द्रियतिर्यग्यो
निकानां तिर्यग्जीना च कृत्तलेत्रयानां यावत्सुकृत्तलेत्रयानां च कतर कतरंज्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । सर्वस्तोका गमध्युत्क्रान्तिकपञ्चन्द्रियतिर्य
ग्योनिकाः सुकृत्तलेत्रयाः, सुकृत्तलेत्रयास्तिर्यग्योनिकाः सख्येयगुणाः, पटलत्रया गमध्युत्क्रान्तिकपञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकाः सख्येयगुणाः । पटलत्रया
स्तिर्यग्योनिकाः सख्येयगुणाः, तेजोत्रयाः सख्येयगुणाः, तेजोत्रयाः (रिपयः) सख्येयगुणाः । आपोतलेत्रयाः सख्येयगुणाः, नीलत्रया वि

शुक्लेशा केडा २ था थोडा ४ गौतम । सर्व्वं जह्वं पंचम तद्वै ५मं कुरुपि भा० । तवे जामहाज पावभाभूष तिमहोज दम कुरु अस्पवद्वत् कडिवा ।
एषसिण भते गभ्रवक्तितय पंचसटिय तिरिक्खजोणियाण । एहने भगवन् शर्मापचेति तियंचने । तिरिक्खजोणियाण श्रियहनेसाय जाव मुक्खनेसाय
य कशरे २ हिंती अण्णावा ४ गौतम । तियंच यानियाने कण्णलेस्या जालगे शुक्लने जे २ भा थोडा ४ गौतम । सर्व्वथोवा गभ्रवक्तितय पंचसटिय ति
रिक्खजोणिया सुक्खलेसगा तिरिक्खजोणियाओ संखि० पम्भलेसगा गभ्रवक्तितय पंचोदत तिरिक्खजोणिया सखे० । सर्व्वथोडा गभ्रजतियंच पंचेद्रिय मु
क्खलेस्याना धणी तेहथो तियंचणो संख्यातगुणो पम्भलेस्याना धणो गभ्रजपंचेद्रिय तियंच सख्यातगुणा । पम्भलेसाओ तिरि० सखे० तेउलेसगा नखि०
तेउलेभिणीओ काउलसगा संखे० । तेहथो पम्भलेस्या तियंचणो संख्यातगुणो तेउलेस्याना धणी सख्यातगुणा तेजोलेसणो संख्यातगुणो कापो ५लेस्याका

योनिकतिर्यग्स्त्रीविषयसप्तमं सामान्यतः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकतिर्यग्स्त्रीविषयं नवमं, सामान्यतस्तिर्यग्योनिकतिर्यग्स्त्रीविषयं दशमं सूत्रमाह-
 एमसिण जत । इत्यादि ॥ प्रावना प्रागुक्तानुसारण कसंख्या, तिर्यग्योनिकविषया सूत्रसंकलनामाह-एवमे ए दस अप्पावहुगा तिरिक्खजोणि
 या मिति ॥ सुगम, नवरमिहेमं धूर्वाचायप्रदर्शिते सग्रहणिगाथे-उहियपणंदि १ समुच्छियाय २ गण ३ तिरिक्खइत्थानं ४ । समुच्छगप्रतिरि

सुक्कलेस्सा सुक्कलेस्सा उत्ति सखेज्जगुणानु, पम्हलेस्सानु संखिज्जगुणानु, तेउलेस्सानु गप्पत्ति सखेज्जगुणा,
 तेउलेस्साउत्ति संखेज्जगुणा, काउलेस्साउत्ति सखेज्जगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कणहलेसा विसेसाहि
 या, काउलेस्सानु संखेज्जगुणानु, नीललेस्सानु विसेसाहियानु, कणहलेस्सानु विसेसाहियानु काउलेस्सा सं
 मुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया असंखिज्जगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कणहलेस्सा विसेसाहिया ८ ।

तेजोलइया गर्ज इति सख्येयगुणाः, तेजोलइयाः सख्येयगुणाः, कापोतलेइयाः सख्येयगुणाः । नीललेइया विशेषाधिकाः, कणलेइया विशेषा
 धिकाः, कापोतलेइया सख्येयगुणाः, नीललेइया विशेषाधिकाः, कणलेइया विशेषाधिकाः, कापोतलेइयाः समुच्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो
 निका असंख्येयगुणाः, नीललेइया विशेषाधिकाः, कणलेइया विशेषाधिकाः ८ । एतेषा जदन्त । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्यानि काना तिर्यग्यानि का

संखे० पम्हलेसिणोओ संखे० । पद्मनख्याना धणो गर्भजपचेद्विय तिर्य च संख्यातगुणा पद्मलेसिणी संख्यातगुणी । तेउलेसगा गणवद्धंतियति० सं० तेउले
 सिणीओ ति० संखे० काउलेसगाति० संखे० नीललेसगावि० । तेजोलेसिणी गर्भजतिर्य च संख्यातगुणा तेजोलेसिणी संख्यातगुणी कापोतलेसिणी तिर्य
 च संख्यातगुणा नीलनख्याना विशेषाधिक । कणहलेसगावि० काउलेसगा सं० नीललेसिणीओ वि० कणहलेसिणीओ वि० काउलेसा समुच्छिम पंचिदि
 यतिरि० अस० । कणलेसिणी विशेषाधिक कणलेसिणी विशेषाधिक कापोतलेसिणी संख्यातगुणा नीललेसिणी विशेषाधिक कणलेसिणी विशेषाधिक
 कणलेसिणी विशेषाधिक कापोतलेसिणी समुच्छिम पंचेद्विय तिर्य च असंख्यातगुणा । कणहलेसगा जव मुक्कलेसाणय कयरे २ द्विती अप्पावा ४ गोय

व्युत्क्रान्तिकतिर्यग्पञ्चेन्द्रियतिर्यक्स्त्रीविषयं सप्तमं सूत्रमाह-एतसिणं जन्ते । इत्यादि ॥ सुगमं । नवरं सर्वोऽपि लेख्यासु स्त्रियः प्रभुराः सर्वसङ्ख्यापिच तिर्यक् पुरुषेभ्य स्त्रियेभ्यस्त्रियः स्त्रिगुणाः, त्रिगुणातिरूपाहिया तिरियाणं इत्यियासु येयवा इतिवचनात्, ततः सङ्ख्यातगुणा उक्ता नपुंसकास्तु गर्जव्युत्क्रान्तिका कतिपय इति नते यथोक्तमल्पबहुत्व व्याप्नन्ति सम्प्रति सम्मूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकगमं व्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्

स्यात्तं सखिजगुणात्, काउलेस्सा सखेजगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कणहलेस्सा विसेसाहिया, काउलेस्सात्तं सखिजगुणात्, नीललेस्सात्तं विसेसाहियात्तं, कणहलेसा विसेसाहियात्तं ७ । एतसिणं जन्ते ! सम्मूर्च्छिमपञ्चिदियतिरिक्कजोणियाणं गणवक्कतिय पञ्चिदियतिरिक्कजोणियाणं तिरिक्कजोणिणीणय कणहलेस्साणं जाव सुक्कलेस्साणय कयरेकयरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा गणवक्कतियतिरिक्कजोणिया

शेषाधिका, कृष्णलेख्या विशेषाधिका, कापातलेख्याः सस्येयगुणा, नीललेख्या विशिषाधिका, कृष्णलेख्या विशेषाधिका । ७ । एतथा जदन्त । सम्मूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां गर्जव्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां तिर्यग्जीनाञ्च कृष्णलेख्याना यावच्छुक्कलेख्याना च कतरे कतरेऽप्योऽप्यावा ४ ? गौतम । सर्वस्तोका गर्जव्युत्क्रान्तिकतिर्यग्योनिका शुक्कलेख्या, शुक्कलप्राः सस्येयगुणाः, पद्मलेख्या सस्येयगुणाः,

संख्यातगुणा । नीललेसगात्रि० किरहलेसगात्रि० काउलेसणोसखि० नीललेसिणीवि० । कणहलेसणोत्रो विसे० । नानलेख्याना धर्मा विशिषाधिक कणलेख्याना धर्मा विशिषाधिक कापोतलमनी संख्यातगुणौ नीललेसौ विशिषाधिक कणलेसणो विशिषाधिक । एतसिणं भन्त सममूर्च्छिमपञ्चिदियतिरि० गणवक्कतिय पञ्चिदियतिरि० तिरि० । एतने भगवन् सम्मूर्च्छिम पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्जीनियानो गर्भजपञ्चेन्द्रिय तिर्यग्जीनियानो तिर्यग्जीनो । किरहलेसाण जाव सुक्कलेसाणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गोयमा । कणलेख्या यावत् शुक्कलेखा केहा २ थो थोहा ४ गौतम । सव्वत्थोवा गणवक्कतियतिरि० सुक्कलेसगा सुक्कलेसिणीत्रो सखे० । सर्वथोवा गर्भजतिर्यग् शुक्कलेख्याना धर्मा तेहथी तिर्यग्जीनो शुक्कलेखानो संख्यातगुणौ । पद्मलेसगा गणवक्कतिपञ्चिदियतिरि०

काउलेसाग्रान्तगुणादिति पदासम्भवात्, अधुना देवविषयमल्पबहुत्वनाह-एणसिणं जंते । देवाणमित्यादि ॥ सर्वस्तोका देवाः सुकलेश्या लात्तका दिदेवलोकेष्व तेषां सङ्गावात्, तेभ्यः पटलेश्या असस्येयगुणा जवनपतिव्यन्तरदवेषु सनत्कुमारादिदेवेभ्योऽसंख्येयगुणेषु कापोतलेश्यासङ्गावा

तिरिस्कजोणिणीणय कणहलेस्साणं जाव सुकलेश्साणय कयरेकयरेहिंती अप्पावा ४ ? गोयमा ! जहेव ण वमं अप्पावज्जगं तहा इमंपि नवरं काउलेस्सा तिरिस्कजोणिया अप्पान्तगुणा, एवं एते दस अप्पावज्जगा तिरिस्कजोणियाणं १० । एवं मणुस्साणवि अप्पावज्जगा जाणियत्ता नवरं पच्छिमगं अप्पावज्जगं णत्थि ११ । एतेसिणं जंते देवाणं कणहलेस्साणं जाव सुकलेश्साणय कयरेकयरेहिंती अप्पावा ४ ? गोयमा !

जदन्त । तिर्यग्योनिकाना तिर्यग्वीना च कणलेश्यानां यावच्छुक्ललेश्यानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । यथैव नवमं अल्पाबहुत्वं तथेदमपि नवरं कापोतलेश्या तिर्यग्योनिका अनन्तगुणाः, एवमेते दशाल्पबहुत्वानि तिर्यग्योनिकानाम् । १० । एवं मनुष्याणामल्पबहुत्वं जणितव्यम् नवरं पश्चिममल्पबहुत्वं नास्ति । ११ । एतेपा जदन्त । देवानां कणलेश्यानां यावच्छुक्ललेश्यानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा ४ ?

धिक कणलेश्याना धणी विशेषाधिक । एणसिणं भंत तिरि० तिरि० कणहलेमाण जाव सुकलेमाणय कयरे २ हिंती अप्पावा ४ गोयमा । एहने भगवन् तिर्यच्योनियाने तिर्यचर्णाने कणलेश्या यावत् शुक्ले केहा २ थी थोडा ४ गौतम । जहा नवमं अप्पावहुगं तहा इमंपि भा० नवरं काउलेसगा तिरि० अप्पं० । जिम नवमो अल्पबहुत्व कच्छी तिम पिण कडिबी ए विशेष कापोतलेश्याना तिर्यच अनंतगुणा । एवं एते दस अप्पावहुगा तिरि० नेयत्ता १० । इम ए १० अल्पबहुत्व तिर्यच्योनियाना कच्छा १० । एव मणुस्साणवि अप्पावहुगा भा० नवरं पश्चिमगं अप्पावहुयं णत्थि ८ । इम मनुष्येने अल्पबहुत्व कडिवा ण विशेष कडलो अल्पबहुत्व कच्छा अनतानो संभवनथो ८ । एणमिणं भंते देवाणं कणहलेमाण जाव सुकलेमाणय कयरे २ हिंती गोयमा । द्विवै देवताने केहै एहने भगवन् देवताने कणलेश्याना जाव शुक्ले केहा केहा थी थोडा ४ गौतम । सव्वत्थीवा देवा सुकलेसगा पडलसगा अ

या ५ मुक्कतिरिक्खीय ६ गणंमि ॥ ७ ॥ समुच्चगगुहत्थी ८ पण्णितिरिगत्थिमात् ९ ॥ १० ॥ दसअप्पयहुगमेया तिरियाणहोतिनायवा ॥ १ ॥
यथा तिरिश्चामलपयहुत्वा न्युक्तानि तथा मनुष्याणामपि वक्तव्यानि नवर पश्चिम दशममलपयहुत्वा नास्ति मनुष्याणामनन्तात्माजावात्, तदजावे

एएसिणं जते ! पंचिंदियतिरिक्कजाणियाणं तिरिक्कजोणिणीणय कण्हलंसाणं० जाव सुक्कलंस्साणय कयरेक
यरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सल्लत्थोवा पंचिंदियतिरिक्कजाणियसुक्कलंस्सा सुक्कलंस्सानं संखिज्जागु
णानं, पम्हलंस्सा संखिज्जागुणा, पम्हलंस्सानं संखिज्जागुणानं, तेउलंस्सा सखेज्जागुणा, तेउलंस्सानं संखिज्जा
गुणानं, काउलंस्सा सखेज्जागुणा, नीललंस्सा विसंसाहिया, कण्हलंस्सा विसंसाहिया, काउलंस्सानं सखे
ज्जागुणानं, नीललंस्सानं विसंसाहियानं, कण्हलंस्सानं विसंसाहियानं ९ । एतंसिणं जते ! तिरिक्कजोणियाणं

नाथ कम्मलद्वयाना यावच्छुक्कलद्वयानाश्च कतरं कतरं न्योऽल्पा वा ४ ? गोतम । सर्वस्तोकाः पञ्चन्दिमतिगम्यामिकशुक्कलेद्वयाः, शुक्कलद्वयाः
सख्येयगुणाः, पट्नलेद्वयाः सख्येयगुणाः, पट्नलद्वयाः सख्येयगुणाः, तज्जोलेद्वयाः सख्येयगुणा २ । कापोतलेद्वयाः सख्येयगुणाः, नीललद्वया
विज्ञोपाधिकाः । कम्मलेद्वया विज्ञोपाधिकाः, कापोतलेद्वयाः सख्येयगुणाः, नीललद्वया विज्ञोपाधिकाः, कम्मलेद्वयाः विज्ञोपाधिकाः ८ । एतेषा

मा । कण्हलद्वयानं यावत् शुक्कलेद्वया केदा २ थो वाहा ४ गोतम । सल्लत्थोवा पंचिंदिय तिरि० सुक्कलेसगा । सवथोवा पंचिंदिय तिर्यचयोऽनया शुक्कलेद्वयो
सुक्कलेमणीयो पम्हलेसगा सं० पम्हलेसिणीयो सांख० । शुक्कलमणीो सख्येयगुणा तेद्वयो पट्नलगोधयो संख्यातगुणा तेद्वयो पट्नलेमणीो सख्येयगु
णा । तेउलेसगा सं० तेउलेसिणीयो सं० काउलसगा सं० । तेद्वयो तेनीलमणीो सख्येयगुणा तेद्वयो तज्जोलेमणीो सख्येयगुणा तेद्वयो कापोतले
मणीो सख्येयगुणा । काउलेसिणी सं० नीललेसिणीयो वि० कण्हलेसिणीयो वि० काउलसगा असं० । तेद्वयो कापोतलेमणीो संख्यातगुणा नो
नलेसनी विशेषाधिक कण्हलसिना विशेषाधिक कापोतलेमणीो मणीो असंख्यातगुणा । नीललेसगा वि० कण्हलेसगा वि० । नीललेमणीो मणीो विशेषा

वात्, अधुनादेवीविषयं सूत्रमाह-एरुसिणं जंते ! देवीणमित्यादि ॥ देव्यश्च सौधर्मेशानान्ताएव न परत इति तासां अतस्त्रय एव लेश्या स्ततस्तद्वि-
पयमंवात्पबहुत्वमभिधित्सुना जाव तेउलेस्साणय इत्युक्त, सधंस्तोका देव्यः कापोतलेश्याः कंतिषयाना जवनपतिव्यन्तरदेवानां कापोतलेश्याजा-
वात्, तेज्यो विशेषाधिका नीललेश्या प्रज्जुताना जवनपतिव्यन्तरदेवानां तस्या. सम्भवात्, तेज्योपि कृष्णलेश्या विशेषाधिका प्रज्जुताना तासां कृष्ण-
लेश्याकत्वात्, ताज्य स्तेजोलेश्या सख्येयगुणाः ज्योतिष्कसौधर्मेशानदेवानामपि समस्तानां तेजोलेश्याकत्वात्, सम्प्रतिदेवदेवीविषय सूत्रमाह-
एरुसिणमित्यादि ॥ सर्वस्तोका देवाः शुक्ललेश्या स्तेज्योऽसख्येयगुणाः पट्नलेश्या स्तेज्योप्यसख्येयगुणाः कापोतलेश्याः तेज्यो नीललेश्या विज्ञापा-
धिका स्तेज्योपि कृष्णलेश्या विशेषाधिका एतावत्प्रागेव ज्ञावित तेज्योपि कापोतलेश्याका देव्यः सख्येयगुणाः ताश्च जवनपतिव्यन्तरनिकायान्तगं

जंते ! देवाणं देवीणय करहलेस्साणं जाव सुक्कलेस्साणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ ? गीयमा ! सव्वत्यो
वा देवा सुक्कलेस्सा पम्हलेस्सा असंखेज्जगुणा काउलेस्सा असंखेज्जगुणा नीललेस्सा विसेसाहिया करहले-
स्सा विसेसाहिया काउलेस्सान् देवीन् संखेज्जगुणान् नीललेस्सान् विसेसाहियान् करहलेस्सान् विसेसाहि-

ना च कृष्णलेश्याना यावच्छुक्ललेश्याना च कतर कतरेज्यो एतावा ४ ? गीतम । सवस्तोका देवाः कृष्णलेश्या पट्नलेश्या असख्येयगुणाः का-
पोतलेश्या असख्येयगुणा नीललेश्या विशेषाधिकाः कृष्णलेश्या विज्ञापाधिकाः कापोतलेश्याका देव्यः सख्येयगुणाः नीललेश्याका विशेषाधिकाः

देवाणं करहलेसाण जाव सुक्कलसाणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गीयमा । हिंवे पड्ढनै भगवन् देवताने देवीनो कृष्णाने कांश्चल्लनै केडा २ श्री थाडा ४ गी-
तम । सव्वत्योवा देवा सुक्कलसगावि पम्हलंसगा असं० काउलेसगा असं० । सर्वथी थाडा देवता सुक्कलेश्याना धणो तेहथी पम्हलेश्याना धणो असंख्यात-
गुणा तेहथी कापोतलेश्याना धणी असंख्यातगुणा । नीललेसगा वि० कियडलेसगा वि० काउलेसिणो श्री देवी श्री सखे० नीललेसिणो श्री वि० कियडले-
सिणो श्री वि० तेउलेसिणो श्री सखि० । तेहथी नीललेश्या विशेषाधिक तेहथी कृष्णलेश्याना विशेषाधिक तेहथी कापोतलेश्यानी देवी संख्यातगुणा

त, तेज्योपि नीललेइया विशेषाधिकाः प्रज्जततराणां जघनपतिव्यन्तराणां तस्याः सम्भवात् । तेज्योपि कृष्णलेइया विशेषाधिकाः प्रज्जततराणां तस्याः सम्भवात् । तेज्योपि कृष्णलेइया विशेषाधिकाः प्रज्जततराणां तस्याः सम्भवात् । तेज्योपि कृष्णलेइया विशेषाधिकाः प्रज्जततराणां तस्याः सम्भवात् ।

सहस्र्यावा देवा सुक्कलेस्सा पम्हलेस्सा असंखि जगु गा काउलेस्सा असंखेज्जगुणा नीललेस्सा विसेसाहिया कण्हलेस्सा विसेसाहिया तेउलेस्सा सखिज्जगुणा १ । एएसिणं जंते ! देवीणं कण्हलेस्साणं जाव तेउलेस्सा णव कणरे २ हितो अप्पावा वज्जयावा तुल्लावा विसेसाहियावा ३ गोयमा ! सहस्र्यावा देवीणं काउले लेस्साणं नीललेस्साणं विसेसाहियाणं कण्हलेस्साणं विसेसाहियाणं तेउलेस्साणं सखेज्जगुणाणं २ । एएसिणं

गीतम । सर्वस्तोका देवाः सुक्कलेइयाः पम्हलेइया असंख्यगुणाः कापोतलेइया असंख्यगुणा नीललेइया विशेषाधिकाः कृष्णलेइया विशेषाधि का स्तेजोलेइयाः सख्यगुणाः १ । गतासा जदत्त । देवीनां कृष्णलेइयानां यावत्तेजोलेइयानां च कतरं कतरज्जोत्था वा ४ ? गीतम । सर्व स्तोका दव्य कापोतलेइया नीललेइया विशेषाधिकाः कृष्णलेइया विशेषाधिका स्तेजोलेइयाः सख्यगुणाः २ । गतथा जदत्त । देवानां देवी

सं० काउलसगा अस० नीललेमगा वि० । सवथोडा दवता सुक्कलमोना उपरिभाभणी तेइथी पम्हलेथी असंख्यातगुणा सनत्तुमारादिकने इवं तेमाटे ते इथी कापोत अस० भवनपति व्यंतरभणी तेइथी नीललेथी विशेषाधिक भवनपति व्यन्तर । कियहलसगा विसं० तेउलेमगा सखिज्जगुणा १ । तेइथी कृष्ण लमोना विशेषाधिक तेइथी तेजोलेथीना सख्यातगुणा ज्योतिषी सोधमं ज्ञानभणी १ । एएसिण भते देवीणं कियहलेमणीण जाव तेउलेसिणीणव कय रे २ हितो अप्पावा ४ गोयमा । एइनें भगवन् देवीनें कृष्णलेथीना यावत् तेजोलेथीनें केडा २ थो थोडा ४ गीतम । सहस्र्यावा देवीथी काउलेसिणी थो नीललेसिणीथी वि० कियहलेसिणीथी वि० तेउलेसिणीथी सखि० । सर्वथो थोडा द्योकापोतलेइयानी धणिसाणी तेइथी नीललेइयानी धणीयाणी विशेषाधिक भवनपतिणी तेइथी कृष्णलेइयानी देवी भवनपति व्यंतरज्ज्योतिषी तेइथी तेजोलेइया देवी सख्यातगुणा सोधमादिकरी । एएसिण भंत देवाणं

ता वेदितव्या ' अन्यत्र देवीनां कापोतलेश्याया असम्भवात् ' देव्यश्च देवेभ्यः सामान्यतः प्रतिनिकायं द्वात्रिंशद्गुणाः ततः कृष्णलेश्येभ्यो देवीभ्यः कापोतलेश्याया असम्भवात्, देव्यश्च देवेभ्यः सामान्यतः प्रतिनिकायं द्वात्रिंशद्गुणाः ततः कृष्णलेश्येभ्यो देवीभ्यः कापोतलेश्या देव्यः सङ्ख्येयगुणा अपि घटन्ते, ताभ्यो नीललेश्या विशेषाधिकाः, ताभ्यः कृष्णलेश्या विशेषाधिका अत्रापि प्राग्जावना । तेभ्योऽपि तेजोलेश्या देवाः सङ्ख्येयगुणाः कातिपयानां जवनपतिव्यन्तराणां समस्तानां ज्योतिष्कसीधर्मज्ञानदेवानां तेजोलेश्याकृत्वात्, तेभ्योऽपि तेजोलेश्याका दव्यः सङ्ख्येयगुणा द्वात्रिंशद्गुणात्वात्,

यात् तेउलेस्सा देवा संखेज्जगुणा तेउलेस्सात् देवीत् संखेज्जगुणात् ३ । एतेसिणं जंते ! जवनवासीणं देवाणं कण्हलेस्साणं जाव तेउलेस्साणय कयरे कयरेहिंतो ण्ण्णावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जवनवासीदेवा तेउलेस्सा काउलेस्सा ण्संखेज्जगुणा नीललेस्सा विसेसाहिया कण्हलेसा विसेसाहिया । एतेसिणं जंते ! जवनवासिणीणं देवीणं कण्हलेसाणं जाव तेउलेस्साणय कयरे कयरेहिंतो ण्ण्णावा ४ ? गोयमा ! एवं

कृष्णलेश्याका विशेषाधिका स्तेजोलेश्या देवाः सङ्ख्येयगुणा स्तेजोलेश्याका दव्यः सङ्ख्येयगुणाः ३ । एतेषां जदन्त । जवनवासिनां देवानां कृष्णलेश्यानां यावत्तेजोलेश्यानां च कतरे कतरेभ्यो उत्पत्ता ४ ? गौतम । सर्वस्लोका जवनवासिदेवा स्तेजोलेश्या कापोतलेश्या असङ्ख्येयगुणा नीललेश्या विशेषाधिकाः कृष्णलेश्या विशेषाधिकाः । एतासां जदन्त । जवनवासिनीनां देवीनां कृष्णलेश्यानां यावत्तेजोलेश्यानां च कतरे कतरेभ्यो

नीललेश्यानां देवी विशेषाधिकं कृष्णलेश्यानां देवी विशेषाधिकं तद्वथै तं नीललेश्यानी देवी सङ्ख्यातगुणी । एतेसिणं भते भवणवासीणं देवीणं कण्हलेसाणं जाव तेउलेसाणय कयरे २ हितां ण्ण्णावा ४ गोयमा । एहने हे भगवन् भवनपतिणी देवीने कृष्णलेश्यो अने तेजोलेश्याने जातगै केहा २ थो घोडा ४ गौतम । सव्वत्थोवा भवणवासौदेवा तेउलेसगा कापोलेसगा असं० नीललेसगा वि० कण्हलेसगा वि० । सर्वथो भवनपति देवा तेजोलेश्यानां धणी तेहथो कापोतलेश्यानां धणी असङ्ख्यातगुणा तेहथो नीललेश्या विशेषाधिकं तेहथो कृष्णलेश्यानां विशेषाधिकं । एतेसिणं भते भवणवासीणं देवीणं कण्हलेसणी

राम्रतिप्रवणवासिदेवविषयं सूत्रमाह-एणसिणं जंते । इत्यादि ॥ सर्वस्तीका स्तेजोलेश्यामहर्हयोहि तेजोलेश्याका प्रवन्ति महर्हयश्चात्मे इति । सर्व
स्तीका स्तेज्यो ऽसख्येयगुणाः, कापोतलेश्या अतिज्ञयेन प्रज्जुतानां कापोतलेश्यासंजवात्, तेज्यो नीललेश्या विशेषाधिका अतिप्रज्जुततराणां तस्याः

चेव । एणसिणं जंते ! जवणवासीणं देवाणं देवीण्य कण्हलेस्साणं जाव तेउलेस्साण्य कयरे कयरेहिंतो
अप्पावा ४ ? गोयमा ! सख्योवा जवणवासीदेवा तेउलेस्सा जवणवासिणीं तेउलेस्सान् संखिज्जगुणा
उ, काउलेस्सा जवणवासी अंसखिज्जगुणा, नीललेसा विसेसाहिया । कण्हलेसा विसेसाहिया, काउलेसा
उ जवणवासिणीं संखेज्जगुणां । नीललेसान् विसेसाहियां । कण्हलेसान् विसेसाहियां । एवं वा

उत्पावा ४ ? गीतम । एवञ्चैव । एतेषा जदन्त । जवनवासिना देवानां देवीनाञ्च कृष्णलेश्याना यावत्तेजोलेश्यानाञ्च कयरे कयरेज्यो उत्पा
वा ४ ? गीतम । सर्वस्तीका प्रवणवासिदेवा स्तेजोलेश्या, जवनवासिन्यस्तेजोलेश्याकाः सङ्ख्येयगुणाः कापोतलेश्या जवनवासिनी ऽसङ्ख्येयगुणा
नीललेश्या विशेषाधिकाः कृष्णलेश्या विशेषाधिकाः कापोतलेश्याका जवनवासिन्यः सङ्ख्येयगुणाः, नीललेश्याका विशेषाधिकाः कृष्णलेश्याका

णं जाव तेउलसिणीं कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गोयमा । एहनै भगवन् भवनपतिं देवीनी कृष्णलेश्यानी यावत् तेजोलेश्यानी ए भांहीमादि वेडा २
थी छोडा गीतम । एवमेव भाणिय्वं एणसिणं भंते भवणवासीणं देवाणं भवणवासिणीं देवीण कियहलेश्याण जाव तेउलसिणीं कयरे २ हिंतो अ
प्पावा ४ गोयमा । इमहोज भवनपतिनी देवीनी परे जाणिता एहनै भगवन् भवनपतिना देवनै भवनपति देवीमै कृष्णलेश्या यावत् तेजोलेश्या वेडा २
थी प्रप ४ गीतम । सख्योवा भवणवासिदेवा तेउलेसगा तेउलेसिणीं संखि० काउलेसगा मसं० नीललेसगा वि० । सर्वथो छोडा भवनपतिदेव ते
जोलेश्याना धनी तेहथी तेजोलेश्यानी देवीसंख्यातगुणा तेहथी कापोतलेश्याना भवनपति असख्यातगुणा तेहथी नीललेश्याना भवनपति विशेषाधिक
कियहलेसगा वि काउलेसिणीं भवणवासिदेवीं संखि० नीललेसिणीं वि० । तेहथी कृष्णलेश्याना विशेषाधिक तेहथी कापोतलेश्या भवनवासि

संज्ञवात्, तेज्योपि कृष्णलेश्या विशेषाधिका, अतिप्रज्ञूनतराणां कृष्णलेश्याज्ञावात्, एवं प्रधनपतिदेवीविषयमपि सूत्रं ज्ञावनीयं, अधुना प्रधनपतिदेवदेवीविषय सूत्रमाह-एएसिणमित्यादि ॥ सर्वस्तोकाजवनवासिनो देवा स्तेजोलेश्याका युक्तिरत्र प्रागेवोक्ता तेज्य स्तेजोलेश्याका जवनवासिनो देव्यः सख्येयगुणाः, देवेज्योहि देव्य सामान्यतः प्रतिनिकाय द्वात्रिंशद्गुणा स्तत्रोत्पद्यन्ते सख्येयगुणत्वमिति, तेज्य कापोतलेश्या जवनवासिनो देवा असख्येयगुणा स्तेज्योपि नीललेश्या विशषाधिकाः तेज्योपि कृष्णलेश्या विशषाधिकाः युक्तिरत्र प्रागुक्तानुसरणीया स्तज्यः कापोतलेश्या जवनवासिनो देव्य सख्येयगुणा ज्ञावना प्रागुक्तज्ञावनानुसारेण ज्ञावनीयाः ताज्यो नीललेश्या विशषाधिका स्तज्य कृष्णलेश्या विशेषाधिकाः, एवं वाणमन्तरविषयमपि सूत्रत्रय ज्ञावनीयं ज्योतिष्कविषयमेकमेव सूत्र तन्निकाये तेजोलेश्याव्यतिरेकेण लेश्यान्तरासम्भवात्, पृथग्देवदेवीविषयसूत्रद्वयासम्भवात् वैमानिकदेवविषय सूत्रमाह-एएसिण जते । वैमाणियाणमित्यादि ॥ सर्वस्तोका कृष्णलेश्या लान्तकादिदेवानामेव ज्ञा

णमन्तराणचि तिस्रेव अण्णाबहुगा जहेव जवनवासीणं तहेव ज्ञाणियत्ता । एतसिणं जत ! जाडसियाण देवाणं देवीणय तेउलेस्साणं कयरे २ हिंती अण्णावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जोडसियदेवा तेउलेस्सा, जोड

विशेषाधिकाः । एव वानव्यन्तराणामपि त्रीण्यल्पबहुत्वान्न यथेव जवनवासिना तथेव ज्ञातव्यानीत । एतथा जटन्त । ज्यातफाना देवाना देवीनाञ्च तेजोलेश्याना कतरे कतरेज्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । सर्वस्तोका ज्योतिष्कदेवा स्तेजोलेश्या, ज्योतिष्कदेवस्तेजोलेश्याकाः सख्येय

णोदेवी सहस्रतगुणा नीललेश्यानो देवी विशषाधिक । काडलेसिणो प्रा वि० एव वाणमन्तराणाव तास्य अण्णाबहुगा जाव जवनवासीणं तहा भा० । कृष्णलेश्यानो विशेषाधिक इम वानव्यतर पिण तोजी अल्पबहुत्वेकरी जिम भवनपति कहिवा । एएसिण भने जोःसियाण देवाणदेवीणय तेउलेस्साणय कयरे २ हिंती अण्णावा ४ गोयमा । एहनै भगवन् ज्योतिषी देवतानै देवीने तेजोलेश्यानै केहा २ थो थोडा ४ गौतम । सच्चत्थावा जोःसिया देवा तेउलेस्सा जोःसिणो देवी प्रो तेउलेसिणो सखि० । सर्वथा धाडा ज्योतिषी देवता तेजोलेश्या, न ज्योतिषी देवी तेजोलेश्या, नो संख्यातगुणो । एए

कलत्रयासम्भवात्, तेषां चोत्कर्षतोपि श्रेयसंख्येयजागतप्रदेशरक्षिमानत्वात्, तेज्यः पद्मलेखा अचरदेवगुणा, सनत्कुमारमाहेन्द्रस्वलोक्तकल्प

सिणीतु देवीतु तेउलेस्सातु सखिज्जागुणानु । एतेसिणं जते ! वेमाणियाणं देवाणं तेउलेस्साणं पम्हलेसाणं सुक्कलेस्साणय कयरे कयरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा सुक्कलेसा, पम्हलेस्सा असखिज्जागुणा । तेउलेस्सा देवा असंखेज्जागुणा, एएसिणं जते ! वेमाणियाणं देवाणं देवीणय तेउलेस्सा णं पम्हलेसाणय सुक्कलेस्साणय कयरे कयरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा सुक्कलेस्सा, पम्हलेसा संखेज्जागुणा, तेउलेस्सा असंखिज्जागुणा, तेउलेस्सातु वेमाणिणीतु देवीतु सखेज्जातु

गुणा । एतेषा जदन्त । वैमानिकानां देवानां तेजोलक्ष्यानां पद्मलेश्यानां सुक्कलेश्यानाञ्च कतरं कतरं ज्योत्स्ना वा ? गौतम । सर्वस्तोका वैमानिका देवाः सुक्कलेश्याः, पद्मलेश्या असंख्येयगुणां तेजोलक्ष्या देवा असंख्येयगुणाः । एतेषा जदन्त । वैमानिकानां देवानां देवीनाञ्च ते जोलेश्यानां पद्मसुक्कलेश्यानाञ्च कतरं २ ज्योत्स्ना वा ४ ? गौ० । सर्वस्तोका वैमानिका देवाः सुक्कलेश्याः पद्मलेश्या असंख्येयगुणा स्तेजोल

सिणं भते वेमाणियाणं देवाणं तेउलेसाणं पम्हलेसाणं सुक्कलेसाणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गायमा । पम्हने भगवन् वेमानिक देवने तेजोलक्ष्या पद्मलेश्या सुक्कलेश्याने कीडा २ थो थोडा ४ गौतम । सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा सुक्कलेसाण पम्हलेसाण असं० तेउलेसाण असं० । सव्वत्थोवा वेमानिक देवता सुक्कलेसाणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गायमा । पम्हने भगवन् वेमानिक देवदेवने तेजोलक्ष्यानां पद्मलेश्यानां सुक्कलेश्याने कीडा २ थो थोडा ४ गौतम । सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा सुक्कलेसाण पम्हलेसाण असं० पम्हलेसाण असं० तेउलेसाण असं० तेउलेसिणीतो वेमाणिणीतो देवीतो सखि० । सर्वथो थोडा वेमानिकदेवी सुक्कलेश्यानां तेहथो पद्मलेश्या असंख्यातगुणा तेजोलक्ष्यानां असंख्यातगुणां तेजोलक्ष्यानी वैमानिकी देवी संख्यातगुणो

वांसिनां सर्वेषां देवानां पदालेश्यासंज्ञवात् । तेषां वातिवृहत्तमश्रेष्ठसंख्येयजागवर्त्तिनजः प्रदेशराशिप्रमाणात्वात्, लान्तकादिदेवपरिमाणहेतुश्रेष्ठसरययजागापक्षया त्रयोपा परिमाणहेतुश्रेष्ठसंख्येयजागो असंख्येयगुणाः तेज्योपि तेजोलेश्या असंख्येयगुणाः, तेजोलेश्याहि सौधर्मज्ञानदेवानामीज्ञानदेवाश्चा कुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशिसम्बन्धिनि द्वितीयवर्गमूलो तृतीयवर्गमूलं गुणिते आवान् प्रदेशराशि जंवाति तावत्प्रमाणास्त घनीकृतस्य लोकस्य एकप्रादेशिकीय श्रेणिषु यावन्तो नजः प्रदेशाः तावत्प्रमाण इज्ञानकल्पगतदवसमुदाय स्तद्वत्किञ्चिदूनद्वात्रिंशत्तमजागकन्या, स्तेज्योपि च सौधर्मकल्पदेवाः संख्येयगुणाः स्वतो जंवाति पदालेश्येभ्य स्तेजोलेश्या असंख्येयगुणाः । देव्यश्च सौधर्मज्ञानकल्पयोरेव तत्रच केवला तेजोलेश्या तेजोलेश्यान्तरासम्भवात्, न तद्विषयपृथग्सूत्रमतः सम्प्रतिदेवदेवीविषयं सूत्रमाह-एषसिण जते । वेमाणियाण दवाणं दवीणयत्यादि ॥ सुगम ।

एतेसिणं जते ! जवनवासीणं देवाणं वाणमंतराणं जोडसियाणं वेमाणियाणं देवाणय कणहलेसाणं जाव

श्या असंख्येयगुणा स्तेजोलेश्याका वैमानिक्यो देव्यः संख्येयगुणाः । एतेषा ज० । जवनवाशिनां देवाना वानव्यन्तराणा ज्योतिष्काणा वैमानिका

पृथग्विण भूत भवणवासाय देवाण वाणमंतराणं जोडसियाण वेमाणियाणं देवाण कणहलेसाणं जाव सुकल्लेसाणय कयरे २ द्विती अण्णावा ४ गीयमा एहनै भगवन् भवनपतिदेवने वानव्यन्तर ज्योतिष्मिने वैमानिकदेवताने कणलेश्या आवत् सुकल्लेसाणने केडा २ थो थोडा ४ गीतम । सव्यणोवा वेमाणिया देवा सुकल्लमगा पडल्लेसगा असं० तडल्लेसगा असं० तेडल्लेसगा भवणवासोदेवा असं० । सर्वथोडा वेमानिक देवा सुकल्लेसाणा यडल्लेसाणी असंख्या तगुणा तेहथो तेजोलेश्याना भवनपति असंख्यातगुणा । काडल्लेसगा असं० नील्लेसगा वि० कियहल्लेसगावि० तेडल्लेसगा वाणमंतरादेवा असं० । कापो तल्लेसगा असंख्यातगुणा नील्लेसाणा विशेषाधिक तेहथो कणलेश्याना विशेषाधिक तेजोलेश्याना वानव्यन्तरदेव असंख्यातगुणा । काडल्लेसगा असं० नील्लेसगावि० कियहल्लेसगा वि० तेडल्लेसगा जोडसियादेवा संखि० । तेहथो कापोतल्लेसाणा असंख्यातगुणा तेहथो नील्लेसाणा विशेषाधिक कणलेश्या विशेषाधिक तेजोलेश्याना ज्योतिष्मिदेव संख्यातगुणा । एतेसिणं जते भवणवासिणोण वाणमंतराणं जोडसियाणं वेमाणियाणं देवाणं कणहलेसाण जा

नवरं तेउलेसाउं वेमाणिणीउं देवीउं सरोजगुणाउं ॥ देवेज्यो देवीनां द्वात्रिंशद्गुणात्वात्, अधुना जवनपतिव्यनारज्योतिष्कवैमानिकविषयं सूनुमा
ह-एएसिण जंते । जवणवासीणमित्यादि ॥ तत्र सर्वंस्तोका वैमानिका देवाः शुक्ललेइयाः पट्टलेइया असख्ययगुणा स्तेजोलेइया असख्येयगुणा इत्यत्र

शुक्ललेस्साणय कयरे कयरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वेमाणिग्या देवा शुक्ललेस्सा, पम्हले
स्सा असखिज्जगुणा, तेउलेस्सा अराखिज्जगुणा, तेउलेस्सा जवणवासी देवा अराखेज्जगुणा । काउले
स्सा असंखिज्जगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया । कण्हलेसा विसेसाहिया, तंउलेस्सा वाणमंतरा देवा अ
संखेज्जगुणा, काउलेसा असंखेज्जगुणा नीललेसा विसेसाहिया, कण्हलेस्सा विसंराहिया, तेउलेस्सा जो
डसिया देवा संखेज्जगुणा । एतंसिणं जंते ! जवणवासिणीणं वाणमंतरीणं जोडसिणीण वेमाणिणीणय क
ण्हलेसाणं जाव तेउलेस्साणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवानु देवीनु वेमाणिणीनु

ना देवाना कप्पलेइयाना यावज्जुल्लयाना च कतरे कतरंभ्यां रपावा ४ ? गोतम । सर्वस्तोका वैमानिका देवाः शुक्ललेइयाः पट्टलेइया अ
सख्ययगुणा स्तेजोलेइया असख्ययगुणा स्तेजोलेइया जवनवासिदेवा असख्येयगुणाः कापोतलेइया असख्येयगुणा नीललेइया विशेषाधिका
कप्पलेइया विशेषाधिका स्तेजोलेइया वानव्यन्तरादेवा असख्येयगुणा कापोतलेइया असख्येयगुणा नीललेइया विशेषाधिका कप्पलेइया वि
शेषाधिका स्तेजोलेइया ज्योतिष्का देवाः सख्येयगुणा । एतासा जदन्त । जवनवासिनीनां वानवान्तरीणां ज्योतिष्कीनां वैमानिकीनाञ्च कप्प

व तउलसाणय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ गोयमा । एइजे भगवन् भवनपतिणीनै वानव्यन्तरांनै ज्योतिष्कांनै वैमानिकवासिणीनै कप्पलेइया जानां तउल
शीनै केडा २ थो थोडा इवे गोतम । सव्वत्थोथोथो देवाथो वेमाणिणीथो तेउलेसिणीथो जवणवासिणीथो देवाथो असं । सर्वथो थोथो देवा विमानवा
सोनी तेजोलेशीनी तेइथो भवनपतिणी तेजोलेशीनी असंख्यातगुणो । काउलसिणीथो सखे० नीललोसणीथो २० कण्हलसिणीथो २० तेउलसिणीथो

जावनानन्तरमेव कृता तेज्योपि जवनवासिनो देवा स्तेजोलेश्याका असंख्येयगुणाः । कथमिति चेदुच्यते-अङ्गुलमात्रद्वन्द्वप्रदेशराशेः सम्बन्धिनि प्रथमवर्गमूलेन गुणिते यावान् प्रदेशराशिं जंघात् तावत्प्रमाणासु घनीकृतस्य लोकस्य एकप्रादेशिकीषु श्रेणिषु यावान् प्रदेशराशिं स्तावत्प्रमाणां जवनपतिदेवदेवीसमुदायः तद्गतकिञ्चिदूनद्वात्रिंशत्तमजागकल्पाः जवनपतयो देवा स्तत इमे प्रज्जता इति घटते, सौधर्मेजानदेवस्य स्तेजोलेश्याका अशंख्येयगुणा स्तेज्यः कापोतलेश्या जवनवासिन एवासंख्येयगुणाः अल्पार्द्धिकानामप्यतिप्रज्जतानां कापोतलेश्यासम्भवात्, तेज्योपि जवनवासिन एव नीललेश्या विशेषाधिका युक्तिरत्र प्रागेवोक्ता तेज्योपि वानमन्तरास्तेजोलेश्याका असंख्येयगुणाः । कथमिति चेदुच्यते-इहासङ्ख्येयोजनकोटीकोटीप्रमाणानि सूचीरूपाणि खण्डानि यावन्त्येकस्मिन् प्रतरे जवति तावान् व्यन्तरदेवदेवीसमुदायः स्तद्गतकिञ्चिदूनद्वात्रिंशत्तमजागकल्पा व्यन्तरदेवा

तेउस्सान्, जवणवासिणीन् तेउलेस्सान् असंख्येज्जगुणान् । काउलेस्सान् असंख्येज्जगुणान्, नीललेसान् विसेसाहियान्, कण्हलेसान् विसेसाहियान् । तेउलेस्सान् वाणमन्तरीदेवीन् असंख्येज्जगुणान्, काउलेस्सान् असंख्येज्जगुणान्, नीललेसान् विसेसाहियान्, कण्हलेसान् विसेसाहिया । तेउलेसान् जोडसिणीन् देवीन् संख्येज्जगुणान् । एतेसिणं जंते ! जवणवासीणं जाव वेमाणियाणं देवाणय देवीणय कण्हलेसाणं जाव सुक्कलेस्साणय

लेश्यानां यावत्तेजोलेश्यानां च कतरे कतरेज्योल्पावा ४ ? गौतम । सर्वस्तोका देव्यो वैमानिका स्तेजोलेश्याः, जवनवासिन्यस्तेजोलेश्या असंख्येयगुणाः, कापोतलेश्या असंख्येयगुणाः, नीललेश्या विशेषाधिकाः, कण्हलेश्या विशेषाधिकाः । तेजोलेश्याका वाणमन्तरीदेव्योऽसंख्ये

वाणमन्तरीओ देवीओ असं० । कापोतलेश्यानो संख्यातगुणो नीललेश्या विशेषाधिक कण्हलेश्या विशेषाधिक । व्यन्तरादवो असंख्यातगुणो काउलेसिणीओ असं० नीललेसिणीओ वि० कण्हलेसिणीओ वि० तेउलेसिणीओ जोडसिणीओ देवीओ सखि० । कापोतलेश्यानी असंख्यातगुणो नीललेश्यानी विशेषाधिक कण्हलेश्या विशेषाधिक तेजोलेश्यानी ज्योतिषणी देवी संख्यातगुणो । एतेसिणं जंते जवणवासीणं जाव वेमाणियाणं देवाणं देवो

कयरे कयरेहिंतो अण्णावा ५ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वैमाणिया देवा सुक्कलेस्सा, पम्हलेस्सा असंखेज्जा गुणा, तेउलेस्सा असंखेज्जागुणा, तेउलेस्सान देवीन वैमाणिणीन सखेज्जागुणान, तेउलेस्सा जवणवासी देवा असं० । तेउलेस्सान जवणवासिणीन संखेज्जा० । काउलेस्सा जवणवासी असं० । नीललेस्सा विसे साहिया । कण्हलेस्सा विसेसाहिया, काउलेस्सान जवणवासिणीन संखेज्जा० । नीललेस्सान विसेसाहिया न कण्हलेस्सान विसेसाहियान । तेउलेस्सा वाणमंतरा असं० । तेउलेस्सान वाणमंतरीन संखे० । काउले

यगुणाः, कापीतलेइया असस्येयगुणाः, नीललेइया विवंधाधिकाः, कामलेइया विवापाधिकाः, तेजोलेइयाका ज्योतिष्कद्व्यः सख्ययगुणाः । सरोपा नदन्त । जवनवांसिमां यावष्टैमानिकानां देवानां च देवीनां च कामलेइयानां यावच्छुक्तेलेइयानां च कतर २ ज्योऽल्पा वा ४ ? गौतम । सयंस्तोका वैमानिका देवाः शुक्तेलेइयाः पट्टलेइया असस्येयगुणाः, तेजोलइया असस्येयगुणाः, तेजोलेइयाका द्व्यो वैमानिकाः सस्येयगुणाः, तेजोलइया जवनवांसिदेवा असस्येयगुणाः, तेजोलइयाका जवनवांसिन्यः सस्येयगुणाः, कापीतलेइया जवनवांसिनो असस्येयगुणाः ।

अथ कण्वलेसार्थं जाय सुकलेसार्थं कथरे २ धिंती अण्णावा ४ गीयमा । ण्हने भगवन् भयमपतिनै जाव वैमानिकने देवता देवोने कण्वलेसा यावत् शुक्ललग्नेने कीडा २ धी गोडा ४ गीतम । सव्वथोवा वैमाणोयादेवा सुकलेसगा पण्हलेसगा असं० तेउलोसिणीओ वैमाणोणीओ देवोओ संखि० । सर्वथोवा वैमानिकदेवता शुक्ललेसा पण्वलेसा असखयातगुणा तेजोलेसा असखयातगुणा तेजोलेश्यानी धणीयाणी वैमानिकदेवी संखयातगुणी । तेउ लेसगा भवणवासीदेवा असं० तेउलोसिणीओ भवणवासिणीओ संखि० काउलेसगा भवणवासीदेवा असं० । तेजोलेश्याना भवनपतिदेवता असंखयात गुणा तेजोलेश्यानी भवनपतिणीदेवी संखयातगुणी कापोतलेश्याना भवनपतिदेवनी असंखयातगुणी । नीललेसिणीओ कण्वलेसगापि० तेउलेसगा वाणमेनरादेवा असं० । नीललेश्याना विजिपाधिक तेउथी कण्वलेश्या विजिपाधिक तेजोलेश्याना वानव्यंतरदेवता असंखयातगुणा । तेउलोसिणीओ

સ્સા વાળમંતરા અસં, નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા, કરહલેસ્સા વિસેસાહિયા । કાઝલેસ્સાનું વાળમંતરીનું સંખે, નીલલેસ્સાનું વિસેસાહિયાનું । કરહલેસા વિસેસાહિયા, તેઝલેસ્સા જોડસિયા સંખે । તેઝલેસ્સાનું જોડસિનીનું સંખે । એતેસિણં મંતે ! જીવાળં કરહલેસાળં જાવ મુક્કલેસાળય કયરે ૨ હિંતો અપ્પિહિયા વા વા મહિહિયા વા ? ગોયમા ! કરહલેસેહિતો નીલલેસા મહિહિયા નીલલેસેહિંતો કાઝલેસા મહિહિયા ।

યગુણાઃ, નીલલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકાઃ, કમ્પલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકાઃ, કાપોતલેશ્યા ઝવનવાસિન્વ. સચ્ચેયગુણાઃ, નીલલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકાઃ, કમ્પલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકા સ્તેજોલેશ્યા વાનવ્યન્તરા અસચ્ચેયગુણા ' તેજોલેશ્યાકા વાનવ્યન્તર્ય. સચ્ચેયગુણાઃ, કાપોતલેશ્યા વાનવ્યન્તરા અસચ્ચેયગુણા, નીલલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકાઃ, કમ્પલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકાઃ, કાપોતલેશ્યાકા વાનવ્યન્તર્યઃ સચ્ચેયગુણાઃ, નીલલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકાઃ, કમ્પલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિકાઃ, તેજોલેશ્યા જ્યોતિકાઃ સચ્ચેયગુણાઃ, તેજોલેશ્યા જ્યોતિકદેવ્યઃ સચ્ચેયગુણાઃ । એતેષાં મદન્ત ! જીવાના કમ્પલે

વાળમતરોશ્રી સંખિં. કાઝલેસગા વાળમતરા અસં. નીલલેસગાપિ કરહલેસિશ્રી વાળમંતરોશ્રી અસં. । તેજં લેશ્યાની વાનવ્યન્તરોદેયો સંચ્યાતગુણ કાપોતલેશ્યાના વાનવ્યન્તર અસંચ્યાતગુણ નીલલેશ્યાપિ કમ્પલેશ્યાના વાનવ્યન્તરો સંચ્યાતગુણ । નીલલેમણોશ્રી વિં. કરહલેસગા વિં. તેઝલેસગા જોડસિયાદેવા સં. તેઝલેસિણીશ્રી જોડસિણીશ્રી સંખિં. । નીલલેશ્યા વિજ્ઞેષાધિક કમ્પલેશ્યાનો વિજ્ઞેષાધિક તેજોલેશ્યાના જ્યોતિષો દેવતા સંચ્યાતગુણ તેજોલેશ્યા ની જ્યોતિષણોદેવો સંચ્યાતગુણો । એતેસિણ મંતે જીવાળં કરહલેસાળ જાવ મુક્કલેસાળય કયરે ૨ હિંતો અપ્પિહિયાવા મહિહિયાવા ગોયમા । પછનૈ ભગવન્ જોવનૈ કમ્પલેશ્યો જાલગે શક્તલેશ્યોને કેહા ૨ થી થાંહો ઋદ્ધિનાધણો ઋદ્ધિમોટો તથા ગોતમ । કરહલેસેહિંતો નીલલેસા મહિહિયા કમ્પલેશ્યોથી નીલલેશ્યા ની ધણો મહિંક । નીલલેસેહિંતો કાઝલેસા મહિહિયા કાઝલેસેહિંતો તેઝલેસા મહિહિયા તેઝલેસેહિંતો પમ્પલેસામં. । નીલલેશ્યાથો કાપોતના ધણો મહિંક ૨મ કાપોતના તેજોલેશ્યાના ધણો મહિંક તેજોલેશ્યાથો પમ્પલેશ્યા મહિંક । પમ્પલેસેહિંતો મુક્કલેસામં સચ્ચે

एवं काउलेसंहितो तेउलेसा महिद्विया, तेउलेसंहितो पम्हलेसा महिद्विया, पम्हलेसेहितो सुक्कलेसा महिद्विया, सख्खप्पिद्विया जीवा किरहलेस्सा सख्खमहिद्विया जीवा सुक्कलेस्सा । एतेसिणं जंते ! नेरडयाण क रहलेसाणं नीललेसाणं काउलेसाणय कयरं २ हितो अप्पहिवात्रा २ ? गोयमा ! किरहलेसेहितो नीलउ सा महिद्विया नीललेसेहितो काउलेस्सा महिद्विया सख्खप्पिद्विया नेरडया किरहलेसा सख्खमहिद्विया नेरडया काउलेस्सा । एतेसिणं जंते ! तिरिक्कजोणियाणं किरहलेसाणं जाव सुक्कलेस्साणय कयरं २ हितो अप्पहि

इयाना यावच्छुक्कलेइयाना च कतरे कतरंज्यो उत्पद्दिका वा महद्दिका वा ? गौतम । कृष्णलेइयंज्यो नीललेइया महद्दिका नीललेइयंज्यो का पोतलइया महद्दिका एव कापोतलेइयंज्यो स्तेजोलेइया महद्दिका स्तेजोलेइयंज्यो पट्नलेइया महद्दिका पट्नलेइयंज्यो श्रुक्कोइया महद्दिकाः सर्वात्पद्दिका जीवा कृष्णलेइयाः सवमहद्दिका जीवाः सुक्कलेइयाः । यतपा जदन् । नेरयिकाणा कृष्णलेइयाना नीललेइयाना कापोतलेइया ना च कतरे कतरंज्यो उत्पद्दिका वा महद्दिका वा ? गौतम । कृष्णलेइयंज्यो नीललेइया महद्दिका नीललेइयंज्यो कापोतलेइया महद्दिकाः

द्विद्विया जीवा किरहलेसगा सख्खमहिद्विया जीवा सुक्कलेसगा । पद्दले, थो श्रुक्कना धणी महद्दिक सर्वथोदो त्त्वहिना जाव धणी कण्णले, ना सर्वधणी त्त्वहिना धणीजाव श्रुक्कले, ना । एतेसिणंभते नेरडयाण किरहलेसाणं नीललेसाणं काउलेसाणय कयरं २ हितो अप्पद्विद्वियावा महिद्विद्वियावा । एहन हेमगवन् नारकोने कृष्णले, नीलले, कापोतले, किहा २ थो अरुपत्तहिनाधणी मांटात्ताइना धणी । गोयमा किरहलेसेहितो नीललेसगाम, हेतो तम कृष्णलेइयाथी नीललेइयाना महद्दिक । नीललेसेहितो काउलेसगाम, सख्खप्पिद्विया नेरडया किरहलेसगा सख्खमहिद्विया नेरडया काउलेसगा । नी ललेइयाथी कापोत महद्दिक सर्व थाहंत्तहिना नारको कृष्णलेइयाना सर्वधणी त्त्वहिनानारकी कापोतलेइयाना धणी । एतेसिणंभते तिरिक्कजोणियाणं किरहलेसाणं जाव सुक्कलेसाणय कयरं २ हितो अप्पद्विद्वियावा पुच्छा । एहन हेमगवन् तिरिक्कत्त्वहिनी मत्त कृष्णलेइया यावत् श्रुक्कलेइयाने नि

या २ ? गोयमा ! जहा जीवा । एतेसिणं जंते ! एगिंदियतिरिक्कजोगियाणं कण्हलेसाणं जाव तेउलेसा
णय कयरे २ हिंतो अण्णहियावा २ ? गो० ! कण्हलेसेहिंतो एगिंदियतिरिक्कजोगिएहिंतो नीललेसा मह
हिया, नीललेसेहिंतो काउलेसा महिहिया, काउलेसेहिंतो तेउलेसा महिहिया, सव्वण्णहिया एगिंदियति
रिक्कजोगिया कण्हलेसा सव्वमहहिया तेउलेसा, एवं पुढविकाडयाणवि एतेणं अण्णिलावेणं जहेव लेसान

सर्वाल्पद्विंका नैरयिकाः कण्णलेश्याः सर्वमहद्विंका नैरयिकाः कापोतलेश्याः । एतेषां जदन्त । तिर्यग्योनिक्कानां कृष्णलेश्यानां यावच्छ्रुत
श्याना च कतरे कतरेण्योल्पद्विंका वा महद्विंका वा ? गोतम । यथा जीवा । एतेषां जदन्त । एकेंद्रियतिर्यग्योनिक्कानां कृष्णलेश्यानां या
वत्तेजोलेश्याना च कतरे कतरेण्योल्पद्विंका वा महद्विंका वा ? गोतम । कण्णलेशयेण्य एकेंद्रियतिर्यग्योनिक्कानां नीललेश्या महद्विंका नील
लेशयेण्य कापोतलेश्या महद्विंका कापोतलेशयेण्य स्तेजोलेश्या महद्विंकाः सर्वाल्पद्विंका एकेंद्रियतिर्यग्योनिक्का कृष्णलेश्याः सर्वमहद्विंका
स्तेजोलेश्याः । एव पृथिवीकायिकानामपि एतेमाजिलापेन यथैव लेश्या जाविता स्तथैव ज्ञातव्यम् । यावच्चतुरिन्द्रियाः । पञ्चन्द्रियतिर्यग्यो

हां २ थौ थोडो ऋदिनाधणौ तिणरौ प्रश्न उत्तर । गोयमा जहा जीवाणं तहा भाणियवा । हेगोतम जिम जीवनासून तिमहोच जाणिवो । एगिमिण
भंते एगिंदिय तिरिक्कजोगियाणं कण्हलेसमाण जाव तेउलेसमाणय कयरे २ हिंतो अण्णहियावा । एहने हेभगवन् एकेंद्रिय तिर्यचयोनियाने कृष्णले
श्याने यावत् तेजोलेश्याने किहाथी अल्पऋदिनाधणौ । गोयमा कण्हलेसा एगिंदिय तिरिक्कजोगिएहिंतो नीललेसगा म० । हेगोतम कृष्णलेश्या
ना एकेंद्रियथौ तिर्यचथौ नीललेश्याना एकेंद्रिय महद्विंका । नीललेसेहिंतो काउलेसगा म० काउलेसेहिंतो तेउलेसगा म० । नीलथी कापोत महद्वि
का कापोतथो तेजोलेश्याना महद्विंका । सव्वण्णहिया एगिंदिय तिरिक्कजोगिया कण्हलेसगा सव्वमहद्विहिया तेउलेसगा एव पुढविकाडयाणवि । स
र्व थोडाऋदिनाएकेंद्रिय तिर्यचयोनिक कृष्णलेश्याना सर्वथो महद्विंका तेजोलेश्याना इम पृथ्वीकाडया पिण । एएण अजिलावेण जहेवलेसमाणं भवण

सात इमे जवनपतिज्यो ऽतिप्रभूततमा इत्युपपद्यन्ते, कृष्णलेश्येज्यो जवनपतिज्यो वानमन्तरा स्तेजोलेइयाका असंख्येयगुणाः, तेज्योपि वानमन्तरा एव कापोतलेश्याका असंख्येयगुणा अल्पद्विकानामपि कापोतलेश्याजावात्, तेज्योपि वानमन्तरा नीललेश्या विशेषाधिकाः, तेज्योपि कृष्णलेश्या विशेषाधिकाः, अनापि युक्तिप्रागुक्तानुसारीया स्तेजोलेइया ज्योतिष्का देवाः सङ्ख्येयगुणाः, यतः पट्पञ्चाशदधिकानुलशतहयप्रमाणानि सूचिरूपाणि यावति खगलानि एकस्मिन् प्रतरे जयति तावत्प्रमाणो ज्योतिष्कदेवदेवीसमुदाय साद्रतकिञ्चिदूनद्वात्रिशत्तमजागकल्पा ज्योतिष्कदेवास्ततः कृष्णलेश्येज्यो वानमन्तरेज्यः सरूपयगुणा एव घटन्ते, ज्योतिष्कदेवा नत्वसंख्येयगुणा शूचीरूप खगलप्रमाणहृतोः सङ्ख्येययोजनकोटीकोट्यपेक्षया पट्पञ्चाशदधिकानुलशतहयसङ्ख्येयजागमाश्रयित्वत्वात् सम्प्रति जवनवास्यादिदेवदेवीविषय तदनन्तरं जवनवास्यादिदेवदेवीसमुदायविषय सूत्रमाह-एतच्च सूत्रद्वयमपि प्रागुक्तजावनानुसारेण जावनीयम्, प्रतिलेश्याविशिष्टानामल्पद्विकत्वमहद्विकत्वं प्रतिपादयिपुरिदमाह-यगसिखा जत । णीवाण कयहलसाण मित्यादि ॥ सुगम, नवर लइयाक्रमण यथोत्तरं नहर्द्विकत्व यथा प्रवांक् अल्पद्विकत्व जावनीयमेव नैरयिकतिर्यक्यो

जावियात् तहेव नेयत्तं जाव चउरिंदिया । पंचिंदियतिरिक्कजोगियाणं तिरिक्कजोगिणीणं समुच्छिमाणं गणवक्कतियाणय सहरि जाणियत्ता जाव अण्णिहिया वेमाणिया देवा तेउलेस्सा सव्वमहिहिया वेमाणिया

निकाना तियंप्पीना ण्ण समूच्छिमाना गमंछुत्तान्निकाना च सर्वेपा जणितव्या यावदल्पद्विका वैमानिका देवा स्तेजोलेइयाः सर्वमहद्विका

तहव ६ छट्ठाव भा० जाव चउरिंदिया पचिंदिय तिरिक्कजोगियाण तिरिक्कजाणिणीण समुच्छिमाण गणवक्कतियाणय मज्जेसि भा० । इम इणे आलावे करी जिम लेश्यानो भावनाकरो तिम ण्णदिनी पिण भावना करवी जालगी चौरिंदिय पंचेदिय तिगंचयोनियाने तियंवणीन समूच्छिमने गमंजने सवे जाणवी । जाव सव्व अण्णट्टिया वेमाणियादेवा तेउलेसगा सव्वमहिहिया वेमाणियादेवा मुक्कलेसगा केद भणंति चउच्चोस टउण्णं ६ उट्टी भा० । जालग थोडो ण्णदिना वेमानिकदेवता तेजोलेइयाणा सर्वथोडो ण्णदिना वेमानिकदेवता मुक्कलेइयाणा केतलाणक पापायं इमकण्णे २४ दणउके इम क

परिणाम आन्तर्मीहूर्तिक स्ततः कदाचित् तल्लेश्य उद्धर्तते कदाचि लोड्यात्परिणतीप्सुद्धर्तते एषः पुन निर्गमो यल्लेश्ये धूत्पद्यते स निघमत स्त
 ल्लेश्य एवोत्पद्यते ॥ अन्तमुहुत्तमिगए अन्तमुहुत्तमिसेसएआउ । लेसाहिएपरिणयाहिं जीवावधतिपरलोयमितिबधनात् ' तत उक्त-गोयमा ! करह
 लेस पुढविकाइए करहलेसेसु पुढविकाइएसु उववज्जइ सिय करहलेसे उववहइ इत्यादि ॥ एवं नीललेड्याविषय कापोतलेड्याविषयं च सूत्रं वक्त
 व्य , तथा जवनपतिव्यन्तरज्योतिफसीधर्मेज्ञानदेवाः तेजोलेड्यावंतः स्वजावाधुत्वा पृथिवीकायिकेषूत्पद्यन्ते , तदा कियत्कालमपर्याप्तावस्थायां
 तेषु तेजोलेड्यापि लज्यते ततज्जहुंतु न जवति तथा जवस्वजावतया तेजोलेड्यायोग्यद्वयग्रहणशक्त्यसम्भवा तत स्तेजोलेड्यासूत्रे उक्त-तेउलेसे उव
 वज्जइ नोचेवण तेउलेसे उववहइ इति । यथाच पृथिवीकायिकानां चत्वारि सूत्राण्युक्तानि तथा अष्कायिकवनस्पतिकायिकानामपि वक्तव्यानि
 तेषामप्यपर्याप्तावस्थायां तेजोलेड्यासम्भवात् ' तेजोवायुद्वित्रिषतुरिन्द्रियविषयाणि प्रत्येकं त्रीणि सूत्राणि वक्तव्यानि ' तथा तेजोलेड्याया असम्भ

उववहइ । एव आउकाडयवणस्सइकाड्यावि जाणियव्वा । सेनूणं जंते ! करहलेसे काउलेस्से नीललेसे ते
 उकाडए करहलेसेसु नीललेसेसु काउलेसेसु तेउकाडएसु उववज्जइ किरहलेसे नीललेसे काउलेसेसु उववहइ
 जल्लेसे उववज्जइ तल्लेसे उववहइ ? हंता गोयमा ! करहनीलकाउलेसे तेउकाडए करहलेसेसु नीलकाउलेसे

अथपु पृथिवीकायिकेषु उत्पद्यते स्यात्कृष्णलेड्य उद्धर्तते स्यान्नीलः स्यात्कापोत उद्धर्तते स्याद्यलेड्येषूत्पद्यते तल्लेश्येषूद्धर्तते तेजोल श्य उत्पद्य
 ते नैवच तेजोलेड्य उद्धर्तते । एवमष्कायिक वनस्पतिकायिका अपि जणितव्याः । अथ नून जदन्त । कृष्णलेड्य कापोतलेड्यो नीललेड्य स्त

एणलशायें उद्धर्त कोइ नीललेशायें कोइ कापोतलशायें कोइ जिणलशायें जपजै । सिय तल्लेसे उववहइ तेउलेसे उववज्जिति नोचेवणं तेउलेसे
 उववहइ एवं आउवणरसइकाइयस्सवि भाणियव्वा । जण लेशायें उद्धर्त तेजोलेशायें जपजै पिण तेजोलेशायें चवैनही । इम अष्काय वनस्पतीका
 य पिण कइवा । सेनूणं भंते कणइलेण नीललेस काउलेस तेउकाइए कणइ नील काउलेस तेउकाइएसु उववकाइ । ते निखै हेमगवन् कण नील कापोत

ति तत स्तेनैवाप्रतिपतितेन परिणामेन नरकायुःप्रतिसंवेदयते तत उच्यते कृष्णलेइयः कृष्णलेइयेषु नैरयिकेपूत्यद्यते न लेइयान्तरयुक्तः, अथ क
य कृष्णलेइयाकिस्वोद्वर्तते ? उच्यते-देवनैरयिकाया हि लेइयापरिणाम आजवत्तया द्ववति यतश्च प्रागेव प्रपञ्चित उपपादित, एव नीललेश्यावि
षय कापोतलेश्याविषय च सूत्रं वक्तव्यमेव मसुरकुमारादीनामपि स्तनितकुमारा वसानाना वक्तव्य नवर तंजोलेश्यासूत्र तत्रान्यधिकमभिधेयं ते
जोलेश्याया अपि तेषा ज्ञावात्, अथुना पृथिवीकायिकेषु कृष्णलेइयाविषय सूत्रमाह-सेनूणं जते । इत्यादि ॥ इह तिरश्चा मनुष्याणा च लेइया

रकुमारेवि जाव थणियकुमारेवि । सेनूणं जते ! करहलेसे जाव तेउलेस्से पुढविकाइए करहलेस्सेसु जाव
तेउलेस्सेसु पुढविकाइएसु उववज्जइ, एवं पुच्छा जहा असुरकुमाराण ? हता गोयमा ! करहलेसे जाव
तेउलेस्सेसु पुढविकाइएसु करहलेसेसु जाव तेउलेस्सेसु पुढविकाइएसु उववज्जइ सिय करहलेसे उववहइ सिय
नीले सिय काउलेस्से उववहइ सिय जल्लेसे उववज्जइ तल्लेसे उववहइ तेउलेसे उववज्जइ नोचंवरणं तेउलेसे

स्तथासुरकुमारोपि यावत्स्तनितकुमारोपि । अथ नूनं जदन्त । कृष्णलेइयो यावत्तेजोलेश्यः पृथिवीकायिकः कृष्णलेइयेषु यावत्तेजोलेश्येषु पृथि
वीकायिकेषु उत्पद्यते एव पुच्छा यथैवा सुरकुमाराणाम्, इत्तं गीतम् । कृष्णलेइयो यावत्तेजोलेश्यः पृथिवीकायिकः कृष्णलेइयेषु यावत्तेजोले

उपजे । एव जहेव णेरइए तहेव असुरकुमार जाव थणियकुमारेवि भा० । इमं नारको कञ्जा तिमहोज असुरकुमार पिण जालग स्तनितकुमार पि
ण जाणवो । सेनूणं जते किण्हल्लेसे जाव तेउलेसे पुढविकाइए किण्हल्लेसेसु जाव तेउलेसेसु पुढविकाइएसु उववज्जंति पुच्छा जहा असुरकुमारेणं । ते
निये हेमगयन् कृष्णलेश्याना जालगे तेजोलेश्याना पृथिवीकाय कृष्ण यावत् तेजोना पृथिवीपणे उपजे इमं प्रथं जिम असुरकुमार तिम । इत्ता
गीयमा करहलेसे जाव तेउलेसे पुढविकाइएसु किण्हल्लेसेसु जाव तेउलेसेसु पुढविकाइएसु उववज्जंति । हा गीतम् कृष्णलेश्याना जालगे तेजोलेश्या
पृथिवीकाय कृष्णलेश्या जालगे तेजोलेश्यापणे उपजे । सिय किण्हल्लेसे उववहइ सिय नीले सिय काउलेसे उववहइ सिय जल्लेसे उववज्जंति । कीइ कृ

दोहवि चयतीति अजिलावो । सेनूणं जंते ! कणहलेसे नीललेसे नेरइए कणहलेसेसु नीललेसेसु काउलेसे
सु नेरइएसु उववज्जाइ कणहलेसे नीललेसे काउलेसे उववहइ जल्लेसे उववज्जाइ तल्लेसे उववहइ ? हंता गो
यमा ! कणहलेसे नीललेसे काउ उववज्जाइ जल्लेसे उववज्जाइ तल्लेसे उववहइ । सेनूणं जंते ! कणहलेसे जा
व तेउलेसे असुरकुमारं कणहलेसेसु जाव तेउलेसेसु असुरकुमारंसु उववज्जाइ एवं जहेव नेरइए तहा असु

तेजोलेश्यो ज्योतिष्क स्तेजोलेश्येषु ज्योतिष्केषु तेउत्पद्यसुवायथेरकुमाऽणाम् । एव वैमानिकानासपि नवर द्वयोरपि चयतीत्यजिलापः । अ
थ नूनं जदन्त । कृष्णलेश्यो नीललेश्यः कापोतलेश्यो नैरयिकः कृष्णलेश्येषु नीललेश्येषु कापोतलेश्येषु नैरयिकेषु उत्पद्यते कृष्णलेश्यो नीलले
श्यः कापोतलेश्य उद्वर्तते यल्लेश्य उत्पद्यते तल्लेश्य उद्वर्तते ? इत गौतम । कृष्णलेश्यो नीललेश्यः कापोतलेश्य उत्पद्यते यल्लेश्य उत्पद्यते तले
श्य उद्वर्तते । अथ नूनं जदन्त । कृष्णलेश्यो यावत्तेजोलेश्यो असुरकुमारः कृष्णलेश्येषु यावत्तेजोलेश्येषु असुरकुमारेषु उत्पद्यते एव यथैव नैरयिक

ज्योतिषिण तेउत्तमज्योतिषिणसु उववज्जाति । ते लेश्या हेमगवन् तेजोलेश्याना ज्योतिषीं स्वं तेजोलेश्यापणे जपजे । गोयमा जहा असुरकुमारे एवं
वैमानिकानां च नवरं द्वयोरपि चयंतो अजिलावो कायको । हे गौतम । जिन असुरकुमार इम वैमानिकने पिण इमहौज एविशेष वेथको चवैछे ए आ
लावो कहवो । सेनूणं भते कणहलेसे नीललेसे काउलेसे नेरइए कणहलेसेसु नीललेसेसु काउलेसेसु नेरइएसु उववज्जाति । ते निश्चै हेमगवन् कृष्णलेश्या नील
कापोतलेश्या नारको कृष्णलेश्या नीललेश्या कापोतपणे जपजे । कृष्णलेश्ये नीललेसे काउलेसे उववहइ । कृष्णलेश्यायै नीललेश्यायै उद्वर्तते चवै । हंता
गोयमा कृष्णलेश्ये नीललेसे काउलेसे जाव कृष्णलेश्ये नील काउलेसेसु उववज्जाति जल्लेसे उववज्जाति तल्लेसे उववहइति । हा गौतम कृष्णलेश्या नील
लेश्या कापोतने जालगे कृष्णलेश्यायै जपजे ते लेश्यायै उद्वर्तते चवै । सेनूणं भते कणहलेसे जाव तेउलेसेसु असुरकुमारं । निश्चै हेमगवन् कृष्णलेश्या जा
लगे तेजोलेश्याना असुरकुमार । कृष्णलेश्येसु जाव तेउलेसेसु असुरकुमारंसु जाव उववज्जाति । कृष्णलेश्या जातगे तेजोलेश्यायै असुरकुमारपणे

कारागारेणाह-यज्ञेय उत्पद्यते तन्नेत्र्य उद्वर्तते न लेख्यान्तरगत इति । जगद्यानाह-इतागोयमेतादि ॥ संतेत्यनुमती अन्मतमेतत् मम गीतमा
कल्लेसेसु नेरइमसु इत्यादि ॥ अथ कथं कल्लेसेसु नेरयिकेपूत्पद्यत नल्लयान्तरोपेतः ? उच्यत-इह तिर्यक्पञ्चेन्द्रियी मनुष्योऽयं
महायुक्तया नरकेपूत्पद्यमानो यथाक्रमं तिर्यगायुषि मनुष्यायुषि च साकल्येनाक्षीणो ऽन्तर्मुहूर्तज्ञापे यज्ञेयस्य नरकेपूत्पत्स्यते तद्गतलयापरिणाम

वणस्सइकाडयावि । तेउवाज्ज एवचेव नवर एएसिं तेउलेस्सा नत्थि । वित्तिचउरिंदिया एवंचेव तिसुवि
लेसासु । पंचिदियतिरिक्कजोणिया मणुसा जहा पढविकाडया आदिल्लियासु तिसु लेसासु जणिया तहा
लसुवि लेसासु जाणियत्ता नवरं छप्पिलेस्सा उच्चारियत्ता । वाणमंतरा जहा असुरकुमारा । सेनूणं जंते !
तेउलेस्से जोडसिए तेउलेसेसु जोडसिएसु उववज्जइ जहेव असुरकुमाराणं । एव वेमाणियाणवि नवरं

लेश्या नास्ति । द्विचित्रतुरिन्द्रिया एवंचेव तिसृष्वपि लेश्यासु । पञ्चेन्द्रियतियग्योनिका मनुष्या यथा पृथिवीकायिका आद्यासु तिसृषु ल
इयासु जणिता स्थाया षट्षपि लेश्यासु जणितव्या नवरं पक्षपि लेइया उच्चारयितव्या । यानव्यन्तरा यथा ऽसुरकुमाराः । अथ नूनं जदन्त ।

श्याये उद्वर्तते च ये कोइ नोननश्या कोइ कापोतलेश्याये उद्वर्तते च ये तजालेश्याये जपजे स्सामाटे दयता तेजोलश्या माहित पथिवीमाहि जपजे तेमाटे
पिण तेजोसहित चवेनही । एव आउकाइय वणस्सइकाइयस्सवि तेज वाज्जि एवंचेव । एम अपक्काय वनस्सतोकायने पिण तेज वाज्जने पिण इमही
ज । एवरं एणमिणं तेउलेसा नत्थि । एविशेष ए तेजोलेश्या नथो । वेइंदिय तेइंदिय चउरिण्डिया एवच तिसुवि लेसासु भा० । वेइंदी तेइंदी चोरि
न्दी इमहीज तेजोलश्यानथो । पंचिंदिय तिरिक्कजोणियाय मणुस्सा जहा पढविकाइयासु आदिल्लियासु तिसुलेसासु भणिया तहा इहं कसुविलेसासु भा
णियत्ता । पञ्चेद्रीतिर्यक्क मनुष्यने जिम पृथिवीकायने पाहिलो २ कल्लेसे—तिम इहा ५ लश्या कहथी । एवरं छप्पिलेस्साभी उच्चारयत्ता । एविशे
प छः लेश्याये चवे छः लेश्याये जपजे तेमाटे कसूण कहिवा । वाणमंतरा जहा असुरकुमारा । वाणमन्तर जिम असुरकुमार । सेनूण भते तेउलेसे

अधुना कृष्णलेश्याविवधमुत्पत्तौ सूत्रमाह-सेनूणं ज्ञते । इत्यादि ॥ सेशब्दो ऽयशब्दार्थं सचेह मन्ने नूनं निश्चितमेतत् ज्ञदन्त । कृष्णलेश्यो नैरयि
कः कृष्णलेश्येषु नैरयिकेषु मध्ये उत्पद्यते । तेज्यश्च कृष्णलेश्यज्यो नैरयिकेज्य उद्वर्तमानः कृष्णलेश्य एवोद्वर्तते, एतदव निश्चयदाढ्यात्पादनार्थं प्र

ललेसे उववहइ सिय काउलेसे उववहइ, सिय जल्लेसे उववज्जइ सिय तल्लेसेसु उववहइ । एवं नीललेसा
काउलेसासुवि । सेनूणं ज्ञते ! तेउलेस्से पुढविकाइए तेउलेस्सेसु पुढविकाइएसु उववज्जइ पुच्छा, हंता
गोयमा ! तेउलेस्से पुढविकाइए तेउलेस्सेसु पुढविकाइएसु उववज्जइ, सिय कएहलेसे उववहइ सिय नील
लेसे उववहइ सिय काउलेसे उववहइ तेउलेसे उववज्जइ णोचंवरणं तेउलेसे उववहइ । एवं ण्णाउकाइय

पृथिवीकायिक कृष्णलेश्येषु पृथिवीकायिकेषूत्पद्यते, स्यात्कृष्णलेश्य उत्पद्यते स्यान्नीललेश्य उद्वर्तते स्यात्कापोतलेश्य उद्वर्तते, स्याद्यल्लेश्य
उत्पद्यते स्यात्तल्लेश्येपूद्वर्तते । एवं नीललेश्यकापोतलेश्येष्वपि । अथ नून ज्ञदन्त । तेजोलेश्यः पृथिवीकायिकस्तजोलेश्येषु पृथिवीकायिकेषूत्प
द्यते पृच्छा ' हन्त ' गौतम । तजोलेश्यः पृथिवीकायिक स्तेजोलेश्येषु पृथिवीकायिकेषूत्पद्यते, स्यात्कृष्णलेश्य उद्वर्तते स्यान्नीललेश्य उद्वर्तते
स्यात्कापोतलेश्य उद्वर्तते तेजोलेश्य उत्पद्यते नैवच तेजोलेश्य उद्वर्तते । एवमव्वनस्पतिकायिका अपि । तेजोवायू एवचैव नवरमेतेषां तेजो

जे । सिय कएहलेसे उववहइ सिय नीललेसेउववहइ सिय काउलेसे उववहइ सिय जल्लेसे उववज्जति सिय तल्लेसेउववहइति । कीइ कृष्णलेश्यापणे उद्वर्तते चवै
कीइ नीललेश्यापणे उद्वर्तते चवै कीइ कापोतलेश्यापणे उद्वर्तते चवै कीइ जणे लेश्याये जपजे कीइ जणे लेश्याये उद्वर्तते । एवं नील काउलेसासुवि भा० ।
इम नील कापोत पिण । सेनूणं ज्ञते तेउलेसे पुढवौकाइए तेउलेसेसु पुढवौकाइएसु उववज्जइ पुच्छा । निसै हेमगवन् तेजोलेश्याना पृथिवीपणे जपजे
तेउलेश्याना पृथिवीकायनी प्रश्न उत्तर । हंता गोयमा तेउलेसे पुढवौकाइए तेउलेसेसु पुढवौकाइएसु उववज्जति । हागौतम तेउलेश्याये पृथिवीकाय ते
जो लेश्यापणे जपजे । सिय कएहलेसे उ० सिय नीललेसे उ० सिय काउलेसे उववहइ जल्लेसे उववज्जति नी सेवणं तल्लेसे उववहइति । कीइ जपजे कृष्णले

करहलेसेसु नेरडएसु उववजाड करहलेसेसु उववहड जल्लेसे उववजाड तल्लेसे उववहड ? हंता गो० ! करहलेसेसु नेरडएसु उववजाड करहलेसेसु उववहड जल्लेसे उववजाड तल्लेसे उववहड । एवं नीललेसावि । एवं काउले सावि । एवं असुरकुमाराणवि जाव थणियकुमारा णवरं तेउलेस्सा अण्हिया । सेनूणं जंते ! करहलेसे पढ वीकाडए करहलेसेसु पुढविकाडएसु उववजाड करहलेसे उववहड जल्लेसे उववजाड तल्लेसे उववहड ? हंता गोयमा ! करहलेसे पुढविकाडए करहलेसेसु पुढविकाडएसु उववजाड, सिय करहलेसे उववहड सिय नी

ज्योतिष्कर्वमानिकान् व्यवत इत्याजिलापः कर्तव्यः । अथ नून जदन्त । कृष्णलङ्घयो नैरयिक कृष्णलङ्घयेषु नैरयिकपु उत्पद्यते कृष्णलङ्घयेषुद्वर्तते यल्लङ्घयेषुत्पद्यते तल्लङ्घयेषुद्वर्तते ? इत्ता गौतम । कृष्णलङ्घयेषु नैरयिकपुत्पद्यते कृष्णलङ्घयेषु उद्वर्तते यल्लङ्घयेषुत्पद्यते तल्लङ्घयेषुद्वर्तते । एव नीलले श्या अपि । एव कापोतलङ्घया अपि । यधमसुरकुमाराणामपि यावत्स्तानितकुमाराणामपि नवर लेजोलङ्घया अभ्यधिकाः । अथ नून जदन्त । कृष्णलङ्घयः पृथिवीकायिकः कृष्णलङ्घयेषु पृथिवीकार्यिकपुत्पद्यते कृष्णलङ्घयेषुद्वर्तते यल्लङ्घयेषुत्पद्यते तल्लङ्घयेषुद्वर्तते ? इत्ता गौतम । कृष्णलङ्घय

यथा कपजे त लश्या उद्वर्त । गोयमा कपडलस करइए कपडलससु थोरइएम् उववज्जति उववज्जति उववज्जति तत्तेस उववज्जति । इगोत
म कृष्णा ना नारका कृष्णलश्या ये नारकायां कपजे उद्वर्त कृष्ण लश्याये कपजे ते लश्याये उद्वर्त कपजे । एवं पोललतेपि एवं काउलेसे विषवेसु अ
रकुमाराण्वि जाव थणियकुमाराणाव । इम नोललश्याने इम कापोललश्याने इम असुरकुमारने पिण जालगे स्तुनितकुमारने । थवर तेउत्तेसा अम
इया भा० । ए विथप तेजोलश्या अद्विरुद्ध देवताने । सेण्णंभते कपडलीसे पुटि नाइए कपडलीसेसु पुटवीकाइएम् उववज्जति कपडलीसे उववज्जति
नल्लेसे उववज्जति तल्लेसे उववज्जति । ते नल्लेसे पण्डिते तेमगवन कृष्णलश्यापणे पण्डितेपणे कपजे कृष्णलश्याना पण्डितेया उववने कपजे कृष्णलश्याये उ
ववने कृष्णलश्याये कपजे ते लश्याये उद्वर्त । गावसा । कपडलस पुटवीकाइए पिण्डागसपुटवीकाइएम् उववज्जति । इगोतम कृष्णलश्या पण्डितेपणे कप

निकमनुष्यवैमानिकविषयाद्यपि सूत्राणि येषां यावंत्यो लेश्या स्तेषां तावतीः परिज्ञाव्य ज्ञावनीयानि ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां लेश्याप
दस्य द्वितीयोद्देशकः परिसमाप्तः ॥ २ ॥ उक्तो द्वितीयोद्देशकः सम्प्रति तृतीयमारभ्यते-तस्य चेदमादिसूत्र-नेरङ्गणं ज्ञते । नेरङ्ग
एषु उववज्जइ इत्यादि ॥ अस्य चायमजिसम्बन्धो द्वितीयोद्देशके नारकादीनां लेश्यापरिसंख्यानं अतपबहुत्वमहद्विंशत्वं चांक्तमिहतु-तेषामेव नार
कादिजीवानां तास्ताः लेश्याः किमुपपातक्षेत्रोपपन्नानामेव ज्ञवति उत विग्रहपीत्यस्यार्थस्य प्रतिपादनार्थं प्राक्तावनयान्तरमाश्रित्य नारकादिव्यप
देशं पृच्छति-नेरङ्गणं ज्ञते । नेरङ्गएषु उववज्जइ अनेरङ्गए नेरङ्गएषु उववज्जइ इति ॥ इदं च प्रश्नसूत्रं सुगमं जगवानाह-गौतम । नैरयिको नैरयि
केषूपत्यद्यते नो नैरयिको ऽनैरयिकेषु कथमिति चे दुच्यते-इह यस्मान्नारकादिज्जवोपग्राहकमायुरेव नशेषं तथाहि-नारकायुष्युदयमागते नारकज
वो ज्ञवति मनुष्यायुषि मानुषजव इत्यादि ततो नारकाद्यायुर्वेदनप्रथमसमयएव नारकादिव्यपदेशं लज्जते, एतच्च ऋजुसूत्रनयदर्शनं तथाच नयवि

देवा सुक्कलेसा, केइ जणति चउवीसं दंऊणं इहि ज्ञाणियह्वा । वील उहेसो सम्मत्तो ॥ २ ॥
नेरङ्गणं ज्ञते ! नेरङ्गएषु उववज्जइ अनेरङ्गए नेरङ्गएषु उववज्जइ ? गोयमा ! नेरङ्गए नेरङ्गएषु उववज्जइ
नो अनेरङ्गए नेरङ्गएषु उववज्जइ, एवं जाव वेमाणियाणं । नेरङ्गयाणं ज्ञते ! नेरङ्गएहिंती उववहइ अने

वैमानिका देवाः शुक्कलेइयाः, केचिद्गणन्ति षतुर्विंशतिदशरुकेनार्द्धिः ज्ञणित्तया ॥ इति श्री मदुपाध्याय रामचन्द्रगणि शिष्य नानकचन्द्र विर
चिते प्रज्ञापनानुवादे लेश्यापदस्य द्वितीयोद्देशकः ॥ २ ॥ नैरयिको ज्ञदन्त । नैरयिकेषूपत्यद्यते अनैरयिको नैरयिकेषूपत्यद्य

हवो ॥ बौधो उहेसांसम्मतो २ ॥ इति सतरहमा पटनो दूजोउहेसो पूरो धवो १७ ॥ २ ॥ षरइयाणं भंते षेरइएषु उववज्जति ।
नारकीने हेभगवन् नारकांमाहि ऊपजै नारकनो आऊखो उदयआवै नारक नइवे इम मनुष्यादिकके । अनेरइएषु उववज्जति । अनारको नारकी
माहि ऊपजै इम प्रश्न उत्तर । गोयमा अनेरइएहिंती षेरइएषु उव० षो षेरइएहिंती षेरइएषु उव० एव जाव वेमाणियाणं । हेगौतम नारकांश्री ना

श्लिः ऋजुसूत्रनयनिरूपणं कुर्वन्नि रिदुक्तम्-पलालनदहत्यग्निं भिद्यतेनघटं क्वचित् । नास्तिन्येनिःक्रमोस्तीह गवशूत्र्यंप्रविद्यते ॥ १ ॥ नारकव्यति
रिक्तश्च नरक नोपपद्यते । नरका नारकस्यास्य न कश्चि द्विप्रमुच्यते ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ एव जाव वेमाणि ए इति ॥ एव नैरयिकोक्तप्रकारेण ताव
द्वक्तव्यं याव द्वैमानिको, वैमानिकविषय सूत्र तच्च सुगमत्वात् स्वयं प्रापनीय, 'अधुना उद्धर्तनाविषय नैरयिकेषु सूत्रमाह-नैरडयाण जते । इत्या
दि ॥ एतदपि ऋजुसूत्रनयदर्शनेन येदितव्यं तणाहि-परजवायुष्युदयमागते तत उद्धर्तते यज्ञवायुश्च उदयमागत तन प्रवेन व्यपदेशो यथा नारका
युष्युदयमागते नरकक्षवे न नारक इति ततो नैरयिकेभ्यो नैरयिक मधोवर्तते तेन नैरयिक इति' एव चतुर्विंशतिदशरुक्क्रमेण तावत्सूत्रं वक्तव्यं
यावद्वैमानिकविषये च चयइ इत्यादि 'प्रजिज्ञापः कर्तव्यः, तेभ्य उद्धर्तनस्य व्यवनमितिप्रसिद्धे, तथाचाह-एव जाव वेमाणि ए नवरमित्यादि ॥

रडए नैरडएहितो उववहड ? गोयमा ! नैरडए नैरडएहितो उववहड नो अनैरडए नैरडएहितो उववहड
एव जाव वेमाणि ए नवरं जोइसियवेमाणि ए सु चयति अनिलावो कायद्यो । सेनूणं जते करहलेसे नैरडए

ते ? गौतम । नैरयिको नैरयिकेषूत्पद्यते नो अनैरयिको नैरयिकेषूत्पद्यत, एव यावद्वैमानिकानाम्, नैरयिको जदन्त । नैरयिकेभ्य उत्पद्यते
अनैरयिको नैरयिकेभ्य उत्पद्यते ? गौतम । नैरयिको नैरयिकेभ्य उत्पद्यते नो अनैरयिको नैरयिकेभ्य उत्पद्यते, एवं यावद्वैमानिको नवर

रकोमाहि ऊपजै के अनारकीथो नारकोमाहि न ऊपजै इम जालगे २४ दंडके वेमानिकने कहवी । येरडएणं भते येरडएहिंती उववहंति अनैरडएहिं
तो उववहट । निवे नारकोने नारकोमाहिथको चवे कि नारको विना चवे । गोयमा अनैरडएहिंती उववहट नो येरडएहिंती उववहट । हेगौतम अना
रकीथो नारकोमाहि चवे ऊपजवा पिण नारको नारकीथो ऊपजो नहो । एवं जाव वेमाणि ए नवरं जोइसिय वेमाणि ए सु चयति अनिलावी काय
द्यो । इम जालगे वेमानिक विशेष ज्योतिषो वेमानिकनी अलावो मुखपान कहिवी । सेनूणं भते करहलेसे येरडए करहलेसे उववज्जंति । तेनिये हेम
गवन् छाणलेखाना नारकोपणे ऊपजै । करहलेसे उववहट जणंसे उववज्जइ तणंसे उववहट । छाणलेखायें चवे परसवेनी आयुषो उदय आये जे ले

वात्, पञ्चिन्द्रियतिर्यक्योनिका मनुष्याश्च यथा आद्यासु तिसृषु लेइयासु पृथिवीकायिका उक्ता स्तथा षट्स्वपि लेइयासु वक्तव्या पक्षा मप्यन्यत
मया लेइयया तषामुत्पत्तिसम्भवा दुत्पत्तिगतेकैकलइयाविषयचोद्वतनाया पक्षा विकल्पाना सम्भवात्, सूत्रपाठश्चैव-सेनूण जते । कणहलेसे पञ्चि
न्द्रियतिरिक्खजोगिण कणहलेसेसु पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोगिणसु उववज्जड कणहलेससु उववहड जल्लेसे उववज्जड तेल्लेसे उववहड हंता गोयमा ।
कणहलेसे पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोगिण कणहलेसेसु पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोगिणसु उववज्जड सियकणहलेसे उववहड सिय नीललेसेउववहड सिय का

सु तेउकाडएसु उववज्जड सिय कणहलेसे उववहड सिय नील सिय काउलेस्से उववहड सिय जल्लेसे उव-
वज्जड तल्लेसे उववहड एवं वाउकाडए बेडंदिय तेडंदिय चउरिंदियावि जाणियत्ता । सेनूणं जते ! कणह-
लेसे जाव सुक्कलेसे पचिदियतिरिक्खजोगिण कणहलेसेसु जाव सुक्कलेस्सेसु पचिदियतिरिक्खजोगिणसु उव

जस्कायिक कृष्णलेइयेषु नीललेइयेषु कापोतलेइयेषु तेजस्कायिकेषु उत्पद्यते कृष्णलेइयो नीललेइय कापोतलेइयपूद्वत्तते यल्लंशय उत्पद्यते तल्ले
इय उद्वत्तते १ हन्ता गीतम ! कृष्णनीलकापोतलेश्यस्तेजस्कायिक कृष्णनीलकापोतलेश्येषु तेजस्कायिकपूत्पद्यते स्यात्कृष्णलेइय उद्वत्तते स्यानी-
लस्यात्कापोतलेश्य उद्वत्तते स्याद्यल्लंशय उत्पद्यते तल्लंशय उद्वत्तते २ एव वायुकायिक द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिया अपि जणितव्याः । अथ न

तेउकाइया कृष्ण नील कापोत तेउकाइयापणे जपज । कणह नील काउलेसे उववहंति जल्लेस उववज्ज ति तल्लेसे उववहंति । द्वाण नील कापोत चपजे
कृष्ण नील कापोत उद्वत्त ते लेइयाये जपजे तंणे लेइयाये उद्वत्त । हंता गोयमा कणह नील काउलेस तेउकाइए कणह नील काउलेस तेउकाइएसु
उववज्जात । हागौनम कृष्ण नील कापोत तंजीकायने कृष्ण नील कापोतपणे तेउकाइया जपजे । सिय कणहलेसे उ० सिय नीललेसे उ० सिय का-
उलेसे उववज्जति जल्लेस उववज्जंति तल्लेसे उववहंति । कोइ कृष्णलेइयाये कोइ नीललेइयाये कोइ कापोतलेइयाये उद्वत्त जे लेइयाये उद्वत्त ते लेइयाये
चवै । एव वाउकाइय व० दिय तं दिय चउरिंदिया णेयत्ता । इम वायुकाय बेडंदियने तं दियने चौरिंदिय कहिवा । सेनूण भते कणहलेसे जाव सु

उल्लेखेऽत्र हृदयं सियं पश्यलेसे उववहृदयं सियं सुकलेसे उववहृदयं सियं जल्लेसे उववज्जइ तल्लेसे उववहृदयं ॥ एव जल्लेसापोततेज. पट्टशुक्लनवयाविषया
 गयपि सूत्राणि वक्तव्यानि. वाणमतरे जहा असुरकुमारे इति । जल्लेसे उववज्जइ तल्लेसे उववहृदयं ॥ इति वक्तव्या इति स्वदेवानां लेख्यापरि
 णामस्य प्राज्ञवक्ष्याद्वावात्, एवं लेख्यापरिसङ्गान् परिज्ञाव्य ज्योतिषवेमानिकविषयाण्यपि सूत्राणि वक्तव्यानि, नवरं तत्र चयनीत्यजिलपनीय
 तदेवमकैकलेख्याविषयाणि चतुर्विंशतिदशककमण नैरयिकादीनां सूत्राण्युक्तानि तत्र दक्षिणाज्ञादेत प्रविशन्तीकैकनारकादिविषयमेतन् सूत्रकदम्ब

वज्जइ पुच्छा हंता गायमा ! कणहलेसे जाव सुकलेसे पंचिदियतिरिक्कजोणिए कणहलेसेसु जाव सुकलेसे
 सु पंचिदियतिरिक्कजोणिएसु सिय कणहलेसे उववहृदयं जाव सिय सुकलेसे उववहृदयं सिय जल्लेसे उववज्जइ
 तल्लेसे उववहृदयं । एव मणूसवि । वाणमतरे असुरकुमारे जोइरियवेमाणिएवि एवंचेव नवरं जरुस जल्लेसा

न जदन्त । कृष्णलेख्यो यावच्छुक्ललेख्यः पञ्चान्द्रियतिर्यग्योनिकः कृष्णलेख्येषु यावच्छुक्ललेख्येषु पञ्चान्द्रियातयग्योनिकेषु उत्पद्यते पृच्छा । हन्त
 गौ० । कृष्णलेख्यो यावच्छुक्ललेख्यः पञ्चान्द्रियतिर्यग्योनिकः कृष्णलेख्येषु यावच्छुक्ललेख्येषु पञ्चान्द्रियतिर्यग्योनिकपूतपद्यते स्यात्कृष्णलेख्य उद्व
 र्हेते यावत्स्याच्छुक्ललेख्य उद्वर्त्तते स्यादङ्गलेख्य उत्पद्यते तल्लेख्य उद्वर्त्तते । एव मनुष्योपि । वानथ्यन्तरासुरकुमारज्योतिषवेमानिका अप्येवं चैव

जल्लेसे पंचिदियतिरिक्कजोणिएसु उववज्जइत पृच्छा । त निसे हेमगधन् कृष्णलेख्या जालगं शुक्लना पंचेद्रिय तिर्यच कृष्णलेख्या यावत् शुक्लना पंचेद्रिय
 तिर्यचमाहि जपजे प्रथ उत्तर । इता गायमा कियहलेसे जाव सुकलेसे पंचिदिय तिरिक्कजोणिए । हागौतम कृष्णलेख्या जालगं शुक्लना पंचेद्रिय ति
 र्यचमाहि । कियहलेसे जाव सुकलेसे पंचिदिय तिरिक्कजोणिएसु उववज्जइति । कृष्णलेख्या यावत् शुक्लना पंचेद्रिय तिर्यचमाहि जपजे । सिय
 कियहलेसे जाव सिय सुकलेसे उववहृदयं सिय जल्लेसे उववज्जइति सिय तल्लेसे उववहृदयं एव मणूसवि । कोरे कृष्णलेख्याये उद्वर्त्तते चवे यावत् शुक्ले उद्वर्त्त
 चवे कोरे जे लेख्याये जपजे तिमहोज उद्वर्त्तते चवे इम मनुष्य पिण । वाणमतरे जहा असुरकुमारे जोइरिय वेमाणिएवि एवंचेव । वानथ्यन्तर जिम

कं यदात् बहुव्री जिनलेश्याका स्तस्यां गताशुत्पद्यन्ते तदान्यथापि वस्तुगतिर्नवे देवीकगतधर्मापेक्षया समुदायधर्मस्य क्वचिदन्यथापि दर्शनात्, त
त स्तदाशङ्कापनोदाय येषा यावत्यो लेश्याः सम्भवन्ति तेषां युगपत्ताव लेश्याविषयसंकेक सूत्रमनन्तरादितार्थमेव प्रतिपादयति-संनूणं जन्ते । क
गहलेसे नीललेसे काउलेसे नरइए कणहलेसेसु नीललेसेसु काउलससु नरइएसु उववज्जइ इत्यादि ॥ समस्तं स्रगमं, सम्प्रति कणलेश्यादिनैरयिकस

दांशहवि चयणति जाणियत्ता । कणहलेसेणं जन्ते ! नरइए कणहलेस्स नरइयं पणिहाय उहिणा सव्वत्तं समं
ता समज्जिलोएमाणे २ केवडयं खेत्तं जाणति केवडयं खेत्तं पासइ ? गो० ! णो बज्जयं खेत्तं जाणइ णो बज्जयं
खेत्तं पासइ, णो दूरं खेत्तं जाणइ णो दूरं खेत्तं पासइ इत्तरियमेव खेत्तं जाणइ इत्तरियमेव खेत्तं पासइ ।
से केणठेणं जन्ते ! एवं वुच्चइ-कणहलेसेणं नरइए तंचेव जाव इत्तरियमेव खेत्तं पासइ ? गो० ! से जहाना

नवर यस्य या लेश्या द्वयोश्चयनमिति ज्ञातव्यम् । कृष्णलेश्यो ज० । नैरयिकः कृष्णलेश्याक नैरयिक प्रणिधायवधिना सर्वतः समन्ता त्समज्जि
लोकमानः २ कियन्त क्षेत्रे जानाति कियन्तं क्षेत्रं पश्यति ? गो० । न बहुक्षेत्रं जानाति नापि बहुक्षेत्रं पश्यति नदूर क्षेत्रं जानाति नदूर क्षेत्रं
पश्यति, इत्थदिकमेव क्षेत्रं जानाति इत्थदिकमेव क्षेत्रं पश्यति । अथ कंतार्थेन जदन्त । एयमुच्यते-कृष्णलेश्यो नैरयिकस्तच्चैव यावदित्थदिक
मेव क्षेत्रं पश्यति ? गो० तम । स यथा नामकः कश्चित्पुरुषो बहुसमरमणीय भूमिजागे स्थित्वा जवतः समन्ता त्समज्जिलोकयत्, तदा स पुरुषो

अमरकुमार ज्योतिषो वैमानिक पिण्डम णिग्गि । णवर जज्ज जइ लेमात्थि दांशहवि चयणति अभिलाषो कायवधी । जहने ज लश्या हवे तेहनी पद
नो जहवी । कणहलेसेणं मंते णेरइए कणहलेसे णेरइयं पणिहाय उहिणा सव्वत्तं समंता समज्जिलोएमाणे २ । कृष्णलेश्याना नारकी हेभगवन्
कृष्णलेश्याना नारकीपणे प्रणिधाय उपेचायें अवधिज्ञान सवलौटिगि चौफेर जीतायका जाणें । केवडयं खेत्तं जाणइ केवडयं खेत्तं पासइ । केतलो
क्षेत्रं ते देखे । णो बहुयं खेत्तं जाणइ णो बहुयं खेत्तं पासइ । धणी क्षेत्रं न जाणै धणी क्षेत्रं न देखे । णो दूरं खेत्तं जाणइ णो दूरं खेत्तं पासइ ।

त्कावचिद्वानदशोनविषयक्षेत्रपरिमाणतारतम्यमाह-कणहलेसेणं भन्ते । इत्यादि॥ कृष्णलेख्यो जदन्त । कश्चि नैरयिको ऽपरं कृष्णलेख्याकं प्रणिधा
यापत्य अवधिना अवधिज्ञानेन सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः सर्वासु विदिक्षु समञ्जिलोकमानो निरीक्ष्यमाणः कियत् किंपरिमाणा क्षेत्रं जानाति
कियद्वा क्षेत्रमवधिदर्शनेन पश्यति । जगवानाह-गौतम । नबहुक्षेत्रं जानाति नापि बहुक्षेत्रं पश्यति, किमुक्तं जयति अपरं कृष्णलेख्याकं नैरयि
क सपद्य न विवक्षितः कृष्णलेख्याको योग्यतानुसारणापि विशुद्धोपि नैरयिकोऽपि प्रज्ञानक्षेत्रमवधिना जानाति पश्यति, एतदेवाह-नदूरमिति

मए केडपुरिसे बज्जसमरमणिज्जांसि भूमिजागसि ठिच्चा सव्वत्तं समन्ता समञ्जिलोएज्जा तएणं से पुरिसे धरणि
तलगयं पुरिसे पणिहाय सव्वत्तं समता समञ्जिलोएमाणे २ नो बज्जयं खित्तं जाव पासइ जाव इत्तरियमे
व खेत्तं पासइ से तेण्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-कणहलेसेणं नेरइए जाव इत्तरियमेव खित्तं पासइ । नी
ललेसेणं जन्ते ! नेरइए कणहलेसे नेरइयं पणिहाय उहिणा सव्वत्तं समन्ता समञ्जिलोएमाणे २ केवतियं खि

धरणितलगतं पुरुष प्रणिधाय सर्वतः समन्तात्समञ्जिलोकमानः २ न बहु क्षेत्रं यावत्पश्यति यावदित्वरिकमेव क्षेत्रं पश्यति तत्क्षेत्रार्थेन गौत
म । सर्वमुच्यते-कृष्णलेख्यो नैरयिको यावदित्वरिकमेव क्षेत्रं पश्यति । नीललेख्यो जदन्त । नैरयिकः कृष्णलेख्याकं नैरयिकं प्रणिधाय यावधिना
सर्वतः समन्तात्समञ्जिलोकमानः २ कियन्तं क्षेत्रं जानाति कियन्तं क्षेत्रं पश्यति ? गौतम । बहुतरक क्षेत्रं जानाति बहुतरक क्षेत्रं पश्यति, दू
रतरक क्षेत्रं जानाति दूरतरक क्षेत्रं पश्यति, वितिमिरतरक क्षेत्रं जानाति वितिमिरतरक क्षेत्रं पश्यति, विशुद्धतरक क्षेत्रं जानाति विशुद्ध

दूर क्षेत्रं प्रति न जानाति न देखे । इत्तरियमेव खित्तं जाणइ इत्तरियमेव खित्तं पासइ । थोडो क्षेत्रं प्रति जाणें खरूप क्षेत्रं प्रति देखे । सेकेण्ठणं भन्ते ए कियहले
सेणं नेरइये एवमेव सर्वभा० । नतिम खामो कृष्णलेख्या नारका तिमिहोज पाछ नोपरे कण्ठो । गो० संज णाणामए केड पुरिसे बह समरमणिज्जाओ
भूमिभागो ओ ठिच्चा सव्वत्तं समन्ता समञ्जिलोएज्जाण । हेगौतम काइक पुरुष घणू समो धरतीरहिते सव्वत्ते धोक्कर जीवे । सेपुरिसे धरणीतलगयंपुरि

किञ्चिद्दूने द्वे गच्छते, ततो द्विगुणत्रिगुणाधिकक्षेत्रसम्भवा द्रव्यचिह्नतसूत्रस्य व्यञ्जिचारं यथासमानपृथिवीकमपरं कृष्णलेइयाकं नैरयिकमपेक्ष्याति विशुद्धोपि कृष्णलेइयाको नैरयिको मनागधिकं पश्यति नातिप्रभूतं, तथा दृष्टान्तेनोपपिपादयिपुराह-सेकेणष्ठेण जते । इत्यादि ॥ इयमत्र जात्र ना-यथा समज्जजागव्यवस्थित एव कश्चि द्विवाक्षितः पुरुष चक्षुर्नैर्मल्यवशात् मनागधिकं पश्यति न प्रभूततरं तथा विवक्षितोपि कश्चित् कृष्णले इयाको नैरयिकः स्वज्जूमिकानुसारेणातिविशुद्धोपि समानपृथिवीकमपरं कृष्णलेइयाकं नैरयिकमपेक्ष्य यदि परमवधिना मनागधिकं पश्यति नतु प्रभूततरं, कत्र समज्जजागस्थानीयाससानापृथिवीस्वज्जूमिकासमानाद्य कृष्णरूपा लेइया चक्षुःस्थानीयप्रवधिज्ञानमेतावताचैतदपि ध्वनितं यथा

ज्जूमिजागालं पल्लयं दुरुहिता २ सच्चत्तं समंता समञ्जिलोएज्जा तएणं से पुरिसे धरणितलगयं पुरिसं पणि हाय सच्चत्तं समंता समञ्जिलोएमाणे २ वज्जतरागं खेत्तं जाणइ जाव विमुद्धतरागं खेत्तं पासइ से तेणष्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-नीललेस्से नेरइए करहलेस्सं नेरइयं जाव विमुद्धतरागं खेत्तं पासइ । काउलेस्सेणं जते ! नेरइए नीललेस्सं नेरइयं पणिहाय उहिणा सच्चत्तं समंता समञ्जिलोएमाणे २ केवर्तियं खेत्तं जाण

ना सर्वतः समन्ता त्समञ्जिलोकमानः २ कियन्तं क्षेत्रं जानाति कियन्तं क्षेत्रं पश्यति ? गौतम । बहुतर क्षेत्रं जानाति बहुतर क्षेत्रं पश्यति, दूरतरं क्षेत्रं जानाति दूरतरं क्षेत्रं पश्यति, वित्तिमिरं क्षेत्रं जानाति वित्तिमिर क्षेत्रं पश्यति, विशुद्धतरं क्षेत्रं जानाति विशुद्धतरं

खेत्तं । केतली क्षेत्रं जाणै देखै । गो० वहुतरागं खेत्तं जाणइ वहुतराग खेत्तं पासइ । हे गौतम घणैक्षेत्रं जाणै घणैक्षेत्रं देखै । दरतरागं खेत्तं जाणइ दरतराग खेत्तं पासइ । दूर क्षेत्रं जाणै दरक्षेत्रं देखै । वित्तिमिरतरागं खे० जाणइ वित्तिमिरतराग खेत्तं पासइ । तिमररहित क्षेत्रं जाणै तिमररहितक्षेत्रं देखै । विमुद्धतराग खेत्तं जाणइ विमुद्धतरागं खेत्तं पासइ । एतलीविशेष विशुद्धक्षेत्रने जाणै विशुद्धक्षेत्रं देखै । सेकेण्डेणं भंते ए० । ते स्या माटे हेभगवन् । नीललेसेणं नेरइए करहलेस्सं नेरइयं पणिहाय जाव विमुद्धतरागंखेत्तं पासइ । नीललेस्सना नारको कृष्णलेइयाना नारकोपणे जा

विप्रकृष्ट क्षेत्रे जानाति नाप्यतिविप्रकृष्टं क्षेत्रं पश्यति किमिवत्वरमेव स्वल्पमेवाधिकं क्षेत्रं जानाति इत्वरमेवाधिकं क्षेत्रं पश्यति एतच्च सूत्रं समानं पृथिवीकृष्णलेश्यानैरयिकविषयमवसेयं मन्यथा व्यभिचारसम्भवात् तथाहि-सप्तमपृथिवीगतः कृष्णलेश्याको नैरयिको जघन्यतो गव्यूताद्वं जानाति उत्कर्षतो गव्यूतः । षष्ठपृथिवीगतः कृष्णलेश्याको जघन्यतो गव्यूतं उत्कर्षतः साद्वं, पञ्चमपृथिवीगतः कृष्णलेश्याको जघन्यतः साद्वं गव्यूतमुत्कर्षतः

तं जाणइ केवइयं खेत्तं पासइ ? गोयमा ! बज्जतरागं खेत्तं जाणइ बज्जतरागं खेत्तं पासइ, दूरतरागं खेत्तं जाणइ दूरतरागं खेत्तं पासइ, वित्तिमिरतरागं खेत्तं जाणइ वित्तिमिरतरागं खेत्तं पासइ, विसुद्धतरागं खेत्तं जाणइ विसुद्धतरागं खेत्तं पासइ । से केणठेण जंते ! एव बुद्धइ-नीललेसेणं नेरइए कण्हलेसं नेरइयं पणिहाय जाव विसुद्धतरागं खेत्तं पासइ ? गोयमा ! से जहानामए केइपुरिसे बज्जसमरमणिज्जात

तरकं क्षेत्रं पश्यति ? अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-नीललेश्यो नैरयिकः कृष्णलेश्याकं नैरयिकं प्रणिधाय यावद्विगुहतरं क्षेत्रं पश्यति ? गौतम । सयथा नाम कश्चित्पुरुषो बहुसमरमणीया द्रुमिजागात्पर्यंतं मारुह्य २ सर्वतः समन्ता त्समजिलोकयेत्, तदा स पुरुषो धरणिगतलग्नः पुरुषः प्रणिधाय सर्वतः समन्ता त्समजिलोकमानः २ बहुतरं क्षेत्रं जानाति यावद्विगुहतरं क्षेत्रं पश्यति तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-नीललेश्यो नैरयिकः कृष्णलेश्य नैरयिकः यावद्विगुहतरं क्षेत्रं पश्यति । कापोतलेश्यो जदन्त । नैरयिको नीललेश्य नैरयिकः प्रणिधायवाधि

स पणिहाय सव्वओम्मंता समभिलोपमाणा २ । ते पुरुष धरतोप्रति पुरुष प्रणिधाम अपेक्षाये सव्वले चौफेर समभिलोकमान जातेयके । नावइखेत्तं जाव पासइ जाव इत्तरियमेवं खेत्तं पासइ । घणाल्लेवने जालगे नदेखै जालगे थोडा लेवनेदेखै । सेकेणठेणे गोयमा कण्हलेसे येरइए जाव इत्तरियमेवं खेत्तं पासइ । तेमाटे इम कट्ठिवा हेगौतम कृष्णलेश्याना नारको थोडोलेव देखै । नीललेसेण भंते येरइए कण्हलेसे येरइयं पणिहाय ओडिणासव्वओम्मता समभिलोपमाणा २ । नीललेस्याना हे भगवन् नारकी कृष्णलेश्या नारको अपेक्षाये अवधिजान् सव्वले चौफेर । केवइयं खेत्तं जाणइ केवइयं

समभूजागव्यवस्थितः पुरुषः सर्वतः समन्तादजिलोकमानो गर्त्तागतं पुरुषमपेक्ष्य तिम्रभूततरं पश्यति, तथा पञ्चमपृथिवीगतः स्वभूमिकानुसारेणातिविशुद्धः कृष्णलेश्याको विवर्णितोपि नैरयिकः सप्तमपृथिवीगतः कृष्णलेश्याकमतिमन्दानुजागावधिर्नैरयिकः सप्तमपृथिवीगतः पश्यति मनागधिकत्रिगुणक्षेत्रसम्भवात्, सम्प्रति नीललेश्याकविषयं सूत्रमाह-नीललेश्यां जते। नैरय्य कश्चलेश नैरय्यं पणिहाय इत्यादि ॥ अक्षरगमनिकां सुगमा नवर ॥ वितिमरतराग खेत्त जाण्ड इति ॥ विगततिमिरं तिमिरसम्पाद्योज्जमी यत्र तद्विलिमिर इदमतिशयेन वितिमिरं वितिमिरतरं द्वयोर्विज्यंतरपितितरप्रत्ययः, ततः प्राकृतलक्षणात् स्वार्थकः प्रत्ययः पूर्वस्य च दीर्घत्वं, अतएव विशुद्धतरं निर्मलतरमतीव स्फुटप्रतिज्ञासमिति यावत् जावनात्स्वयं यथा धरणितलगतः पुरुषमपश्य पर्वतरूढपुरुषोऽतिदूरं क्षेत्रं पश्यति तदपि प्रायः स्फुटप्रतिज्ञासं तथा विवर्णितोपि नीललेश्याको नैरयिको योग्यतानुसारेणातिविशुद्धावधिकृष्णलेश्याकं नैरयिकमपत्यातिलितिमिरतरं स्फुटप्रतिज्ञासं च क्षेत्रं जानातीति, अत्र पर्वतस्था

इ क्षेत्रं खेत्तं पासड ? गोयमा ! वज्रतरागं खेत्तं जाण्ड वज्रतरागं खेत्तं पासड, दूरतरागं खेत्तं जाण्ड दूरतरागं खेत्तं पासड, वितिमिरतरागं खेत्तं जाण्ड वितिमिरतरागं खेत्तं पासड, विसुद्धतरागं खेत्तं

क्षेत्रं पश्यति । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-कापोतलेश्यो नैरयिको नीललेश्याकः नैरयिकः प्राणधाय यावद्विशुद्धतरं क्षेत्रं पश्यति ? गौतम । स यथा नामकः कश्चित्पुरुषो बहुसमरमणोया भूमिजागा तपर्वतमारुह्य २ द्वावपि पादौ उच्चैः कृत्वा सर्वतः समन्तात्समालोकयेत्

नगं विशुद्धतरं देखे । गोयमा सेजहाणामए कोइपरिसे बहुसमरमणिजाओ भूमिभागाओ पश्यं दुरुद्धिता २ । जगौतम तेजिस दृष्टाते काइ पुरुष घणो समरमणौक धरतौये एहवा पर्वतनेवासे चढाने । सञ्चओसमता समभिलोएजा । सधले चौफेर निर्मलदृष्टि जीवे । तेणं सेपरिसे धरणितलगयं पुसिं पाणिहाय सञ्चओसमता समभिलोएमाणे २ । तिवारे ते पृथिवीतले गया पुत्तपनौ अपेक्षाये ते सधले चौफेर जीतैयके । कहतरागंखेत जण्ड जाव तिसुद्धतरागखेत पासड । घणा क्षेत्रने जाणे देखे । संकण्ठणं गोयमा ए० । तेमाट गौतम इमकहै । नीललेशे णरइए क.प.नेस णेरइय जाव पा

गोमा उपरितनी छीया पथिवी अतिविशुद्धा य स्त्रभूमिकावृत्तरेण नीललेउमा परणितलस्यानीया अयस्तनी कृष्णलेउमा य चक्षु स्थानीयमउपि
 घानमिति, सम्राति नीललेश्याक मपेक्ष्य कापोतलउमाविविधय मूत्रगाह काचलेखण ज्ञाते । नेरडय नीललेउमा नेरडय पणिहायेत्यादि ॥ अक्षरगमनि
 का सगमा ॥ नवर दोवि पाय उद्यावडता इति ॥ द्वावपि पाटी उच्च कृत्वा द्वावपि-पाठो उत्पादयेत्यर्थः । जायनात्त्रियं यथा पयतस्योपरि वृ
 द्धमारूढः सर्वत समन्तादवलोकमानो बहुतर प्रसर्गति स्पष्टतरच तथा कापोतलउयो नैरयिको पर नीललेश्याक्रमयद्य प्रसून क्षेत्रमवधिना जाना
 ति पश्यति च तदपि च स्पष्टतरमिति इह युक्तस्थानीयाः कापोतलउया उपरितनी च पृथिवी पर्वतस्थानीय पृथिवी पर्वतस्थानीया नीललेश्या वृ

जाण्ड विसुद्धतरागं खेत्तं पासड । से कंणछेण जते ! एवं बुद्ध-काउलेसेण नेरडए नीललेम नेरडय प
 णिहाय जाव विसुद्धतरागं खेत्तं पासड ? गोयमा ! से जहानामए कंडपरिसे वज्जसमरमणिज्जाउ नूभि
 जागाल पण्यं दुरुहित्ता २ दोवि पाए उद्यावडता सच्चत्तं समंता समज्जिलोएज्जा तएणं से पुरिसे धरणि

स पुरुषो धरणितलगत पुरुष प्राणिधाय सर्वतः समन्तात्समज्जिलोकमानः २ बहुतर एव जानाति यावद्भुतर क्षेत्र पश्यति तत्तैनार्थेन गीतम् ।
 एवमुच्यते-कापोतलउयो नैरयिको नीललेश्याक नैरयिक यावद्विशुद्धतर क्षेत्र पश्यति । कृष्णलेउयो जदना । जीयः कतिपु ज्ञानेषु जवेत् २

मर नीललेश्याना नारको इम जालगे विशुद्धपणे देखे । काउलेमेण भंते नेरड नीललम नरडय पणिहाय भोहिणा मच्चोसमंता समभलोमणि २ ।
 कापोतलशाना इभगवन नारको नीललेश्या नारकोनो अपेक्षायें अविज्ञाने करी मथले चोफेर जोवताथका । करअं स्पेत्त जाय गामद । केत
 लो एव जालगे जाणे देखे । गोयमा वद्धतराग जाव पासड जाव विसुद्धतराग खेत्तं पासड । इगीतम ज्ञानोद्येवने जाणे देखे जालगे विशुद्धपणे देखे ।
 सेकोण्डेणभते ७० । तेजिम इभगवन इमकक्षा । काउलेमेण नरडय जाव विसुद्धतरागं खेत्तं पासड । कापोतलेश्याना नारको जालग विशुद्धपणे जाणे
 देखे । गोयमा सेजहानामए कंडपरिसे वज्जसमरमणिज्जाओभिभागाओ पण्यं दुरुद्ध । इगीतम तेजिम दृष्टाते तेकोई पुरुष चो समरमणो ज धर

तीया च पृथिवी चतुःस्थानीयसवधिज्ञानमिति । सत्यति का लेश्या कतिपु ज्ञानेषु लज्यते इति निरूपयितुं काम आह-कणहलेसेणं जते । जीवे क
इसु नाणेषु होज्जा इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्र सुगम, जगवानाह-गौतम । द्वयो स्त्रिषु चतुर्षु च ज्ञानेषु जवति तत्र द्वयो राजिनिबोधिकश्रुतज्ञानयो
स्त्रिषु आग्निनिबोधिकश्रुतावधिज्ञानेषु यदि पाग्निनिबोधिकश्रुतमनःपर्ययज्ञानेषु इहावधिरहितस्यापि मनःपर्ययज्ञान सुपजायते सिद्धमाश्रुतादा

तलगयं पुरिसं पणिहाय सच्चल समता समजिलोएमाणे २ बज्जतराग खेतं जाणइ जाव विमुहतरागं खे
त्तं पासइ से तेणहेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-काउलस्से नेरइए नीललेस नेरइयं जाव विमुहतरागं खेतं
पासइ । कणहलेसेणं जते ! जीवे कइसु नाणेषु होज्जा ? गोयमा ! दोसुवा तिसुवा चउसुवा नाणेषु हा
ज्जा, दोसु होज्जमाणे आग्निनिबोधियसुयनाणेषु होज्जा, तिसु होज्जमाणे आग्निनिबोधियनाणे सुयनाणे

गौतम । द्वयोस्त्रिषु वा चतुर्षु वा ज्ञानेषु जवेत् । द्वयोर्जवन् आग्निनिबोधिकश्रुतज्ञानयो स्त्रिषु जवन्नाग्निनिबोधिकश्रुतावधिज्ञानेषु जवेत्,
अथवा त्रिषु जवन्नाग्निनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानमनःपर्ययज्ञानेषु जवेत्, चतुर्षु जवन्नाग्निनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञानमनः पर्ययज्ञानेषु ज

तो एहवै पर्वते चढौने । दुक्ख २टोपाए उच्चाविय सच्चओसमता समभिलागज्जा ततणं संपुरिसे पवयगय । दुखे २ वपग जंचाकरीन सच्चल चीफेर
जीवे तिम पर्व ऊपर समैपम रह्यो पुरुष । धरणिगतलगयच पुरिम पणिहाय मच्चआसमंता समभिलोएमाणे २ । धरणीगत पणधने सपले चीफेर सम वि
लीकतेथके । वइतरागंखेतं जाणइ जाव वितिमिरतराग खेतं पासइ । जिम चणांचव जाणे देखे जालगे तिम ए पिण निमंत्तजेव देखे । सेकेणहेण
गोयमा ७० । तंमाटे हेगौतम इमकच्छो । काउलसेणं नेरइए तचेव जाव वितिमिरतराग खेतं पासइ । कापोतलेश्याना नारकी जालगे नीललेश्या
ना नारकीपणे तिमहोज जालगे जेवदेखे जाण्हे पिण । निवइलसणं भंत जीव कइसु नाणेषु होज्जा । कणहलेसेणं जते । जेगौतम दोसु तौन चारहवे । दोसु होज्जमाणे आग्निनिबोधियनाणे सुयनाणेषु होज्जा । वज्ञान जहं

यनेकज्ञ स्तथाप्रतिपादना दन्यत्र विवित्राप्रतिज्ञानं तदावरणक्षयोपशमसामग्री तत्र कस्यापि चारिनिर्णो ऽप्रमत्तस्यामर्षोषध्याद्यन्यतमकतिपयल
 ऽथिसमन्वितस्य मनःपर्यायज्ञानावरणक्षयोपशमनिमित्तसामग्री तथारूपाध्यवसायादिलक्षणा सम्पद्यते । नत्ववधिकानावरणाक्षयोपशमनिमित्ता,
 तत स्तस्य मन पर्यवज्ञानमेव जयति । ननु मन पर्यवज्ञानमतिविशुद्धस्योपजायते कथंलेश्याच सक्तिष्टाध्यवसायरूपा ततः कथ कथंलेश्याकस्य
 मनःपर्यायज्ञानसम्भव उच्यते-इह लेख्याना प्रत्येकमसङ्ख्यलोकाकाशप्रदशप्रमाणान्यध्यवसायस्थानानि तत्र कानिचित् मन्दानुज्ञागा न्यध्यवसायस्था
 ना न्यप्रमत्तसयतस्यापि लभ्यते अतएव कथनीलकापोतलेख्या अन्यत्र प्रमत्तसयताना गीयते मनःपर्यवज्ञान च प्रथमतो प्रमत्तसयतस्योत्पद्यते त

लहिनाणेषु होजा, अहवा तिसु होज्जमाणे अग्निणिबोहियणाणसुयणाणमणपज्जवनाणेषु होजा, चउ
 सु होज्जमाणे अग्निणिबोहियणाण सुयणाणलहिनाणमणपज्जवनाणेषु होजा, एवं जाव पम्हलेसे सुक्क
 लेसेणं जंतं ! जीवे कइसु नाणेषु होजा ? गोयमा ! दोसुवा तिसुवा चउसुवा एगंमिवा होजा, दोसु हो

वेत्, एव यावत्पल्लेश्यः । चतुर्षु जवन्नाग्निनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानाधधिज्ञानमनःपर्यवज्ञानेषु जवेत् । एव यावत्पल्लेश्यः । श्रुतलेश्यो ज
 दन्त । जीवः कतिपु ज्ञानेषु जवेत् ? गोतम । द्वयोर्वा त्रिषुवा चतुर्षु वा एकास्मिन्वा जवेत्, द्वयोर्भवन्नाग्निनिबोधिभकज्ञान (प्रवृत्ति) एव य

ने एवे तद्धने मतिज्ञानानवरणीय श्रुतज्ञानद्वय । तिसुहोज्जमाणे अग्निनिबोहियणाणे सुयणाणे बोहियणाणेषु प्रहवा तिसुहोज्जमाणे । तोनहुवं तद्धने मति
 श्रुत अधधिज्ञानश्रुते अथवा २ ज्ञानद्वये । अग्निनिबोहियणाणे सुयणाणे मणपज्जवनाणेषु होज्जा चउसुहोज्जमाणि । मतिज्ञान श्रुतज्ञान मनपर्यवज्ञान पिण हुवे
 मनपर्यवज्ञानावरणक्षयोपशम तथा रूप अध्यवसाय कीर प्रमत्तसाधने । अग्निनिबोहियणाणे सुयणाणे बोहियणाणे मणपज्जवनाणेषु होज्जा । मनप
 र्यवज्ञान पिण ४ एवे मतिज्ञान श्रुतज्ञान अधधिज्ञान मनपर्यवज्ञान पण्डित्वे । एवं जाव पम्हलेसे सकलेशेणं भंते जीव कइसु नाणेषु होज्जा । इम जा
 लगे पञ्चलेशा कहिनी शुक्कलेशाना जीवने कंतसाज्ञान हुवे । गोयमा दोसुवा तिसुवा चउसुवा एगंमिवा होज्जा दोसुहोज्जमाणे । इगोतम दीयहुवे अथ

तः प्रसन्नसंयतस्यापि लज्यते इति सम्भवति कृष्णलेश्याकस्यापि मनःपर्यवज्ञानं चतुर्धाजिनिबोधिकश्रुतावधिमनःपर्यवज्ञानेषु ॥ एवं जाव पक्षलेसे
इति ॥ एव कृष्णलेश्योक्तेन प्रकारेण तावद्वक्तव्यं यावत्पटल्लेश्या किमुक्तं ज्ञाति नीललेश्याकापोतल्लेश्यतेजोल्लेश्यपटल्लेश्य श्रुतप्रकारेण द्वयोः स्त्रि
पु चतुर्धुवा ज्ञानेषु ज्ञानीयः सचैवं-नीललेश्येण ज्ञाते । जीवे कइसु नाणेषु होज्जा ? गोयमा ! दोसुवा तिसुवा चउसुवा नाणेषु होज्जा इत्यादि ॥
शुक्ललेश्येषु विशेषः इति त पृथक् वक्ति-सुक्ललेश्येण भते । इत्यादि ॥ इह शुक्ललेश्यायामेव केवलज्ञान न लेश्यान्तरे ततः शेषलेश्याकंज्यो स्य शुक्ल
लेश्यस्य विशेषः ॥ इति श्री मलयगिरिविरचिताया लेश्यापदस्य तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ३ ॥ उक्तस्तृतीय उद्देशकः सम्प्रति
चतुर्थं आरज्यते तत्र चेदमादावधिकारगाथा ॥ परिणामवन्नेत्यादि ॥ प्रथमः परिणामाधिकारी द्वितीयोवर्णाधिकारः तृतीयोरसाधिकारः चतुर्थो

ज्जामाणे ज्ञातिणिबोहियमाणे एवं जहेव करहलेसाणं तहेव ज्ञाणियव्वं जाव चउहिं एगंमि होज्जमाणे एगं
मि केवलणाणे ॥ इति पन्नावणाए जगवतीए लेस्सापदे ततिउं उद्देशो सम्मत्तो ॥ ३ ॥ परि
णामवन्तरसगं धसुद्धञ्चप्पसत्यसंकिलिठुरहा । गतिपरिणामपदेसो वगाहवग्गणठाणाणमप्पबज्जं ॥ १ ॥ क

थैव कृष्णलेश्यानां तथैव ज्ञातव्यम् यावच्चतुर्जरेकस्मिन् जवन्नेकस्मिन् केवलज्ञाने जवेत् ॥ इति श्री मदुपाध्यायरामचन्द्रगणि शिष्य नानक
चन्द्र विरचिते प्रज्ञापनानुवादे लेश्यापदस्य तृतीयोद्देशकः ॥ ३ ॥ १७ ॥ परिणामवर्णरसगन्धशुद्धाप्रशस्तसंक्लिष्टोष्ण-गति

वा तीनहुवे अथवा चारहुवे एक केवलज्ञान पिणहुवे दोयहुवे तेहने । आभिणि० एवं जहेव करहलेसाणं तहेव भाणियव्वा जाव चउसुहोज्जा । मति
श्रुत इम जिम कृष्णलेश्याने कइयो तिम कहिवो जालगे चार हुवे । एगंमिहोज्जमाणे एगे केवलणाणेषुहोज्जा । तेहने एक केवलज्ञानी होज हुवे । पणव
णाणलेसापए तइओद्देशो सम्मत्तो । इति प्रज्ञापना लेखाद्वार पदनी तीजोउद्देशो समाप्त थयो ॥ ३ ॥ परिणाम वख रस गंध सुध प
संसत्ये । परिणामाधिकार २ वख २ रस ३ गंध ४ शुद्ध ५ प्रशस्त अप्रशस्त ६ । संकिलिठुरहा गति परिणाम पएसोणाहणावगाहणा ठाणमप्पबहु ।

गत्याधिकारः पञ्चम शुद्धाधिकारः षष्ठः प्रज्ञास्ताप्रज्ञास्त्याधिकारः सप्तमः संक्लिष्टासंक्लिष्टाधिकारः अष्टमः सप्तज्ञाताधिकारी नवमो गत्याधिकारी दशमः परिणामाधिकारः एकादशः प्रदेशप्ररूपणाधिकारी द्वादशोवगाहाधिकारः त्रयोदशो वर्गणाधिकारः चतुर्दशस्थानप्ररूपणाधिकारः पञ्चदशोत्पवद्धत्वाधिकारः, तत्र प्रथमपरिणामलक्षणमभिधितुं यौसा परिणामो वक्तव्यः स्ता एव लेइया प्रतिपादयति-कड्या जते । लसानं पकत्तानं इत्यादि ॥ इदं सूत्रं प्रागप्युक्तं परं परिणामाद्यर्थं प्रतिपादनार्थं नूय उपन्यस्त ॥ सैनूय जते । इत्यादि ॥ अथ जदन्त । कृष्णलेइयायोग्यानि द्रव्याणि नीललेइयायोग्यानि द्रव्याणि प्राप्यान्योन्यावयवस्पर्शनासाद्य तद्रूपतया नीललेइयारूपतया कृष्णलेइयास्वभाववाची, नीललेइयास्वभावतया इत्यर्थः, नूयः २ परिणमतीति योगः तत्स्वभावतद्गुणादिरूपतया जवति ततश्चाह-तद्गुणतया तद्गुणतया तत्स्पर्शतया सर्वत्रापि तच्छब्दनीललेइयायो

इणं जते लेसानं पं० ? गोयमा ! ललेस्सानं पं० तं०—कणहलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा । से नूणं जते ! कणहलेस्सा नीललेसं पप्प तारुवत्ताए तावत्तत्ताए तामंधत्ताए तारसत्ताए ताफासत्ताए भुज्जो २ परिणमड

परिणामप्रदेशावगाहवर्गणास्थानमल्पवद्ध ॥ १ ॥ कति जदन्त । लेइया प्रज्ञप्ता ? गीतम । षट् लेइयाः प्रज्ञप्तास्तद्यथा—कृष्णलेइया यावच्छुक्कल इया । अथ नूनं जदन्त । कृष्णलेइया (योग्यानि द्रव्याणि) नीललेइया (नीललेइयायोग्यानि द्रव्याणि) प्राप्य तद्रूपतया तद्गुणतया तद्गुणतया

संक्लिष्ट असंक्लिष्ट ७ चरण ८ गति ९ परिणाम १० प्रदेश ११ अवगाहना १२ वर्गणाधिकार १३ स्थानप्ररूपणा १४ उत्पवद्धत्व १५ । कणभत लेस्सा पं० । केतलेभदे लेइयाकडो । गोयमा कलेस्सा पं० तं० । जं गीतम कलेस्सा कडो तेकडैकै—कणह जाव सुक्कलेस्सा । कण्ण यावत् शुक्कलेइया । संपूर्णभंते कणहलेसा नीललेसं पप्प तारुवत्ताए तावत्तत्ताए तामंधत्ताए तारसत्ताए ताफासत्ताए भुज्जो २ परिणमति । तेनिथे हेभगवन् कण्णलेइया नीललेइया पणे पामो कण्णलेइयानां द्रव्य नीललेइयापणे रूप पामे उपपत्तये मत्तपणे रसपणे स्रष्टपणे वार २ माहोमाहि परिणामकदि परिणमे । इंता गोयमा कणहलेसा नीललेसं पप्प तारुवत्ताए जाव जाव भुज्जो २ परिणमति । हा गीत कण्णलेइया नीललेइया प्रते पामे रूपपणे जिम वर २ परिण

तस्यं, एवं गीतमेत प्रश्ने कृते जगवानाह-हंतागोयमा । इत्यादि ॥ हंतैत्यनुमतौ अनुसतमेतत् गीतम् । कृष्णलेश्या नीललेश्याप्राप्येत्यादि प्राग्व
त्, इयमत्र जावना यथा कृष्णलेश्यापरिणतो जतस्तिर्यग्मन्धोवा जवानरसक्तान्तिशिकीर्षु नीललेश्यायोग्यानि दृग्वाणि शक्नोति तदा नीललेश्या

दूषि पप्य सुद्धंवा वत्ये राग पप्य तारुवहाए तावन्तताए ताफारात्ताए भुज्जो २ परिणमइ सं तेगछेणं
गोयमा ! एव वुच्चइ-किरहलेसा नीललेश पप्य तारुवहाए जाव भुज्जो २ परिणमइ, एवं एतेण अग्नि

प्य पट्टलेश्या शुक्ललेश्या प्राप्य यावद्भूषीभूय परिणमति । अथ नून जदन्त । कृष्णलेश्या नीललेश्या कापीतलेश्या तजोलेश्या पट्टलेश्या
शुक्ललेश्या प्राप्य तद्रूपतया तद्वर्णगन्धरमस्पर्शतया भूषीभूय परिणमति ? गीतम् । कृष्णलेश्या नीललेश्या प्राप्य यावच्छुक्ललेश्या प्राप्य तद्रूप

रूपपणे वर्णपण गन्धपण यावत् बार बार परिणमै । सेकोट्टण भंते ७० । तस्य भाट हेमगवन् इमकछ । कृष्णलेश्या नीललेश्या पप्य जाव सुक्ललेश पप्य
जाव भुज्जो २ परिणमति । कृष्णलेश्या नीललेश्या पामोने जालग शुक्ललेश्या पामोने कपाटिक्क जालग परिणमै । गोयमा मज्झा णामण वरुणियम
णि सिवा णियडसत्तएवा नोलमु० लोचियसु जालिन्नु सुक्लिन्नु आइयमाणता कवत्ताए जाव भुज्जो २ परिणमति । हे गीतम् तेजिम दृष्टाते वेत्थेम
णिने कालेसूचकरो नालीसूचकरो रातसूचकरो पीलेसूचकरो धम्मलेसूचकरो संगमविशेषेकरो पगरा पैथके तथा जपर भूकैथके यदाकृत्त संगम विशेषो
त् तेत्तवैरूपे करी जा बारबार परिणमै । सेतण्डण गोयमा ७० । तमाट गीतम् इमकछ । कथंलेभा नीललेश पप्य जाव सुक्ललेश पप्यता कवत्ताए
जाव परिणमइ । कृष्णलेश्या नीललेश्या जालगे शुक्ललेश्यासे पामोने कपाटिपणे जालगे परिणमै । सेण्णं भंते नीललेश किण्डलेसं जाव सुक्ललेश पप्य
तारुवहाए जाव भुज्जो २ परिणमइ । तेनिये हेमगवन् नीललेश्या कृष्णलेश्या जालगे शुक्ललेश्या पामोने कपाटिके बार २ परिणमै । इता गोयमा
एवचेथ एवं काठलेसा णियडलेसं नील तेव पत्त सुक्ललेसं पप्य । हा गीतम् इमहोज इम कापीत कृष्ण नीललेश्या तेजो पट्ट शुक्लने । एवं तेवलेसा
किण्डलेस नोल काठ पट्ट सुक्ललेस पप्य । इम तेजोलेश्या कृष्ण नील कापीत पट्ट शुक्ल पामोने । एव पट्टलेसा कपड नील काठ तेव सुक्ललेसं पप्य ।

योग्यद्रव्यसम्पर्कत स्थानि कृष्णलेइयायोग्यानि द्रव्याणि तयात्पजीवपरिणामलक्षणं सहकारिकारणमासाद्य नीललेइयाद्रव्यरूपतया परिणमन्ति, पु
द्वलाना तथा २ परिणमनस्वभावत्वात्, केवलनीललेइयायोग्यद्रव्यसाचिख्या नीललेइयापरिणतः सन् काल कृत्वा जवांतरे समुत्पद्यते, उक्तञ्च-य

लावेण नीललेइसाणं काउलेस्स पप्प काउलेसा तउलेस्सं पप्प तेउलेसा पम्हलेस पप्प पम्हलेसा सुक्कलेसं
पप्प जाव जुज्जो २ परिणमइ । से नूणं जन्ते ! कएहलेसा नीललेस्स काउलेस्सं तेउलेस्स पम्हलेस्सं सुक्क
लेस्सं पप्प तारुवत्ताए तावन्धतागंध तारसताफासत्ताए जुज्जो २ परिणमइ ? हता गोयमा ! कएहलेस्सा

प (प्रज्ञात) यावत्तत्त्वगतया ज्ञो नूय परिणमति । अथ कनार्थेन जदन्त । स्वमुच्यत कृष्णलेइया नीललेइया प्राप्य यावच्छुक्कलेइया प्राप्य
तद्रूप (प्रज्ञाति) यावद्ज्ञो नूयः परिणमति ? गौतम । स यथा नाम वैदूर्यमणिः स्यात्कृष्णसूत्रे वा नीलसूत्रे वा लोहितसूत्रे वा हारिद्रसूत्रे
वा शुक्लसूत्रे वा दृतः सन् तद्रूपतया यावद्ज्ञो नूयः परिणमति ततो नार्थेन गौतम । स्वमुच्यत-कृष्णलेइया नीललेइयां यावच्छुक्कलेइयां प्राप्य

इम पद्म कृष्ण नील कापीत तेजो शुक्ल परस्परै पारिणमे । सेणूण भन्ते सकलमा कएह नील काज तेउ पम्हलेस पप्प । तेनिसै हेमगवन् शुक्ल कृष्ण लो
न कापीत पद्मलेइया पामोने । एव पम्हलेसा कएह नील काज तेउ सकलेमेणं पप्प । इम पद्म कृष्ण नील कापीत तेजो शुक्ल परस्परै परिणमे । सेणू
ण भन्ते सुक्कलेसा कएह नील काज तेउ पम्हलेस पप्प जाव भज्जा २ परिणमइ । तेनिसै हेमगवन् शुक्ल कृष्णलेइया नील कापीत तेजो पद्म पांमोने
जालगे वार २ परिणमैं । हंता गोयमा तंच कएहलेसाण भन्ते केरसिया वणणं पं० । हागौतम तिमहोज परिणमे कृष्णलेइया नील कापीत तेजो पद्म पांमोने
वो कल्लो । सेजहाणामण जोमूतएवा अंजण इवा खुं जणीइवा कज्जलेइया गवलइवा गयलवलइवा जंबूफलेइवा । ते जिम दृष्टाते ते लोकाप्रसिद्ध यथा
नामैं जोमूतवालाहकने संयोगेभर्या वर्षा वाशब्द उपमानन्तरनो अपेजाये अजनसी वौराजन तथा रत्नविशेष धंजन काजल मदिधनो चामडो जाव
फल स्याम । अह आरिठएवा परदुहेइवा भग्नेइवा भग्नावलोएइवा गयनिलभेइवा किण्ह केसरेइवा आगासत्थिगलइवा किण्ह सोएइवा किण्ह कस

॥

जेषाद् दद्याद् परिधाइता कालं करेड तस्से उववज्जड इति ॥ तथा सएव तियंग्मनुष्यीवा तस्मिन्नेव जवे वर्त्तमानो यदा कृष्णलेश्यापरिणती
 भूत्वा नीललेश्याजावन परिणमते तदापि कृष्णलेश्यायोग्यानि द्रव्याणि तत्कालगृहीतनीललेश्यायोग्यद्रव्यसम्पर्कतो नीललेश्यायोग्यद्रव्यरूपतया
 परिणमत, अमुमेवार्थदृष्टान्तेन विजायिषु प्रथम प्रश्नसूत्रमाह-सकण्ठण जते । इत्यादि । सुगम जगवानाह-से जहानामए खीरे इत्यादि ॥
 ततः लोकप्रसिद्ध यथानामक गोक्षीरमजाक्षीर महिषीक्षीर मित्यादिनामक क्षीर “ दूषिडति देशीवचनात् ” एतन्मथित । तत्र प्राप्यान्योन्यावय
 वसुस्पर्शनाविजाग गत्वा यथावा शुद्ध मलरहित समलेहि रागपदपद्यमानोपि तथारूपो न लगति ततवक्त-शुद्ध वस्तु चेल रन्यत अनेनति रा
 ग करणेचज्, त मजिष्टाटिक प्राप्य तद्रूपतया मजिष्टादिरागद्रव्यस्वभावतया एतदेव व्याचष्ट, तद्वर्णतयेत्यादि ॥ सुगम, तथा कृष्णलेश्यायोग्या
 नि द्रव्याणि नीललेश्यायोग्यानि द्रव्याणि प्राप्य तद्रूपतया परिणमति इयमत्र जावना यथा क्षीरलक्षणकारणगतरूपादय स्तक्रूपादिजाव प्रति
 पद्यन्ते यथावा शुद्ध वस्तुलक्षणकारणगताः रूपादयो मजिष्टादिरागद्रव्यरूपादिजाव प्रतिपद्यन्ते तथा कृष्णलेश्यायोग्यद्रव्यरूपकारणगता रूपादयो
 नीललेश्यायोग्यद्रव्यरूपादिजाव प्रतिपद्यन्ते, से सकण्ठणमित्याद्युपसत्कारवाक्य सुगम, एवं नीललेश्या कापीतसेश्या प्राप्येत्यादीन्यपि चत्वारि सूत्रा

नीललेस्स पप्प जाव सुक्कलेसं पप्प तारूव जाव ताफासत्ताए जुज्जो २ परिणमड । से केणठेणं जते !
 एवं वुच्चइ-किण्हलेस्सा नीललेस जाव सुक्कलेस पप्प तारूव जाव जुज्जो २ परिणमड ? गोयमा ! से ज

तद्रूपतया यावद्भूयोभूय परिणमति । अथ नून जटल । नीललेश्या कृष्णलेश्या यावच्छुक्कलेसया प्राप्य तद्रूपतया यावद्भूयोभूय परिणम

बोरेइवा किण्हवधजावइणइवा सबेयारूवे । नीलां आरांठानोफल कांडल जेइवां स्याम भमरा भमरौनोअणि जेइवां ज्ञायीना बालक जेइवी काला
 केय जेइवा आकाश शरत्काले मेघना अम्भ कालीशशीक जेइवी कालीकपायर जेइवा एइवा कालानोपरे णइवीकै कृष्णलेश्या । गोयमा णांइण्डेसम
 डे । हेमोतम नही एअर्थे समर्थ । किण्हलसाए अणिइयारयाचं अकातरियाचं अणुपयतरियाचं अमणुसतरियाचं धणंण प० । कृष्णलेश्या ए पति

व तान्यपि कृष्णलेश्यायोग्यानि द्रव्याणि तत्तन्नीलादिलेश्यायोग्यद्रव्य सम्पर्कत स्तद्रूपतया परिणामते इत्येतावता अंशेन दृष्टान्ती न पुन र्यथा वै
 दूर्यमणिः स्व २ रूपमजहान स्तत्तदुपाधिद्रव्यसम्बन्ध स्तत्तदाकारमात्रजाजितया परिणामते तथैतान्यपि कृष्णलेश्यायोग्यानि स्व २ रूपमजहाना
 न्येव द्रव्याणि तत्तन्नीलादिलेश्यायोग्यद्रव्यसम्पर्कत स्तत्तदाकारमात्रधारितया तद्रूपतया परिणामते इत्यनेनांशेन तिरिश्चां मनुष्याणां च लेश्या
 त् उत्कर्षतः स्थितिसम्भवात्, तदेवं तदन्यलेश्यापञ्चकपरिमाणनिकृत्य लेश्याविषयं सूत्रमुक्त-यवं नीलादिलेश्याविषयाण्यपि प्रत्येक तदन्य
 लेश्यापञ्चकपरिमाणमधिकृत्य पञ्चसूत्राणि वक्तव्यानि। तदेवं तिर्यङ्मनुष्याणां जवंसकान्तौ शेषकालं च लेश्याद्रव्यपरिणाम उक्तो देवनैरयिक
 सत्त्वानि तु लेश्याद्रव्याण्यजवक्ष्यमवस्थितानि यत्तदन्यलेश्याद्रव्यसम्पर्कत आकारमात्र तदत्रैव वक्ष्यते ततः उक्तपरिणामलक्षणाधिकारो ऽधुना

लेस्सं नीलतेउपम्हसुक्कलेस्सं, एवं तंउलेस्सा किराहनीलकाउपम्हसुक्कलेस्सं, एवं पम्हलेस्सा कराहनीलका
 उतेउसुक्कलेस्सं पप्प जाव जुज्जो २ परिणमइ ? हंता गोयमा ! तंचेव । से नूणं जंते सुक्कलेस्सा किराह
 नीलकाउतेउपम्हलेस्सं पप्प जाव जुज्जो २ परिणमइ ? गोयमा ! तंचेव । कराहलेस्साणं जते ! वन्तेणं
 केरिसया पं० ? गोयमा ! से जहानामए जीमूतेइवा अज्जणेइवा खजणेइवा कज्जलेइवा गवलेइवा गवल
 वलइएवा जवूफलेइवा अहाअरिष्ठएवा परपुष्ठेइवा जमरेइवा जमरावलीइवा गजकलजेइवा किराहकेसर

यथा नाम जीमूत इति वा अजन इति वा कज्जल इति वा गवलमिति वा गवलवल्यिक इति वा जम्बूफल इति वा आर्द्रारिष्टका वा पर
 पुष्ट इति वा जमर इति वा जमरावलीति वा गजफलज इति वा कृष्णकेसर इति वा आकाशयिग्गल इति वा कृष्णशोक इति वा कृष्ण

सुकोइवा सुकपिच्छेइवा सामाइवा वणराइइवा उच्चनणइवा । ते जिम दृष्टान्ते भीगोरौनीपाख जेहवा नीलवास जेहवी नीलाइवे तेहना पांख जेहवी
 सुवटारौखी सुवटारौ पाखसरीखी सामाप्रियंगु वनराजानानां नै नीलगौदत्त । परेवइलौवाइइवा मारगिवाइवा इलधरवसणेइवा अयसिकुस

विजावनीयानि । तदेवं पूर्वस्था २ । लेश्याया उत्तरा २ लेश्या प्रतीत्य तद्रूपतया परिणमनमुक्त मिदानीमेकैकस्या लेश्याया यथायोग क्रमेण शोषमस्तलेश्यापरिणमनमाह-सेनूय भते । कण्ठलेसा नीललेस काउलेसमित्यादि ॥ वाशब्दो ऽत्र सर्वत्राप्यनुक्तो द्रव्यपुः । नीललेश्यावा कापोतलेश्यावा यावत् शुक्ललेश्यावा एकस्या लेश्यायाः परस्परविकरुद्धतया युगपदनेश्यापरिणामासम्भवात्, शोषाक्षरगमनिका प्राग्वत् अत्रैवायं दृष्टान्तमभिधित्सु रिदमाह-संकेषाद्यं भते । इत्यादि ॥ सुगम, नवर यथा वैद्युयमणिरिकएव तदुपाधिद्रव्यसम्पत्तस्तत्तद्रूपतया परिणमति तथैद्रव्याणां सामस्त्येन तद्रूपतया परिणामाज्युपगमात्, अन्यथा नैरयिकदेवसत्कलेश्याद्रव्याणामिव तियग्मनुष्याणामपि लेश्याद्रव्याणां संव्यास्य २ रूपापरित्यागेन चिरकालमवस्थानसम्भवात्, यदुत्कर्षतोप्येषामन्तर्भूतलक्षण स्थितिपरिमाणं मन्यत्रोक्तं तद्विरुद्धे तत्प्योपमत्रपमपि याव

हानामए बेरुल्लिया मणीसिया किरहसुत्तएवा नीलसुत्तएवा लोहियसुत्तएवा हालिहसुत्तएवा सुक्किलसुत्तएवा
 ष्याइयसमाणे तारुवत्ताए जाव जुज्जो २ परिणमति से तेणठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-करहलंस्सा नीलले
 स्सं जाव सुक्कलेस्सं पप्प तारुवत्ताए जाव जुज्जो २ परिणमइ । से नूनं जंते ! नीललेस्सा किरहलेस्सं
 जाव सुक्कलेस्सं पप्प तारुवत्ताए जाव जुज्जो २ परिणमइ ? हंता गोयमा ! एवंचेव, काउलेस्सा किरह

ति ? इत्त गोतम । एव चैव, एवं कापोतलेश्या कृष्णलेश्यां नील तेजः पट्न शुक्ललेश्यां । एव तेजोलेश्या कृष्णनीलकापोतपट्नशुक्ललेश्या । एव पट्नलेश्या कृष्णनीलकापोततेजः शुक्ललेश्यां प्राप्य यावद्भूयो भूयः परिणमति ? इत्त गोतम । तच्चैव । अथ नूनं जदन्त । शुक्ललेश्या कृष्णनीलकापोततेजः पट्नलेश्यां प्राप्य यावद्भूयो भूय परिणमति ? गोतम । तच्चैव । कृष्णलेश्या जदन्त । वर्धेन कीदृशी प्रज्ञप्ता ? गोतम । स

अथ अनिष्टतर घणी कासोकाति स्यामकै एहवी बौजोवस्तु स्यामनयो अप्रियतर एहवी अपनोज्ञानतर उत्कृष्टपण्णमाटे एहवी वर्धे कृष्णलेश्यानी क
 ह्या । नीललेसाण भते केरसिया वण्णे पं० । नीललेश्यानी हंभगवन् केहवी वर्धेकच्छी । सेजहाणामए भिंगेइवा भिंगपत्तेइवा चासेइवा चांसपिच्छेइ

वर्णाधिकारमजिचित्सुराह-कणहले साण जंते । वत्तेणं केरिसया पन्नता इत्यादि ॥ कृष्णद्रव्यात्मिका लं इया कल्लेइया कृष्णलं इयायोग्यानि द्रव्याणीत्य
थ, तथामेव वर्णादसम्भवात्, ननु कृष्णद्रव्यजनिता न व रपा कृष्णलेइया तस्यावर्णाद्ययागात्, जदन्ता । कादृशी वर्णेन प्रजप्ता ? जगवानाह ! गो
तम । स लोकाप्रसिद्धो यथानामको जीमूत इति या जीमूतांयलाहक सचेत् प्रावृट्प्रारम्भसमयजावी जलजृतो वदितव्य तस्यैव प्रायो तिजाल मसम्भ
वात्, इतिज्ञाए उपमानजृतवस्तूना मपरिसमाप्तिद्यातिका वा शब्द उपमानान्तरापक्षया समुत्पन्नं गवं सवत्र इति वा शब्दो द्रष्टव्यो । अजन्तं सौंघी
राजन रजविशयोवा राजन दीपमल्लिका मलः रां । अन्यक्ताः शकटाक्षपणोद्भवमित्यपरे । कज्जलं प्रतीत गवल माहिपण्ण तदापचापरितनत्यग्
जागोपसारण द्रष्टव्य तत्रैव विशिष्टस्य कालिन्नः सम्भवात्, जम्भूपल प्रतात आरिष्टफलविशेष परपुष्ट कोकिलः जमरस्यचरीक, जमरायलो ज
मरपात्ति गंज, कलजः करिपोतः कृष्णकसरः कृष्णवकुल, अकाशस्थिगल शराद मघापान्तरालवत्याकाशराजं तदाप ह्यतीव कृष्ण प्रतिजातीत्यु
क्त, कृष्णाशोकः कृष्णकणवीर कृष्णबन्धुजीवाः अज्ञाकृष्णवीर्यन्धुजीवा वृत्तविशयाः अशोकादयोहि जातिजंदन पञ्चवर्णा जवन्ति तत शेषवर्णा
व्युदासायं कृष्णग्रहण एतावत्युक्त गीतम । आह-जवंप्यारूवे ॥ जगधन् । जवे कृष्णलेइया वर्णेन एतद्रूपा जगवानाह-नायमयं समयः नायमयं
उपपन्न एतद्रूपा कृष्णलेइयति किंतु सा कृष्णलेइया इतो जीमूतादः कृष्णान वर्णेन अनिष्टतरिका चैव इयमनिष्ट इयमनयो संध्यं इतिज्ञयन अनि
ष्टा ऽनिष्टतरा अनिष्टतरं-अनिष्टतरिका अनोप्सिततरिकायवांतजावः । इह किञ्च दनिष्टमपि स्वरूपतः कान्तप्रति तत, कान्तता व्युदासायंमाह-

इवा आगार्साथग्गलडवा । करहा असाएडवा किरहकणवीरएडवा किरहबन्धुजीवाडवा जवेएयारूवे ? गो
यमा ! गो डण्ठं समठे । करहलेस्साणं एत्तो अणिठयरियाचेव अकंतयरियाचेव अप्पियतरियाचेव अ

कणवीर इति वा कृष्णवन्धुजीवक इति वा धवदताद्रूपः ? गीतम । नायमयं समयः । कृष्णलेइया इतोऽनिष्टतरिका चैवाकान्ततरिका चैवा
ऽप्रियतरिका चैवाननोद्धतरिका चैवा मणामतरिका चैव वर्णेन प्रजप्ता । नीललेइया जदन्ता । कीदृशीवर्णेन प्रजप्ता : गीतम : स यथानाम

अकालतरिकैव किंचि त्केवाचि दनिष्टमपि स्वरूपतो ऽकालमप्यपरेषा प्रिय जवति ततः सर्वथा प्रियताव्युदासार्थमाह अप्रियतरिकैव अतएवा
मनोज्ञतरिकैव वस्तुतः सम्यक् परिज्ञानसति मनागप्युपादेयतया तत्र मनसः प्रवृत्त्यसम्भवात्, अमनोज्ञतरमपि किंचि न्मध्यम जवति अतः प्रक
ष्टप्रकर्षविशेषप्रतिपादनार्थमाह-अकालतरिकैव अकिंचि त्केवाचि दनिष्टमपि स्वरूपतो ऽकालमप्यपरेषा प्रिय जवति ततः सर्वथा प्रियताव्यु
दासार्थमाह-अप्रियतरिकैव अतएवामनोज्ञतरिकैव वस्तुतः सम्यक् परिज्ञानसति मनागप्युपादेयतया तत्र मनसः प्रवृत्त्यसम्भवात्, अमनोज्ञतर
मपि किंचि न्मध्यम जवति अतः प्रकृष्टप्रकर्षविशेषप्रतिपादनार्थमाह-अमन आपतरिकैव मनासि आप्नोति आत्मवशता नयतीति मनत्रापात
तो हयोः प्रकर्षेतर गवजृता वर्णेन प्रक्षमा ॥ नीललेखाण जते । इत्यादि ॥ अक्षरगमनिका प्राग्वत् नवर जङ्ग पक्षिविशेषः पक्ष्मलः जङ्गपत्र तत्रैव

मणुन्ततरियाचैव शुभणामतरियाचैव वन्नेणं पन्तज्ञा । नीललेखाणं जने ! केरिसिया वन्नेणं प० ? गो
यमा ! सं जहानामए जिगेडवा जिगपत्तेडवा चासंड चासपिच्छंडवा सुयडवां सुयपिच्छंडवा सामाडवा
वणरार्ड्डवा उञ्जंतपडवा पारेवयगीवाडवा मोरगीवाडवा हलधरवसणेडवा अयसिकुसुमेडवा वाणकुसुमेडवा

जङ्गइतिवा जङ्गपत्र इति वा चासंडातिवा चासपिच्छ इति वा शूक्र इति वा शुक्रपिच्छ इति वा ड्यामा इति वा वनराजीति बोधन्तयत्र इ
तिवा पारापतग्रीवेति वा हलधरवसनमिति वा अतसीकुसुममिति वा वाणकुसुममिति वा अज्जनकतिकाकुसुममिति वा नीलोत्पल इति वा
नीलाशोक इति वा नीलकण्ठीर इति वा नीलवधुजीवक इति वा जवेदतादगूय २ गौतम । नायस्य समर्थः । इतो यावदमनामतरिका

मैःवा वाणकममइवा अजणकंसिकसमइवा । प.रेवानी यावा मोरनीयावा वन्तटे । न.वस्त जिम नोली अलशानाफून जिम नाला वानवचनाफून
प्रजन केश वनसतो तेहना फून । नालुपलेइवा नालासांठइवा नीलकण्ठीरइवा नीलवधुजीवइवा भवेयाइवे । नीलोत्पल नोलीअशोक नोलीकण्ठीर
नीलोवधुजाव एहवी वर्ष नीललक्ष्या नोले । गोयमा पांडवकुं समुह नातसेसाण एतो जाव मलगुण तरिय.सन वसेण प० । इमोतम नही एअर्थ समर्थ

च पदे विशेषस्य पल्लवामः पक्षिविशेषः वासपिच्छं वासस्य पतत्रं शुक्रः कीरं शुक्रपिच्छं शुक्रस्य पतत्रं त्रयामा प्रियंगुः बनराजी प्रतीता उद्यंत
उदन्तराग, आहूच मूलटीकाकार - उद्यंत गोदतरागोजनद, पारापतग्रीवा मयूरग्रीवाय लुप्रतीता हलधरो बलदेव स्तस्य वसन वस्त्र हलधरव
सन तद्विनील जवतीत्युपात्त, अतसीकुसुम बाणवृत्तकुसुम च प्रतीत, अज्जनकेतिका वनस्पतिविशेषा स्तस्याः कुसुमं अज्जनकेतिकाकुसुम, नी
लात्पल कुवलयं नीलाशाक नीलकणवीरनीलबन्धुजीवः अशोकादिशृङ्गाविशेषा ॥ काउलेसाणं भते । इत्यादि ॥ प्रवाप्यक्षरगमनिका प्राग्वत्, ख
दिरसारोपमासासारश्च लांकप्रतीतः " तवेडवा तवकरोक्षयवा वातकृच्छवाक्रियाइवेति सप्रदायादवसेय, वृन्ताकांकुसुम प्रतीतं कोडलकटकुसु
मएवति कोकिलच्छद स्तलकटक, तथाच मूलटीकाकृत्-वन्नाहिगारजं सत्यकोडलच्छदं सां तिलकटउज्ज्वल इति, तस्य कुसुम प्रतीतं ॥ तेउले

पुंजणाकसियाकुसुमेइवा नीलुप्यलेइवा नीलासोएइवा नीलकणवीरएइवा नीलबन्धुजीवएवा जवेतारुवे ?
गोयमा ! णो इण्ठे समंठे एत्तो जाव अमणामत्तरियाचेव वन्नेणं पन्नत्ता । काउलेस्साणं जंत ! केरिसिया

पैव वर्णेन प्रज्जता । कापोतलेश्या जदन्त । कीदृशी वर्णेन प्रज्जता ? भौतम । खयथा नामकः खदिरसार इति वा करीरसार इति वा धमासा

नोहलखानो जालम प वर्णयो अधिको वर्णके जहनी कच्छो । काउलेसाणं भंते करसियावखेणं पं० कापोतलेश्यानी हभगवत् कहवा वर्णकच्छो । सज्जा
णामए खयरसारणइवा कतरसारणइवा धमासारणइवा तंकावा तंवकरोडिइवा तंव छागडिणइवा वायुगणिकुसुमेइवा । ते जम दृष्टाते खादरसार
कतरसार धमासासारविशेष तंवकगोटकटश्रीभाषा तवाक्खवाडोण सप्रदायवसय पूर्वाचार्ये इमकच्छो वैगणनीफूल । वी. लकटकुमुमेइवा जावा
साकुमुमेइवा भवेयारुवे । कोकिलकटनोफूल जहवी जवासानोफूल जेहवाहवे । गोयमा णोइण्ठे समंठे काउलेसाणं इत्तो अणित्तरिया जाव अमण
त्तरियाचेव वर्णेण पं० । इंगीतम नहो एअथे समर्थ कापोतलेश्यानी णहथी अनित्तर जालगे अमनाज्जतर एहवी वर्णकच्छो । तवलेसाणं भंते केरि
सावखेणं पं० । तेजालेश्यानी हेनगवत् कहवी वर्णकच्छा । सज्जाणामए ससरुद्धिरेइवा उरुअरुद्धिरेइवा वराहकृद्धिरेइवा मणुअरुद्धिरेइवा । तेजम

माणं जते । इत्यादि ॥ शशकीरञ्जवराहमनुष्यरुधिराणि शोषरुधिरैर्यो लोहितवर्णात्कटानि जवन्ति तत एतेषामुपादानं, यलेन्द्रगोपक सद्योजा
त इन्द्रगोपकः संहि प्रवृद्धं सन् इषत्पाकुरक्ता जवति ततो बालग्रहण इन्द्रगोपकः प्रावृद्धप्रथमसमयजावी कीटविशेषः, बालदिवाकर प्रथममुद्गच्छ
न् सूर्य गुञ्जा लोकप्रतीता तस्या अर्धरागो गुञ्जाद्वारागः गुञ्जाया ह्यर्द्धमतिरक्त जवत्यर्द्धं चातिकृष्णमिति अर्द्धग्रहण, जात्यप्रधानो हिङ्गुलको जा
त्यहिङ्गुलकः, प्रवालो नवपल्लवः तस्याकुर प्रवालाकुर संहि प्रथममुद्गच्छन् अत्यन्तरक्तो जवति ततस्तदुपादानं 'लाक्षारस' प्रतीत, लोहिताक्ष
मणिलोहिताक्षनामारताविशेषः, कृमिरागण रक्तः कम्बलः कृमिरागरक्तकम्बलः, शाकपार्थिवदिदक्षाना न्मथ्यपटलोपी समास, गजतालुचीन

वन्नेणं पन्नना ? गोयमा ! स जहानामए खड्गसारएइवा कडरसारएवा धमासरारएवा तंवडवा तंवकरो
ऊडवा तंवच्छिवा विष्ठाइवा वाइंगणीकुसुमेडवा कोडलच्छाकुसुमेडवा जवासाकुसुमेडवा कलकुसुमेडवा ज
वे तारूवे ? गोयमा ! णो इण्ठं समंठे, काउलेस्साणं एहो अकंतयरियाचंज जाव अमणामयरियाचंज
वन्नेणं पन्नना । तेउलेसाणं जंते ! केरिसिया वन्नेणं पं० ? गोयमा ! से जहानामए ससरुहिरेडवा उर

सार इति वा ताम्बेति वा ताम्बकरोड इति वा ताम्बच्छिवाडवति वा वृताकीकुसुम इति वा कोकिलच्छटकुसुम इति वा यवासकुसुम इति
वा कलकुसुम इति वा जवेदेताद्यूपा ? गीतम । नायमथः समथ, कापोतलइया इतो उमान्ततरिका चेज यावदमनामतरिका चेव वर्णेन
प्रज्ञप्ता । तजोलइया जटन्न । कीटज्ञी वर्णेन प्रज्ञप्ता, गीतम । सयथा नागक शशकीरुधिर इतिधोरजसुधिर इति वा बराहसुधिर इति वा

नासे पतले रुधिर सवसुधिरश्चो शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि शशकीरुधिराणि
इन्द्रगोपना लोशं जगती सूर्य । सप्तग्रहागः । शुक्रग्रहः । ज नीहिङ्गुलः वा पत्र लकुरः वा लकुरसैः वा दूवती सूर्य शुजाती अर्द्धभाग जाति
वत्त ईडलू प्रवालो लाखनोरस । लोहितस्वमणोइवा किमिरागकम्बलः वा गयत, लूपइवा चाणपिडुर, सोइवा पाराजातकुसुमेइवा जावाकुसुमेइवा ।

पिष्टराशिपारिजातकुसुमजपाकुसुमकिंशुकपुष्परशिरक्तोत्पलरक्तशोकरक्तकणवीररक्तबंधुजीवा लोकप्रतीताः ॥ जवेण्यारूपा इति ॥ पदयोज
ना प्राग्वत् जगवानाह-गौतम । षोडशष्टेसमष्टे ॥ यत स्तेजोलेश्या इतः शशकसुधिरादिभ्यो लोहितेन वर्णेन दृष्टतरिकैव तत्र किञ्चिदकान्तमपि

अरुहरेडवा वराहरुहरेडवा संवररुहरेडवा मणुस्सरुहरेडवा बालिंदगोवेडवा बालदिवायरडवा सजझ
रागेडवा गुंजठरागेडवा जातीहिंगुलुएडवा पवालकुरुएडवा लस्कारसेडवा लाहियस्कमणीतिवा किमिराग
कंवलेतिवा गततालुस्कएडवा चीणपिठरासीतिवा पारिजायकुसुमेतिवा जासुमणकुसुमेडवा किंसुयपुष्करा
सीडवा रत्तुप्पलेडवा रत्तासोगेतिवा रत्तकणवीरएडवा रत्तबंधूयजीवएडवा जवेत्तारूवे ? गोयसा ! षो ण्ण

शम्भररुधिर इति वा मनुष्यरुधिर इति वा बालन्द्रगोप इति वा बालदिवाकर इति वा सन्ध्याञ्जराग इति वा गुञ्जाद्वाराग इति वा जा
तिहिङ्गुलक इति वा प्रवालाङ्गुरक इति वा लाक्षारस इति वा लोहिताक्षमणिरिति वा कमिरागकम्बल इति वा गततालुक इति वा ची
नपिष्टराशिरिति वा पारिजातकुसुम इति वा जासुमणकुसुममिति वा किंशुकपुष्पराशिरिति वा रक्तोत्पल इति वा रत्ताशोक इति वा र
क्तकणवीरक इति वा रक्तबंधुजीवकइति वा जवेदीदृगूपा ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । तेजोलेश्या इतोऽनिष्टतरिका चैव यावदमनामत

लोहिताक्षमणि कमिरागरग्यो वस्त जहवी रातो हीरो जिम रातो धाराजातकना फूल जहवी फूल कसलाना फूल जहवी । रत्तुप्पलेडवा रत्तासा
गितिवा रत्तकणबीरेतिवा रत्तबंधु जीवेडवा भवेयारूवे । रक्तोत्पल जहवी रातां अशोक जहनां राती कणयरी जहवी राती बंधूजीव जहवी तेजोले
श्यानोरूप । गोयसा षोडशष्टे समष्टे । हेगौतम एमर्थ समर्थ नही । तेजलेसाणं एत्ताड्डुनरियाचैव जाव मणसतरियाचैव वखेणं । तेजोलेश्यानां एह
थको मनाञ्जरगकछो चत्तमलेश्यावती । पण्लेसाणं भंते करसियावखेण पं० । पण्लेसाणां हेमगवन् जेहवीवर्णकछो । संजहाणामए चंपे इवा चप
तुच्छाडवा चपमेदेडवा । तेजिम दृष्टांते चंपक जेहवी चपकनौत्ववा जेहवी चपकनागर्भ । हालिहाडवाडवा हलिदगुलियाडवा हालिहमेदेडवा हरि

केपापि दिष्टतरं प्रवति ततः कालतरता प्रदिपादनार्थमाह-कालतरिकैव केपापि दिष्टतरमपि स्वरूपतः कालतरमप्यपरेषा मप्रियं प्रवति त
त प्रियतरता प्रतिपत्त्यर्थमाह-प्रियतरिकैव अतएव मनोज्ञतरिका मनोज्ञतरमपि किञ्चि न्यथ्यमं जवे दत्त प्रकृततरप्रकर्षविशेषप्रतिपादनार्थमा
ह-मन आपतरिकैव वर्णेन प्रज्ञप्ता ॥ पट्टलेखाखं जते । इत्यादि ॥ छातरगमनिका प्राग्वत् नवरं चम्पकः सामान्यतः सुवर्णचम्पको दृष्ट ॥ चपक
खलीडवेति ॥ सुवर्णचपकत्वम् ॥ चम्पकजेषवाडति ॥ सुवर्णचपकस्य जेदो द्विधाज्ञातो जिनस्यहि वर्णप्रकर्षो जवति ततो जेदग्रण, हरिद्रह पि
हहरिद्रा, हरिद्रगुटिका हरिद्रानिवर्तता गुठिका, हरिद्राजेदो हरिद्रायाद्वेधीनाव, हरितालो धातुविशेषः, हरितालगुटिका हरितालमयो

ठे समठे । तेउलेस्साणं एत्तो डठतरियाचेव जाव मणामयरियाचेव वन्नेणं पं० । पम्हलेसाणं जते ! केरि
सिया वन्नेणं पं० ? गो० ! से जहानामए चंपेतिआ चपच्छलीडवा चपजेदेडवा हलिदाडवा हलिद्गुलि
याडवा हलिदाजदेडवा हरियालेडवा हरियालगुलियाडवा हलियालजेदेडवा चिउरेडवा चिउररागेडवा सु

रिका चेव वर्णेन प्रज्ञप्ता । पट्टलेख्या जदत्त ! कीदृशी वर्णेन प्रज्ञप्ता ? गीतम् । स यथा नाम चम्पक इति वा चम्पकत्वगिति वा चम्पकजेद
इति वा हरिद्रेति वा हरिद्रागुटिकेति वा हरिद्राजेद इति वा हरिताल इति वा हरितालगुटिकेति वा हरितालजेद इति वा चिकुर इति
वा चिकुरराग इति वा सुवर्णशुक्तिकेति वा वरकनकनिकष इति वा वरपुरुषवसन मिति वा अल्लकीकुसुम मिति वा चम्पककुसुम मिति वा

यालडवा हरियालभदेडवा । हलद्र जेडवी हलद्रवांटी गोलो हलद्रनीडली जेडवी हरियालनी गोलो जेडवी हरियाल जेडवी हुवे । चिउरेडवा चि
उररागेडवा सुवर्णसिपेडवा वरकणगनिहसेडवा वरपुरिसवसणेषवा । चिउरजातविशेष जेडवी चिसरंगजेडवी सुवर्णपचो जेडवी प्रधान स्वर्णना स
मूड जेडवी वरपुरुषना वस्तु जेडवा । अजेतिवा कसमेतिवा संपथकुमुमेतिवा कण्ठियरकु. कुडडकु० । यालसरीखी फूनजेडवा चपकवचना फूल जेड
वा हुवे कजयर फून जेडवा कोहलाना फून जेडवी । सुवर्णकु० सुहिरस कु० । सुवर्णनासमूड सरीखी हुवे सुवर्णना कुसुम सम । कं रंटमल्लदामेडवा पो

कपीतलखवीरपीतबन्धुजीवाः प्रतीताः ॥ सुकलेराणं जतै । इत्यादि ॥ अत्राप्यक्षरगमनिका प्राग्बत् नदरमंको रत्नविशेष । शंखचंद्री प्रतीती । कु
न्दकुसुम दक उदक उदकरजः उदककणा स्तेह्यतिशुक्लाजवतीत्युपात्ताः, दधि प्रतीतं दधिघनो दधिपिठः क्षीर प्रतीत क्षीरपूर क्लव्यमानमति
तापादूर्ध्वं गच्छन् क्षीर ॥ सुकच्छवाक्रियाइवाइति ॥ खिवाक्रियत्वादिफलिका साच शुक्ला सती किलातीव शुक्ला जवतीत्युपात्ता ॥ पेंहुगमिजिया
इयति ॥ पेंहुग मयूरपिच्छं ॥ तन्मध्यवर्तिनी मिजा, पेंहुगमिजा साचातीव शुक्लत्यजिहिता ॥ धतधायरूप्यपहेइवाइति ॥ धोतोग्निस्म्यपकतो नि
र्मलीकृतो धोतो जूतिखरकितस्तः सन् मार्जननातिनिशिती कृतो यो रूप्यस्य पट्ट स ध्मातः धौतरूप्यपट्टः ॥ सारइयबलाहगइवाइति ॥ जा

इवा संखेइवा चंदइवा कंदेइवा दगेइवा दगरएइवा दहीतिवा दहिघणेइवा खीरेइवा खीरपूरएइवा । सु
कच्छिवाक्रियाइवा पेंहुगमिजियाइवा धत्ताधायरूप्यपहेइवा सारइयबलाहएइवा कुमुदलेइवा पोंछरीय
दलेइवा सालिपिठरासीतिवा कुङ्गपुष्करासीतिवा सिंदुवारवरमल्लदामेइवा सेयासोएइवा सेतकणवीरएइ

तिवा कन्द इति वादक इति वादकरज इति वा दहीति वा दधिघन इति वा क्षीरमिति वा क्षीरपूरक इति वा सुकच्छवाटिकति वा पेंहु
गमिज्जाति वा ध्वान्तधौतरूप्यपट्ट इति वा शारटिकबलाहक इति वा कुमुदलमिति वा पुण्डरीकदलमिति वा सालिपिठराशिरिति वा
कुङ्गपुष्कराशिरिति वा सिंदुवारवरमाल्पदामेति वा श्वेताशोक इति वा श्वेतकणवीरक इति वा श्वेतबन्धुजीवक इति वा जवेदेतादृग्गुपा २

कुन्द फूल जलकण जइवा पाणीनापूर जइवा दाध घनाटाध विण्ड । खीरतिवा खीरपूतिवा सुकच्छिवाडियातिवा पेंहुगमिजियातिवा धतधायरूप्य
पट्टतिवा । क्षीरसरोखो क्षीरनोसमूह जइवा छवाडियेननी फली पिहल मध्यवर्तिनी जेहवो धम्यो रूपानो पट्ट । सारइयबलाहेतिवा कुमुदलेतिवा
पुण्डरीकलेतिवा सालिपिठरासीतिवा कुङ्गपिठरासीतिवा । कजनी शरत्कालनी बालचन्द्र वगलासम कुमुदसरोखो पुण्डरीकदल जेहवो साजिपीठ
नोसमूह कवलफूलनो श्रेणी । सिंदुवारवरमल्लदामेतिवा सेयासोएतिवा सेयकणवीरेतिवा सेयबन्धुजीवेतिवा भवेथारूवे । सिंदुवार प्रवान फूलजेहवो

गोलिका, हरितालजेडो हरितालच्छेदः, चिकुर पीतद्रव्यविशेषः, चिकुरराग स्तनिष्ठादितो वस्त्रादी राग ॥ सुवन्नसिप्पाडवाडति ॥ सुवर्णम
यी शक्तिता वरप्रधान यत्कनक तस्य निकषः कम्पद्वक रंभा रूपः, वरकनकनिरूप वरपुरुषो वासुदेव तस्य वसन वस्त्रं पुरुषवसन तद्वि पीत
जवतीत्युपात्त ॥ अल्लकीकुसुम लोकतो वसेय, चम्पककुसुम सुवर्णचम्पकवृक्षपुष्पं ॥ कणियारकुसुमहिवाडति ॥ कचनारककुसुम, कूप्सायिककाकुसु
म, पुष्पलिकापुष्प, सुवर्णयूथिकाकुसुम प्रतीत, सुहिरिण्यका वनस्पतिविशेषः तस्याः कुसुम सहिरिण्यका कुसुम, कोरटकमाल्यदामपीताशो

वन्नसिप्पाडवा वरकणगणिहसेडवा वरपुरिसवसणेडवा अल्लडकुसुमेडवा चपयकुसुमेडवा कणियारकुसुमेड
वा कुहंफिकुसुमेडवा सुवन्नजूहियाडवा सुहिरन्याकुसुमेडवा कोरंटमल्लदामेडवा पीतासोगेडवा पीतकण
वीरएवा पीतबंधुजीवएवा जवेयारूवा ? गायमा ! गो डण्ठे समठे, पम्हलेस्साणं एत्तो डठतरियाचेंव
जाव मणामयरियाचेंव वन्नेण पन्नत्ता, सुक्कलेसाण जंते ! करिसिया वन्नेणं पन्नत्ता—से जहानामए अंके

कचनारकुसुमामात वा कूप्सायिककाकुसुमामात वा सुवर्णयूथकात वा सुहिरिण्यकाकुसुमामात वा कोरटकमाल्यदामात वा पीताशोक इ
तिवा पीतकणवीरक इति वा पीतबंधुजीवक इति वा जवदतादृशूपा ? गीतम । नायमर्थं समर्थं, पम्हलेस्साणं इतो इष्टतरिका चेंव याव
न्मनोज्ञतरिका चेंव वर्णेन प्रज्ञप्ता । सुक्कलदया जदन्त । कीदृशी वर्णेन प्रज्ञप्ता ? गीतम । स यथा नाम अङ्क इति वा जङ्क इति वा चन्द्र इ

।। मोमइया पातकणवारेंडवा पीतबंधुजीवेंडवा भवयारूव । कोरटवृक्षनाफून सरौखो इव पाला अश्लोकसरौखो इव पातबंधुजाव सरौखो पझलयगा
ती एहवीरूप इवे । गीयमा गोडण्ठे समठे । गीतम एवमर्थं समर्थनहो । पम्हलेसाणं एत्तो इष्टतरियाचेंव जाव मणायतरियाजेम वण्णं । पझलयगानां
इत्थो इष्ट वर्णं जाव मनाज्ज जालग । सुक्कलसाणं भंते करनिया वण्णं प० । शुक्ल हेमगवन् कोहवा वण्णहो । सज्जा यामण । तंजिम न, मै जङ्क ।
अततिवा संखतिवा चदेतिवा कुदतिवा दगतिवा दगरदएतिवा दधतिवा दधिभवा दांधवणेइवा । अकरत्त जेहवी गड्ड जहवी पम्हना जहवी मच

वत् जगवानाह-गौतम । पंचसुश्रेष्ठे इति ॥ पंचज्ञि वर्णैः शिष्यते यथा शिष्यते तथा तद्यथेत्यादिना दर्शयति-उक्तो वर्णपरिणामः, सस्मति रस परिणाममज्जिघित्सुराह-कणहलेसाणं जंते ! इत्यादि ॥ अश्वसूत्रं सुगम, जगवानाह-गौतम । स लोकप्रतीतो यथानामको निबो वृक्षविशेषो निम्बसारो निम्बमध्यवर्ती अवयवविशेषः । निम्बल्लो निम्बत्वक्, निम्बफाणित निम्बक्वाथ, कुटजो वृक्षविशेषः तस्यैव फलं कुटजफलं तस्यैव त्वक् कुटजल्लो तस्यैव क्वाथः कुटजफाणितं कटुकतुंबी प्रसिद्धा तस्यायव फलं कटुकतुंबीफलं ॥ खारतउसीति ॥ खारशब्द कटुकवाची तथागमेऽने

सा हालिहएणं वन्नेणं साहिज्जइ, सुक्कलेस्सा सुक्किल्लएण वन्नेण साहिज्जइ । कणहलेसाणं जंते ! केरिसया आसा एणं पं० ? गोयमा ! से जहाणामए णिंबेइवा णिंबसारेइवा णिंबल्लोइवा णिंबफाणिएइवा कुट्टएइवा कुट्टगल्लोइवा कुट्टगफाणिएइवा कुट्टगतुंबीतिवा कुट्टगतुंबीफलेइवा खारतउसीतिवा खारतउसीफलेइवा देवदालीतिवा देवदालीपुष्पेइवा मिगवालुंकीतिवा मिगवालुंकीफलेतिवा घोसाफिएवा घोसाफ्फेइफले

यत, शुक्ललया शुक्लवर्णेन शिष्यते । कम्पलया जदन्त । कीदृश्या स्वादनं प्रज्ञप्ता ? गौतम । स यथानाम निम्ब इति वा निम्बसार इति वा निम्बत्वगिति वा निम्बफाणित मिति वा कुटजमिति वा कुटजत्वगिति वा कुटजफाणितमिति वा कटुकतुम्बोति वा कटुकतुम्बोफलमिति वा खारत्रपुषीति वा खारत्रपुषीफलमिति वा देवदालीति वा देवदालीपुष्पमिति वा मृगवालुंकीति वा मृगवालुंकीफलमिति वा घोषा

कथा । पञ्चलया जनिहणं वसं० । पञ्चलेयानो पालावण । सुक्कलया सुक्किल्लएण वन्नेण सा० । शुक्ललेयानो धवलोवर्णं कहिये । कणहलसाएण भत्ते केरिसया आसाएणं पं० । कणलेयानो हेमगवन् केहो खाट्कल्लो । सेजहाणामए निवेतिवा निवसारेतिवा निंबल्लोतिवा निंबफाणिेतिवा । ते जिम कटुकउपमाये नोवमरौखा नोवना रसमम नोवनो मध्य कालसरोखो नोवनो क्वाथमरौखा । कुट्जतिवा कुट्जफलतिवा कुट्जक्कतिवा कुट्जफाणिमितिवा । कुट्ज लवसरौखो तेहना फलसरौखा कुट्जनो क्वाथसरौखा । कटुगतुंबीतिवा कटुगतुंबफलतिवा । कटुज

रदिक शरत्कालनामी यलाहकः, पुष्करीकं ज्ञानाम्बुजं तस्य दलं पत्र पुष्करीकदलं । जालिपिष्टरात्रिकुटजपुष्परात्रिसिद्धरमात्पदामश्वेताशोकयेत
 कण्ठीरनेतपधुजीया प्रतीताः, इव वशाः पञ्च जवंति तद्यथा-कर्मो नीलो लोहितो हारिद्रः शुक्लश्च, लेवयाश्च पट् तत उपमानतो वर्णनिर्देशो
 कर्तव्यं संग्रहः का लेवया कस्मिन् वर्णे जयति, ततः पच्यति-मयाजयते इत्यादि ॥ गता अनन्तरोदिता प्रदत्ता । पट् लेवयाः ॥ कदसु वन्नेसु
 ति ॥ प्राकृतत्वात् तृतीयार्थे समसी, मयातिसृतेसुप्रलंकियापुटवी ॥ इत्यत्र ततोयमर्थः कतिञ्चि वर्णे ॥ साहिज्जति ॥ कथ्यते प्रहृष्यत इति या

वा सेतवधुजीवएडवा जवेतारूया ? गीयमा ! गो इण्ठं समठे, शुक्ललेस्साणं एत्तो इठतरियाचेव कंतय
 तरियाचेव मगुन्नतरियाचेव मणामतरियाचेव वन्नेणं पन्तहा, एयाणं जंते ! ललेसाणं कडसु वन्नेसु सा
 हिज्जति ? गीयमा ! पंचसु वन्नेसु साहिज्जति त०-कण्हलेस्सा कालएणं वन्नेणं साहिज्जड, नीललेस्सा नी
 लवन्नेणं साहिज्जड, काउलेस्सा काललोहिणं वन्नेणं साहिज्जड, तंउलेसा लोहिणं वन्नेणं साहिज्जड, पम्हले

गीतम । नायमथ. समर्थः । शुक्ललेवया इत इष्टतरिका चैव कान्ततरिका चैव मनोद्यतरिका चैव मनामतरिका चैव वर्णेन प्रज्ञप्ता । एता ज
 दन्ता । पट् लेवयाः (कतिपु वर्णेषु) कतिञ्चि वर्णैः शिष्यन्ते ? गीतम । पच्यन्ति वर्णैः शिष्यन्ते तद्यथा-कर्मलेवया कालकेन वर्णेन शिष्यते, नी
 ललेवया नीलवर्णेन शिष्यते, कापोतलेवया काललोहितवर्णेन शिष्यते, तेजोलेवया लोहितेन वर्णेन शिष्यते, पट्मलेवया ह्यालिद्रुकेन वर्णेन शि

मस्यदाम फून धौलो कणयर धवलो वधुजीव जेडवी एडवी कजली वर्णद्वय । गीयमा । गो इण्डे समठे । हेगीतम एयर्थ समर्थनहो । सुक्ललेस्सा
 णं एत्तो इठतरियाचेव कंतय प० । शुक्ललेस्सानो एडवी इष्टतर वर्णकहो । एयाणं जंते कल्लेसाकःसुवणं साहिज्जति । द्विवे हेमगवन् लेस्साने को
 तयं कहिये । गीयमा कण्हलेसा कण्हएणं वर्णं साहिज्जति । हेगीतम कण्णालेस्सानो कालोवर्णं कहिये । नीललेसा नीलएणं वर्णं सा० । नील
 लेस्सानो नीलवर्णं कक्षा काललेसा काललोहिय वर्णं कापोतलेस्सानो कालोहिय वर्णं कहिये । तेजोलेसा लोहिणं वर्णं । तेजोलेस्सानो रातोवर्णं

अमूलके लोकप्रतीते पिप्पलीपिप्पलीचूर्णमरिच २ चूर्णशृंगवेरचूर्णान्यपि प्रसिद्धानि ॥ कारलेषाण्येत्यादि ॥ आभ्राणां फलानामेवं सर्वत्रापि प्रावनी
य ॥ अंशान्नयाणवाडति ॥ आभ्राटका फलविशेषा मातुलिगबिल्वकपित्थपनसदाडिमानि प्रतीतानि पारापतफलविशेषाः अक्षोढवृक्षफलानि अ
क्षोढानि वारवृक्षफलानि वाराणि बदराणि तिन्दुकानि च प्रतीतानि एतेषां फलानामपक्वाना तत्र सर्वथाप्यपक्वफलमूच्यते तत्र आह-अपरिपाका

इवा मिरिचचुसोडवा सिंगवेरेडवा सिंगवेरचुसोडवा जवेयारूवे ? गोयमा ! गो इण्ठे समठे, नील
लेसा एत्तो जाव अमणुसुतरियाचेव, काण्योयलेसाणं पुच्छा, से अहाणामए अवाणवा अवाङ्गाणवा भाडलिं
गाणवा बिल्लाणवा कविष्ठाणवा जहाणवा फासाणवा दालमाणवा पारेवयाणवा अस्कोळाणवा वाराणवा
बोराणवा तंदुयाणवा अपक्काणं अपरियमाणं वस्सेणं गंधेणं अणुववेयाणं फासेणं अणुववेयाणं जवेया

णं इति वा जवेदीदृशूपा ? गौतम । नायमर्थः समर्थः, नीललेषयेतो यावदमनामतरिका चेवा स्वादेन प्रज्ञप्ता । कापातलइया पृच्छा, गौ
तम । स यथा नामाभ्राणां वा भ्राटकानां वा मातुलिङ्गानां वा बिल्वानां वा कपित्थानां वा अव्यानां वा फनसानां वा दाडिमानां वा पा
रापतानां वा क्षोटकानां वा वाराणां बदराणां वा पोराणां वा तिन्दुकानां वा उपक्वानाम परिपाकानां वर्णनानुपेतानां गन्धनानुपेतानां स्व

यातिवा चित्तमूलतिवा । ते जिम नामै भगी वनसती तेहनो रज तेहसरौखो पाठजाति विशेष चित्रि भेजसम चित्रामूल । पिप्पलीतिवा पिप्पली
चुणिमतिवा मरिचतिवा मरिचचुणेतिवा । पीपर पीपलामूल मिरिच प्रसिद्ध तेहनो चूर्ण । सिंगवेरतिवा सिंगवेरचुणेतिवा भवेयारूवे । आटी सूठनो
चूर्ण एडवो खाटवो । गोयमा गोइण्ठेमड्डे । गौतम नहो एअर्थ समर्थ । नीललेषाएत्तो ज व अमणुसुतरियाचेव काण्योयलेसाणं पुच्छा । नीललेषाणो
पड्यो पिण अनोज्ञ खाटवो कापोतलेषाणो प्रश्न । सेजहाणामए अवाडवा अवाङ्गाणवा । ते यथानामै आवाप्रसिद्धने आवानाफल तेहवो । भा
डलिंगाणवा बिल्लाणवा कविष्ठाणवा जहाणवा फासाणवा दालिमाणवा पारेवयाणवा । बिलोरो नीलवृक्ष कीठ हरडै फलस दाडिम पारापत फलवि

कथा प्रसिद्धे स्ततः कटुकात्रपुपी क्षारत्रपुपी तस्याएव फलं क्षारत्रपुपीफलं देवदाली रोहिणी तस्याएव पुष्पं देवदालीपुष्पं मृगवाल्मीकी लोकतो ऽवसे
या तस्याएव फलं मृगवाल्मीकीफलं घोषातकी प्रसिद्धा तस्याएव फल घोषातकीफलं । कृष्णकन्दो वज्रकन्दश्चानन्तकायवनस्पतिविशेषो लोकतः प्र
त्यतश्च. यथावत्पुक्तं गौतमः पृच्छति-जगवन् । जवत् रसतः कृष्णलेडया एतद्रूपा निवाटिरूपा जगवानाह-गौतम । नायमर्थः. समर्थः, यतः क
ृष्णलेडया इती निम्बादिरसमधिकृत्यानिष्ठतरकैवेत्यादि प्राग्वत् ॥ नीललेसाहत्यादि ॥ जंगी वनस्पतिविशेषः तस्याएव रजो जंगीरजः पाठाचि

इवा करहकदएडवा वज्रकदएडवा जवेतारूवा ? गोयमा ! णो इण्ठे समठे, करहलेस्सा एतो अणिठत्त
तियाचेव जाव अमणामयरिया चेव आसाएणं प० । नीललेस्साए पुच्छा, गोयमा ! से जहाणामए
जंगितिवा जंगीरएडवा पाठाडवा चत्रियाडवा चित्तमूलएडवा पिप्पलीमूलएडवा पिप्पलीचुन्नइवा मिरिए

तकोति वा घोषातकीफल मिति वा कृष्णकन्दक मिति वा वज्रकन्द इति वा जवेदेतादयूपा ? गौतम । नायमर्थः. समर्थः । कृष्णलेडया इतो
ऽनिष्ठतरा चेव यावदमनामतरा चेवा स्वादेन प्रज्ञप्ता । नीललेडया पृच्छा, गौतम । स यथा नाम जङ्गीति वा जङ्गीरज इति वा पाठेति वा
चव्यइति वा चित्रमूलक इति वा पिप्पलीमूलक इति वा पिप्पलीचूर्णं इति वा मरिचमिति वा मरिचचूर्णमिति वा शृङ्गवेरमिति शृङ्गवेरचूर्ण

तं, बोसरोखी कटक तं, बीनाफल सरोखी । क्षारतप्सातिवा क्षारफलेतिवा । क्षारो कटक क्षाराफल सरोखी । देवदालीतिवा देवदालीपुष्पतिवा । देवदा
कमरोखा देवदाक फलसरोखी । मृगवाल्मीकितिवा मृगफलतिवा । मितपाषाणिको फल सरोखी । घोषाडितिवा घोषफलतिवा । घोषसरोखी
व, पनाफल सरोखी । कृष्णकन्देतिवा वज्रकन्देतिवा भवेयाकवे । कृष्णकन्द वज्रकन्द अनन्तकाय वनस्पती विशेषेण सरोखी स्वाट । गोयमा णोइण्ठे
समठे । हेगौतम ए अर्थं समर्थं नहो । कृष्णलेडयाणत्तो । कृष्णलेडयाने । अणिठ्ठारियाचेव जाव अमणत्तरियाचेव आसाएण प० । इण्ठो पिण अति
इतर जाव अमनोश्च अमौतिकारीयां स्वाट कच्छां । नीललेडयाण पुच्छा । नीललेडयाना प्रश्न । सेजहाणामए भगौतिवा भगवातिवा पाठातिवा चव्य

नां न विद्यते परिपाकः परिपूर्णः पाको येषां तान्यपरिपाकानि तेषां भीषत्यक्षानां नित्यर्थः, एतदेव वर्णादिभिः कथयति-वर्णानातिविशिष्टेन गन्धेन प्राणोन्द्रियनिवृत्तिकारकस्पर्शेन विशिष्टपरिपाकायिनाज्जाविना अनुपेतानां मसं प्राप्तानां यादृशो रसः, अत्र गौतम । पृच्छति-एतद्रूपा एव रूपरसोपेता जवेत् कापोतलेश्या जगवानाह गौतम । नायमर्थः समर्थः किन्त्यतो परिपक्वाग्रफलाद् रिष्टतरकैवेत्यादि प्राग्वत् ॥ तेउलेस्साण भते । इत्यादि ॥ तथा तवामेवाग्रफलादीनां पक्वानां तत इषद्यत्किमपि पक्वं लोके व्यवर्ष्यत ततश्चाह-पर्यायापन्नानां परिपूर्णपाकपर्यायपर्यायानां एतदेव वर्णादिभिः निरूपयति-वर्णेन प्रशस्तेन एकान्ततः प्रशस्तेन तथा प्रशस्तेन गन्धेन प्रशस्तेन स्पर्शानुपेतानां यादृक् रस एतावत्युक्ते गौतम आह-रसमधिकृत्य एतद्रूपोऽपक्वाग्रादिफलरूपा तेजोलेश्या जवेत् जगवानाह-नायमर्थः समर्थः किन्तु परिपक्वाग्रफलादे रिष्टतरकैवेत्यादि प्राग्वत् ॥ परुल्लेसाय पुच्छा ॥ सूत्रपाठे उत्तरगमनिका च प्राग्वत्, नवरं से जहानामए इति ॥ सा लाकप्रसिद्धा यथा यत्र प्रकारण नाम

रूपा ? गोयमा ! णो इण्ठे समठे जाव एत्तो अमणुस्सरियाच व काउलेसा आसाएणं पं० । तेउलेसाणं पुच्छा, गोयमा ! से जहानामए अवाणवा कक्काणं परियावन्ताण वन्तेण उववेयाणं पसत्थेणं जाव फासेणं जाव ए

शेनानुपेतानां जवेदतादृशी ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः, यावदितोऽमनामतरिका चैव कापोतलेश्या ऽऽस्वादेन प्रक्षप्ता । तेजोलेश्या पृच्छा, गौतम ! स यथा नामाश्राणां वा पक्वानां वा पर्यायापन्नानां वर्णानुपेतानां प्रशस्तेन यावत्स्पर्शेन यावदितो मनामतरिका चैव तेजोलेश्या

यथा । अखोडाणवा बाराणवा वाराणवा तदुयाणवा अपक्वाण अपरियगाण वसेण । अखराट बोरप्रसिद्ध तेहनाफत्त तदुक् एतत्ता अणपाकानथो यथो परिपाक जहवो वर्णतथो यथो । गंधणं अण्डववेणु भवयाकव । गन्धनथो व्यापी फरसे करौ क ठनताभाव नथो मिट्ठो एहथी खाटहवे । गोयमा णोइण्ठेसमठ । हे गौतम नहो ए अर्थ समर्थ । जाव एत्ता अमणुस्सरियाच काउलेसाणं आसाए पं० । ज लगे एहथी पिण सहायमनाज कापो लेश्यानी खाद कद्धो । तेउलेसाणं पुच्छा । तेजोलेश्यानी प्रश्न । से जहानामए अवाणवा ज व तदुयाणवा पक्वाण परि० । ते जिणेनारो आवाधिक

यस्या सा यथानामिका पुंस्त्वं मूने प्राकृतलक्षणवशात्, प्राकृतैश्च लिंगमनियत, यदाह पाणिनिः-स्वप्राकृतलक्षणो लिंगव्यतिषायेपीति । चन्द्रप्रजा
इतिवेति, चन्द्रस्यैव प्रजा आकारा यस्याः सा चन्द्रप्रजा मणिशिलाकेव मणिशिलाका वरच तत्सीधूच वरसीधु वरा चामीवातुणी च वरवारुणी
पद्मेधांतकीपने निष्पाद्य आसवः, एव पुष्पासवः फलासवश्च परिजावनीय, खोदगधद्रव्यं तजिष्पाद्य आसवः चोयासवः पारादिविज्ञेयेण व्यति
रिक्तः आसव इति मीयते मधुमेरककापिशायनानि मद्यविज्ञायाः, मूलदलराजूरसारनिष्पन्न आसवः, राजूरः खुदीका द्राक्षा तत्सारनिष्पन्नो

हो मणामवरियाचेव तेउलेसा आसाएणं पत्तात्ता । पम्हलेसाए पुच्छा ? गोयमा ! से जहानामए चदप्पजाए
डवा मणिसिलाडवा वरसीधूडवा वरवारुणीडवा पत्तासवेडवा पुष्पासवेडवा फलारवेडवा बीयासवेडवा
आसवेडवा मधुडवा मेरएडवा कविसाणएडवा खजूरसारएडवा मुदियासारएडवा सुपरिकररेडवा अण्ड

स्वादन प्रज्ञप्ता । पट्टलेइयायाः पृच्छा, गीतम् । सा यथा नामिका चन्द्रप्रज्ञेति वा मणिशिलाकेति वा वरसीधुति वा वरवारुणीति वा
मत्तासव इति वा पुष्पासव इति वा फलासव इति वा जीवासव इति वा आसव इति वा मध्यति वा मेरक इति वा कापिशायन इति वा

जेडवापाका यावत् तदक परिणं पर्याये । अथेव चवेगार्थं पसत्थण जाव फासणं जाव एतौ मणुशतरियाचव । वणं रसगधेकरौ प्रशस्य जाली स
र्जना एडवा पिय मडामनोत्त । तेउलसाणं असाए प० । तेजीलेस्यानो खाटकणो । पम्हलेसाणं पृच्छा । पद्मलस्यानो प्रश । सजहानामए चदप्पजा
तिवा मणिसिलागातिवा वरसिधीत्तवा वरवारुणीतिवा पत्तासवेतिवा पुष्पासवेतिवा फलासवेतिवा । तेयथानागे चन्द्रप्रभामटिराविशेष मणशि
लारस विशेष उरमिंधु हच प्रधान वा फणी मद्यवेशप पप पवामवविशेष इम पुष्प मव फनामव । तच्छासवेइवा आसवेतिवा मधुतिवा मेरएवा
कविसाणएवा खजूरसारएवा मुदियसारएवा । मुगन्धफल पत्तासव दशेनोपनीमधु कपिसात मद्यविशेष खजूरसार मद्रिकासार पाकौडाल । मुण्डर
रासंवा अण्डेडुडियातिया जंबूफलकातिवा वरपसणातिवा आसका मासका पेसका । सिंठझावलीनिणी इंसिवीच्छेदकलूनी इतिंतयहिकरणी चली

गत्यक्तवीर्येतिजावः, तथा ईषत् मनाक् ताञ्चे अक्षिणी क्रियते अनया इति ईषत्ताञ्चाक्षिकरणी मद्यस्य प्रायः सर्वस्यापि तथास्वजावत्वात् ॥ उ
क्कोसमयपत्ताइति ॥ उत्कर्षतात्त्युत्कर्षः सचासौ मदश्च उत्कर्षसदः तं प्राप्ता उत्कर्षसदप्राप्ताः, एतदेव वर्णादिभिः समर्थयते-वर्णेन उत्कर्षमदावि
ना जाविना प्रशस्येन गंधेन घ्राणान्द्रियनिवृत्तिकरण रसन परमसुखासिकाजनकेन स्पर्शेन मदपरिपाकाव्यभिचारिणा अतएवास्वादनीया विशेष
तः स्वादनीया विस्वादनीया प्रीणयतीति प्रीणनीया, कृद्बहुलमिति वचनात्, कर्त्तव्यनीयप्रत्ययः, एवं दर्पयतीति दर्पणीया मदयतीति मदनीया स
वांगि इन्द्रियाणि सर्वे च गात्र प्रह्लादयतीति सर्वंगात्रप्रह्लादनीया यतावतीत्युक्ते जगवान् गौतम । आह-जवेमयारूवे ॥ जगवान् यतद्रूपा एवं
रूपरसोपेता पट्यलेश्या जवेत्, जगवानाह-नोङ्गठे समठे इत्यादि ॥ प्राग्बत् सुक्कलेसाणं जंते । इत्यादि ॥ गुळखरुळे प्रसिद्धे शर्कराकाशादिप्र

जंते ! केरिसिया आसाएणं पं० ? गोयमा से जहाणामए गुलेडवा खंछेडवा सक्कराडवा मच्छंछियाडवा पप्पळ
मोदएवा जिसकंदएडवा पुष्पोत्तराडवा पउमुत्तराडवा अदंसियाडवा सिद्धत्थियाडवा आगासफालिणी
वमाडवा अणोवमाडवा जवेतारूवा ? गोयमा ! णोङ्गठेसमठे सुक्कलेस्साणं एत्तो इत्तरियाचेव कलतरिया

का चेव यावदमनामतरिका चेवा स्वादेन प्रज्ञप्ता । शुक्कलेइया जदन्त । कीदृशी आस्वादेन प्रज्ञप्ता ? गौतम । स यथा नाम गुड इति वा
खरुड इति वा शकरेति वा मत्स्यरुहीति वा पप्पटमोदक इति वा जिपकन्दक इति वा पुष्पोत्तरेति वा आदंक इति वा सिद्धार्थक इति वा

एतो इत्तरियाचेव जाव मणसतरियाचेव आस.एणं पं० । पञ्चलेश्यानोखाड इणधौ पिण मडा इत्तर मनीज आस्वाटक्कहो । सुक्कलसाण प्रच्छा ।
शुक्कलेखानो प्रश्न । सेज जाणामए गुलेडवा खंछेतिवा सक्करतिवा मुच्छिडतिवा पप्पडमोदएडवा भिसकटेडवा । तयथानामै गुल खाड साकर मुत्स
डो पर्पाटमोदक सपटाय जलाकन्द ज ति विषय । पप्पुतसएडवा आदितियाडवा सिद्धत्थियाडवा आगासफलोमेववा अणवमेइया भवेथारूवे । फूल
जाति आदरख वनस्पतीविशेष सिद्धार्थ मगधद्वय निशप आकाशफल सुखुडोविशेष एद्वो स्वादुक्के । गोयमा णाङ्गठे समठे । ईगौतम नही ए अ

आमृद्रीकासारः सुपक्वशूरसमूलदलनिष्पन्नः सुपक्वशूरसः अष्टभिः आराप्रसिद्धैः पिष्टैर्निष्ठिता अष्टपिष्टनिष्ठिता जाम्बूफलवत् कालेव कालिसा वा
 म्बूफलकालिका, वराचासी प्रसन्नाच वरप्रसन्ना गते सर्वेपि मद्यविशेषाः पूर्वकाले लोकप्रसिद्धा इदानीमपि शास्त्रान्तरता लोभतोवा यथास्वरूपं
 यदितव्या वरप्रसन्ना विशेषणान्याह-मांसला उपचितरसा पेसला मनोघ्रा मनोज्ञत्वादय इषत् सनाप् ततः परमास्वादतया भाटत्येवान्तो गच्छ
 ति गुणे पचलस्यते लगतीत्येव शीला इषदोष्ठावलम्बिनी । तथा इषत् सनाप् पानव्यवच्छेदकति तत जडं कटका गलादिद्रव्यसम्पन्नत उपलक्षमा

पिष्टगिष्ठियाडवा जम्बूफलकालियाडवा वरसस्माडवा आसला मांसला पेसला ईसिंउष्ठावलविणी ईसिंवी
 च्छेदकटुडसा इंसितंवच्छिक्करणी उक्तासमदपत्ता वन्तंणं उववेया जाव फासेणं आसायणिज्जा वीसायणिज्जा
 पीयणिज्जा वीहणिज्जा दीवणिज्जा दप्पणिज्जा मेदणिज्जा सत्तिंदियगायपल्हायणिज्जा भवेतारूवे गोय
 मा ? णोडण्ठेसमठे पम्हलेसाणं एत्तो इष्ठतरियाचेव जाव मणामयरियाचेव आसाएणं पन्तसा । सुक्कलेस्साणं

सर्जूरसार इति वा मृद्रीकासार इति वा सुपक्वशूरस इति वा अष्टपिष्टनिष्ठितति वा जाम्बूफलकालिगतां वा वरप्रसन्नेति वा अडशला रास
 ला पेसला इषदोष्ठावलम्बिनी इषत्पचवच्छेदककटुति वा इषत्तागात्तिकरणीति वोम्कर्षमदमासा वर्गोभोनुपता यावत्सपञ्चमास्वादनीया तिरुाद
 नीया मीणनीया वृंहणीया दप्पणीया मदनीया सर्वेन्द्रियगात्रप्रल्हादनीया जपेदेतदूपा २ गीतम । नायमर्थः समर्थ , पचलेइया इतो इष्टतरि

समदपत्ता वण्णं उववत्ता जाव फासेणं उ० । पाकीर खूरस जेहवो इम म मदानो जाति जम्बूफला पक्विकानो प्रधान तेहनोरस आश्रय मासना
 पेञ्चमनोञ्ज निगारेक लमत्तं पक्के कटुक लोचन राताना करणहारो पत्तञ्ज मदनो भावणारा वण्येयज्ञ ज्ञानो स्पर्शकरो उपपेत विश्वे पोवायोग्य ।
 आसायणेज्जा पीयणिज्जा वीहणिज्जा दीवणिज्जा दप्पणिज्जा मेदणिज्जा सत्तिंदियगाय पल्हायणिज्जा भवेतारूवे । आस्वादतो करणहार विशेषे पोवायोग्य मां
 सादि सुख कन्दर्पना करणहार सर्वगान इन्द्रियने प्रल्हादकारो मदिरा एहवो स्वादहवे । गोयमा णो इण्ठेसनरे । नही इमर्थ समर्थ । पम्हलेसाणं

लेस्सां विमुद्धानां पञ्चानां तजहा-कणहलेसा नीललेसा काउलेसा ३ । कड्यां जते । लेस्सां विमुद्धानां पञ्चानां ? गीयमा । तं लेसां वि
मुद्धानां पञ्चानां तजहा-तेउलेसा पउमलेसा सुकलेसा इति ॥ उक्ते शुद्धत्वाशुद्धत्वे सम्प्रति प्राज्ञस्ताप्राज्ञस्ते प्रतिपादयति-तं अप्सत्थानं त
उ पसत्थानं, आद्या स्तिस्सो लेइया अप्रज्ञस्ता वक्तव्याः अप्रज्ञस्तद्रव्यत्वेनाऽप्रज्ञस्ताध्यवसायहेतुत्वा दुत्तरा स्तिस्सो लेइया प्रज्ञस्ताप्राज्ञस्तद्रव्यतया
प्रज्ञस्ताध्यवसायकारणात् सूत्रपाठः प्राग्वदवसेयः, कड्यां जते । लेस्सां अप्सत्थानं पञ्चानां इत्यादि ॥ उक्ते प्राज्ञस्त्याप्राज्ञस्त्ये अधुना स
क्लिष्टासक्लिष्टत्वे प्रतिपादयति-तं संकिलिष्ठानं तं असंकिलिष्ठानं इति ॥ आद्या स्तिस्सो लेइयाऽसंक्लिष्टा सक्लिष्टार्त्तरीद्रव्यानानुगताध्यवसायस्था
नहेतुत्वा दुत्तरा स्तिस्सो लेइया असंक्लिष्टा असक्लिष्टधर्मशुक्लध्यानानुगताध्यवसायकारणात्, अत्रापि पाठः प्राग्वत् ॥ कड्यां जते । लेस्सां सं

विमुद्धानां तथो अप्सत्थानं तं पसत्थानं तं संकिलिष्ठानं तं असंकिलिष्ठानं तं सीतलुक्काणं
तं णिद्धुरहाणं तं दुग्गडगामिणानां तथो सुगडगामिणानां । कणहलेसाणं जते ! कडविहं परि
णामं परिणमड ? गीयमा ! तिविहंवा नवविहंवा सत्तावीसतिविहंवा एक्कासीतिविहंवा वेतेयाल सत

तिस्सो ऽविशुद्धास्तिस्सो विशुद्धास्तिस्सो ऽप्रज्ञस्ता स्तिस्सः प्रज्ञस्ता स्तिस्सः सक्लिष्टा स्तिस्सो ऽसक्लिष्टा स्तिस्सः सीतलुक्का स्तिस्सः णि
धोप्पास्तिस्सो दुर्गतिगामिन्य स्तिस्सः सुगतिगामिन्यः । कणहलेसा जदन्त । कतिविधं परिणामं परिणमति ? गीतम । त्रिविध वा

लेमा एवं तथो अविमुद्धानां तथो विमुद्धानां तथो अप्सत्थानां तथो पसत्थानां तथो संकिलिष्ठानां तथो असंकिलिष्ठानां तथो सीतलुक्काणां तथो
णिद्धुरहाणां तथो दुग्गडगामिणां तथो सुगडगामिणां । हे गीतम पत्तेस्सा सगम्भकहो तेजो पञ्च शुक्ल ३ एवं ३ अविशुद्ध कहो ३ विशुद्ध ३ अप्र
ज्ञस्त कहो ३ प्रज्ञस्त कहो ३ संक्लिष्ट कहो ३ असक्लिष्ट कहो ३ सीत ३ रूक्ख स्तिग्ध उप्पा दुर्गतिगामिनो कहो सुगतिगामिनो कहो । क णं भते
कणहलेसाणं कडविहं परिणामं परिणमड । द्विवे कणहलेसाणं हे भगवन् कोत्तमेहे परिणाम परिणमि । गो तिविहं नवविहंवा सत्ता बीसतिविहंवा ।

जग मत्स्यग्री राशकृत्कर्कशपटमोदकादयः रुम्भादोयादवसेयाः, शेषं सुगमं । तदेव मुक्ता लेइयाद्रव्याणां रसः रम्पति गन्धमभिधितसुराष्ट-क
 दया जते । इत्यादि ॥ सुगमं नवरं कृष्णनीलकापोतलेइया दुरजिगन्थासृतगवादिककवेर्यो प्यनन्तगुणदुरजिगन्थोपेतत्वात् तेजःपट्यशुक्ललेइयासुर
 जिगन्थापिष्यमाणगन्धवाससुरजिगुसुमादिभ्यो प्यनन्तगुणपरमसुरजिगन्थोपेतत्वात् उक्तधीतराध्ययनेषु लेइयाध्ययने जङ्गमोमक्रस्सगन्धो सुगमम
 जाहाअहमक्रस्स । एतोउ अणंतगुणो लेसाणअप्पसत्थाण ॥ १ ॥ जहसुरजिगुसुमगन्धो गंचवासाणपिस्समायाण । सतोउअणतगुणो पसत्थलेसाण
 तिणहपि ॥ २ ॥ उक्तो गन्धपरिणामः अधुना शुद्धाशुद्धत्वप्रतिपादनार्थमाह-एवततोअविसुद्धातो ततोविसुद्धातो उति ॥ एवमुक्तं न प्रकारेण आद्या
 स्तिस्त्रो लेइया अविसुद्धा वक्ताव्याः अमशस्तवर्णगन्धरसोपेतत्वात् ततश्चैव वक्तव्या-कडया जते । लेस्सानुं अविसुद्धातं पन्नतातं ? गोयमा । तउ

चेव पियतरियाचेव मणामयरियाचेव आसाएणं पं० । कडणंजते ! लेस्सानुं दुष्णिगंधाओ पं० ? गोयमा ! तउ
 लेसानुं दुष्णिगंधानुं पं० तं०-कणहलेस्सा नील काउलेस्सा । कडणं जते ! लेसानुं सुष्णिगंधानुं पं० ?
 गोयमा ! तओ लेसानुं सुष्णिगंधानुं पं० । तं०-तेउलेस्सा पम्ह सुक्कलेस्सा एवं तओ अविसुद्धानुं तउ

आकाशफलोपमेति वा उनोपमेति वा जवेदेतादृशी ? गीतम । नायमर्थः समर्थः शुक्ललेइयोतिनिष्ठतरा चैव कान्ततराचैव प्रियतराचैव मनो
 जतरा चैवास्वादेन प्रज्ञप्ता । कति जदन्त । लेइया दुरजिगन्थाः प्रज्ञप्ताः ? गीतम । तिस्रोलेइयाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-कृष्णलेइया नीलकापोत
 लेइये । कति जदन्त । लेइया सुरजिगन्थाः प्रज्ञप्ताः ? गीतम ? तिस्रो लेइयाः सुरजिगन्थाः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-तेजः पट्यशुक्ललेइयाः । एव

र्थं समर्थ । सुहृत्समार्थं एतोउअरियाचेव जाव मणणतरियाचेव आसाएण पं० । शुक्कलेइयानो एहथो महरष्टतर कान्ततर मनोज्ञ आस्वाद
 कणी । कडणं भते लेसाओ दुष्णिगंधाओ पं० । केतलेमेदे हेमगवन् लेइया दुर्गन्धकडो । गोयमा तउले० तकिणह नील काओयलसा । हेगीतम ३ लेइया
 दुर्गन्ध कडो ते कण नील कापोत । कडणं भते लेसाओ दुष्णिगंधाओ पं० । केतलेलेइया हेमगवन् सुगन्धकडो । गोयमा तओले० तं तउपम्ह रुक्क

किलिच्छातुं पञ्चतातुं इत्यादि ॥ अधुना शीतोष्णस्पर्शप्रतिपादनार्थमाह-ततो सीयलुक्त्वाञ्च ततो निद्रुक्त्वाञ्च इति ॥ आद्या तिस्रो लेश्याः शीतरू-
चाः शीतरूक्षस्पर्शपिता उत्तरा तिस्रो लज्याः स्निग्धोष्णस्पर्शाः , इहान्यापि लेश्याद्रव्याणां कर्कशादयः स्पर्शाः सति , यत उक्त-लज्याध्ययनं-ज-
हकरकयस्सफासो गोजिह्माएवसागपत्ताण । एतौविअणतगुणो लस्साणंअप्पमत्थाणं ॥ १ ॥ जहूतूनस्सवफासो नवणीयस्सवसिरीसकुसुमाण । एतौ
विअणंतगुणो पसत्थलेसाणतिगहपि ॥ २ ॥ इति ॥ तथापि शीतरूक्षौ स्पर्शौ आद्यानां तिसृणां लज्यानां चित्ताऽस्वास्थ्यजनने स्निग्धोष्णस्पर्शौ

विहवा वज्जंवा वज्जविहवा परिणामपारणमड एवं जाव सुक्कलस्सा । कण्हलस्साण जंत ! कडपदंसिया पं० ?
गोयमा ! अणंतपदंसिया पं० एवं जाव सुक्कलेस्सा । कण्हलसाणं जंत ! कतिप्पदेसोगाढा पं० ? गोयमा !
असंखेज्जपएसोगाढा पं० , एवं जाव सुक्कलेसा । कण्हलसाणं जंत ! केवडया उवगाहना पं० ? गो० !

नवाविधवा सप्तविंशतिविधवा एकाशतिविधवा त्रचत्वारशदाधक द्विशाब्ध वा बहु बहुवच वा पारणाम पारणमात , एव यावच्छुक्ल
लेश्या । कृष्णलज्या जदन्त । कतिप्रादेशिका प्रज्ञप्ता ? गौतम । अनन्तप्रादेशिका प्रज्ञप्ता । एवं यावच्छुक्कलेश्या । कृष्णलज्या जदन्त । कति
प्रदेशावगाढा प्रज्ञप्ता ? गौतम । असंख्येयप्रदेशावगाढा प्रज्ञप्ता । एवं यावच्छुक्कलेश्या । कृष्णलज्या जदन्त । कियत्यवगाहनया प्रज्ञप्ता ? गौतम

सो निविहवा । हेगौतम ३ भेद जवन्य मध्यमवत्तण इमं १ भद इमं गिणत । २० भद इमं इव्व सौपारणमिं पारणमे । टाअयालतयविहवा बहुववा
वहविहवा परिणामं परिणमइ । इमं विसे चयात्तोस विधे परिणमे २४३ षण्णभेदे परिणामे पारणमे । एएतिविहवानवविहवा सत्तावीसविहवा एव
जाव सक्कलमा । इमं २ भेद नवविधे २७ भद शक्कलेस्साल्लगी ज णिवो हिवे प्रदेयसत्था कहेके—कण्हलसाण भत कइपासोगाढा पं० । कण्हलेस्साणे हे
भगवन् कीतत्ता प्रदेशावगाढ कइया गोयमा असंखेज्जपएसोगाढ । एवं जाव सुक्कलमा । हेगौतम असंख्यातप्रदेशावगाढ कइया इमं शक्कलेस्साल्लगी कहि
वो । कण्हलेसाणं भते कवडया उवगाहनाया पं० । कण्हलेस्साणे हेभगवन् कीतत्ता वगेपाकइ । गोयमा अणंताओवगणाआ एवं जाव सुक्कलेसाए । हे

उत्तरायां तिस्रणां लेश्यानां परमसंतीपीत्यादने साचकतयाविति । तावेव पृथक् २ तासाधुक्ताचित्यदीनः, सूत्रपादः प्राग्भवत् ॥ कश्चं जते । ले
स्सात् सीयलुपत्तात् पञ्चत्तात् इत्यादि ॥ संप्रति गतिद्वारमन्त्रिधित्मराह-ततो दुग्गद्वामिणीत् तत्तुग्गद्वामिणीत् इति ॥ आद्या सित्ता लेश्या
दुग्गतिगामिन्यः दुर्गतिं कुम्भयीत्येव शीला दुर्गतिगामिन्यः सत्तिट्ठाअसायहतुत्था दुत्तरा स्तिस्त्री लेवयाः सुगतिं गमयन्तीत्येव शीलाः सूत्रतेगा
मिन्यः प्रज्ञास्ताअथसायकारणात्वात्, सजयनापि गमंर्यतादिन् प्रत्ययः, सूत्रपादः प्राग्भवत् ॥ कश्चं जते । लेसात् दुग्गद्वामिणीत् पञ्चत्तात् इ
त्यादि ॥ अधुना परिणामद्वारमन्त्रिधित्मराह-कवहलसागामित्यादि ॥ अत्र कवहलं परिणाममित्यत्र प्राकृतत्वात् तृतीयार्थं द्वितीया दृष्ट्या, य
था आचारार्थं अगणिपुष्ठा इत्यत्र ततोऽयमर्थः-कमलप्रया गामितिवाययालङ्कारं जदन् । कर्तविधेन परिणामेन परिणमति? जगधनाह-गोनमा ।
तिविष्टा इत्यादि ॥ इह निविष्टा जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदेन त्रिविधो यदेषामपि जघन्यादीनां स्वस्थानतारतम्यचिन्तायां प्रत्येकं जघन्यादिवयेण
गुणानां यव पुनः २ रिपकगुणनया सप्तविंशतिविधत्वमकाशीतिविधत्व त्रिपत्वारिंशदपिकञ्जलद्वयविधत्व यद्युचिधत्वच जावनीयं, सर्वत्र तृती

ष्टुणंता उवगाहणा पं० एवं जाव सुक्कलेसा । केवइयाणं जते ! कण्हलेसाठाणा पं० ? गोयमा ! असंखे
ज्जा कण्हलेसाठाणा पं० । एवं जाव सुक्कलेसा । एएसिणं जते ! कण्हलेसाणं ठाणाणं जाव सुक्कलेसा

म । अनन्तावगाहना प्रज्ञप्ता । यथा यावच्छुक्कलशया । कियन्ति जदन् । कण्णलेइयास्थानाति प्रज्ञप्तानि ? गोतम । असंखेयानि कण्णलेइया
स्थानानि प्रज्ञप्तानि । एवं यावच्छुक्कलशया । एतेपा जदन् । कण्णलेइयास्थानानां यावच्छुक्कलेइयास्थानानां च जघन्यकानां द्रव्याद्यतया प्रदे

गोतम यतन्ता वगणाज्जा इमं जालमं शक्कलशयनं कश्चिदा । कोइयाणं भंतं कण्हलेसाणं ठाणा पं० । कतन्ना हेमगवन् कण्णलेइयाणां ठामकत्ता ।
गोयमा असंखिज्जा विपदलसाणं ठाणा पं० । जगौम यतन्ता कण्णलेइयाणां ठामकत्ता । एवं जाव सज्जेता । इमं जालमं शुक्कलेइया । एसिणं
भते निवइलसा ठाणाणं जाव सुक्कलेसाठाणाणय जदणगाणं दवइयाए पणसइयाए दवइपणसइयाए कयरे २ द्वित्ता जणाया ४ । एइने हेमगवः

यार्थं द्वितीया, तत स्त्रिविधेन वा परिणासेन परिणमति नवविधेन चैत्येवं पदानां योजना कर्तव्या ॥ एवं जाव सुकलेसा इति ॥ एवं कृष्णले
 श्यागतेन प्रकारेण नीलादयोऽपि लेइया तावद्वक्तव्याः यावत् सुकलेइया सूत्रपाठस्तु सुगमत्वात् स्वयं परिज्ञावनीयः, सन्प्रति प्रदशद्वारमभिधित्सु
 राह-कणहलेसाण जते । कण्डपसिया इत्यादि ॥ सुगमं नवरं प्रादेशिकेति, अनन्ता अनन्तसख्योपेता प्रदेशा स्तद्योष्याः परमाशवा यस्याः कृष्ण
 लेइयायाः कृष्णलेइयाद्रव्यसङ्घातस्य सा अनन्तप्रदेशिका अन्यथा अनन्तप्रदेशिव्यतिरेकेण स्कन्धस्य जीवग्रहयोग्यताया एवाजावात् । एवं नीलादयो
 पि लेइया वक्तव्या स्तथाचाह-एव जाव सुकलेसाइति ॥ अवगाहनाद्वारमाह-कणहलेसाण जते । इत्यादि ॥ इह प्रदेशाः कृष्णप्रदेशाः प्रतिपत्तव्या
 स्तेष्वेवावगाहप्रसिद्ध, तेषानन्तानामपि वर्गणानामाधारभूता असङ्ख्यास्य द्रष्टव्याः । सकलस्यापि लोकस्य प्रदेशानामन्तङ्घातत्वात् । वर्गणाद्वार
 माह-कणहलेसाण जते । केवइयालु वर्गणालु इत्यादि ॥ इह वर्गणा औदारिकद्वारीप्रयोग्यपरमाशुवर्गणावत्, कृष्णलेइयायोग्यद्रव्यपरमाशुवर्ग

णाः गृह्यते, ताश्च वर्णादिभेदेन समानजातीयानामेकसङ्घादादनन्ताः प्रत्येतव्याः । एवं नीललेइयादीनामपि वर्गणाः प्रत्येक कर्तव्या स्तथाचाह-
 एव जाव सुकलेसा इत्यादि ॥ अधुना स्थानद्वारमभिधित्सुराह-केवइयाण जते । कणहलेसा ठाणा पञ्चता ॥ कियंति जदन्ता । कृष्णलेइयास्थाना
 नि प्रकर्षापकर्षकताः स्वरूपजंटाः प्रज्ञप्तानि, सूत्रेण पुंस्त्वं प्राकृतत्वात्, इह यदा जावस्वरूपाः कृष्णादयोः चिंत्यते तदा एकैकस्या लेइयाया प्र
 कर्षापकर्षस्वरूपजंदरूपाणि स्थानानि कालतो ऽसख्येयोत्सर्पिण्यवसर्पिणीसमयप्रमाणाणि क्षेत्रतो ऽसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणाणि उक्तं च-असंखे
 ज्जाणयउस्साप्पिणीण अवसप्पिणीणजेसमया । संखाईयालोणा लेस्साणहोतिठाणाई ॥ १ ॥ नवरमञ्जुजाना संज्ञारूपाणि ज्ञानानां च विशुद्धिरू
 पाणि यतेषा च जावलेइयागतानां स्थानानां यानि कारणभूतानि कृष्णादिद्रव्यवृद्धानि तान्यपि स्थानान्युच्यते तान्येव ग्राह्याणि कृष्णादिद्रव्याणां
 सेवहोद्देशकं चिन्त्यमानत्वात्, तानि च प्रत्येकसङ्ख्येयानि तथाविधैरपरिणामनिवन्धनानामनन्तानामपि द्रव्याणामेकाध्ववसायहेतुत्वेन एवात्या

ઠાણાળય જહન્નગાળં દહ્લઠયાણ પૅસઠયાણ દહ્લઠપૅસઠયાણ કયરે ૨ હિંતો ચુપ્પાવા ૪ ? ગોંયમા !
 સઘ્લ્યોવા જહન્નગા કાઝલેસાઠાળા દહ્લઠયાણ જહન્નગા નીલલેસાઠાળા દહ્લઠયાણ ચુસં જહન્નગા કરહ
 લેસાઠાળા દહ્લઠયાણ ચુસં જહન્નગા તેઝલેસા ઠાળા દહ્લઠયાણ ચુસં જહન્નગા પઘ્લેસા ઠાળા દહ્લ
 ઠયાણ ચુસં જહન્નગા સુક્કલેસા ઠાળા દહ્લઠયાણ ચુસલેં પૅસઠયાણ સઘ્લ્યોવા જહન્નગા કાઝલેસાઠા

જ્ઞાપ્યંતયા કતરે કતરેન્યોડલ્યા વા ૪ . ગોંતમ । સર્વસ્તોકાનિજઘન્યકાનિ કણલેશ્યાસ્થાનાનિ દ્રવ્યથંતયા જઘન્યાનિ નીલલેશ્યાસ્થાનાનિ દ્ર
 વ્યથંતયા અસલ્યેયગુણાનિ । જઘન્યાનિ કણલેશ્યાસ્થાનાનિ દ્રવ્યથંતયા અસલ્યેયગુણાનિ, જઘન્યાનિ તેજોલેશ્યાસ્થાનાનિ દ્રવ્યથંતયાસંલ્યે
 યગુણાનિ, જઘન્યાનિ પટલેશ્યાસ્થાનાનિ દ્રવ્યથંતયાડસંલ્યેયગુણાનિ । જઘન્યાનિ શુક્કલેશ્યાસ્થાનાનિ દ્રવ્યથંતયાસંલ્યેયગુણાનિ પ્રદેશ્યં
 તયા । સર્વસ્તોકાનિ જઘન્યાનિ કાપોતલેશ્યાસ્થાનાનિ પ્રદેશ્યંતયા જઘન્યાનિ નીલલેશ્યાસ્થાનાનિ પ્રદેશ્યંતયા ડસલ્યેયગુણાનિ, જઘ

ન કણન ઠામ જાલગ શુક્કલેશ્યાન જઘન્યપણે દ્રવ્યથો પ્રદેશ્યો દ્રવ્યથં પ્રદેશ્યં કિહા ૨ થા થોડા ૪ હવ । ગોંયમા સઘ્લ્યોવા જહન્નગા કાપોતલ
 સઠાળા દહ્લઠયાણ જહન્નગા નીલલેસઠાળા દહ્લઠયાણ અસં । જોતમ સર્વથોડા જઘન્ય કાપોતલેશ્યાને ઠામે દ્રવ્યથો જઘન્ય તેજથો નીલલેશ્યાના ઠા
 મ દ્રવ્યથો અસંલ્યાતા । જહન્નગા કરહલેસ ઠાળા દહ્લઠયાણ અસં । જઘન્ય કણલેશ્યાના ઠામ દ્રવ્યથે અસંલ્યાતા । જહન્નગા તેઝલેસઠાળા દહ્લ
 ઠયાણ અસં । જઘન્ય તેજાલેશ્યાના ઠામ દ્રવ્યથે અસંલ્યાતા । જહન્નગા પઘ્લેસઠાળા દહ્લઠયાણ અસં । જઘન્ય પઘ્લેશ્યાના ઠામ દ્રવ્યથે અસંલ્યાતા ।
 જહન્નગા સુક્કલેસઠાળા દહ્લઠયાણ અસલેજ પૅસઠયાણ । જઘન્ય શુક્કલેશ્યાના ઠામ દ્રવ્યથે અસંલ્યાતા પ્રદેશ્યે । સઘ્લ્યોવા જહન્નગા કાપોતલેસઠા
 ળા પૅસઠયાણ । સર્વથોડા જઘન્ય કાપોતલેશ્યાના ઠામ પ્રદેશ્યે । જહન્નગા નીલલેસઠાળા અસં પૅસઠયાણ । જઘન્ય નીલલેશ્યાના ઠામ અસંલ્યાતા
 પ્રદેશ્યો જઘન્ય । કિયલેસઠાળા અસલેજ પૅસઠયાણ જહન્નગા । કણલેશ્યાના ઠામ પ્રદેશ્યો અસંલ્યાતા જઘન્ય । તેજલેસઠાળા સંલેજ પદેસ

ણાપણસઠયાણ જહન્નગા નીલલેસાઠાણા પદેસઠયાણ અસં૦ જહન્નગા કરહલેસાઠાણા પણસઠયાણ અસં૦
 જહન્નગા તેડલેસાઠાણા પણસઠયાણ અસં૦ જહન્નગા પમ્હલેસા પણસઠયાણ અસં૦ જહન્નગા સુક્કલેસાઠા
 ણા પણસઠયાણ અસં૦ દલ્લઠપણસઠયાણ અં૦ સલ્લત્યોવા જહન્નગા કાડલેસાઠાણા દલ્લઠયાણ અં૦ જહ
 ન્નગા નીલલેસાઠાણા દલ્લઠયાણ અસં૦ । एवं કરહલેસ તેડલેસ પમ્હલેસે જહન્નગા સુક્કલેસં પણસઠયાણ અં૦
 જહન્નગા કરહલેસઠાણા પદેસઠયાણ અસં૦ જહન્નગા તેડલેસ ઠાણા પણસઠયાણ અસં૦ જહન્નગા હિંતો સુક્ક

ન્યાનિ કષ્ણલેશ્યાસ્યાનાનિ પ્રદેશાર્થતયા ડસલ્લેયગુણાનિ, જઘન્યાનિ તેજોલેશ્યાસ્યાનાનિ પ્રદેશાર્થતયા ડસલ્લેયગુણાનિ, જઘન્યાનિ પદ્મલે
 શ્યાસ્યાનાનિ પ્રદેશાર્થતયા ડસલ્લેયગુણાનિ, જઘન્યાનિ શુક્કલેશ્યાસ્યાનાનિ પ્રદેશાર્થતયા ડસલ્લેયગુણાનિ । દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકા
 નિ જઘન્યકાનિ કાપોતલેશ્યાસ્યાનાનિ દ્રવ્યાર્થતયા, જઘન્યાનિ નીલલેશ્યાસ્યાનાનિ દ્રવ્યાર્થતયા ડસલ્લેયગુણાનિ' સ્વ કષ્ણતેજઃ પદ્મલેશ્યાઃ'
 જઘન્યાનિ શુક્કલેશ્યાસ્યાનાનિ દ્રવ્યાર્થતયા ડસલ્લેયગુણાનિ, જઘન્યાનિ કષ્ણલેશ્યાસ્યાનાનિ પ્રદેશાર્થતયા ડસલ્લેયગુણાનિ, જઘન્યાનિ તે

ટયાણ જહ્ણેણ । તેજોલેશ્યાના ઠામ અસંખ્યાતાપ્રદેશથો જઘન્ય । પમ્હલેસઠાણા અસં૦ પદ૦ જહ૦ । પદ્મલેશ્યાના ઠામ અસંખ્યાતાપ્રદેશથો જઘન્ય ।
 સુક્કલેસઠાણા અસંખે૦ દલ્લઠપણસઠયાણ । શુક્કલેશ્યાનાઠામ પ્રદેશથો અસંખ્યાતા દ્રવ્યાર્થે પ્રદેશાર્થથી । સલ્લત્યોવા જહ્ણગા કાડલેસઠાણા દલ્લઠયા
 ણ જહ્ણેણ । સલ્લત્યોવા જઘન્ય કાપોતલેશ્યાનાઠામ દ્રવ્યાર્થે જઘન્ય । નીલલેસઠાણા દલ્લઠયાણ જહ૦ અસંખેજગુણા એવં કિયતેજ પમ્હલેસાણં મ્હાણિ
 યવા । નીલલેશ્યાનાઠામ દ્રવ્યાર્થે જઘન્ય અસંખ્યાતા ઇમ કષ્ણલેશ્યા તેજો પદ્મલેશ્યા જાણિવા । જહ્ણગા સુક્કલેસઠાણા દલ્લઠયાણ અસંખેજગુણા ।
 જઘન્ય શુક્કલેશ્યાના ઠામ દ્રવ્યાર્થે અસંખ્યાતા । જહ્ણગા હિંતો સુક્કલેસઠાણે હિંતો દલ્લઠયાણ હિંતો જહ્ણગા કાડલેસઠાણા પણસઠયાણ અણતગુણા ।
 જઘન્ય શુક્કલેશ્યાના ઠામ દ્રવ્યાર્થે જઘન્ય કાપોતલેશ્યાના ઠામ પ્રદેશાર્થે અનન્તગુણા । જહ્ણગા નીલલેસઠાણા પણસઠયાણ અસં૦ । જઘન્ય નીલલે

तु तानिच प्रत्येक द्विविधानि तद्यथा-जघन्यानि उत्कृष्टानि च जघन्यलेइयास्थानपरिणामकारणानि जघन्यानि उत्कृष्टलेइयास्थानपरिणामकारणानि उत्कृष्टानि यानि तु मध्यमानि तानि जघन्यप्रत्यासन्नानि जघन्ये द्यन्तर्जनानि उत्कृष्टप्रत्यासन्नानि तदुक्तेषु श्लोकाणि च स्वस्थाने परि

लेसठाणेहिंतो दव्वठयाए अ० जहन्नगा काउलेसठाणा पएसठयाए अणंतगुणा जहन्नया नीललेसठाणाप एसठयाए अस० एवं जाव सुक्कलेसठाणा । एतेसिणं जंतं ! कएहलेसठाणाणं जाव सुक्कलेसठाणाणय उक्को सगाणं दव्वठयाए पदेसठयाए दव्वठपदेसठयाए कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वथोवा उक्को सगा काउलेसठाणा दव्वठयाए , उक्कोसगा नीललेसठाणा दव्वठयाए अस० । एवं जहेव जहन्नगा तहे

जोलेइयास्थानानि प्रदेशार्थतया असख्येयगुणानि, जघन्यकन्यः शुक्कलेइयास्थानेभ्यो द्रव्यार्थतया जघन्यानि कापीतलयास्थानानि प्रदेशार्थं तयानन्तगुणानि । जघन्यानि नीललेइयास्थानानि प्रदेशार्थतया असख्येयगुणानि । एवं यावच्छुक्कलेइयास्थानानि । एतेषा जदन्त । कम्मलेइया स्थानाना यावच्छुक्कलेइयास्थानाना उत्कृष्टानां द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा ४ ? गीतम । सर्वस्वो

ग्रानाठाम प्रदेशार्थे असंख्याता । एव किण्ह तेउ पक्क मुक्कलसठाणा भाणियव्वा । इम कृणालेइयाणा ठाम जाणिव्वा । एणासणं भंते किण्ह लेसठाणाणं जाव सुक्कलेसठाणाणय उक्कोसगाणं दव्वठयाए पएसठयाए दव्वठपएसठयाए कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ । ए एउने हेममवन् कृणाले ग्राना ठाम जालगे शुक्कलेग्रानाठाम उक्कोश्री द्रव्यथो प्रदेशथो द्रव्यार्थं प्रदेशथो किण्ठां २ थो थोडा ४ । गोयमा सव्वथोवाओवा उक्कोसगा तंठले सठाणा दव्वठयाए उक्कोसगा नीललेसठाणा दव्वठयाए असंखेव्वा । हेगौतम सर्वथोडा उत्कृष्टा नीललेग्राना ठाम द्रव्यार्थे असंख्यातगुणा । एवं ज हे । जहन्नगा तहेव उक्कोसगावि षवरं उक्कोसोत्तं अभिलावा कायव्वी । इम जिम जघन्य कप्पा तिमहीज उत्कृष्ट पिण कव्वी एतलेविशेष उत्कृष्टो आलाशो कव्वी । एएसिणं भंते किण्हलेसठाणाणं जाव सुक्कलसठाणाणय जहणुक्कोसगाणं दव्वठयाए पएसठयाए दव्वठपएसठयाए कयरे

गामगुणजैदती ऽसंख्येयानि । अत्रदृष्टान्तो यथा स्फटिकमक्षी रत्नलक्षणवशेनास्तीति प्रवति साधे जघन्यरक्ततागुणालक्तकवशेन जघन्यरक्तता एकगुणालक्तकवशेन एकगुणाधिकजघन्या एव मेर्ककगुणवृद्ध्या जघन्यायामेव रक्तताया असंख्येयानि स्थानानि प्रवति तानिच व्यवहारतः स्तोक गृह्यत्वात् सर्वाण्यपि जघन्यान्वेवोच्यते, एव मात्मानोपि जघन्यैरुगुणाधिकद्विगुणाधिकलक्ष्याद्रव्योपधानवशतो लेश्यापरिणामविशेषा असस्ये

व उक्कोसगावि नवरं उक्कोसति अजिलावो । एतेसिणं जंते ! करहलेसठाणाणं जाव सुक्कलेसठाणाणय जहन्नउक्कोसगाणं दब्धयाए पदेसठयाए दब्धपदेसठयाए कयरे २ हिंतो ? गोयमा ! सव्वत्योवा जह न्नागा काउलेसठाणा दब्धयाए जहन्नगा, नीललेसठाणा दब्धयाए असं० एवं करहलेस्सतेउलेस्सपम्ह

का न्यत्कृष्टानि कापोतलक्ष्यास्थानानि द्रव्यार्थतयो रत्नलक्ष्यास्थानानि द्रव्यार्थतया ऽसंख्येयगुणानि । एवं यथैव जघन्यानि तथैवोत्कृष्टान्यपि नवरं उत्कृष्टानीत्यजिलापः । एतेषा जहन्न ! कृष्णलक्ष्यास्थानानां यावच्छुक्कलक्ष्यास्थानानां च जघन्योत्कर्षकानां द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽस्त्वावा २ गौतम । सर्वस्तोकानि जघन्यानि कापोतलक्ष्यास्थानानि द्रव्यार्थतया जघन्यानि नीललक्ष्यास्थानानि द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणानि, एवं कृष्णलक्ष्यातेजोलक्ष्यपद्मलक्ष्यायाः । जघन्यानि शुक्कलक्ष्यास्थाना

कयरे हि ० अस्मावा ४ । एहेने हभगवन् कृष्णलेशा ना ठाम जालगे शुक्कलेस्सनाठ म जघन्ये उत्कृष्टीपणे द्रव्यथो प्रदेशथी द्रव्यथो प्रदेशार्थथो जिहां किं जाथो थोड ४ । गोयमा सव्वत्योवा जहन्नगा काउलेसठाणा दब्धयाए जहन्नगा नीललेसठाणा दब्धयाए असंख्यगुणा । हेगौतम सर्वथोडा जसग्ग कापोतना ठाम कल्ला द्रव्यथी जघन्य पिण नीललेशाना ठाम द्रव्यथी असंख्यात । एवं कियह तउ पम्हलेना भाणियस्सा । इमं कृष्ण तेजो पद्मलेशाना जघन्य जाणवा । जहन्नगासक्कलेसठाणा दब्धयाए असंख्यगुणा । जघन्य शुक्कलेशाना ठाम द्रव्ये असंख्यातगुणा । उक्कोसिया गो जल्लेसठाणा दब्धयाए असं० एव कियह तउ पम्हा भाणियस्सा । उत्कृष्टे नीललेशाना ठाम द्रव्यथी असंख्यातगुणा इमं कृष्ण तेजो पद्मलेशा पिण

या जयन्ति । ते च सर्वेपि व्यवहारतीत्यगुणात्वात् जगन्व्यपदेशं लज्जते, तत्कारणजृम्भानि द्रव्याणामपि स्थानानि जपेयानि एवं उत्कृष्टाभ्यापि स्थानान्यसंख्येयानि छावनीयानि संप्रत्यक्षबहुत्वमाह-सुसिंघं जते । इत्यादि ॥ इह प्रीत्यल्पबहुत्वानि तद्यथा-जघन्यस्थानविषयमुत्कृष्टस्थानविषयमुजयस्थानविषय च एकैकमपि त्रिविधं तद्यथा-द्रव्यार्थतया प्रदशागतया उज्ज्वलार्थतया च, तत्र जघन्यस्थानविषये द्रव्यार्थतया च प्रत्यक्षकापीतनीलतेजःपटजगलनद्रव्यास्थानानि क्रमेण यथोत्तरमसंख्ययगुणानि वक्तव्यानि ततः शुक्ललद्रव्यास्थानानन्तरं प्रदेशार्थतया कापीतलद्रव्योस्था

लेस्स जहन्तगा सुक्कलसठाणा दव्वठयाए असं०, जहन्तएहिंतां सुक्कलसठाणहिंतां दव्वठयाए उक्कोसा का उलेसठाणा दव्वठयाए असं० । उक्कोसा नीललेसठाणा दव्वठयाए असं० । एवं कएह तेउ पम्ह उक्कोसा सुक्कलसठाणा दव्वठयाए असखेज्जं० । पदेसठयाए सव्वत्थांवा जहन्तगा काउलेसठाणा, पदेसठयाए ज

नि द्रव्यायतयाऽसंख्ययगुणानि, जघन्यकज्यः शुक्ललेश्यास्थानेभ्यां द्रव्यायतयात्कृष्टान कापीतलद्रव्यास्थानानि द्रव्यायतयाऽसंख्ययगुणानि । उत्कृष्टानि नीललेश्यास्थानानि द्रव्यार्थतयाऽसंख्ययगुणानि । एवं कृष्णतजःपटलेश्याः । उत्कृष्टानि शुक्ललेश्यास्थानानि द्रव्यायतयाऽसंख्येयगुणानि । प्रदशार्थतया सवस्तोकानि जघन्यानि कापीतलेश्यास्थानानि प्रदेशायतया जघन्यानि नीललेश्यास्थानानि प्रदेशार्थतयाऽसंख्ये

जाणवी । उक्कोमगा सककलमठाणा दव्वठयाए असं० । उत्कृष्टा शुक्ललेश्यानां ठाम द्रव्यथी असंख्यातगुणा । पणसद्वयाणं सव्वत्थीवा जहन्तगा का उलेसठाणा पणसद्वयाणं जहन्तगा नीललसठाणा पणसद्वयाणं असं० । प्रदेशथी सर्वथीवा जघन्ये कापीतलेश्यानां ठाम प्रदेशथी जघन्ये नीललेश्यानां ठाम प्रदेशथी असंख्यातगुणा । एवं जहव दव्वठयाए तज्जेव पणसद्वयाणंवि भाणियव्वो णवरं पणसद्वयाणंवि अभिजावी कायव्वो । इमं जिमहीज द्रव्यथी निमहीज प्रदेशथी कहिंवा एतत्तांनिश्व प्रदेशथी आलावी कहिंवा । दव्वठुपणसद्वयाणं सव्वत्थीवा जहन्तगा काउलेसठाणा दव्वठयाए जहन्तगा नीललसठाणा दव्वठयाए असंखेज्जगुणा । द्रव्यार्थे प्रदेशार्थे सर्वथीवा जघन्ये कापीतलेश्यानां ठाम द्रव्यार्थे जघन्ये नीललेश्यानां ठाम द्रव्यथी असंख्यात

नान्यनन्तगुणानि, तदनन्तरं नीलकण्ठतेजःपद्मशुक्ललेश्यास्थानानि क्रमेण प्रदेशार्थतया यथोत्तरमसंख्येयगुणानि, एवं मुत्कृष्टान्यपि स्थानानि

हृन्मगा नीललेश्याणां, पदेसठ्याए असं० । एवं जहेवं दव्वठ्याए तहेवं पदेसठ्याएवि भाणियव्वु नवरं पदेसठ्याए अजिलावविसेसो । दव्वठपदेसठ्याए सव्वत्थोवा जहन्मगा काउलेसठ्याणां, दव्वठ्याए जहन्मगा नीललेश्याणां दव्वठ्याए असं० । एवं कराहतेउपम्हजहन्मगा सुक्कलेसठ्याणां दव्वठ्याए असं० । जहन्मगाहिंतो सुक्कलेसठ्याणेहिंतो दव्वठ्याए उक्कोसा काउलेसठ्याणां दव्वठ्याए असं० । उक्कोसा नीललेश्या

यगुणानि एवं यथैव द्रव्यार्थतया तथैव प्रदशार्थतयापि अणितव्यम् नवरं प्रदशार्थतया अजिलावविशेषः । द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया सर्वस्तोका निजघन्यानि कापोतलेश्यास्थानानि द्रव्यार्थतया जघन्यानि नीललेश्यास्थानानि द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणानि । एवं कृष्णतेजःपद्मलेश्याः । जघन्यानि शुक्ललेश्यास्थानानि द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणानि, जघन्यकेन्यं शुक्ललेश्यास्थानान्यो द्रव्यार्थतयोत्कृष्टानि कापोतलेश्यास्थानानि

गुणा । एवं किण्ह तेउ पम्हा भाणियव्वा । इमं कृष्ण तेजो पद्मं कहवो । जहन्मगा सुक्कलेश्याणां दव्वठ्याए असं० । जघन्य शुक्ललेश्याणां ठाम द्रव्यार्थो असंख्यात । जहन्मगाहिंतो सुक्कलेश्याणेहिंतो दव्वठ्याएहिंतो उक्कोसिया काउलेसठ्याणां दव्वठ्याए असं० । जघन्यथो शुक्ललेश्याणां ठाम द्रव्यार्थो उक्कोसा कापोतलेश्याणां ठाम द्रव्यार्थो असंख्याता । उक्कोसिया नीललेश्याणां दव्वठ्याए असं० । एवं किण्ह तेउ पम्हा भाणियव्वा । उत्कृष्ट नीललेश्याणां ठाम द्रव्यार्थो असंख्याता इमं कृष्ण तेजो पद्मं कहवो । उक्कोसिया सुक्कलेश्याणां दव्वठ्याए असं० । उत्कृष्ट शुक्ललेश्याणां ठाम द्रव्यार्थो असंख्यात । उक्कोसियाहिंतो सुक्कलेश्याणेहिंतो दव्वठ्याएहिंतो जहन्मगा काउलेसठ्याणां पणसठ्याए अणं० । उत्कृष्टथो शुक्ललेश्याणां ठाम द्रव्यार्थो असंख्यातगुणा जघन्य कापोतलेश्याणां ठाम प्रदेशथो अनन्तगुणा । जहन्मगा नीललेश्याणां पणसठ्याए असंख्येयगुणा । जघन्य नीललेश्याणां ठाम प्रदेशथो असंख्यातगुणा । एवं किण्ह तेउ पम्हा भाणियव्वा । इमं कृष्ण तेजो पद्मं ज्ञापियव्वा । जहन्मगा सुक्कलेश्याणां पणसठ्याए असं० । जघन्य

द्व्यर्थतया प्रदेशार्थतया जन्यार्थतया च चिंतयितव्यानि, तथाचाह-एवं जहैव जहन्नगा तहैव उक्कोसयावि नवरं उक्कोसति अज्जिलावो इति जघन्योत्कृष्टस्थानसमुदायविषये त्वत्पबहुत्वे प्रथमता जघन्यानि द्व्यर्थतया कापोतनीलकण्ठतज पट्टशुक्ललेश्यास्थानानि क्रमेण यथोत्तरमसं ख्येयगुणानि यक्तव्यानि, तदनन्तरं जघन्यशुक्ललेश्यास्थानेभ्य उत्कृष्टानि कापोतनीलकण्ठतज पट्टशुक्ललेश्यास्थानानि क्रमेण द्व्यर्थतयैव यथोत्तरमसंख्येयगुणानि वाच्यानि एवं प्रदेशार्थतयापि जघन्योत्कृष्टस्थानविषयमल्पबहुत्वं ज्ञावर्णीयं तथाचाह-एवं जहैव दव्वठयाए तहैव पएसठया एवि ज्ञाणियव्व नवरं पएसठयाएति अज्जिलावविसेसो इति ॥ द्व्यर्थप्रदेशार्थतया प्रथमतो द्व्यर्थतया जघन्यानि कापोतनीलकण्ठतज पट्ट

णा दव्वठयाए असं० । एवं करहतेउपम्हउक्कोसगा सुक्कलेसठाणा दव्वठयाए असंखे० । उक्कोसएहिंतो सुक्कलेसठाणंहिंतो दव्वठयाए जहन्नगा काउलेसठाणा पदेसठयाए अणतगुणा, जहन्नगा नीललेसठाणा पदेसठयाए असं० । एवं करहतेउपम्हजहन्नगा सुक्कलेसठाणा पदेसठयाए असं० । जहन्नएहिंतो सुक्कलेसठाणंहिंतो पदेसठयाए उक्कोसा काउलेसठाणा पदेसठयाए असं० । उक्कोसा नीललेसठाणा पदेसठयाए

द्रव्यार्थतयाऽसख्ययगुणानि , उत्कृष्टानि नीललेइयास्थानानि द्रव्यार्थतयाऽसख्येयगुणानि , एवं कृष्णतेजः पट्टलेइयाः । उत्कृष्टानि शुक्लले
इयास्थानानि द्रव्यार्थतयाऽसख्ययगुणानि , उत्कृष्टेच्यः शुक्ललेइयास्थानेच्योद्रव्यार्थतया जघन्यानि कापोतलेइयास्थानानि प्रदेशार्थतयाऽनन्त
गुणानि , जघन्यानि नीललेइयास्थानानि प्रदेशार्थतयाऽसख्ययगुणानि । एव कृष्णतेजः पट्टलेइयाः । जपन्यानि शुक्ललेइयास्थानानि प्रदेशा

शुक्ललेश्यानां ठाम प्रदेशयोः असंख्यातगुणा । जङ्गमापडितो मुकुल्लेसठाणोद्धितो पण्डुवाएद्धितो उक्कोसिया काउलसठाणा पण्डुवाए असं ।
जघन्ययोः शुक्ललेश्यानां ठाम कच्छा प्रदेशयोः उत्कृष्टे कापोतलेश्यानां ठाम प्रदेशयोः असंख्यातगुणा । उक्कोसिया नौलल्लेस ठाणा पण्डुवाए असं ।
उत्कृष्टे नौलल्लेश्यानां ठाम प्रदेशयोः असंख्यातगुणा । एव कियद्वा तेज पन्हा भाणियव्वा । इमं कृष्ण तेजो पन्नलेश्या जारियव्वा । उक्कोसिया मुकुल्ले

शुक्ललेश्यास्थानानि क्रमेण यथोत्तरमसंख्येयगुणानि वक्तव्यानि, ततो जघन्येभ्यः शुक्ललेश्यास्थानेभ्य उक्त. क्रमेणचोत्कृष्टानि स्थानानि द्रव्यार्थं तथा यथोत्तरमसंख्येयगुणानि वाच्यानि, तत उत्कृष्टेभ्यः शुक्ललेश्यास्थानेभ्यो जघन्यानि कापोतलेश्यास्थानानि प्रदेशार्थतयानन्तगुणानि वक्तव्यानि, ततः प्रदेशार्थतयैव जघन्यानि नीलकृष्णतेजःपट्टशुक्ललेश्यास्थानानि यथोत्तरमसंख्येयगुणानि वक्तव्यानि इति ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचितायां प्र० लेश्यापदस्य चतुर्थोद्देशकः परिसमाप्तः ॥ ४ ॥ उक्तश्चतुर्थोद्देशकः सम्प्रति पञ्चम आरभ्यते-तस्यचंदमादिसूत्रं-कडवा

असंख्येयगुणा । एवं करहतेउपम्वहउक्कोसगा सुक्कलेसठाणा पदेसठयाए असंख्येयगुणा ॥ इति पन्त्रवणा ए जगवतीए लेसापदे चउत्थो उद्देसलं समप्तो ॥ ४ ॥ कडणं जंते ! लेसालं पन्त्रत्तलं ? गोयमा ! ललेसालं पन्त्रत्तलं तजहा-करहलेसा जाव सुक्कलेसा, से नूणं जंते ! करहलेसा नीललेसं पप्प तारूवत्ताए तावन्त्रत्ताए तागंधत्ताए तारसत्ताए ताफासत्ताए जुज्जो जुज्जो परिणमति, एत्तो अण्णत्तं जहा

यंतयाऽसंख्येयगुणानि । जघन्येभ्यः शुक्ललेश्यास्थानेभ्यः प्रदेशार्थतयोत्कृष्टानि कापोतलेश्यास्थानानि प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणानि, उत्कृष्टानि नीललेश्यास्थानानि प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणानि । एवं कृष्णतेजःपट्टलेश्याः । उत्कृष्टानि शुक्ललेश्यास्थानानि प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणानि ॥ इतिश्री प्रज्ञापनानुवादलेश्या पदस्य रामचन्द्रगणेशिष्य नानकचन्द्रविरचिते चतुर्थोद्देशकः ॥ १७ ॥ ४ ॥ कति जदन्त ! लेश्याः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । षड् लेश्याः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा-कृष्णलेश्या यावच्छुक्ललेश्याः । अथ नूनं जदन्त ! कृष्णलेश्या नीलले

लेसठाणा पदसठयाए असं० । उत्कृष्ट शुक्ललेश्यानां ठाम प्रदेशयो असंख्यातगुणा । पञ्चवणाएलेसांपए चउत्थोद्देसो । इति प्रज्ञापना सञ्ज्ञातो भगवती माहि लेश्यापदे सतरमां चौथोद्देशो समाप्त भवो ॥ १७ ॥ ४ ॥ कडणंभते लेसाओ पं० । कंतलभदे हेभगवन् लेसाकही । गोयमा कलेसाओ पं० तं० । हेगौतम ६ लेसाकहो तेकहेछे-किणहलेसा जाव सुक्कलेसा । कृष्णलेश्या यावत् शुक्ललेश्या ६ । सेणूणभते करहलेसा नीललेस पप्प

जते । लेखात् पञ्चात् इत्यादि ॥ चतुर्थीद्वेष्टकवत् तावद्वक्तव्यं यावद् द्वैतमणिदृष्टान्तो व्याख्यातः प्राग्वदेव निर्विशेषा कर्तव्या, प्रागुपन्यस्त
स्याप्यस्य सूत्रस्य पुनरुपन्यासोऽग्रेतनमूत्रसम्यग्व्यायः, तदेवसूत्रमाह-संनूण जते । इत्यादि ॥ इह तिर्यङ्मनुष्यविषय सूत्रमनन्तरमुक्त इदं देवनेर
पिकविपयमवसेय, देवनेरयिकाहि पूर्वजगतचरमान्तर्मुहूर्तादारज्य यावत्परजगतमाद्यमन्तर्मुहूर्तं तावदवस्थितलेश्याका स्ततोमीषा कृष्णादि
लेङ्गपाद्रव्याणां परस्परसम्यक्तेषु न परिणम्यपरिणामकजावी घटते ततः सम्यगधिगमाय प्रश्नयति-से नूणं जते । इत्यादि ॥ स शब्दो ऽथशब्दा
र्थः, सच प्रश्ने, 'अथ नूनं निश्चितं जदन्त । कृष्णलेश्या कृष्णलेश्याद्रव्याणि नीललेश्या नीललेश्याद्रव्याणि प्राप्य प्राप्तिरिह प्रत्यासन्नत्वमात्रं गृ
ह्यते नतु परिणम्य परिणामकजावे न्योन्यसंश्लेषः तद्रूपया तदेव नीललेश्याद्रव्यगतरूपस्वजावी यस्य कृष्णलेश्यास्वरूपस्य तत् तद्रूप तद्भावत

चउत्पद्येसए तहा जाणियहं जाव वेसलियमणिदिठंतीति । से नूणं जते ! करहलेशा नीललेशं पप्य नो
ताखवत्ताए नो तावन्नत्ताए नो तागंधत्ताए नो तारसत्ताए नो ताफासत्ताए भुज्जो भुज्जो परिणमति ?
हंता गोयमा ! करहलेशा नीललेशं पप्य नोताखवत्ताए जाव नो ताफासत्ताए भुज्जो भुज्जो परिणमड ।

द्रूपता तया' एतदेव व्याचष्टे न तद्व्यंतया न तद्व्यनया न तद्व्यसतया न तद्व्यशंतया नूनः २ परिणमते, जगवानाह इत्येत्यादि ॥ इहा गीतम ।
कृष्णलेश्येत्यादि तदेव ननु यदि न परिणमते तर्हि कथं सप्तमनरकपृथिव्यामपि सम्यक्कलाजः, सहि तेजोलेङ्गपादिपरिणामे जवति सप्तमनरकपृ

ताखवत्ताए तावन्नत्ताए तागंधत्ताए तारसत्ताए ताफासत्ताए भुज्जो २ परिणमड । तेनियै हेमगवन् कृष्णलेश्या नीललेश्या पामोने रुपपणे वरुण
जे इमं गवपणे अरुणपणे बारवार परिणमै । एतो आठत्तं जहा चत्थोहेसए तहा भाणियव्वा । इहांधी आठत्तं फिरोने तिम चीथोउहे शोकळो ति
म इहा काहिधी । जाव वेसलियमणि दिठतेति । जालगे वेदूर्यमणिनी दृष्टांत तालगे काहिधी । सेण्णं भंते करहलेशा नीललेशं पप्य नो ताखवत्ताए
नाताखवत्ताए जाव नोताफासत्ताए भुज्जो २ परिणमड । तेनियै हेमगवन् कृष्णलेश्या नीललेश्या पामोने रुपपणे नयामै वरुणपणे नयामै यावत् रस

इति परिजावनीयमेतत्, केवलं सा कृष्णलेश्या तत्र स्वरूपे गतावस्थिता सती उक्ते तदाकारजावमात्रधारणत स्तरप्रतिविम्बमात्रधारणतोवा
वत्सम्पत्तीत्यर्थः, कृष्णलेश्यातो हि नीललेश्या विज्ञाया ततस्तदाकाररुन्धत् तत्प्रविवमात्र वा दधाना सती मन क् विज्ञाया जयतीत्युत्सर्पतीति

कृष्णहलसा नाललस पप्प ना तारुवत्ताए जाव जुज्जा जुज्जो परिणमति । सेनूणं जंतं ! नीललसा काउलेसं
पप्प ना तारुवत्ताए जाव जुज्जो जुज्जो परिणमड ? हुंता भोयमा ! नीललेस्सा काउलेस्स पप्प ना ता
रुवत्ताए जाव जुज्जा जुज्जो परिणमड । से के ण्ठेण जंतं ! एवं बुद्धुड—नीललसा काउलेसं पप्प ना तारु

तत्स्वगतया जूयाजूयः परिणमति - हन्त गीतम । कृष्णलेश्या नीललेश्या प्राप्य ना तद्रूपतया यावन्नीलतत्स्वगतया जूयोजूयः परिणमति ।
गी० । आकारजावमात्रया वा सा स्यात् प्रतिजागजावमात्रया वा सा स्यात् कृष्णलेश्या सा नखलु गा नीललेश्या तत्रगतोक्त । अथकेनार्थेन
गीतम । एवमुच्यते-कृष्णलेश्या नीललेश्या प्राप्य ना तद्रूपतया यावद्जुयोजूयः परिणमति । अथ जून जदन्त । नीललेश्या कापोतलेश्या प्राप्य
ना तद्रूपतया यावद्जुयोजूयः परिणमति ? हन्त गीतम । नीललेश्या कापोतलेश्या प्राप्य ना तद्रूपतया यावद्जुयोजूयः परिणमति । अथ कना

तिविव शटिगं आरामानापर त कृष्णलेश्या नाललेश्या पणं परिणमै नहा शुभाध्यःसाय भणौ नाललेश्या कृष्णपणं परिणमै नहा इम जगा । ता
वत्तं परावत्तं कइवा लया शुक्ल पल्ल प, लै पिण परिणमै नहौ । सत"ठुणं भोयमा एवं बुद्ध । तमाळे गीतम इमकहे । कृष्णहलसा नीललेसपप्प ना
तारुवत्ताए जाव जोत, फ भत्ताए भुज्जी २ परिणमड । कृष्णलेश्या नीललेश्या न पामौन रूपपणं वर्णपणं जालगं स्पर्शपणं धारवार परिणमै नहौ । से
नूण भन नीललेश्या काउलेसा पप्प ना तारुवत्ताए जाव भुज्जा २ परिणमड । तंनिशे हेभगवन् नीललेश्याने कापोतलेश्याने पामौने रूपपणं जालगे वार
वार परिणमै नहौ परिणमै । सण्णं भन नीललेश्या काउलेसं पप्प ना तारुवत्ताए जाव भुज्जी २ परिणमड । तंनिशे हेभगवन् नीललेश्या कापोतने
पामौने रूपपणं जालग वारवार परिणमै नहौ के परिणमै । हतगायमा नीललेसेसु काउलेसं पप्प ना तारुवत्ताए जाव भुज्जा २ परिणमड । हा

यिषग ण्व कृष्णलेश्येति कथं चैतद्वाक्यं घटते जावपरावर्ती ए पुन नैरङ्गयार्थं चित्ते वा इति । तैश्चान्तरद्रव्यसम्पर्कत स्तूपतया परिणामार्थं
जवात्, जावपरावृत्तेरेवायागा दत्तस्य निर्वचन प्रश्ने सूत्रे आह-संकेतकेण जते । इत्यादि ॥ तत्र प्रश्नभूतं सुगम निवचनसूत्रे आकारस्तज्ज्ञाया मां
आकारस्तज्ज्ञायाः सत्ता आकारजायः स एव मात्रा आकारजावमात्रा तथा आकारजावमात्रया, मात्राज्ञाद आकारजावार्तिरिक्तपरिणामान्तरप्रति
पक्षिव्युदासार्थः । स इति सा कृष्णलेश्यारूपतया स्यात्, यदिवा प्रतिज्ञागः प्रतिबिम्ब आदर्शादाविषयविशिष्ट प्रतिबिम्ब वस्तुगत आकारप्रति
ज्ञानस्य प्रतिज्ञागमात्रा तथा, अत्रापि मात्राशब्द प्रतिबिम्बातिरिक्तपरिणामान्तरव्युदासार्थं स्यात्, कृष्णलेश्या नीललेश्यारूपतया परमार्थत
पुनः कृष्णलेश्यैव नो खलु नीललेश्या सा ख २ रूपापरित्यागात् नखत्वादशादयो जपाकुसुमादिसौम्यान्तस्तत्प्रतिबिम्बमात्रादधानात् । उद्गादय-

सं केणहेणं जंतं ! एव वुच्चइ ? गोयमा ! आगारजावमाताए वा से सिया, पलिजागजावमाताए वा से सिया, कएहलेस्साणं से नो खलु सा नीललेसा तव्यगता उसह्हाड । सं तेगहेणं गोयमा ! एव वुच्चइ—

इथा प्राप्य तद्रूपतया तद्व्यक्ततया तद्व्यवस्थिततया तद्व्यवस्थिततया तद्व्यवस्थिततया ज्ञेयोज्ञेयः परिणमति । इत आरभ्य यथा चतुर्थोद्देशकं तथा ज्ञेयितव्यम्
यावद्देव्युपनिषद्ग्रन्थ इति । यथ नूनं जदन्त । कृष्णलेइया नीललेइया प्राप्य नो तद्रूपतया नो तद्व्यक्ततया नो तद्व्यवस्थिततया नो तद्व्यवस्थिततया नो

यत् न पालैः स्पर्शपणं न पालैः वारवार परिणमै । इना गोयमा विपक्षेणा नाकलसपणं नाताकलसपणं जाव नाताकलसपणं जाव परिणमै । हा गोतम कृष्णलेखा नोनलखा पामोने रूपपणं पालै नही वर्षपणं पालै नही जातणे स्वर्गादिक वारवार परिणमै । सेकाद्वेषं भते एवंच्छा ते स्वा म,टे नेमगवन् इम कज्जो । गोयमा भाग,रभावमायाए वासेसिया पलिभागभावमायाए सेसिया साविपक्षेणाणं णीखलुसा नातलेमा तत्त्वमाचरु इति । इति गोतम पात्र,रभावतो मादये सावश्व साकारभाव गानारक्त परिणामान्तर परिवर्जते कृष्णलखा नाकलेमाने रूपकरी नागदने ॥

व्यपदिश्यते, उपसंहारवाक्यमाह-सप्ताष्टमिति ॥ सुगमं, यत् नीलनेत्र्यायां कापोतलेत्र्यामधिकृत्य कापोतलेत्र्याया स्तेजोलेत्र्यामधिकृत्य तजोलेत्र्याया पटललेत्र्या मधिकृत्य सूत्राणि जावनीयानि, सम्प्रति पटललेत्र्या मधिकृत्य शृङ्गलेत्र्या एव तेजः कापोतनीलकृष्णलेत्र्याविषयाण्यपि सूत्राणि जावनीयानि पटललेत्र्यामधिकृत्य तेज कापोतनीलकृष्णलेत्र्याविषयाणि तजोलेत्र्यामधिकृत्य कापोतनीलकृष्णविषयाणि कापोतलेत्र्याम-

वत्ताए जाव जुजो जुजो परिणमड ? गोयमा ! आगारजावमाताए वा सिता, पलिजागजावमाताए वा सिता तत्पगता उसक्कड उसप्पईवा से तेण्ठेणं ? गोयमा ! एवं वुद्धड-नीललेस्सा काउलेस्सं पप्प नो तारुवत्ताए जाव जुजो जुजो परिणमड । एवंकाउलेसा तेउलेस्स पप्प तंउलेस्सा पम्हलेस्सं पप्प पम्हलेस्सा सुक्कलेस्सं पप्प । सेनूणं जंते ! सुक्कलेसा पम्हलेस्सं पप्प नो तारुवत्ताए जाव परिणमड ? हता गोयमा !

र्थेन प्रदत्त २ एवमुच्यते-नीललेत्र्या कापोतलेत्र्या प्राप्य नैव तद्रूपतया यावद्भूयाञ्जुयः परिणमति २ गौतम । आकारजावमात्रया वा सा स्यात् प्रतिजागजावमात्रया वा सा स्यात् तत्पगतोक्तं उत्सृज्यति वा तन्नैवार्थेन गौतम । एवमुच्यते-नीललेत्र्या कापोतलेत्र्या प्राप्य नो तद्रूपत

गौतम नौललेत्र्या कापोतलेत्र्याने पामौ रूपपणे जाल्लगे परिणमै । संकण्डुण भते ७० । आकार भावप्रते भजै ण्हवो टोसंके । नौललेस्सा काउलेस्सं पप्प नो तारुवत्ताए जाव जुजो २ परिणमड । नौललेत्र्या कापोतलेत्र्याने पामौ रूपपणे जाल्लगे वारकार परिणमै नही । गोयमा आकारभाव भावाणशमिया पलिभाग भावमायाणवासिया । हौतम आकार भावप्रते भजै ण्हवो टोसंके प्रतिभाग आरौसानौपरे । नौललेस्सा काउलेस्सं तत्पगता उसक्कड उसप्पईवा । नौललेत्र्याने निश्चय कापोतलेत्र्या जावने पामौ नमकै कापोतलेत्र्या नौलला हौलपरिणाम भवो । सेतेण्ठेणं गोयमा ७० । ते तेण्ठेणं हेगौतम इमकहै । नौललेत्र्या काउलेस्सं पप्प नो तारुवत्ताए जाव जुजो २ परिणमड । नौललेत्र्या कापोतलेत्र्याने तेहवा रूप पणे परिणमै नही । एवंकाउलेसा तेउलेस्स पप्प तंउलेस्सा पम्हलेस्सा पम्हलेस्सा सुक्कलेस्स पप्प । इस्स कापोत तेजोने पामोने तेजोलेत्र्या पटललेत्र्याने पा

पिबूय नीलकण्ठलेण्याविषये नीललेण्यामधिकृत्य कृष्णलेण्याविषयमिति प्रसूतिस्मृत्याणि साक्षात्पुत्राकेषु दृश्यन्ते विषयगुणमात्र-से नृणां सुकले
साए पम्हलेसंपप्य-यादि यत्तत्तमाग्वद्भावनीयं नवरं शुक्लपक्षया पट्टलेण्याचीनपरिणामतत शुक्ललेण्यापट्टलेण्याया प्राकारो जायस्तरप्रतिबिंबय
मात्रमा जजनी मनागविष्णुह्राजवति ततोऽवधक्तते इति व्यपदिश्यते । कथलमथेतः पतिपत्तव्यामि तथा मूलटीकाकारेण व्याख्यानात् नदेव यद्य
पि दधनीरगिताकामधरितानि लेण्यार्द्रव्याणि तथापि तत्तदुपादनीयमानानि लव्यान्तरव्यसपकंत तान्पि तदाकारजायमात्रं ज्ञातो इति

सुक्ललेसा तंचेव । से केणठेणं जते ! सुक्ललेसा जाव गोपरिणमड ? गोयमा ! आगारजावमाताए वा जाव
सुक्ललेसाणं सा नी खलु सा पम्हलेसा तय्यगता उसक्कड से एणठेणं ? गोयमा ! एवं वुच्चुड-जाव नी
परिणमड ॥ लेस्सापदे पंचमो उद्धेसल सग्गत्तो ॥ ५ ॥ कतिणं जते ! लेस्साए पयसाए ?
गोयमा ! छलेसाए पयसाए, तंजहा-करहलेसा जाव सुक्कलेस्सा । मणुस्साणं जते ! कड्डलेसाए पयसाए

भा गावदूगोसूयः परिणमति । यद्यं क्षापोतलेण्या तेजोल्लेण्या प्राप्य तेजोल्लेण्या पट्टलेण्या प्राप्ता पट्टलेण्या शुक्लोत्तया प्राप्य । यद्यं गुर
जदन्त । शुक्ललेण्या पट्टलेण्या प्राप्य नोतदूपतया यावत्परिणमति ? इति गोतम । शुक्ललेण्या लक्ष्मं । यद्यं कंठार्धेन जदन्त । शुक्लोत्तया
यावत्को परिणमति ? गोतम । आरजावमानया वा यावच्छुक्ललेण्या सा नखलु सा पट्टलेण्या रात्रगतोक्ते ततोऽनर्थेन गीतम् । यद्यमुत्थत

मीन पञ्जलगा शुक्ललेण्याने पाभोन । सेणूण भत सुक्कलगा पणुनेसं पप्य नोताक्कलगा जाव परिणमड । तेनिरो जे गणन शुक्कलगा पणुने पाभो
न रूपयके जालगे पारणमे । एता गोतमा सुक्कलगा तज्ज । हागोतम शुक्कलगा, डि तिसर्पाज । सक्कल्लेणं भंत प० । तस्य जाटे जेजगन् ५ स कल्ल ।
सुक्कलगा जाव ना परिणमड । शुक्कलेण्या जालगा नपरिणी । गोयमा आगारमासायापवा जाव सुक्कलेसा सापोल्लु सपम्हलेसा तय्यगतापीत
कड । हेगोतम प्राकारमाय आरासानापरि जालगे शुक्क पम्हलेसा पिण परिणी नहो तंजहा जायसके नहो । सक्कल्लेणं गोयमा एवं नुयं जाव गो

दिसुगममद्देशकपरिसमाप्तिं यावन् नवर सुत्पद्यमानो जीवो जन्मान्तरे लेश्याद्रव्याशयादार्थोत्पद्यते तानि कस्यचि त्कानिचिदिति, कृष्णलेश्याज

रसाणं ज्ञते ! कडलेसाल पस्यन्ताल ? गोयमा ! ललेसा पस्यन्ता त०—करहलसा जाव सुक्कलंसा । पुव्वविदेहश्च
रविदेहकम्मजूमिमणुस्साणं कतिलेसाल पस्यन्ताल ? गोयमा ! ललेस्सा पस्यन्ता, तंजहा—करहलेसा जाव
सुक्कलंसा । एवं मणुस्सीणवि । अकम्मजूमियमणुस्साणं पुच्छा, गोयमा ! चत्तारि लेसाल प०, तंजहा
करहलेसा जाव तेउलेस्सा । एवं अकम्मजूमियमणुस्सीणवि । एवं अंतरदीवगमणुस्साणं । मणुस्सीणवि ।
हेमवयपरसवयअकम्मजूमियमणुस्साणं मणुस्सीणय कडलेसाल पस्यन्ताल ? गोयमा ! चत्तारि लेसाल प०

कर्मजूमिमानुषीणामपि । अरतैरवतमनुष्याणां जदन्त । कतिलेश्याः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । षट्श्लेश्या प्रज्ञप्तास्तद्यथा—कृष्णलेश्या यावच्छुक्कलेश्या
पूर्वविदेहापरविदेहकर्मजूमिमनुष्याणां कतिलेश्याः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । षट्श्लेश्याः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा—कृष्णलेश्या यावच्छुक्कलेश्या । यव

लेश्याकडो तेकहेछे—किण्ह जाव सुक्कलेसा एव मणुस्साणवि अकम्मभूमिग मणुस्साणं पुच्छा । कृष्ण जालगे शुक्कलेश्या इम मनुष्यणीन पिण अकर्मभू
मिना मनुष्यणे प्रश्न चत्तर । गोयमा चत्तारिलेसा प० त० । हेगौतम चारलेश्या कडो तेकहेछे—किण्ह जाव तेज एव अकम्मभूमिग मणुस्सीणवि ए
व अंतरदीवगमणुस्साण मणुस्सीण भा० । कृष्ण जालगे तजो इम अकर्मभूमिना मनुष्यणीने पिण इमहोव इम अंतरहोपना मनुष्य मनुष्यणीना पि
ण इमहोव जाणवा । हेमवयपरसवय अकम्मभूमिगमणुस्साण मणुस्सीण कडलेसाओ प० । हेमवन्त ऐरण्णवत अकर्मभूमिना मनुष्यने मनुष्यणीने केतलो
लेसा कडो । गोयमा चत्तारिलेसा प० त० । हेगौतम चारलेश्या कडो तेकहेछे—किण्ह जाव तेउलसा हरिवास रय्यग अकम्मभूमिगमणुस्साणं म
णुस्सीण पुच्छा । कृष्ण जालगे तजोलेसा हरिवास रय्यक अकर्मभूमिनामनुष्य मनुष्यणीने कितनोलेसा कडो । गोयमा चत्तारिलेश्या त० । हेगौतम
चारलेश्या ते कहे । किण्ह जाव तेज दवकुरु उत्तरकुरु मणुस्स मणुस्सणीण अकम्मभूमिगाण एवंचेव धायइसडपुरिमव, तंचा पच्छिमहेवि एवचव

नाशः परावर्त्तनीयः । अक्षयिणीयः चतुर्त्वे, सप्तमनरूपप्रतिष्ठापयि सप्तमस्तथा इति न कश्चिद्दोषः ॥ इति श्री भक्त्यतिरिक्ताय लेखाय
दक्ष पञ्चमोद्देशः ॥ ५ ॥ तदेवमुक्तं पञ्चमोद्देशकः सञ्जाति प्रवृत्त्यते तस्योद्देशादिसूत्र कथं जन्ते । लेखाय पञ्चमस्तथा

१ गोयमा ! ललेस्सा ल पञ्चत्ताल, तंजहा—कण्ठलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा । मणुस्सीणं पुक्का १ गोयमा !
ललेस्सा पञ्चत्ताल, तंजहा—कण्ठलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा । कम्मजूमिमणुस्साणं जन्ते ! कल्लेस्सा ल पञ्चत्ताल १
गोयमा ! ललेस्सा पञ्चत्ताल, तंजहा—कण्ठलेस्सा जाव सुक्कलेस्सा एवं कम्मजूमिमणुस्सीणवि । अरहेरवमणु

यावज्जी परिणमति ॥ इति श्री मनुष्यायरासचन्द्रगणेशिण्य गानकचन्द्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे लेखापदस्य पञ्चम उद्देशक ॥ ५ ॥
कति जदन्त । लेखा प्रज्ञाः १ गीतम । षट् लेखाः प्रज्ञास्तथा—कण्ठलेखा यावज्जुल्लेखा । मनुष्याणां जदन्त । कतिलेखा, पञ्चाः
१ गीतम । षट् लेखाः प्रज्ञास्तथा—कण्ठलेखा यावज्जुल्लेखाः । मानुषीणां पञ्चा, गीतम । षट् लेखाः प्रज्ञास्तथा—कण्ठलेखा
यावज्जुल्लेखा । कम्मजूमिमणुष्याणां जदन्त । कतिलेखाः प्रज्ञाः १ गीतम । षट् लेखाः प्रज्ञास्तथा—कण्ठलेखा यावज्जुल्लेखा । एवं

परिणमद । तेमाटे गीतम जान्ती नपरिणमि । लेखापद पञ्चमोद्देशो सञ्जाती । इति लेखापद १७ नी पावमोद्देशो संपूर्ण षष्ठी । ५ ।
जावज्जन्ते लेखाया प० । जेतन्ती हेमगवन् लेखाकणी । गोयमा कतनायो प० तं० । हेगीतम कतना कणी तेकहे—निपद जाव सुक्कलेसा इ एवं क
कम्मजूमिमणुस्साणं मणुस्सीणवि भाणियन्ता । कण्ठ जान्ती शुक्कलेखा इम कम्मजूमि भरतऐरवत्तनी मणुष्या मणुष्यनीली कतन्ती लेखाकणी भरतऐरव
वमणुस्साणं भत कःलेखायो प० । भरतऐरवत्तना मणुष्यते हेमगवन् कतलोनेया कणी । गोयमा कतनायो प० तं० । हेगीतम क लेखा कतनी
कहे—निपद जाव सुक्कलेसा एवं भरतऐरवमणुस्सीणवि भाणियन्ता । कण्ठ जान्ती शुक्कलेखा इम भरतऐरवत्तनी स्त्रोने पिण जाणवी । पुत्रान्ते
अवरगिद्व कम्मजूमिमणुस्साणं कल्लेसायो प० । पूर्वविदेह पथिमविदेहना मणुष्यते जेतन्तीलेखाकणी । गोयमा कतनायो प० तं० । हेगीतम क

जेज्जा जाव करहलेसाणं सुकलेशं गध्णं जाणेज्जा । नीललेसेणं मणुस्से करहलेसं गध्णं जाणेज्जा ? हंता जाणेज्जा । एव जाव नीलमणुस्स सुकलेशं गध्णं जाणेज्जा । एवं काउलेसेणं छप्पि आलावगा जाणि यत्ता तेउलेसेणवि पम्हलेसेणवि सुकलेशेणवि । एवं एते छत्तीस आलावगा । करहलेसाणं जंते ! इत्थिया करहलेस्सं गध्णं जाणेज्जा ? हंता जाणेज्जा । एवं एतेवि छत्तीस आलावगा । करहलेसेणं जंते ! मणुस्से करहलेसाए इत्थियाए करहलेस्सं गध्णं जाणेज्जा ? हंता गोयमा ! जाणेज्जा एवं एते छत्तीस आ

शुक्कलेश्यं गर्जं जानीयात् । नीललेश्योमनुष्यः कृष्णलेश्यं गर्जं जानीयात् ? इत्तं जानीयात् । एव यावन्नीललेश्यो मनुष्यः शुक्कलेश्यं गर्जं जानीयात् । एवं कापोतलेश्यनापि पद्मव्यालापका जणितव्याः, तेजोलेश्येणापि शुक्कलेश्येणापि एवमेते षड्विंशत्यालापकाः । कृष्णलेश्याका स्त्री जदन्त । कृष्णलेश्यं गर्जं जानीयात् ? इत्तं गौतम । जानीयात् । एवमेतेपि षड्विंशतिरानापकाः । अकर्मजमिच्छन्नेत्यो जदन्त ।

ने जाणै इमं कापोतलेश्याना कृक्क आलावा कहिवा । तेज पद्म सुकलसे णविसमं छाव आलावा भाणियव्वा । इमं तेजोलेश्या पद्मं शुक्कलेश्याने कृक्क आलावा कहिवा एव एते छत्तीस आलावानेयव्वा । एम एमवं मित्वा कृक्क छत्तीस आलावा कहिवा । किरहलेसाणं भते इत्थिया करहलेसं गध्णं जाणेज्जा । कृष्णलेश्यानो हेमगवन् स्त्री कृष्णलेश्याना गर्भने जाणे । हंता गोयमा जाणेज्जा एव एतेवि छत्तीस आलावा भाणियव्वा । हागौतम जाणै इमं ३६ आलावा कहिवा । किरहलेसेणं भते मणुस्से करहलेसाए इत्थिया ते करहलेसा गध्णं जाणेज्जा । कृष्णलेश्याना हेमगवन् मनुष्य कृष्णलेश्यानो स्त्रापणे कृष्णलेश्याना गर्भने जाणे । हंता गोयमा जाणेज्जा एव एते छत्तीस आलावगा भा० । हागौतम जाणै इज ए पिण ३६ आलावा कहिवा । कम्मभूमिगकरहलेमेणं भते मणुस्से कम्मभूमिगकरहलेमेसाए इत्थियाए कम्मभूमिगकरहलेसं गध्णं जाणेज्जा । कम्मभूमिना कृष्णलेश्याने हेमगवन् मनुष्य कम्मभूमिनो कृष्णलेश्यानो स्त्रापणे कम्मभूमिग कृष्णलेश्याना गर्भपणे जाणे । हंता गोयमा जाणेज्जा एवं एते छत्तीस आलावगा भाणि० ।

तजहा—करहलेसा जाव तेउलेसा । हरिवासरमायवारा अकमजूमियमणुस्साणं मणुस्सीणय पुच्छा गोय
मा ! चत्तारि लेसा पयात्ता, तजहा—करहलेसा जाव तेउलसा । देवकुसुउत्तरकुस अकमजूमियमणुस्साणं
मणुस्सीणं एवचेव, एवचेव धायइसंठे पुरिमद्धे । एवचेव पच्छिमद्धेवि । एवं पुस्करवरदीवेति जाणियहं ।
करहलेसेणं जते ! मणुस्सं करहलेस्सं गएज्जा जाणज्जा ? हंता गोयमा ! जाणेज्जा जाव करहलेस्सं गएज्जा जा

[illegible][illegible]

संगति परिणामसाम्यात् कायस्थितिपरिणाम उच्यते-तत्रवेदमधिकारिगाथाद्वयं-जीवनद्वितीयकार् इत्यादि ॥ प्रथमं जीवपदं किमुक्तं ज्ञवति, प्रथमं जीवपदमधिकृत्य कायस्थिति वक्तव्या इति १, ततो गतिपद २, तदनन्तरमिन्द्रियपद ३, ततः कायपद ४, ततो योगपद ५, तदनन्तर वेदपद ६, ततः कषायपद ७, ततो लक्षणापद ८, तदनन्तर सप्तमपद १०, तदनन्तर दर्शनपदं ११, ततः सप्तपद १२, ततः उपयोगपदं १३, तदनन्तरमाहारपद १४, ततो जापकपद १५, ततः परीतपद १६, ततः पर्याप्तपद १७, ततः सूक्ष्मपद १८, ततः सज्जितपदं १९, ततो जवसिद्धि पदं २०, तदनन्तरअस्तिकायपद २१, ततश्चरमपद २२, एतेषां द्वाविंशतिनष्टानां पदानां कायस्थिति ज्ञवति ज्ञातव्या ययायं जवति ज्ञातव्या तथायथोद्देश निर्दिष्यते-अथ कायस्थितिरिति कः प्राज्ञाशः, उच्यते-काय इह पर्याप्त गृह्णाते कायइव काय इत्युपमानात् सा च द्विधा सामान्य रूपोविशेषरूपश्च, तत्र सामान्यरूपो निर्विशेषणो जीवत्वलक्षणो विशेषरूपो नैरयिकत्वादिलक्षणस्तस्य स्थितिर्व्यस्त्यान कायस्थितिः, किमुक्तं जवति सामान्यरूपेण विशेषरूपेणाप्यायैणादिष्टस्य जीवस्य यदव्यवच्छेदेन जवन सा कायस्थितिः ततः प्रथमतः सामान्यरूपेण पर्यायैणादिष्टस्य व्यवच्छेदेन यद्वचनं तच्च चिन्तयिपुराह-जीवेण जत । इत्यादि ॥ इह जीवनपर्यायविशिष्टो जीव उच्यते, तत्प्रश्नमिति-जीवाणामिति वाक्यालङ्कारे

समस्तनाणदस्य सजयउवत्तुगञ्जाहारे ॥ १ ॥ आसगपरित्तपज्जत्त सुज्जमसज्जीजवस्यचरिमेय । एणसितुपदाणं कायठित्तीहोडणायत्ता ॥ २ ॥ जीवेणं जते ! जीवत्ति कालञ्चो केवचिरं होड ? गोयमा ! सज्जुद्धं । जेहएणं

परित्तपयांसूक्ष्मसज्जीजवस्यचरमञ्च । एतेषां पदानां कायस्थितिज्ञवतिज्ञातव्या ॥ २ ॥ जीवां जदन्ता । जीव इति कालतः कियच्चिरम्व वति ? गोतम । सवांहु । नैरयिको जदन्ता । नैरयिक इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गोतम । जघन्वेन दशवषसहस्राण्युत्कपंतस्तथस्तिश

स्यज्ञा ज्ञान दर्शनं मयतः उपयोग आहार ॥ १ ॥ भासपरित्तपज्जत्त सुज्जेमसज्जीजवस्यचरमेय । एणसितुपदाणं कायठित्तीहोडणायत्ता ॥ २ ॥ भाषा प्रत्येक पर्याया सूक्ष्म संज्ञा भवतिहि अस्ति काय चरमपद एहना अठारमाना कायस्थितिपदना ए २६ द्वारे प्ररूपंछे - जीवेणं भते जीवतिकालत्रो कयचि

रिणतेपि जनके जनस्य वैविशेषासम्भारः, ययं ज्ञेय लेश्यापरिणतेपि जायनीयं ॥ इति श्री गलपगिरिविरचितायां प्रज्ञापनाटीकायां समउश
लस्यापद समाप्त ॥ १७ ॥ तदेवमुक्त समदश पद अधुना द्वादशमारज्यत अस्यचायमजिसम्बन्ध इहानन्तरपदे लवयापरिणाम उक्त

लावगा । कम्मनूमियकरहलेसेणं जंते ! मणुस्से करहलस्साए डल्लियाए करहलेसं गप्प जाणेज्जा एवं एतेवि
वत्तीसं झालावगा । अकम्मनूमियकरहलेसेण जंते ! मणुस्से अकम्मनूमियकरहलेसाए डल्लियाए अकम्म
नूमियकरहलेसं गप्प जाणेज्जा ? हता गोयमा ! जाणेज्जा नवरं चउसु लेसासु सोलस झालावगा । एवं
अंतरदीवगावि ॥ लेस्सापदसम्भत्तं ॥ १७ ॥ जीवगइंदियकाए जोएवेएकसायलेसाय ।

मनुष्योऽकम्मनूमिकृष्णलज्यायाः स्त्रियः अकम्मनूमिकृष्णलज्यायाक गजं जानीयात् । हन्त गौतम । जानीयात् नवरं चतुर्षु लज्यासु पांशुना
आज्ञापनाः एवमन्तरदीपकालापकाश्चपि ॥ इतिश्रोमदुपाध्यायरासचन्द्रगणि शिष्य नानकचन्द्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे लज्यापदं समदशं
समाप्तम् ॥ १७ ॥ जीवगतीन्द्रियकायाः योगोवेदः कषायलेड्याश्च । सम्भोज्ञानदर्शनं सयतोपयोगग्राह्यारम्भ ॥ १ ॥ जापा

डागौयम जाणे इम पिण २६ आनावा कहवा । अकम्मभूमिग कयहलसेणं भंत मणुस्से अकम्मभूमिग कयहलसाए डल्लियाए अकम्मभूमिग कयहलेसं गप्प
जाणेज्जा । अकम्मभूमिना कृष्णलेश्याना हेमगवन् मनुष्य अकम्मभूमिना कृष्णलेश्याना तेजना स्त्रोपणे अकम्मभूमिना कृष्णलेश्या गभंने जाणे । हता
गोयमा जाणेज्जा नवरं पण चउसुलेसासु सोलस झालावगा भाणियच्चा एव अंतरदीवगावि लेसापण कइयेसकः । हागौतम जाणे परं पविशेष ति
हां ७ ४ लेगानेविधे हवे १६ ते भणी १६ आनावा कहवा इम पूर्व रीतिकरी इम अन्तरदीपना १६ आनावा पिण कहवा इति सतरसानंयारा
पटनी कइयेवेशी कथी ॥ १७ ॥ ६ ॥ लेसापण सतरसं सम्भत्तं ॥ सतरसोपद समाप्त इयो ॥ १७ ॥ ॥
जीवगतिंदियकाए जाएवेएकसायलेसाय सम्भत्तणाणदंसण संजयवयोगग्राहारे । १ । जीवाग्ने गतिपाथी इंदियाया कायाथी योगाथी वेदाया स

जघन्यत उत्कर्षतश्च यथोक्तपरिमाणकायस्थितिः ॥ तिरिक्खजोणिगणं जंते । इत्यादि ॥ तत्र यदा देवो मनुष्यो नैर्यिकोवा तिर्यक्षन्त्यद्यते तत्र
 चान्तर्मुहूर्तस्थित्वा जूयः स्वगतौ गत्यन्तरेवा सक्रामति तदा लज्यते जघन्यतोन्तर्मुहूर्तप्रमाणा कायस्थिति स्तर्क्यतोऽनन्तं कालं यावत्तस्य चान
 त्तस्य कालस्य प्ररूपणा द्विविधा तद्यथा-कालतः क्षेत्रतश्च' तत्र कालतोऽनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्य अनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो पारमाण्ड्य
 नन्द्यथ्यनटीकातो वसेयं, तत्र सविस्तरमभिहितत्वात् क्षेत्रतो नन्तालोकाः किमुक्तं जवति अनन्तेषु लोकाकाशेषु प्रतिसमयमेकैकप्रदेशापहारे
 क्रियमाणे यावत्यो नन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो जवन्ति तावती यावत् तिर्यक् तिर्यक्तेनावतिष्ठते एतदेव कालपरिमाणपुद्गलपरावत्तसङ्घातो निरु

गलपरियट्टा आवलियाए असंखिज्जाडजागे । तिरिक्खजोणिणीणं जंते ! तिरिक्खजोणिणीति कालञ्च केव
 चिरं होइ ? गोयमा ! जहस्येणं अंतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं तिन्ति पलिनवमाइं पुब्बकोडीपुज्जत्तमझ्झियाइं
 एवं मणुस्सेवि मणुस्सीवि एवंचेव । देवेणं जंते ! देवति कालञ्च केवचिरं होइ ? गोयमा ! जहेव णेरइए । दे
 वीणं जंते ! देविति कालञ्चो केवचिरं होइ ? गोयमा ! जहस्येणं दसवाससहस्साइं उक्खोसेणं पणपस्सप

नन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्य कालतः, क्षेत्रतो नन्तालोका असङ्ख्याः पुद्गलपरावर्त्तास्ते पुद्गलपरावर्त्ता आवलिकाया असंख्ययजागः । तिर्यग्यो
 निक्यो जदन्त । तिर्यग्योनिक्य इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतस्त्रीणि पत्न्योपमानि पूर्वकोटीपृष्ठाज्य

यी असंखिणीत्री कालयो खेतयो अणतालोका असंखिजागो पुगलपरियट्टा । उत्सर्पिणो अवसर्पिणो इवे ए कालयो क्षेत्रयो अनन्तालोकाकाय
 प्रमाण असख्यात पुद्गल परावर्तके । तेषं पुगलपरियट्टे आवलियाए असंखिज्जाडजागे । ते पुद्गलपरावर्त आवलीना समयने असंख्यातमेभागे । तिरि
 क्खजोणिणं भते तिरिक्खजोणिणीतिका० । तिर्यचयानिने हेमगवन् तिर्यचनीपणे केतलोकाल कायास्थिति इवे । गोयमा जहस्येणं अंतोसु० च० तिरि
 पलिणीवमाइं पुब्बकोडी पुज्जत्त मज्झियाइं एव मणुस्सेवि मणुस्सीवि एवय । हेगौतम जघन्य चान्तर्मुहूर्तं उत्कर्षे ३ पत्न्योपम देवकुबरी अपेजासे

अदन्ता । जीवति ॥ जीवपरायणविशिष्टतमे, तर्हि कालतः कालमधिकं च किञ्चिद्विरं कियन्तं कालं यावद्भवति, जगज्जानाह-गीतम् । यत्रोद्गं सर्वं
कालं यावत्, कथमितिने पुनरे-इति जीवपरायणं प्राधान्यायां प्राधान्यं द्विधा दृश्यमाणा अद्वयमाणाद्विषयपञ्चतमलत्रिको-द्गातनायाया
कर्मानुजयनप्रणा जातमाणा ज्ञानादयः, तत्र संसारिणाभासु-कर्मानुजयलक्षणप्राधान्यधारणं सदेवावस्थितं नहि सा काचिदवस्था ससृष्टिणामस्ति
यस्या मासु-कर्मानुजयनं न विद्यते इति सूक्तानां तु प्राप्तादिरूपप्राधान्यधारणमवशिष्यते सूक्तानामपि हि ज्ञानादिरूपः प्राधान्यं तावत् येमुक्तो हि
जीवतीति व्यपदिश्यते । तेन ज्ञानादयो मूक्तानां प्राप्तादिरूपः अतः सातार्थवस्थायाज्ज्ञातं सत्र जीवन्मस्तीति सर्वज्ञानजानी जीवन्परायणं सम्भवेत्
तर्हि जीवता वैरगित्वादिपरायणै रादिष्टस्य तैरेव परागं रव्यवच्छेदेनावस्थानं भिन्नयन्ताह-नेरवस्थां जन्ते । इत्यादि ॥ सुगमं, नवर वैरगिका
स्याया प्रव्यस्ताज्ज्ञातात् श्रुत्या नन्तरं न दूषाज्ज्ञातं वैरगिकावेनात्पद्यन्ते ततो यदेव तेषां जवस्थितः परिमाणान्तदेव कायस्थितेरपीत्युपपद्यते

जन्ते ! जेएति कालञ्च केवचिरं होड ? गोयमा जहखणं दसवाससहस्साइं उक्कोरेणं तेतीस सागरोव
माइं । तिरिक्कजोणिण्ण जन्ते ! तिरिक्कजोणिण्ण कालञ्च केवचिरं होड ? गोयमा ! जहखणं अंतोमुज्ज
सं उक्कोसेण अणंतकालं अणंतालं उराप्पिणीउरसप्पिणीञ्च कालञ्च खिन्नञ्च अणंतालोका अणंसंखेज्जा पो

त्सागरापमाणि । तिर्यग्योनिर्को अदन्ता । तिर्यग्योनिश्च इति कालतः किञ्चिद्विरं जवति ? गीतम् । जगज्जानाह-गीतम् । यत्रोद्गं सर्वं

रगीद । जायने ईमगवन् जोपणं कालनाकालतो कागस्थिति कही । गोयमा सख्खं णरइणं भते णरइणं कालभी केवचिरंहीद । हेगीतम सर्वं
कालोद्वे नारकीने हेमगवन् नारकीपण कालनाकालतो स्थात हुवे । गोयमा जहखणं दसवाससहस्साइं । हेगीतम जघत्थ १० हजारवर्षं । उक्कोस
ण तेतीस सागरोवमाइं तिरिक्कजोणिण्ण भन्ते तिरिक्कजोणिण्ण का० । उतकही २२ सागरोपम एवे तिर्यचयोनिने हेमगवन् तिर्यचपणं जेता
कालतो स्थातिहुवे । गोयमा जहखणं अंतोमुज्ज । हेगीतम जघत्थ प्रत्तमुद्गं । उक्कोसणं प्रणतकालं प्रणतोमी । उतकट प्रणतकालं प्रणतोमी । उत क

वर्तस्वरूपं च पंचसंग्रहटीकायां विस्तरतरकेणानिहितमिति ततोऽवधार्यमिह तु नानिधीयते ग्रंथगौरवजनयात्, असंख्येयता अपि पुद्गलपरावर्ताः कियंत इति विशयसंख्यानिरूपणार्थमाह-तेणमित्यादि । ते पुद्गलपरावर्ता आवलिकाया असंख्येयजागः किमुक्त, प्रवति आवलिकाया असंख्येयतमे जागे यावत्. समया स्तावत्प्रमाणा असंख्येयपुद्गलपरावर्ता इति एतच्चैवं कार्यास्थितिपरिमाणं वनस्पत्यपक्षया द्रष्टव्यं न शेषतियंगपक्षेन या वनस्पतिव्यतिरेकेण शेषतिरिश्वा सेतावत्कालप्रमाणकायस्थिते रसम्भवात् ॥ तिरिस्वजोशिला जते । इत्यादि ॥ इह उत्तरत्र च जघन्यतोन्तर्मुहूतं जावना प्रागुक्ता, अन्तर्मुहूतं जावमानुसारेण स्वयं जावनीया, उत्कर्षत स्त्रीणि पत्योपमानि पूर्वकोटीपृथक्ताव्यधिकानि, कथमिति चे दुष्यते-इह तियंगमनुष्याणां सञ्जिपचन्द्रियाणां मुत्कर्षतोऽप्यष्टौ जवाः कायस्थिति. नरतिरियाणं सत्तठजवा इतिवचनात् । तत्रोत्कर्षस्य चिंत्यमानत्वात्, अष्टावपि जवा यथासंजव मुत्कर्षास्थितिकाः परिगृह्यन्ते, असंख्येयअसंख्येयवर्षांयुक्तं तु सृत्वा नियमतो देवलोकेषूत्पद्यते न तिर्यकु तत समज

वापूर्वकाट्यायुषो वेदितव्या, अष्टमस्तु सयंतवर्ता देवकुर्वादिष्विति त्रीणि पत्योपमानि पूर्वकोटीपृथक्ताव्यधिकानि प्रवतिच ॥ मणुस्सति मणुस्सीवि इति ॥ एवं तियंगस्त्रीगतेन प्रकारेण मानुष्योपि च वक्तव्या, किमुक्त प्रवति मनुष्यसूत्रे मानुषीसूत्रे च जघन्यतोन्तर्मुहूतं मुत्कर्षत स्त्रीणि पत्योपमानि पूर्वकोटीपृथक्ताव्यधिकानि वक्तव्यानीति, नूत्रपाठ इत्येव-मणुस्सते भते । मणुस्सति कालं केवचिर होइ ? गायता । जहनेण अतोमुहुत उकोसेण तिमि पलिउवमाइं पुद्गकोडीपुहुत्तमश्रुहियाइं । मणुस्सीणं जते ! मणुस्सति कालं इत्यादि ॥ देवसूत्रे ॥ जहनेव नरइण इति ॥ यथैव नैरियस प्रागुक्त स्तयैव देवोपि वक्तव्यो देवस्यापि जघन्यतो दशवर्षसहस्राणि उत्कर्षतः त्रयस्त्रिंशत्सागरापमाणि वक्तव्यानीति जवाः, देवा अपिहि स्वजवात्पुत्या ननुषो नत्तर तेषत्वेनोत्पद्यन्ते " नोदेवंदेवसुतवज्जइतिवचनात्, ततो मदेव देवानामपि प्रवत्यतेः परिमाणं तदेव कायस्थितरपि, देवीमूत्र उत्कृषत. पञ्चपञ्चाक्षत्यस्योपमाणीति, देवद्वीजा जवस्थित उत्कृषतोऽप्यतावत्प्रमाणात्, एतच्च देवा

नदेव्यपेक्षया द्रष्टव्यमन्यत्र देवीनामेतावत्तास्थिते रसस्तवात् । सिद्धसूने साक्षात्पर्यवसित इति सिद्धत्वस्य जगत्सत्त्वात् । सिद्धत्वादिध्यावमित् नी
जा रागादयो नच ते जगदतः सिद्धस्य सम्भवन्ति तन्निमित्तकर्मपरमाख्यानावात् तदज्ञावश्च तेषा निर्मूलकापेक्षयितत्वात् । सम्प्रत्येतावतो नैरयि
कादीन् पर्याप्तपर्याप्तन विशेषणद्वारा चित्तमन्नाह-नैरयि जते ॥ नैरयिकां जदन्त । अपर्याप्त इति अपर्याप्तत्वपर्यायविशिष्टो विच्छेदेन कालतः
कियत काल यावद्भवति ? जगवानाह-गौतमत्यादि ॥ इहापर्याप्तावस्था जघन्यत उत्कर्षत श्रान्तमुद्गूतप्रमाणा तत जहं नैरयिकायामवश्य

लिप्तवमाह । सिद्धेण जते ! सिद्धि कालतः केवचिरं होइ ? गोयमा ! सादिश्यपज्जवसिए । णेरइएणं जते !
णेरइयश्चपज्जतएति कालतः केवचिरं होइ ? गोयमा ! जह्खेणवि उक्खोसेणवि झुंतोमुज्जतं, एवं जाव देवी

धिकानि । एवं मनुष्योपि । एवं मानुषापि । देवो जदन्त । देव इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम । यथैव नैरयिकः । देवी जदन्त ।
देवीति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम । जघन्येन दशवर्षसहस्राद्युत्कर्षतः पञ्चपञ्चाशत्पत्योपमानि । सिद्धो जदन्त । सिद्ध इति कालतः
कियच्चिरं जवति ? गौतम । साद्यपर्यवसितः । नैरयिको जदन्त । नैरयिकोऽपर्याप्त इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम । जघन्येनापि
उत्कर्षेणाप्यन्तमुद्गूतम् । यद्यं यावदेव्यपर्याप्ता । नैरयिको जदन्त । नैरयिकः पर्याप्तक इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम । जघन्येन दश

पूर्वकीदृशेन प्रथक्त्व अधिक स्थितिषुवे इम मनुष्यने पिण इम मनुष्यणेने पिण एतनो होज कायस्थिति इमहोज । देवेण भंते देवसि का० । दे
ताने हेमगवन् देवतापणे केतलोकास्थिति । गोयमा जहेव णेरइए देवीणं भंते देवीणसि का० । हेगौतम जिमहोज नारकीजं तिमदेवताने हेमगव
न् देवोने केतलोकास्थिति । गोयमा जह्खेण दसवाससहरसाइं च० षण्णपणं पक्षिओवमाइ । हेगौतम जघन्य १० हजारवर्षं उत्कृष्ट पंचाव
न पत्योपमनोस्थिति । सिद्धेण भंते सिद्धेसि का० । सिद्धेने हेमगवन् सिद्धपणे केतलोकास्थिति । गोयमा सादोए अपज्जवसिए । हेगौतम
सिद्धेने चयमयो ते वलीके भागा सादोअपर्यवसित । णेरइएण भंत गपज्जतए गरइय अपज्जतएति का० । नारकीने हेमगवन् अपर्याप्तापणे नारकी

पर्याप्तावस्याप्तावात्' ततउक्तं-जहन्नेणवि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं एवं जाव देवी अपज्जत्तिया इति ॥ एवं नैरयिकोक्तेन प्रकारेण प
 यांप्ता स्तियंगादय स्वावहृक्तव्या यावद्देवी अपर्याप्तका पर्याप्तकदेवीसूत्रं यावदित्यर्थः, तत्र तिर्यचोमनुष्याश्च यद्यप्यपर्याप्तका एव मत्या ज्ञूयोज्ञूयो
 ऽपर्याप्तोत्पद्यन्ते तथापि तेषामपर्याप्तावस्यानैरन्तर्येणोत्कर्षतोप्यन्तर्मुहुत्तप्रमासैव लज्यते यद्वक्ष्यति-अपज्जत्तएण जते । अपज्जत्तएण कालत्तं कव
 चिर होइ ? गोयमा । जहन्नेण अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण अंतोमुहुत्तमिति ॥ दवदेवीसूत्रे-अन्तर्मुहुत्तंजावना नैरयिकवत् । नैरइयपज्जत्तएण जते । इ
 त्यादि ॥ नैरयिकपर्याप्त इति पर्याप्तो नैरयिक इत्येवमविच्छेदेन कालतः कियच्चिरं जवति ? जगवानाह-गौतम । जघन्यतो दशवर्षसहस्राणि अ
 न्तर्मुहुत्तानानि अन्तर्मुहुत्तस्यापर्याप्तावस्यायां गतत्वात्' अतस्त्वोत्कर्षतोपि त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि अन्तर्मुहुत्तानानि ॥ तिर्यग्सूत्र जघन्यतोत्त

अपज्जत्तिया । णेरइएणं जते ! णेरइयपज्जत्तएण कालत्तं केवचिर होइ ? गोयमा ! जहस्सेणं दसवासस
 हस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं तेत्तोसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं । तिरिक्खजोणियपज्जत्तएणं ति

वर्षसहस्राण्यन्तर्मुहुत्तानानि, उत्कर्षतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाण्यन्तर्मुहुत्तानानि । तिर्यग्योनिकः पर्याप्तक स्तियंग्योनिकपर्याप्तक इति कालतः
 कियच्चिरं जवति ? गौतम । जघन्येनान्तर्मुहुत्तं सुत्कर्षतस्त्रोणि पत्थोपमाण्यन्तर्मुहुत्तानानि । एव तिर्यग्योनिकी पर्याप्ता । मनुष्यो मानुषो

अपर्याप्तापणे केतलोकायस्थितिकब्धो । गोयमा जहस्सेणं उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं । हेगौतम जघन्य पिण उत्कष्ट पिण अन्तरमुहुत्तं । एवं जाव देवी
 अपज्जत्तिया । इम जिहाजगे देवी अपर्याप्ता पिण । णेरइएणं भते पज्जत्तिण नरइयपज्जत्तिण का० । नारकोने हेभगवन् पर्याप्ताने पर्याप्तपणे केत
 लो कायस्थिति कब्धो । गोयमा जहस्सेण दसवाससहस्साइ अंतोमुहुत्तूणाइं । हेगौतम जघन्य दसवजारवर्षे अन्तर्मुहुत्तं जणो । उक्कोसेणं तेत्तोसं सा
 गरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं । उत्कष्टे सागरोपमे अन्तरमुहुत्तं जणो । तिरिक्खजोणिय पज्जत्तएण भते तिरिक्खजोणिय पज्जत्तएण का० । तिर्यं
 वोनि पर्याप्ताने हेभगवन् तिर्यंच्योनियपणे केतलेकाज कायस्थिति । गोयमा जहस्सेण अंतोमु० ८० तिथि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं । हेगौतम

मुद्गूर्तजायना प्राग्वत्, उत्कर्षत रीणि पल्योपमाख्यन्तमुद्गूर्तानि गताद्योत्कृष्टायुषो देवकुर्वादिजाविन तिरयोपिहृत्य वेदनीय मन्त्रेषां सेताव
रुहालप्रमाणापर्याप्तावस्थाया मविच्छेदेनाप्राप्यमाश्रित्यात्, अप्राप्यन्तमुद्गूर्तस्या पर्याप्तावस्थाया गतात्वात् । एवं तिर्यक्स्त्रीमन्त्र्यमानुषीसूत्रेणाप जा
वनीय, तथा देवदेवीसूने यास्तु जयन्त्यत उत्कर्षतश्च कायस्थितिपरिमाणाप्रागुक्त मेजापर्याप्तावस्थाभाविना मन्त्रसूत्रं धीनं परिभातनीय, गत
गतिद्वार उदानीमिन्द्रियद्वारमाजधित्सुराष्ट-सद्विद्यया जत । इत्यादि ॥ सप्त इन्द्रिय यस्य यत या सरोजिप्रयः । इन्द्रिय च विद्या लब्धेन्द्रिय द्रव्य

रिक्कजोगियपज्जत्तएत्ति कालत्तं केवचिरं होड ? गोयमा ! जह्खेणं अतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं लिखि पठि
त्तवमाइं अतोमुज्जत्तूणाइं । एवं तिरिक्कजोगिणी पज्जत्तियावि । मणूस्से मणूस्सीवि एवचेव । देवपज्जत्तए
जहा णेरडयपज्जत्तए । देवीपज्जत्तियाणं जंते ! देवीपज्जत्तएत्ति कालत्तं केवचिरं होड ? गोयमा ! जह्खेणं
दसवारसहस्साइं अतोमुज्जत्तूणाइं उक्खोसेणं पणपणं पलिच्चवगाइं अतोमुज्जत्तूणाइ । सइंदिएणं जंते ! सइंए

सेवं पंथ । दवः पर्याप्तको यथा नैरपिक, पर्याप्तक । देवी पर्याप्ता जदन्त । देवीपर्याप्तेति कालतः कियच्चिरं जवति ? गोयमा । जयन्त्ये
न दशवर्षसहस्राण्यन्तमुद्गूर्तानि उत्कर्षतः पञ्चपञ्चाशत्पल्योपमाख्यन्तमुद्गूर्तानि । सेन्द्रियो जदन्त । सेन्द्रिय इति कालतः कियच्चिरं

जयन्त्य अन्तर्मुहूर्तं चरुणं २ पल्योपमसङ्गतं जगता । एवं तिरिक्कजोगिणी पञ्चाशत्याण्यि मणूस्सा मणूस्सीवि एवचव । दम तिरिक्कजोगिणी पण
कावधी मनुष्य मनुष्यो दमहीन । देव पज्जत्तए जहा णेरडयपज्जत्तए । देवपर्याप्ता जिम नारकीपर्याप्ता तिम । देवीपज्जत्तियाण अते देवीपज्जति
पति जा० । देवीपर्याप्तोने हेमगवन् देवीपणे जेतनीस्थिति । गोयमा जय० दसवारसहस्साइं अतोमुज्जत्तूणाइं । देवीतम जयन्त्य दसहजारवर्षे अन्त
मुहूर्तं जगता । उक्खोसेणं पणपणं पलिच्चवगाइं अतोमुज्जत्तूणाइं । उत्कर्षते ५४ पल्योपम अन्तर्मुहूर्तं जगता इति इन्द्रियद्वार कर्षणे—सइंदिएणं अते
सइंदिएत्ति जा० । सेन्द्रिय ते हेमगवन् सइन्द्रियपण जेतनी इन्द्रियसाहत इन्द्रिय कावस्थिति । गोयमा सइंदिए इति पं० त० । देवीतम इन्द्रिय स

न्द्रियं च, तत्रैव लब्धीन्द्रियमवरोधं तद्विग्रहगतावप्यस्ति इन्द्रियपयांसस्यापि च ततो निर्वप्यन्मूत्रमुपपद्यते अन्यथा तदप्युत्पन्नमेव स्यात्, निर्वप्य
नसूत्रमेवाह-गोयमेत्यादि ॥ इह यः सवारी स निपमात्सेन्द्रियं संतारथानादिरित्यनादिसेन्द्रियं स्तथापि यः कश्चि रकटापिठपि न स्तस्यति स्या
ऽनाद्यपर्यवसितः सेन्द्रियत्वपयांसस्य कदाचिदप्यवच्छेदात्, यस्तु सेतस्यति सोऽनार्हसपर्यवसितो सुत्यवस्थाया सेन्द्रियत्वपयांसस्याभा
वात्, एकेन्द्रियमूत्रे-यदुक्त उक्तोभागा अणत कालमिति तमेवानन्त कालं सविज्ञानं निरूपयति ॥ वणस्सडकालो इति ॥ यावान् वनस्पतिकाल
अग्रे वह्यति तावत् काल यावदित्यर्थः, वनस्पतिकायस्यैकेन्द्रियपदे तस्यापि परिग्रहात्, सच वनस्पतिकाल एव प्रमाणाः-अणतालं उरस्यपि
थीग्रोसपिणीलं काललं खेतलं अणता लोना असखेज्जा पोगलपरियहा तेषां पोगलपरियहा आवलियाए असखज्जडजागो इति ॥ द्वीन्द्रियपदं

दिष्टि काललं केवचिरं होड ? सडंदिए दुविहे पं० तं०-अणताए अपज्जवसिए अणताए सपज्जवसि
एगिंदिएणं जंते ! एगिंदिएत्ति काललं केवचिरं होड ? गोयमा ! जहस्येणं अंतोमुज्जत्तं उक्तोसेणं अणतं
कालं वणस्सडकालो । वेडंदिएणं जंते ! वेडंदिएत्ति काललं केवचिरं होड ? गोयमा ! जहस्येणं अंतोमुज्जत्तं

जवति ? सेन्द्रियो द्विविधः प्रज्ञमस्तद्यथा-अनादिकोऽप्यवसितोऽनार्हकः सपर्यवसितः । एकेन्द्रियो जदन्त । एकेन्द्रिय इति कालतः किय
चिरं जवति ? गौतम ! जघन्यनान्तमुहुत्तमुत्कर्षतो नन्त कालं वनस्पतिकालः । द्वीन्द्रियो जदन्त । द्वीन्द्रिय इति कालतः कियच्चिरं जवति ?

हितना वेभेड कथा तेकहकै-अणादीएवा अपज्जवसिए अणादीएवा सपज्जवसिए । मोज्जेथी जावो तेहमे अभव्य तेहमे ण वेभागा अनादि अप
र्यवसित भव्यने ण वेभागा अनादि सपर्यवसित । एगिंदिएणं भते एगिंदियत्ति का० । एकेन्द्रिय हेमगवन् एकेन्द्रियपणे केतलोस्थिति । गोयमा जहस्येण
अंतोमुहुत्तं च० अणतकालं वणस्सडकालो । हेगौतम जघन्ये अन्तमुहुत्तं उत्कर्ष अनन्तकाल वनस्पती जाता । वेडंदिएणं भते वेडंदिएत्ति का० । वेडि
यने हेमगवन् वेडिद्यपणे केतलो कायस्थिति । गोयमा जहस्येण अंतोमु० च० सखेज्जकालं एव तेडंदिए चौरिदिएथि भा० । हेगौतम जघन्य अन्तमुहुत्तं

संख्येज्ज कालन्ति ॥ संख्येयानि वर्षसहस्राणीत्यर्थः, विगलेदेगागगवाससहस्रं संख्येज्जा इतिवचनात्, एवं त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिययोरपि सूत्रे वक्तव्ये, तत्रापि जघन्यतोन्तर्मुहूर्तं मुत्कषतः सख्ययकालमिति वक्तव्यमितिजाव, सख्येयश्च कालः सख्ययानि वर्षसहस्राणि प्रत्येतथानि, पञ्चन्द्रियसूत्रे-उत्कर्षतः सातिरेकं सागरोपमसहस्रं तच्च नैरयिकतियक्पञ्चन्द्रियमनुष्यदेवजवज्जमणेन द्रष्टव्यं अधिकंतु न जवति यतावत एव कालस्य केवलवेदसीपलव्यत्वात्, अनिन्द्रियो दध्यजायेन्द्रियविकलः सच सिद्धश्च सिद्धश्च साद्यसपर्यवसित स्ततउक्तं-साद्य अपज्जवसिए इति, सइदिय अपज्जतएण मित्यादि ॥ इहाऽपर्याप्ता लब्धापेक्षया करणापेक्षया च द्रष्टव्या, उजयथापि तत्पर्याप्तस्य जघन्यत उत्कर्षतोवान्तर्मुहूर्तप्रमाणात्वात् एवं तावद्वाच्य यावत्पञ्चेन्द्रियापर्याप्तक, पंचेन्द्रियापर्याप्तकसूत्रं तच्च सुगमत्वात् स्वयं परिज्ञावनीयं अनिन्द्रियो न नवक्तव्यः तस्य पर्याप्तापर्याप्त

उक्तीसेणं संखिज्जकालं, एवं तेइंदियवउरिदिएवि । पचिदिएणं जंते ! पंचिंदिएत्ति कालं केवचिर होड ? गोयमा ! जहन्तेणं अंतोमुज्जतं उक्तीसेणं सागरोवमसहस्रं सातिरेग । अणिंदिएणं पुच्छा, गोयमा ! सा दिए अपज्जवसिए सइंदिय अपज्जतएणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणवि उक्तीसेणवि अंतोमुज्जत । एवं

गीतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः संख्येय काल एव त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियोपि । पञ्चन्द्रियो जदन्त । पञ्चेन्द्रिय इति कालतः कियच्चिरं जवति ० गीतम । जघन्यनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः सागरोपमसहस्रं सातिरेकं । अनिन्द्रियपृच्छा, गीतम । सादिकीऽपर्यवसित । सइन्द्रियपर्या

वत्कृष्ट सख्यातीकाल इमं त्रिन्द्रिय चौरिन्द्रिय पिण जाणिया । पचेदिएण भते पचेदिणत्ति, का० । पचेन्द्रिये हेमगवन् पचेन्द्रियेण केतली कायस्थिति, गोयमा जइणेण अंतोमुहूर्तं उ० सागरोपमसहस्रमाहियं । हेगीतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कर्ष सागरोपम सहस्रमाधिक । अणिटणं भते पुच्छा । पनेद्रोने हेमगवन् प्रश्न उत्तर । गोयमा साटीएमपज्जवसिए सइंदिय । हेगीतम साटिसपर्यवसित चय नथी जइने सेदिय । अपज्जतएणं भते पुच्छा । अपर्याप्तान हेमगवन् केतली कायस्थिति प्रश्न उत्तर । गोयमा जइणपि उक्तीसेणवि अंतोमु० एवं जाव पचेदिय अपज्जतएवि । हेगीतम जघन्ये

विशेषेण रहितत्वात् ॥ सइंदियपज्जत्तएणं जंतं । इत्यादि ॥ इह पर्याप्तो लब्ध्यापेक्षया वेदितव्यः सहि विग्रहगतावपि सम्भति करणैरपर्याप्तस्यापि तत उत्कर्षतः सातिरेक सागरोपमशतपृथक्त्वमिति यान्निर्वचन तदुपपद्यते अन्यथा करणपर्याप्तत्वस्योत्कर्षतोप्यन्तर्मुहूर्ताना त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमप्रमाणतया लज्यमानत्वात् यथोक्तं निर्वचन नोपपद्यते, एवमुत्तरसूत्रपि पर्याप्तत्वं लब्ध्यापेक्षया द्रष्टव्य, एकैन्द्रियपर्याप्तसूत्रे-संख्येयानि वर्षसहस्राणीति एकैन्द्रियस्यहि पृथिवीकायस्योत्कर्षतो द्वाविंशतिवर्षसहस्राणि जवास्थितिर्म्कायस्य सप्तवर्षसहस्राणि वातकायस्य त्रीणिवर्षसहस्राणि ततो निरन्तरं कतिपयपर्याप्तजवसङ्कलनया सङ्केयानि वर्षसहस्राणि घटन्तेइति' द्वीन्द्रियस्य पर्याप्तसूत्रे-सङ्केयानि वर्षाणि द्वीन्द्रियाह्युत्कर्षतो

जाव पंचिंदिय अपज्जत्तएवि । सइंदियपज्जत्तएणं जंतं ! सइंदियपज्जत्तएहि कालत्तु केवचिरं होइ ? गोयमा ! जहन्तेणं अतोमुज्जत्त उक्कोसं सागरोवमसयपुज्जत्तं सातिरेगं । एगिंदियपज्जत्तएणं जंतं ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणं अतोमुज्जत्त उक्कोसेणं संखेज्जाइ वाससहस्साइ । वेइंदियपज्जत्तएणं पुच्छा, गोयमा !

एकपृच्छा, गौतम ! जघन्येनाप्युत्कर्षताप्यन्तर्मुहूर्तम् । एव यावत्पञ्चेन्द्रियापर्याप्तकोऽपि । सेन्द्रियपर्याप्तको जदन्त । सेन्द्रियपर्याप्तक इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम् । एकैन्द्रियपर्याप्तकपृच्छा' गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः संख्येयानि वर्षसहस्राणि । द्वीन्द्रियपर्याप्तकपृच्छा' गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः सङ्केयानि वर्षाणि । त्रीन्द्रियपर्याप्त

पिण चत्तकृष्टे पिण अन्तर्मुहूर्तं इमं जालगे पचद्विय अपर्याप्तान् । सइंदियपज्जत्तएणं भते सइंदिय पज्जत्तएणं का० । सइन्द्रिय पर्याप्ताने हेभगवन् सइन्द्रिय पर्याप्तापणे केतलोकाल कायस्थिति कही । गोयमा जह० जंतो० च० सागरोवम सयपुहुत्तं साइरेगं । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं चत्तकृष्ट सागरोपम शतपृथक्त्व काइज अधिक । एगिंदिय पज्जत्तएणं पच्छा । एकैन्द्रिय पर्याप्ताने केतलोकाल कायस्थिति कही । गोयमा जह० जंतो० च० मंछिज्जाइ वाससहस्साइ । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं चत्तकृष्ट सख्याता वर्षसहस्र । वेइंदियपज्जत्तएणं पुच्छा । वेइंदिय पर्याप्ताने केतलो प्रत्य

जवस्थितिपरिमाणं द्वादशसवत्सराणि नच सर्वेष्वपि जडेषूत्कृष्टस्थितिसम्भवः सतः कतिपयनिरन्तरपर्याप्तजवसङ्कलनापि संख्येयानि वर्षाण्येव लभ्यन्ते नतु वर्षज्ञातानि वर्षसहस्राणिवा, त्रीन्द्रियपर्याप्तसूत्रे-संख्येयानि रात्रिर्दिवानि तेषां च जवस्थिति रक्तकर्षतोप्येकोनपञ्चाशद्दिनमानतया कतिपयनिरन्तरपर्याप्तजवसङ्कलनायामपि सङ्ख्येयानां रात्रिर्दिवानामेव लज्यमानत्वात्, यत्तुरिन्द्रियसूत्रे-संख्येया मासा स्तेषां जवस्थिते रक्तकर्ष तः परमासप्रमाणातया कतिपयनिरन्तरपर्याप्तकालसङ्कलनायामपि सङ्ख्येयानां मासानां प्राप्यमाणात्वात्, पञ्चेन्द्रियसूत्रं सुगमं, इदानीं कायद्वारम जिघित्सुराह-सकादृश्यं जतं । इत्यादि ॥ सह कायो यस्य येनवा सकायः २ एव सकायिकं " आपत्वात् स्वार्थे इक प्रत्ययः, कायः शरीरं तच्ची

जहन्नेणं अंतोमुज्जतं उक्कोसेणं सखिज्जाइं वासाइं । तेइंदियपज्जत्तएणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतो मुज्जतं उक्कोसेणं संखेज्जाइं राइंदियाइं । चउरिंदियपज्जत्तएणं जंतं ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमु ज्जतं उक्कोसेणं सखिज्जा मासा । पंचिंदियपज्जत्तएणं जंतं ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जतं उक्को

सकपुच्छा, गीतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः संख्येयानि रात्रिर्दिवानि । यत्तुरिन्द्रियपर्याप्तकपुच्छा, गीतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षत सं ख्येया मासाः । पञ्चेन्द्रियपर्याप्तकपुच्छा, गीतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः सागरीपमज्ञापयकम् । सकायिको जदन्त । सकायिक इति

गोयमा जहन्नेणं अंतो० उ० सखिज्जाइं वासा । हेगीतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं चरकृष्टे संख्यातावर्ष । तेइंदिय पज्जत्तएणं भंते पुच्छा । तेन्द्रिय पर्याप्तानि हेभगवन् केतली स्थितिकही प्रथ । गोयमा जह० अंतो० उ० संखेज्जाइं राइंदियाइं । हेगीतम जघन्ये अन्तर्मुहूर्तं चरकृष्ट संख्याता रातदिन कक्षा । चउरिंदिय पज्जत्तएण पुच्छा । चौरिंदियने पर्याप्तापणे हेभगवन् केतली कालस्थितिं प्रथ । गोयमा जहन्नेणं अंतो० उ० सखिज्जा मासा । हेगीतम जघ न्य अन्तर्मुहूर्तं चरकृष्ट संख्यातामास । पंचेन्द्रिय पज्जत्तएणं भंते पुच्छा । पंचेन्द्रिय पर्याप्तानी हेभगवन् प्रथ । गोयमा जह० अंतो० उ० सागरीवमसय पुहुतं । हेगीतम जघन्ये अन्तर्मुहूर्तं चरकृष्ट सागरीपम ज्ञापयकत्वं । सकादृश्यं भंते सकादृश्यं का० । सकादृशे हेभगवन् सकायपणे केतलीस्थि

दारिकवैक्रियाहारकतैजसकर्मणजेदा त्यज्जपा , तत्रेह कामेणं तैजसं वा द्रष्टव्यं तस्यैवासंसारजावात् । अन्यथा विग्रहगती वर्तमानस्य शरीर
 पर्याप्तस्य च शेषशरीरासम्भवादकायिकत्वं स्यात्' तथाच सति निर्वचनसूत्रमाह-सकाए दुविहे पन्नत्ते इत्यादि ॥ तत्र यः ससारपारगामी न प्र
 विव्यति सोऽनाद्यपर्यवसितः कदाचिदपि तस्य कायस्य व्यच्छेदाऽसंभवत् । यस्तु मोक्षमधिगता सोनादिसपर्यवसितस्तस्य मुक्त्यवस्थासम्भवे स
 वात्सना शरीरपरित्यागात् , पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिसूत्राणि सुगमानि अन्यत्रापि तदर्थस्य प्रतीतत्वात्-तथाषोक्तं-असखोसपिणिसपिणीउ
 ण्णिदिपाणचउण्हं ताचैवउं अणंतवणस्सईए बोधवा ॥ ननु यदि वनस्पतिकालप्रमाणं असंख्येयाः पुद्गलपरावर्त्ताः ततो यद्वीयते सिद्धान्ते मरुदेवा
 जीवो यावज्जीवजाव वनस्पतिरासीदिति तत्कथं स्यात् ? कथंवा वनस्पतीनामनादित्वं प्रतिनियतकालप्रमाणतया वनस्पतिजावस्यानादित्ववि
 रोधात् तथाह्यसंख्येयाः पुद्गलपरावर्त्ता स्तषामवस्थानमानं तत एतावति काले तिक्रान्ते नियमा त्सर्वेपि कायपरावर्त्ते कुर्येति यथास्वस्थितिका

लाते सुरादयः' उक्तञ्च-जह्णुगलपरियहा संसार्द्धयावणस्सईकालो । तणतवणस्सईण मणाइयत्तमतएवहेतुजं ॥ १ ॥ जमसंखेज्जापुगल परियहा
 तत्यवत्याण । कालेणेवइएणं तस्साकुपुंतिकायपल्लह ॥ २ ॥ सद्धेविवणस्सईणो ठियकालते जहसुराई । किंवैधं यद्धनस्पतीनां निर्लेपनमागमे प्रति
 षिद्ध तदपीदानी प्रसक्तं कथमिति चे दुष्यते-इह प्रतिसमयं संख्येया वनस्पतिभ्यो जीवा उद्धर्त्ते वनस्पतीनां च कायस्थितिपरिमाणमसंख्येया
 पुद्गलपरावर्त्ताः ततो यावतो संख्येयेषु पुद्गलपरावर्त्तेषु समया स्तै रज्यस्ता एकसमयोद्धृताजीवा यावतो प्रवति तावत्परिमाणमागतं नवस्पती
 नां , ततः प्रतिनियतपरिमाणसिद्ध निर्लेपन प्रतिनियतपरिमाणात्वादेव गच्छत्कालेन सिद्धिरपि सर्वेषा प्रव्याभां प्रसक्ता तत्प्रसक्तोच मोक्षपथव्य
 वच्छेदोपि प्रसक्तः सर्वजन्मसिद्धिगमनानन्तर मन्यस्य सिद्धिगमनायोगात् , आहच-कायठिईकालेण तेसिमसखेज्जपावहारेणी । निण्णोयणमावत्त सि
 ढ्ढीविपसव्वनवाण ॥ १ ॥ पइसमयंसंखेज्जा जेणुवहतितीतदवत्या । कायठिईएसमया वणस्सईणहोइपरिमाण ॥ २ ॥ नथैतदस्ति वनस्पतीनामना

दित्यनिलेपनप्रतिषेधस्य सर्वत्रागिष्ठे मीक्षपथश्चच्छेदस्य तत्र २ प्रवेशे सिद्धाते जिघातात्, उच्यते-इह द्विविधा जीवाः सांख्यवहारिका असा
व्यवहारिकाश्च तत्र ये निगोदावस्थात उद्धृत्य पृथिवीकायिकादिजदेषु वर्तन्ते ते लोकेषु दृष्टिपथमागताः सन्तः पृथिवीकायिकादि व्यवहारमनु
पतन्तीति व्यवहारिका उच्यन्ते, ते च यद्यपि जूयोपि निगोदावस्थामुपयान्ति तथापि ते सांख्यवहारिका एव सांख्यवहारे पतितत्वात्, ये पुनर
नादिकालादारभ्य निगोदावस्थामुपगता एवावतिष्ठन्ति ते व्यवहारपथातीतत्वात् सांख्यवहारिकाः कथमतदवसीयते, द्विविधा जीवाः सांख्यवहा
रिका असांख्यवहारिकाश्चेति' उच्यते-युक्तिवशात्, इह प्रत्युत्पन्नवनस्पतीनामपि निलेपनभागमे प्रपिहम् किपुन सकलवनस्पतीना तथाप्यव्या
नामपि यच्च यद्ये सांख्यवहारिकराशिनिपतिता अत्यन्तवनस्पतयो नस्युः ततः कथमुपपद्यते तस्मादवसीयते-अस्त्यसांख्यवहारिकराशिरपि यद्वता
नामनादिता किञ्च इयमपि गाथा-गुरुपदेशा दागता-समग्रत्यिग्रंता जीवा जेह्नपत्तोतसाडपरिणामो ॥ तेविग्रंताणता निगोयवातप्र
णुवसति ॥ १ ॥ तत इतोप्यसांख्यवहारिकराशि सिद्ध उक्तस्य-पञ्चपल्लवणस्सङ्गं निक्षेपणनज्वाणजुतहोइ । तजइअस्रतवणस्सङ्गंनति एवंगणादि
वणस्सङ्गं अत्यितगत्यजुसिद्ध जणइयमाविगाहा गुरुवणसागयासमयं अत्यिग्रंता जीवा इत्यादि ॥ तत्रेइ सून सांख्यवहारिकानाधिकृत्यावसेय
नचासांख्यवहारिकाद्विशेषविषयत्वात् सूत्रस्य, नचैतत् स्वमनीषिकाविशृजित यत् आहु विनजद्रगणि घमाश्रमणपूज्यपादा'-तत्तुकायचिडिकालोइ

सेणं सागरोवमसयपुहत्तं । सकाइएणं जंते ! सकाइएण्णि कालं केवचिरं होइ ? गोयमा ! सकाइए दुविहे
पणत्ते, तजहा-अणादिए अपज्जवसिए अणादिए सपज्जवसिए । पुढविकाइएणं पुच्छा, गोयमा ! जह

कालं कियच्चिरं जवति ? गौतम ! सकायिको द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनादिकोऽपर्यवसितोऽनादिकः सपर्यवसितः । पृथिवीकायिकपु

ति । गोयमा सकाइए दुविहे प० तं० । हेगौतम सकाइयाना दीयभट्ट कष्टा तेकहेहे-अणादीएवा अपज्जवसिए अणादीएवा सपज्जवसिए । अनादि
पर्यवसित अभव्य अनादि सपर्यवसित भव्यने । पुढोकाइएणं पुच्छा । पृथिवीकायिको प्रज्ञ । गोयमा जहणेणं यंती० उ० अविस्मयं काल । हेगौत

योविसेसंपदुश्चकिरजीवो । नाशाडवस्सङ्गो जेसंववहारव।हिरिया ॥ १ ॥ अत्रापि शब्दा तत्त्वेरपि जीवैः श्रुतमनन्तशः स्पृष्टमित्यादि यदस्यामेव

न्नेण अतामुज्जत्तं उक्कोसेण असंखिज्जं काल असंखेज्जानं उसप्पिणी उस्सप्पिणीनं कालनं, खित्तनं असं
खेज्जा लोगा । एवं अणुतेउवाउकाइयावि । वणस्सइकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेण अंतोमुज्जत्तं
उक्कोसेण अणत्तं कालं अणत्तानं उसप्पिणी उस्सप्पिणीकालनं । खित्तनं अणत्ता लोगा असंखिज्जा पोग्ग
लपरियट्ठा तेण पोग्गलपरियट्ठा आवलियाए असंखेज्जइजागो । तसकाइएणं जंतं ! तसकाइएत्ति पुच्छा,
गोयमा ! जहस्सेण अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेण दो सागरोवमसहस्साइं सखेज्जवासमप्पहियाइं । अकाइएणं

च्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतोऽसख्येयं कालम् । असख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः । क्षेत्रतोऽसंख्येया लोकाः । एवमस्ते
जोवायुकायिका अपि । वनस्पतिकायिकानां पृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतोऽनन्तं कालं, अनन्ता उत्सर्पिण्यः कालतः, क्षेत्र
तोऽनन्ता लोका असख्येयाः पुद्गलपरावर्त्तस्ते पुद्गलपरावर्त्ता आवलिकाया असख्येयजागः । त्रसकायिको जदन्त । त्रसकायिक इति पृच्छा

म जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्ट असंख्याताकालं । असंखिज्जाओ उसप्पिणा असप्पिणीओ कालओ खित्तओ असंखिज्जेलोए एवं अणत्तं उवाउकाइ
यावि । असंख्याता उत्सर्पिणो अवसर्पिणो कालथो क्षेत्रथो असंख्याता लोकाकाश प्रमाणं अमंजा वायुकायनो । वणस्सइकाइयाणं पृच्छा । वनस्पतो
कायनो प्रथ । गोयमा जहस्सेणं ओ० उ० अणत्तं कालं अणत्तोओ उसप्पिणीओसप्पिणीओ कालओ खित्तओ अणत्तालोगा । हेगौतम जघन्ये अन्त
र्मुहूर्तं उत्कृष्ट अनन्तकायाओ उत्सर्पिणो अनन्तो कालं अनन्तो उत्सर्पिणी अवसर्पिणी कालथो क्षेत्रथो अनन्तलोकाकाश प्रमाणं । असंखिज्जा पुग्गल
परियट्ठा । असंख्यात पुद्गलपरावर्त्तं । तेण पुग्गलपरियट्ठा आवलियाए असंखिज्जइजागे । ते पुद्गलपरावर्त्तं आवलाना असंख्यातभागना समवप्रमा
णं । तसकाइयाणं भते तसकाइएत्ति का० । त्रसकाइयाने हेतवण् त्रसकायपर्यं कंतलौखितं । गोयमा जह० अंतो० उ० दोसागरोवमसहस्साइं सं

प्रज्ञापनायां वक्ष्यते प्रागुक्तञ्च तत्परिग्रहं ततो न कश्चिद्दोषः; प्रसकायसूत्रं सुप्रतीतं, एतानेव सकायिकादीन् पर्याप्तापर्याप्तविशेषणविशिष्टान्
चिन्तयन्नाह-सकाइयप्रपञ्चतएण जंतं । इत्यादि ॥ सुगम, नवरं तेजस्कायसूत्रे उत्कर्षतः सख्येयानि रात्रिदिवानीति ॥ तेजस्कायस्य हि जव

जंतं ! पुच्छा, गोयमा ! अकाइए सादिए अपज्जवसिए । सकाइयअपज्जतएण पुच्छा, गोयमा ! जहखे
णवि उक्कोरोणवि अंतोमुज्जत्तं । एवं जाव तसकाइयअपज्जतए । सकाइयपज्जतए पुच्छा, गोयमा !
जहखेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहत्तं सातिरेगं । पुढाविकाइयपज्जतए पुच्छा, गोयमा !
जहखेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं संखेज्जाइं वाससहससाइं । एवं आऊवि तेउकाइयपज्जतए पुच्छा, गोय

गीतम ? जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतो द्वे सागरोपमसहस्रे सख्ययवषांन्यधिकं । अकायिको जदन्त । पुच्छा, गीतम । अकायिकः सादिकाऽप
यंवसितः । सकायिकापर्याप्तकपुच्छा, गीतम । जघन्येनाप्युत्कर्षतोप्यन्तर्मुहूर्त्तम् । एव यावत्प्रसकायिकापर्याप्तकः । सकायिकपर्याप्तकपुच्छा,
गीतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतः सागरोपमशतपृथक् सातिरेक । पृथिवीकायिकपर्याप्तकपुच्छा, गीतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षत सं

खज्जवासमभाइयाइं अकाइएणं पुच्छा । हेगीतम जवन्य अत्तर्मुहूर्त्तकाल उत्कर्ष दाय सागरोपम सहस्रन वसो संख्यातावत् अधिक अकाइयो प्र
थ । गोयमा अकाइएणं सादिएअपज्जवसिए सकाइयअपज्जतएण पुच्छा । हेगीतम सादिअपर्यवसितनो स्थितिके जहो जेहने जयनयो सकाइ अ
पर्याप्तानो केनलोस्थिति प्रथ । गोयमा जहखेणवि उक्कोसेणवि अंतो एवं जाव तसकाइय अपज्जतएवि सकाइय पज्जतएणं पुच्छा । हेगीतम जघन्ये पि
ण उत्कर्षे पिण अत्तर्मुहूर्त्तं इम जालगे असकाइया अपर्याप्ताने सकाइया पर्याप्ताने केनलोस्थिति तंइनां प्रथ । गोयमा जहखेण अतो० उ० सागरो
वमसयपुहत्तं सातिरेगं पुढाविकाइय पज्जतएण पुच्छा । हेगीतम जघन्य पिण अत्तर्मुहूर्त्तं उत्कर्ष सागरोपम शतपृथक्त्व साविवा पृथिवीजाय पर्या
प्ताने केनलो कायस्थिति तिणरो प्रथ । गोयमा जइ० अं० उ० संखेज्जाइं वाससहससाइं एवं आऊ तेउ वाज पज्जतएणं भापियथा । हेगीतम

इति सूक्ष्मत्वपर्यायविशिष्टः शब्दव्यवच्छेदेन कालतः कियद्विरं जयति ? जगवानाह-गीतम । जहन्नेतिमित्यादि ॥ एतदपि सूत्र सांख्यव्याहारिकजीव
वपयमवसातव्यमनाथा उत्कर्षतो ऽसख्येयकालमिति यद्विचंचलमुक्त ततोपपद्यते सूक्ष्मनिगोदजीवानामसांख्यव्याहारिकराशिनिर्घतिताना मनादि
तायाः प्रागुपपादितत्वात् ॥ एतत्तु असख्येया लोका इति ॥ असख्येयेषु लोकाकाशेषु प्रतिसमयमेकैकप्रदशापहारे यावत् एतत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो
जयति तावत्प्रमाणा असख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्य इत्यर्थः, सूक्ष्मवन्नस्पतिकायसूत्रमपि प्रागुक्तयुक्तिवशात् सांख्यव्याहारिकजीवविषया व्याख्येयं,

उक्तीसेणं सागरोवमसयपुहतं सातिरेगं । सुजमेणं जंते ! सुजमत्ति कालं केवचिरं होड ? गोयमा !
जहन्नेणं अंतोमुज्जतं उक्तीसेणं असखेजां कालं असखेजात्तु उत्सर्पिणि २ त कालं, खेतं असखेजा
लोका । सुजमपुढविकाडए सुजमआउकाडए सुजमतेउकाडए सुजमवाउकाडए सुजमवणस्सडकाडए सुज

तिरेकम् । सूक्ष्मकायिको जदन्त । सूक्ष्म इति कालतः कियद्विरं जयति ? गीतम । जहन्नेनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतो सख्येय कालमसख्येया उत्सर्पि
ण्यवसर्पिण्य कालतः, जेतो ऽसख्येया लोकाः । सूक्ष्मपृथिवीकायिकः सूक्ष्माप्यायिकः सूक्ष्मतेजस्कायिकः सूक्ष्मवायुकायिकः सूक्ष्मवनस्पति
कायिकः सूक्ष्मनिगोदजीवो जहन्नेनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतो ऽसख्येय कालं । असख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः, जेतो ऽसख्येया लोकाः ।

पिणी कालयो जेतो असंख्यातलोकाकाश प्रमाण । सूक्ष्मपट्टाकारेण सूक्ष्म भा० ते० वा० वण० सूक्ष्मनिगोदेवि । सूक्ष्मपृथिवीने सूक्ष्म अपने ते
जने वाजने वनस्पतीने निगाटने पिण । जहणं भूतो० उक्ती० असंखिजाकालं असंखिजायो उत्सर्पिण्योसर्पिण्यो कालयो खेतयो असं
खिजालोका । जहण्ये अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्टं प्रमदयातीकालं असंख्याती उत्सर्पिण्यो असर्पिण्यो कालयो जेतो असंख्यातलोकाकाशप्रमाण ।
सूक्ष्मभां भां अपकातए पच्छ । सूक्ष्म हेमवन् अपर्णातानी प्रश्न । गोयमा जह० उ० अंतोमुहूर्तं सूक्ष्मपट्टाकारेण अपकातएणं सूक्ष्म भा० ते०
वा० वण० इकादंय । जेतो जहण्य पिण उत्कृष्टे पिण अन्तर्मुहूर्तं सूक्ष्मपृथिवीकाय अपर्णातानी सूक्ष्म अपने सूक्ष्म तेजने सूक्ष्म वाजने सूक्ष्म

संख्येयतमं ज्ञानं यावत्त आकाशप्रदेशा स्तेषां प्रतिसमयमेकैकप्रदेशायप्यहरे असंख्येया उत्सर्पणवसर्पिण्यो लगते उच्यते- क्षेत्रस्य मूढमत्वात् " च

णं असंखेज्जं कालं असंखेज्जालं उसप्पिणिउस्सप्पिणील काललं, खेत्तलं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं । वादरपुठविकाइएणं ज्ञते ! पुच्छा, गोयमा ! जहस्सेणं अतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं सत्तरिसागरोवमकोळाकोळील एव वादरवाउकाइएवि । जाव वादरवाउकाइएवि । वादरवणस्सइकाइए वादरपुच्छा, गोयमा ! जहस्सेणं अतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं असंखेज्जं कालं जाव खेत्तलं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं । पत्तेयसरीरवादरवणस्सइकाइएणं ज्ञते ! पुच्छा, गोयमा ! जहस्सेणं अतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं सत्तरिकोळाकोळील । निगोदेणं ज्ञते !

जदन्त । पृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूत्तमुत्कर्षतः सप्ततिः सागरोपमकोटीकोट्यः । एवं वादराष्कायिकोपि यावद्वादरवायुकायिकोपि । वादरवनस्पतिकायिको वादर इति पृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूत्तमुत्कर्षतो ऽसंख्येयं कालं यावत्तत्तल्लुल्लस्या सङ्ख्येयभागः । प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकपृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूत्तमुत्कर्षतः सप्ततिकोटिकोट्यः । निगोदो जदन्त । निगोद इति पृच्छा, गौत

यावत् वायुक, यथा पित्तं इमहीज । वायर वणस्सइएण भते पुच्छा । वादरवनस्पतोकायनं हेमगवन् प्रश्न । गोयमा जह० अ० ७० असंखेज्जं कालं जाव खेत्तलो अंगुलस्स असंखेज्जइभागं । जगौतम जघन्ये अन्तर्मुहूत्तं उत्कर्षतः सप्तत्यातोकात्तं जाललं क्षेत्रया अंगुललो असंख्यातमोभाग । पत्तेयसरीर वायर वायरवणस्सइकाइएणं पुच्छा । प्रत्येकशरीर वादर वनस्पतोकायनो प्रश्न । गोयमा जह० अतो० ७० सागरोवम कोळाकोळीयो पि गोएणं भते पिगाएत्ति का० । जगौतम जघन्ये अन्तर्मुहूत्तं उत्कर्षतः सागरोपम कोळाकोडो, निगोदकायनो हेमगवन् क्षेत्रलोत्ति । गोयमा जह० अतो० ७० अणंतकालं अणंतोत्रो उसप्पिणो प्रोसप्पिणात्रो कालत्रो खेत्तलो अउत्ताइज्जाइ पुगलपरिणहाइ । जगौतम जघन्ये अन्तर्मुहूत्ते उत्कर्षतः अन्तर्काल अन्तलो उत्सर्पिणो असर्पिणो कालयो क्षेत्रयो अदो पुगलपरावत्ते । वायरनिगोएणं भत वायर निगोएत्ति पुच्छा । वादरनिगोदेने हेमगवन्

तथा सूत्राः सामान्यतः पृथिवीकायिकाटिविशिष्टाश्च पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च निरंतरं प्रवर्तन्ते जघन्यतः उत्कर्षतस्तत्तुर्मुहूर्तकालं यावत् न परमिति त
तस्तद्विषयसूत्रकदम्बके सर्वत्रापि जघन्यत उत्कर्षतस्तत्तुर्मुहूर्तसूत्रं वादरसामान्यसूत्रे यदुक्तमसंख्येय काल तस्य विशेषनिरूपणाद्यभावात्-असंख्येया
उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः, इदं कालतः परिमाणमुक्तं क्षेत्रतः प्राह-अंगुलस्त्रयसंख्येयज्ञागोडति ॥ अङ्गुलस्या संख्येयो जागः किमुक्तप्रवर्ति-अङ्गुलस्या

मनिगोदे जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं असंखेज्जंकालं । असंखिज्जानुं उसप्पिणी २ लं कालं, खेतुं
असंखेज्जा लोगा । सुज्जमेणं जंतं ! अपज्जत्तएहि पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्खोसेणवि
अंतोमुज्जत्तं । पुढविकाडय आउकाडय तेउकाडय वाउकाडय वणस्सडकाडयाणय एवचेव । पज्जत्तियाणं
जहा उहियाणं । वादरेणं जंतं ! वादरेहि कालं केवचिरं होड ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्खोसे

सूत्राप्कायिको जदत्त । अपर्याप्तक इति पृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तसूत्रकर्षतोप्यन्तर्मुहूर्तम् । पृथिवीकायिकाप्कायिकतेजस्कायिक वा
युक्तायिकवनस्पतिकायिकानां चैव चैव । पर्याप्तानां यथौघिकानां । वादरकायिको जदत्त । वादर इति कालतः कियच्चिरं प्रयति ? गौत
म । जघन्येनान्तर्मुहूर्तसूत्रकर्षतोऽसंख्येयं कालं । असंख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः । क्षेत्रतोऽङ्गुलस्यासंख्येयजागः । वादरपृथिवीकायिकस्य

वनस्पतीकायिका । अपज्जत्ताणं एवचे । पज्जत्तमसंखेयमपि एवचे । अपर्याप्ता पिण्णं इमहो ज पर्याप्ता मूह्मन् पिण्णं इमहो ज । वादरेणं जंतं वा
यरेहि तां । वादरने हेमगवन् वादरपणे कीलीयिहि । गोयमा जहन्नेणं अतो० च० असंखिज्जंकालं अमपिजापो उत्सर्पिणी अतोसप्पिणीतो
कालको खेतो अगुलस्त्रय असंखेज्जाभागी । जगो म जजग्गे अगमंज्जत्त उत्कृष्टं अमदयातीकालं अमंययातो उत्सर्पिणी अमपिणी कालतो तेनो
अंगुलने अमंययातमेभाग । वादरपठोकाः याणं भो पुच्छा । वादरपिथोकाय हेमगवन् तेदतो प्रश्न । गोयमा जइ० अं० च० सत्तर सागरीयम
भीडातोलीयो एवं वायु० प्रा० जाव वाउकाडयादि । हेनोतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्टं ९० सागरीयम कीडाकीलीनी स्थिति दत्त । वादर अपे

निगोदेति पृच्छा, गोयमा ! जहस्येणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं, अणंतान् उसप्पिणिलसप्पिणी
 कालन्, खेत्तन् अट्ठाडजा पोग्गलपरियहा । वादरनिगोदेणं जंते ! वादरपृच्छा, गोयमा ! जहस्येणं
 अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं सागरोवमं सत्तरिकोळाकोळीन् । वादरतसकाडएणं जंते ! वादरतसकाडएत्ति का
 लन् केवचिरं होइ ? गोयमा ! जहस्येणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं दी सागरोवमसहस्साइं संखेजावासमण्हियाइं
 एतंसिंचेव अपज्जत्तगा सत्तेवि जहन्नेणवि उक्कोसेणवि अंतोमुज्जत्तं । वादरपज्जत्तएणं जंते ! वादर २

म ! जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतो ऽनन्तं कालं, अनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः, क्षेत्रतो सार्धवृत्तीयपुद्गलपरावर्त्तः । वादरनिगोदो
 जदन्त । वादर इति पृच्छा, गोतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतः सागरोपमं सप्ततिः कोटाकोट्यः । वादरत्रसकायिको जदन्त । वादरत्रस
 कायिक इति कालतः कियद्विर जवति ? गोतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतो द्वे सागरोपमसहस्रे सरथेयवर्षाधिके । एतेषा तैवापर्याप्तकाः
 सर्वेपि जघन्येनाप्युत्कर्षतोप्यन्तर्मुहूर्त्तम् । वादरपर्याप्तको जदन्त ! वादर पृच्छा, गोतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतः सागरोपमशतपृथक्

वादरपणे केतलोत्थिति प्रश्न । गोयमा जह० अ० ३० सत्तरि सागरोवम कोडाकोडाया । हेगोतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं उत्कृष्ट ७० सागरोपम
 कोडाकोडो । वादरतसकाडयाण भंते वादरतसकाडयत्ते का० । वादर त्रसकायना हेभगवन् वादरत्रसकायने केतलोत्थिति । गोयमा जह० अ० ३०
 ७० दोसागरोवमसहस्रं सखिज्जावा मण्हिया । हेगोतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं उत्कृष्ट ७० सागरोपम सहस्रान् संख्यातावर्ष अधिक । एतंसिंचेव अ
 पज्जत्तगा सत्तेवि जहस्येणं ३० । एतन्ने सर्वान् अपर्याप्तान् जघन्ये अन्तर्मुहूर्त्तं वायरपज्जत्तएण भंते वायरपज्जत्तए का० । वादरपर्याप्तान् हेभगव
 न् वादर पर्याप्तपणे केतलोत्थिति । गोयमा जह० अ० ३० सागरोवमसयपुद्गत्तं सादरेणं । हेगोतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं उत्कृष्ट सागरोपम शत
 पृथक् अधिक । वायरपटवीकाडया पज्जत्तएणं भंते पृच्छा । वादर पृथिवीकाय पर्याप्तान् हेभगवन् केतलोत्थिति प्रश्न । गोयमा जहस्येण यतो० ७०

पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं सागरीवमसतपुहत्तं सातिरेगं । वादरपुढविकाडयपज्जत्त
 एणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं सखेज्जाइं वाससहस्साइं । एवं आउकाडएवि तेउ
 काडयपज्जत्तएणं पुच्छा, गोयमा ! जहस्सेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं संखेज्जाइं राइंदियाइं । वाउकाडए
 वणस्सइकाडए पत्तेयसरीरवादरवणस्सइकाडए पुच्छा, गोयमा ! जहस्सेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं सखिज्जाइं
 वाससहस्साइं । निगोदपज्जत्तए वादरनिगोदपज्जत्तए पुच्छा, गो० ! दोरहवि जहन्नेणवि उक्कोसेणवि

सातिरेकम् । वादरपृथिवीकायिकपर्याप्तक पृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूतमुत्कर्षतः सख्येयानि वर्षसहस्राणि । एवमप्कायिकोऽपि । तेज
 स्कायिकपर्याप्तकपृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूतमुत्कर्षतः सख्येयानि रात्रिदिवानि । वायुकायिकवनस्पतिकायिक प्रत्येकशरीरवादरव
 नस्पतिकायिकपृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूतमुत्कर्षतः सङ्ख्येयानि वर्षसहस्राणि । निगोदपर्याप्तकवादरनिगोदपर्याप्तकपृच्छा, गौतम ।
 द्वयोरपि जघन्येनाप्युत्कर्षतोऽप्यन्तर्मुहूर्त्तम् । वादरप्रस्कायिकपर्याप्तको जदन्त । वादरतनकायिकपर्याप्तक इति कालतः कियच्चिरं जवन्ति ?

सांख्यज्जाइ वाससहस्साइ' एवं आउ वाउ वणस्सइकाडयणं भाणियव्वा । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूत्तं चत्तकण्ठं सख्यातावर्षमहस्स इम अप् वायु
 वनस्पतिने पिण इम जाणिव्वा । वायर तेज्जकाइय पज्जत्तएण भंते पुच्छा । वादर तेज्जकाय पर्याप्ताने हेभगवन् केतल्लोकायस्थिति । गोयमा
 जह० अतो० च० संखेज्जाइ' राइंदियाइ' पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाडयण भंते पुच्छा । हेगौतम जघन्ये अन्तर्मुहूत्तं चत्तकण्ठं सख्याता रात्रिदि
 प्रत्येकशरीर वादर वायुवनस्पतीकायनी हेभगवन् केतल्लोकायस्थिति प्रश्न । गोयमा जह० अतो० च० संखेज्जाइ' वाससहस्साइ' निगीयपज्जत्तएण भं
 ते पुच्छा । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूत्तं चत्तकण्ठं सख्याता वर्षसहस्स जाणिव्वा निगोदपर्याप्ताने हेभगवन् केतल्लोकायस्थिति प्रश्न । जइस्सेणवि च० अं०
 वायरनिगीयपज्जत्तएण भंते पुच्छा । जघन्य पिण चत्तकण्ठं पिण अन्तर्मुहूत्तं वादरनिगोदपर्याप्ताने हेभगवन् पर्याप्तपणे केतल्लोकायस्थिति । गोय

कञ्च-सुहुमोयहोडक लो ततोसुहुमयरयंहवडखितमित्यादि,, एतच्च बादरवनस्पतिकायापैजया वसातथ्यं तस्य बादरस्थैतावत्कायस्थितेरसम्भवा
त्, शषसूत्राणि द्वारसमाप्ति यावत्सुगसानि गत कायद्वारं, इदानीं योगद्वारमभिधित्सुराह-सजोगीणं ज्ञते । इत्यादि ॥ योगा मनोवाक्कायव्या
पारा योगा स्या संतीति योगिनो मनोवाक्काया सह योगिनो यस्य येन वा सयोगी अत्रनिबंचन योगी दुविहे पन्नत्ते इत्यादि ॥ अनाद्यपर्यव
सितो यो नजातुचिदापि मोक्षगतः सर्वकालमवश्यमन्यतमेन योगेन स योगी ततोऽनाद्यपर्यवसितो यस्तु यास्यति मोक्ष सोऽनादिसपर्यवसितः

अतोमुक्तं । बादरतसकाड्यपज्जत्तएणं ज्ञते ! बादरतसकाड्यपज्जत्तएत्ति कालं केवचिरं हाड ? गोयमा !
जहस्येणं अतोमुक्तं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहत्तं सातिरेगं । सजोगीणं ज्ञते ! सजोगित्ति कालं केवचिरं
हाड ? गोयमा ! सजोगी दुविहे पसत्ते, तंजहा-अणाडएवा अपज्जवसिए अणाडएवा सपज्जवसिए ।

गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूतंमुत्कर्षत सागरोपमज्ञातपृथक्कम् सातिरेकम् । सयोगी जदन्त । सयोगीति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम ।
सयोगी द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनादिको वाऽपर्यवसितः अनादिकोवा सपर्यवसितः । अनयोगी जदन्त । मनयोगीति कालतः कियच्चिरं

मा जहस्य वि उ० अ० बादरतसकाड्यपज्जत्तएण भते पच्छा । हेगौतम जघन्य पिण उत्कृष्ट पिण अन्तर्मुहूतं बादर वसकाय पर्याप्ताने काय
स्थिति हेभगवन् केतलो कहौ प्रश्न । गोयमा जह० अ० उ० सागरोवम सयपुहत्तं सातिरेग । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूतं उत्कृष्ट सागरोपम शतपृथक्
त्व भू, भूरा द्वारकह्यो । सयोगीणं भते सयोगीति का० । सयोगीने हेभगवन् सयोगीपणे केतलो कायस्थिति । गोयमा सयोगी दुविहे पं० तजहा ।
हे गौतम सयोगीना दोषभेद कह्या तेकहैकै-अणाटीएवा अपज्जवसिए अणाटीएवा सपज्जवसिए । आदि पिण नद्यो अत पिण नद्यो ते अपर्यवसित
अभव्य कश्चिज्जे मोक्षज, स्ये ते अनादि सपर्यवसित भव्य कहिये । मणजोगीणं भते मणजोगीति का० । मनयोगीने हेभगवन् मनयोगीपणे केतलो कायस्थि
ति कहौ । गोयमा जह० ए० समय उ० अतोमुहूतं एवं वययागोवि काययोगीणं भते पच्छा । हेगौतम जघन्य एकसमय ओद्वारक काययोग मनयोग

भुक्तिप्रयाप्यप्रदुतां धे योगस्य सर्वथापगमात्, मनोयोगिसूत्रे-अचलत् ॥ एकसमयमिति ॥ यदा कश्चिदीदारिद्र्यकामयोगेन प्रथमसमयमनोयोगान्
 सुदुलानादाय द्वितीयसमये मनस्त्वेन परिणामस्य मुंचति तृतीयसमये चोपरमते म्रियते वा तदा एक समय मनोयोगी लज्जते, उत्कर्षतोन्तर्मुहूर्तं
 निरन्तर मनोयोग्यसुदुलाना ग्रहणविसर्गो कुर्यन् तत ऊर्ध्वं सोषय्य जीवस्वाप्ताव्या दुपरमते उपरमाच ज्ञायोपि ग्रहणविसर्गो करोति परं काल
 सूक्ष्मात् कदाचित् स्वसवेदनपथ्यमायाति उत्कर्षतोपि मनोयोगान्तर्मुहूर्तमव ॥ एवमययोगी विदति ॥ एवं मनोयोगी वचःवाग्योग्यपि वक्तव्य स्त
 श्रुत्या-वृजोगीति ज्ञते । वृजोगीति कालत्रु केवचिरं होड ? गोयमा । जहन्तेण एक समय उक्तीसेण श्रुतो मुज्जतमिति ॥ तत्र यः प्रथमसमये का
 ययोगेन ज्ञापायोग्यानि द्रव्याणि गृह्णाति, द्वितीयसमये तानि ज्ञापात्वेन परिणामस्य मुंचति, तृतीयसमये चोपरमते म्रियते वा स एक समय वा
 ग्योगी लज्जते “आह च भूलटीकाकारः-पदमसमये काययोगेण गह्रियाणा ज्ञासादवाणा विद्वयसमये वद्वयोगेण निमग्न काज्जय उपरमतस्स वा ए
 गसमते लज्जत इति, अन्तर्मुहूर्तं निरन्तर ग्रहणविसर्गो कुर्यन् तदनन्तर चोपरमते तथा जीवस्वाप्ताव्यात्, काययोगी जघन्यतोन्तर्मुहूर्तमिति,
 इह द्वीन्द्रियादीना वाग्योग्यपि लज्जते सञ्जिपञ्चेन्द्रियाणा मनोयोगोपि, ततो यदा वाग्योगी जघति मनोयोगो वा तदा न काययोगप्राधान्य

मणजोगीणं ज्ञते ! मणजोगिति कालत्रु केवचिरं होड ? गोयमा ! जहन्तेण एक समय उक्तीसेण श्रुतो
 मुज्जत । एवं वद्वजोगीति । कायजोगीणं ज्ञते ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेण श्रुतो मुज्जत उक्तीसेण वणस्स

जघति १ गीतम । जघन्यनैकं समयमुरक्यतोऽन्तर्मुहूर्तम् । एव वाग्योग्यपि । काययोगी जघत् । पुच्छा, गीतम । जघन्येतान्तर्मुहूर्तमुरक्यं

ना पद्वल लेः वने समये परणमाधी मूकै नाजिसमय मरे एतच्छो पत्तर्मुहूर्तं निरन्तर मनोयोगना पद्वल यही भीजेममये भापापणे परणमाधी मूकै पो
 जेसमये मरे तिवारे एकसमय वाक्ययोगी इवे वचनयोगीने पिण जाणवा पथमममये कालयोग्य भाविये । गोयमा जह० पती० ए० वणस्सराजानो
 पयोगीणं मते श्रुतिगिति का० । हेगीतम जघन्ये पत्तर्मुहूर्तं एतच्छ वनजातिगोपरे पनभाकाल पयोगीने हेमगवत् पयोगीपणे केतली कायास्थिति

मिति सादिसपर्यवसितत्वज्ञावात् जघन्यतोत्सर्गहूतं काययोगी लज्यते उत्कर्षतो वनस्पतिकालः सच प्रागेवोक्तं वनस्पतिकायिकेषु हि कावयोग
 एव केवलो न वाग्योगो मनोयोगो वा ततः शेषयोगासम्भवा सेवा कायस्थितिः सततं काययोग इति मानः, अयोगीय सिद्धः सप साद्यपर्यवसि
 त इत्यादि ॥ साद्यपर्यवसित उक्त, गत योगद्वार सिद्धानी वेदद्वार प्रतिपिपादम्यपुराह-सवेदएणा जते । इत्यादि ॥ सह यंदो यस्य येन वा स
 सवदकः' शेषाद्वेति कप्रत्ययः, सच त्रिविध स्तद्यथा-अनाद्यऽपयवसितो नादिसपर्यवसितः सादिसपर्यवसितश्च, तत्र य उपशमश्रेणि जपकश्रेणि
 वा नजातुचिदपि प्राप्स्यति सोऽनाद्यपयवसितः कदाचिदपि तस्य वेदोदयव्यवच्छेदासम्भवात्, यस्तु प्राप्स्यत्युपशमश्रेणि जपकश्रेणि वा सो ना

इकालो । अजोगीणं जते ! अजोगिति कालं केवचिरं होइ ? गोयमा ! सादिए अपज्जवसिए । सवेद
 एणं जते ! सवेदएति कालं केवचिरं होइ ? गोयमा ! सवेदए तिविहे पससते ? अणादिएवा अपज्ज
 वसिए अणादिएवा सपज्जवसिए सादिएवा सपज्जवसिए । तत्थणं जेते सादिए सपज्जवसिए से जहन्वेणं

तो वनस्पतिकालः । अयोगी जदन्त । अयोगीति कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम । सादिकोऽपर्यवसितः । सवेदको जदन्त । सवदक इति
 कालतः कियच्चिरं जवति ? गौतम । सवेदकस्त्रिविधः प्रज्ञस्तद्यथा-अनादिको वा पर्यवसितो नादिको वा सपर्यवसितः सादिको वा सपर्यव

कहौ । गोयमा सादौण अपज्जवसिए सवेदएणं भते सवेदएति का० । हेगौतम जघन्यसमय उत्कर्ष वनस्पतीनीपरे अनन्तकाल अयोगीने हेभगवन्
 अयोगोपणी कनलो क यस्थिति कहौ । गोयमा सादौण अपज्जवसिए सवेदएणं भंत सवेदएति का० । हेगौतम सादिके पिण अन्तरथी द्वार सवे
 दौनेग्रहण तिसर्गत्रयो तिवारपक्के अवश्य जावस्वभाव उदरम वलो परिग्रहण विसर्गकरै पिण कालमूक्षने किंवारे स्वसवेदेजको प्रथमवर्गे यावतो वा
 र २ उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त मनयोगीने हेभगवन् सवेदौपणे केतलो कायस्थिति कहौ । गोयमा सवेदए तिविहे पे० त० । हेगौतम सखटोना तीनभेदछे ते
 कहेछे—अणादिएवा अपज्जवसिए अणादिएका सपज्जवसिए सादिएवा सपज्जवसिए । अनादि अपर्यवसितने अभव्य जाणिवा अनादि सपर्यवसित

દિસપર્યવસિત ઉપશમશ્રેણિપ્રતિપત્તી લપકશ્રેણિપ્રતિપત્તી વા વેદોદયવ્યવસ્થેદસ્ય જ્ઞાવિતત્વાત્' યક્તૂપશમશ્રેણિ પ્રતિપદ્યતે તેત્રચાવેદકો જૂત્વા
જૂપ ઉપશમશ્રેણીત પ્રતિપતત્ સવેદકો જવતિ સ સાદિસપર્યવસિતઃ સચ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્ત કથમિતિચંદુષ્યતે-૬૪ યદા કોપિ ઉપશમશ્રેણિ ઉપ
પદ્ય નિવિધમપિ વદમુપશમસ્યાવેદકો જૂત્વા પુનરપિ શ્રેણીતઃ પ્રતિપતન્ સવેદકત્વ પ્રાપ્ય કાર્તિયુપશમશ્રેણિ કાર્મગન્યિકાગ્નિપ્રાયેણ લપકશ્રેણિ
વા પ્રતિપદ્યચ વેદનયમુપશમયતિ લપયતિવા અન્તર્મુહૂર્તેન તદા જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તસવેદકઃ સત્કર્પતો ડપાદ્યપુદ્ગલપરાવર્તદેશોન અપગતમદ્દં યસ્ય
સ અપાર્દ્દં. દશોનકિચિદૂન ઉપશમશ્રેણીતોઈ પ્રતિપતિત સ્વ તં કાલ સસાર પયદતિ તતો યથોક્તમુત્કર્ષત. સાદિસપર્યવસિતસ્ય સવેદકસ્ય

અતોમુજ્જતં ઉક્તોસેણં અણંતાનં ઉમપ્પિની ૨ નં કાલનં સ્વેત્તનં અવહ પોગ્ગલપરિયહં દેસૂણં ઇત્થિવંદેણ
નંતે ! ઇત્થિવેદેત્તિ કાલનં કેવચિર હોડ ? ગોયમા ! એગેણં આદેરેણ જહન્તેણં એક્કા સમય ઉક્તોરેણં દ
સુત્તર પલિનંવમસત પુદ્ધકોઠ્ઠિપુજ્જતમપ્પહિયં, એગેણં આદેસેણં જહન્તેણં એગ સમયં ઉક્તોસેણં અઠ્ઠારસપલિ

સિત । તત્ર યઃ સાદિકઃસપર્યવસિત. સ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્પતોડનન્તા સત્સપ્પિણ્યવસપ્પિણ્ય કાલત', સેત્રતોપાર્દ્દં પુદ્ગલપરાવર્ત દેશોન
સીવેદો જદન્ત । સીવેદ ઇતિ કાલત કિયચિર જવતિ ? ગૌતમ । એકનાદેશોન જઘન્યેનેક સમયમુત્કર્પતો દશોત્તર પલ્યોપમશત પૂર્વકોટિ
પથક્તાધિકમ્ । એકનાદેશોન જઘન્યેનેક સમયમુત્કર્પતો ષ્ટાદશ પલ્યોપમાનિ પૂર્વકોટીપથક્તાધ્યધિકાનિ । એકનાદેશોન જઘન્યેનેક સમયમ્

ત મથ જાગિવા સવંદો યદને અવેદો યાય તે ઉપશમ અણિ લપકશ્રેણિપલિવર્જી વેદોદય વ્યવસ્થેદ ઉપશમઅણિ પાંહવર્જી તિહા વેદકપાદ વલો
ઉપશમશ્રેણી પલિવર્જીને ઉપશમશ્રેણીથી પદતો વલો સવંદલઘાય । તત્થણ જેસે સાદોમપજ્ઞવસિણ સે જહન્તેણ અં. ૬૦ અર્થતકાલ અણતોથી ઉસાવિ
ળીઓમપ્પિળીથી કાલત્રાં સ્વેત્તથી પગ્ગલપરિયદેસૂણં । તે સાદિસપર્યવસિતને જઘન્યે તો અન્તર્મુહૂર્ત તે કિમ ઇહા જિવારે કોઈ ઉપશમશ્રેણી પાંહ
વર્જીને વેદઉપશમાયો અવેદીયદ્ વલો ગેણિથી પદતો સવેદો પામાં વલો તત્કાલ ઉપશમશ્રેણી કાર્મગત્થના મતિનેપનુસારે લપકશ્રેણિ પલિવર્જી તિહા

कालमान सुपपद्यते, स्त्रीवेदविषये च पंचादेशा स्तान् क्रमेण निरूपयति-एतेषां आदेशेषामित्यादि ॥ तत्र सर्वत्रापि जघन्यतः समयमात्रं ज्ञावनेयं-
काचित् युवतिरुपशमश्रेणिवेदत्रयोपशमेनावेदकत्वं अनुज्जुय ततः श्रेणि प्रतिपतती स्त्रीवेदोदयमेकसमयमनुज्जुय द्वितीयसमये कालं कृत्वा देवेषु
त्पद्यते तत्र च तस्याः पुंस्त्वमेव न स्त्रीत्वं, तत एव जघन्यतः समयमात्रं स्त्रीवदः, उत्कपंचिन्ताया मियं प्रथमादेशज्ञावना कश्चि ज्ञान् नारीपु
तिरश्चीषु वा पूर्वकोट्यायुक्तासु मध्ये पंचपान् जवान् अनुज्जुय इज्ञानकल्पे पञ्चपञ्चाशत्पत्योपमप्रमाणोत्कृष्टस्थितिद्वपरिगृहीतासु देवीषु मध्ये दं
वीत्वेनोत्पन्न स्ततः स्वायुःक्षये च्युत्वा जूयोपि नारीषु तिरश्चीषु वा पूर्वकोट्यायुक्तासु मध्ये स्त्रीत्वेनोत्पन्न स्ततो जूयोपि द्वितीयवार इज्ञानं दं
वलोके पञ्चपञ्चाशत्पत्योपमप्रमाणोत्कृष्टायुक्तास्वपरिगृहीतदेवीषु मध्ये देवीत्वेनोत्पन्न स्ततः परमवश्य वेदान्तरमेव गच्छति एव दशोत्तर पत्यो
पमशत पूर्वकोटिपृथक्काज्यधिक प्राप्यत । अत्र पर आह-ननु यदि देवकुरुतरकुर्वादिषु पत्योपमत्रयस्थितिकासु स्त्रीषु मध्ये सम्पपद्यते ततो
धिकापि स्त्रीवदस्य स्थिति रवाप्यत ततः किमित्येवीपदिष्टा तदयुक्तमज्ञिप्रायापरिज्ञानात्, तथाहि-इह तावद्देवीज्य श्रुत्वा असख्येयवर्षायुक्ता
सु स्त्रीमध्ये नोत्पद्यत देवयोनिश्च्युतानामसख्येयवर्षायुक्तेषु मध्ये उत्पादप्रतिषेधात्, नाप्यसख्येयवर्षायुक्तासु योषत् उत्कृष्टासु देवीषु जायते
यत उक्तं-मूलटीकाकृता-जाता असखेज्जा वासावया उक्तीर्साठिइ न पावेइ इति, ततो यथोक्तप्रमाणोत्कृष्टास्थितिः स्त्रीवेदस्या वाप्यते द्विती

वेदज्ञान उपशमे तथा जये इम जघन्य अन्तर्मुहूर्त स्थिति उत्कृष्टे अनन्तकाल अनन्ती उत्सर्पणीकालयो क्षेत्रयो जना अपाहं पङ्कलपरावर्त । इत्य
वेदेण भते इत्यवेदंति का० । स्त्रीवेदने हेभगवन् स्त्रीवेदपणे केतनीस्थिति । गीयमा एगेण आदेशेण जहसंण णगसमय उ० । हेगीतम एक आदेशे ज
घन्य एकैसमये कोइ उपशम अणो वेद उपशमावी वलो श्रेणोथो एडते स्त्रीवेद दोय एकैसमये भागवी जेसमय कालकरो पुनषवेदीपणे देवतापणे ज
पना णिहा पुनषपणे खानही इम जघन्य एकैसमय उत्कृष्टीलेइ ज्ञाननी अपरिगृहीता दनीनी अपेक्षाये । दसुत्तर पलिआवम सयपुव्वकोडी पुहुत्त
मभहियं । एकसौदश पत्योपम वेभदेकरो पूराकरे तिहायो आऊखे चवोने पूर्वकीडो पृथक्त्वेन आऊखे तथा तिर्थचपणे प,मै । एएण आदेशेण ज

पादशवादिनः पुनरेवमाहुः-नारीषु तिरिषीषु वा पूर्वकोट्यायुक्तासु मध्ये पंचपान् जवान् चतुष्टयं पूर्वप्रकारेणोक्तानि देवलोकेषु वारद्वयमुत्कृष्टं स्थितिकासु दवीषु मध्ये उत्पद्यमाना नियमतः परिगृहीतास्तीव्रोत्पद्यन्ते नापरिगृहीतासु ततः स्तन्यतेनोत्कृष्टमवस्थानं स्त्रीवेदस्याष्टादशपल्योपमानि पूर्वकोटिपृथक् च, तृतीयादेशवादिना तु सौधमदेवलोके परिगृहीतासु सप्तपल्योपमप्रमाणोत्कृष्टासु वारद्वयं समुत्पद्यते ततः स्तन्यतेन चतुर्दश पल्योपमानि पूर्वकोटिपृथक्काज्यधिकानि स्त्रीवेदस्य स्थितिः, चतुर्थादेशवादिना तु मतेन सौधमदेवलोके पञ्चाशत्पल्योपमप्रमाणोत्कृष्टायुक्तास्त्वपरिगृहीतदेवीषुपि पूर्वप्रकारेण वारद्वयं देवीत्वेनोत्पद्यते ततः स्तन्यतेन पल्योपमज्ञात पूर्वकोटिपृथक्काज्यधिकं भवाम्यते, पञ्चमादेशवादिन पुनरिदमाहुः नानाजवनमणद्वारेण यदि स्त्रीवेदस्योत्कृष्टमवस्थानं चित्यते तर्हि पल्योपमपृथक्मेव पूर्वकोटिपृथक्काज्यधिकं प्राप्यते न ततीर्थक क

उत्रमाहं पुत्रकोटिपुहत्तममहियाहं । एगेणं आदेसेणं जहन्नेणं एगं समयं उक्तीसेणं चोदस पलिनत्रमाहं
पुत्रकोटिपुहत्तममहियाहं । एगेणं आदेसेण जहन्नेणं एगं समयं उक्तीसेणं पलिनत्रमसतं पुत्रकोटिममहियं

तत्पर्यंतश्चतुर्दशपल्योपमानि पूर्वकोटीपृथक्काज्यधिकानि । एकेनादेशेन जघन्येनैकं समयमुत्कर्षतः पल्योपमज्ञात पूर्वकोटीपृथक्काज्यधिकम् । य केनादेशेन जघन्येनैकं समयमुत्कर्षतः पल्योपमपृथक् पूर्वकोटीपृथक्काज्यधिकम् । पुरुष वेदां जदन्त । पुरुषवेद इति पृच्छा, गौतम । जघ

हणेणं एगमसय उ० चतुर्दशपलिनत्रमाहं पुत्रकोटिपुहत्तममहियाहं । एगं आदेसेणं जघन्य एकेमसये पाछनोपरे चतुर्दश १८ पल्योपम १८ गानपरिगृहीता देवीनो अपेक्षायै आजखो भोगवो तिहाथो चवीने पूर्वकोटो पृथक्त्व ते याजस्ये गिर्येच तथा मन्थयो धाय । एगेण आदेसेण जघ० एगमसय उ० चतुर्दश पलिनत्रमाहं पुत्रकोटिपुहत्तममहियाहं । एके आदेसे जघन्य एकेमसये पाछनोपरे चतुर्दश १४ पल्योपम सौधमनीपरे प रिगृहीता अपेक्षायै पूर्वकोटो पृथक्त्वनो स्थितिहंके वेदातरे जाय । एगेण आदेसेणं जहणेणं एगसमयं उ० पलिनत्रोवसय पुत्रकोटो पुहत्तममहिय । एके आदेसे जघन्य एकेमसयेनो स्थिति चतुर्दशो यो पल्योपम अपरिगृहीतनो अपेक्षायै पूर्वकोटो पृथक्त्व, विज जुने पछ वेदातर पामे । एगेण आ

अमेतदिति चे दुच्यते-नारीषु तिरिञ्चीषु वा पूर्वकोट्यापुष्पासु मध्ये सतिनवाननुभूयाष्टमज्ञये देवकुर्वादिषु त्रिपल्योपमस्थितिषु स्त्रीषु मध्ये स्त्री
त्वेन समुत्पद्यते ततो मृत्वा सौधमंदवलोके जघन्यस्थितिकासु दवीषु मध्य देवीत्वनामजायते तदनन्तरं चावश्यं वदान्तरमाधिगच्छतीति, अमो
षा च पंचानामादेशानां मन्यतमादशसमीचीनतां निरणयो तिथयश्चामिजः सर्वोत्कृष्टश्रुतलाब्धसत्यमेवां कर्तुं शक्यते तेषां जगद्व्याप्यप्रतिप
त्तौ नासौरन् कञ्चल तत्कालापेक्षया य पूर्वतमाः सूर्य स्तत्कालजाविग्रंथपीवापयपर्यालोचनया गथास्वमतिस्त्रीवेदस्य स्थितिप्ररूपितवत् स्तेषां

एगंणं आदेसेणं जहसेणं एगं समयं उक्कासेणं पलिअवमपुहत्तं पुव्वकोट्टिपुहत्तमअहिंयं । पुरिसवेदेणं जते !
पुरिसवेदेति पुच्छा, गोयमा ! जहसेणं अतोमुज्जत्तं उक्कासेणं सागरोवमसयपुहत्तं सातिरेगं । नपुंसगवेद
एणं जते ! पुच्छा, गोयमा ! जहसेणं एगं समयं उक्कासेणं वणस्सइकालो । अवेदेणं जते ! अवेदेति

न्येनान्तर्मुहूतमुत्कषत. सागरोपमशतपृथक् सातिरेकम् । नपुंसकवेदको जदन्त । पुच्छा, गोतम ! जघन्येनैकं समयमुत्कषंतोवनस्पतिकाल ।
अवेदको जदन्त । अवेदक इति पुच्छा, गोतम ! अवेदको द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-सादिको उपयंवसितो वा सादिकः समयंवसितो वा । त

दसण ज० एगं समय उ० पलिअवम पुहत्तं पुव्वकोट्टि पुहत्तमअहिंय । एके आदये जघन्य एके समयनोस्थिति पूर्वानीपरे उत्कृष्ट पृथक्त्व तौकस नारी
तिरिञ्ची माता भोगवा आठमे भव टव पुरुषादि ३ पल्योपमनी स्थिति स्त्रीपणे जघने तिष्ठार्थां मरौने सौधमे जघन्यस्थितिनो देवीमाहि जघने तिवा
रपक्षौ वेदातर जाय, हिवे । पुरिसवेदेणं भते पुरिसवेदेति का० । पुरुषवेदनी हेभगवन् कतलो । गोयमा जहसेणं अ० उ० सागरोवमसयपुहत्तं सा
रेगं । हेगोतम जघन्य अन्तर्मुहूतं भव फिरो दूजे वेद नजाय उत्कृष्ट सागरोपम अतपृथुक्त्वनो काइक अधिक पिण कहिंये । नपुंसगवेदेणं भते नपुंस
गवेदेति का० । नपुंसकवेदोन हेभगवन् नपुंसकवेदपणे कोनलो स्थिति । गोयमा जहा एगं समय उ० वणस्सइकालो । हेगोतम जघन्य एगं समय उ
त्कृष्ट वनस्पतीनांपरे अनन्तकाल । अब ए भते अवेदेति का० । अवदानं हेभगवन् अवदापणे कतलोस्थिति । गोयमा अवद दुविह प० त० । हेगोत

सर्वपानपिं प्रायश्चित्तनूरीणां मतानि जगवानार्येभ्यः सोपदिष्टवान् तेषु च प्रायश्चित्तनूरीणां स्वमतेन सूत्रं पठते गीतम् । प्रत्यजगवाजिर्वचनरूपत
या पठति तत स्तवस्थान्येव सूत्राणि लिखितानि, गोयमा । इत्युक्तमन्यथा प्रगवति गीतमाय निदिष्टरिनसञ्जयकथन मुपपद्यते प्रगवतः सकल
सञ्जयातीतत्वात्, पुरुषवेदसूत्र-जघन्यतोन्तर्मुहूर्तमिति यथाकश्चि दन्यवेदेभ्यो जीवेभ्य चहुत्प पुरुषवेदेषूत्पद्य तत्रचान्तर्मुहूर्तं सर्वायुर्जीवित्वा गत्य
न्तरे अन्यवेदेषु मध्ये समुत्पद्यते तदा पुरुषवेदस्य जघन्यतोन्तर्मुहूर्तमवस्थानं लभ्यते उत्कृष्टमान कथं नपुंसकवेदसूत्रे-जघन्यत एकसमयः स्त्रीवे
दस्येव जावनीय उत्कर्षतो वनस्पतिकालः स च प्रागेवोक्त एतच्च साध्यवहारिकजीवानधिकृत्य चिन्ता क्रियते तदा द्विविधा नपुंसकवेदा इा
कांश्चिदधिकृत्या नाद्यपर्यवसाना ये न जातुचिदपि साध्यवहारिकराज्ञौ निपतिष्यति, कांश्चिदधिकृत्य पुनरनादिसपर्यवसाना ये ऽसाध्यवह
रिकराज्ञौ रुहुत्प साध्यवहारिकराज्ञा वागमिष्यति, अथ किमसाध्यवहारिकराज्ञोरपि विनिर्गत्य साध्यवहारिकराज्ञा वागच्छति येनैवं प्ररूपणा
क्रियते उच्यते-आगच्छति कथमेतदवसेयमिति चे दुच्यते-पूर्वाचार्योपदेशा तथाचाह-दुःखमान्यकारनिमग्नजिनप्रवचनप्रदीपो प्रगवान् “ सिद्धं
तिजत्तियाकिर इहसंवहारजीवरासीउ । पतिअणाइवणस्सइ रासीउतत्तियात्तमि ॥ १ ॥ अवेदको द्विधा साध्यपर्यवसितः सादिसपर्यवसितश्च
तत्र यः क्षपकश्रेणिप्रतिपद्यावेदको प्रवति ससाध्यपर्यवसितः क्षपकश्रेणिः स च जघन्येनेक समय कथमेकसमयतेति चे दुच्यते-यदा एकसमयवेदको
भूत्वा द्वितीयसमये पचत्वमुपगच्छति तदा तस्मिन्नेव पंचत्वसमये दवेषूत्पन्नः पुरुषवेदोदयेन सवदको प्रवति तत एव जघन्यत एकं समयमवे

पुच्छा, गोयमा ! अवेदे दुविहे पं० ? तं०—साडए अपज्जवसिए वा साडए सपज्जवसिए वा । तत्थणं

त्र य. सादिक सपर्यवसितः स जघन्येनेक समयमुत्कर्षतोन्तर्मुहूर्तम् । सकथायी जदन् । सकथायीति कालतः कियच्चिरं प्रवति ? गीतम् ।

म अवेदोना दांयभेइ हवे ते कहैके—साटोण अपज्जवसिए साटोणवा सपज्जवसिए । साटि सपर्यवसित क्षपकश्रेणो पडिउज्जी अवेदकषायने साटि
सपर्यवसित कहिये । तत्थण जंसे साटोणसपज्जवसिए से जइणण पणंसमय स० अंतो० । ते क्षपकश्रेणो पडिउज्जी अवेदोथाय ते साटिसपर्यवसित

दक उत्कर्षतोन्मुहूर्तं परतोवश्यं श्रेणीतं प्रतिपत्तने वेदोदयसङ्गात्वात्, गतं वेदद्वार मिदानी कषायद्वारं तत्रेदगादिमूत्रं-सकसाङ्गं जते । इत्यादि ॥ सह कषायो येषा येषां ते सकषाया जीवपरिणामविज्ञापा स्ते विद्यन्ते यस्य स सकषायी, इदं सकलमपि मूत्रं सवेदमूत्रं सवेदनूत्रं द्विशेषेण ज्ञावनीयं समानज्ञावनोक्तत्वात् ॥ कोहकसाङ्गं जते । इत्यादि ॥ जघन्यतोप्यन्तर्मुहूर्तमिति क्रोधकषायो पयोगस्य जघन्यत उत्कर्षतो वान्तर्मुहूर्तप्रमाणत्वात्, तथा जीवस्वाभाव्यात् इदं च सूत्रचतुष्टयमपि विशिष्टोपयोगापेक्षमिति, लोत्रकषायी जघन्येनैकं समयमिति यदा कश्चि

जते साङ्गं सपञ्जवसिए स जहन्तेणं एगं समयं उक्कोसेणं अंतोमुज्जतं । सकसाङ्गं जते ! सकसाङ्गं कालं केवचिरं होड ? गोयमा ! सकसाङ्गं तिविहे पं० ? तं०—अणादिए अपञ्जवसिए अणादिए सप जवसिए सादिए सपञ्जवसिए जाव अत्रहं पोगलपरियहं देसूणं । कोहकसाङ्गं जते ! पुच्छा, गो० !

सकषायी त्रिविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनादिको उपर्यवसितो अनादिकः सपर्यवसितः सादिकः सपर्यवसितो यावदपार्धं पुद्गलपरावर्त्तं देशेनम् । क्रोधकषायी जदन्त । पुच्छा, गोतम । जघन्येनाप्युत्कर्षतोप्यन्तर्मुहूर्तम् । यव यावन्मानमायाकषायिनाम् । लोत्रकषायिना जदन्त । पुच्छा,

एव तेहने जवच एकसमयनी स्थिति अन्तर्मुहूर्तं द्वार । सकसाङ्गं भते कसाङ्गं का० । सकषायने हेमगवन् सकषाङ्गं केतलीस्थिति । गोय मा सकसाङ्गं तिविहे पं० तं० । हेगोतम सकषाङ्गा ३ भेद कक्षा ते कहैछ—अणादिएवा अपञ्जवसिए अणादिएवा सपञ्जवसिए सादिएवा सप जवसिए जाव अत्रहं पोगलपरियहं देसूणं । अनादि उपर्यवसिते उपगम अणो क्षिपकश्रणो नपार्धे अनादि सपर्यवसित कर्मजये उपगम क्षिपक पामस्य सादिसपर्यवसित क्षिपकश्रणो पडिवर्जो वली अबेदो हवे जालने अपार्धं पुद्गलपरावर्त्तं काःका जने । कोहकसाङ्गं भते को० पुच्छा । क्रोध कसाङ्गो हेमगवन् क्रोधपणे केतलीस्थिति । गोयमा जहणेणवि सक्षासणवि अतो० एव माण मायकसाङ्गं वि । हेगोतम इम जघन्य पिण उत्कर्ष पिण प्रतर्मुहूर्तं जाणिव्वा इम क्रोधोपरं मानकषाय मायाकषाय जाणिव्वा । लोत्रकसाङ्गं भते लो० पुच्छा । लोत्रकसाङ्गं हेमगवन् लोत्रकसाङ्गं

दुपशमक उपशमशो विपर्ययसामे उपशातवीतरागो ज्ञूत्वा श्रेणीतः प्रतिपतन् लीजागुप्रथमसमयसवेदनस्य कालं कृत्वा देवलोकं प्रत्युद्यते, तत्र चोत्पन्नः सन् क्रोधकषायी मायाकषायी जवति तदैक समय लाजकषायी लभ्यते, अथैव क्राधादिष्वप्येकसमयता कस्यान लभ्यते ॥ उच्यते-तथा स्वाप्नाव्यात्, तथाहि अशीत प्रतिपतन् मायानुवेदनप्रथमसमयं वा यदि कालं करोति कालं च कृत्वा देवलोकं प्रत्युद्यते तथापि तथास्वाप्नाव्यात् येन कषायोदयेन कालं कृतवान् तनेव कषायोदय तथापि गतः स नन्तर्मुहूर्तमवस्यति, एतच्चावसीयते अधिकृतसूत्रप्रामाण्यात्, ततानैकसमयता क्रोधादिभिः । अकषायसूनसवेदसूत्रमिव ज्ञायनीयं । गतं कषायद्वारं मधुना लेख्याद्वारमाह-तत्रैदमादिसूत्रं-सलेस्त्रेण जतं । इत्यादि ॥ सह लेख्या यस्य येन या स सलेत्रयः स द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनादिरपर्यवसितो यो न जातुचिदपि ससारव्यवच्छेद कर्ता अना

जहन्मंगवि उक्लोसेणवि श्रुंतामुज्जत । एवं जाव माणमायाकसाईणं । लोजकसाईणं जत ! पुच्छा, गायमा ! जहन्नेण एक्का समयं उक्लोसणं श्रुंतामुज्जतं । अकसाईणं जत ! अकसाडति काललं केवचिर होड ? गोयमा ! अकसाई दुविहे पणत्ते, तजहा-सादिए अपज्जवसिए सादिएवा सपज्जवसिए । तत्थणं जेतं सादिए सपज्जवसिए सं जहन्नेणं एगं समयं उक्लोसेणं श्रुंतामुज्जतं । सलेसेणं जत ! सलेसेति पुच्छा ,

गीतम । जघन्यनैक समयमुत्कर्षतां न्तर्मुहूर्तम् । अकषायी जदन्त । अकषायोति कालतः पच्छा, गीतम । अकषायो द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-सादिको उपर्यवसित सादिकोवा सपर्यवसितः । तत्र यः सादिकः सपर्यवसितस्स जघन्येनैक समयमुत्कर्षतां न्तर्मुहूर्तम् । सलेत्रयो जदन्त ।

पर्यवसितलौ स्थिति कहे । गीतमा जह० एगंसमयं उ० अ० । हेगीतम जघन्य एकसमय उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं जाणिवो । अकसाईणं भते अकसापं णत्ति का० । अकषाय हेमगवन् अकषायपर्ये केतल स्थिति । गीयमा अकसाईए दुविहे प० तं० । हेगीतम अकषायना ढीवभेद कहे । ते कहे । सादिएवा अपज्जवसिए । सादि सपर्यवसित इवे । तत्थणं जेतं सादिए सपज्जवसिए से जहन्नेण एगसमय उ० अ० । तजहा जं सादिसपर्यवसित तं

दिपयंवसितो यः संसारपारगामी ॥ कणहलेसाण जतं । इत्यादि ॥ इह तिरिशां मनुष्याणां च लेइयाद्व्याख्यन्तमोहान्तिजानि ततः परमवश्यले
श्यातरपरिणामं जजते, देवनैर्यिकाणा तु पूर्वजवचरमान्तमुहूतांदारज्य परजवाद्यमन्तमुहूर्तं यावत् अवस्थितानि ततः सर्वत्र जचन्यतमन्त

गोयमा ! सलेसं दुविहे पस्यत्त, तंजहा—अणादिएवा अपज्जवसिए अणादिएवा सपज्जवसिए । कणहलेसेणं
जंतं ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुज्जत्तमस्रहियाइं ।
नीललेसेणं जंतं ! नीललेसेत्ति पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं दससागरोवमाइं पलित्तं
वमासखेज्जडजागमस्रहियाइं । काउलेसेणं जंतं ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं ति

सलइय इति कालतः कियच्चिरं जवाति ० गौतम सलेइयो द्विविधः प्रज्जप्तस्तद्यथा—अनादिको वा उपयंवसितो अनादिको वा सपयंवसितः ।
कणहलइयो जदन्त । पुच्छा, गौतम ! जचन्येनान्तमुहूर्तं मुत्तकर्पेत खयखिंशत्सागरोपमाख्यन्तमुहूर्तांज्यधिकानि । नीललेइयो जदन्त । नील
लेइय इति पुच्छा, गौतम ! जचन्येनान्तमुहूर्तमुत्तकर्पेतो दससागरोपमां पत्थोपमासंख्येयजागाज्यधिकानि । कापोतलेइयो जदन्त । पुच्छा,

इती स्थितिकही ते जचन्ये एकैसमये उत्तकृष्टं अन्तमुहूर्तं । सलेसेणं भंते सलेसेत्ति का० । लेख्याने हेमगवन् लस्यापणे केतलीस्थिति । गोयमा अणादि
एवा अपज्जवसिए अणादिएवा सपज्जवसिए । हेगौतम अनादि अपयंवसित अनादि सपयंवसित सांदि । कणहलेसेणं भंते कणहलेमेत्ति का० । कृष्ण
लेख्याने हेमगवन् कृष्णलेस्यापणे केतलीस्थिति । गोयमा जहणेण अतो० उ० तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुज्जत्तं सस्रहियाइं । हेगौतम जचन्य अन्तमु
हूर्तं तियच्चमनुयतो अपजाये उत्तकृष्टो ३३ सागरोपमं मज्जत्तं अधिकं सातमोनरकनी अपजाये । नीललेसेणं भंते नीललेसेत्ति का० । नीललेख्याने हेम
गवन् नीललेस्यापणे केतलीस्थिति । गोयमा जइ० अतो० उ० दससागरोवमाइं पलित्तोवमस्र अमंखिज्जडभागं मस्रहियाइं । काउलेसेणं पुच्छा ।
हेगौतम जचन्य अन्तमुहूर्तं उत्तकृष्टं दससागरोपमं पत्थोपमं न संख्यातमेभागे अधिकं दुवे पचमोने पखवाले कापोतलेख्यानी केतलीस्थिति । गोयमा

मुहूर्तंतिपंननुय्यपेक्षया द्रष्टव्यं मृदुहृष्टं देवैरयिषापेक्षया विचित्रमिति जाव्यते, तत्र विचित्रमिति तत्र गदुक्तं त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि
अन्तर्मुहूर्ताण्यधिकानीति तत् सप्तमनरकपृथिव्यापेक्षया द्रष्टव्यं तत्रत्याहि नैरायिकाः कमलत्रयाका स्तथा च स्थित रुक्मिणी त्रयस्त्रिंशत्सागरो
पमाणि यत्तु पूर्वोत्तरजगत्तो यथाक्रम चरमाद्यौ अन्तर्मुहूर्तं ते द्वे अप्यक्रमान्तर्मुहूर्तस्यासंख्यातजंदिनत्वात्, तथाचान्यत्राप्युक्त-मुहूर्तद्वयजन्मा
तिहोसंसागरामुपुत्तपिया । उक्तोसाहोडठिडं नायवाक्यहलेसाय ॥ १ ॥ अन्तोमुहूर्ताहिया, इति पूर्णिकता व्याख्यातमन्तर्मुहूर्ताधिकंति, नीलले
त्रयासूत्रे-यानि दशसागरोपमाणि पत्न्योपमासंख्येयजागाज्यधिकात्पुक्तानि तानि पञ्चमपृथिव्यापेक्षया वंदितव्यानि, तर्नाह प्रथमप्रस्तटे नीलले
ष्या " पचमियाय मीसा इतिवचनात्, तस्मिन् प्रथमप्रस्तटे स्थिति रुक्मिणी मतायतीये तु पूर्वोत्तरजगत्ते अन्तर्मुहूर्तं ते पत्न्योपमासंख्येयजा
गे एवातर्गते इति न पृथग्निर्वाहते एवमुत्तरत्रापि द्रष्टव्यं, कापोतलेडयासूने-त्रीणि सागरोपमाणि पत्न्योपमासंख्येयजागाज्यधिकाणि ततीयनर
कपृथिव्यापेक्षयावसातव्यानि, तृतीयपृथिव्यामपि प्रथमप्रस्तटे कापोतलेडयायाजायात् "तडयाय मीसिया इतिवचनात्, तत्रचोत्कृष्टास्थितेरेताव

न्ति सागरोवमाडं पलिनुवमासखिज्जडजागमप्पहियाइं । तंउलेस्सेणं जंतं ! पुच्छा, गेयमा ! जहन्तेणं
अतोमुज्जतं उक्कोसेणं दां सागरोवमाडं पलिनुवमासखिज्जडजागमप्पहियाइं । पम्हलेरीणं जंतं ! पुच्छा,

गीतम । जघन्यनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः त्रीणि सागरोपमाणि पत्न्योपमासंख्येयजागाज्यधिकाणि । तेषालेडयो जदन्त । पुच्छा, गीतम । जघन्ये
नान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतो द्वे सागरोपमे पत्न्योपमासंख्येयजागाज्यधिके । पट्टलेडयो जदन्त । पुच्छा, गीतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतो दशसाग

जडं अतो० उ० त्रिणि सागरोवमाडं पलिनुवमासखिज्जडजागमप्पहियाइं तेषालेडयो पुच्छा । हे० । मज्जन्य अन्तर्मुहूर्तं रुक्मिणी २ सागरोपम
पत्न्योपमने संख्यातमेभागे अधिक तीजोनरकने पहिले पाठसे तेषालेडयो, नो मज्ज । गीयमा जडं अतो० उ० दोसागरोवमाडं पलिनुवमासखि
ज्जडजागमप्पहियाइं पम्हलेसाण पुच्छा । हेगीतम, जघन्य अन्तर्मुहूर्तं रुक्मिणी २ सागरोपम पत्न्योपमने संख्यातमेभागे अधिक दशानंदवलोकनो अपे

त्या सज्जवात्, तेजोलेख्यामूत्रे-हे सागरोपमं पत्न्योपमासह्ययज्ञाभाष्यधिके ईशानदेवलोके देवापि जया वेदितव्येति तेजोलेख्याका उत्कर्षत एताव
 त्स्थितिकाश्च पद्मलेख्यामूत्र-दशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि ब्रह्मलोकागच्छया जावनीयानि, तत्र देवानाहि स्थिति रत्नकृष्टा दशसाग
 रोपमाणि लेख्याच पद्मलेख्या येष पूर्वात्तरजवगते अन्तर्मुहूर्ते ते किलैकमन्तर्मुहूर्तरिति अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानीत्युक्तं, शुक्ललेख्यामूत्रे-त्रयस्त्रिंशत्
 सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि अनुत्तरसुराप्रदाया तेषा सुत्कर्षतः स्थिते त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमप्रमाणात्वात्, अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकत्वजावना
 च प्राग्वत्, अलेख्याऽयोगिकेवली सिद्धाश्च ततो न तस्यामप्यवस्थाया सलेख्यात्वव्याघात इति साध्यपर्यवसितः । गतं लेख्याद्वारं । इदानीं सम्य

गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहूर्तं उक्तीसेणं दससागरोवमाहं अंतोमुहूर्तमस्महिहयाहं । सुक्कलेसेणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहस्सेणं अंतोमुहूर्तं उक्तीसेणं तेत्तीसं सागरोवमाहं अंतोमुहूर्तमस्महिहयाहं । अलेसेणं पुच्छा,
 गोयमा ! सादिए अपज्जावसिए । सम्मादिहीणं जंतं ! सम्मादिहित्ति पुच्छा, गोयमा ! सम्मादिही दुविहे

रोपमाण्यन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि । शुक्ललेख्यो जदन्त । पृच्छा, गौतम । त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाण्यन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि । अलेख्यो जदन्त । पृ
 च्छा, गौतम । सादिकोऽपर्यवसितः । सम्यग्दृष्टिर्जदन्त । सम्यग्दृष्टिरिति पृच्छा, गौतम । सम्यग्दृष्टी द्विविधः प्रज्ञप्रज्ञाद्यथा-सादिको वा

चाये पद्मलक्ष्याना प्रश्न । गोयमा जह० अंतोमुहूर्तं उक्तीसेणं दससागरोवमाहं पतामहत्त मस्माहयाहं सुक्कलसाण भते पुच्छा । हेगौतम जघ्न्य अन्त
 र्मुहूर्तं रत्नकृष्ट दस सागरोपम अन्तर्मुहूर्तं अधिक ब्रह्मदेवलोकनो अपेक्षायें शुक्ललेख्यानो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा जहस्सेण पतोमुहूर्तं उक्तीसेणं तेत्तीस
 सागरोवमाहं अंतोमुहूर्त मस्माहयाहं अलेसेणं भते पुच्छा । हेगौतम जघ्न्य अन्तर्मुहूर्तं तिर्यचमनुष्ये रत्नकृष्ट ३३ सागरोपम अन्तर्मुहूर्तं अधिक जाण
 वा अनुत्तर देवतानो अपेक्षायें अलेखीनो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा सादिए अपज्जावसिए सम्मादिहीणं जंतं सम्मादिहित्ति कालपी० । गौतम सादिअप
 र्यवसित जय नयो द्वार सम्यग्दृष्टाने हेभगवन् सम्यग्दृष्टोपणे केनपीत्येति । गोयमा सम्माहं दुविहा पयथा तं जहा । हेगौतम सम्यग्दृष्टोना द्वोय

ताद्वारं तत्रेदमोदिसूत्रं-सम्यग्दिष्टीयं ज्ञेयं । इत्यादि ॥ सम्यगविपर्यस्ता दृष्टिं जिज्ञेयप्रणीतपस्तुतत्त्वप्रतिपत्तिं यं स सम्यग्दृष्टिः सच्चात्तरकरणका
नजाविना उपशमिकसम्यक्ज्ञेयं साम्यादनसम्यक्ज्ञेयं विग्रहदर्शनभोग्यपुंजोदयसम्यग्विद्याधीपज्ञामिकसम्यक्ज्ञेयं सकलदर्शनमोहनीयदायसमुत्पदायिकस
म्यक्ज्ञेयं वा दृष्टव्यं, निवर्तनं सम्यग्दृष्टादृष्टिं विधाय प्रज्ञप्तस्तद्यथा-साद्यपर्यवसितं यथा चायिके सम्यक्ज्ञेयं उत्पादिते सति वेदितव्यं तस्य प्रतिपा
ताभावात्, सादिसपर्यवसितं यथा चायोपज्ञामिकादिसम्यक्ज्ञापेदाया तत्र योसौ सादिसपर्यवसितः सम्यग्दृष्टिं ज्ञेयन्येनान्तर्मुहूर्तं परतो निश्चयात्
गमनात् चतुर्कर्मतः षट्पष्टिसागरोपमाणि सातिरेकाणि तत्र यदि वारद्वयं विजयादिषु चतुर्षु अप्रतिपत्तितसम्यक्ज्ञचतुर्कर्मस्थितिको देव उत्पद्यते वे
लात्रयं वा व्युत्तलोक ततो देवजवे रेव षट्पष्टिसागरोपमाणि परिपूर्णानि भवन्ति, येन मनुष्यजवा, सम्यक्ज्ञमहिता स्ते ऽधिका इति तौ सातिरे
काणीत्युक्तं-दोषादिविजयादसु नयस्सतिनिशुभमद्वयताम् । अष्टरंगनरञ्जयिमिति ॥ मिच्छादिष्टीयं ज्ञेयं । इत्यादि ॥ मिथ्या विपर्यस्ता दृष्टि

पं० तं०-सादि एवा अपज्जवसिए सादि एवा सपज्जवसिए । तत्थणं जेसे सादि एवा सपज्जवसिए से जहणेणं
अंतोमुज्जत्तं उक्कोरोणं छावहिं सागरोवमाइं सातिरेगाइं । मिच्छादिष्टीयं ज्ञेयं ! पुच्छा, गोयमा ! मि
च्छादिष्टी ति विहे पं० तं०-अणादि एवा अपज्जवसिए अणादि एवा सपज्जवसिए सादि एवा सपज्जवसिए ।

उपयवसितः सादिको वा सपर्यवसितः । तत्र य स्सादिकः सपर्यवसितः स ज्ञेयन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः षट्पष्टिः सागरोपमाणि सातिरेका
णि । मिथ्यादृष्टी जदन्त । पुच्छा, गोयमा । मिथ्यादृष्टी त्रिविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनादिको वा उपर्यवसितो ऽनादिको वा अपर्यवसितः सा

भेद कक्षा तं कहेले-सादि एवा अपज्जवसिए सादि एवा सपज्जवसिए । सादि अपर्यवसितं चायकसम्यक्ज्ञं उपजै तेजधी षट्पष्टिका सादिसपर्यव
सितं हुवे । तत्थणं जेसे सादि एवा सपज्जवसिए से जहणेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोरोणं छावहिं सागरोवमाइं सातिरेगाइं । तद्वत् सादिसपर्यवसितं सम्यक्त्वधी षड्पष्टि
तद्वत् ज्ञेयं अन्तर्मुहूर्तं चतुर्कर्म ६६ सागरोपमं वेवार विजयगमने तथा सम्यक्त्वं पश्चि २ बार यज्जुत ६६ सागरोपमं पूरे । मिच्छादिष्टीयं ज्ञेयं

પુરિસસ્સત ડ્રીયનાદય અગોગવિદે ત્રીણ તસ્સ આજારસ્સ ચવરિ નરુર્નનિંદા જોગતેણ સો ડ્રીયનાદુ આહારો નકયાહ દિહો નાવિસુહુ રવં સ
 ગામિષ્ણદિહસ્સ થિ જીવાદપયસાણ ચવરિ નયરુર્ નાવિનિંદાસિ, યદા પુનરકસ્મિન્નાપિ ઇસુત્તુનિ પર્યાયેવા ચકાન્તતો વિપ્રતિપદ્યતે તદા મિ
 ષ્યાદુપિરેવંત્યદોષઃ. સથ નિવિધ સાણના-અનાણપર્યવસિતા નાદિસપર્યવસિત સાદિસપર્યવસિતશ્ચ, તત્ર ય કદાચનાપિ સમ્યક્ક નાવાસ્સ્યાંત
 સો ડનાણપર્યવસિત. યસ્સુ સમ્યક્કમાસાણ દૂધાપિ મિથ્યાત્વ યાતિ સ સાદિસપર્યવસિતઃ સથ જઘન્યેનાન્તર્મુદ્ગતં તટનક્કરં કસ્યાપિ દ્રૂય સમ્ય
 ક્કાવામિ રુરુપતોમત કાલ તમેવાનત કાલ દ્વિધા પ્રરૂપર્યાત-કાલતઃકંચતથ' તત્ર કાલતો ડનન્તા રત્સાર્પણયસર્પિણીયાવત્ ધોત્તો ડપાર્દ
 પુદ્ગલપરાવતં દેશોનં અત્રકેનત કાતિ નિર્દેશાત્ ધરુપુદ્ગલપરાવતં પરિગ્રાહ્યો નત્તુ દ્રુથપુદ્ગલપરાવતોદયઃ, સથ પૂર્વોત્તરાગ્રાપિચ જાવનીયં ॥ સ
 ગામિષ્ણાદિહોગમિત્યાદિ ॥ સમ્યક્કમિથ્યાધ દુપિ યંસ્યાસો સમ્યગ્મિથ્યાદુપિઃ સથ જઘન્યતોવોત્કણંતોવા અન્તર્મુદ્ગતં પરતોવડય તત્પરિણામ
 વિશ્વંતા તથાજીવસ્વાજાઘ્યાત્, ગત સમ્યક્કાહાર મિદાની જ્ઞાનહારં તથેદમાદિસૂન-નાણીણ જતે । પ્રત્યાદિ ॥ જ્ઞાનમસ્યાસ્તીતિ અતોડનેકસ્વર
 દિતોન્' સ દ્વિધા સાદ્યપર્યવસિત સાદિસપર્યવસિતશ્ચ, તત્ર કવલજ્ઞાનાપેદયા સાદ્યપર્યવસિતઃ પ્રતિપાતાજાવાત્, જોપજ્ઞાનાના પ્રતિનિયતકા
 લજાવાત્, સ જઘન્યનાન્તર્મુદ્ગતં પરતો મિથ્યાત્વગમનેન જ્ઞાનપરિણામાપગમાત્, રુરુપતંતઃ યદ્પણિસાગરોપમાણિ સાતિરકાણિ યાજનપાનિ સમ્ય

અંતોમુજ્જતં । નાણીણં જંતે ! નાણિત્તિ કાલત્તં કેવલિરં હોહ ? ગોયમા ! નાણી દુવિહે પં ૦ તં—સાદિ
 એવા અપજ્જવસિએ સાદિએવા સપજ્જવસિએ । તથ્યણં જેસં સાદિએ સપજ્જવસિએ સં જહક્કણં અંતોમુજ્જતં

તિર જવતિ ? ગૌતમ । જ્ઞાનો દ્વિવિધ. પ્રજ્ઞાસક્કથા-સાદિકોવાડપર્યવસિતઃ સાદિકોવા સપર્યવસિતઃ । તત્ર ય સાદિકઃ સપર્યવામતઃ સજ

ગન પરિચરૂં દસૂણં । તિહા જે સાદિસપર્યવસિત તે રપથમ અંગોગતિને જઘન્ય અન્તર્મુદ્ગતં રુરુપ અનન્તી રુરુસર્પિણી અવસાર્પણીકાલથો લેધથો જ
 રુપુદ્ગલપરાવતં દેશંજણો । સગામિષ્ણાદિહોં મતે પુચ્છા । સમ્યગ્મિથ્ય, દુપિંતો પ્રથ । ગોયમા જહણેથાંધ ધં પતો ૦ યાણાં મતે યાણીતિ કા ૦ ।

यज्ञानमुत्पाद्या नंतरसमये कालं कुर्वता ज्ञावनीया' उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी' तत ऊर्ध्वं संयगाज्ञावतो मन पर्यवज्ञानस्याप्यज्ञावात्, अज्ञानी त्रिविध स्तद्यथा-अनाद्यपर्यवसितो अनादिसपर्यवसितः सादिसपर्यवसितश्च, तत्र यस्य न कदाचनपि ज्ञानलाभा जावो सा अनाद्यपर्यवसितो यस्तु ज्ञानमासादयिष्यति सा अनादिसपर्यवसितः यः पुन ज्ञानमासाद्य ज्ञूयामिष्यात्वगमननाज्ञानित्वमधिगच्छति स सादिसपर्यवसित सप जघन्येनान्तमुद्भूतं परतः सम्पत्तस्यासादनेनाज्ञानित्वपरिणासापगमसम्भवात्, उत्कर्षतो नन्त कालमित्यादि प्राग्वत्' तत ऊर्ध्वगवश्य सस्यता

जहन्नेण एगं समयं उक्कोसेण देसूणं पुच्छकोटिं । केवलनाणीणं पुच्छा, गोयमा ! सादिए अपज्जवसिए ।
अन्नाणीणं मतिअन्नाणी सुयअन्नाणीणं पुच्छा, गोयमा ! अन्नाणीणं मतिअन्नाणी सुयअन्नाणीति
तिविहे पत्तत्ते, तंजहा-अणादिएवा अपज्जवसिए अणादिएवा सपज्जवसिए सादिएवा सपज्जवसिए ।
तत्थणं जेसे सादिए सपज्जवसिए से जहन्नेण अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेण अणंतं कालं, अणतान्ते उसप्पिणिउ

केवलज्ञानिनः पृच्छा, गौतम । सादिको उपर्यवसितः । अज्ञानिनो मत्यज्ञानी श्रुताज्ञानिनः पृच्छा, गौतम । अज्ञानिनो मत्यज्ञानि श्रुताज्ञा नीति त्रिविधः प्रज्ञप्त स्तद्यथा-अनादिकोवा उपर्यवसितो अनादिकोवा सपर्यवसितः सादिको वा सपर्यवसितः । तत्र यः सादिकः सपर्यव सितः स जघन्येनान्तमुद्भूतमुत्कर्षतो अनन्तं कालं । अनन्ता उत्सर्पिष्यवसर्पिष्यः कालतः, क्षेत्रतोपाद्यं पुद्गलपरावर्तं देशानम् । विजगज्जा

होज जाणिवा एविशंघ । ओहिणाणीवि एवंचैव जवर जह० एगंसमयं । अवाधिज्ञानीने जघन्यथी एकसमय तोकम तियंस्स मनस्य देव विमङ्गज्जानो थको मय्यक्त्वं पडिवर्जीने सम्यक्त्वं पासवाने समये सम्यक्त्वं प्रभावे विमङ्ग अवाधिज्ञान ह्वे ते कण्ठनसमय अन्तिमसमय पतितथी तिवारे एकसमय नोअवाधि । मणपज्जव णाणीण भत मणपज्जवणाणीति का० । मनपर्यवज्ञानीने जेभगवन् मनपर्यवपणे केनलीयिती । गोयमा जह० एगंसमयं व० टे सणा पुच्छकोटो । हेगौतम जघन्य १ समय प्रमादो साधने कालकाना कइल समयइवे उत्तझष्टो ८ वर्षं जणी पूर्वकोटो उपरान्त संयमनही तिवारे

गृहेरिव ज्ञायनीयानि सम्यग्गृहेरेव ज्ञानित्वात्, प्राप्तिनिबोधिकज्ञानिसूत्रे-गवंचेवति ॥ यथा सामान्यतो ज्ञानी सादिसपर्यवसितो जघन्यत
उत्कर्षतश्चोक्तः तथा ज्ञानिबोधिकोपि वक्तव्यः सर्वैव-जहन्नां शतोमुत्त उत्क्रोशेण लावणीसागरोवमाइं ॥ एव श्रुतज्ञान्यपि, अवाधिज्ञान्यप्येव
नवर जघन्यत एक समय वक्तव्य, कथमेकसमयतावाधिज्ञानस्येति चे दुच्यते-इह तियंक्पचेन्द्रियो मनुष्यो देवोवा विजङ्गुज्ञानी सन् सम्यक् प्रति
पद्यते तस्यच सम्यक्प्रतिपत्तिसमय एव सम्यक्प्रभावतो विजङ्गुज्ञानमवाधिज्ञानं जात तच्च यदा दवस्य च्यवनेन सरणानान्यस्या न्यथावा नन्तरस
मय प्रतिपत्तित साटा जवत्यवाधिज्ञानस्यैकसमयता उत्कर्षतः सातिरेकाणि षट्षष्टिसागरोपमाणि याव ज्ञानिवा प्रतिपत्तितावाधिज्ञानस्य वारद्वयं
विजयादिपु गमनेन वारत्रय मच्युतदेवलोकगमन तथा वेदितव्यानि, मन.पयवज्ञानिन एकसमयता एयतस्या प्रमत्ताद्याया वर्तमानस्य मन.पयं

उत्क्रोशेण लावणिं सागरोवमाइं सातिरेगाइं । ज्ञानिनिबोहियनाणीणं पुच्छा, गोयमा ! एवंचेव । एवं
सुयनाणीवि । उहिनाणीवि एवचेव नवरं जहन्नेणं एक्कं समयं । मणपज्जवनाणीणं जते ! पुच्छा, गोयमा !

जघन्येनान्तमुंहुत्तमुत्कर्षत षट्षष्टिसागरोपमाणि सातिरेकाणि । प्राप्तिनिबोधिकज्ञानिन पुच्छा, गोयमा । एव चेव । एव श्रुतज्ञान्यपि । अ
वाधिज्ञान्यप्येव चेव नवर जघन्यनेक समय । मन पर्यवज्ञानिनो जदन्त । पुच्छा, गोयमा । जघन्येनेक समयमुत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटि ।

हेगोतम जघन्ये पिण उत्कर्षत अन्तमुंहुत्तनोस्थिति जाणवी ज्ञानोने हेमगवन् ज्ञानपणे कतलीस्थित । गोयमा णाणी दावहे पं० त० । हेगोतम ज्ञा
नीना दोयमद कद्या तेकहेके-साटिणवा अपज्जवसिण साटिणवा सपज्जवसिए । सादिसपर्यवसित केवलीनो अपेजाये सादिसपर्यवसित विशेषज्ञा
ननो अपेजाये । तथण जस साटिणवा सपज्जवसिण से जह० अंतीमु० च० लावहि सागरोवमाइं साइरेगाइ । तिहा जे सादिसपर्यवसित तेहजो
पहे मिथ्यात्वमै जाय जघन्य अन्तमुंहुत्त उत्कर्षतो कामठ सागरोपम मनुष्यने भव्य अधिक सम्यग्गृष्टो तेहजो ज्ञान पतला कालपछ मिथ्यात्व जाय ।
प्राप्तिनिबोहियनाणीण भते पुच्छा । मतिज्ञाननो हेमगवन् प्रत्य । गोयमा एवंचेव एवं सुयणाणीवि । हेगोतम इम पाछलो परि श्रुतज्ञान पिण इम

न मुपगच्छति, गतं ज्ञानद्वार । इदानीं दर्शनद्वार तत्रेदमादिस्त्र चक्षुदंशणीण जते । इत्यादि ॥ इह यदा त्रीन्द्रियादि श्रुतिरिन्द्रियादिभूतपद्य त
त्र चान्तर्मुहूर्तं स्थित्वा जूषोपि त्रीन्द्रियादपु मध्ये उत्पद्यते तदा चक्षुदशनी अन्तर्मुहूर्तं लग्नते, उत्कर्षतः सातिरेक सागरापमसहस्रं, त चतु
रिन्द्रियतियक्पचन्द्रियनेरयिकादिजवज्जमशानावसातव्य, अचक्षुदंशनी अनाद्यपयवसितो यो कदाचिदपि न सिद्धिजावसधिगमिष्यति यस्त्वाधि
गता सो नादिसपयवसितः, तथा तियक्पंचन्द्रियो मनुष्योवा तथाविधाध्यवसायावधिनावधिदर्शनमुत्पाद्यानन्तरमय यदि काल करोति त

स्सप्पिणील कालल, खंत्तल अचक्षुदंशणीण पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेण एगं
समय उक्कोसेण तत्तीसं सागरोवमाडं देसूणाए पुव्वकोलीए अण्हियाडं । अचक्षुदसणीणं जते ! पुच्छा, गो
यमा ! जहन्नेण अतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं सागरोवमसहस्सं सातिरंगं । अचक्षुदंशणीणं जते ! पुच्छा, गोय

निन पृच्छा, गीतम । जघन्येनेक समयमुत्कर्षत स्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि देशोनपूर्वकोल्याज्यधिकानि । अचक्षुदंशनिन पृच्छा, गीतम । ज
घन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः सागरोपमसहस्रं सातिरेकम् । अचक्षुदंशनिनः पृच्छा, गीतम । अचक्षुदंशनी द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनादिकोवा

यमा जह०णममयं उ० तत्तीसं सागरोवमाडं देसूणां पुव्वकोलीए अण्हियाडं चक्षुदंशणीणं भते पुच्छा । हेगीतम जघन्य एकसमय किम कोइ तिर्यच
पचेन्द्रिय मनुष्य देवसंबंधी सम्यग्दृष्टि अर्वाधिज्ञानौथका मिथ्यात्व गयो ते मिथ्यात्व प्रतिपत्तिमयय मिथ्यात्वभाव अवधिज्ञान विभङ्गज्ञान यथा पहिला
ज्ञान २ मिथ्यात्वमयुक्त यथो तिवारे छेदलेसमय विभङ्गज्ञान जघन्यनो अपेक्षाये द्वार, चक्षुदंशनीनां प्रश्न । गोयमा जह० अतो० उ० सागरोवमसहस्रं
सादरेण अचक्षुदंशणीणं भते पुच्छा । हेगीतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं तैन्द्रिय चौरिन्द्रिय तिर्यचज्ञो अपेक्षाये चतुष्टय सागरोपम सहस्र कादिकअधिक इव
चौरिन्द्रिय तिर्यच पंचन्द्रियना भवश्चमण जाणी अब अचक्षुदंशनीनां हेभगवन् प्रश्न । गोयमा अचक्षुदंशणी दुविधा प० त० । हेगीतम अचक्षु
दर्शनीनां दायभेद कक्षा तेकैकै—अणादिदेवा अपज्जवसिए अणादिदेवा सपज्जवसिए ओहिदसणीणं भते पुच्छा । अनादि अपर्यवसित ज कति

दा वधिदर्शनं प्रतिपतति तदावधिदर्शनिन एकसमयता उत्कर्षतोऽवधिदर्शनी द्विषट्षष्टीसागरोपमाणीति सातिरेकं कथमिति उच्यते-एव क
 श्चिद्विजङ्गुजानी तिर्यक्पञ्चेन्द्रियो मनुष्यावा अप्रतिपतितविजङ्गुजान एवाविग्रहगत्या ध सप्तमनरकपृथिव्या त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमास्थिति नैरयि
 को जात स्तत्रचादत्तनाप्रत्यासत्तिकाले सम्यक्कमुत्पाद्य ततः परिप्लव्य स्ततोऽप्रतिपतितन विजङ्गुजानेन पूर्वकोट्यायुक्षु तिर्यक्पञ्चेन्द्रियेषु समुत्प
 न्न स्तत्रच परिपूर्णं स्वायः प्रतिपाल्य पुनरप्रतिपतितविजङ्गुमवा धःसप्तमपृथिव्या त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमास्थितिको नैरयिको जातः तत्रापिचोदृत्य
 प्रत्यासत्तौ सम्यक्कमासाद्य परित्यजति ततो जूयोप्यप्रतिपतितविजङ्गुएव पूर्वकोट्यायुक्षु तिर्यक्पञ्चेन्द्रियेषु जात स्तदव सकषट्षष्टिसागरोपमा
 णामज्जूत् सवत्रच तिर्यङ्मुत्पद्यमानो विग्रहोत्पद्यते विग्रहे विजङ्गस्य तिर्यङ्मु मनुष्येषु च निषेधात्, यद्व्याति-विभंगनाशी पर्वेदियतिरिक्त्वजो
 णिया मणूसा आहारगा इति „ आह कि सम्यक्क मेषोपान्तराल प्रतिपद्यते उच्यते-इह विजङ्गस्य उत्कर्षतोऽपि त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि देशो
 नपूर्वकोट्याधिकानि तथाचोक्तं प्राक्-विजङ्गनाशी जहन्नेण एकं समयं उक्कोसेणं तितीसं सागरोवमाइ देसूयाइ पुत्रकोशीनु अप्पुहियाइ इति „
 तत यतावत कालमविच्छदन विजङ्गस्या प्राप्यमाणत्वात् अपान्तराले सम्यक्क प्रतिपद्यते, ततो प्रतिपतितविजङ्गएव मनुष्यत्वमवाप्य समय पा

मा ! अचरकुदसणी दुविहे पसुत्ते, तजहा-अणादिएवा अपज्जावसिए अणादिएवा सपज्जावसिए । सहि
 दसणीणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेण उक्कां समयं उक्कोसेणं दो लावही सागरोवमाणं सातिरेगाणं । केव

अपयवसितोऽनादिकोवा सपर्यवसितः । अवधिदर्शनिन पृच्छा, गौतम । जघन्येनैक समयमुत्कर्षतो द्विषट्षष्टिसागरोपमाणि सातिरेकाणि
 केवलदर्शनिन पृच्छा, गौतम । सादिकोऽपर्यवसितः । सयतस्य जटन्त । पृच्छा, गौतम । जघन्येनैक समयमुत्कर्षतो देशीना पूर्वकोटिः ।

ये मोक्षना वमणहार अनादि अपर्यवसित ते कोऽसमय माज्जापामस्य अवधिदर्शनो नो प्रश्न । गोयमा जज्ज० एग समयं उ० टांछावहीयो साग
 रोवमाणि सातिरेगाइ केवलदसणीण भंते पुच्छा । हेगौतम जघन्य एकसमय मनुष्य तिर्यंचने उत्कृष्ट द्विषट्षष्टिसागरोपमनो स्थितिहुवे कांइक अ

लयित्वा द्वौ वारौ विजयादिषुत्यमानस्य द्वितीया षट्षष्टि सागरोपमाणां सम्यग्दृष्टेर्भवति, एवं द्वे षट्षष्टीसागरोपमाणा मवचिदज्ञानस्य
अथ विजङ्गावस्थायांमवचिदज्ञानं कर्मप्रकृत्यादिषु प्रतिषिद्धं ततः कथमिह विजगे तद्भाव्यते नैषदोषः सूत्रे विजङ्गप्यवचिदज्ञानस्य प्रयिपादितत्वा
त्, तथाह्ययं सूत्राजिप्रायविज्ञापविषयं विजङ्गज्ञान सामान्यविषयमवचिदज्ञानं, यथाहि सम्यग्दृष्टेः विशेषविषय मवचिज्ञानं सामान्यविषय म
मवचिदज्ञानं सूच्यते केवलं विजङ्गज्ञानिनोप्यवचिदज्ञानमनाकारमात्रत्वेनाविशिष्टत्वात्, अवचिज्ञानिनोऽवचिदज्ञानं तुल्यमिति, तदप्यवचिदर्शनं
सूच्यते न विजङ्गदर्शनमित्याह-सूलटीकाकारोप्यतद्भावनाया " दसणच विजंगो हीणजाता तुल्लमेव अतोचव छावलीं साहरेगाळं इति ,, ततो
ऽस्मान्निरपि विजङ्गेऽवचिदज्ञानं भावितं, कामंयान्तिकाः पुनराहु "यद्यपि साकारंतरविज्ञापजावेन विजङ्गज्ञानमवचिदज्ञानं च पृथगस्ति तथापि
न सम्यग्निश्चयां विजङ्गज्ञानेन मिथ्यारूपत्वात्, 'नाप्यवचिदज्ञानेन तस्यानाकारमानत्वा दतः किं तेन पृथग्विवक्षितेनापीति ,, तदजिप्रायेण न
विजङ्गावस्थाया मवचिदज्ञानेन नपैत तत्त्वमनोपिकाकल्पित पूर्वसूरिजिरप्येवमतविज्ञागस्य व्यवस्थापितत्वात् उक्तंच-विशेषवत्यां-जिनप्रद्वगशिष्ट
माश्रमणपूज्यपादैः "मुत्त विजगस्सवि पक्खविय लीद्वदसणं बहुसा कीसपुणां पक्खिसिद्ध कम्मपगक्रोणपगरणमि ॥ १ ॥ विजगेवि दरिसण सामन्नवि
ससविसयलं सुत्ते । तंच विसिठमणगा रमततो वि हि विजगाण ॥ २ ॥ कम्मप्यगक्रिमयंमुण सागारयरविसेसज्जातवि । नविजगनाणदंसण विसे
सणमणित्थियत्तणलं ॥ ३ ॥ इति,, अन्येन व्याचक्षत-किं सप्तमनरकपृथिवीनिवासिनो नारककल्पनया सामान्येनेव नारकतयंरनरामरजवेण पर्य
ततः खल्ववचिविभगो यतावत कालं जवत क्ततज्जुमपवर्गं इति केवलदर्शनं नूनं-केवलज्ञानिनः सूत्रवद्भावनीयः, गत दर्शनं द्वार इदानीं संयन

लदसणीणं पुच्छा, गोयमा ! सादिए अप्पजावसिए । संजएणं जतं ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं एह्णं स

असंयतस्य जदन्त । पुच्छा, गौतम । असंयतरिविषः प्रजप्रलद्यथा-अनादिकोवाऽपर्यवसितोऽनादिकोवा सपर्यवसितः सादिकोवा सपर्य

विज वेवार नरक ऊपजे वार २ भवना पूरे इम टीकाधो जाणवो केवलदर्शनीनो हेमगधन् प्रश्न । गोयमा सादिए अप्पजावसिए संजएणं भंते संजए

દારં તત્રેદમાદિસૂત્ર-સંજગ્નં જતે । इत्यादि ॥ जघन्यत एकसमयता संयतस्य चारित्रपरिणामसमयएव कस्यापि कालरदणात्, असंयतस्तु त्रिधा अनाद्यपर्यवसितो ऽनादिसपर्यवसितः सादिसपर्यवसितश्च, तत्र यः समय कदाचनापि न प्राप्स्यति सो नाद्यपर्यवसितो, यस्तु प्राप्स्यति सो ऽनादिसपर्यवसितः यस्तु संयम प्राप्य ततः परिज्जगृहः च सादिसपर्यवसितः सच जघन्येनान्तर्मुहूर्तं ततः परं कस्यापि पुनरपि समयप्रतिपत्तिज्ञावात् उत्कर्षतो ऽनतकालमित्यादि प्राग्वत्, तत ऊर्ध्वमवश्य समयप्राप्तिः सयतासयतादज्ञाविरतः सच जघन्यतोप्यन्तर्मुहूर्तं दशविरतिप्रतिपत्त्युपयोगस्य जघन्यतोप्यन्तर्मुहूर्तकृत्वात्, दंशविरतिः तर्हि द्विविधात्रिविधादिजङ्गवहुला ततस्तत्प्रतिपत्तौ जघन्यनाप्यन्तर्मुहूर्तं लगात सर्वविरतिस्तु सर्वं सावद्यमहं न करोमीत्येव रूपा, ततस्तत्प्रतिपत्त्योपयोगकसामायिकोपि जवतीति प्राक् संयतस्य एकसमयतोक्ता, यस्तु न सयतो

मयं उक्लोसेणं देसूणं पुत्रकोटिं । असजएण जतं ! पुच्छा, गोयमा ! असजए तिविहे पं० तं०—अणादि एवा अपज्जवसिए अणादि एवा सपज्जवसिए सादि एवा सपज्जवसिए । तत्थणं जं से सादि ए सपज्जवसिए से जहन्तेण अंतोमुज्जतं उक्लोसेणं अणंतं काल । अणंतानं उसप्पिणिउस्सप्पिणीनं कालनं, खेत्तनं अ वहु पोग्गलपरियहं देसूणं । सजयासंजएणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणं अंतोमुज्जतं उक्लोसेणं देसूणं पु

વસિતઃ । તત્ર ય સાદિકઃ સપર્યવસિત સજઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્યતોન્ત કાલમ્ । અનન્તા ઉત્સપ્પિણ્યવસપ્પિણ્યઃ કાલત , ફત્તોપાદં પુ

તિ કા० જહણ્ણ ઇગંમય ઉ० દેસૂણં પુત્રકોટી । હમૈતમ સાદિસપર્યવસિત સિદ્ધના અપચાર્યે સયતને હમગવન્ સયતપણે કેતલાસ્થિતિ જઘન્યે યક સમય જિગઠૌક ચારિત્ર કહલેમનયે દ્વ ઉત્કલ્પ દેશ ક્કળી પૂર્વકોટી હવે । અસંજણં ભતે અસંજણતિ કા० । અસયતને હેમગવન્ અસંયતપણે કેતલી । ગોયમા અસંયતે તિવિહે પં० તં० । અસયતોના ૩ મંદ કક્ષા । અણાદિણવા અપજ્જવસિણ અણાદિણવા સપજ્જવાંસણ સાદિણવા સપજ્જવસિણવા । અનાદિ અપર્યવસિત જે સયમ કદેશ નપામૈ અનાદિ સપર્યવસિત સંયમ પામોને મોઘજાણે સાદિ સપર્યવસિત સંયમ પામી મિષ્ઠજાણે । તત્થણ જેસે સા

नाप्यसंयतो नो संयतासंयतः स सिद्ध इति साध्यपर्यवसित इति गत संयतद्वारं । इदानीमुपयोगद्वारं-तत्रेदमादिष्वन-सागरोवतुगोवचत्तेषां प्रत्ये ।
इत्यादि ॥ इह ससारिणा मुपयोगः साकारो नाकारोवा जघन्यतोऽप्यन्तर्मुहूर्तसिक्त उत्कृष्टताप, तत सूत्रद्वयेऽपि जघन्यत उत्कृष्टत शान्तर्मुहूर्तमु-
क्तं यस्तु केवलिनानुक्त एकसामायिक उपयोगः स इह न विवक्षित इति, गतमुपयोगद्वार मिदानो साधारद्वार-तत्रेदमादिसूत्र-आहारण

वृकांतिं । णोसजए णोअसजए णोसजयासजएणं पुच्छा, गोयमा ! सादिए अपज्जवसिए । सागरोवउ-
त्तणं जतं ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणवि उक्कोसेणवि अंतोमुक्कतं । अणगागरोवउत्तंवि एवचेव । आहा

द्वलपरावर्त्तं दशोनम् । संयतासंयतपृच्छा, गौतम । जघन्यनान्तर्मुहूर्तमुत्कृष्टतो देशेना पूर्वकोटि । नोसंयतनोअसंयतनोसंयतासंयतपृच्छा,
गौतम । सादिकोऽप्यवसितः । साकारोपयुक्तस्य पृच्छा, गौतम । जघन्येनाप्युत्कृष्टतोऽप्यन्तर्मुहूर्तम् । अनाकारोपयुक्तोऽप्येवं चैव । आहारक

दिष्ट मपज्जवसिए मेषं जहं अतो० उ० अयंतकाल अयतोषी उसपिणोअोसपिणोअो कालाओ येत्तओ अवहट पामानपारवट्ट देसूणं संयता संयते-
णं भते पुच्छा । तिहा जं सादिसपर्यवसित तेहनो स्थिति कहे जवन्य अन्तर्मुहूर्तं संयमथो पलीने संयमपामे उत्कृष्टथो अजत्तकाले संयमपामे अज-
त्तो उत्सपिणो अवसपिणो पणोहवं उत्कृष्ट ३३ सागरोपम दशोन पूर्वकोटो अधिक सातमो नरके प्राथिवो नो अपेक्षाये विभङ्ग ३३ सागरोपम इवे स्थि-
तिकालथो अथथो अहंपुहलपरावर्त्तं देशे जंणो कच्छी संयतासंयतो नो हेमगवनं प्रश्न । गोयमा जहं अतो० उ० देसूणं पुक्ककोटो मजए णोअसजए
णोसज गमजएण भते पुच्छा । हेगौतम देशविरते पडतोथको जघन्य अन्तर्मुहूर्तं देशविरति मूको वल्ले पामे उत्कृष्टे कारक जणो पूर्वकोटो नोसंयता
संयतो मिह तहनो प्रश्न । गोयमा सादोणअपज्जवसिए सागरोवउत्तणं भते पुच्छा । हेगौतम सादिसपर्यवसित इवे अजत्तथो डार साकारोपयोगनो
हेमगवनं प्रश्न । गोयमा जहं उ० अतो० अणगागरोवउत्तंवि एवचेव आहारण भते पुच्छा । हेगौतम जघन्य पिण उत्कृष्ट पिण अन्तर्मुहूर्तं स्थिति
इहा ससारोवोवनी अपेक्षाये अनाकारोवयोगो नोस्थिति पिण इमहोण आहारणनो हेमगवनं प्रश्न । गोयमा आहारण दुविहे प० तं० । हेगौतम

जते । इत्यादि ॥ सुगमं नवरं जहन्नेणं खुल्लगजवग्गहणं दुसमऊण मिति, इह यद्यपि चतु सामायिकीच विग्रहगति जवति आहव-उजुयायए गवंका दुहतो वंकागतीविणिदिठा । जुल्लइतिचउत्थका विनामचउपंघसमयाउ ॥ १ ॥ इति, तथापि बहुल्येन द्विसामायिकी त्रिसामायिकी वा प्रवर्तते न चतु सामायिकी पंचसामायिकी वा प्रावर्तते, ततो नते विवक्षिते तत्रोत्कर्षतस्त्रिसामायिक्यां विग्रहगती द्वावाद्यो समयावनाहारक

रणं जते ! पुच्छा, गोयमा ! आहारए दुविहे पं० तं०—छउमत्यआहारएय केवलियाहारएय । छउम त्याहारएणं जते ! छउमत्याहारएति कालउ केवचिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं खुल्लगजवग्गहणं दुस मऊणं उक्खोसेणं असंखेज्जं कालं असंखेज्जाउ उतसप्पिणीउत्सप्पिणीउ कालउ, खेतउ अंगुलस्स असखे

स्य जदन्त । पुच्छा, गोतम ! आहारको द्विविधः प्रज्ञप्तस्तथा—छउमत्याहारकश्च केवल्याहारकश्च । छउमत्याहारको जदन्त । छउमत्याहारक इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गोतम ! जघन्येन जुल्लकजवग्गहणं द्विसमयोनमुत्कर्षतोऽसंख्येयं कालम्, असंख्येया उत्सप्पिण्यवसप्पित्यः कालतः । क्षेत्रतोऽङ्गुलस्यासंख्येयं भागम् । केवल्याहारको जदन्त । केवल्याहारक इति कालतः कियच्चिरं जवति ? गोतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्त

आहारक वेमदे कक्षा त कहैहे—छउमत्य आहारएय केवलो आ० । छउमत्यआहारक केवलोआहारक । छउमत्यआहारएण भंते पुच्छा । छउमत्य आहारकने हेमगवन् केतलोस्थिति प्रश्न । गोयमा जह० खुल्लग भवग्गहणं दुसमऊणं च० असंखिज्जं कालं असंखिज्जाओसप्पिणीओ कालओ खेतओ अंगुलस्स असंखिज्जभागं । हेगोतम जघन्य चल्लकभवग्गहण वेसमय ग्यून इहा चारसमयनो विग्रहगति हुवे, हिवे उत्कृष्ट असंख्यातेकाल एतलेकाले विग्रहगति करै असंख्यातो उत्सप्पिणो अवसप्पिणोनोकाल जाणवो क्षेत्रयो अंगुलनो असंख्यातभाग जाणवो । केवलो आहारएण भंते पुच्छा । केवलोआहारकने हेमगवन् केवलआहारकपणे केतलोस्थिति प्रश्न । गोयमा जह० अंनो० च० देसूणं पुच्चकोडो अणाहारएण भंते पुच्छा । हेगोतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट देग जना पूर्वकोडो अणाहारकने हेमगवन् अणाहारकपणे केतलोस्थिति । गोयमा अणाहारए दुविहे पं० तं० । हेगोतम

इत्याहारकतापत्तायां ह्युक्तमवश्यम् ताभ्यां नूनमुक्तं, ज्ञानुगतात्कवकवगतिश्च न विवक्षिता सवजन्यस्य पाराधन्यमानत्वात्, चतुर्षतोऽ
संख्येय कालमित्यादि सुगम नवर सतावतः कालादूर्ध्वमवश्यं विग्रहगतिं भवति तत्रथानाहारकत्वमित्यनन्त कालमिति गोक्तं, केवलिसूत्रं सुग
मं, कृत्स्नस्थानाहारकसूत्रे-उक्तोक्तेण दो समया इति, त्रिसामायिकी विग्रहगतिमधिकृत्य चतुःसामायिकी पंचसामायिकी च विग्रहगतिं न विव

ज्जनागं । केवलिश्चाहारणं ज्ञते ! केवलिश्चाहारणं कालं केवचिरं ? गोयमा ! जहन्नेणं अतोमुक्तं
उक्तोक्तेणं देसूणं पुत्रकोटिं । अणाहारणं ज्ञते ! अणाहारणं पुच्छा, गोयमा ! अणाहारणं दुविहे पं०,
तं०—उत्तमत्यअणाहारणं केवलिसूत्राहारणं । उत्तमत्यअणाहारणं ज्ञते ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं

मुत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटिः । अनाहारको जदन्त । अनाहारकइति पुच्छा, गौतम । अनाहारको द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-कृत्स्नस्थानाहार
कश्च केवल्यनाहारकश्च । कृत्स्नस्थानाहारको जदन्त । पुच्छा, गौतम । जघन्येनेकं समयमुत्कर्षेण द्वे समये । केवल्यनाहारकपुच्छा, गौतम ।
केवल्यनाहारको द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-सिद्धकेवल्यनाहारकश्च जघन्यकेवल्यनाहारकश्च । सिद्धकेवल्यनाहारकपुच्छा, गौतम । सादिकोऽपयं

अनाहारकना दोयभेद कथा तेकइहे—उत्तमत्य अणाहारणं केवलो अणा० । उत्तम अनाहारक केवलो अनाहारक । उत्तमत्यअणाहारणं भते पु
च्छा । उत्तम अनाहारकनो हेमगवन् प्रश्न । गोयमा ज० एगंसमयं च० दोसमया केवलो अणाहारणं भते पुच्छा । हेगौतम जघन्य एकसमय ३
समयनो विग्रहगतिआथो चतुष्टय वंसमय ४ । ५ । समयरूप केवल अनाहारकनो हेमगवन् अनाहारकपणे केतलो । गोयमा केवलोअणाहारणं दु
वि हे पं० तं० । हेगौतम केवलअनाहारकना दोयभेद कथाहे—सिद्धकेवलो अणाहारणं भवत्यकेवलो अ० । सिद्ध केवल अनाहारी भवत्य केवल अना
हारी । सिद्धकेवलि अणाहारणं भते पुच्छा । सिद्ध केवल अनाहारकनो हेमगवन् केतलोस्थिति । गोयमा सादिअपपञ्चमिए । हेगौतम सादिअप
वंवसितसंतनयो । भवत्यकेवलो अणाहारणं भते पुच्छा । भवत्यकेवलो अनाहारकनो हेमगवन् प्रश्न । गोयमा भवत्य केवलोअणाहारणं दुविहे पं० तं०

क्षितेत्यभिहितमनन्तरं सजोगिजवस्थकेवल्यनाहारकशूत्रे त्रयः समया अष्टसामायिकस्य केवलिसमुद्घातस्य तृतीयचतुर्थपञ्चसरूपाः । उक्तं च-दंष्ट्रं यमसमर्थं कथाटमथवोत्तरेतथासमये । मन्यानमयतृतीये लोकव्यापीचतुर्थे तु ॥ १ ॥ संहरतिपंचमेत्वं तराणिमन्यानमयतथाषष्ठे । सप्तमकेतुकपाटं सहरतिततोष्टमेदं ॥ २ ॥ श्रीदारिकप्रयोक्ता प्रथमाष्टमसमययोरसाविष्टः । मिश्रीदारिकयोक्ता सप्तमषष्ठितीयेतु ॥ ३ ॥ कार्मणशरीरयोगी चतुर्थकेपंचमेतृतीयं च । समयत्रयेपितस्मिन् जवत्यनाहारकोनियमादिति ॥ ४ ॥ गतनाहारद्वारं मधुना ज्ञासकद्वारनाह-ज्ञासकं ज्ञते । इत्यादि ॥

एकं समयं उक्तोत्प्रेषणं दो समया । केवलिस्युणाहारणं ज्ञते पुच्छा, गो० ! केवलिस्युणाहारणं दुर्विहे पं०, तंजहा-सिद्धकेवलिस्युणाहारणं जवत्यकेवलिस्युणाहारणं य । सिद्धकेवलिस्युणाहारणं पुच्छा, गोयमा ! सादिष्ट उपजवसिष्ट । जवत्यकेवलिस्युणाहारणं ज्ञते ! पुच्छा, गोयमा ! जवत्यकेवलिस्युणाहारणं दुर्विहे पं०, तं०-सजोगीजवत्यकेवलिस्युणाहारणं य स्युजोगिजवत्यकेवलिस्युणाहारणं य । सजोगिजवत्यकेवलिस्युणाहारणं

क्षितः । जवत्यकेवल्यनाहारकस्य जदन्त । पुच्छा, गौतम । जवत्यकेवल्यनाहारको द्विविधः प्रथमस्तद्विधा-सयोगिजवत्यकेवल्यनाहारकश्चा योगिजवत्यकेवल्यनाहारकश्च । सयोगिजवत्यकेवल्यनाहारकपृच्छा, गौतम । अजघन्यानुत्कर्षणं त्रयः समयाः । अयोगिजवत्यकेवल्यनाहारकस्य पृच्छा, गौतम । जघन्येनाप्युत्कर्षणतोऽप्यन्तर्मुहूर्तम् । ज्ञापकपृच्छा, गौतम । जघन्येनैकं समयमुत्कर्षणतोऽन्तर्मुहूर्तम् । अज्ञापकस्य पृच्छा, गौतम ।

हेगौतम भवत्य केवलौअनाहारकना दोभेद कथा ते दोहेके-सयोगी भवत्यकेवलौ अनाहारणं अयोगी भवत्यकेवलौ अनाहारणं । सयोगी भवत्यकेवलौ अनाहारणं ज्ञते पुच्छा । सयोगी भवत्यकेवलौ अनाहारकनी क्ततली स्थिति । गोयमा अजघन्य मधुकोत्प्रेषणं तिष्ठि समया । हेगौतम जघन्यानुत्कर्षणं ३ समय तेकिम प्रथमसमय टण्डकरे बीजसमय कपाट बीजसमय लोकव्यापी पांचमेवमये आतरा पूरावे छठेसमय संस्थान संहरे कपाट संहरे श्रीदारिकमिश्र पष्ठिले ८ समय । अयोगी भवत्यकेवलौ अनाहारणं पुच्छा ।

જહ જગન્યત એકસમયતા સત્કર્ષતે જ્ઞાન્તર્મુહૂર્તકતા ચ સામ્યોગિન કથાવસાતજ્ઞા, જ્ઞાપક સ્ત્રિવિધ સાદ્યથા-જ્ઞાપ્યપર્યવસિત. જ્ઞાપકસપર્ય વસિત: સાદિસપર્યવસિત ચ' તત્ર યો નજાતુચિદપિ જ્ઞાપકત્વં લક્ષ્યતે સો ડનાદિપર્યવસિત: યસ્ત્વવાપ્સ્યાતિ સો ડનાદિસપર્યવસિત: યસ્તુ જ્ઞા પકો જૂત્વા જૂયોપ્યજ્ઞાપકો જવતિ સ સાદિસપર્યવસિત: , સચ જગન્યેનાન્તર્મુહૂર્તે જ્ઞાપિત્વા ક્ષિંચિત્કાલમવસ્યાય પુન જ્ઞાપકત્વોપલઢ્યો, અથ વા હીન્દ્રિયાદિજ્ઞાપક એકેન્દ્રિયાદિજ્ઞાપકપૂત્પદ્ય તત્રજ્ઞાન્તર્મુહૂર્તે જીવિત્વા પુનરપિ યદા હીન્દ્રિયાદિરેવોત્પદ્યતે તદા જગન્યતોન્તર્મુહૂર્તેમજ્ઞાપક સત્કર્ષતો યનસ્પતિકાલં, સચ પ્રાગેવોક્ત ઇતિ નોપદશ્યંતે, ગતં જ્ઞાપકદ્વારં ઇદાની પરીતદ્વારં-પરીતો દ્વિવિધા કાયપરીત. સસારપરીત ચ ત ત્ર ય: પ્રત્યેકશરીરી સ કાયપરીતો યસ્તુ સમ્યક્ષાદિના કૃતપરિમિતસસાર: સ સંસારપરીત:, કાયપરીતો જગન્યતોન્તર્મુહૂર્તે સચ યદા કશ્ચિન્નિ

અજ્ઞાહારણં જંતે ! પુચ્છા, ગોયમા ! અજહન્નમણુક્ષોસેણં તિન્નિ સમયા । અજોગિજ્ઞવત્યકેવલિઅજ્ઞાહા
રણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહન્નેણવિ ઉક્ષોસેણવિ અતોમુજ્જતં । જ્ઞાસણં પુચ્છા, ગો ! જહન્નેણં એક્કં સમયં
ઉક્ષોસેણં અતોમુજ્જતં । અજ્ઞાસણં પુચ્છા, ગોયમા ! અજ્ઞાસણં દુવિહે પં, તં—સાદિણ્ણવા અપજ્ઞવસિ

મ । અજ્ઞાપકો દ્વિવિધ: પ્રજ્ઞપ્તસાદ્યથા-સાદિકોવાડપર્યવસિત: સ જગન્યેનાન્તર્મુહૂર્તેમુત્કર્ષતો યનસ્પતિકાલ: । પરીતપુચ્છા, ગોતમ । પરીતો

અયોગી ભવસ્યકેરસી અનાહારકનો જેમગવન્ પ્રશ્ન । ગોયમા જહન્નેણવિ ઉ. પંતી. માસણં પુચ્છા । જેગોતમ જગન્યેપિણ સત્કષ્ટેપિણ ગન્તર્મુહૂર્તેનો સ્થિતિ હવે માધાનો પ્રશ્ન । ગોયમા જહ. એકસમયં ઉ. અમાસણં મંતે પુચ્છા । જેગોતમ જગન્ય એકસમય સત્કૃષ્ટ વાક્ષયોગોપથે જાણવા અમાપા નો જેમગવન્ પ્રશ્ન । અમાસણં મંતે તિવિહે પં તં । અમાપકના ૨ મેદ કહ્યા તે કહેકે—અજ્ઞાદિણ્ણવા અપજ્ઞવસિણ અજ્ઞાદિણ્ણવા સપજ્ઞવસિણ સા દિણ્ણવા સપજ્ઞવસિણ । અજ્ઞાદિ અપર્યવસિત જે માધાપણો નહી પામી અને જે માધકપથે પામો તે સાદિઅપર્યવસિત કાણિયે જે માધકથી અમાપક થાસો તે સાદિસપર્યવસિત । તત્ત્વણં જેવે સાદિણ્ણવસિણ સેણ જહ. પતો. ઉ. વળ્લસકાસી પરિતણ મંતે પુચ્છા । તિહા જે સાદિસપર્યવસિ

गोदा दुहृत्य प्रत्येकशरीरिणु समुत्पद्य च तत्रचान्तर्मुहूर्तं स्थित्वा नूयोपि नाग्रहेषूत्पद्यते उत्कर्षतोऽसंख्येयं कालं सचाऽसङ्ख्येयकालः पृथिवीका-
लो यावान् पृथिवीकायिककालस्थितिकालं स्तावान् वेदितव्य इत्यर्थः, तमेव कालतो निरूपयति-असंख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः, संसारपरी-
तो जघन्यतोन्तर्मुहूर्तं ततज्जर्द्धमन्तरुत्केवलित्वयोगेन मुक्तिर्भावात्, उत्कर्षतो नतं कालं तमेव निरूपयति-अणंताउ इत्यादि ॥ प्राग्व चत जर्द्धं
सवश्यं मुक्तिगमनात्, कायापरीतो नन्तकायिकः, संसारपरीतः सस्यक्तादिना अरुतपरिसितसंसारः, जायापरीतो जघन्यतोन्तर्मुहूर्तं, सच यदा

ए साडएवा सपज्जवसिए । तत्थणं जेसे सादिए सपज्जवसिए से जहन्नेणं अंतोमुज्जतं उक्कोसेणं वणरसइ
कालो । परित्ते पुच्छा, गोयमा ! परित्ते दुविहे पं०, तं०—कायपरित्तेय संसारपरित्तेय । कायपरित्तेणं
पुच्छा, गोयमा ! पुढविकालो । असंखेज्जाउं उसप्पिणिउरसप्पिणीउ । संसारपरित्तेणं पुच्छा, गोयमा !
जहन्नेणं अंतोमुज्जतं उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव अवहं पोगलपरियहं देसूणं । अपरित्तेणं पुच्छा, गो

द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-कायपरीतश्च संसारपरीतश्च । कायपरीतपृच्छा, गौतम । पृथिविकालः । संसारपरीतपृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मु-
हूर्तमुत्कर्षतोऽनन्तं कालम् । यावदपाहं पुद्गलपरावर्तम् देशो नम् । अपरीतपृच्छा, गौतम । अपरीतो द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-कायापरीतश्च

तच्छे तेहने जघन्ये अन्तर्मुहूर्तं अभाषयो भाषक थाय वेदियादि उत्कृष्ट वनस्यतोनी परे अनन्तो काल अभाषक द्वार प्रत्येकनो प्रश्न । गोयमा परित्ते
दुविहे पं० तं० । हेगौतम प्रत्येकता दीयभेद कथा ते कहैछे—कायपरित्तेय संसारपरित्तेय । कायप्रत्येक संसारप्रत्येक २ सङ्गवत्त्वना सङ्गना । कायप-
रित्तेणं भंते पुच्छा । कायप्रत्येकनो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा पुढवीकालो असंखिज्जाओ उसप्पिणो सप्पिणोओ संसारपरित्तेणं भंते पुच्छा । हेगौ-
तम पृथिवीनो काल जाणिवो असंख्याता उत्सर्पिणी अवसर्पिणीकाल द्विवे संसार प्रत्येकनो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा जह० अंतो० उ० अणंतं कालं
अवहदं पोगलपरियट्ट देसूणं अपरित्तेणं भंते पुच्छा । हेगौतम जघन्य अन्तगए केवलो अन्तर्मुहूर्तपणे मुक्ति उत्कृष्टे अनन्तो काल तकिम अनन्तो उ

कथि त्प्रत्येकशरीरिण्य उद्धृत्य निगोदेषु संभृत्यते ततः पान्तर्मुहूर्तं स्थित्वा धूयोपि प्रत्येकशरीरिण्युत्पद्यते तदा वयातव्यः, उत्कर्षतो वनस्पत
कालो वाच्यः सच प्रागेवोपदिशितः ततः कर्तुं नियमा ततः उद्धृतेः 'संसारपरीतो द्विधा अनाद्यपर्यवसितो यो न कदाचनापि संसारव्यक्तेर्दं क
रिष्यति, यस्तु करिष्यति सोऽनाद्यपर्यवसितः' नोपरीतो नोऽपरीतश्च सिद्धः साद्यपर्यवसित एव । पर्याप्तद्वारे-पर्याप्तो जघन्येनात्तर्मुहूर्तं तत
कर्तुं अपर्याप्तत्वप्रसक्तः उत्कर्षतः सातिरक सागरोपमशतपृथक्कमेतावतं कालं पर्याप्तलब्धवस्थानसमावात्, अपर्याप्तो जघन्यत उत्कर्षतश्चात्तर्मुहूर्
तं ततः कर्तुं मवश्यमपर्याप्तत्वं लब्धव्यत्वेः नो पर्याप्त नोऽपर्याप्तश्च सिद्धः, सच साद्यपर्यवसितः सिद्धः, सच साद्यपर्यवसितः सिद्धत्वस्याप्रप्युते,

यमा ! अपरित्ते दुविहे पं०, तं०—कायअपरित्ते यं संसारअपरित्तेय । कायअपरित्तेणं पुच्छा, जहन्नेणं
अंतोमुज्जतं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । संसारअपरित्ते पुच्छा, गोयमा ! संसारअपरित्ते दुविहे पं०, तं०
अणादिए अपज्जवसिए अणाइएवा रापज्जवसिए । णोपरित्ते नोअपरित्तेणं पुच्छा, गोयमा ! सादिए

संसारपरीतश्च । कायापरीतपुच्छा, गौतम । जघन्येनात्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतो वनस्पतिकालः । संसारपरीतपुच्छा, गौतम । संसारपरीतो द्वि

तसर्पिणो अवसर्पिणो ज्ञान जासगे आधो पङ्कलपरावतं हिवे अपत्येकनो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा अपरित्ते दुविहे पं० तं० । हेगौतम अपत्येकना दो
भेद वाचा तेकरैके—कायअपरित्तेयं संसारअपरित्तेय । कायअप्रत्येक अनन्तकाय संसारअप्रत्येक सम्यक्त्व फरस्यापिना संसारथो पारपास्या । काय
अपरित्तेण भते पुच्छा । काय अप्रत्येकनो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा जह० पंतो० च० वणस्सइकालो संसार अपरित्तेणं भते पुच्छा । हेगौतम जघन्य
अत्तर्मुहूर्तं प्रत्येकशरीरो निगोदमाहि अत्तर्मुहूर्तं रहो वकी प्रत्येक शरीरमाहि जपजे उत्कृष्टो वज्रपत्तो नोपरे अनन्तीकाल हुवे हिवे संसार अप्रत्येक
नो प्रश्न । गोयमा सादिए अपज्जवसिए पज्जतएणं भते पुच्छा । हेगौतम सादिअपर्यवसित क्को हार पर्याप्तानो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा जह०
अंतो० च० सागरोपम सवपुहत्तं सादरेगाइ अपज्जतएणं भते पुच्छा । हेगौतम जघन्य अत्तर्मुहूर्तं उत्कृष्ट सागरोपम शतपृथक्कल भाभरो स्थिति

सूक्ष्मद्वारे सूक्ष्मसूत्रे उत्कर्षतः पृथिवीकाल इति यावान् पृथिवीकायस्थितिकाल स्तावान् वक्तव्यः । बादरसूत्रं सुगमं, अन्योश्च जावना प्रागेव कृता, नोसूक्ष्मो नो बादरश्च सिद्धस्ततः साद्यपर्यवसितः, संज्ञिद्वारे-संज्ञिसूत्रे-जघन्यतोन्तर्मुहूर्तं मिति यदा कश्चिज्जंतु रसंज्ञिन्य उद्धृत्य संज्ञिपु समुत्पद्यते तत्र चान्तर्मुहूर्तं जीवित्वा नूयोपि असंज्ञिपूत्यद्यते तदा लज्यते उत्कर्षं सुगमं, असंज्ञी जघन्यतोन्तर्मुहूर्तं सर्वैकः कश्चि त्वंज्ञिन्य उद्धृत्य संज्ञि

अपज्जवसिए पज्जत्तएणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं सागरोवमसतपुहत्तं सातिरेगं । अपज्जत्तएणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणवि उक्खोसेणवि अंतोमुज्जत्तं । नोपज्जत्तनोअपज्जत्तएणं पुच्छा, गोयमा ! सादिए अपज्जवसिए । सुज्जमेणं भंते पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं पुढविकालो । बादरेणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्खोसेणं असंखेज्जं कालं जाव खेत्तनं अंगु

विधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-अनादिकोऽपर्यवसितोऽनादिको वा सपर्यवसितः । नोपरीतनीअपरीतपृच्छा, गौतम ! सादिकोऽपर्यवसितः । पर्याप्तकपृच्छा, गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः सागरोपमज्ञतपृथक्त्वं सातिरेक । अपर्याप्तकपृच्छा, गौतम ! जघन्येनाप्युत्कर्षतोऽप्यन्तर्मुहूर्तम् । नोपर्याप्तनोऽपर्याप्तकपृच्छा, गौतम ! सादिकोऽपर्यवसितः । सूक्ष्मो जदन्त ! पृच्छा, गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः पृथिवीकालः । बादरपृच्छा, गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतोऽसंख्येयं कालं यावत्त्वेन ततोऽहुलस्यासंख्येयं जागम् । नोसूक्ष्मो नो बादरपृच्छा, गौतम ! जघ

अपर्याप्तानो हे भगवन् प्रश्न । गोयमा जहंसेणवि उ० अंतो० नोपज्जत्तए नोअपज्जत्तएणं पुच्छा । हे गौतम जघन्य पिण उत्कृष्ट पिण अन्तर्मुहूर्तं पर्याप्तं अपर्याप्तं नही ते सिद्ध कश्चिये तेह नो प्रश्न । गोयमा सादिएवा अपज्जवसिए । हे गौतम सादि अपर्यवसित द्वार । सुज्जमेणं भंते सुज्जमेति पृच्छा । सूक्ष्मे हे भगवन् सूक्ष्मपणे केतली स्थिति । गोयमा जहं० अंतो० उ० पुढवीकालो बादरेणं भंते पुच्छा । हे गौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं अन्तरकालनीपरे कोइ यावत् सख्यथी बादर मांदि २ जीव वती सूक्ष्मपणा पासै उत्कृष्ट पृथिवी द्विवे बादरनी हे भगवन् प्रश्न । गोयमा जहं० अंतो० उ० पुढवीका

पूष्यते तत्र चान्तर्मुहूर्तं स्थित्वा जूयोपि संक्षिप्तं मध्ये समागच्छति । चतुर्कोतो वनस्पतिकालो वनस्पतिकालस्याप्यसङ्गृहणेन गृहणात् । नो संज्ञी नो असंज्ञी च सिद्धः । सप साद्यपर्यवसितः । जवसिद्धिकद्वारे-जवसिद्धिगमितादि ॥ जवसिद्धि रैस्यासी जवसिद्धिको जव्य इत्यर्थः । सचानादि सपर्यवसितो अन्यथा जव्यत्वायोगात् । अजवसिद्धिको अजव्यः सचानाद्यपर्यवसितो अन्यथा जव्यत्वायोगात् । नोजव्यो नो अजव्यश्च सिद्धः ततः सा

लस्स असंखेज्जइजागं । नोसुज्जमे नोबादरेणं जंते ! पुच्छा, गोयमा ! सादिए अपज्जवसिए । सन्तीणं जंते ! पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । नोसखी नोअसन्तीणं जंते ! पुच्छा, सादिए अपज्जवसिए । जवसिद्धिएणं जंते ! पुच्छा, गो० ! अणादिए सपज्जवसिए । अजवसिद्धिएणं पुच्छा,

न्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः सागरोपमपृथक् सातिरेकम् । असंज्ञिनो जदन्त । पुच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतो वनस्पतिकालः । नोसंज्ञिनो असंज्ञिनः पुच्छा, गौतम । सादिकोपर्यवसितः । जवसिद्धिकस्य जदन्त । पुच्छा, गौतम । अनादिकः सपर्यवसितः । अजवसिद्धिकस्य जदन्त । पुच्छा, गौतम । अनादिकोऽपर्यवसितः । नोजवसिद्धिकनो अजवसिद्धिकपुच्छा, गौतम । सादिकोऽपर्यवसितः । धर्मास्तिकाय

लो असंखिज्जकाल जाव खेत्तओ अंगुलस्स असंखिज्जइभागे । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं चतुष्टयं पृथिवीकायनीपरे असंख्यातीकाल जातमे वेवथी असंख्यातीकाल अंगुलनो असंख्यातमोभाग प्रमाण । नोसुज्जम थोमायराणं भंते पुच्छा । नहो सूद्ध नहो बादरनो प्रश्न । गोयमा सादिए अपज्जवसिए सणोणं भंते पुच्छा । हेगौतम सादिअपर्यवसितत्वे सज्जोनां हेमगवन् प्रश्न । गोयमा जह० अतो० च० सागरोवनस्यपुहुत्तं सादरेगाइ असखीणं भंते पुच्छा । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं सन्तीथी असन्ती चतुष्टये सागरोपम शतपृथक् भाभेरो असन्तीनी हेमगवन् प्रश्न । गोयमा जह० अतो० च० वणस्सकालो थोसणो थोअसणोणं भंते पुच्छा । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं चतुष्टयं वनस्पतीनोकाल सिणो प्रश्न । गोयमा सादिए अपज्जवसिए भवसिद्धिएणं भंते पुच्छा । हेगौतम सादिअपर्यवसितत्वे द्वार भवसिद्धिनो हेमगवन् प्रश्न । गोयमा अणादिए अपज्जवसिए अजवसिद्धिएणं भंते पुच्छा । हे

॥ टीका ॥

। सू

। अ

। ।

ज्यते-अस्य नायमजिसस्यस्य इष्टानन्तरपदे, कायस्थिति रक्ता अतः कस्यां कायस्थितौ कतिविधाः सम्यग्दृष्ट्यादिभेदेन जीवा जवन्तीति चिन्त्यते, तत्रेदं सूत्रं-जीवाणं जन्ते । किं सम्मदिष्टी इत्यादि ॥ सुगममापदपरिसमाप्तेः, नवरं सासादनसम्यक्पुत्रोपि सूत्राभिप्रायेण पृथिव्यादिषु नोत्पद्यते, उजयाजायोपुढवाइसुइतिवचनात्, द्वीन्द्रियादिषु सासादनसम्यक्पुत्रोपि उपपद्यते ततः पृथिव्यादयः सम्यग्दृष्टयः प्रतिपिह्या द्वीन्द्रियादयो

सादिपुवा अपजवसिए ॥ इति पञ्चवणाए कायठिइ अठारसमं पदं सम्मत्तं ॥ १८ ॥ जीवाणं जन्ते ! सम्मदिष्टीमिच्छदिष्टीसम्मामिच्छादिष्टी ? गोयमा ! जीवा सम्मदिष्टीवि मिच्छादिष्टीवि सम्मामिच्छदिष्टीवि । एवं णेरइयावि । असुरकुमारावि एवंचेव जाव थणियकुमारा । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! पुढविकाइया नोसम्मदिष्टी मिच्छदिष्टी नोसम्मामिच्छादिष्टी । एवं जाव वणस्सडकाइया । वेइंदियाणं

स्थितिपदमष्टादशं समाप्तम् ॥ १८ ॥ जीवा जदन्त । सम्यग्दृष्टिनोमिथ्यादृष्टिनःसम्यङ्निष्ठादृष्टिनः ? गौतम ! जीवाः सम्यग्दृष्टिनोपि मिथ्यादृष्टिनोपि सम्यङ्निष्ठादृष्टिनोपि । एवं नैरयिजा अपि । असुरकुमाराप्येवं पैव यावत्स्तनितकुमाराः । पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! पृथिवीकायिका नोसम्यग्दृष्टिनो मिथ्यादृष्टिनो नोसम्यङ्निष्ठादृष्टिनः । एवं यावद्नस्पतिकायिकाः । द्वीन्द्रियाणां पृच्छा,

द कायस्थिति कर्णो, २२ षारसमेत १८ मो पद समाप्तयया ॥ १८ ॥ द्विजे १८ मे पद सम्यक्पुत्रादिभेदे हृष्टि २ इये ते २४ दण्डक करी । जीवे णं भन्ते किं सम्मदिष्टी मिच्छदिष्टी सम्मामिच्छादिष्टी । जीव हेमगवन् सम्यग्दृष्टि इये पै मिथ्यादृष्टि नो सम्यङ्निष्ठादृष्टि इये । गौतम जीवा सम्मदिष्टीवि मिच्छादिष्टीवि सम्मामिच्छादिष्टीवि णेरइयावि असुरकुमारावि एवंचेव जाव थणियकुमारा पुढवीकाइयाणं पृच्छा । हेगौतम जीव सम्यग्दृष्टि पि णइये मिथ्यादृष्टि पिणइये सम्यक्पुत्रमिथ्यादृष्टि पिणइये इम नारकीने पिण कटिबो असुरकुमारने पिण कटिबो इमहीज यावत् स्तानितकुमारसगी जांणिवो पृथिवीकायिको म० । गोयमा पुढवीकाइया नोसम्मदिष्टी मिच्छादिष्टी नोसम्मामिच्छादिष्टी एवं जाव वणस्सडकाइया वेइंदियाणं पृच्छा ।

अपर्यवसितः अस्तिकायाः पंचापि सर्वकालजाविनः । अद्वासमयोपि प्रवाहापेक्षया, ततस्तमेवं जाय अद्वासमये चरमोपवी जाविणति यस्य सो
जोदो यच्चरम साद्विपरीतो ऽचरमः सचाजव्य स्तस्य चरमजवाजावात् । सिद्धं तस्यापि चरमत्वायोगात्, तत्र चरमोऽचरमो नादिसपर्यवसितो
ऽन्यथा चरमत्वायोगात्, अचरमो द्विविधो ऽनाद्यपर्यवसितः सादिसपर्यवसितश्च, तत्रानादि अपर्यवसितो ऽनव्यः साद्यपर्यवसितः सिद्धः ॥ इति
श्री मलयगिरिविरचितायां प्रज्ञापनावृत्तौ अष्टादश पदं समर्थितम् ॥ १८ ॥ तदेव व्याख्यातमष्टादश पदं साम्प्रतमेकोनविंशतितममार

गोयमा ! अणादिण अपज्जवसिण नोजवसिद्धियनोअजवसिद्धिण पुच्छा, गोयमा ! सादिण अपज्जवसिण
धम्मत्थिकाएणं पुच्छा, गोयमा ! सव्वदं एवं जाव अद्वासमणं । चरिमेणं पुच्छा, गोयमा ! अणादिण
सपज्जवसिण । अचरिमेणं पुच्छा, गोयमा ! अचरिगे दुविहे पणत्ते, तंजहा—अणादिणवा अपज्जवसिण

पुच्छा, गौतम । सर्वाद्वां, एवं यावदद्वासमयः । चरमपुच्छा, गौतम । अनादिकः सपर्यवसितः । अचरमपुच्छा, गौतम । अचरमो द्विवि
धः प्रज्ञप्तस्तथा—अनादिकोवाऽपर्यवसितः सादिकोवा सपर्यवसितः ॥ इति श्रीप्रज्ञापनानुवादे श्रीरामचन्द्रगणि शिष्यनानकचन्द्रकृते काय

गौतम अनादिसपर्यवसित ते भव्य अभवसिद्धनो मय । गोयमा अणादिणअपज्जवसिण णोअभवसिद्धिण णोअभवसिद्धिण भंते पुच्छा । हेगौतम अनादि
अपर्यवसितके मोवजाय नही सिद्धनो हेभगवन् प्रश्न । गोयमा सादिण अपज्जवसिण धम्मत्थिकाएणं भंते पुच्छा । हेगौतम आदिके पिण अन्तनथी
हार धर्मास्तितायनो म० । गोयमा सव्वदं एवं जाव अद्वासमणं पुच्छा । हेगौतम सर्वदा सर्वकाले जालगे अद्वासमयलगे एहीज म० कहिवी । गो
यमा अणादिणसपज्जवसिण चरमेणं भंते पुच्छा । हेगौतम आदि नथी छेछथी पिणनथी इम छेछथी समयनो म० । गोयमा अणादिणसपज्जवसिण
अचरमेणं भंते पुच्छा । हेगौतम आदिनथी अन्तके द्विवे अचरमना दीभेद कथा ते कहेके—अणादिणवाअपज्जवसिण सादिणवा अपज्जवसिण । अना
दि अपर्यवसित अभव्याणोने सादि अपर्यवसित सिद्धाणोने ॥ पणवणाए कायडिई अठारसमं पयं सयत्तं ॥ इति प्रज्ञापना भगवतीमहि अठारमो प

॥ टीका ॥

॥ मूल ॥

॥ थ ॥

॥ ॥

निहिताः सम्यग्मिथ्यादृष्टिपरिणामः पुनः संज्ञिपञ्चेंद्रियाणां जयति नञोषाणां तथैवास्वाज्ञाव्यात्, अत उजयेपि सम्यग्मिथ्यादृष्टयः प्रतिषिद्धाः ॥
इति श्री मलयगिरिविरचितायां० एकोनविंशतितमं पदं समाप्तम् ॥ १६ ॥ व्याख्यातमेकोनविंशतितमं पदं अधुना विंशतितममा
रज्यते-इहानन्तरपदे सम्यक्त्वपरिणाम उक्त अत्रतु परिणामसाम्याद्भूतिपरिणामविज्ञोषीतः क्रियाभिधीयते, तत्रेयमादावधिकारगाथा-नेरइयअत

पुच्छा, गोयमा ! बेइंदिया सम्मदिठ्ठीवि मिच्छादिठ्ठीवि नोसम्मामिच्छदिठ्ठी । एवं जाव चउरिंदिया ।
पंचेंदियतिरिक्खजोणियमणुस्सवाणमंतरजोइसियवेमाणिया सम्मदिठ्ठीवि मिच्छादिठ्ठीवि सम्मामिच्छदि
ठ्ठीवि । सिद्धानं पुच्छा, गोयमा ! सिद्धानं सम्मदिठ्ठी णोमिच्छदिठ्ठी णोसम्मामिच्छदिठ्ठी ॥ सम्मत्तपदं

गीतम । द्वौन्द्रियाः सम्यग्दृष्टिनोपि मिथ्यादृष्टिनोपि नोसम्यग्मिथ्यादृष्टिनः । एवं यावच्चतुरिन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियक्षिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्त
रज्योतिष्कवैमानिकाः सम्यग्दृष्टिनोपि मिथ्यादृष्टिनोपि सम्यग्मिथ्यादृष्टिनोपि । सिद्धानां पुच्छा, गीतम । सिद्धाः सम्यग्दृष्टिनो नोसम्यग्मि
थ्यादृष्टिनः ॥ इतिश्रीरामचन्द्रगणि शिष्यनानकचंद्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे सम्यक्तपदं समाप्तम् ॥ १७ ॥ नैरयिकान्तकि

हेगीतम प्रथिवीकाय नही सम्यग्दृष्टि मिथ्यादृष्टि हुवे नही सम्यग्मिथ्यादृष्टि पिण इम जालगे वनसतौकाय तालगे बेइंदियनो प्र० । गोयमा बे
इंदियासम्मदिठ्ठीवि मिच्छादिठ्ठीवि सम्मामिच्छादिठ्ठीवि एव जाव चउरिंदिया पंचेंदिय तिरिक्खजोणिया मणुस्सा वाणमंतरा जोइसिया बेमाणियाय ।
हेगीतम बेइंदिय सम्यग्दृष्टि पिणहुवे मिथ्यादृष्टि पिणहुवे सम्यग्मिथ्यादृष्टि पिणहुवे इम जालगे चौरिंदिय तालगे पंचेंदिय तिर्यच्च मनुष्य वानव्यन्तर
ज्योतिषी वैमानिक सर्व । सम्मदिठ्ठीवि मिच्छादिठ्ठीवि सम्मामिच्छादिठ्ठीवि सिद्धानं पुच्छा । सम्यग्दृष्टो पिणहुवे मिथ्यादृष्टि पिणहुवे सम्यग्मिथ्या
पिणहुवे इवे सिद्धनो प्र० । गोयमा सिद्धा सम्मदिठ्ठी नोमिच्छादिठ्ठी नोसम्मामिच्छादिठ्ठी । हेगीतम सिद्ध सम्यग्दृष्टि पिण मिथ्यादृष्टि नही सम्य
ग्मिथ्यादृष्टि पिणनही ॥ सम्मत्त पदं पञ्चवणाए सम्मत्तं ॥ इति सम्यक्त्वपद प्रज्ञापना भगवतीनो १८ समाप्त थयो ॥ १८ ॥ हिवे परिणा

किरिया इत्यादि ॥ प्रथमतो नैरयिकोपलक्षितेषु चतुर्विंशतिस्थानेष्वन्तःक्रियाः चिन्तनीया ततो नन्तरागताकिमन्तक्रियां कुर्वन्ति यस्म्यरागतावे
येवमन्तरं चिन्तनीयं, ततो नैरयिकादिभ्यो नन्तरमागता कियन्त एकसमये अन्तक्रियां कुर्वन्तीति चिन्त्यं तत उद्धृता इति ॥ उद्धृता संतः कस्यां
योनावुत्पद्यन्ते इति वक्तव्यं, तथा यत उद्धृता स्तीर्थकरा अक्रवर्त्तिनो बलदेवा वासुदेवो माण्डलिका अक्रवर्त्तिनो रत्नानिच सेनापतिप्रमुखाणि
भवति तत स्तानि क्रमेण वक्तव्यानीति द्वारगाथासङ्घेपार्थः, विस्तरार्थं तु सूत्रकदेव वक्ष्यति, तत्र प्रथमतोन्तक्रियामभिधित्सुराह-जीवेणं जन्ते ।

सम्पन्नं ॥ १९ ॥ नेरइयअंतकिरिया अणंतरंगसमयउद्धृता । तित्यगरचक्खिबलदेव वासुदेवमंळलियर
यणाय ॥ १ ॥ द्वारगाथा ॥ जीवेणं जन्ते ! अंतकिरियं करेज्जा ? गो० ! अत्येगतिए करेज्जा कत्येगइए नो
करेज्जा, एवं नेरइए जाव वेमाणिए नेरइएणं जन्ते ! नेरइएसु अंतकिरियं करेज्जा ? गो० ! णोइणठे समठे ।

याऽनन्तरमेकसमयमुद्धृताः । तीर्थकरचक्रिवलदेव वासुदेवमांळलिकरत्नानि ॥ १ ॥ द्वारगाथा ॥ जीवो जदन्त । अन्तक्रियां कुर्यात् ? गौतम ।
अस्त्येककः कुर्यात्, अस्त्येकको नैव कुर्यात् । एवं नैरयिक (प्रकृति) यावद्द्वैमानिकः । नैरयिको जदन्त । अन्तक्रियां कुर्यात् ? गौतम ।

मगति क्रिया कहे । येरइयअंतकिरिया अणंतरंगसमयउद्धृता । तित्यगरचक्खिबलदेव वासुदेव मंळलियरयणायद्वारगाथा ॥ १ ॥ नारकादि २४ दण्डके
क्रियाचिन्तवै नारकी अन्तरक्रियाकरै परंपरागत अनन्तरकरो नारकीथो आया किष्ठां २ एकैसमये अन्तक्रिया करै वली जिह्वांथो खवी केहो योनि
में ऊपजै तीर्थकर २४ चक्रवर्त्त १२ बलदेव ८ वासुदेव मण्डलोक वली चक्रवर्त्तना १४ रत्न एसर्व किष्ठांथो ऊपजै इत्यादि प्रश्न । जीवेणं मन्ते, अंतकिरि
यं करेज्जा । जीव हेभगवन् अन्तकृत्तां केहली क्रियाकरै एतावता मोचजाय ए प्रश्न । गीयसा अत्येगतिएकरेज्जा अ० नोकरेज्जा एवं येरइए जाव
वेमाणिए । हेगौतम केतलाजीव अन्तक्रिया करै मनुष्यना सामग्रीये केतलाजीव अन्तक्रियाकरै तेकिस नारकीने देवने तिर्यंघगतिने सामग्रीये करी
ने इस नारकीनादण्डकथी माछो वैमानिकनादण्डकलगे इसहो ज जाणवो । येरइएणं मन्ते अंतकिरियंकरेज्जा । नारकीभवे हेभगवन् अन्तक्रिया करै ।

। टीका

इत्यादि ॥ जीवे शक्तित्वाकालं कृती जदन्त । अन्तर्क्रियामिति छातोऽज्ज्ञानं तच्च प्रस्तावादिषु कर्मणामवसातव्यं, अन्यत्रागते अन्तर्क्रियाशब्द-
स्वरूढत्वात्, तस्य क्रिया करणमन्तर्क्रिया कर्मान्तकरणं मोक्ष इति ज्ञावार्थः, कर्त्तृकर्मज्ञयान्मोक्ष इति वचनात् तां कुर्याद् ज्ञगवानाह-गौतम ।
अस्त्येकको यः कुर्यात् अस्त्येकको यो न कुर्यात्, इयमत्र जावना यत स्तथाविधजव्यत्वपरिणामवशतो मनुष्यत्वादिकामविकलां सामग्रीं मवाप्य
तत्सामर्थ्यसमुद्भूतातिप्रबलवीर्याह्लासवशातः क्षपकश्रेणिसमारोहणेन केवलज्ञानभासाद्य घातीत्यपि कर्माणि क्षपयेत्, सकुर्यात् अन्यस्तु न कुर्याद् हि
पर्ययादिति, एवं नैरयिकादिचतुर्विंशतिदण्डक्रमेण तद्भावनीया यावद् द्वैमानिकाः, सूत्रतस्त्वेषं-नेरडयाणं जन्ते । अन्तर्क्रियं करेज्जा ? गो-
यमा । अत्येगइए करेज्जा अत्येगइए नो करेज्जा इत्यादि ॥ तदानीं नैरयिकेषु सध्ये वर्तमानक्रियां करोति किंवा न करोतीति पिपूच्छिपुरिदमा

नेरडएणं जन्ते ! असुरकुमारेषु अतर्क्रियं करेज्जा ? गोयमा ! नोइण्ठे समंठे । एवं जाव वेमाणिएसु णवरं
मणुस्सेसु अतर्क्रियं करेज्जाइ पुच्छा, गोयमा ! अत्येगतिए करेज्जा अत्येगतिए नोकरेज्जा एवं असुरकु-
मारे जाव वेमाणिए । एवमेवं चउवीसं चउवीसा दंऊगा जवन्ति । नेरडयाणं जन्ते ! किं अणंतरागया अत

नायमर्थः समर्थः । नैरयिको जदन्त । असुरकुमारेषु अन्तर्क्रियां कुर्यात् ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः । एव यावद् द्वैमानिकेषु नवरं मनुष्येष्वन्त-
र्क्रिया कुर्यादिति पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककः कुर्यात् अस्त्येकको नो कुर्यात्, एवमसुरकुमारो यावद् द्वैमानिकः । एवमेव चतुर्विंशतिं चतुर्विं-

गोयमा नोइण्ठेसमंठे । हे गौतम एअर्थं समर्थं नहो । नेरडयाणं गते असुरकुमारेषु अतर्क्रियं करेज्जा । नारको हे भगवन् असुरकुमारसां हि जपजे
न अन्तर्क्रिया करे । गोयमा नोइण्ठे समंठे । हे गौतम एअर्थं समर्थं नहो । एवं जाव वेमाणिएसु णवरं मणुस्सेसु अतर्क्रियं करेज्जाइ पुच्छा । इमं जा-
लगे वैमानिकलगे कडिवा एविशेष मणुष्यमै अवतरीने अन्तर्क्रिया करे ए प्रश्न । गोयमा अत्येगइए करेज्जा अत्येगइए नोकरेज्जा एवं असुरकुमारेषु जा-
व वेमाणिए एवं एते चउवीसं दंडगा जवन्ति । हे गौतम कातलाएक करे कातलाएक पंतर्क्रिया न करे इमं असुरकुमारना दण्डतथी मांडो वैमानिक

॥-नेरय्यां भंते । इत्यादि ॥ जगदानाह-गौतम । गायमर्षः समर्थागुत्तुपगम इत्यर्थः । कथामिति चेदुच्यते-इह कस्मैकमर्षः प्रकर्षमाप्तान् स
भ्यग्दशानामचारित्रसमुदाया ज्ञवति नच नैरयिकावस्थाया चारित्रपरिणाम स्तथास्यापाध्यादिति । एवमसुरकुमारादिषु वैमानिकपर्यवसानेषु
प्रतिषेधो वक्तव्यः, मनुष्ये तु मध्ये समागतः सन् कश्चिदन्तक्रियां कुर्यात्, यस्य परिपूर्णा पारिवादिशामग्री कश्चिज्ज कुर्यात्, यस्तद्विकला इति
एवमसुरकुमारादयोपि, वैमानिकपर्यवसानाः प्रत्येकं नैरयिकादिचतुर्विंशतिदंष्ट्रकर्मणो वक्तव्या स्तत एवमेते चतुर्विंशतिदंष्ट्रकाश्चतुर्विंशतयो
जयन्ति, अथैते नैरयिकादयः स्व २ नैरयिकादिप्रत्येभ्यो ऽनन्तरं मनुष्यजने समागताः संतो ऽन्तक्रियां कुर्वन्ति किंवा तिर्यगादिसंध्यवधानेन पर

किरियं करन्ति परंपरागया अंतकिरियं करन्ति ? गोयमा ! अणंतरागयावि अंतकिरियं करन्ति परंपरा
गयावि अंतकिरियं करन्ति, एवं रयणप्यज्ञापुढविणेरड्यावि जाव पंकप्यज्ञापुढविनेरड्या । धूमप्यज्ञापुढ
विणेरड्याणं पुच्छा, गोयमा ! नो अणंतरागया अंतकिरियं पकरन्ति परंपरागया अंतकिरियं पकरन्ति ।
जाव अहे सत्तमापुढविणेरड्या । असुरकुमारा जाव थणियकुमारा । पुढविण्णुवणस्सइकाड्याय अणंतरा

वातिदशरुका जवन्ति । नैरयिका जदन्त । किमनन्तरा गताः (सन्तः) अन्तक्रिया कुर्वन्ति परम्परागता अन्तक्रियां कुर्वन्ति ? गौतम ।
अनन्तरागता अपि अन्तक्रियां कुर्वन्ति परम्परागता अप्यन्तक्रियां कुर्वन्ति, एवं रतमज्ञापुथिवीनैरयिमा अपि यावत्पुत्रपुत्रापुथिवीनेर
यिकाः । धूमप्रज्ञापुथिवीनैरयिकाणां पुच्छा, गौतम । नैवानन्तरागता अन्तक्रियां कुर्वन्ति परम्परागता अन्तक्रियां कुर्वन्ति यावदध-

दण्डजलगे कश्चिदो दम २४ दण्डक इवे । नेरय्यां भंते कि अणतरागया अंतकिरियं करेद परंपरागया अंतकिरियं करेद । नारको हेमगवन् अन
न्तर मनुष्यगति आवीने अन्तक्रिया करे को परंपरागत तिर्यचादिक भवनी परंपरायें अन्तक्रिया करे । गोयमा अणतरागयावि अंतकिरिय करेद प
रंपरागयावि अंतकरेद । हेगौतम अनन्तरागत ते पिण अन्तक्रिया करे परंपरागतता पिण अन्तक्रिया करे । एय रयणप्यम पुढवीणेरड्या जाव पं

॥ टीका ॥

॥ २५ ॥

स्मरागता इति निरूपयितुकाम आह-नेरइयाणं जंते। इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं सुगमं । जगवानाह-गीतम ! अनन्तरागता अपि अन्तक्रियां कुर्वेति पर
स्मरागता अपि तत्र रत्नशर्करावालुकापंकप्रज्ञाज्योऽनन्तरागता अपि धूमप्रज्ञापृथिव्यादिभ्यः पुनः परस्मरागताएव तथास्याज्ञाव्या देनमेव विज्ञेयं
प्रतिपिपादयिषुः सूत्रसप्तकमाह-एवंरयणप्यज्ञापुढविनेरइयावि इत्यादि ॥ सुगम । असुरकुमारादयः स्तनितकुमारपर्यवसानाः पृथिव्यप्वनस्प

गयावि अंतक्रियं पकरंति परंपरागयावि अंतक्रियं पकरंति । तेउवाउवेइंदियतेइंदियचउरिंदिया नो
अणंतरागया अंतक्रियं पकरंति परंपरागया अंतक्रियं पकरंति सेसा अणंतरागतावि अंतक्रियं पक
रति परंपरागयावि अंतक्रियं पकरंति । अणंतरागयाणं जंते ! नेरइया एगसमएणं केवतिया अंतक्रियं
पकरंति ? गोयमा ! जहन्नेणं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं दस । रयणप्यज्ञापुढविनेरइयावि एवं

सप्तमापृथिवीनैरयिकाः । असुरकुमारा यावत्स्तनितकुमाराः । पृथिव्यप्वनस्पतिकारिका अानन्तरागताः अप्यन्तक्रियां प्रकुर्वन्ति परम्परा
गता अप्यन्तक्रियां प्रकुर्वन्ति । तेजोवायुक्षीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिया नो अनन्तरागता अन्तक्रियां कुर्वन्ति परस्मरागता अन्तक्रियां
प्रकुर्वन्ति । शेषा अनन्तरागता अप्यन्तक्रियां प्रकुर्वन्ति परम्परागता अप्यन्तक्रियां प्रकुर्वन्ति । अनन्तरागता जदन्त । नैरयिका एकसम

कण्ठपुढवो नेरइया धूमपण्ठपुढवो नेरइयाणं पुच्छा । इम रत्नप्रभा पृथिवीना नारकीयी मांडी जालगे पङ्कप्रभापृथिवीना नारकी तांलगे सर्व इमही
ज कहिवो हिंवे धूमप्रभापृथिवीना नारकीनो प्रश्न । गोयमा णो अणंतरागया अंतक्रियया करेइ परंपरागया अंत० । हेगीतम अनन्तरागत धूमप्रभा
टिककी मनुष्यमांडि आवी अगतक्रिया नकरै परंपरागत धूमप्रभाटिकना मनुष्यमांडि आवी अगतक्रिया करै । एवं जाव अहेसत्तमा पढवी नेरइया
णं एवं रयणपण्ठपुढवो नेरइयावि जाव पंकण्ठपुढवो नेरइया । इम यावत् सातमीपृथिवी लगे अनन्तरागत करै परंपरागत अगतक्रिया करै इम
रत्नप्रभापृथिवीना नारकी जालगे पङ्कप्रभापृथिवी नारकीलगे कहिवो । एवं असुरकुमारा जाव धणियकुमारा । इम असुरकुमार यावत् स्तनितकुमा

तयद्यानन्तरागता अपि अन्तक्रियां कुर्वति परंपरागता अपि अन्तक्रियां कुर्वति उन्नयथाप्यागता अपि उन्नयथाप्यागतानां तेषामन्तक्रियाकरणा विरोधात्, तथा केवलचतुषोपलब्धे, तेजोवायुद्वित्रिचतुरिन्द्रियाः परम्परागता एव न त्वनन्तरगता स्तत्र तेजोवायूनामानन्तर्येण मनुष्यत्वस्येवाप्राप्ते, ह्रीन्द्रियादीनास्तु तथाजवस्त्राज्जाव्यादिति, शोपास्तु तिर्यक्पद्मेन्द्रियादयो वैमानिकपर्यवसाना अनन्तरागता अपि परम्परागता अपि नैरयि

चेत्र जाव वालुयप्पज्ञापुढविणेरइया । अणंतरागयाणं जंते ! पंकप्पज्ञापुढविणेरइया एगसमएणं केवतिया अंतं करंति ? गोयमा ! जहन्नेणं एक्कोवा दोवा तित्तिवा उक्कोसेणं चत्तारि । अणंतरागयाणं जंते ! असुरकुमारा एगसमएणं केवडया अतकिरियं पकरंति जहन्नेणं एक्कोवा दोवा तित्तिवा उक्कोसेणं दस । अणंतरागयाणं जंते ! असुरकुमारीणं एगसमएणं केवतियाणं अतकिरियं पकरंति ? गोयमा ! जहन्नेणं

येन कियन्तोन्तक्रियां प्रकुर्वन्ति ? गौतम । जघन्येनैको वा द्वी वा त्रयो वोत्कर्पन्ती दश । रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिका अप्येवं चेत्र यावद्वालुक प्रज्ञापृथिवीनैरयिकाः । अनन्तरागता जदन्त । पङ्कप्रज्ञापृथिवीनैरयिका एकसमयेन कियन्तोन्तक्रियां प्रकुर्वन्ति ? गौतम । जघन्येनैको वा द्वी वा त्रयो वोत्कर्पन्तश्चत्वारः । अनन्तरागता जदन्त । असुरकुमारा एकसमयेन कियन्तोन्तक्रियां प्रकुर्वन्ति ? गौतम । जघन्येनैको वा द्वी

रत्नगे जाणिवी । पढ्यो आउ वणस्सइकाइया अणंतरगयावि अतकिरिय करेइ परंपरगयावि गतं० । हिंवे पथिवीकाय अप्पवनसती ए माहिजा आव्या अगक्रिया करे मांजजाय के भवागतर अगक्रिया करे अनन्तरागत पिण अगक्रिया करे परंपरागत पिण अगक्रिया करे । तेजवाज वेऽदिय तेइ दिय चौरिदिय णी अणंतरगया अतकिरिय करेइ परंपरगया गतं० । हिंवे तेजवाज वेऽदिय तेइ दिय चौरिदिय ए माहिजा अनन्तरागत क्रिया नकरे परंपरागत अगक्रिया करे । सेसाअणंतरगयावि परंपरगयावि । अपथाकता जाव अनन्तरागत पिण अगक्रिया करे परंपरागत पिण अगक्रिया करे । अणंतरागयाणं जंते येरइया एगसमएण केवडया अतकिरियं करेइ । अनन्तरागत हेभगवम् नारकी एकैसमवे केतला अगक्रिया

कादिन्नवेज्योऽनन्तरमागताः कियंत एकसमये अन्तक्रियां कुर्वतीत्येवं रूपं तृतीयं द्वारमन्निधित्सुराह-अन्तरागयाणं जन्ते । इत्यादि ॥ नैरयिक
जवादनन्तरमव्यवधानेन मनुष्यजवमागता अनन्तरागता नैरयिका इति प्राग्जवपर्यायेण व्यपदेशः सुरादिप्राग्जवपर्यायप्रतिपत्तिव्युदासार्थः, ए
वमुत्तरत्रापि तत्तत्प्राग्जवपर्यायेण व्यपदेशे प्रयोजनं चिन्तनीयं शेषं कंठ्यं, सम्प्रति तत् उद्धृता कस्यां योनावुत्पद्यन्ते इति चतुर्थद्वारमन्निधित्सु

एकौवा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं पंच, एवं जहा असुरकुमारा सदेवीया तथा थणियकुमारावि । अणं
तरागयाणं जन्ते ! पुढविकाडया एगसमएणं केवइया अंतकिरियं पकरंति ? गोयमा ! जहन्नेणं एगोवा
दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं चत्तारि, एवं आउकाडयावि चत्तारि । वणस्सइकाइया छ, पंचिंदियतिरिक्क
जोणिया दस, तिरिक्कजोणिणीत्तु दस, मणूसा दस, मणुस्सीत्तु वीसं, वाणमंतरा दस, वाणमंतरीत्तु पंच

वा त्रयो वोत्कर्पेण दश । अनन्तरागता जदन्त । असुरकुमार्य्य एकसमयेन कियन्तोन्तःक्रियां प्रकुर्वन्ति ? गौतम । जघन्येनैको वा द्वौ वा
तिस्रो वोत्कर्पेण पञ्च । एवं यथासुरकुमाराः सदेवीका स्तथा स्तानितकुमारा अपि । अनन्तरागता जदन्त ! पृथिवीकायिका एकसमयेन कि
यन्तोन्तःक्रियां प्रकुर्वन्ति ? गौतम । जघन्येनैको वा द्वौ वा त्रयो वोत्कर्पंत श्रुत्वारः । एवमप्तायिका अपि चत्वारः । वनस्पतिकायिकाः

करै । गोयमा जहन्नेण एकौवा दोवा तिन्निवा उ० दस रवणप्पम पुढवी णेरइयावि एवं जाव बालुवपुढवी णेरइयावि । हेगौतम जघन्य १ । २ । ३ ।
उत्तकष्ट दशजोव अन्तक्रिया इम रत्तप्रभाना नारकी पिण इम जालगे बालुकप्रभापृथिवीना नारकी तांलगे जांणिवो । अन्तरागयाणं भन्ते पक्कप्पमा
पुढवी णेरइया एगसमएण केवइया अंतकिरिय करेइ । दिवे अनन्तरागत हेभगवन् पक्कप्रभापृथिवी नारकी एकैसमये केतलीक्रिया करै । गोयमा ज
ह० एकौवा दोवा तिन्निवा उ० चत्तारि । हेगौतम जघन्य । १ । २ । ३ । उत्तकष्ट ४ अन्तक्रिया करै । अन्तरागयाणं भन्ते असुरकुमारा एगसमएणं के
वइया अंतकिरियं करेइ । अनन्तरागत हेभगवन् असुरकुमारनी स्तो एकैसमये केतली अन्तक्रिया करै । गोयमा जह० एकौवा दोवा तिन्निवा उ०

राह-नेरइएणं जंते । इत्यादि ॥ सुगमं, नवरं ॥ केवलपत्राक्षं धम्मं लभेज्जा सवणायाए इति ॥ केवलसिना सर्वज्ञेन प्रज्ञप्तोद्देशितः केवलप्रज्ञप्तो धम्मः अतश्चमंश्चारित्रधर्मश्च तं लभेत् अवणतया श्रूयते इति अवणं जावेनट्प्रत्ययः, अवणस्य अवणशब्दस्य जावः प्रवृत्तिनिमित्तं अतिरेव अवणता अ वणमेवेत्यर्थः, जावेत्वतलावित्यत्रहितस्येति शब्दरूपस्य जावः प्रवृत्तिनिमित्तमित्यपि व्याख्यानमस्ति, तथा अवणतया जगवानाह-अत्येगइएइ

जोइसिया दस, जोइसिणीउ वीसं, वेमाणिया अणसतं, वेमाणिणीउ वीसं । णेरइएणं जंते ! णेरइएहिं तो अणंतरं उव्वहिता नेरइएसु उववज्जेज्जा ? गोयमा ! णोइणठे समठे । णेरइएणं जंते ! णेरइएहिंतो अणंतरं उव्वहिता असुरकुमारेसु उववज्जेज्जा ? गोयमा ! नोइणठेसमठे । एवं निरंतरं जाव चउरिंदिएसु पुच्छा, गोयमा ! नो इणठे समठे । नेरइएणं जंते ! नेरइएहिंतो अणंतरं उव्वहिता पंचिंदियतिरिक्कजो

पट् । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका दश, तिर्यग्योनिक्यो दश, मनुष्या दश, मानुष्यो विंशतिः, वानव्यन्तरा दश, वानव्यन्तर्यः पञ्च, ज्योति का दश, ज्योतिष्कदेव्यो विंशतिः । वेमानिका अष्टोत्तरशतम् । वेमानिक्यो विंशतिः । नैरयिको जदन्त । नैरयिकेज्यो अनन्तरमुद्दत्तं नैर यिकेषूत्पद्येत ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । नैरयिको जदन्त । नैरयिकेज्योनन्तरमुद्दत्त्यासुरकुमारेषूत्पद्येत ? गौतम । नायमर्थः समर्थः ।

दस । हेगौतम जघन्य । १ । २ । ३ । उत्कष्ट १० अन्तक्रिया करे । अर्णतरागयाण भते असुरकुमारीओ देवीओ एगसमएणं केवइया अंतकिरियं करेइ । अनन्तरगत हेमगवन् असुरकुमारनी स्त्री एकैसमये केतली क्रियाकरे । गोयमा जहण्णेण एक्कोवा दोवा तिसिवा ८० पंच जह्वा असुरकुमारा सदेवीया भणिया । हेगौतम जघन्य । १ । २ । ३ । उत्कष्ट ५ जिम असुरकुमार १० अन्तक्रिया करे देवो ५ करे तिम जालगे स्तनितकुमार सूधी जाणिका । अर्णतरागयाण भते पुठवोकाइया एगसमएणं केवइया अंतकिरियं करेइ । अनन्तरगत हेमगवन् पृथिवीकाय एकैसमये केतला आया अन्तक्रिया क रे मोचजाय । गोयमा जहण्णेण एक्कोवा दोवा तिसिवा ८० चत्तारि आउक्काइया जाव वणस्सइकाइयावि । हेगौतम जघन्य । १ । २ । ३ । उत्कष्ट

स्यादि ॥ पुनरपि प्रश्नयति-यस्तु जदन्त । केवलप्रज्ञं धर्मं लजेत अवणतया ॥ सेषं केवलं बोधिं बुज्जीज्जा इति ॥ इह बोधिर्धर्मवाप्तिं रुच्यते तस्या निमित्तज्जुतो यः शब्दसन्दर्भः सोपि कारणकार्योपचारा बोधिं सच केवलिना साक्षात्परम्परया वा उपदिष्ट इति केवलिकः स केवलप्रज्ञस्य धर्मस्य श्रोता श्रमितिपूर्ववत् केवलिकीं बोधिं यथोक्तरूपां बुध्येत तदर्थेजानीयादित्यर्थः, जगवानाह-अत्येगडए इत्यादि ॥ पुनरपि प्रश्नयति-यो जदन्त । केवलिकीं बोधिर्मर्थतो वगच्छति सोर्थत स्तां श्रद्धाते श्रद्धाविषयां कुर्यात्, तथा प्रत्ययेत प्रत्ययविषयां कुर्यात्, शोचयेत् च

णिएसु उववज्जेज्जा ? गोयमा ! अत्येगडए उववज्जेज्जा अत्येगडए नो उववज्जेज्जा । जेणं जंत ! नेरइए हिंतो अणंतरं पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जेज्जा सेणं केवलपन्नत्तं धम्मं लजेज्जा सवणयाए ? गो यमा ! अत्येगडए लजेज्जा अत्येगतिए ना लजेज्जा । जेणं जंत ! केवलपन्नत्तं धम्मं लजेज्जा सवणया

एवं निरन्तरं यावच्चतुरिन्द्रियेषु पृच्छा, गौतम । त्रायमर्थः समर्थः । नैरयिको जदन्त । नैरयिकेज्ज्योऽनन्तरमुद्वर्त्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिके पूत्पद्येत ? गौतम । अस्त्येकक उत्पद्येतास्त्येकको नोत्पद्येत । यो जदन्त । नैरयिकेज्ज्योऽनन्तरं पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिके पूत्पद्येत स केवलप्रज्ञं धर्मं लजेत अवणतया ? गौतम । अस्त्येकको लजेतास्त्येकको नो लजेत । यो जदन्त । केवलप्रज्ञं धर्मं लजेत अवणतया स केवलां

४ इमं अकायं पिण ४ यावद् वनस्पतीकाय एकैसमये अगतक्रिया करे । पंचिंदिय तिरिक्खजोणिया दस तिरिक्खजोणियो दस मणस्सा दस मणस्सी ओ वोसं । पंचेद्विय तिरिचन आया १० अगतक्रिया करे तिरिचणो १० अगतक्रिया करे मनुष्य १० अगतक्रिया करे मनुष्यो आया २० अगतक्रिया करे । बाणमंतरा दस बाणमंतरीओ पंच जोसिया दस जोसियोओ वोस मणस्स वैमाणिया अहसय वैमाणियोओ वोसं । वानव्यन्तरा आया १० अगतक्रिया करे वानव्यन्तरीओ आया ५ अगतक्रिया करे ज्योतिषीओ आया १० अगतक्रिया करे ज्योतिषीओ आया २० अगतक्रिया करे मनुष्य वैमानिको आया तेहो १०८ वैमानिकनो देवीओ आया २० अगतक्रिया करे हार २ । नेरइएणं जंत अणंतरं चव्वट्ठिता नेरइएसु उववज्जेज्जा । नार

कीर्णमित्येवमध्यवसेत्, जगवानाह-अत्येगइएइत्यादि ॥ पुनः प्रश्नपति-जदन्त । अदधीतप्रत्ययेत् रोचयेत्, स आग्निनिबोधिकश्रुतज्ञाने उत्पादयेत् जगवानाह-हंतैत्यनुमती हंतागीतम । उत्पादयेत्, केवलिप्रश्नधर्मश्रवणश्रुतज्ञानादवश्यं तयो जीवात्, भूयः प्रश्नपति-यो जदन्ताग्निनिबोधि

ए सेणं केवलबोहिं बुज्जेज्जा ? गोयमा ! अत्येगइए बुज्जेज्जा अत्येगइए नो बुज्जेज्जा, जेणं जंते ! बुज्जेज्जा सेणं सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा ? गोयमा ! सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा, जेणं जंते ! सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा सेणं आग्निनिबोहियनाणसुयनाणाइं उप्पाएज्जा ? गोयमा ! उप्पाएज्जा, जेणं

बोधि बुध्येत ? गीतम । अस्त्येकको बुध्येतास्त्येकको नो बुध्येत । यो जदन्त । बुध्येत स (ता) अदधाते प्रत्ययेत् रोचयेत् ? गीतम । अदधाते प्रत्ययेत् रोचयेत्, यो जदन्त । अदधाते प्रत्ययेत् रोचयेत् स आग्निनिबोधिकश्रुतज्ञानश्रुतज्ञाने उत्पादयेत् ? हन्त गीतम । उत्पादयेत् ।

को हेमगवन् नारकीयो अनन्तर चवाने नारकीमांदि जपजे । गोयमा णोइण्डे समइ । हेगीतम एअर्थ समर्थ नहो । येरइएणं भते येरइएइतो अणं तरं उव्वज्जिता । नारकी हेमगवन् नारकीपणे अनन्तर चवीने । पंचिंदियतिरिक्खजोणिएस उव्वज्जेज्जा । पचेन्द्रियतिर्यचयोनिक जपजे । गोयमा अथे गइए उव्वज्जेज्जा । हेगीतम कोइ जपजे । अथेगइए नो उव्वज्जेज्जा कोइ न जपजे । जेण भंते येरइइतो अणंतरे पंचिंदियतिरिक्खजोणिएस उव्वज्जेज्जा । जो नारकीयो हेमगवन् अनन्तर पंचेन्द्रिय तिर्यचमे जपजे । सेण केवलपणत्तं धम्मं लभेज्जा सवणयाए । ती तेसू केवलपणीत धर्मे पामे संभलवानो योग पामे । गोयमा अथेगइए लभेज्जा अथेगइए णी लभेज्जा । हेगीतम केतलाएक सांभलवानो योग पामे केतलाएक सांभलवानो योग न पामे । जेण भंते केवलपणत्तं धम्मं लभेज्जा सवणयाए । जे हेमगवन् केवली कथितधर्मे पामे संभलवानो । सेणं केवलबोहिं बुज्जेज्जा । ते केवल बोधि करो बूभे । गोयमा अथे णी बुज्जेज्जा अथेगइए णी बु० । हेगीतम कोइबूभे कोइनबूभे । जेण भंते केवलि बोधिं बुज्जेज्जा सेणं सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा । जे हेमगवन् केवल बांध बूभे ते सदहे प्रतीत कचि मनसाहि आणे । गोयमा सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा । हेगीतम सदहे प्रतीत कचि मनसे

कशुतज्ञान उत्पादयति स ॥ संचाएज्जा ॥ शक्नुयात् शीलं ब्रह्मचर्यं व्रतं चित्रं द्रव्यादिविषयं नियमरूपं गुणमुत्तरगुणं जावनादिरूपं विरमणं विरतिमतीतस्थूलप्राणातिपातादेः प्रत्याख्यानमनागतस्य स्थूलप्राणातिपातादेरेव पोषं धर्मपोषं दधाति करीतीति पोषधमष्टम्यादिपर्व तस्मिन्नुपवासः पोषधोपवासः तं प्रतिपत्तुं शक्नुयात् ? जगवानाह-अत्येगइए इत्यादि ॥ इह तिरिश्वां मनुष्याणां च जवप्रत्ययतोऽवधिनोपजायते किंतु गुणतो गुणाश्च शीलव्रतादयोऽस्यापि विद्यन्ते ततः किमस्यावधिज्ञान मुत्पद्यते किंवा नेति प्रश्नयति-जेणं जते । इत्यादि ॥ यस्य शीलव्रतादिवि

जते ! आभिनिबोहियणाणसुयणाणाइं उप्पाडेज्जा सेणं संचाएज्जा सीलंवा वयंवा गुणंवा वेरमणंवा पच्चं स्काणंवा पोसहोववासंवा पडिवज्जित्तए ? गोयमा ! अत्येगतिए संचाएज्जा अत्येगइए नो संचाएज्जा, जेणं जते ! संचाएज्जा सीलंवा जाव पोसहोववासं वा पडिवज्जित्तए सेणं लुहिनाणं उप्पाडेज्जा ? गोय

यो जदन्त । आभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञाने उत्पादयेत्स शक्नुयाच्छीलं वा व्रतं वा गुणं वा विरमणं वा प्रत्याख्यानं वा पोषधोपवासं वा प्रतिपत्तुं ? गौतम । अस्त्येककः शक्नुयात् अस्त्येकको नो शक्नुयात् । यो जदन्त । शक्नुयात् शीलं वा यावत्पोषधोपवासं वा प्रतिपत्तुं सोवधिज्ञानमुत्पादयेत् ? गौतम । अस्त्येकक उत्पादयेत् अस्त्येकको नोत्पादयेत् । यो जदन्त । अवधिज्ञानमुत्पादयेत्स शक्नुयान्मुक्तोऽभूत्वागारादनगा

आणै । जेणं भंते सहहेज्जा पत्तपिज्जारोएज्जा । जे हेभगवन् अहहोय प्रतीत आणै । सेणंआभिनिबोहियणाणसुयणाणाइं उप्पाडेज्जा । ते मतिज्ञानं श्रुतज्ञानने उपार्जे । इंता गोयमा उप्पाडेज्जा । हांगौतम उपार्जे । जेणं भंते आभिनिबोहियणाणसुयणाणाइं उप्पाडेज्जा सेणं संचाएज्जा । जे हेभगवन् मतिज्ञानं श्रुतज्ञानं उपार्जे ते करसकै । सीलंवा वयंवा गुणवयंवा वेरमणंवा पच्चंस्काणंवा पोसहोववासंवा पडिवज्जित्तए । शीलव्रत १२ गुणव्रत विरतपणो प्रत्याख्यानपणो अष्टमादि पोषध उपवास पडिवज्जे । गोयमा अत्येगइए संचाएज्जा अत्येगइए नो सं० । हेगौतम केतलाएक करिसकै केतलाएक न करसकै । जेणं भंते संचाएज्जा सीलंवा जाव पोसहोववासंवा पडिवज्जित्तए । जे हेभगवन् करसकै ते शीलव्रत १२ व्रत यावत् पोषधउपवास पडि

અવધિજ્ઞાનનાવરણકર્મણઃ ક્ષયોપશામ ઉપજાયતે સ ઉત્પાદયેત્ કોપસ્તુ નૈત્યર્થઃ, અવધિજ્ઞાનાનન્તરંચ મનઃપર્યવજ્ઞાનં દ્રષ્ટવ્યં મનઃપર્યવજ્ઞાનં વા ડનગારસ્ય જવતિ " તં સંજયસ્સસત્ત્વ ધ્વમાયરહિયસ્સવિવિદ્ધરિદ્ધિમતો ઇતિવચના „ તત્તોડનગારતામેવ પ્રશ્નયતિ-જેણં જતે ! હત્યાદિ ॥ મુંકી દ્વિધા દ્રવ્યતો જાવતશ્ચ, દ્રવ્યતઃ કેજ્ઞાદ્યપનયનેન જાવતઃ સર્વસદ્ગુણપરિત્યાગેન, તન્નેહ દ્રવ્યમુગ્ધતાસમ્ભવાત્ જાવમુગ્ધઃ પરિમુગ્ધ તે, મુંકી જૂલ્યા અગારાત્ સ્વાશ્રયરૂપાત્ વિનિર્ગત્ય ન વિચિતે અગારં ગૃહં દ્રવ્યતોજાવતશ્ચ યસ્યાસાવનગાર સ્તદ્જાવતોડનગારુતા તા પ્રવ્રજિતું શ

મા ! અત્યેગતિએ ઉપ્પાઢેજ્ઞા અત્યેગતિએ નો ઉપ્પાઢેજ્ઞા । જેણં જતે ! હિનાણં ઉપ્પાઢેજ્ઞા સેણં સંચા
 ઇજ્ઞા મુંકેજ્ઞવિજ્ઞા આગારાત્ અગારિયં પદ્મદત્તએ ? ગોયમા ! નોડ્ડણઠે સમઠે ણેરદ્ડણં જતે ! ણેરદ્ડણં
 તો અગતરં ઉદ્ધિત્તા મણુસેસુ ઉવવજ્ઞેજ્ઞા ? ગોયમા ! અત્યેગતિએ ઉવવજ્ઞેજ્ઞા અત્યેગતિએ નો ઉવવજ્ઞે
 જ્ઞા, જેણં જતે ! ઉવવજ્ઞેજ્ઞા સેણં કેવલિ પ૦ ધમ્મં લજ્ઞેજ્ઞા સવળયાએ ? ગોયમા ! જહા પંચિદિય

રતા પ્રવ્રજિતુમ્ ? ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ । નૈરયિકો જદન્ત । નૈરયિકેજ્ઞોડનન્તરમુદ્ધર્ત્ય મનુષ્યેષુ ઉત્પદ્યેત ? ગૌતમ ! અસ્ત્યેકક ઉત્પ
 દ્યેતાસ્ત્યેકકો નોત્પદ્યેત । યો જદન્ત । ઉત્પદ્યેત સ કેવલિપ્રજ્ઞમ્ ધર્મં લજ્ઞેત અવશાતયા ? ગૌતમ ! યથા પન્નેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેષુ । યાવચ્ચો

વજ્ઞે । પ્રોહિણાણ ઉપ્પાહજ્ઞા । અવધિજ્ઞાન ઉપાજે । ગોયમા અત્યેગદ્ડે ઉપ્પાહજ્ઞા અત્યેગદ્ડે ના હ૦ । હેગૌતમ કોદે ઉપાવે કોદે ન ઉપાવે । જણં મંતે
 પ્રોહિણાણં ઉપ્પાહજ્ઞા સેણ સંચાએજ્ઞા મુદ્ધેમવિજ્ઞા । જે હેમગવન્ અવધિજ્ઞાન ઉપાવે તે ચારિજ્ઞાન લેસકો મુદ્ધસ્યવાસ મુંકી । આગારાત્ અગારા
 રિયં પદ્મદત્તએ । પ્રનગાર સાધુ હવે । ગોયમા નોડ્ડણઠે સમઠે । હેગૌતમ અર્થ સમર્થ નહી । ણેરદ્ડણં મંતે ણેરદ્ડણંહિતો અગતરં ઉદ્ધિત્તા મણુસેસુ ઉવવ
 જ્ઞેજ્ઞા । નારકીથી હેમગવન્ નારકીપથે નીકલોને મનુષ્યમાહિ જપજે । ગોયમા અત્યેગદ્ડે હ૦ અત્યે૦ નો હ૦ । હેગૌતમ કોદે જપજે કોદે ન જપજે ।
 જેણં મંતે ઉવવજ્ઞેજ્ઞા સેણં કેવલિપથત્તં ધમ્મં લમેજ્ઞા સવળયાએ । જે હેમગવન્ જપજે તે કેવલો પ્રહુયો ધર્મલાભે સાંભલવામાં યોગપામે । ગોયમા જહા

के प्रतिपादयति-जेणं जंतं । संचायज्जा सुंजेजविहा इत्यादि ॥ सुगमं, नवरं ॥ सिज्जेज्जा इत्यादि ॥ सिञ्चेत समस्ताणिमैश्वर्यादिसिद्धिं प्राप्नुवेत्, बुध्येत लोकालोकस्वरूपमशेषमवगच्छेत्, मुच्येत् जवोपग्राहककर्मभिरपि क्लृप्तं जवति-सर्वदुःखानामंतं कुर्यात्, वानमंतरज्योतिर्भवमानिकेषु प्रतिषेधो वक्तव्यो, नैरयिकस्य जवस्वाजाध्यानैरयिकदेवजवयोग्यायुर्वधासज्जवात्, तदेवं नैरयिकादिचतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण चिन्तयति-असुरकुमाराणं जंतं । इत्यादि प्राग्वत्, नवरमेते पृथिव्यप्वनस्पतिघण्ट्यु

मा ! अथेगतिं उप्पाज्जेज्जा अथेगतिं नो उप्पाज्जेज्जा । जेणं जंतं ! केवलनाणं उप्पाज्जेज्जा सेणं सिज्जेज्जा बुज्जेज्जा मुत्तेज्जा सब्बदुक्काणं अंतं करेज्जा ? गोयमा ! सिज्जेज्जा जाव सब्बदुक्काणं अंतं करेज्जा नेरइएणं जंतं ! नेरइएहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता वाणमंतरेसु जोइसियवेमाणिएसु उववज्जेज्जा ? गोयमा ! णोइण्ठे समठे । असुरकुमाराणं जंतं ! असुरकुमारेहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता नेरइएसु उववज्जेज्जा ? गो

विञ्चेत बुध्येत मुच्येत् सर्वदुःखानामंतं कुर्यात् ? गौतम ! विञ्चेत यावत्सर्वदुःखानामंतं कुर्यात् । नैरयिको जदन्त । नैरयिकेज्ज्यो नन्तरमुद्धत्यं वानव्यन्तरेषु ज्योतिर्भवमानिकेषूपद्येत ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः । असुरकुमारा जदन्त । असुरकुमारेज्ज्योऽनन्तरमुद्धत्यं नैरयिकेषूप

भंते केवलनाणं उ० सेणं सिज्जेज्जा बुज्जेज्जा जाव सब्बदुक्काणमंतं करेज्जा । जे हेभगवन् केवलज्ञाने उपाज्जे ते सीमै बूभै जालगे सर्वदुक्खनो अन्तकरै । गोयमा सिज्जहिज्जा जाव अंतकरेज्जा । हेगौतम ते निच्चै जालगे सर्वदुक्खनो अन्तकरै ढार । येरइएणं भते येरइएहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता । नारकी हेभगवन् नारकीथी नीसरीने । वाणमतर जोइसिय वेमाणिएसु उववज्जेज्जा । वानव्यन्तर ज्योतिषी वेमानिकनेविषै जपजै । गोयमा णोइण्ठेसमठे हेगौतम एअर्थं समर्थं नही । असुरकुमाराणं भंते असुरकुमारेहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता येरइएसु उववज्जेज्जा । असुरकुमार हेभगवन् असुरकुमारथी अन्तर चवीने नारकीमाहि जपजै । गोयमा णोइण्ठे समठे । हेगौतम एअर्थं समर्थं नही । असुरकुमाराणं भंते अणंतरं उव्वट्ठित्ता असुरकुमारेसु उ

ક્રુપાત્ પ્રગવાનાહ-નાયમર્થઃ સમર્થઃ તિરિશ્તાં પ્રવક્ત્રજાવતઃ તથાક્રુપપરિણામાસંજવાત્' અનગારતાયો પ્રજાવે મનઃપર્યવજ્ઞાનસ્યચાજ્ઞાવઃ સિદ્ધયેવ
યથાચ તિર્યક્પર્વેન્દ્રિયવિષયસૂત્રકદસ્થકમુક્તં તથા મનુષ્યવિષયમપિ વક્તવ્યં નૃવરં મનુષ્યેષુ સર્વજ્ઞાવસન્નવાત્, મનઃપર્યવજ્ઞાનકેવલજ્ઞાનસૂત્રે ડિચિ

તિરિશ્કજોણિણુ જાવ જેણં જંતે ! હિનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા સેણં સંચાણ્જ્ઞા મુંઠેજ્ઞવિત્તા ચુગારાણં ચુણગારિયં
પલ્લહત્તણં ? ગોયમા ! અત્યેગતિણં સંચાણ્જ્ઞા અત્યેગતિણં નો સંચાણ્જ્ઞા । સેણં જંતે ! સંચાણ્જ્ઞા મુંઠેજ્ઞ
વિત્તા ચુગારાણં ચુણગારિયં પલ્લહત્તણં સેણં મળપજ્ઞવનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા ? ગોયમા ! અત્યેગતિણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા
અત્યેગતિણં નો ઉપ્પાઠેજ્ઞા । જેણં જંતે ! મળપજ્ઞવનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા સેણં કેવલનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા ? ગોય

જદન્ત । અવધિજ્ઞાનમુત્પાદયેત્ત્વ શક્તુયાન્મુક્તો જૂત્વાગારાદનગારતાં પ્રવ્રજિતુમ્ ? ગીતમ । અસ્ત્યેકકઃ શક્તુયાદસ્ત્યેકકો નો શક્તુયાત્ । યો
જદન્ત । શક્તુયાદાગારાદનગારતા પ્રવ્રજિતુમ્સ મનઃપર્યવજ્ઞાનમુત્પાદયેત્ ? અસ્ત્યેકક ઉત્પાદયેદસ્ત્યેકકો નો ત્પાદયેત્ । યો જદન્ત । મનઃપ
ર્યવજ્ઞાનમુત્પાદયેત્ત્વ કેવલજ્ઞાનમુત્પાદયેત્ ? ગીતમ । અસ્ત્યેકક ઉત્પાદયેદસ્ત્યેકકો નોત્પાદયેત્ । યો જદન્ત । કેવલજ્ઞાનમુત્પાદયતિ સ

પંચિદિયતિરિશ્કજોણિણુ । હેગીતમ જિમ પર્વેન્દ્રિય તિર્યચ્ચયોનિકનો કક્ષો તિમ જાણિવો । જાવ જેણં મંતે ઐહિણાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા સેણં સંચાણ્જ્ઞા
મુંઠેજ્ઞવિત્તા । જે જાલગે હેમગવન્ અવધિ ઉપાવે તે અવધિ ઉપાવોને ચારિત્રપણો ધારે । આગારાણો અણાગારિયં પલ્લહત્તણં । આગારણકો અણાગારપ
વ્રજે । ગોયમા અત્યેગદણ સંચાણ્જ્ઞા અત્યેગદણ નો સં । હેગીતમ કોદક્ દોષા લેસકો કોઈ દોષા ન લેસકો । સેણં મંતે સંચાણ્જ્ઞા જાવ પલ્લહત્તણ
જ્ઞા । તે નિસે હેમગવન્ કરસયો જાલગે પ્રવ્રજો સકો । સેણંમંતે મળપજ્ઞવનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા । તે હેમગવન્ મનપર્યવજ્ઞાનને ઉપાર્જો સકો । ગોયમા અત્યેગ
દણ ઉં અત્યેગદણ નો ઉપ્પાઠેજ્ઞા । હેગીતમ કોઈ ઉપાવે કોઈ ન ઉપાવે । જેણં મંતે મળપજ્ઞવનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા । જે હેમગવન્ મનપર્યવજ્ઞાનને ઉપા
રજો । સેણ કેવલજ્ઞાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા । તે કેવલજ્ઞાનને ઉપાર્જો । ગોયમા અત્યેગદણ ઉં અત્યેગદણ નો ઉં । હેગીતમ કોઈ ઉપાર્જો કોઈ ન ઉપાર્જો । જેણં

તપ્યન્તે, ईशानान्तदेवानां तेषूप्यादाविरोधात् तेषु चोत्पन्ना न केवलिप्रज्ञप्तं धर्मं लज्जन्ते । श्रवणतया श्रवणेन्द्रियस्याभावात्, श्रोत्रं सर्वं नैरयिक
वत् ॥ एवं जाव थणियकुमाराइति ॥ एवमसुरकुमारोक्तेन प्रकारेण तावद्वक्तव्यं यावत्स्तनितकुमाराः, पृथिवीकायिका नैरयिकेषु च प्रतिषिध्यन्ते

यमा ! नोइणठे समठे । असुरकुमारेणं जन्ते ! अणंतरं उव्वहिता असुरकुमारेसु उववज्जेज्जा ? गोयमा !
णो इणठे समठे । एवं जाव थणियकुमारेसु । असुरकुमाराणं जन्ते ! असुरकुमारेहिंतो अणंतरं उव्वहिता
पुढविकाइएसु उववज्जेज्जा ? हंता गोयमा ! अत्थेगतिए उववज्जेज्जा अत्थेगतिए नो उववज्जेज्जा । जेणं
जन्ते ! उववज्जेज्जा सेणं केवलिपसुत्तं धम्मं लजेज्जा सवणयाए ? गोयमा ! णो इणठे समठे । एवं आ
उवणस्सईसुवि । असुरकुमारेणं जन्ते ! असुरकुमारेहिंतो अणंतरं उव्वहिता तेउवाउबेइंदियतेइंदियचउरिं

द्यन्ते ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । असुरकुमारा जदन्त । अनन्तरमुद्वर्त्यासुरकुमारेपूतपद्यन्ते ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । एवं यावत्स्त
नितकुमाराः । असुरकुमारो जदन्त । असुरकुमारेऽनन्तरमुद्वर्त्य पृथिवीकायिकेषूपतपद्येत ? गौतम । अस्त्येकक उत्पद्येतास्त्येकको नोत्पद्ये
त । यो जदन्त । उत्पद्येत स केवलिप्रज्ञप्तं धर्मं लज्जेत श्रवणतया ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । एवमव्वनरूपतिकायिकेषूपि । असुरकुमारो

उવવજ્જતિ । અસુરકુમાર હેમગવન્ ચવીને વલો અસુરકુમારમાંહિ જપજે । ગોયમા ણોઇણઠેસમઠે એવં જાવ થણિયકુમારેસુ । હેગૌતમ એઅર્થ સમર્થ ન
હો ઇમ જાલગે સ્તતિત્કુમાર । અસુરકુમારેણં મંતે અસુરકુમારેહિંતો અણંતરં ઉવ્વહિતા । અસુરકુમાર હેમગવન્ અસુરકુમારથો અનન્તર ચવીને । પુઢ
વીકાઇેમુ ઉવવજ્જંજા । પૃથિવીકાયમાંહિ જપજે । હંતા ગોયમા અત્થેગદ્દે ઉવવજ્જંજા અત્થે • નો ઉવ• । હાગૌતમ કોતલા જપજે કોતલા ન જપ
જે । જેણં મંતે ઉવ• સેણં કેવલિપસુત્ત ધમ્મં લમેજ્જા સવણયાએ । જે જપજે તે કોવલીપણીત ધર્મલામૈ સાંમલવાને । ગોયમા ણો ઇણઠે સમઠે એવં આઉવણ
સુઇસુવિ । હેગૌતમ એઅર્થ સમર્થ નહો ઇમ અપૂ વનસત્તોને પિણ કહવો । અસુરકુમારેણ મંતે અણતરં ઉવ્વહિતા । અસુરકુમાર હેમગવન્ ચવીને । તેજ

દિયવવજોજ્ઞા ? ગોયમા ! ખો ડળઠે સમઠે । અવસેસેસુ પંચસુ પંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાદિસુ । અસુ
રકુમારેસુ જહા નેરહુ । એવંજાવ થણિયકુમારો । પુઠવિકાઙ્કણં જંતે ! પુઠવિકાઙ્કણં હિંતો અણંતરં ઉઘ્ઘહિતા
ખેરહુસુ ઉવવજોજ્ઞા ? ગોયમા ! ખો ડળઠે સમઠે । એવં અસુરકુમારેસુ જાવ થણિયકુમારેસુ પુઠવિ
કાઙ્કણં હિંતો અણંતરં ઉઘ્ઘહિતા પુઠવિકાઙ્કણં ઉવવજોજ્ઞા ? ગોયમા ! અત્યેગતિએ ઉવવજોજ્ઞા અત્યેગતિ
એ નો ઉવવજોજ્ઞા । જેણં જંતે ! ઉવવજોજ્ઞા સેણં કેવલિપન્નસં ધમ્મં લજ્ઞેજ્ઞા સવણયાએ ? ગોયમા !

જદન્ત । અસુરકુમારેણોડનન્તર મુહુર્ત્યં તેજોવાયુદ્વિત્રિવતુરિન્દ્રિયેષૂત્પદ્યેત ? ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ । અવશેષેષુ પન્થસુ પન્થેન્દ્રિયતિ
ર્યંયોનિકાદિષ્ણસુરકુમારેષુ યથા નેરયિકઃ । એવં યાવત્સ્તનિતકુમારઃ । પૃથિવીકાયિકો જદન્ત । પૃથિવીકાયિકેણોડનન્તરમુહુર્ત્યં નેરયિકેષૂ
ત્પદ્યેત ? ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ । એવમસુરકુમારેષ્વપિ યાવત્સ્તનિતકુમારેષ્વપિ । પૃથિવીકાયિકોડનન્તરમુહુર્ત્યં પૃથિવીકાયિકેષૂત્પદ્યેત ?
ગૌતમ ! અત્યેકક ઉત્પદ્યેતાત્યેકકો મોત્પદ્યેત । યો જદન્ત । ઉત્પદ્યેત સ કેવલિપ્રજ્ઞસં ધમ્મં લજ્ઞેત અવણતયા ? ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ ।

વાજ વેદં તેરં ચૌરિં ઉવં । તેજો વાયુ બેદ્રિય તેદ્રિય ચૌરિંદ્રિયમાંહિ ઉપજે । ગોયમા ખો ડળઠે સમઠે અવસેસેસુ પંચસુ નિસેહો કાયલ્લો । હેગૌ
તમ અર્થં સમર્થં નહો થાકતે પાંચવાને નિષેધ કોજે । પંચિંદિય તિરિક્કજોણિયાદં અસુરકુમારે જહા ખેરહુ એવં જાવ થણિયકુમારા । પંચેદ્રિય
તિર્યંચ તોનભેદનો મતિહુવે અસુરકુમાર જિમ નારકો તિમ જાંણિવો ઇમ સ્તનિતકુમારલગે જાંણિવો । પુઠવિકાઙ્કણં મંતે પુઠવિકાઙ્કણં હિંતો અણંતરં
ઉઘ્ઘહિતા ખેરહુસુ ઉવવં । પૃથિવીકાયના હેમગવન્ પૃથિવીકાયથો અનન્તર નોકલોને નારકોમાંહિ ઉપજે । ગોયમા ખો ડળઠે સમઠે એવં અસુરકુ
મારેસુ જાવ થણિયકુમારેસુ । હેગૌતમ અર્થં સમર્થં નહો ઇમ અસુરકુમાર પિથ જાંણે સ્તનિતકુમાર પિથ । પુઠવિકાઙ્કણં મંતે પુઠવિકાઙ્કણં હિં
તો અણંતરં ઉઘ્ઘહિતા પુઠવિકાઙ્કણં ઉવવં । પૃથિવીકાય હેમગવન્ પૃથિવીકાયથો અનન્તર ચલોને વલો પૃથિવીમાંહિ ઉપજે । હતા ગોયમા અત્યેગદા

तेषां विशिष्टमनोद्रव्यासम्भवतस्तीव्रसंक्लेशविशुद्धवसायाजावात्, शेषेषु तु सर्वेष्वपि स्थानेषु उत्पद्यन्ते तद्योग्याध्यवसायस्थानसम्भवात्, तत्रा

नोडण्ठे समठे । एवं आउकाइयादिसु निरंतरं जाणियव्वं जाव चउरिंदिएसु । पंचिंदियतिरिक्खजोणिय मणुस्सेसु जहा णेरइए । वाणमंतरजोइसियवेमाणिएसु पडिसेहो, एवं जहा पुढविकाइउन्नणिउ तहा आउ काइउवि । वणस्सइकाइउ जाणियव्वो । तेउकाइएणं जंते ! तेउकाइएहिंतो अणंतरं उव्वहिंता णेरइएसु उववज्जिज्जा ? गोयमा ! नो इण्ठे समठे । एवं असुरकुमारेसुवि जाव थणियकुमारेसुवि । पुढविकाइय

एवमष्कायिकादिषु निरन्तरं जगितव्यम् यावच्चतुरिन्द्रियेषु । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु यथा नैरयिकः । वानव्यन्तर ज्योतिषवैमानिकेषु प्रतिषेधः । एवं यथा पृथिवीकायिको जगित स्तथाष्कायिकोपि । वनस्पतिकायिको जगितव्यः । तेजस्कायिको जदन्त । तेजस्कायिकेभ्योऽनन्तरमुद्दत्त्यं नैरयिकेषूपपद्येत ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । एवमसुरकुमारेष्वपि यावत्स्तनितकुमारेष्वपि । पृथिवीकायिकाष्कायिकवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुरिन्द्रियेषु अस्त्येकक उत्पद्येतास्त्येकको नोत्पद्येत । यो जदन्त । उत्पद्येत स केवलिप्रज्ञप्त धर्मे लज्जेत श्रवणतया ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । तेजस्कायिको जदन्त । तेजस्कायिकेभ्योऽनन्तरमुद्दत्त्यं पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषूपपद्येत ? गौतम । अस्त्येकक उत्पद्येता

उव० अत्थे० नो उवव० । हांगौतम कोइ जपजै कोइ न जपजै । जेणं भंते उ० तेषां केवलिपणत्तं धम्मलभेज्जा सवणयाए । जे हेभगवन् जपजै ते केवलि कथितधर्मेने सांभलै । गोयमा णोइण्ठे समठे एवं आउकाइयाइसुवि निरंतरं भाणि० । हेगौतम एअयं समर्थनहीइम अष्कायादिकने निरन्तरपणे कहिवो । चउरिंदिएसु पंचिंदिय तिरिक्खजोणिए मणुस्सेसु जहा णेरइए वाणमंतर जोयसिय वेमाणिएसु पडिसेहो कायव्वो । चौरिन्द्रिय तांउ पंचेन्द्रिय तिर्यच्च योनिक मनुष्य एसर्वं जिम नारकी तिम वानव्यन्तर ज्योतिषी वैमानिकने नारकीनो प्रतिषेध करवो नारकीमांहि न जपजै । एवं जहा पुढविकाइ ओ भणिओ तहा आउकाइओवि वणस्सइकाइओवि भाणिवव्वो । इम जिम पृथिवीकायने कह्यो तिम अष्काय वनस्पतीकायने पिण कहवो । तेजका

आउवाउवणस्सइ वेइंदिय तेइंदिय चउरिंदिएसु अत्थेगतिए उववज्जेज्जा अत्थेगतिए नो उववज्जेज्जा । जेणं जंतं ! उववज्जेज्जा सेणं केवलपन्नत्तं धम्मं लभेज्जा सवणयाए ? गोयमा ! णो इण्ठे समंठे । तेउ क्काइएणं जंतं ! तेउक्काइएहिंतो अणंतरं उव्वहिता पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जेज्जा ? गोयमा ! अत्थेगतिए उववज्जेज्जा अत्थेगतिए णो उववज्जेज्जा । जणं उववज्जे० सेणं केवलपन्नत्तं धम्मं लभेज्जा सवणयाए ? गोयमा ! अत्थेगतिए लभेज्जा अत्थेगतिए नो लभेज्जा । जेणं जंतं ! केवलपन्नत्तं धम्मं

स्त्येकको नोत्पद्येत । य उत्पद्येत स केवलप्रज्ञं धर्मं लभेत् श्रवणतया ? गौतम । अस्त्येकको लभेतास्त्येकको नो लभेत् । यो जदन्त । लभेत् स केवलां बोधिं बुध्येत ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । मनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेषु पृच्छा, गौतम । नायमर्थः समर्थः । एवं यथैव तेजस्कायिको निरन्तरमेवं वायुकायिकोपि । ह्रीन्द्रियो जदन्त । ह्रीन्द्रियेभ्योऽनन्तरमुद्गर्त्य नैरयिकषूत्पद्येत ? गौतम । यथा पृथिवी

इएणं भंते तेउक्काइएहिंतो अणंतरं उव्वहिता चेरइएसु उवव० । इवे तेउकाय हेभगवन् तेउकायथो अनन्तर चवीने नारकीमांहि जपजै । गोयमा णोइण्ठे समंठे एव असुरकुमारेसुवि एवं जाव थणियकुमारेसुवि एवं वाज वणस्सइ वे० ते० चौरिंदिएसु अत्थेगइए उववज्जेज्जा अत्थे० नो उव० । हेगौतम एअथं समर्थं नहो इम असुरकुमारने पिण इम स्तनितकुमारने पिण कहिवा इम वायु वनखती वेदिय तेदिय चौरिन्द्रियने जपजै कोइ जप जै कोइ न जपजै । जेणं भंते तेउक्काइएण उवव० सेणं केवलपन्नत्तं धम्मं लभेज्जा सवणयाए । जे हेभगवन् तेउकायन जपजै ते केवलप्रणीत धर्मेने लाभो सांभलोसकै । गोयमा णोइण्ठे समंठे । हेगौतम एअथं समर्थं नहो । तेउक्काइएण भंते तेउक्काइएहिंतो अणंतर उव्वहिता । तेउकाय हेभगवन् ते उकायथो अनन्तर नौकलोने । पंचिंदिय तिरिक्खजोणिएसु उवव० । पंचेदिय तिर्यंचमांहि जपजै । गोयमा अत्थे० उ० अत्थेगइए नो उ० । हेगौतम कोइ जपजै कोइ न जपजै । जेणं भंते उव० सेणं केवलपन्नत्तं धम्मं लभेज्जा सवणयाए । जे हेभगवन् जपजै ते केवलप्रणीत धर्मेने लाभे सुणवाने ।

पि च तिर्यक्पञ्चेन्द्रियेषु च नैरयिकवद्वक्तव्यमेव संप्रकायिकवनस्पतिकायिकाश्च वक्तव्याः ; तेजस्कायिकावायुकायिकाश्च मनुष्येष्वपि प्रतिषेधनीयाः
तेषामानन्तर्येण मनुष्येषूत्पादसंज्ञात्, असम्भवश्च क्लिष्टपरिणामतया मनुष्यमतिमनुष्यान्पूर्वमनुष्यायुर्बन्धासम्भवात् तिर्यक्पञ्चेन्द्रियेषूत्पन्नाः के
वलप्रज्ञप्तं धर्मं श्रवणतया लब्धेरन् श्रवणेन्द्रियस्य ज्ञावात्, पुनस्तां केवलिकीं बोधिं नावबुध्येरन् संक्लिष्टपरिणामत्वात्, द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः
पृथिवीकायिकवत् देवनैरयिकवर्जेषु शेषेषु सर्वेष्वपि स्थानेषूत्पद्यन्ते नवरं पृथिवीकायिका मनुष्येष्वगता अंतक्रियामपि कुर्युं स्ते पुनरन्तक्रियां

लजेज्ज सवणयाए सणं केवलिवोहिं बुज्जेज्जा ? गोयमा ! णो इण्ठे समठे । मणुस्सवाणमंतरजोइसिय
वेमाणिएसु पुच्छा, गोयमा ! णो इण्ठे समठे । एवं जहेव तेउकाइए निरंतरं एवं वाउकाइएवि । बेइं
दिएणं जंते ! बेइंदिएहिंतो अणंतरं उव्वहिता नेरइएसु उव० ? गोयमा ! जहा पुढाविकाइए णवरं मणू
सेसु जाव मणपज्जवनाणं उप्पाडेज्जा । एवं तेइंदियचउरिंदियावि जाव मणपज्जवनाणं उप्पाडेज्जा ।

कायिको नवरं मनुष्येषु यावन्मनःपर्यवज्ञानमुत्पादयेत् । एवं त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिया अपि यावन्मनःपर्यवज्ञानमुत्पादयेत् । यो जदन्त ! मनःप

सेणं केवलिवोहिंबुज्जे० । ते केवल बोधेकरी बुद्धे । गोयमा णोइण्ठे समठे । हेगौतम एअर्थं समर्थं नहो । मणुस्साणं वितर जोयसिय वेमाणियाणं
पुच्छा । इम मनुष्य व्यन्तर ज्योतिषी वेमानिकनी प्रश्न । गोयमा णो इण्ठे समठे । हेगौतम एअर्थं समर्थं नहो । एवं जहेव तेउकाइए निरंतरं वाउ
काइएवि । इम जिम तेउकाय अन्तरविना कच्छी तिम वायुकाय पिण कइवो । बेइंदिएणं भंते बेइंदिएहिंतो अणंतरं उव्वहिता नेरइएसु उवव० ।
वेदिय हेमगवन् वेदियथो अनन्तर नौकलीने नारकीमांहि जपजै । गोयमा जहा पुढाविकाइएणं णवरं मणुस्सेसु जाव मणपज्जवनाणं उप्पाडेज्जा ।
हेगौतम जिम पृथिवीकाइया कच्छा तिम एतलोविशेष मनुष्यमांहि जपजै ते जालगे मनपर्यवज्ञान कच्छी न उपावै । एवं तेइंदिय चउरिंदियावि जा

જેણં મળપજ્જવનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા સેણં કેવલનાણં ઉપ્પાઠેજ્ઞા ? ગોયમા ! ણો ઇણઠે સમઠે । પંચિંદિવ તિરિક્કજોણિણં જંતે ! પંચિદિયતિરિક્કજોણિણંહિંતો અણંતરં ઉઘ્ઘિત્તા નેરહ્ણસુ ઉવવજ્ઞેજ્ઞા ? ગોય મા ! અત્થેગહ્ણ ઉવવં અત્થેગહ્ણ નો ઉવવજ્ઞેં જેણં જંતે ! ઉવવં સેણં કેવલિપન્નત્તં ધમ્મં લજ્ઞેજ્ઞા સવળયાણં ? ગોયમા ! અત્થેગતિણં લજ્ઞેજ્ઞા અત્થેગતિણં નો લજ્ઞેજ્ઞા । જેણં કેવલિપન્નત્તં ધમ્મં લજ્ઞેજ્ઞા સવળયાણં સેણં કેવલં બોહિંં બુજ્ઞેજ્ઞા ? ગોયમા ! અત્થેગતિણં બુજ્ઞેજ્ઞા સત્થેગતિણં નો બુજ્ઞેજ્ઞા । જેણં

યંયજ્ઞાનમુત્પાદયે ત્સ કેવલજ્ઞાનમુત્પાદયેત્ ? ગૌતમ । નાયમર્થઃ સમર્થઃ । પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકો જ્ઞદન્ત । પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેન્ન્યોનન્ત રમુદ્ધત્થં નેરયિકેપૂત્પચ્છેત ? ગૌતમ । અસ્ત્યેકક ઉત્પચ્છેતાસ્ત્યેકકો નોત્પચ્છેત । યો જ્ઞદન્ત । ઉત્પચ્છેત સ કેવલિપ્રજ્ઞસં ધર્મં લજ્ઞેત અવગાત યા ? ગૌતમ । અસ્ત્યેકકો લજ્ઞેતાસ્ત્યેકકો નો લજ્ઞેત । યો કેવલિપ્રજ્ઞસ ધર્મં લજ્ઞેત અવગાતયા સ કેવલાંં બોધિંં યુચ્ચેત ? ગૌતમ । અસ્ત્યેક

ક મળપજ્જવનાંં ઉપ્પાઠેજ્ઞા । ઇમ તેરિદ્ધિય ચૌરિદ્ધિયને પિણ જાંસમે મનપર્યવજ્ઞાન ઉપાવે એતલે આલાવેકરી કહ્યો । જેણં મંતે મળપજ્જવનાંં ઉપ્પા ઠેજ્ઞા સેણંવિ કેવલિણાંં ઉપ્પાઠેજ્ઞા । જે હેમગવન્ મનપર્યવજ્ઞાન ઉપાવે તેણું કેવલજ્ઞાન ઉપાવે । ગોયમા ણોદણઠેસમઠે । હેગૌતમ અર્થ સમર્થ નહીં । પંચિદિય તિરિક્કજોણિણાંં મંતે પંચિદિયતિરિક્કજોણિણંહિંતો અણંતરં ઉઘ્ઘિત્તા નેરહ્ણસુ ઉવવં । પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોનિક હેમગવન્ પચ્ચેન્દ્રિયતિ ર્યગ્ચોનિકયો અનન્તરે નીકલોને નારકોમાહિંં જાપજે । અત્થેં. હં. અત્થેં. નો હં. । હેગૌતમ કોદેં જાપજે કોદેં ન જાપજે । જેણં મંતે ઉવવં સેણં કેવ લિપન્નત્તં ધર્મંલભેજ્ઞા સવળયાણં । જે હેમગવન્ જાપજે તે કેવલોપપીત ધર્મલાભે સુણવાને । ગોયમા અત્થેં. લભેજ્ઞા અત્થેં. નો લભેજ્ઞા । હેગૌતમ કોદેંં લાભે કોદેંં નલાભે । જેણં મંતે કેવલિપન્નત્તં ધર્મંલભેજ્ઞા સવળયાણં સેણં કેવલિંં બોહિંંં બુજ્ઞેજ્ઞા । જે હેમગવન્ કેવલોપપીત ધર્મલાભે સુણવાને તે કેવલે

न कुर्वेति तथास्त्रजावत्वात्, सनःपर्यवज्ञानं पुनस्तत्पादयेयु स्तिर्मक्ष्मंयेन्द्रियमनुष्याश्च सर्वेष्वपि स्थाने भूतपद्यन्ते तद्वक्तव्यता पाठसिद्धा, वानसं तरज्योतिष्कवैमानिका असुरकुमारवद्भावनीयाः, गत चतुर्थद्वार इदानीं पचनं तीर्थंकरत्ववक्तव्यतालक्षणद्वारमजिघित्सुराह-रयणप्पज्ञापुढविनेरइ

केवलं बोहिं वुज्जेज्जा सेणं सहहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा ? हंता गोयमा ! जाव रोएज्जा । जेणं जंते ! सहहेज्जा जाव रोएज्जा सेणं आग्निणिवोहियणाणसुइनाणलंहिनाणाइं उप्पाडेज्जा ? गोयमा ! जाव उप्पाडेज्जा । जेणं जंते ! जाव उप्पाडेज्जा सेणं संचाएज्जा सीलंवा जाव पडिवज्जित्तए ? गोयमा ! णो इण्ठे समठे, एवं असुरकुमारेसुवि जाव थणियकुमारेसु । एगिंदियविगलेंदिएसु जहा पुढविकाइए । पंचिंदि

को बुध्यतास्त्येकको नो बुध्येत । यः केवलां बोधिं बुध्येत स श्रद्धाते प्रत्ययेत् रोचयेत् ? हन्त गौतम ! यावद्रोचयेत् । यो जदन्त ! श्रद्धा ते यावद्रोचयेत्त आग्निनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञानान्युत्पादयेत् ? गौतम ! यावदुत्पादयेत् । यो जदन्त ! यावदुत्पादयेत्त शल्लुयाच्छीलं वा यावत्प्रतिपत्तुं ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः । एवमसुरकुमारेष्वपि । यावत्स्तनितकुमारेषु । एकेन्द्रियविकलेन्द्रियेषु यथा पृथिवीका

करी बोधपामै । गोयमा अत्थे० वुज्जेज्जा अत्थे० नो वु० । हेगौतम कीइं बोधपामै कीइं बांध न पामै । जेणं भते वुज्जेज्जा सेणं सहहेज्जा पत्तिएज्जा रोइएज्जा । जे हेभगवन् केवलीकरो बोधपामै ते सरदहे रोचवै । हंता गोयमा जाव रोइएज्जा । हांगौतम जालगे रोचवै अउहे । जेणं भते सहहेज्जा जाव आग्निबोहियणाण सुयणाण ओहिणाणाण उप्पाडेज्जा । ते हेभगवन् अउहे जिहांगे मतिज्ञान श्रुतज्ञान अवधिज्ञानने उपावै । गोयमा उप्पाडेज्जा । हेगौतम उपावै । जेणं भते आग्निबोहियणाण सुयणाण ओहिणाणाण उप्पाडेज्जा । जे हेभगवन् मतिज्ञान श्रुतज्ञान अवधिज्ञान उपावै । सेणं संचाएज्जा सीलंवा जाव पडिवज्जित्तए । ते तपादिक शील व्रतादिक जालगे प्रज्या साधुधर्मं अङ्गीकार करसकै । गोयमा णोइण्ठे समठे एव असुरकुमारे जाव थणियकुमारेसु । हेगौतम एअर्थं समर्थं नही इन्न असुरकुमार जालगे स्तनितकुमार जांथिवा । एगिंदिय विगलेंदिएसु जहा पुढवी

याण प्रते । एत्यादि ॥ सुगमं नवरं महानि सूचीकलापंश्च सूत्रेण प्रथमती बहुमात्राणि तदन्तरमग्निराम्पकान्तरं सकृत् घनकुहितसूचीकलाप
वत् स्पृष्टानि निघटानि चद्वर्तनावर्जोपकरणायोग्यत्वेन व्यवस्थापितानीति ज्ञावायः, कृतानि निष्काचितानि सकलकरणायोग्यत्वेन स्थापिता

यतिरिस्कजोणिएसु मणुस्सेसुय जहा णेरइए । वाणमंतरजोइसियवेमाणिएसु जहा णेरइएसु उववज्जइ
पुक्खा जणियाए एवं मणुस्सेवि वाणमंतरजोइसियवेमाणिए जहा असुरकुमारे । रयणप्पजापुढविनेरइएणं
जंते ! रयणप्पजापुढविणेइएहिंतो अणंतरं उव्वहिता तित्यगरत्तं लजेज्जा ? गोयमा ! अत्येगतिए लजेज्जा
अत्येगतिए नो लजेज्जा । से केणठेणं जंते ! एवं वुच्चइ—अत्येगतिए लजेज्जा अत्येगतिए नो लजेज्जा ? गोय

यिको । पच्चोन्निप्रयतिसंग्योनिकेषु मनुष्येषु च यथा नैरयिकः । वानव्यन्तरज्योतिषवैमानिकेषु यथा नैरयिकेपूतपद्यती पुच्छा ' जणिता एवं म
नुष्योपि । वानव्यन्तरज्योतिषवैमानिको यथा असुरकुमारः । रत्तप्रजापृथिवीनैरयिको जदन्त । रत्तप्रजापृथिवीनैरयिकेज्योऽनन्तरमुद्वर्त्तं ती
र्थकरत्वं लजेत ? गोतम । अस्त्येकको लजेतास्त्येकको नो लजेत । अथ केनोर्थेन जदन्त । एवमुच्यते अस्त्येकको लजेतास्त्येकको नो लजेत ?

काइए । एकेंद्रिय विकलेंद्रियने जिम पृथिवीकाय तिम जाणिवो । पांचदिय तिरिपलजोणिएसु मणुस्सेसु जहा णेरइए वाणमतर जोयसिय वेमाणिए
सु । पचेन्द्रिय तिर्यवयानिक मनुष्यने जिम नारकी तिम वानव्यन्तर ज्योतिषो वैमानिक । जहा णेरइएसु उववज्जितए पुक्खा मणिया तहेव भाणि० ।
जिम नारकीमांहि जपलवानो प्रथकरी तिम कहवो । एवं मणुस्सेणवि वाणमंतर जोयसिय वेमाणिए जहा असुरकुमारे । इम मनुष्यने जाणिवो
वानव्यन्तर ज्योतिषो वैमानिक जिम असुरकुमार दिवे । रयणप्पम पढवी णेरइएणं जंते रयणप्पमपुढवी णेरइएहिंतो अणंतरं उव्वहिता । रत्ताप्रभा प
थिवीना नारकी हेमगवन् रत्ताप्रभा पृथिवीथो अनन्तर जपजी पचीने । तित्यगरत्तं लजेज्जा । तीर्थेकरपणीं लाभे । गोयमा अथे० लजेज्जा अथे० नो
लजेज्जा । हेगोतम कोइलाभे कोइ न लाभे । सेकेणठेणं जंते एवंवुचइ । तेजिम हेमगवन् इमकछो । अथे जाय नो लजेज्जा । जे कोइ लाभे कोइ न

॥ टीका ॥

॥ सूच ॥

॥ अ०

॥ भ

नि मनुष्यगतिपंचेंद्रियजातित्रसबादरपर्याप्तसुजगादे र्यशःकीर्तिनामसहोदयत्वेन व्यवस्थापितानीतिज्ञावः, निविष्टानि तीव्रानुज्ञावजनकतया स्थितानि अग्निनिविष्टानि विशिष्टविशिष्टतराध्यवसायजावतोतितीव्रतमानुज्ञावजनकतया व्यवस्थितानि, अग्निसमन्वागतानि उदयाग्निमुखीजूतानि,

मा ! जस्सन्तं रयणप्पजापुढविनेरइयस्स तित्थगरनामगोयाइं कम्माइं वद्दाइं पुट्टाइं कडाइं पट्टवियाइं णिविठाइं अग्निनिविठाइं अग्निसमन्नागयाइं उदिन्नाइं नो उवसंताइं हवन्ति सेणं रयणप्पजापुढविनेरइ एहिंतो अणंतरं उव्वहित्ताणं तित्थगरत्त लजेज्जा, जस्स न्न रयणप्पजापुढविनेरइयस्स तित्थगरनामगोया इं णोवद्दाइं जाव नोउदिन्नाइं उवसंताइं नवन्ति सेणं रयणप्पजापुढविनेरइएहिं अणंतरं उव्वहित्ता तित्थ

गौतम । यस्य रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकस्य तीर्थंकरनामगोत्राणि कर्माणि बहूनि स्पृष्टानि कृतानि प्रस्थापितानि निविष्टान्यग्निनिविष्टानि अग्निसमन्वागतानि उदीर्णानि नोपशान्तानि प्रवन्ति स रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकेभ्यो अनन्तरमुद्दृत्य तीर्थंकरत्वं लजेत, यस्य रत्नप्रज्ञापृथिवी नैरयिकस्य तीर्थंकरनामगोत्राणि नो बहूनि यावन्नैवोदीर्णानि उपशान्तानि प्रवन्ति स रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकेभ्यो अनन्तरमुद्दृत्य तीर्थंकर

लाभे । गोयमा जस्सणं रयणप्पमपुढवी येरइयस्स । हेगौतम जे रत्नप्रभापृथिवी नारकीने । तित्थगर नाम गोयाइं कम्माइं वद्दाइं पुट्टाइं कडाइं पुट्ट वियाइं णिविठवियाइं अग्निनिविठाइं अग्निसमन्नागयाइं उदिन्नाइं नो उवसंताइं भवन्ति । तीर्थंकर नाम कर्मना गोत्र कर्मने बांध्याकै फरस्याकै कीधा कै थाप्याकै रद्धाकै तीव्रानुभावमाटे विशेष थाप्याकै रद्धाकै अग्निनिविष्टतरा ध्यवसायभावे तीव्र मनुभाव जनक व्यवस्थित चयत्राववा संमुख थ याकै उदीर्णं विपाकपणे उदयआव्या उपशान्तपणीं न पास्या हवे । सेणं रयणप्पम पुढवी येरएहिंतो अणंतर उव्वहित्ताणं तित्थगरत्तं लजेज्जा । ते रत्न प्रभा पृथिवीना नारकी अनन्तरै चवीने तीर्थंकरपणीं पांमै । जस्सण रयणप्पम पुढवी येरइयस्स तित्थगरनामगोयाइं नो वद्दाइं जाव नो उदिन्नाइं उवसंताइं भवन्ति । जे रत्नप्रभापृथिवीना नारकीने तीर्थंकर नाम गोत्र न बांध्याकै जालगी उदय न थया हवे उपशान्त पास्याकै । सेणं रयणप्पम

उदीर्घानि विपाकीदयमागतानि, गोपशान्तानि न सर्वथा अप्रावसापत्नानि, निष्काचितानि व्यवस्थोद्देकरहितानि या प्रवर्तन्ति शीघ्रं समस्तमपि कं
 दय, एव शर्करप्रजावालुकप्रजाविषयेऽपि सूने वक्तव्ये, पङ्कप्रजापृथिवीनैरयिक स्तनोन्तरमुद्दृतः स तीर्थंकरत्वं न लज्जते अन्तःक्रियां पुनः कुर्यात्

गरत्तं नो लजेज्जा से तेण्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ अत्येगतिए लजेज्जा अत्येगतिए नो लजेज्जा । एवं
 जाव वालुयप्पजापुढविनेरइएहिंतो तित्थगरत्तं लजेज्जा, पंकप्पजापुढविनेरइएणं जंतं ! पंकप्पजानेरइए
 हिंतो अणंतरं उब्बहिंत्ता तित्थगरत्तं लजेज्जा ? गोयमा ! णो इण्ठे समंठे, अंतकिरियं पुण करेज्जा ।
 धूमप्पजापुढविनेरइएणं पुच्छा, गोयमा ! णो इण्ठे ससंठे । विरतिं पुण लजेज्जा । तमाए पुच्छा, गो

त्वं नो लजेत तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-अस्त्येकको लजेतास्त्येकको नो लजेत । एवं यावद्वालुकाप्रजापृथिवीनैरयिकेभ्य स्तीर्थंकरत्वं ल
 जेत । पङ्कप्रजापृथिवीनैरयिको प्रदन्त । पङ्कप्रजापृथिवीनैरयिकेभ्योऽनन्तरमुद्दृत्य तीर्थंकरत्वं लभेत २ गौतम । नायमर्थः समर्थः । अन्तःक्रि
 यां पुनः कुर्यात् । धूमप्रजापृथिवीनैरयिक पृच्छा, गौतम । नायमर्थः समर्थः, विरतिं पुनर्लजेत । तमायाः पृच्छा, गौतम । विरताविरतिं

पुढवी येरइएहिंतो अणंतरं उब्बहिंत्ता तित्थगरत्तं नो लभेज्जा । रत्तप्रभापृथिवीना नारकी अनन्तरे चवीने तीर्थंकरपथीं नपामि । सेतेण्ठेणं गोयमा
 एवंवुच्चइ । तेमाटे गौतम इमं कहे । अत्थं० ल० अत्थं० नो ल० । कोइं लाभे कोइं न लाभे । एव जाव वालुयप्पमपुढवी येरइएहिंतो तित्थगरत्तं लभे
 ज्जा । इम यावत् जालगे वालुकप्रभाणा नारकी तालगे कल्लिवां । पंकप्पमपुढवी नेरइएणं भते पंकप्पमपुढवी नेरइएहिंतो अणंतरं उब्बहिंत्ता तित्थ
 गरत्तं लभेज्जा । हिंवे पत्तप्रभापृथिवीना नारकी हेमगवन् पत्तप्रभा पृथिवीधी अनन्तरे चवीने तीर्थंकरपथीं पामि । गोयमा णोइण्ठे समंठे । हे गौतम
 य अर्थ समर्थ नही । अंतकिरियं पुण करेज्जा । अन्तःक्रियाकरो वल्लोपामि । धूमप्पमपुढवी येरइएणं भते पृच्छा । हिंवे धूमप्रभापृथिवीना नारकी हेमग
 वन् प्रश्न । गोयमा णोइण्ठे समंठे विरतिं पुण लभेज्जा तमाएण पुच्छा हे गौतम एअर्थ समर्थ नही विरतिपणे लाभे तमानो प्रश्न । गोयमा णोइण्ठे स

। टीका ।

। मूल ।

। १ ।

।

ત; ધૂમપ્રજાપૃથિવીનૈરયિકો ડન્તાક્રિયામપિ ન કરોતિ સર્વવિરતિં પુનર્લજ્જતે । તમપ્રજાપૃથિવીનૈરયિકઃ સર્વવિરતિમપિ ન લજ્જતે વિરત્યવિર-
તિદેશવિરતિં પુનર્લજ્જતે, અધઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિક સ્તામપિ દેશવિરતિં ન લજ્જતે યદિ પરં સમ્યક્તમાત્રં લજ્જતે અતુરાદયો યાવદ્વનસ્પતિકાયો

યમા ! ણોઙ્ણઠે સમઠે, વિરયાવિરતિં પુણલજ્જેજ્ઞા । અહે સત્તમાણ પુચ્છા, ગોયમા ! ણો ઙ્ણઠે સમઠે ।
સમ્મત્તં પુણ લજ્જેજ્ઞા । અસુરકુમારેણં પુચ્છા, ગોયમા ! ણો ઙ્ણઠે સમઠે । અંતકિરિયં પુણ કરેજ્ઞા । एवं
નિરંતરં જાવ આહકાણે । તેહકાણેણં જંતે ! તેહકાણેહિંતો અણંતરં ઉહ્ઠિતા ઉવવજ્જેજ્ઞા ? ગોયમા !
ણો ઙ્ણઠે સમઠે । કેવલિપચ્છત્તં ધમ્મં લજ્જિજ્ઞા સવણયાણે । एवं વાહકાણેણે વિ વણસ્સહકાણેણં પુચ્છા,

પુનર્લજ્જેત । અધઃ સપ્તમાયાઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, સમ્યક્તં પુનર્લજ્જેત । અસુરકુમારાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ । અ-
ન્તાક્રિયાં પુનઃ કુર્યાત્ । एवं નિરંતરં યાવદ્ધ્વાયિકઃ । તેજસ્કાયિકો પ્રદન્ત । તેજસ્કાયિકેષ્યો ડનન્તરમુદ્ધર્ત્યોત્પચ્છતે ? ગૌતમ ! નાયમર્થઃ
સમર્થઃ । કેવલિપચ્છત્તં ધર્મં લજ્જેત શ્રવણતયા । एवं વાયુકાયિકોપિ । વનસ્પતિકાયિક પૃચ્છા, ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, અન્તાક્રિયાં પુનઃ

મહું વિરતિ ૨ પુણ લખેજ્ઞા અહેસત્તમાણં પુચ્છા । હેગૌતમ એઅર્થ સમર્થ નહીં વિરતિ પિણ અવિરલપથે લાભે હિવે સાતમીનો પ્રશ્ન । ગોયમા ણોઙ્ણ-
ઠે સમઠે । હેગૌતમ એઅર્થ સમર્થ નહીં । સમ્મત્તં પુણ લખેજ્ઞા અસુરકુમારેણં પુચ્છા । એ સમ્યક્તપણીલાભે અસુરકુમારનો પ્રશ્ન । ગોયમા ણોઙ્ણઠે સમ-
ઠે અંતકિરિય પુણ કરેજ્ઞા । હેગૌતમ એઅર્થ સમર્થ નહીં દેશવિરતિ પિણ નપામૈ સમ્યક્તુલમાત્ર પામૈ । નિરંતર જાવ આહકાણે તેહકાણેણં જંતે તેહ-
કાણેહિંતો અણંતરં ઉહ્ઠિતા પુચ્છા । હમ નિરંતર જાંલગી અહ્કાય તાલગી તેહકાય હેમગવન્ તેહકાયથી અનન્તરે ચવીને મનુષ્યમાંહિ જાપજે પ્રશ્ન ।
ગોયમા ણોઙ્ણઠે સમઠે । હેગૌતમ એઅર્થ સમર્થ નહીં । કેવલિપચ્છત્તં ધર્મં લખેજ્ઞા સવણયાણે કેવલોપણીત ધર્મને લાભે સાંભલે । एवं વાહકાણેણે વિ વણ-
સ્સહકાણેણં પૃચ્છા । હમ વાહકાયિકને પિણ વનસ્પતીકાયનો પ્રશ્ન । ગોયમા ણોઙ્ણઠે સમઠે અંતકિરિયં પુણ કરેજ્ઞા । હેગૌતમ એઅર્થ સમર્થ નહીં

अनन्तरमुद्धृता स्तीर्थकरत्वं न लभन्ते, अन्तक्रियां पुनः कुर्युः। वसुदेवचरिते पुनः नागकुमारेभ्यो प्युद्धृता अनन्तरमैरावतक्षेत्रे अस्यामेवावसर्पिण्यां चतुर्विंशतितमस्तीर्थकर उपदर्शितः, तदर्थतत्त्वं केवलिनो विदति, तेजोवायवोऽनन्तरमुद्धृता अन्तक्रियामपि न कुर्वन्ति मनुष्येषु तेषामानन्तर्यं शोत्पादाज्ञावादपि च ते तिर्यक्षत्पन्नाः केवलिप्रज्ञप्त धर्मं श्रवणतया लभेरन्, ननु बोधिं न इत्युक्तं प्राक् वनस्पतिकायिकाद्यानन्तरमुद्धृता स्तीर्थ

गोयमा ! णो इण्ठे समठे । अंतकिरियं पुण करेज्जा । बेइंदियतेइंदियचउरिंदिए पुच्छा , गोयमा !
 णो इण्ठे समठे । मणपज्जावणाणं उप्पाजेज्जा । पंचिंदियतिरिक्खजोणियमणुस्सवाणमंतरजोइसिएणं पुच्छा ,
 गोयमा ! णो इण्ठे समठे । अंतकिरियं पुण करेज्जा । सोहम्मदेवेणं जंते ! अणंतरं चयंचइत्ता तित्थगरत्तं
 लजेज्जा ? गोयमा ! अत्येगतिए लजेज्जा अत्येगइए नो लजेज्जा । एवं जहा रयणप्पन्नापुढविणेइए । एवं
 जाव सव्वठसिद्धगदेवे । रयणप्पन्नापुढविणेइएणं जंते ! अणंतरं उव्वहित्ता चक्खवहित्तं लजेज्जा ? गोयमा !

कुर्यात् । सौधमंदेवो जदन्त । अनन्तरं च्युत्वा तीर्थकरत्वं लभेत् ? गौतम । अस्त्येकको लभेतास्त्येकको नो लभेत् । एवं यथा रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकः । एवं यावत्सर्वार्थसिद्धदेवः । रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिको जदन्त । अनन्तरमुद्धृत्य चक्रवर्त्तित्वं लभेत् ? गौतम । अस्त्येकको लभेता

तीर्थहरने हुवे पिण अन्तक्रिया करे । बेइंदिय तेइय चीरिंदिएणं पुच्छा । गोयमा णोइण्ठे समठे मणपज्जावणाणं पुण उप्पाजेज्जा । हेगौतम एअर्थं समर्थं नही तीर्थहरपणीं नपामै पिण मनपर्यवज्ञानपणीं पामै । पंचिंदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सा वाणमंतर जोइसियाणं पुच्छा । पंचेद्वियतिर्येच योनिक्क मनुष्य वानअन्तर ज्योतिषीनो प्रश्न । गोयमा णोइण्ठे समठे अंतकिरियं पुण करेज्जा । हेगौतम एअर्थं समर्थं नही अन्तक्रियाकरे पिण तीर्थ हर नथाय । सोहम्मागदेवाण भंते अणंतरं चइत्ता तित्थयरत्तं लभेज्जा । सौधमंता देवता हेमगवन् अनन्तरे चवीने तीर्थहरपणीं पामै । अत्थे० ल० अत्थे० नो ल० । कोइपामै कोइं नपामै । एवं जहा रयणप्पमपुढवी खेरइए तहेव जाव सव्वठसिद्धगदेवति भाणियन्तो । इमं निम रत्नप्रभापृथिवीनानार

करत्वं न लज्जते अन्तक्रियां पुनः कुर्युः, द्वित्रिचतुरिन्द्रिया अनन्तरमुद्भूता स्तासपि न कुर्वन्ति मनःपर्यवज्ञानं पुनरुत्पादयेयुः, तिर्यक्पञ्चेन्द्रिय मनुष्यव्यन्तरज्योतिष्का अनन्तरमुद्भूता स्तीर्थकरत्वं न लज्जते अन्तक्रिया पुनः कुर्युः, सौधर्मादयः सर्वार्थसिद्धयर्थवसाना नैरयिकवद्वक्तव्या, गतं तीर्थकरद्वारं । सम्प्रति चक्रवर्तित्वादीनि द्वाराण्युच्यन्ते तत्र चक्रवर्तित्वं रत्नप्रज्ञानैरयिकजवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेभ्यो न शोभेज्यः, बलदेव वासुदेवत्वे शर्करातोपि नवर वासुदेवत्वे वैमानिकेभ्यो अनुत्तरोपपातवर्जेभ्यो सशकलिकत्वमधः सप्तमतेजोवायुवर्जेभ्यः शोभेज्यः सर्वेभ्योपि स्थाने

अत्येगतिए लजेजा अत्येगतिए नो लजेजा । से केणठेणं जंते ! एवं बुद्धइ-गोयमा ! जहा रयणप्पजा पुढविणेरइयतित्यगरत्ते । सक्करप्पजापुढविणेरइएणं जंते ! अणंतरं उव्वट्ठित्ता चक्खवट्ठित्तं लजेजा ? गोय मा ! णो इणठे समठे । एवं जाव अहे सत्तमाए पुढविणेरइए । तिरियमणुएहिंतो पुच्छा, गोयमा ! नोइणठे समठे । जवणवइवाणमंतरजोइसियवेमाणिएहिंतो पुच्छा, गोयमा ! अत्येगइए लजेजा अत्ये गइए नो लजेजा । एवं च बलदेवत्तं णवरं सक्करापुढविणेरइएवि लजेजा । एवं वासुदेवत्तं दोहिंतो पुढ

स्त्येककी नो लजेत । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते ? गौतम । यथा रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिक तीर्थकरत्वम् । शर्कराप्रज्ञापृथिवीनैरयिको जदन्त । अनन्तरमुद्भूतं चक्रवर्तित्वं लजेत ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । एवं यावदधः सप्तमापृथिवीनैरयिकः । तिर्यग्मनुजेभ्यः पृच्छा, गौ तम ! नायमर्थः समर्थः । जवनपतिवानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेभ्यः पृच्छा, गौतम ! अस्त्येकको लजेतास्त्येकको नो लजेत । एव च बलदे

रको ने कळो तिम सौधर्मथो मांडी सर्वार्थसिद्धलगे कहवो । रयणप्पमपुढवो णेरइएणं भंते रयणप्पमपुढवो नेरइएहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता चक्खवट्ठित्तं लजेजा । रत्नप्रभा पृथिवीना नारकी हेमगवन् रत्नप्रभा पृथिवीथी नारकी अनन्तरै चवीने चक्रवर्तपणो पामै । गोयमा अत्ये० ल० अत्ये० गो ल० । हेगौतम कोइलामै कोइ नलामै । सेकेणठेणं भंते एवंबुद्ध जाव नो० ल० । ते स्थानाटे हेमगवन् इमकळी यावत् नलामै । गोयमा जहा रयणप्रभा

ज्यः, सेनापतिरत्नत्वं वाहंकिरत्नत्वं पुरोहितरत्नत्वं स्त्रीरत्नत्वं सद्यःसप्तमपृथिवीतेजोवायुनुरारोपपन्नदेववर्जज्यः शोषेज्यः स्थानेज्यः । शश्वरत्नत्वं
स्त्रीरत्नत्वं रत्नप्रजात आरज्य निरन्तरं यावदासप्तसारात्, चक्ररत्नत्वं अथरत्नत्वं दंकरत्नत्वमसिरत्नत्वं मणिरत्नत्वं काकिणिरत्नत्वं चासुरकुमारादा

विहिंतो वेमाणिपुहिंतो य ष्णुत्तरोववातियवज्जोहिंतो सेसेसु णो इण्ठे समठे । मंळियत्तं अहे सत्तमाए
तेउवाउवज्जोहिंतो, सेणावइरयणत्तं गाहावइरयणत्तं वहुइरयणत्तं पुरोहियरयणत्तं इत्थिरयणत्तं च एवंचेव

वत्तं नवरं शकंरामजापृथिवीनैरयिकोपि लजेत । एवं वासुदेवत्वं द्वाभ्यां पृथिवीज्यां वैमानिकेज्यश्चानुत्तरोपपातिकवर्जज्यः शोषेसु नायमथैः
समर्थः । मयल्लिकत्वमथः सप्तमाया स्तेजोवायुवर्जज्यः, सेनापतिरत्नत्वं गाथापतिरत्नत्वं वाहंकिरत्नत्वं पुरोहितरत्नत्वं स्त्रीरत्नत्वं सेवं जैव

ए पट्ठोए शेरइयत्ता तित्थयरत्ते तहा भाणिं । सत्तरप्पमपुठ्ठोशेरइएणं भंते पुच्छा । हेगीतम जिम रत्नप्रमापृथिवीना नारकीने तीर्थंकरपणी कळी
तिम कटिणी शकंरपमा पृथिवीना नारकीनी हेभगवन् प्रश्न । गोयमा षोइण्ठे समठे एवं जाव अहेसत्तमाएथि तिरियमणएहिंतो पुच्छा । हेगीतम
एप्रथं समर्थं नही इम जालंगे सातमी तांइ पिणएवे तिरियं मनुष्यणी चक्रवत्तंथाय प्रश्न । गोयमा षोइण्ठे समठे । हेगीतम एप्रथं समर्थं नही । भवण
पति वाणमतंर जोयसिय वेमाणिपुहिंतो पुच्छा । भवनपती वाणव्यत्तर णोतिणी वैमानिकणी आयो चक्रवत्तं एवे । प्रथे० ल० प्रथे० नो ल० ।
हेगीतम कोइलाभे कोइ नलाभे । एवं वलदेवत्तेवि शवरं सत्तरप्पम पुठ्ठो शेरइएहिंवि लभेजा एव वासुदेवत्तं दीहितो पुठ्ठोहिंतो वेमाणिपुहिंतो
अणुत्तरोववाइयवज्जोहिंतो सेसेसु । इम वलदेवतो पिण कटिणी एतलोविशेष शकंरपमा पृथिवीना नारकीणी पिण एवे इम वासुदेव दीय नरकएथि
वीथो वैमानिकणी अनुत्तरवर्जिने शेष सर्वथा नकथी वासुदेव थाय । षोइण्ठे समठे मळियत्तं अहेसत्तमाएहिंतो तेउ वाउ वज्जोहिंतो । एप्रथं समर्थं
नही मयल्लोकराजा हिवे सातमीथी जपजे तेउ वाउ वर्जिने जपजे । सेणावइरयणत्तं गाथापइरयणत्तं वहुइरयणत्तं पुरोहियरयणत्तं इत्थिरयणत्तं
वि एवंचेव । सेनापतिरत्न गाथापतिरत्न वाहंकीरत्न पुरोहितरत्न स्त्रीरत्न इमडोण जपजे । एप्रथं अणुत्तरोववाइयवज्जोहिंतो । ए विशेष अनुत्तरविमा

॥ टीका ॥

॥ म॥

॥ अ०

॥ भा

रज्य निरन्तरं यावदीशानात्, सर्वत्र विधिवाक्ये अत्येगइए लजेज्जा अत्येगइए नो लमेज्जा इति वक्तव्यं, प्रतिषेधे नो इण्ठे समठे इति । तदेव मुक्तानि द्वाराणि, सम्प्रति उपपातगतं किञ्चिद्वक्तव्यमस्तीति तदभिधित्सुराह-अह जते । इत्यादि ॥ तथेति परप्रश्ने ॥ असंजयजवियदव्वदेवाण मिति ॥ असंयता श्रवणपरिणामज्ञान्याः ज्ञाया देव्यत्वयोग्या अतएव द्रव्यदेवाः समासश्चैवं-असंयताश्च ते ज्ञव्यद्रव्यदेवाश्चाऽसंयतज्ञव्यद्रव्यदेवाः, तत्रैके प्राहुरेते किलाऽसंयतसम्यग्दृष्टयो देवेपूत्यादात् उक्तंच किलैवमागमे-अणुव्यमहव्वएहिं बालतवोकामनिज्जराएय । देवाउयनिबधइ सम्महि

नवरं अणुत्तरोववाडयवज्जेहिंतो, आसरयणत्तं हत्थिरयणत्तं च रयणप्पज्जात्तं निरंतरं जाव सहस्सारी अत्ये गतिए लजेज्जा अत्येगतिए नो लजेज्जा । चक्करयणत्तं चम्मरयणत्तं दंढरयणत्तं छत्तरयणत्तं मणिरयणत्तं असिरयणत्तं कागिणिरयणत्तं एएसिं असुरकुमारेहिंतो आरद्धं निरंतरं जाव ईसाणात्तं सेसेहिंतो नो इण्ठे समठे । अह जते ! असंजयजवियदव्वदेवाणं अविराहियसंजमाणं विराहियसंजमाणं अविराहियसंजमा २ णं

नवरमनुत्तरोपपातिकवर्ज्यैः, अश्वरत्नत्वं हस्तिरत्नत्वं च रत्नप्रजातो निरन्तरं यावत्सहस्रारी ऽस्त्येकको लभेतास्त्येकको नो लजेत । चक्ररत्नत्वं चमररत्नत्वं दण्डरत्नत्वं छत्ररत्नत्वं मणिरत्नत्वमसिरत्नत्वं काकिणिरत्नत्व मेतेषामसुरकुमारेभ्य आरज्य निरन्तरं यावदीशानात् शेषेभ्यो नायमर्थः समर्थः । अथ जदन्त । असंयतज्ञविकद्रव्यदेवानामविराधितसंयमानां विराधितसंयमानां अविराधितसंयमासंयमानां विराधित

न वर्ज्ये । आसरयणत्तं हत्थिरयणत्तं रयणप्पभाओ निरंतरं जाव सहस्सारी । अश्वरत्नं गजरत्नं रत्नप्रभाथी निरन्तरं जालगी सहस्सारपर्यन्त । अत्ये गइए ल० अत्ये० नो ल० । कोइ रत्नं ऊपजै कोइ न ऊपजै । चक्करयणत्तं छत्तर० चम्मर० दंढर० असिर० मणि० कागिणिरयणत्तं । हिंवे चक्करत्नं छत्र० चमं दण्डं खड्गं मणिं कागणीरत्नं ७ । एतेसिं असुरकुमारेहिंतो आरद्धं निरंतरं जाव ईसाणाओ उववाओ सेसेहिंतो । ए सर्वं असुरकुमारयो आरंभी निरन्तरं जालगी-ईशानयो ऊपजै बीजायो न ऊपजवानो । योइण्ठे समठे । एअर्थं समर्थं नही । अहभंते असंजय भविद्वदेवाणं अविराहियसंजमा

छीयजोमीवी ॥ १ ॥ तदयुक्तं-यतो भीषागुत्कृष्टत उपरितनयैर्धयकेषूपपातो वक्ष्यते सम्यग्दृष्टीना तु देशविरतानामपि न तत्रोपपाताऽस्ति देश
विरतिश्रावकाणामप्यभ्युतादूहंमगमात्, नाप्येते निष्कवा स्तेषामिहैव भेदेनाभिधानात् तस्मा न्निध्यादृष्टय एवाप्रव्याजव्या य अमशगुणाचारिणो
निरिलसमाचार्यनुष्ठानयुक्ता द्रव्यलिङ्गधारिणो ऽस्यतज्जव्यद्रव्यदेवाः प्रतिपत्तव्याः, ते पीडासिलकेवलान्कियाप्रज्ञावत उपरिगैवेयकेषूत्पद्यन्त एवे
ति असंयताश्च ते सत्यनुष्ठाने चारित्रपरिणामशून्यत्वात्-अविराहियसंजमाणमिति ॥ प्रज्ज्याकालादारज्या जगन्चारित्रपरिणामाना सञ्ज्ञा संप्रवृ
नकपायसामर्थ्यात् प्रमत्तगुणस्थानकवशात् वा स्वल्पमायादिदोषसम्भवेप्यनाचरितसर्वथावरणोपघातानामित्यर्थः, तथा ॥ विराहियसजमाणांति
॥ विराधितः सर्वात्मना खलितो न पुनः प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्या भूयः संधितः संयमो ये स्ते विराधितसयमा स्तोपा ॥ अविराहियसंजमासजमाणां
ति ॥ प्रतिपत्तिकालादारज्याखलितदेशविरतिपरिणामाना श्रावकाणां ॥ विराहियसंजमासंजमाणमिति ॥ विराधितः सर्वात्मनोऽसंक्रितो न
पुनः प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्या पुनर्नवीकृतः संयमासंयमो ये स्ते विराधितसयमासंयमा स्तपा मसन्निनां मनोलब्धिरहितानामकामनिर्जरावतां तथा
॥ तावसाणति ॥ परिश्रुतितपत्राद्युपभोगवतां बालतस्विना तथा ॥ कंदर्पियाणांति ॥ कन्दर्पः परिहासः स एवामस्ति तेन चाये चरति ते कंद
र्पिकाः कंदर्पिका व्यवहारत शरणवन्त एव कंदर्पिकीकुच्यादिकारका चक्षन्-कंदर्पेकुक्षुर्द्वय दवसीलेयाक्षिसाहणकरेय । विरुहाविंतोयपर कंद

विराहियसंजमार णं असन्नीणं तावसाणं कंदर्पियाणं चरगपरिहायगाणं किहिसियाणं तिरिच्छीयाणं

सयमासंयमानामसन्निना तपस्विनां कान्दर्पिकाना चरकपरिहाजकाना किहिरापिकाना तिरथा आजीविकानामाजियोगिकानां खलिङ्गिना

यं विराहियसजमाण अविराहियसजमासजमाणं । अथ हेमगवन् असंयत दीक्षापाले भावशून्य देवताने योग्य ते द्रव्य कश्चिदे नथी विराध्योसयम
जिणे विराधनाकोधौ सयमने विपै जणेनथो विराध्या आवकनीविरति जेणे । विराहियसजमासजमाणं असन्नीणं तावसाण कंदर्पियाण चरगपरि
हायगा णकिविशिसियाण तिरिच्छीयाण । विराधकसंयमो णसन्नी मनोलब्धिरहित अकाम निर्जराना धरणहार तापस फल फूल योग्यव्यवहार चारित्र्यत्व

प्यंजावणकुण्ड ॥ १ ॥ कहकहकहसहस्रं कंदप्पोअणिहयायउल्लावा । कंदप्पकहाकहणं कंदप्पुवएससंसाय ॥ २ ॥ सुमनयणवयणदसण च्छेदेहिं
 करपादयकसमाईहिं । तंतंकरेइजहजह हसइपरोअत्तणाअहसं ॥ ३ ॥ बीयाकुकुत्तुपुणतं जंपइजेणहससएलोत्तं । गाणाविहजीवत्ते कुट्टइसुहत्तरए
 चेव ॥ ४ ॥ जासइदुयंगच्छएय दरिउगोविसोसरएसव । दवुंकुणइकारी फुहइवळित्तयदप्पेणं ॥ ५ ॥ वेसवयणेहिहासं जणयंतोअप्पणोपरिं ॥ ६ ॥
 अहहासणोत्तिज्जन्इ घयणोवळलोनियच्छन्तो ॥ ६ ॥ सुरजालमाइएहिं तुविस्सहयंकुणइतविहजणस्स । तेसुयविस्सहइयंसु यंआहदुक्कहत्तसुं ॥ ७ ॥
 णोसंजुत्तविए सुअप्पसत्थासुजावणकुणइ । सोतविहेसुगच्छइ सुरेसुजइत्तचरणहोणो ॥ ८ ॥ तेषां कन्दर्पिकाणां ॥ चरिणपरिच्छाययाणति ॥ चरकपरि
 ब्राजका घावित्तैत्तोपजीविन स्तिदक्किनः, अथवा चरकाः कच्छोटकादयः परिव्राजकाः कपिलमुनिसूनवः चरकाश्च परिव्राजकाश्च तेषां, तथा ॥
 किट्ठिसियणंति ॥ किट्ठिवणं पापं तदस्ति येया ते किट्ठिवा स्तेच व्यवहारत श्रणं तएव ज्ञानाद्यवणवादिनः, उक्तञ्च-नाणस्सकेवलीणं धम्माय

रियाणसव्वसाहूणं । माईअवनवाई किट्ठिसियंजावणकुणइ ॥ १ ॥ कायावयायतेच्चिय तेचेवपमायअप्पमायाय । मोक्खोहिगारियाणं जोइसजोणी
 हिंकिक्कज्जं ॥ २ ॥ एगंतरमुप्पाए अन्नोत्ताचरणसादुवेणहपि । केवलदंसणनाणाण मेगकालेवएगत्तं ॥ ३ ॥ जच्चाईहिंअवनं विहसइवहइनयावि
 चववाए । अहिउत्तिहप्पेही पगासवाईअणणुकूलो ॥ ४ ॥ अविस्सहणातुरियगई अणाणुवत्तीएअवगुरूणंपि । खणमत्तपीइरोस गिहवच्छलगायसंच
 इया ॥ ५ ॥ गूहइआयसहावं पायइगुणेपरस्ससतेवि । चोरोवसव्वसकी गूढायारोवितहज्जासी ॥ ६ ॥ तेषां ॥ तिरिच्छियाणंति ॥ तिरिश्चां गवादी
 नां देशविरतिजाजां ॥ आजीवियाणंति ॥ आजीविकाः पापणकविशेषाः गोसालमतानुसारिणः, अथवा आजीवंति ये अविवेकतो लब्धिपूजाख्या
 तिति श्रणदीन्याजीविकाः तेषां ॥ आज्ञियोगियाणति ॥ आज्ञियोजन विद्यामंत्रादिज्ञिः परेषां वशीकरणादिअज्ञियोगः स च द्विधा-यदाह-दुविहो
 सलुअज्ञिउगो दवेजावेयहोइनायद्वो । दव्वमिहोतिजोगा विज्जासंतताइजावंसि । सोस्ति येषां ते नचा चरंति जेते अज्ञिउगिका आज्ञियोगिका

वा, ते व्यवहारत शरणागत एव मंत्रादिप्रयोक्तारः' उक्तञ्च-कातुयभूदकम् पसिषापसिषेनिमित्तमाजीवी । इदिरससायगुरुते अन्नियोगंभावणं
कुण्ड । कीतुफं सौजाग्याद्यर्थे स्तपनभूतिकर्मववितादिभूतिदानं प्रश्नाप्रश्नस्वप्रविद्यादि ॥ सलिंगीणमिति ॥ रणोहरणादिसापुलिंगवतां किं वि
धानामित्याह-दंसणवावन्तगाणांति ॥ दर्शनं सम्पन्नं व्यापनं ज्ञप्तं येषां ते तथा तेषां निम्नवानामित्यर्थः ॥ देवजोगेसु उववज्जमाणाणति ॥ अनेन

आजीवियाणं आजीवगियाणं सलिंगीणं दंसणवावन्तगाणं देवलोगेसु उववज्जमाणाणं कस्स कहिं उववान्
पन्नत्तात्त ? गोयमा ! असंजयन्नवियदब्बदेवाणं जहन्नेणं जवणवासीसु उक्कोसेणं उवरिमगेवेज्जगेसु, अवि
राहियसंजमाणं जहन्नेणं सोहम्मे कप्पे उक्कोसेणं सव्वठसिद्धे, विराहियसंजमाणं जहन्नेणं जवणवासीसु

दर्शनव्यापनानां देवलोकेषूपस्थमानानां कस्य कौत्पादः प्रज्ञप्तः ? गीतम् । असंयतप्रविकल्पदेवानां जघन्येन जवनवासिषु उत्कर्षत उपरि
मग्नेवेयकेष्वविराधितसंयमानां जघन्येन सौधर्मे कल्पे उत्कर्षतः सर्वार्थसिद्धे, विराधितसंयमानां जघन्येन जवनवासिषु, उत्कर्षतः सौधर्मे क

पणे ॥ कन्दप्य कुकुण्ड दवशीलेयापि साहचरकरेवा विन्हाविन्तीयपरं कन्दर्पभायणं कुण्डप्य चरक त्रिदण्डोयादिक कोठाधारी व्यवहारे चरित्रधारी पिण
ज्ञानादिकनी भवर्षवाद् किल्विषीयामाणस केवलीणं धम्मारायिय अवसाहणं माइणाणं अवणवाकिविसियं भावणं कुण्ड । आजीवियाणं अभिभोगाणं
दंसणभट्टाण देवेसु उववज्जमाणाणं कस्स २ कहिं २ उववाओ पं० । अभिभोग विद्या मन्वादि यदाह दुविहीखलुअभिभोगो दवेभावेअहोइनायव्वो ।
दव्वमिहीतिजायोगा विज्जामतायभावव्वो ॥ १ ॥ उक्तञ्च काओयभूदकम् पसिषापसिषेनिमित्तमाजीवि रितिरससायगुरुते अभिभोगंभावणं कुण
ड ॥ २ ॥ रजोहरणादिबेवना धरणहार सम्यक्त्वं पामी अष्ठयाने निहव इत्यादि पददेवताने विवै ऊपजतीयकौ अनेरागते थया अव्यवसायपणे उ
पजे तेकिहां २ ऊपजे ते कहो इम पूछा कहै । गोयमा असंजय भवियदब्बदेवाणं जहन्नेणं भवणवासीसु उ० । असंयतभावो पूज्यदेवता चवीने
जघन्ये भवनपतीमाहि ऊपजे । उवरिमगेविज्जएसु अविराहियसंयमाणं । उत्काष्ट उपरिवा ग्रैवेयकतांइ ऊपजे अविराधितसंयमना धणी । जह०

दाह-विराधितसंयमाना सुत्कर्षण सौधर्म कल्पे इति यदुक्तं तत्क्षणं घटते द्रौपद्याः सुकुमालिकाश्रवे विराधितसंयमाया अपि ईशानकल्पे उ
त्पादश्रवणात्, नैपदोप स्रस्याहि संयमविराधना उत्तरगुणविषया वक्रुज्ञात्वमात्रकारिणी न मूलगुणविराधना सौधर्म उत्पाद श्र प्रज्जुततरसंयमवि
राधनायां जवति यदि पुनर्विराधनामात्रमपि सौधर्मोत्पत्तिकारण स्यात् तदा वक्रुज्ञादीना सुत्तरगुणादिप्रतिषेवावतां कथमच्युतादिपूतपति रूप
पद्यते कथञ्चि द्विराधकत्वा तेषा मिति, असंज्ञोदेवेपूतपद्यते इत्युक्तं, सचायुपाडति, तदायुर्निरूपयति-कडविहेणमित्यादि ॥ व्यक्तं ॥ नवरमस
न्निघ्राउएति ॥ असंज्ञीसन् यत्परजवयोग्यमायु बध्नाति तदसंज्ञायुः ॥ नेरइय असन्नियाउएति ॥ नैरयिकप्रायोग्यमसंज्ञायु नैरयिकासंज्ञायुरेव स

ह्लिसियाणं जहन्नेणं सोहम्मे कप्पे उक्कोसेणं लंतए कप्पे, तिरिच्छियाणं जहन्नेणं जवणवासीसु उक्कोसेणं
सहस्सारे कप्पे, आजीवियाणं जहन्नेणं जवणवासीसु उक्कोसेणं अश्रुए कप्पे । एवं आज्जिउग्गाणवि ।
सलिंगीणं दंसणवावस्सगाणं जहस्सेणं जवणवासीसु उक्कोसेणं उवरिमगेवेज्जएसु । कतिविहेणं जंते ! एस
न्नियाउए पस्सत्ते ? गोयमा ! चउविहे एसन्नियाउए पस्सत्ते, तंजहा-नेरइयएसन्नियाउए जाव देवएस

धर्म कल्पे उत्कर्षतो लान्तके कल्पे । तिरश्चां जघन्येन जवनवासिपूत्कर्षेण सहस्सारे कल्पे । आजीविकानां जघन्येन जवनवासिपूत्कर्षेणाच्युते
कल्पे । एवमाज्जियोगिकानामपि । खलिङ्गिनां दर्शनव्यापन्नानां जघन्येन जवनवासिपूत्कर्षेणोपरिमग्नैवेयकेषु । कतिविधं जदन्त ! असं

ज्ञानादि अवर्णवाद जघन्य सौधर्म उत्कृष्ट । लंतएकप्पे तिरिच्छियाणं जह० भवणवासीसु उ० । लान्तकमाहि तिर्यंच जघन्ये भवनपतीउत्कृष्ट । सह
स्सारिकप्पे आजीवियाणं जह० भवणवासीसु उ० । सहस्सारमाहि पाषण्डो गोशालादि जघन्ये भवनपतीमाहि उत्कृष्ट । अश्रुएकप्पे एवं अभिभोगा
णविसलिंगीणंवा दंसणभङ्गाणं जह० भवणवासीसु उ० । अच्युतमाहि इम अभियोग सलङ्गी भेषधारी सम्यक्त्वथी अष्टने जघन्ये भवनपती उत्कृष्ट ।
उवरिमगेविज्जएसु कडविहेणं भते असण्णियाउए प० । ऊपरिला येयेयक तादे ऊपजे केतलेभेदे हेमगवन् अससौनी आज्जो कल्लो । गोयमा चउवि

દેવતા દત્તગ્રાપિ યથાધ્યવસાયમુત્પાદો જવતીતિ પ્રતિપાદિતં ॥ વિરાહિયસંજમાણં જહન્નેણં જવણવાસીસુ ઉક્તોસેણં સોહમ્ને ઉતિ ॥ અગ્ર કશિ

ઉક્તોરોણં સોહમ્ને કપ્પે, અવિરાહિયસંજમાસંજમાણં જહન્નેણં સોહમ્ને કપ્પે ઉક્તોસેણં અશ્ણુપુ, વિરાહિય
રાંજમાસંજમાણં જહન્નેણં જવણવાસીસુ ઉક્તોસેણં જોહસિપુ, અસન્નીણં જહન્નેણં જવણવાસીસુ ઉક્તો
સેણં વાણમંતરેસુ, તાવસાણં જહન્નેણં જવણવાસીસુ ઉક્તોસેણં જોહસિપુ, કંદપ્પિયાણં જહન્નેણં જવણ
વાસીસુ ઉક્તોસેણં સોહમ્ને કપ્પે, ચરગપરિહ્વાયગાણં જહન્નેણં જવણવાસીસુ ઉક્તોરોણં બજ્જલોગે કપ્પે, કિ

લપે, જવિરાધિતસંયમાસયમાનાં જઘન્યેન સોધર્મે કલપે ઉત્કર્ષતો ડચ્ચુતે । વિરાધિતસંયમાસયમાનાં જઘન્યેન જવનવાસિપુ ઉત્કર્ષતો જ્યો
તિક્કેપુ । અસન્નીનાં જઘન્યેન જવનવાસિપુ ઉત્કર્ષતો વાનવ્યક્તરેપુ । તપસ્વિના જઘન્યેન જવનવાસિપુ ઉત્કર્ષેણ જ્યોતિક્કેપુ । કાન્દર્પિકાણાં
જઘન્યેન જવનવાસિપુ ઉત્કર્ષતઃ સોધર્મે કલપે । ચરકપરિહ્વાજકાનાં જઘન્યેન જવનવાસિપુ ઉત્કર્ષેણ બ્રહ્મલોકે કલપે । કિલિવપાના જઘન્યેન સો

સોહમ્ને કપ્પે ઉત્કર્ષતો ૩૦ । જઘન્યે સોધર્મે દેવલોકે ઉપજે । સત્ત્વગુણિયે વિરાહિયસંજમાણ જહ ૦ । જવણવાસીસુ ૩૦ । ઉત્કર્ષત સર્ગાર્થસિય તાદ વિરાધિતસંજમા
ધર્મો । જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ । જઘન્યે જવનપતિ હવે । સોહમ્ને કપ્પે અવિરાહિયસંજમા સંજમેણં । ઉત્કર્ષતે સોધર્મે જપજે અવિરાધિતસયમા
સંયમના ધર્મો । જહ ૦ સોહમ્ને કપ્પે ૩૦ । જઘન્યે સોધર્મે જપજે । પ્રસુતે કપ્પે વિરાહિય સંજમાસંજમેણં । ઉત્કર્ષત અશ્ણુપુ જપજે વિરાધિતસંયમાસયમા
ધર્મો । જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ । જઘન્યે જવનપતિમાહિ જપજે । જ્યોતિસિપુ અસન્નીણં જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ । જ્યોતિધોમાહિ પ્રસન્ની જઘન્યે મ
વનપતોમાહિ ઉત્કર્ષતે । વાણમંતરેસુ તાવસાણં જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ । વાનવ્યક્તર તાપસ જઘન્યે જવનપતિમાહિ ઉત્કર્ષત । જોહસિપુ કંદપ્પિયાણ
જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ । જ્યોતિધોમાહિ કાન્દર્પીની કુપેઠાના ધર્મો જઘન્યે જવનપતિમાહિ ઉત્કર્ષત । સોહમ્ને કપ્પે ચરગપરિહ્વાયગાણં જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦
સીમુ ૩૦ । સોધર્મે પરકપરિહ્વાજક જઘન્યે જવનપતિમાહિ ઉત્કર્ષત । બમ્લોપકપ્પે કિલિવપાણં જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ જહ ૦ । બ્રહ્મદેવલોકમાહિ કિલિવપાણે

मुत्कर्षतः पत्न्योपमासंख्येयज्ञानमित्यर्थः, अत्रापि पत्न्योपमासंख्येयज्ञानो मिथुनकनरानाश्रित्य प्रतिपत्तव्यः ॥ देवालयं जह नैरइयाउमिति ॥ देवा
संख्यायु स्तथा वक्तव्यं यथा नैरयिकासंख्यायु जघन्यतो दशवषसहस्राणि उत्कर्षतः पत्न्योपमासंख्येयज्ञानप्रमाणं वक्तव्यमिति ज्ञातः ॥ एयस्सत्तं जं

यस्स असन्निष्ठाउयस्स जाव देवअसन्निष्ठाउयस्सय कयरे कयरेहिंतो अप्पावा ४ १ गोयमा ! सव्वत्थोवे
देवअसन्निष्ठाउ मणुस्सअसन्निष्ठाउ असंखेज्जगुणे तिरिक्कजोणियअसन्निष्ठाउ असंखेज्जगुणे णेरइ

यमुत्कर्षतः पत्न्योपमस्यासंख्येयं ज्ञानम् प्रकरोति । तिर्यग्योनिकायुः प्रकुर्वन् जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः पत्न्योपमस्यासंख्येयं ज्ञानं प्रकरोति ।
एवं मनुष्यायुरपि । देवायुर्यथा नैरयिकायुः । एतस्य भदन्त ! नैरयिकस्यासंख्यायुषो यावद्देवासंख्यायुषश्च कतरे कतरेज्यो ऽल्पा वा ? गौ
तम ! सर्वस्वोको देवासंख्यायु मनुष्यासंख्यायुरसंख्येयगुणम् । तिर्यग्योनिकासंख्यायुरसंख्येयगुणं । नैरयिकासंख्यायुरसंख्येयगुणम् ॥ इति श्री

जोणियाउयपि पकरेमाने जहणंणं अंतोमुहूर्तं उ० । जघन्य १० हजारवर्षं रत्नप्रमाने पहिले पाथडै अनै उत्कृष्ट पत्न्योपमनी असंख्यातमीभाग आउ
खोकरे ए रत्नप्रमाना चौथा पाथडाना मध्यस्थितिनो अपेक्षाये तिर्यंचनो आजखो वारतेथके जघन्य अन्तर्मुहूर्तनो आउखोकरे उत्कृष्ट । पलिअोव
मस्स असंखिज्जइभागाउयंपि पकरेइ एवं मणुआउयंपि देवाउय जहा णेरइयाउयं । पत्न्योपमनो असंख्यातमीभाग युगलियाना तिर्यंचनी अपेक्षाये
इणपरे मनुष्यनो पिण आजखोकरे देवतानो आजखो नारकीनीपरे जाणिवो । एएसिणं भते णेरइयअससिआउयाणं जाव देवअससिआउया
णय कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ । एह हेभगवन् नारकी असज्जनो आजखो जांतगी देवतानो आजखो वाधे ए ४ आजखामांइथकी किहां २ थी
थोडा वणांइवे । गोयमा सव्वत्थोवा देवअससि आउए मणुअससि आउए असं० । हेगौतम सर्वथोडो असन्नीदेवता आजखाना करणहार तेह
थो मनुष्य आजखाना करणहार असंख्याताछै । तिरिक्कजोणिय अससि आउए असं० णेरइयअससि आउए असं० । तेहथी तिर्यंचनो निकन
आजखाना करणहार असन्नी असंख्यातगुणा तेहथी नारकीना आजखाना बन्धनहार असंख्यातगुणा ॥ पणवणाए अंतकिरियानामं बीसइमं पयं

न्यान्पि इहासंज्ञायुरसंज्ञवस्थानुपमानमप्युच्यते, नचेद मत्र प्रकृतमत स्तत् कृतलक्षणसंबंधविशेषनिरूपणार्थमाह-असन्तीत्यादि ॥ व्यक्तं न वरं ॥ पकरेइ इति ॥ बध्नाति ॥ दसवाससहस्राइति ॥ रत्नप्रज्ञाप्रथमप्रस्तटमधिकृत्य ॥ उक्कोसेणं पलिउवमस्स असखेज्जइजागं इति ॥ एतद्वत् प्रज्ञाचतुर्थप्रतरे मध्यमस्थितिक नारकमाश्रित्य प्रथमप्रस्तटे हि जघन्या स्थितिर्दशवर्षसहस्राणि उत्कृष्टा नवतिसहस्राणि, द्वितीये दशलक्षाणि जघन्या उत्कृष्टा नवतिर्लक्षाणि, एषेव तृतीये जघन्या उत्कृष्टा पूर्वकोटी, एषेव चतुर्थे जघन्या उत्कृष्टा सागरोपमस्य दशजाग, ततोत्र पत्योप मासख्येयजागो मध्यमा स्थितिर्भवति, तिर्यंगसूत्रे पत्योपमासङ्ख्येयजागो मिथुनकतिरिश्चोधिकृत्य ॥ एवं मणुपाठ्यं ॥ इति जघन्येनांतर्मुहूर्तं

निष्ठाउए । असन्तीणं जंते ! जीवे किं णेरइयाउयं पकरेइ जाव देवाउयं पकरेइ ? गोयमा ! णेरइयाउ यंपि पकरेइ जाव देवाउयं पकरेइ । णेरइयाउयं पकरेमाणे जहन्नेणं दसवाससहस्राइं उक्कोसेणं पलिउ वमस्स असखेज्जइजागं पकरेइ । तिरिक्कजोणियाउयं पकरेमाणे जहन्नेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं पलिउ वमस्स असखेज्जइजागं पकरेइ । एवं मणुस्साउयंपि । देवाउयं जहा नेरइयाउयं । एयस्सणं जंते ! णेरइ

इयायुः प्रज्ञप्त ? गौतम । चतुर्विंशमसंज्ञायुः प्रज्ञप्तम् । तद्यथा-नैरयिकासंज्ञायुः यावद्देवासंज्ञायुः । असंज्ञी जदन्त । जीवः किं नैरयिकायुः प्रकरोति यावद्देवायुः प्रकरोति ? गौतम । नैरयिकायुरपि प्रकरोति यावद्देवायुरपि प्रकरोति । नैरयिकायुः प्रकुर्वन् जघन्येन दशवर्षसहस्रा

वे असंज्ञिआउए प० तं० । हेगौतम चारभेदे कक्षां ते कहैछै-नेरइय असंज्ञिआउए जाव देवअसंज्ञिआउए । नारकी असन्तीनो आजखी इम जा बगे देवता असन्तीनोआजखी । असंज्ञीयं भते जीवे किं णेरइयाउयं करेइ जाव देवाउयं करेइ । असंज्ञी हेभगवन् नारकीनो आजखीकरी जांलग्गी देवतानी आजखी करै । गोयमा णेरइयाउयं पकरेइ जाव देवाउयंपि पकरेइ । णेरइयाउयं पकरेमाणे । हेगौतम नारकीनोआजखी करतीथको जां बगे देवतानी आजखी पिणकरै नारकीनो आजखी पिणकरै । जहन्नेणं दसवाससहस्राइं च० पलिउवमस्स असखिज्जइजागं पकरेइ तिरिक्क

शरीराणि प्रज्ञप्तानि मया अभ्यैश्च शेषै स्तीर्थकृद्भिः तान्येव नामत आह-उरालिए इत्यादि ॥ उदारं प्रधानं प्राधान्यं तीर्थकरगणधरशरीराण्यधि-
कृत्य ततोन्मस्या नुत्तरशरीरस्या प्यनन्तगुणहीनत्वात्' यद्वा उदारं सातिरेकयोजनसहस्रमानत्वात् शेषशरीरापेक्षया बृहत्प्रमाणं बृहत्तयास्य
वैक्रियं प्रति जवधारणीयसहजशरीरापेक्षया द्रष्टव्या' अन्यथा उत्तरवैक्रियं योजनलक्षमानमपि लभ्यते उदारमेव औदारिक विनयादिपांठादिक
ण्, तथा विविधा विशिष्टावा क्रिया विक्रिया तस्यां जवं वैक्रियं, तथाहि-तदेकं जूत्वा अनेकं जवति अनेकं जूत्वा एकं, तथा अणुजूत्वा मह
जवति महजूत्वा अणु, तथा खचरं जूत्वा जूमिचरं जवति जूमिचरं जूत्वा खचरं च' तथा दृश्यं जूत्वा अदृश्यं जवति अदृश्यं जूत्वा दृश्यमि-
त्यादि । तच्च द्विविधमौपपातिकं लब्धिप्रत्ययं च तत्रौपपातिकमुपपातजन्मनिर्मितं तच्च देवनारकाणां लब्धिप्रत्ययं तिर्यङ्मनुष्याणां ॥ तथाहा
रइति ॥ आहारकं चतुर्दशपूर्वविदां तीर्थकरस्यातिदर्शनादिकतथाविधप्रयोजनोत्पत्तौ सत्यां विशिष्टलब्धिवशादाह्रियते निवर्त्यते इत्याहारकं
" कद्वहुलमितिवचना त्कर्माणि पुञ् यथापादहारकइत्यत्र उक्तञ्च-कज्जंमिसमुप्पन्ने सुयकेवलिसाविसिठलट्ठीए । जंसत्यआहारिज्जइ जणितंआहा
रगंतंतु ॥ १ ॥ कार्येचेदं-पाणिदयरिद्धिदंसण सुहुमपयत्यावगहणहेउवा । संसयवोच्छेयत्थं गमणंजिणपादमूलंमि ॥ २ ॥ तच्च वैक्रियशरीरापेक्षया
अत्यन्तशुभ्रं स्वच्छस्फटिकशिलेव शुभ्रपुद्गलसमूहघटनात्मकं ॥ तेजइति ॥ तेजं तैजस स्तेजःपुद्गलानां विकार स्तैजसविकारे इत्यण् तत ऊप्स

जंते ! शरीरया प० ? गो० ! पंच शरीरया पञ्चज्ञा, तंजहा-उरालिए वेउल्लिए आहारए तेयए कम्मए ५ ।

पुद्गलचयनं शरीरसंयोगो । द्रव्यप्रदेशाल्पबहु शरीरावगाहनाल्पबहुत्वम् ॥ १ ॥ कति जदन्त । शरीराणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम । पञ्च शरीरा
णि प्रज्ञप्तानि' तद्यथा-औदारिकं वैक्रियं तैजसमाहारक कर्मणं । औदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । पञ्चविधं प्रज्ञ

केतना हेमगवन् शरीर कक्षा । गोयमा पंचशरीरा प० त० । हेगौतम ५ शरीरकक्षा ते कहेल्लै-ओरालिए वेउल्लिए आहारए तेयए कम्मए ।
औदारिक वैक्रिय आहार तैजस कर्मण ५ । ओरालियशरीरेणं भंते कइविहे प० । औदारिकशरीर हेमगवन् केतलेभेदे कक्षा । गोयमा पंचविहे

ते । इत्यादि ॥ न यदसंख्यायुपोत्पन्नत्वं तदसंख्यदीर्घत्वे प्रतीत्य ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां विंशतितमं पदं समाप्तम् ॥ २० ॥
 व्याख्यातं विंशतितमं पदं इदानीं मेकविंशतितममारभ्यते-अस्यचायमभिसम्बन्ध इष्टानन्तरपदे गतिपरिणामविशेषोक्तक्रियारूपपरिणाम उक्तः
 इहापि गतिपरिणामविशेष एव शरीरस्य संस्थानादिनिरुक्तादिगतिपूत्पन्नानां प्रतिपाद्यते इति तत्र चैयमधिकारगाथा-विहिसंठाणप्रमाणे इत्या
 दि ॥ प्रथमं विधयो जेदाः शरीराणां वक्तव्या स्तदनन्तरं स्थानानि ततः प्रमाणानि तदनन्तरं कतिज्यो दिग्ज्यः शरीराणां पुद्गलोपचयो जवती
 त्येवं पुद्गलचयनं वक्तव्यं ततः कस्मिन् शरीरे सति किं शरीरमवश्यंजावी त्येवरूपं परस्परं संयोगो वाच्यः, ततो द्रव्याणि च प्रदेशाश्च द्रव्यप्रदे
 शाः तेच द्रव्याणिच प्रदेशाश्च द्रव्यप्रयोगाश्च समानानामेकशेष इत्येकशेष, स्त्री रत्नवत्पुत्रवत् वक्तव्यं, किमुक्तं जवति द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया च
 पचानामपि शरीराणामल्पवहुत्वगन्निघातव्यमिति, ततः पचानामपि शरीराणां मवगाहनाविषयमल्पवहुत्वं वाच्यमिति गाथासंक्षेपार्थः, तत्र
 यथोद्देश निर्देश इति प्रथमतो विधिद्वारमभिधित्सु रादौ शरीरमूलजेदान् प्रतिपादयति-कश्चं जते । इत्यादि ॥ कति किंपरिमाणानि शमि
 तिवाक्यालंकारे, जदन्त । शीर्यते प्रतिघणं विशरारुजाव विजतीति शरीराण्येव शरीरकाणि तथा स्वार्थकः प्रत्ययः, जगवानाह-गीतम् । पञ्च

यश्चसन्निष्ठाउए चसंखेज्जगुणे ॥ इति पन्चवणाए जगवईए च्यंतकिरियापदं सम्पत्तं ॥ २० ॥
 विहिसंठाणप्रमाणं पोग्गलचिणणासरीरसंजोगो । दव्वपदेसप्पवज्जं सरीरज्जंगाहणप्पवज्जं ॥ १ ॥ कतिणं

रामचन्द्र गणि शिष्य नानकचन्द्र विरचिते प्रज्ञापनानुवादे न्तक्रियापदं विंशतितमं समाप्तम् ॥ २० ॥ विधिसंस्थानप्रमाण

सम्पत्तं ॥ इति प्रज्ञापना सिद्धान्तमाहि अन्तक्रियानामै वोसमोपद कट्ठी तीजोणार कट्ठी ॥ २० ॥ विहिसंठाणप्रमाणे पुग्गलचिणणासरीरसं
 योगो । दव्वपदेसप्पवहु सरीरभीगाहणप्पवहुं ॥ १ ॥ शरीर ५ भेद संस्थानप्रमाणे तिवारपट्ठी कट्ठिटि स शरीरने पुद्गलने उपचय हुवे पुद्गलनो आवि
 यी कहिवो शरीरे कट्ठे शरीरे कहो आयसो द्रव्यप्रदेश द्रव्यप्रयोगयो अल्पवहुत्व पाचशरीरनी अवगाहनानी अल्प वहुत्व । कश्चं भते सरीरा पं० ।

दि ॥ श्रीदारिकशरीरमेकद्विविधतुःपञ्चेन्द्रियजेदा त्वज्जधा, एकेन्द्रियौदारिकशरीरमपि पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिहेकेन्द्रियजेदा त्वज्जविधं, पृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरमपि सूक्ष्मेतरजेदा द्विधा, पुनरेकैकं द्विधा पर्याप्तपर्याप्तजेदात्, एवमप्तेजोवायुवनस्पत्येकेन्द्रियौदारिकश

काड्यएगिंदियउरालियसरीरे जाव वणस्सडकाड्यएगिंदियउरालियसरीरे । पुढविकाइएगिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! कडविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! दुविहे पस्सत्ते, तंजहा—सुज्जमपुढविकायएगिंदियउरालियसरीरे य वाटरपुढविकायएगिंदियउरालियसरीरे य ! सुज्जमपुढविकायएगिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! दुविहे पस्सत्ते, तंजहा—पज्जत्तसुज्जमपुढविकाइयएगिंदियउरालियसरीरे य अपज्जत्तग

त्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । द्विविध प्रज्ञप्तं, तद्यथा—सूक्ष्मपृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरं च वाटरपृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरं च । सूक्ष्मपृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथा—पर्याप्तसूक्ष्मपृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरं चापर्याप्तसूक्ष्मपृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरं च । वाटरपृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरमप्येव चैव । एवं

हेगौतम पांचभेद कक्षा ते कहेक्के—पुढविकाइयएगिंदिय ओरालियसरीरे जाव वणस्सडकाइय एगिंदिय ओरालियसरीरे । पृथिवीकाय एकेन्द्रिय श्रीदारिकशरीर यावत् वनस्पतौकायिक एकेन्द्रिय श्रीदारिकशरीर । पुढवीकाइय एगिंदिय ओरालियसरीरेणं भंते कडविहे प० । पृथिवीकाय एकेन्द्रिय श्रीदारिकशरीर हेभगवन् केतलेप्रकारे कक्षा । गोयमा दुविहा प० त० । हेगौतम दोयभेद कक्षा ते कहेक्के—सुहुमपुढवीकाय एगिंदिय उरालिय । सूक्ष्मपृथिवीकायिक एकेन्द्रिय श्रीदारिकशरीर । वाटरपुढवीकाइय एगिंदिय उरा० । वाटर पृथिवीकाय एकेन्द्रिय श्रीदारिकशरीर । सुहुमपुढवीकाइया एगिंदिय ओरालियसरीरेणं भंते कडविहे प० । सूक्ष्मपृथिवीकाय एकेन्द्रिय श्रीदारिकशरीरनो हेभगवन् केतलोभेद कक्षा । गोयमा दुविहे प० त० । हेगौतम दोयभेदे कक्षा ते कहेक्के—पज्जत्तगसुहुम एगिंदिय उरा० । पर्याप्तसूक्ष्म पृथिवी एकेन्द्रिय श्रीदारिकशरीर । अपज्जत्तगसुहुम पुढवी

लिङ्गं जुंक्ता हारपरिणामनकारणं तद्वशाच्च विशिष्टतपः समुच्छलब्धिविशेषस्य पुंस स्त्रीबोलेश्यापि निर्भयः चक्षुच-सद्यस्सच-हसिद्वं रसाङ्गाहारपा
 कज्जगं च । तेयगलह्निनिमित्तं च तेयगं होडनायव ॥ १ ॥ कम्मसङ्कति ॥ कर्मयोगात् कामं किमुक्तं जयति कर्मपरिमाणत एवात्मप्रदेशः सद्य मे
 कीरनोरयत् अन्योन्यानुगताः संतः शरीररूपतया परिणमन्ता स्तो कर्मजं शरीरमिति, अतएवेतदन्यत्र कार्मणमित्युक्तं कर्मयोगविकारः कार्मणमि
 ति, तथाचोक्तं-कम्मविगारो कम्मण मच्चविहविचित्तकम्मनिप्पन्नं । सद्येसिसरीराणं कारणभूतामुणेयव ॥ १ ॥ अत्र ॥ सद्येसिमिति ॥ सर्वपापौदा
 रितादीनां शरीराणां कारणभूतं बीजभूतं कार्मणशरीरं न एतन्मूलसमुच्छिन्ने जवमप्यप्ररोहबीजभूते कार्मणं वपुषि शेषशरीरप्रादुर्भावः, इदं
 च कार्मणं शरीरं जन्तो गत्यन्तरसंक्रातौ साधकतमं करणं तथाहि-कर्मजेनेव वपुषा तैजससहितेन परिकरितो जन्तु मरणादेशमपहायोत्पत्तिदेशम
 न्निसर्प्यति, ननु यदि तैजससहितकार्मणवपुःपरिकरितो गत्यन्तरं संक्रामति तर्हि य गच्छन् प्रागच्छन् वा कस्मा न दृष्टिपथमवतरति? उच्यते-
 कर्मपुद्गलानां चातिसूक्ष्मतया चक्षुरादीन्द्रियागोचरत्वात्, तथाच परतीर्थिकैरप्युक्तं-अन्तराजवदेष्टोपि सूक्ष्मत्वान्नोपलभ्यते । नि-कामन्प्रविश
 न्वापि नाज्ञाधीनीयणादपीति ॥ १ ॥ सम्प्रत्योदारिकशरीरस्य जीवजातिजन्तवोवस्थाज्जेदत्तञ्च भेदानभिधित्सुराह-उरालियसरीरेणं जन्ते । इत्या

उरालियसरीरेणं जन्ते ! कइविहे पणत्ते ? गीयमा ! पंचविहे पणत्ते, तंजहा-एगिंदियउरालियसरीरे जाव
 पंचिंदियउरालियसरीरे । एगिंदियउरालियसरीरेणं जन्ते ! कइविहे प० ? गो० ! पंचविहे प०, तं०-पुढवि

तं तथाथा-एकेन्द्रियोदारिकशरीरं यावत्पञ्चोन्द्रियोदारिकशरीरम् । एकेन्द्रियोदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गीतम् । पंचविधं
 प्रज्ञप्तं, तथाथा-पृथिवीकायिकैकेन्द्रियोदारिकशरीरं यावद्वनस्पतिकायिकैकेन्द्रियोदारिकशरीरम् । पृथिवीकायिकैकेन्द्रियोदारिकशरीरं जद

प० तं० । हेगीतम पांचभेदे कक्षा तेषु हे-एगिंदियओरालियसरीरे जाव पंचिंदियओरालियसरीरे । एकोद्विय ओदारिकशरीर यावत् पंचेद्विय
 ओदारिकशरीर । एगिंदियओरालिय सरीरेणं जन्ते कइमिहे प० । एकोद्वियओदारिकशरीर हेमभवन् जेतलीस्थिति कइ । गीयमा पंचविहे प० तं० ।

रीराख्यपि प्रत्येकं-चतुर्विधानीति सर्वसङ्ख्यैकेन्द्रियौदारिकशरीराणि विंशतिधा, द्वित्रिचतुरिन्द्रियौदारिकशरीराणि प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तभेदात् द्विभेदानिः पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं द्विविधं तिर्यग्मनुष्यभेदात्, तिर्यग्पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं त्रिधा जलचरयलचर खचरभेदात्, जलचर

सुक्ष्मपुढविकाड्या एगिंदियउरालियसरीरे य । वादरपुढविकाड्यावि एवंचेव । एवं जाव वणस्सइकाड्या एगिंदियउरालियसरीरयत्ति । वेइंदियउरालियसरीरेणं जंते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! दुविहे प०, तंजहा—पज्जत्तावेइंदियउरालियसरीरे य अपज्जत्तावेइंदियउरालियसरीरेय । एवं तेइंदियचउरिंदियावि । पचिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! कतिविहे प० ? गो० ! दुविहे पस्सत्ते, तंजहा—तिरिक्खजोणियपचिंदिय

यावहनस्पतिकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरम् । द्वीन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथा—पर्याप्तद्वीन्द्रियौदारिकशरीरं चापर्याप्तद्वीन्द्रियौदारिकशरीरं च । एवं त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियौदारिकशरीरमपि । पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथा—तिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं च मनुष्यपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं च । तिर्यग्यो

एगिंदिय ओरा० । अपर्याप्त सूक्ष्मपृथिवीकायिक एकेन्द्रिय औदारिकशरीर । वायरपुढविकाड्यावि एवंचेव एवं जाव वणस्सइकाड्या एगिंदिय ओरा लियत्ते । पर्याप्ता वादरपृथिवीकायिक पिण इमहौज इम जांसगे वनस्पतीकायिक एकेन्द्रिय औदारिकशरीर । वेइंदिय ओरालियसरीरेणं भंते क इविहे प० । वेइंदिय औदारिकशरीरना हेभगवन् केतलाभेद कक्षा । गोयमा दुविहे प० तं० । हेगौतम दोयभेदे कक्षा ते'कहेकै—पज्जत्तग वेइंदिय उरा० । पर्याप्ता वेइंदिय औदारिकशरीर । अपज्जत्तग वेइंदिय उरा० । अपर्याप्ता वेइंदिय औदारिकशरीर । एवं तेइंदिय चउरिंदियावि पंचेदियावि । इम तेइंदिय चौरिंदिय पिण । पंचिंदियओरालियसरीरेणं भंते कइविहे प० । पचेइंदिय औदारिकशरीरना हेभगवन् केतलाभेद कक्षा । गोयमा दुविहा प० तं० । हेगौतम दोयभेद तेकहेकै—तिरिक्खपचिंदिय उरा० मणुस्स पचिंदिय उरा० । तिर्यच पंचेइंदिय औदारिकशरीर मनुष्य पचेइंदिय औदारिक

तिर्यक्पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं द्विविधं सम्बुद्धिमग्नं व्युत्क्रान्तिकर्मेदात्, एकैकमपि पुन द्विज्जेदं पर्याप्तापर्याप्तज्जेदात्, स्थल-तिर्यक्पञ्चेन्द्रियौ

उरालियसरीरे य मणुस्सपंचिंदियउरालियसरीरे य । तिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! कति विहे पस्सत्ते ? गोयमा ! तिविहे पस्सत्ते, तंजहा—जलयरतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरे य थलय रतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरे य खहयरतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरे य । जलयरति रिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! कतिविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते, सम्बुद्धिमजल यरपंचिंदियतिरिक्कजोणियोरालियसरीरे य गप्पवक्कातियजलयरपंचिंदिय० । सम्बुद्धिमजलयरतिरिक्कजो

निकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । त्रिविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा—जलचरतिर्यग्योनिकौदारिकपञ्चेन्द्रियशरीरं च स्थ लचरतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं च खचरतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं च । जलचरतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—सम्बुद्धिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं च गजं व्युत्क्रान्तिकजल

शरीर । पंचिंदिय उरा० सरीरेण भंते कद्विहे पं० तं० । तिर्यक्पंचेन्द्रिय औदारिकशरीरना हेमगवन् केतलाभेद कक्षा ते कहै । गोयमा तिविहे पं० । हेगौतम तीनभेद कक्षा । जलयर पंचिंदिय ति० उरा० थलयर पंचिंदिय ति० उरा० खहयर पंचिंदिय ति० उरा० । जलचर पंचेन्द्रिय औदारिकशरी र थलयर पंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिकशरीर खेवर पंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिकशरीर । जलयरपंचिंदिय ति० उरालियसरीरेण भंते कद्विहे पं० । ज लचर पंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिकशरीरना केतलाभेद कक्षा । गोयमा दुविहा पं० तं० । हेगौतम दोयभेद कक्षा ते । सम्बुद्धिमजलयर पं० ति० उ रा० गप्पवक्कातिय जल० पं० ति० उरा० । सम्बुद्धिमजलचर पंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिकशरीरं गभंजजलचर पंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिकशरीर । समु द्धिम ज० ति० पंचिंदिय उरालियसरीरेण भंते कद्विहे पं० । सम्बुद्धिम जलचर तिर्यक् पंचेन्द्रौ औदारिकशरीरना हेमगवन् केतलाभेद कक्षा । गो

दारिकशरीरमपि द्विविधं चतुष्पदपरिसर्पजं ज्ञेयात्, चतुष्पदस्थलचरतिर्यग्योनिर्द्वयोदारिकशरीरमपि द्विविधं सम्मूर्च्छिमगर्जव्युत्क्रान्तिकजं ज्ञेयात्,

णियपंचिंद्रियउरालियसरीरेणं ज्ञंते ! कतिविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते, तंजहा—अज्जत्तगसंमुच्छिमपंचिंद्रियतिरिक्खजोणियउरालियसरीरे य अण्णत्तगसंमुच्छिमपंचिंद्रियतिरिक्खजोणियउरालियसरीरे य एवं गण्णवक्कंतिएवि । थलयरतिरिक्खजोणियपंचिंद्रियउरालियसरीरेणं ज्ञंते ! कतिविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते, तंजहा—चउप्पयथलयरतिरिक्खजोणियपंचिंद्रियउरालियसरीरे य परिसप्पयथलयरतिरिक्खजोणियपंचिंद्रियउरालियसरीरे य । चउप्पयथलयरतिरिक्खजोणियपंचिंद्रियउरालियसरीरेणं ज्ञंते ! कति

चरपञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं च । सम्मूर्च्छिमजलचरपञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं ज्ञदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथा—पर्याप्तकसम्मूर्च्छिमपंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं चापर्याप्तकसम्मूर्च्छिमपञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं च । एवं गर्जव्युत्क्रान्तिकमपि । स्थलचरतिर्यग्योनिकपञ्चन्द्रियौदारिकशरीरं ज्ञदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—चतुष्पदस्थलचरतिर्यग्योनिकपञ्चन्द्रियौदारिकशरीरं च परिसर्पस्थलचरतिर्यग्योनिकपञ्चन्द्रियौदारिकशरीरं च । चतुष्पदस्थलचरतिर्यग्योनिक

यमा दुविहा पणत्ता तंजहा । हेगौतम दोयभेद कद्धा ते कहेहे । पणत्तसमुच्छिम जलयर पंचिंद्रिय ति० उरालिय । पर्याप्ता सम्मूर्च्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यञ्च औदारिक शरीरना धणो । अण्णत्त समुच्छिम जलयर पंचिंद्रिय ति० उरालिय । अपर्याप्ता सम्मूर्च्छिम औदारिकशरीरो । एवं गण्णवक्कंति एवि थलयर पंचेन्द्रिय तिरिक्खजोणिय उरालियसरीरेणं भंते कइविहे पं० । इमं गर्भंज थलयर पंचेन्द्रिय तिर्यञ्च औदारिकशरीरना हेभगवन् केतलाभेद कद्धा । गोयमा दुविहा पं० । हेगौतम दोयभेद कद्धा । चउप्पय थलयर पंचिं० तिरि० उरालिय । चौपद थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यञ्च औदारिक । सप्पथलयर पणत्ता तिरिक्ख उरालिय । सर्प थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यञ्च उपरि औदारिक । चउप्पय थलयर तिरिक्ख उरालियसरीरेणं भंते कइ

पुनरर्केकं द्विधा पर्याप्तापर्याप्तजेदात्, परिसर्पस्थलचरतिर्येकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरमापि उरपरिसर्पप्लुजपरिसर्पभेदतो द्विजेदं, पुनरर्केकं द्विधा सम्मूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकजेदात्, तत्रापि पुनः प्रत्येकं द्वैविध्यं पर्याप्तापर्याप्तजेदात्, सर्वसङ्ख्याएजेदं । परिसर्पस्थलचरतिर्येकपञ्चेन्द्रियौदारिक

विहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते, तंजहा—सम्मूर्च्छिमचउप्पयथलयरतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरे य गप्पवक्कंति यचउप्पयथलयरतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरे य । सम्मूर्च्छिमचउप्पयउरालियसरीरे दुविहे पन्नत्ते, तंजहा—पज्जात्तासम्मूर्च्छिमचउप्पयथलयरतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरे य अपज्जात्तासम्मूर्च्छिमचउप्पयथलयरतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरे य । एवं गप्पवक्कंति एवि ।

पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गीतम् । द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—सम्मूर्च्छिमचतुप्पदस्थलचरतिर्येग्योनिकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं च गर्भव्युत्क्रान्तिकचतुप्पदस्थलचरतिर्येग्योनिकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं च । सम्मूर्च्छिमचतुप्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—पर्याप्तसम्मूर्च्छिमचतुप्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं चापर्याप्तसम्मूर्च्छिमचतुप्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं च । एवं गर्भव्युत्क्रान्तिकमपि । परिसर्पस्थलचरतिर्येग्योनिकपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गीतम् । द्विवि

विहे पन्नत्ते । चौपद थलचर पंचेद्री तिर्यंश्च औदारिकशरीरना हेमगवन् केतलाभेद कक्षा । गोयमा दुविहे । हेगीतम् दोयभेद । सम्मूर्च्छिमचउप्पयथलयर पंचिंदिय तिरिक्क उरालिय । सम्मूर्च्छिम चौपद थलचर पचेद्विय तिर्यंश्च औदारिकशरीरौ । गप्पवक्कंति य चउप्पय थलयर पंचिंदिय उरालिय । गर्भज तिर्यंश्च चौपद थलचर पंचेद्विय तिर्यंश्च औदारिकशरीर । सम्मूर्च्छिम चउप्पय थ० पं० ति० ओरालियसरीरेणं मंते कइविहे प० । सम्मूर्च्छिम चौपद थलचर पचेद्विय तिर्यंश्च औदारिकशरीरना केतलाभेद । गोयमा दुविहा तंजहा । हेगीतम् दोयभेद कक्षा ते । पज्जात्ता सम्मूर्च्छिम चउप्पय थलयर पंचिंदिय तिरि० उरालिय । पर्याप्ता सम्मूर्च्छिम चौपद थलचर पचेद्विय तिर्यंश्च औदारिक । एवं गप्पवक्कंति एवि भाषियन्तो । इमं गर्भजने पिण क

शरीरलचरतिर्यक्पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरसंमूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकभेदा द्विभेदः । पुनरेकैकं द्विधा पर्याप्तापर्याप्तभेदादिति सर्वसङ्ख्या तिर्यक्पञ्चे

परिसप्यथलयरतिरिक्कजोणियपंचिदियउरालियसरीरेणं जंते ! कतिविहे पत्तत्ते ? गोयमा ! दुविहे पं
तंजहा—उरपरिसप्यथलयरपंचिदियतिरिक्कजोणियउरालियसरीरे य भुयपरिसप्यथलयरपंचिदियतिरिक्कजो
णियउरालियसरीरे य । उरपरिसप्यथलयरपंचिदियतिरिक्कजोणियउरालियसरीरेणं जंते ! कतिविहे पत्तत्ते
? गोयमा ! दुविहे पत्तत्ते , तंजहा—समुच्छिमउरपरिसप्यथलयरपंचिदियतिरिक्कजोणियउरालियसरीरे
य गङ्गवह्मतिउरपरिसप्यथलयर० । समुच्छिमे दुविहे पत्तत्ते , तंजहा—अपज्जत्तासमुच्छिमउरपरिस

थ प्रज्ञप्तम् तद्यथा-उर.परिसप्यथलयरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं च भुजपरिसप्यथलयरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं
च । उर.परिसप्यथलयरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम ! द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-संमूर्च्छिमीरः
परिसप्यथलयरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं च गज्जवह्मतिउरपरिसप्यथलयरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदारिकशरीरं च । समू

ह्वो । परिसप्य थलयर तिरिक्क पंचिद्वेरादिय लयसरीरेणं भंते कतिविहे पत्तत्ते । उरपरिसप्य थलयर पंचेन्द्रिय औदारिकशरीरना हेभगवन् केतले
गोयमा दुविहे पं० तं० उरपरिसप्यथल० पं० ति० उरा० । हे गौतम दोयभेद तेकहे उरपरिसप्यथलयर पंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिक । भुयपरिसप्यथ० पं०
ति० उरा० । भुजपरिसप्यथलयर पंचेन्द्रियतिर्यक् औदारिकशरीर । उरपरिसप्यथ० पं० ति० उरालियसरीरेणं भंते कतिविहे पत्तत्ते गोयमा । उरपरिस
प्यथलयरपंचेन्द्रिय तिर्यक्ना औदारिकशरीरना भगवन् केतला भेद हे गौतम । दुविहा पत्तत्ता तंजहा समुच्छिम उरपरिसप्यथ० पं० ति० उरा० । दोय
भेदतेकहे समूर्च्छिम उरपरिसप्यथलयरपंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिक । गङ्गवह्मतिउरपरिसप्यथलयरप० ति० उरा० समुच्छिमद्विहे पत्तत्ते तंजहा । गर्भज
उरपरिसप्यथलयरपंचेन्द्रिय तिर्यक् औदारिक समूर्च्छिमना दोय भेद तेकहा । अपज्जत्तासमुच्छिमउरपरिसप्यथलयर पं० ति० उरा० । अपवात्तासमू

पञ्चनरनिमित्तजोणिवपंनिंदियउरालियसरीरे च पञ्चनान्तस्मृच्छिमउरपरिमप्यथलवरनिरिच्छजोणिवपं
निंदियउरालियसरीरे च । एवं गम्भवक्कतिवावि । उरपरिसप्यचउत्तेदो । एवं नुवपरिमप्यावि । नस्मृच्छि
भगव्वक्कतिनपज्जत्ताय अपज्जत्ताय । सहवरा दुविहा पणत्ता, तंजहा-सस्मृच्छिमाय गम्भवक्कतिगाय ।
नस्मृच्छिमा दुविहा पज्जत्ताय अपज्जत्ताय । गम्भवक्कतिवावि पज्जत्ताय अपज्जत्ताय । मणुस्सपंचिंदियउ
रालियसरीरेण भंते ! कतिविहे पणत्ते ? गोयमा ! दुविहे पणत्ते, तंजहा-सस्मृच्छिमणुस्सपंचिंदियउ

तिंमं द्विविधा प्रपत्ता-पय्याप्तचंनूच्छिमोर.परिमप्यथलवरतिर्यग्योनिकपचेन्द्रियोदारिकगरीरं च पय्याप्तमूर्च्छिमोर.परिमप्यथल
वरतिर्यग्योनिकपचेन्द्रियोदारिकगरीरम् । एवं गजंनूच्छिमाय गम्भवक्कतिगाय । उरपरिसप्यचउत्तेदो । एवं नुवपरिमप्यावि । नस्मृच्छिमणुस्सपंचिंदियउ
रालियसरीरेण भंते ! कतिविहे पणत्ते ? गोयमा ! दुविहे पणत्ते, तंजहा-सस्मृच्छिमणुस्सपंचिंदियउ

निंदियउरालियसरीरे च पञ्चनान्तस्मृच्छिमउरपरिमप्यथलवरनिरिच्छजोणिवपं
निंदियउरालियसरीरे च । एवं गम्भवक्कतिवावि । उरपरिसप्यचउत्तेदो । एवं नुवपरिमप्यावि । नस्मृच्छि
भगव्वक्कतिनपज्जत्ताय अपज्जत्ताय । सहवरा दुविहा पणत्ता, तंजहा-सस्मृच्छिमाय गम्भवक्कतिगाय ।
नस्मृच्छिमा दुविहा पज्जत्ताय अपज्जत्ताय । गम्भवक्कतिवावि पज्जत्ताय अपज्जत्ताय । मणुस्सपंचिंदियउ
रालियसरीरेण भंते ! कतिविहे पणत्ते ? गोयमा ! दुविहे पणत्ते, तंजहा-सस्मृच्छिमणुस्सपंचिंदियउ

न्द्रियौदारिकशरीरं विंशतिज्जदं , मनुष्यपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं समूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकज्जदं द्विज्जदं , पुनरेकैकं द्विषां पर्याप्ताऽपर्याप्तज्जदं देव
मौदारिकज्जदं उक्ताः सम्प्रत्येषामेव यथाक्रमं संस्थानान्याह-उरालियसरीरेणं जंते । इत्यादि ॥ नानासंस्थानसंस्थितं जीवजातिज्जदतः संस्थान
भेदजावात् , एकेन्द्रियौदारिकशरीरं नानासंस्थानसंस्थितं पृथिव्यादिषु प्रत्येकं संस्थानज्जदात् । तत्र पृथिवीकायिकानां सूक्ष्माणां वादराणां

रालियसरीरे य , गप्पवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियउरालियसरीरे य । गप्पवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियउरालियस
रीरेणं जंते ! कतिविहे पणत्ते ? गोयमा ! दुविहे पणत्ते , तंजहा-पज्जत्तगप्पवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियउ
रालियसरीरे य अपज्जत्तगगप्पवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियउरालियसरीरे य । उरालियसरीरेणं जंते ! किं सठिए

गर्भव्युत्क्रान्तिका अपि पर्याप्ताश्चापर्याप्ताश्च । मनुष्यपंचेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्जप्तं ? गौतम । द्विविधं प्रज्जप्तं , तद्यथा-सं
मूर्च्छिममनुष्यपंचेन्द्रियौदारिकशरीरं च गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यपंचेन्द्रियौदारिकशरीरं च । गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यपंचेन्द्रियौदारिकशरीरं जद
न्त । कतिविधं प्रज्जप्तं ? गौतम । द्विविधं प्रज्जप्तं तद्यथा-पर्याप्तगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यपंचेन्द्रियशरीरं चापर्याप्तगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यपंचेन्द्रियश

दविद्धा पणत्ता तंजहा समुच्छिममणुस्स पं० उरा० । दोयभेद ते कट्ठा समूर्च्छिममनुष्यने पंचेन्द्रिय औदारिकशरीर । गप्पवक्कांतियमणुस्स पं० उरा० ।
गर्भजातिवच्चमनुष्यपंचेन्द्रिय औदारिक । गप्पवक्कांतियमणुस्स पं० उरालियसरीरेणं भंते कतिविहे पणत्ते गोयमा । गर्भजमनुष्य पंचेन्द्रिय औदारिक शरी
रना हे भगवन् केतला भेद कट्ठा हेगौतम । दुवि० तेपज्जत्तगप्पवक्कांतियमणुस्सपं० उरा० । दोयभेद तेकहे पर्याप्ता गर्भजमनुष्य पंचेन्द्रिय औदारिकशरीरी
अपज्जत्तगप्पवक्कांतियमणुस्स पं० उरा० । अपर्याप्तागर्भजमनुष्य पंचेन्द्रिय औदारिकशरीर । उरालियसरीरेणं भंते किं सठिए पणत्ते गोयमा । द्विवे औदारि
कशरीर भगवन् किं संस्थाने संस्थितकट्ठा हेगौतम । णाणां संठाणसंठिए पणत्ते । नानाप्रकारना संस्थाने संस्थितत्थे । एगिंदिय उरालियसरीरेणं
भंते किं सठिए पणत्ते गोयमा । एकेन्द्रिय औदारिकशरीर हेभगवन् किंचे संस्थान कट्ठा हेगौतम । णाणां संठाण सठिए पणत्ते । नानाप्रकारना कट्ठा

पर्याप्तानामपर्याप्तानां औदारिकशरीराणि मसूरचन्द्रसंस्थानसंस्थितानि मसूरी धान्यविशेषः तस्य चंद्र चंद्राकारमर्द्धदलं तस्यैव यत् संस्थानं तेन संस्थितानि, अप्कायिकानां सूक्ष्मादिजेदतः चतुर्जैदानां औदारिकशरीराणि स्तिवुकबिंदुसंस्थानसंस्थितानि स्तिवुक्काकारो यो बिंदु नंपुनरित स्ततो वातादिना विक्षिप्तः स्तिवुकबिंदु स्यात्येव यत्संस्थान तेन संस्थितानि तेजस्कायिकानां सूक्ष्मादिजेदतः चतुर्जैदानां औदारिकशरीराणि सू

पस्यते ? गोयमा ! नाणासंठाणसंठिए पन्नत्ते । एगिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किंसंठिए पन्नत्ते ? गोय मा ! नाणासंठाणसंठिए पन्नत्ते । पुढविकाइयएगिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किंसंठिए पन्नत्ते ? गोय मा ! मसूराचंदसंठाणसंठिए पन्नत्ते । एवं सुज्जमपुढविकाइयाणवि । बादराणवि एवंचेव । पज्जात्ता

रीरं च । औदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तं ? गोतम । नानासंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तं । एकैन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तं ? गोतम । नानासंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । पृथिवीकायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तं ? गोतम । मसूरचन्द्र संस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । एवं सूक्ष्मपृथिवीकायिकानामपि । बादराणामप्येवं चेव । पर्याप्तपर्याप्तकानां अप्येवं चेव । अप्कायिकैकेन्द्रियौदा

पुढवीकाइय एगिंदिय उरालियसरीरेणं भंते किं संठिए पणत्ते गोयमा । पृथिवीकाय एकैन्द्रिय औदारिकशरीरं हेभगवन् किसेसंस्थानं कच्छो हेगो । नाणासंठाणसंठिए पणत्ते । नानाप्रकारनां संस्थाननं संस्थितं । एगिंदिय औरालियसरीरेणं भंते किं संठिए पणत्ते । एकैन्द्रिय औदारिकशरीरं हे भगवन् किसेसंस्थानं कच्छो । गोयमा नाणासंठाणसंठिए । हेगोतम नानाप्रकारनां कच्छो । पुढवीकाइय एगिंदिय औरालियसरीरेणं भंते किं संठिए पणत्ते पृथिवीकाय एकैन्द्रिय औदारिकशरीरं हेभगवन् किसेसंस्थानं कच्छो । गोयमा मसूरचंद्र संठाणसंठिए प० । हेगोतम मसूरदास तथा च चन्द्रसंस्थाननं संस्थितं । एवं सुज्जमपुढवीकाइयाणवि बायर पु० एवंचेव । इमं सूक्ष्मपृथिवीकायने पिण बादरने पिण इमच्छीज । पज्जात्ता प्रपज्जात्ताणवि एवंचेव । पर्याप्ता अपर्याप्ताने पिण इमच्छीज । अप्काय एगिंदिय औरालियसरीरेणं भंते किं संठिए पणत्ते । द्विये अप्काय एकैन्द्रिय औदारिकशरीरं

वीकलापसंस्थानसंस्थितानि; वायुकायिकानां सूक्ष्मादिभेदतश्चतुर्भेदनामौदारिकशरीराणि पताकासंस्थानसंस्थितानि, वनस्पतिकायिकानां सूक्ष्माणां वादराणां पर्याप्तानामपर्याप्तानां च प्रत्येकभौदारिकशरीराणि नानासंस्थानसंस्थितानि, देशकालजातिभेदतः स्तोषां संस्थानानामनेकभेदजिन

पञ्जत्ताणवि एवंचेव । उक्ताइयएगिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किंसंठिए पस्सत्ते ? गोयमा ! थिबुगविं दुसंठाणसंठिए पस्सत्ते । एवं सुहमवादरपञ्जत्तापञ्जत्ताणवि । तेउकाइयएगिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किं संठाणसंठिए पस्सत्ते ? गोयमा ! सूयाकलावसंठाणसंठिए पस्सत्ते । एवं सुहमवादरपञ्जत्ताणवि । वाउकाइयाणं पहागासंठाणसंठिए पस्सत्ते । एवं सुहमवादरपञ्जत्तापञ्जत्ताणवि । वणस्सइकाइयाणं ना

रिकशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्र० ? गौतम । स्तिबुकविन्दुसंस्थानसंस्थितं प्र० । एवं सूक्ष्मवादरपर्याप्तापर्याप्तकानामपि । तेजस्कायिकैकेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थानसंस्थितं प्र० ? गौतम । सूचीकलापसंस्थानसंस्थितं प्र० । एवं सूक्ष्मवादरपर्याप्तापर्याप्तकानामपि । वायुकायिकानां पताकासंस्थानसंस्थितं । एवं सूक्ष्मवादरपर्याप्तापर्याप्तकानामपि । वनस्पतिकायिकानां नानासंस्थानसंस्थितं प्रज्जप्तम् ।

हेभगवन् केहवी कह्णी । गोयमा थिबुग विदुसंठाणसंठिए पं० । हेगौतम थिबुकविंदु संस्थान संस्थितहे । एवसुहमवायरपञ्जत्ता अपञ्जत्ताणवि भा० । इम सूक्ष्मवादर पर्याप्ता अपर्याप्ता पिण कहवी । तेउकायएगिंदिय ओरालियसरीरेण भते किंसंठिए पं० । हिवे तेउकाय एकेन्द्रिय औदारिकशरीर हेभगवन् किंसी संस्थान कह्णी । गोयमा सूइकलावसंठाण संठिए एवं सुहमवायर पञ्जत्ता अपञ्जत्ताणवि भा० । हेगौतम सूइनी फूल जहवी तेहवी संस्थान कह्णी इम वादरपर्याप्ता अपर्याप्ता तेज्जे पिण कहवी । वाउकाइयाणं पहागासंठाणसंठिए पं० । वाज्जकायनी प्रश्न किंसी धज्जानी । एव सुहमवायर पञ्जत्ता अपञ्जत्ताणवि भा० । इम सूक्ष्मवादर पर्याप्ता अपर्याप्ता वाज्जने कहवी । वणस्सइकाइयाणं पाणासंठाणसंठिए । वनस्पतीकायनी प्रश्न नानाप्रकारना संस्थान संस्थितहे । एवं सुहमवादर पञ्जत्ता अपञ्जत्ताणवि भा० । इम सूक्ष्मवादर पर्याप्ता अपर्याप्ता पिण जाणिव्वा । तेइंदिय

त्वात् । द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां प्रत्येकं पर्याप्तानामपर्याप्तानाभीदारिकशरीराणि हुण्डसंस्थानसंस्थितानि, तिर्यक्पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरं सामान्यतः षड्विधसंस्थानसंस्थितं तदेवोपदशयति—समचतुरस्रसंठाणसंठिए इत्यादि ॥ यावत्करणात् शिगोहपरिमंजलसंठाणसंठिए साइसंठाणसंठिए वामणसंठाणसंठिए खुज्जसंठाणसंठिए हुंजसंठाणसंठिए इति परियहः, तत्र समाः सामुद्रिकशास्त्रोक्तप्रमाणलक्षणा विसंवादिन्य श्वतस्त्रो ऽस्य च तुदिङ्गविज्ञागोपलक्षिता. शरीरावयवा यस्य तत्समचतुरस्रं समासालः प्रत्ययः, समचतुरस्रं च तत्संस्थानं च समचतुरस्रसंस्थानं तेन संस्थितं

णासंठाणसंठिए पस्यते । एवं सुज्जमबादरपज्जत्तापज्जत्ताणवि । वेइंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किंसंठाणसंठिए पस्यते ? गोयमा ! ऊंजसंठाणसंठिए प० । एवं पज्जत्तापज्जत्ताणवि । एवं तेइंदियचउरिंदियाणवि । तिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किं संठाणसंठिए पस्यते ? गोयमा ! छ्विहसंठाणसंठिए पस्यते, तंजहा—समचउरससंठाणसंठिए जाव ऊंजसंठाणसंठिएवि । एवं पज्जत्तापज्जत्ताणवि ३ ।

एवं सूज्जमबादरपर्याप्तापर्याप्तकानामपि । द्वीन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थानसंस्थितं प्रज्जप्तं ? गीतम । हुंजसंस्थानसंस्थितं प्र० । एवं पर्याप्तापर्याप्तकानामपि । एवं त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणामपि । तिर्यग्योनिकपंचेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थानसंस्थितं ? गीतम । षड्विधसंस्थानसंस्थितं, समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितं यावद्हुंजसंस्थानसंस्थितम् । एवं पर्याप्तापर्याप्तकानामपि ३ । सम्मुखिमतितिर्यग्योनि

ओरालियसरीरेणं भंते किं संठिए पं० । तेन्द्रिय औदारिकशरीरं हेभगवन् किसेसंस्थाने संस्थित । गोयमा हुंजसंठाणसंठिए पं० । हेगीतम हुण्डव संस्थान कल्लो । एवं पज्जत्ता २ णवि एवं तेइ दिय चउरिंदियाणवि तिरिक्कजोणिय पंचिंदिय ओरालियसरीरेरेणं भंते किं संठाणसंठिए पं० । इ तेन्द्रिय चौरिन्द्रियने पिण तिर्यचयोनिया पंचेन्द्रिय औदारिकशरीरने हेभगवन् किसे संस्थान कल्लो । गोयमा छ्विह संठाण संठिए पस्यता तं ।

नियम छप्रकारे संस्थान कल्ला तेक्कहेक्के—समचउरससंठाण संठिए जाव हुंजसंठाणसंठिए एवं पज्जत्ता अपज्जत्ताणवि । समचउरस संस्थान याव

समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितं । तथा न्यग्रोधवत्परिमंजुलं यस्य तन्म्यग्रोधपरिमंजुलं यथा न्यग्रोध उपरि संपूर्णप्रमाणी ऽधस्तु हीन स्तथा यत्संस्था नं नाजरेरुपरि संपूर्णप्रमाणमधस्तु न तथा तन्म्यग्रोधपरिमंजुलं, तथा आदिरिहोत्सेधाख्यो नाजरेवस्तनो दंष्ट्रजागो गृह्यते ततः सह आदिना

राष्नुच्छिन्मतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किंसंठाणसंठिए पस्यत्ते ? ऊंउसंठाणसंठिए प० एवं पज्जत्तापज्जत्ताणवि ३ । गण्णवह्णंतियतिरिक्कजोणियपंचिंदियउरालियसरीरेणं जंते ! किं संठाणसं ठिए प० ? गोयमा ! छ्विहसंठाणसंठिए पस्यत्ते । समचउरंसे जाव ऊंउसंठाणसंठिए । एवं पज्जत्तापज्जत्ता णवि ३ । एवमेते तिरिक्कजोणिया उहियाणं नव आलावगा । जलयरपंचिंदियतिरिक्कजोणियउरा

कपचेन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थानसंस्थितं प्र० ? गोतम । हुण्डसंस्थानसंस्थितं प्र० । एवं पर्याप्तापर्याप्तकानामपि २ । गर्भव्युत्क्रा न्तिव्यतिर्यग्योनिकपंचन्द्रियौदारिकशरीरं जदन्त । किं संस्थानसंस्थितं प्र० ? गोतम । षड्विधसंस्थानसंस्थितं प्र० । समचतुरस्रं वायदूहुंडसं स्थानसंस्थित । एवं पर्याप्तापर्याप्तकानामपि ३ । एवमिते तिर्यग्योनिकसेधिकानां नव आलापकाः । जलयरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकौदा

खंडसंस्थान इम पर्याप्ता अपर्याप्तानो पिण चांणिया । समच्छिन्म तिरिक्क पंचिंदिय ओरालियसरीरेणं भंते किं सठिए प० । राष्नुच्छिन्म तिर्यंच पचेन्द्रि यौदारिकशरीर हेमभवन् किसेसंस्थाने क्ख्या । गोयमा हुंडसंठाणसंठिए प० एवं पज्जत्ता पज्जत्ताणवि । हेगोतम हुण्डकसंस्थान इम पर्याप्ता अप र्याप्ताने पिण । गण्णवह्णंतिय तिरिक्क पंचिंदिय उरालियसरीरेणं भंते किं सठाणसठिए प० । हिंवे गर्भज तिर्यंच पचेन्द्रिय श्रीदारिकशरीर हेमभवन् कि से संस्थान क्ख्या । गोयमा छ्विह संठाणसंठिए प० त० । हेगोतम छण्णभेदे संस्थानक्ख्या तेक्कहेक्के । समचउरंसे जाव हुंडसंठाणसंठिए प० एवं पज्जत्ता पज्जत्ताणवि एवं एतेवि तिरिक्कजोणियाणं उहियाणं नव आलावगा । सम चउरंश यावत् हुण्डसंस्थान इम पर्याप्ता अपर्याप्ताने पिण कडवी इम हौज एह तिर्यंचयोनियाने ओघना आलावा कडवा पर्याप्ता अपर्याप्ता वादरमूव नव आलावा ओधिकमूव ओघपर्याप्तामूव ओघअपर्याप्तामूव

नाजेरधत्तानजागेन यथोक्तप्रमाणलक्षणैर्न वर्तते इति सादिः यद्यपि सर्वे शरीरमादिना सह वर्तते तथापि सादित्वविशेषणानुपपत्त्या वि
शिष्टैव प्रमाणलक्षणोपपन्न आदिरिह लभ्यते, तत उक्तं-यथोक्तप्रमाणलक्षणेनेति' इदमुक्तं भवति यत्संस्थानं नाजेरधःप्रमाणोपपन्न मुपरिष ही

लियसरीरेणं जंते ! किंसंठाणसंठिए पखत्ते ? गोयमा ! छ्विहसंठाणसंठिए प०, तंजहा—समचउरंसे
जाव जुंठे । एवं पज्जात्तापज्जात्ताणवि । सम्मुच्छिमजलयरा जुंठसंठाणसंठिया । एतेसिंचेव पज्जात्तापज्जात्ता
णवि । एवंचेव गप्पवक्कतियजलयरा छ्विहसंठाणसंठिया एवं पज्जात्तापज्जात्ताणवि । एवं थलयराणवि णव
सुत्ताणि । चउप्पयथलयराणवि उरपरिसप्पयथलयराणवि जुयपरिसप्पयथलयराणवि एवं खहयराणवि णव

रिक्कशरीरं भदन्त । किं संस्थानसंस्थितं ? गोतम । पद्धिधसंस्थानसंस्थितं तद्यथा—समचतुरस्रं यावद्दृक्कसंस्थानसंस्थित । एवं पर्याप्तापर्याप्त
कानामपि । सम्मुच्छिमजलयरा जुंठसंस्थानसंस्थिताः । एतेषां चैव पर्याप्तापर्याप्तकानामपि । एवं चैव गप्पवक्कान्तिकजलयरा पद्धिधसं
स्थानसंस्थिताः । एवं पर्याप्तापर्याप्तकानामपि । एवं थलयराणामपि नव सूत्राणि, चउप्पयथलयराणामपि उरःपरिसप्यथलयराणामपि

सूत्रासूत्र सूत्रापर्याप्तासूत्र सूत्रापर्याप्तासूत्र सूत्रा वाटर ओघ वाटरपर्याप्तासूत्र वाटरपर्याप्तासूत्र ८ इम ८ संख्या । जलयरपंचिदिय तिरिक्कजोणि
य ओरालियसरीरेणं भंते किं सठिए पं० । जलचर पद्धेन्द्रिय तिरिक्कजोनिक्क ओदारिकशरीर हेमगवन् किंसी संस्थान कट्ठी । गोयमा छ्विह संठाण
सठिर पखत्ते तंजहा । हेगोतम क्खभेदे संस्थान कट्ठा ते कहेत्थे—समचउरंसे जाव जुंठसंठाण सठिए पं० एवं पज्जात्ता अपज्जात्ताणवि । समचौरंशना जुं
थहज्ज इम पर्याप्ता अपर्याप्ताने । सम्मुच्छिम जलयरा जुंठसंठाणसठिया पं० एतेसिंचेव पज्जात्तापज्जात्ताणवि एवंचेव । सम्मुच्छिम जलयरानो प्रश्न कट्ठी
इं, थहज्जसंस्थान उट्ठीज इ पर्याप्ता अपर्याप्ताने पिण इमहोज । गप्पवक्कतिय जलयरा छ्विह संठाणसंठिया पं० एवं पज्जात्तापज्जात्ताणवि । गभंज क
लचरानो प्रश्न क्खभेदे संस्थान कट्ठा इम पर्याप्ता अपर्याप्ता पिण । एवं थलयराणि णवसुत्ताणि चउप्पय थलयराणि । इम थलयराना पिण नवसूत्र जां

नं तत्सादीति, अपरेच साचीति पठन्ति तत्र शार्चा प्रवचनवेदिनःशात्मलीतरुमाचक्षते तत्साचीव यत्संस्थानं तत्साचिसंस्थानं, यथा शात्मलीत
रोः स्कन्धः काण्डमतिपुष्टमुपरितना तदनुरूपानमहाविशालता तद्दस्यापि संस्थानस्याधोजागःपरिपूर्णोजवत्युपरितनजागस्तु नेति, तथा यत्र
शिरोग्रीवं हस्तपादादिकं च यथोक्तप्रमाणलक्षणोपेतं उरउदरादिषु मङ्गलं तत्कुञ्जं संस्थानं । यत्र पुनरुदरादिप्रमाणलक्षणोपेतं हस्तपादादि
कं हीनं तद्वामनसंस्थानं, यत्रतु सर्वप्यवयवाः प्रमाणलक्षणपरिज्ज्ञा स्तद्गुणसंस्थानं समासः सर्वत्रापि पूर्ववत् ॥ एवं पञ्जत्तापञ्जत्ताणवि इति ॥

सुत्तावि णवरं सल्लय सम्मुच्छिमा ऊंसंठाणसंठिया जाणियह्वा इयरे वसुवि । मणुस्सपंचिंदियउरालिय
सरीरेणं जंते ! किं संठाणसंठिए पं० ? गोयमा ! व्हिहसंठाणसंठिए पं० तं०—समचउरंसे जाव ऊंसं ।
पञ्जत्तापञ्जत्ताणवि एवंचेव । गण्वक्कतियाणवि एवंचेव । पञ्जत्तागाणवि । सम्मुच्छिमाणं पुच्छा, गोय

भुजपरिसर्पस्थलचराणामपि एवं खचराणामपि नव सूत्राणि । नवरं सर्वत्र संमुच्छिमा हुण्डसंस्थानसंस्थिता जणितव्या इतरेषु पट्षु अपि
मनुष्यपंचेन्द्रियोदारिकशरीरं प्रदत्त । किं संस्थानसंस्थितं ? गौतम । पट्ष्विधसंस्थानसंस्थितं तद्यथा—समचतुरस्रं यावद्गुणम् । पर्याप्ता
पर्याप्तकानामप्येवं चैव । गर्जब्बुत्कान्तिकानामप्येवं चैव । पर्याप्तकानामपि । संमुच्छिमानां पूच्छा, गौतम । हुण्डसंस्थानसंस्थिताः प्रज्ञप्ताः

एवा चौपट् थलचर पिण । ३ उरपरिसण थलयराणि ३ भुवपरिसणथलयराणि ३ एवं खहवराणि णवसुत्ताणि णवरं सल्लय । उरपरिसर्प थलचरभुज
परिसर्प थलचर इम खचरना पिण ८ सूत्र जाणिया ए विशेष । समुच्छिमा हुंसंठाणसंठिया भा० इयरे छ संठाणा भा० । सम्मुच्छिमाने हुण्डसंस्था
न णीज कहिवा वीजाने ई कहिवा । मणुस्स पंचिंदिय उरालियसरीरेणं भंते किं संठाणसंठिए पं० । मनुष्य पंचेन्द्रिय औदारिकशरीरानो हेभगवन्
जिणो संस्थान कल्लो । गोयमा व्हिह संठाणसंठिया पं० तं० । हेगौतम छप्रकारे संस्थानसंस्थित कल्लो ते कहेछे—समचउरंसे जाव हुंते पञ्जत्ता प
ज्जत्ताणवि एवंचेव । समचउरंसं जालगे हुण्डक पर्याप्ता अपर्याप्ता पिण इमहीज । गण्वक्कतियाणवि पञ्जत्तापञ्जत्ताणवि एवंचेव । गर्भज पर्याप्ता

एवमुक्तेन प्रकारेण सामान्यत स्तियंक्पंचेद्रियाणामपि पर्याप्तानां न पर्याप्तानां च प्रत्येकं सूत्रं वक्तव्यं तदेवमेतानि सूत्राणि एवमेव च सामान्यतः समूर्च्छिमतिर्यक्पंचेद्रियाणामपि सूत्राणि वक्तव्यानि, नवरं-तेषु हुण्डसंस्थानसंस्थितमिति वक्तव्यं, समूर्च्छिमाणामविशेषेण सर्वेषामपि हुण्डसंस्थानभावात्, त्रीणि सामान्यतो गजंजतिर्यक्पंचेद्रियाणामपि नवरं तेषु त्रिष्वपि सूत्रेषु द्विहसंठाणसंठिष्यन्ते इत्यादि वक्तव्यं, गजंजेषु च मचतुरस्त्रादिसंस्थानाणामपि सम्भवात्, तदेवमेते सामान्यत स्तियंक्पंचेद्रियविषया नव आलापका अनन्येव क्रमेण जलचरतिर्यक्पंचेद्रियाणां सामान्यतः स्थलचराणां चतुष्पदस्थलचराणामुपरिस्थलचराणां जुजपरिस्थलचराणां खचरतिर्यक्पंचेद्रियाणां च प्रत्येकं नव २ सूत्राणि वक्तव्यानि, सर्वसङ्ख्या तिर्यक्पंचेद्रियाणां त्रिषष्टि ईर सूत्राणि, मनुष्याणां नव सध्वं समूर्च्छिमेषु हुण्डसंस्थानं च वक्तव्यमिति अत्रषष्ठपि संस्थाना

मा ! ऊँसंठाणसठिया पं० । उरालियसरीरस्सणं जंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पं० ? गोयम्भ ! जहन्तेणं अंगुलस्स असखेज्जडजागं उक्कोसेणं सातिरेगं जोयणसहस्सं । एणिंदियउरालिस्सवि एवंचे

औदारिकशरीरस्य नदन्त । कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयं जागमुत्कर्षतः सातिरेक योजनसहस्रम् एकेन्द्रियौदारिकस्याप्येवं चैव यथोधिकस्य । पृथिवीकायिकेन्द्रियौदारिकशरीरस्य नदन्त । कियन्महती पृच्छा, गौतम ! जघन्येनाङ्गुल

अपर्याप्ता पिण इमहीज जाणिवो इमहीज । समूर्च्छिम मणुष्याणं पुच्छा । समूर्च्छिम मनुष्यनो प्रश्न । गोयमा हुण्डसंठाण सठिया पं० । हेगौतम हुण्डकसंस्थानज्ज्ञा । उरालियसरीरस्सणं भते केमहालिया सरीरोगाहणा पं० । औदारिकशरीरनो हेमगवन् केतलीमीटी अवगाहना कही । गोयमा जहन्तेणं अंगुलस्स असखिज्जःभाग ८० । हेगौतम जघन्ते अंगुलनो असंख्यातमीभाग उपजता । साइरेग जोयणसहस्स एणिंदिय उरालियसरीरस्स एवचेज जहा ओहियाण । उत्तम आभतो योजनसहस्स कमलादि पंचेद्रिय औदारिकशरीरनो पिण इमहीज जिम ओघसूच । पृथ्वीकाय एणिंदिय उरालियसरीरस्सणं भते के महालिया सरीरोगाहणा पं० । हिंवे पृथिवीकाय एकेन्द्रिय औदारिकशरीरनो हेमगवन् केतलीमीटी अवगाहना क

नि तदेव मुक्तान्यौदारिकज्जेदानां संस्थानानि, सांस्मृतमवगाहनामानमाह-उरालियस्सणं जंते ! इत्यादि ॥ औदारिकस्य जघन्यतोवगाहना अं गुलासंख्येयजागः सचोत्पत्तिप्रथमसमये पृथिवीकायिकादीनां वा वसातव्या उत्कर्षतः सातिरेकं योजनसहस्रमेवा लवणसमुद्रगोतीर्यादिषु पट्ट नालाद्यधिकृत्यावसातव्या, अन्यत्रैतावत् औदारिकशरीरस्यासज्जवात्, एवमेकेन्द्रियसूत्रेपि, तथाचाह-एगिंदियउरालियस्स एवंचेव जहा उंहिय स्सइति ॥ पृथिव्यप्तेजोवायूनां सूक्ष्माणां वादराणां प्रत्येकपर्याप्तानामपर्याप्तानां औदारिकशरीरस्य जघन्यत उत्कर्षतश्चावगाहना अनुलसंख्येय जागः प्रत्येक च नव सूत्राणि तेषां औधिकसूत्र मौधिकपर्याप्तसूत्रं तथा सूक्ष्मसूत्रं सूक्ष्मापर्याप्तकसूत्रं सूक्ष्मपर्याप्तकसूत्रमेवं वादरेपि सूत्रत्रिकामिति,

व जहा उंहियस्स । पुढविकायएगिंदियउरालियसरीरस्सणं जंते ! के महालिया पुच्छा, गोबमा ! जह न्नेणवि उक्कोसेणवि अगुलस्स असंखेज्जइजागं । एवं अपज्जत्तयाणवि पज्जत्तयाणवि । एवं सुज्जमाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं । बायराणं पज्जत्तापज्जत्ताणवि । एवं एसो नवजेठं जहा पुढविकाइयाणं तहा आउ

पतोप्यहुलस्यासंख्येयजागं । एवमपर्याप्तकानामपि पर्याप्तकानामपि । एवं सूक्ष्माणां पर्याप्तापर्याप्तकानाम् । वादराणामपि पर्याप्तापर्याप्तका नाम् । एवमेव नवको जेदो यथा पृथिवीकायिकानां तथापुकायिकानामपि । तेजस्कायिकवायुकायिकानामपि । वनस्पतिकायिकौदारिकश

ही । गोयमा जहणेणवि उ० अगुलस्स असंखिज्जइभागं एवं पज्जत्ता पज्जत्ताणवि एवं सुहुमाणं पज्जत्ता पज्जत्ताणवि बायराण पज्जत्ता पज्जत्ताणवि एवंचेव । हेगौतम जघन्ये पिण उट्ठपट्ट पिण अगुलनो असख्यातमोभाग इम पर्याप्ता अपर्याप्ता पिण पृथिवीकायने इम सूक्ष्मपर्याप्ताने इमहीज जां णवी इम वादर पृथिवी पर्याप्ता अपर्याप्तानो पिण ८ भेद इमहीज । एवं एसो नवआभेदो जहा पुढवीकाइयाणं तहा आउकाइयाणवि तेउका इयाणं वाउकाइयाणवि भाणि० । इम पृथिवीकायने तिमहीज जिम पृथिवीकाय तिम अकायने पिण जांणिवो तेज्जकायने पिण इमहीज जांण वो । वणस्सइकाइ उरालियसरीरस्सण भते केमहालिया सरीरोगाहणा य० । वनस्पतीकाय औदारिकशरीरनी हेमगवन् केतलीमोटो अवगाहना

एवं वनस्पतिकायिकानामपि च सूत्राणि, नवरभीधिकं वनस्पतिसूत्रे श्रीधिकवनस्पतिपर्याप्तसूत्रे वादरसूत्रे वादरपर्याप्तसूत्रे जघन्यतीक्ष्णुलासङ्के
यजाग उत्कर्षतः सातिरेकं योजनसहस्रं तच्च पटननाद्याधिकृत्य वेदितव्यं शेषेषु तु जघन्यत उत्कर्षतोवाङ्गुलासंख्येयजागः, द्वित्रिचतुरिन्द्रिया
णां प्रत्येकं त्रीणि २ सूत्राणि तद्यथा-श्रीधिकसूत्रमपर्याप्तसूत्रं च तत्रौधिकसूत्रे पर्याप्तसूत्रे च द्वीन्द्रियाणामुत्कर्षतो द्वादशयोजनानि, त्रीन्द्रियाणां
त्रीणि गण्यतानि, चतुरिन्द्रियाणां चत्वारि गण्यतानि, अपर्याप्तसूत्रे तु जघन्यत उत्कर्षतश्चाङ्गुलासंख्येयजागः, तथा सामान्यतस्त्रियंगुपञ्चेन्द्रिया

काङ्ग्याणवि । तेउकाङ्ग्याणवि वाउकाङ्ग्याणवि । वणस्सङ्काङ्ग्यउरालियसरीरस्सणं जंते ! केमहालिया
सरीरोगाहणा पञ्जत्ता ? गोयमा ! जहन्तेणं अंगुलस्स असंखेज्जङ्गागं उक्खोसेणं सातिरेगं जोयणसहस्सं ।
अपज्जत्ताणं जहस्सेणवि उक्खोसेणवि अंगुलस्स असंखेज्जङ्गागं । पज्जत्तगाणं जहस्सेणं अंगुलस्स असंखे

रीरस्स जदन्त । क्षियन्महती शरीरावगाहना पञ्जत्ता ? गोतम ! जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयं जागमुत्कर्षतः सातिरेकं योजनसहस्रं । अपर्याप्त
कानां जघन्येनाप्युत्कर्षतोप्यङ्गुलस्यासंख्येयं जागम् । पर्याप्तकानां जघन्येनां गुलस्यासंख्येयं जागमुत्कर्षतः सातिरेकं योजनसहस्रम् । वाद
राणां जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयं जागमुत्कर्षतो योजनसहस्रं सातिरेकं । पर्याप्तकानामप्येवं चैव । अपर्याप्तकानां जघन्येनाप्युत्कर्षतोप्यङ्गुलस्या

कङ्को । गोयमा जहस्सेणं अंगुलस्स असंखिज्जङ्गागं उ० सादरेगं जोयणसहस्सं । हेगोतम जघन्ये अंगुलनो असंख्यातमोभाग उत्कष्टे भाक्केरो योजन
सहस्स पर्याप्ताने । अपज्जत्तगाणं जहस्सेणवि उ० अंगुलस्स असंखिज्जङ्गागं । अपर्याप्ताने जघन्ये उत्कष्टे पिण अंगुलनो असंख्यातमोभाग । पज्जत्तगा
गाणं जहस्सेणं अंगुलस्स असंखेज्जङ्गागं उ० सादरेगं जोयणसहस्सं वायराणं । पर्याप्ताने जघन्ये अंगुलनो असंख्यातमोभाग उत्कष्टे भाक्केरो योजन स
हस्स वादरने । जह० अंगुलस्स असं० । जघन्ये अंगुलनो असंख्यातमोभाग । उक्खो० जोयणसहस्सं सातिरेगं पज्जत्तगाणं एवंचैव अपज्जत्तगाणं । उत्क
ष्ट योजनसहस्स भाक्केरो पर्याप्ताने पिण इमहो ज अपर्याप्ताने । जहस्सेणं उ० अंगुलस्स असं० । जघन्ये पिण उत्कष्ट पिण अंगुलनो असंख्यातमोभाग

णां जलचराणां सामान्यतः स्थलचराणां चतुष्पदानां चरःपरिचर्याणां भुजपरिचर्याणां क्षचरपञ्चेन्द्रियतिरिश्चां च प्रत्येकं नव २ सूत्राणि तद्यथा-
 त्रीणि त्रिचिकानि त्रीणि समूर्च्छिमविषयाणि त्रीणि गजं व्युत्क्रान्तिकविषयाणि, तत्रापर्याप्तैः स्थानेषु सर्वेष्वपि जघन्यत उत्कर्षतो वा गुलासंख्येय
 प्रागः शेषेषु तु स्थानेषु जघन्यतो गुलासंख्येयप्रागः, उत्कर्षतः सामान्यतस्त्यगुपञ्चेन्द्रियेषु जलचरेषु चोत्कर्षतो योजनसहस्र सामान्यतः स्थलच
 रेषु चतुष्पदस्थलचरेषु चोचिकेषु गजं व्युत्क्रान्तिकेषु षट्गव्यूतानि, समूर्च्छिमेषु गव्यूतपृथक्, चरःपरिचर्यापञ्चोचिकेषु गजं व्युत्क्रान्तिकेषु च योजन

जडभागं उक्लोसेणं सातिरेगं जोयणसहस्रं । बादराणं जहस्तेणं अंगुलस्स असंखेजडभागं उक्लोसेणं
 जोयणसहस्रं सातिरेगं । पज्जत्ताणवि एवंचेव । अपज्जत्ताणं जहस्तेणवि उक्लोसेणवि अंगुलस्स असंखे
 जडभागं । सुज्जमाणं पज्जत्तापज्जत्ताणय तिरहवि जहस्तेणवि उक्लोसेणवि अंगुलस्स असंखेजडभागं
 वेइंदियउरालियसरीरस्सणं जंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पस्सत्ता ? गोयमा ! जहस्तेणं अंगुलस्स

संख्येयं प्रागम् । द्वीन्द्रियौदारिकशरीरस्य जडत्त । कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्जप्ता ? गीतम । जघन्येनांगुलस्यासंख्येयं प्राग मुत्कर्षतो
 द्वादश योजनानि । एवं सर्वत्रापि अपर्याप्तकानामंगुलस्यासंख्येयं प्रागं जघन्येनाप्युत्कर्षतोपि । पर्याप्तकानां यथेवोचिकौदारिकस्य । एवं

सुहमाणं पज्जत्ता पज्जत्ताणं तिसिखि जह० उ० अंगुलस्स असंखेजडभाग । सूक्ष्मने पर्याप्ताने अपर्याप्ताने जघन्य पिण चत्तष्ट पिण अंगुलनी असंख्या
 तमोभाग । वेइंदिय उरालियसरीरेणं भंते के महालिया सरीरोगाहणा प० । वेइंदिय औदारिकशरीरनी हेभगवन् केतलीमोटी अवगाहना कही ।
 गोयमा जह० अंगुलस्स असंखिजडभाग । हेगीतम जघन्ये अंगुलना असंख्यातमोभाग । उ० वारस जोयणाइं एवं सत्त्वत्तवि अपज्जत्तया अंगुल
 स्स असंखिजडभागं जह० उ० भाणि० । चत्तष्ट वारहयोजन इम सघलै कडिबो अपर्याप्ता सर्वने अंगुलनी असंख्यातमोभाग । जह० उ० भाणि० ।
 जघन्ये पिण उ० पिण । पज्जत्ताण जहा अप्प थो आहियस्स तहा भा० । पर्याप्ताने जिस्स औदारिक घनो सूच तिम कडिबो । एवं तेइ दिव्याणं

सहस्रं, संसृज्जिमेपु योजनपृथक्, जुजपरिसर्पेधीपिकेपु गर्भव्युत्क्रांतेपु च गव्युत्पृथक्, संसृज्जिमेपु धनुःपृथक्, सचरेधीपिकेपु गर्भव्युत्क्रांतेपु संसृज्जिमेपु च सर्वेषु स्थानेषु धनुःपृथक्, अत्रेमे संग्रहगाथे-जोयणसहस्रमित्यादि ॥ गर्भव्युत्क्रांतानां जलचराणां मुत्कर्षतः शरीराव

असंखेज्जडजागं उक्कोसेणं बारसजोयणाइं । एवं सवत्थवि अपज्जत्तयाणं अंगुलस्स असंखेज्जडजागं जहत्तेणवि उक्कोसेणवि । पज्जत्तयाणं जहेव उरालियस्स ल्हियस्स । एवं तेइंदियाणं तिन्नि गाउयाइं चउ रिंदियाणं चत्तारि गाउयाइं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उक्कोसेणं जोयणसहस्रं ३ । एवं समुच्छिमाणं ३ । गभ्वक्कंतियाणवि ३ । एवचेव णवत्तं जेदो जाणियहो । एवं जलयराणवि जोयणसहस्रं णवत्तं जेदो । थलयराणवि णवत्तं जेदो उक्कोसेणं छ गाउयाइं, पज्जत्तयाणवि एवंचेव ३ । समुच्छिमाणं पज्जत्तयाण य

त्रीन्द्रियाणां त्रीणि गव्युत्क्रांतानि, चतुरिन्द्रियाणां चत्वारि गव्युत्क्रांतानि, पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां मुत्कर्षतो योजनसहस्रम् ३ । एवं संसृज्जिमाणां ३ । गर्भव्युत्क्रांतिकानां ३ । एवं चैव नवको जेदो जाणितव्यः । एवं जलचराणामपि योजनसहस्रं नवको जेदो । स्थलचराणामपि नवको जेदो मुत्कर्षतः पट्गव्युत्क्रांतानि, पर्याप्तकानामस्येवं चैव ३ । संसृज्जिमाणां पर्याप्तकानां मुत्कर्षतो गव्युत्पृथक् ३ । गर्भव्युत्क्रांति

तिणि गाउयाइं चउ रिंदियाणं चत्तारिगाउयाइं पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं । इम तेइंदियनो तौनगाज चौरिंदियनो ४ गाज पंचेन्द्रिय तिर्यचने । उक्कोसेणं जोयणसहस्रं ३ एवं समुच्छिमाणं ३ गभ्वक्कंतियाणवि ३ एवंचेव नवभोभेओ भाणि० । उत्कटयको सहस्रयोजन अवगाहना ३ इम समुच्छिमाने गर्भजने पिण इमहीज नवभेद कडिवा एवं जलयराणवि जोयणसहस्रं नवभोभेओ भाणि० । इम जलचरने सहस्रयोजननी अवगाहना ३ वे ८ भेद । एवं थलयराणवि उक्कोसेणं छ गाउयाइं पज्जत्तयाण एवंचेव । इम थलचरना ८ भेद उत्कट ६ गाजनी अवगाहना पर्याप्ताने इमहीज जाणवी । समुच्छिमाणं पज्जत्तयाणं ८० गाजय पृथक् ३ । संसृज्जिमाणां पर्याप्ताने ८० गाज पृथक् हुवे । गभ्वक्कंतियाण ८० छ गाउयाइं एवं पज्जत्त

उक्तीसेणं गाउयपुहत्तं ३ । गभ्रवक्कंतियाणं उक्तीसेणं छ गाउयाइं पज्जत्ताणय ३ । उहियचउप्पयपज्जत्त
यगभ्रवक्कंतियपज्जत्तयाणय उक्तीसेणं छ गाउयाइं, सम्मुच्छिमाणं पज्जत्ताणं गाउयपुहत्तं उक्तीसेणं एवं,
उरपरिसप्पाणवि । उहियगभ्रवक्कंतियपज्जत्तयाणं जोयणसहस्सं, सम्मुच्छिमाणं जोयणपुहत्तं णुयपरिसप्पा
णं उहियगभ्रवक्कंतियाणवि उक्तीसेणं गाउयपुहत्तं, सम्मुच्छिमाणं धणुपुहत्तं, खहयराणं उहियगभ्रवक्कंति
याणं सम्मुच्छिमाणय तिरहवि उक्तीसेणं धणुहपुहत्त । इमानं संगहणिगाहानं—जोयणसहस्सत्तगा उयाइं

कानामुत्कर्षतः षट्गव्यूतानि पर्याप्तकानां च ३ । औधिकचतुष्यदपर्याप्तकगज्व्युत्क्रान्तिकपर्याप्तकानां चोत्कर्षतः षट्गव्यूतानि, संमू
च्छिमानां पर्याप्तकानां गव्यूतपृथक्तम् उत्कर्षतः । एवमुरःपरिसर्पाणामपि । औधिकगज्व्युत्क्रान्तिकपर्याप्तकानां योजनसहस्रं, संमूच्छि
मानां योजनपृथक्तं, भुजपरिसर्पाणा औधिकगज्व्युत्क्रान्तिकानामपि उत्कर्षतो गव्यूतपृथक्तम्, खचराणामौ
धिकगज्व्युत्क्रान्तिकानां संमूच्छिमानां च त्रयाणामपि उत्कर्षतो धनुःपृथक्तम् । अत्रेमे सङ्ग्रहणिगाथे—योजनसहस्रगव्यूत-पृथक्तम् ततश्चो

गाणवि जहा ओहिय चउप्पय पज्जत्तगाणवि एवंचेव भा० । गर्भजने उ० ६ गाज हुवे इम पर्याप्ताने जिम ओघसूत्रने कट्ठी तिम चौपद पर्याप्ताने
इमहीज जांणिवो । गभ्रवक्कंतिया पज्जत्तगाणं उ० छ गाउयाइं । गर्भज पर्याप्ताने उ० ६ गाजनो अवगाहना हुवे । सम्मुच्छिम पज्जत्तगाणं गाउयपु
हुत्तं उ० भाणि० । सम्मुच्छिम पर्याप्ताने गाज पृथक्त्वं हुवे उ० इम कहवो । एव ओहिय उरपरिसप्पाणवि गभ्रवक्कंतिय पज्जत्तगाणं जोयणसहस्सं । इ
म ओघने उरपरिसर्पने सूत्रनीपरे गर्भज पर्याप्ताने योजनसहस्स । सम्मुच्छिम पज्जत्तगाणं जोयणपुहुत्तं भुयपरिसप्पाण ओहियपए भाणियं तहा भा० ।
सम्मुच्छिम पर्याप्ताने योजनसहस्स पृथक्त्वं भुजपरिसर्प ओघने कहिवो तिम जांणिवो । गभ्रवक्कंतियाणं उ० गाउयपुहुत्तं । गर्भजने पिण उ० गाजपृ
थक्त्वेने । सम्मुच्छिमाणं धणुहपुहुत्तं खहयराणं ओहियाण गभ्रवक्कंतियाणं । सम्मुच्छिम उ० धनुप-पृथक्त्वं खचरेने ओघने गर्भज । सम्मुच्छिमाणं तिये

गाहनामानं योजनसहस्रं चतुष्पदस्थलचराणां षट्गव्यूतानि, सरःपरिसर्यस्थलचराणां योजनसहस्रं, जुजपरिसर्यस्थलचराणां गव्यूतपृथक्, पक्षिणां धनुःपृथक्, तथा समुच्छिमानां चलचराणामुत्कर्षतः शरीरावगाहनायाः प्रमाणं योजनसहस्रं, चतुष्पदस्थलचराणां गव्यूतपृथक्, पक्षिणां धनुःपृथक्, सरःपरिसर्यस्थलचराणां योजनपृथक्, जुजपरिसर्यस्थलचराणां च धनुः पृथक्कमिति तत्तं त्रियं कपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरावगाहनामानं इदानीं मनुष्यपञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरावगाहनामानमाह—मणुसोरालियसरीरस्समित्यादि ॥ कंठ्यं नवरं त्रीणि गव्यूतानि देवकुर्वाद्यपेक्ष

तत्तौयजोयणसहस्रं गाउपुहत्तं जुयपरि धणुहेपुहत्तं च पक्खीसु । जोयणसहस्रगाउय पुहत्तं तत्तौयजोयणपुहत्तं । दोरहंधणुहपुहत्तं समुच्छिमेहोतिउच्चत्त ॥ २ ॥ मणुसोरालियसरीरस्सणं जंते ! के महालिया सरीरो गाहणा पस्सत्ता ? गोयमा ! जहन्तेणं अंगुलस्स अस्संखेज्जाइजागे उक्कोसेणं तिन्नि गाउयाइं । अपज्जात्ताणं

जनसहस्रम् । गव्यूतपृथक् जुजपरि धनुःपृथक् च पक्षिषु च ॥ १ ॥ योजनसहस्रगव्यूत पृथक् ततश्च योजनपृथक् । द्वयोर्धनुःपृथक् समुच्छिमे जवति सच्चत्वम् ॥ २ ॥ मनुष्यौदारिकशरीरस्य जदन्त । कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गोतम । जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयभागमुत्कर्षतस्त्रीणि गव्यूतानि । अपर्याप्तकानां जघन्येनाप्युत्कर्षतोप्यङ्गुलसंख्येयभागः । समुच्छिमानां जघन्येनाप्युत्कर्षतोप्यङ्गुलस्यासंख्येयभागः ।

वि ८० धणुहपुहुत्त इमाओ मंघयणगाहाओ । समुच्छिम ३ ने ८० धनुषपृथक्त्वं हवे ए सयहणीगाथा कहेछै—जोयणसहस्रगाउयाइं तत्तौयजोयणसहस्रं गाउयपुहुत्तं भुजगे धणुहपुहुत्तं च पक्खीसु । १ । एकेन्द्रिये जारयोजन तिर्येच पंचेन्द्रियो चौपद थलचरने ६ गाऊ तिवारपक्खौ सरपरने जारयोजन भुजपरने गाऊ पृथक्त्वं पक्षीनो धनुष पृथक्त्वं हवे ॥ १ ॥ जोयणसहस्रगाऊय पुहुत्तं तत्तौयजोयणपुहुत्तं । दोरहंधणुपुहुत्तं समुच्छिमेहोति उच्चत्तं ॥ २ ॥ सरपरिसर्ये योजन पृथक्त्वं समुच्छिमे पर्याप्ता चौपदने गाऊपृथक्त्वं वलो गाऊपृथक्त्वं सरपरिसर्ये भुजपरने पक्षीने धनुषपृथक्त्वं समुच्छिमनो अवगाहना कही ॥ २ ॥ मणुसोरालिय सरीरेण भंते के महालिया सरीरोगाहणा पं० । हिवे मनुष्य औदारिकशरीरेने हेमगवन् केतली

या तदेवमौदारिकशरीरस्य विषयः संस्थानानि प्रमाणानि शोक्तानि, सम्प्रति तानि क्रमेण वैक्रियस्याजिघित्सुराह-वेउद्वियसरीरेणं मते । इ

जहन्नेणवि उक्कोसेणवि अंगुलस्स असंखेज्जइजागं । सम्मुच्छिमाणं जहन्नेणवि उक्कोसेणवि अंगुलस्स असं
खेज्जइजागं । गम्भवक्कंतिथाणं पज्जत्ताणय जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइजागं उक्कोसेणं तिस्सि गाउयाइं ।
वेउद्वियसरीरेणं जंते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा दुविहे पस्सत्ते, तंजहा-एगिंदियवेउद्वियसरीरेय पंचिं
दियवेउद्वियसरीरेय । जइ एगिंदियवेउद्वियसरीरे किं वाउकाइयएगिंदियवेउद्वियसरीरे अवाउकायएगिंदि

गजंयुत्क्रान्तिकानां पर्याप्तकानां च जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयजागः । उत्कर्षतस्त्रीणि गम्युतानि । वैक्रियशरीरं प्रदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ?
गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-एकेन्द्रियवैक्रियशरीरं च पञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं च । यद्येकेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं वायुकायिकेकेन्द्रियवैक्रि
यशरीरं अवायुकायिकेकेन्द्रियवैक्रियशरीरं ? गौतम । वायुकायिकेकेन्द्रियवैक्रियशरीरं नो अवायुकायिकेकेन्द्रियवैक्रियशरीरं । यदि वायुका

मांटी अवगाहना कही । गोयमा जहसेण अंगुलस्स असं० उ० तिस्सिगाउयाइं । हेगौतम जघन्ये अंगुलनो असंख्यातमोभाग उ० ३ गाज । अपज्जत्त
गायं जहसेणं उ० अंगुलस्स असंखिज्जइभागं । अपर्याप्ताने जघन्ये पिण उ० पिण अंगुलनो असंख्यातमोभाग । सम्मुच्छिमाणं जहसेणवि उ० अंगुलस्स
असं० । सम्मुच्छिमाने जघन्ये उ० अंगुलनो असंख्यातमोभाग । गम्भवक्कंतिथाणं पज्जत्ताणयं जह० अंगुलस्स असं० । गम्भंज अपर्याप्तमनुष्यने जघन्ये अंगुल
नो असंख्यातमोभाग उ० ३ गाज । वेउद्वियसरीरेणं मते कइविहे पं० हिवे वैक्रियशरीरनो हेमभवन् केतलाभेइ कच्चा । गोयमा दुविहे पं० तं० । हेगौ
तम टोयभेइ कच्चा तेकहेछै । एगिंदिय वेउद्विय सरीरेय पंचिंदिय वे० । एकेन्द्रिय वैक्रियशरीर पचेन्द्रिय वैक्रियशरीर । जइ एगिंदिय वेउद्वियसरीरे त
इ किं वाउकाय एगिंदिय वे० अवाउकाय एगिंदिय वे० । जो एकेन्द्रिय वैक्रियशरीर तेकिम वाउकाय एकेन्द्रियनो हवे बीजा एकेन्द्रियनेहुवे । गोयमा
वाउकाय एगिंदिय वेउ० नो अवाउकाय एगिंदिय वेउ० । हेगौतम वायुकायने एकेन्द्रिय वैक्रिय हवे पिण बीजाने एकेन्द्रिय नही । जइ वाउकाय ए

वेउह्वियसरीरे ? गोयमा ! वाउकाइयएगिंदियवेउह्वियसरीरे नो अवाउकाइयएगिंदियवेउह्वियसरीरे ।
 तदि वाउकाइयएगिंदियवेउह्वियसरीरे किं सुज्जमवाउकाइयएगिंदियवेउह्वियसरीरे बादरवाउकाइयएगिं
 दियवेउह्वियसरीरे ? गोयमा ! जो सुज्जमवाउकाइयएगिंदियवेउह्वियसरीरे बादरवाउकाइयएगिंदियवेउ
 ह्वियसरीरे । जदि बादरवाउकाइयएगिंदियवेउह्वियसरीरे किं पज्जत्तबादरवाउकाइयएगिंदियवेउह्वियस
 रीरे अपज्जत्तबादरवाउकाइयएगिंदियवेउह्वियसरीरे ? गोयमा ! पज्जत्तबादरवाउकाइयएगिंदियवेउह्विय

यिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं सूक्ष्मवायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं बादरवायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं ? गोतम ! नो सूक्ष्मवायुकायिकैके
 न्द्रियवैक्रियशरीरं बादरवायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरम् । यदि बादरवायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं पर्याप्तबादरवायुकायिकैकेन्द्रि
 यवैक्रियशरीरमपर्याप्तबादरवायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं ? गोतम ! पर्याप्तबादरवायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं नो अपर्याप्तबादरवायु

नेदिय वेउह्वियसरीरे तदकिं सुहम वासकाय ए० वे० वायर वा० ए० वे० । जो वाजकाय एकेन्द्रियने वैक्रियशरीर कछी तो रू सूक्ष्मवायुकायना
 एकेन्द्रियने वैक्रियशरीरहुवे किं बादर वाउकाय एकेन्द्रियने वैक्रियशरीरहुवे । गोयमा नोसुहमवा० ए० वे० । गोतम सूक्ष्मवायुकाइया एकेन्द्रियने वैक्रि
 यशरीरनही । वायरवा० ए० वे० । बादरवायुकाय एकेन्द्रियने वैक्रियशरीरछै । जतिबादरवाउकाय एगिंदियते० । जो बादरवायुकाय एकेन्द्रियने वैक्रि
 य । तदकिं पज्जत्तवायर वा० ए० वे० । तोसु पर्याप्ता बादरवायुकायने एकेन्द्रियने वैक्रियशरीरहुवे । अपज्जत्तवायरवा० ए० वे० । अपर्याप्ता बादरवा
 उकाय एकेन्द्रियने वैक्रियशरीरहुवे । गोयमा पज्जत्तवायरवा० ए० वे० । हेगोतम पर्याप्ताबादरवायुकाय एकेन्द्रियने वैक्रियशरीरछै । नो अपज्जत्तवायर
 वा० ए० वे० । अपर्याप्ताबादरवाउकाय एकेन्द्रियने वैक्रियशरीर नही । जति भते पचिदियवेउह्वियसरीरे तदकिं नेरइयपचिंदिय वे० । छिधे भगवन्
 पंचेन्द्रिय वैक्रियशरीरनारकी पंचेन्द्रियने वैक्रियशरीरहुवे । जावकिं देवपंचेदियवे० गोयमा नेरइयपचिंदियवे० जाव देवपंचेदियवे० । जांसगै देवना पचे

सरीरे ना अपुञ्जत्तवादरवाउकाडयएगिंदियवेउहियसरीरे । जदि पंचेदियवेउहियसरीरे किं णेरइयपंचिं
दियवेउहियसरीरे जाव किं देवपंचिंदियवेउहियसरीरे ? गोयमा ! णेरइयपंचिंदियवेउहियसरीरेवि जाव
देवपंचिंदियवेउहियसरीरेवि । जदि णेरइयपंचिंदियवेउहियसरीरे किं रयणप्पज्ञापुढविणेरइयपंचिंदियवे
उहियसरीरे जाव किं अहे सत्तमापुढविणेरइयपंचिंदियवेउहियसरीरे ? गोयमा ! रयणप्पज्ञापुढविणेरइ
यपंचिंदियवेउहियसरीरेवि जाव अहेसत्तमापुढविणेरइयपंचिंदियवेउहियसरीरेवि । जदि रयणप्पज्ञापुढ

कायिकैकन्द्रियवैक्रियशरीरम् । यदि पञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं नैरयिकपञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं याव त्किं देवपञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरम् ? गौ
तम । नैरयिकपञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरमपि यावदेवपञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरमपि । यदि नैरयिकपञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं रत्नप्रज्ञापृथिवीनैर
यिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं यावत्किमधःसप्तमपृथिवीनैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं ? गौतम । रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरमपि
यावदधःसप्तमपृथिवीनैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरमपि । यदि रत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं पर्याप्तरत्नप्रज्ञापृथिवीनैर
यिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरमपर्याप्तरत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरम् ? गौतम । पर्याप्तरत्नप्रज्ञापृथिवीनैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरी

द्रियने वैक्रियशरीरह्वे हेगौतम नारकौपचेन्द्रियने वैक्रिय यावत् देवता पचेन्द्रिय वैक्रिय । जदि भते नेरइयपंचेदिय वे० । जो भगवन् नारकौशरीरह्वे
तइकिं रयणप्पभपुढवीने० वे० । तोस्यु रत्नप्रमानानारकौनौ वैक्रिय । जाव किं अहेसत्तमापुढवीनेरइय पं वे० । जां लगे कांइ अधसातमौ नरकनार
कौने वैक्रिय । गोयमा रयणप्पभपुढवीनेरइय पं वे० । गौतम रत्नप्रमानानारकौने पिण वैक्रियशरीरह्वे । जाव अहेसत्तमापुढवीनेरइय पं वे० । जांलगे
सातमौ नरकनानारकौनो पिण वैक्रियशरीरह्वे । जति भते रयणप्पभपुढवीनेरइय पं वे० । हिवे जां भगवन् रत्नप्रभापृथिवीना नारकौने वैक्रियश
रीरह्वे । तइकिं पञ्जत्तरयणप्पभपुढवी ने० प० वे० । तोस्यु पर्याप्ताने छै कि । अपुञ्जत्तरयणप्पभपुढवीनेरइय प० वे० । अपर्याप्ता वैक्रियशरीरह्वे तेमअ ।

त्यादि ॥ वैक्रियशरीरं मूलजैदती द्विजेदं एकैन्द्रियपंचेंद्रियजैदात् ; तत्रैकेन्द्रियस्य वातकायस्य तत्रापि वादरस्य तत्रापि पर्याप्तस्य शोषस्य वैक्रि

विणेरइयपंचिंदियवेउह्वियसरीरे किं पज्जत्तगरयणप्पज्ञापुढविणेरइयपंचिंदियवेउह्वियसरीरे किं अपज्जत्तग
रयणप्पज्ञापुढविणेरइयपंचिंदियवेउह्वियसरीरे ? गोयमा ! पज्जत्तगरयणप्पज्ञापुढविणेरइयपंचिंदियवेउह्वि
यसरीरेवि अपज्जत्तगरयणप्पज्ञापुढविणेरइयपंचिंदियवेउह्वियसरीरेवि । एवं जाव अहे सत्तमाए दुगउ
जेदो णेयव्वो । जदि तिरिक्खजोणियपंचिंदियवेउह्वियसरीरे किं सम्मुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणियवेउह्वि
सरीरे किं गल्लवक्कतियपंचिंदियतिरिक्खजोणियवेउह्वियसरीरे ? गोयमा ! नो सम्मुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजो
णियवेउह्वियसरीरे गल्लवक्कतियपंचिंदियतिरिक्खजोणियवेउह्वियसरीरे । जइ गल्लवक्कतियपंचिंदियतिरिक्ख

रमपि अपयात्तरत्तप्रज्ञापृथिवीनैरयिकपचेन्द्रियवैक्रियशरीरम् । एवं यावदधःसप्तमापृथिव्या द्विको जेदो ज्ञातव्यो । यदि तिर्यग्योनिकपंचेंद्रि
यवैक्रियशरीरं किं सम्मुच्छिमपंचेंद्रियतिर्यग्योनिकवैक्रियशरीरं किं गर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेंद्रियतिर्यग्योनिकवैक्रियशरीरं ? गोतम । नो सम्मू
च्छिमपंचेंद्रियतिर्यग्योनिकवैक्रियशरीरं गर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेंद्रियतिर्यग्योनिकवैक्रियशरीरं । यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेंद्रियतिर्यग्योनिकवैक्रि

गोयमा पज्जत्तगरयणप्पमपुढवीनेरइय पं० वे० । गोतम पर्यात्तरत्तप्रमानानारकौने पिण वैक्रियशरीरहुवै । अपज्जत्तगरयणप्पमपुढवीनेरइय पं० वे० ।
अपर्यात्तरत्तप्रमानानारकौने पिण वैक्रियशरीरहुवै । एवं जाव अहेसत्तमाएविदुग्गमोभेदोभाणियव्वा । रम जाल्लगे टोयप्रअ सातमो नरकल्लगे जाणिव
जति भंते तिरिक्खपंचेंद्रिय वे० । हिवे जो भगवन् तिर्यक्षपंचेंद्रियने वैक्रियशरीरहुवै । तइकि सम्मुच्छिमतिरिक्खपंचेंद्रियवे० गल्लवक्कतियतिरिक्खजोणिय
पंचेंद्रियवे० । तासूं सम्मुच्छिम तिर्यक्षपंचेंद्रियने वैक्रियशरीर हुवै कैगर्भज तिर्यक्षपंचेंद्रियने वैक्रिय । गोयमा नो सम्मुच्छिम पं० ति० वे० गल्लवक्कतिय पं०
ति० वे० । गोतम सम्मुच्छिमपंचेंद्रिय तिर्यक्षमो वैक्रियशरीरनहुवै गर्भजपंचेंद्रिय तिर्यक्ष वैक्रियशरीरहुवै । जति भंते गल्लवक्कतियपंचेंद्रियति० वे० तइकि ।

जोणियवेउह्वियसरीरे किं संखेज्जवासाउयगल्लवक्कंतिपंचिंदियवेउह्वियसरीरे असंखिज्जवासाउयगल्लवक्कं
 तियपंचिंदियतिरिक्कजोणियवेउह्वियसरीरे ? गो० ! संखेज्जवासाउयगल्लवक्कंतिपंचिंदियतिरिक्कजोणियवे
 उह्वियसरीरे नो असंखिज्जवासाउयगल्लवक्कंतिपंचिंदियतिरिक्कजोणियवेउह्वियसरीरे जइ संखेज्जगल्लपंचिं
 दियतिरिवेउह्वियसरीरे किं पज्जत्तगसंखेज्ज० गल्लपंचिंदियतिरिवेउह्वियसरीरे किं अपज्जत्तगसंखेज्ज० गल्ल
 पंचिंदियतिरिवेउह्वियसरीरे ? गोयमा ! पज्जत्तसंखेज्ज० गल्लपंचिंदियतिरिवेउह्वियसरीरे णो अपज्जत्तसं

यशरीरं किं संखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं असंखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं ? गौतम ! संखे
 यवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं नो असंखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं । यदि संखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रा
 न्तिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं पर्याप्तसंखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं नपर्याप्तसंखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रिय
 वैक्रियशरीरं ? गौतम ! पर्याप्तसंखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं नैवापर्याप्तसंखेयवर्षायुक्कगर्भव्युत्क्रान्तिकपंचेन्द्रियवैक्रिय

हिवे जो भगवन् गर्भजपंचेन्द्रिय तिर्यच वैक्रियशरीरह्वे तीसुं । असंखिज्जाउयगल्लव० पं० ति० वे० । असंख्याता आउषानाधणो गर्भजपंचेन्द्रियतिर्यचने
 वैक्रिय । संखिज्जवासाउयगल्लवक्कंतिप पं० ति० वे० । कैसंख्याता आउषाना धणो गर्भजपंचेन्द्रिय तिर्यचने वैक्रिय । गोयमा संखिज्जवासाउयगल्लवक्कति
 य पं० ति० वे० नो असंखिज्जवा० ग० पं० ति० वे० । गौतम संख्याता आउषाना धणो गर्भजपंचेन्द्रियनै वैक्रियशरीरह्वे पिण असंख्याता आउषाना
 धणो गर्भजपंचेन्द्रिय तिर्यचनो वैक्रियशरीरह्वे । जतिसंखेज्जवासाउयगल्लवक्कतिय पं० ति० वे० । जो संख्याता आउषाना धणो गर्भजपंचेन्द्रिय तिर्यचने
 वैक्रियशरीरह्वे । तइकिं पज्जत्तसंखि० ग० पं० ति० वे० । तीसुं पर्याप्ताने कल्लो छै । अपज्जत्तसंखे० ग० पं० ति० वे० । किं अपर्याप्ताने कल्लो छै । गोय
 मा पज्जत्तसंखे० ग० पं० ति० वे० नो अपज्जत्तसंखे० ग० पं० ति० वे० । हेगौतम पर्याप्तसंख्याता आउषाना धणो गर्भजपंचेन्द्रियन तिर्यचने वैक्रियश

खेज्ज० गल्लवक्कंतिथपन्निंदियतिरिवेउल्लियसरीरे । जदि संखेज्ज० किं जलयरगल्ल० पंचिंदियतिरिवेउल्लिय
 सरीरे किं थलयरसंखेज्ज० गल्ल० पंचिंदियतिरिवेउल्लियसरीरे किं खहयरसंखेज्ज० गल्ल० पंचिंदियतिरिवे
 उल्लियसरीरे ? गोयमा ! जलयरसंखेज्ज० गल्लपंचिंदियतिरिवेउल्लियसरीरेवि थलयरसंखेज्ज० गल्लपंचिंदि
 यतिरिवेउल्लियसरीरेवि खहयरसंखेज्ज० गल्लपंचिंदियतिरिवेउल्लियसरीरेवि । जदि जलयरसंखेज्ज० किं
 पज्जत्तानलयरसंखेज्ज० गल्लपंचिंदियतिरिवेउल्लियसरीरे किं अपज्जत्तजलयरसंखेज्ज० गल्लपंचिंदियतिरिवे

पारीर । यदि संखेयवपामुत्तगजंयुत्तकान्तिपपत्तोन्निदियवारीरं किं जलयरसंखेयवपामुत्तगजंयुत्तकान्तिपपत्तोन्निदियवारीरं किं थलयर
 सखेयवपामुत्तगजंयुत्तकान्तिपपत्तोन्निदियवारीरं किं खहयरसंखेयवपामुत्तगजंयुत्तकान्तिपपत्तोन्निदियवारीरं ? गोतम । जलयरसंखेयव
 पामुत्तगजंयुत्तकान्तिपपत्तोन्निदियवारीरमपि खलयरसंखेयवपामुत्तगजंयुत्तकान्तिपपत्तोन्निदियवारीरमपि । यदि जलयरसंखेयवपामुत्तगजंयुत्तकान्तिप
 किं पमोत्तजलयरसंखेयवपामुत्तगजंयुत्तकान्तिपपत्तोन्निदियवारीर किमपमोत्तजलयरसंखेय (प्रज्ञप्ति) यावत्तेकिमपारीर ? गोतम । पमो

रीरथे पिण अपयीत्ताने जप्पो । जति संखेज्जवा० पज्जत्तागग० प० ति० ये० । जो संख्याता आसयाना गमंअपंचिंदिय तिथं पय्यात्तामे वेक्किगशरीरजप्पो
 तदपि जलयरपज्जत्तासरी० ग० प० ति० ये० । तीसुं जलयरपंचिंदियने कप्पो यो । थलयरपज्जत्तासरी० ज्ञाप सरीरे खहयरपज्जत्तासरी० ज्ञाप सरीरे ।
 थलयरपंचिंदियने वेक्किगशरीर कप्पो किं खेयरपंचिंदिय वेक्किगशरीरजप्पो । गोयमा जलयरसंखेज्ज ज्ञाप सरीरे थलयरसंखेज्ज ज्ञाप सरीरे । गोतम
 जलयरने पिण यावत् वेक्किगशरीर कप्पो थलयरने पिणपुणे । खहयरसंखेज्ज ज्ञाप सरीरे जति जलयर ज्ञाप सरीरे । खहरने पिण वेक्किगशरीर कप्पो
 जो सामो जलयरने यावत् वेक्किग शरीर जप्पो । तदपि पज्जत्ताजलयर ज्ञाप सरीरे अपज्जत्ताजलयर ज्ञाप सरीरे । तीसुं पय्यात्ता जलयरने कप्पो के

उद्द्वियसरीरेय ? गो० ! पञ्जत्तजलयरसंखेज्जं० गल्लपंचिंदियतिरिवेउद्द्वियसरीरेय णो अप्पज्जत्तजलयरसंखेज्जं०
जलयरगल्लपंचिंदियतिरिवेउद्द्वियसरीरे । जदि थलचरपंचिंदिय जाव सरीरे किं चउप्पद जाव सरीरे किं
परिसप्प जाव सरीरे ? गोयमा ! चउप्पद जाव सरीरेवि परिसप्प जाव सरीरेवि एवं सल्लेसिं गेयं जाव खह
यराणं पञ्जत्ताणं णो अप्पज्जत्ताणं । यदि मणुस्सपंचिंदियवेउद्द्वियसरीरे किं समुच्छिममणुस्सपंचिंदियवेउ
द्द्वियसरीरे गल्लवक्कंतियमणुस्सपंचिंदियवेउद्द्वियसरीरे ? गोयमा ! णो समुच्छिममणुस्सपंचिंदियवेउद्द्विय

सजलचरसंखेयवषांयुग्मंनंत्युत्क्रान्तिकपंचेद्वियतिर्यग्योनिकवैक्रियशरीरं नो अपर्याप्तजलचरसंखेयवषांयुग्मंनंत्युत्क्रान्तिकपंचेद्वियवैक्रियशरीरं ।
यदि स्थलचरपंचेद्विय (प्रभृति) यावच्छरीरं किं चतुप्पद (प्रभृति) यावच्छरीरं किं परिसर्प (प्रभृति) यावच्छरीरं ? गोतम ! चतुप्पद (प्र
भृति) यावच्छरीरमपि परिसर्प यावच्छरीरमपि । एवं सर्वेषां ज्ञातव्यं यावत्सचराणां पर्याप्तकानानपर्याप्तकानाम् । यदि मनुष्यपंचेद्वियवैक्रि
यशरीरं किं समुच्छिममनुष्यपंचेद्वियवैक्रियशरीरं गजंत्युत्क्रान्तिकमनुष्यपंचेद्वियवैक्रियशरीरं ? गोतम ! नो समुच्छिममनुष्यपंचेद्वियवैक्रियशरीरं

अपर्याप्ता जलचरनै वैक्रियशरीर कल्लो । पञ्जत्तजलयरसखिज्ज जाव सरीरे नो अप्पज्जत्तजलयरसखेज्ज जाव सरीरे । गोतम पर्याप्ता जलचरनै यावत्
वैक्रियशरीर कल्लो छे पिण अपर्याप्ताने जलचरने यावत् वैक्रिय शरीर कल्लो । जति थलयरपंचेद्विय जाव सरीरे । जो थलचरपंचेद्विय तिवंचने वेक्रियश
रीर कल्लो । तद्वकिं चउप्पयथलयर जाव सरीरे परिसपयथलयर जाव सरीरे । तीसुं चोपद थलचरने वैक्रिय के उरपरसर्प भुजपरसर्प वैक्रिय । गोय
मा चउप्पयथलयर जाव सरीरेवि परिसपयथलयर जाव सरीरेवि । गोतम चतुप्पद थलचरने पिण यावत् वैक्रिय शरीर कल्लो उरपरसर्प भुजपरने यावत्
वैक्रियशरीर कल्लो । एवं सल्लेसिणेयव्वं जाव खहयराणं पञ्जत्तगाण भा० । इम सर्वे पाठ कहिंया जालगे यचर पर्याप्ताने पद जा लगे कहियो । नोअ
पञ्जत्तगाण भा० । अपर्याप्ता सर्वेनै वैक्रिय न कहियो । जति भते मणुस्स पंचेद्विय वे० तद्वकिं समुच्छिममणुस्स पं० गल्लवक्कंतिय मणुस्स पं० वे० । जो

सरीरे गगल्लमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे । जदि गगल्लवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे किं कम्मजूमि
गगल्लवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे अकम्मजूमिगगल्लवक्कांतियपंचिंदियमणुस्सवेउल्लियसरीरे अंत
रदीवयमणुस्सवेउल्लियसरीरे ? गोयमा ! कम्मजूमिगगल्लवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे णो अक
म्मजूमिगगल्लमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे णो अंतरदीवगमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे । जदि कम्मजू
मिगगल्लवक्कांतियमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे किं संखिज्जवासाउयकम्मजूमिगगल्लमणुस्सपंचिंदियवेउल्लि

गर्जजमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरमपि । यदि गर्जजमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरं किं कर्मजूमिगर्जजमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरम
कर्मजूमिगर्जजमनुष्यपंचेद्रियमनुष्यवैक्रियशरीरं अन्तरहीपमनुष्यवैक्रियशरीरं ? गौतम । कर्मजूमिगर्जजमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरं
नो अकर्मजूमिगर्जजमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरं नो अन्तरहीपकमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरं । यदि कर्मजूमिगर्जजमनुष्यपंचेद्रियवैक्रिय
शरीरं किं संख्येयवर्षायुःकर्मजूमिगमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरं असंख्येयवर्षायुःकर्मजूमिगर्जजमनुष्यपंचेद्रियवैक्रियशरीरं ? गौतम ।

हिंवे हेमगवन् मनुष्य पंचेद्रियने वैक्रियशरीरं कल्लो तो स्यूं समूच्छिमने कल्लो किम गर्भजमनुष्यने । गोयमा णोसमूच्छिम मणुस्स प० वे० गगल्लवक्कांतिय
म० । हेगौतम समूच्छिम मणुस्सो वैक्रिय मल्लो गर्भजमनुष्यने वैक्रियशरीरं कल्लो । जइ गग० मणु० प० वे० तइ दि कम्मभूमिग गगल्लवक्कांतिय मणु० प०
वे० अकम्मभूमिग मणु० प० वे० अंतरदीवग मणु० प० । जा हेमगवन् गर्भजमनुष्यने वैक्रियशरीरं तो कर्मभूमिना मनुष्यनेछै अकर्मभूमिना मनुष्यनेछै
के अन्तरहीपना मनुष्यने वैक्रिय । गोयमा कम्मभूमिग गग० मणु० प० वे० नो अकम्मभूमिग गग० म० प० वे० नो अंतरदीव गर्भ म० प० वे० । हेगौत
म कर्मभूमिना गर्भजमनुष्यने वैक्रिय अकर्मभूमिना गर्भजमनुष्यने पिण वैक्रियशरीरं छै पिण अन्तरहीपना मनुष्य गर्भजने वैक्रियशरीर । जइ कम्मभूमिग
ग० म० प० वे० तइ कि संखेज्जवासाउय कम्म० ग० म० प० वे० । जो कर्मभूमिना मनुष्यने वैक्रिय तो खामी संख्याता आकखाना धणी मनुष्यने वे०

यलब्धिसंज्ञवात्, सक्तं च-तिष्ठहंतावरासीणं वेत्तद्वियलहोचैव नत्थि वायरपज्जत्ताणंपि संखेज्जाइजागमेत्ताणं ॥ १ ॥ अत्र ॥ तिष्ठहंपि ॥ त्रयाणां पर्या-
प्तापर्याप्तसूक्ष्मापर्याप्तवादरूपाणां पञ्चेन्द्रियचिन्तायामपि जवलरचतुष्पदोरःपरिसर्पञ्जुपरिसर्पखचरान् मनुष्यांश्च गजं व्युत्क्रान्तिकान् सख्ये

यसरीरे अ्संखेज्जावासाउयकम्मन्मिगगप्लवक्कंतियमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे ? गोयमा ! संखेज्जावासा
उयकम्मन्मिगप्लमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे णो अ्संखेज्जावासाउयकम्मन्मिगप्लमणुस्सपंचिंदियवेउल्लि-
यसरीरे । जदि संखिज्जावासाउयगप्लमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे किं पज्जत्तयसंखेज्जावासाउयकम्मन्मि-
गगप्लमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे अपज्जत्तसंखेज्जावासाउयकम्मन्मिगप्लमणुस्सपंचिंदियसरीरे ? गोयमा !
पज्जत्तसंखेज्जावासाउयकम्मन्मिगमणुस्सपंचिंदियवेउल्लियसरीरे णो अपज्जत्तसंखेज्जावासाउयकम्मन्मिग

सख्येयवर्षायुःकर्मन्मिजगज्जमनुष्यपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं नो असंख्येयवर्षायुःकर्मन्मिजगज्जमनुष्यपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं । यदि संख्येयवर्षायुःक-
र्मन्मिजगज्जमनुष्यपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं किं पर्याप्तसंख्येयवर्षायुःकर्मन्मिजगज्जमनुष्यपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरमपर्याप्तसंख्येयवर्षायुः कर्मन्मिजगज्जमनुष्य-
पंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं ? गौतम । पर्याप्तसंख्येयवर्षायुःकर्मन्मिजगज्जमनुष्यपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं नो अपर्याप्तसंख्येयवर्षायुःकर्मन्मिजगज्जमनुष्य

के असंख्याता आकखाना धणो मनुष्येने वैक्रियशरीर । गोयमा सखिज्जावा० क्ख० ग० म० पं० वे० नो असं० कम्मन्मि ग, म, प, वे, । हेगौतम स-
ख्यातायुष मनुष्येने वैक्रियशरीरके पिण असंख्यातायुषना मनुष्येने वैक्रियशरीर नहो । जइ सं, क, ग, म० पं, वे, तइ किं पज्जत्त संखिज्जा जाव सरौ-
रे अपज्जत्त संखेज्जा जाव सरीरे । जो सख्यातायुष यावत् मनुष्येने वैक्रियशरीर कल्लो तो स्यू पर्याप्ता अपर्याप्ताने कल्लो । गोयमा पज्जत्त संखि, क,
ग, म, प, वे, नो अपज्जत्त संखे, क, ग, म, पं, वे, । हेगौतम पर्याप्ता संख्यातायुष मनुष्येने यावत् वैक्रिय पिण अपर्याप्ताने यावत् वैक्रियशरीर न-
चा । ज. देवपंचिंदिय वे, तइ किं भवणनासि देवपंचिंदिय वे, जाव किं बभाणिवासि देव पं, वे, । हिने जो हेभगवन् पंचेन्द्रियेने वैक्रियशरीर कल्लो

ययर्पागुतो मुता जेपाणां प्रतिपेभो जवराजवितया तेषां यैकियलज्जसंजवात्, उक्ता चेदाः संस्थागाल्पजिनिस्सुराद-वेउहियसरीरेणं जते । ३

एमणुस्सपंचिदियवेउहियसरीरे । जदि देवपंचिदियवेउहियसरीरे किं जवणवासीदेवपंचिंदियवेउहियसरीरे जाव वेमाणियदेवपंचिंदियवेउहियसरीरे ? गोयमा ! जवणवासीदेवपंचिंदियवेउहियसरीरेवि जाव वेमाणियदेवपंचिंदियवेउहियसरीरेवि । जदि जवणवासीदेववेउहियसरीरे किं असुरकुमारजवणवासीदेवपंचिंदियवेउहियसरीरे जाव थणियकुमारजवणवासीदेवपंचिंदियवेउहियसरीरे ? गोयमा ! असुरकुमार जाव थणियकुमारदेववेउहियसरीरेवि । जदि असुरदेवपंचिंदियवेउहियसरीरे किं पज्जत्तअसुरकुमारजवणवासी

पंचेन्द्रियवेकियकारीरम् । यदि देवपंचेन्द्रियवेकियकारीरं किं जवनवासिदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरं यावद्वैमानिकदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरं ? गीतम् । जवनवासिदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरमपि यावद्वैमानिकदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरमपि । यदि जवनवासिदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरं किमसुरकुमारजवनवासिदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरं यावत्स्तनितकुमारजवनवासिदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरं ? गीतम् ! असुरकुमार (प्रकृति) यावत्स्तनितकुमारदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरमपि । यथासुरकुमारदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरं किं पर्याप्तासुरकुमारजवनवासिदेवपंचेन्द्रियवेकियकारीरमपर्याप्तासुरकुमारजवनवा

तो एव भवनपति देव पंचेन्द्रिये वैकिय के यावत् वैमानिक देव पंचेन्द्रिय वैकिय । गोयमा भवणवासि देव पं, वे, जाव विमाणवासि देव पं, वे, हेगीतम् भवनपतिने पिण वैकियने यावत् वैमानिकवेविपै वैकिय शरीर कज्जो । जइ भवणवासि देव पं, वे, तइ किं असुरकुमार भव, देव पं, वे, जा किं थणियकुमार भ, देव पं, । जो भवनपति देवताने वैकिय कज्जो तो एव असुरकुमारने वैकिय के यावत् स्तनितकुमारने वैकिय । गोयमा असुर ज व थणिय जाव सरीरेवि । हेगीतम् असुरकुमारने पिण यावत् स्तनितकुमारने पिण वैकियशरीर कज्जो । जइ असुरकुमार देव पंचिं, वे, बइ किं पज्जत्त असुर जाव सरीरे अपज्जत्त असुर जाव सरीरे एवं जाव थणियकुमाराणवि । जो असुरकुमार देवता पंचेन्द्रिय वैकिय तो एव पर्याप्ता यावत् ।

त्यादि ॥ सुगमं नवरं नैरविकाणां प्रवधारणीयमुत्तरवैक्रियं दुग्धसंस्थानमत्यन्तलिष्टकर्मोदयवशात् तथाहि-तेषां प्रवधारणीयशरीरं प्रवस्वजावत
एव निर्मूलविलुप्तपक्षोत्पादितसकलग्रीवादिरोमपक्षिसंस्थानवदतीव बीजत्वं दुग्धसंस्थानं यदप्युत्तरवैक्रियं तदपि शुभं वयं करिष्याम इत्यजिसत्य

देवपंचिंद्रियवेउल्लियसरीरे अपज्जत्तअसुरकुमारजवणवासिदेवपंचिंद्रियवेउल्लियसरीरे ? गोयमा ! पज्जत्तग
असुरकुमारजवणवासिदेवपंचिंद्रियवेउल्लियसरीरेवि अपज्जत्तगअसुरकुमारदेवपंचिंद्रियवेउल्लियसरीरेवि अप
पज्जत्तगअसुरकुमारदेवपंचिंद्रियवेउल्लियसरीरेवि एवं जाव थणियकुमाराणं दुगतो जेदो । एवं वाणमंतराणं
अठविहाणं जोडसियाणं पंचविहाणं वेमाणिया दुविहा पस्सत्ता , कप्पोवगा कप्पातीताय । कप्पोवगा
चारसविहा तेसिंपि एवंचेव दुगतो जेदो । कप्पातीया दुविहा पस्सत्ता , गोविज्जगाय अणुत्तराय । गोविज्ज

सिदेवपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं ? गौतम । पर्याप्तकासुरकुमारजवनवासिदेवपंचेन्द्रियवैक्रियशरीर अपर्याप्तकासुरकुमारजवनवासिदेवपंचेन्द्रियवैक्रियश
रीरमपि । एवं यावत्स्तानितकुमाराणां द्विको जेदः । एवं वानव्यन्तराणामष्टविधानां, ज्योतिष्काणां, पंचविधानां, वैमानिका द्विविधाः प्रज्ञ
प्ताः कल्पोपकाः कल्पातीताश्च । कल्पोपका द्वादशविधास्तेषामप्येव-चैव द्विको जेदः । कल्पातीता द्विविधाः प्रज्ञप्ता ग्रैवेयका श्वानुत्तरोपमा

क्रिय के अपर्याप्ता यावत् वैक्रिय इम यावत् स्तानितकुमारलगे प्रश्न । गोयमा दुग्धो भेदो भाणियञ्चो । हेगौतम दोय २ भेदे प्रश्नोत्तरे सर्वने वैक्रियशरी
र कहिवो । एवं वाणमंतराणं अठविहाण जोडसियाणं पंचविहाणं वेमाणियाणं दुविहाणं कप्पोवगाणं कप्पातीयाणं कप्पोवगाणं चारसविहाणं सत्त्वे
सिं दुग्धोभेदो भाणियञ्चो । इम वानव्यन्तरदेव ८ प्रकारे ज्योतिषोदेवता ५ प्रकारे वैमानिकदेवताना दोयभेद कल्पवासीने कल्पातीत जिहां कल्प
वासीना १२ भेद तालगे सर्वअधिकार दोय २ आलावे प्रश्नोत्तरे सर्वपणे वैक्रियशरीर कहिवो । कप्पातीया दुविहा पं, । द्विवे कल्पातीतना दोयभेद
कक्षा । गोविज्जगाय अणुत्तराय । ग्रैवेयकमासी बीजा अनुत्तरकामासी । गोविज्जगाय नवविहा अणुत्तरोववाइया पंचविहा एतेसिं पज्जत्ता २ भिलावेअं दु

नाकर्तुमारब्धमपि तथा विधात्यन्ताशुननामकर्मादयवशा दतीवाशुनतरमुपजायते इति दुर्गसंस्थानम् । तिर्यक्पंचेन्द्रियाणां मनुष्याणां च वैक्रियं

गा नवविहा । अणुत्तरोववाडया पंचविहा एएसिं पञ्जत्तार जिलावेणं दुगड जेदो । वेउल्लियसरीरेणं जंते ! किं सठिए पणत्ते ? गोयमा ! णाणासंठाणसंठिए पणत्ते । वाउकाडयएगिंदियवेउल्लियसरीरेणं जंते ! किं संठिए पणत्ते ? गोयमा ! पळागासंठाणसंठिए पणत्ते । णेरडयपंचिंदियवेउल्लियसरीरेणं जंते ! किं संठा णसंठिए पणत्ते ? गोयमा ! णेरडयपंचिंदियवेउल्लियसरीरे दुविहे पणत्ते, तंजहा—भवधारणिज्जीय उत्तरवे

तिकाश्च । ग्रैवेयका नवांविधाः । अनुत्तरोपपातिकाः पंचविधा एतेषामपि पर्याप्तपर्याप्तकमेदेन द्विको जेदः । वैक्रियशरीरं जदन्त । किंसंस्थितं प्र० ? गीतम । नानासंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । वायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तं ? गीतम । पताकासंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । नैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तं ? गीतम । नैरयिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरं द्विविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा—भवधारणीय चोत्तरवैक्रियं च । तत्र यद्भवधारणीयं तत् दुर्गसंस्थानसंस्थितं प्र० । तत्र यदुत्तरवैक्रियं तदपि दुर्गसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् ।

गर्भाभेदो भाणियश्चो । ग्रैवेयकना नवभेद अनुत्तरना ५ भेद इणा सगलाहीने पर्याप्त अपर्याप्ताने दोयभेद प्रयोत्तरेकरो सर्वने वैक्रियशरीर कछो । व उल्लियसरीरेणं भंते किं संठिए पणत्ते । वैक्रियशरीरं हभगवन् किं सस्थाने संस्थित कछो । गोयमा णाणा संठाणसंठिए पणत्ते । नानाप्रकारना संस्थाने संस्थितके । वाउकाय एगिंदिय वेउल्लियसरीरेणं भंते किं संठिए पणत्ते । द्विवे वाउकाय एकेन्द्रियनो वैक्रियशरीर हभगवन् किं सस्थान । गोयमा पळागसंठाणसंठिए पणत्ते । हेगीतम भवजा पताकाने संस्थाने । णेरडय पंचिंदिय वेउल्लियसरीरेणं भंते किं संठिए प, । नारकी पंचेन्द्रियनो वैक्रियशरीर हभगवन् किं संस्थाने कछो । गोयमा णेरडय पंचिंदिय वेउल्लियसरीरेदुविहे प, त, । हेगीतम नारकी पंचेन्द्रियनो वैक्रियशरीर दोयभेद ते कछो । भवधारणिज्जीय उत्तर वेउल्लिय । भवधारणीवैक्रियशरीर उत्तरवैक्रियशरीर । तत्पण जेसे भवधारणिज्जी सेहु उठठाणसंठिए प, । तिहां जे भवधारणी

નાનાસંસ્થાનસંસ્થિતમિચ્છાવશાતઃ પ્રવૃત્તે દર્શાવિષયવતપતિવ્યન્તરજ્યોતિકસૌધર્માદ્યપ્યુતપર્યવસાનર્વેમાનિકાનાં જવધારણીયં જવસ્યજાવતયા તથા

ઉદ્વિષ્ય । તત્પણં જેસે જવધારણિજ્ઞે સે જાંઠસંઠાણસંઠિણ પચ્છત્તે । તત્પણં જેસે ઉત્તરવેડવિણ સેવિ જાંઠ સંઠાણસંઠિણ પચ્છત્તે । રચણપ્પજાપુઠવિણેરહ્યપંચિંદિયવેડવિણસરીરેણં જંતે ! કિં સંઠાણસંઠિણ પચ્છત્તે ? ગોયમા ! રચણપ્પજાપુઠવિણેરહ્યાણં દુવિહે સરીરણ પચ્છત્તે , તંજહા—જવધારણિજ્ઞેય ઉત્તરવેડવિણ્ય । તત્પણં જેસે જવધારણિજ્ઞે સેવિ જાંઠે જેસે ઉત્તરવેડવિણ સેવિ જાંઠે । એવં જાવ ચ્છહે સત્તમાપુઠવિણેર

રવપ્રજાપૃથિવીનૈરયિકપર્વેદ્રિયવૈક્રિયશરીરં પ્રદન્ત । કિં સંસ્થાનસંસ્થિતં પ્રજ્ઞતમ્ ? ગૌતમ । રત્નપ્રજાપૃથિવીનૈરયિકાણાં દ્વિવિધં શરીરં—જ વધારણીયં ચોત્તરવૈક્રિયણ । તત્ત યદ્વધારણીયં તત્ હુણ્ઠં । મદુત્તરવૈક્રિયં તદપિ હુણ્ઠં । એવં યાપદધઃસત્તમાપૃથિવીનૈરયિકવૈક્રિયશરીરમ્ તિર્યગ્યોનિકપર્વેદ્રિયવૈક્રિયશરીરં પ્રદન્ત । કિં સંસ્થિતં પ્રજ્ઞતમ્ ? ગૌતમ । નાનાસંસ્થાનસંસ્થિતં પ્રજ્ઞતમ્ । એવં જલધરથલચરાણામપિ ।

વૈક્રિયશરીર તે હુણ્ઠસંસ્થાને સંસ્થિત છે । તત્પણં જેસે ઉત્તરવેડવિણ સેવિ હુંડે સંઠાણસંઠિણ પં, । તિહાં જે ઉત્તરવૈક્રિય શરીર પિણ હુણ્ઠસંસ્થાન સંસ્થિ ત છે । રચણપ્પમપુઠથી ચેર, પં, બે, મંતે કિં સંઠિણ પ, । રત્નપ્રમા પૃથિવી નારકી પર્વેદ્રિય વૈક્રિયશરીર હેમગવન્ કિસે સંસ્થાને સંસ્થિત છે । રચણપ્પમ પ ઉથી ચેર, પં, બે, દુવિહે પં, તં, । રત્નપ્રમા પૃથિવીના નારકી પર્વેદ્રિય વૈક્રિયશરીરના દોયમેદ તેકલા । મવધારણિજ્ઞેય ઉત્તરવેડવિણ્ય । મવધારણી વૈક્રિય ઉત્તરવૈક્રિય । તત્પણં જેસે મવધારણિજ્ઞે સે હુંડેસંઠાણ સંઠિણ પં, । તિહાં જે મવધારણી વૈક્રિય તિણ હુણ્ઠસંસ્થાન સંસ્થિત કહ્યો । જેસે ઉત્તર વેડવિણ સેવિ હ, એવ જાવ ચ્છહેસત્તમાણ ચેરેદ્દ બેડવિણ્યસરીરે માણિ, । જે ઉત્તરવૈક્રિય તે પિણ હુણ્ઠસંસ્થાન હુવે દમ જાલગે કીચે સાતમૌનર વાલગે વૈક્રિયશરીર સર્વને જાણિવા । તિરિક્કજોણિય પંચિદિય વેડવિણ્યસરીરેણં મંતે કિં સંઠિણ પચ્છત્તે । તિર્યગ્યોનિયા વૈક્રિયશરીર હેમગવન્ કિસે સંસ્થાન હુવે । ગોયમા ણાણસંઠાણ સંઠિણ પં, । હગૌતમ નાનાપ્રકારના સંસ્થાને સંસ્થિત હુવે । એવં જલયર થલયર સહયર ચઉપ્પય ઉરપરિસપ્પ મુયપ

विषयज्ञानात्मकसौंदर्यवशात् प्रत्येकं सर्वेषां समचतुरस्रसंस्थानमुत्तरवैक्रियं द्विद्वत्वा नुरीधतः प्रवृत्ते नानासंस्थानसंस्थितं यैवेयकानामनुत्तरोपपाति कानां चोत्तरवैक्रियं न जवति । प्रयोजनाभावा दुस्तरवैक्रिय इव गमनागमननिमित्त परिचारणानिमित्तं वा क्रियते, न चैतेषामेतदस्ति यत्तु जवधा रिणीयमेतेषां तत्समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितमितिवक्तानि संस्थानानि संप्रत्यवगाहनामाह—वेदवियसरीरस्सणमित्यादि ॥ जघन्यतोहुलासंस्थेयजागं

डयवेउद्वियसरीरे, तिरिस्कजोणियपंचिंदियवेउद्वियसरीरेणं जंते ! किं संठिए पस्यत्ते ? गोयमा ! णाणा संठाणसंठिए पस्यत्ते । एवं जलयरथलयरखहराणवि । थलयराणंचउप्पदपरिसप्पाणं उरपरिसप्पजुयपरि सप्पाणवि । एवं मणुस्सपंचिंदियवेउद्वियसरीरेवि । असुरकुमारजवणवासीपंचिंदियदेववेउद्वियसरीरेणं किं संठाणसंठिए पस्यत्ते ? गोयमा ! असुरकुमाराणं देवाणं दुविहे सरीरे पस्यत्ते, तंजहा—जवधारणिज्जेय

स्थलचराणां चतुष्पदपरिसर्पाणां उरःपरिसर्पाणां भुजपरिसर्पाणामपि । एवं मनुष्यपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरमपि । असुरकुमारजवनवासिपंचेन्द्रियदेववैक्रियशरीरं किं संस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् ? गीतम् । असुरकुमाराणां देवानां द्विविधं शरीरं प्रज्ञप्तं तद्यथा—जवधारिणीयं चोत्तरवैक्रियं च तत्र नद्भवधारिणीयं तत्समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितं प्र० । तत्र यदुत्तरवैक्रियं तन्तानासंस्थितं प्रज्ञप्तम् । एवं यावन्स्तमिनकुमारदेवपंचेन्द्रियवैक्रिय

रिसप्पाणवि भाणियत्वा । इमं जलचरादि थलचरादि खचरादिनीं चौपदनो पिण उरपरिसर्पनीं भुजपरिसर्पनीं पिण वैक्रियं नानाप्रकारे संस्थान कट्ठा । एवं मणुस्स पंचिंदिय वेदवियसरीराणवि भाणियत्वा । इमं मनुष्य पंचेन्द्रिय वैक्रियने संस्थान कट्ठिवो । असुरकुमार भवणवासि देव पंचिंदिय वेदवियसरीरेण भंते किं संठिए पं, । असुरकुमारादि भवनपतिना पंचेन्द्रियनो वैक्रियशरीर हेमगवन् किसे संस्थाने हुवे । गोयमा असुरकुमाराणं दु विहेसरीरे पं, तं, । हेगीतम् असुरकुमारदेवना दायप्रकारे कट्ठा ते कट्ठे—भवधारणिज्जेय उत्तरवेदवियेय । भवधारणी उत्तरवैक्रियना धणी । तथ्य पं जेसे भवधारणिज्जे सेणं समचवरं संठाण संठिए पं, । तिद्वां जे भवधारणी ते समचवरं संस्थान हुवे । तथ्यं जेसे उत्तरवेदविये सेणं णाणासठा

नैरयिकादीनां जवधारणीयस्यापर्याप्तावस्थायां वातकायस्यवा । उत्कर्षतः सातिरेकं थीजननातसदृशं देवानामुत्तरवैक्रियस्य मनुष्याणांवा ॥ एगिं
दियवेउहियसरीरस्सणमित्यादि ॥ अत्र एकेंद्रियो वातकायो न्यस्य वैक्रियलब्ध्यसम्भवात्, तस्य जघन्यत उत्कर्षतोवा ऽवगाहनामानमहुलासंख्येय
जागप्रमाणनेतावत्प्रमाणं विकुर्वणायामेव तस्य शक्तिसम्भवात् सामान्यनैरयिकसूत्रे-जवधारणी याजवोधार्यते यथा सा जवधारणीया "कृद्वहुलमि

उत्तरवेउहिएय । तत्थणं जेसे जवधारणिज्जे सेणं समचउरंससंठाणसंठिए पस्सत्ते, तत्थणं जेसे उत्तरवेउहिए
सेणं नाणासठाणसंठिए पस्सत्ते, एवं जाव थणियकुमारे देवपंचिंदियवेउहियसरीरे । एवं वाणमंतराणवि
णवरं उहियावाणमंतरा पुच्छिज्जांति । एवं जोडसियाणवि उहियाणं । एवं सोहम्म जाव अञ्जुयदेवसरीरे
गेविज्जकप्पातीयवेमाणियदेवपंचिंदियवेउहियसरीरेणं जंते ! किं संठिए पस्सत्ते ? गोयमा ! गेविज्जदेवाणं

यशरीरम् । एवं वानव्यन्तराणामपि नवरमौघिका वानव्यन्तराः पृच्छनीयाः । एवं ज्योतिष्काणामपि औघिकानामेवं सौधर्मं (प्रवृत्ति)
यावदध्यतदेवशरीरं । ग्रैवेयककल्पातीतवैमानिकदेवपंचिंदियवैक्रियशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । ग्रैवेयकदेवानां एकं जव
धारणीयं शरीरं मेतेषां समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितं प्रज्ञप्तम् । एवमनुत्तरोपपातिकानामपि । वैक्रियशरीरस्य जदन्त । कियन्महती शरीराव

ण सठिए प, । निहां जे उत्तरवैक्रिय ते नानाप्रकारे सस्थान संस्थित हव । एवं जाव थणियकुमार देव पंचिंदिएसु वेउहियसरीरे । इम जांलगे स्त
नितकुमार । एवं वाणमंतराणवि णवरं ओहिया वाणमंतरा पुच्छिज्जाइ । इम वानव्यन्तरने एविशेष ओघसूत्र पूछिओ वानव्यन्तरनो । एवं जोडसिया
णवि ओहियाणं एवं सोहम्म जाव अञ्जुयदेवसरीरे भाणियवो । इम ज्योतिषीने ओघसूत्र पूछिओ इम सौधर्म जांलगे अच्युत पर्यन्त बेशरीर कहिवा ।
गेविज्जग कप्पातीत वेमाणियदेव पंचिंदिय वेउहियसरीरेणं मंते किं सठिए पं० । हिंवे ग्रैवेयक कल्पातीतविमानना पंचेन्द्रिय देवनो वैक्रिय
शरीर हेमगवन् किसे संस्थान । गोयमा गेविज्जगाण देवाणं एगे भवधारणिज्जे सरीरे सेणं समचउरससंठाण सं० पं० । हेगौतम ग्रैवेयकना देवतान

तिवचनात् करणे अनीयप्रत्ययः । उत्कर्षतः पञ्चधनुःशतानि उत्तरवैक्रिया धनुःसहस्रं सप्तमनरकपथिव्यपेक्षया अन्यत्रैतावत्ता प्रवधारणीया उत्तरवैक्रिया या शरीरावगाहनाया अप्राप्यमायत्वात्, अधुना प्रतिपृथिव्यवगाहनामानमाह-रथप्यमेत्यादि ॥ अहुताऽसङ्ख्येयजागप्रमायता प्रथमो त्पक्षिकाले वेदितव्या उत्कर्षतः सप्तधनूषि त्रयो वक्ताः पद्मांगुलानि पर्याप्तावस्थायां ददंतीत्कर्षतः शरीरावगाहनामानं त्रयोदशे प्रस्तटे द्रष्टव्यं

एगो जवधारणिज्जे सरीरे एसिणं समचउरंससंठाणसंठिए पणत्ते । एवं अणुत्तरोववाइयाणवि । वेउल्लिय सरीरस्सणं जंते ! के महालिया सरीरोगाहणा पणत्ता ? गोयमा ! जहन्नेण अंगुलस्स असंखेज्जाइजागं उक्कोसेण सातिरेगं जोयणसयसहस्सं । वाउक्काइयएगिंदियवेउल्लियसरीरस्सणं जंते ! के महालिया सरीरो गाहणा पणत्ता ? गोयमा ! जहन्नेण अंगुलस्स असंखेज्जाइजागं उक्कोसेणवि अंगुलस्स असंखेज्जाइजागं ।

गाहना प्रज्ञप्ता ? गीतम । जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयजागमुत्कर्षतः सातिरेकं योजनवातसहस्रम् । वायुकायिकैकेन्द्रियवैक्रियशरीरस्य जदन्त । कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गीतम । जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयं जागमुत्कर्षेणापि अंगुलस्यासंख्येयं जागम् । नेरियिकपंचेन्द्रियवैक्रिय शरीरस्य जदन्त । कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गीतम । द्विविधा प्रज्ञप्ता-तद्यथा-जवधारणीया चोत्तरवैक्रिया च तत्र या जवधा

एक भवधारणी शरीरज्ञे ते समचवरंश संस्थान सस्थिते । अणुत्तरोववाइयावि एपंचेव भाषियग्वा । अनत्तरोवपात्रिकनो शरीर समचवरंश कडिवो । वेउल्लियसरीरस्सणं भते के महालिया सरीरोगाहणा पं० । द्विये वैक्रिय शरीरने जेतलोमोटी अवगाहना कडो । गोयमा जइणेण अंगुलस्य असं च० सादरेगं जोयण सयसहस्सं । ऐगीतम जघन्य अंगुलनो असंख्यातमोभाग उत्कष्ट कांइक अधिक योजनसाखडुवे । वाउकाय पणिदि य वेउल्लिय सरीरस्सणं भते के महालिया सरीरोगाहणा पं० । वायुकाय एवेन्द्रियनो वैक्रियशरीर हेभगवन् जेतलोमोटी अवगाहना कडो । गोयमा जइणेणवि च० अंगुलस्य असंखेज्जाइजागं । ऐगीतम जघन्य पिण उत्कष्ट पिण अंगुलनो असंख्यातमोभाग । येरइय पंचिदिय वेउल्लियसरीरस्सणं भते

शेषेषु त्वर्वाकृतनेषु प्रस्तटेषु स्तोकांस्तोक्ततरं तच्चैवं-रत्नप्रज्ञायाः प्रथमे प्रस्तटे त्रयोहस्ता उत्कर्षतः शरीरप्रमाणं द्वितीये प्रस्तटे धनुरेकमकाहस्ताः साह्यानिचाष्टांगुलानि, तृतीयप्रस्तटे धनुरेकं त्रयोहस्ताः सप्तदशांगुलानि, चतुर्थे द्वे धनुषी द्वौ हस्तौ साह्यमेकमंगुलं, पंचमे त्रीणि धनुषी दशांगुला

णेरइयपंचिंद्रियवेउल्लियसरीरस्सणं जंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पस्सत्ता ? गोयमा ! दुविहा पस्सत्ता, तंजहा-भवधारणिज्जाय उत्तरवेउल्लियाय । तत्थणं जासा भवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखे ज्जडजागं उल्लोसेणं पंच धणुसयाइं । तत्थणं जासा उत्तरवेउल्लिया सा जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जडजागं उल्लोसेणं धणुसहस्सं । रयणप्पज्ञापुढविणेरइयाणं केमहालिया सरीरोगाहणा पस्सत्ता ? गोयमा ! दुविहा पस्सत्ता, तंजहा-भवधारणिज्जाय उत्तरवेउल्लियाय । तत्थणं जासा भवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स

रणीया सा जघन्येनाङ्गुलस्सासंखेय जागमुत्कर्षतः पञ्चधनुःशतानि । तत्र या उत्तरवैक्रिया सा जघन्येनाङ्गुलस्य सङ्ख्यं जागमुत्कर्षतो धनुः सहस्त्रम् । रत्नप्रज्ञापृथिवीर्नैरयिकाणां कियन्महती शरीरावगाहना प्र० ? गौतम । द्विविधा प्रज्ञा तद्यथा-भवधारणीया चोत्तरवैक्रिया च ।

के महालिया । नारकी पंचिंद्रियनो वैक्रियशरीर हेभगवन् केतलीमोटी अवगाहनाकही । गोयमा दुविहा पं० तं० । हेगौतम बेभेदकै ते कच्चा । भवधारणिज्जाय बेह उवयाय । भवधारणी उत्तरवैक्रिय । तत्थणं जासा भवधारणिज्जा सायं जहन्नेणं अंगुलस्स असं० । पंचधणुसयाइं तिहां जे भवधारणी ते जघन्य अंगुलनो असंख्यातमोभाग उत्कट पंचसै धणुष । तत्थण जेसे उत्तरवेउल्लिय साण जहं अंगु० असं० उ० धणुसहस्सं । तिहां उत्तरवैक्रिय ते जघन्य अंगुलनो असंख्यातमो भाग उत्कट धणुष सहस् । रयणप्पम पुढविणेरइय पं० वेउल्लिया सरीरेणं भंते केम० । रत्नप्रभा पृथिवीना नारकी पंचिंद्रिय वैक्रियशरीरना धणी केतलीमोटी अवगाहना कही । गोयमा दुविहा पं० तं० । हेगौतम तेहनो वैक्रिय दीयभेदकै ते कच्चा । भवधारणिज्जाय उत्तर वे० । भवधारणीय वैक्रिय वीजो उत्तरवैक्रिय । तत्थणं जासा भवधारणिज्जा सायं जहं अंगु० असं० उ० सत्तधणु तिस्सि रयणी

નિ, પહે ત્રીણિ ઘનૂંપિ દ્વી હસ્તી સાદ્દાંન્યદ્દશાંગુલાનિ, સપ્તમે ચત્વારિ ઘનૂંપિ ત્રયોહસ્તાઃ સાદ્દાંન્યેકાદ્દશાંગુલાનિ, નવમે પન્નઘનૂંપિ એકોહસ્તો વિંશતિરંગુલાનિ, દશમે ષદ્ધનૂંપિ સાદ્દાંનિ ચત્વાર્યંગુલાનિ, એકાદશો ષદ્ધનૂંપિ દ્વી હસ્તી ત્રયોદશ અંગુલાનિ, દ્વાદશો સપ્તઘનૂંપિ સાદ્દાંન્યેકાવિંશતિરંગુલાનિ, ત્રયોદશો સપ્તઘનૂંપિ ત્રયોહસ્તાઃ ષદ્ધપરિપૂર્ણાંન્યંગુલાનિ, એષઞ્ચાયં તાત્પર્યાર્થઃ-પ્રથમે પ્રસ્તટે ચક્ષરીરાવગાહનાપરિમાણં ત્રયોહસ્તા ઇતિ તસ્યો પરિપ્રસ્તટક્રમેણ સાદ્દાંનિ ષદ્ધપંચાશદ્દાંગુલાનિ પ્રતિપ્યન્તે તતો યથોક્તં પ્રસ્તટેપુ શરીરાવગાહપરિમાણં પ્રવતિ ચક્તંચ-રચના એપદ્મમથયરે હત્યતિગંદેહવસ્સેઝં પ્રણિઝં ॥ ક્ષપ્પન્નગુલસઙ્કા પયરે ૨ હવહ્વુઘ્લી ॥ ૧ ॥ તત્થણં જાસા ઉત્તરવેઝવિયા ઇત્યાદિ ॥ જઘન્યતોગુલસંઘ્યેયજાગં પ્રથમસમયેપિ તસ્યા અંગુલસંઘ્યેયજાગપ્રમાણાયા એવ જાવાત્, નત્વસંઘ્યેયજાગપ્રમાણા આહવ-સંગ્રહણિમૂલદીક્ષાકારોહરિનદ્સૂરિ-ઉ

અસંખેજ્ઞાજાગં ઉક્ષોસેણં સત્તધનૂંદં તિસિ રચણીઝં લઙ્ગઅંગુલાઝં, તત્થણં જાસા ઉત્તરવેઝવિયા સા જહન્ને ણં અંગુલસ્સ સંખેજ્ઞાજાગં ઉક્ષોસેણં પન્નરસધનૂંદં અદ્દાજ્ઞાઝં રચણીઝં । સક્કરપ્પજાણુ પુચ્છા, ગોયમા !

તત્ર યા પ્રવધારિણીયા સા જઘન્યનાંગુલસ્યાસંઘ્યેય જાગમુદ્ધકર્ષતઃ સપ્તઘનૂંપિ ત્રયો રત્તયઃ ષદ્ધાંગુલાનિ । તત્ર યા ઉત્તરવેઝવિયા સા જઘ

લ્લ અંગુલાઝં । તિહાં જે ભવધારણી તે જઘન્ય અંગુલનો અસંખ્યાતમોભાગ ઉત્કલ્પ ૨ હાથ અંગુલપ્રમાણે હવે ૬ અંગુલ । તત્થણં જેસે ઉત્તરવેઝવિયા સા જહણેણં અંગુલસ્સ અસં. ૪. પન્નરસધનૂંદં અદ્દાજ્ઞાઝી રચણીઝી સક્કરપ્પમાણં પુચ્છા । તિહા જે ઉત્તરવેઝવિયા તેહનો જઘન્ય અંગુલનો અસંખ્યાતમોભાગ ઉત્કલ્પ પનરે ધનુષ અદ્દાજ્ઞા હાથ દેહ વિમળા મળો ચર્કરપ્રમાણો પ્રચ્છ । ગોયમા જાવ તત્થણં જાસા ભવધારણિજ્ઞા સા જહણેણં અંગુ. અસં. ૪. પન્નરસ ધનુ અદ્દાજ્ઞાઝી રચણીઝી । હગીતમ જા તિહા જે ભવધારણી તેહનો જઘન્ય અંગુલનો અસંખ્યાતમોભાગ ઉત્કલ્પ ૧૫ ધનુષ અદ્દાજ્ઞા હાથહવે । તત્થણ જાસા ઉત્તર વેઝવિયાસા જહ. અંગુ. અસં. ૪. દ્વિતીય ધનુષકરણી વાલુચયમાણ ભવધારણિજ્ઞા । તિહાં જે ઉત્તરવેઝવિયા તે

અસંખ્યાતમોભાગ ઉત્કલ્પે ૨૧ ધનુષ ૧ હાથ વાલુકપ્રમાણો ભવધારણી । એકતીસ ધનુષકરણી ઉત્તરવેઝવિયા છાવિઝં ધનુ દો રચ

त्तरवैक्रिया तु तथाविधप्रयत्नजावादाद्यसमये अंगुलसंख्येयज्ञागमात्रे च उत्कर्षतः पञ्चदशधनूषि अर्द्धतृतीयहस्ता इदं च उत्तरवैक्रियशरीरावगाहनापरिमाणं त्रयोदशे प्रस्तटे ऽवसातव्यं शेषेषु प्रस्तटेषु प्रागुक्तं जवधारणीयमानापेक्षया द्विगुणं प्रत्येतव्यं, शर्कराप्रज्ञायां जवधारणीया उत्कर्षतः पञ्चदशधनूषि अर्द्धतृतीयहस्ता इदंचोत्कर्षतो जवधारणीयावगाहनापरिमाणमेकादशे प्रस्तटे वसातव्यं शेषेषु प्रस्तटेऽपिदं शर्करायाः प्रथमे प्रस्तटे सप्तधनूषि त्रयोहस्ताः षट्चाङ्गुलानि द्वितीये प्रस्तटे ऽष्टौधनूषि द्वौहस्तौ नवचाङ्गुलानि, तृतीये नव धनूषि एको हस्तो द्वादशाङ्गुलानि, चतुर्थे दश धनूषि पंचदशाङ्गुलानि, पंचमे दशधनूषि त्रयोहस्ता अष्टादश अंगुलानि, षष्ठे एकादश धनूषि द्वौ हस्तावेकाविंशतिरंगुलानि, सप्तमे द्वादश धनूषि द्वौ हस्तौ, अष्टमे त्रयोदश धनूषि एको हस्त स्त्रीणि अंगुलानि, नवमे चतुर्दश धनूषि षट्चाङ्गुलानि, दशमे चतुर्दश धनूषि त्रयोहस्ता नवचाङ्गुलानि, एकादशे सूत्रोक्तमेव परिमाणं अत्रापिदं तात्पर्यं-प्रथमे प्रस्तटे यत्परिमाणमुक्तं तस्योपरि प्रथमे प्रस्तटे क्रमेण त्रयोहस्ता त्रीणिचाङ्गुलानि प्रक्षेप्तव्यानि ततो यथोक्तं प्रस्तटे परिमाणं जवति-सोचैवयत्कीयाए पढमेपयर्मिहोइउरसेहो । हत्यतियतिनिअंगुल पयरे २ य वुक्कीउं ॥ १ ॥ एकारसमेययरे पन्नरसधणूणिदोसिरयणीउं । वारसयअंगुलाइं देहपमाण तुविन्नेयं ॥ २ ॥ गाथाद्वयस्यापीयमत्तरगमनिकय एव प्रथमपृथिव्यास्त्रयोदशे प्रस्तटे उत्कर्षत उत्सेधो जगितः सप्त धनूषि त्रयो हस्ताः षट्चाङ्गुलानीति सएव द्वितीयस्यां शर्कराप्रज्ञायां पृथिव्यां प्रथमे

जाव तत्यणं जा सा जवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइज्जागं उक्खोसेणं पन्नरसधणूइं अह्मा इज्जाउं रयणीउं, तत्यणं जासा उत्तरवेउह्विया सा जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जइज्जागं उक्खोसेणं एक्कत्तीसं

न्येनांगुलस्य संख्येयज्ञाग उत्कर्षतः पंचदशधनूषि साद्वौ द्वौ हस्तौ । शर्कराप्रज्ञायाः पृच्छा, गीतम । यावत्तत्र या जवधारणीया सा जघन्ये

गीमो पंक्रप्पभाए भवधारणिज्जा । ३१ धनुष १ हाथ हुवे उत्तरवैक्रिय ६६ धनुष दोयहाथ पङ्कप्रमानो भवधारणी । क्वावडिं धणु दोरयणीओ उत्तर वे० पणबीसं धणसयं धूमप्पभाए भवधारणिज्जाए । ६६ धनुष २ हाथ उत्तरवैक्रिय २५ ऊपर एकसौ धनुष धूमप्रमानो भवधारणी । पणबीसं धणसयं उ

प्रस्तटे उत्सेधी प्रवति ज्ञातव्यः, ततः प्रतरे २ वृद्धि रवसेया त्रयोहस्ता स्त्रीचिचांगुलानि तथाच सत्यकादशौ प्रस्तटे उत्कर्षतो प्रवधारणीयशरीर परिमाणमायाति पञ्चदश धनूपि द्वौ हस्तौ द्वादशांगुलानीति, उत्तरवैक्रियोत्कर्षपरिमाणमाह-एकविंशत्धनूपि एकोहस्तः, इदं च एकादशौ प्रस्तटे वेदितव्यं शेषेषु तु प्रस्तटेषु स्व २ प्रवधारणीयापेक्षया द्विगुणमवसेयं, तथा तृतीयस्यां वालुकप्रजायां पृथिव्या मुत्कर्षतो प्रवधारणीया एक त्रिंशत्धनूपि एको हस्त एतच्च नवमं प्रस्तटमधिकृत्योक्तमवसेयं शेषेषु प्रस्तटेष्वेवं तत्र प्रथमप्रस्तटे प्रवधारणीया पञ्चदशधनूपि द्वौ हस्तौ द्वादशांगुलानि, द्वितीये प्रस्तटे सप्तधनूपि द्वौ हस्तौ साहार्दनि सप्तांगुलानि, तृतीये एकोनविंशतिधनूपि द्वौ हस्तौ त्रीण्यंगुलानि, चतुर्थे एकाविंशतिधनूपि एको हस्तः साहार्दनि द्वाविंशतिरंगुलानि, पञ्चमे त्रयोविंशतिधनूपि एको हस्तोष्टादशचांगुलानि, षष्ठे पञ्चविंशतिधनूपि एको हस्तः

धनूदं एक्का य रयणी । वालुयप्पजाए पुच्छा, जवधारणिज्जा एक्कात्तीसधनूदं एक्का य रयणी, उत्तरवेउ द्विया ढावठिधनूदं दोस्सिय रयणीत्तं । पंकप्पजाए पुच्छा, जवधारणिज्जा ढावठिधनूदं दोन्तिय रयणीत्तं । उत्तरवेउद्विया पणवीसं धणुसत्तं । धूमप्पजाए जवधारणिज्जा पणवीसं धणुसत्तं, उत्तरवेउद्विया अह्माइज्जाइं धणुसयाइं । तमाए जवधारणिज्जा अह्माइज्जाइं धणुसयाइं उत्तरवेउद्विया पंचधणुसयाइं अहेसत्त

नांगुलस्यासंख्येयं जागमुत्कर्षतः पञ्चदशधनूपि अर्द्धतृतीयहस्ताः, तत्र वा उत्तरवैक्रिया सा जघम्वेनांगुलस्य संख्येयजागमुत्कर्षत एकत्रिंशत्धनूपि एको रतिः । वालुकाप्रजायाः पुच्छा, जवधारणीया एकत्रिंशद्घनूपि एको रतिः, उत्तरवैक्रिया षट्षष्टिधनूपि द्वौ रती । पंकप्रजायाः पुच्छा, गौवम । जवधारणीया द्विपष्टिधनूपि द्वौ रती । उत्तरवैक्रिया पंचविंशतिधनुःशतम् । धूमप्रजाया जवधारणीया पञ्चविंशतिधनुः

उत्तरवेउद्विया अह्माइज्जाइं धणुसयाइं तमाए भवधारणिज्जा । ११५ धनुष हुवे उत्तरवैक्रिय २५० धनुष हुवे तमानो भवधारणी । अह्माइज्जाइं उत्तर जेतवित्रय पंचधणुसयाइं अहेसत्तमाए भवधारणिज्जा । अह्माइसै धनुष उत्तरवैक्रिय पांचसे धनुष हुवे हेठे सातमीनो भवधारणी । पंचधणुसयाइं उत्तर

साह्यानि त्रयोदशांगुलानि, सप्तमे सप्तविंशतिधनुंषि एको हस्तो नवचांगुलानि, अष्टमे एकोनविंशद्दुनुंषि एको हस्तः साह्यानि चत्वार्यंगुलानि, नवमे यथोक्तरूप परिमाणं अत्रापि चायं जावार्थ-प्रथमप्रस्तटे यत्परिमाणमुक्तं तत्तस्योपरि प्रस्तटे २ सप्तहस्ताः साह्यानि च एकोनविंशति रंगुलानि क्रमेण प्रक्षेप्तव्यानि ततो यथोक्तं प्रस्तटेषु परिमाणं जवति उक्तञ्च-सोचैवयतइयाए पदमेपयरंमिहीइवस्सेहो । सत्तरयणीअंगुल उण वोसंसत्तवुत्तीय ॥ १ ॥ ययरे २ यतहा नवमेपयरंमिहीइवस्सेहो । धनुआणिअगतीसं एक्कारयणीयनायवा । अस्यापि गाथाद्वयस्येयमक्षरगमनिका

माए जवधारणिज्जा पंचधनुसयाइं उत्तरवेउत्तिया धनुसहस्सं । एवं उक्कोसेणं जहन्नेणं जवधारणिज्जा अंगुलस्स अंसंखेज्जाइजागं उत्तरवेउत्तिया अंगुलस्स संखेज्जाइजागं । तिरिक्कजोणियपचिंदियवेउत्तियसरी रस्सणं जंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पसात्ता, जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जाइजागं उक्कोसेणं जोयणसत्त

शतम् । उत्तरवैक्रियाइंतृतीयधनुःशतानि । तमायां जवधारिणीयाइंतृतीयधनु शतानि । उत्तरवैक्रिया पंचधनुःशतानि । अधःसप्तमायां जव धारणीया पंचधनुःशताणि, उत्तरवैक्रिया धनुःसहस्रम् । एवमुत्कर्षेण जघन्येन जवधारणीयांगुलस्यासंख्येयजागमुत्तरवैक्रियांगुलस्य संख्येय जागम् । तिर्यग्योनिकपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरस्य जदन्त । कियन्महत्ती शरीरावगाहना प्र० १ गौतम । जघन्येनाङ्गुलस्य संख्येयो जाग उत्कर्षतो

रवेउत्तिया धनुसहस्सं एवं उक्कोसेण जहन्नेणं जवधारणिज्जे अंगुलस्य असं० उत्तरवेउत्तिया अंगुलस्य संखि० । पांचसै धनुष हुवे उत्तरवैक्रिय धनुषसहस्स १०० उत्कर्षतो कत्ती जघन्य पिण कहैछे—भवधारणी उत्कर्षतो पांचसै धनुष हुवे भवधारणी जघन्य उत्कर्षतो उत्पत्तिसमय अंगुलनी असंख्यातमोभाग टे हहुवे उत्तरवैक्रिय जघन्यतो संख्यातमोभाग टेहहुवे उत्कर्ष सातमावे धनुषसहस्स हुवे हिवे तिर्यंचनो अवगाहना कहैछे—तिरिक्कजोणिय पचिंदिय वेउत्तियसरीरक्षणं भते केमहालिया सरीरोगाहणा प० । तिर्यंच पंचेन्द्रियने वैक्रियशरीर हेभगवन् केतलीमीटो अवगाहना कहो । गोयमा जहन्ने ण प्रगु०० प्रसं० ३० जोयणसयप्रुहुत्तं नगुस्स पांचंदिय वेउत्तियसरीरक्षणं भते केम० । हेगौतम जघन्य अंगुलनो असंख्यातमोभाग योजन नवसे पृथ

याएव द्वितीयस्याः शकं प्रजाया एकादश प्रस्तटे अवधारणीयाया उत्कर्षत उत्सेध उक्तः, पंचदश धनुंषि द्वौ हस्तौ द्वादशाङ्गुलानि, सएव तृतीयस्या वालुकप्रजायाः पृथिव्याः प्रथमे प्रस्तटे उत्सेधो भवति ततः प्रतरे २ वृद्धिरवसेया सप्तहस्ताः साहस्रानि चैकोनविंशतिरङ्गुलानि, तथाच सति नवमे प्रस्तटे यथोक्तं अवधारणीयावगाहनामानं भवति एकत्रिंशद्धनुंषि एकोहस्त इति, उत्तरवैक्रियोत्कृष्टपरिमाणमाह-द्वाषष्टिधनुंषि द्वौ हस्तौ एतच्च नवमप्रस्तटापेक्षमवसेय शेषेषु तु प्रस्तटेषु निज २ अवधारणीयप्रमाणापेक्षया द्विगुणमिति, चतुर्थ्यां पङ्कप्रजायाः पृथिव्या उत्कर्षतो अवधारणीया द्वाषष्टिधनुंषि द्वौ हस्तौ, इदञ्च सप्तमे प्रस्तटे प्रत्येय शेषेषु तु प्रस्तटे यैवं पङ्कप्रजायां प्रथमे प्रस्तटे एकत्रिंशद्धनुंषि एको हस्तः द्वितीये षट्त्रिंशद्धनुंषि एको हस्तो विंशतिरङ्गुलानि, तृतीये एकषत्वारिंशद्धनुंषि द्वौ हस्तौ षोडशाङ्गुलानि, चतुर्थे षट्षत्वारिंशद्धनुंषि त्र

पुहत्तं । मणुस्सपंचिंदियवेउहियसरीरस्सणं जते ! केमहालिया सरीरोगाहणां पस्सत्ता ? गोयमा ! जहन्तेणं अंगुलस्स संखेज्जाडजागं उक्कोसेणं सातिरेगं जोयणसत्तसहस्सं । असुरकुमारेणं जवणवासिदेवपंचिंदियवेउ हियसरीरस्सणं जते ! केमहालिया सरीरोगाहणा प० ? गो० ! असुरकुमाराणं देवाणं दुविहा सरीरोगा

योजनशतपथकम् । मनुष्यपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरस्य जदन्त । कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम । जघम्येनाङ्गुलस्य सस्येयो जाग उत्कर्षतः सातिरेकं योजनशतसहस्रम् । असुरकुमारजवनवासिदेवपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरस्य जदन्त । कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ?

कत्वं मनुष्य पंचेन्द्रिय वैक्रियशरीर जेमगवन् केतलो अवगाहना कही । गोयमा जह० अंगु० असं० उ० सादरेगं जोयणसत्तसहस्सं असुरकुमार भवण वासि देव पंचिंदिय वेउहियसरीरस्सणं भंते केम० । जेगौतम जघन्य अंगुलनी अससयातमीभाग उत्कृष्ट कांइवा अधिक लाखयोजन हुवे असुरकुमार नाभवनपती देवता पंचेन्द्रिय वैक्रियशरीरने जेमगवन् केतलोमीटी अवगाहना । गोयमा असुरकुमारदेवायं दुविहा सरीरोगाहणा प० तं० । असुर कुमार देवताना दीयभेद शरीरनी अवगाहना कही ते कट्ठे—भवधारणिज्जाय उत्तरवेउव्वियाय । भवधारणी बीर्या उत्तरवैक्रिय । तत्थणं जासा भ

योहस्ता द्वादशांगुलानि, पंचमे द्विपंचाशद्विंशतिं अष्टावंगुलानि, षष्ठे सप्तपंचाशद्विंशतिं एकोहस्तः चत्वार्यंगुलानि, सप्तमे यथोक्तं रूपं परिमाणं
 अत्रापि चैपञ्चावायः-प्रथमे प्रस्तटे यत्परिमाणमुक्तं तस्योपरि प्रस्तटे २ क्रमेण पंचधनुषि विंशतिरंगुलानीत्येवं रूपा वृद्धिरवगंतव्या ततः प्रथमे
 प्रस्तटे सूत्रोक्तपरिमाणं जवति उक्तञ्च-सोचेवचउत्थीए पढमेपयरंमिहोइउस्सेहो । पंचधनुषीसअंगुल पयरं २ यतुज्जीय ॥ १ ॥ जीसत्तमएपयरं ने
 रइयाणतुहोइउस्सेहो । कावठीधणुयाइ दोसियरयणीयवोधवा ॥ २ ॥ अस्यापि गाथाद्वयस्याक्षरगमनिका प्राग्व द्वावनीया-उत्तरवैक्रियोत्कर्ष
 परिमाणं पंचविंशतिधनुःशतं तच्च सप्तमे प्रस्तटे शेषेषु तु प्रस्तटेषु स्व २ जवधारणीयापेक्षया द्विगुणमिति, पंचम्यां धूमप्रजायां पृथिव्यां जवधा
 रणीयोत्कर्षतः पञ्चविंशद्विंशतिधनुःशतं तच्च पंचमं प्रस्तटमधिकृत्योक्तमवसेयं, शेषेषु प्रस्तटेष्टिदं प्रथमप्रस्तटे द्वाष्टिधनुषि द्वौ हस्तौ, द्वितीये ऽष्टसप्त
 तिधनुषि एकावितस्ति, तृतीये त्रिनवतिधनुषि त्रयोहस्ताः, चतुर्थे नवोत्तरं धनुःशत १५० एको हस्त एका च वितस्तिः, पंचमे सूत्रोक्तपरिमा
 णं अत्रापि चायं तात्पर्यार्थः-यत्प्रथमे प्रस्तटे परिमाणमुक्तं तदुपरि प्रस्तटे २ क्रमेण पञ्चदशधनुषि सार्द्धहस्तद्वयाधिकानि प्रज्ञेयव्यानि तथाच
 सति यथोक्तं पंचमे प्रस्तटे परिमाणं जवति उक्तञ्च-सोचेवयपघमीए पढमेपयरंमिहोइउस्सेहो । पनरसधणुणदोह त्य-सल्लपयरंसुवुज्जीया ॥ १ ॥
 तहपंचमएपयरं उस्सेहोधणुसतंतुपणवीसं । अस्याः सार्द्धगाथाया अक्षरगमनिका प्राग्व त्कर्तव्या उत्तरवैक्रियोत्कर्षपरिमाणं अर्द्धतृतीयानि धनुः
 शतानि, एतानि च प्रथमे प्रस्तटे वेदितव्यानि शेषेषु प्रस्तटेषु स्व २ जवधारणीयाद्विगुणमिति, पृथ्यां तमःप्रजायां पृथिव्यामुत्कर्षतो जवधा
 रणीया अर्द्धतृतीयानि धनुःशतानि तानि च तृतीये प्रस्तटे प्रत्येतव्यानि, प्रथमे तु प्रस्तटे प्रत्येतव्यानि, प्रथमे तु प्रस्तटे पंचविंशतिधनुःशत
 द्वितीये सार्द्धसप्ताशीत्यधिकं धनुःशतं तृतीयेतु सूत्रोक्तमेव परिमाणं जवति उक्तञ्च-सोचेवयवठीए पढमेपयरंमिहोइउस्सेहो । कावाठधणुयसल्ला

हणा पसुत्ता, तंजहा-जवधारणिजाय उत्तरवेउच्चियाय । तत्पणं जासा जवधारणिजा सा जहमेणं च्च

वधारणिजा जह० अंगुलस अस्स० ८० सत्तरयणीओ । तिहां जे भवधारणी ते जसस्य अंगुलनो असंख्यातमोभाग ८० उदाय । तत्पणं जासा उत्तरवे

पयरे २ यवुन्नीए ॥ १ ॥ लुहीएतईयपयरे दोसयपनासयाहोति । अस्वाप्पुत्तराह्वपूर्विकाया गाथाया अक्षरगमनिका प्राग्व त्कर्त्तव्या उत्तरवै क्रियोत्कर्षपरिमाणं पंचधनुःशतानि तानिच तृतीये प्रस्तटे वेदितव्यानि, आद्ययोस्तु द्वयोः प्रस्तटयोः स्व २ जवधारणीयापेक्षया द्विगुणं २ अ वयोद्वयं, अथ सप्तस्यात् पृथिव्यां जवधारणीया उत्कर्षतः पंचधनुःशतानि उत्तरवैक्रिया धनुःसहस्रं, सर्वत्र जवधारणीया जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयजा गप्रमाणा उत्तरवैक्रियसंख्येयजागप्रमाणेति । तिर्यक्पञ्चेन्द्रियस्य वैक्रियशरीरावगाहना उत्कर्षतो योजनशतपृथक्, तत ऊर्ध्वं करणशक्तेरजायात् मनुष्याणां सातिरेकं योजनशतसहस्रं विष्णुकुमारप्रभृतीना तथाश्रवणात्, जघन्यातूजयेषामप्यङ्गुलसंख्येयजागप्रमाणा नत्वसंख्येयजागमाना तथा रूपप्रयत्नासजवात् । असुरकुमारादीना स्तनितकुमारपर्यवसानानां व्यन्तराणां ज्योतिष्काणा सोधर्मेज्ञानदेवाना प्रत्येकं जघन्या जवधारणीया वै क्रियशरीरावगाहना अङ्गुलासंख्येयजागप्रमाणा साथोत्पत्तिसमये द्रष्टव्या, उत्कृष्टाः सप्त रत्नयः । उत्तरवैक्रिया जघन्या अङ्गुलसंख्येयजागमाना उत्कृ ष्टा योजनशतसहस्रं । उत्तरवेउद्विया जाव अञ्जुनं कप्पोत्ति ॥ उत्तरवैक्रियासम्भवात्, एतच्च प्रागेवोक्तं सर्वत्र जघन्यतोऽङ्गुलसंख्येयजागमाना उत्क

गुलस्स अंसंखेज्जइजागं उक्खोसेणं सत्तरयणीत्तं । तस्यणं जासा उत्तरवेउद्विया सा जहस्सेणं अङ्गुलस्स सं खेज्जइजागं उक्खोसेणं जोयणसयसहस्रं । एवं जाव थणियकुमारा । एवं उहियाणं वाणमंतराणं । एवं जोइ सियाणवि । सोहम्मीसाणगदेवाणं एवंचेव उत्तरवेउद्विए जाव अञ्जुनं कप्पो नवरं सणंकुमारजवधारणिज्जा

गीतम । असुरकुमाराणा देवानां द्विविधा शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता तद्यथा-जवधारणीया चोत्तरवैक्रिया च । तत्र या जवधारणीया सा जघ न्येनाङ्गुलस्यासंख्येयजाग उत्कर्षतः सप्त रत्नयः । तत्र या उत्तरवैक्रिया सा जघन्येनाङ्गुलस्य संख्येयो जाग उत्कर्षतो योजनशतसहस्रम् ।

उद्विया साजहसेणं अङ्गुलस्य सखि० उ० जोयणसहस्रं एवं जाव थणियकुमाराणं एवं ओहियाणं वाणमंतराणं । तिहां जे उत्तरवैक्रिय तेहने जघन्ये गङ्गुलतो सख्यातमोभाग उ० योजन साखहुवे इम यावत् स्तानिकुमार इम ओषपणे विशेषपणे वानव्यन्तर । एव जोइसियाणवि सोहम्मीसाणगदेवा

पंतो योजनलक्षं, जवधारणीया तु विचित्रा तत स्तां पृथगाह-नवरमित्यादि ॥ नवरमयं जवधारणीयां प्रति विज्ञेयः सनत्कुमारे कल्पे जघन्यतो
 कुलासंख्येयजाग उत्कर्षतः षट् रत्नयः ॥ एवं माहिंदेवि इति ॥ एवमुक्तेन प्रकारेण जघन्या उत्कृष्टा च जवधारणीया माहेन्द्रकल्पेपि वक्तव्या,
 एतच्च समसागरोपमस्थितिकान् देवानधिकृत्योक्तमवसेयं द्यादिसागरोपमस्थितिष्वेव येषां सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पयो द्वे सागरोपमस्थिति स्तेषा
 मुत्कर्षतो जवधारणीयापरिपूर्णसप्तहस्तप्रमाणा येषां त्रीणि सागरोपमाणि तेषां षट्हस्ताश्चत्वारश्च हस्तस्यैकादशजागा, येषां चत्वारि सागरो
 पमाणि तेषां षट्हस्तास्त्रयो हस्तस्यैकादशजागा, येषां पंचसागरोपमाणि तेषां षट्हस्ताः द्वौच हस्तस्यैकादशजागा, येषां षट्सागरोपमाणि
 तेषां षट्हस्ता एकस्य हस्तस्यैकादशजागः, येषां तु परिपूर्णानि सप्तसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां परिपूर्णाः षट्हस्ता जवधारणीया उत्कृष्ट-अद्वर
 यिगंठिइजेसिं सणकुमारेतहेवमाहेदे । रयणीवक्रंतंतेसिं जागचउक्ताहियंदेहो ॥ १ ॥ ततोअद्वरे २ जागोएकंऊपऊइजाव । सागरसत्तठिईणं रयणी
 वक्रंतणुपमाणं ॥ २ ॥ इह जघन्या जवधारणीया सर्वत्राप्यङ्गुलसंख्येयजागप्रमाणा साच प्रतीतेति तामवधार्योत्कृष्टां प्रति पादयति-ब्रजलोगतंतगे

जहसोणं अंगुलस्स असंखेज्जइजागं उक्कोसेणं त रयणीन । एवं माहिंदेवि । ब्रजलोयलंतगेसु पंचरयणीन
 महासुक्कसहसारेसु चत्तारि रयणीन । आणयपाणअआरणअनुएय तिन्नि रयणीन गोविज्जकप्पातीतवेमा

एवं यावत्स्तनितकुमाराः । एवमौघिकानां वानव्यन्तराणाम् । एवं ज्योतिष्काणामपि । सौधर्मज्ञानकदेवानामेवं चैवोत्तरवैक्रियं यावदच्युत-
 कल्यो नवरं सनत्कुमारजवधारणीया जघन्येनांगुलस्यासंख्येयोजाग उत्कर्षतः षट् रत्नयः । एवं माहेन्द्रेपि । ब्रह्मलोकलान्तकेषु पंच रत्नयः ।

यं एवंचैव उत्तरवेडव्विया जाव अच्युतकप्पो णवरं सणकुमारे भवधारणिज्जा । इम ज्योतिषोने पिण सौधर्मज्ञान देवताने पिण इमहोज उत्तर वैक्रि
 य जांलगे अच्युतताइ इमहोज ए विशेष सनत्कुमारने भवधारणी । जह० अगु० असं० उ० करयणीओ एवं माहिंदेवि बभजोय लतगेसु पंचरयणीओ म
 हासुक्कसहसारेसु चत्तारिरयणीओ । जघन्य अंगुलनो असंख्यातमोभाग अने उत्कृष्ट ६ हाथ ब्रह्मलोके तान्तके ५ हाथ महायुक्त अने सहसारे ४ हा

सु पंचरयणीतं इति ॥ इह यद्यपि ब्रह्मलोकस्थीपरिलान्तकी न समश्रेण्या तथार्थाह शरीरप्रमाणचिन्तायामिदं द्विकं विवक्ष्यते द्विकपर्यंत एव हस्तस्य वृद्धिततया लज्यमानत्वात्, एव मुत्तरत्रापि द्विकचतुष्कादिपरिग्रहे कारण वाच्यं तत्र ब्रह्मलोकलान्तकयो रत्कर्षतया जवधारणीयाः पचरत्नयः एतच्च लान्तके चतुर्दशसागरोपमस्थितिकान् देवानधिकृत्य प्रतिपादितमवसेयं, शेषसागरोपमस्थितिघेवं येषां ब्रह्मलोके सप्तसागरोपमाणि स्थितिः तेषां षट् रत्नयः परिपूर्णा जवधारणीयाः, येषामष्टौ सागरोपमाणि तेषां पंचहस्ताः षट् हस्तस्यैकादशजागाः, येषां नव सागरोपमाणि तेषां पंच हस्ताः पंच हस्तस्यैकादशजागाः, येषां दश सागरोपमाणि तेषां पंच हस्ताश्चत्वारश्चैकादशजागा हस्तस्य, लान्तकेपि येषां दश सागरोपमाणि स्थिति स्तेषामेतावती जवधारणीयोत्कर्षतो येषां मेकादश सागरोपमाणि लान्तकस्थिति स्तेषां पच हस्ता स्त्रयो हस्तस्यैकादशजागाः, येषां द्वादश सागरोपमाणि तेषां पचहस्ता द्वौ च हस्तैकादशजागी, येषां त्रयोदशसागरोपमाणि तेषां पचहस्ता एको हस्तस्यैकादशजा

। टीका ।

गो, येषां चतुर्दशसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां परिपूर्णाः पंचहस्ता जवधारणीया ॥ महाशुक्लसहस्रारेषु चत्वारि रयणीतं ॥ महाशुक्लसहस्रारयोश्चतस्रो रत्नय उत्कर्षतो जवधारणीया एतच्च सहस्रारगतान् अष्टादश सागरोपमस्थितिकान् देवानधिकृत्योक्तं वेदितव्यं, शेषसागरोपमस्थितिघेवं येषां महाशुक्ले कल्पे चतुर्दशसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां मुत्कर्षतो जवधारणीया परिपूर्णाः पंचहस्ताः, येषां पचदशसागरोपमाणि तेषां चत्वारो हस्ता स्त्रयश्च हस्तस्यैकादशजागाः, येषां षोडशसागरोपमाणि तेषां चत्वारो हस्ता द्वौ च हस्तस्यैकादशजागी, येषां सप्तदशसागरोपमाणि तेषां चत्वारो हस्ता एको हस्तस्यैकादशजागः सहस्रारेपि येषां सप्तदशसागरोपमाणि तेषां मेतावती जवधारणीया, येषां पुनः सहस्रारे परिपूर्णान्यष्टादशसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां परिपूर्णाश्चत्वारो हस्ता जवधारणीया ॥ आणयपाणयआरण्यशुण्यसु तित्ति रयणीतं इति ॥ आनतप्रचत्तारणाच्युतेषु तिस्रो रत्नय उत्कृष्टा जवधारणीया एतच्चाच्युते कल्पे द्वाविंशतिभागरोपमस्थितिकान् देवानधिकृत्योक्तं द्रष्टव्यं, शेषसागरोपम

चतुर्थ्यपि ग्रैवेयके येषां पंचविंशतिसागरोपमाणि स्थितिः तेषामेतावती अवधारणीया, येषां पुन स्तत्र षट्विंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां द्वौ हस्तौ पंच हस्तस्यैकादशजागाः । पंचमेपि ग्रैवेयके येषां षट्विंशतिसागरोपमाणि तेषामेतावती, येषां तु तत्र सप्तविंशतिसागरोपमाणि ते पां द्वौ हस्तौ चत्वारो हस्तस्यैकादशजागा अवधारणीया, षष्ठेपि ग्रैवेयके येषां सप्तविंशतिसागरोपमाणि तेषामेतावत्येव अवधारणीया, येषां पुन स्तत्राष्टाविंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां द्वौ हस्तौ त्रयोहस्तस्यैकादशजागा अवधारणीया, सप्तमेपि ग्रैवेयके येषामष्टाविंशतिसागरोप माणि तेषामेतावती, येषां पुन स्तत्र एकोनत्रिंशत्सागरोपमाणि तेषां अवधारणीया द्वौ हस्तौ द्वौच हरतस्यैकादशजागौ, अष्टमेपि ग्रैवेयके ये पां स्थितिरैकोनत्रिंशत्सागरोपमाणि तेषामेतावत्प्रमाणा येषा पुन स्तत्र त्रिंशत्सागरोपमाणि स्थिति स्तेषां द्वौहस्तावेकस्यहस्तस्यैकादशजागो अवधारणीया, नवमेपि ग्रैवेयके येषां स्थिति त्रिंशत्सागरोपमाणि तेषां अवधारणीया एतावत्प्रमाणा येषां पुनरेकत्रिंशत् सागरोपमाणि तत्र स्थिति स्तेषां परिपूर्णौ द्वौ हस्तौ अवधारणीया ॥ एवं अणुत्तरेइत्यादि ॥ एवं ग्रैवेयकोक्तेन प्रकारेण अनुत्तरोपपातिकदेवानामपि सूत्रं वक्तव्यं,

एगा अवधारणिज्जा सरीरोगाहणा पञ्चता, सा जहन्तेणं अंगुलस्य असंखेज्जइजागं उक्खोसेणं दो रय णीनु । एवं अणुत्तरोववाडयदेवाणवि नवरं एक्का रयणी । आहारगसरीरेणं भंते ! कतिविहे पस्सत्ते ?

कियन्महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम । ग्रैवेयकदेवानामेका अवधारणीया शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता । सा जघन्येनांगुलस्यासंख्येयोजाग उत्कर्षतो द्वे रत्नी । एवमनुत्तरोपपातिकदेवानामपि नवरमेका रत्निः । आहारकशरीरं जदत्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौ० ! एकाकार प्रज्ञप्तम् ।

णिज्जा सरीरोगाहणा पं० । हेगौतम ग्रैवेयकदेवताने १ अवधारणौ शरीरके उत्तरवैक्रिय नथी । सा जहन्तेणं अंगुलस्य असं० उ० दीरयणीओ एवं अणु त्तरोववाडय देवाणवि नवरं एक्कारयणीओ । ते जघन्ये अंगुलने असंख्यात उत्कर्षट दीयहाथ इम अनुत्तरवासी देवताने पिण एविशेप १ हाथ देहमा न । आहारगसरीरेणं भंते कतिविहे पं० । आहारकशरीरना हेभगवन् केतत्ता भेद । गोयमा एगागारे पं० । हेगौतम एकभेद कट्ठी । जइ एगागारे त

स्थितिर्देवं येषामानतेऽपि कल्पे परिपूर्णानि किञ्चित्समधिकानिवा द्वादशसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां परिपूर्णा द्वादशसागरोपमाणि हस्ता उत्कृष्टा जवधारणीया, येषां पुनरेकोनविंशतिः सागरोपमाणि तेषां त्रयोहस्ता उच्यन्ते हस्तस्यैकादशजागाः, प्राणतेऽपि कल्पे येषामेकोनविंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषामेतावती च जवधारणीया, येषां पुनः प्राणते कल्पे विंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां त्रयोहस्ता द्वौच हस्तस्यैकादशजागाः, येषां सारणेऽपि कल्पे विंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषामेतावती जवधारणीया, येषां पुनरारणेऽपि कल्पे एकविंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां त्रयोहस्ता एकस्य हस्तस्यैकादशजागा जवधारणीया, अश्रुतेऽपि कल्पे येषां मेकाविंशतिः सागरोपमाणि स्थिति स्तेषामेतावत्येव जवधारणीया येषां पुनरश्रुते कल्पे द्वाविंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां मुत्कपंती जवधारणीया परिपूर्णास्तयोहस्ताः ॥ गेवेज्जकप्पातीतेत्यादि ॥ ज्ञा वितं ॥ नवरमुक्कोसेण दो रयणीउत्ति ॥ एत जवमे ग्रैवेयके एकविंशतिसागरोपमास्थितिकान् देवान् प्रति द्रष्टव्यं शोपसागरोपमास्थितिध्वं-प्रथमे ग्रैवेयके येषां द्वाविंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां त्रयोहस्ता जवधारणीया, येषां पुन स्तत्रैव त्रयोविंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां द्वौ हस्ता वष्टौ हस्तस्यैकादशजागाः, द्वितीयेऽपि ग्रैवेयके येषां त्रयोविंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां मेतावती जवधारणीया, येषां पुन स्तत्र चतुर्विंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषां द्वौ हस्तौ सप्तच हस्तस्यैकादशजागाः जवधारणीया, तृतीयेऽपि ग्रैवेयके येषां चतुर्विंशतिसागरोपमाणि स्थिति स्तेषामेतावत्येव जवधारणीया, येषां पुनः पंचविंशतिसागरोपमाणि तत्र स्थितिस्तेषां द्वौ हस्तौ षट् हस्तस्यैकादशजागा जवधारणीया.

णियदेवपंचिंदियवेउल्लियसरीरस्सणं जंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पम्पत्ता ? गोयमा ! गेविज्जगदेवाणं

महाशुक्कमहसारेणु चतस्ती रत्तयः । आनतप्राणतारणाश्रुतके च तिसोर्त्तय । ग्रैवेयककल्पातीतवेमानिकदेवपंचेन्द्रियवैक्रियशरीरस्य जदन्त ।

य । आणयपाणय आरणा सुएसु तिणिरयणीगी । आनत प्राणत आरण अश्रुत २ द्वाय । गेविज्जग कप्पातीत जेमाणिय पचेदिय वेउल्लियसरीरस्सणं भंते केम० । ग्रैवेयक कल्पातीतविमानता पचेद्विय वैक्रियशरीरणा जेमगवन् जतस्ती मोटी अवगाहना कहो । गोयमा गेविज्जगदेवाणं एगा भवधार

नवरमुत्कर्षतो जवधारणीया एका इति हस्तो वक्तव्यः, एतच्च त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमस्थितिकान् प्रति ज्ञातव्यं, येषां पुनर्विजयादिषु चतुर्षु विमानेष्वेकत्रिंशत्सागरोपमाणि स्थिति स्तेषां परिपूर्णा द्वौ हस्तौ जवधारणीया, येषां पुन स्तत्रैव मध्यमाद्वात्रिंशत्सागरोपमाणि स्थिति स्तेषां मेकोहस्त एकस्य हस्तस्यैकादशजागो जवधारणीया, येषां पुन स्तत्र सर्वार्थसिद्धे महाविमाने त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि तेषां मेकोहस्तो जवधारणीयां जघन्या सर्वत्राङ्गुलासख्येयजागमात्रा तदेव मुक्तानि वैक्रियशरीरस्यापि विधिसंस्थानावगाहनाप्रमाणानि साम्प्रतमाहारकस्य प्रतिपादयिषु राह-आहारगसरीरेण जते । कइविहे पनत्ते इत्यादि ॥ सुगमं नवरं ॥ संजयति ॥ यम उपरमे संयच्छतिस्म सर्वसावद्ययोगेभ्यः सम्यगुपरमंतिस्मे

गोयमा ! एगागारे पसुत्ते । जइ एगागारे पसुत्ते किं मणुस्सञ्चाहारगसरीरे अमणुस्सञ्चाहारगसरीरे ? गोयमा ! णो अमणुस्सञ्चाहारगसरीरे मणुस्सञ्चाहारगसरीरे । जइ मणुस्सञ्चाहारगसरीरे किं सम्मुच्छिममणुस्सञ्चाहारगसरीरे गण्वक्कतियमणुस्सञ्चाहारगसरीरे ? गो० ! णो सम्मुच्छिममणुस्सञ्चाहारगसरीरे गण्व

यद्येकाकारं प्रज्ञप्तम् किं मनुष्याहारकशरीरममनुष्याहारकशरीरं ? गो० । नो अमनुष्याहारकशरीरं मनुष्याहारकशरीर । यदि मनुष्याहारकशरीर किं सम्मुच्छिममनुष्याहारकशरीरं गर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं ? गो० । नो सम्मुच्छिममनुष्याहारकशरीरं गर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारक

इ किं मणुस्साहारगसरीरे णो अमणुस्साहारगसरीरे । जो एकैभेदे तोसू मनुष्यने आहारकशरीर हुवे के अमनुष्यने आहारकशरीर हुवे । गोयमा मणुस्साहारगसरीरे नो अमणुस्साहारगसरीरे । हेगौतम मनुष्यने आहारकशरीर पिण अमनुष्यने आहारकशरीर नही । जइ मणुस्साहारगसरीरे तइ किं सम्मुच्छिम मणुस्साहारगसरीरे गण्वक्कतिय मणुस्सा । जो मनुष्यनेछे आहारकशरीर तो स्य सम्मुच्छिममनुष्यने आहारकशरीर हुवे के गर्भजमनुष्यने आहारकशरीर हुवे । गोयमा नो सम्मुच्छिम मणुस्साहारगसरीरे गण्वक्कतियमणुस्साहा० । हेगौतम सम्मुच्छिम मनुष्यने आहारकशरीर नही गर्भजमनुष्यने आहारकशरीर छे । जइ गण्वक्कतियमणुस्साहारा तइ किं कम्मभूमिग गण्व० म० आहा० अकसा० गण्व० अतरदीवग गण्व० म० अहारगा ।

ति संयताः "गत्यर्थः नित्याकर्मकावितिकर्तृरिक्तप्रत्ययः" सकलचारित्रिणः असंयता अविरतिसम्पद्दृष्टयः, संयता २ देशविरतिसंतः तथा ॥ प

वक्त्रांतियमणुस्सञ्चाहारगसरीरे । जड गल्लवक्त्रांतियमणुस्सञ्चाहारगसरीरे किं कम्मजूमिगगल्लवक्त्रांतियञ्चा
हारगसरीरे अकम्मजूमिगगल्लवक्त्रांतियञ्चाहारगसरीरे अंतरदीवगगल्लवक्त्रांतियमणुस्सञ्चाहारगसरीरे ? गो
यमा ! कम्मजूमिगगल्लवक्त्रांतियमणुस्साहारगसरीरे नो अकम्मजूमि० णो अंतरदीवगगल्लवक्त्रांतियमणुस्सा
हारगसरीरे । जदि कम्मजूमिगगल्लमणुस्साहारगसरीरे किं संखिज्जावासाउयकम्मजूमिगल्लमणुस्साहारगस
रीरे असंखिज्जावासाउयकम्मजूमि० अहारगसरीरे ? गोयमा ! संखिज्जावासाउयकम्मजूमिगल्लवक्त्रांतियमणु

शरीर । यदि गमंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीरं किं कर्मजूमिगजंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीरमकर्मजूमिगजंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीरं
अन्तरदीपगजंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीर ? गौतम । कर्मजूमिगजंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीरं नो अकर्मजूमिगजंयुत्कान्तिकमनुष्या
हारकशरीरं नो अन्तरदीपगजंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीर । यठि कर्मजूमिगजंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीरं किं संख्येयवपांयु कर्मजूमि
गजंयुत्कान्तिकशरीरमसंख्येयवपांयुः कर्मजूमिगजंयुत्कान्तिकमनुष्याहारकशरीर ? गौतम । संख्येयवपांयुः कर्मजूमिगजंयुत्कान्तिकशरीरं नो अ

जो गमजमनुष्ये आहारकशरीरं हुवे तो खू कर्मना गर्भज मनुष्ये आहारकशरीरं हुवे अकर्मभूमिना मनुष्य कि अन्तरदीपना गर्भजमनुष्ये आहा
रकशरीरं हुवे । गोयमा कर्मभूमिग ग० म० आहा० । हेगौतम कर्मभूमिना मनुष्य यावत् आहारक हुवे । णो अकर्मभूमिग ग० नो अन्तर० ग म०
आहा० । पि ग अकर्मभूमिना मनुष्यनो यावत् आहारक नही अन्तरदीपना मनुष्ये पिण आहारक गहा । जड कर्मभूमिग ग० म० आहा० तड कि
संखिज्जावासाउय कम्म० ग० म० आहा० । जो कर्मभूमिना मनुष्ये आहारकशरीरं छे तो खू संख्यातायुषनोई असंख्यातायुषनो आहारक छे । गोय
मा संखिज्जावासाउय कम्म० ग० आहा० । हेगौतम संख्यातावर्षायुषने यावत् आहारक शरीरं छे पिण । णो असंखिज्जावासाउय कम्म० ग० म० आ० ।

स्साहारगसरीरे नो अस्खेज्जवासाउयकम्मजूमिगं मणुस्साहारगसरीरे । यदि संखिज्जवासाउयकम्मजूमिं
मणुस्साहारगसरीरे किं पज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मजूमिगप्पमणुस्साहारगसरीरे अपज्जत्तसंखेज्जवासाउयक
म्मजूमिगप्पमणुस्साहारगसरीरे ? गोयमा ! पज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मजूमिगप्पवक्कांतियमणुस्साहारगसरीरे
णो अपज्जत्तगसंखिज्जवासाउयकम्मजूमिगप्पमणुस्साहारगसरीरे । जदि पज्जत्तसंखेज्जं गप्पमणुस्साहारग
सरीरे किं सम्मदिठ्ठीपज्जत्तगसंखे० कम्मजूमिगप्पमणुस्साहारगसरीरे मिच्छदिठ्ठीसं० कम्मगप्पमणुस्साहारग

संख्येयवर्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं । यदि संख्येयवर्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं किं पर्याप्तसंख्येयव
र्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरमपर्याप्तसंख्येयवर्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं ? गौतम । पर्याप्तसंख्येयव
र्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं नोअपर्याप्तसंख्येयवर्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं । यदि पर्याप्तसंख्येयव
र्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं किं सम्यग्दृष्टिपर्याप्तसंख्येयवर्षायुःकर्मजूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं मिथ्यादृष्टिप

असंख्यातावर्षायुषने यावत् आहारकशरीरं नही । जइ संखेज्जवासाउय कम्मं गं मं आं । जो हेभगवन् संख्यातायुषने यावत् आहारकशरीरं छै ।
तइ किं पज्जत्तसंखेज्जवासाउय कं जाव सरीरे अपज्जत्त संखेज्जवासाउय कं जाव सरीरे । तो खूं पर्याप्ताने यावत् आहारक शरीरं छै जि अपर्याप्ता
यावत् आहारकशरीरं छै । गोयमा पज्जत्त संखेज्जवासाउय कं जाव आहारगसरीरे नो अपज्जत्त संखेज्जवासाउय जाव सरीरे । हेगौतम पर्याप्ताने
यावत् आहारक छै पिण अपर्याप्ताने यावत् आहारकशरीरं नही । जइ पज्जत्त संखेज्जवासाउय जाव सरीरे । जो हेभगवन् पर्याप्ताने यावत् आहारक
छै । तइ किं सम्मदिठ्ठी पज्जत्तग संखिज्ज जाव सरीरे मिच्छदिठ्ठी पज्जत्त संखिज्ज जाव सरीरे सम्मगमिच्छादिठ्ठी पज्जत्तग संखेज्ज जाव सरीरे । तो
खूं सम्यग्दृष्टिने यावत् आयु कै मिथ्यादृष्टिने यावत् आहारकशरीरं वे सम्यग्मिथ्यादृष्टिने पिण यावत् आहारक नही । गोयमा सम्मदिठ्ठी पज्जत्त सं

सरीरे किं सम्मामिच्छादिष्ठिसंखेज्ज० कम्मजूमिगल्लमणुस्सआहारगसरीरे ? गोयमा ! सम्मदिष्ठिपज्जत्तसंखेज्ज
वासाउयकम्मजूमिगल्लमणुस्सआहारगसरीरे णो मिच्छादिष्ठिपज्जत्तसंखेज्ज० गल्लमणुस्सआहारग
सरीरे नो सम्मामिच्छादिष्ठिसं० कम्म० गल्लमणुस्सआहारगसरीरे । जदि सम्मदिष्ठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मजू
मिगल्लमणुस्सआहारगसरीरे किं संजतसम्मदिष्ठिपज्जत्तसं० कम्मगल्लमणुस्सआहारगसरीरे असंजयसम्म
दिष्ठिपज्जत्तसं० कम्मगल्लमणुस्सआहारगसरीरे संजयासंजयसम्मदिष्ठिपज्जत्तसं० कम्मगल्लमणुस्सआहारग

याससखेयवर्षाणुःकर्मजूमिगल्लमणुस्सआहारगसरीरे सम्मदिष्ठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मजूमिगल्लमणुस्सआहारगसरीरे
रं ? गोयमा ! सम्मदिष्ठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मजूमिगल्लमणुस्सआहारगसरीरे नो मिच्छादिष्ठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मजूमिगल्लमणुस्स
आहारगसरीरे नो सम्मामिच्छादिष्ठिसं० कम्म० गल्लमणुस्सआहारगसरीरे । जदि सम्मदिष्ठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मजू
मिगल्लमणुस्सआहारगसरीरे किं संजतसम्मदिष्ठिपज्जत्तसं० कम्मगल्लमणुस्सआहारगसरीरे असंजयसम्म
दिष्ठिपज्जत्तसं० कम्मगल्लमणुस्सआहारगसरीरे संजयासंजयसम्मदिष्ठिपज्जत्तसं० कम्मगल्लमणुस्सआहारग

खेज्ज जाव सरीरे नो मिच्छादिष्ठि पज्जत्तसंखिज्ज जाव सरीरे नो सम्मामिच्छादिष्ठि पज्जत्त संखिज्ज जाव सरीरे । हेगोयमा सम्मदिष्ठिने यावत् आ
हारगसरीरे हवे पिण मिच्छादिष्ठिने यावत् आहारक नही सम्मदिष्ठिने पिण यावत् आहारक नही । जद्व सम्मदिष्ठि पज्जत्त संखिज्ज जाव स
रीरे तइ कि संजय सम्मदिष्ठि पज्जत्त संखिज्ज जाव सरीरे असंजय सम्मदिष्ठि पज्जत्त संखिज्ज जाव सरीरे संजयासंजय सम्मदिष्ठि पज्जत्त संखिज्ज जाव
सरीरे । जो हेमगवन् सम्मदिष्ठिने यावत् आहारगसरीरे तौसूं सयत सम्मदिष्ठिने यावत् आहारगसरीरे तौ नो असयत सम्मदिष्ठिने यावत् आहा
रगसरीरे तौ सयतासंयत सम्मदिष्ठिने यावत् आहारगसरीरे । गोयमा संजयसम्मदिष्ठि पज्जत्त संखिज्ज जाव सरीरे नो असंजय सम्मदिष्ठि जाव

मापन्ना स्तेषां सततोपयोगसंज्ञवात्, इह जिनकल्पिकादयो लब्धिं नोपजीवंति तेषां तथाकल्पत्वात्, येष्वपि गच्छवांसिन् आहारकशरीरं कुर्वन्ति तेपि तदानीं लब्धुपजीवनेनोत्सुक्यजावतः प्रमादवंतो सोचनेपि च प्रमादवंत आत्मप्रदेशानामौदारिकशरीरं सर्वोत्तमोपसंहरणेन व्याकुली जावात्, आहारकशरीरेचान्तर्मुहूर्तावस्थानं ततो यद्यपि मध्यजागे कियत्कालं मनाक् विशुद्धिजावतः कामग्रन्थिकै रप्रमत्तोपवर्ण्यते तथापि स लब्धुपजीवनेन प्रमत्तएवेत्य प्रमत्तस्य नो प्रमत्तसंयतस्य इत्यादिना प्रतिषेधः कृतः ॥ इद्विपत्ति ॥ ऋद्धीरामर्षौषध्यादितद्वर्णं प्राप्त ऋतिप्राप्त स्त द्विपरीतो रिद्धिप्राप्त ऋद्धिश्च प्राप्नोति प्रथमतो विशिष्टमुत्तरोत्तरमपूर्वार्थप्रतिपादकं श्रुतमवगाहमानः श्रुतसामर्थ्यत स्तीव्रतीव्रतरशुभजावना स

पञ्ज० संखे० कम्म० गल्ल० मणुस्सञ्जाहारगसरीरे ? गोयमा ! पमत्तसं० सम्म० प० सं० क० गल्ल० मणु० नो अपमत्तसंजयसम्मदिठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मभूमिगल्ल० मणुस्सञ्जाहारगसरीरे । जइ पमत्तसं० सम्मदि० पज्जत्तसंखेज्ज० कम्म० गल्ल० मणुस्सञ्जाहार० किं इहीपत्तपमत्तसंजयसम्म० पज्जत्तसंखेज्ज० कम्म० गल्लमणुस्सञ्जाहा० अणिहीपत्तपमत्तसं० सम्मदिठिपज्जत्तसंखे० कम्म० गल्लमणु० ? गोयमा ! इहीपत्तपमत्त

कर्मभूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं ? गौतम । प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तसंख्येयवर्षायुःकर्मभूमिगर्जव्युत्क्रान्तिकमनुष्याहारकशरीरं नो अप्रमत्तसंयतसम्य (प्रवृत्ति) यावच्छरीरं । यदि प्रमत्तसंयतसं० प० सं० क० ग० म० आहारकशरीरं किमर्द्धिप्राप्तप्रमत्तसंयत (प्रवृत्ति) यावच्छरीरं ? गौतम । ऋद्धिप्राप्तप्रमत्तसंयत (प्रवृत्ति) यावच्छरीरं नो व्यनर्द्धिप्राप्तप्रमत्तसंयत (प्रवृत्ति) यावच्छरीरं । आहारकशरीरं जद

प्राप्त प्रमादोसंयतने यावत् आहारकशरीररुद्धे कै अऋद्धि प्राप्त प्रमादोसंयतने यावत् आहारकशरीररुद्धे । गोयमा इद्विपत्त पमत्तसंयत सम्य० सं० क० ग० म० आहा० णी अपिद्विपत्तसंयत सम्य० सं० ग० म० आहा० । हेगौतम ऋद्धिप्राप्त प्रमादोसंयतने यावत् आहारकशरीररुद्धेपिण अऋद्धिप्राप्त प्रमादोने यावत् आहारकशरीर नही । आहारगसरीरेण भंते किं संठिण पं० । द्विबे आहारकशरीर हेभगवन् किसे संखाने संस्थितरुद्धे । गोयमा सम

मत्तत्ति ॥ प्रमाद्यतिस्म मोहनीयादिकर्म्मोदयप्रजावतः संवलनकपायेनिद्राद्यन्यतमप्रमादयोगतः संयमयोगेषु सोढतिस्म प्रगताः (पूर्ववत्कर्त्तरिक्त प्रत्ययः) तेच प्रायो गच्छवासिनः तेषां क्वचिदनुपयोगसंज्ञवात्, तद्विपरीता अप्रमत्ता स्तेच प्रायो जिनकल्पपरिहारविशुद्धिकयदालंदकल्पिकमति

सरीरे ? गोयमा ! संजतसम्मदिठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मगल्लमणुस्सञ्चाहारगसरीरे नो ण्णसंजतसम्मदिठिप
ज्जत्तसंखेज्ज० कम्म० गल्लमणुस्सञ्चाहारगसरीरे णो संजयारांजयसम्मदिठिपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मजूमि
गल्लमणुस्सञ्चाहारगसरीरे । जदि संजतसम्मदिठिपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मजूमिगल्लवक्कांतियमणुस्सञ्चाहा
रगसरीरे किं पमत्तसंजयसम्मदिठिपज्जत्तसंखेज्ज० कम्मजूमिगल्लमणुस्सञ्चाहारगसरीरे ण्णपमत्तसंजयसम्म०

त्तिकमनुष्णाहारकशरीरं ? गौतम ! सयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तसंख्येयवर्षाद्युःकर्मजूमिगर्ज्ज्युत्क्रान्तिकमनुष्णाहारकशरीरं नो असयतसम्य० पर्या
प्तसंख्येयवर्षाद्युःकर्मजूमिगर्ज्ज्युत्क्रान्तिकमनुष्णाहारकशरीरं नो संयतासंयत (प्रज्ञति) यावच्छरीरम् । यदि सयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्त (प्रज्ञति)
यावच्छरीरं किं प्रमत्तसयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तसंख्येयवर्षाद्युःकर्मजूमिगर्ज्ज्युत्क्रान्तिकमनुष्णाहारकशरीरमप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तसंख्येयवर्षाद्युः

शरीरे नो संजयासजय सम्मदिठो जाव शरीरे । हेगौतम सयत सम्यग्दृष्टि यावत् आहारकके पिण असंयतोने यावत् आहारक नहो संयतासंयतोने
पिण यावत् आहारक नहो । जइ सजय सम्मदिठो सं० क० ग० मणुस्साहारगसरीरे तइ किं पमत्तसंजय सम्म० सं० क० मणुस्साहार अपमत्तसज
य सम्म सं० क० ग० म० आहा । जो सयत सम्यग्दृष्टिन यावत् शरीरके तां स्खू सयतने यावत् आहारकशरीरके अप्रमादोसयतने यावत् आहारक
शरीरके । गोयमा पमत्तसजय सम्मदिठो पज्जत्त संखिज्ज जाव शरीरे नो अपमत्तसंयत सम्मदिठो संखिज्ज जाव शरीरे । हेगौतम प्रमादोसयतने या
वत् आहारकशरीरके पिण अप्रमादोसयतने यावत् आहारकशरीरके । जइ पमत्तसजय सम्म० सं० क० ग० म० आहा० तइ किं इद्धिपत्त पमत्तसंयत
सम्म० सं० क० ग० म० आहा० अण्डिउपत्त पमत्तसंयत सम्म० सं० क० ग० म० आहा० । जो प्रमादोसयतने यावत् आहारकशरीरके तोखू नटि

धिरोहन्प्रमत्तः सन् उक्तञ्च-अवगाहतेचसश्रुत जलधिंप्राप्नोतिवावधिज्ञानं मनसः पर्यायं वा ज्ञानं कीष्टाद्विबुद्धीर्वा ॥१॥ चारुणवीक्रियसर्वोपधाद्या
वा लब्धयस्तस्य प्रादुर्जवंति गुणतो बलानिवा मानसादीनि अत्र स इत्यप्रमत्तस्यतः, मानसः पर्यायमिति मानसाः मनसः संबंधिनः पर्याया वि
षया यस्य तन्मानसपर्यायं मनः पर्यायज्ञानमित्यर्थः, कोष्टाद्विबुद्धीर्वा इत्यत्रापिशब्दात् पदानुसारिवीजपरिग्रहः, तिस्रोहि बुद्धयः परमातिशयरू

संजयस० पञ्ज० सं० क० ग० आ० णो अणिहीपत्तपमत्तसंजयसम्म० पञ्जत्तसंखेज्ज० कम्मजूमिगप्पम
णुस्सआहारग० । आहारगसरीरेणं जंते ! किं संठिए पत्तत्ते ? गोयमा ! समचउरंससंठाणसंठिए पत्तत्ते
आहारगसरीरस्सणं जंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पत्तत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं देसूणा रयणी उक्को
सेणं पड्डिपुस्सा रयणी । तेयगसरीरेणं जंते ! कइविहे पत्तत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पत्तत्ते, तंजहा-एगिं
दियतेयगसरीरे जाव पंचिंदियतेयगसरीरे । एगिंदियतेयगसरीरेणं जंते ! कइविहे पत्तत्ते ? गोयमा !

न्त । किं सस्थितं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । समचतुरस्रसंस्थानसस्थित प्रज्ञप्तम् । आहारकशरीरस्य जदन्त । किं महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ?
गौतम । जघन्येन देशोना रत्तिः, उत्कर्षतः प्रतिपूर्णा रत्तिः । तैजसशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । पंचविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-
एकेंद्रियतैजसशरीरं यावत्पञ्चेन्द्रियतैजसशरीरं । एकेंद्रियतैजसशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । पंचविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-पृथि

चउरंससंठाणसंठिए पं० । हेगौतम समचौरससंस्थाने सस्थितछे । आहारगसरीरस्सणं भंते केमहालिया सरीरोगाहणा पं० । हिवे हेभगवन् आहारक
शरीरनो हेभगवन् केतलो मोटी अवगाहना कही । गोयमा जहस्सेणं देसूणा रयणी उक्कोसेण पड्डिपुस्सा रयणी तेयगसरीरेणं भंते कइविहे पं० । हेगौतम
जघन्य कांदेक ऊणो एकहाथ उत्कष्टे पूरोहाथ हिवे तैजसशरीरना हेभगवन् केतलाभेद कह्या । गोयमा पंचविहे तूं० । हेगौतम पांचभेद ते कह्या ।
एगिंदिय तेयगसरीरे जाव पंचिंदिय तेयगसरीरे । एकेंद्रिय तैजसशरीर यावत् पंचेंद्रिय तैजसशरीर । एगिंदिय तेयगसरीरेणं भंते कइविहे पं० ।

पाः प्रवचने प्रतिपाद्यते तद्यथा-कोष्ठबुद्धिपदानुसारिबुद्धिबीजबुद्धिश्च, तत्र कोष्ठइव धाम्नां या बुद्धि राचार्यमुखा द्विनिर्गती तदवस्थानी च मू
त्रार्थो धारयति नकिमपि तयोः कालान्तरेण गलति सा कोष्ठबुद्धिः, या पुनरेकमपि सूत्रपदमवधार्य ओपमश्रुतमपि तदवस्थमेव श्रुतमवगाह
ते सा पदानुसारिणी, या पुनरेकमर्थपदं तथाविधमनुसृत्य ओपमश्रुतमपि यथावस्थितं प्रभूतमर्थमवगाहते सा बीजबुद्धिः, सा च सर्वोत्तमप्रकर्ष

पंचविहे पश्यते, तंजहा-पुढविकाइयएगिंदियतेयगसरीरे जाव वणस्सइकाइयएगिंदियतेयगसरीरे । एवं
जहा उरालियसरीस्स जेनु जणिनु तहा तेयगस्सवि जाव चउरिंदियाणं । पंचिंदियतेयगसरीरेणं जंते !
कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! चउविहे पन्नत्ते, तंजहा-णेरइयतेयगसरीरे जाव देवतेयगसरीरे । णेरइ
याणं दुगतो जेदो जणियहो जहा वेउल्लियसरीरे । पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं मणुस्साणय जहा लंरा

वीक्रायिकैकन्द्रियतैजसशरीरं यावद्वनस्पतिकायिकैकन्द्रियतैजसशरीरं । एवं यथीदारिकशरीरस्य जेदो जणितस्तथा तैजसस्यापि यावच्चतु
रिन्द्रियाणाम् । पंचेन्द्रियतैजसशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । चतुर्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-नैरयिकतैजसशरीरं यावद्देवतैजसशरी
रं । नैरयिकाया द्विको जेदो जणितव्यो यथा वैक्रियशरीरं । पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां मनुष्याणां च यथीदारिकशरीरे जेद उक्तस्तथा ज

एकेन्द्रिय तैजसशरीरना हेमगवन् केतलाभेदं कक्षा । गोयमा पंचविहा त० । हेगौतम पांचेभेदं कक्षा । ५ उगीकाइय जाव वणस्सइकाइयसरीरे एवं ज
हा ओरालियसरीरस्स भेदो भाणियो तहा तेयगसरीरस्सवि भाणियवो । ते पृथिवीकाय तैजसशरीर यावत् वनस्पतीकाय एकेन्द्रिय तैजसशरीर इम स
वं निम एवं श्रीदारिकशरीरनी वक्तव्यता कही तिमहीज तैजसशरीरनी कहवो । जाव चीरिंदियाणं पंचिंदिय तेयगसरीरेणं भंते कइविहे पं० । या
वत् चीरिंदियनाजगे पंचेन्द्रिय तैजसशरीरना हेमगवन् केतलाभेदं कक्षा । गोयमा चउविहा त० । हेगौतम चारभेदं कक्षा । णेरइय तेयगसरीरे जाव
देवतेयगसरीर णेरइयाणं दुगअं, जेदो भाणियवो । नारकी तैजसशरीर यावत् देवता तैजसशरीर नारकीने हांयभेदं कक्षा । ज १ वरल्लियसरीरे

प्राप्ता जगवर्ता गण्यतां तेहि उत्पादादिपदेनयमवधार्य सकलमपि द्वादशांगात्मकप्रवचन मज्जिसूत्रयंति, तथा चारणाश्च वैक्रियं च सर्वोपधीयज्ञा वश्च चारणवैक्रियसर्वोपधिता तत्र चरणं गमनं तद्विद्यते येषां ते चारणा (ज्योत्स्नादिज्योऽण इति मत्वर्थोऽणोऽणप्रत्ययः) तत्र गमनमन्येषामपि मुनीनां विद्यते ततो विशेषणान्यथानुपपत्त्या चरणमिह विशिष्टं गमनमजिगृह्यते, अतएव चातिशायिने सन्वर्थो यथारूपवन्ती कन्येत्यत्र ततो यमर्थं अतिज्ञाविचरणसमर्था चारणा "आहचजाप्यकृत्-स्वरुते जाप्यटीकायां-अतिशयचरणाचारणा अतिशयगमनादित्यर्थः, ते च द्विधा जंघा चारणा विद्याचारणाश्च तत्र ये चारित्र्यतपोविशेषप्रज्ञावतः समुद्भूतगमनविषयलाब्धिविशेषा स्ते जङ्घाचारणा येः पुनर्विद्यावशतः समुत्पन्नगमन लब्ध्यतिशया स्ते विद्याचारणाः, जङ्घाचारणाश्च रुचकवरद्वीपं याव द्रन्तु समर्थाः विद्याचारणा नन्दीश्वरं तत्र जङ्घाचारणा यत्र कुत्रापि गन्तुमिच्छव स्तत्र रविकरानपि निश्रीकृत्य गच्छन्ति विद्याचारणास्त्वेवमेव जङ्घाचारणाश्च रुचकवरद्वीपं गच्छन् एकेनैवोत्पातेन गच्छति प्रतिनिवर्त्तमान स्त्वेक नोत्पातेन नन्दीश्वरमायाति द्वितीयेन स्वस्थानं, यदि पुनर्मैतृश्वरं जिगमिषु स्तर्हि प्रथमेनैवोत्पातेन परकवनमजिरोहति प्रतिनिवर्त्तमानस्तु प्रथमेनोत्पातेन नन्दनवनमागच्छति द्वितीयेन स्वस्थानमिति, जङ्घाचारणोहि चारित्र्यातिशयप्रज्ञावतो जवति । ततो लदध्युपजीवने औत्सुक्यज्ञा वतः प्रमादसंज्ञवा चारित्र्यातिशयनिबन्धना लाब्धिः परिहीयते ततः प्रतिनिवर्त्तने द्वाभ्यामुत्पाताभ्यां स्वजुवनमायाति विद्याचारणः पुनः प्रथमेनो

लियसरीरे भेदो जणिउ तहा जाणियव्वो । देवाणं जहा वेउव्वियसरीरे भेदो जणिउ तहा जाणियव्वो जाव

णितव्यः । देवानां यथा वैक्रियशरीरे भेदो जणितस्तथा जणितव्यो यावत्सर्वार्थसिद्धगदेव इति । तैजसशरीरं जदन्त । किं संस्थितं प्रज्ञप्तम् ?

पचिदिय तिरिक्खल्लोणियाणं मणुस्साणं जहा उरालियसरीरे भेदो भणिओ तहा भाणियव्वो । जिम वैक्रियशरीरने पूछा तिम पचेद्विय तिर्यंचवोनिया ने मनुष्यने अलावे जिम औदारिकशरीरना भेद पूर्व कच्चा तिमहीज सर्वं कहिवा । देवाणं जहा वेउव्वियसरीरे भेदो भणिओ तहा भाणियव्वो । दे वताने अलावे जिम वैक्रियशरीरना दोयभेद कच्चा तिम इहां पिण कहिवा । जाव सव्वइसिद्धग देवेत्ति । यावत् सर्वार्थसिद्धना देवता तणे । तेवगसरी

गोयमा । रयणप्यत्रापुढविनेरइयपंचिदियतेयगसरीरेवि जाव अहेसरागापुढविनेरइयपंचिदियतेयगसरीरेवि । जइ रयणप्यत्रापुढविनेरइयपंचिदि
यतेयगसरीरे किं पञ्जतगरयणप्यजेत्यादि ॥ पंचेद्वियतिर्यग्योनिकाना मनुष्याणां प यथा प्रागौदारिकशरीरजेद उक्त स्तथात्रापि वक्तव्यः सचैव
तिरिक्कजोणियपंचिदियतेयगसरीरेण कइविहे पळत्ते इत्यादि ॥ देवाना यथा वैक्रियशरीरजेद उक्त स्तथा जणितव्यः, सचैव-जइ देवपंचिदिय
तेयगसरीरे किं जवणवासिदेवपंचिदियतेयगसरीरे इत्यादि ॥ याव रसवार्थसिद्धदेवसूत्रं, उक्तो जेदः सम्प्रति संस्थानप्रतिपादनायमाह-तेयग
सरीरेणं भंते । किं संठिए पळत्ते इत्यादि ॥ सुगमं इह जीवप्रदेशानुरोधतेजसं शरीरं ततो यदव तस्यां २ योनावौदारिकशरीरानुरोधेन वैक्रिय
शरीरानुरोधेन च जीवप्रदेशाना संस्थानं तदेव तेजसशरीरस्यापि इति प्रागुक्तमेकद्वित्रिचतुरिन्द्रियतिर्यक्पंचेदियमनुष्यगतमौदारिकसंस्थानं नै
रपदेवेषु वैक्रियसंस्थानमतिदिष्टमिति । गत संस्थानम् अथुना अवगाहनामानमाह-जीवससणं भंते । इत्यादि ॥ जीवस्य नैरयिकत्वादिविशेषणा

वेउह्वियसरीरे । पंचिदियतिरिक्कजोणियाणं मणुस्साणय जहा एतेसिंचेव उरालियत्ति । देवाणं जंते ! किं
संठिए तेयगसरीरे पळत्ते ? गोयमा ! जहा वेउह्वियस्स जाव अणुत्तरोववाइयत्ति । जीवस्सणं जंते !

प्याणां च यथैतेषां चैवौदारिक इति । देवाना जदन्त । किं संस्थितं तेजसशरीरं प्र० ? गीतम । यथा वैक्रियस्य यावदनुत्तरोपपातिक इति ।
जीवस्य जदन्त । मारणान्तिकसमुद्घातेन समवपतस्य तेजसशरीरस्य किं महती शरीरावगाहना प्र० ? गीतम । शरीरप्रमाणमात्रा विकस्य

नारको हेमगवन् तेजसशरीरं तिस्रे संस्थाने संस्थितकै । गोयमा जहा वेउह्वियसरीरे पंचिदिय तिरिक्कजोणिया मणुस्साणं जहा एतेसिंचेव उरालिय,
हेगीतम जिम वैक्रियशरीरनां कल्लो तिम अइवो पचेद्विय तिर्यचयोनियाने मनुष्यने जिम औदारिकशरीरनां पाठकल्लो प्वेतिम कइवो । देवाणं भंते
तेयगसरीरे किं संठिए प० । देवताने हेमगवन् तेजसशरीरं तिस्रे संस्थाने संस्थितकै । गोयमा जहा वेउह्वियस्स जाव अणुत्तरोववाइयत्ति । हेगीतम जि
म वैक्रियशरीरने अक्कावैकल्लो तिम जाणियो यावत् सर्वार्थसिद्धजगे । जीवसाणं भंते मारणतिगसमुत्पाएणं समोद्धवस्स तेयगसरीरस्स केमहालियास

विवक्षायां सामान्यतः संसारिणी शमितिविवाक्यालंकारे मारणान्तिकसमुद्घातेन वक्ष्यमाणलक्षणो न समवहतस्य सता ॥ केमहालिया इति ॥ किंमह
ती किंप्रमाणमहत्वा शरीरावगाहना शरीरमौदारिकादिक मप्यस्ति तत आह-तैजसः शरीरस्य प्रज्ञप्ता ? जगवानाह-गौतम । शरीरप्रमाणमात्रा
विक्षम्भवाहल्येन, विक्षम्भश्च बाहुल्यं च विक्षम्भबाहुल्य समाहारोद्भूतं स्तेन विक्षम्भेन बाहुल्येनचेत्यर्थ, तत्र विक्षम्भ उदरादिविस्तारः, बाहुल्यमु
रःपृष्ठः स्थूलता आयामो दैर्घ्यं तत्रायामेन जघन्यतोद्गुलस्यासंख्येयजागः अद्गुलासंख्येयजागप्रमाणा इयंच एकेन्द्रियस्यैकेन्द्रियेत्यासन्नमुत्पाद्यमा
नस्य द्रष्टव्या, उत्कर्षतो लोकांताल्लोकांतः किमुक्तं जवति-अधोलोकान्तादारभ्य यावदूर्ध्वलोकांत ऊर्ध्वलोकांतादारभ्य यावदधोलोकांत स्तावत्प्र
माणा इति' इयञ्च सूक्ष्मस्य वादरस्य एकेन्द्रियस्य वेदितव्या न शेषस्यासम्भवात्, एकेन्द्रियाहि सूक्ष्मा वादरा श्र यथायोगं समस्तेपि लोके

मारणंतियसमुद्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पप्पत्ता ? सरीरप्पमाणमित्ता
विक्षम्भवाहल्लेणं आयामेणं जहस्सेणं अंगुलस्स असंखेज्जडजागो उक्कोसेणं लोगंताञ्च लोगंतो । एगिंदिय
स्सणं जंतो ! मारणंतियसमुद्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स के महालिया सरीरोगाहणा पप्पत्ता ? गो

वाहल्याज्यां । आयामेन जघन्यतोद्गुलस्यासंख्येयो जाग उत्कर्षतो लोकांताल्लोकांतः । एकेन्द्रियस्य प्रदन्त । मारणान्तिकसमुद्घातेन संभव

सरीरोगाहणा पं० । जीवने हेमगवन् मारणान्तिकसमुद्घाते समोहराने पद्गुलाने तैजसशरीरनो केतलीमोटी अवगाहना कहौ । गोयमा सरीरप्पमाण
मेत्ता विक्षम्भवाहल्लेण आयामेणं जहस्सेणं अंगुलस्स असंखेज्जडजागो उक्कोसेणं लोगंताञ्च लोगंतो । हेगौतम शरीरप्रमाण मात्रायै विक्षम्भादि उपरादि विस्तार बाहु
ल्यते चरपूरि जाडपणे आयाम ते लावपणी जघन्य अंगुलनो असंख्यातमो मात्रायै अवगाहना हुवे तैजसनो एकेन्द्रियार्थं एकेन्द्रियने अपजैतिवेलायै
याय उत्कटे लोकान्तपर्यन्त कर्षलोकधी अधोलोकपर्यन्त सूक्ष्मवाटर एकेन्द्रियाश्चो जाणिवो लोकांते हुवे तेमणी । एगिंदियस्सणं भंते मारणंतियसमुद्घा
एणं समोहयस्स सरीरस्स केम० । हिवे हेमगवन् एकेन्द्रियजीव तेहने मारणान्तिकसमुद्घाते समोद्घातजागे केतलीमोटी शरीरनी अवगाहना कहौ । गो

वर्तन्ते न शोषा स्तती यदा सूक्ष्मो आदरोवा एकेन्द्रियो ऽधोलोके वर्तमानो जह्वलोकान्ते सूक्ष्मतया आदरतयावोत्पत्तु मिच्छति कर्तुलोकान्ते वा
वर्तमानः सूक्ष्मो आदरोवा अधोलोकान्ते सूक्ष्मतया आदरतयावोत्पत्तस्य तदा तस्य मारणान्तिकसमुद्भातेन समवहतस्य यथोक्तप्रमाणा तैजस
शरीरावगाहना भवति, एतेन पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिसूत्राण्यपि जायितानि द्रष्टव्यानि तथाहि-सूक्ष्मपृथिवीकायिकेऽधोलोके कर्तुलोकं वा वर्त
मानो यदा सूक्ष्मपृथिवीकायिकादितया आदरवायुकायिकतया वा कर्तुलोकं ऽधोलोके वा समुत्पत्तुमिच्छति तदा भवति तस्य मारणान्तिकस
मुद्भातेन समवहतस्योत्कर्षतो लोकान्तात् लोकान्त याव तैजसशरीरावगाहना, एवमप्यायिकादिष्वपि जायं । द्वीन्द्रियसन्ने आयामेन जघन्यतो
गुलासंख्येयजागप्रमाणो यदा अपर्याप्तो द्वीन्द्रियो गुलासंख्येयजागप्रमाणीदारिकशरीरः स्वप्रत्यासन्नप्रदेशे एकेन्द्रियादितयोत्पद्यते तदा वसेया, अ
थवा यस्मिन् शरीरस्थितः सन् मारणान्तिकसमुद्भातं करोति तस्मात् शरीरात् मारणान्तिकसमुद्घातवशा द्वि विनिर्गततैजसशरीरस्यायामवि
कल्पविस्तारे रवगाहना चिन्त्यते न तत् शरीरसहितस्य अन्यथा जवनपत्यादि र्यज्जघन्यतो गुलासंख्येयजागत्वं वक्ष्यते तद्विरुद्धं जवनपत्यादि
शरीराणां सप्तादिहस्तप्रमाणत्वात्, ततो महाकायोपि द्वीन्द्रियो यदा स्वप्रत्यासन्ने देशे एकेन्द्रियतयोत्पद्यते तदाप्यगुलासंख्येयजागप्रमाणा वे
दितव्या उत्कर्षतः स्तिर्यंग्लोका लोकास्तः किमुक्तं भवति तिर्यंग्लोकादधोलोकान्त कर्तुलोकान्तो वा यावता भवति तावत्प्रमाणा इत्यर्थः, कथं

यमा ! एवंचेव जात्र पुढवीष्णाउतेउवाउवणस्सइकाइयस्स । वेइंदियस्सणं जंते ! मारणंतियसमुग्घाएणं
समोहयस्स तेषासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पस्सत्ता ? गोयमा ! सरीरप्पमाणमित्ता विस्संजवा

इतस्य तैजसशरीरस्य किं महती शरीरावगाहना प्र० ? गौतम ! एवं चैव यावत्पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिकायिकस्य । द्वीन्द्रियस्य जदन्त । मा
यमा सरीरप्पमाणमेत्ता विस्संभ बाहजेणं आयामेणं जह्वणेणं अंगुलस्स असंखेज्जभाग उ० तिरियलोगंतं एवं जात्र चोइंदियस्स । हेनौतम शरीर
ना प्रमाणमावावे विस्तारपणे जाणमये लावपणे जघन्य अंगुलतो प्रसंख्यातमोभाग उत्क्रष्ट तिरिच्छेलोक मेरुपर्वतने पांडुकवनमाहि कपजे एततो जव

मेतावत्प्रमाणेति चे दुष्यते-इह द्वीन्द्रिया एकेन्द्रियेषुत्पद्यन्ते एकेन्द्रियाश्च सकललोकव्यापिनस्ततो यदा तिर्यग्लोकस्थितौ द्वीन्द्रियजड्वेलो
कान्ते अधोलोकान्ते वा एकेन्द्रियतया समुत्पद्यते तदा जवति तस्य मारणान्तिकसमुद्घातसमवहतस्य यथोक्तप्रमाणा तैजसशरीरावगाहना ति
र्यग्लोकग्रहणं च प्रायस्तेषां तिर्यग्लोकस्थानमिति कृतमन्यथा अधोलोकेकदेशे प्यधोलौकिकग्रामादौ जड्वेलोकेकदेशेपि पण्डकवनादौ द्वीन्द्रि
यः सम्भवन्ति इति तदपेक्षया तिरिक्तापि तैजसशरीरावगाहना द्रष्टव्या, एवं त्रिषतुरिन्द्रियसूत्रेऽपि जावनीये नैरयिकसूत्रे आयामेन जघन्यतो
यत्सातिरेकं योजनसहस्रमुक्तं तदेवं परिजावनीयं इह वलयामुखादयश्चत्वारः पातालकलशा लक्षयोजनावगाहयोजनसहस्रबाह्यलक्षिकारिका

हृत्प्रेणं आयामेणं जहन्तेणं अंगुलस्स असंखेज्जडजागं उक्कोसेणं तिरियलोगात्तं लोमंतो एवं जाव चउरिं
दियस्स । नेरइयस्सणं जंते ! मारणांतियसमुग्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाह
णा पस्सत्ता ? गोयमा ! सरीरप्पमाणमेत्ता विक्कंनवाहत्तेणं आयामेणं जहन्तेणं सातिरेगं जोयणसहस्सं

रणान्तिकसमुद्घातेन समवहतस्य तैजसःशरीरस्य किं महती शरीरावगाहना प्र० ? गौतम ! शरीरप्रमाणमात्रा विक्कन्मवाहल्यान्यां, आयामेन
जघन्यतौगलासंख्येयजाग उत्कर्षतस्तिर्यग्लोकात्तिर्यग्लोकान्तः । एवं यावच्चतुरिन्द्रियस्य । नैरयिकस्य जदन्त । मारणांतिकसमुद्घातेन समव
हतस्य तैजसशरीरस्य किं महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम ! शरीरप्रमाणमात्रा विक्कन्मवाहल्यान्याम् । आयामेन जघन्यतः सातिरेक

गाहना कही इम चौरिंद्रियलगे जांथिवो । णेरइयस्सणं भंते मारणांतियसमुग्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केम० । नारत्ती हेमगवन् मारणांतिक
समुद्घात समोद्धाने तैजसनो केतलो अवगाहना कही । गोयमा सरीरप्पमाणमेत्ता विक्कंन वाहत्तेणं आयामेणं जहन्तेणं सातिरेगं जोयणसहस्सं ७०
अहे जाव अहेसत्तमापुढवी तिरिय सयंभूरमणेसमूहे उड्डं जाव पंडुगवणे पुक्खरणीओ । हेगौतम शरीरप्रमाण मात्राये विस्तारपणे जाडपणे लावपणे

उक्तीसेणं अहे जाव अहे सत्तमापुढवी तिरियं जाव सयंभूरमणे समुद्धे । उहं जाव पंढगवणे पुस्करणीउं
 पंचिंदियतिरिक्कजोणियस्सणं जंते ! मारणंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाह
 णा पणत्ता ? गोयमा ! जहा वेइंदियसरीरस्स । मणुस्सस्सणं जंते ! मारणंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स ते
 यासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पणत्ता ? गोयमा ! समयस्सित्ताउं लोगतो । असुरकुमारस्सणं
 जंते ! मारणंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पणत्ता ? गोयमा ! स

योजनसस्समुत्कर्षतोधोयावदथ सत्तमापुढवीतिर्यग्यावत्स्वयम्भूरमणं समुद्धम् । ऊर्ध्वं यावत्पाण्डुकवनपुष्करिण्यः । पल्लोन्मिदयतिर्यग्योनिकस्य
 जदन्त । मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतस्य तेजसशरीरस्य किं महती शरीरावगाहना प्र० ? गौतम । यथा हीन्मिदयशरीरस्य । मनुष्यस्य
 जदन्त । मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतस्य तेजसशरीरस्य किं महतीशरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम । समयक्षेत्रात्तोलकात् । असुरकुमार

अथन्यपणे कांदवप्रभिक सस्सयोजन स्यामाटे पातालकलशने पासेना नारकी पातालकलशना जलमांदि मच्छपणे जपजे तेमाटे सस्सयोजन अ
 वगाहना हुवे चत्तए हेटे सातमोचगे जपजे तिरछेलीके जां स्वयंभूरमण समुद्धमादि जपजे ऊं चो पांछकवननी बायमांदि मच्छपणे जपजे तेमाटे ए
 तसो अवगाहना हुवे हिवे । पंचिंदिय तिरिक्कजोणियस्सणं भंते मारणंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केम० । पवेदो तिर्पचवोनिकने हेभग
 वन् मारणंतिकसमुत्पात समोद्धाने तेजसनी केतलोमीटो अवगाहना कही । गोयमा जहा वेइंदियसरीरस्स मणुस्साण भंते मारणंतियसमुग्घाएणं
 समोहयस्स तेयासरीरस्स केम० । हेगौतम जम वेइंदो प्रलावेकक्षो तिग जाणओ मणुणने हेभगवन् मारणान्तिकसमुत्पाते समोद्धाने तेजसशरीरनी
 केतलोमीटो अवगाहना कही । गोयमा उक्तीसेणं समयस्सित्ताओलोगतो । हेगौतम चत्तए तेजने तिरछेमणुय चेरमान ओकात्तप्रमाण ऊं चो नो
 चो तिरछो गर्भज जपजे तथा पाताल स्त्रिया नोवावे तिहां जपजे तेमाटे । असुरकुमारिणंभंते मारणंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केम० ।

स्तेषां मधस्त्रिंशत्तमो वायुपरिपूर्णा उपरितन त्रिंशत्तमो उदकपरिपूर्णा मध्य त्रिंशत्तमो वायुदक्षयो रतस्त्रिंशत्तमो मधस्त्रिंशत्तमो तत्र यदा कश्चि त्सीमंतका दिपु नरकेन्द्रकेषु वर्तमानो नैरयिकपातालकलशप्रत्यासनवर्ती च स्वायुःक्षया दुहृत्या पातालकलशकुक्षं योजनसहस्रबाहुस्यं जित्वा पातालकलशं मध्ये द्वितीये तृतीये वा त्रिंशत्तमो मत्स्यतयोत्पद्यते तदा जवति सातिरेकयोजनसहस्रं मानो नैरयिकस्य मारणांतिकसमुद्रातसमवहतस्य जघन्या तै जलशरीरावगाहना उत्कर्षतो यावदधःसप्तमपृथिवीतिर्यक् यावत् स्वयम्भूरमणसमुद्रपर्यंत ऊर्ध्वं यावत्पण्डकवने पुष्करिण्यस्तावद्द्रष्टव्यः किमुक्तं जवत्यधःसप्तमपृथिव्या आरभ्य तिर्यक् यावत् स्वयम्भूरमणपर्यंत ऊर्ध्वं यावत्पण्डकवने पुष्करिण्यः ताव त्प्रमाणा एतावती च तदा लभ्यते यदाधःसप्तमपृथिवीनारकः स्वयम्भूरमणसमुद्रपर्यंत मत्स्यतयोत्पद्यते पण्डकवने पुष्करिणीषु भेति तिर्यक्पञ्चेन्द्रियस्योत्कर्षत स्तिर्यग्लोकांतो ऽत्रापि जावना द्वीन्द्रियव त्कर्तव्या तिर्यक्पञ्चेन्द्रियेषूत्पादसम्भवात्, मनुष्यस्योत्कर्षत. समयक्षेत्रात् समयप्रधानं क्षेत्रं समयक्षेत्रं मयूरव्यंसकादित्वा मध्य

पदलोपी समासः, यस्मिन् अहंतृतीये द्वीपप्रमाणे सूर्यादिक्रियाव्यगः समयो नाम कालद्रव्यमस्ति तत्समयक्षेत्र मानुषक्षेत्रमिति ज्ञाव त्स्मात् यावदधःकुर्वन्वा लोकांतस्तावत्प्रमाणा मनुष्यस्याप्येकेन्द्रियेषूत्पादसम्भवात् समयक्षेत्रग्रहणं समयक्षेत्रा दन्यत्र मनुष्यजननः संहारस्य वा स्रजवेनातिरिक्ताया अवगाहना असंजवात्' अतुरकुमारादि स्तनितकुमारपर्यवसाना जवनपतिव्यतरण्योतिष्कसीधर्मज्ञानदेवानां जघन्यतीगुलाख्येयज्ञागः कथमिति चे दुच्यते-एते ह्येकेन्द्रियेषूत्पद्यन्ते ततो यदा ते स्वाप्तरणेधृङ्गदादिषु कुण्डलादिषु वा ये मणयः पद्मरागादय स्तेषु श्रुता मूर्च्छिता स्तदध्यवसायि न स्तेष्वेव शरीरस्थं प्राप्तादिषु पृथिवीकायिकत्वनोत्पद्यते तदा जवति जघन्यतीगुलाख्येयज्ञागप्रमाणा तैजसशरीरावगाहना, अन्ये त्वत्यथात्र जावनिकां कुर्वन्ति साच नातिशयेति न लिखिता नच दूषिता कुमारैर्नहित्यत्यक्तुः पुनस्तस्मिन्धावतीति न्यायानुसरणात्। उत्कर्षतो यावदधःतृतीयस्याः पृथिव्या अधस्तनश्चरमात् स्तिर्यक् यावत्स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य बाह्यो वेदिकांतः, ऊर्ध्वं यावद्द्वीपप्रमाणं प्राप्य तवद्द्रष्टव्या कथमिति चे दुच्यते-यदा

जयन्तपत्यादिको देव स्मृतीयस्याः पृथिव्या अथस्तनं चरमांतं गावत् कुतश्चित् प्रगोजनयज्ञात् गतो जयति तत्र च गतः सन् कथमपि श्वायुक्षया न्मृत्वा तिर्यग्स्वयंभूरमणसमुद्रवाह्यवेदिकाते यदिवा त्र्यम्बकप्राग्जाराभिधपृथिवीपर्येत पृथिवीकायिकतयोत्पद्यते तदा जवत्पुत्कर्षतो यथोक्ता, तथा तैजसशरीरावगाहना सनत्कुमारदेवस्यापि जयन्ततोद्गुलासंख्येयजागप्रमाणे तैजसशरीरावगाहना कथमित्तिथे दुष्यते-इह सनत्कुमारादय ए केन्द्रियेषु विकलैर्द्विषेषु वा नोत्पद्यते तथाजवत्स्वाजाप्यात् किंतु तिर्यक्पर्षेन्द्रियेषु मनुष्येषु वा ततो यदा मन्दरादिषु पुष्करिण्यादिषु जलावगाहं कुर्वतः स्वजवायुक्षया तर्नैव प्रत्यासक्तो देशो मत्स्यतयोत्पद्यते तदाकुलासंख्येयजागप्रमाणा द्रष्टव्या अथवा पूर्वसन्ध्याम्बिनीमनुष्यस्त्रिय मनुष्येषोप ज्ञाता सुषलज्य गाढानुरागा दिहागत्य परियजते, परिषज्यथ तदवाच्यप्रदेशो स्वावाच्यं प्रतिप्य कालं कृत्वा तस्यास्य गर्भे पुरुषबीजे समुत्पद्य ते तदा लज्यते ततोऽधःपातालकलशानां लक्षयोजनप्रमाणावगाहनां द्वितीयविज्ञाग यावत् तिर्यग्याव त्स्वयंभूरमणपर्यंतम् ऊर्ध्वं यावदच्युतकल्प स्तायद्वगंतव्या कथमित्तिथे दुष्यते इह सनत्कुमारादिदेवाना मय्यदैव निश्रया अच्युतकल्पं यावद्गमने जवति नच तत्र वाप्यादिषु मत्स्यादयः सं ति तत इह तिर्यग्मनुष्येषूपत्तज्य, तत्र यदा सनत्कुमारदेवो ऽन्यदेव निश्रया अच्युतकल्पगतो जवति तत्र च गतः सन् स्वायुक्षया त्काल कृत्वा तिर्यक्स्वयंभूरमणपर्यंतं यदिवा धःपातालकलशानां द्वितीये विज्ञागे वायुदकयो रत्सरणापसरणाजाविनि मत्स्यादितयोत्पद्यते तदा जवति तस्य

रीरप्पमाणमिहा विस्कंजबाह्वेणं श्यायामेणं जह्वेणं शृंगुलस्स श्चसंखेज्जइजागं उक्खीसेणं अहे जाव तच्चाए

स्य जदन्त । मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतस्य तैजसः शरीरस्य किं महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम । शरीरप्रमाणमात्रा विष्कम्भं

भस्वरत्नमार हेमगवन् मारणान्तिकसमुद्घात समोज्जाने तैजसशरीरनी केतलीमोटी अवगाहना कही । गोयमा सरीरप्पमाण मेत्ताए' विक्लंभ बाह्वेणं श्यायामेणं जह्वेणं शृंगुलस्स । हेगौतम शरीरप्रमाणमात्राये विस्तार जादपये लावपये जघन्य शृंगुलनी शसंख्यातमीभाग । उक्खीसेणं अहे जाव तच्चाए पुढवीए हेठिणे परमते तिरिगं जाव सयंभूरमणसमुद्घात बाहिरिणे येइयते उहट्ट इंसिणभारा पुढवी एवं जाव थपियकुमारा तेयगसरीरस्स वा

तिर्यग्धोवा यथोक्तक्रमेण तैजसशरीरावगाहनेति ॥ एवं जाव सहस्रारदेवस्सत्ति ॥ एवं सनत्कुमारदेवगतेन प्रकारेण जघन्यत उत्कर्षतश्च तैजस
शरीरावगाहना तावद्वाच्या यावत्सहस्रारदेवजावनापि च सर्वत्रापि च समाना आनतदेवस्यापि जघन्यतोङ्गुलासंख्येयजागप्रमाणा तैजसशरीरावगा
हना नत्वानतादयो देवा मनुष्येध्वेवोत्पद्यन्ते, मनुष्याश्च मनुष्यक्षेत्र एवेति कथमङ्गुलासंख्येयजागप्रमाणा उच्यते-इह पूर्वसम्बन्धिनी मनुष्यस्त्रियमन्ये
न मनुष्येणोपभुक्त मानतदेवः कश्चनाप्यवधिज्ञानत उपलब्ध्यासन्नमृत्युतयाविपरीतस्वभावत्वात्, सत्त्वचरितवैचित्र्यात् कर्मगते रश्चित्यत्वात् काम
वृत्ते मलिनत्वाच्च उक्तं च-सत्वानाचरितं चित्रं विचित्राकर्मणागतिः । मलिनत्वं च कामानां वृत्तिं पयन्तदारुणा इति ॥१॥ गाढानुरागादिहागत्य कुतो

पुढवीहेष्ठिल्ले चरिमन्ते तिरियं जाव सयंभुरमणसमुद्रस्स बाहिरिल्ले वेडयन्ते उहं जाव इसीप्पजारापुढवी ।
एवं जाव थणियकुमार० । वाणमंतरजोइसियसोहम्मसीसाणगा य एवंचेव । सणंकुमारदेवस्सणं जन्ते ! मार
णंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा वस्सत्ता ? गोयमा ! सरीरप्पमा
णमित्ता विस्सकंजवाहल्लेणं, आयामेणं जहन्तेणं अंगुलस्स अस्संखेज्जइजागं उक्कोसेणं अहे जाव महापाता

वाहल्यान्यां, आयामेन जघन्यतोङ्गुलासंख्येयजाग उत्कर्षतोधोयावत्तृतीयस्या पृथिव्या अवस्तनं चरमान्तं तिर्यग्धावत्स्वयम्भुरमणसमुद्रस्य
वाच्यवेदिकान्त ऊर्ध्वं यावदीपत्प्राञ्जारापृथिवी । एवं यावत्स्तनितकुमाराः । वानव्यन्तरज्योतिषसौधमंशानाश्चैव चैव । सनत्कुमारदेवस्य ज

णमंतर जोइसिय सोहम्मसीसाणगाय एवंचेव । चत्तुष्ट नौचे नरत्ततीज्जीने हेठला पातालकलशमाहि तिर्यचपणे जपजे एतली अवगाहना तिरहे जा
सयंभूरमणने बाहिरला वेडिकामांहि पृथिवीपणे जपजे ऊचोसिद्धसिलाना पृथिवीमांहि जपजे एतली अवगाहना जालगे स्तनितकुमार तैजसशरीर
ने वानव्यन्तर ज्योतिषो सौधमं इशानलगे इमहीज भावना जाणवी । सणंकुमारदेवस्सणं मते मारणंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स के० । सनत्कुमार हे
भगवन् मारणंतिकसमुद्गात समोद्धाने तैजसनी केतली, अवगाहना-कही । गोयमा सरीरप्पमाणमेत्ता विस्सकंजवाहल्लेणं आयामेणं जहन्तेणं अंगुलस्स

पशूपातां परिधत्त तदवाप्ताप्रदेशीः स्वावाप्यां प्रक्षिप्यातीवसूचिर्हितं स्वाशुः क्षया एकालं कृत्वा यदा तस्याश्व गर्शं मनुणाविणे मनुणत्वेनोत्पद्यते भन्तु
प्यमीनं च जघन्यतोतसूचूर्त्तमुत्कर्षतो ह्वावशा सुचूर्त्तान् यावदवतिष्ठति उक्तं च-मनुश्चबीरणं प्रते । फालतु केवचिरं हो० १ गो० । जघन्यो गन्तोमु
पुत्तं उक्तोक्तेण वारस मुमुता इति ॥ ततो ह्वादशसूचूर्त्तान्यतरे उपजुक्तां परिधत्त मृतस्य तन्मोत्पत्ति मनुष्यत्वेन द्रष्टव्या उत्कर्षतो ऽधोयाव द
थोलौकिका ग्रामास्तिर्यग् यावन्मनुष्यदेशे कष्टे यावदप्युतः कल्प आधद्वयेना कथमिति चे दुष्यते- दए यदानादेवः कस्याप्यन्यस्य निशया जगु
तकल्प गतो जयति स्वय तगताः सन् फाल कृत्वा ऽथोलौकिकग्रामेषु सदिवामनुष्यक्षेत्रपर्येतं मनुणत्वेनोत्पद्यते तदा लज्जते, एवं प्राणतारणाद्य

लाणं दोष्टे तिजागे, तिरिय जाव सयंजुरमणसमुद्दे, उहं जाव अचुल कप्पो । एवं जाव सहस्रारदेवसरा ।
 श्याणयदेवस्सणं जंते ! मारणंतिथसमुग्धाएणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पणत्ता
 ? गोयमा ! सरीरप्पमाणमित्ता विस्कंजवाहत्तेणं । श्यायामेणं जहन्नेणं अंगुलस्स अंसंखोजाइजागं उद्धोसे

तत्कल्पदेवानामपि ज्ञावनीयं । तथाचाह-एवं जाव आरणदेवस्य अक्षुयदेवस्य एवंचैव नवरं उहं जाव सयाइं विमाणाइं इति । अच्युतदेवस्यापि जघन्यत उत्कर्षतश्च तेजसशरीरावगाहना एवमेव एवं प्रमाणैव परं सूत्रपाठे-उहं जाव सयाइं विमाणाइं इति वक्तव्यं । ननु उहं जाव अक्षुयं कप्पो इति अच्युतदेवोहि यदा चिंत्यते तदा कथमूर्ध्वयावदच्युतकल्प इति पठते तस्य तत्र विद्यमानत्वात् केवलमच्युतदेवोपि कदाचि दूहं स्वविमानपर्यंतं यावदृच्छति तत्रच गतः सन् कालमपि करोति तत् उक्तं मुहं जाव सयाइं विमाणाइं इति ॥ ग्रैवेयकानुत्तरसुरा जमवह्ननादिकमपि तत्रस्या एव कुर्वति तत् इहागमनासम्भवादङ्गुलासंख्येयप्रागप्रमायता न लज्यते कितु यदा वैताड्यगतास्तु विद्याधरश्रेणिपूतपद्यंते तदा स्वस्थाना

णं जाव अहो लोडयगामा । तिरियं जाव मणुस्सखेत्ते उहं जाव अक्षुनकप्पो । एवं जाव आरणदेवस्स अक्षुयदवस्सवि एवंचैव नवरं उहं जाव सयाइं विमाणाइं । गेविज्जगदेवस्सणं जंते ! मारणंतिस्समुग्ग

वगाहना प्रज्ञप्ता ? गीतम । शरीरप्रमाणमात्रा विकल्पाबाह्याभ्यां, आधामेन जघन्यतोगुलस्यासंख्येयो प्राग उत्कर्षतो यावदधोलौकिकानि माः । तिर्यग्यावन्मनुष्यक्षेत्रे मूर्ध्वं यावदच्युतः कल्पः । एव यावदारणदेवस्य । अच्युतदेवस्याप्येवं चैव नवरमूर्ध्वं यावत्स्यकानि विमानानि शरीरं

स्सण भते मारणतियसमुग्गाएणं समीहयस्स तेयाशरीरस्स केत० । आनतदेवने हेमगवन् मारणाने समुहातने समीह्याने केतलो अवगाहनां क गोयमा शरीरप्रमाणमेत्ता विक्खंम बाह्जेणं आयामेणं जह्जेणं अंगुलस्स अलंखेज्जइभागं । हेगीतम शरीरप्रमाण मानायें विस्तार जाडपणे लांलो जघन्ये अंगुलनो असंख्यातमोभाग ते किम आनतना देवता मनुष्यलगे जपजै किम कोइं पूर्वभव एवो अवधिज्ञाने भोगवी जो इज नकरो ते समका करो तेहनो कंषे जपजै मनुष्यनो बीजी । उल्लोसेणं जाव अहेसत्तमाए लोडयगामा तिरियं जाव मणुस्सखित्तो उहं जाव अक्षुभीकप्पो एवं जाव आरणदेवस्स अक्षुयदेवस्सवि एवचैव । उत्तहो १२ मुहं रहे ते चित्रकर्म गति तिहां जपजै विमाने तिहायको काल करीने हेठे मनुष्यपणे जपजै तिरहे मनुष्यक्षेत्रलगे जपजै अच्युतलगे इम जां आरणलगे अच्युतदेवने पिण इमहीज । एवरं उहं जाव अय विमाज्जति । एविशेष जपजै पीतानां विमानलगे

दारुणा धीयावद्विद्याधरश्रेष्ठस्तत्त्वप्रमाणा जघन्या तैजसशरीरावगाहना अतोपि मध्ये जघन्यतराया असम्भवात्, उत्कृष्टा यावदधीलोकिका ग्रामा स्ततोप्यथ उत्पादासम्भवात् तिर्यक् यावन्मनुष्यक्षेत्रपर्यंत स्ततः परं तिर्यगप्युत्पादाभावात्, यद्यपि हि विद्याधरा विद्याधर्यश्च नंदीश्वर या यद्गच्छन्ति अर्वाक् संज्ञोगमपि कुर्येति तथापि मनुष्यक्षेत्रात्परतो गर्जमनुष्येषु नोत्पद्यन्ते, तत स्तिर्यग्याव न्मनुष्यक्षेत्रे मित्युक्तं तदेव मुक्तानि तैजसशरीरस्य विधिसंस्थानावगाहनमानानि, साम्प्रति कार्मणस्य वक्तव्यानि कार्मणं च तैजसमविनाभाव तैजसवच्च जीवप्रदेशानुरोधि संस्थानं ततो येव तैजसशरीरस्योक्तानि तथैव कार्मणस्यापि वक्तव्यानि तथाचाह-एव जहेव तेयगसरीरस्य भेदो संठाणमोगाहणाय भणिया तहेव निरव जावियव जाव अणुत्तरोववाइयति ॥ उक्तानि पञ्चानामपि शरीराणां विधिसंस्थानावगाहनमानानि संप्रति पुद्गलापचयनमाह-उरालियसरीर

एणं समोहयस्स तेयासरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पस्सत्ता ? गोयमा ! सरीरप्यमाणमेत्ता विरजेणं वाहत्तेणं आयामेणं जहन्नेणं विज्जाहरसेढीणं उक्कोसेणं जाव अहोलोइयगामा, तिरियं जाव स

वेयकदेवस्य जदन्त । मारणान्तिकसमुद्घातेन संभवहवस्य तेजःशरीरस्य किं महती शरीरावगाहना प्रक्षप्ता ? गौतम । शरीरप्रमाणमात्रा य

जंघोगति नथो तेमाटे । गेविज्जगदेवरसणं भंते मारणातियसमुद्घाएण समोहयस्स तेयासरीरस्स केम० । द्विवे येवेयकनादेवता हेमगवन् मारणान्तिक स मुदात समोह्याने केतली अवगाहना । गोयमा सरीरप्यमाणमेत्ता विरजेणं वाहत्तेणं आयामेणं जहन्नेणं विज्जाहर सेढीणं । हेगौतम शरीरप्रमाण मात्राये विस्तारपणे जाउपणे लावपणे जघन्य विद्याधरनीयेणि जगे । उक्कोसेणं जाव अहोलोइयगामा तिरियं जाव मणुस्सखेत्ते सडुटं जाव सव विमाणे ति । जिन वादे तिहांथका उत्कृष्ट जालगे अधीलोक्क पामे मनुष्यमांदि ऊपजे तिरहे जालगे मनुष्यक्षेत्रे जंघो विमानाविमान । अणुत्तरोववाइयस्सवि एवंचेय कम्मगसरीरेणं भंते कइविहे पं० । अनुत्तरविमाने पिण इमहोज द्विवे कार्मणशरीरना केतलाभेदहे । गोयमा पंचविहा तं० । हेगौतम पांचेभेदे ते कहेहे-एगिदिय कम्मगसरीरे जाव पंचिदिय कम्मगसरीरे एवं जहेव तेयगसरीरस्यभेदो संठाणं उगाहणया भणिया तहेव निरवसेसमा० ।

जन्ते ! इत्यादि ॥ औदारिकशरीरस्य शमिति वाक्यालंकारे जदन्त । कइदिसन्ति ॥ पञ्चम्यर्थे द्वितीया बहुवचनेनैकवचनं प्राकृतत्वात् ततोयमर्थः
कतिज्यो दिग्ज्यः समागत्य पुद्गला श्रीयन्ते कर्मकर्तर्यप्रयोगः स्वयं चयनमागच्छन्तीत्यर्थः । जगवानाह-निर्व्याघातेन व्याघातस्य जावो निर्व्याघा
तमव्ययीजाव स्तेन तृतीयाया इति विकल्पेनाम् विधाना तान्नाम्जावः ॥ ज्जदिसन्ति ॥ ज्जइज्यो दिग्ज्यः किमुक्तं जवति यत्र वसनाख्यामर्थ्ये व

स्सखेत्ते, उहं जाव सगाइं विमाणाइं अणुत्तरोववाइयस्सवि एवंचेव । कम्मगसरीरेणं जन्ते ! कइविहे प० ,
? गोयमा ! पंचविहे पस्सत्ते, तंजहा—एगिंदियसरीरे जाव पंचिंदियसरीरे एवं जहेव तेयगसरीरस्स जेदो
संठाणलगाहणा जणिता तहेव निरवसेसं जणियहं जाव अणुत्तरोववाइयत्ति । उरालियसरीरस्सणं जन्ते !
कइदिसिं पोग्गला चिज्जन्ति ? गोयमा ! निव्वाघाएणं वदिसिं वाघायं पडुच्च सिध तिदिसिं जाव सिध

कम्मवाहल्याज्यां । आयामेन जघन्यतो विद्याधरश्रेणयः । उत्कर्षतो यावदधो लौकिकग्रामाः, तियंग्यावन्मनुष्यक्षेत्रम् । ऊर्ध्वं यावत्स्वकानि
विमानानि । अनुत्तरोपपातिकस्याप्येव चैव । कर्मणशरीरं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । पंचविधं प्रज्ञप्तं तद्यथैकेन्द्रियकर्मणशरीरं
यावत्पंचैन्द्रियकर्मणशरीरं । एवं यथैव तेजःशरीरस्य जेदः संस्थानमवगाहना जणिता तथैव निरवज्ञोपं जणितव्यम् । यावदनुत्तरोपपातिक
इति । औदारिकशरीरस्य जदन्त । कतिज्योदिग्ज्यः पुद्गला श्रीयन्ते ? गौतम । निर्व्याघातेन षड्ज्यो दिग्ज्यः, व्याघातं प्रतीत्य स्यात्तिसृज्यो

एकोद्रियकर्मणशरीरे जालगे पंचेद्रिय कर्मणशरीर इमं जिम तेजसशरीरना भेद संस्थान अवगाहना जिमकहो तिम एहो पिय कहवो । जाव अणु
त्तरोववाइयत्ते उरालियसरीरस्सणं भन्ते कइदिसिं पुग्गलाचिज्जन्ति । जालगे अनुत्तरवासी औदारिकशरीरने हेमगवन् केहोदिशिना आयापुत्तल एकठा
मिले । गोयमा निव्वाघाएणं वदिसिं वाघायं पडुच्च । हेगौतम व्याघातविना ई दिशिना पुद्गल एकठामिले वसना सध्धनाजीवने व्याघातायो । सिध
तिदिसिं सिध वददिसिं सिध पचदिसि वेडलियसरीरस्सणं भन्ते कइदिसिं पुग्गलाचिज्जन्ति । कोई सूक्ष्मजीवना औदारिकशरीरना ऊर्ध्वलोकाकाश नथी

विधा व्यवस्थितस्योदारिकशरीरिणा नैकापि दिग् लोकेन व्याहृता वर्तते तत्र निर्वाधात् व्यवस्थितस्य नान्यथा बह्व्यो दिग्भ्यः पुद्गलानामाग-
मनं व्याघात मलोकेन प्रतिस्खलनं प्रतीय ॥ चियं तिदिसंति ॥ स्यात् कदाचित् तिसृज्यो दिग्भ्यः स्या ज्ञतसृज्यः स्या त्वज्ज्यः कथमिति चे-
दुच्यते-सूक्ष्मजीवस्योदारिकशरीरिणो यथोर्ध्वलोकाकाशां न विद्यते नापि तिर्यक् पूर्वदिशि नापि दक्षिणदिशि तस्मिन् सर्वाद्गं प्रतरे आग्नेयकोण-
रूपो लोकांते व्यवस्थितस्याधःपश्चिमोत्तररूपाज्यः तिसृज्यो दिग्भ्यः पुद्गलोपचयज्ञोषदिकत्रयस्यालोकेन व्याप्तत्वात् पुनः स एव सूक्ष्मजीव औदा-
रिकशरीरी पश्चिमां दिशि मनुसृत्य तिष्ठति, तथा, पूर्वदिग्पश्चिकाजातेति चतसृज्यो दिग्भ्यः पुद्गलानामागमनं यदा पुनरधो द्वितीयादिप्र-
तरे गतः पश्चिमदिशि भवत्यतिष्ठति, यदा कर्तुं दिग्पश्चिका लज्यते केवला दक्षिणैव दिग् अलोकेन व्याहृतेति, पञ्चज्यो दिग्भ्यः पुद्गला-
नां मागमनवैक्रियशरीरमाहारकशरीरं च असनाद्यामध्यएव संभवति नान्यत्रेति तयोरपि पुद्गलचयो नियमात् बह्व्यो दिग्भ्यः तैजसकामंशे

पंचदिसिं । वेउद्वियसरीरस्सणं जंते ! कइदिसिं पोग्गला चिज्जंति ? गोयमा ! नियमा छदिसिं एवं आ-
हारगसरीरस्सवि । तेयाकम्मगाणं जहा उरालियस्स । उरालियस्सणं जंते ! कइदिसिं पोग्गला उवचिं

दिग्भ्यः स्याच्चतसृज्यः स्यात्पंचज्योदिग्भ्यः । वैक्रियशरीरस्य प्रदन्त । कतिज्यो दिग्भ्यः पुद्गला स्वीयन्ते ? गौतम । नियमा त्वज्ज्यः । एवमा-
हारकस्यापि । तैजसकामंशयोर्यथौदारिकस्य । औदारिकशरीरस्य प्रदन्त । कतिज्यो दिग्भ्यः पुद्गला उपचीयन्ते ? गौतम । एवंचैव यावत्का-

तिर्यक् पूर्वदक्षिणतयो इम ३ दिशिना पुद्गलस्ये वैक्रियशरीरना हेमगवन् केतलोदिशिना पुद्गलस्ये । गोयमा णियमा छदिसिं एवं आहारगसरीरस्य-
वि तेयाकम्मगाणं जहा औरालियसरीरस्य । हेगौतम निखे ६ दिशिना पुद्गलस्ये इम आहारकशरीरने पिण ६ दिशिना पुद्गल तैजसकामंशे औदारि-
कनोपरे ३ दिशि ४ दिशि ५ दिशिना पुद्गलस्ये । उरालियसरीरस्सणं जंते कइदिसिं पुग्गलाचिज्जंति । औदारिकशरीरने हेमगवन् केतलोदिशिना पुद्ग-
ल आवो जपत्ते । गोयमा एवंचैव जाव कम्मगसरीरस्स एवं उवचिज्जंति अवचिज्जंति । हेगौतम इमहोज जासणे कामंश पिण तिमहोज जपजे पुद्गल-

सर्वसंसारिणां ततो यथौदारिकस्य निर्वाधातेन षड्गुणो दिग्गुणो व्याधातं प्रतीत्य पुनः स्यात्त्रिदिग्गुणः स्यात्तुर्दिग्गुणः स्यात्पञ्चदिग्गुणः ।
तथा तैजसकामर्शयोरपि द्रष्टव्याः, यथा च यस्तथा उपपद्योपपद्यश्च वक्तव्यः, तत उपपद्यः प्राज्ञस्येन चयः अपपद्यो ह्रासः शरीरेभ्यः पुद्गलानां
विचटनमितियावत्, उक्तं पुद्गलचयमिदानीं शरीरसयोगमाह-जस्सणं भन्ते । इत्यादि ॥ यस्यौदारिकं तस्य वैक्रियं स्यात् अस्ति स्यान्नास्ति य

ज्जांति ? गोयमा ! एवंचेव जाव कम्मगसरीरस्स । एवं उवचिज्जांति अ्वचिज्जांति । जस्सणं भन्ते ! उरालि
यसरीरं तस्सणं वेउह्वियसरीरं जस्स वेउह्वियसरीरं तस्स उरालियसरीरं ? गोयमा ! जस्स उरालियसरीरं
तस्स वेउह्वियसरीरं सिय अत्थि सिय नत्थि, जस्स वेउह्वियसरीरं तस्स उरालियसरीरं सिय अत्थि सिय
नत्थि । जस्सणं भन्ते ! उरालियसरीरं तस्स आहारगसरीरं जस्स आहारगसरीरं तस्स उरालियसरीरं ?

मंगाशरीरस्य । एव मुपधीयन्ते अपधीयन्ते इति । यस्य भदन्त । औदारिकशरीरं तस्य वैक्रियशरीरं यस्य वैक्रियशरीरं तस्यौदारिकशरी
रं ? गोतम । यस्यौदारिकशरीरं तस्य वैक्रियशरीरं स्यादस्ति स्यान्नास्ति, यस्य वैक्रियशरीरं तस्यौदारिकशरीरं स्यादस्ति स्यान्नास्ति । य
स्य भदन्त । औदारिकशरीरं तस्याहारकशरीरं यस्याहारकशरीरं तस्यौदारिकशरीरं ? गोतम । यस्यौदारिकशरीरं तस्याहारकशरीरं स्या
दस्ति स्यान्नास्ति, यस्य पुनराहारकशरीरं तस्यौदारिकशरीरं नियमादस्ति । यस्य भदन्त । औदारिकशरीरं तस्य तेजःशरीरं यस्य तेजः श

क्य कच्चा अनन्तशरीरानो योग कहेहै । जस्सणं भन्ते उरालिय सरीरं तस्स वेउह्वियसरीरं जस्स वेउह्वियं तस्स ओरालियसरीरं । जेहने हेभगवन् औदा
रिकशरीरहै तेहने वैक्रियशरीर हुये जेहने वैक्रियशरीरहै तेहने औदारिक हुवे । गोयमा जस्स ओरालियसरीरं तस्स वेउह्वियसरीरं सियअत्थि सियन
त्थि । हेगोतम जेहने औदारिकशरीरहै तेहने वैक्रियशरीरं किवारे ह्वे किवारे नही । जस्स पुण वेउह्वियसरीरं तस्स उरालियसरीरं सियअत्थि सिय
त्थि । जेहने वैक्रियशरीरहै तेहने किवारे औदारिकहै किवारे नथी । किम देवता नारकीजे औदारिकमथो पिय तिर्यचमनुष्यने किवारेहै किवारे न

श्रीदारिकं शरीरं सन् वैक्रियलब्धिमान् वैक्रियमारज्यं तत्र वर्तते तस्यास्ति शेषस्य नास्तीति ज्ञातः, यस्य वैक्रियशरीरं तस्यौदारिकशरीरं स्यादस्ति स्यान्नास्ति देवनारकाणां वैक्रियशरीरवत्, श्रीदारिकं नास्ति तिर्यक्मनुष्याणां तु वैक्रियशरीरवता मस्तीति ज्ञायार्थः, आहारकशरीरेणापि सह चिन्तायां यस्यौदारिकशरीरं स्यादस्ति स्यान्नास्ति यः श्रीदारिकशरीरी चतुर्दशपूर्वधर आहारकशरीरमारज्यं वर्तते तस्यास्ति शेषस्य नास्तीत्यर्थः, यस्य पुन आहारकशरीरं तस्यौदारिकशरीरं नियमादस्ति श्रीदारिकशरीरविरह आहारकलब्धं रप्यसम्भवात्, तैजसशरीरे सह चिन्तायां यस्यौदारिकशरीरं तस्य नियमा तैजसशरीरं तैजसशरीरविरहे, श्रीदारिकशरीरासम्भवात्, यस्य पुन स्तैजसशरीरमौदारिकं स्याद

गोयमा ! जरस उरालियसरीरं तरस आहारगसरीरं सिय अत्यि सिय नत्यि, जरस पुण आहारगसरीरं तरस उरालियसरीरं नियमा अत्यि । जरसणं जंते ! उरालियसरीरं तरस तेयगसरीरं, जरस तेयसरीरं तरस उरालियसरीरं ? गोयमा ! जरस उरालियसरीरं तरस तेयगसरीरं नियमा अत्यि, जरस पुण तेयगसरीरं तरस उरालियसरीरं सिय अत्यि सिय नत्यि । एवं कम्मगसरीरंपि । जरसणं जंते ! वेउच्चियस

रीरं तस्यौदारिकशरीरं ? यस्यौदारिकशरीरं तस्य तैजसं शरीरं नियमादस्ति यस्य पुनस्तैजसं शरीरं तस्यौदारिकशरीरं स्यादस्ति स्यान्नास्ति । एवं कामेशशरीरमपि । यस्य जदन्त । वैक्रियशरीरं तस्याहारकशरीरं यस्याहारकशरीरं तस्य च वैक्रियशरीरं ? गोतम । यस्य वैक्रि

यी । जल्लणं भंते उरालियसरीरं तल्लणं आहारगसरीरं जल्लणं आहारगसरीरं तरस उरालियसरीरं । जेहने हेमगवन् श्रीदारिकशरीरं तेहने आहारकशरीरं जेहने आहारकशरीरं तेहने श्रीदारिकशरीरं जेहने । गोयमा जरस उरालियसरीरं तरस आहारगसरीरं सिय अत्यि सिय नत्यि । हेमौतम जेहने श्रीदारिकशरीरं जेहने आहारक जेहने आहारक जेहने श्रीदारिक विना आहारक नथी कोई छे कोई नछे । जरस पुण आहारगसरीरं तरस उरालियसरीरं नियमा अत्यि । जेहने आहारक शरीरं जेहने श्रीदारिकशरीरं नियमं जेहने । जल्लणं भंते उरालियसरीरं तस्य तेयगसरीरं जरस

स्ति स्यान्नास्ति देवनेरयिकाणां नास्ति तिर्यक्मनुष्याणां मत्तोतिजावः ; एवं कार्मण्यशरीरेणापि सह चिन्ता कर्तव्या, तैजसकार्मण्योः सहचारि
त्वात्, सप्रति वैक्रियशरीरस्याहारकशरीरादिभिः सह संयोगचिन्तां कुर्वन्नाह-जस्सणं जंतं । इत्यादि ॥ यस्य वैक्रियशरीरं न तस्याहारकशरी
रं यस्याहारकशरीरं न तस्य वैक्रियशरीरं समकालमनयोदेकस्यासम्भवात्, तैजसकार्मण्या यथौदारिकशरीरेण सह चिंतिते तथा वैक्रियशरीरेणा

रीरं तस्स आहारगसरीरं जस्स आहारगसरीरं तस्स य वेउच्चियसरीरं ? गोयमा ! जस्स वेउच्चियसरीरं
तस्स आहारगसरीरं नत्थि जस्सवि आहारगसरीरं तस्सवि वेउच्चियसरीरं नत्थि तेयाकम्माइं जहा उरालि
एणं सम्मं तहेव आहारगसरीरेणवि समं तेयाकम्माइं तहेव चारेयव्वाइं । जस्सणं जंतं ! तेयगसरीरं तस्स

यशरीरं तस्याहारकशरीरं नास्ति यस्याप्याहारकशरीरं तस्यापि वैक्रियशरीरं नास्ति । तैजसकार्मण्या यथौदारिकेण सह तथैवाहारकशरी
रेणापि समं तैजसकार्मणानि तथैव चारयितव्यानि । यस्य जदन्त ! तैजसशरीरं तस्य कार्मणं शरीरं यस्य कार्मणं शरीरं तस्य तैजसं शरीरं ?

तेयगसरीरं तस्स उरालियसरीरं । जेहने हेमगवन् औदारिकशरीरछै तेहने तैजसशरीरछै जेहने औदारिकशरीरछै । गोयमा जस्स उरालियसरीरं त
स्स तेयगसरीरं णियमा अत्थि । हेगीतम जेहनेछै औदारिकशरीर तेहने तैजसशरीरं निखैहुवे । अत्थि जस्स पुण तेयगसरीरं तस्स उरालियसरीरं सिय
अत्थि सियणत्थि एव कम्मगसरीरपि । तेहने तैजसशरीरछै ते औदारिक कोइं नहुवे कोइं हुवे देवनारकीने नही तिर्यक्ष्ममृष्यनेछै इम कार्मणने पि
णं । जस्सणं भंते वेउच्चियसरीरं तस्स आहारगसरीरं जस्स आहारगसरीरं तस्स वेउच्चियसरीरं । जेहने हेमगवन् वैक्रियशरीरछै तेहने आहारकशरीर
हुवे जेहने आहारकछै तेहने वैक्रियशरीर हुवे । गोयमा जस्स वेउच्चियशरीरं तस्स आहारगसरीरं अत्थि । हेगीतम जेहने वैक्रियशरीरछै तेहने आहार
कशरीरं नही । जस्स पुण आहारगसरीरं तस्स वे० नत्थि । जेहने आहारकछै तेहने वैक्रियनही । तेयाकम्माइं जहा उरालिएणं समं तहेव मा० ।
तैजसकार्मणं जिम औदारिक साथै चिन्तव्यो तिम चिन्तवथीं । आहारगसरीरेणवि समं तेयाकम्माइं तहेव चारेयव्वाणि । आहारक ह तो पिण तैज

पि सह चिंतयितव्यं, आहारकशरीरेणापि सह तथैव तैजसकामंशरीरं स्तु परस्परमविवेकानां विविक्त्यात्, यस्य तैजसं तस्य नियमा रकामंशं, यस्य कामंशं तस्य नियमा तैजसं । गतं संयोगद्वारं । इदानीं द्रव्यप्रदेशोक्तयै रत्नबहुत्वमभिधित्तुराह-एवमिति भते । इत्यादि ॥ सर्वस्तोकान्याहार कशरीराणि द्रव्यार्थतया शरीरमात्रद्रव्यसंख्यया इत्यर्थः, उत्कृष्टपदेऽपि तेषां सहस्रपृथक्त्वस्य प्राप्यमाणत्वात् ॥ उक्तोक्तैरनुगुणं पुस्तुत्तमेतत्सहस्रा यामितिवचनात्, तेन्योऽपि वैक्रियशरीराणि द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणानि सर्वेषां नैरयिकाणां सर्वेषां च देवानां कतिपयतिर्यक्पथेन्द्रियमनु ष्यवाद्वायुःकायिकानां च वैक्रियशरीरसंज्ञवात्, तेन्योऽपि आहारिकशरीराणि द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणानि, एतद्व्यपत्तेर्जोवायुवनस्पतिद्वित्रि

कम्मगं सरीरं जस्स कम्मगसरीरं तस्स तेयगसरीरं ? गोयमा ! जस्स तेयगसरीरं तस्स कम्मगसरीरं नि यमा ण्णत्थि जस्सवि कम्मगसरीरं तस्सवि तेयगसरीरं नियमा ण्णत्थि । एतेसिणं जंते ! उरालियवेउच्चिय ण्णहारगतेयकम्मगसरीराणं दब्बुत्थाए पदेसत्थाए दब्बुत्थपदेसत्थाए कयरे कयरेहिंतो ण्णप्पावा बज्जयावा

गीतम । यस्य तैजस शरीरं तस्य कामंशशरीरं नियमादस्ति यस्यापि कामंशशरीरं तस्यापि तैजसं शरीरं नियमादस्ति । एतेषां जदन्त । श्रीदारिकवैक्रियाहारकतैजसकामंशशरीराणां द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे २ ज्योऽल्पा वा बहुका वा तुल्या वा वि

सकामंशं तिमहीज विचारवा । जस्सणं भते तेयगसरीरं तस्स कम्म० जस्स क० तस्स० ते० । जेहने हेमगवन् तैजसशरीरं तेहने कामंशशरीरं हुवे वसो जेहने कामंशशरीरं तेहने तैजसशरीरं हुवे । गोयमा जस्स तेयग तस्स कम्मगं पियमा णत्थि जस्स पुण कम्मगं तस्स तेयगं पियमा णत्थि । हेगीतम जेहने तैजसं तेहने कामंशं निसेहं सहचारी पणांमाटे वसो जेहने कामंशं तेहने तैजसं निसेहं सहचारी भणी । एवमिति भते उरालिय वेउच्चिय आहारग तेयकम्मगसरीराणं दब्बुत्थाए पदेसत्थाए दब्बुत्थपदेसत्थाए कयरे २ हितो अप्पावा ४ । एहने हेमगवन् श्रीदारिकने वैक्रियने आहारकने ते जसकामंश शरीरने द्रव्यार्थो प्रदेशार्थो निह्वां २ थो थोडा ४ । गोयमा सव्वत्थावा आहारगसरीरा दब्बुत्थाए वेउच्चियसरीरं द० असं० ।

चतुरिन्द्रियतिर्यक्पंचेन्द्रियमनुष्याणां भौदारिकशरीरजावात् । पृथिव्यप्तेजीवायुवनस्पतिशरीराणां च प्रत्येकमसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणात्वात्, तेभ्योपि तैजसकर्मणशरीराणि द्रव्यार्थतया अनन्तगुणानीति, सूक्ष्मवाटरनिगोदजीवानां मनन्तानां प्रत्येकं तैजसकर्मणशरीरजावात्, स्वस्थाने तु परस्परतुल्यानि परस्पराविनाज्जावित्वा देकस्याप्यजात्रेऽन्यस्याप्यजावात्, प्रदेशार्थताचिन्ताया सर्वस्तोकान्याहारकशरीराणि सह सप्तषष्ठमात्रशरीरप्रदेशानामल्पत्वा तेभ्योपि वैक्रियशरीराणि प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणानि, इह यद्यपि वैक्रियशरीरयोग्यवर्गशान्य आहार

तुल्लावा विसेसाहियावा ? गोयमा ! सवृत्योवा आहारगसरीरा दवृठयाए वेउह्वियसरीरा दवृठयाए असंखेजगुणा, उरालियसरीरा दवृठयाए असंखेजगुणा, तेयाकम्मगसरीरा दोवि तुल्ला, दवृठयाए अणंतगुणा । पदेसठयाए सवृत्योवा आहारगसरीरा, वेउह्वियसरीरा पदेसठयाए असंखेजगुणा, उरालियस

शीषाधिकावा ? गौतम । सर्वस्तोकानि आहारकशरीराणि द्रव्यार्थतया, वैक्रियशरीराणि द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणानि, भौदारिकशरीराणि द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणानि, तैजसकर्मणशरीराणि ह्यावपि तुल्यानि द्रव्यार्थतयानन्तगुणानि, प्रदेशार्थतया सर्वस्तोकान्याहारकशरीरा

हेगौतम सर्वथोडा आहारकशरीरो द्रव्यार्थं तेहथी वैक्रियशरीरो द्रव्यार्थं असं० । उरालियसरीरा द० असं० । तेहथी भौदारिकशरीर द्रव्यार्थं असं० । तयाकम्मसरीरा दोवितुल्ला दवृठयाए अणंतगुणा पएसठयाए सवृत्योवा आहारगसरीरा पएसठयाए वेउह्वियसरीरा प० असं० । तैजसकर्मण दोया माहि सरीखा द्रव्यार्थं पुहलथी अनन्तगुणां प्रदेशयो जाता सर्वथोथाडा आहारकशरीरना प्रदेश तेहथी वैक्रियशरीरनाप्रदेश असं० । उरालियसरीरा प० असं० तेयगंसरीरा प० अण० कम्मगसरीरा प० अण० दवृठपएसठयाए सवृत्योवा आहारगसरीरा दवृठयाए वेउह्वियसरीरा द० असं० उरालियसरीरा दवृठयाए असं० उरालियसरीरा द० असं० । तेहथी भौदारिकशरीरना प्रदेश असंख्यात तेहथी तैजसशरीरना प्रदेश अनन्तगुणां तेहथी कर्मणशरीरना प्रदेश अनन्तगुणा तेहथी कर्मणशरीरना प्रदेश अनन्तगुणा द्रव्यार्थं प्रदेशार्थं जातां सर्वथोथाडा आहारकशरीरना द्रव्य तेहथी

कशरीरवर्गणापरमावपेक्षया नंतगुणा स्तथापि स्लोकानि वर्गणानि राहारकशरीरशरीरं निष्पद्यते, हस्तमात्रत्वा दत्तिप्रभूतानि वैक्रियशरीरव
र्गणानि वैक्रिय उत्कर्षतः सातिरेकयोजनलक्षप्रमाणत्वात्, अतिस्लोकानि बाहारकशरीराणि सहस्रपृथक्त्वेन प्राप्यमाणत्वात् अतिप्रभूतानि वैक्रि
यशरीराणि असंख्येयश्रेणिगताकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, आहारकशरीरेभ्यः प्रदेशार्थतयावैक्रियशरीरावयवसंख्येयगुणानि तेभ्योप्यौदारिकशरी
राणि प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणानि असंख्येयलोकाकाशप्रमाणातया तेषां लज्यमानत्वेन तत्प्रदेशानामतिप्रभूतानां सम्भवात्, तेभ्योपि तैजसश्च

रीरा पदेसठयाए असंखेजगुणा । तेयगसरीरा पदेसठयाए अणंतगुणा, कम्मगसरीरा पदेसठयाए अणंत
गुणा, दव्वठपदेसठयाए सव्वत्थोवा आहारगसरीरा दव्वठयाए, वेउल्लियसरीरा दव्वठयाए असंखेजगुणा
उरालियसरीरा दव्वठयाए असंखे०, उरालियसरीरेहिंतो दव्वठयाए आहारगसरीरा पदेसठयाए अणंत

णि । वैक्रियशरीराणि प्रदेशार्थतया ऽसंख्येयगुणानि, औदारिकशरीराणि प्रदेशार्थतया ऽसंख्येयगुणानि, तैजसशरीराणि प्रदेशार्थतया ऽ
नन्तगुणानि, कामंशशरीराणि प्रदेशार्थतया ऽनन्तगुणानि, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया सर्वस्तीका आहारकशरीराणि । द्रव्यार्थतया वैक्रियशरीरा

वैक्रियशरीरना द्रव्य असंख्यातगुणा तेहथो औदारिकशरीरना द्रव्य असंख्यातगुणा । उरालियसरीरे दव्वठयाएहिंतो आहारगसरीरा पदेसठयाए अणं
वेउल्लियसरीरा प० असं० । औदारिकशरीरना द्रव्यार्थथको आहारक शरीरना प्रदेश अनन्तगुणा तेहथो वैक्रियशरीर प्रदेश असं० । उरालियसरीर
प० असं० तेया कम्मगसरीरा दोवितुक्का दव्वठयाए अण० तेयगसरीरा पए० अणं० कम्मगसरीरा प० अणं० । तेहथो औदारिकशरीरना प्रदेश ते असं
ख्यातगुणा तेहथो तैजसकामंश शरीर माहोमाहि बराबर द्रव्यार्थे जांतां अनन्तगुणां तेहथो तैजसशरीरना प्रदेश अनन्तगुणां तेहथो कामंशशरीर
ना प्रदेश अनन्तगुणां । एएसियं भंते उरालिय वेउल्लिय आहारग तेयकम्मग सरीराणं जहणियाए उणाहणाए । एहने हेमगवन् औदारिकवैक्रिय आ
हारक तैजसकामंशशरीरने जघन्य प्रबगाहनाना धयी । उलोसियाए उणाहणाए जहणुलोसियाए उणाहणाए कयरेर हिंतो अणावा ४ । उत्कष्ट

रीराणि प्रदेशार्थतया अनन्तगुणानि द्रव्यार्थतयापि तेन्य स्तेषा मनन्तगुणत्वात्, तेन्योपि कार्मणशरीराणि प्रदेशार्थतया अनन्तगुणानि, तेज
सवर्गणाभ्यः कार्मणवर्गणानां परमाण्वपेक्षया अनन्तगुणत्वात्, द्रव्यार्थप्रदेशार्थचिन्तायां सवृत्योवा आहारगसरीरा दृष्ट्याए वेउद्वियसरीरा द
ठ्याए असंखेज्जगुणा उरालियसरीरा दृष्ट्याए असंखेज्जगुणा इत्यत्र ज्ञावना प्रागुक्ता नुसत्तव्या' तेन्यो द्रव्यार्थतयोदारिकशरीरेन्य आहारक
शरीराणि प्रदेशार्थतया अनन्तगुणानि' औदारिकशरीराणि सर्वसंखेयाप्यसंखेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि, आहारकशरीरयोग्यवर्गणायां त्वेकैक
स्यामप्यन्येन्योऽनन्तगुणाः परमाणव इति तेन्योपि कार्मणशरीराणि प्रदेशार्थतया अनन्तगुणानि, तेन्योप्यौदारिकशरीराणि प्रदेशार्थतया अस
खेयगुणानि' अत्र ज्ञावना प्रागेवकृता तेन्योपि तैजसकार्मणानि द्रव्यार्थतया अनन्तगुणानि अतिप्रनूतानन्तसंख्योपेतत्वात्, तेन्योपि तैजसशरी

गुणा, वेउद्वियसरीरा पदेसठ्याए असंखेज्ज०, उरालियसरीरा पदेसठ्याए असंखेज्ज०, तेयाकम्मगस
रीरा दोवि तुल्ला दृष्ट्याए अणंत०, तेयगसरीरा पदेसठ्याए अणं०, कम्मगसरीरा पदेसठ्याए अणं०,
एएसिणं जंतं ! उरालियवेउद्वियआहारगतेयकम्मगसरीराणं जहन्तियाए उगाहणाए उक्कोसियाए उगाह

णि द्रव्यार्थतयाऽसंखेयगुणानि, औदारिकशरीराणि द्रव्यार्थतयाऽसंखेयगुणानि, औदारिकशरीरेन्यो द्रव्यार्थतयाहारकशरीराणि प्रदेशा
र्थतयाऽनन्तगुणानि, वैक्रियशरीराणि प्रदेशार्थतया ऽसंखेयगुणानि' औदारिकशरीराणि प्रदेशार्थतया ऽसंखेयगुणानि, तैजसकार्मणानि

अवगाहनाना धणो जघन्योत्कष्ट अवगाहनाना धणो जीव मांहोमांहि जोतां किहांथी यावत् विशेषाधिक हुवे । गोयमा सवृत्योवा उरालियसरीर
स्स जहणिया उगाहणा तेयाकम्मगाणं दोणहवितुल्ला जहणिया उगाहणा विसेसाहिया वेउद्वियसरीरस्स जहणिया उगाहणाव असं० आहारग
सरीरस्स उ० असं० । हेगौतम सर्वथोथोडा औदारिकशरीरनो जघन्य अवगाहनाना धणो अंगुलनो असंख्यातमोभाग प्रदेश प्रमाण तेहथी तैजसका
मंण जघन्य अवगाहनाना धणो मांहोमांहि सरीखा पूर्वलाथो विशेषाधिक तेन्निम मारणांतिक समुद्धाते समोच्चाने पूर्वशरीरणी बाहिर नोकत्योछे

राशि प्रदेशार्थतया अनन्तगुणानि अनन्तपरमावयात्मकाणि वैकैकस्य तैजसशरीरस्य निष्पाद्यत्वात्, तेन्योपि कामेशशरीराणि प्रदेशार्थतया ऽनन्तगुणानि, अनकारणं प्रागेवोक्तं तदेवं पञ्चानामपि शरीराणां द्रव्यप्रदेशोज्ज्वै रल्पबहुत्पमुक्त इदानीं जघन्योत्कृष्टमध्यमावगाहनाविययमल्पबहुत्वमाह-एषिणमित्यादि ॥ सर्वस्तोका श्रीदारिकशरीरस्य जघन्याऽवगाहना अङ्गुलासख्यं यज्ञागनात्रप्रमाणात्वात् 'तैजसकामेशयो जघन्यावगाहना

णाए जहन्तउक्कोसियाए उगाहणाए कयरे कयरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा उरालियसरीरस्स जहन्निया उग्गहणा, तेयाकम्माणं दोरहवि तुल्ला, जहन्निया उगाहणा विसेसाहिया । वेउल्लियसरीरस्स जहन्निया उगाहणा असंखेज्ज ०, आहारगसरीरस्स जहन्निया उगाहणा असंखेज्ज ०, उक्कोसियाए उगाहणाए सव्वत्थोवा आहारगसरीरस्स उक्कोसिया उगाहणा उरालियसरीरस्स उक्कोसिया उगाहणा संखेज्ज

शरीराणि द्वावपि तुल्यानि द्रव्यार्थतयाऽनन्तगुणानि, तैजसशरीराणि प्रदेशार्थतयाऽनन्तगुणानि, कामेशशरीराणि प्रदेशार्थतयाऽनन्तगुणानि । एतेषां जदन्त । श्रीदारिकवैक्रियाहारकतैजसकामेशशरीराणां जघन्यायामवगाहनायां मुत्कृष्टायामवगाहनायां जघन्योत्कृष्टायामवगाहनायां कतरे कतरेन्योत्पावा ४ ? गीतम । सर्वस्तोका श्रीदारिकशरीरस्य जघन्यावगाहना, तैजसकामेशानां द्वयोरपि तुल्या जघन्या

तैजसशरीर तेहना लावपणा पिहुलपण अवगाहना चित्तवोये तिहाथी जं प्रदेश ऊपजस्से तिहा श्रीदारिकनो अवगाहना प्रमित अगुहना अरुखा तमोभागमात्र प्रमाण तेहथो व्यासथके श्रीदारिक जघन्य अवगाहनाना धणी विशेषाधिक तेहथो वैक्रियशरीरनो जघन्य अवगाहनाना धणी असख्या तगुणा जुवे असंख्यातमेठ तेहथो आहारकशरीरनो जघन्यावगाहनाना धणी असंख्यातगुणा देशीन हस्तप्रमाण पणामाटे । उक्कोसिया उगाहणाए सव्वत्थोवा आहारगसरीरस्स उक्कोसिया उगाहणा उरालियसरीरस्स । द्विवे उत्कृष्टो अवगाहनार्थं जोतां सर्वथोथोडा आहारकशरीरनो उत्कृष्टो अवगाहनाना धणी एकहाथ मानमाटे तेहथो उत्कृष्टो श्रीदारिकशरीरनो अवगाहनाना धणी संख्याता सातिरेकयोजन सहस्र प्रमाणमाटे तेहथो । वे

द्वयोरपि परस्परं तुल्या औदारिकजघन्यावगाहनोतो विशेषाधिका कथमिति चे दुष्यते-इह सारणांतिकसमुद्घातेन समवहृतस्य पूर्वशरीरात् यद्वहि
विनिर्गततैजसशरीर तस्यायामबाह्यविस्तरैरवगाहना चिंत्यते इत्युक्तं प्राक् तत्र यस्मिन् प्रदेशे उत्पत्स्यते सोऽपि प्रदेश औदारिकशरीरावगा
हनाप्रसिर्गुलासंख्येयजागप्रमाणो व्याप्तो यदप्यन्तरालमतिस्तोक तदपि व्याप्तमित्यौदारिकजघन्यावगाहना विशेषाधिका ततोऽपि वैक्रियशरी
रस्य जघन्यावगाहना असंख्येयगुणा अङ्गुलासंख्येयजागस्यासंख्येयनेदजितत्वात्, ततोऽप्याहारकशरीरस्य जघन्यावगाहना संख्येयगुणा देशोनेह

गुणा, वेउद्वियसरीरस्स उक्कोसिया उगाहणा संखेज्ज०, तेयाकम्मगाणं दुरहवि तुल्ला, उक्कोसिया उगा
हणा असं० जहन्नुक्कोसियाए उगाहणाए सव्वत्थोवा उरालियसरीरस्स जहन्निया उगाहणा, तेयाकम्म
गाणं दोरहवि तुल्ला, जहन्निया उगाहणा विसंसाहिया, वेउद्वियसरीरस्स जहन्निया उगाहणा असंखेज्ज

वगाहना विशेषाधिका । वैक्रियशरीरस्य जघन्यावगाहनाऽसंख्येयगुणा, आहारकशरीरस्य जघन्यावगाहना ऽसंख्येयगुणा, उत्कृष्टावगाह
नायां । सर्वस्तोका आहारकशरीरस्योत्कृष्टावगाहना, औदारिकशरीरस्योत्कृष्टावगाहना संख्येयगुणा । वैक्रियशरीरस्योत्कृष्टावगाहना संख्ये
यगुणा, तैजसकर्मण्योर्द्वयोरपि तुल्या उत्कृष्टावगाहनाऽसंख्येयगुणा, जघन्योत्कृष्टायामवगाहनया सर्वस्तोका औदारिकशरीरस्य जघन्या

उद्वियसरीरस्स उक्को० उ० संखे० तेयाकम्मगाणं दोरहवितुल्ला उक्को० उ० असं० । वैक्रियशरीरनो उत्कृष्ट अवगाहनाना संख्यात पृथलापदधी उत्कृष्टी
अवगाहनाना धणी असं० द्विवे । जहन्नुक्कोसियाए उगाहणाए सव्वत्थोवा उरालियसरीरस्स जहन्निया उगाहणा तेयाकम्मगाणं दोरहवितुल्ला । जघ
न्योत्कृष्टावगाहनाना जोतां संबधीयोडा औदारिकशरीरनो जघन्यावगाहनाना धणी तैजसकर्मण्यो अवगाहना जघन्य क्काहोभाक्ति सरीखी पृथला
पदधी विशेषाधिक । जहन्नुगाहणावि० वेउद्वियसरीरस्स जह० उ० असं० आहारकशरीरस्स जह० उ० संखे० । तेहथो वैक्रियशरीरनो जघन्य अव
गाहनाना धणी असंख्यातगुण तेहथो आहारक शरीरनो जघन्य अवगाहनाना धणी संख्यातगुणां । आहारकशरीरस्स जह० उगाहणायां तस्य

स्तप्रमाणत्वात्, उत्कृष्टावगाहनाचिन्तायां सर्वलोका आहारकशरीरस्योत्कृष्टावगाहना हस्तभात्रत्वात्; ततोऽप्यौदारिकशरीरस्योत्कृष्टावगाहना संख्येयगुणा सातिरेकयोजनसहस्तप्रमाणत्वात्, ततोऽपि वैक्रियशरीरस्योत्कृष्टावगाहना संख्येयगुणा सातिरेकयोजनलक्षमानत्वात्, तैजसकामेण्यो उत्कृष्टावगाहना द्वयोरपि परस्परं तुल्या वैक्रियशरीरस्योत्कृष्टावगाहनातो ऽसंख्येयगुणा चतुर्दशरत्नात्मकत्वात्, जघन्योत्कृष्टावगाहनाचिन्तायां-आहारकशरीरस्य जहन्तियाहिंतो उगाहणाहिंतो तस्सचैव उक्कोसिया उगाहणा विसेसाहिया इति ॥ देशोन समधिकत्वात्, शेषं सुगमं, अनन्तरमेवजावित्तत्वात् ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां एकविंशतितममवगाहनासंस्थानपदं समर्थितम् ॥ २१ ॥ तदेव व्या

गुणा, आहारगसरीरस्स जहन्तिया उगाहणा संखे०, आहारगसरीरस्स जहन्तियाहिंतो उगाहणा हिंतो तस्सचैव उक्कोसिया उगाहणा विसेसाहिया, उरालियसरीरस्स उक्कोसिया उगाहणा संखेज्ज०, वेउवियसरीरस्स उक्कोसिया उगाहणा संखिज्जगुणा, तेयाकम्मगाणं दोणहवि तुल्ला, उक्कोसिया उगाह

वगाहना, तैजसकामेण्योर्द्वयोरपि तुल्या जघन्यावगाहना विशेषाधिका । वैक्रियशरीरस्य जघन्यावगाहना ऽसंख्येयगुणा, आहारकशरीरस्य जघन्यावगाहना ऽसंख्येयगुणा, आहारकशरीरस्य जघन्याजि रवगाहनाजिस्तस्य चैवोत्कृष्टावगाहना विशेषाधिका, औदारिकशरीरस्योत्कृष्टावगाहनासंख्येयगुणा, वैक्रियशरीरस्योत्कृष्टावगाहनासंख्येयगुणा, तैजसकामेण्योर्द्वयोरपि तुल्या उत्कृष्टावगाहना ऽसंख्येयगुणा ॥ इति

चैव उक्को० उगा० उरा० उक्को० उगाहणा संखे० । आहारकशरीरतो जघन्यावगाहनाना धणो तेहथो तेहनो उ० अवगाहनाना धणो विशेषाधिक जाणवा तेहथो औदारिकशरीरतो उत्कृष्टो अवगाहनाना धणो संख्यातगुणा । वेउवियसरीरस उक्को० संखे० तेयाकम्माण दोणहवि तुल्ला उक्को० असं० । तेहथो वैक्रियशरीरतो उ० अवगाहनाना धणो संख्यातगुणां तैजसकामेण मांहोमांहि सरीखा पूठलापदथो उ० अवगाहनाना धणो असंख्या त० ॥ पणवणाए उगाहणापयं एकवीसमं संखतो ॥ इति श्री प्रज्ञापना भगवतोऽनो २१ शरीरपद शरीरवगाहनापद पूरोकियो हिवे २२ मे

स्यात्मेकविंशतितमं पदं अधुना द्वाविंशतितममारण्यते तस्य चायमज्ञिसम्बन्ध इहानेस्तरपदे गतिपरिणामविशेषरूपं शरीरावगाहनादि चित्ति तं इहतु नारकादिगतिपरिणामेन परिणतानां जीवानां प्राणातिपातादिरूपाः क्रियाविशेषा धिश्चिन्त्यन्ते इति तत्रेदमादिसूत्रं-कडणं जन्ते । किरि याञ् पन्तत्ताञ् इत्यादि ॥ करण क्रिया कर्मबन्धनिबन्धन चेष्टा इत्यर्थः, सा पंचधा तद्यथा-काइया इत्यादि ॥ चीयते इति कायः शरीरं काये जवा कायेन निर्वृत्ता वा कायिकी, तथा अधिक्रियते स्थाप्यते नारकादिप्रात्मानेनेत्यधिकरण अनुष्ठानविशेषो बाह्यं वस्तु चक्रखड्गादि तत्र जवा तेन वा निर्वृत्ता अधिकरणिकी ॥ पादोसिया इति ॥ प्रद्वेपो मत्सरः कर्मबन्धहेतु रकुशलो जीवपरिणामविशेष इत्यर्थः, तत्र जवा तेन वा निर्वृत्ता साए

णा असंख्येज्जगुणा ॥ इति पस्सवणाए जगवतीए उगाहणसंछाणपदं सम्मत्तं ॥ २७ ॥

कडणं जन्ते ! किरियाञ् पस्सत्ताञ् ? गोयमा ! पंचकिरियाञ् पन्तत्ताञ्, तंजहा-काइया अहिगरिणिया पादोसिया पारियावणिया पाणाइवायकिरिया । काइयाणं जन्ते ! किरिया कतिविहा पस्सत्ता ? गोयमा !

श्रीरामचंद्रगणि शिष्य नानकचन्द्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादेवगाहनासंस्थान पदं समाप्तम् ॥ २९ ॥

कति जदन्त ! क्रिया. प्रज्ञप्ताः ? गोतम ! पञ्च क्रिया. प्रज्ञप्तास्तद्यथा-कायिकी अधिकरणिकी प्राद्वेषिकी पारितापनिकी प्राणातिपातक्रिया कायिकी जदन्त ! क्रिया कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गोतम ! द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-अनुपरतकायिकी च दु प्रयुक्तकायिकी च । आधिकरणिकी

नारकीगति परिणामे परिणम्या जीवने प्राणातिपातादि क्रिया कहैछै ॥ २९ ॥

कडणं भन्ते किरियाओ पं० । हेभगवन् केतलीक्रिया कहौ । गोयमा पंचविहा किरिया तं० । हेगोतम पांचक्रिया कहौ ते कहैछै । काइया अहिगरिणि या पादोसिया पारियावणिया पाणाइवायकिरिया ५ । कायिकी अधिकरणिकी प्रद्वेषिकी परपीडा पारितापनिकी प्राणातिपातकी । काइयाणं भन्तेकि रिया कहैविहा पं० । कायिकीक्रिया हेभगवन् केतला भेद कह्या । गोयमादुविहा पं० तं० । हेगोतम दोवभेद कह्या ते कहैछै—अणुवरयकाइवाय दु

य वा प्राद्वेषिकी ॥ पारियावणिया इति ॥ परितापनं परितापः पीडाकरणमित्यर्थः, तस्मिन् जवा तेन वा निर्वृता परितापममव वा ...
पनिकी ॥ पाणाइयायकिरिया इति ॥ प्राणा इन्द्रियादय स्तेषा मतिपातो विनाश स्तद्विषया प्राणातिपातएव वा क्रिया प्राणातिपातक्रिया,
तत्र कायिकी द्विजेदा तद्यथा-अनुपरतकायिकी दुःप्रयुक्तकायिकी च, उपरतो देवातः सर्पतो वा सावध्ययोगात् विरतः नोपरतो अनुपरतः कुतश्चि

दुविहा पस्यता, तंजहा—अणुवरयकाइया य दुप्पउत्तकाडया य अहिगरणियाणं जंते ! किरिया कतिवि
हा पस्यता ? गोयमा ! दुविहा पस्यता, तंजहा—संजोयणाहिगरणिया य । णिह्वत्तणाहिगरणिया य ।
पादोसियाणं जंते ! किरिया कतिविहा पस्यता ? गोयमा ! तिबिहा पस्यता, तंजहा—जेणं अण्णोवा
परस्सवा तदुजयस्सवा असुजं मणंवा धारेड सेत्तं पाउसिया किरिया । पारियावणियाणं जंते ! किरिया

जदन्त । क्रिया कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-संयोजनाधिकरणिकी निर्वर्तनाधिकरणिकी च । प्राद्वेषिकी जदन्त ।
क्रिया कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । त्रिविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-येनात्मनो वा परस्य वा तदुजयस्य वा शुजं मनः प्रचारयति सा प्राद्वेषिकी ।
पारियावणिकी जदन्त । क्रिया कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । त्रिविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-येनात्मनो वा परस्य वा तदुजयस्य वाऽसातां

पचत्तकाइयाय । अनुव्रत देशविरति सावध्ययोग पचत्तौ दुप्रयुक्त कायादिक प्रयुक्त सिगारेक प्रवर्त्ते । अहिगरणियाणं भंते किरिया कतिविहा पं० ।
अधिकरणकीक्रियाना हेमगवन् केतलाभेद कक्षा । गोयमा दुविहा पं० तं० हेगौतम दोयभेद कक्षा ते कहैकै—संयोजनाहिगरणाय निव्वत्तणा
हिगरणाय । संयोजनाधिकरणो हल्यंत्तादि एकठा करी मूक्किवा हल्यंत्तादि करवा नीपजाविवाथी । पादोसियाणं भंते किरिया कतिविहा पं० । प्र
द्वेषकीक्रियाना केतलाभेद कक्षा । गोयमा तिबिहा पं० तं० । हेगौतम तीनप्रकारे कक्षा ते कहैकै—अण्णोवा परस्सवा तदुभयस्सवा असायंवेयणं
चदीरेद । जो पोतै तथा परने तथा उभय पोताने परने इम असाता वधारे । सेत्तं पारियावणिया किरिया । ते परितापनीक्रिया कहो । पाणाइया

दप्पनिवृत्त इत्यर्थः । तस्य कायिकी अनुपरतकायिकी इयं प्रतिप्राणि निवर्त्तते इयं भविरतस्य वेदितव्या न देशविरतस्य सर्वविरतस्य वा तथा ।

कतिविहा पस्सत्ता ? गोयमा ! तिविहा पस्सत्ता, तंजहा—जेणं अप्पणोवा परस्सवा तदुज्जयस्सवा अप्पसायं वेदणं उदीरेत्ति, सेत्तं परितावणिया किरिया । पाणाइवायकिरियाणं जंतं ! कतिविहा पं० ? गोयमा ! तिविहा पस्सत्ता तं०—जेणं अप्पाणंवा परंवा तदुज्जयंवा जीवियाणं ववरोवइ सेत्तं पाणाइवायकिरिया । जीवाणं जंतं ! किं सकिरिया अकिरिया ? गोयमा ! जीवा सकिरियावि अकिरियावि । से केण्ठेणं जंतं ! एवं बुद्धइ जीवा सकिरियावि अकिरियावि ? गोयमा ! जीवा दुविहा पं० तं०—संसारसमावत्ता

वेदनामुदीरयति सा पारितापनिकी क्रिया । प्राणातिपातक्रिया जदन्त । कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । त्रिविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—येनात्मनो वा परं वा तदुज्जयं वा जीविताद्यपरोपयति सा प्राणातिपातक्रिया । जीवा जदन्त ! किं सक्रिया अक्रियाः ? गौतम । जीवः सक्रिया अपि अक्रिया अपि । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते—जीवाः सक्रिया अपि अक्रिया अपि ? गौतम । जीवा द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—संसारसमा

यकिरियाणं भंते कइविहा पं० तं० । प्राणातिपात क्रियाना केतनाभेद कक्षा ते कहेछै—गोयमा तिविहा पं० । हेगौतम तीनभेदे कक्षा । जेणं अप्पंवा परंवा तदुज्जयंवा जीवियाओ ववरोवेत्ति । जो पोतै परने तथा उभयने जीवितव्यथौ जूओकरै । सेत्तं पाणातिवायकिरिया । ते प्राणातिपातकीक्रिया । जीवाणं भंते किं सकिरिया अकिरिया । जीव हेभगवन् ५ भेट जीव क्रियासहितछै कै क्रियासहित नहो । गोयमा जीवासकिरियावि अकिरियावि । हेगौतम जीव क्रियासहित पिण्छै अक्रियावन्त पिण । सेकेण्ठेणं ए० । तेकिम हेभगवन् इम कल्लो । जीवा सकिरियावि अकिरियावि । जीव क्रियासहितछै पिण अक्रियावन्त पिण । गोयमा जीवा दुविहा पं० तं० । हेगौतम जीवना दोयभेद कक्षा ते कहेछै—संसारसमावत्तगाय असंसारसमावत्तगाय । संसारसमावत्तगाय असंसार समावत्तगाय । तत्थणं जेसे असंसारसमावत्तगाय तेणं सिद्धा सिद्धानं अकिरिया । तिहां जे असंसारसमावत्तगाय तेसिउ सिउने

एवं प्रयुक्तं प्रयोगः कायादीनां यस्य से दुःप्रयुक्तस्तस्य कार्यकी दुःप्रयुक्तकार्यकी, इयं प्रमत्तसंयतस्यापि प्रवर्तति प्रमत्तसति कायदुःप्रयोगसम्भवात्, आधिकारिक्यपि द्विजेदा तद्यथा-संयोजनाधिकारिकी निर्वर्तनाधिकारिकी च तत्संयोजनं पूर्वनिर्वर्तिताना हलगरावपकूटयन्त्राद्यगाना मीलनं तदेव संसारहृतत्वादाधिकारिकी संयोजनाधिकारिकी इयं हलाद्याङ्गानि पूर्वनिर्वर्तितानि संयोजयितुं ज्वति, तथा निर्वर्तनमसिद्धात्किं ततोमरादीनां मूलतो निष्पादनं तदेवाधिकारिकी निर्वर्तनाधिकारिकी पञ्चविषयवा शरीरस्य निष्पादनं निर्वर्तनाधिकारिकी, देहस्यापि दुःप्रयुक्तस्य संसारवृद्धिहेतुत्वात् प्राद्वेषिकी त्रिजेदा तद्यथा-जेष्यप्यणोदित्यादि ॥ येन प्रकारेण जीवा आत्मनोवा स्वस्यवा अन्यस्यवा आत्मव्यतिरिक्तस्य उन्नयथावा स्वपरलक्षणस्योपरि अज्ञानमकुशलं मनोतःकरणं प्रचारयति प्रकर्षेण धारयति करोतीत्यर्थः, तेन कारणेन विषयस्य त्रैविध्या त्रिविधा प्राद्वेषिकी क्रिया, तथाहि कश्चि तस्मिन्प्रयोजने स्वयमनुतिष्ठते पर्यते विपाकदारुणे संवृत्ते सति अविवेकादात्मन एवोपरि अकुशलं मनःसम्प्रधारयति, एवं कश्चित्परस्य कश्चि तस्वपरयोरपीति पारितापनिक्यपि त्रिविधा तद्यथा-जेष्यं अप्यणोदित्यादि ॥ येन प्रकारेण कश्चित् कु

गाय असंसारसमावन्तगाय । तत्पणं जेते असंसारसमावन्तगा तेणं सिद्धा सिद्धाणं अकिरिया । तत्पणं जेते संसारसमावन्तगा ते दुविहा पसुत्ता, तं०—सेलेसिपडिवन्तगा य असलेसिपडिवन्तगा य । तत्पणं

पन्नकाश्चासंसारसमापन्नकाश्च । तत्र ये असंसारसमापन्नका स्ते सिद्धाः सिद्धा अक्रियाः । तत्र ये संसारसमापन्नकास्ते द्विविधाः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-शैलेशिप्रतिपन्नका चाशैलेशिप्रतिपन्नका च । तत्र ये शैलेशिप्रतिपन्नका स्ते अक्रियाः, तत्र ये अशैलेशिप्रतिपन्नका स्ते सक्रिया स्तत्तेना

क्रियान्वी । तत्पणं जेते संसारसमावन्तगा ते दुविहा पं० तं० । तिहा जे संसारसमावन्तगा तेहना दीयभेद कद्या ते कहेलै—सेलेसिपडिवन्तगा असेलेसिपडिवन्तगाय । वली सेलेसिपडिवन्तगा रूढी अवस्थाना धणी असेलेसिपडिवन्तगा अवस्थाना धणी । तत्पणं जेसे सेलेसिपडिवन्तगाय तेणं अकिरिया तत्पणं जेसे असेलेसिपडिवन्तगा तेणं सक्रिरिया । तिहां जे सेलेसिपडिवन्तगा ते अक्रियाहुवे तिहां जे असेलेसिपडिवन्तगा सूक्ष्मादरकाय वाकनोयोग एनथी ते

तच्चित् हेतो रविवेकत आत्मन एवासातां दुःखरूपां वेदना सुत्यादयति कश्चित्परस्य कश्चिदुजयस्य ततः स्वपरतदुजयभेदाद्भवति त्रिधा पारिताप
निकी क्रिया । आहैवंसति लोचकरणतपोनुष्ठानाकरणप्रसंगः, यथायोगं स्वपरोजयासातवेदनाहेतुत्वात्, तदयुक्तं विपाकहितत्वेन चिकित्साक
रणवत् लोचकरणादे रसातवेदनाहेतुत्वायोगात् अशक्यतपोनुष्ठानप्रतिषेधाच्च उक्तञ्च-सोऽहुतवोकायवो जेषमणोमंगुलंनचिंतेइ । जेषनइदियहाणी
जेषइजोगानहायति ॥ १ ॥ कायो न केवलमयं परिपालनीयो सृष्टै रसै बहुविधै न च लालनीयः । चित्तेन्द्रियाणि नचरन्ति यथोत्पथेषु वज्रयानियेनच
तथा चरितं जिज्ञाना मिति ॥ १ ॥ प्राणातिपातक्रियापि त्रिविधा तद्यथा-जेष अप्पणा इत्यादि ॥ येन प्रकारेण कश्चि दविवेकी जैरवप्रपाता
दिनात्मानं जीविताद्यपरोपयति कश्चि त्प्रद्वेषादिना परं कश्चि दुजयमपीत्यतः प्राणातिपातक्रियापि त्रिविधा अतएव कारणाद्भवद्भि रकाल
मरणमपि प्रतिषिद्धं प्राणातिपातक्रियादोषसम्भवात्, तदेवमुक्ताः क्रियाः सप्रत्येताः किमपि विशेषेण सर्वेषां जीवानां संति किंवा नेति जि
ज्ञासु रिदमाह-जीवाणं जंते । इत्यादि ॥ सुगमं नवरं ॥ संसारसमापन्नगा इति ॥ संसारं चतुर्गतिज्जरुपं सम्यगेकीजावेनापन्ना एवं संसारस
मापन्नकाः प्राकृतत्वा त्स्वार्थैकप्रत्ययः, तद्विपरीता असंसारसमापन्नकाः चशब्दे स्वगतानेकभेदसूचकौ, तत्र ये ऽसंसारसमापन्नका स्ते सिद्धाश्च
देहमनोवृत्त्यजावतोऽक्रियाः, येतु संसारसमापन्नका स्ते द्विविधा शैलेशीप्रतिपन्नका अशैलेशीप्रतिपन्नका च, शैलेशीनामायोग्यवस्था तां प्रतिप
न्ना शैलेशीप्रतिपन्ना स्ततः पूर्ववत् स्वार्थैकः कप्रत्ययः, शैलेशीप्रतिपन्नका स्तद्यतिरिक्ताः अशैलेशीप्रतिपन्नकाः, तत्र शैलेशीप्रतिपन्नका स्ते

जेते सेलेसिपण्णिवन्तगा तेणं अकिरिया तत्थणं जेते असेलेसिपण्णिवन्तगा तेणं सकिरिया । से तेण्ठेणं

र्थेन गौतम । एवमुच्यते-जीवाः सक्रिया अपि अक्रिया अपि । अस्ति जदन्त । जीवानां प्राणातिपातेन क्रिया क्रियते ? हन्तास्ति । कस्मि

असेलेशीक्रिया । सेतेण्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ । तेमाटे हेगौतम इमकहै । जीवा सकिरियावि अकिरियावि । जीव सक्रिय पिण अक्रिय पिणहै । अत्यिणं
भंते जीवाणं पाणाइवाणं क्रिरियाकज्जइ । हिवे हेमगवन् जीवने प्राणातिपातकौक्रिया करेहै-हंता गोयमा अत्यि । हागौतम है । कहिणं भंते जी

सूक्ष्मबादरकायवाद्भूतयोगनिरोधादक्रिया येत्वकीलेशप्रतिपन्नका स्ते सयोगित्वात् सक्रिया ॥ सेगुणैशमित्याद्युपसंहारवाक्यं ॥ तदेवं ये सक्रिया येवा क्रिया स्ते उक्ताः संप्रति यथा प्राणातिपातक्रिया भवति तथा दर्शयति-अत्यिणं जते । इत्यादि ॥ अस्त्येतत् श्रमितिवाक्यालंकारे जदन्त । जीवानां प्राणातिपातेन प्राणातिपाताध्यवसायेन क्रियासामर्थ्यात् प्राणातिपातक्रिया क्रियते, कर्मकर्तर्यं प्रयोगो भवतीत्यर्थः, अनद्यत नयाजिप्रायात्मकोयं पञ्च. कतमोत्र नयोयमध्यवसायपृष्टमिति चे दुच्यते-अजुसूत्र स्तथाहि-अजुसूत्रस्य हिंसापरिणतिकालएव प्राणातिपातक्रियो च्यते पुण्यपापकर्मापादानानुपादानयो रध्यवसायानुरोधित्वात्, नान्यथा परिणताविति जगवानपि तां अजुसूत्रनयनधिकृत्य प्रत्युत्तरमाह-ह ताप्रति ॥ हंतेति प्रेषणप्रत्यवधारणविवादेपु अत्र प्रत्यवधारणे ऽस्त्येतत् प्राणातिपाताध्यवसायेन प्राणातिपातक्रिया भवति परिणामियपमाणं शिष्यमवलंबमाणाश्रमिताद्यागमवचनस्य स्थितत्वा दमुमेव वचनमधिकृत्यावश्यके पीदं सूत्रं प्रावर्तिष्ट "आयाचेव आहिंसा आयाहिंसतिनिष्ठ उच्यते" ॥ तदेवं यथा प्राणातिपातक्रिया भवति तथोक्तं संप्रति कस्मिन्विषये सा प्राणातिपातक्रिया भवतीत्येतन्निरूपयति-कस्मिन् जते । इत्यादि ॥ सुगमं नवरं मारणाध्यवसायो जीवविषयो भवति नाजीवविषयोपि रज्जादौ सर्पादिभूत्वा नारणाध्यवसाययोपि सर्पादिभूत्वा प्रवर्तमानत्वात्, जीवविषय एव नरालु रज्जादौ रज्जादितया परिच्छिन्ने कथितद्विषयं मारणाध्यवसायं विदधाति । ततः प्राणातिपातक्रिया

गोयमा ! एवं बुद्धि-जीवा सकिरियावि अकिरियावि । अत्यिणं जते ! जीवाणं पाणाइवाएणं किरिया कज्जइ ? हंता अत्यि । कस्मिणं जते ! जीवाणं पाणाइवाएणं किरिया कज्जइ ? गोयमा ! तसु जीवणि

न जदन्त । जीवानां प्राणातिपातेन क्रिया क्रियते ? गौतम । पट्सु जीवनिकायेषु । अस्ति जदन्त । नेरमिकाणां प्राणातिपातक्रिया क्रिय

वाणं पाणाइवाएणं किरिया कज्जइ । किम धेमगवन् जीव प्राणातिपातकी क्रिया करेण्हे । गोयमा कसु जीवनिकाएषु । हेगौतम क जीवनिकायने ए ये तो प्राणातिपात करिवे । अत्यिणं भंते णेरदयाणं पाणाइवाएणं किरिया कज्जइ । हे धेमगवन् नारकोने प्राणातिपातकीक्रिया करे । गोयमा एवचे

दीक्षा १

सूक्ष्म १

पञ्च १

भाषा १

षट्सु जीवनिकायेषुक्ता एतामेव प्राणातिपातक्रिया मुक्तप्रकारेण नेरयिकादिकं चतुर्विंशतिदंष्ट्रकमधिकृत्य चिंतयति-अत्यिणं जंते । इत्यादि ॥
नवरमेवं सूत्रपाठः-अत्यिणं जंते । नेरइयाणं पाणाइवाएणं किरिया कज्जइ ? हंता अत्यि । कम्हिणं जंते । पाणाइवाएणं किरिया कज्जइ ? गो
यमा । ऋसु जीवनिकाएसु एव तावद्वाच्यं याव द्वैमानिकसूत्रं तदेवं यथा प्राणातिपातक्रिया ज्ञवांत यद्विषयाच तत्प्रतिपादित सप्रत्येधमेव
मृषावादादिविषयायपि सूत्रायथाह-अत्यिणं जंते । मुसावाएणं मित्यादि ॥ सुगमं नवरं ॥ किरिया कज्जइ इति ॥ यथायोगं प्राणातिपातादि
का क्रिया ज्ञवतीत्यर्थः , तथा सतोऽपलापो ऽसतश्च प्ररूपणं मृषावादः सच लोकालोकगतसमस्तवस्तुविषयोपि घटते, तत उक्तं मृषा
वादसूत्रं सवद्वेषुइति, द्रव्यग्रहणमुपलक्षणं तेन पर्यायेष्वपीत्यपि द्रष्टव्यं, यथा यद्वस्तु गृहीतुं धारयितुं वा शक्यते तद्विषयमादानं ज्ञवति न शेष
विषयमतो ऽदत्तादानसूत्रे ग्रहणधारणज्जेषु दवेषु इत्युक्तं । मेषुनाध्यवसायेपि चित्रलेपकाष्ठादिकर्मगतेषु रूपेषु सहगतेषु वा रूपादिषु ततो मै

काएसु । अत्यिणं जंते ! नेरइयाणं पाणाइवाएणं किरिया कज्जइ ? गोयमा ! एवंचेव । एवं जाव निरं
तरं वेमाणियाणं । अत्यिणं जंते ! जीवाणं मुसावाएणं किरिया कज्जइ ? हंता अत्यि । कम्हिणं जंते !
जीवाणं मुसावाएणं किरिया कज्जइ ? गोयमा ! सवद्वेषु एवं निरंतरं नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं ।

ते ? गोतम ! एवं चेव । एवं यावन्निरन्तरं वेमानिकानाम् । अस्ति जदत्ता । जीवानां मृषावादेन क्रिया क्रियते ? गोतम ! हन्तास्ति । क

व एवंजाव निरंतरं वेमाणियाणं । हेगोतम इमज्जोइ इम जालगे ओधसूत्रनौपरे वेमानिकताइं कहिंवा । अत्यिणं जंते जीवाणं मुसावाएणं किरिया
कज्जइ । छे हेमगवन् जीवने मृषावादो क्रिया करवी । हंता गोयमा अत्यि । हां गोतम छे । कम्हिणं जंते जीवाणं मुसावाएणं किरिया कज्जइ । कि
हां हेमगवन् जीव मृषावाद क्रियाकरै । गोयमा सवद्वेषु निरंतरं एव नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । हेगोतम असत्य प्ररूपणमवदइति इत्यादि ४
द्रव्यद्वे इम निरन्तरनारकोधो माधो जां वेमानिकज्जगे कहिंवा । अत्यिणं जंते जीवाणं अदत्तादाएणं किरिया कज्जइ । छे हेमगवन् जीवने अदत्ता

अत्यिणं जन्ते ! जीवाणं अदिन्नादाणेणं किरिया कज्जइ ? हन्ता अत्यि । कम्हिणं जन्ते ! जीवाणं अदिन्नादाणेणं किरिया कज्जइ ? गोयमा ! गहणधारणिज्जेसु दब्बेसु । एवं णेरइयाणं निरन्तरं जाव वेमाणियाणं । अत्यिणं जन्ते ! जीवाणं मेज्जणेणं किरिया कज्जइ ? हन्ता अत्यि । कम्हिणं जन्ते ! जीवाणं मेज्जणेणं किरिया कज्जइ ? गोयमा ! रुवेसुवा रुवसहगतसुवा दब्बेसु । एवं णेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । अत्यिणं जन्ते ! जीवाणं परिग्गहेणं किरिया कज्जइ ? हन्ता अत्यि । कम्हिणं जन्ते ! जीवाणं परिग्गहेणं किरिया

स्मिन् जदन्त । जीवानां मृषावादेन क्रिया क्रियते ? गीतम । सर्वद्रव्येषु । एवं निरन्तरं नैरयिकाणां यावद्द्वैमानिकानाम् । अस्ति जदन्त । जीवानां मदत्तादानेन क्रिया क्रियते ? गी० । हन्तास्ति । कस्मिन् जदन्त । जीवानां मदत्तादानेन क्रिया क्रियते ? गीतम । ग्रहणधारिणीयेषु द्रव्येषु । एवं नैरयिकाणां निरन्तरं यावद्द्वैमानिकानाम् । अस्ति जदन्त । जीवानां मैथुनेन क्रिया क्रियते ? हन्तास्ति । कस्मिन् जदन्त । जीवानां मैथुनेन क्रिया क्रियते ? गीतम । रूपेषु वा रूपसहगतेषु वा द्रव्येषु । एवं नैरयिकाणां यावद्द्वैमानिकानाम् । अस्ति जदन्त । जी

दाननी क्रिया करे । गोयमा अत्यि कम्हिणं जन्ते जीवाणं अदिन्नादाणेणं किरियाकज्जइ । हां गीतम छे हे भगवन् जीव मदत्तादाननी क्रिया करे । गोयमा ग्रहणधारिणीयेषु द्रव्येषु हव णेरइयाणं निरन्तरं जाव वेमाणियाणं । हे गीतम द्रव्यग्रहण उपलब्ध धारिणिके ते मदत्तादान कश्चिये इमं नार कोथो मांही जांसगे वैमानिक कश्चिथो । अत्यिणं जन्ते जीवाणं मेज्जणेणं किरियाकज्जइ । छे हे भगवन् जीवने मैथुनक्रिया करे हन्ता गोयमा अत्यि । हां गीतम छे । कम्हिणं जन्ते जीवाणं परिग्गहेणं किरियाकज्जइ । मैथुनक्रिया किम जीवने मैथुनक्रिया हव । गोयमा रुवेसुवा रुवसहगतसुवा दब्बेसु हव णेरइ निरन्तरं जाव वेमाणियाणं । हे गीतम मैथुनाध्यवसाय रूपकाष्टाटिपूतसो देखो विषयध्याने कर्मवन्धकरे सर्वद्रव्ययो कर्मबांधे इमं नारकोने यावत् वेमानिकने । अत्यिणं जन्ते जीवाणं परिग्गहेणं किरियाकज्जइ । छे हे भगवन् जीवने परिग्रहणी क्रिया करे । गोयमा हन्ता अत्यि । हां गीतम छे ।

शुनसूत्रे उक्तं-सर्वेषु वा सर्वसङ्गेषु वा इति । तथा परिग्रहः स्वस्थामिज्ञावेन मूर्च्छा सा च प्राणिना मतिलीना तस्य कलबस्तु विषयापि प्रादुर्भवति ततः परिग्रहसूत्रे-उक्तं-सर्वद्वेषेषु इति । अतएवान्यत्रापि प्रथमत्रयं सर्वजीवविषयमुक्तं द्वितीयधरमे सर्ववस्तुविषये चतुर्थे तदेकदेशविषये इति, उक्तञ्च-पटमंसि सवृज्जीवा बीएचरिमेयसर्वदवाङ् । संचामहवृषाखलु तदेकदेशमिनायवा ॥ १ ॥ क्रीडादयः सुप्रतीता नवरं कलहो राटिः अन्याख्यानमसहोषारोपणं, यथा अचौरपि चौरस्त्वमपरदारिकेपि पारदारिकस्त्वमित्यादि ॥ इदं मृषावादेऽप्यंतर्गतं परमुत्कृष्टोऽयं दोष इति पृथगुपात्तं, पैशून्यं परोक्षे सतोऽसतो वा दोषस्योद्घाटनं, परपरिवादः प्रज्जतजनसमङ्ग परदोषविकल्पनं, अरतिरती प्रतीते, इदमेकं समुदितं पापस्थानम् । मायामोसेणमिति ॥ माया च मृषा च समाहारो द्वन्द्वः, द्वन्द्वैकत्वं नपुंसकत्वं मिति क्रीवे इति ह्रस्वत्वं, तेन इह समुदायो विवर्कितो महाकर्मबन्धहेतुश्चेति, मृषावाद्मायायां पृथगुपात्तं ॥ मिथ्यादंसणसङ्गेषु इति ॥ मिच्छादर्शनं मिथ्यात्वं तदेव शब्दं तेन ॥ अछारस एए दडगा इति ॥ एते अनन्तरोदितपदोल्लेखोपदर्शिता सर्वसंस्थयाष्टादश दण्डका ज्वान्ति प्राणातिपातादीनां पापस्थानानां मष्टादशत्वात्, तदेव मष्टादश पापस्थानान्यधिकृत्य जीवानां क्रिया ऽक्रियाविषयश्चोपदर्शितः । सांप्रतं तान्येवाधिकृत्य जीवानामेकत्वपृथक्ताभ्यां कर्मबन्धत्वमुपदर्शयिषुराह-जी

कज्जड ? गौयमा ! सव्वद्वेषेषु । एवं णेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । एवं कोहेणं माणेणं मायालोर्जेणं पैजेणं दोसेणं कलहेणं अण्णरकाणेणं पेसुन्तेणं परपरिवाएणं अरतिरतिए मायामोसेणं मिच्छादंसणसङ्गेषु

वानां परिग्रहेण क्रिया क्रियते ? हन्तास्ति । कस्मिन् जदन्त । जीवानां परिग्रहेण क्रिया क्रियते ? गौतम । सर्वद्रव्येषु । एवं नैरयिकाणां यावद्देमानिकानां । एवं क्रोधेन मानेन मायया लोभेन प्रेम्णा द्वेषेण कलहेना ज्याख्यानेन पैशून्येन परपरिवादेनारतिरतिज्यां मायामृषा

कम्हिणं भते जीवा परिग्रहेण क्रिया कज्जड । किम हे भगवन् जीव परिग्रहक्रिया करे । गौयसा सव्वद्वेषेषु एवं णेरइए जाव वेमाणिए एवं कोहेणं मायेण मायाए लोभेण पैजेणं दोसेणं कलहेणं अण्णरकाणेणं पेसुन्तेणं परपरिवाएणं अरतिरतिए मायया मोसेणं मिच्छादंसणसङ्गेषु सव्वेषु जीवा णेरइया

वाचं जन्ते । इत्यादि ॥ सुगमं नवरं सप्तविधबन्धकत्वं, आयुर्वेधविरहकाले आयुर्वेधकालेष्वष्टविधबन्धकत्वं पृथक्चित्तायां सामान्यतो जीवपदे सप्तविधबन्धका अष्टविधबन्धका अपि सदैव बहुत्वेन लभ्यन्ते, तत उभयत्रापि बहुवचनमित्येवं रूप एकएव बन्धमगः नैरयिकसूत्रे-सप्तविधबन्ध

सर्वेषु जीवणेरइयजेदेणं ज्ञाणियहं निरन्तरं जाव वेमाणियाणंति, एवं अष्टारस एए दंरुगा । जीवेणंजन्ते ! पाणाइवाएणं कति कम्मपगळीत्तं बंधइ ? गोयमा ! सत्तविहबंधएवा अष्टविहबंधएवा एवं णेरइए जाव वेमाणिए । जीवाणं जन्ते ! पाणाइवाएणं कतिकम्मपयळीत्तं बंधंति ? गोयमा ! सत्तविहबंधगावि अष्टवि

ज्या मिथ्यादंशनशाल्येन सर्वेषु जीवणैरयिकजेदेन ज्ञाणितव्यं निरन्तरं यावद्वैमानिकानामिति । एवमेतेऽष्टादशदण्डकाः । जीवो जदन्त । प्राणातिपातेन कति कर्मप्रकृती वंज्जन्ति ? गोतम । सप्तविधबन्धको वा अष्टविधबन्धको वा । एवं निरन्तरं यावद्वैमानिकः । जीवा जदन्त । प्राणातिपातेन कति कर्मप्रकृती वंज्जन्ति ? गोतम । सप्तविधबन्धका अपि अष्टविधबन्धका अपि । नैरयिका जदन्त । प्राणातिपातेन कति क

वं भण्णि । हे गोतम सर्वदृश्य वस्तु इमं नारका पृष्ठं जे कौधोमाउ । वैमानिकवासी जगे कहिवा इमं कौध मान माया लोभ कषाय प्रेम रमेइ द्वेष क लह अभ्याख्यान दोषदेवो पैशुन्यादि करवी परदोषनो कहिवो असत्ता माया मृषा मिथ्यात्वदणं सप्त १८ पापख्यान इमं नारकोथी मासी २४ दण्ड को कहिवी पठममिसवजीवा बोएचरिमयसवटखण्ड । सेसामइअथाए तदेकदेसमिगायथा ॥ १ ॥ निरन्तरं जाव वेमाणिएति एवं एते अष्टारस दं डगा । वैमानिकपर्यन्त इमं १८ दण्डक कहिवा हिम हेभगवन् जीवाओ बचने बहुवचने कर्मबन्धनप्रकृति कहैछै—जीवेणं भंते पाणाइवाएणं कदवन्ना पगळीओ बधति । जीव प्राणातिपातको क्रिया करतो जेतलो कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सत्तविह अष्टविह बंधएवा । हे गोतक आजखाना बन्धविना सातबाधे आजखानीबाधे से आठबाधे । एवं णेरइए निरन्तरं जाव वेमाणिए । इमं नारको जालगे वैमानिक । जीवाणं भंते पाणाइवाएणं कदकम्मप गळीओ बंधइ । जीवने हेभगवन् बहुवचने जीव प्राणातिपात करतो जेतलो कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सत्तविहबंधगावि अष्टविहबंधगावि । हे गोतम

का अवस्थिता एव हिंसापरिणामपरिणतानां सदैव बहुत्वेन लक्ष्यमानानां सप्तविधबन्धकत्वस्यावश्यंजावित्वात् । ततो यदा एकोप्यष्टविधबन्धको नलक्ष्यते तदेतन्नङ्गः, सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबन्धका इति । यदा पुनरेको ष्टविधबन्धकः शेषाः सर्वे सप्तविधबन्धकास्तदा द्वितीयो जगः । सप्तविधबन्धकाश्च अष्टविधबन्धकाश्च यदा त्वष्टविधबन्धका अपि बहवो लक्ष्यन्ते तदोजगत्तत्त्ववचनरूपं तृतीयोजगः, सप्तविधबन्धकाश्च अष्टविधबन्धकाश्च एव भगवन्नेत्यासुरकुमारादयोपि तावद्वक्तव्या यावत् स्तनितकुमाराः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिकारिकाः यथा सामान्यतो जीवा उक्तास्तथा वक्तव्या उन्नयत्रापि बहुवचनेनैकएव जगो वक्तव्य इति ज्ञावः, पृथिव्यादीनां हिंसापरिणामपरिणतानां प्रत्येकं सप्तविधबन्धकानां सप्तविधबन्धकानां

हबन्धगावि । णेरइयाणं जंते ! पाणाइवाएणं कति कम्मपगळील बंधंति ? गोयमा ! सञ्चेवि ताव होजा सत्तविहबन्धगा अहवा सत्तविहबन्धगाय अहविहबन्धगाय , अहवा सत्तविहबन्धगाय अहविहबन्धगाय ।

मंप्रकृती बंधन्ति ? गीतम । सर्वेपि तावद्भवन्ति सप्तविधबन्धका, अथवा सप्तविधबन्धका अष्टविधबन्धकाश्च, अथवा सप्तविधबन्धका अष्टविधबन्धकाश्च । एवमसुरकुमारा अपि यावत्स्तनितकुमाराः । पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिकारिकाश्चेते सर्वेपि यथौघिका जीवा अवशंया यथा

सातबांधे ते आयुविना आयुसंहित आठबांधे । णेरइयाणं भंते पाणाइवाएणं कइकम्मपगळोओ । नारकी हेमभवन् पाणातिपात करै ते केतलां वनं प्रकृतिबांधे । गोयमा सञ्चेवि ताव होजा । हेगीतम सर्वबांधे ७ पिणं ८ पिणबांधे । सत्तविह बंधेवा अहविह बंधं अहवा सत्तविहबन्धगाय अहविह बंधगेय अहवा सत्तविह बंधगेय अहविह बंधगाय । बहुवचन सप्तविध बन्धकरै ते बहुवचनमाटे ७ बांधे एकवचने ८ बांधे अथवा बहुवचने सात बन्धा य एकवचने ८ विधबांधे ए २ भांगो अथवा बहुवचने ७ बन्धा य एकवचने ८ बांधे ३ भांगी । एव असुरकुमारेवि जाव यणियकुमारेवि जाव वणस्सइका इया एएसवे जहा ओडिया जीवा अवसेसा जहा णेरइया एवं एते जीवे एगिंदिय वज्जे ति शिभंगा सच्चत्त भा० । इम असुरकुमार जालगे स्तनितकुमारने पृथिवी १ अप् २ तेज ३ वायु ४ वनस्पती ५ एकवचने बहुवचने इम सर्वं जिम ओघनोसूत्रं कल्लो तिम कहिवो याकता नारकी आदि कल्लो जि

असद्वैव बहुत्वेन लभ्यमानत्वात्, जीवा द्वित्रिचतुर्दिग्रितिर्येकपंचेन्द्रियसमुप्यव्यन्तरज्योतिर्येकमानिका यथा नैरयिका जंगत्रिकेकीका तथा वस्तव्याः यथाच प्राणातिपातेनैकत्वपुष्पाभ्यां द्वौ दंष्ट्रका युक्ता वेव सर्वेषां स्थानैरपि प्रत्येकं द्वौ २ दंष्ट्रकी वस्तव्यौ तथाचाह-जाव मिच्छादसणसल्लेण ॥ सर्वं सङ्गुया कियतोदंष्ट्रका जवतीतिचेत् अत आह-एवं एगत्तपोहत्तिया लत्तीस दंष्ट्रगा हीति ॥ अष्टादज्ञानां द्वाभ्यां गुणने षट्त्रिंशद्भावात् ॥ जीवाणं जते ! इत्यादि ॥ अथ कोस्य सूत्रस्यापि सम्बन्ध उच्यते इह प्रागुक्तं जीवप्राणातिपातेन सप्तविधमष्टविधं वा कर्म बध्नाति सतु तमेव प्राणातिपातं ज्ञानावरणीयादिकर्मबध्नन् कतिक्रियः क्रियाभिः समापयतीति प्रतिपाद्यते अपिच कार्येण ज्ञानावरणीयात्त्वेन कर्मणा कारकस्य प्राणातिपाताख्यस्य निवृत्तिर्नेद

एवं असुरकुमारावि जाव थणियकुमारा । पुढविष्णाउतेउवाउवणस्सइकाइया य एए सल्लेवि जहा लहिया जीवा अवससा जहा णेरइया । एवं एए जीवणुगिंदियवज्जा तित्ति जंगा सद्यत्य ज्ञाणियव्वत्ति । जाव मिच्छादसणसल्लेणं एवं एगत्तपोहत्तिया लत्तीसं दंष्ट्रगा हीति । जीवेणं जते ! नाणावरणिज्जं कम्मं बंधमा णे कतिकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउकिरिए सिय पंचकिरिए जाव वेमाणिए । जीवाणं

नैरयिकाः । एवमेते जीवैकेन्द्रियवर्णा स्त्रयो जङ्गाः सर्वत्र जगितव्या इति । यावन्मिथ्यादर्शनशत्येनैवेकत्वप्राथम्यक्रियाः षट्त्रिंशद्दंष्ट्रका जवन्ति । जीवो जदन्ता । ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नन् कतिक्रियः ? गौतम । स्यात्तिक्रियः स्याच्चतुष्क्रियः स्यात्पञ्चक्रियो यावद्द्वैमानिकः । जीवा

म तिमहीज जाणिया इम प्रथिव्यादि हिंसापरिणत प्रत्येका सप्तविधवन्धक अष्टविधवन्धक देश बहुवचन पामते १ भागे हवे वेदग्निद्यादिकने नारकी नीपरे तीनभागा हवे । जाव मिच्छादसणसल्लेणं एवं एगत्तपोहत्तिया लत्तीसंदंष्ट्रगा हीति । जालगे मिथ्यादर्शनसत्यना केतका भांगा घाय इम एकवचन बहुवचने १८ विमणागुण ते ३६ आलावा घाय । जीवेणं भंते ज्ञानावरणिज्जं कम्मं बंधमाणे कडकिरिए । एकवचने जीव ज्ञानावरणीय कर्मबंधे यकै केतलीक्रिया करे । गोयमा सियतिकिरिए सिय चउकिरिए सिय पंचकिरिए एवं खेरइए जाव वेमाणिए । हेगौतम किवारे तीनहुवे कायकी अधि

उपदर्शयते तद्भेदाच्च बन्धविशेषोपीति उक्तञ्च-तिसृजिः चतसृजि रथ पंचजिश्च क्रियाजिश्च हिंसासमाप्यते, क्रमशः-बंधोऽस्य विविधः स्याद्योगप्रदं
 विसास्यंवेति, तदेवप्राणातिपातस्य निवृत्तिर्भेदं दर्शयति-विषतिकिरिष्ये इत्यादि ॥ स्या एकहाचि त्रिक्रियः कदाचि चतुःक्रियः कदाचित् पच
 क्रिपः, तत्र त्रिक्रियता कायिक्याधिकरणिकी प्राद्वेषिकीजिः क्रियाजिः कायिकीनाम हस्तपादादिव्यापारण अधिकरणिकी खड्गादिप्रगुणीकरणं प्राद्वे
 षिकी मारयास्येनामित्यशुभमनःसंप्रधारयामिति, चतुःक्रियता कायिक्याधिकरणिकीप्राद्वेषिकीपारितापनिकीजिः पारितापनिकी नाम खड्गादिघाते
 न पीडाकरणं पंचक्रियता यदा प्राणातिपातक्रियापि पंचमी भवति, प्राणातिपातक्रिया जीविताद्यपरोपक्षं एव नैरयिकादारभ्य चतुर्विंशतिद
 शककृमेण तावद्वक्तव्यं याव द्वैमानिकसूत्रं सूत्रपाठ स्त्वेव-नैरइयाशं जंते । नाणावरणिज्जं कम्म बंधमाणे कडकिरिष्य पन्नत्ते इत्यादि ॥ तदेव मे
 कत्वेन दशकक उक्तः सम्प्रति बहुत्वेनाह-जीवाणं जंते । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं सुगमं, जगवानाह-गौतम । जीवास्त्रिक्रिया अपि चतुःक्रियाअपि
 किमुक्तं भवति जीवा ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नन्तः सदैव बहवएव त्रिक्रिया अपि चतुःक्रिया अपि पंचक्रिया अपि लभ्यन्ते, इत्येक एव जंगः । यथा प
 सामान्यतो जीवपदे ऽजङ्गकं तथा नैरयिकादिषु चतुर्विंशती स्वस्थानेषु प्रत्येकसजङ्गकं द्रष्टव्य । नैरयिकादीनामपि ज्ञानावरणीय कर्म बध्नतां स

जंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं बंधमाणा कतिकिरिया ? गोयमा ! तिकिरियावि चउकिरियावि पंचकिरि

जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नन्तः कति क्रियाः ? गौतम ! त्रिक्रिया अपि चतुःक्रिया अपि पञ्चक्रिया अपि । एवं नैरयिका यावद्वैमानि

करण प्रहेष पारि० ४ किवारेक ५ हवे इम नारकीथो माढो वैमानिकलग । जीवाण भन्ते नाणावरणिज्ज कम्म बंधमाणा कडकिरिया । जीवने बहुवच
 नं ज्ञानावरण कर्म बांधतायता कतलोक्रिया हुवे । गोयमा सिय ति० सिय ची० सिय पचकिरिए एव णेरइया निरतर जाव वेमासिया एवं दसणा
 वरणीयं वेवसिज्ज मोहणिज्ज आउयं नामं गोयं यतराइयं अहविह कम्मपगढीओ भागियच्चाओ एगत्तपुहुत्तिया लोलसटंडगा । हेगौतम ३ पिण कि
 याहुवे ४ पिणहुवे पाचहुवे इम नारकीथोमाढी यावत् वैमानिकलगे इम दर्शनावरणी नेदनी मोहनी आयु नाम गोच अन्तराय इम ८ प्रकारे कर्मप

दैव त्रिक्रियाणामपि चतु क्रियाणामपि पंचक्रियाणामपि च अतुल्येन लब्धमानत्वात् । यथाच ज्ञानावरणीयं कर्माधिकृत्य एकत्वपृथक्ताज्मां द्वौ दं
क्रमावुक्तौ तथा दर्शनावरणीयादीन्यपि कर्माण्यधिकृत्य प्रत्येकं द्वौ २ दंक्रौ वक्तव्यौ तत एवं सति सर्वसंख्यया षोडश दंक्राः ॥ जीवेण जते ।
जीवात् कश्चिदपि पन्नते इति ॥ अथ कोस्य सूत्रस्य सम्यगर्थ उच्यते-इह न केवलं वर्तमानजववर्तिनो जीवस्य ज्ञानावरणीयादिकर्मबन्धो जेदप्रकृ
पणे कायिकादिक्रियाविशेषणः प्राणातिपातजेदो जवति कित्वतीतजवकायसम्बन्धः कायिकादिक्रियाविशेषणापि तत एतस्यार्थस्य प्रतिपादना
र्थमिदं सूत्रं-अस्यचेयमेवं पूर्वाचार्योपदर्शिता ज्ञावना इह ससारं अक्रवीए परिप्लमंतिहिं सव्वजीवेहिं तेषु २ ठाणेषु सरीरोहाइयाविप्पमुक्का ते
हिय सव्वज्जुएहिं जया कस्सइ [स्वतः परितापनादयो जवंति] तथा तस्सामिणो जवंतरं गयस्सवि [तत्रानिवृत्तत्वात्] किरिया संजवइ [इति
छुरसृष्टेषु तु न जवति निवृत्तत्वात् । एतददाहरणं-वसंतपुरे नगरे अज्जसेयस्य रत्तो पक्किचारणा दुवे तुलपुत्तगा तत्थेगो समणसज्जो इयरो
मिच्छदिष्ठी, अन्नया रयणीए रत्तो निस्सरणं संजमतुरताणतेसिं घोळगाळ्हाणं खग्गा पल्लवा सट्ठेण जलकोलाहलो मग्गिज्जु नलइइ इयरेण हसि
य किमण ण्होसति सट्ठेण अहिगरणात्तकहु बोसिरियं इयरे खग्गाहिणो बंदिग्गहसाहसियहिं लह्हागहिं अन्नेहिं रायवहेज्जु पलायमाणोवा

यावि । एवं णेरइया जाव वेमाणिया । एवं दरिसणावरणीयं वेयणिज्जं मोहणिज्जं श्चाउयं नामं गोयं
अंतराइयं च अष्ठवि कम्मपगणीज्जं जाणियव्वान् । एगत्तपोहत्तिया सोलस दंक्रा जवंति । जीवेण जते ।

काः । एवं दर्शनावरणीयं वेदनीयं मोहनीयं आयुर्नाम गोत्रमन्तराय व्याप्तावपि कर्मप्रकृती ज्ञेयितव्याः । एकत्वप्रायश्चित्तिका. षोडश दण्डका
जवन्ति । जीवो जदन्त । जीवात् (जीवमधिकृत्य) कतिक्रियः ? गौतम । स्यात्तत्क्रियः स्याच्चतुक्रियः स्यात्पञ्चक्रियः स्यादक्रियः । जीवो ज

कति कइवी एकवचने बहवचने १६ दण्डक जाणिवो । जीवेण भंते जीवे कश्चिदपि । जीवने हेमगवन् एकवचने केतलीक्रिया । गोयमा सिय ति० चौ०
पंचकिरिए सिय अकिरिए । हेगौतम किवारे २ किवारे चार जिवारे पांच किवारे अक्रिया मनुयनो अपेचार्ये । जीवेण भते णेरइयाओ कश्चिदपि ।

वाङ्मते तत्तु आरम्भित्वाहिं गच्छिज्ज रायसमीवं नीया कहितुं वुत्तंतो कुविज्ज राया पुच्छियं धणेण कस्सं तुष्णे तेहिं कहियं असाहा कञ्चियकप्प
 क्रिया एत्थ एतम्हस्सगा कहिं लद्धित्ति पुच्छियहिं कहियं पडियाइति तत्तु सामरिसेण रत्ता जणियं गवसहतुरियं मम अणवद्वेरेणं ईसरपुत्त
 स्सणं महापमत्ताणं केसिं इमे खम्भेत्ति तत्तु तेहिं निवणं गवेसिज्ज विज्जं रत्तो सामिगुणचंदयालपंदामिति तत्तु रत्तापि हप्पिहं सदावेज्ज
 जणिया लेहनियखग्गे एक्केण गहिय पुच्छित्तु रत्ता कह ते पणत्तंति तण कहियं जहावित्त कीसनगविठं जणइ सामि तुम्हपसाएण एहहमेत्तमवि
 गवे सामि सद्धो नेत्थइ रत्ता पुच्छित्तु कीसन गगहसि तेण जणिय सामि अम्हाणमेस ठिईचेव नत्थि जमेवं गिणिज्जइ अहिगरणत्तणत्तु परं सं
 जमेण मग्गं तेणवि लद्धंति बोसिरिय अतो न कप्पइ मे गिणिज्जत्तु तत्तु रत्ता पमायकारी अणुसासित्तु इयरोवि सुक्कोय एस दिठंतो य सो
 य से अत्थोवणत्तु जहा सोपमायगप्पेण अवोसिरियदोसेण अवराहपत्तो एवं जीवोवि जम्हतर् अत्थंदेहो वहाइ अवोसिरंतो अणुमयजावतो पा

वेइ दोसं ॥ श्रूयतेच जातिस्मरणादिना विज्ञाय पूर्वं देहमतिमोहात् सुरनन्दोप्रत्यस्थिज्जकलाभि नयंतीति । इदानीं सूत्रव्याख्या जीवो जदन्त ।
 जीवमधिकृत्य कतिक्कियः प्रज्ञप्तो ? जगवानाह गौतम । स्या त्क्षित् त्रिक्रियः कायिक्याधिकरणकीप्राद्वेषिकीजावा तत्र वर्तमानजवमधिकृत्य
 जावना प्राग्व ज्ञावनीया, अतीतजवमधिकृत्येवं कायिकी तत्सम्बन्धिनः कायस्य कार्यैकदेशस्य वा व्याप्रियमाणत्वात्, आधिकरणकीवत्संयोजि
 तानां हलगरकूटयन्त्रादीनां तन्निर्वर्तितानां वा असिकुततोमरादीनां परोपघाताय व्याप्रियमाणत्वात् । यदिवा देहोप्यधिकरण मित्याधिकरणि
 क्यपि प्राद्वेषिकी तद्विषया कुशलपरिणामप्रवृत्तेरप्रत्याख्यानत्वात्, स्या चतुःक्रियः पारितापनिक्यपि कायेन कार्यैकदेशेना धिकरणेनवा तत्सम्ब
 धिनीक्रियाक्रियमाणत्वात्, स्यात्पञ्चक्रियो यदा तेन जीवितादपि व्यपरोपणमाधीयते, स्यादक्रियो यदा पूर्वजन्मजाविशरीरमाधिकरण वा त्रिविध
 त्रिविधेन व्युत्सृष्टं जवति नचापि तज्जन्मजावना शरीरेण कांश्चिदपि क्रियां करोति, इदंसाक्षिगत्वं मनुष्यापेक्षया द्रष्टव्यं तस्यैव सर्वविरतिजावा

त्, सिद्धाभेदया वा तस्य देहमनोवृत्त्यजायेनाक्रियत्वात्, अमुमेवार्थे चतुर्विंशतिदशककस्यैव निरूपयति-जीवेणं जते । जेरइयाउं कइकिरिए
इत्यादि ॥ सुगमं नवरमय जावार्थे-देवनारकान् प्रति' चतु क्रियएव तेषा जीविताद्यपरोपणस्या सत्त्ववादनपवर्त्यायुषो नारकदेवा इतिवचनात्,
जोपा नृसंस्थेयवर्षायुषःप्रति पञ्चक्रियोपि तेषा मपवर्त्यायुक्तया जीविताद् व्यपरोपणस्यापि सत्त्ववात्, तदेवमेकस्य जीवस्य एकजीवं प्रसि क्रि
या धितिता' संप्रत्येकस्यैव जीवस्य बहुन् जीवान् प्रति क्रिया श्रितयति-जीवेणं जते । जीवेहितो कइकिरिए पक्तते इत्यादि ॥ एषोपि दण्डकः

जीवातो कइकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउकिरिए सिय पंचकिरिए सिय अकिरिए ।
जीवेणं जते ! जेरइयाउं कइकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउकिरिए सिय अकिरिए । एवं
जाव थणियकुमाराउं पुढविकाइयाउं आउकाइयाउं तेउकाइयवाउकाइयवणस्सडकाइयबेइदियतेइंदिय
चउरिंदियपंचिंदियतिरिस्कजोगियमणुस्साउं जहा जीवाउं । वाणमंतरजोइसियवेमाणियातो जहा जेरइ

दन्त । जेरयिकात् फतिक्रियः ? गौतम । स्यात्तिक्रियः स्यात्तुक्क्रियः स्यादक्रियः । एवं यावत्स्नानितकुमारात्' पृथिवीकायिकादप्कायिका
त्तेजस्कायिकवायुकायिकवनस्पतिकार्यिकद्वित्रितु पञ्चेन्द्रियतियंग्योनिकमनुष्याद्यथा जीवात्, वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकाद्यथा जेरयिका
त् । जीवो जदन्त । जीवेज्यः कतिक्रियः ? गौतम । स्यात्तिक्रियः स्यात्तुक्क्रियः स्यात्पञ्चक्रियः स्यादक्रियः । जीवो जदन्त । जेरयिकेज्यः

जीवने हेभगवन् नारकोने केतसौक्रिया । गोयमा सिय तिकि० सियच० सिय अकि० एव जाव थणियकुमारा । हेगौतम किवारे ३ किवारे ४ कि
वारे इम स्नानितकुमारखगे । पुढवीकाइया आउका० जाव वणस्स० काइया वेइ० ते० चे० पं० तिरि० मणु० जहा जीवाओ वाणमतर जोइसिय
वेमाणियाओ । पृथिवीकाय अक्काय यावत् वनस्पतोकाव वेदिय तेदिय चौरि० द्रिय पंचेद्रिय तियचयानिया एइने शरोर वांतिरायो नथो मनुष्य ते द
ण्डक जीवना दण्डकनोपरे जाणियो वानव्यन्तर ज्योतिषो वैमानिक नारकोनोपरे कइवो । जीवेणं भंते जीवे कइकिरिए प० । जीव हेभगवन् जीवथी

प्रथमदशकसकवदवसेयः, अधुना बहूनां जीवानां बहून् जीवानधिकृत्य सूत्रनाह-जीवाणं ज्ञते । जीवेहिंतो कश्चिद्विषा पन्नत्ता इत्यादि ॥ अत्र प्रश्नः पाठसिद्धो निर्वचननिर्दिष्ट-गौतम । त्रिक्रिया अपि चतुःक्रिया अपि पञ्चक्रिया अपि कस्यापि जीवस्य कमपिजीवं प्रति त्रिक्रियत्वात्, कस्यापि च-

यात् । जीवेणं ज्ञते ! जीवेहितो कतिकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउकिरिए सिय थंचकिरिए सिय अकिरिए । जीवेणं ज्ञते ! नेरइएहिंतो कतिकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउकिरिए सिय अकिरिए । एवं जहेव पढमो दंऊत्त तहा एसोवि वित्तिन् जाणियत्तो । जीवाणं ज्ञते ! जीवात् कतिकिरिया ? गोयमा ! सिय तिकिरियावि सिय चउकिरियावि सिय थंचकिरियावि । जीवाणं ज्ञते !

कतिक्रियः ? गौतम । स्यात्त्रिक्रियः स्याच्चतुक्रियः स्यादक्रियः, एवं यथैव प्रथमो दशकस्तथा सप्तमो द्वितीयो ज्ञातव्यः । जीवा जदन्त । जीवात् कतिक्रियाः ? गौतम । स्यात्त्रिक्रिया अपि स्याच्चतुक्रिया अपि स्यात्पञ्चक्रिया अपि । जीवा जदन्त । नेरयिका त्कतिक्रियाः ? गौतम । यथैवादिदशकस्तथैव ज्ञातव्यो यावद्वैमानिक इति । जीवा जदन्त । जीवेभ्यः कतिक्रियाः ? गौतम । त्रिक्रिया अपि चतुक्रिया अपि

अधोपपत्तेः केतलौक्रिया । गोयमा सिय तिकि० सियच० सियपं० सियअकि० । हेगौतम किंवारे ३ किंवारे ४ किंवारे ५ अक्रिया पिणहुवे विरति भणो मनुष्य । जीवेणं ज्ञते नेरइएहिंतो कश्चिद्विषा । जीव हेभगवन् नारकीने केतलौ क्रिया हुवे । गोयमा सिय ति० सिय ची० सिय अकि० । एवं जहेव पढमो दंडओ तहा एसो वित्तिओवि भाणियत्तो । हेगौतम किंवारे तीन चार किंवारे अक्रिया इम जिम पडिहो दण्डअ कहिवां तिम एकवचने बहुवचने क हिंथो । जीवेणं ज्ञते जीवाओ कश्चिद्विषे प० । जीवने हेभगवन् विशेषपत्तेः केतलौक्रिया कहो । गोयमा सियतिकिरिया सियची० सियपच० सियअकिरिया । हेगौतम किंवारे ३ किंवारे ४ किंवारे पांच किंवारे क्रियानहो मनुष्यने वे २ नभणो । जीवाणं ज्ञते नेरइयाओ कतिकिरिया । जीव हेभगवन् बहुवचने नारकीथी केतलौक्रिया । गोयमा जहेव आदिहोदंडओ तहेव भाणि० जाव वेमाणियत्ति । हेगौतम जिम पडिहोदण्डअ तिम वैमानिककगे

तुःक्रियत्वात् कस्यापि पञ्चक्रियत्वात् कस्यापि मनुष्यस्य सर्वोत्तमधारित्रिणः सिद्धस्यवा शेषस्याऽक्रियत्वादिति सर्वत्र बहुवचनरूप एकस्य जंगः, एवं नैरयिकादि क्रमेण तावद्वक्तव्यं याव द्वैमानिकसूत्रं नवरं नैरयिकान् देवांश्च प्रति त्रिक्रिया अपि चतुःक्रिया अपि अक्रिया अपीति वक्तव्यं, शेषान् संख्येयवर्गेषु प्रति पञ्चक्रिया अपीति, तदेवं सामान्यतो जीवपदमधिकृत्य दण्डकचतुष्टयमुक्तं सम्प्रति नैरयिकपदमधिकृत्याह-नेरइएणं

नेरइयानु कतिकिरिए ? गोयमा ! जहेव आदिल्लदंऊतं तहेव ज्ञाणियहो जाव वेमाणियत्ति । जीवाणं जंते ! जीवेहिंतो कइकिरिया ? गोयमा ! तिकिरियावि चउकिरियावि पंचकिरियावि अक्रियावि । जीवाणं जंते ! नेरइएहिंतो कतिकिरिया ? गोयमा ! तिकिरियावि चउकिरियावि अक्रियावि । असुरकुमारेहिंतो वि एवंचेव जाव वेमाणिएहिंतो । उरालियसरीरेहिंतो जहा जीवेहिंतो । नेरइएणं जंते !

पि पञ्चक्रिया अपि अक्रिया अपि । जीवा जदन्त । नैरयिकेज्यः कतिक्रियाः ? गौतम । त्रिक्रिया अपि चतुक्रिया अपि अक्रिया अपि । असुरकुमारेज्योप्येवं चैव यावद्वैमानिकेज्यः । औदारिकशरीरेज्यो यथा जीवेज्यः । नैरयिको जदन्त । जीवा त्कतिक्रियः ? गौतम । स्यात्ति

दण्डक कहिवो । जीवाणं भंते जीवेहिंतो कइकिरिया । जीवने हेभगवन् बहुवचने जीवनी केतलोक्रिया । गोयमा सियति० सियची० सियपंच० सिय अक्रिया । हेगौतम किवारे ३ किवारे ४ किवारे ५ किवारे अक्रिया । जीवाणं भंते येरइएहिंतो कइकिरिया । जीवने हेभगवन् नारकीथी केतलो क्रिया । गोयमा सियतिकि० सियच० सियअकि० । हेगौतम किवारे ३ किवारे ४ किवारे अक्रिया । असुरकुमारेहिंतोवि एवंचेव एवंजाव वेमाणिए हिंतो उरालियसरीरेहिंतो जहा जीवेहिंतो । असुरकुमारने जालगे इम वैमानिकलगे कहिवो औदारिकशरीरने जिम जीवथीकही तिम जाणवी, येरइएणं भंते जीवाप्रो कइकिरिए । नारकी हेभगवन् बहुवचने जीवथी केतलोक्रिया । गोयमा सियतिकि० सियची० सियपंच० । हेगौतम किवारे ३ किवारे ४ किवारे ५ । येरइएणं भंते नेरइयाओ कइकि० । नारकी हेभगवन् नारकीने केतलोक्रिया । गोयमा सियति० सियची० एवं जाव वेमाणि

जन्ते । जीवान् कडकिरिए पन्नते ॥ इत्यादि ॥ एवं जाव वेमाणिएहिंतो इति ॥ अत्र यावत्करणात् नैरयिको जीवान् प्रति कतिक्रिय इति इत्यादि रूपो द्वितीयोपि दण्डक उक्तो द्रष्टव्यः, सर्वत्र श्रीदारिकजरीरान् संख्येयवर्षायुषः प्रति स्यात्तिक्रियः स्याच्चतु क्रियः स्यात्पञ्चक्रिय इति वक्तव्यं नैरयिकदेवान् प्रति पंचमी जीविताद्यपरोपणरूपा क्रिया नास्ति तेषामनपवर्त्यायुक्तत्वात् ततः स्नान्पति स्यात्तिक्रिय स्याच्चतु क्रिय इति वक्त

जीवान् कडकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउकिरिए सिय पचकिरिए । नेरइएणं जन्ते !
 णेरइयातो कतिकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउकिरिए एवं जाव वेमाणिएहिंतो नवरं
 णेरइयस्स णेरइएहिंतो देवेहिंतो य पंचमा किरिया नत्थि । णेरइयाणं जन्ते ! जीवान् कडकिरिया ?
 गोयमा ! सिय तिकिरिया सिय चउकि० सिय पंचकिरि० । एवं जाव वेमाणियाण् नवरं णेरइयाण् दे

क्रियः स्याच्चतुक्रियः स्यात्पञ्चक्रियः । नैरयिको जदन्त । नैरयिकात् कतिक्रियः ? गौतम । स्यात्तिक्रियः स्याच्चतुक्रियः, एवं यावद्देमानिके
 ज्यो नवरं नैरयिकस्य नैरयिकेज्यो देवेज्यश्च पंचमा क्रिया नास्ति । नैरयिका जदन्त । जीवा त्कतिक्रियाः ? गौतम । स्यात्तिक्रियाः स्याच्च
 तुक्रियाः स्यात्पञ्चक्रियाः । एवं यावद्देमानिका नवरं नैरयिकादेवाच्च पञ्चमा क्रिया नास्ति । नैरयिको जदन्त । जीवेज्यः कतिक्रियः ? गौ

प णवरं णेरइयस्स णेरइएहिंतो देवस्स देवेहिंतो पंचमा किरिया नत्थि । हेगौतम किंवारे ३ किंवारे ४ इमं जालगे वैमानिकज्यो एविशेषं नारकौने ना
 रकौथी देवने दवथो पाचमो प्राणातिपातकक्रिया नही । णेरइयाण भन्ते जीवायां कडकिरिया । नारकौने हेभगवन् एकवचन जीवथो केतल्लोक्रिया ।
 गोयमा सियति० सियची० सियपच कि० एवं जाव वेमाणियायां नवरं णेरइयायां दवथाया पंचमा किरिया नत्थि । हेगौतम किंवारे ३ किंवारे ४
 किंवारे ५ इमं जालगे वैमानिक एविशेषं नारकौने देवताया पाचमोक्रिया नही । णेरइयाण भन्ते णेरइएहिंतो कडकिरिया । नारको हेभगवन्
 बहुवचने जीवथो केतल्लोक्रिया । गोयमा सियति० सियची० एवं जाव वेमाणिएहिंतो णवर उदात्तियसरीरेहिंतो जहा जीवेहिंतो । हेगौतम

व्यं, नैरयिको देवान्माति कथं चतुःक्रिय इति चे दुच्यते-इह जवनवास्यादयो देवाः तृतीयां पृथिवीं यावद्गता गमिष्यन्ति च किमर्थं गता गमिष्यन्तीति चे दुच्यते-पूर्वसागतिकस्य वेदना सुपञ्चमयितुं पूर्ववैरिणो वेदना मुदीरयितुं तत्र गच्छन्ति तदानीमनन्तकालादेतदपि जवति, तद्गताः सतो

वाल्य पंचमा किरिया नस्यि । णेरडणुं जंते ! जीवेहिंतो कडकिरिया ? गोयमा ! तिकिरियावि चउ किरियावि पंचकिरियावि । णेरडयाणं जंते ! णेरडएहिंतो कडकिरिया ? गोयमा ! तिकिरियावि चउकि रियावि । एवं जाय वेमाणिएहिंतो नवरं उरालियसरीरेहिंतो जहा जीवेहिंतो । असुरकुमारेणं जंते ! जीवाण कतिकिरिए ? गोयमा ! जहेव णेरडए चत्तारि दंङ्गा तहेव असुरकुमारेवि चत्तारि दंङ्गा जा

तम । त्रिक्रियोपि चतुक्रियोपि पंचक्रियोपि । नैरयिका जदन्त । नैरयिकेभ्यः कतिक्रियाः ? गौतम । त्रिक्रिया अपि चतुक्रिया अपि । एवं यावद्द्वैमानिकेभ्यो नवरमौदारिकशरीरेभ्यो यथा जीवेभ्यः । असुरकुमारो जदन्त । जीवा रतिक्रियः ? गौतम । यथैव नैरयिकं चत्वारो द दगडास्तथैवा सुरकुमारेषु चत्वारो दगडा जगितव्याः । एवं उपयुज्य जावयितव्यम् । जीवे मनुष्ये चाक्रिय इति वक्तव्यम्, शेषा अक्रिया

किंवारे ३ शिवारे ४ इम ज लगे वैमानिक एणियेण औदारिकशरीरेने जिम जीवथो कड्ढो तिम जाणिवो । असुरकुमारेणं भते कडकिरिए । असुरकुमार हेमगवन् जीवथो केतलोक्रिया । गोयमा जहेव णेरडणुं जंते चत्तारिदङ्गा तहेव असुरकुमारेवि चत्तारि दंङ्गा भाणियव्वा । हेगौतम जि मड्ढीज नारकी चार दगडक तिमड्ढीज असुरकुमारना चारदगडक । एव उवज् जिज्जणंता जीवे मणुखेय अकिरिए वसति सेखाणं अकिरिया वुचंति । इम जपरिक्खावे पिण कड्ढो एकपात्ते जीय मनुष्य अक्रियापणे पिण कड्ढो विरतिपणां माटे । वोजाने अक्रियापणी नकड्ढो । सब्ब जीवाण उरालियसरीरेहिंतो पंचकिरिया । सर्वजीवने औदारिकशरीरेथो ५ क्रिया जुवे । णेरडयदेवेहिंतो पंचमा किरिया नवुचति एवं एकेक जीव पदे चत्तारिदङ्गा भाणि । नारकी दवता ना शरीरेणो पांचक्रिया न कहिये इम एकेक जीवपदे चार २ कहवा । एवं एत दङ्ग सयं ववन्ति सब्बे

॥ टीका

नारकैर्बध्यन्त इति आह-च मूलटीकाकारोपि-तत्र गता नारकैर्बध्यन्ते इत्यप्यनन्तकाल एव कथंचि तस्मावमानमिति, अत्रापि आह-तेतु नारकस्य ह्रीन्द्रियादीनाधिकृत्य कायिक्यादिक्रियासम्भव उच्यते-इह नारकै र्यस्मात्पूर्वजवशरीरं न व्युत्सृष्टं विवेकाज्ञावात् तद्भावश्च जवप्रत्ययात् ततो यावच्छरीरं तेन जीवेन निर्वर्तितं सततं शरीरपरिणाम सर्वथा न परित्यजति तावद्देशतोपि तं परिणामं जनमानं पूर्वज्ञावप्रज्ञापनया तस्येति व्यपदिश्यते घृतघटवत्, यथाहि-घृतपूर्णां घटो घृतेऽपगतोपि घृतघट इति व्यपदिश्यते तथा तदपि शरीरं तेन निर्वर्तितमिति तस्येति व्यपदेश मर्हति, ततस्तस्य शरीरस्य एकदशोनाख्यादिनायोन्य प्राणातिपातं करोति ततः पूर्वं निर्वर्तितशरीरजीवोपि कायिक्यादिक्रियाभि र्युज्यते तेन तस्याव्युत्सृष्टत्वात्, तत्रेयं पंचानामपि क्रियाणां ज्ञावना तत्कायस्य व्याप्रियमाणत्वा त्कायिकी कायोधिकरणमपि जवतीत्युक्तं प्राक्, तत आधिकरणकी प्राद्वेषिक्यादयस्त्वेवं-यदा तमेव शरीरैकदेशे अजिघातादिसमर्थ मन्व्य कश्चनापि प्राणातिपातोद्यतो दृष्ट्वा तस्मिन् घातेन्द्रियादौ

मनुत्पन्ने क्रोधादिकारणोऽजिघातादिसमर्थमिदं शस्त्रमिति चिन्तयन् अतीव क्रोधादिपरिणामं जनते पीडां चीत्पादयति जीविताञ्च व्यपरोपयति तदा तत्संबन्धि प्राद्वेषिक्यादिक्रियाकारणत्वात् नैगमनयाजिप्रायेण तस्यापि प्राद्वेषिकी पारितापनिकी प्राणातिपातक्रिया च यथा च नैरयिक कपटे चत्वारो दण्डका उक्ता तथा असुरकुमारादिष्वपि शेषेषु त्रयोविंशती स्थानेषु चत्वारश्चत्वारो दण्डका वक्तव्या नवरं जीवपदे मनुष्यपदेवा क्रिया इत्यादि वक्तव्य, विरतिप्रतिपत्तौ व्युत्सृष्टत्वेन तन्निमित्तक्रियाया असज्जवात् ॥ शेषा अक्रिया नोच्यन्ते विरत्यज्ञावतः स्वशरीरस्य जवान्तर गतस्याव्युत्सृष्टत्वेनावश्यक्रियासंज्ञवात्, तदेवं सामान्यतो जीवपदे एकं शेषाणि तु नैरयिकादीनि स्थानानि चतुर्विंशतिरिति, सर्वसंख्यया पंच विंशति रेकैकस्मि श्च स्थाने चत्वारो दण्डका इति सर्वसकलनया दण्डकज्ञतं, अथ कथां जीवानां कतिक्रिया इति निरूपणार्थं प्रागुक्तमेव सूत्रं पठान्ति-कश्च जते । क्रिदियातुं पन्नत्तातुं इत्यादि प्राग्वत् । एतासव क्रियाश्चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण चिन्तयति-नेरइयाण जतं । इत्यादि ॥ पाठसि

हं, सम्प्रत्याचामेव क्रियाणां मेऽजीवाश्रयेण परस्परमविनाजावित्वं चिन्तयति-जस्त्रणं गते । इत्यादि ॥ इहं कायिकी क्रिया श्रीदारिकादिज्ञाया
श्रिता प्राणातिपातनिर्वहणसमर्था प्रतिविशिष्टा परिगृह्यते अन्यथा काचन कार्शणज्ञायाश्रिता वा तत आद्यानां तिरुणां क्रियाणां परस्परं निय

णियन्ता । एवं उच्यज्जिज्ञाण जावेयन्ति । जीवे मणुरुत्थेय अकिरिए बुद्धिं सेसा अकिरिया ण बुद्धति ।
सत्त्वजीवा उरालियसरीरेहिंतो पंचकिरिया । णेरइयदेवेहिंतो पंचकिरिया ण बुद्धति । एवं एल्लोक्कजीव
पदे चत्तारिर् दंरुगा जाणियन्ता, एवं एतं दंरुगसत्तं सत्तेविय जीवादीया दंरुगा । कतिणं जंते ! किरियाल
पसत्ताल ? गोयमा ! पंचकिरिया पसत्ता, तजहा—काइया जाव पाणाइवायकिरिया । णेरइयाणं जंते !

नोच्यन्ते । सर्वजीवा श्रीदारिकशरीरात्पञ्चक्रियाः । नैरधिकदेवेभ्यः पचक्रिया नोच्यन्ते । एवमेकैकजीवपदे चत्वारस्तत्वारो दण्डका ज्ञित
व्याः । एवमेतद्दण्डकज्ञत सर्वेपि च जीवादिका दण्डकाः । कति जदन्त । क्रिया प्रज्ञताः ? गौतम । पंचक्रियाः प्रज्ञतास्तद्यथा—कायिकी या
वत्प्राणातिपातक्रिया । नैरयिकाणां जदन्त । कति क्रियाः ? गौतम । पचक्रिया स्तद्यथा—कायिकी यावत्प्राणातिपातक्रिया । एव यावद्देमानि
कानां । यस्य जदन्त । जीवस्य कायिकी क्रिया क्रियते (जवति) तस्याधिकरणिकी क्रिया क्रियते (जवति) यस्याप्यवरणकी क्रिया (जव

वि जीव, दियट्टउगा भाषि० । इम विरतिना करतो २५ दंठक ४ गुणाकरता सर्वजीवना सीदण्णक हवे । कश्चं भते क्रियाओ प० । केतली हेभंग
पन् क्रिया कहो । गोयमा पंचकिरियाओ प० तं० काःया जाव पाणाइयाइया किरिया । हेगौतम ५ क्रियाकहो ते कायिकी यावत् प्राणातिपातकी ।
णेइयाणं भते कश्चकिरियाओ प० । नारकोने हेभंगवन् केतलीक्रिया कहो । गोयमा पचकिरियाओ प० तं० । हेगौतम ५ क्रियाकहो ते करेहे । का
इया जाव पाणाइवायकिरिया एवं जाव वेसाणियाण । कायिकी यावत् प्राणातिपातकी इम जान्ते वेमानिक । जसाणं भते जीवसाकाइया किरि
या ककाइ तस्य अहिगरणिया किरिया ककाइ जसा अहिगरणिया कि० तस्यकाइया कि० । जहने हेभंगवन् जीवने कायिकीक्रिया करे ते अधिकरणकी

स्यनिधामकजावः कथमिति चे दुष्यते-कायोधिकरणमपि जवतीत्युक्ते प्राक् ततः कायस्याधिकरणत्वात् कायिकया संत्या सप्रथममधिकरणकी प्रा
धिकरणिक्यामवश्य कायिकी साच प्रतिविज्ञिष्टा कायिकी क्रिया प्रद्वेषमंतरेण न जवति ततः प्राद्वेषिक्यापि सह परस्परमविनाभावः, प्रद्वेषोपि
च कामे स्फुटलिङ्गएव धत्तकृतत्वादे स्तदविनाभाविनः प्रत्यक्षत एवोपलम्भात्, उक्तञ्च-रूक्षयतिरूक्षतो ननु वक्तव्येतिवद्व्यतः पुंनः । श्रीदारि

कतिकिरियानु पश्यतानु ? पंचकिरियानु पश्यतानु, तंजहा—काइया जाव पाणाडवायकिरिया । एवं जाव
वेमाणियाणं । जस्स जंतं ! जीवस्स काइया किरिया कज्जइ तस्स अहिगरणिया किरिया कज्जइ जस्स
अहिगरणिया किरिया कज्जइ तस्स काइया किरिया कज्जइ ? गोयमा ! जस्सणं जीवस्स काइया किरि
या कज्जइ तस्स अहिगरणिया नियमा कज्जइ, जस्साधिगरणिया किरिया कज्जइ तस्सवि काइया कि

ति) तस्य कायिकी क्रिया (जवति) गौतम । यस्य जीवस्य कायिकी क्रिया क्रियते तस्याधिकरणिकी नियमा त्क्रियते यस्याधिकरणिकी क्रि
या क्रियते तस्यापि कायिकी नियमा त्क्रियते (जवतीत्यर्थः) यस्य जदन्त । जीवस्य कायिकी क्रिया क्रियते तस्य प्राद्वेषिकी क्रिया क्रियते य
स्य प्राद्वेषिकी तस्य कायिकी क्रियते ? गौतम । एवं चैव । यस्य जदन्त । जीवस्य कायिकी क्रिया क्रियते तस्य पारितापनिकी यस्य पारिता

क्रिया करै जे अधिकरणकी क्रिया करै ते निचै कायिकी करै । गोयमा जेणं जीवस्स काइया कि० तस्स अहिगरणिया नियमा कज्जइ जस्सपुण अहिगरणि
या कि० तस्सवि काइया किरिया नियमा कज्जइ । हे गौतम जे जीव कायिकी क्रिया करै ते अधिकरणकी निचै करै जे अधिकरणकी करै ते निचै कायि
की क्रिया करै । जस्सण भंते जीवस्स काइया कि० तस्स पादांसिया कि० जस्स पादांसिया कि० तस्स काइया कि० । ज हे भगवन् जीव कायिकी क्रिया
करै त प्रद्वेषिकी करै जे प्रद्वेष करै ते कायिकी करै प्रश्न । गोयमा एवं चैव जस्सण भंते जीवस्स काइया किरिया तस्स पारियावणिया कि० जस्स पारि
यावणिया कि० तस्स काइया कि० । हे गौतम इमहीज जे निचै पूर्वलीपरे जे हे भगवन् जीवकायिकी क्रिया करै ते पारितापनकी क्रिया करै जे पारिता

नोपिदेहो प्रायवशात्परिणमत्येवं ॥ १ ॥ परितापनस्य प्राणातिपातस्य चाद्यक्रियात्रयसमवे प्यनियमः कथमिति चे दुच्यते-यद्यसौ घात्यो मृगा दिघांतकेन धनुपाक्षिप्तेन बाणादिना विष्यते तत स्तस्य परितापनं मरणं वा ज्ञवति नान्यथा ततो नियमाज्ञावः, परितापनस्य प्राणातिपातस्य च ज्ञावे पूर्वक्रियाणामवश्यंज्ञाव स्तासामज्ञावे तयो रज्ञावात् । ततोमुमर्थं परिज्ञाव्य कायिकी, श्रोत्राग्नि श्वतसृजि, क्रियाग्निः सह आधिकरणाग्नी तिसृजिः प्राद्वेषिकी ह्याज्यां सूत्रतः सम्यक् चिंतनीया । पारितापनिकीप्राणातिपातक्रिययोस्तु सूत्रं साक्षादाह-जरसनं ज्ञंते । जीवस्स पारियावणि या किरिया कज्जइ इत्यादि ॥ पारितापनिक्याः सङ्गावे प्राणातिपातक्रिया स्याद्भवति स्यान्नभवति यदा बाणाद्यसिघातेन जीवितात् व्याव्यते त दा ज्ञवति शेषकालं न ज्ञवतीत्यर्थः, यस्य पुनः प्राणातिपातक्रिया तस्य नियमा त्पारितापनमंतरेण प्राणव्यपरोपणा, संप्रति नैरयिकादिचतुर्विंश

रिया नियमा कज्जइ । जरसनं ज्ञंते ! जीवस्स काडया किरिया कज्जइ तस्स पारिसिया कज्जइ जरस्स पा दोसिया कज्जइ तस्स काडया किरिया कज्जइ ? गोयमा ! एवंचेव । जरसनं ज्ञंते ! जीवस्स काडया किरिया कज्जइ तस्स पारियावणिया किरिया कज्जइ जरस्स पारियावणिया किरिया कज्जइ तस्स काडया किरिया कज्जइ ? गोयमा ! जरसनं जीवस्स काडया किरिया कज्जइ तस्स पारियावणिया सिय कज्जइ

पनिकी तस्य कायिकी क्रिया क्रियते ? गोतम ! यस्य जीवस्य कायिकी तस्य पारितापनिकी स्यात्क्रियते स्यान्तो क्रियते यस्य पुनः पारिता

पनिकी करे ते कायिकी करे । गोयमा जरसनं जीवस्स काडया किं तस्स पारियावणिया किं सिय कज्जइ सिय णो कज्जइ । हेगोतम जेजीव कायिकी क्रियाकरे ते पारितापनिकी क्रिया किवारे करे किवारे नही । जस्स पुण पारियावणिया किं तस्स काडया नियमा कज्जइ एवं काडया नियमाकज्ज ति । जे पारितापनिकी क्रियाकरे ते निसै कायिकी क्रियाकरे इम निसै कायिकी क्रिया करे । एवं पाणाइवायकिरियाए एव अभिलाषो परोप्परं निय मा कज्जति । इम प्राणातिपातिकी क्रिया इण परे आत्तावे अनुक्रमे निसै करणरो कहिवो । जस्स आत्ताओ तिथि कज्जति तस्स उपरिज्ञाओ दोषिह

नो कज्जइ, जरस्स पुण पारियावणिया कज्जइ तस्स काडया नियमा कज्जइ । एवं पाणाइवायकिरि योपरोपणं नियमा तिनि कज्जइ । तस्स उपरिज्ञाओ दोषिह सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ तस्स प्राणिताय नियमा तिनि कज्जइ । जरसनं ज्ञंते । २ २

सिय नोकज्जइ, जस्स पुण पारियावणिया कज्जइ तस्स काइया नियमा कज्जइ । एवं पाणाइवायकिरि
यावि । एवं आदित्थानं परोप्परं नियमा तिन्नि कज्जइ । तस्स उवरिल्लानं दोन्नि सिय कज्जइ सिय नो
कज्जइ । जस्स उवरिल्लानं दास्सि कज्जइ तस्स आदित्थानं नियमा तिन्नि कज्जइ । जस्सणं भंते ! जीव
स्स पारियावणिया किरिया कज्जइ तस्स पाणाइवायकिरिया कज्जइ जस्स पाणाइवायकिरिया कज्जइ
तस्स पारियावणिया किरिया कज्जइ ? गोयमा ! जस्सणं जीवस्स पारियावणिया किरिया कज्जइ तस्स

पनिकी तस्य कायिकी नियमात्क्रियते (जवति) एवं प्राणातिपातक्रियापि । एवमादिमाः परस्परं नियमात्क्रिः क्रियन्ते तस्योपरिमे द्वे
स्यात्क्रियेते स्यान्तो क्रियेते । यस्योपरिमे द्वे (जवतः) तस्यादिमा नियमात्क्रिः क्रियन्ते । यस्य भदन्त । जीवस्य पारितापनिकी क्रिया
क्रियते तस्य प्राणातिपातिकी क्रियते यस्य प्राणातिपातक्रिया तस्य पारितापनिकी क्रियते ? गोतम । यस्य जीवस्य पारितापनिकी तस्य प्रा
णातिपातकी स्यात्क्रियते स्यान्तो क्रियते । यस्य पुनः प्राणातिपातक्रिया तस्य पारितापनिकी नियमात्क्रियते । यस्य भदन्त । नैरयिकस्य

सिय कज्जंति सिय नो कज्जंति । जे पडिलो ३ क्रियाकरै ते आगलो बेक्रिया किवारे करै किवारे नही । जस्स उवरिल्लानो दाण्ह कज्जंति तस्स आ
इत्थानो नियमा कज्जंति । जे ऊपरलो दीयक्रिया करै ते धुरलो ३ निचै करै । जस्सणं भंते जीवस्स पारियावणिया किरिया कज्जंति तस्स पाणाइवाय
किरिया कज्जंति जस्स पाणाइवाय कि० तस्स पारियावणिया कि० । जे प्राणातिपातिको करै ते पारितापनिको करै । गोयमा जस्सणं जीवस्स पारिया
वणिया कि० तस्स पाणाइवाय किरिया सियकज्जति सिय णो कज्जति । हेगोतम जे जीव पारितापनिकीक्रिया करै ते प्राणातिपातिको करै किवारे
करै किवारे नही । जस्स पुण पाणाइवाय कि० तस्स पारियावणिया किरिया नियमा कज्जइ । जे जीव प्राणातिपातिको करै ते पारितापनिकी क्रिया
निचै करै । जस्सणं भंते णेरस्यस्स काइया कि० तस्स अहिगरणिया कि० । जे हेमगवन् नारको कायिकीक्रिया करै ते अधिकरण क्रियाकरै । गोयमा

તિદંડક્રમેણ પરસ્પરમધિનાજાવં ચિંતયતિ-જસ્સણં જંતે । નેરહયસ્સ કાઙ્યા કજ્જહુ ઇત્યાદિ ॥ પ્રતીતં જાવિતત્વાત્, તદેવમેકો દયદક ઉક્તઃ, સંપ્રતિ કાલમધિકૃત્યોક્તપ્રકારેણૈવ દ્વિતીયદયદકમાહ-જં સમયં ણં જંતે । જીવસ્સ કાઙ્યા કિરિયા કજ્જહુ ત સમયં અહિગરણિયા કજ્જહુ । ઇત્યા

પાણાઙ્વાયકિરિયા સિય કજ્જહુ સિય નો કજ્જહુ, જસ્સ પુણ પાણાઙ્વાયકિરિયા કજ્જહુ તસ્સ પારિયા વણિયા કિરિયા નિયમા કજ્જહુ । જસ્સણં જંતે ! નેરહયસ્સ કાઙ્યા કિરિયા કજ્જહુ તસ્સ અધિગરણિયા કજ્જહુ ? ગોયમા ! જહેવ જીવસ્સ તહેવ નેરહયસ્સવિ । એવં જાવ નિરંતરં વેમાણિયસ્સ । જં સમયં જંતે ! જીવસ્સ કાઙ્યા કિરિયા કજ્જહુ તંસમયં અધિગરણિયા કિરિયા કજ્જહુ જં સમયં અહિગરણિયા કજ્જહુ

કાયિકી ક્રિયા તસ્યાધિકરણકીત્યાદિ ? ગૌતમ ! યથૈવ જીવસ્ય તથૈવ નેરમિકસ્યાપિ । એવં યાવન્નિરંતરં વૈમાનિકસ્ય । યસ્મિન્સમયે જદન્ત । જીવસ્ય કાયિકી તસ્મિન્સમયે આધિકરણકી યસ્મિન્સમયે આધિકરણકી તસ્મિન્સમયે કાયિકી ક્રિયા ક્રિયતે । એવં યથૈવાદિમો દયદક કસ્તથૈવ જ્ઞાતિવ્યો યાવદ્વૈમાનિક સ્યા યસ્મિન્ દેશે જદન્ત । જીવસ્ય કાયિકી ક્રિયા ક્રિયતે (સ્યાત્) તસ્મિન્ દેશે આધિકરણકી તથૈવ યા

જહેવ જીવસ્સ નેરહયસ્સવિ તહેવ માં । એવં નિરંતરં જાવ વેમાણિયસ્સવિ । જેગૌતમ જિમહોજ જીવપદનેવિપૈ કહ્મો તિમ નારકીને પિણ કહ્મિવો દમ નિરંતરપણે વૈમાનિકના દંડકલગે કહ્મિવો । જ સમણંભંતે જીવસ્સ કાઙ્યા કિં તં સમય અહિગરણિયા કિં જ સમય અહિગરણિયા કિં તં સમય કાઙ્યા કિં એવં જહેવ આહ્વાઓ દંહઓ તહેવ માણિં । જાવ વેમાણિયસ્સ । જિવે જેસમયે જીવ જેમગવન્ કાઙ્કીક્રિયા તેસમયે અધિકરણકી ક્રિયા કરે કો જે સમયે અધિકરણ કરે તે સમય કાયિકી કરે દમ જિમહોજ પહિલા આલાવાનો દયદકકહ્મો તિમહોજ સર્વ જાણિવો યાવત્ વૈમાનિકના દયદક કલગે । જ દેસેણં ભંતે જીવસ્સકાઙ્યા કિં । ત દેસેણં અહિગરણિયા કિં । જિણ દેસે જેમગવન્ જીવ કાયિકીકરે તિણદેસે અધિકરણકી કરે । ગોય મા એવં તહેવ સન્ન માં । જાવ વેમાણિયસ્સ । જેગૌતમ દસ તિમહોજ ઇત્યાદિ સર્પ પ્રશ્ન પૂઠલોપરે જાક્કી વૈમાનિકના દયદકકલગે સર્વ પાઠકરો કહિ

॥ ટીકા ॥

द्यारभ्य सर्वे पूर्वोक्तं तदवस्थं तावद्वक्तव्यं यावद्वैमानिकसूत्रं तथाचाह-एवं जहेव आइल्लुं दंडुं तहेव ज्ञाणियहो जाव वेमाणियस्स इति जाव व
माणियस्स इति ॥ समयग्रहणेनचेह सामान्यतः कालो गृह्यते नपुनः परमनिरुद्धो यथोक्तस्वरूपो नेश्वयिकः समयः परितापनस्य प्राणातिपातस्य वा
बाणादिचेपजन्यतया कायिक्याः प्रथमसमये एवासम्भवात्, एष द्वितीयो दंडकः, संप्रति द्वौ दंडकौ क्षेत्रमधिकृत्याह-जं देसणं जंते । जीवस्स
इत्यादि ॥ अत्रापि सूत्रं पूर्वोक्तं तदवस्थं तावद्वक्तव्यं यावद्वैमानिकसूत्रं तथाचाह-तहेव जाव वेमाणियस्स ॥ एपं स्तृतीयो दंडकः ॥ जं पदेसेणं
भंते । जीवस्स कायिया किरिया कज्जइ इत्यादि ॥ अतुर्थः अत्रापि सूत्रं प्रागुक्तक्रमेण तावद्वक्तव्यं यावद्वैमानिकसूत्रं तथाचाह-एव तहेव जाव
वेमाणिए इति ॥ दंडकसंकलनामाह-एवमेते इत्यादि ॥ एताश्च यथा ज्ञानावरणीयादिकर्मबन्धकारणं तथा संसारकारणमपि ज्ञानावरणीयादिकर्म
बंधस्य संसारकारणतया तद्धेतुत्वेन तासामपि संसारकारणत्वोपचारात्, तथाचाह-कइणं जंते । आजोजियालं किरियालं पनहालं ॥ आयोजयति

तं सम्यं काइया किरिया कज्जइ । एवं जहेव आइल्लुं दंडुं तहेव ज्ञाणियहो जाव वेमाणियस्स । जं
देसणं जंते ! जीवस्स काइया कज्जइ तं देसं अहिगरणिया तहेव जाव वेमाणियस्स । जं पदेसेणं जीव
स्स काइया किरिया कज्जइ तं पदेसं अहिगरणिया किरिया कज्जइ एवं तहेव जाव वेमाणियस्स एवं

वद्वैमानिकस्य । यस्मिन्प्रदेशे जीवस्य कायिकी क्रिया तस्मिन् प्रदेशे अधिकारिणी क्रिया क्रियते एवं तथैव यावद्वैमानिकस्य । एव मेते
यस्य यस्मिन् समये यस्मिन्देशे यस्मिन् प्रदेशे चत्वारो दण्डका भवन्ति । कति जदन्त । आयोजिकाः क्रियाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । पच आयो

वो । ज पएसेणं भते जीवस्स काइया किं त पएसेणं अहिगरणिया किं एवं तहेव सव्वं भां जाव वेमाणियस्स । जे प्रदेशे हेभगवन् जीव कायिकी क
रै ते प्रदेशे अधिकारिणी करै इम तिमहोज जालगे वेमानिक । एवं एते जसम जंममयं ज देस जं पदेसं एएण चत्तारिदंडगा हवन्ति । इम जे २ सम
ये जे २ देशे जे २ प्रदेशे इम ए सर्वनां चार २ जालावा कइवा । कइणं भंते आयोजियाणां किरियाणां पं । केतलौ हेभगवन् जीवने संसारसाथि जो

जीवं संसारे इत्यायोजिकाः कायिकादिकाः शेषं सर्वं सुगमं, सूत्रपाठस्तु पूर्वोक्तप्रकारेण तावद्वक्तव्यो यावत् यस्येति, यंसमयमिति यंदेशमिति, यं प्रदेशमिति, परिपूर्णां चत्वारो दंडकाः ॥ यंसमयमित्यादि ॥ कालाध्वनोर्व्याप्तावित्यधिकरणे द्वितीया, ततो यस्मिन् समये यस्मिन् देशे यस्मिन् प्र देशे इति व्याख्येयं ॥ जीवेण जंते । जं समयं काइयाए अहिगरणियाए इत्यादि ॥ अत्रापि समयग्रहणेन सामान्यतः कालो गृह्यते, अशसूत्रं सुगमं निर्वचनसूत्रे जंगत्रयी कंचिज्जीवमधिकृत्य कश्चिज्जीवो यस्मिन् समये काले क्रियानयेण स्पष्टस्तस्मिन्समये पारितापनिक्या स्पष्टः प्राणातिपातक्रिया चे त्येकोजंगः । पारितापनिक्या स्पष्टः प्राणाति पातेनास्पष्ट इति द्वितीयः, पारितापनिक्या प्राणातिपातक्रियया वा स्पष्ट इति तृतीयः, एष

एते जस्स जं समयं जं देसं जं पदेसं चत्तारि दंढगा होति । कतिणं जंते ! आनुजियानु किरियानु प० ? गोयमा ! पंच आनुजितानु किरियानु पखत्तानु, तंजहा—काइया जाव पाणाइवायकिरिया । एवं नेरइ याणं जाव वेमाणियाणं । जस्सणं जंते ! जीवस्स काइया आनुजिता किरिया अत्थि तस्स अहिगरणिया आनुजिया किरिया अत्थि जस्स अधिगरणिया आनुजिता किरिया अत्थि तस्स काइया आनुजिया

जिकाः क्रियाः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-कायिकी यावत्प्राणातिपातकी । एव नैरयिकाणां यावद्वैमानिकानाम् । यस्य प्रदन्त । जीवस्य कायिकी आयोजिता क्रियास्ति तस्याधिकरणिक्यायोजिता क्रियास्ति तस्याधिकरणिकी आयोजिता क्रियास्ति तस्य कायिकी क्रियास्ति । एवमेतेनाजिलापे न त एव चत्वारो दंडका ज्ञातव्याः । यस्य यस्मिन्समये यस्मिन् देशे यस्मिन्प्रदेशे एषं यावद्वैमानिकानाम् । जीवो प्रदन्त । यस्मिन् समये

छोने आयुजितलो कहिये ते केतलो क्रिया कहौ । गोयमा पंच आयाजिया कि० त० । हेगीतम पांच क्रियाकहौ ते कहैछे—कायियाभोजिया जाव पाणाइवायाभोजिया किरिया एव नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । कायिकी यावत् प्राणातिपातकी इम नारकीनी यावत् वैमानिकने कहौ । ज स्सणं मंते जीवस्स काइयाभोजिया किरियाअत्थि तस्स अहिगरणियाभोजिया किरिया अत्थि । जे हेमगवन् जीवने कायिकीयोजिता क्रिया छुवे ते

च तृतीयो जंगो जाणादे लक्षात्परिज्ज्ञानं चातस्य मृगादेः परितापनाद्यसंज्ञवे वेदितव्यः । यस्तु यस्मिन् समये यं जीवनधिकृत्याद्यक्रियात्रयेणा
स्पष्टः स तस्मिन् समये तमधिकृत्य नियमा त्पारितापनिक्या प्राणातिपातक्रियया वा स्पष्टः । कायिक्याद्यज्ञावे परितापनादेरज्ञावात्, तदेव सु
क्ताः क्रियाः सांप्रतं प्रकारान्तरेण क्रिया निरूपयति-कडणं जंते । इत्यादि ॥ आरंजं पृथिव्याद्युपमर्दः उक्तंच-संकप्पोसरंजो परितावकरोजवेससा

किरिया अल्पि एवं एतेणं अजिलावेणं तेचेव चत्तारि दंढगा ज्ञाणियद्धा । जरस जं समयं जं देसं जं पदेसं
जाव वेमाणियाणं । जीवेणं जंते ! जं समयं काइयाए अहिगरणियाए पाउसियाए किरियाए पुठे तं
समयं पारितावणियाए पुठे पाणाइवायकिरियाए पुठे ? गोयमा ! अल्पेगतिए जीवे एगतियाणं जीवाणं
जं समयं काइयाए अहिगरणियाए पानसियाए किरियाए पुठे । तं समयं पारियावणियाए पुठे पाणाइ

कायिक्याधिकरणिक्या प्राद्वेषिक्या क्रियया स्पष्ट स्तस्मिन्समये पारितापनिक्या स्पष्टः प्राणातिपातक्रियया स्पष्टः ? गौतम ! अस्त्येकको जी
व (एगतियाओ जीवाओति) एककाज्जीवात्, कंचिज्जीवमधिकृत्येत्यर्थः, यस्मिन्समये कायिक्याधिकरणिक्या प्राद्वेषिक्या क्रियया स्पष्ट
स्तस्मिन्समये पारितापनिक्या स्पष्टः प्राणातिपातक्रियया च स्पष्टः १ । अस्त्येकको जीव एककाज्जीवात् (कंचिज्जीवमधिकृत्य) यस्मिन्समये

हने अधिकरणिकी क्रिया हुवे । जरस अहिगरणियाओजिया कि० तरस काइयाओजिया कि० । जेहने अधिकरणकी अयोजित हुवे तेहने कायकी
हुवे । गोयमा एव एएण अभिलावेणं चत्तारि दंढगा भा० । हेगौतम इम एणं आलावे करी पूर्वलोपरे चार २ आलावा कहवा । जरस जं समयं जं देसं
पदेसं वेमाणियाणं । जेहने जे समये जे २ देशे प्रदेसं करी यावत् वेमानिकताइ । जीवेणं भते ज समय काइयाए अहिगरणियाए पाउसियाए किरि
याए पुठे तं समयं पारियावणियाए पुठे पाणाइवाय किरिया पुठे । जीवने हेभगवन् जेसमये कायिकीक्रिया अधिकरणकी प्रदेसकीक्रियाये फरसे तेसम
ये पारितापनीक्रियाये फरसे प्राणातिपातकीक्रियाये फरसे । गोयमा अल्पेगइए जीवे एगतियाओ जीवाओ जसमयं काइयाए अहिगरणियाए पाउ

વાયકિરિયાણુ પુઠે ૧ । અત્યેગતિણુ જીવે ઇગતિયાણુ જીવાણુ જં સમયં કાઢ્યાણુ અધિગરણિયાણુ પાડસિ
યાણુ કિરિયાણુ પુઠે તં સમયં પારિતાવણિયાણુ પુઠે પાળાઢવાયકિરિયાણુ અપુઠે ૨ । અત્યેગતિણુ જીવે
ઇગતિયાણુ જીવાણુ જં સમયં કાઢ્યાણુ અધિગરણિયાણુ પાડસિયાણુ કિરિયાણુ પુઠે તં સમયં પારિયાવણિ
યાણુ કિરિયાણુ અપુઠે પાળાઢવાયકિરિયાણુ અપુઠે ૩ । કતિણં જંતે ! કિરિયાણુ પચ્છાજાણુ ? ગોચમા !

કાયિકતાપિકરણિકા પ્રાદેષિકા સ્પૃષ્ણસ્પિન્ધસમયે પારિતાપનિકા સ્પૃષ્ણઃ પ્રાપ્તાતિપાતિકાઽસ્પૃષ્ણઃ ૧ । અત્યેકકો જીવો (ઇગતિયાઓ
સિ) એકં કંચિજીવમધિકત્ય યાસ્મિન્સમયે કાયિકતાપિકરણિકા પ્રાદેષિકા ક્રિયયા સ્પૃષ્ણ સ્પિન્ધસમયે પારિતાપનિકા ક્રિયયાઽસ્પૃષ્ણઃ પ્રા

થિયાણુ કિરિયાણુ પુરે તેસમય પારિયાવણિયાણુ કિરિયાણુ પુરે પાળાઢવાયકિરિયાણુ પુરે । જેગીતમ ચેતનાણુક જીવ એકસમયે ૧ જીવસૂં જેસમય કા
યિકો અધિકરણકો પ્રાપ્તકીક્રિયા કરસે તેસમયે પારિતાપનકીક્રિયા કરસે પ્રાપ્તાતિપાતિકીક્રિયા કરસે । અત્યેગદ્દ જીવે ઇગતિયાઓ જીવાઓ
જંસમય કાઢ્યાણુ અધિગરણિયાણુ પાડોસિયાણુ કિરિયાણુ પુરે તેસમય પારિયાવણિયાણુ કિરિયાણુ પુરે પાળાઢવાય કિરિયાણુ અપુરે । ચેત
નાણુકજીવ ૧ વચને મહુવચને જેસમયે કાયિકીક્રિયા અધિકરણકો પ્રાપ્તકીક્રિયા કરસે તેસમયે પારિતાપનકી ક્રિયા કરસે પણ પ્રાપ્તાતિપાતકી ન
કરસે । અત્યેગદ્દ જીવે ઇગતિયાઓ જીવાઓ જંસમય કાઢ્યાણુ અધિગરણિયાણુ પાડોસિયાણુ કિરિયાણુ પુરે તેસમય પારિયાવણિયાણુ કિરિયાણુ અ
પુરે પાળાઢવાયકિરિયાણુ અપુરે । ચેતનાણુક જીવ જીવનો અપેનાયે જેસમયે કાયિકો અધિકરણકો પ્રાપ્તકો કરસે તેસમય પારિતાપનકો નકરસે પ્રા
પ્તાતિપાતકો ક્રિયા ન કરસે । અત્યેગદ્દ જીવે ઇગતિયાઓ જીવાઓ જં સમય કાઢ્યાણુ અધિગરણિયાણુ પાડોસિયાણુ કિરિયાણુ પુરે તેસમય પારિયા
વણિયાણુ કિરિયાણુ અપુરે પાળાઢવાયકિરિયાણુ અપુરે । ચેતનાણુક જીવ ૧ જીવનો અપેનાયે જેસમયે કાયિકો અધિકરણકો પ્રાપ્તકો કરસે ।
તેસમય પારિતાપનકો ન કરસે પ્રાપ્તાતિપાતકીક્રિયા ન કરસે । અત્યેગદ્દ જીવે ઇગતિયાઓ જીવાઓ જંસમય કાઢ્યાણુ અધિગરણિયાણુ પાડોસિ

रंजो । आरंजोऽद्वयो सुधुनयाणंतुसवेसिं ॥ १ ॥ आरम्भः प्रयोजनं कारणं यस्याः सा आरम्भिकी ॥ पारिग्रहियति ॥ परिग्रहो धर्मोपकरणवर्ज्यं वस्तुस्वीकारः धर्मोपकरणमूर्च्छाव परिग्रह एव पारिग्राहिकी परिग्रहेण निर्वृत्ता वा पारिग्राहिकी ॥ मायावर्तियति ॥ माया अनाजं व सुपल क्षणत्वात् क्रोधादेरपि परिग्रहः, माया प्रत्ययं कारणं यस्याः सा मायाप्रत्यया ॥ अपञ्चक्लाणकिरियाडति ॥ अप्रत्याख्यान मनागपि विरतिपरिणामाज्ञाव स्तदेव क्रिया अप्रत्याख्यानक्रिया ॥ मिच्छादंसणवर्तियति ॥ मिथ्यादर्शनं प्रत्ययो हेतु र्यस्याः सा मिथ्यादर्शनप्रत्यया स्तासां क्रियाणां मध्ये यस्य या सम्भवति तस्य तां निरूपयति-आरंजियाणं जंते । इत्यादि ॥ अन्यतरस्सवि प्रमत्तसंजयस्स इति ॥ अत्रापि शब्दो जिनक्रमः,

पंच किरियाणं पस्सज्ञाणं, तंजहा-आरंजिया पारिग्रहिया मायावर्तिया अपञ्चक्लाणकिरिया मिच्छादंसणवर्तिया । आरंजियाणं जंते ! किरिया कस्स कज्झइ ? गोयमा ! अन्यतरस्सवि प्रमत्तसंजयस्स । पारि

णातिपातक्रियया चास्पृष्ट ३ । कति जदन्त । क्रियाः प्रज्ञप्ताः १ गौतम । पंच क्रियाः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-आरम्भिकी पारिग्रहिकी मायाप्रत्यया अप्रत्याख्यानक्रिया मिथ्यादर्शनप्रत्यया । आरम्भिकी जदन्त । क्रिया कस्य क्रियते ? गौतम । अन्यतरस्यापि प्रमत्तसंजयस्य । पारिग्रहिकी जदन्त । क्रिया कस्य क्रियते (जवति) ? गौतम । अन्यतरस्यापि संयतासंयतस्य । मायाप्रत्ययिकी जदन्त । क्रिया कस्य क्रियते (जवति) ?

याए किरियाए पुढे तंसमयं पारिवावणियाए किरियाए अपुढे पाणइवायकिरियाए अपुढे । केतलाएक जीव १ वचने बहुवचने जेसमय कायको अधि करणको प्रदेवजोक्रिया फरसै त समय पारितापनिको क्रिया न फरसै पिण प्राणातिपातको क्रिया न फरसै । कइथं भते किरियाओ पं० । केतलो हे भगवन् क्रिया कहौ । गोयमा पंचकिरिया प० तं० । हेगौतम पू क्रिया कह्या तेकहेछे । आरंभिया पारिग्रहिया मायावर्तिएवा अपञ्चक्लाणिया मिच्छादंसणवर्तिया । आरम्भिकी परिग्रहिकी मायावर्तिका अप्रत्याख्याना मिथ्यादर्शनवर्तिका । आरंभियाण भंते किरिया कस्स कज्झइ । आरम्भिको हे भगवन् क्रिया कुणकरै । गोयमा अन्यतरस्स विप्रमत्तसंजयस्स । हेगौतम अन्यतरकोइ कायं दुख प्रयोगभावे पृथिव्यादि मर्दनं अजाणक्रिया हुबे । परि

प्रमत्तसंयतस्याप्यन्यतरस्य एकतरस्य कस्यचि तप्रमादेवति कायदुःप्रयोगजावतः पृथिव्यादेरुपमर्दसम्भवात्, अपिशब्दो ऽन्येषामपस्तनगुणस्थानव
र्तिनां नियमप्रदर्शनार्थः, प्रमत्तसंयतस्याप्यारम्भिकीक्रिया जवति किं पुनः शेषाणां देशविरतिप्रवृत्तीनामिति' एवमुत्तरत्रापि यथायोग मपिश
ब्दजावना कर्त्तव्या, पारिग्राहिकी सयतासंयतस्यापि देशविरतस्यापीत्यर्थः, तस्यापि परिग्रहधारणात् । मायाप्रत्यया अप्रमत्तसंयतस्यापि कथ
मितिचे दुच्यते-प्रवचनोक्ताहप्रच्छादनार्थं वल्लीकरणस मुद्देशादिषु अप्रत्याख्यानक्रिया अन्यतरस्याप्यप्रत्याख्याननिः अन्यतरदपि न किंचिदपीत्य
र्थः, यो न प्रत्याख्याति तस्येति ज्ञावः, मिथ्यादर्शनक्रिया अन्यतरस्यापि सूत्रोक्तमेकमप्यक्षरं वा रोचयमानेत्यर्थः, मिथ्यादृष्टे जवति एताएव

गहियाणं जंते ! किरिया कस्स कज्झइ ? गोयमा ! अन्नयरस्सवि संजतासंजतस्स । मायावत्तियाणं
जंते ! किरिया कस्स कज्झइ ? गोयमा ! अन्नयरस्सवि अपमत्तसंजयस्स । अपचक्खाणकिरियाणं जंते !
कस्स कज्झइ ? गोयमा ! अन्नयरस्सवि अपचक्खाणिस्स । मिच्छादंसणवत्तियाणं किरिया कस्स कज्झइ

गौतम । अन्यतरस्यापि अप्रमत्तसंयतस्य । अप्रत्याख्यानक्रिया जदन्त । कस्य क्रियते ? गौतम । अन्यतरस्याऽप्रत्याख्याननिः । मिथ्यादर्शन
प्रत्यया क्रिया कस्य क्रियते ? गौतम । अन्यतरस्यापि मिथ्यादृष्टिनिः । नैरयिकाणां जदन्त । कति क्रियाः ? गौतम । पंच क्रियाः प्रज्ञप्तास्त

गहियाणं भते किरिया कस्स कज्झइ । हिवे परिग्रहको हेभगवन् क्रिया कुणकरे । गोयमा अन्नयरस्सवि संजयस्स मायावत्तियाणं भंते किरिया कस्स
कज्झइ । हेगौतम कोइ देशविरति आवकने परिग्रह धरिवाथको हुवे मायावत्तिकीक्रिया हेभगवन् कुणकरे । गोयमा अन्नयरस्सवि अपमत्तसयतस्स
अपचक्खाणिया किरियाणं भंते वास्स कज्झइ । हेगौतम अनेरोकोइ प्रमत्तसाधु तेहनेहुवे अप्रत्याख्याननी क्रिया हेभगवन् कुणकरे । गोयमा अन्नयरस्सवि
अपचक्खाणियस्स मिच्छादंसणवत्तियाणं भंते किरिया कस्सकज्झइ । हेगौतम अनेरो कोइ प्रमादी साधु प्रमादवसे अप्रत्याख्यान करतोकरे मिथ्यादर्शनव
त्तिको हेभगवन्कु णकरे । गोयमा अन्नयरस्सवि मिच्छादंसणस्स खेरइयाणं भते कज्झकिरियाणो पं० । हेगौतम अनेरोकोइ मिथ्यादृष्टिने हुवे सस्यक्

क्रिया श्रुतिर्विशतिदंडकक्रमेण निरूपयति-नेरइयाणं जंतै । इत्यादि ॥ सुगमं । सम्प्रत्याशा क्रियाणां परस्परमविनाभावं चिन्तयति-यस्यारम्भिकी क्रिया तस्य पारिग्रहिकी स्या द्रवति स्या न जवति प्रमत्तसंयतस्य न जवति शेषस्य जवतीत्यर्थः । तथा यस्यारम्भिकी क्रिया तस्य मायाप्रत्यया नियमा द्रवति यस्य मायाप्रत्यया तस्यारम्भिकी क्रिया स्या द्रवति स्या न जवति, प्रमत्तसंयतस्य देशविरतस्य च न जवति शेषस्याऽविरतिसस्य गृह्यादेर्जवतीतिजावः, यस्य पुनरप्रत्याख्यानक्रिया तस्यारम्भिकी नियमात् अप्रत्याख्यानानोऽवश्यमारंजसम्भवात्, एवं निध्यादर्शनप्रत्ययया

१ गोयमा ! अन्नयरस्सवि मिच्छादंसणस्स । णेरइयाणं जंतै ! कति किरियानु पस्सत्तानु ? गोयमा ! पंचकिरियानु पस्सत्तानु, तंजहा-आरंभिया जाव मिच्छादंसणवत्तिया । एवं जाव वेमाणियाणं । जस्स णं जंतै ! जीवस्स आरंभिया किरिया कज्जइ तस्स पारिग्गहिया किरिया कज्जइ जस्स पारिग्गहिया कज्जइ तस्स आरंभिया किरिया कज्जइ ? गोयमा ! जस्सणं जीवस्स आरंभिया किरिया कज्जइ तस्स

यथा-आरम्भिकी यावन्निध्यादर्शनप्रत्यया । एवं यावद्द्वैमानिकानाम् । यस्य जदन्त । जीवस्यारम्भिकी क्रिया क्रियते तस्य पारिग्रहिकी क्रिया क्रियते यस्य पारिग्रहिकी तस्यारम्भिकी क्रिया क्रियते ? गौतम । यस्य जीवस्यारम्भिकी क्रिया तस्य पारिग्रहिकी क्रिया स्यात्क्रियते स्यान्नो क्रियते, यस्य पुनः पारिग्रहिकी क्रियते तस्यारम्भिकी नियमा त्क्रियते । यस्य जदन्त । जीवस्यारम्भिकी क्रिया क्रियते तस्य मायाप्रत्यया क्रि-

ने अभावै नारक्कोने हेभगवन् केतलौक्रियाकहौ । गोयमा पंचकिरिया तं० । हेगौतम ५ क्रिया कहौ । आरंभिया जाव मिच्छादंसणवत्तिया एवं जाव वे माणियाणं । आरम्भिकी यावत् निध्यादर्शनवर्तिकी इम जांलगे कहिवो । जस्सणं भते जीवस्स आरंभिया किरिया कज्जइ । जे हेभगवन् जीव आरम्भिकी क्रियाकरै । तस्स पारिग्गहिया कि० जस्स पारिग्गहिया कि० । ते पारिग्रहिकी करै जे पारिग्रहिकी क्रियाकरै । गोयमा जस्सणं जीवस्स आरंभिया कि० तस्स पारिग्गहिया किरिया क० सिय कज्जइ सिय नोक्कज्जइ । हेगौतम जे जीवने आरम्भिकी करै ते पारिग्रहिकी क्रिया किवारे करै किवारे नकरै । जस्स

પિ સહાયિનાજાઓ જાવજીયઃ તથાદિ ઘસ્યારમ્ભિકી ક્રિયા તસ્ય મિષ્યાદર્શનપ્રત્યયા સ્યા ડ્રવતિ સ્યા ન જવતિ મિષ્યાદૃષ્ટે ભવતિ શોપસા ન ભવ તીત્પર્ણ, યસ્ય તુ મિષ્યાદર્શનક્રિયા તસ્ય નિયમાદારમ્ભિકી મિષ્યાદૃષ્ટે રવિરતત્વેનાવદ્યમારભસભવાત્, તદેવ ગારમ્ભિકી ક્રિયા પારિગ્યાદિ

પારિગ્યાહિયા કિરિયા સિય કજ્ઞઙ સિય નો કજ્ઞઙ । જસસ પુણ પારિગ્યાહિયા કજ્ઞઙ તસસ ચારંજિયા કિરિયા નિયમા કજ્ઞઙ । જસસણં જંતે ! જીવસસ ચારંજિયા કિરિયા કજ્ઞઙ તસસ માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્ઞઙ ? ગોયમા ! જસસણં જીવસસ ચારંજિયા કિરિયા કજ્ઞઙ તસસ માયાવત્તિયા કિરિયા નિયમા કજ્ઞઙ જસસ પુણ માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્ઞઙ તસસ ચારંજિયા કિરિયા સિય કજ્ઞઙ સિય નોકજ્ઞઙ । જસસણં જંતે ! જીવસસ ચારંજિયા કિરિયા કજ્ઞઙ તસસ પચચ્ચકાણકિરિયા કજ્ઞઙ પુચ્છા, ગોયમા ! જસસ

યા ક્રિયતે ૧.ગોતમ । યસ્ય જીવસ્યારમ્ભિકી ક્રિયા તસ્ય માયાપ્રત્યયિકી નિયમાત્ક્રિયતે યસ્ય પુનર્ભાયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા તસ્યારમ્ભિકી ક્રિયા સ્પાત્ક્રિયતે સ્વાત્તો ક્રિયતે । યસ્ય જદન્ત । જીવસ્યારમ્ભિકી ક્રિયા તસ્યાપ્રત્યાચ્ચાનક્રિયા ક્રિયતે પુચ્છા, ગોતમ । યસ્ય જીવસ્યારમ્ભિકી ત

યં ભંતે જીવસસ આરંભિયા કિરિયા તસસ અપચક્ષાણિયા કિરિયા પુચ્છા । જ હેમગવન્ પોવને આરંભિકીક્રિયા તેહને આત્વાચ્ચાનકો કરે તે પ્રથ । ગોયમા જસસ જીવસસ આરંભિયા ક્રિ. તસસ અપચક્ષાણિયા કિરિયા સિય કજ્ઞઙ સિય નો કજ્ઞઙ । હગોતમ જે જીવ આરંભિકી ક્રિયાકરે તે આત્વા ચ્ચાનકો ક્રિયા કરે કિવારે કરે નિવારે ન કરે । જસસ પુણ અપચક્ષાણિયા ક્રિ. તસસ આરંભિયા કિરિયા નિયમા કજ્ઞઙ । જેહ વલો અપ્રત્યાચ્ચાનકી કરે તેનિયે આરંભકા કરે । ણય મિષ્યાદર્શનવત્તિયાણવિ સમ ણય પરિગ્યાહિયાણવિ તિદ્ધિ ચપરિજ્ઞાહં સમ ચારેચ્ચા । ૬મ મિષ્યાદર્શનવર્તિકો સાથે પિણ જાણવો ૬મ પરિચ્છત્તોસાથે પિણ ૬મદ્વીજ જાણવો ૬મ ૨ કપરિલો ક્રિયાસાથે ૨૪ દચ્છમે કહવો । જસસ માયાવત્તિયા ક્રિ. તસસ ચપરિજ્ઞાઓ દોવિ સિય ક. સિય નોક. । જે માયાવત્તિકી ક્રિયા કારંછે તે ચપરિલો વેક્રિયા કરે કિવારે કરે કિવારે નહી । જસસ ચપરિજ્ઞાઓ દો કજ્ઞઙ તસસ મા

क्यादिभिः श्रुतसृजि रूपरितनीभिः क्रियाभिः सह परस्परमविनाशवेन चिंतितं एवं पारिग्रहिकी तिसृजि मायाप्रत्यया द्वाभ्यामप्रत्याख्यानक्रिया एकया मिथ्यादर्शनप्रत्ययया चिन्तनीया, तथावाह-एवं पारिग्रहिक्यावि तिहिं उवरिल्लाहिं समं संचारेयत्वा इत्यादि ॥ सुगमं, जावनीयाः सुप्रतीतत्वात्, अमुमेवार्थं चतुर्विंशतिदंशकक्रमेण निरूपयति-नैरइयस्स आइल्लानं चत्तारि इत्यादि ॥ नैरयिकाद्युत्कर्षतो प्यविरतचस्यग्दृष्टिगुणस्थानकं याव न परतः ततो नैरयिकाणा माद्या श्रुतस्सः क्रियाः परस्परमविनाशाविन्यो मिथ्यादर्शनक्रिया प्राति स्याद्वादः तमेवाह-जस्स स्या

जीवरस्स अप्पारंजिया कज्जइ तस्स अप्पचक्खाणकिरिया सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ ; जस्स पुण अप्पचक्खाणकिरिया तस्स अप्पारंजिया नियमा कज्जइ । एवं मिच्छादंसणवत्तियाएवि समं । एवं पारिग्रहिक्यावि तिहिवि उवरिल्लाहिं समं संचारेयत्वा । जस्स मायावत्तिया किरिया कज्जइ तस्स उवरिल्लानं दोवि सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ जस्स उवरिल्लियानं दो कज्जइ तस्स मायावत्तिया नियमा कज्जइ, जस्स अप्पच

स्याप्रत्याख्यानक्रिया स्यात्क्रियते स्यान्नो क्रियते, यस्य पुनरप्रत्याख्यानक्रिया तस्यारम्भिकी नियमात्क्रियते । एवं मिथ्यादर्शनप्रत्यययापि समम् । एवं पारिग्रहिक्यापि त्रिजिरूपरितनीभिः समं संचारयितव्या । यस्य मायाप्रत्यया क्रिया क्रियते तस्योपरितन्यौ द्वे अपि स्यात्क्रियेते स्यान्नो क्रियेते । यस्योपरितन्यौ द्वे क्रियेते तस्य मायाप्रत्यया नियमात्क्रियते, यस्य पुनरप्रत्याख्यानक्रिया तस्य मिथ्यादर्शनप्रत्यया

यावतिया नियमा कज्जइ । जे जपरिली वेक्कियाकरै ते निच्चय मायावत्तिकी क्रियाकरै । जस्स अप्पचक्खाणिया कि० तस्स मिच्छादंसणवत्तिया किरिया सियक० सियनो० । जे अप्रत्याख्यानकीक्रिया करेछै, ते मिथ्यादर्शनवत्तिकी क्रियाकरै किवारे करै किवारे नही । जस्स पुण मिच्छादंसणवत्तिया कि० तस्स अप्पचक्खाणिया किरिया नियमा कज्जति । वली जे मिथ्यादर्शनको क्रियाकरै ते अप्रत्याख्यानकी क्रिया निच्चै करै । येरइयस्स आइल्लियाओ चत्तारिपरोप्पर नियमा कज्जति । नारको पहिलो ४ क्रिया निच्चयकरै । जस्सएवाओ चत्तारिकज्जइ तस्स मिच्छादंसणवत्तिया भवणाए । जे ए ४ क्रि

ते चत्तारि इत्यादि ॥ मिथ्यादृष्टिर् मिथ्यादर्शनक्रिया ज्ञवति ज्ञेयस्य न ज्ञवतीति ज्ञावः, यस्य पुनर् मिथ्यादर्शनक्रिया तस्याद्या श्रुतस्यो नियमा
 मिथ्यादर्शने सत्यारत्निकादीनां भवद्वयं ज्ञावात्, एवं तावद्भक्त्यं याव तत्तनितकुमारस्य पृथिव्यादीनां चतुरिन्द्रियपर्यवसानानां पञ्चक्रियाः
 परस्परमविनाज्ञाविन्यो यत्कृत्याः, पृथिव्यादीनां मिथ्यादर्शनक्रियाया अप्यवश्यं ज्ञावात्, तिर्यक्पञ्चेन्द्रियस्याद्या स्तिस्ति. परस्परमविनाज्ञातादे

स्काणकिरिया कज्जइ तस्स मिच्छादंसणवत्तिरिया किरिया सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ, जस्स पुण मिच्छा
 दंसणवत्तिरिया किरिया कज्जइ तस्स अप्पञ्चस्काणकिरिया नियमा कज्जइ । णेरइयस्स आदिसिंहात्तं चत्तारि
 परोप्परा नियमा कज्जइ जस्स एतात्तं चत्तारि कज्जइ तस्स मिच्छादंसणवत्तिरिया किरिया जइज्जइ जस्स
 पुण मिच्छादंसणवत्तिरिया किरिया कज्जइ तस्स एता चत्तारि नियमा कज्जइ । एवं जाव थणियकुमारस्स
 पुढविकाइयस्स जाव चउरिंदियस्स पंचवि परोप्परं नियमा कज्जइ । पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स आइ

क्रिया स्थातिक्रियते स्यान्नो क्रियते, यस्य पुनर्मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया तस्याप्रत्याख्यानक्रिया नियमातिक्रियते । नैरयिकस्यादिमाश्रुतसः
 परस्परं नियमातिक्रियन्ते यस्यैताश्चतस्रो नियमातिक्रियन्ते तस्य मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया ज्ञाव्या, यस्य पुनर्मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया तस्यैता
 श्रुतस्यो नियमातिक्रियन्ते । एवं यावत्तनितकुमारस्य । पृथिवीकायिकस्य यावच्चतुरिन्द्रियस्य यंचापि परस्परं नियमातिक्रियन्ते । पञ्चेन्द्रिय

यांकरे तेहने मिथ्यादर्शनवत्तिकी क्रियाकरे । जस्स पुण मिच्छादंसणवत्तिरिया कि० तस्स एयाओ चत्तारि नियमा कज्जति एवं जाव थणियकुमारस्स । ते
 वल्लो मिथ्यादर्शनवत्तिकी करेछे तेहने ए चार निचै क्रिया हुवे इम जालगे स्तनितकुमार तांलगे कहिवो । पुढविकाइयस्स जाव चउरिंदियस्स पंचवि
 परोप्परं नियमा कज्जति । पृथिवीकायिकी मांडो चौरिन्द्रियलगे ५ क्रिया परंपराये नियमकरो कहिवो । पंचिदिय तिरिक्खजोणियस्स आइसिंहात्तं
 तिणवि परोप्परं नियमा कज्जति । पञ्चेन्द्रिय तिर्यक्चयीनियाने पहिणी २ क्रिया परंपराये नियमकरो कहिवो । जस्स एयाओ कज्जइ तस्स चउरिंदिय

शविरतिं यावदासा मवश्यंजावात्, उत्तराभ्यां तु ह्याभ्यां स्याद्वाढः, तमेवदर्शयति-जरस एयाउ कज्जांति इत्यादि ॥ देशविरतस्य न जवतः। शेषस्य जवत इति ज्ञावः, यस्य पुन रुपरितन्यौ द्वे क्रिये तस्याद्या स्तिस्त्रो नियमा इवति उपरितन्यौ हि क्रिये अप्रत्याख्यानक्रिया मिथ्यादर्शनप्रत्यया च तत्राप्रत्याख्यानक्रिया अविरतिसम्यग्दृष्टिभावमिथ्यादर्शनक्रिया मिथ्यादृष्टे राद्या श्वतस्त्रो देशविरति यावत् अत उपरितन्यो ज्ञावे वश्यमाद्य नां तिसृणां ज्ञावः, समप्रत्यप्रत्याख्यानक्रियाया मिथ्यादर्शनक्रियाया स्तिर्गन्धेन्द्रियस्य परस्परमविनानावं चितयति-जरस अपचक्खाणकिरिया

६. ह्लियाउ तित्तिवि परोप्परं नियमा कज्जांति । जरस एताउ कज्जांति तरस उवरिह्लियाउ दी नडज्जांति, ज स्स उवरिह्लियाउ दोस्सि कज्जांति तरस एताउ तित्ति नियमा कज्जांति, जरस अपचक्खाणकिरिया तरस मिच्छादंसणवत्तिया सिय कज्जाइ सिय नो कज्जाइ, जरस पुण मिच्छादंसणवत्तिया किरिया कज्जाइ तरस

तिर्यग्योनिकस्याद्यास्तिस्त्रोपि परस्परं नियमात्क्रियन्ते' यस्येता क्रियन्ते तस्योपरितन्यौ द्वे क्रिये ज्ञाज्ये, यस्योपरितन्यौ द्वे क्रियेते तस्येतास्तिस्त्रो नियमात्क्रियन्ते, यस्याप्रत्याख्यानक्रिया तस्य मिथ्यादर्शनप्रत्यया स्यात्क्रियते स्यान्नो क्रियते, यस्य पुनर्मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया तस्याप्रत्या ख्यानक्रिया नियमात्क्रियते । मनुष्यस्य यथा जीवस्य । वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकस्य यथा नैरयिकस्य । यस्मिन्समये जदन्त । जीवस्यार

दोषि भयणाए । जे ए क्रियाकरे तेहने जपरलो २ क्रियानी भजना कहवी । जरस उवरिह्लिया दीणि कज्जांति तरस एयाओ तिणवि नियमा कज्जाति । जे जपरलो २ क्रियाकरे तेहने ए ३ निश्चय करे । जरस अपचक्खाणिए किरिए कज्जाइ तरस मिच्छादंसणवत्तिया किरिया सियक० सिय नीक० । ज अ प्रत्याख्यानी क्रियाकरे ते मिथ्यादर्शनवत्तिकी क्रियाकरे किवारे करे किवारे नही । जरस पुण मिच्छादंसणवत्तिया कि० तरस अपचक्खाणिवा नियमा क० । जे वलो मिथ्यादर्शनवत्तिकी क्रिया ते अप्रत्याख्यानको निश्चय करे । मणसरस जहा जीवरस वाणमंतर जाइसिय बेमाणिए जहा येरइवरस । मनुष्यने आलावे जीवपदनीपरे कहिवो वानव्यन्तर ज्योतिषी वैमानिक नारकीनीपरे कहिवो । जसमएण भते जीवरस आरभिया कि० तसमयं परि

इत्यादि ॥ ज्ञावितं, मनुष्ये यथा जीवपदे तथा वक्तव्यं, अन्तरज्योतिर्वैमानिकानां यथा नैरयिकस्य एवमेव एको दण्डकः ॥ एवमेव ज सन-
 न जन्ते । जीवस्ते त्यादिको द्वितीयः, जं देवन्नमित्यादिकस्तृतीयः, जपएसन्नमित्यादिक अतुर्यः, अथ पट्कायाः प्राणातिपातादिक्रियाहेतव
 एव भवन्ति किंवा तद्विरमणहेतवोपीति पृच्छति-अत्यिणं भन्त । इत्यादि ॥ सर्वत्र क्रियते कर्म कर्त्तरि प्रयोगः, ततो भवतीति द्रष्टव्यं प्राणाति
 पातादिविरमणविषयाश्च पट्कायादयः प्रागेव ज्ञाविता इति न भूयो ज्ञाव्यन्ते विरतिश्च प्राणातिपातादीनां आयासृपापर्येतानां जीवपदे मनुष्य

अपचरकाणकिरिया नियमा कज्जइ । मणुस्सस्स जहा जीवस्स वाणमंतरजोडसियवेमाणियस्स जहा णेरइ
 यस्स । जं समयं जते ! जीवस्स आरंजिया किरिया कज्जइ तं समयं पारिग्गहिया किरिया कज्जइ । एयं
 एते जस्स जं समयं जं देसं जं पदेसेणय चत्तारि दंङ्गा नेयत्ता । जहा णेरइयाणं तहा सच्चदेवाणं नेयत्तं
 वेमाणियाणं । अत्यिणं जन्ते ! जीवाणं पाणाइवायवेरमणे कज्जइ ? हन्ता अत्यि । कम्हिणं जन्ते ! जीवाणं

भिन्की क्रिया क्रियते तस्मिन्समये पारिग्रहिकी क्रिया क्रियते एवमेव यस्य यस्मिन्समये यस्मिन्देसो यस्मिन्प्रदेशो च चत्वारो दण्डका ज्ञात
 व्याः । यथा नैरयिकाणां तथा सर्वदेवानाम् ज्ञातव्यम् यावद्वैमानिकानाम् । अस्ति भदन्त । जीवानां प्राणातिपातविरमणं क्रियते ? हन्ता
 स्ति । कस्मिन् भदन्त ! जीवानां प्राणातिपातविरमणं क्रियते ? गौतम । षट्सु जीवनिकायेषु । अस्ति भदन्त । नैरयिकाणां प्राणातिपातवि

गहिया कि० । जे समय हेमगवन् जीव आरभोक्रियाकरै ते समय पारिग्रहकी क्रियाकरै । एवं एते ज समयं ज देस पदेसं एए चत्तारिदंङ्गा भा० ।
 हम ए जेसमये जेदेशे जे प्रदेशे करी सर्व ४ दण्डक कहिवा । जहा णेरइयाणं तहा सच्चदेवाणं भा० । जिस नारकीनो परे तिसं सर्व देवताने कहियो ।
 जाव वेमाणियाणं । जानगे वैमानिक । अत्यिणं भन्ते जीवाणं पाणाइवाय वेरमणे कज्जइ । छे हेमगवन् जीव प्राणातिपातिकी विरमणक्रिया करै । हं
 ता गौयमा अत्यि । हां गौतम छे । कम्हिण भन्ते जीवाण पाणाइवायवरमणे कज्जइ । जिस हेमगवन् जीव प्राणातिपातकी विरमण करै । गौयमा कसु

पदे च वक्तव्या शेषेषु तु स्थानेषु नायमर्थः समर्थ इति वक्तव्यं तेषां प्रवप्रत्ययतः सर्वविरत्यसम्भवात् । मिथ्यादर्शनविरमणविषयधित्वायां सर्वद्व्येष्टिति उपलक्षणमेतत् सर्वपर्यायेष्टापि अन्यथा एकस्मिन् द्रव्ये पर्यायेवा मिथ्यात्वज्ञावे मिथ्यादर्शनविरमणासम्भवात् सूत्रोक्तस्यैक स्याप्यरोचना दक्षरस्य प्रवति नरः । मिथ्यादृष्टिर्हि सूत्रं हिनप्रमाणं जिनाभिहित । सितिवचनात्, मिथ्यादर्शनशून्यविरमण च एकेन्द्रियविकलेन्द्रियवर्जेषु शेषेषु स्थानेषु एकेन्द्रियादिषु तु न प्रवति कस्मादिति चे दुष्यते-पृथिव्यादिषु उभयाज्ञावोपुढवाइएसु इतिवचनात्, हीन्द्रियादीनां तु यद्यपि कर

पाणाइवायवेरमणे कज्जइ ? गोयमा ! तसु जीवनिक्काएसु । अत्थिणं जंते ! नेरइयाणं पाणाइवायवेरमणे कज्जइ ? गोयमा ! णो इण्ठे समठे । एवं जाव वेमाणियाणं नवरं मणुस्साणं जहा जीवाणं । एवं मुसा वाएणं जाव मायामोसेणं । जीवरस्स य मणुस्सस्स य सेसाणं णो इण्ठे समठे, णवरं अदिन्नादाणे गहण

रमणं क्रियते ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः । एवं यावद्वैमानिकानाम् । नवरं मनुष्याणां यथा जीवानाम् । एवं मृषावादेन यावन्मायामृपात्वे न । जीवस्य च मनुष्यस्य च शेषाणां नायमर्थः समर्थः, नवरमदत्तादाने ग्रहणधारिणीयेषु द्रव्येषु भक्षुनरूपेषु वा रूपसङ्गतेषु वा द्रव्येषु शो

जीवनिक्काएसु । हेगौतम छ जीव निक्कायेकसो करै । अत्थिण भते नेरइयाणं पाणाइवायवेरमणे कज्जइ । हिंवे हेभगवन् नारकी प्राणातिपात वेरमण करै । गोयमा णोइण्ठे समठे एवं जाव वेमाणियाणं नवरं मणुस्साणं जहा जीवाणं एवं मुसावाएणं जाव मायामोसेणं जीवरस्स मणुस्स भा० । हेगौतम नहो एअर्थ समर्थ इम विमानवासी लगे कहिवो ए विशेष मनुष्यने आलावो जीवपट्ठनी परे कहिवो इम सृषावाट्ठयी मांडी सृषाकगे कहिवो मनुष्यपणं जीवपट्ठनी परे कहिवो । सेसाणं णो इण्ठे समठे णवरं अदिन्नादाणे गहणधारिणीजेसु दब्बेसु भेज्जुणक्खेसुवा रुवसङ्गएसुवा दब्बेसु सेसाणं सज्जेसु दब्बेसु । याकते ते एअर्थ समर्थनहो इम कहिवो एविशेष पर अदत्तादानने ग्रहणधारणीक द्रव्ययो योग्यहुवे भेज्जनयकी रूपमनोहरादिकने दे खीने सर्व द्रव्ययो कहिवो शेषने सर्वद्रव्ययो कहिवो । अत्थिण भते जीवाणं मिक्कादसणसज्ज वेरमणे कज्जइ । छे हेभगवन् जीव मिथ्यादर्शनशून्य वेरमण

आपयोऽस्मावस्थायां केषांचि त्सासादनसम्यक्त्वं ज्ञवति तथापि तन्मिथ्यात्वाज्जिमुत्थानां तत्प्रतिकूलानां मतस्तोषामपि मिथ्यादर्शनशल्यविरमणप्रति-
वेचः । आह-अत्यिणं ज्ञते । जीवाणं मिच्छादंसणसल्लवेरमणे कज्जइ इत्यादि ॥ अथ प्राणातिपातविरतस्य कर्मबंधो ज्ञवति किं वा नेति उच्यते-
ज्ञवत्यपि न ज्ञवत्यपि, तथाच एतदेव प्रश्नसूत्रपूर्वकमाह-पाणाइवायविरएण ज्ञते । जीवे इत्यादि ॥ सुगमं बहुवचनेपि प्रश्नसूत्रं सुगमं निर्वचनसू-

धारणिज्जेसु दव्वेसु मेज्जणरूवेसु वा रूवसहगसेसु वा दव्वेसु सेसाणं दव्वेसु सव्वेसु । अत्यिणं ज्ञते ! जीवाणं
मिच्छादंसणसल्लवेरमणे कज्जइ ? हंता अत्यि । कम्हिणं ज्ञते ! जीवाणं मिच्छादंसणसल्लवेरमणे कज्जइ ?
गोयमा ! सव्वदव्वेसु । एवं नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं नवरं एगिदियविगलेंदियाणं णो इण्ठे समठे ।
पाणाइवायविरएणं ज्ञते ! जीवे कइकम्मपगळीत्तं बंधइ ? गोयमा ! सत्तविहबन्धएवा अत्थविहबन्धएवा

पाणां सर्वेषु द्रव्येषु । अस्ति जीवानां ज्ञदन्त । मिथ्यादर्शनशल्यविरमणं कियते ? हन्तास्ति । कस्मिन् ज्ञदन्त । जीवानां मिथ्यादर्शनशल्यविर-
मणं कियते ? गौतम । सर्वद्रव्येषु । एवं नेरयिकाणां यावद्वैमानिकानां नवरं एकेंद्रियविकलेन्द्रियाणां नायमर्थः समर्थः । प्राणातिपातविर-
तो ज्ञदन्त । जीवः कृतिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति ? गौतम । सप्तविधबन्धकोवाऽष्टविधबन्धको वा षड्विधबन्धको वा एकविधबन्धकोवाऽव

क्रियाकरे । इता गोयमा अत्यि कम्हिणं ज्ञते जीवाणं मिच्छादंसणसल्ल वेरमणे कज्जइ । हागौतमके किम हेभगवन् जीव मिथ्यादर्शनशल्य वेरमण
करे । गोयमा सव्वेसु दव्वेसु एवं नेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । हेगौतम सर्वद्रव्यको इमं नारकोषीमांडो यावत् वैमानिकको । नवरं एगिंदिय विग
लेदिया नोइण्ठेसमठे । एविशेष एकोद्वियने विकलोद्वियने आलावे' पअर्थं समर्थं नहो इमं कहिवो । पाणाइवाय वेरमणेणं ज्ञते जीवे कइकम्मपगळीओ ब
धइ । प्राणातिपात विरमणना जीव केतलो कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सत्तविहबन्धएवा अत्थवि० छव्विह० एगवि० अबधएवा एवं मणुस्सेवि भा० । हे
गौतम ७ विधबाधे ८ विध ६ विध १ विधबाधे नवाधे इमं मनुष्यने पिण कहिवो । पाणाइवाय वेरमणेणं ज्ञते जीवा कइकम्मपगळीओ बध्नाति । प्राणा

त्रे सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च । इह प्रमत्ताऽप्रमत्ताऽपूर्वकरणानिवृत्तवादरसम्परायाः सप्तविधबन्धकाः प्रमत्ता अप्रमत्ता
 आयुर्वधकाले ऽष्टविधबन्धका आयुषोपि बन्धनात्, आयुर्वधश्च कदाचित्क इति कदाचित् सर्वकालं न लज्यतेपि, प्रमत्ताश्चाप्रमत्ताश्च सदैव बहु
 त्वेन लज्यन्ते अनिवृत्तिबादराश्च कदाचि न प्रवन्त्यपि, विरहस्यापि तेषामागमे प्रतिपादनात्, एकविधबन्धका उपशान्तमोहः क्षीणमोहः सयो

बन्धिविहबन्धएवा एगविहबन्धएवा अबन्धएवा । एवं मणुस्सेवि ज्ञाणियव्वे । पाणातिवायविरयाणं जन्ते !
 जीवा कइकम्मपयस्सीत्तं बन्धन्ति ? गोयमा ! सव्वेवि ताव होज्ज सत्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा ये १ ।
 अहवा सत्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य अठविहबन्धए य २ । अहवा सत्तविहबन्धगा य एगविहबन्ध
 धगा य अठविह बन्धगा य ३ । अहवा सत्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य बन्धिविहबन्धए य ४ । अहवा

बन्धको वा । एवं मनुष्योपि ज्ञाणितव्यः । पाणातिपातविरता नृदन्त । जीवाः कति कर्मप्रकृती वेधन्ति ? गौतम ! सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तवि
 धबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च १ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च २ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाष्टविधब
 न्धकाश्च ३ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च पञ्चविधबन्धकाश्च ४ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च पञ्चविधबन्धकाश्च ५ । अथ

तिपात बेरमण जीवने हेभगवन् केतलो कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सव्वेविताव होज्जा । हेगौतम सर्व कर्मप्रकृतिबाधे । सत्तविहबन्धगाय अठविहबन्ध
 गाय । निवृत्ति गुणठाणे आकविना ७ बाधे अप्रमत्त प्रमत्त अपूर्वकरण ८ बाधे [१] मिथ्यात्व ७ । ८ [२] सासादन ७ । ८ [३] मित्र ७ [४] अ
 विरति ७ । ८ [५] देशविरति ७ । ८ [६] प्रमत्त ७ । ८ [७] अप्रमत्त ७ । ८ [८] निवृत्ति ७ [९] अनिवृत्ति ७ [१०] सूक्ष्म ६ [११] उपशान्त
 १ [१२] क्षीणमोहनो १ [१३] सयोगी १ [१४] अयोगी ० । एगविहबन्धगाय अहवा सत्तविहबन्धगाय एगविह बन्धगाय अठविहबन्ध २ । उपशां
 ते क्षीणमोहे सयोगी इहां १ बाधे अथवा ७ बाधे एक अथवा आठबाधे । अहवा सत्तविहबन्ध ० एगविहबन्ध ० अठविह बन्ध ० ३ । अथवा बहुवचने ७ विध

गिकेवलिन स्तत्र उपशान्तमोहाः क्षीणमोहाश्च कदापि लज्जते कदापि न लज्जते, तेषां संतरस्यापि सम्भवात्, सयोगिकेवलिनस्तु सदा प्राप्यते
 अन्योन्यजावेन तेषामव्यवच्छेदात्, ततः सप्तविधबन्धका ए विधबन्धकाश्च व्यवस्थिता इत्यष्टविधबन्धकाद्यजावे एको प्रज्ञः, अथवा सप्तविधबन्ध
 का बहव एकविधबन्धका बहव एकोष्टविधबन्धक इति द्विः यः, अष्टविधबन्धकानां तृतीयः, षड्विधबन्धका अपि कदापि लज्जते कदापि न
 उत्कर्षतः परमासविरहाभावात्, यदापि लज्जते तदापि जघ पदे एको द्वीवा उत्कर्षपदे ऽष्टोत्तरशतं ततोष्टविधबन्धकजेदाभावे षड्विधबन्ध
 कपदेनापि द्वौ जंगौ, अबन्धका अयोगिकेवलिन स्तपि कदापि दयाप्यते कदापि न तेषामप्युत्कर्षतः परमासविरहाभावात्, यदाप्यवाप्यते तदा

सप्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य छविहबन्धगा य ५ । अहवा सप्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य
 अष्टबन्धगेय ६ । अहवा सप्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य अष्टबन्धगा य ७ । अहवा सप्तविहबन्धगा य
 एगविहबन्धगा य अष्टविहबन्धगे य छविहबन्धगा य ९ । अहवा सप्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य अष्ट

वा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाबन्धकश्च ६ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाबन्धकाश्च ७ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धका
 श्चाष्टविधबन्धकश्च षड्विधबन्धकश्च १ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकश्च षड्विधबन्धकाश्च २ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविध

बांधे १ विध ८ विध । अहवा सप्तविहबन्ध एगविहबन्ध छविहबन्धगाय ४ । बहुबन्धने ७ बांधे एकविध ६ विध । अहवा सप्तविहबन्ध एगविहबन्ध छवि
 हबन्धगाय ५ । अथवा ७ विध बन्धक एकविध ६ विध । अहवा सप्तविहबन्ध एगविहबन्ध अबन्धेय ६ । अथवा ७ विध एकविध अबन्धक अहवा सप्त
 विहबन्ध एगविहबन्ध अबन्धगाय ७ । अथवा ७ विध १ विध अबन्धक । अहवा सप्तविहबन्ध एगविहबन्ध अष्टविहबन्ध छविहबन्धेय १० । अथवा ७ विध
 एकविध ८ विध ६ विध । अहवा सप्तविहबन्ध एगविहबन्ध अष्टविहबन्ध छविहबन्धेय । अथवा ७ विधबांधे एकविध ८ विध ६ विध बांधे । अहवा स
 प्तविहबन्ध एगविहबन्ध अष्टविहबन्ध छविहबन्धेय । अथवा ७ विधबांधे एकविध ८ विध ६ विधबन्धक । अहवा सप्तविहबन्ध एगविहबन्ध अष्टविहबन्ध

पि जघन्यपदे एको द्वौवा उत्कर्षतो एाधिकं ज्ञातं , ततोष्टविधबन्धकपदाज्ञावे अबन्धकपदेनापि द्वौ जंगी तदेव मेक आद्योजङ्ग एकसंयोगे च य
 ङिति सप्तजङ्गाः, इदानीं द्विकसंयोगे भंगा दर्श्यते-तत्र सप्तविधबन्धका एकविधबन्धकाश्चा वस्थिता उजयेषामपि सदा बहुत्वे लज्यमानत्वात्,
 ततो ष्टविधबन्धकपदे षड्विधबन्धकपदे च प्रत्येकमेकवचन मित्येको जङ्ग , अष्टविधबन्धकपदे एकवचनं षट्विधबन्धकपदे बहुवचन मिति द्विती

विहबन्धगे य छविहबन्धगा य २ । अहवा सप्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य अष्टविहबन्धगा य छविहबन्धगा य ३ । अहवा सप्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य अष्टविहबन्धगा य छविहबन्धगा य ४ । अहवा सप्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य अष्टविहबन्धगा य अवधएय १ । अहवा सप्तविहबन्धगा य ए

बन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकश्च ३ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकाश्च ४ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्चाबन्धकश्च १ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्चाबन्धकाश्च २ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्चाबन्धकश्च ३ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाष्टविधबन्धकाश्चावधकाश्च ४ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकाश्चावधकश्च १ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकाश्चाबन्धकाश्च २ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चैक

विहबन्ध २ । अथवा ७ विध एकविध ८ विध ६ विध । अहवा सप्तविह ब० एगविहब० अष्टविहब० छविहबन्धएय ३ । अथवा ७ विध एकविध ८ विध ६ विध । अहवा सप्तविहब० एगविहब० अष्टविह छविहबन्ध ४ । अथवा सप्तविध १ विध ८ विध ६ विध । अहवा सप्तविहब० एगविहब० अष्टब० छविहब० अवधएय १ । अथवा ७ विध एकविध ८ विध ६ विध अवन्धक १ । अहवा सप्तविहब० एगविह अष्टविह अवधगाय ४ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध अवन्धक २ । अहवा सप्तविहब० एगविहब० अष्टविहबन्धएय ३ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध बन्धक । सप्तविहबन्धगाय एगविहब० अष्टविहब० अवधगाय ४ । ७ विध एकविध ८ विध अवन्धक । अहवा सप्तविह एगविह छविहब० अवधएय १ । अथवा ७ विध १ विध ६ विध अ

एतौ द्वौ मंगावष्टविधबंधकपदस्यैकवचनेन लब्धौ । एतावेव द्वौ मङ्गौ बहुवचनेनेति चत्वारः ; एवमेव चत्वारो मंगा अष्टविधबन्धकाबंधक

गविहबंधगा य अष्टविहबंधगु य अबंधगाय २ । अहवा सप्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य अष्टविह
बंधगाय अबंधगुय ३ । अहवा सप्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य अबंधगा य ४ ।
अहवा सप्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य षविहबंधगु य अबंधगु य ५ । अहवा सप्तविहबंधगा य
एगविहबंधगा य षविहबंधगे य अबंधगा य ६ । अहवा सप्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य षविह

विधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकश्च ३ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकाश्च ४ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैक
विधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकश्च १ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकाश्च
२ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकश्च ३ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंध
कश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकाश्च ४ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकश्च ५ । अथवा सप्तविधबंध

बन्धक । अहवा सप्तविहबंध एगविहबंध ऋविहबंध अबंधगाय २ । अथवा ७ विध १ विध ६ विध अबन्धक २ । अहवा सप्तविहबंध एगविहबंध अबंधगु
य ३ । अथवा ७ विध १ विध ६ विध अबन्धक ३ । अहवा सप्तविहबंधगाय ३ । अथवा सप्तविधबंधक । एगविहबंध ऋविहबंध अबंधगाय ४ । १ वि
ध ६ विध अबन्धक । अहवा सप्तविहबंधगाय एगविहबंध अष्टविहबंधगुय ऋविहबंधगुय अबंधगुय । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध अबंधक
अहवा सप्तविहबंधगाय एगविह अष्टविह ऋविह अबंधगाय २ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध अबन्धक । अहवा सप्तविहबंधगाय एगविह
अष्टविह ऋविह बंधगुय अबंधगाय २ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध अबन्धक २ । अहवा सप्तविह बंध एगविह अष्टविह ऋविहबंधगुय अ
बंधगाय ३ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध अबन्धक । अहवा सप्तविह बंध एगविह अष्टविह ऋविहबंधगुय अबंधगाय ४ । अथवा ७ विध १ वि

पदाज्यामेव चत्वारः, षड्विधबन्धकाबन्धकपदाज्या मिति । सर्वसंख्यया द्विकसंयोगे द्वादश भंगाः । त्रयाणां सप्तविधबन्धकषड्विधबन्धकाबन्धक-
रूपाणां पदानां संयोगे प्रत्येकमेकवचनबहुवचनान्या मष्टौ जङ्गाः सर्वसङ्कलनया सप्तविंशतिजंगाः, अत्रापर आह-ननु विरतस्य कथं वधी नहि

बंधगे य एबंधए य ३ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य ळविहबंधगा य एबंधगा य ४ ।
अहवा सत्तविहबंधगा य । एगविहबंधगा य अठविहबंधए य ळविहबंधए य एबंधए य ५ । अहवा
सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य अठविहबंधए य ळविहबंधए य एबंधगा य २ । अहवा सत्तविह
बंधगा य एगविहबंधगा य अठविहबंधए य ळविहबंधगा य एबंधएय ३ । अहवा सत्तविहबंधगा य
एगविहबंधगा य ८ अठविहबंधए य ळविहबंधगा य एबंधगा य ४ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगवि
हबंधगा य अठविहबंधगा य ळविहबंधए य एबंधए य ५ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा
य अठविहबंधगा य ळविहबंधए य एबंधगाय ६ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य अठवि

काश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबन्धकश्च ६ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबन्ध-
कश्च ७ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबन्धकाश्च ८ । एवमेतेऽष्टौ जङ्गाः सर्वेपि एते मेलिताः

ष ८ वि० ६ वि० अबन्धक । अहवा सत्तविह एगविह अठविह ळविह अबंधएय ५ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विधबन्धक, पिण अबन्धक ५ ।
अहवा सत्तविह एगविह अठविह ळविह अबंधएय ६ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध अबन्धक । अहवा सत्तविह एगविह अठविह ळविह अबंधएय ७ ।
अथवा ७ विध १ विध ८ वि० ६ वि० अबन्धक ७ । अहवा सत्तविह एगविह अठविह ळविह अबंधगाय ८ । अथवा ७ विध १ विध ८ वि
ध ६ विध अबन्धक ८ । एवं एते अष्टभगा सत्त्वे मेलिता सत्तावीसं भंगा भवन्ति एवं मणुस्साणवि. एतेचेअ सत्तावीसंभंगा भा० । इअ ए ८ भाङ्गा सव

विरति बंधहेतु ज्ञेयति यदि पुन विरतिरपि बंधहेतुः स्या ततो निर्मोक्षप्रसंग उपायाज्ञावात्, उच्यते-नविरति बंधहेतुः किंतु विरतस्य ये क
षाययोगा स्ते बन्धकारणं तथाहि-सामाधिकच्छेदोपस्थापनपरिहारविशुद्धिकप्रविसंयमेषु कषायाः सत्प्रत्यक्षरूपा उदयप्राप्ताः सन्ति योगा यतो
विरतस्यापि देवायुष्मादीनां गुणप्रकृतीनां तत्प्रत्ययो बन्धः, यथा च प्राणातिपातविरतस्य सप्तविंशतिजंगा उक्ताः तथा मृषावादविरतस्य याव
न्मायामृषाविरतस्य मिथ्यादर्शनशून्यविरतिमधिकृत्य सूत्रमाह-मिच्छादसणसहविरणं जते । इत्यादि ॥ सुगम नवरं सप्तविपजन्धकत्वमष्टविधब
न्धकत्वं षड्विधबन्धकत्वमेकविधबन्धकत्वमबन्धकत्वं च मिथ्यादर्शनशून्याविरते रविरतिसम्यग्दृष्टे शरण्यायोगिकैर्वातनं यावद्भावात्, नैरयि

हबन्धगा य छविहबन्धगा य अबंधगु य ७ । अहवा सत्तविहबन्धगा य एगविहबन्धगा य अष्टविहबन्ध
गाय छविहबन्धगा य अबंधगा य ८ । एवं एते अष्टजंगा सत्तवि मेलिया सत्तावीसं जंगा जवन्ति । एवं
मणुस्सावि एवचेव सत्तावीसं जंगा जाणियह्वा । एवं मुसावायविरयस्स जाव मायामोसविरयस्स य जीवस्स
य मणुस्सस्स य । मिच्छादसणसहविरणं जते ! जीवे कइकम्मपगळीनं बंधइ ? गोयमा ! सत्तविहबन्धगु

सप्तविंशति जङ्गा जवन्ति । एवं मनुष्या अपि । एवंचेव सप्तविंशतिजङ्गा जणितव्याः । एवं मृषावादविरतस्य यावन्मायामृषाविरतस्य च जी
वस्य च मनुष्यस्य च । मिथ्यादर्शनशून्यविरतो जदन्त । जीवः कति कर्मप्रकृती बंधाति ? गोतम । सप्तविपबन्धकोवाष्टविधबन्धको वा षड्वि

मिथ्या २७ भागायाव इमं मनुष्यपदे पिण जाणिया एहो ज २७ भागा कहिया । एवं मुसावाय विरयस्स जाव मायामोसविरयस्स जीवस्सय मणुस्ससाय
इमं मृषावाद वेरमण्णो यावत् मायामृषालो जीवशब्द मनुष्येने आलावे सर्वं काहवा । मिच्छादसणसह विरणं भंते जीवे कइकम्म पगळोओ यधति ।
मिथ्यादर्शनशून्य विरतिजोव हेमगवन् कंतली कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सत्तविहबन्धगु अष्टविह छविह एगवि० वं० । हेगोतम ७ विध ८ विध ६ वि
ध १ विध बाधे । मिच्छादसणसह विरणं भंते येरइए कइकम्मपगळोओ बंधति । मिथ्यादर्शनशून्य विरति नारओ हेमगवन् कोतली कर्मप्रकृति बाधे ।

दीक्षा ।

कादिचतुर्विंशतिदण्डकचित्तायां मनुष्यवर्जेषु शेषेषु सर्वेष्वपि स्थानेषु सप्तविधबन्धकत्वसप्तविधबन्धकत्वं वा न षड्विधबन्धकत्वादिशेषप्रतिपत्त्य
सम्भवात्, मनुष्यपदे च यथा जीवपदे तथा वक्तव्यं मनुष्येषु सर्वजावसंज्ञवात्, बहुवचने नैतद्विषयं सूत्रमाह-मिच्छादंसणसल्लविरयाणं जंते ।
जीवा इत्यादि ॥ अत्रापि ते एव पूर्वोक्ताः सप्तविंशतिजंगा, नैरयिकपदे जङ्गविकं, तत्र सर्वेषु तावद्भवेयुः सप्तविधबन्धका इत्येको भंगः, अ

वा अष्टविहवंधए वा षड्विहवंधए वा एगविहवंधए वा अवंधए वा । मिच्छादंसणसल्लविरएणं जंते ! ने
रइए कइकम्मपगणीउ वंधइ ? गोयमा ! सत्तविहवंधए वा अष्टविहवंधए वा जाव पंचिंदियतिरिक्कजी
णिए मणुस्से जहा जीवे । वाणसंतरजोइसियवेमाणिए जहा नेरइए । मिच्छादंसणसल्लविरयाणं जंते !
जीवा कइकम्मपगणीउ वंधंति ? गोयमा ! तेचेव सत्तावीसं जंगा जाणियह्वा । मिच्छादंसणसल्लविरयाणं

धबन्धको वा एकविधबन्धकोवाऽवधकोवा । मिथ्यादर्शनशल्यविरतो जदन्त । नैरयिकः कतिकर्मप्रकृती वंघ्नाति ? गौतम । सप्तविधबन्धकोवाऽपि
विधबन्धकोवा यावत्पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिको मनुष्यो यथा जीवः । वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिको यथा नैरयिकः । मिथ्यादर्शनशल्यविरता ज
दन्त । जीवाः कतिकर्मप्रकृती वंघ्नन्ति ? गौतम । तेचैव सप्तविंशतिर्जङ्गा जणितव्याः । मिथ्यादर्शनशल्यविरता जदन्त । नैरयिकाः कतिकर्म

गोयमा सत्तविह वध अष्टविह वंध जाव पंचिंदियतिरिक्कजाणिय मणुस्सेण जहा जीवे वाणसंतर जोइसिय वेमाणिए जहा नेरइए । हेगौतम ७ पिए
८ वांधे इम जांलगे पञ्चेन्द्रिय तिर्यच्चनो आलावी लगे कहवा मनुष्यने आलावा जीवपदनीपरे वानव्यन्तर ज्योतिषी वैमानिक ए सर्व नारकीपरे कहि
वा । मिच्छादंसणसल्लेणं विरएणं भंते जीवा कइकम्मपगणीओ वधति । मिथ्यादर्शनशल्य विरति हेमगवन् जीव केतलो कर्मप्रकृति वाधे । गोयमा तेचेव
सत्तावीस भंगा भा० । हेगौतम तिमहीज पूर्वरीते २७ भङ्गा कहिवा । मिच्छादंसणसल्ल विरएणं भंते नेरइया कइकम्मपगणीओ व० । मिथ्यादर्शनशल्य
विरति नारकी हेमगवन् केतलो कर्मप्रकृति वाधे । गोयमा सव्वेवि तावहीज्जा । हेगौतम ए सर्व पाछलीपरे । सत्तविहवधगेवा अहवा सत्तविह अहमि

यं च यदेकोप्यष्टविधबन्धको न लज्यते तदा भवति यदा पुनरेकोप्यष्टविधबन्धको लज्यते तदायं द्वितीयो जंगः, सप्तविधबन्धकाश्च अष्टविधबन्धकाश्च यदा पुनरष्टविधबन्धकाश्च नवविधबन्धकाश्च एवं अङ्गविक्रमं तावद्वाच्यं यावद्द्वैमानिकमूर्धं, नवरं मनुष्यपदे सप्तविंशतिजंगका यथा जीवपदे इति, अणारम्भिकादीनां क्रियाणां मध्ये का क्रिया प्राणातिपातविरतस्येति चिंतयति-पाणा इवायविरयस्सणं जंते । इत्यादि ॥ आरम्भिकी क्रिया स्याद्भवति प्रमत्तसयतस्य जवति ओषसा न जवतीतिजावः, पारिग्रहिकी निषेध्या सर्वथा परिग्रहा निवृत्तत्वात्, अन्यथा सम्यक्प्राणातिपातविरत्यनुपपत्तेर्भावात्प्रत्यया स्याद्भवति स्या न जवति अप्रमत्तस्यापि हि कदाचिदप्रवचनमा

जंते ! जेरइयाणं कइकम्मपगळीलु वंधंति ? गोयमा ! सखेवि ताव होज्ज सत्तविहवंधगा य अहवा सत्त-
विहवंधगा य अठविहवंधगे य । अहवा सत्तविहवंधगा य अठविहवंधगा य । एवं जाव वेमाणिया-
नवरं मणुस्साणं जहा जीवाणं । पाणाइवायविरयस्सणं जंते ! जीवस्स किं अपारंजिया किरिया कज्जइ जाव

प्रकृतीर्बध्नन्ति ? गौतम । सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबन्धकाश्चाथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च एवं यावद्द्वैमानिका नवरं मनुष्याणां यथा जीवानाम् । प्राणातिपातविरतस्य जदन्त । जीवस्य किमारम्भिकी, क्रिया क्रियते यावन्निष्पदादर्श

हवंधवा एवं जाव वेमाणिया नवरं मणुस्साणं जहा जीवाणं । ७ विधवांश्चै अथवा ७ विध ८ अथवा ७ विध ८ वांश्चै इमं यावत् वैमानिकलगे परं ए-
विशेष मनुष्यने आलावे जीवपदनीपरे कहिवा । पाणाइवायविरयणं भंते जीवे किं आरभिया किरिया कज्जइ जाव किं भिच्छादसणवत्तिया किं । प्रा-
णातिपात विरति हेमगवन् सूं जीव आरम्भिकी क्रियाकरे यावत् भिच्छादसणवत्तिकी क्रियाकरे । गोयमा पाणाइवायविरयस्स जीवस्स आरंभिया
किरिया सियकज्जइ सिय नोकज्जइ । हेगौतम प्राणातिपात विरतिजीव आरंभिकीक्रिया किवारे करे किवारे नही । पाणाइवायविरयस्सणं भंते जी-
वस्स पारिग्रहिया किं कं । प्राणातिपातविरति हेमगवन् जीव परिग्रहिकी क्रियाकरे । गोयमा षोडशे समझे । हेगौतम नही एअर्थं समर्थं । पाण

लिन्यरक्षार्थं प्रवति शेषकालं तु न प्रवति अप्रत्याख्यानक्रिया मिथ्यादर्शनप्रत्यया च सर्वथा निषेध्यते तदज्ञावे प्राणातिपातविरत्ययोगात्, प्राणातिपातविरतेश्च द्वे पदे तद्यथा-जीवो मनुष्यश्च, तत्र यथा सामान्यतो जीवमधिकृत्योक्तं तथा मनुष्यमधिकृत्य वक्तव्यं तथाचाह-एवं पाणाड

मिच्छादंसणवत्तिया किरिया कज्जड ? गोयमा ! पाणाडवायविरयस्स जीवस्स प्पारंजिया किरिया सिय कज्जड सिय नोकज्जड । पाणाडवायविरयस्सणं जंते ! जीवस्स पारिग्गहिया किरिया कज्जड ? गोयमा ! णो इण्ठे समठे । पाणाडवायविरयस्सणं जंते ! जीवस्स मायावत्तिया किरिया कज्जड ? गोयमा ! सिय कज्जड सिय नो कज्जड । पाणाडवायविरयस्सणं जंते ! जीवस्स अप्पचक्काणवत्तिया किरिया कज्जड ? गो

नप्रत्यया क्रिया क्रियते ? गौतम । प्राणातिपातविरतस्य जीवस्यारम्भिकी क्रिया स्यात्क्रियते स्यान्नो क्रियते । प्राणातिपातविरतस्य जदन्त । जीवस्य पारिग्रहिकी क्रिया क्रियते ? गौतम । नायमर्थं समर्थ । प्राणातिपातविरतस्य जदन्त । जीवस्य मायाप्रत्यया क्रिया क्रियते ? गौतम । स्यात्क्रियते स्यान्नो क्रियते । प्राणातिपातविरतस्य जदन्त । जीवस्याप्रत्याख्यानक्रिया क्रियते ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । मिथ्यादर्शनप्रत्ययायाः पृच्छा, गौतम । नायमर्थः समर्थ । एवं प्राणातिपातविरतस्य मनुष्यस्यापि । एवं यावन्मायामृषाविरतस्य जीवस्य

इवायविरयस्सणं भते जीवस्स मायावत्तिया किं । प्राणातिपातविरति हेमगवन् जीव मायावर्त्तिकौ क्रियाकरै । गोयमा सियक० सियनोहेगौतक० । म किंवारे करै किंवारे नकरै । पाणाडवाय विरयस्सणं भते जीवस्स अप्पचक्काणिया किं । प्राणातिपातविरति हेमगवन् जीव अप्रत्याख्यानीक्रिया करै । गोयमा णो इण्ठे समठे । हेगौतम एअर्थं समर्थं नहो । मिच्छादंसणवत्तियाए पृच्छा । मिथ्यादर्शनवर्त्तिकौनो प्रश्न । गोयमा णोइण्ठेसमठे । हेगौतम एअर्थं समर्थं नहो । एवं पाणाडवाय विरयस्स मणुस्सस्सवि एवं जाव मायामोसविरयस्स जीवस्सय मणुस्सस्सय । इम प्राणातिपात विरति जीवने क ह्यो तिम मनुष्यने आलावे कहिंनो इन यावत् मायामृशानो पाठ जीवने आलावे मनुष्यने आलावे प्रश्नोत्तरकरो नहवो । मिच्छादंसणसल्लविरयस्सण म

यावद्विरयस्स मणुस्सस्स वि इति ॥ एवं तावद्वक्तव्यं याव नानामुनाविरतस्य जीवस्य मनुष्यस्य च मिथ्यादर्शनशून्यविरतिमधिकृत्य सूत्रं-मिच्छादं सणसल्लविरयस्सणं जते । जीवस्स इत्यादि ॥ आरंभिकी स्या ज्ञवति स्या न जवति प्रसक्तसयतस्य जयति शेषस्य न जवतीति ज्ञावार्थः, पारिय हिक्की देशविरति याव ज्ञवति मायाप्रत्ययाप्यनिवृत्तिवादरसम्परायं याव ज्ञाविनी परतो न जवति अप्रत्याख्यानक्रिया प्यविरतिसम्यग्दृष्टि या व न परतः, तत एताअपि क्रिया अधिकृत्य सिय कज्जइ सिय नोकज्जइ इति वक्तव्य, तथाचाह-एवं जाव अपचक्खाणकिरिया इति ॥ मिथ्यादर्शनप्रत्यया पुन निषेध्या मिथ्यादर्शनविरतस्य तस्या असम्भवात्, चतुर्विंशतिदंडकचिन्ताया नैरयिकादीनां स्तानितकुमारपर्यवसानानां चतस्रः कि

यमा ! णो इण्ठे समठे । मिच्छादंसणवत्तियाए पुच्छा, गोयमा ! णो इण्ठे समठे । एवं पाणाडवाय विरयस्स मणुस्सस्सवि । एवं जाव मायामोसविरयस्स जीवस्स मणुस्सस्सय । मिच्छादंसणसल्लविरयस्सणं जते ! जीवस्स किं आरंभिया किरिया कज्जइ जाव मिच्छादंसणवत्तिया किरिया कज्जइ ? गोयमा ! मिच्छादंसणसल्लविरयस्स जीवस्स आरंभिया सिय कज्जइ सिय नोकज्जइ । एवं जाव अपचक्खाणकिरिया ।

मनुष्यस्य च । मिथ्यादर्शनशून्यविरतस्य जदन्त । जीवस्य किमारंभिकी क्रिया क्रियते यावन्मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया क्रियते ? गौतम । मिथ्यादर्शनशून्यविरतस्य जीवस्यारंभिकी स्यात्क्रियते स्यान्नो क्रियते । एवं यावदप्रत्याख्यानक्रिया । मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया नो क्रियते ।

ते जीवस्य किं आरंभिया कि० । मिथ्यादर्शनशून्यविरति हेमगवन् जीव आरंभिकी क्रियाकरै । जाय मिच्छादंसणवत्तिया कि० । यावत् मिथ्यादर्शनवर्तिका करे ए प्रश्न । गोयमा मिच्छादंसणसल्लविरयस्य जीवस्य आरंभियाकिरिया सिय कज्जइ सिय नोकज्जइ । हेगौतम मिथ्यादर्शनशून्यविरति जीव आरंभिकी क्रिया करै किवारे करै किवारे नही । एव जाव अपचक्खाणकिरिया किरिया मिच्छादंसणवत्तिया किरिया न कज्जइ । इम यावत् अप्रत्याख्यानकी क्रियान्तरी कदिको मिथ्यादर्शनवार्तकी क्रियाकरै नही । मिच्छादंसणसल्लविरतिस्य भते शेरइयस्स किं आरंभिया कि० क० । मिथ्यादर्शनशून्य

या वक्तव्या मिथ्यादर्शनप्रत्यया निषेध्याः तिर्यक्पञ्चेंद्रियस्याद्या स्तिस्रः क्रिया नियमतो वक्तव्या अप्रत्याख्यानक्रिया प्राज्या, देशविरतस्य न ज-

मिच्छादंसणवर्तिया किरिया नो कज्जइ । मिच्छादंसणसत्त्वविरयस्सणं जंते ! णेरइयस्स किं झारंजिया कि
रिया कज्जइ जाव मिच्छादंसणवर्तिया किरिया कज्जइ ? गोयमा ! झारंजिया किरिया कज्जइ जाव झप
चुरकाणकिरियावि कज्जइ । मिच्छादंसणवर्तिया किरिया नो कज्जइ एवं जाव थणियकुमारस्स । मिच्छा
दंसणसत्त्वविरयस्सणं जंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स एवमेव पुच्छा , गोयमा ! झारंजिया किरिया
कज्जइ झपचुरकाणकिरिया सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ , मिच्छादंसणवर्तिया किरिया न कज्जइ मणुस्सस्स

मिथ्यादर्शनशत्यविरतस्य नदन्त । नैरयिकस्य किमारम्भिकी क्रिया क्रियते यावन्मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया क्रियते ? गौतम । आरम्भिकी
क्रिया क्रियते यावदप्रत्याख्यानक्रियापि । मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया नो क्रियते एवं यावत्स्तनितकुमारस्य । मिथ्यादर्शनशत्यविरतस्य नद
न्त । पञ्चेंद्रियतियंयोनिकस्यैवमेव पृच्छा , गौतम । आरम्भिकी क्रिया क्रियते अप्रत्याख्यानक्रिया स्यात्क्रियते स्यान्नो क्रियते, मिथ्यादर्शनप्र
त्यया नक्रियते । मनुष्यस्य यथा जीवस्य । वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकस्य यथा नैरयिकस्य । एतासां नदन्त । आरम्भिकी (प्रवृत्ति) याव

विरति हेमगवन् नारुको आरम्भो क्रियाकरे । मिच्छादंसणवर्तिया कि० क० । जीव मिथ्यादर्शनवर्तिको क्रियाकरे । गोयमा आरम्भिया किरिया
जाव अपचक्खाणिया कि० । हेगौतम आरम्भिकी करे यावत् अप्रत्याख्यानो क्रियाकरे । मिच्छादंसणवर्तिया कि० एवं जाव थणियकुमारस्स । मिथ्यादर्श
नवर्तिको पिण करे इम यावत् स्तनितकुमारजगे कइवो । मिच्छादंसणसत्त्वविरयस्सणं भते पचिंदियतिरिक्खजोणियस्स एवं पुच्छा । मिथ्यादर्शनशत्य
विरति हेमगवन् पञ्चेंद्रिय तिर्यच्चयोनिकेही क्रिया करे ए प्रश्न । गोयमा आरम्भिया किरिया क० जाव मायावर्तिया कि० क० । हेगौतम आरम्भिकी क्रि
या करे यावत् मायावर्तिकी क्रियाकरे । अपचक्खाण किरिया सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ । अने अप्रत्याख्यानकोक्रिया किवारे करे किवारे नही ।

वति शेषस्य प्रवर्तित्यर्थः, मिथ्यादर्शनप्रत्यया निषेधा मनुष्यस्य यथा सामान्यतो जीवस्य व्यंतरादीनां यथा नैरयिकस्य, सम्यग्ज्ञानमेवार्थं ज्ञेयत्वा
दीनां क्रियाणां परस्परमल्पबहुत्वमाह-एवमिति प्रते । इत्यादि ॥ सर्वस्तोका मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया मिथ्यादृष्टिना मेव ज्ञावात्, ततो ऽप्रत्या
ख्यानक्रिया विशेषाधिका अविरतिसम्यग्दृष्टिना मिथ्यादृष्टिना च ज्ञावात्, ताज्योपि पारिग्रहिक्या विशेषाधिकाः देशविरतानां पूर्वेषां च ज्ञा

जहा जीवस्स । वाणमंतरजोइसियवेमाणियस्स जहा णेरडयस्स । एतासिणं जंते ! श्रारजियाणं जाव मि
च्छादंसणवत्तियाण य कयरे कयरेहिंतो श्रप्पावा ४ ? गोयमा ! सल्लत्थोवात्त मिच्छादंसणवत्तियात्त किरि
यात्त श्रपचस्काणकिरियात्त विसं०, पारिग्गहियात्त विसंसाहियात्त, श्रारंजियात्त किरियात्त विसंसाहियात्त

मिथ्यादर्शनप्रत्ययाना क्रियाणां (मध्ये) कतमाः कतमाज्योऽल्पावा ४ ? गौतम ! सर्वस्तोका मिथ्यादर्शनप्रत्यया क्रिया । अप्रत्याख्यानक्रि
या विशेषाधिका, पारिग्रहिणी विशेषाधिका, आरम्भिकी क्रिया विशेषाधिका, सायाप्रत्यया विशेषाधिका ॥ इति श्रीरामचन्द्रगणि शिष्य

मिच्छादंसणवत्तिया किरिया यच्छा । मिथ्यादर्शनवर्तिका क्रियाकरे । मनुष्याज्जहा जीवस्स वाणमंतर जोइसिय वेमाणिया जहा णेरडया । मनुष्यने
प्रत्य जीवपटनोपरे जाणिवी वानञ्जत्तर ज्योतिषो वेमानिक किम नारकोनोपरं जाणिया । एतासिणं गते आरंभियाम् जाव मिच्छादंसणवत्तियाणय
कयरे २ हिंतो श्रप्पावा ४ । एहने हेमगवन् आरंभिकीक्रियावात्ताने यावत् मिथ्यादर्शनवर्तिकावात्ताने माडोमाडि जोतां किट्ठां २ धी विशेषाधिक । गो
यमा सल्लत्थोवा मिच्छादंसणवत्तिया किरियाओ अपचस्काणियाओ वि० पारिग्गहियाओ वि० आरंभियाओ कि० सायावत्तियाओ वि० । हेनोतम स
वंधो थोडा मिथ्यादर्शनवर्तिका क्रियाना धणो तेइथी अप्रत्याख्यानकीक्रियाना धणो विशेषाधिक तेइथी पारिग्रहकीक्रियाना विशेषाधिक तेइथी आ
रंभकीक्रियाना विशेषाधिक तेइथी सायावर्तिका विशेषाधिक ॥ पणत्थाए किरियापयं सम्मत्त ॥ इति प्रज्ञापना भगवतीनूचनो २२ सो क्रियापद स

वात्, आरम्भिका विशेषाधिकाः प्रसक्तसंयतानां पूर्वेषां च ज्ञावात्, ताभ्योपि मायाप्रत्यया विशेषाधिकाः अप्रसक्तसंयतानामपि ज्ञावात् ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां प्रज्ञापनाटीकायां द्वाविंशतितमं पदं समाप्तं ॥ २२ ॥ तदेवमुक्तं द्वाविंशतितमं पदं उस्मति त्रयो विंशतितममारच्यते-अस्यचाय मज्जिचस्वन्ध इहानन्तरपदे नारकादिगतिपरिणामानां जीवानां प्राणातिपातादिक्रियाविशेष श्रित्तितः उस्मति पुनः कर्मबन्धादिपरिणामविशेष श्रित्तित्यते, तत्रचेय अधिकारद्वाराया-कइपयडो इत्यादि ॥ कतिप्रकृतयो जवन्तीत्यादि प्रथमोधिकारः, तथा क थ केन प्रकारेण ताः प्रकृती बंधातीति द्वितीयः, कतिजिः स्थानै बंधातीति तृतीयः, कतिप्रकृती वेदयते इति चतुर्थः, तस्य कर्मणः कतिविधो नुजागः पंचमः, तत्र प्रथमाधिकारनिरूपणार्थमाह-कइणं जते ! पयझीलं पणत्तालं इति ॥ ननूक्तमेव क्रियापदे कति कर्मप्रकृतय इति शतः कि मर्थमिह प्रकृतिसंख्यार्थः प्रश्नः, उच्यते-विशेषप्रतिपादनार्थः सचायं विशेषपूर्वं ज्ञानावरणीयादिकर्म बध्नन् कतिजिः क्रियाजि युज्यते इत्युक्तं, क्रियाश्च प्राणातिपातहेतवः प्राणातिपातस्य ब्राह्मं ज्ञानावरणीयादिकर्मबन्धकारणं कर्मबंधः कार्यमिह तु ज्ञानावरणीयादिकर्म एवांतरं कर्मबन्ध कारण प्रतिपाद्य मिति जगवा निर्वचनमाह-गीतम । अष्टौ कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्ता एताएव नामग्राहं दर्शयति-ज्ञानावरणीयं दर्शनावरणीयं इत्या

मायावत्तियानु विसेसाहि० ॥ किरियापदं सम्यक्तं ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥
कतिपगळीकहिंवंधइ कतिहिंठाणेहिंवंधइजीवो । कइवेदेइयपगळी अणुजावोकतिविहोकस्स ॥ १ ॥

नानकचन्द्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे क्रियापदं द्वाविंशं समाप्तम् ॥ २२ ॥ ॥ कतिप्रकृतीः क्ववध्नाति कतिभिःस्थानैर्वध्नाति जी

मास इयो कर्मबन्धनी परिणाम कइहे ॥ २२ ॥ * * * * *
कइपयडोकिहिंवंधइ कइहिंठाणेहिंवंधइजीवो । कइवेदेइयपयडो अणुभावोकतिविहोकस्स ॥ १ ॥ केतली कर्मप्रकृति तेजिमकरी बांधे अने केतलेनामै बांधे एजीव केतली प्रकृति वेदे केहा कर्ममो केतले भेदे अनुभाग रस इवे ॥ १ ॥ कइणं भते कइपयडोशो पं० । केतली हेभगवन् कर्मप्रकृति कही । गो

दि' ज्ञायते परिच्छिद्यते वरत्वेनेति ज्ञानं, सामान्यविशेषात्मके वस्तुनि विशेषग्रहणात्मको बोधः, आश्रित्यते आच्छाद्यते अनेनेत्यावरणीयं, कद्वहुलमिति वचना रक्तरणे नीयप्रत्ययः, ज्ञानस्यावरणीयं ज्ञानावरणीयं दृश्यतेनेनेति दर्शनं सामान्यविशेषात्मके वस्तुनि सामान्यग्रहणात्मको बोधः, उक्तं च-जं सामान्यग्रहणं ज्ञावाखनेवकहुआगारं । अवसेसिज्जणअत्ये दसणमिद्वुच्चएसमए ॥ १ ॥ तस्यावरणीयं दर्शनावरणीयं, तथा वेद्यते आत्मादिरूपेण यदनुजयते तद्देदनीयं, अत्र कर्मण्यनीयः, यद्यपि च सर्वे कर्म वेद्यते तथापि पङ्कजादिशब्दवत् वेदनीयशब्दस्य कूटिविषयत्वात्, सा तासातरूपमेव कर्म वेदनीय मित्युच्यते नञोषं । तथा मोहयति सदसद्विवेकविकलं करोत्यात्मानमिति मोहनीय, अत्र बहुवचना त्कर्तार्यनीयः, तथा इति आगच्छति प्रतिबन्धकतां स्वकृतकर्मवदुनरकादिकुगतिनि. क्रमितु मनसो जंतो रित्यायुः, अथवा आसमंता देति गच्छति जवाङ्गवान्तर सक्राती विपाकोदय मित्यायुः "उज्जयत्रा प्यीणादिक उस्प्रत्ययः", तथा नामयति गत्यादिपर्यायानुप्रवनं प्रति प्रवणयति जीव मिति नाम, तथा गूयते शब्द्यते उच्चावचैः ज्ञाहं यंतद्रोत्रं उच्चनीचकुलोत्पत्तिलक्षणं पर्यायविशेषः, तद्विपाकवेद्यं कर्मापि गोत्रं कार्यं कारणोपचारात् यद्वा कर्मणोऽपादानविवक्षा गूयते शब्द्यते उच्चावचैः ज्ञाहं रात्मा यस्मा र्कर्मण उदया तद्रोत्रं, तथा जीवं दानादिकं चान्तराव्यवधानापादनाय इति गच्छत्यन्तरा यं जीवस्य दानादिकं कर्तुमुद्यतस्य विधातरुद्रवतीत्यर्थः, अत्राह नन्वित्यं ज्ञानावरणीयाद्युपन्यासे किंचिदस्ति प्रयोजनं मुज्जयथा कथंचिदेव प्रवृत्ते इति अस्मीति ब्रूमः किंचिदितिवे दुच्यते-इह ज्ञानं दर्शनं च जीवस्य स्वतत्त्वज्ञतं तदज्ञावे जीवत्वस्यैवायोगात्, चेतनालक्षणोहि जीव स्ततः सकथं ज्ञानदर्शनाज्ञावे ज्ञेयत्वं ज्ञानदर्शनयोरपि च मध्ये प्रधानं ज्ञानं तद्वशादेव सकलशास्त्रादिविषयविचारसंततिप्रवृत्तेः, अपिच सर्वा अपि लब्धयो जीवस्य

कइणं जंते ! कम्मपगणीतं पसंत्तातं ? गोयमा ! अथ कम्मपगणीतं पसंत्तातं, तंजहा-नाणावरणिज्जं

वः । कतिप्रकृतीर्वेदयते आनुजागः कतिविधः कस्य ॥ १ ॥ कति जदन्त । कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः ? गीतम । अष्टौ कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-

कम्मपगणीतो यं० तं० । हेगीतमं आठ कर्मप्रकृति कइते ते कइए-पाणावरणिज्जं दंसपावरणिज्जं वेयणिज्जं मोहणिज्जं आउदं नाम गोयं

साकारीपयोगोपयुक्तस्यैव जायते न दर्शनोपयोगोपयुक्तस्य सद्वाञ्छेत्सागारीवर्गोवत्तस्य नोअणोगारीवत्तस्येति वचनप्रामाण्यात्, अन्यच्च यस्मिन् समये सकलकर्मविनिर्मुक्तस्वरूपो जीवः सम्पद्यते तस्मिन् समये ज्ञानोपयोगोपयुक्त एव न दर्शनोपयोगोपयुक्तो दर्शनोपयोगस्य द्वितीयसमये जावात्, ततो ज्ञानं प्रधानं तदावारकं च ज्ञानावरणीयं कर्म ततस्तत्प्रथममुक्तं ततस्तदनन्तरं दर्शनावरणीयं ज्ञानोपयोगाच्च्युतस्य दर्शनोपयोगे अवस्था नात्, एतेच ज्ञानदर्शनावरणीये स्वविपाकमुपदर्शयतीति यथायोग अवश्य सुखदुःखरूपवेदनीयकर्मविपाकोदयनिमित्ते भवतः तथाहि-ज्ञानावरणमुपचयोत्कर्षमधिरूढविपाकतोनुन्नवन् सूक्ष्म १ तत् वस्तुविचारासमर्थमात्मानं जानान् खिद्यते भूरिलोकः, ज्ञानावरणीयकर्मक्षयोपज्ञमेपाटवोपेतं च सूक्ष्म २ तराणि वस्तूनि निजप्रज्ञया जिदानो बहुज्ञानातिशायिन मात्मानं पश्यन् सुखं वेदयते, तथातिनिविद्धदर्शनावरणाविपाकोदये जात्यन्यादिरनुन्नवति दुःखसद्भुतं दर्शनावरणकर्मक्षयोपज्ञमपटिष्टतापरिकरितश्च स्पष्टचक्षुराद्युपेतो यथावद्वस्तूनि पश्यन् वेदयते प्रमोदं तत एतदर्थं प्रतिपत्त्यर्थं दर्शनावरणीयानन्तरं वेदनीयग्रहणं, वेदनीयं च सुखदुःखे जनयतीत्यज्ञीष्टानज्ञीष्टविषयसंबन्धात् अज्ञीष्टानज्ञीष्टविषयसंबन्धे चावश्यं ससारिणो रागद्वेषौ तौ च मोहनीयहेतुकौ तत एव तदर्थप्रतिपत्त्यर्थं वेदनीयानन्तरं मोहनीयग्रहणं मोहनीयमूढाश्च जन्तवो बह्वारम्भपरिग्रहाद्यासक्ता नरकाद्यायुक्तमावध्नन्ति, ततो मोहनीयानन्तरं मायुक्तग्रहणं नरकाद्यायुक्तोदय वा वश्यं नरकगत्यादीनि नामान्युदयमायान्ति तत आयुक्तानन्तरं नामग्रहणं नामकर्मोदये च नियमां दुश्चनीचान्यतरं गोत्रकर्मविपाकोदयेन अवितव्यं मतो नाम ग्रहणानन्तरं गोत्रग्रहणं गोत्रोदये वीर्घैः कुलोत्पन्नस्य प्रायो दानलाजान्तरायादिक्रयोपज्ञमो भवति राजप्रभृतीनां प्राचुर्येण दानलाजादिदर्शना क्विचैःकुलोत्पन्नस्य तु दानलाजान्तरायाद्यदयोन्त्य

दरिसणावरणिज्ज्ञं वेदणिज्ज्ञं मोहणिज्ज्ञं श्लाउयं नाम गोत्तं श्रुतं श्रुतं । नेरडयाणं जते ! कतिकम्पगणीत्

ज्ञानावरणीयं दर्शनावरणीयं वेदनीयं मोहनीयमायुर्नाम गोत्रमन्तरायम् । नेरयिकाणां जदन्त । कति कर्मप्रकृतिः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । एवचैव

अतरायं ८ । ज्ञानावरणी दर्शनावरणी वेदनी मोहनी श्लाखो नाम गोत्र अंतराय ८ । नेरडयाणं कदकम्पग ८ । नारत्तीने हेभगवन् केतली नामप्रकृति

जातीनां तथादर्शनात् तत एतदर्थप्रतिपत्त्यर्थं गोत्रानन्तरमन्तरायग्रहणं तदेवमुक्तं प्रयत्नं द्वारं । अथुना कथं वृत्तातीति द्वितीयद्वारप्रतिपादनाय माह-कहणं ज्ञंते । इत्यादि ॥ कथं केन प्रकारेण श्रमितिवाक्यालंकारे जीवो ऽष्टौ कर्मप्रकृती ब्रूयाति जगवानाह-गौतम । ज्ञानावरणीयस्य कर्मण उदयेन दर्शनावरणीयं कर्म निर्गच्छति निश्चयेन गच्छति विशिष्टोदयापन्न मासादयति किमुक्तं प्रवति-ज्ञानावरणीयमुत्कर्षप्राप्तमुदयेन अनुज्ञव न् दर्शनावरणीयमुदयेन वेदयते, दृश्यते हि खलु शून्यवादिप्रभृतय कुवादिनः कुञ्जानवाखितान्तःकरणा विपरीतं पश्यत इति, दर्शनावरणीयस्य च कर्मण उदयेन दर्शनमोहनीयं कर्म निर्गच्छति विपाकावस्थोदयेन प्रतिपद्यत इतिज्ञाव, तस्य दर्शनमोहनीयस्य कर्मण उदयेन मिथ्यात्वं निर्गच्छति अतत्त्वं तत्त्वमध्यवस्यति तत्त्वचातत्त्व मितिज्ञावः । तत एव मिथ्यात्वोदयेन जीवो ऽष्टौ कर्मप्रकृती ब्रूयाति, सलुशब्द प्रायो वृत्तिप्रद

पश्यन्ताह ? गोयमा ! एवचेव । एवं जाव वेमाणियाणं । कहणं ज्ञंते ! जीवे अरुक्कम्मपगळीत्तं बंधड ? गोयमा ! नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं दरिसणावरणिज्जं कम्मं नियच्छति, दरिसणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं दंसणमोहणिज्जं कम्मं निगच्छइ, दंसणमोहणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं मिच्छत्तं निगच्छइ,

एवं यावद्वैमानिकानाम् । कथं ज्ञदन्त । जीवोऽष्टौ कर्मप्रकृती ब्रूयाति ? गौतम । ज्ञानावरणीयस्य कर्मण उदयेन दर्शनावरणीयं कर्म निर्गच्छति, दर्शनावरणीयस्य कर्मण उदयेन दर्शनमोहनीयं कर्म निर्गच्छति, दर्शनमोहनीयस्य कर्मण उदयेन मिथ्यात्वं निर्गच्छति, मिथ्यात्वेनोदीर्घनेवं

कही । गोयमा एवचेव जाव वेमाणियाणं । हेगौतम इसहीज जालगे वैमानिकहार । कहिणं भते जीवे अरुक्कम्म० प० । किम हेमगवन् जीव १ वचन ८ कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं दंसणावरणिज्ज कम्म नियच्छति । हेगौतम ज्ञानावरणी कर्मनेउदये दर्शनावरणी कर्मने विषे उदयपमाडे । दंसणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं दंसण मोहणिज्ज कम्मणियच्छति । दर्शन मोहनो कर्मने अंगीकार करे । दंसणमोहणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं मिच्छत्तं नियच्छति मिच्छत्तेयं उदएण । दर्शन मोहो कर्मने उदय मिथ्यात्वेने पमाडे मिथ्यात्वेने उदये । एव खलुजीवे अरुक्कम्मपयसीओ वड

ज्ञानार्थः, प्रायः स्तावदेव मन्थया सम्यग्दृष्टिरपि कश्चिदष्टौ प्रकृती बध्नाति केवलं कश्चिन्न वध्नात्यपि यथासूक्ष्मसम्परायादि रिति, स प्रकारो नोक्त एषयात्र तात्पर्यार्थः, पूर्वकर्मपरिणामसामर्थ्यादुत्तरकर्मणः संज्ञको यथा बीजादङ्कुरपत्रनालादीनामुक्तञ्च-जीवपरिणामहेतुं कस्मत्तापुगला परिणमति । पुगलकस्मनिमित्तं जीवोवितहेवपरिणमइ ॥ १ ॥ इति, उक्तमेवार्थं चतुर्विंशतिदशककमेण निरूपयति-कहणं जन्ते ! नेरइए इत्यादि ॥ सुगमं, तदेवमुक्त एकत्वेन दशकः सम्प्रति बहुत्वेनाह-कहणं जन्ते ! नेरइया इत्यादि ॥ पाठसिद्धं, उक्तं द्वितीयद्वारमपि अधुना कतिजिः स्थाने वध्नातीति तृतीयद्वार मज्जिचित्सुराह-जीवेण जन्ते ! इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं सुगमं, जगवानाह-द्वाभ्यां स्थानाभ्यां तएव स्थाने नामग्रा

मिच्छतेणं उदिस्सेणं एवं खलुजीवे षष्ठकस्मपगलीनं बंधइ । कहणं जन्ते ! नेरइए षष्ठकस्मपगलीनं बंधइ ? गोयमा एवंचेव । एवं जाव वेमाणिए । कहणं जन्ते ! जीवा षष्ठकस्मपगलीनं बंधन्ति ? एवंचेव जाव वेमाणिया । जीवेणं जन्ते ! नाणावरणिज्जं कस्मं कतिहिं ठाणेहिं बंधन्ति ? गोयमा ! दोहिं ठाणेहिं तं०

खलु जीवोष्टौ कर्मप्रकृती बध्नाति । कथं जदन्त । जीवोष्टौ कर्मप्रकृती बध्नाति ? गौतम । एवंचेव । एवं यावद्द्वैमानिकः । कथं जदन्त । जीवा षष्ठौ कर्मप्रकृती बध्नाति ? गौतम । एवंचेव यावद्द्वैमानिकाः । जीवो जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म कतिजिः स्थाने बध्नाति ? गौतम । द्वाभ्यां स्थानाभ्यां तद्यथा-रागेण च द्वेपेण च । रागो द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-माया च लोभश्च । द्वेषो द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-कोपश्च मानश्च । चतु

ति । इमं निश्चै जीव ८ कर्मप्रकृति बाधे । कस्मिणं भन्ते नेरइए षष्ठकस्मपगली प० । किम हेभगवन् नारकीयादि २४ दण्डके ८ प्रकृति बाधे । गोयमा एवंचेव एव जाव वेमाणिए । हेगौतम इमंहीज इमं 'जालगे वैमानिक । कस्मिणं भन्ते जीवा षष्ठकस्मपगलीओ । किम हेभगवन् जीव ८ कर्मबाधे । गोयमा एव जाव वेमाणियाणं जीवेण भन्ते नाणावरणिज्जं कस्मं कतिहिं ठाणेहिं बंधन्ति । हेगौतम इमं जालगे वैमानिकलगे जीवने बहुवचने ज्ञानावरणीकर्म केतले ठाम्मे बाधे । गोयमा दोहिं ठाणेहिं तंरागेणय दोसेणय रागेदुविहे प० तं० । हेगौतम दोसेठाम्मे बाधे राग द्वेष रागना दोसेद-कह्य

हमाह-तद्यथा-रागेण द्वेषेण च, अथ कोसौ रागः को वा द्वेष इति उच्यते-प्रीतिलक्षणो रागो ऽप्रीत्यात्मको द्वेषः । एतौ च प्रीत्य प्रीत्यात्मकौ रागद्वेषौ नात्यन्तक्रोधादिभ्यो व्यतिरिच्येते, किंतु तेष्वेवान्तर्भवतः सर्वान्तर्भावो नयजेदा द्विचित्र इति विनेयजनानुग्रहाय प्रदर्श्यते-तत्र सप्रहो म न्यते क्रोधोऽप्रीत्यात्मकः प्रतीतएव, मानोपि परगुणासहनात्मकत्वात् अप्रीत्यात्मक स्ततो ऽप्रीत्यात्मकत्वा देतो द्वावपि द्वेषः । लोभो ऽज्जिघृक्षा त्मकत्वात् प्रीतिरूपः सुप्रसिद्धो, मायामपि परवंचनात्मक किंचिदजिलपन् प्रयुक्ते अजिलाषश्च प्रीतिस्वभाव इति सापि प्रीत्यात्मिका तत एतौ मायालोभौ प्रीत्यात्मकौ रागः, उक्तंच-कोहमाणचापीड जाइतोवंइसंगहोदोसं । सामाएलोभेणय संपीइजाइसमनतोरगं ॥ अत्रोत्तराद्वंस्याचरणो जना मायया लोभेन सह प्रीतिजातिसामान्यात् समानप्रीतिजातिजावात् द्वावपि मायालोभौ संग्रहौ रागमाचष्टे इति, व्यवहारः पुनर्ब्रूते माया खलु परोपघाताय प्रयुज्यते परोपघातपरिणामश्च द्वेष इति मायया अद्वेषऽन्तर्भावः यातु न्यायोपादानेनार्थे मूर्च्छां स परोपघातरहितः जुटो

लोभ इति राग एववेदस्य मतेन वस्तुव्यवस्थित क्रोधमानमायाद्वेषलोभौ राग इति आह-मायंपिदोसमिच्छड व्यवहारोजंपरोपघाताय । नायावा याणंश्चिप मुच्छालोभोत्तितोरगो ॥ १ ॥ ऋजुसूत्रं पुनराह-क्रोधो नियमादप्रीत्यात्मकः ततः स परोपघातात्मकत्वात् द्वेषः येतु मानमायालोभा क्ते द्विधापि सम्भवति प्रीत्यात्मका अप्रीत्यात्मका च तथाहि-मानःसाहंकारोपयोगकाले प्रीत्यात्मकः स्वगुणबहुमानजावात् परगुणदोषोपयोगने लाया मप्रीत्यात्मको मात्सर्यादिजावात्, मायापि परवंचनोपयोगप्रवृत्तौ परोपघातरूपत्वा दप्रीत्यात्मिका परगतद्रव्योपादानचिन्तायां त्वजिघृक्षा त्मकत्वात् प्रीतिरूपलोभोपि क्षत्रियादीनां परिचिन्त्यमानप्रीत्यप्रीत्यात्मकं सुप्रतीत तथाहि-क्षत्रिया एवं मन्यते परविषयापहारोऽस्माक न्या पो वीरजोग्यावसुंधरेतिवचनात्, ततो यदा परविषयापहाराय तेषा मित्यर्थमज्जियोग स्तदा सौ प्रीत्यात्मकः परोपघातहेतुत्वात् । यदा तु पर विषयजिघृक्षोपयोग स्तदा सो जिघंशात्मकत्वात् प्रीत्यात्मक स्तत एवं मानमायालोभा उभयरूपा अपि सवेद्यन्ते, यदा च प्रीत्युपयोगो न तदा

ऽप्रीत्युपयोगः, यदा चाप्रीत्युपयोगी न तदा प्रीत्युपयोग एकस्मिन् समये उपयोगद्वयाभावात्, ततो मानमायालोभा प्रीत्युपयोगकाले उक्तद्वये च-उज्जुस्सुयमयंकोहो दोसोसेसाणमणेगंतो । रागोत्तियदोसोत्तिय परिणामवसेणउविसेसो ॥ १ ॥ माणोरागोत्तिमउ साहंकारोवउगकालंमि । सो वेवहोइदोसो परगुणदोसोवउगंमि ॥ २ ॥ मायालोभाचेवं परोवचाउवउगतोदोसो । मुच्छीवयोगकालो रागोत्तिस्संगलिंगोत्ति ॥ ३ ॥ शब्दादय स्तयः पुनरेवमाहु रिह द्वावेव कपायी क्रोधोलोभश्च, येतु मानमाये ते क्रोधलोभयो रत्तर्जवितः तथाहि-मानेमायायां च ये परोपघातहेतवो ध्यवसाया स्ते क्रोधोऽप्रीत्यात्मकत्वात्, येतु स्वगुणोत्कर्षपरद्रव्यमूर्च्छात्मका स्ते लोभा अजिघंसरूपत्वात्, लोभोपि च लोकप्रसिद्धो द्विधा परोप घातात्मको मूर्च्छात्मकश्च, तत्र परोपघातात्मको यथा क्षत्रियाणा परराष्ट्रापहारे' मूर्च्छात्मको न्यायोपात्ते निजद्रव्ये, तत्र यः परोपघातात्मक स क्रोधो जवति क्रोधश्च सर्वोपि यथोक्तस्वरूपो द्वेषो ऽप्रीत्यात्मकत्वात्, कवलस्तु मूर्च्छात्मको ध्यवसायो लोभः सच राग त्तथाचोक्त-सद्दाइमयमा ये मायाएयसगुणोवगाराय । उवउगोलोहोत्तय जतोसतत्थंवववर्द्धो ॥ १ ॥ संसारिकोहोत्तिय सपरोवचायमइउत्ति । नोदोसोतल्लखणोय लोभो ग्रह मुच्छाकेवलोरोगोइति ॥ २ ॥ तत्र सद्गहनयमतेनाह-रागे दुविहे पज्जते इत्यादि ॥ सुगमं जावितत्वात्' उपसंहारमाह-एव्वेएहिं चउहिं ठा

रागेणय दोसेणय । रागे दुविहे पस्सत्ते, तंजहा-मायाय लोभेय । दोसे दुविहे पस्सत्ते, तंजहा-कोहेय माणेय । इच्चेतेहिं चउहिं ठाणेहिं वीरियउवग्गहिएहिं । एव खलु जीवे नाणावरणिज्जं कम्मं बंधइ ।

जिंस्थानेवीर्योपगृहीतै रेवं खलु जीवो ज्ञानावरणीयं कर्म वध्नाति । एवं नैरयिको यावद्द्वैमानिकः । जीवा जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म कति

ते कहैछे । मायायलोभेय दोसे दुविहे पं० तं० । माया लोभ, द्वेषना भेदकत्वा ते कहैछे । कोहे माणेय इच्चेइएहिं ठाणेहिं वीरियो वग्गहिएहिं एवं खं लुजीवे णाणावरणिज्जं कम्म वधति एवं णेरइए जांव वेमाणिए । क्रोध मान णहवे चारठामे कहैछे चारठाम वीर्यपिग्गहने जीव वीर्ये'थापो निवल म ज्जीने इम निखे ज्ञानावरणीकर्मने बांधे इम नारकौ जालगे वैमानिक । जीवाणं भत्ते णाणावरणिज्जं कम्म कहि ठाणेहिं वधति । जीव हेमगवन् बहु

इत्यादि ॥ एवंखलु इत्येते रनन्तरोक्ते श्रुतिभिः स्थाने कथंभूते रित्याह-वीर्यापगृहीते जीववीर्यापस्थापिते रित्यर्थः, ज्ञानावरणाय

वो बध्नाति, अमुमेवार्थं चतुर्विंशतिदंशककमेण चिंतयति-एवं नेरइए जाव वेमाणिए ॥ सुगम नवरं एवं सूत्रपाठः-नेरइएण जते । नाणावरणिज्जं कम्मं कइहिं ठाणेहिं बंधइ इत्यादि ॥ तदेवमेकत्वेन चिन्ता कता सम्प्रति बहुत्वेन ता कुर्वन्नाह-जीवाणं भते । इत्यादि ॥ सुगमं यथाच ज्ञानावरणीयमेकत्वबहुत्वाभ्यां दण्डकद्वयेन चिन्तितं तथा दर्शनावरणीयादीन्यपि चिन्तनीयानि सर्वसङ्ख्या पोडण दण्डका संदेव मुक्तं तृतीयद्वारं सम्प्रतिक्रितिप्रकृति वेदयते इति चतुर्थद्वार मज्झिधित्सुराह-जीवेणं जते । इत्यादि ॥ अस्त्येकः कश्चित् यो वेदयते अस्त्येकः कश्चित् यो न

एवं नेरइए जाव वेमाणिए । जीवाणं भते ! नाणावरणिज्जं कम्मं कतिहिं ठाणेहिं बंधति ? गोयमा ! दोहिं ठाणेहिं एवंचेव । एवं णेरइया जाव वेमाणिया । एवं दंसणावरणिज्जं जाव अंतराडयं । एवं एए एगत्तपोहत्तिया सोलस दंऊया । जीवेणं भते ! नाणावरणिज्जं कम्मं वेदेइ ? गोयमा ! अत्येगइए वेदेइ अत्येगइए नो वेदेइ । णेरइएणं भते ! नाणावरणिज्जं कम्मं वेदेइ ? गोयमा ! नियमा वेदेइ । एवं जाव

जिःस्थाने बध्नाति ? गोतम । ह्याभ्यां स्थानाभ्यां एवं चेव । एवं नेरयिका यावद्वैमानिकाः । एवं दर्शनावरणीयं यावदन्तरायम् । एवमेत एक त्वप्राथमिकाः पोडण दण्डकाः । जीवो जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म वेदयते ? गोतम । अस्त्येकको वेदयते अस्त्येकको यो न वेदयते । नेर

वचने ज्ञानावरणो कोतलेकमे वाधे । गोयमा दोहिं ठाणहि छ्वा एव णेरइया जाव वेमाणिया । हेगोतम वेठासे रागद्वेष इम नारकी जालगे वैमानिक । एवं दंसणावरणिज्जं जाव अंतराडयं एवं एते एगत्तपोहत्तिया सोलसदण्डका भा० । इम दर्शनावरणीयं पिण जालगे अन्तराय पिण इम एकवचन वध्वचने करी १६ दण्डकथाय द्वारनो जे द्वार अनन्तर कोतली प्रकृति वेदै चीथीद्वार कह्तेछे । जीवेणं भते नाणावरणिज्जं कम्म वेदेइ । जीवने हेभग वन् ज्ञानावरणी कर्मने वेदै । गोयमा अत्येगइए एवं वेदेइ अत्ये० नोपेदेइ । हेगोतम कोइ वेदै कोइ नवेदै । णेरइएण भते नाणावरणिज्जं कम्म वेदेइ ।

वेदयते, अहीणघातिकर्मो वेदयते क्षीणघातिकर्मो न वेदयते इति भावः, अभुमेवार्थं चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण चिन्तयति-नैरवृणोति भन्ते । इत्यादि ॥ सुगमं, मनुष्यं मुक्ता शोषेषु सर्वेष्वपि स्थानेषु नियमा द्वेदयते इति वक्तव्यं सर्वेषामहीणघातिकर्मत्वात्, मनुष्ये यथा जीवपदे निहितं तथा निधातव्यं क्षीणघातिकर्मणोपि मनुष्यस्य लभ्यमानत्वात्, एव मेष एकत्वेन दण्डक उक्तः एवं बहुत्वेनापि वक्तव्यः, यथाच ज्ञानावरणीयमे

वेमाणिए नवरं मणुरसे जहा जीवे । जीवाणं जन्ते ! नाणावरणिज्जं कम्मं वेदेइ ? गोयमा ! एवंचेव ।
एवं जाव वेमाणिया । एवं जहा नाणावरणिज्जं तहा दंसणावरणिज्जं मोहणिज्जं अंतराडयंच । वेयणिज्जा
उयनामगोयाइं एवंचेव नवरं मणुरसेवि नियमा वेदेति । एवं एते एगत्तपोहत्तिया सोलस दंरुगा । नाणा

यिको जदन्त । ज्ञानावरणीय कर्म वेदयते ? गौतम । नियमाद्वेदयते । एवं यावद्वैमानिको नवरं मनुष्यो यथा जीवः । जीवा जदन्त ! ज्ञाना
वरणीयं कर्म वेदयन्ते ? गौतम । एवं चैव । एवं यावद्वैमानिकाः । एवं यथा ज्ञानावरणीयं तथा दर्शनावरणीयं मोहनीयं अन्तरायञ्च ।
वेदनीयायुर्नामगोत्राण्येवं चैव नवरं मनुष्योपि नियमाद्वेदयते । एवमेत एकत्वप्रायश्चित्तिकाः षोडश दण्डकाः । ज्ञानावरणीयस्य जदन्त ! कसंणो

हिवे नारको ज्ञानावरणीकर्मने वेदे । गोयमा णियमा वेदेइ एवं जाव वेमाणिए नवरं मणुरसे जहा जीवे । हेगौतम निचैकरो वेदेइ इम जालगे वैमा
निक एविशेष मनुष्यने जिम जीवनेकह्यो तिम कहिवो । जावाणं भन्ते नाणावरणिज्जं कम्मं वेदेइ । जीव हेमगवन् ज्ञानावरणीकर्म वेदे । गोयमा तंचेव
एव जाव वेमाणिए एवं जहा नाणावरणिज्जं तहा दरिंसणावरणिज्जं मोहणिज्जं अंतराडयंच भा० । हेगौतम इमहीज इम जालगे वैमानिक इम जिम
ज्ञानावरणी तिम दर्शनावरणी मोहनी अन्तराय कडवो । वेयणिज्जा उय नाम गोत्ताइनि एवंचेव नवरं मणुरसे नियमा वेदेइ एवं एते एगत्त
पुहत्तिया सोलसदंरुगा । वेदनी आयु नाम गोत्र इमहीज एविशेष मनुष्य निचै वेदे बीजा सर्व वेदे बीजा सर्वजीव अचयाघात वे वे मनुष्य जी
णघातकर्मना धणी मनुष्यपणी पासो ते वेदेइ इम एकत्व पृथक् करी सोलै दण्डक कहिवा हार । नाणावरणिज्जस्सणं भन्ते कम्मस्स जीवेणं नवरस्स पु

कल्पपृथक्तादयः कलाभ्यां जावितमेवं दर्शनावरणीयमोहनीयान्तरायास्यपि जावनीयानि, वेदनीयायुर्नामगोत्राणि तु जीवपदे जजनीयानि यतः-सिद्धा न वेदयन्ति शोपा वेदयन्ते इति, शोपास्तु नैरयिकादयो मनुष्या अपि च नियमा द्वेदयते आसंसारपरमसमयमवश्यममीषा मुदयसंज्ञवात्, सर्वसं रयया चास्मिन्नप्यधिकारे एकत्वपृथक्ताभ्यां षोडश दशका जवति गतं चतुर्थद्वारम् । इदानीं तु अनुज्ञावः कस्य कर्मणः कतिविध इति पञ्चमद्वारमभिधित्सुराह-नाशावरणिज्जस्सणं जते । इत्यादि ॥ ज्ञानावरणीयस्य समितिवाक्यालङ्कारे जदन्त । जीवेन बहुस्य रागद्वेषपरिणामवज्ञातः कर्म रूपतया परिणमितस्य स्पष्टस्या त्वप्रदेशैः सह संज्ञेशमुपगतस्य ॥ बहुफासपुठस्वेति ॥ पुनरपिगाढतरं बहुस्या तीव स्पष्टेन स्पष्टस्य च किमुक्त जवति आवेष्टनपरिवेष्टनरूपतया तीव सोपचयगाढतरं च बहुस्येति संचितस्य आवाधाकालातिक्रमेशोत्तरकालवेदनयोग्यतया निषिक्तस्य चितस्य उत्तरोत्तरस्थितिषु प्रदेशान्या रसवृत्त्या वस्थापितस्य उपचितस्य समानजातीयप्रकृत्यन्तरदलिककर्मणोपचय नीतस्य आपाकप्राप्तस्य इषत्पाकाजि मुखीभूतस्य विपाकप्राप्तस्य विशिष्टपाकमुपगतस्य अतएव फलप्राप्तस्य फल दातु मज्जिमुखीभूतस्य ततः सामग्रीवज्ञा दुदयप्राप्तत्वादयः क्रमचर्म य या ज्ञानफलस्य तथा ज्ञानफलं प्रथमत इषत्पाकाजिमुखं जवति ततो विशिष्टं पाकमुपागतं तदनंतरं वृत्तिप्रभोदादिफलं दातु मुचितं ततः सामग्री

वरणिज्जस्सणं जते ! कम्मस्स जीवेणं बहुस्स पुठस्स बहुफासपुठस्स संचितस्स चियस्स उवचियस्स ज्ञा वागपत्तस्स विवागपत्तस्स फलपत्तस्स उदयपत्तस्स जीवेणं कयस्स जीवेणं निवृत्तियस्स जीवेणं परिणा

जीवेन बहुस्य स्पष्टस्य बहुस्पर्शस्पष्टस्य संचितस्य चितस्योपचितस्यापाकं प्राप्तस्य विपाकप्राप्तस्य फलप्राप्तस्योदयप्राप्तस्य जीवेन कृतस्य जीवेन

इमं भवेति परिवेष्टियस्य संचियस्य उवचियस्य आवागपत्तस्य विवागपत्तस्य फलपत्तस्य उदयपत्तस्य । ज्ञानावरणीने हेमगवन् कर्मने बांध्या राग द्वेषेक रो परिणामैकरो फलस्य पोतानाप्रदेश साथे आवेष्टन परिवेष्टनपरे चणां गाढा उपचय बाध्याहै संख्याहै आवाधकालातिक्रमेष जानिता प्रदेशकर्मना प्रदेश ए एकठा थयाहै अपाकपणी पासो उदयवावाने साहमाथया विपाक पास्याहै बोहताहै फलदेवासमर्थ उदयपास्याहै । जीवेणं भंते कयस्य

वशा दुपयोगप्राप्तं भवति एवं कर्मापीति, ततः पुनर्जीवेन कथं बद्धमित्यत आह-जीवेण कडस्स ॥ जीवेन कर्मबंधनबद्धेनेति गम्यते कृतस्य निष्पादि-
तस्य जीवोद्दुपयोगस्वभावात् स्ततोसौ रागादिपरिणतो भवति न शोपो, रागादिपरिणतश्च सन् कर्म करोति, साच रागादिपरिणतिः कर्मबन्ध-
नबद्धस्य भवति न तद्वियोगे अन्यथा मुक्तानां मप्यवीतरागत्वप्रसक्तो स्ततः कर्मबन्धनबद्धेन सता जीवेन कृतस्येति द्रष्टव्यं, उक्तञ्च-जीवस्तु कर्मबन्ध-
न बद्धोवीरस्य जगवत्कर्ता सतत्यानाद्यञ्च तदिष्टं कर्मात्मनः कर्तुरिति ॥ १ ॥ तथा जीवेन निर्वर्तितस्य इह बन्धसमये जीवः प्रथमतो विज्ञाष्टान्
कर्मवर्गान्तःपातिनः पुद्गलान् गृह्णन् श्रानाजोगिकेन वीर्येण तस्मिन्नेव बन्धसमये ज्ञानावरणीयादितया व्यवस्थापनं तन्निर्वर्तनं सिद्ध्यते, तथा
जीवेन परिणामितस्य विज्ञेयप्रत्ययैः प्रद्वेषनिष्ठवादिभिः स्ततस्तमुत्तरोत्तरं परिणामं प्रापितस्य स्वयं वा विपाकप्राप्ततया परनिरपेक्षं मृदीर्णस्य उ-
दयप्राप्तस्य परेण वा उदीरितस्य उदयमुपनीतस्य तदुज्जयेन स्वपररूपेणोजयेन उदीर्यमाणस्य उदयमुपनीयमानस्य गतिं प्राप्य किञ्चिद्विकर्म काञ्चि-
त् गतिं प्राप्य तीव्रानुज्ञावं भवति, यथा नरकगतिं प्राप्याऽसातवेदनीयं असातोदयो हि यथा नारकाणां तीव्रो भवति न तथा तिर्यगादीना-
मिति, तथा स्थितिं प्राप्य सर्वोत्कृष्टानुज्ञावं मिति, शेषः सर्वोत्कृष्टां हि स्थितिं मुपगतमज्ञुजं कर्म तीव्रानुज्ञावं भवति यथा मिथ्यात्वं ज्ञवं प्राप्य
इह किमपि किञ्चिद्भवमाश्रित्य स्वविपाकप्रदर्शनसमर्थं यथा निद्रा मनुष्यजय तिर्यग्भवं प्राप्येत्युक्तं, एतावता किल स्वतः उदयस्य कारणानि

मियस्स सयं वा उदिन्नस्स परेण वा उदीरियस्स तदुज्जण वा उदीरिज्जमाणस्स गतिं पप्प ठिडं पप्प

निर्वर्तितस्य जीवेन परिणामितस्य स्वयं वोदीर्णस्य परेण वोदीरितस्य तदुज्जयेन वोदीर्यमाणस्य गतिं प्राप्य स्थितिं प्राप्य पुद्गलपरिणामं

जीवेण निवृत्तियस्य जीवेण पारणामियस्य सयं वा उदिगदस्य परेण वा उदीरयस्य तदुभरणवा उदीरिज्जमाणस्य । जीवने कौधा जीवने अजाणतानी
परे जणाव्याकै जीवाने पूढाप्रदेश भिदाव्याकै पीते विपाक पामोने उदीराकै परे उदय आव्याकै पीते कौधाकै स्वपररूपे उदीराकै । गतिं पप्प ठितिं
पप्प भवपप्प पुगलपरिणामं पप्प कडविहे अणुभावे पं० । गतिपामीने स्थितिपामीने मिथ्यात्वभवपामीने जे पुद्गल काष्टादिलक्षण ते परणामीने केतले अनु

दक्षिणानि कर्महि तां तां गतिं स्थितिं ज्ञं वा प्राप्य स्वयमुदयमागच्छतीति, सम्प्रति परत उदयमाह-पुद्गलं काष्ठलेपुष्पकादिलक्षणं प्राप्य तथा हि-परेण क्षिप्तं काष्ठलेपुष्पकादिक मासाद्य जव त्यसातवेदनीयं क्रोधादीना मुदय स्तथा पुद्गलपरिणामं प्राप्य इह किंचि त्कर्म कसपि पुद्गलमाश्रित्य विपाक मायाति यथा भवद्वतस्या हारस्या जीर्णत्वपरिणामत्वमाश्रित्य असातवेदनीयं ज्ञानावरणीयं तु सुरापान मिति । ततः पुद्गलपरिणामं प्राप्य त्मुक्तं कतिविधो नुजावः प्रज्ञप्त इत्येषः प्रश्नः । अत्र निवेचन दशविधोनुजावः प्रज्ञप्तः तदेव दशविधमनुजावं दर्शयति-सोयावरणे इत्यादि ॥ इह श्रोत्रज्ञावदेन श्रोत्रेन्द्रियविषयः क्षयोपशमः परिगृह्यते ॥ सोयविज्ञानावरणे इति ॥ श्रोत्रं विज्ञानज्ञावदेन श्रोत्रेन्द्रियोपयोगो यत्तु निर्वृत्युपलक्षणं द्रव्येन्द्रिय यदङ्गोपाङ्गनाम नामकमनिर्वर्त्यं न ज्ञानावरणाविषय इति, न श्रोत्रज्ञावदेन गृह्यते एवं नेत्रावरणे इत्याद्यपि ज्ञावनीयं तत्रैकेन्द्रियाणां रसन

ज्ञवं पप्प पोग्गलपरिणामं पप्प कतिविहे शृणुजावे पप्पस्ते ? गोयमा ! नाणावरणिज्जस्सणं कम्मस्स जीवेणं बरुस्स जाव पोग्गलपरिणामं पप्प दसविहे शृणुजावे पप्पस्ते, तंजहा-सोतावरणे सोयविज्ञानावरणे नेत्रावरणे नेत्रविज्ञानावरणे घाणावरणे घाणविज्ञानावरणे रसावरणे रसविज्ञानावरणे फासावरणे

प्राप्य कतिविधोनुजावः प्रज्ञप्तः १ गौतम । ज्ञानावरणीयस्य कर्मणो जीवेन बद्धस्य यावत्पुद्गलपरिणामं प्राप्य दशविधोऽनुजावः प्रज्ञप्तस्तथा-श्रोत्रावरणं श्रोत्रविज्ञानावरणं नेत्रावरणं नेत्रविज्ञानावरणं घ्राणावरणं घ्राणविज्ञानावरणं रसावरणं रसविज्ञानावरणं स्पर्शावरणं स्पर्श

भाव कक्षा । गोयमा णाणावरणिज्जस्सणं कम्मस्स जीवेण बद्धस्य जाव पोग्गलपरिणामं पप्प दसविहे शृणुभावे प० त० । हेगौतम ज्ञानावरणोक्तं जीवना बांध्यात् जालगं पुद्गलपरिणामने पामी दशभेदे अनुभाव पुद्गलनो रस कक्षो नेकाहंके । सोयावरणे सोयविज्ञानावरणे शेतावरणे शेतविज्ञानावरणे घ्राणावरणे घ्राणविज्ञानावरणे रसावरणे रसविज्ञानावरणे फासावरणे फासविज्ञानावरणे जे वेदे । श्रोतावरणे कान न सामलै श्रुतविज्ञानावरणे सा भली न सामलै नेत्रावरणे न देखै थोछां देखै घ्राण गन्ध नपावे थोछोत्रावे रसनोत्रावरण रसविज्ञानावरणे स्पर्शनावरण स्पर्शविज्ञानावरण वेदे ।

प्राणचक्षुःश्रोत्रविषयाणां लब्ध्युपयोगानां प्राय आवरणं प्रायो ग्रहणं च वकुलादिव्यवच्छेदार्थं वकुलादीनां हि यथायोगं पञ्चानामपीन्द्रियाणां लब्ध्युपयोगाः फलतो स्पष्टा उपलक्ष्यन्ते आगमेपि च प्रोच्यन्ते-पञ्चिन्द्रियोल्लवचलो नरोवपञ्चिन्द्रिउवउगाउ । तहविनजनइ पञ्चिन्द्रियोत्तिद्विन्द्रियाजावा ॥ १ ॥ तथा जहसुहुमंजावेदिय नाणंद्विन्द्रियावराहे वि ॥ दवसुयाजावमिवि जावसुयंपत्तिवार्दणमिति ॥ १ ॥ ततः प्राय इत्युक्तं ' द्वीन्द्रियाणां प्राणचक्षुःश्रोत्रेन्द्रियविषयाणां लब्ध्युपयोगानां त्रीन्द्रियाणां चक्षुःश्रोत्रविषयाणां चतुरिन्द्रियाणां श्रोत्रेन्द्रियलब्ध्युपयोगावरणं स्पर्शनेन्द्रियलब्ध्युपयोगावरणं कुष्टादिव्याधिजि रूपहतदेहस्य द्रष्टव्यं, पञ्चेन्द्रियाणां मपि जात्यन्धादीनां पञ्चाह्वा अन्यवधिरीजूतानां चक्षुरादीन्द्रियलब्ध्युपयोगावरणं जावनीयं, कथमेवमिन्द्रियाणां च लब्ध्युपयोगावरणमितिचेत्, उच्यते-स्वयमुदीर्णस्य परेण वा उदीरितस्य ज्ञानावरणीयस्य कर्मण उदयेन तथाचाह-जंवेइइति ॥ यद्वेदयते परेण क्षिप्तं काष्टलेष्टुखल्कादिलक्षणं पुद्गलं तेनाजिघातजननसमर्थेन ॥ पुग्गलेवा इति ॥ याव द्वहून् पुद्गलान् काष्टादिलक्षणां परेण क्षिप्तान् वेदयते तै रजिघातजननसमर्थः पुद्गलपरिणाममन्यवहताहारपरिणामरूपं पानीयरसादिक मतिदुःखजनकं वेदयते तेन वा ज्ञानपरिणामपहननात् ॥ तथा ॥ वीससा वा पोग्गलाणपरिणाममिति ॥ विस्त्रसया य त्पुद्गलानां परिणाम ज्ञातोष्मातपादिरूपत्वं वेदयते यदा तदा तत्रे

फासविन्नाणावरणे जं वेदेति पोग्गलं वा पोग्गले वा पुग्गलपरिणामं वा वीससा पोग्गलाणं परिणामं तेषिं वा उदएणं जाणियहं न जाणइ जाणिउ कामे न जाणइ जाणितावि न जाणइ उच्छन्तनाणीयावि

विज्ञानावरणं यद्वेदयते पुद्गलं वा पुद्गलान्वा पुद्गलपरिणामंवा विम्रसया पुद्गलानां परिणामं तेषां वोदयेन ज्ञातव्यं नजानाति ज्ञातुं कामोपि

पुग्गलवा पोग्गलेवा पोग्गलपरिणामंवा तेषिवा उदएणं जाणियहं न जाणइ । जिम पुद्गल एकावचनाश्री बहुवचनाश्री पुद्गल घणा वचनाश्री घणा मृदुशयनादि वेदैहै वर्षाणा जिम अन्न वर्षाये भराणा जिम घणामूके तिम दर्शनपरिणाम तेहने उदय जाणै दर्शन नदेखै न परिणमै जात्यन्व मणी नजाणी न देखीने देखै देखीने नदेखै । जाणिज्जकामेण जाणाति जाणेइवि नजाणाति ओच्छिसणाणीयावि भवइ । शक्ति पिण ढाक्यानी

द्वितीयोपघातजननद्वारेण ज्ञानपरिणतावुपहृतायां ज्ञातव्यमेकैर्द्रियः कमपि सद्वस्तु न जानाति ज्ञानपरिणते रुपहतत्वात्, अयं सापेक्षउदय उक्तो निरपेक्षस्य तु विषये सूत्रमिदं-तेसिंवा उदयन्ति ॥ ज्ञानावरणीयकर्मपुद्गलानां विपाकप्राप्ताना मुदयेन ज्ञातव्यं न जानाति ॥ जाणितकामं न जाणइ इति ॥ ज्ञानपरिणामेन परिणमितु मिच्छन्नापि ज्ञानपरिणत्युपघाता न जानाति ॥ जाणित्तावि न जाणइ ॥ इति प्राग् ज्ञात्वापि पश्चा न जानीते तेषामेव ज्ञानावरणीयकर्मपुद्गलाना मुदयात् ॥ उच्छन्ननाशोयावि प्रवइ इत्यादि ॥ ज्ञानावरणीयस्य कर्मण उदयेन जीव उच्छन्नज्ञान्यपि प्रवति उच्छन्नं च तवज्ञानञ्च उच्छन्नज्ञानं तदस्यास्तीति उच्छन्नज्ञानी सर्वधनादिपाठाभ्युपगमादि यावत् अक्षिप्रच्छादितज्ञान्यपि प्रवतीत्यर्थः ॥ एसणं गोयमा ! नाणावरणिज्जे कम्म ॥ इत्याद्युपसंहारवाक्यं कंठ्यं ॥ दंसणावरणिज्जस्सणं जते । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्र पूर्ववन्निबन्धनमाह-

अवति नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं एसणं ? गोयमा ! नाणावरणिज्जे कम्म एसणं गोयमा ! नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स जीवेणं बहस्स जाव पोग्गलपरिणामं पप्प दसविहे अणुजावे पस्सत्ते । दरिसणावरणिज्जस्सणं जते ! कम्मस्स जीवेणं बहस्स जाव पोग्गलपरिणामं पप्प कतिविहे अणुजावे पस्सत्ते ?

नजानाति ज्ञात्वापि नजानाति उच्छन्नज्ञान्यपि प्रवति ज्ञानावरणीयस्य कर्मण उदयेनैव गीतम । ज्ञानावरणीयं कर्म एष गीतम । ज्ञानावरणीयस्य कर्मणो जीवेन बहुस्य यावत्पुद्गलपरिणामं प्राप्य दशविधोनुजागः प्रपन्नः । दर्शनावरणीयस्य प्रदन्त । कर्मणो जीवेन बहुस्य यावत्

परिच्छे नथी । नाणावरणिज्ज कम्म उदएणं एसणं । ए सर्व ज्ञानावरणीकर्म उदयं हुवे । गोयमा नाणावरणिज्जे कम्म एसणं । हेगीतम ज्ञानावरणी कर्म हुवे । गोयमा नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स जीवेणं बहस्स जाव पुद्गलपरिणामं पप्प दसविहे अणुभावे पं० । हेगीतम ज्ञानावरणीकर्म जीवने प्रदेशे बांध्योच्छे जालगे पुद्गलपरिणामं पामोने दशेमेदे अनुभाग कथो । दरिसणावरणिज्जस्सणं भते कम्मस्स जीवेणं बहस्स जाव पोग्गलपरिणामं पप्प कतिविहे अणुभावे पं० । दर्शनावरणी हेभगवन् कर्म जीवने बांध्यायका जालगे पुद्गलपरिणामं पामोने कोतसेमेदे अनुभाग कथो । गोयमा दरिसणावरणिज्जस्स

गौतम । नवविधः प्रज्ञप्तस्तदेव नवविधत्वे दर्शयति-निद्रा इत्यादि ॥ निद्राशब्दार्थमग्रे वक्ष्योमो ज्ञावार्थं स्त्वर्थ-सुहृपडिवोहानिद्रा दुहृपडिवो
हायनिद्रानिद्राय । पयलाहोऽठियस्स पयलपयलायचंक्रमते ॥ १ ॥ थीणहीपुणअडसं किलिठकम्माणवेयणेहोड । महनिद्रादिवाचितिय वावारपसाह
सीपायं ॥ २ ॥ चक्षुर्दर्शनावरणं चक्षुःसामान्योपयोगावरणं एवं श्रोत्रेष्वपि ज्ञावनीयं ॥ जंवेयड इत्यादि ॥ यं वेदयते पुद्गलमृदुशयनीयादिकं । पुग्गले
वा इति ॥ यान् पुद्गलान् बहून् मृदुशयनीयादीन् वेदयते पुद्गलपरिणामं साहिषदध्याद्यन्यवहताहारपरिणाममित्यर्थः ॥ वीससावा पोग्गलाण प
रिणाममिति ॥ वर्षास्वप्नसंसृतनजोरूपं धारांश्च निपातरूपं वा यं वेदयते तेन निद्राशुदयाक्षेपतो दर्शनपरिणत्युपघाते एतावता परत उक्तः सम्प्र
ति स्वत उदयमाह-तेसिं वा उदएणति ॥ तेषां वा दर्शनावरणीयकर्मपुद्गलानां मुदमेन परिणतिविघातेन द्रष्टव्यं न पश्यति तथा कश्चिद्दर्शनपरि

गोयमा ! नवविहे ण्णुज्जावे पसुत्ते, तंजहा-निद्रा निद्रा २ पयला पयला २ थीणही चक्षुर्दंसणावरणे
अचक्षुर्दंसणावरणे अहिदंसणावरणे केवलदंसणावरणे जं वेदेड पोग्गलं वा पोग्गले वा पुग्गलपरिणामं
वा वीससा वा पोग्गलपरिणामं तेसिं वा उदएणं पासियच्चं वा न पासइ पासिउकामे न पासइ पासि

पुद्गलपरिणामं प्राप्य कतिविधोनुज्ञावः प्रज्ञप्तः ? गौतम । नवविधोऽनुज्ञावः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-निद्रा निद्रा निद्रा प्रचला प्रचलाप्रचला स्त्यानार्हं च
क्षुर्दर्शनावरणमचक्षुर्दर्शनावरणमवधिदर्शनावरणं केवलदर्शनावरणं यदेदयते पुद्गलं वा पुद्गलान्वा पुद्गलपरिणामं वा विश्रसया वा पुद्गलपरि

कम्मास्स जीवेणं बहस्स जाव पुग्गलपरिणाम पप्प णवविहे ण्णुभाव वं० तं० । दर्शनावरणोक्तं वांधेयके जांतगे पुद्गलपरिणामे पामीने नवभेदे अन्भाग
कहिवा तेकहेहे-णिद्रा णिद्राणिद्रा पयला पयलापयला थीणही चक्षुर्दंसणावरणे अचक्षुर्दंसणावरणे अहिदंसणावरणे केवलदंसणावरणे ६ । निद्रा
निद्रानिद्रा २ प्रचला २ प्रचलाप्रचला ४ थीणही ५ चक्षुर्ज्ञानावरणी ६ अचक्षुर्दर्शनावरणी ७ अवधिदर्शनावरणी ८ केवलदर्शनावरणी ९ । जं वेदेड पुग्ग
लेवा पोग्गलेवा पु० परिणामंवा वीससावा पुग्गलपरिणामं तेसिंवा उदएण पासियच्चंवा पोपासइ पासिउकामे पोपासइ पासितावि पोपासइ उच्छि

शामेन परिणंतुमिच्छन्नापि जात्यान्यत्वादिना दर्शनपरिणत्पचाता न पश्यति. प्राग् दृष्ट्वापि पश्चा न पश्यति दर्शनावरणीयकर्मपुद्गलानां मुदया
त् किं बहुना दर्शनावरणीयस्य कर्मण उदयेन जीव उच्छन्नदर्शन्यपि याव च्छक्तिप्रच्छादितदर्शन्यपि जयति ॥ एषण गोयमा । दरिसणावरणिज्जे
कस्मे इत्याद्युपसंहारवाक्य ॥ सायावेयणिज्जस्सणं जंते ! कम्मस्स इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं प्राग्वत् निबंवनमाह-गौतम । अष्टविधोनुजावः प्रज्ञप्तः । अष्ट

त्तावि न पासइ उच्छन्नदंसणीयावि जवइ दरसिणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं एसणं गोयमा ! द
रिसणावरणिज्जे कम्मो एसणं गोयमा ! दरिसणावरणिज्जस्स कम्मस्स जीवेणं वरुस्स जाव पोग्गलपरि
णामं पप्प नवविहे अणुजावे पप्पत्ते । सातावेदणिज्जस्सणं जंते ! कम्मस्स जीवेणं वरुस्स जाव पोग्गल
परिणामं पप्प कत्तिविहे अणुजावे पप्पत्ते गो० ! सायावेयणिज्जस्स कम्मस्स जीवेणं वरुस्स जाव अष्टविहे

शाम तेपा वोदयन द्रष्टव्य न पश्यति द्रष्टुं कामोपि नपश्यति दृष्ट्वापि न पश्यति उच्छन्नदर्शनी चापि जयति दर्शनावरणीयस्य कर्मण उदये
नैप गौतम । दर्शनावरणीयं कर्म, एष गौतम । दर्शनावरणीयस्य कर्मणो जीवेन वदस्य यावत्पुद्गलपरिणामं प्राप्य नवविधोनुजावः प्रज्ञप्तः
सातावेदनीयस्य जदन्त । कर्मणो जीवेन बहुस्य यावत्पुद्गलपरिणामं प्राप्य कत्तिविधोऽनुजावः प्रज्ञप्तः ? गौतम । सातावेदनीयस्य कर्मणो जी

य दंसणीयावि भवइ । जेवेदे ते निचे एकवसु पुद्गल बहु वसु पुद्गलपरिणामने वर्पाघणा तिम पुद्गलपरिणामने तेहने उदयदेखीने नदेखे देखवानी वा
च्छा करे पिण नदेखे उच्छन्नदर्शनावरणीयणीं सुवे । दरसणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएण एसणं । दर्शनावरणीकर्मने उदय एहने । गोयमा दसणावर
णिज्जे कम्मो एसणं । हेगौतम दर्शनावरणीकर्म एहने । गोयमा दरसणावरणिज्जस्स कम्मस्स जीवेणं वरुस्स जाव पोग्गलपरिणामं पप्प नवविहे अणुभावे
० । हेगौतम दर्शनावरणी कर्मने जीववाध्याहे जालगे पुद्गलपरिणाम पामोने नवभेदे अनुभागरस कक्षा । सायावेयणिज्जस्सणं भंते कम्मस्स जीवेण व
दस जाव पुग्गलपरिणामं पप्प कत्तिविहे अणुभावे ० । साता वेदनो कर्मने हेगमवत् जीवने बाध्यायकाने जांचगी पुद्गलपरिणाम केतलेभेदे रर पामोने

विधत्वमेव दर्शयति-मणुन्ना सद्वा इत्यादि ॥ मनोज्ञाः शब्दा आगंतुका वैगुवीणादिसंबन्धिनः । अन्ये आत्मीया इत्याहु स्तदयुक्त भात्मीयशब्दानां वाक्सुखेनेत्यनेनैव गृहीतत्वात्, मनोज्ञा रसा इत्युरसाः प्रकृतयः, मनोज्ञा गन्धाः कर्पूरादिसंबन्धिनः, मनोज्ञानि रूपाणि स्वगतस्वस्त्रीचित्रादिगतानि, मनोज्ञाः स्पर्शा हंसतूत्यादिगताः ॥ मणोसुहृया इति ॥ मनसि सुखं यस्यासौ मनःसुखं तस्य जावो मनःसुखिता सुखितं मन इत्यर्थः, वाचि सुखं यस्यासौ वाक्सुखं तस्य जावो वाक्सुखिता सर्वेषां श्रोत्रमनःप्रज्ञादकारिणी वागिति तात्पर्यार्थः, काये सुखं यस्यासौ कायसुखं तद्भावः कायसुखिता सुखितः काय इत्यर्थः, एते चाष्टौ पदार्थाः सातावेदनीयस्योदयेन प्राणिना मुपतिष्ठन्ते तत उक्तोष्टविधतातवेदनीयस्यानुजावः परतः सातवेदनीयस्योदयमुपदर्शयति-जवेण्ड पुगलमित्यादि ॥ यद्वेदयते पुद्गलं स्रक्चन्दनादि यान् वा वेदयते पुद्गलान् वहून् स्रक्चन्दनादीन् यं

शृणुजावे पस्यते, तंजहा-मणुन्ना सद्वा मणुन्ना रूवा मणुन्ना गंधा मणुन्ना रसा मणुन्ना फासा मणोसुहृता वयसुहृता कायसुहृता ज वेण्ड पुगलं वा पुगले वा पुगलपरिणामं वा वीससा वा पुगलाणं परिणामं तेषां वा उदणं सातावेदणिज्जं कम्मं वेदेण एसणं गोयमा ! सातावेयणिज्जे कम्मं, एसणं गो

वेन बहुस्य यावदष्टविधोनुजावः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-मनोज्ञानि शब्दानि मनोज्ञानि रूपाणि मनोज्ञा गन्धा मनोज्ञाः स्पर्शा मनःसुखिता वाक्सुखिता कायसुखिता यद्वेदयते पुद्गलं वा पुद्गलान्वा पुद्गलपरिणामं वा विस्ससया वा पुद्गलाना परिणामं तेषां वोदयेन सातवेदनीय-

कच्चो । गोयमा सायावेयणिज्जस्सणं कम्मस्स जीवेणं बहुस्य जाव अहु सत्तविहे अणभावे प० तं० । जेभीतम सातावेदनीकर्मने जीव वांध्याथकै जांलगे सातेभेदे अनुभागरसकै ते कहैकै-मणुन्नासद्वा मणुन्नारूवा मणुन्नागंधा मणुन्नारसा मणुन्नाफासा मणुन्नासुहृया वयसुहृया कायसुहृया ज वेदेण्ड । मनोज्ञशब्द मनोज्ञरूप मनोज्ञगन्ध मनोज्ञरस मनोज्ञस्पर्श मनोज्ञमुख वचनेसुख कायनासुख ८ जे वेदे । पुगलंवा पुगलेवा पुगलपरिणामवा वीससावा पुगलाणं परिणामं तेषां वा उदणं सायावेयणिज्जं कम्मं वेदेण एसणं । पुद्गलने पुद्गलपरिणामने यादत्तभरवानीपरे पुद्गलपरिणामे तेहनेउदवे सातावेद

वा वेदयते पुद्गलपरिणामं देशकालवयोवस्थानुरूपपाटारपरिणामं ॥ वीससावा पुग्गलाणपरिणामं ॥ विस्सया वा यं पुद्गलानां परिणामकामे ऽ
 त्तिलपितं श्रीतीष्णादिवेदनाप्रतीकाररूपं तेन मनसः समाधानसम्पादनात् सातवेदनीय कर्मानुजयति सातवेदनीयकर्मफलं सातं वेदयते इत्यर्थः ।
 उक्तः परत उदयः सम्प्रति स्वत उदयमाप्त-तेसिंवा उदयति ॥ तेषां वा सातवेदनीयपुद्गलानां मुदयन मनोज्ञाब्दादिव्यतिरेकेणापि कदाचि त्सु
 श वेदयते यथा नेरयिका स्त्रीर्षेकरजन्मादिकाले, एसणं गोयमा । इत्याद्युपसंहारवाक्य ॥ असायावेयणिज्जस्सणं जंते । इत्यादि ॥ प्रशसूनं सु
 गमं निर्वचनं पूर्ववत् तथाचाह-तहेव पुच्छा उत्तर च नवरमित्यादिना पूर्वसूत्रादस्य विशेष सुपदजंयति-अमणुत्ता सदा इत्यादि ॥ अमनोघाः
 शब्दाः खरोष्ठाद्यादिसंघपिन आगन्तुता अमनोघा रसाः स्वस्याप्रतिज्ञासितो दुःखजनका अमनोघा गंधा गोमहिषादिमृतकलीवरादिगन्था अगनो
 घानि रूपाणि स्वगतस्त्रीगतादीनि अमनोघाः स्पर्शाः ककशादयः ॥ मणोदुहया इति ॥ दुःखितंनन इति ॥ पट्टदुहिया इति ॥ यज्जया वाक् इ

यमा ! सायवेयणिज्जस्स जाव अठविहे अणुजावे पससहे । असायावेयणिज्जस्सणं जंते ! कम्मस्स जीवेणं
 तहेव पुच्छा, उत्तरं च नवरं अमणुत्ता सदा जाव वयदुहता एसणं गोयमा ! असातावेदणिज्जस्स जाव
 अठविहे अणुजावे । मोहणिज्जस्सणं जंते ! कम्मस्स जीवेणं वरुस्स जाव कइविहे अणुजावे पससहे ?

कर्म वेदयते एष गौतम । सातवेदनीयं कर्म, एष गौतम । सातवेदनीयस्य कर्मणो यावदष्टविधोनुजायः प्रज्ञप्तः । असातावेदनीयस्य जदन्त ।
 कर्मणो जीवेन तथैव पुच्छा, उत्तर च नवरं अमनोघाः शब्दा यावद्वाक् दुःखिता एष गौतम । असातवेदनीयस्य यावदष्टविधोनुजायः प्रज्ञप्तः

नो कर्मणे वेदै वेवे एहने । गोयमा सायावेयणिज्जो कप्पे एसण । हे गौतम सातावेदनो कर्म एहने । गोयमा सातावेयणिज्जस्स जाव सत्तविहे अणुभावेण पं० ।
 हे गौतम सातावेदनीनां जांसणे सातेप्रकारे अनुभाव कप्पों । असायावेयणिज्जस्सणं जंते कम्मस्स जीवेणं तथैव पुच्छा उत्तरं च भा० । असातावेदनीने
 हे भगवन् कर्मणे उदये जीवाने तिमहीज मअ तिमहीज उत्तर । यवरं अमणुत्ता सदा जाव वादुहया एसणं । एविशेष अमनोअणन्द जांसणे वेभेद ए

तिज्ञावार्थः ॥ कायदुहिया इति ॥ काये दुःखं यस्यासौ कायदुःखं स्तद्भावः कायदुःखिता दुःखितं काय इत्यर्थः ॥ जंवेइइत्यादि ॥ यं वेदयते पु
 त्तलं विषयस्त्रकण्टकादि ॥ पुग्गलेवा इति ॥ यान् वा पुत्तलान् वहून् विषयस्त्रकण्टकादीन् वेदयते यं वा वेदयते पुत्तलपरिणामसमत्पाहारलक्षणं
 विप्रसया वा यं वेदयते पुत्तलपरिणाम सकाले अनजिल्लपितं शीतोष्णादिपरिणामं तेन मनसो ऽसमाधानसम्पादनात् असातवेदनीयं कर्मानुजव
 ति असातवेदनीयकर्मफलमसातं वेदयत इति ज्ञावः, एतेन परत उदय उक्तः सम्प्रति स्वत उदयमाह-तेसिं वा उदयणति ॥ तेषां वा असातवेद
 नीयकर्मपुत्तलाना मुदयेनासातं वेदयते, एसणं गोयमे त्याद्युपसहारवाक्यं, मोहणिज्जस्सणं जंतं । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं प्राग्वत् निर्वचनं पंचविधो
 नुज्ञावः प्रश्नः तदेव पंचविधत्वं दर्शयति-सम्यक्त्वेदनीयमित्यादि सम्यक्त्वरूपेण यद्वेद्य तत्सम्यक्त्वेदनीयम्, एवं शेषपदेष्वपि शब्दार्थो ज्ञावनीयः,
 ज्ञावार्थस्त्वय-यदिह वेद्यमानं प्रश्नादिपरिणामं करोति तत्सम्यक्त्वेदनीयं यत् पुन रदेवादिवुद्धिहेतु स्तन्मिथ्यात्ववेदनीयं मिश्रपरिणामहेतुः ।

गोयमा ! मोहणिज्जस्स कम्मस्स जीवेणं बहस्स जाव पंचविहे ण्णुजावे पस्सत्ते, तंजहा-सम्मत्तवेयणिज्जे
 मिच्छत्तवेयणिज्जे सम्मामिच्छत्तवेयणिज्जे कसायवेयणिज्जे नोकसायवेयणिज्जे जं वेदेइ पोग्गलेवा पोग्गल

मोहनीयस्य जदन्त । कर्मणो जीवेन बहस्य यावत्कतिविधोनुज्ञावः प्रश्नः ? गीतम । मोहनीयस्य कर्मणो बहस्य यावत्पञ्चविधोनुज्ञावः प्र
 ञ्चस्तद्यथा-सम्यक्त्वेदनीयं मिथ्यात्ववेदनीयं सम्यङ्मिथ्यात्ववेदनीयं कषायवेदनीयं नोकषायवेदनीयं यद्वेदयते पुत्तलं वा पुत्तलान्वा पुत्तलपरि

हने । गोयमा असातावेयणिज्जस्स कम्मस्स सत्तविहे अणुभावे प० । हेगौतम असातावेदनी कर्मणा सातभेदे अनुभाग कक्षा । मोहणिज्जस्सणं भते कस्स
 रस जीवेणं बहस्स जाव कइविहे अणुभावे प० । मोहनीकर्मणे हेभगवन् जीवेवांध्यां थकै जालगे केतलेभेदे अनुभाग कक्षा । गोयमा मोहणिज्जस्स कस्स
 स्स जीवेणं बहस्स जाव पंचविहे अणुभावे प० तं० । हेगौतम मोहनीकर्मणे जीववांध्याने जालगे पांचभेदे अनुभागरस कक्षा ते कहेल्लै । सम्मत्तवेयणिज्जे
 मिच्छत्तवे० सम्मामिच्छत्तवे० कसायवे० नोकसायवे० जं वेदेइ । सम्यक्त्ववेदना मिथ्यात्ववेदना सम्यङ्मिथ्यात्ववेदना कषायवेदना अकषायवेदना ५ वे

सम्यग्भिम्यात्ववेदनीयं क्रोधादिपरिणामकारणं कषायवेदनीयं हास्यादिपरिणामकारणं नीकवायवेदनीयं ॥ जं वेदेइ पुगलमित्यादि ॥ यं वेदय
ते पुद्गलं विषयप्रतिमादिकं पुद्गलान् वा यान् वेदयते बहून् प्रतिमादीन् य पुद्गलपरिणामं देशाद्यनुकूपाहारपरिणामं कर्मपुद्गलविज्ञोपादा,
नसमर्थं जवति आहारपरिणामविज्ञोपादपि कदाचि एकमपुद्गलविज्ञोपादो यथा ब्राह्मोपवाद्याहारपरिणामात् ज्ञानावरणीयकर्मपुद्गलानां प्रति
विशिष्टः क्षयोपशमः, उक्तव-उदयवस्यसंभवसमो वसमाविजयं च कर्मणो जगिया । दृष्टेत्तकालं जवं च ज्ञावं च सपप्मे ॥ १ ॥ विश्रसया वा यं पुद्ग
लानां परिणामं अन्नविकारादिकं यद्दर्शना देवविवेकं उपजायते-आयुःशरज्जलधरप्रतिमं नराणां सपत्तयकुसुमितद्रुमसारतुल्याः । स्वप्नोपजोगसदृ
शाविषयोपजोगाः संकल्पमात्रं रमणीयमिदं हि सर्वमित्यादि ॥ अन्यथा प्रश्नादिः परिणामनिबन्धनं यं वेदयते तत्सामर्थ्या मोहनीयं सम्यक्वेद
नीयादिकं वेदयते सम्यक्वेदनीयादिकर्मफलं प्रज्ञमादि वेदयते इति भावः, एतावता परत उदय उक्तः सम्प्रति स्वत स्तमाह-तेसिं वा उदयणं
ति ॥ तेषां य सम्यक्वेदनीयादिकर्मपुद्गलानां मुदयेन प्रज्ञमादि वेदयते, एतन्मिताद्युपसंहारवाक्यं । प्राचस्स यं भते । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं

परिणामं वा वीससा वा पोगलपरिणामं तेसिं वा उदएणं मोहणिज्जं कम्मं वेदेइ एसणं गोयमा ! मो
हणिज्जकम्मं एसणं गोयमा ! मोहणिज्जस्स जाव पंचविहे षण्णुजावे पणत्ते । ष्णायस्स णं जंते ! कम्मस्स

शाजं वा पिससयावा पुद्गलपरिणामं तेषां वेदयेन मोहनीयं कर्म वेदयते एष गीतम । मोहनीयं कर्म एष गीतम । मोहनीयस्य यावत्पञ्च
विधोनुजावः प्रज्ञप्तः । आयुषो जदत्त । कर्मणो जीवेन तथैव पृच्छा, गीतम । आयुषः कर्मणो जीवेन बहस्य यावत्तुविधोनुजावः प्रज्ञप्तस्त-

दे पुगलं वा पागलं वा पोगलपरिणामं वा वीससा वा पुगलपरिणामं तेसिं उदयणं मोहणिज्जं कम्मं वेदेइ एसणं । पुद्गलने एकवचन एकवस्तु पुद्गलाग्री
बहुवचनाग्री पुद्गलपरिणामं भयावादज्ञानीपरे पुद्गलपरिणामं तेजने उदय मोहनीकर्मनेवेदे । गोयमा मोहणिज्जास्य कम्मस्स जाव पंचविहे षण्णुम
वे पं० त० । हेगीतम मोहनीकर्मने जाली ५ भेदे अनुभाग कल्लो । प्राचयस्सणं भंते कम्मस्स जीवेणं तडेव पृच्छा । आयुने हेमगवन् कर्मने जीवमाध्या ।

प्राग् च त्रिविधं चतुर्विधं नुज्ञाव प्रज्ञप्तः तदेव चतुर्विधं दर्शयति-नेरड्याउ इत्यादि ॥ सुगमं ॥ जेवेइइ पुंगलं वा इत्यादि ॥ यं वेदयते पुद्गलं शस्त्रादिकमायु रपवर्त्तनसमर्थं बहून् पुद्गलान् शस्त्रादिरूपान् यान् वेदयते यं वा पुद्गलपरिणामं विषाणादिपरिणामरूप विशसया वा यं पुद्गलपरिणामं शीतादिकमेवायुरपवर्त्तनजनं तेनोपयुज्यमानजवायुलोपवर्त्तना नारकाद्यायु कर्म वेदयते एतावता परत उदयोन्निहितं, स्वत उदयस्य सूत्रमिदं-तेसिंवा उदयंति ॥ तेषां वा नारकायु पुद्गलानां मुदयेन नारकाद्यायु वेदयते' एसणमित्याद्युपसंहारवाक्यं, नामकर्म द्विधा

जीवेणं तहेव पुच्छा, गोयमा ! आउयस्सणं कम्मस्स जीवेणं वरुस्स जाव चउविहे अणुजावे पसुत्ते , तंजहा-नेरड्याउए तिरियाउए मणयाउए देवाउए जं वेदेइ पोंगलं वा पोंगले वा पोंगलपरिणामं वा बीससा वा पोंगलाणं परिणामं वा तेसिं वा उदएणं आउयं कम्मं वेदेइ एसणं गोयमा ! आउयस्स कम्मस्स जाव चउविहे अणुजावे पसुत्ते । सुजणामस्सणं जंते ! कम्मस्स जीवेणं पुच्छा, गोयमा ! सुजणामस्सणं

द्यथा-नेरयिकायुस्तिर्यगायुर्मनुष्यायुर्देवायुर्देवदयते पुद्गल वा पुद्गलान्वा पुद्गलपरिणामं वा विशसया वा पुद्गलानां परिणामं वा तेषां वोदये येनायुः कर्म वेदयते एष गौतम । आयुष- कर्मणश्चतुर्विधोनुज्ञावः प्रज्ञप्तः । शुजस्य जदन्त । कर्मणो जीवेन पुच्छा, गौतम ! शुजनाम्नः कर्म

म प्रश्न । गोयमा आउस्स कम्मस्स जीवेण वरुस्स जाव चउविहे अणुभावे प० तं० । हेगौतम आयुजर्म जीवने वाधे जालगे ४ भेदे अनुभाग कल्लो ते कहे क्व-नेरड्याउए तिरियाउए मणयाउए देवाउए जे वेदेइ । नारकाणो आयु तियेचायु मनुष्यायु देवायु ४ जेवेदे । पुंगलंवा पोंगलंवा पुंगलपरिणामं वा बीससावा पुंगलपरिणामं तेसिं उदएण आउकम्मं वेदेइ एसण । पुद्गलने एकवस्तुआथौ बहुवस्तुआथौ भरावादतनो परे पुद्गलपरिणाम तेहने उदय आऊखो वेदे । गोयमा आउकम्म एसण । हेगौतम एहने आयुषकर्म । गोयमा आउकम्मस्स जाव चउविहे अणुभावे प० । हेगौतम आयुजर्म नो जालगे ४ भेदे अनुभाग कल्लो । सुहणामस्सण भते कम्मस्स जीवेण पुच्छा । शुभनाम कर्मने जीवना प्रश्न । गोयमा सुहणामस्सणं कम्मस्स जी

शुभनामकर्मण तत्र शुभनामकर्मोपि कृत्य सूत्रमाह-सुभनामकर्मस्सर्गं जन्ते । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं प्राग्वत्, निर्वचनं चतुर्दशविधो नुज्ञावः तदेव च
तुर्दशविधत्वं दर्शयति-इष्टा सद्वा इष्टा इत्यादि ॥ एते शब्दादय आत्मीया एव परिगृह्यन्ते नामकर्मविपाकस्य चिन्त्यमानत्वात्, तत्र यादित्राद्युत्पादि
ता इत्येके तदयुक्तं तेषामन्यकर्मोदयनिष्पाद्यत्वात्, इष्टा गति संतवारणाद्यनुकारिणी श्रितिकाद्यारोहणत इत्येके, इष्टा स्थितिः सद्गुणा सिद्धास
नादौ पान्ये, इष्टं लावण्य द्यायाविशेषलक्षण । कुङ्कुमाद्यनुलेपनजामित्यपरे, इष्टा यशः कीर्ति यशसा युक्ता कीर्ति यशःकीर्त्याश्चायं विशेषः दा
नपुण्यगता कीर्तिः पराक्रमकृतं यश ॥ इष्टे उद्यानकर्मवलवीर्यपुरिसक्कारपरिक्रमे इति ॥ उत्पानं देहचेष्टाविशेषः कर्मोरेचनजमणादि बलं
शरीरसामर्थ्यादिविशेषः वीर्यं जीवप्रजवः स एव पुरुषाकारो जिमानविशेषः स एव निष्पादितस्वविषयः पराक्रमः, इष्टस्वरता वल्लभस्वरता, तत्र
इष्टाः शब्दा इति सामान्योक्तावयं विशेषोक्ति स्तदन्यवगुमतत्वापेक्षा वगन्तव्या कान्तस्वरतः स्वरतेति कांतः कमनीयः सामान्यतो ऽत्रिलक्षणीय

कम्मस्स जीवेणं वट्ठस्स जाव चउद्दसविहे ण्णुजावे पसत्ते, तंजहा-इष्टा सद्वा इष्टा रूवा इष्टा गंधा
इष्टा रसा इष्टा फासा इष्टा गर्ई इष्टा ठिई इष्टं लावन्नं इष्टा जसो किन्ती इष्टे उद्यानकम्मवलवीर्यपु
रिसक्कारपरक्कमे इष्टस्सरता कंतस्सरता पियस्सरता मणुन्नस्सरता जं वेदेइ पोग्गलं वा पोग्गले वा पुग्ग

णी जीवेन वट्ठस्य यावच्चतुर्दशावध प्रथमस्तद्यथा-इष्टाः शब्दा इष्टानि रूपाणि इष्टा गन्धा इष्टा रसा इष्टानि स्पर्शाणि इष्टा गतिः इष्टा
स्थितिः इष्टं लावण्यमिष्टा यशःकीर्तिः इष्टं उत्पानकर्मवलवीर्यपुरुषात्कारपराक्रम इष्टस्वरता कान्तस्वरता प्रियस्वरता मनोज्ञस्वरता यद्वेद

येषं वट्ठस जाव चउद्दविहे ण्णुभावे पं० तं० । हेतुतम शुभनामकर्मणे उदय वाध्यायका ४ भेदे अनुभाग कदा ते कहेछे-इष्टासद्वा इष्टारूवा इष्टागंधा
इष्टारसा इष्टेगतो इष्टाठितो इष्टेलावणे इष्टेजसोकिन्ती इष्ट उद्यानकम्मवलवीर्यपुरिसक्कारपरक्कमे । इष्टशब्द पोते सांभलै इष्टरूप पोते इष्टगन्ध पोते इष्ट
इष्ट रस पोते इष्टगन्धादि इष्टकिन्ती पालखी इष्टलावण्यद्यादिजलण, इष्ट यशकीर्ति इष्टदेह चेष्टा कर्म बल शरीरजो समर्थः पोतानो नोपायो परा

इत्यर्थः, कान्तः स्वरी यस्य स तथा तद्भावः कान्तस्वरताः, प्रियस्वरतेति प्रिथी ज्ञयीञ्जितपणीयः प्रियः स्वरी यस्य स तथा तद्भावः प्रियस्वरता ॥ मणुस्वरया इति ॥ उपरतजावोपि स्थालम्बनप्रीतिजनको, मनोज्ञः स स्वरा यस्य स मनोज्ञस्वरता ॥ जंवेण्डइत्यादि ॥ यं वेदयते पुद्गलं वीणावर्णकगन्धताम्बूलपट्टशिविकासिंहासनकुङ्कुमदानराजयोगगुलिकादिलक्षणं तथा च वीणादिसम्बन्धात् जवंतीष्टाः शब्दादय इति परिज्ञावनी यमेतत् सूक्ष्मधिया मागांनुसारिण्या ॥ पुद्गलवा इति ॥ यती बहून् पुद्गलान् वेषु वीणादिकान् वेदयतो यं पुद्गलपरिणामं ब्राम्ह्याद्याहारपरिणामं विश्रसया वा य पुद्गलानां परिणामं शुजजलदादिकं तथाचोक्तान् कज्जलसमप्रज्ञा न्मेघानवलोक्य प्रहर्षमनसो गायन्ति मत्तयुवतयोरेलुकानिष्ट स्वरानित्यादि तत्प्रज्ञावात् शुजनामकम् वेदयते शुजनामकर्मफलमिष्टस्वरतादिकमनुजवतीतिज्ञावः, एतावता परत उक्त इदानीं स्वत स्तमाह-
तेसिं वा उदस्यन्ति ॥ तेषां वा शुजानां कर्मपुद्गलानामुदयेन इष्टज्ञादादिकं वेदयते, एसणं गोयमा ! इत्याद्युपसहारवाक्यं ॥ दुहनामस्सणं जंते

लपरिणामं वा वीससा वा पोग्गलाणं परिणामं तेसिं वा उदएणं शुजनामं कम्मं वेदेइ एसणं गोयमा !
शुजनामकम्मे एसणं गोयमा ! शुजनामस्स कम्मस्स जाव चउदसविहे ण्णुजावे पस्सत्ते । दुहनामस्सणं

यते पुद्गलं वा पुद्गलान्वा पुद्गलपरिणामं वा विश्रसया वा पुद्गलानां परिणामं तेषां वेदयेन शुजनाम कर्म वेदयते एष गौतम ! शुजनाम कर्म, एष गौतम ! शुजनान्नः कर्मणो यावच्चतुर्दशविधो ऽनुजावः प्रज्ञप्तः । दुःखनासो जदन्तः । पृच्छा, गौतम ! एवं चैव नवरं अनिष्टाः श

क्रमः । इडस्वरया कान्तस्वरया प्रियस्वरया मणुस्वरया जं वेदेइ । इडसङ्गने वक्कम स्वर प्रिय जेहनी स्वपरनी मनोज्ञस्वर जे वेद । पुगलंवा पुगलेवा पुगलपरिणामवा वीससावा पुगलाणं परिणामं तेसिंवा उदएणं सुभणामं कम्मं वेदेइ । पुद्गलप्रते एकवचने बहुवचने वर्णानीपरे वक्खुवाक पुद्गलपरिणामं तेहने उदयः शुभनाम कर्म वेदे । एसणं गोयमा सुभनाम कम्म एसणं । एहने हेगौतम शुभनामकर्म वालाने । गोयमा सुभनामकम्मस्सवा चउदसविहे ण्णुभावे पं० । हेगौतम शुभनामकर्मनो चौदेभेदे १४ अनुभाग कल्लो । दुहणामस्सणं भंते पुच्छा । हिवे णायुषणाम कर्मनो प्रश्न । गोयमा एवंचैव न

इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं प्राग्वत्, निर्वचनसूत्रं प्रागुक्तार्थवैपरीत्येन प्रावचीनं, गोश्रं द्विधा सधैर्गौत्रं जीर्णगौत्रं वा, ततोश्चैर्गौत्रविषये सूत्रमाह-उच्चा
गोयस्सणं जते । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं प्राग्वत् निर्वचनसूत्रविधौ अनुज्ञावः प्रज्ञप्तः तदेवाष्टविधत्वं दर्शयति-जातिविशिष्टया इत्यादि ॥ जात्यादयः
सुप्रतीताः । साधारणस्त्वेषं-जात्या विशिष्टो जातिविशिष्ट स्तद्धावो जातिविशिष्टता इत्यादिकं वेदयते पुद्गलं यावद्द्वयादिलक्षणं तथाहि-द्रव्यसम्बन्धा

जते ! पुच्छा, गोयमा ! एवंचेत्र नवरं अणिष्ठा सद्वा जात्र हीगस्सरता दीगस्सरता अणिष्ठस्सरता अरुं
तस्सरता ज वेदेइ सेसं तंचेत्र जाव चउद्दसविहे अणुजावे पणत्तं । उच्चागोयस्सणं जते ! कम्मस्स जीवेणं
पुच्छा, गोयमा ! उच्चागोयस्स कम्मस्स जीवेणं बहस्स जाव अठविहे अणुजावे पणत्ते, तंजहा-जाति
विसिष्ठता कुलविसिष्ठता बलविसिष्ठता रुत्रविसिष्ठता तत्रविसिष्ठता सुयविसिष्ठता लान्नविसिष्ठता ईस्स

ब्दा यावद्दीनस्सरता दीनस्सरता अनिष्टस्सरता अकान्तस्सरता यद्देदयते ज्ञेयं तथैव यावद्गतुद्दंशविधौ अनुज्ञावः प्रज्ञप्तः । उच्चगोत्रस्य जदन्त । क
मणः पुच्छा, गोयमा ! उच्चगोत्रस्य कर्मणी जीवेन बहस्य यावदष्टविधौ अनुज्ञावः प्रज्ञप्तस्तथा-जातिविशिष्टता कुलविशिष्टता बलविशिष्टता
रूपविशिष्टता तपोविशिष्टता श्रुतिविशिष्टता लान्नविशिष्टता संश्रुताविशिष्टता यद्देदयते पुद्गलं वा पुद्गलान्या पुद्गलपरिणाम वा विश्रसयावा

वरं अणिष्ठासदा जाव होणस्सरया होणस्सरया अकतस्सरया ज वेदेइ सेसं तंचेत्र । जेगीतम इमलीन निशे पाठपर पविशेप अनिष्टशब्द जाजगी हीगस्स
र होणस्सर अकान्तस्सरने वेदेइ इम कट्टिबी आलो सधं तिमहाज १४ भट्टे अनुभाग बाह्यतारम जाणया । उच्चागोयस्सण भत कम्मस्स जीवणं पुच्छा । धि
वे गोयमासना मण । गोयमा उच्चागोयस्स कम्मस्स जीवणं बहस्स जाव अठविहे अणुभावे पं-तं । जेगीतम उच्चैर्गौत्रं बाधणयाला जोयने पाठभट्टे रसक
लो ते कट्टे—जातिविशिष्टिया कुलवि० बलवि० रुत्रवि० तत्रवि० सुयवि० लान्नवि० ईसरवि० जवेदेइ । विशिष्टजाय विशिष्टकुल विशिष्टबल विशिष्टरु
प विशिष्टतप विशिष्टश्रुति विशिष्टलान्न विशिष्टठकुराई जं वेदे । पोरगलंवा पोरगलोत्रा पं-गलपरिणामवा भोससावा एगलक्षणं परिणाम तसि

द्राजादिविशिष्टपुरुषसम्परिग्रहा हा नीचजातिकुलोत्पन्नोपि जात्यादिसम्पन्न इव जनस्य मान्य उपजायते, बलविशिष्टतापि मल्लानामिव लकुटि
 जमणवशाद्रूपविशिष्टता प्रतिविशिष्टवस्त्रालङ्कारसम्बन्धात् तपोविशिष्टता गिरिकूटाद्यारोहणेनातापनां कुर्वतः, श्रुतविशिष्टता मनोज्ञजूदेशसंबं
 धात् स्वाध्यायं कुर्वतः, लाजविशिष्टता प्रतिविशिष्टरत्नादियोगात्, ऐश्वर्यविशिष्टता धनजनकादिसम्बन्धादिति ॥ पुद्गलं वा इति ॥ यान् बहून्
 पुद्गलान् वेदयते पुद्गलपरिणामं दिव्यफलाद्याहारपरिणामरूपं विश्रसया वा यं पुद्गलानां परिणामं अकस्मादजिहितजलढागसंवादादिल
 क्षणं तत्प्रजावादुच्चैर्गोत्रं वेदयते उच्चैर्गोत्रं कर्मफलं जातिविशिष्टत्वादिकं वेदयते, एतेन परत उदय उक्तं सस्मति स्वतस्तमाह-तेसिंवा उदयन्ति ॥
 तेषां वा उच्चैर्गोत्रकर्मपुद्गलानां मुदयेन जातिविशिष्टत्वादिकं जवति, एषणं गोयमा ! इत्याद्युपसंहारवाक्यं ॥ नीचागोयस्त्वणं जते ! इत्यादि ॥ प्र
 श्मूत्रं प्राग्वत् निर्वचनमष्टविधो नुजाव स्तमेवाष्टविधमनुजावं दर्शयति-जाड्विहीणया इत्यादि ॥ सुप्रतीतं ॥ जं वेदेइ पुग्गलमिति ॥ यं वेदयते

रियविसिष्ठया जं वेदेइ पोग्गलं वा पोग्गले वा पोग्गलपरिणामं वा वीससा वा पोग्गलाणं परिणामं तेसिं
 वा उदएणं जाव अठविहे अणुजावे पस्सते । नीयागोयस्सणं जते ! पुच्छा , गोयमा ! एवंचेव नवरं
 जातिविहीणता जाव इस्सरियविहीणता जं वेदेइ पोग्गलं वा पोग्गले वा पोग्गलपरिणामं वा वीससा

पुद्गलानां परिणामं तेषां बोदयेन यावदष्टविधो नुजावः प्रज्ञप्तः । नीच्चैर्गोत्रस्य जदन्त । पुच्छा गोतम । एव चैव नवरं जातिविहीणता याव
 दीश्वरताविहीणता यद्वेदयते पुद्गलं वा पुद्गला न्वा पुद्गलपरिणामं वा विश्रसया वा पुद्गलानां परिणामं तेषां बोदयेन यावदष्टविधो नुजावः

वा उदएण जाव अठविहे अणुभावे पं० । पुद्गलनेत्रिषै पुद्गलपरिणामे विश्रसापुद्गल पुद्गलपरिणामे करीने तेहने उदय जालगे न विधै रसकछा ।
 गोयागोयस्त्वणं भते पुच्छा । हिचे नीचगोत्रनो प्रश्न । गोयमाएवचेव नवरं जातिविहीणता ज वेदेइ । हेगोतम इसहीन निखे कडिवा परे ए विशेष
 जातिहीन यावत् हीन ठकुराई बेहै । पुग्गलं वा पोग्गले वा पोग्गलपरिणामं वा वीससा वा पुग्गलपरिणाम तेसिंवा उदएणं जाव अठविहे अणुभावे

पुद्गलं नीचकर्मासेवनरूपं नीचपुरुषसम्बन्धलक्षणं वा तथाहि-उत्तमजातिसम्पर्कोपि उत्तमकुलोत्पन्नोपि यदि नीचैः कर्मवशात् यथाजावकारूपमा सेवते पांडाली वागच्छति तदा भवति चांडालादिव जनस्य निन्द्यः, बलहीनता सुखशयनीयादिसम्बन्धा, तपोविहीनता पाशंस्यादिससर्गात्, श्रुतविहीनता विकथापरसाध्याजासादिससर्गात्, लाजविहीनता वेशकालानुचितक्रियासम्पर्कतः, ऐश्वर्यविहीनता कुग्रहकुलघादिसम्पर्कत इति ॥ पुगले वा इति ॥ यान् बहून् पुद्गलान् वेदयते यथा पुद्गलपरिणामं वृक्षाकीफलं ह्यप्यवतकंडूत्युत्पादनेन रूपविहीनता मापादयतीत्यादि, विस्रसयावा पुद्गलानां परिणामं अजिह्वतजलदगमविसवादलक्षणं वेदयतो तत्प्रजावात् नीचैः कर्म वेदयते नीचैः कर्मफलं जात्यादिविहीनतारूपं वेदयते इत्यर्थः, एतावता परत उदय उक्तः, सम्प्रति स्वत उदयमाह-तेसिं वा उदयंति ॥ तेषां वा नीचैर्गोत्रकर्म पुद्गलानामुदयेन जात्यादिविहीनता अनुभवति । एषां गोयमा इत्याद्युपसहारवाक्यं ॥ अन्तरायस्सखं भंत । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं प्राग्वत्, निवंचनं पञ्चविधो नुजावः प्रश्नस्तदेव पञ्चविधत्वं दर्शयति-दायन्तराय इत्यादि ॥ दानस्यान्तरायो विप्रः दानान्तरायः, एव सर्वत्र प्रावनीयं, तत्र दानान्तरायो दाना

वा पोग्गलाणं परिणामं तेसिं वा उदयं जाव अष्टविहे अणुजावे पस्यन्ते । अन्तरायस्सखं भन्ते ! कम्म स्स जीवेण बहस्स जाव पंचविहे अणुजावे पस्यन्ते, तजहा-दानन्तराय लानन्तराय जोगन्तराय उवजोगत

प्रश्नः । अन्तरायस्य कर्मणो प्रदत्त । जीवेन पृच्छा, गीतम । अन्तरायस्य कर्मणो जीवेन बहस्य यावत्पंचविधो नुजावः प्रश्नस्त दया-दानान्तरायो लाजान्तराय उपजोगान्तरायो वीर्यान्तरायो यद्देदयते पुद्गलं वा पुद्गला न्वा पुद्गलपरिणामं वा यावद्विस्रसया वा तेषां

पं० । पुद्गल वस्तुभायो अथवा घणो वस्तुभायो विस्रसापरिणतनो परे पुद्गलने उदय जाकरी न प्रकारे रसकण्ठो । अन्तरायस्सख भन्ते कम्मस्स जीवेण पृच्छा । विहे अन्तरायकर्मणो हेमगयन् प्रश्न । गोयमा अन्तरायस्स कम्मस्स जीवेण बहस्स जाव पंचविहे अणुभावे पं० तं० । हेगोतम अन्तरायकर्म जीव वाध्यायमा जालगे तेहना ५ भेद अनुभागरस कथा तेहहेह्वे-दायन्तराय लाभतं भोगंतं उपभोगंतं वीरियतं ज वेदेह । दानान्तराय लाभान्तरा

न्तरायस्य कर्मणः फलं । लाजान्तरायो लाजान्तरायादिकर्मणामिति ॥ जं वेदेऽ पुग्गलं वा इत्यादि ॥ यं वेदयते पुद्गलं विविधविशिष्टरत्नादिसम्बन्धा दृश्यते तद्विषये एव दानान्तरायोदयः संधिच्छेदनाद्युपकरणसम्बन्धा लाजान्तरायकर्मादयः प्रतिविशिष्टाहारसवधादनर्थार्थसंबन्धाद्वा लोभतो जोगान्तरायोदयः । एवमुपजोगान्तरायकर्मादयोपि ज्ञावनीयः । तथा लज्जुटाद्यभिधाता ह्यीर्यान्तरायकर्मादय इति ॥ पुद्गलान् वा बहून् तथाविधान् यान् पुद्गलान् वेदयत य वा पुद्गलपरिणाम तथाविधाहारौषध्यादिपरिणामरूपं तथाहि दृश्यते तथाविधाहारौषधपरिणामा ह्यीर्यान्तरायकर्मादयः संतोषसिक्तवासादिगंधपुद्गलपरिणामात् जोगान्तरायोदयो यथा सुवंधुसचिवस्य विश्वसया या पुद्गलाना परिणाम विन्न शीतादिलक्षणं तथाहि दृश्यन्ते-वस्त्रादिक दातुकामा अपि शीतादिनिर्पततमालोक्या दानान्तरायोदयात् तस्या दातार इति । तत्प्रज्ञावात् एष परत उदय उक्तः स्वतस्तमाह-तेसिं दायंति ॥ तेषां वा अन्तरायकर्मपुद्गलाना मुदयेन अन्तरोपकर्मफल दानान्तरायादिकं वेदयते ॥ एसणमित्याद्युपसंहार वाक्यं ॥ इति श्री मलयगिरिविरचिताया प्रज्ञापनाटीकाया त्रयोविंशतितमस्य कर्मप्रकृतिपदस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

राए वीरियंतराए जं वेदेति पुग्गलं वा जाव वीससा वा तेसि वा उदएणं अंतराइयं कम्मं वेदेइ एसणं गोयमा ! अंतराइए कम्मो एसणं गोयमा ! जाव पंचविहे अणुजावे पक्खत्ते ॥ कम्मपयक्कीपदे पढमो उहेसो

वोदयेनान्तरायं कर्म वेदयते एष गौतम । अन्तरायं कर्मेष गौतम । यावत्पंचविधोनुजावः प्रज्ञप्तः ॥ इति श्री महुपाध्याय रासचन्द्रगणि शिष्यनानकचन्द्ररचिते प्रज्ञापनानुवादे कर्मप्रकृतिपदे प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥ कति जदन्त । कर्म प्रकृतयः प्रज्ञ

य भागान्तराय उपभोगान्तराय वीर्यान्तराय ५ जं वेदै । पुग्गलवा जाव वाससावा तेसिंवा उदएण अतराइयं कम्म वेदेइ । पुद्गलने जालगे विससा भावे तेहने उदय अन्तरायकर्म वेदै । एसणं गोयमा अतराइए कम्म । एहने हेगौतम अन्तरायकम्मो । एसणं गोयसा जाव पंचविहे अणुभावे प० । एहने हेगौतम जालगे ५ प्रकारे अनुभागरस कळो । कम्मपयडोपए पढमोहेसो सम्मतो । कर्मप्रकृतिपदनो प्रथमो उद्देशो समाप्त ॥ २३ ॥ १ ॥

व्याख्यातः प्रथमोद्देशकः इदानीं द्वितीयोद्देशकव्याख्येयः तस्यचायमभिस्त्वन्त्यः-इहानन्तरोद्देशके ज्ञानावरणीयानां मनुजाव उक्त इहतु तेषामेव ज्ञानावरणीयादीनामुत्तरप्रकृतिविभाग उच्यते तत्र विशेषपरिज्ञानार्थं ज्ञूयोपि मूलप्रकृतिविषयं प्रश्ननिर्वचनसूत्रमाह-कडणं जते । इत्यादि ॥ पूर्व वत् सम्प्रति यथोद्देशं निर्द्देश इति न्यायात् ज्ञानावरणीयोत्तरप्रकृतिविषयं सूत्रमाह-नाणावरणिज्जणं जते । इत्यादि ॥ इह आभिनिबोधिकादि इत्यादिशब्दार्थं उपयोगपद वक्ष्यत विग्रहजावनात्त्वियं-आभिनिबोधिकज्ञानस्यावरणीयं आभिनिबोधिकज्ञानावरणीयं एवं श्रुतज्ञानावरणीयमि त्यादिष्वपि जावनीयं दर्शनावरणीयोत्तरप्रकृतीराह-दरिषणावरणिज्जणं जते । इत्यादि ॥ द्राकुत्सायां नियतं द्राति कुत्सितत्वमविस्पष्टत्वं गच्छति चैतन्यं यस्यां स्वापावस्थायां सा निद्रा यद्विवा द्वैस्वप्न निदाणा निद्रानखच्छोटिकामात्रेण यस्यां प्रबोध उपजायते सा स्वापावस्था निद्रा तद्विपा

सम्प्रतो ॥ १ ॥ कडणं जते ! कम्मपगणीतं पस्यत्तानं ? गोयमा ! अठकम्मपगणीतं पस्यत्तानं तजहा-नाणावरणिज्जं जाव अंतराडयं । नाणावरणिज्जणं जते ! कम्मे कतिविहे पस्यत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पस्यत्ते , तंजहा-आभिनिबोहियनाणावरणिज्जे केवलनाणावरणिज्जे । दंसणावरणिज्जेणं जते ! कम्मे कति

प्ताः ? गौतम । अष्टौ कम्मप्रकृतयः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-ज्ञानावरणीयं यावदन्तरायम् । ज्ञानावरणीयं जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । पंचवि ध प्रज्ञप्तं तद्यथा-आभिनिबोधिकज्ञानावरणीयं याव त्केवलज्ञानावरणीयम् । दर्शनावरणीयं जदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । द्वि

कडणं भन्ते कम्मपयडोशो प० । केतली हेभगवन् कर्म प्रकृति कडो । गोयमा अठकम्मपगणोशो प० त० । हेगौतम ८ कम्मप्रकृति कडो तेकडैके-णाणा वरणिज्जं जाव अंतराडयं । ज्ञानावरणी यावत् अन्तराय । नाणावरणिज्जणं भन्ते कस्ये कडविहे पं । ज्ञानावरणी कर्मना हेभगवन् केतलाभेद कड्या । गोयमा पंचविहे प० त० । हेगौतम ५ प्रकारे कड्या ते कडैके-आभिनिबोहियनाणावरणिज्जं जाव केवलावरणिज्जे दरिषणावरणिज्जणं भन्ते कस्ये कड विहे पं । मतिज्ञानावरणी जालगे केवलज्ञानावरणी एव ५ भेद द्विहे दर्शनावरणीना हेभगवन् केतलाभेद कड्या । गोयमा दुविहे पं० तं० । हेगौतम

कवेद्यं कर्मप्रकृतिरपि कारणे कार्योपचारात् ॥ निद्रानिद्रा ॥ निद्रातोतिशायिनी निद्रा निद्रानिद्राशाकपार्थिवादिदर्शनात् नयूरव्यसकाद
य इति मध्यपदलोपी समासः ॥ तस्या हि चैतन्यस्यात्यन्तमस्फुटीभूतत्वात् बहुजि र्घोलनाप्रकारः प्रबोधो भवति ततः सुखप्रबोधहेतुनिद्रातोत्या
अतिशायिनीत्वं तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि निद्रा २ उपचारात्, तथा उपविष्ट ऊर्ध्वस्थितो वा प्रचलति पूर्णयति यस्यां स्वापावस्थायां सा
प्रचला तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि प्रचला ॥ पथला १ इति ॥ प्रचलातोतिशायिनी प्रचला १ पूर्ववन्मध्यपदलोपी समासः ॥ साहि चक्रमणा
दिक मपि कुर्वतः उदय मधिगच्छति ततः स्थानस्थितस्वप्नप्रज्ञवप्रचलापेक्षया अस्या अतिशायिनीत्वं ॥ श्रीशङ्खोदिति ॥ स्थाना पिण्डोभूता ऋद्धि
रात्मशक्तिरूपा यस्या स्वापावस्थायां सा स्थानार्द्धि स्तब्धावे हि प्रथमसहननस्य केशवाद्भवलसदृशी शक्तिरूपा जायते, तथाच श्रूयते-प्रवचने
क्वचित्प्रदेशे कोपि प्राप्तः शुद्धकः स्थानार्द्धिनिद्रासहितो द्विरदेन दिवाखलोकतः तत स्तस्मिन् द्विरदे बह्वाजिनिवेशो रजन्यां स्थानार्द्धिदये वर्त्तमा

विहे पश्यते ? गोयमा ! दुविहे पश्यते, तंजहा-निद्रापंचण य दंसणचउक्कण य । निद्रापंचणं जंते !
कडविहे पश्यते ? गोयमा ! पंचविहे पश्यते, तंजहा-निद्रा जाव थीण्णी । दंसणचउक्कणं पुच्छा,
गोयमा ! चउविहे पश्यते, तंजहा-चरकुदंसणावरणिज्जे जाव केवलदंसणावरणिज्जे । वेयणिज्जेणं जंते !

विधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-निद्रापञ्चकं दर्शनचतुष्कं च । निद्रापंचकं प्रदत्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । पञ्चविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-निद्रा याव
तस्थानार्द्धिः । दर्शनचतुष्कपुच्छा । गौतम । चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा-चलुदंसणावरणं मचलुदंसणावरणं याव त्केवलदर्शनावरणम् । वेदनी

टोयभेदं कक्षा ते कहेत्ते-णिद्रा पंचण य दंसणचउक्कण । निद्रा पंचक दर्शनं चतुष्कं । णिद्रा पंचणं भते कडविहे पं० । निद्रापंचकना हेभगवन् केतला
भेदं कक्षा । गोयमा पंचविहे पं० तं० । हेगौतम पांचभेदे कक्षा ते कहेत्ते-णिद्रा जाव थीण्णी दंसणचउक्कणं पुच्छा । निद्रा यावत् थीण्णी दर्शनं च
तुष्कना प्रश्न । गोयमा चउवि० तंजहा । हेगौतम ४ भेदं ते कहेत्ते-चरकुदंसणावरणिज्जे जाव केवलदंसणावरणिज्जे । चलुदर्शनावरणं यावत् केवल

नः समुत्थाय तद्वन्तमुज्जलमुत्पाद्य स्तोपाश्रयद्वारि च प्रक्षिप्य पुनः प्रसुप्तवानित्यादि तथा चक्षुर्दर्शनावरणीयमवक्ष्यतां चक्षुर्वर्जोपेन्द्रियमनोदर्शनमवक्ष्यतां तस्यावरणीय मवक्ष्यतां चक्षुर्दर्शनावरणीय मवक्षिरेव दर्शनं तस्यावरणीय मवक्षिदर्शनावरणीयं केवलमेव दर्शनं केवलदर्शनं तस्यावरणीयं केवलं

कस्मै कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! दुविहे पश्यते, तंजहा—सातावेयणिज्जे य आसातावेयणिज्जे य । सा तावेदणिज्जेणं ज्ञते ! कस्मै पुच्छा, गोयमा ! अष्टविहे पश्यते, तंजहा—मणुत्ता सहा जाव कायसुहता । असातावेयणिज्जेणं ज्ञते ! कस्मै कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! अष्टविहे पश्यते, तंजहा—अमणुत्ता सहा जाव कायदुहता । मोहणिज्जेणं ज्ञते ! कस्मै कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! दुविहे पश्यते, दंसणमोहणि

य जदन्त । कस्मै कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गोतम । द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—सातवेदनीयमसातवेदनीयं च । सातवेदनीयं जदन्त । कस्मै पुच्छा, गोतम । अष्टविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा—मनोज्ञाः शब्दा यावत्कायदुःखिता । असातवेदनीयं कस्मै जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गोतम । अष्टविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा—अमनोज्ञाः शब्दा यावत्कायदुःखिता । मोहनीयं जदन्त । कस्मै कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गोतम । द्विविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा—दर्शनमोह

दर्शनावरणी ४ । वेद्यणिज्जेणं भते कस्मै कतिविहे प० । वेदनीयकर्मणा हेमगवन् कतलमेद कप्पि । गोयमा दुविहा प० त० । हेगोतम दोयमेद कप्पि ते कहेहं—सातावेयणिज्जा असातावेयणिज्जा । सातावेदनी असातावेदनी । सातावेयणिज्जेणं भते कस्मै पुच्छा । सातावेदनी कस्मै हेमगवन् प्रश्न । गोयमा अष्टविहे त० । हेगोतम ८ प्रकारे ते कहेहं—मणुत्तासहा जाव कायसुहता । मनोज्ञशब्द यावत् कायसुख । असातावेयणिज्जेणं भते कस्मै पुच्छा । असातावेदनीयं हेमगवन् प्रश्न । गोयमा अष्टवि० त० । हेगोतम ८ भेदं ते कहेहं—अमणुत्तासहा जाव काय दुहता । अमनोज्ञशब्द यावत् कायदुःखित । मोहणिज्जेणं भते कस्मै कतिविहे प० । मोहनीकर्म हेमगवन् कतलमेद कप्पि । गोयमा दुविहा प० त० । हेगोतम दोयमेद कप्पि ते कहेहं—दंसणमोहणिज्जेणं चारित्तमा० । दर्शनमोहनी चारित्तमोहनी । दंसणमोहणिज्जेणं भते कस्मै पुच्छा । दर्शनमोहनीकर्मणा हेमगवन् कतलमेद । ग

॥ टीका ॥

॥ १० ॥

॥ ११ ॥

॥ १२ ॥

दर्शनावरणीयं । इह निद्रापञ्चकं प्राप्ताया दर्शनलब्धे रूपघातकदर्शनावरणचतुष्टयं तु मूलत एव दर्शनलब्धिमुपहन्ति । आहव-गंधहस्तीनिद्रोद-
यसमधिगताया दर्शनलब्धे रूपघाते वर्तते दर्शनावरणचतुष्टयं तद्गमोच्छेदितत्वात् । समूलघातहति दर्शनलब्धिमिति । वेदनीयं द्विधा सातवेदनी-
यं असातवेदनीयं च । सातरूपेण च यद्वेद्यते तत्सातवेदनीयं तद्विपरीत मसातवेदनीयं किमुक्तं प्रवृत्तिर्यस्योदयात् शारीरं मनसं च सुखं वेदय-
ते तत्सातवेदनीयं यस्योदयात्पुनः शरीरे मनसि च दुःखमनुभवति तदसातवेदनीयं लोकैक मष्टविधं अनोज्ञानोज्ञशृङ्गादिविषयज्ज्ञेदात् । मोहनी-
यं द्विधा दर्शनमोहनीयं चारित्रमोहनीयं, चञ्चलौ स्वगतानेकज्ज्ञेदसूचकौ दर्शनमोहनीयं त्रिविधं तद्यथा सम्यक्त्ववेदनीयं मिथ्यात्ववेदनीयं मिश्रवे-
दनीयं । तत्र जिनप्रणीततत्त्वश्रद्धानात्मकेन सम्यक्तरूपेण यद्वेद्यते तत्सम्यक्त्ववेदनीयं ये तु पुन जिनप्रणीततत्त्वाश्रद्धानात्मकेन मिथ्यात्वरूपेण वेद्यते
तत् मिथ्यात्ववेदनीयं यत्तु मिश्ररूपेण जिनप्रणीततत्त्वेषु न श्रद्धा नापि निन्द्यत्वेन लक्षण्येन वेद्यते तन्मिश्रवेदनीयं आहव-सम्यक्त्ववेदनीयं
कथं दर्शनमोहनीयं नहि दर्शनं मोहयति तस्य प्रज्ञमादिपरिणामहेतुत्वात् उच्यते-इह सम्यक्त्ववेदनीयं मिथ्यात्वप्रकृतितत्तीतिचारसंज्ञवात्, औष

ज्ज्ञे य चारित्रमोहणिज्ज्ञे य । दंसणमोहणिज्ज्ञेणं ज्ञते ! कम्मं कतिविहे पण्हते ? गोयमा ! तिविहे प० ,
सम्यक्त्ववेदणिज्ज्ञे मिच्छत्त्ववेदणिज्ज्ञे सम्मामिच्छत्त्ववेदणिज्ज्ञे । चरित्तमोहणिज्ज्ञेणं ज्ञते ! कम्मं कतिविहे प० ,

नीयं च चारित्रमोहनीयं च । दर्शनमोहनीयं जदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । त्रिविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-सम्यक्त्ववेदनीयं मिथ्यात्ववेद-
नीयं सम्यङ्मिथ्यात्ववेदनीयम् । चारित्रमोहनीयं जदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-कषायवेदनीयं नोक्षाय

यमा तिविहा तं । हेगौतम ३ भेदं ते कहैल्लै—सम्यक्त्ववेदणिज्ज्ञे मिच्छत्त्ववे० सम्मामिच्छत्त्ववे० । सम्यक्त्वमोहनो मिथ्यात्वमोहनो सम्मामिथ्यात्वमोहनो ।
चारित्तमोहणिज्ज्ञेणं भन्ते कस्मै पुच्छा । चारित्रमोहनो कर्मणा हेमगवन् केतला भद । गोयमा दुविहा तं । हेगौतम दोयभेदं ते कहैल्लै—कषायवे० नो-
क्षायवे० । कषायमोहनो नोक्षायमोहनो । कषायवेदणिज्ज्ञेणं भन्ते कस्मै पुच्छा । कषायमोहनो हेमगवन् केतलाभेद । गोयमा सावसवि० तं ।

शान्तिमकलायिकदर्शनमोहना द्वेदं दर्शनमोहनीयमित्युच्यते, चारित्रमोहनीयं द्विविधं कषायवेदनीयं नोकषायवेदनीयं च तत्र यत् कषाय-
यरूपेण वेद्यते तत् कषायवेदनीयं, यत्पुनः स्त्रीवेदादि नोकषायरूपेण वेद्यते तन्नोकषायवेदनीयं च शब्दौ स्वगतानेकजोदसूचकौ, तत्र कषायवेद-
नीयं योक्तृविधं क्रोधमानमायालोभानां प्रत्येकमनन्तानुबन्धप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानानावरणसंज्वलनरूपत्वात् तत्रानन्तं ससारमनुबन्धन्तीत्येवंशो-
ला अनन्तानुबन्धिन उक्तं च-अनन्तानुबन्धन्ति यतो जन्मानिसूयते । ततो नन्तानुबन्धाख्याः क्रोधाद्ये पुनियोजिताः ॥ १ ॥ एषां संयोजना इति द्वि-
तीयमपि नाम तत्रायमन्वर्थः-संयुज्यन्ते संवध्यन्ते अनन्तसंख्यैर्जन्तवो येस्ते संयोजना उक्तञ्च-संयोजयति यन्नरमनन्तसंख्यैर्जन्तवः कषाया स्ते सं-
योजनता अनन्तानुबन्धतावाप्य ततस्तेषां सर्वप्रत्याख्यानं देवप्रत्याख्यानं च येषां मुदयेन लज्यते ते जवन्त्यप्रत्याख्यानाः सर्वे निषेधवचनोयं नन्-
उक्तञ्च-स्वल्पमपि नोत्सहे द्योपां प्रत्याख्यानमिहोदयात् अमत्याख्यानसंज्ञातो द्वितीयेषु निवेदिता तथा प्रत्याख्यानं सर्वविरतिरूपमात्रियते येस्ते
प्रत्याख्यानावरणाः, आह-सर्वसावद्यविरतिः प्रत्याख्यानमुदाहृतं । तदावरणसंज्ञातस्त्वृतीयेषु निवेदिता ॥ १ ॥ तथा परीषद्दीपसर्गनिपातैः सति
चारित्र्यमपि सम् ईषज्ज्वलयन्तीति संज्वलना उक्तञ्च-संज्वलयति यत्संविन्नं सर्वपापविरतानामपि तस्मात्संज्वलना इत्यप्रशमकरा निरुध्यन्ते,
अन्यत्राप्युक्तं-शब्दादीन् विषयान् प्राप्य संज्वलयन्ति यतो मुहुः । स्ततः संज्वलनाद्भानं चतुर्थानामिहोच्यते ॥ १ ॥ स्वरूपं च पञ्चानुपूर्व्यामीषा

गोयमा ! दुविहे पस्यत्ते, तंजहा-कसायवेयणिज्जे नोकसायवेयणिज्जे । कसायवेयणिज्जेणं जंते ! कत्तिविहे
पस्यत्ते ? गोयमा ! सोलसविहे पस्यत्ते, तंजहा-अणंताणुबन्धी कोहे अणंताणुबन्धी माणे अणंताणुबन्धी

वेदनीयं । कषायवेदनीयं जदन्त । कत्तिविधं प्रज्ञप्तं ? गीतम । योक्तृविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-अनन्तानुबन्धिकोचोऽनन्तानुबन्धिसानोऽनन्तानुब-

हेगीतम १६ भेद ते कहेह्यै-अणताणुबन्धे कोहे अणंताणुबन्धेमाणे अण० माए अण० लोभे । अनन्तानुबन्धो क्रोध अनन्तानुबन्धो मान अनन्तानुबन्धो
लाभे । अपञ्चत्वाणे कोहे एव माणे माए लोभे । अप्रत्याख्यानो क्रोध इम मान माया लोभ ४ पञ्चत्वाणावरणे कोहे एव माणे माए लोभे । प्रत्याख्यानो

मिदं-जलरंणुपुढविपवय राईसरिसीचउद्विहोकोही । तशीसलेयाकठिंय , सैलत्थंजीवसोमोणी ॥ १ ॥ मीयावलेहगोमुति मिढसिंगघणवंसमूलस
मा । लोहोहलिहखंजण कहुमकिमिरागसारित्यो ॥ १ ॥ पक्खचउमासवच्छर जावज्जीवाणुगामिणीकमसो । देवनरतिरियनारय गडसाहणहेयवो
जणिया ॥ २ ॥ इत्यिवेइति ॥ वेद्यते इति वेदः स्त्रिया वेदः स्त्रीवेदः स्त्रिया पुमांसं प्रत्यञ्जिलाप इत्यर्थः, तद्विपाकवेद्यं कर्मापि स्त्रीवेदः पुरुष
स्य वेदः पुरुषवेदः पुरुषस्य स्त्रियं प्रत्यञ्जिलाप इत्यर्थः, तद्विपाकवेद्यं कर्मापि पुरुषवेद नपुंसकस्य वेदो नपुंसकवेदः तथा यदुदया त्सनिमित्तन
निमित्तं वा हसतिस्मा हासयते वा तत् हास्यमोहनीयं, यदुदयाच्चाज्यन्तरं वस्तुषु प्रभोदमायते तद्वतिमोहनीयं यदुदयवशात् पुन बाध्याज्यन्त
रेषु वस्तुषु अप्रीतिं करोति तदरतिमोहनीयं, यदुदया त्प्रयविप्रयोगादौ शीरस्ताडमाकदति परदेवते नृपीठे च लुठति दीर्घं निश्चसति शोक
मोहनीयं, यदुदयवशा त्सनिमित्तमनिमित्तं वा तथारूपस्वसंकल्पतो विभेति तद्भयमोहनीयं, तदुदयवशा त्पुनः शुभमशुभं वा वस्तु जुगुप्सते
त जुगुप्सामोहनीयं, जुगुप्साजनको मोहनीयं जुगुप्सामोहनीयं, एवं सर्वपदेऽपि विग्रहो जावनीयः, नोक्तपायता चासीषा हास्यादीना कषाय
सहचारित्वा त्कैः कषायैः सहचारितेति चे दुच्यते-आद्ये द्वादशजिः तथाहि-नाद्येषु द्वादशकषायेषु क्षीणेषु हास्यादीना अवस्थानसम्भवस्तदनन्तर
मेव तेषामपि क्षपणाय प्रवृत्तिः, अथवा एते प्रादुर्भवतोऽवश्यं कषायादी नुद्धीयमिति ततः कषायसहचारिणः स्यं नोदष्टः साहचर्यं द्रष्टव्यः, क

माया अणंताणुबंधी लोने अपञ्चस्काणकोहे एवं माणे माया लोने पञ्चस्काणावरणे कोहे एवं माणे माया
लोने संजलणे कोहे एवं मानमायालोने । नोक्तसायवेयणिज्जेणं जंते ! कतिविहे पस्यते ? गोयमा ! न

निलोकोऽनन्तानुबन्धिमायाऽप्रत्याख्यानक्रोध एव मानो माया लोभः, प्रत्याख्यानवरणं क्रोध एवं मानो माया लोभः, संज्वलन क्रोध

क्रोध मान माया लोभ । संजलण कोहे एवं माणे माया लोभे । संज्वलनक्रोध इम मान माया लोभ । नोक्तसायवेयणिज्जेणं भते कस्य पुच्छा । नोक्तपाय
ता हेमगवन् कोत्ता प्रश्न । गोयमा नवविहे त० । हेमोतम ६ भेद ते कहेछै-इत्यिवेये पुरिसवेये नपुंसगवेये हासे रए अरए भए सोगे दुनच्छे ६ । स्त्री

पायैः सहचारिणो नोकषाया इति, उक्तं-कषायाःसहवर्तित्वात् कषायजैरणादपि । हास्यादिनवकस्थोक्ता नोकषायःकषायता ॥ १ ॥ आयुःकर्म सूत्रं पाठसिद्धं, नामकर्म द्विचत्वारिंशद्विधं तान्येव द्वाचत्वारिंशतं जेदानाद्य-गतिनामेत्यादि ॥ गम्यते तथाविधकर्म सचिवैः प्राप्यते इति गतिर्ना रक्तत्वादिपर्यायपरिणतिः सा चतुर्धा तद्यथा-नरकगति स्तिर्यग्गति मनुष्यगति देवगति स्तज्जनकं नाम गतिनाम तदपि चतुर्धा-नरकगतिना मेत्यादि । तथा एकैन्द्रियादीनामेकैन्द्रियत्वादिरूपसमानपरिणामलक्षणैकैन्द्रियादिशब्दव्यपदेशमाक् य त्सामान्यं सा जाति स्तज्जनकं नाम जा तिनाम, इदमत्र तात्पर्यार्थं द्रव्यरूप मिन्द्रिय संगोपांगनामेन्द्रियपर्यायिनाम सामर्थ्यासिद्धिजावरूपं तु स्वप्नादीन्द्रियावरणक्षयोपशमसामर्थ्यात् क्षयोपशमिकानीन्द्रियाणीति वचनात्, यत्पुन रेकैन्द्रियादिशब्दप्रवृत्तिनिबन्धनं तथारूपसमानपरिणतिलक्षणं सामान्यं तदनन्यसाध्यत्वा ज्जाति

वविहे पश्यते, तंजहा-इत्यीवेए पुरिसवेए नपुंसगवेए हासे रतिअरतिसोगे जए दुगंछा । आउएणं जंते ! कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! चउविहे पश्यते, तंजहा-नेरइयाउए जाव देवाउए । नामेणं जंते ! कम्मे कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! बायालीसतिविहे पश्यते, तंजहा-गतिनामे जातिनामे सरीरनामे सरीरंगो

एवं मानमायालोभाः । नोकषायवेदनीयं प्रदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । नवविध, तद्यथा-स्त्रीवेदः पुरुषवेदोनपुंसकवेदोहास्यं रत्यरती शोको जयं जुगुप्सा । आयुर्जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । चतुर्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-नैरयिकायुर्यावद्देवायुः । नामकर्म प्रदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । द्विचत्वारिंशद्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-जातिनाम शरीरनाम शरीराङ्गोपाङ्गनाम शरीरबन्धननाम शरीरसंघात

वेद पुरुषवेद नपुंसकवेद हास्य रति अरति भय सोग दुगंछा । आउएणं भंते कम्मं कइविहे पं० । आयुकर्मना हेभगवन् केतला भेद कइया । गोयमा च उअविहे तं० । हेगौतम चार ते कहैछे - नेरइयाउए जाव देवाउए णामेणं भंते कम्मं कइविहे पं० । नारकीनो आयु यावत् देवतायुष नामकर्मना हेभग वन् केतलाभेद कइया । गोयमा बायालीस तिविहे पं० तं० । हेगौतम ४२ भेद ते कहैछे । गतिनामे जातिनामे सरीरनामे सरीरांगोपांगणामे सरीर

नामनिबन्धनमिति, तच्च जातिनाम पञ्चधा तद्यथा-एकोन्द्रियजातिनाम यावत्पञ्चेन्द्रियजातिनाम, तथा शीर्यते इति शरीरं तत्पञ्चधा-तद्यथा-
 औदारिकं वैक्रियमाहारकं तैजसं कामण, एतानि प्रागेव व्याख्यातानि तन्निबन्धनं नामापि पञ्चधा तद्यथा-औदारिकं नाम वैक्रिय नाम इत्या-
 दि, तत्र यदुदयादौदारिकशरीरमायोग्यान् पुद्गलानादाय औदारिकशरीरतया परिणमयति परिणमय्य च जीवप्रदेशैः सह परस्परानुगमनरूप
 तया सम्यग्व्यति तदौदारिकशरीरनाम, एवं शेषशरीरनामान्यपि जावनीयानि, शरीराङ्गोपाङ्गनामेति शरीरस्याङ्गा न्यष्टौ शिरःप्रवृत्तीनि उक्तं
 च-सीसमुरोयरपिठी दोबाहूऊरुयायअछंगा इति, उपांगानि अगावयवजूता न्यङ्गुलादीनि शेषाणि तत्प्रत्यवयवजूता न्यङ्गुलिपवंरेखादीनि अंगो
 पांगानि अंगानिच उपांगानिच अङ्गोपाङ्गानि अंगोपांगानिच २ अंगोपाङ्गस्यादावसंख्येय इत्येकशेषं निमित्तं नाम शरीराङ्गोपांगनाम तच्च
 त्रिधा तद्यथा-औदारिकाङ्गोपाङ्गना वैक्रियाङ्गोपाङ्गनाम आहाराङ्गोपांगनाम, तत्र यदुदयवशा दौदारिकशरीरत्वेन परिणतानां पुद्ग-

वंगनामे सरीरबन्धननामे सरीरसंघायणनामे संघयणनामे संठाणनामे वन्ननामे गंधनामे रसनामे फासनामे
 अगुरुलङ्घनामे उवघायनामे थावरनामे सुक्ष्मनामे बादरनामे पञ्जत्तगनामे अपञ्जत्तगनामे साहारणस

नाम संहनननाम संस्थाननाम वर्णनाम गन्धनाम रसनाम स्पर्शनामागुरुलघुनामोपघातनाम पराघातनामानुपूर्वीनामोच्छ्वासनामातपनामो
 द्योतनाम विहायोगतिनाम व्रसननाम स्थावरनाम सूक्ष्मनाम बादरनाम पर्याप्तनामापर्याप्तनाम साधारणशरीरनाम प्रत्येकशरीरनाम स्थिर

बन्धनामे सरीरसंघायणनामे संघयणनामे संठाणनामे । गतिनामकर्म जातिनामकर्म शरीरनाम शरीरनाम अङ्गोपाङ्गनाम शरीरबन्धननाम शरीरसंघा-
 तननाम संघयणनाम संस्थाननाम । वर्णं रसे फासे अगुरुलङ्घनामे उवघायनामे पराघायनामे अणुपुष्पीणामे उच्छ्वासणामे आतपनामे उज्ज्वलणामे वि-
 हायगतिणामे तसे थावरे सुक्ष्मे बादरे पञ्जत्ते अपञ्जत्ते । वर्णनाम गन्ध रस स्पर्शनाम अगुरुलघुनाम उपघातनाम पराघातनाम आनुपूर्वीनाम उच्छ्वा-
 सनाम आतपनाम उज्ज्वलनाम विहायोगतिनाम व्रसननाम स्थावरनाम सूक्ष्मनाम बादरनाम पर्याप्तनाम अपर्याप्तनाम । साधारणशरीरे पक्षेयशरीर

लाना मङ्गोपाङ्गविजागपरिणति रूपजायते तदीदारिकीपाङ्गनाम ; एवं वैक्रियाहारकोपोगनासी अपि वाच्ये , तैजसकर्मण्यो स्तु जा
वप्रदेशसत्त्वानानुरोधित्वा त्वास्त्यङ्गोपाङ्गसम्भवः , तथा बाध्यते नेनेति बन्धनं यदीदारिकपुद्गलानां गृहीतानां गृह्यमाणानां च परस्परं तै
जसादिपुद्गले वो सह सम्बन्धजनक तद्वन्धनं नाम , आह्वय भूलटीकाकारः-विद्यते तत्कर्मयन्त्रिमित्ताद्यादिसंयोगापत्ति रावि भवति यथा
काष्ठद्वयजेदैक्यस्य करणे जलुः कारणमिति । तच्च पचथा तद्यथा-औदारिकबन्धननाम वैक्रियबन्धननाम आहारकबन्धननाम तैजसबन्धननाम का
र्मणबन्धननाम , तत्र यदुदयवशा दीदारिकपुद्गलानां गृहीतानां गृह्यमाणानां च परस्परं तैजसादिपुद्गले च सह सम्बन्ध उपजायते तदी
दारिकबन्धन , यदुदयावैक्रियपुद्गलानां गृहीतानां गृह्यमाणानां च परस्परं तैजसकर्मण्यपुद्गलैश्च सह सम्बन्ध स्तद्वैक्रियबन्धनं , यदुदया दा

रीरनामे पत्नेयसरीरनामे थिरनामे अथिरनामे सुज्ञनामे असुज्ञनामे सुज्ञगनामे दुज्ञगनामे सूसरनामे
दूसरनामे अनादेज्जनामे अनादेज्जनामे जसोक्तिनामे अजसोक्तिनामे निम्माणनामे तित्यगरनामे । ग
इनामेणं जन्ते ! कस्मै कतिविहे पश्यते ? गोयमा ! चउविहे पश्यते निरयतिरिमणुदेवगति । जातिनामेणं

नामास्थिरनाम शुज्ञनामाशुज्ञनाम सुज्ञगनाम दुज्ञगनाम सुस्वरनाम दुःस्वरनामादेयनामानादेयनाम यज्ञ कीर्तिनामायज्ञ कीर्तिनाम निर्माण
नाम तीर्थकरनाम । गतिनाम जदन्त । कस्मै कतिविधं प्रश्नम् ? गौतम । चतुर्विधं प्रश्नम् तद्यथा-निरयतिर्यमनुजदेवगतिः । जातिनाम

थिरे अथिरे सुभे असुभे सुभगे दुभगे सुसरे दुसरे आयज्जे अणायज्जे जसकित्ते अजसकित्ते निम्माणनामे तित्यगरनामे । साधारणनाम प्रत्येकशरीरनाम
स्थिरनाम अस्थिरनाम शुभनाम अशुभनाम शोभायनाम दोर्भाग्यनाम सुस्तरनाम दुस्तरनाम आदेयनाम अनादेयनाम अयशकीर्तिनाम अयशकीर्ति
नाम निर्माणनाम तीर्थकरनाम । गतिनामेण भते कसो कदविहे यं । गतिनामकर्मणा वेतलाभेद् कक्षा । गोयमा चउवि० तं० । हेगौतम ४ भेद ते क
हेक्के—निरय तिरिय मणु देवगति जातिनामेणं पुच्छा । नारकी तिर्यञ्च मनुष्य देवगति ४ जातिनामनो प्रश्न । गोयमा पंचवि० तं० । हेगौतम पांचो

नानुकारिसंघातरूपा जायते तदौदारिकसंघातनाम । एवं वैक्रियादिशरीरसंघातनामस्वपि ज्ञावर्नीयं ॥ संघयणनाम इति ॥ संहननमस्थिरचनाविशेष आह्व मूलटीकाकारः-संहनन मस्थिरचनाविशेष इति, तेन यः प्राह । सूत्रे शक्तिविशेषः एवं संहननमिति तथाच-तद्ग्रन्थ-सुते सत्तिविशेषोसंघयणमिति, संघातः मूलटीकाकारेणापि सूत्रानुयायिना संहननस्यास्थिरचनाविशेषात्मकस्य प्रतिपादितत्वात्, यत्वेकैन्द्रियाणां संघातसंहननमन्यत्रोक्तं तद्वीकाकारेण समाहितमौदारिकशरीरत्वा दुपचारत इदं मुक्तं द्रष्टव्यं, नतु तत्त्ववृत्ती यदि पुनः शक्तिविशेषः स्या ततो देवानां नेरयिकाणां च संहननं मुच्यते, अत्र च ते सूत्रे साक्षादसंहनिन उक्ता इत्यलमुत्सूत्रप्रकूपिकविस्यन्दितेषु सचास्थिरचनाविशेषे औदारिकशरीरेण नान्येषु तेषामस्थिरहितत्वात्, तच्च षोढा तद्यथा-वज्रवर्जनाराचं ऋषजनाराचं नाराचं अर्द्धनाराचं कीलिका सेवार्त्तं च, तत्र वज्रं कीलिका ऋषजः परिवेष्टनपट्टः नाराचमुजयतो मर्कटबन्धः उक्तञ्च-रिसहोयहोइपट्टो वज्रं पुण्कीलियामुणोपट्टा । उजयोमर्कडबन्धं नारायंतं वियाणाहि ॥१॥ ततश्च द्वयो रस्यो रुजयतो मर्कटबन्धनद्वयोः पट्टाकृतिना तृतीयेनास्यो रुपरि वेष्टितयो रुपरि तदस्थिरत्रयेदिकीलिकाख्यं वज्रनामक मस्थि यत्र जयति तत्र वज्रवर्जन

तंजहा—उरालियसरीरबन्धणनामे जाव कम्मगसरीरबन्धणनामे । सरीरसंघायणनामेणं ज्ञंते ! कतिविहे प० गोयमा ! पंचविहे पस्सत्ते, तंजहा—उरालियसरीरसंघायणनामे जाव कम्मगसरीरसंघायणनामे । संघयण

म् । गौतम ! पञ्चविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—औदारिकशरीरबन्धननाम यावत्कर्मणशरीरबन्धननामा । शरीरसंघातनाम जदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम ! पञ्चविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—औदारिकशरीरसंघातनाम यावत्कर्मणशरीरसंघातनाम । संघयणनाम जदन्त । कतिविधं प्रज्ञ

प्तासरीरबन्धणनामे सरीरसंघायणनामेणं पृच्छा । औदारिकशरीरबन्धनं यावत् कर्मणशरीरबन्धनं ५ शरीरना संघातननो प्रश्न । गोयमा पंचविहा तं० । हेगौतम पांचभेदे ते कइहे—उरालियसरीरसंघयणे जाव कम्मसरीरसंघयणनामे संघयणनामेणं पृच्छा । औदारिकशरीरसंघयणं यावत् कर्मणशरीरसंघयणं ५ संघयणनो प्रश्न । गोयमा क्ववि० तं० । हेगौतम क्वप्रकारे ते कइहे—बयरोसभनारायसंघयणे उसभनारायसंघयणे नाशसंघयणे । न

हारकशरीराणां पुद्गलानां गृह्यमाणानां परस्परं तैजसकर्मणपुद्गलैश्च सह सम्बन्धस्तदाहारकबन्धनं, यदुदया तैजसपुद्गलानां गृह्यमाणानां च परस्परं कर्मणपुद्गलैश्च सह सम्बन्धस्ततैजसबन्धननाम, यदुदयात्कर्मणपुद्गलानां गृहीतानां गृह्यमाणानां च परस्परं सम्बन्धस्तत्कर्मणबन्धननाम, तथा सघातयन्ते पितृहीक्रियन्ते औदारिकादि पुद्गला येन तत्सघातं सच तन्नामघ सघातनाम, तदपि पञ्चधा तद्यथा-औदारिकसघातनाम वैक्रियसघातनाम आहारकसघातनाम तैजससघातनाम कर्मणसघातनाम, तत्र यदुदयवशादौदारिकपुद्गला औदारिकशरीररघ

जन्ते ! कस्मै पुच्छा, गोयमा ! पंचविहे पस्सत्ते, तंजहा-एगिंदियजातिनामे जाव पंचिंदियजातिनामे । सरीरनामेणं जन्ते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पस्सत्ते, तंजहा-उरालियसरीरनामे जाव कम्मगसरीरनामे सरीरंगोवंगनामे कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! तिविहे पस्सत्ते, तंजहा-उरालियंगोवंगनामे वेउल्लियञ्जाहारिगञ्जंगोवंगनामे । सरीरबंधणनामेणं जन्ते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गोयमा ! पंचविहे प० ,

जदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । पञ्चविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-एकेन्द्रियजातिनाम यावत्पञ्चेन्द्रियजातिनाम । शरीरनाम जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तं ? गौतम । पञ्चविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-औदारिकशरीरनाम यावत्कर्मणशरीरनाम । शरीरोपाङ्गनाम जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । त्रिविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-औदारिकाङ्गोपाङ्गनाम वैक्रियाहारकाङ्गोपाङ्गनाम । शरीरबन्धननाम जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्त

भेद ते कह्णे-एगिंदिय जाव पंचिंदिय जातिनामे शरीरनामेणं भते पुच्छा । एकेन्द्रिय यावत् पंचेन्द्रियजाति ५ शरीरनामनो प्रश्न । गोयमा पंचविहा प० । हेगौतम पांचभेद कक्षा । उरालिय जाव कम्मगसरीरनामे सरीरंगोपाङ्गनामेणं पुच्छा । गोयमा तिविहा तं० । हेगौतम तीनभेदे ते कह्णे । उरालिय सरीरंगोवंगनामे वेउल्लियसरीरंगोवंगनामे आहारगसरीरंगोवंगनामे सरीरबंधणनामेणं पुच्छा । औदारिकशरीराङ्गोपाङ्ग वैक्रियशरीराङ्गोपाङ्ग आहारकशरीराङ्गोपाङ्ग एवं ३ शरीरना बन्धननो प्रश्न । गोयमा पंचवि० तं० । हेगौतम पांचप्रकारे ते कह्णे-औरालियसरीरबंधण जाव क

नाराचसंहननं । य त्पुनः कीलिकारहितं संहननं तत् ऋषजनाराचं, यत्र त्वस्थो मर्कटव्यो एव केवलो जयति तत्संहननं नाराचं यत्तत्त्वैकपार्श्वेन मर्कटव्यो द्वितीयपार्श्वे च कीलिका तदङ्गनाराचसंहननं यत्र त्वस्थीनि कीलिकामाश्रयद्वान्येव जयन्ति तत्संहननं कीलिकास्थं, यत्र पुनः परस्परपदं तमात्रसस्पर्शलक्षणां सेवामागतानि अस्थीनि नित्यमेव महोज्जङ्गादिरूपा परिशीलना माकोशति तत्सेवात्तं संहननं सतन्निवधनं संहनननामापि षोढा तद्यथा-वज्रर्षजनाराचसंहनननाम ऋषजनाराचनाम अर्धनाराचनाम कीलिकानाम संवार्धनाम, तत्र यदुदयात् वज्रर्षजनाराचसंहननं जति तद्वज्रर्षजनाराचसंहनननामस्वपि जावनीयं, तथा संस्थानमाकारविशेषो स्तोमिव गृहीतसंघातितवद्वेषु श्रीदारिकादिषु पुद्गलेषु संस्थानविशेषो यस्य कर्मण उदया द्रवति तत्संस्थाननाम तच्च षोढा तद्यथा-समचतुरस्रसंस्थाननाम त्र्यगोपपरिमण्डलसंस्थाननाम सादिसंस्थाननाम वागसंस्थाननाम कुब्जसंस्थाननाम हुण्डकसंस्थाननाम च, तत्र यदुदया दसुमतां समचतुरस्रसंस्थानं गुपजायते तत्समचतुरस्रसंस्थाननाम, यदुदया तु

नामेणं जन्ते ! कइविहे पस्यते ? गोयमा ! छविहे पस्यते, तंजहा—वइरोसजनारायसंघयणनामे रिसहनारायसंघयणे नारायसंघयणनामे अछुनारायसंघयणनामे कीलियासंघयणनामे छेवठसंघयणनामे । संठाणनामेणं जन्ते ! कइविहे पस्यते ? गोयमा ! छविहे पस्यते, तंजहा—समचउरंससंठाणनामे नगोहपरिमंजल

सम् ? गौतम । पड्विधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-वज्रर्षजनाराचसंहननं नाम ऋषजनाराचसंहनननाम नाराचसंहनननामाङ्गनाराचसंहनननाम कीलिकासंहनननाम सेवात्तसंहनननाम । संस्थाननाम जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् । गौतम । पड्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-समचतुरस्रसंस्थाननाम त्र्य

वज्रर्षजनाराचसंघयणं वज्रर्षजनाराचसंघयणं नाराचसंघयणं ३ । अहनारायसंघयणे कीलियासंघयणे छेवठसंघयणे ६ । अङ्गनाराचसंघयणे कीलिकासंघयणे सेवात्तसंघयणे ६ । संठाणनामेणं पृच्छा । संस्थाननाम प्रश्न । गोयमा छवि. तं. । हेगौतम छमेदे ते कइछे—समचउरंससंठाणनामे नगोहपरिमंजलसं. सादिसं. वागसं. कुब्जसं. हुण्डकसं. ६ । समचतुरस्रसंस्थानं त्र्यगोपपरिमण्डलसंस्थानं सादिसंस्थानं वामनसंस्थानं कुब्जसंस्थानं हुण्डकसंस्था

न्यग्रोधपरिमंडलसंस्थानं तन्म्यग्रोधपरिमंडलसंस्थाननाम, एवं श्लेषाख्यपि वाच्यानि । तथा वर्ण्यते अलंक्रियते शरीरमनेनेति वर्णः सच पंचप्रका-
रः श्वेतपीतरक्तनीलकृष्णजेदा त त्विष्यन्तं नामापि पंचधा तद्यथा-श्वेतवर्णनाम पीतवर्णनाम रक्तवर्णनाम नीलवर्णनाम कृष्णवर्णनाम, तत्र यदुद-
या ज्ञातुं शरीरेषु श्वेतवर्णमादुर्जावी यथा विशाकंठकानां ततः श्वेतवर्णनाम, एवं श्लेषवर्णनामान्यपि ज्ञावनीयानि, तथा गन्ध अर्दने गध्यते आग्रा-
यते इति गंधः स द्विधा सुरजिगंधो दुरजिगंधश्च तन्निबधनं गंधनामापि द्विधा तद्यथा-सुरजिगंधनाम दुरजिगंधनामच तत्रयदुदयाज्जंतु शरी-
रेषु सुरजिगंध उपजायते यथाशत्रपत्रमालतीकुसुमादीनां तत्सुरजिगंधनाम यदुदयादुरजिगंधः शरीरेषूपजायते यथा लज्जनादीनां तद्दुरभिगंध-
नाम, तथा रस आस्वादनेहनयोः, रस्यते आस्वाद्यते रसः स पञ्चधा-तिक्ततदुमपायासमधुरजेदात् तन्निबधनं रसनामापि पंचधा तद्यथा-

संठाणनामे साइसंठाणनामे वामणसंठाणनामे खुज्जासंठाणनामे कुंजसंठाणनामे । वन्तनामेणं जंते ! कइ
विहे पय्छत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पय्छत्ते, तंजहा-कालवन्तनामे जाव सुक्खिल्लनामे । गंधनामेणं जंते !
पुच्छा, गोयमा ! दुविहे पय्छत्ते, तंजहा-सुरजिगंधनामे दुरजिगंधनामे । रसनामे पुच्छा, गोयमा !

ग्रोधपरिमंडलसंस्थाननाम सादिसंस्थाननाम वामनसंस्थाननाम कुंजसंस्थाननाम दुग्धसंस्थाननाम । वर्णनाम जदन्त । कतिविधं प्रज्ञप्तम् ?
गौतम । पंचविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-कालवर्णनाम यावच्छुक्लवर्णनाम । गन्धनाम्नो जदन्त । पुच्छा, गौतम । द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-सुरजि-
गन्धनाम दुरजिगन्धनाम । रसनास्रः पुच्छा, गौतम । पंचविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-तिक्तरसनाम यावन्मधुररसनाम । स्पर्शनास्रः पुच्छा, गौ-

न ६ । तद्यथा-कालवर्णनामे जाव सुक्खिल्लवर्णनामे । कालीवर्णनामे या-
वच्छुक्लवर्ण । गंधनामेणं पुच्छा । गन्धनां प्रश्न । गोयमा दुविहा तं । हेगौतम दीयभेदे ते कथा । सुरभिगंधनामे दुरभिगंधनामे रसनामेणं पुच्छ
सुरभिगन्ध दुरभिगन्ध रसनां प्रश्न । गोयमा पंचवि० तं । हेगौतम पांचभेदे ते कथा । तिक्तरसनामे जाव मधुररसनामे म्मसनामेणं पुच्छा ।

तित्तनाम कटुनाम कषायनाम आसनाम मधुरनाम, तत्र यदुदयात् जंतुशरीरेषु तित्तो रसो भवति यथा मरिचादीनां तत्तित्तरसनाम, एवं शोषाण्यपि रसनामानि जावनीयानि, तथा स्पृशसंस्पर्शं स्पृश्यते इति स्पर्शः । अकत्तरीति घञ् प्रत्ययः । स च कर्कशसृदुलघुगुरुस्निग्धरुक्षशीतो मज्जेदा दष्टप्रकारः तन्निबन्धन स्पर्शनामाप्यष्टप्रकार यत्र यदुदया जंतुशरीरेषु कर्कशः स्पर्शो भवति यथा पापाण्यविशोपादीनां तत्कर्कशस्पर्शनाम, एवं शोषाण्यपि स्पर्शनामानि जावनीयानि, तथा यदुदयात् प्राणिना नगुरूणि नापि लघूनि किंत्वगुरुलघुरूपाणि भवति तदगुरुलघुनाम, तथा यदुदयात् स्वशरीरावयवैरेव शरीरांतः परिवर्धमानैः प्रतिजिह्वागलवृदलस्वकधोरदन्तादिभि रुपहन्त्यते यद्वा स्वयंकृतोबन्धनगैरवप्रपातादिभि स्तदुपघातनाम, यदुदयात् पुनरोजस्यो दर्शनमात्रेण वाक्क्षीष्टवेन वा महानुपसज्जामपि गतः सज्जानामपि त्रासमापादयति प्रतिवादिन य प्रतिजाविघातं करोति तत्पराघातनाम, तथा कूपरलाङ्गलगीमूत्रिकाकारेण यथाक्रमं द्वित्रिचतुःसमयप्रमाणेन विग्रहेण भवान्तरोत्पत्तिस्थानं गच्छतो जीवस्यानुश्रेणिनियतागमनपरिपाटी आनुपूर्वी तद्विपाकवेद्यं नामकर्मापि कारणेकार्योपचारा दानुपूर्वीनाम तच्चतुर्धा तद्यथा-नैरयिकानुपूर्वी

पंचविहे पश्यते, तंजहा-तित्तरसनामे जाव मज्जररसनामे । फासनामे पुच्छा, गोयमा ! अष्टविहे प०, तंजहा-कक्कफासनामे जाव लुक्कफासनामे । अगुरुलङ्काफासनामे एगागारे पश्यते । उवघातनामे एगागारे पश्यते, पराघायनामे एगागारे पश्यते । अणुपुष्पीनामे चउविहे पश्यते, नेरइयअणुपुष्पीनामे जाव

तम । अष्टविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-कर्कशस्पर्शनाम यावदूक्षस्पर्शनाम । अगुरुलघुनामैकाकारं प्रज्ञप्तम् । उपघातनामैकाकारं प्रज्ञप्तम् । पराघातनामैकाकारं प्रज्ञप्तम् । आनुपूर्वीनाम चतुर्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-नैरयिकानुपूर्वीनाम यावद्देवानुपूर्वीनाम । उतस्वासनामैकाकारं प्रज्ञप्तम् ।

रस यावत् मधुररस ५ स्पर्शतो प्रश्न । अष्टविहा तं० । हेगीतम ८ भेद कक्षा । कक्कफासनामे जाव लघुयफासनामे अगुरुलङ्काफासनामे पुच्छा । कर्कश स्पर्श यावत् लघुस्पर्श ए ८ अगुरुलघुनो प्रश्न । गोयमा एगागारे पं० । हेगीतम एकहीनभेद उवघायनामे एगा० पराघायनामे एगा० अणुपुष्पीणा

नाम मनुष्यापूर्वनाम देवानुपूर्वनाम । तथा यदुदयवशा दात्मन उच्छ्वासनिश्वासासलब्धि रूपजायते तदुच्छ्वासनाम, आह यद्येजमुच्छ्वासपर्याप्ति नासः
 कोपयोग सध्यते-तदुच्छ्वासनिश्वासायोग्यपुद्गलग्रहणमोक्षविषयालब्धि रूपजायते साच लब्धि नोच्छ्वासपर्याप्तिमन्तरेण स्वफल साधयति नखलु एतु
 क्षेपणशक्तिमानपि धनुर्ग्रहणशक्तिमन्तरेण क्षेप्तुमलं, तंत उच्छ्वासपर्याप्तिनिष्पादनार्थं मुच्छ्वासपर्याप्तिनास उपयोगयोग, एवमन्यत्रापि यथायोगं
 जितविषयता सूक्ष्मापिमा जायनीया, यदुदया ऊर्तुशरीराणि स्वरूपेणानुष्णान्यपि उष्णप्रकाशालपण मातर्पं कुर्वति तदातपनाम, तद्विपाकश्च जा
 नुमंजलगतेषु पृथिवीकायिकेष्टेय न वक्षी प्रवचनेपि निषेधात्' तत्रोक्तत्वमुष्णस्पर्शतागीदयात् उत्कटलोहितवर्णनामोदयाश्च प्रकाशकत्वमिति,
 तथा यदुदयाऊर्तुशरीराण्य नुष्णप्रकाशरूप भुद्योतं कुर्वति यथायतिदेवोत्तरवैतिष्यचन्द्रनक्षत्रताराविमानरत्नोपधय स्तदुद्योतनाम, तथा विहाय
 सा गति गर्भन विहायोगतिः, ननु सर्वगतत्वात् विहायस स्ततो न्यग गति नंसंजवतीति किमर्थविज्ञोपणं व्यवच्छेद्याभावात्, सत्यमेतत् कितु य
 दि गतिरेवोच्यते ततो नासः प्रथमप्रकृतिरपि गति रस्तीति धौनस्तत्त्वानुसमादत स्तद्व्यवच्छेदार्थं विहायसागतिः ननु नारकादिपर्यापपरिणति
 रूपेति विहायोगतिः, सा द्विविधा प्रज्ञस्ता अप्रज्ञस्ताच, तत्र प्रज्ञस्ता संलगजवृषमादीना अप्रज्ञस्ता ररोष्ट्रमहिषादीना तद्विपाकत्वं विहायोग

देवानुपुष्टीनामे । ऊसासनामे एगागारे पश्यते । संसाणि सख्याणि एगागाराइं पन्तहाइं जाव तित्यगर
 नामे । नवरं विहायगतिनामे दुविहे पश्यते, तंजहा पसत्यविहायगतिनामे य अपसत्यविहायगतिनामे

त्रोपाणि सर्वाणि एकाकाराणि प्रज्ञप्तानि यावत्तीर्थकरनाम । नवरं विहायगतिनामे द्विविधं प्रज्ञप्तं तद्विहा-प्रज्ञस्ताविहायोगतिनास चाप्रज्ञस्त

मे पश्यते । उपघातनामकर्म पिण एकहीजमेउ पराघातनाम पिण एकहीजमेउ द्विजे आनुपूर्वीनां प्रश्न । गोयमा चउत्तरे पं० तं० । हे गौतम ४ भेद
 ते कष्टे । शेरश्याणुपुत्री जाप देगाणुपुत्री उच्छ्वासनामे एगागारे संसाणि सख्याणि एगागारेभा० । नारकीनो आनुपूर्वीयावत् देवानुपूर्वी ऊसासनाम
 एकउदय श्रेयथाकवासर्वने एकहीजमेद जाणिषो । जाव तित्यगरनामे नवरं विहायगतिनामे दुविधे पं० तं० । यावत् तीर्थकरनामकर्मसंगे एविशे

तिनाम कर्म द्विधा प्रशस्तविहानीगतिनाम अप्रशस्तविहायोगतिनामचेति, तथा त्रसन्ति च्छाद्यजितप्ताः संतो विवक्षितस्थाना दुहिजन्ते गच्छन्ति
 च च्छायाद्यासेवनार्थं स्थानान्तरमिति त्रसा द्वीन्द्रियादयः तत्पर्यायपरिणति र्वैद्यं नामकर्मापि त्रसनाम, यदुदयादुष्माजितापेपि तत्स्थानपरिहा
 रासमर्थः पृथिव्यप्तेजीवायुवनस्पतयः स्थावरा जायन्ते तत् स्थावरनाम, तथा बादरनाम यदुदया जीवा बादरीज्वन्ति बादरत्वं परिणामवि
 शेषः यद्वशात् पृथिव्यादे रेकैकस्य जंतुशरीरस्य चतुर्ग्राह्यत्वाजापेपि बहूनां समुदाये चक्षुषा ग्रहणं जवति तद्विपरीतं सूक्ष्मनाम, यदुदयाद् बहू
 नामपि समुदितानां जंतुशरीराणां चक्षुर्ग्राह्यता न जवति उक्तञ्च-आवकप्रज्ञप्तिमूलटीकायां-सूक्ष्मनाम यदुदयात्सूक्ष्मो जवति अत्यन्तसूक्ष्मोऽतीन्द्रि
 य इत्यर्थ इति, पर्याप्तकनाम यदुदयात् स्वयोग्यपर्याप्तिनिवर्त्तनसमर्थो जवति पर्याप्तिनाम, आहारादिपुद्गलग्रहणपरिणामनहेतु रात्मनः शक्ति
 विशेष एतच्च प्रागेवोक्त मिति, तद्विपरीतमपर्याप्तकनाम, तथा यदुदयात् जीवजीवप्रतिजिन्नं शरीरं तत्प्रत्येकनाम, यदुदयवशात् पुनरनन्ता
 नां जीवानामेकं शरीरं जवति तत्साधारणनाम, तथा यदुदयवशात् शरीरावयवानां शिरोस्थिदंतानां स्थिरता जवति तत् स्थिरनाम, तद्विपरीत
 मस्थिरनाम, यदुदयवशात् जिह्वादीनां मवयवानां स्थिरता जवति तदस्थिरता नाम, तथा यदुदया नाजे रूपरितना अवयवाः शुजा जायन्ते स
 त् शुजनाम, यदुदयवशात् नाजे रथस्तनःपादादयो वयवा अशुजा जवन्ति तदशुजनाम, तथाहि-शिरसारूपष्टस्तुष्यति पादेनतुरुष्यतिकामिन्याः ।
 पादेनापिरुष्य स्तोषमुपयाति ततोव्यभिचारः । इतिषेत् न तस्य परितोषस्य मोहनीयनिबन्धनत्वात् वस्तुस्थितिश्चेह चिंत्यते इत्यदोषः, तथा यदु
 दयवशा दनुपकृदपि सर्वस्य मनःप्रियो जवति तत्सुजगनाम, तद्विपरीतं दुर्जगनाम, यदुदया दुपकार कृदपि जनस्य द्वेष्यो जवति उक्तञ्च-अणु
 कएवियहुणं जोहुपिजंतस्सुजगनामुदत्त । उवगारकारगोविहु नरुच्चयदुष्मगत्सुदय ॥ १ ॥ सुजगपदएविहुको इकिंचिअसज्जदुष्मगोजइवि । जायइत

य विहायोगतिना दीयभेद कक्षा ते कहैकै—पसत्यविहायगतिनामे अपसत्यविहायगतिनामे । प्रशस्तविहायोगति अप्रशस्तविहायोगति । गोयणं भ
 ते कसो कहनिहे पं० । गोचकर्मना केतलाभेद । गोयसा दुविहा तं० । हेगोवम दांयभेद तेकक्षा । उच्चागोए नीचागोए । जवगोत्र नौचगोत्र । उच्चागोए

होसाउं जहा अजवाणतित्ययणे यथा यदुदयवशा जीवस्य स्वरः श्रोतृणां प्रीतिहेतु रूपजायते तत्सुस्वरनाम, तद्विपरीतं दुस्वरनाम यदुदयात् स्वरः श्रोतृणां मप्रोतये जवति, तथा यदुदयवशात् यच्चैष्टते प्रायते वा तत्सर्वं लोकः प्रमाणी करोति दर्शनसमनंतरमेव जनोच्युत्यानादि समाचरति तदादेयनाम' तद्विपरीत मनादेयं यदुदयवशा दुपपन्नमपि ब्रुवाणो नोपादेयवचनो जवति नाप्युपक्रियमाणोपि जन स्तस्याच्युत्यानादि समाचरति' तथा तपःसौर्यत्यागादिना समुपार्जितेन यज्ञसा कीर्त्तिनेसज्ञब्दन यज्ञःकीर्त्तिः यद्वा यज्ञःसामान्येन ख्यातिः कीर्त्तिः गुणोत्कीर्त्तनरूपप्रशंसा, अथच सर्वदिग्गामिनी पराक्रमकता वा सर्वजनोत्कीर्त्तनीयगुणता यज्ञ एकदिग्गामिनी पुण्यकता वा कीर्त्ति ते यदुदयवशा ज्वत स्तद्यज्ञःकीर्त्तिना म यदुदयवशात् मध्यस्थस्यापि जनस्याप्रशस्यो जवति तदयज्ञःकीर्त्तिनाम, तथा यदुदया जंतुशरीरेषु स्वजात्यनुसारेणाङ्गप्रत्यंगानां प्रतिनियत स्थानवर्तिता जवति तन्निर्माणनाम' तच्च सूत्रधारकल्पं तद्भावेष्टि तद्भूतककल्पैरङ्गोपाङ्गनामादिभि निर्वर्तितानामपि शिरवदरादीनां स्थानवृत्ते रनियमः स्यात्, तथा यदुदयवशात् अष्टमहाप्रातिहार्यप्रमुखा शतुस्त्रिंशदतिशयाः प्रादुःस्यान्ति तत्तीर्थकरनामकर्मादयः तदेव मुक्ता नामकर्मणो द्विचत्वारिंशद्भेदाः सम्प्रत्येतेषामेव गत्यादीनां मवान्तरज्जेदप्रतिपादनार्थमाह-गणनामेवं जते । कस्मै कश्चिद्विहे पन्नते इत्यादि ॥ समस्तमपि निग दसिद्ध, उक्ता नामकर्मणो जेदाः सम्प्रति गोत्रकर्मज्जेदानाह-गोएवं जते । इत्यादि ॥ यदुदयवशा दुत्तरजातिकुलबलतपोरूपैश्चर्यश्रुतसत्काराभ्युत्था नासनप्रदानाज्जलिप्रग्रहादिसंजव स्तदुच्चैर्गोत्रं' यदुदयवशा त्युन श्रानादिसम्पन्नोपि निदां लज्जते हीनजात्यादिसम्भवं च नीचैर्गोत्रं मुक्ती गोत्र

य । गोएवं जते ! कस्मै कतिविहे पणत्ते ? गोयमा ! कुविहे पणत्ते, उच्चागोए य नीयागोए य । उच्चा

विहायोगतिनाम च । गोत्रं जदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गोतम । द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-उच्चैर्गोत्रं च नीचैर्गोत्रं च । उच्चगोत्रं जदन्त ।

च भन्ते कश्चिद्विहे प० । अचगोचना हेभगवन् केतत्ताभेद । गोयमा अष्टविहे तं० । हेगोतम आठभेद कहेछे—जातिविशद्विहा जाव इच्छुरियवि० । जाति विशिष्ट यावत् ईश्वरनेविशिष्ट । एवं नीयागोएवि अवरं जातिविहीणया जाव इच्छुरियवि० । इमहीज नीचगोत्र पिण न भेदे परं एविशेष जातिवि

तत्र सर्वलक्षणसूक्तसंस्मरणस्य लक्षणस्य स्वगुणस्थानकचरमसमये वर्तमानस्य वेदितव्यं उत्कर्षतस्त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोटयः साच सिध्यादृष्टिं स्वरूपे संज्ञेनो वर्तमानस्यावसातव्या, तदेवं नियता प्रागुक्तस्य प्रश्नस्योत्तरसिद्धिः, इदमप्युपस्थाकरणं त्रीणि वर्षसहस्राणि आवाधा अयाधोनाकर्मस्थितिः कर्मदलिकनिषेक इति किमर्थमिति चे दुष्यते-स्थितिद्वैविध्यं दर्शनार्थं तथाहि-द्विविधा स्थितिः कर्मरूपतावस्थानलक्षणा अनुयोग्या च, तत्र कर्मरूपतावस्था नलक्षणा स्थिति मपि कृत्येदमुक्त, त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोटय इति अनुभवयोग्या च वर्षसहस्रत्रयोना यत् प्राग्वच-त्रीणि वर्षसहस्राण्याबाधिकमुक्तं जयति ज्ञानावरणीयं कर्म उत्कृष्टस्थितिकं बंधं सत् वधसमयादारभ्य त्रीणि वर्षसहस्राणि याव न किंचिदपि स्वादयते जावस्य बाधामुत्पादयति ताव त्कालमध्ये दलिकनिषेकस्याभावात् तत उर्ध्वेण दलिकनिषेकः तथाचाह-अयाधोना अयाधाकालपरिहीना अनुभवयोग्या कर्मस्थितिः किमुक्तं जयति कर्मनिषेकः सर्वैवं-प्रथमस्थितौ प्रज्ञतो द्वितीयस्थितौ विज्ञोपहीन एवं विज्ञोपहीनो विज्ञोपहीनश्च ताव द्वक्तव्यौ याव स्थितिः चरमसमय, एतावता प यदुक्तमग्रायणीयाख्ये द्वितीये पूर्वकर्मप्रकृते प्राज्ञते बन्धविधाने स्थितिबधाधिकारे चत्वार्यनुयोगद्वाराणि तद्यथा-स्थितिबंधस्थानप्ररूपणा आवाधो

जंते ! कम्मस्स केवतियं कालं ठिई पयसत्ता ? गोयमा ! जहन्तेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं तीसं सागरोवम कोळाकोलीत्तं तिनिय वाससहस्साइं अवाहा अवाह्णित्ता कम्मठिइ कम्मणिसेगो । निदापंचयस्सणं जंते !

यावदीश्वरताविहीनता । अन्तरायं जदन्त । कर्म कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गोतम । पंचविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा-दानान्तराय यावहीपरान्तरायम् । ज्ञानावरणीयस्य कर्मणो जदन्त । कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गोतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोटयः त्रीणि वर्षसहस्राणि आवाधाऽयाधोना कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । निदापंचकस्य जदन्त । कर्मणः कियन्तं काल स्थितिः प्रश्न ? गोतम । जघन्येन साग

कर्मणो जेभगवन् केवलाकासनी स्थितिकही । गोयमा जहन्तेणं अंतोमु० च० तीसंसागरोपम कोळाकोलीत्तो तिनियवाससहस्साइं अवाहा भणि०
ऐगोतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं उत्कृष्ट २० सागरोपम कोळाकोली नयना समयधो २ सहस्रवर्षकमे दक्ष मिलिवानो जभाव हुवे अवाधायकर्मणो प्राय

कंडकप्ररूपणा अल्पवदुत्वप्ररूपणाचेति तत्रोत्कृष्टाबाधाकण्डकप्ररूपणा उत्कृष्टनिषेकप्ररूपणा च दर्शिता भवति, अबाधाकालपरिज्ञानोपायश्चायं-यस्य यावत्स्यः सागरोपमकोटीकोट्य स्तस्य तावन्ति वर्षशतान्याबाधा यस्य पुनः सागरोपमकोटीकोट्यो मध्येस्थिति स्तस्यायुर्वर्जस्यान्तर्मुहूर्तमायुष स्तु जघन्यतोन्तर्मुहूर्तमबाधा उत्कर्षतः पूर्वकोटीत्रिजागः ततएव मबाधाकालं परिज्ञाव्या बाधाविषयाणि स्वयं जावनीयानि, निद्रापचकविषयं सूत्रमाह-निद्रापचगस्सण जते । इत्यादि॥ अत्र जघन्यतः त्रयः सागरोपमस्यसप्तजागाः पल्योपमासंख्येयजागेनाः कात्र जावनेति चे दुच्यते-पंचानां ज्ञानावरणप्रकृतीनां चतसृणां दर्शनावरणप्रकृतीनां चतुर्दशानादीनां संज्वलनलोजस्य पञ्चानामन्तरायप्रकृतीनांच जघन्या स्थिति रन्तर्मुहूर्तं सातवेदनीयस्य सकषायिकस्य द्वादशमुहूर्ता इतरस्य तु द्वौ समये बंधो द्वितीयसमये वेदनं तृतीयसमये त्वकर्मजनन मिति, यज्ञा कीर्त्युच्चैर्गोत्रयो रष्टौ मुहूर्ताः पुरुषस्याष्टौ संवत्सराणि संज्वलनकोषस्य द्वौ मासौ संज्वलनमानस्यैको मासः संज्वलनमायाया अष्टमासः ज्ञेयाणां तु प्रकृतीनां या १ स्वकीया उत्कृष्टा स्थिति स्तस्या उत्कृष्टयाः सप्ततिसागरोपमकोटी २ प्रमाणाया मिथ्यात्वस्थित्या जागे हृते यल्लभ्यते तत्पल्योपमासंख्येयजागहीनं जघन्यस्थितिपरिमाणं तत्र निद्रापचकस्यो

कम्मस्स केवडयं कालं ठिई पसुत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं सागरोवमस्स तिन्नि सत्तजागा पलिज्वमस्स अंसंखेज्जजागेणं ऊणता उक्कोसेणं तीसं सागरोवमकोळाकोळीनं तिन्निय वाससहस्साइं अवाहा अया ल्लणिता कम्मठिई कम्मनिसेगो । दंसणचउक्कस्सणं जते ! पुच्छा, गोयमा ! जहस्सेणं अंतोमुज्जत्तं उक्को

रोपमस्य त्रय स्सप्त जागाः पल्योपमस्यासंख्येयजागेनोना उत्कर्षत स्त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोटीः । त्रीणि वर्षसहस्राणि अबाधाऽबाधोनाक मंस्थितिः कर्मनिषेकः । दर्शनचतुष्कस्य ज० । पृच्छा, गीतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तं सुत्कर्षतस्त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोट्य त्रिणिवर्षसहस्राणि

धा नह्वे अनुभययोग्य कर्मस्थिति ह्वे कर्मनो रद्धिवो ह्वे । कम्मठिई कम्मनिसे । कर्मनिषेधकस्थितिना अन्तसमयपर्यन्त । गोयमा दंसण चचक्केणंभंते कम्मस्स केवड ठि० । हेगीतम दर्शनं चतुष्कानी कर्मनो केतलाकाचनी स्थिति । गोयमा जह० अंतो० ७० तौसंसागरोवम कोळाकोळीधो तिणियवास स

रुष्टास्त्विति त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोट्य स्तासां निष्पत्त्यास्त्यस्त्या सप्ततिसागरोपमकोटी ए प्रमाणया ज्ञाने प्रियमाणे ज्ञानं ज्ञानेन पातये दिति
वचनात् लब्धाश्चात्र ये सागरोपमस्य सप्तजागाः ते पत्न्योपमसंख्येयजागहीनाः क्रियन्ते ततो जवति यथोक्तं जघन्यस्थितिपरिमाणं मिति ॥ सायावे
यणिज्जस्स इति ॥ इरियावहियवधगं पडुत्तं अजहन्मणुक्कोसेण दो समया संपराइयवधगं पडुत्तं जहन्नेणं वारस मुहुत्ता इति प्रागेव ज्ञावित , अ
सातवेदनीयस्य जघन्या रायः सप्तजागाः पत्न्योपमासंख्येयजागोना निद्राधंयकवद् भावनीया स्तास्याप्युत्कपलः स्थितिः त्रिंशत्सागरोपमकोटी २ प्र

सेणं तीरां सागरोवमकोठाकोठीं तिनियवाससहस्सं अवाहा ० । सातावेदणिज्जस्स इरियावहियवधगं
पडुत्तं अजहन्मणुक्कोसेणं दो समया । संपराइयवधगं पडुत्तं जहन्नेणं वारसमुज्जत्ता उक्कोसेणं पन्नरससा
गरोवमकोठाकोठीं पन्नरसय वाससहस्साइं अवाहा । असातावेदणिज्जस्स जहन्नेणं सागरोवमस्स तिनिय
सत्तजागा पलित्वमस्स असंखेज्जजागेणं ऊणता उक्को ० तीसं सागरोवमकोठाकोठी तिनिय वाससहस्साइं

आवाधाऽवाधोना कर्मस्थितिः कर्मनिषेधः । सातावेदनीयस्येयापथिकवचकं प्रतीत्याजघन्यानुत्कर्षेण द्वे समये , साभरायिकवचकं प्रतीत्य
जघन्येन द्वादशमुहुत्ता उत्कर्षेण पचदशसागरोपमकोटीकोट्यः पचदशवर्षातान्यावाधाः असातावेदनीयस्य जघन्येन सागरोपमस्य त्रीणि स

हस्साइं अवाहा । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहुत्तं उत्कृष्ट ३० सागरोपम कोठाकोठी तीनहजार वर्षेनी अवाधायै कर्मनोवाधा नहुवे । सायावेदणिज्जाणं
इरियावहियवधगं पडुत्तं अजहन्मणुक्कोसेण दोसमया ठिइ प० । सातावेदनीना तन्मनहाराने इरियावहीक्रियाना वन्धगतिने जघन्यात्कृष्टसमय
वाधे पहिलेममय बाधे बीजेसमय बेदै बीजेसमय वेपे तेहन बेससयना स्थितिकडी । संपराइयवधगं पडुत्तं जहन्नेणं वारसमुज्जत्ता ३० पन्नरससागरो
वम कोठाकोठीओ । संपरायक्रियाना वन्धकने जघन्य १२ मुहुत्तं वन्धक हुवे उत्कृष्ट १५ कोठाकोठी सागरोपमनी स्थिति । पन्नरसवाससयाइ अवा
हा असायावेदणिज्जस्स जह० सागरोवमस्य तिनियसत्तभागा पलित्वमस्य असंखिज्जभागेणं कणया ३० तीसं सागरोवम कोठाकोठीओ । १५ वर्ष

माणत्वात्, सम्यक्त्वेदनीयस्य जघन्यतः स्थितिपरिमाणं मन्तुर्मुहूर्तं उत्कर्षतः षट्षष्टिसागरोपमाणि सातिरेकाणि तद्वेदनमधिकृत्य वेदितव्यं न बंधनमाश्रित्य सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोर्बन्धाभावात्, मिथ्यात्वपुद्गला एवाहि जीवेन सम्यक्त्वानुगुणविशोधिबलत स्त्रिधा क्रियंते तद्यथा-सर्वविशुद्धा अर्द्धविशुद्धा अविशुद्धाश्च, तत्र ये सर्वविशुद्धा स्ते सम्यक्त्वेदनीयव्यपदेशं लभन्ते ये अर्द्धविशुद्धा स्ते सम्यग्मिथ्यात्ववेदनीयव्यपदेशं लभन्ते अविशुद्धा मिथ्यात्ववेदनीयव्यपदेशं न ततो न तयोर्बन्धसम्भवः, यदा तु तेषां सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वपुद्गलानां स्वरूपतः स्थिति श्रित्यते तदान्तर्मुहूर्तानसह

अवाहा । सम्यक्त्वेदनिजस्य पुच्छा, गो० ! जह० अतो० उक्लोसेणं लावहि सागरोवमाइं सातिरेगाइं । मिच्छत्वेदनिजस्य जहन्तेणं सागरोवमं पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेण ऊणगं उक्लोसे० सत्तरिकोळा कोळीनं सत्तवाससहस्साइं अवाहा ऊणिता । सम्यग्मिच्छत्वेदनिजस्य जहन्तं अतो० उक्लोसेणवि अं

सजागाः पत्योपमस्यासंख्येयजागेनोना, उत्कर्षतस्त्रिंशत् सागरोपमकोटीकोटी स्त्रीणि वर्षसहस्राणि अवाधा । सम्यक्त्वेदनीयस्य पुच्छा, गो० तम । जघन्येनान्तर्मुहूर्तं मुत्कर्षतः षट्षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि । मिथ्यात्ववेदनीयस्य जघन्येन सागरोपमं पत्योपमस्यासंख्येयजागेनोना उत्कर्षतः सप्ततिकोटीकोटीः सप्तवर्षसहस्राणि अवाधोना । सम्यग्मिथ्यात्ववेदनीयस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तं मुत्कर्षतोप्यन्तर्मुहूर्तम् । कपाय

लगे ते किम उदयभावे असातावेदनीना वेदनहारने एतावता ससारी ते जघन्य सागरोपमनासात ७ भाग कीजे एहना ३ भागनी स्थितिकडी पि य ते पत्योपमनो असंख्यातमेभाग ऊणी जे हुवे उत्कष्टे ३० सागरोपम कोडाकोडी । तिस्सिय वाससहस्साइं अवाहा सम्यक्त्ववेदनिजस्य पुच्छा । ३ उ जारवर्षनो अवाधाकहतां ते कर्मउदय नावे सम्यक्त्वेदनीकर्मनो प्रश्न । गोयमा जह० अतो० ४० लावहि सागरोवमाइं सातिरेगाइं । हेगीतम जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कष्ट ६६ सागरोपम भांभेरो मनुष्यावतारेकरी अधिक । मिच्छत्वेदनिजस्य जह० सागरोवमं पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेण ऊणया । मिथ्यात्ववेदनीनं जघन्य सागरोपम पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणी । उक्लोसेणं सत्तरि कोडाकोडीओ सत्तवाससहस्साइं अवाहा । उत्कष्टो ७०

तिसागरोपमकोटी २ प्रमाणा वेदितव्या, सा च तावता यथा जयति तथा कर्मप्रकृतिटीकायां संक्रमणकरणे जयति ततोऽवधार्य, मिथ्यात्ववेदनीयस्य जघन्या स्थिति र्द्विसागरोपमं पल्योपमासंख्येयजागोनां उत्कर्षतः तस्योत्कृष्टस्थिते सप्ततिसागरोपमकोटी ५ प्रमाणात्वात्, सम्यग्मिथ्यात्ववेदनीयस्य जघन्यत उत्कर्षतो वा अन्तर्मुहूर्तं वेदनापेक्षया पुद्गलानां त्ववस्थान मुत्कर्षतः प्रागेवोक्तं कषायद्वादशकस्या नन्तानुबन्धितुष्ट्याप्रत्याख्यानवतुष्ट्यप्रत्याख्यानावरणचतुष्टयरूपस्य प्रत्येकं जघन्या स्थिति इत्यत्र, सागरोपमसप्तजागाः पल्योपमासंख्येयजागोना उत्कर्षत स्तेषां स्थितेः चत्वारिंशत्सागरोपमकोटी २ प्रमाणात्वात्, संज्वलनानां च जघन्या स्थिति र्मासद्वयादिप्रमाणा क्षपकस्य स्वबन्धचरमसमये वसातव्या, स्त्रीवेदस्य जघन्या स्थिति द्वाद्विसागरोपमस्य सप्तजागाः पल्योपमासंख्येयजागोनाः कथमिति चे दुच्यते त्रैराशिककरणवशात्, तथाहि-यदि दशानां सा

तोमुज्जतं । कसायबारसगरुस जहन्तेणं सागरोवमरुस चत्तारि सप्तजागा पलिउवमरुस असंखेज्जइजागूणता उक्कोसेणं चत्तालीसं सागरोवमकोठाकोठीउ चत्तालीसं वाससयाइं अवाहा जाव निसेगो । कोहसं

द्वादशकस्य जघन्येन सागरोपमस्य चत्वारोसप्तजागाः पल्योपमस्यासंख्येयजागोना उत्कर्षतश्चत्वारिंशत्सागरोपमकोटीकोट्यश्चत्वारिंशद्वर्षसंस्त्रायवाधा यावन्निषेकः । क्रोधसंज्वलनपृष्टदश, गौतम । जघन्येन द्वौ मासौ उत्कर्षतश्चत्वारिंशत्सागरोपमकोटीकोट्यश्चत्वारिंशद्वर्षज्ञाता

कोठाकोठी सागरोपम ७ हजारवर्षेनो अवाधाकाल । समामिच्छतवेयपिज्जस जहं अंतो० उक्की० अंतो० कसाय बारगस जहं सागरोवमस्य चत्तारि सप्तजागा पलिउवमस्य असंखिज्जभागेष जणया । समामिथ्यात्ववेदनीकर्मनो जघन्ये पिण उत्कृष्टे पिण पन्तर्मुहूर्तनो स्थिति कषाय १२ नो स्थिति जघन्य सागरोपम ना ७ भागकोजे एहना ४ भाग पल्योपमने असंख्यातमेभागे जणा । उक्कोसेणं चत्तालीसं सागरोवमकोठाकोठीओ चत्तालीसं वाससयाइं अवाहा जाव निच्छे । उत्कृष्टे ४० सागरोपम कोठाकोठी स्थिति ४०००० अवाधा नावे । गोयमा कोहसंजलणेण पुच्छा । हेगौतम क्रोध संज्वलननो प्रत्य । गोयमा जहं दसमासा ७० चत्तालीसं सागरोवमकोठाकोठीओ चत्तालीसं वाससयाइं अवाहा जाव निसेको । हेगौतम जघन्य दीव

गरीपमकोटीकोटीनामकः सागरोपमः सप्तजागो लभ्यते ततः पञ्चदशभिः सागरोपमकोटीकोटीभिः किं लभ्यते राशिनयन्यापन १० । १ । १५ अत्रां
त्येन राशिना पञ्चदशलक्षेण सप्तौ राशिरंकलक्षणी गुण्यत जाताः पंसदशौव । एकस्य गुणने तदेव जवतीति वचनात् तेषामाद्येन राशिना दश

जलणे पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं दो मासा उक्कोसेणं चत्तालीसं सागरोपमकोठाकोठील चत्तालीसं वास
सयाइं जाव निसेगो । माणसजलणे पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं मासं उक्कोसेणं जहा कोहस्स । माया
संजलणाए पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अरुमासं उक्कोसेणं जहा कोहस्स । लोचसंजलणेणं पुच्छा, गोय
मा ! जहन्नेणं अतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं जहा कोहस्स । इत्थीवेदस्स पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं सागरोपम
स्स दिवहसत्तजागं पलिज्वमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणत्तं उक्कोसेण पत्तरससागरोपमकोठाकोठील पत्त

नि यावत्कर्षनिषेकः । मानसंज्वलपृच्छा, गौतम । जघन्यतो मास उत्कर्षतो यथा क्रोधः । लोचसंज्वलनपृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त
मुत्कर्षतो यथा क्रोधस्य । स्त्रीवेदस्य पृच्छा, गौतम । सागरोपमस्य सार्द्धं सप्तजागं पत्योपमस्यासख्येयजागोनम्, उत्कर्षतः पञ्चदशसागरो

मासनी स्थिति उत्कष्ट चालीस सागरोपम कोठाकोठी ४०००० वर्षनी अमाधा वदेनावै । गोयमा माणसजलणेणं पुच्छा । हेगौतम मानसज्वलननो
प्रश्न । गोयमा जह० मास उ० जहा कोहस्स मायासजलणेण पुच्छा । हेगौतम जघन्य १ मास उत्कष्ट जिम क्रोधनीस्थिति मायासंज्वलननो प्रश्न ।
गोयमा जह० प्रहमास उ० जहा कोहस्स लोचसंजलणेण पुच्छा । हेगौतम जघन्य १५ दिनस्थिति उत्कष्ट जिम क्रोधनीस्थिति लोचसंज्वलननो प्रश्न ।
गोयमा जह० अंतो० उ० जहा कोहस्स इत्थीवेदस्स पुच्छा । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कष्ट जिम क्रोधस्थिति स्त्रीवेदनो प्रश्न । गोयमा जह०
सागरोपमदिवहसत्तभाग पलिज्वमस्स असखिज्जइजागेणं ऊणत्ता । हेगौतम जघन्य सागरोपमनो सातहिया डीठभाग पत्योपमनं असख्यातमो
भाग जणो । उक्कोसेण पत्तरस सागरोपम कोठाकोठी वाससयाइं अजाहा पुरितवेयस्यं पुच्छा । उत्कष्ट १५ सागरोपम कोठाकोठी १५००० वर्षनी

कृतज्ञानेन सागरहरणं लब्धाः साहूः सप्तजागा इति, हासरद्वयसीगदुगंकाणं जहन्नुक्तीसठिर्बे जायियवा इति, हासरत्परतिजपशोकाजुगुप्सानां जधन्योत्कृष्टा च स्थिति र्वक्तव्या सा च सुप्रसिद्धत्वान्नोक्ता कथं वक्तव्येति चे दुच्यते-हासरद्वयं पुच्छा, गो० । जहन्नेणं एगो सागरोवमस्स सप्तजा गो पलिउवमस्स अससेज्जागेण ऊणा उक्तीसेणं दस सागरोवमकोडाकोलीउ दसवाससयाइं अयाहा जाव निसेगो इति, ज्ञेयमिति, तियंगाथुषि

रसवाससयाइं अयाहा । पुरिसवेदस्सणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अठ संवच्छराइं उक्तीसेणं दससाग रोवमकोडाकोलीउ दसवाससयाइं अयाहा जाव निसेगो । नपुंसगवेदस्सणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं सागरोवमस्स दोन्नि सप्तजागा पलिउवमस्स अससेज्जाइजागेणं ऊणं उक्तीसेणं वीसं सागरोवमकोडाकोलीउ वीसवाससयाइं अयाहा । हासरतीणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नां सागरोवमस्स एक्कं सप्तजागां पलिउवमस्स

पमकोटीकोट्यः पञ्चदशवर्षशतान्यावाधा । पुरुषवेदस्य पुच्छा, गीतम । जधन्येनाष्टी सम्भत्सरा उत्कर्षतोदशासागरोपमकोटीकोट्यो दश च वर्षशतान्यावाधा यावन्निषेकः । नपुंसकवेदस्य पुच्छा, गीतम । जधन्येन सागरोपमस्य द्वसप्तजागे पत्योपमस्यासंख्येयजागेने उत्कर्षतो विं शतिः सागरोपमकोटीकोट्यो विंशतिवर्षसहस्राण्यावाधा । हास्यस्य रतेः पुच्छा, गीतम । जधन्यतः सागरोपमस्यैकं सप्तजागं पत्योपमस्या

अवाधा पुरुषगो प्रश्न । गोयमा जह० अहसवच्छराइं ८० दससागरोवम कोडाकोलीओ दसवाससयाइं अयाहा जाव निसेगो । हेगीतम जधन्य ८ वर्षनी स्थिति उत्कृष्ट १० सागरोपम कोडाकोली १००० वर्षनी अवाधा उदयनाये । गोयमा नपुंसगवेदस्सणं पुच्छा । हेगीतम नपुंसकवेदनी, प्रश्न । गोयमा जहन्नेणं सागरोवमस्य दोन्नि सप्तभाग पलिउवमस्य असंखिज्जाइजागेणं ऊणया । हेगीतम जधन्य सागरोपमना सातिया दोयभाग पत्योपमने असंख्याताभाग ऊणी । उक्तीसेण वीससागरोवम कोडाकोलीओ वीसवाससयाइं अयाहा सरद्वयं पुच्छा । उत्कृष्ट २० सागरोपम कोडाकोली वीस वर्षनी अवाधा हासरतिनी प्रश्न । गोयमा जह० सागरोवमस्य एकसप्तभागं पलिउवमस्य असंखिज्जाइजागेणं ऊणया । हेगीतम जधन्य सागरोपम

मनुष्यायुषि च त्रीणि पत्न्योपमानि पूर्वकोटीत्रिभागाध्याधिकानि इति यदुक्तं-तत्पूर्वकोट्यायुषस्त्रिर्यग्मनुष्यानुबन्धिकानधिकृत्य वेदितव्यं ह्यन्यत्र

असंख्येज्जज्ञागेणं ऊणं उक्कोसेणं दससागरोवमकोठाकोठीनं दसय वाससयाइं अवाहा । अरतिभयसोग
दुगंठाणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्तं सागरोवमस्स दोरिह सत्तजागा पलित्वमस्स असंख्येज्जज्ञागेणं ऊणता
उक्कोसेणं वीससागरोवमकोठाकोठीनं वीसयवाससयाइं अवाहा । नेरइयाउयस्सणं पुच्छा, गोयमा !
जहन्तेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुज्जत्तमअहिआइं उक्कोसं तित्तीसं सागरोवमाइं पुव्वकोठित्तिजागमअहि
आइं । तिरियाउयस्स पुच्छा, गो० ! जहन्तेणं अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलित्वमाइं पुव्वकोठीतिजा

संख्येयजागोनमुत्कर्षतोदशसागरोपमकोटीकोट्यो दशक वर्षशतान्यावाधा । अरतिभयशोकजुगुप्सानां पृच्छा, गीतम । जघन्यत सागरोपमस्य
द्वी सप्तजागी पत्न्योपमस्यासंख्येयजागोनामुत्कर्षतो विशतिसागरोपमकोटीकोट्यो विशतिवर्षशतान्यावाधा । नेरयिकायुषः पृच्छा, गीतम ।
जघन्येन दशवर्षसहस्राण्यन्तर्मुहूर्त्ताध्याधिकानि उत्कर्षतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि पूर्वकोटीत्रिभागाधिकानि । रवः मनुष्यायुषोपि । देवायु

७ सोभाग एतत्ते सातीयो एकभाग पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणी । उक्कोसेण दससागरोवमकोठाकोठोभ्यो दसवाससयाइं अवाहा अरइं सोग भ
य दुगंठाण पुच्छा । उत्कृष्ट दश सागरोपम कोठाकोठो दशसय वर्षेनो अवाधा अरति भय सोग दुगंठानां प्रश्न । गोयमा जह० सागरोवमस्य दो
रिह सत्तभागा पलित्वमस्स असंख्येज्जज्ञागेणं ऊणता । हेगौतम जघन्य सागरोपमना सातीयो दोयभाग पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणी । उक्को
सेणं वीसं सागरोवम कोठाकोठोभ्यो वीसवाससयाइं अवाहा नेरइयाउयस्सणं पुच्छा । उत्कृष्ट २० सागरोपम कोठाकोठो वीससयवर्षेनो अवाधा ना
रकोनो प्र० । गोयमा जह० दसवाससहस्साइं अंतोमुहत्तमअहिआइं ॥ हेगौतम जघन्य दशहजारवर्ष अन्तर्मुहूर्त्त अधिक । उक्कोसेणं तत्तीसं सागरो
वमाइं पुव्वकोठीतिभागमअहिआइं तिसिक्खजाणियाउयस्स पुच्छा । उत्कृष्ट ३० सागरोपम पर्वकोठी तोजेभागे अधिक तिर्यच्चयोनिकनी प्र० । गोय

गमस्त्रहियाइं । एवं मणुस्साउयस्सवि देवाउयस्स जहा नेरइयाउयस्स छित्तिहि । निरयगतिनामाएणं जंते !
 कम्मस्स पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं सागरोवमसहस्स दोसत्तजागा पलिउवमस्स असंखेज्जाइजागेणं ऊणता
 उक्कोसेणं वीसं सागरोवमकोठाकोठीलं वीसयवाससयाइं अवाहा । तिरियगतिनामाए जहा नपुंसगवेदस्स
 मणुयगतिनामाए पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं सागरोवमस्स दिवहं सत्तजागं पलिउवमस्स असंखेज्जाजाग
 ऊणगं उक्कोसेणं पन्नरससागरोवमकोठाकोठीलं पन्नररावाससयाइं अवाहा । देवगतिनामाए पुच्छा, गो

थो यथा नैरविकायुषः स्थितिः । निरयगतिनाम्नो जटन्त । कर्मणः पुच्छा, गौतम । जघन्येन सागरोपमसहस्रस्य द्वौ सप्तजागौ पत्न्योपमस्या
 सस्येयजागोनावुत्कर्षतो विज्ञातिः सागरोपमकोटीकोट्यो विज्ञातिर्वर्षशतान्प्राप्ताया । तिर्यगतिनाम्नः पुच्छा, यथा नपुंसकस्य । मनुजगतिना
 म्नः पुच्छा, गौतम । जघन्येन सागरोपमस्य सार्द्धं सप्तजागं पत्न्योपमस्यासंख्येयजागोनमुत्कर्षेण पंचदशसागरोपमकोटीकोट्यः पञ्चदशवर्षशता

मा जघन्य अन्तर्मुहूर्तं ३ पत्न्योपम पूर्वकोटोने तीजेभाग अधिक इम मनुयनो । एवं मणस्साउयस्सवि देवाउयस्स जहा नेरइयाउयस्स निरयगतिनामाए
 णं भते कम्मस्स पुच्छा । इम मनुयनो आठ पिण देवतानो आयु जिम नारत्तो तिम नरकागति नामकर्मनो ८० हेमगवन् । गोयमा जहन्नेण नागरो
 वम दोसत्तभाग पलिओवमस्स असंखिज्जाइजागेणं ऊणया । हेगौतम जघन्य सागरोपमना सातीया दोयभाग पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग लंणा ।
 उक्कोसेण वीससागरोवम कोठाकोठोओ वीसवाससयाइं अवाहा तिरियगतिनामाए जहा नपुंसगवेदस्स मणुयगतिनामाएणं पुच्छा । उत्कृष्ट २० साग
 रोपम कोठाकोठो २००० वर्षनो अवाधा तिर्येचनामकर्म नपुसकनो स्थितिकडो नपुसकवेदनो तिम मणुयगतिनामनो ८० । गोयमा जहन्नेण साग
 रोवमदिवहं सत्तभाग पलिओवमस्स असंखिज्जाइजागेणं ऊणया । हेगौतम जघन्य सागरोपमना सातीया कोठभाग पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग ल
 थो । उक्कोसेण पन्नरससागरोवम कोठाकोठोओ पन्नररावाससयाइं अवाहा देवगतिनामाएणं पुच्छा । उत्कृष्ट १५ सागरोपम कोठाकोठो १५ सै वर्ष

तावत्याः स्थितेः पूर्वकोटिर्निजागरूपाया अवाचायां श्रालज्यमानत्वात् ॥ तिरियगइनामाए जहा नहुंसकेवेयस्स इति ॥ जघन्यतो ह्रीं सागरोपम
स्य सप्तजागी पत्थोपमासख्येयजागहीनो उत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटीकोट्य इत्यर्थः । मनुष्यगतिनाम्नी ॥ जहन्नेणं सागरोवमसहस्रदिवससत्तजा
गं पलिउवमस्स संखेज्जजागेण ऊणगंति ॥ अत्र ज्ञावना स्त्रीवेदव ज्ञावनीया दिवससत्तजागमित्यादी तु नपुंसकनिर्देशः प्राकृतत्वात् नद्वयगतिना
म्नी जघन्यतः सागरोपमसहस्रस्य ह्रीं सप्तजागी किमुक्तं जवति सागरोपमस्य ह्रीं सप्तजागी सहस्रगुणितो चेति तदुत्कृष्टस्थिते विंशतिसागरोप
मकोटीकोटीप्रमाणत्वात्, तद्वन्यस्य च सर्वं जघन्यस्यासंज्ञिपंचेन्द्रियस्य ज्ञावात्, असंज्ञिपंचेन्द्रियकर्मबन्धस्य च जघन्यस्य च एकेन्द्रियजघन्यकर्मबन्धा
पेक्षया सहस्रगुणत्वा ज्ञावयिष्यतो चायमर्थो वैक्षिप्यचित्तायां देवगतिनाम्नी जघन्यतः सागरोपमसहस्रस्यैकः सप्तजागः एकसागरोपमस्य सप्तजागस्य

यमा ! जहन्नेणं सागरोवमसहस्रसएणं सप्तजागं पलिउवमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणगं उक्खो० जहा पुरि
सवेदस्स । एगिंदियजातिनामाए पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं सागरोवमस्स दोस्सि सप्तजागा पलिउवमस्स
असंखेज्जइजागेणं ऊणगा उक्खोसेणं वीसं सागरोवमकोठाकोठीउ वीसय वाससयाइं अवाहा । वेहुंदिय

न्यावाधा । देवगतिनाम्नः पृच्छा, गौतम । जघन्येयं सागरोपमसहस्रमेकं सप्तजागं पत्थोपमस्यासंख्येय जागेनोपमपूज्यते जहा पुरुषवेद
स्य । एकन्द्रियजातिनाम्नः श्रद्धा, गौतम । सागरोपमस्य ह्रीं सप्तजागी पत्थोपमस्यासंख्येयजागीनो उत्कर्षतो विंशतिः सागरोपमनो
टाकोट्यो विंशतिर्विंशतान्यावाधा । द्वीन्द्रियजातिनाम्नः पृच्छा, गौतम ! जघन्येयं सागरोवमसहस्रमेकं सप्तजागं पत्थोपमस्यासंख्येय

नी आवाधा देवगतिनाम्नो प्र० । गोयमा ज० सागरोवमस्य एगसत्तभाग पलिओवमस्य असंखिज्जइभागेण जणया । हेगौतम जघन्य सागरोपमनो
सातमोभाग पत्थोपमनो असंख्यातमोभाग जणो । उत्कृष्ट जहा पुरिसवेदस्स एगिंदिय जातिनामाएणं पुच्छा । उत्कृष्ट जस्य पुरुषवेदनो स्थिति एके
न्द्रिय जातिनाम्नो प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस्य दोस्सि सप्तभाग पलिओवमस्य असंखिज्जइभागेण जणया । हेगौतम जघन्य सागरोपमना साती

हस्तगुणित इति प्रायः, तस्यहि उत्कृष्टास्थितिर्दशसागरोपमकोटीकोटयः ततः प्रागुक्तकारणवशादेवसागरोपमस्य सप्त प्रागो लब्धः बन्धोपि
वास्य जघन्यतो संज्ञिष्वेन्द्रियस्येति सहस्रगुणितः, देवगतिनामसूत्रे उक्तोऽस्य जघा पुरिसवेयस इति ॥ दससागरोपमकोटीं दसवाससयाइं
अवाहा अवाहूण्या कम्मठिइं कम्मनिसेगो इति वक्तव्यमिति ज्ञानः, द्वीन्द्रियजातिनामसूत्रे-जहन्तेणं नवपणतीसइजागा पलिउं वमस्स असखेज्जइ
प्रागेण जणगा इति ॥ द्वीन्द्रियादिनाम्नो उत्कृष्टास्थिति रष्टादश सागरोपमकोटीकोटयः अठारसमुत्तुमविगलतिगेइतिवचनात्, ततो द्वादशानां
सागरोपमकोटीकोटीनां मिथ्यात्वस्योत्कृष्टया स्थित्या सप्ततिसागरोपमकोटीकोटीप्रमाणाया प्रागो ह्यते प्रागश्च न पूर्यते ततः शून्यं शून्येन वा

जातिनामाए ^{उत्कर्षतो} पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणं सागरोपमस्स नव पणतीसइजागा पलिउं वमस्स असखेज्जइजा
गेणं जणता उक्तोऽस्येणं अठारस सागरोपमकोटीकोटीं अठारस वाससयाइं अवाहा । तेइंदियजातिना
माएणं जहस्सेणं एवंचेव उक्तोऽस्येणं अठारस सागरोपमकोटीकोटीं अठारस वाससयाइं अवाहा । चउ
रिंदियजातिनामाए पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणं सागरोपमस्स नव पणतीसतिजागा पलिउं वमस्स असं

प्रागेना उत्कर्षतोष्टादशसागरोपमकोटीकोट्योऽष्टादशवषंज्ञान्यायाया । द्वीन्द्रियजातिनासः पुच्छा, जघन्येनैवं चैवोत्कर्षेणाष्टादश साग
रोपमकोटीकोट्योऽष्टादशवषंज्ञान्यायाया । चतुरिंदियजातिनासः पुच्छा, गौतम । जघन्येन सागरोपमस्य नव पंचत्रिंशद्भागाः पत्थोपम

या द्योयभाग पत्थोपमने असंख्यातमेभाग जणो । उक्तोऽस्येणं बीससागरोपम कोटीकोटीओ बीसवाससयाइं अवाहा तेइंदिय जातिणामेण पुच्छा ।
उत्कृष्ट बीससागरोपम कोटीकोटी बीससयवषंनो अवाधा त्तेइंदियजातिनामनो प्र० । गोयमा जह० सागरोपमस्स नवपणतीसतिभागा पत्थोपम
स्य असंखिज्जइभागेणं जणया । गौतम जघन्य सागरोपमना पैतीसिया नवभाग पत्थोपमने असंख्याभाग जणो । उक्तोऽस्येणं अठारससागरोपम
कोटीकोटीओ अठारसवाससयाइं अवाहा तेइंदियजातिनामेण पुच्छा । उत्कृष्ट १८ सागरोपमकोटीकोटी अठारसयवषंनो अवाधा त्तेइंदियजातिना

त्यते जातोपरी' अष्टादशाधस्तात् समति सयो रङ्गेनापवर्तना ह्यथा नव पंचत्रिंशद्भागा स्ते पत्योपमार्संख्येयजागोनाः क्रियन्ते आगतं सूत्रोक्तं परिमाणमिति । एवं त्रिचतुरिन्द्रियजातिनामसूत्रे अपि जावनीये , वैक्रियनानसूत्रे-जहन्नेणं सागरोवमसहस्स दोसत्तजागा पलिउवमस्स असंखे

खेज्जइजागेणं ऊणता उक्कोसेणं अठारस सागरोवमकोळाकोळीउ अठारस वाससयाइं अवाहा । पंचिंदि यजातिनामाए पुच्छा , गोयमा ! जहन्नेणं सागरोवमस्स दोसि सत्तजागा पलिउवमस्स असंखेज्जइजागेण ऊणता उक्कोसेणं वीसं सागरोवमकोळाकोळीउ वीसय वाससयाइं अवाहा । उरालियसरीरावि एवंचेव । वेउहियसरीरनामाएणं जंते ! पुच्छा , जहन्नेणं सागरोवमसहस्स दो सत्त जागा पलिउवमस्स असंखे

स्यासंख्येयजागेनोना उत्कर्षतोष्टादशसागरोपमकोटाकोट्योऽष्टादशवर्षशतान्यावाधा । पञ्चैन्द्रियजातिनाम्नः पृच्छा , गौतम । जघन्येन सागरोपमस्य द्वौ सप्तजागौ पत्योपमस्यासंख्येयजागोनावुत्कर्षतो विंशतिः सागरोपमकोटाकोट्यो विंशतिवर्षसहस्राण्यावाधा । औदारिकशरीरमप्येवं चैव । वैक्रियनाम्नः पृच्छा , गौतम । जघन्येन सागरोपमस्य द्वौ सप्तजागौ पत्योपमस्यासंख्येयजागोनी उत्कर्षतो विंशतिः सागरोप

प्र० । गोयमा जह० जहा वेइंदियस । हेगौतम जवग्ग वेइंदियकहा जिम । उक्कोसेण अठारससागरोवम कोळाकोळीओ अठ रसवाससयाइं अवाहा च उरिंदिय जातिनामेण पुच्छा । अठारैसयवर्षनो अवाधा चउरिंदिय जातिनामनो प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस नवपणतोसइभागा पलिओव मस असंखिज्जइभागेण ऊणया । हेगौतम जघग्ग सागरोपमना पेतीसिया नवभाग पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणया । उक्कोसेण अठारससागरोवम कोळाकोळीओ अठारसवाससयाइं अवाहा पचिंदियजातिनामेण पुच्छा । उत्कट अठारै सागरोपम कोळाकोळी अठारैसयवर्षनो अवाधा पचेइय जातिनामनो प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस दोसिसत्तजागा पलिओवमस असंखिज्जइभागेण ऊणया । हेगौतम जवग्ग सागरोपमना सातीवाभा ग पत्योपमनो असंख्यातभाग ऊणया । उक्कोसेण वीसंसागरोवमकोळाकोळीओ वीसंवाससयाइं अवाहा आहारसरीरनामाए पुच्छा । उत्कट वीससा

जडाजागेण जगता इति ॥ इह वैक्रियशरीरभास उत्कृष्टा विंशतिसागरोपमकोटीकोट्यः स्थितिः सतः प्रागुक्तकर्णवशेन जघन्यस्थितिविंशतायां तस्या ह्ये सागरोपमस्य सप्तजागी लप्तेते परं वैक्रियपद्मेकेन्द्रिया विकलेन्द्रिया च न भवन्ति किंत्वसंघिपदैदियाश्च जघन्यतोपि भ्रंशं कुर्वाणा एकैन्द्रियधंधापेक्षया सहस्रगुणं कुर्वन्ति पञ्चवीसापक्षायां सयंसहस्रसंघगुणकारो । इतिवचनात् ॥ ततो यो ह्ये सागरोपमस्य सप्तजागी प्रागुक्तकर्णवशां लप्तेते ती सहस्रेण गुण्येते ततः सूत्रोक्तं परिमाणं जघति सागरोपमस्य ह्ये सहस्रौ सप्तजागानां सागरोपमसहस्रस्य ह्ये सप्तजागाविति

जडाजागेण जगता उक्लौसेण वीसं सागरोपमकोटाकोटीं वीसयवाससयाइं अवाहा । आहारगसरीरनामाए जहन्तेण अंतोसागरोपमकोटाकोटीए उक्लौसेण अंतोसागरोपमकोटाकोटीए । तेयाकम्मगसरीरनामाए जहन्तेण दोसि सप्तजागा पलित्तवमस्स असखेजडाजागेण जगता उक्लौसेण वीसं सागरोपमकोटाकोटीं वीसयवाससयाइं अवाहा । सरीरबंधणनामाएवि पंचएहवि एवंचेव । सरीरसंघातनामाएवि

मकाटीकोट्यो विंशतिवर्षसहस्राण्यावाधा । आहारकशरीरनासो जघन्येनान्तः सागरोपमकोटीकोटी उत्कर्षतोप्यन्तःसागरोपमकोटीकोटी । तेजसकामंशशरीरनासो जघन्येन ह्ये सप्तजागी पलोपमस्यासंख्येयजागीनी उत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटीकोटी विंशतिवर्षज्ञानान्धावाधा । शरीरधन्यननान्ति पञ्चाप्येवं चैव । शरीरसहननान्ति पञ्चाप्येवं चैव । यथा शरीरनासः कर्मणः स्थितिः । वज्रवर्जजननाराचसंहनननासो य

गरोपम कोटाकोटी वीससयवर्षेणो अवाधा आहारकशरीरनो प्र० । जह० अतो० सागरोपमकोटाकोटीभो उ० अंतो० सागरोपमकोटाकोटीभो तेया कम्मगसरीरनामाए । जघन्य अन्तर्मुहत्तं माहां सागरोपमनो कोटाकोटी दुवे तेजसशरीरनो प्र० । जह० दोसि सप्तभागपलित्तवमस्स असखिज्जइमगी णं जणया । जघन्य सातीया दोयभाग पद्योपमने असख्यातमेभाग जणा । उक्लौसेण वीसंसागरोपमकोटाकोटीभो वीसयवाससयाइं अवाहा । उ० वीससागरोपम कोटाकोटी वीससयवर्षेणो अवाधा । सराजियवेवविय आहारगसरोरंगोवगणासेण दिवहवि एवंचेव सरीरबंधणनामाएवि पंचपणवि एवं

ह्येकीर्थः-आहारकशरीरनाम्नो जघन्यतोप्यन्तः सागरोपमकोटीकोटी उत्कर्षतीप्यन्तः सागरोपमकोटीकोटी २ नवरं जघन्यादुत्कृष्टं संख्येयगुणं द्रष्टुं व्यमन्येत्वाहारकवतुक्तस्य जघन्यतोक्तमुद्भूतमिच्छति तद्वन्त्य - पुंवेयश्चवाधा अष्टमुहुताजसुच्चगीयाणं । सायवारसआहा रवगणपवरनाकिंचूणं ॥१॥
 अत्र किंचूणमिति , अन्तर्मुद्भूतमित्यर्थः , तदत्र तत्त्वं केषलिनो विदंति यथा च शरीरपंचकस्य जघन्यत उत्कर्षतश्च स्थितिपरिभाणमुक्तं तेनैव क्रमेण शरीरवन्धनपञ्चकस्य शरीरसंघातपंचकस्य वक्तव्यं तथाचाह-सरीरवधननामाएवि पंचगहवि इति ॥ वडरोसजनारायसंघयणनामाए जहा रइंनामाए इति ॥ वज्रपंजनारायसंहनननाम्नो यथा प्राक् रतिनाम्नो मोहनीयस्योक्तं तथा वक्तव्य ॥ वडरोसहनारायसंघयणनामाए जंते । कम्मस्स केवइयं कालं ठिइं पन्नत्ता ? गौतम । जहन्नेणं एकं सत्तजागपलितुवमस्स असंखेज्जज्जागेण जणं उक्कोसेणं दससागरोपमकोडीकोडीं इति । ऋपजनाराचमूत्रे-सागरोवमस्स कप्पन्नतीसजागा पलितुवमस्स असंखेज्जज्जागेण जणगा इति , ऋपजनाराचसहननस्य ह्युत्कृष्टास्थितिर्द्वाद

पंचगहवि जहा सरीरनामाए कम्मस्स छित्तिहि । वडरोसजनारायसंघयणनामाए जहा रतिनामाए । उसज नारायसंघयणनामाए जहं० सागरोपमस्स कप्पन्नतीसजागा पलितुवमस्स असंखेज्जज्जागेणं जणता ।

था रतिनाम्न । ऋषजनाराचसंहनननाम्नो जघन्येन सागरोपमस्य षट्पञ्चाज्ञात्रिंशद्भागाः पल्योपमस्यासंख्येयजागोनाः । उत्कर्षतो द्वादशसा गरोपमकोटीकोटी द्वादशवर्षशतान्यावाधा । नाराचसहनननाम्नो जघन्येन सप्त पंचत्रिंशद्भागाः पल्योपमस्या ऋयेयजागोना उत्कर्षत सत्तुर्दश

चेव । श्रौटारिकवैक्रिय आहारकशरीर अंगोपांगनाम तीन पांच इमहीज शरीरवन्धननामने पांचशरीरजीपरे जाणिवा इमहीज । सरीरसंघयणना माए पंचगहवि जहा सरीरनाम कळ्ठाठिंएत्ति । शरीरसंघातननामने शरीर पावने स्थितिकही तिम जाणवी । वडरोसहनारायसंघयणनामाए जहा रतिनामाए उसभनारायसंघयणनामेणं पुत्तहा । वज्रऋषभनाराचसंघयण नामकर्मनीस्थिति जिम रतिमोहनोये कळ्ठा तिम ऋषभनाराचसंघयणनाम नो प्र० । गोयमा जहं० सागरोवमस्स कप्पन्नतीसभागा पलितुवमस्स असंखिज्जज्जागेणं जणत्ता । हेगौतम जघन्य सागरोपमना कप्पनीया तीसभागा

शसागरोपमकोटीकोटयः तासो मिथ्यात्वे स्थित्या सप्ततिसागरोपमकोटी २ प्रमाणत्वात् जाग्री द्विपलं तत्र जागहारासंज्ञवात् शून्यं शून्येन पातयि-
त्या ज्येष्ठल्लेदकराशयो रद्दनापवर्त्तना ज्ञेयाः सागरोपमस्य षट् पञ्चत्रिंशद्भागाः पत्योपमासंख्येयजागहीनाः कियते, यत् नारायसहनननासो जघ-
न्यस्थितिचिंतायां सप्त पञ्चत्रिंशद्भागाः पत्योपमासंख्येयजागहीना उत्कृष्टा स्थितिः क्षतुर्दशसागरोपमकोटी २ प्रमाणत्वात्, अर्द्धनारायसहनन

उक्तीसेणं बारससागरोवमकोठाकोठीं वारसवाससयाइं अवाहा । नारायसंघयणनामाए जहन्नेणं साग-
रोवमस्स सप्त पणतीसइजागा पलिउवमस्स असंखेजाइजागेणं ऊणता उक्ती० चोदस सागरोवमकोठा
कोठीं चोदस वाससयाइं अवाहा । अर्द्धनारायसंघयणनामस्स जहन्नेणं सागरोवमस्स अष्ट पणतीसइ
जागा पलिउवमस्स असंखेजाइजागेणं ऊणता उक्ती० सोलस सागरोवमकोठाकोठीं सोलसवाससयाइं

सागरोपमकोटीकोटयः क्षतुर्दशवर्षशतान्यावाधा । अर्द्धनारायसहनननासो जघन्येन सागरोपमस्याष्टौ पञ्चत्रिंशद्भागाः पत्योपमासंख्येयजा-
गोना उत्कर्षतः षोडशसागरोपमकोटीकोटी षोडशवर्षशतान्यावाधा । कीलिकासहनननासः पृष्ठा, गीतस । जघन्येन सागरोपमस्य नव

परपोपमने असंख्यातमेभाग जणा । ७० बारससागरोवम कोठ काठोसो बारसवाससयाइं अवाहा नारायसंघयणनामस्य पृष्ठा । ७० १२ सागरोप-
म कोठाकोठी १२ सय वर्षनी अवाधा नारायसंघयणनामसो प्र० । गो जह० सागरोवमस्य अष्टपणतीसइभागा पलिओवमस्य असंखेजाइभागेण जण-
या । जेगीतस जघन्य सागरोपमना पैतीसिया ८ भाग परपोपमने असंख्यातमेभाग जणा । उक्तीसेणं चोदससागरोवमकोठाकोठीसो चोदसवासस-
याइ अवाहा अर्द्धनारायसंघयणनामस्य । उत्कृष्ट १४ सागरोपम कोठाकोठी १४०० वर्षनी अवाधा अर्द्धनारायसंघयणनां प्रश्न । जह० सागरोवम-
स्य अष्टपणतीसइभागा पलिओवमस्य असंखेजाइभागेण जणया । जघन्य सागरोपमनो पैतीसिया ८ भाग परपोपमने असंख्यातमेभाग जणा । उक्ती०
सोलस सागरोवमकोठाकोठीसो सोलसवाससयाइं अवाहा कीलियासंघयणेणं पृष्ठा । ७० सोलस सागरोपम कोठाकोठी सोलसवर्षनी अवा-

नाक्षी ऽष्टौ पंचत्रिंशद्भागाः पत्योपमासंख्येयजागोनी उत्कृष्टस्थितिः । षोडश सागरोपमकोटाकोटीप्रमाणत्वात् । कीलिकासंहनननाक्षी नव पंच
त्रिंशद्भागाः पत्योपमासंख्येयजागोनी उत्कृष्टस्थिते रष्टादश सागरोपमकोटाकोटीप्रमाणत्वात् त्पश्चिजावनीनां । सेवार्त्तसंहननसूत्रं तु सुगमं यथाः
सहननषट्कस्य स्थितिपरिमाणं मुक्तं तेनैव क्रमेण सस्यानषट्कस्यापि वक्तव्यं तथाचाह-एवं जहा संघयणनामा छ जणिषा एवं सठाणाछष्टा

अवाहा । कीलियासंघयणेणं पुच्छा, गोयमा ! जहस्येणं सागरोवमस्स नव पणतीसइजागा पलिनुवमस्स
असंखेज्जइजागेणं ऊणता उक्खो० अठारस सागरोवमकोठाकोठीनु अठारसवाससयाइं अवाहा । तेवठ
संघयणनामस्स जहन्तेणं सागरोवमस्स दोसि सत्तजागा पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणता उक्खो
सेणं वीसं सागरोवमकोठाकोठीनु वीसयवाससयाइं अवाहा । एवं जहा संघयणनामाए जणिषा एवं सं

पञ्चत्रिंशद्भागाः पत्योपमस्यासंख्येयजागोनी उत्कृष्टतो ऽष्टादशसागरोपमकोटाकोट्यो ऽष्टादशवर्षशतान्याबाधा । सेवार्त्तसंहनननाम्नो जघ
न्येन सागरोपमस्य द्वौ सप्तजागौ पत्योपमस्यासंख्येयजागोनी । उत्कृष्टतो विंशतिसागरोपमकोटाकोट्यो विंशतिवर्षशतान्याबाधा । एवं
यथा संहनननामानि जणितानि एवं संस्थानान्यापि जणितव्यानि । शुक्लवर्णनाम्न. पुच्छा, गोतम । जघन्येन सागरोपमस्येकं सप्तजागं प

धा कीलिकासंघयणनो प्र० । जह० सागरोवमस्य पणतीसंभागा पलिप्रोवमस्य असखिज्जइभागेणं ऊणया । जघन्य सागरोपमनी पैतीसिया नवभा
ग पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणा । ८० अठारससागरोवम कोठाकोठीओ अठारसवाससयाइं अवाहा केवडुसंघयणेण पुच्छा । ८० १८ सागरोप
मकोठाकोठी १८०० वर्षनो अवाधा केवडेसंघयणनी प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस्य द्वापिइसत्तभागा पलिप्रोवमस्य असखिज्जइभागेण ऊणया । हेगो
तम जघन्य सागरोपमना सातीया दोयभाग पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणा । ८० बीससागरोवम कोठाकोठीओ बीसयवाससयाइं अवाहा एवं
जहा संघयणनामाए भणिया तहेव छसंठाणेवि भा० । ८० बीससागरोपम कोठाकोठी वीसयवर्षनो अवाधा इम जिम संघयणनाम कद्धा तिमही

विषया ॥ उक्तं द्वापमर्षोऽन्यत्रापि संपपयो संठाणी पठने दसउवर्णिगेषुदुगबुद्धीकृति, द्वाविंशवर्णनामसूत्रे-जहर्णे सागरोवमस्स पंच अठा
वीसइजागो पलिउवमस्स असंखेज्जागेण ऊणगो इति, द्वाविंशवर्णनासोहि साद्धा द्वादशसागरोपमकोटीकोटय स्तथाथोक्तं अन्यत्रापि-सुक्खि
सुरजिमहुरा वादसवतहासुजगउवहकासाणं । अट्ठाद्विंशपधुक्का अविंशहालिद्वपुवाण ॥ तासां मिथ्यात्वस्थित्या सप्ततिसागरोपमकोटी ९ प्रमाणा
या जागो त्रियते तत्र शून्येन पातना तेनोपरिततो राशिः साश इति सामस्येन चतुर्भागकरणार्थं चतुर्भिर्गुण्यते जाताः पंचाशत् । अथस्तनोपि
सप्ततिलक्षशब्देदराणि चतुर्भिर्गुण्यते जातेद्वेशते अशीत्यधिकं ततो जूयोपि शून्येन पातना लब्धाः पंच अष्टाविंशतिजागाः ते पत्योपमासंख्येय

ठाणावि ष ज्ञाणियत्ता । सुक्खित्ववन्तनामाए पुच्छा, गोयमा ! जह० सागरोवमस्स एगं सत्तजागं पलि
उवमस्स असंखेज्जागऊणगं उक्कोसेणं दससागरोवमकोठाकोठीउ दसवाससयाइं अवाहा । हालिद्ववन्त
नामाए पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सागरोवमस्स पंच अष्टावीसइजागा पलिउवमस्स असंखेज्जाइजागेणं

पत्योपमासंख्येयजागोनमुत्कर्षतो दशसागरोपमकोटाकोटयो दशवर्षशतान्यावाचा । द्वाविंशवर्णनाम्नः पुच्छा, गोयमा । जघन्येन सागरोपमस्य
पंचाष्टाविंशतिजागाः पत्योपमस्यासंख्येयजागोना उत्कर्षतो द्वं त्रयोदशसागरोपमकोटाकोटयो द्वं त्रयोदशवर्षशतान्यावाचा । लोहितवर्णना
म्नः पुच्छा, गोयमा । जघन्येन सागरोपमस्य षट्षाष्टाविंशतिजागाः पत्योपमस्यासंख्येयजागोना उत्कर्षतः पञ्चदशसागरोपमकोटाकोटयः ५

ज उक्तंस्थान पिण कहिवा । सुक्खित्ववन्तनामाए पुच्छा । द्विये शुक्लवर्णनी प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस्स एगसत्तभागं पलिपोवमस्स असंखिज्जाइभागे
णं ऊणया । हेगोतम जघग्य सागरोपमनो सातीयो एकभाग पत्योपमनो असंख्यातमीभाग ऊणां । ८० दससागरोवम कोठाकोठीप्रो दसवासस
याइं अवाहा हालिद्ववन्तनामेणं पुच्छा । ८० दशसागरोपम कोठाकोठी दशवर्षवर्णनी अवाधा पोलोवर्णना प्र० । गोयमा जहण्णेणं सागरोवमस्स पं
च षट्ठावीसइभागे पलिपोवमस्स असंखिज्जाइभागेणं ऊणया । हेगोतम जघग्य सागरोपमनो ८० अष्टावीसिया ५ भाग पत्योपमने असंख्यातमीभाग

जागहीना क्रियते आगतं सूत्रोक्तं परिमाणं अनेनैव गणितक्रमेण लोहितवर्णनाम्नो जघन्यस्थितिं षट् अष्टाविंशतिजागाः पल्योपमासंख्येयजाग
हीना उत्कर्षत स्तस्य स्थितेः पञ्चदशसागरोपमकोटी २ प्रमाणत्वात्, नीलवर्णनाम्नः सप्ताष्टाविंशतिजागाः पल्योपमासंख्येयजागहीना उत्कर्षत
स्तस्य स्थितेः सार्धसप्तदशसागरोपमकोटी २ प्रमाणत्वात् परिज्ञावनीया ॥ कालवर्णनामाए जहा क्षेत्रसंघयणस्सेति सेवात्तंसहननस्यैव जघन्यतो

जणता उक्ती० अष्टतेरससागरोवमकोडाकोडीन अष्टतेरसवाससयाइं अवाहा । लोहितवर्णनामाएणं
पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणं सागरोवमस्स त्व अष्टावीसइजागा पलिन्वमस्स असंखेज्जइजागेणं जणगा
उक्ती० पन्तरस सागरोवमकोडाकोडीन पन्तरस वाससयाइं अवाहा । नीलवर्णनामाए पुच्छा, गोयमा !
जह० सागरोवमस्स सत्त अष्टावीसइजागा पलिन्वमस्स असंखेज्जइजागेणं जणता उक्ती० अष्टठारस

पञ्चदशवर्षज्ञान्याबाधा । नीलवर्णनाम्नः पुच्छा, गीतम । जघन्येन सागरोपमस्य सप्ताष्टाविंशतिजागाः पल्योपमस्या संख्येयजागोना उत्कर्ष
पंतोद्वाष्टादशसागरोपमकोटीकोटयोद्वाष्टादशवर्षज्ञान्याबाधा । कालवर्णनाम्नो यथा सेवात्तंसहननस्य । सुरज्जिगन्धनाम्नो यथा शुक्रवर्णना

जणा । ७० अष्टतेरस सागरोवमकोडाकोडीनो अष्टतेरस वाससयाइ लोहितवर्णनामेण पुच्छा । ७० १२॥ साठवारै सागरोपमनो कोडाकोडो स.ठा वा
रसैवर्तनो अवाधा रत्तवर्णनो प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस्स अष्टावीसइभागा पलिन्वमस्स असंखेज्जइभागेण जणया । हेगीतम जघन्य सागरो
पमना २८ अष्टावोसिया छभाग पल्योपमने असंख्यातमेभाग जणा । ७० पखरससागरोवम कोडाकोडीनो पखरसवाससयाइ अवाहा नीलवर्णना
मएणं पुच्छा । ७० १५ सागरोपम कोडाकोडी पनरैसै वर्धनो अवाधा नीलवर्णनाम्नो प्रश्न । गोयमा जह० सागरोवमस्स सत्त अष्टावीसइभागा पलि
न्वमस्स असंखेज्जइभागेणं जणया । हेगीतम जघन्य सागरोपमना अष्टावोसिया छभाग पल्योपमने असंख्यातमेभाग जणा । ७० पखरस सागरोवम
कोडाकोडीनो पखरसवाससयाइ अवाहा नीलवर्णनामेण पुच्छा । ७० पनरै सागरोपम कोडाकोडी पनरैसै वर्धनो अवाधा नीलवर्णनाम्नो

ह्री सागरोपमस्य सप्तजागी पत्न्योपमासंख्येयजागहीनी उत्कर्षतो विज्ञातिसागरोपमकोटीकोटयः कृष्णवर्णनाम्नोपि वक्तव्या इति ज्ञायः, सुरजि-
गन्धनाम्नः शुक्लवर्णनाम्न इव सुक्लिन्नसुरजीमधुराणदयउद्वितिवचनात्, सुरजिगंधनाम्नो यश्च सेवार्त्तएहननस्य तच्चागन्तरमेवोक्तमिति न पुन-
रुच्यते ॥ रसाण मधुरादीणं जहा वन्नाण जणियं तहा परिवाहीए जाणियव्वमिति ॥ रसानां मधुरादीनां परिपाल्या क्रमेण तथा वक्तव्यं यथा

सागरोपमकोठाकोठीउ अण्डहारसवाससयाडं अवाहा । कालवन्ननामाए जहा छेवठसंधयणस्स । सुस्त्रि-
गंधनामाए जहा सुक्लिन्नवन्ननामस्स । दुस्त्रिगंधनामाए जहा छेवठसंधयणस्स । रसाणं मज्जरादीणं जहा
वन्नाणं जणियं तहेव परिवाहीए जाणियव्वं । फासा जे अपसत्या तेसिं जहा छेवठस्स जे पसत्या तेसिं
जहा सुक्लिन्नवन्ननामस्स, अगुरुलज्जनामाए जहा छेवठस्स । एवं उवघातनामाएवि एवंचेव । निरयाणु

म्नः । दुरजिगन्धनाम्नो यथा सेवार्त्तसंहननस्य । रसानां मधुरादीनां यथा वर्णानां जणितं तथैव परिपाल्या जणितव्यम् । स्पर्शा ये ऽप्रज्ञस्ता
स्तेषां यथा सेवार्त्तस्य ये प्रज्ञस्ता स्तेषां यथा शुक्लवर्णनाम्नः, अगुरुलज्जनाम्नी यथा सेवार्त्तस्य । एवमुपघातनाम्नोप्येवं चैव । निरयानुपूर्वना

प्रथ । गीयमा जह० सागरोपमस्य अठ्ठवीसइभागा पक्षिआवमस्य असखिज्जइभागेणं कणया । हेगीतम जघन्य सागरोपमना अठावोसिया सातभाग
पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग उया । ८० अठ्ठारससागरोपम कांठाकोठीओ अठ्ठारसवाससयाडं प्रवाहा कालवन्ननामाए जहा छेवठसंधयणे सुभि
गंधनामाए पुच्छा । ८० साठाअठारै सागरोपम कोठाकोठी साठा अठारैसयवपंनो अवाधा कालेवर्णनो प्र० जिम छेवठसंधयणनो कछो तिम सुर
भिगन्धनाम्नो प्र० । गीयमा जहा सुक्लिन्ननामस्य दुस्त्रिगंधनामाए छेवठसंधयणस्स रसाणं मधुरादीणं जहा वन्नाणं मणिया तहेव पडिवाहीए मा
णियव्वा । हेगीतम जिम शुक्लनाम्नो प्र० तिम दुरभिगन्धनाम्नो प्र० तिम छेवठसंधयणनो कछो तिम रस मधुरादिकने जिम वर्णादिकने कछो ति
म अनुक्रमे परिपाटीयेकरी कहिवो । फासा जे अपसत्या तेसिं जहा छेवठ जे पसत्या तेसिं जहा युक्लिन्नवन्ननामाए जहा छेवठस्स

वर्षानां मुक्तं तद्यैवं-मधुररसनाम्नो जघन्यस्थिति रैकः सागरोपमस्य सप्तजगः पत्योपमासंख्येयजागहीन उत्कर्षतो दशसागरोपमकोटीकोटयो
दशवर्षशतान्यावाधा अवाधाहीना कमंदलिकनिषेकः, अक्षररसनाम्नो जघन्यतः पंच सागरोपमस्याष्टाविंशतिजगः पत्योपमासंख्येयजागहीनाः

पुत्रीनामाए पुच्छा, गोयमा ! जह० सागरोवमसहस्र दो सप्तजगः पलिनुवमस्य असंखेज्जजागऊगया
उक्को० वीसं सागरोवमकोठाकोठीनु वीसयवाससयाइं अवाहा । तिरियाणुपुत्रीए पुच्छा, गोयमा ! ज
हन्तेणं सागरोवमस्य दो सप्तजगः पलिनुवमस्य असंखेज्जजागेणं ऊणता उक्को० वीस सागरोवमकोठा
कोठीनु वीसयवाससयाइं अवाहा । मणुयाणुपुत्रीए पुच्छा, गोयमा ! जह० सागरोवमस्य दिवहूं सप्तजगं

सः पृच्छा, गौतम । जघन्येन सागरोपमसहस्रस्य द्वौ सप्तजगो पत्योपमासंख्येयजागोनी उत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटीकोटी विंशति
वर्षशतान्यावाधा । तिर्यगानुपूर्वीनाम्नः पृच्छा, गौतम । जघन्येन सागरोपमस्य द्वौ सप्तजगो पत्योपमस्यासंख्येयजागोनावुत्कर्षतो विंशति
कोटीकोट्यो विंशतिवर्षशतान्यावाधा । मनुजानुपूर्वीनाम्नः पृच्छा, गौतम । जघन्येन सार्द्धं सप्तजगं पत्योपमस्यासंख्येयजागेन सुत्कर्षतः प

एव उवघातनामाएवि पराघातनामाएवि एवंचेव निरयाणपुत्रीनामाए पुच्छा । स्यं जिके अप्रशस्त तेहने जिम छेव्हानो स्थितिकही तिम अने जे
प्रशस्तस्यं तेहने स्थिति शुक्लवर्णोपरे जाणिवो अशुखवुनामनो स्थिति छेव्हानीपरे इम उवघातनी पिण इमहीज पराघातनी पिण इमहीज न
रक्कानुपूर्वीनो प्र० । गोयमा सागरोवमसहस्र दोसप्तभागा पलिओवमस्य असंखिज्जभागेणं उणया । हेगौतम जघन्य सागरोपम सहस्रना सातीया
दोयभाग पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणा । उ० तीससागरोवम कोठाकोठोओ वीसयवाससया इ अवाहा तिरियाणुपुत्रीए पुच्छा । उत्कष्ट वीस
सागरोपम कोठाकोठो वीसयवर्षनो अवाधा कर्मनी तिर्यगानुपूर्वीनो प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस्य दोसप्तभागा पलिओवमस्य असंखिज्जभा
गेणं ऊणया । हेगौतम जघन्य सागरोपमना सातीया दोयभाग पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणा । उ० वीससागरोवम कोठाकोठोओ वीसयवा

उत्कर्षतीर्णयोदशसागरोपमकोटीकोटयः तं दशवर्षशतान्यावाधा कटुकस्वनाम्नी जघन्यतः सागरोपमस्य सप्ताष्टविंशतिजागाः पत्न्योपमासं
सप्तजागहीना उत्कर्षतः साक्षाः सप्तदशसागरोपमकोटीकोटयः सार्द्धसप्तदशशतान्यावाधा, तिक्तस्वनाम्नी जघन्यतः सागरोपमस्य द्वी सप्तजागी
पत्न्योपमासं सप्तजागहीनी उत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटीकोटयो विंशतिवर्षशतान्यावाधा, अवाधाकालीना कर्मदलिकनिषेकः इति, स्पष्टा
द्विविधा साष्टा प्रज्ञासा-अप्रज्ञासा च। प्रज्ञासा मृदुलघुस्तिग्धोत्तरूपा अप्रज्ञासा कर्कशगुरुदृढशीतरूपाः प्रज्ञास्थानं जघन्यतस्त्वितिरेकः सागरोपम
स्य सप्तजागः पत्न्योपमासं सप्तजागहीन उत्कर्षतो दशसागरोपमकोटीकोटया दशवर्षशतान्यावाधा अवाधाकालीना कर्मदलिकनिषेकः कर्मदलिकनि
षेकः, अप्रज्ञास्थानं जघन्यतो द्वी सागरोपमस्य सप्तजागी पत्न्योपमासं सप्तजागहीनी उत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटीकोटयो विंशतिवर्षशत
न्यावाधाकालीना कर्मदलिकनिषेकः, तथाचाष्ट-पासा जे अप्रसत्या तेषां जहा सेवदृष्ट जे पसत्या तेषां जहा सुफिलवज्जनामस्से
ति ॥ नरकानुपूर्वनाम्नी जघन्यतः सागरोपमसहस्रस्य द्वी सप्तजागी द्वी सागरोपमस्य सप्तजागी सहस्रगुणिताविति ज्ञापः, जावना नरकगति
वद्वायवितया, मनुष्यानुपूर्वनामसूत्रे-जघन्य सागरोपमस्य दिवच्छ सप्तजागं पलित्वमस्य असंख्यजागेणं जगन्ति ॥ तदुत्तरुदस्थितः पश्यद्
दशसागरोपमकोटी २ प्रमाणात्, उत्तम्यान्वापि-तीसकोटाकोटी गसाधभावरगाग्रतयायां। मिच्छेसयरीदृष्टी मनुष्यगुणानुपपन्नरस। देवा

पलित्वमस्य असं० जागेणं जगन् उक्ती० पन्नरस सागरोपमकोटाकोटी पन्नरसवाससयाद् अवाहा ।
देवानुपूर्वीए पुच्छा, गोयमा ! जह० सागरोपमसहस्रस्य सप्तजागं पलित्वमस्य असंख्यजा० जगन्

अथ दश सागरोपमकोटाकोटयः पंचदशवर्षशतान्यावाधा । देवानुपूर्वनाम्नः प्रज्ञा, गीतस । जघन्येन सागरोपमसहस्रस्य सप्तजागं पत्न्यो
सप्तजाग अवाहा मनुष्योपमं पुच्छा । उत्तराष्ट योससागरोपम कोटाकोटी योससवर्षतो अवाधा मनुष्यानुपूर्वीनि म० । गोयमा जह० साग
रोपमस्य दिवच्छ सप्तजागं पलित्वो मया असंख्यजागेणं जगन्ति । हेमोत्तम जघन्य सागरोपमना सातिया दौडभाग पत्न्यापनने असंख्यजागेण

नृपूर्वीनाम्नोपि जघन्यत एकसागरोपमस्य सप्तजागोः सहस्रगुणिताः पत्न्योपमासंख्येयजागहीनाः उत्कर्षतोहि तत् स्थितिर्दशसागरोपमकोटी २ प्रमाणत्वात् तथाचोक्तं-पुंहासरईवञ्चे सुनखगइयिराइच्छकदेवदुगे । दससेसाण्वीसा एवइयावाहावामसथा „ वन्ध्यास्य जघन्यतो सच्चिपर्वेद्वियं पु इवि , तथा सूक्ष्मनामसूत्रे जघन्यतो नवसागरोपमस्य पञ्चत्रिंशद्भागाः पत्न्योपमासंख्येयजागहीना द्वीन्द्रियजातिनाम्न इव ज्ञावनीयाः , सूक्ष्मनाम्नो ह्युत्कर्षतो स्थिते रष्टादशसागरोपमकोटी २ प्रमाणत्वात् अठारस सुहुमविगलतिगेइतिवचनात् „ एव मपर्याप्तसाधारणताम्नोरपि ज्ञावनीयं ' वादरपर्याप्तप्रत्येकनाम्नां तु जघन्यतो द्वौ सागरोपमस्य सप्तजागौ पत्न्योपमासंख्येयजागहीनौ उत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटीकोटयस्तथा

उक्तोत्सेणं दससागरोपमकोटाकोटीनु दसयवाससयाइं अवाहा । उत्सासनामाए पुच्छा , गोयमा ! जहा तिरियाणुपुव्वीए । आयवनामाएवि एवंचेव । उज्जोयनामाएवि । पसत्यविहायोगतिनामाए पुच्छा , गोयमा ! जहन्तं सागरोपमस्स एगं सप्तजागं उज्जो० दससागरोपमकोटाकोटीनु दसयवाससयाइं अवाहा ।

पमासंख्येयजागोनमुत्कर्षतो दशसागरोपमकोटाकोट्यो दशवर्षशतान्यावाधा । उत्सासनाम्नः पुच्छा , गौतम । यथा तिर्यगानुपूर्व्या । आत

ग कथा । ७० पसरससागरोपम कोटाकोटीओ पसरसवाससयाइं अवाहा देवानुपुव्वोएणं पुच्छा । उत्तर १५ सागरोपमनो कोटाकोटी १५०० व पनो अवाधा देवानुपूर्वीनो प्र० । गोयमा जह० सागरोपमस्य दोसत्तभागं पल्लिओवमत्त असंखिज्जइभागेण जणया । हेगौतम जघन्य सागरोपम सख ना सातीयो दोयभाग पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग जणां । ८० दससागरोपम कोटाकोटीओ दसवाससयाइं अवाहा जसासनामाए पुच्छा । उत्तर ४ दशसागरोपम कोटाकोटी दमहजारसयवर्षनो अवाधा जसासनामनो प्र० । गोयमा जहा तिरियाणुपुव्वीए आयवनामाएवि एवंचेव उज्जोयना माएवि एवंचेव पसत्यविहायोगतिनामाए पुच्छा । हेगौतम जिम तिर्येवानुपूर्वीनोपने कहिवी आतपनामकसने पिण इमहीज कहिवी उद्योतनामने पिण इमहीज प्रशस्त विहायोगतिनो प्र० । गोयमा जह० एगसागरोपमस्य सत्तभागं । हेगौतम जघन्य १ सागरोपमने सातीयो १ भाग । ८० दससा

चाह-बायरनामाए कहा अप्सत्यविहायगइनामाए एवं पञ्जनामाएवं इत्याद ॥ स्थिराजगदुस्वरदयरूपाणा पचाना नाम्नां जघन्यतः
स्थितिरेकः सागरोपमस्य सप्तजागाः पत्न्योपमास्येयजागोनः । यज्ञ कीर्तिनाम्न स्तु जघन्यतो ऽष्टी मुहूर्ताः अक्रमुहुता जसुच्चगोयामिति वच
नात् , उत्कृष्टा पुनः पणामपि दशसागरोपमकोटीकोटयः थिराद्वक्कदेवदुगेइतिवचनात् , अस्थिराजगदुजगदुस्वरानादेयायज्ञ कीर्तिनाम्नां तु

अप्सत्यविहायगतिनामस्स पुच्छा , गोयमा ! जहन्तं सागरोवमस्स दोणि सप्तजागा पलिज्वमस्स अ
संखेज्जागेणं ऊणता उक्को० वीसं सागरोवमकोठाकोठीं वीसयवाससयाइं अवाहा । तसनामाए थाव
रनामाएय एवंचं । सुजमनामाए पुच्छा , गोयमा ! जह० सागरोवमस्स नवपणतीसइजागा पलिज्व
मस्स असंखेज्जाइजागेणं ऊणता उक्कोसेणं अठारस सागरोवमकोठाकोठीं अठारस वाससयाइं अवा

पनाम्नो प्येवं चैव । उद्योतनाम्नोपि एवं । प्रशस्तविहायोगतिनाम्नः पुच्छा , गीतम । जघन्यं सागरोपमस्यैकं सप्तजागं उत्कर्षतो दशसाग
रोपमकोटाकोट्यो दशवर्षज्ञान्याबाधा । अप्रशस्तविहायोगतिनाम्नः पुच्छा , गीतम । जघन्यं सागरोपमस्य द्वी सप्तजागी पत्न्योपमस्यासं
खेयजागोनमुत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटाकोट्यो विंशतिवर्षज्ञान्याबाधा । तसनाम्नः स्यावरनाम्नः पुच्छा , गीतम । एवंचैव । सूक्ष्म

गरोवम कोठाकोठीं दसवाससयाइं अवाहा अप्सत्यविहायोगतिनामस्स पुच्छा । उत्कृष्ट १० सागरोपम कोठाकोठी दशवर्षज्ञान्याबाधा अ
प्रशस्तविहायोगतिनो प्र० । गोयमा जह० सागरोवम दोषिसत्तभागो पलिज्वमस्स असंखिज्जाइभागेणं ऊणया । हेगीतम जघन्य सागरोपमना सा
तोया दोयभाग पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणा । ३० वीसंसागरोवम कोठाकोठी वीसयवाससयाइं अवाहा तसनामाए थावरनामाएवि एवंचं
सुजमनामाएय पुच्छा । उत्कृष्ट २० सागरोपम कोठाकोठी वीसयवर्षज्ञान्याबाधा तसनामने थावरनामने पिण इमहोज कहथो सूक्ष्मनामनो प्र० ।
गोयमा जह० सागरोवमस्स पक्षतीसइजागा पलिज्वमस्स असंखिज्जाइभागेणं ऊणया । हेगीतम जघन्य सागरोपमना पैतोसिया नवभाग पत्न्योपमने

हा । वादरनामाए जहा अप्सत्यविहायोगतिनामस्स । एवं पज्जत्तनामाएवि । अपज्जत्तनामाए जहा सुज्जमनामस्स । पत्तेयसरीरनामाएवि दो सत्तजागा । साहारणसरीरनामाए जहा सुज्जमस्स । थिरनामाए एगं सत्तजागं अथिरनामाए दो । सुज्जनामाए एगो । असुज्जनामाए दो । सुज्जगनामाए एगो । दुज्जगनामाए दो । सुस्सरनामाए एगो । दुस्सरनामाए दो । अादेज्जनामाए एगो । अनादेज्जनामाए दो । जसोकि

नाम्नः पृच्छा, गौतम । जघन्येन सागरोपमस्य नवपंचत्रिंशद्भागाः पत्थोपमस्यासंख्येयजागोना उत्कर्षतो द्वादशसागरोपमकोटाकोट्यो द्वादशवर्षशतान्यास्त्राधा । वादरनाम्नो यथा प्रज्ञस्तविहायोगतिनाम्नः । एवं पर्याप्तनाम्नोपि । अपर्याप्तनाम्नो यथा सूक्ष्मनाम्नः । प्रत्येकशरीरनाम्नोपि द्वौ सप्तजागौ । साधारणशरीरनाम्नो यथा मूक्षस्य । स्थिरनाम्न एकं सप्तजागम् । अस्थिरनाम्नो द्वौ । शुज्जनाम्न एकः । अशुज्जनाम्नो द्वौ । सुज्जगनाम्न एकः । दुर्जगनाम्नो द्वौ । सुस्वरनाम्न एकः । दुःस्वरनाम्नो द्वौ । आदेयनाम्न एकः । अनादेयनाम्नो द्वौ । य

असंख्यातमेभाग जणा । उ० अठारससागरोपम कोडाकोडौओ अठारसवाससवाइ अवाहा वादरनामाए जहा अप्सत्यविहायगतिनामस्स एवं पज्जत्तगनामाएवि । उत्तरे १८ सागरोपम कोडाकोडौ अठारसैवर्पनौ अवाधा वादरनासना स्थिति अप्रशस्तविहायोगतिनोपरे जाणवी इम पर्याप्तकनाम पिण । अपज्जत्तनामाए जहा सहमनामाए पत्तेयसरीरनामाएवि दोसत्तभागा साहारणसरीरनामाए जहा सुज्जमस्स । सूक्ष्मनामनोपरे कहवी प्रत्येकशरीरनामने विषे सातीया दीयभाग कहिवा साधारणशरीरनीस्थिति सूक्ष्मनोपरे कहवी । थिरनामाए एगं सत्तभाग अथिरनामाए दोसत्तभाग अनुभनामाए दो सुभनामाए एगो दुभगनामाए दो सुभगनामाए हा ससरनामाए एगो दुसरनामाए दो आदिज्जनामाए एगो अणाइज्जनामाए दो जसोकिज्जिनामा एगो पृच्छा । थिरनामकर्मने सातीयो एकभाग कहिवा अथिरनासने सातीया दोयभाग कहिवा अनुभनामे सातीयो एकभाग कहिवा दोयभाग सातीयो शुभनामे कहिवा दुभगनाम सातीयो एकभाग शुभगनासने दोभाग सुस्वरने सातीया दोयभाग दुस्वरने सातीयो एकभाग

जघन्यतो द्वौ सागरोपमस्य सप्तजागौ पत्योपमासंख्येयजागहीनौ उत्कर्षतो विंशतिसागरोपमकोटीकोटयः । एवं निर्माणानामपि वक्तव्यं । तीर्थकरनाम्नो जघन्यतो प्यन्तःसागरोपमकोटी २ उत्कर्षतो प्यन्तःसागरोपमकोटी २ ननु यदि जघन्यतोपि तीर्थकरनाम्नोन्तःसागरोपमकोटी २ प्रमा

त्तिनामाए जहन्तं अष्टमुज्जता उक्को० दससागरोपमकोटीकोटीनं दसवाससयाइं अवाहा । अजसोअकि
त्तिनामाए जहा अपसत्यविहायगतिनामस्स । एवं निम्माणनामाएवि । तित्थगरनामाए पुच्छा, गोयमा !
जहन्तं अतोसागरोपमकोटीकोटीए उक्कोसेणवि अंतोसा० कोटीकोटीए । एवं जत्थ एगो सप्तजागो तत्थ

श्रीकीर्तिनाम्नो जघन्येनाष्टौ मुहूर्तः उत्कर्षतो दशसागरोपमकोटीकोटयो दशवषंशतान्यायाधा । अयञ्च कीर्तिनाम्नो यथा प्रशस्तविद्यायोग
तिनाम्नः । एवं निर्माणानाम् । तीर्थकरनाम्नः पुच्छा, गोयमा । जघन्यमन्तस्सागरोपमकोटीकोटय उत्कर्षतो प्यन्तःसागरोपमकोटीकोटी ।
एवं यत्रैकः सप्तजागस्तत्रोत्कर्षेण दशसागरोपमकोटीकोटयो दशवषंशतान्यायाधा । यत्र द्वौ सप्तजागौ तत्र विंशतिः उत्कर्षेण सागरोपमको

आदेयने सातीयो दोयभाग अनादियान सातीयो एकभाग यशोकीर्तिनाम्नो प्र० । गोयमा जह० अष्टमुज्जता ८० दससागरोपम कोटीकोटीओ द
सवाससयाइं अवाहा अजसकीर्तिनामाए पुच्छा । हेगोयमा जघन्य ८ मुहूर्त उत्कर्ष १० सागरोपम कोटीकोटी दशसयवर्धनो अवाधा अयञ्चकीर्ति
नो प्र० । गोयमा जहा अपसत्यविहाययोगतिनामस्स एवं निम्माणनामाएवि तित्थगरनामाएणं पुच्छा । हेगोयमा निम अप्रशस्तविद्यायोगतिने कच्चो ति
म कहवो इमहोज निर्माणनामने कच्चिवा तीर्थकरनाम्नो प्र० । गोयमा जहकोणवि चकोसेणवि अंतोसागरोपमकोटीकोटीओ । हेगोयमा जघन्य पिण
उत्कर्ष पिण अंत० सागरोपमकोटीकोटीनौ स्थिति कहो । एवं जत्थ एगो सप्तभागो तत्थं चकोसेणं दससागरोपम कोटीकोटीओ दसवाससयाइं अ
वाधा । इम जिहां एकसातीयोभाग जघन्य तिहां उत्कर्ष दश सागरोपम कोटीकोटी अने दशसयवर्धनो अवाधा । जत्थ दोसत्तभागो तत्थ चकोसेणं
दोससागरोपम कोटीकोटीओ बीसवाससयाइं अवाहा अयागोयसा पुच्छा । अने जिहां दोयभाग सातीयो जघन्य तिहां उत्कर्ष २० सागरोपम को

या स्थिति स्तर्हि तावत्याः स्थिते स्तिर्यग्जवज्जगमन्तरेण पूरयितुमशक्यत्वात् कियंतं कालं तीर्थकरनामसत्कर्मापि तिर्यग् भवेत् अथवा सचा
गमे निषिद्ध स्तथाचोक्तं-तिरिगसुनत्यित्य यरनामसंतंतिदेसियसमएकहयतिरिउनहोही,, अथ सागरोवमकोडीकोडीइति ॥ ततः कयमेतदि
तिचे दुष्यते-इह यानिकाचितं तीर्थकरनामकर्म न तिर्यग्गतौ सत्ताया निषिद्ध यत्पुन रुद्धेनापवर्तनासाध्यं तद्वादापि तिर्यग्गतौ न विरोध मा
स्कन्दति तथाचोक्तं-जमिह्निकाइयतित्य तिरियजवेननिसेहियसतं । इयरंमिनित्यदोसा उवृहसावहणासेसे ॥ १ ॥ इति,, गोत्रान्तरायसूत्राणि सु

उक्त्तोसेणं दससागरोवमकोडाकोडीनं दसयवाससयाइं अवाहा जत्य दो सत्तज्जागा तत्य वीसं उक्त्तोसेणं
सागरोवमकोडाकोडीनं वीसयवाससयाइं अवाहा । उच्चागोयस्स पुच्छा, गोयमा ! जह० अठमुक्त्ता
उक्त्तोसेणं दससागरोवमकोडाकोडीनं दसवाससयाइं अवाहा । नीयागोयस्स पुच्छा, गोयमा ! जहा

टीकोटी विंशतिवर्षज्ञान्याबाधा । उच्चैर्गोत्रस्य पृच्छा, गौतम । जघन्येनाष्टौ मुहूर्त्ता उत्कर्षतो दशसागरोपमकोडाकोट्यो दशवर्षशतान्या
बाधा । नीचैर्गोत्रस्य पृच्छा, गौतम । यथा प्रज्ञास्तविहायोगतिनाम्नः । आन्तरायिकपृच्छा, गौतम । जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतश्चिज्ञासाग

डाकोडी द्वे अने बीससहस्रवर्षनी अबाधा इम सघले जाणवो द्वे जंवागोवनो प्र० । गोयमा जह० अती० उ० दससागरोवमकोडाकोडीओ दसकास
सयाइं अवाहा नीयागोयस्स पृच्छा । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं उत्कर्ष दशसागरोपम कोडाकोडी दशसयवर्षनी अबाधा नीचगोवनो प्र० । गोयमा
जहा अपसत्यविहायोगतिनामस्स अंतरादणं पुच्छा । हेगौतम निम अप्रशस्त विहायोगतिनी स्थितिकहो तिम कहवी अन्तरायनो प्र० । गोयमा
जह० अती० उ० तौससागरोवम कोडाकोडीओ तिसियवाससहस्राइं अवाहा अवाहणिया कम्महिइं कम्मनिसेगो । हेगौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं उत्कर्ष
द तौससागरोपम कोडाकोडी बीससयवर्षनी अबाधा उदयनावे कर्मनीस्थिति रहिवो द्वे कर्मनानिषेक अन्तसमय जे कर्मनो उत्कृष्टोस्थिति पूर्वक
होवै ते मिथ्यात्वनी स्थिति ७ कोडोसागरोपमसू भागहरो जे तिवारे लाभपर्यन्त नहुवे एतले जघन्य उत्कृष्टनो सप्तमान्ये सर्वप्रकृतिनी स्थितिप्रमाण

प्रतीतानि नवर मंतरादयस्सगुण्य इति ॥ पंचप्रकारस्यापीति वाक्यत्रोषः, निर्वचनमपि पञ्चप्रकारस्यापि द्रष्टव्यं तदेवमुक्तं जघन्यत उत्कृष्टत
 च सामान्यतः सर्वासा प्रकृतीनां स्थितिपरिमाणं साम्प्रतमेकेन्द्रियानधिकृत्य तासां तदजिघत्सुराह-एगिंदियाणं जते । जीवाणं नाणावरणिज्जा
 रस कम्मस्स किंबंधंति इत्यादि ॥ अत्रेयं ज्ञापा यस्य कर्मणोपाया उत्कृष्टस्थितिः प्रागजिहिता स्तस्या ए स्तस्यामिथ्यात्वस्थित्या सप्ततिसागरोप
 मकोटी २ प्रमाणया ज्ञागे हृते य लुप्यते तत्पत्योपमासख्येयजागहीन जघन्या स्थितिः सैव पत्योपमासख्येयजागरहिता उत्कृष्टेति तदेतत् परिजा
 ष्य सकलमप्येकेन्द्रियगता सूत्रं स्वयं परिजावनीयं । तथापि विनेयजनानुग्रहाय किञ्चि ह्लिष्यते-ज्ञानावरणपञ्चकदर्शनावरणनवकासातवेदनीयान्त
 रायपञ्चकानां जघन्यत एकेन्द्रियाणां स्थितिबंध त्रय सागरोपमस्य सप्तजागाः पत्योपमासख्येयजागहीना उत्कृष्टत स्तएव परिपूर्णा त्रयः सागरो

अप्यसत्यविहायगतिनामस्स । अंतराडएणं पुच्छा , गोयमा ! जह० अंतोमुज्जतं उक्को० तीसं सागरोव
 मकोठाकोठीउ तिनिय वाससहस्साइं अवाहा अवाह्णिया कम्म० । एगिंदियाणं जते ! जीवा ना
 णावरणिज्जास्स कम्मस्स किं बंधइ ? गोयमा जहन्तेणं सागरोवमस्स तिनि सप्तजागे पलिउवमस्स
 असंखेज्जाजागेणं ऊणए उक्कोसेणं तेचेव पडिपुसो बंधंति । एवं निद्रापंचगस्सवि । दंसणचउक्कास्सवि

रोपमकोटाकोट्य स्त्रीणिवर्षसहस्राण्यावाधा उभाघोना कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । एकेन्द्रिया जदन्त । ज्ञानावरणीयस्य कर्मणः किं यद्गन्ति ?
 गौतम । जघन्येन सागरोपमस्य त्रयः सप्तजागाः पत्योपमस्यासख्येयजागोना उत्कृष्टत स्तज्ज्ञेव प्रतिपूर्णा यद्गन्ति । एव निद्रापञ्चकस्यापि ।

कक्षां । एगिंदियाणं भते जीवा णाणावरणिज्जास्स कम्मस्स किं बंधइ । द्विवे एकेन्द्रियादिकनी स्थिति कहेहे, एकेन्द्रिय हेभगवन् जीव ज्ञानावरणी कर्मने
 कितरो बाधे । गोयमा जह० सागरोवमस्स तिनि सप्तभाग पलिप्रोवमस्स असंखेज्जाभागऊणया । उगौतम जघन्यतो एकसागरोपमना सातभाग जां
 जे एहवा २ भाग प्रमाण जे पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणी जाणिधो । उ० तचेव पडिपुसं बंधंति एवं निद्रापंचगस्सवि दंसणचउक्कास्सवि । उत्कृष्ट

॥ टीका

॥ १००

॥ १०१

॥ १०२

यमस्य सप्तजागाः सातवेदनीयश्चैवेदमनुष्ठानपूर्वा जघन्यतः साङ्गसागरोपमस्य सप्तजागः पत्योपमासंख्येयजागहीन उत्कर्षतः सएव साङ्गसप्तजागः परिपूर्णः मिथ्यात्वस्य जघन्यत एकं सागरोपम पत्योपमासंख्येयजागहीन मुत्कर्षतः तदेव परिपूर्णं सम्यक्त्ववेदनीयस्य सम्यग्मिथ्यात्ववेदनीयस्य च नहि किञ्चिदपि बध्नन्ति न किञ्चिदपि वेदमानतयात्मप्रदेशोः सह बन्धयंतीति ज्ञावः' एकेन्द्रियाणां सम्यक्त्ववेदनस्य सम्यग्मिथ्यात्ववेदनस्यचास

एगिंदियाणं जंते ! जीवा सयावेयणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति ? गोयमा ! जहन्तं सागरोवमस्स दिवहं सत्तजागं पलिज्जवमस्स असायावेदणिज्जस्स जहा नाणावरणिज्जस्स । एगिंदियाणं जंते ! जीवा सम्यक्त्ववेयणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति ? गोयमा ! णत्थि किञ्चि बंधंति । एगिंदियाणं जंते ! जीवा मिच्छत्तवेयणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति ? गोयमा !

दर्शनं चतुष्कस्यापि । एकेन्द्रिया जदन्त । जीवाः सातवेदनीयस्य कर्मणः किं बध्नन्ति ? गौतम । जघन्यं सागरोपमस्य साङ्गं सप्तजागं पत्योप मस्यासंख्येयजागोनमुत्कर्षणं सत्तैव प्रतिपूर्णं बध्नन्ति । असातवेदनीयस्य यथा ज्ञानावरणीयस्य । एकेन्द्रिया ज० । जीवाः सम्यक्त्ववेदनीयस्य कर्मणः किं बध्नन्ति ? गौ० । नास्ति किञ्चिदपि बध्नन्ति । एकेन्द्रिया ज० । मिथ्यात्ववेदनीयस्य किं बध्नन्ति ? गौ० । जघन्यं सागरोपम पत्योपमस्या

तो तिमहोज परिपूर्णं स्थितिं जाणिवो इमं निद्रापञ्चकने पिण जाणिवो दर्शनचतुष्कने पिण इमहोज जाणिवा । एगिंदियाणं भंते जीवा सयावेय णिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति । एकेन्द्रिय जीवने हेमगवन् सातवेदनीयकर्म किम बांधे । गोयमा जह० सागरोवमस्स दिवहं सत्तजागं पलिज्जवमस्स स ख्यातमेभाग जणा । उ० तंचेव पुस बंधति असायावेयणिज्जस्स जहा णाणावरणिज्जस्स । उ० तिमहोज परिपूर्णं बांधे असातावेदनीने ज्ञानावरणीने प रे कहिवो । एगिंदियाणं भंते जीवा सम्यक्त्ववेयणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति । एकेन्द्रिय हेमगवन् जीवने सम्यक्त्ववेदनीकर्म किम बांधे । गोयमा नत्थि बंधंति । हेगौतम एकेन्द्रियने सम्यक्त्ववेदनी बन्ध नथी । एगिंदियाणं भंते जीवा मिच्छत्तवेयणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति । एकेन्द्रियने हेमगवन् जीवने मिथ्यात्ववेदनी

मवात्, यस्तु साक्षाद्दृश्यः सम्यग्मिथ्यात्वयो न धृत एवेति प्रागेवानिहितं कषायधीदृशकस्य जघन्यत इत्यारः सागरोपमस्य सप्तजागाः पत्योपमासख्येयजागहीना उत्कर्षत स्तएव परिपूर्णाः पुरुषवेदहास्यरतिप्रज्ञास्तविहायोगतिस्थिरादिषट्प्रथमसंस्थानप्रथमसंहननशुक्लवर्णसुरभिगन्धमधुररसोच्चेर्गोत्राणां जघन्यत एकं सागरोपमस्य सप्तजागः पत्योपमासख्येयजागहीनः उत्कर्षतः सएव परिपूर्णः द्वितीयसंस्थानसंहननयो जघन्य

जहन्तेणं सागरोवमं पलिभुवमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणं उक्को० तंचेव पडिपुणं बंधंति । एगिंदियाणं जंते ! जीवा सम्मामिच्छत्तवेयणिज्जस्स किं बंधंति ? गोयमा ! नत्थि किंचि बंधति । एगिंदिया कसाय वारसगस्स किं बंधंति ? गोयमा ! जह० सागरोवमस्स चत्तारि सत्तजागे पलिभुवमस्स असंखेज्जइजागेणं

सख्येयजागोनमुत्कर्षतस्तचेव प्रतिपूर्णं वध्नन्ति । एकेन्द्रिया ज० । जीवा सम्यक्तमिथ्यात्ववेदनीयस्य किं वध्नन्ति ? गो० । नास्ति किञ्चिदपि वध्नन्ति । एकेन्द्रिया कषायद्वादशकस्य किं वध्नन्ति ? गो० । जघन्येन सागरोपमस्य चत्वारः सप्तजागाः पत्योपमस्यासख्येयजागोनमुत्कर्षतस्तच्चैव प्रतिपूर्णं वध्नन्ति । एवं क्रोधसंज्वलन (प्रभृति) यावन्नोभसंज्वलनम् । स्त्रीवेदस्य यथा सातवेदनीयस्य । एकेन्द्रियपुरुषवेदस्य जघन्यं

कर्म किम बाधे । गोयमा जह० सागरोवमं पलिभुवमस्स असखिज्जभागेण जणया । हेगौतम जघन्य सागरोपम पत्योपमने असख्यातमेभाग जणो । उ० तंचेव पडिपुणं बंधंति । उत्कृष्ट तिमहीज परिपूर्णं बाधे । एगिंदियाणं भंते जीवा सम्मामिच्छत्तवेयणिज्जस्स कस्मस्स किं बधति । एकेन्द्रिय जीवने हे भगवन् सम्यक्तमिथ्या वेदनीकर्म किमबाधे । गोयमा नत्थि बधति । हेगौतम एकेन्द्रियने सम्यक्तमिथ्यानो बन्धनही । एगिंदिया कसायवारसगस्स किं बधति । एकेन्द्रिय हेभगवन् जीव कषाय वारसरूपकर्म किम बाधे । गोयमा जह० सागरोवमस्स चत्तारि सत्तजागे पलिभुवमस्स असखिज्जइजागेणं जणया । हेगौतम जघन्य सागरोपमना सातोया चारभाग पत्योपमने असख्यातमेभाग जण जाणिया । उ० तंचेव पडिपुणं बंधंति । उत्कृष्ट तिमहीज परिपूर्णं बाधे । एव क्रोधसंजलणाएवि जाव 'लोहसंजलणाएवि । इम क्रोध संजलणे पिण जाणिया यावत् लोभसंजलनसंगे पिण कडिवा । इत्येवमस्स ज

तः षट् पञ्चत्रिंशद्भागाः पत्न्योपमासंख्येयजागहीनाः उत्कर्षत स्तएव परिपूर्णाः त्रयः संस्थानसंहननयो जघन्यतः सप्तसागरोपमस्य पंचत्रिंशद्भागाः पत्न्योपमासंख्येयजागहीनाः उत्कर्षत स्तएव परिपूर्णाः हारिद्रवर्णास्त्रसयो जघन्यतः पञ्चसागरोपमस्याष्टाविंशतिजागाः पत्न्योपमासंख्येयजागहीनाः उत्कर्षत स्तएव परिपूर्णाः नीलवर्णकटुकरसयोः सप्तसागरोपमस्याष्टाविंशतिजागाः पत्न्योपमासंख्येयजागहीनाः उत्कर्षत स्तएव परिपूर्णाः

ऊणए , उक्कोसेणं तंचेव पङ्क्तिपुसं बंधंति । एवं कोहसंजलणाएवि जाव लोहसंजलणाएवि इत्थिवेदस्स जहा सातावेदणिज्जस्स । एगिंदिया पुरिसवेदस्स जहन्तं सागरोवमस्स एगं सत्तजागं पल्लिवमस्स असखे ज्जडजागेणं ऊणयं उक्को० तंचेव पङ्क्तिपुसं बंधंति । एगिंदिया नपुंसगवेदस्स जहन्तं सागरोवमस्स दो सत्तजागे पल्लिवमस्स असखेज्जजागेणं ऊणए उक्को० तंचेव पङ्क्तिपुसं बंधंति । हासरती जहा पुरिसवे

सागरोपमस्यैकं सप्तजागं पत्न्योपमस्यासंख्येयजागोनमुत्कर्षतस्तच्चैव प्रतिपूर्णं बध्नाति । एकोन्द्रियनपुंसकवेदस्य जघन्यतः सागरोपमस्य द्वौ सप्तजागौ पत्न्यापमासंख्येयजागोनौ उत्कर्षतस्तौच्चैव प्रतिपूर्णौ । हासरती यथा पुरुषवेदस्य । अरतिजयशोकजुगुप्सा यथा नपुंसकवेदस्य । नेरयिकायुर्देवायुर्निरयगतिनामवैक्रियशरीराहारकशरीरनामनेरयिकानुपूविनामदेवानुपूविनामतीर्थंकरनाम पेतानि पदानि नवध्नन्ति । ति

हा सातावेदणिज्जस्स एगिंदिया पुरिसवेदस्स कम्मास्स । स्तावेदने जिम सातावेदनोपरे कहिंवो एकोन्द्रिय पुरुषवेदजो कर्ममां प्र० । गोवमा जह० सागरोवमस्स एगं सत्तभागं पल्लिवमस्स असखिज्जडभागं ऊणया तंचेव पङ्क्तिपुसं बंधंति । हे तीतम जसस्य सागरोपमना सातभाग एहो एकभागं पत्न्यापमने असख्यातमेभागं ऊणये जाणिवी उक्कृष्ट तिमहोज परिपूर्णं बाधे । हासरइए जहा पुरिसवेदस्स अरति भय सोग दुग्गहाण जहा नपुंसगवेदस्स नेरइयाउय देवाउय तिरियगतिनाम दन्नगतिनाम वेउव्वियसरोरनाम पाहारगसरोरनाम नेरइयानुपूव्वोनाम देवानुपूव्वोनाम तित्थयरनाम पयाणि पदानि ण बध्नांति तिरिक्खजोयियाउस्स पुत्था । हास रतिनेदिमे पुरुषवेदनीपरे कहिंवो अरति भय सोग दुग्गहाणे नपुंसकवेदनीपरे कहिंवो

मां नपुंसकवेदसंज्ञागुणानामाशोकारतितिर्यगीदारिकद्विकचरमसंस्थानपरमसंज्ञननकल्पवर्गातिस्तरसागुरुलघुपराधातोच्छ्वासोपचातत्रसजादरपर्याप्तप्रत्ये
कास्विराशुन दुर्भगदुःखनादेयायज्ञः शीर्षिस्था परातपोद्योता शुनपिहायोगतिनिर्मांशोकेन्द्रियजातिपञ्चन्द्रियजातितेजसकामंशानां जघन्यतो द्वी

दस्स । अरतिजयसोगदुगुंठा जहा नपुंसगवेदस्स । नेरडयाउयदेवाउयनिरयगतिनामवेउद्वियसरीरनामश्चा
हारिकसरीरनामनेरडयाणुपुष्टिनामदेवाणुपुष्टिनामतियगरनाम एतानि पदानि बंधति । तिरिस्कजोणि
याउयस्स जहन्नां अंतोमुक्तं उक्कोसे० पुष्टकोली सत्तहिं वाससहस्संहिं वाससहस्सतिजागेण अजिहियं
बंधति । एवं मणुस्साउयस्सत्ति । तिरियगडनामाए जहा नपुंसयवेयस्स । मणुयगतिनामाए जहा सातावे
दणिज्जस्स । एगिंदियजातिनामाए पचिंदियजातिनामाए जहा नपुंसगवेदस्स । वेइंदियतेइंदियजातिना

यंगायुषो जघन्यतो ज्जमुंहुत्तं मुत्तपंतः पूवकोटी सप्तजिवर्षसहस्रैवर्षसहस्रत्रिजागंनाधिकं बध्नन्ति । एवं मनुष्यायुषोपि । तिर्यगतिनासो
यथा नपुंसकवेदस्स । मनुजगतिनासो यथा सातवेदनीयस्य । एकन्द्रियजातिनासः पञ्चेन्द्रियजातिनासश्च यथा नपुंसकवेदस्य । द्वीन्द्रियत्री
न्द्रियजातिनासो जघन्यतः सागरोपमस्य नव पंचत्रिंशद्भागाः पत्योपमासंख्येयजागोना उत्कर्षंत स्तेष्वेव प्रतिपूर्णा बध्नन्ति । एवं यत्र जघन्यो

नारकीनो आउ देवतायुः तिर्यचगति दयगति वैक्रियगतिशरीर आहारकशरीर नरकानुपूर्वी देवानुपूर्वी तीर्थहरनाम एतलापटनी बन्धन कडिवा
तिर्यचयोनिचानो आयु किमबाधे ए प्र० । गोवमा जह० अंतो० उ० पुष्टकोली सत्तहिं वाससहस्संहिं वाससहस्सइभागेणय अडिय बंधति एव मणुस्सा
उयस्सत्ति तिरियगतिनामाए जहा नपुंसगवेयस्स मणुयगतिनामाए जहा सातावेयणित्तास । जेगोतम जघन्य अन्तमुंहुत्तं उत्कृष्ट पूर्व कोडिप्रमाण सा
तसद्वयउपे वल्लो एकहजारनो तीजोयंशो ऊपरिलो पाणवोकायनो अपेनायं एतलोत्थिति बाधे इम मनुष्यायुःने धिसे पिण सूत्रोक्त कडिवा तिर्यचगति
नो प्र० जिम नपुंसकवेदनीपरे कडिवा मनुष्यगतिनो प्र० जिम सातावेदनीवोपरे कडिवा एगिंदिय पचेदिय जातिनासाए जहा नपुंसगवेयस्स जेइ

माए जहन्नं सागरोवमस्स नवपणतीसइजागे पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणए उक्को० तेचेव पफि पुन्ने वंधंति । चउरिदियनामाएवि जहन्नं सागरोवमस्स नव पणतीसइजागे पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेण ऊणए उक्कोसेणं तेचेव पफिपुन्ने वंधंति । एवं जत्य जहन्नं दां सत्तजागा तिन्नि वा चत्तारिवा सत्तजागा अष्टावीसइजागा जवन्ति तत्थणं जहन्नेणं तेचेव पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणगा जाणि यद्वा उक्को० तेचेव पफिपुन्ना वंधंति, जत्य जहन्नेणं एगोवा दिवद्दो वा सत्तजागो तत्य जहन्नेणं तंचेव

द्वौ सप्तजागौ त्रयो वा चत्वारो वा सप्त वाष्टाविंशतिर्वाजागा जवन्ति तत्र जघन्यत स्तच्चैव पल्योपमासंख्येयजागोर्न ज्ञातव्यमुत्कर्षतस्तएव प्रतिपूर्णां बध्नन्ति । यत्र जघन्य एकोवा साद्वी वा सप्तजागो तत्र जघन्यं तच्चैव पल्योपमस्या संख्येयजागहीनं ज्ञातव्यं उत्कर्षत स्तच्चैव प्रतिपूर्णां बध्नन्ति । यत्र कीर्त्युच्चैर्गोत्राणां जघन्यं सागरोपमस्यैकं सप्तजागं पल्योपमासंख्येयजागोर्नमुत्कर्षतस्तच्चैव प्रतिपूर्णां बध्नन्ति । अन्तरायस्य जदन्त । पृच्छ, गौतम ! यथा ज्ञानावरणीयं यावदुत्कर्षतस्तच्चैव प्रतिपूर्णां बध्नन्ति । द्वौन्द्रिया जदन्त । जीवा ज्ञानावरणीयस्य कर्मणः

दिय तेइदिय जातिनामाए । एकेन्द्रियजातिनां पचिदिय जातिनो प्र० जिम सर्वं नपुसकवेदनीपरे कडिवा बेदियजातिनो प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस्स पणतीसइजागे पलिओवमस्स असखिज्जइजागेणं ऊणया । हेगौतम जवन्त्य सागरोपमना पैतीमिया नवभाग पल्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणा । तच्च पडिपुणं वंधंति चउरिदियनामाए । तिमहोज परिपूर्णं बाधे चौरिन्द्रियनो प्र० । गोयमा जह० सागरोवमस्सणव पणतीसइजागा पलिओवमस्स असंखिज्जइजागेणं ऊणया । हेगौतम जघन्य सागरोपमना पैतीमिया नवभाग पल्योपमना असंख्याताभाग ऊणा । उक्कोसेणं तच्च पडिपुणं वधति । उत्कृष्ट तिमहोज परिपूर्णं बाधे । एव जत्य जह० दोसत्तभागा तिणि चत्तारि दोसत्तभागा अष्टावीसइजागा भवन्ति । इम जिह्वां जघन्य सातो वाभाग २, ३, ४, ७, २८ भाग । तत्थण जहन्नेणं तच्च पलिओवमस्स असखिज्जइजागेण ऊणया भा० । तिह्वां जघन्य तिमहोज पाळ्ळीपरे पल्योप

सागरोपमस्य सप्तजागौ पत्न्योपमासंख्येयजागर्हीनी उत्कर्षत स्तावेव परिपूर्णाविति, नैरयिकद्विकदेवद्विकवैक्यचतुष्टयाहारकचतुष्टयतीर्थकरना सा त्वेकेन्द्रियाणां न बन्धः, आयुशितायामपि एकेन्द्रिया देवायु नैरयिकायु वा न बध्नाति तथाप्रवर्त्तमानायात्, किंतु त्रियंगायु मेनुष्यायुर्वा तदपि च बध्नन्तो जघन्यतोन्तर्मुहूर्तं बध्नन्ति उत्कर्षतः पूर्वकोटिप्रमाणं नाधिकं केवलमुत्कृष्टं चित्यते इत्येकेन्द्रिया द्वाविंशतिवर्षसहस्रप्रमा नायुषः स्वायुषश्च विभागावशेषपरजवायु बध्नन्तः परियुज्यन्ते इति सप्तवर्षसहस्राणि वर्षसहस्रत्रिजागौत्तराख्यधिकानि लभ्यन्ते, ततो त्रियंग

पलित्वमस्स अस्संखेज्जाइजागं ऊणियं जाणियहं उक्खो० तंचेव पडिपुण्णं बंधंति । जसोकिंतिउच्चागोयाणं जहन्तं सागरोवमस्स एगं सप्तजागं पलित्वमस्स अस्संखेज्जाइजागेणं ऊणियं उक्खो० तेचेव पडिपुण्णं बंधंति अंतराइयस्सणं जंत ! पुच्छा, गोयमा ! जहा नाणावरणिज्जा जाव उक्खो० तंचेव पडिपुण्णं बंधति । वेइं

किं बध्नन्ति ? गौतम । जघन्यं सागरोपमस्य पचयिज्ञात्कास्त्रयः सप्तजागाः पत्न्योपमासंख्येयजागोना उत्कर्षत स्तगव प्रतिपूर्णा बध्नन्ति । एवं निद्रापंचकस्यापि । एवं यथेकेन्द्रियाणां जगित तथा द्वीन्द्रियाणामपि जगितव्यम् । नवरं सागरोपमपचयिज्ञात्वा सह जगितव्याः पत्न्योपमस्यासंख्येयजागोनाः शेषे तथैव । यत्रैकेन्द्रिया न बध्नन्ति तत्रैतेपि न बध्नन्ति । द्वीन्द्रिया जदन्त । जोज्जा मिथ्यात्ववेदनीयस्य किं बध्नन्ति ?

मने असंख्यातमेभाग ऊणो कहिवो । उ० तंचेव पडिपुण्णं बंधंति । उक्कृष्ट तिमहोज परिपूर्णं बाधे । जसोकिंति उच्चागोयाणं जह० सागरोपमस्य एगं सप्तभाग पलिप्रोवमस्स असंखिज्जाभागेण ऊणया । यथ कोर्त्तिनेविषे ऊणगोनेविषे जघन्य सागरोपमना सातोया एकभाग पत्न्योपमने असंख्यात मेभाग ऊणा । उ० तंचेव पडिपुण्णं बंधति अंतराइयस्सणं भते पच्छा । उक्कृष्ट तिमहोज परिपूर्णं बाधे अंतरायकर्मनो ग० । गोयमा जह० नाणावर णिज्जा उ० तंचेव पडिपुण्णं बंधति । गौतम जिम ज्ञानावरणीनां काहो तिम सर्वं कहिवोचायत् उक्कृष्ट तिमहोज परिपूर्णं बाधे । वेइ दिवाणं भंते ना णावरणिज्जा किं बधति । वेन्द्रिय हेमगवन् ज्ञानावरणीकर्म किम बाधे । गोयमा जह० सागरोपमस्य पचयोसाए तिणि सप्तभागा पलिप्रो

युर्मनुष्यायुश्चितायां सूत्रोक्तं परिमाणमिति । उक्तमेकैन्द्रियबन्धकाधि कृत्य जघन्यत उत्कर्षतश्च स्थितिपरिमाणं । सम्प्रति द्वीन्द्रियानधिकृत्य तमज्जिघत्सुराह-वेद्दिद्याणं जज्ञे । जीवा इत्यादि ॥ अत्रेयं परिज्ञाया यस्य १ कर्मणो या २ स्थिति उत्कृष्टा प्रागज्जिहिता तस्यामिथ्यात्वस्थित्या सप्ततिसागरोपमकोटी २ प्रमाणया ज्ञागे हृते य ज्ञन्यते तत्पञ्चविंशत्या गुणिते गुणितं च सत् यावद्भवति तावत्पल्योपमासंख्येयज्ञागहीनं द्वीन्द्रियाणां बन्धकानां जघन्यस्थितिपरिमाणं तदेव परिपूर्णमुत्कृष्टस्थितिपरिमाणं तद्यथा-ज्ञानावरणपचकदशनावरणनवकासातवेदनीयांतराय

दिद्याणं जज्ञे ! जीवा नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति ? गो० ! जहन्तं सागरोवमपणवीसाए तिन्नि सत्तज्ञागा पलिज्जवमस्स असंखेज्ज० ऊणता उक्कोसेणं तेचेव पडिपुन्ने बंधंति । एवं निद्रापचगस्सवि । एवं जहा एगिंदियाणं जणियं तथा वेद्दिद्याणवि भाणियब्बं । नवरं सागरोवमपणवीसाए सह ज्ञाणियब्बा

गीतम । जघन्यं सागरोपमपंचविंशतिः पल्योपमासंख्येयज्ञागोनामुत्कर्षतस्तद्धेव प्रतिपूर्णं बध्नन्ति । तिर्यग्योनिकायुषो जघन्यमन्तर्मुहूर्तं मुत्कर्षतः पूर्वकोटिश्चतुर्जिर्वर्षैरधिकं बध्नन्ति । एवं मनुष्यायुषोपि ज्ञेयं यथैकेन्द्रियाणां यावदन्तरायस्य । त्रीन्द्रिया जदन्त ! ज्ञानावरणीयस्य कर्मणः किं बध्नन्ति ? गीतम । जघन्यं सागरोपमपंचविंशत्या स्त्रयः सप्तज्ञागाः पल्योपमासंख्येयज्ञागोना उत्कर्षतस्त एव प्रतिपूर्णा बध्नन्ति । एवं

वमस्य असंखिज्जइभागेणं जणया । हेगीतम जघन्य २५ सागरोपमना सातीया ३ भाग ते पिण पल्योपमने असंख्यातमेभाग जणां जाणवा । ८० तचे व पडिपुस बंधति एवं निद्रापचगस्सवि एव जहा एगिंदियाण भणिय तथा वेद्दिद्याणवि भाणियब्बा । उत्कृष्ट तिमहीज परिपूर्णं बाधे इम निद्रापचक नो प्र० इम जिम पकैन्द्रियनोपरे कहिवो तिम वेद्दिद्यनो पिण तिमहीज कहिवो । णवर सागरोपम पणवीसाए भा० पलिज्जवमस्स असंखिज्जइभागेणं जणया । एविशेष सागरोपम २५ आट्टिटेइ यावत् पल्योपमने असंख्यातमेभाग जणा । सेसं तचेव पडिपुसं बंधंति । बाको सवं तिमहीज पूर्वलोपरे कहिवो । तिरिक्खजीणियाउयस्स जह० अतोमु० ८० पुच्चकोडो चउहि बाससएहिं अहियं बधति । तिर्यच्चयोनियानो प्र० जवन्त्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट पूर्व

पञ्चकानां त्रयः सागरोपमस्य सप्तजागाः पञ्चविंशत्या शुणिता वस्तुवृत्त्या पञ्चविंशतेः सागरोपमाणां त्रयः सप्तजागाः पल्योपमासंख्येयजागहीना जघन्यस्थितिवन्धपरिमाणं तदेव परिपूर्णा उत्कृष्टमित्यादि । त्रीन्द्रियवन्धचिंताया तदेव जागलब्धं पञ्चविंशता गुण्यते चतुरिन्द्रियवन्धचिंताया

पलिञ्चवमस्स असंखेज्जजागेणं ऊणा सेसं तंचेव । जस्य एगिंदिया न बंधंति तस्य एतेवि न बंधति । वेइंदियाणं जंते ! जीवा मिच्छत्तवेदणिज्जस्स किं बंधति ? गोयमा ! जहन्तं सागरोवमपणवीसं पलिञ्च वमस्स असंखेज्जजागेणं ऊणयं उक्कोसेणं तंचेव पडिपुन्तं बंधंति । तिरिक्कजोणियाउयस्स जहन्तं अंतो मुज्जत्तं उक्को० पुव्वकोटिं चउहिं वासेहिं अहियं बंधंति । एवं मणुस्साउयस्सवि सेसं जहा एगिंदियाणं जाव अतराडयस्स । तेइंदियाणं जंते ! नाणावरणिज्जस्स किं बंधंति ? गोयमा ! जहन्तं सागरोवमप न्नासाए तिन्नि सत्तजागा पलिञ्चवमस्स असंखेज्जजागेणं ऊणया उक्को० तेचेव पडिपुन्ते बंधंति । एवं

यस्य यावन्ति जागानि तस्य सागरोपमपंचाशत् सह जगितव्यानि । त्रीन्द्रिया जदन्त । मिथ्यात्ववेदनीयस्य कर्मणः किं बध्नन्ति ? गौतम । जघन्यं सागरोपमपंचाशत् पल्योपमासंख्येयजागोनमुत्कर्षतस्तथैव प्रतिपूर्णं बध्नन्ति । तिर्यग्योनिकायुषो जघन्यमन्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः पूर्वकोटिः षोडशभि रान्त्रिंदिवत्रिजागैरधिकं बध्नन्ति । एवं मनुष्यायुषोऽपि । शेष यथा द्वीन्द्रियाणां यावदन्तरायस्य । चतुरिन्द्रिया जदन्त । जीवा

कोटो ३ वर्षं अधिकं बाधे । एवं मणुयाउयस्सवि सेसं जहा एगिंदियाणं जाव अतराडयस्स । इमं मनुष्यं आकृष्टाने पिण जाणिवो थाकता सर्वने एके द्वियनीपरे कडिवो यावत् अन्तरायनगे । तेइंदियाणं भंते जीवा न्नाणावरणिज्जस्स किं बंधति । तेन्द्रियं हेमगवन् जीव ज्ञानावरणीकसं किम बाधे । गोयमा जह० सागरोवम पणासाए तिरिसत्तभागा पलिञ्चोवमस्स असंखिज्जजागेणं ऊणया । हेगौतम जघन्यं सागरोपम ५० ना सातोया तीनभा ग पल्योपमने असत्थातमेभाग ऊणा । ८० तंचेव पडिपुण बंधति । उत्कृष्टे तिसहोत्र परिपूर्णं बाधे । एवं जस्य जद्दभागा तस्स सागरोवम पणासाए

जस्स जडे जागा ते तस्स सागरोवमपन्नासाए सह जाणिघट्ठा । तेइंदियाणं जंतै ! मिच्छत्तवेदणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति ? गोयमा ! जहस्सं सागरोवमपन्नासं पलिउवमस्स असंखेज्जडजागेणं ऊणयं उक्को० तंचेव पडिपुस्सं बंधंति । तिरिक्कजोणियाउयस्स जहस्स अंतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं पुब्बकोट्ठिं सोलसेहिं राइं दियतिजागेणय अहियं बंधति । एवं मणुस्साउयस्सवि सेसं जहा बेइंदियाणं जाव अंतराइयस्स । चउ रिंदियाणं जंतै ! जीवा नाणावरणिज्जस्स किं बंधंति ? गोयमा ! जहस्सं सागरोवमसयस्स तिसि सत्त

ज्ञानावरणीयस्य किं वध्नन्ति ? गौतम । जघन्यं सागरोपमस्य त्रयः सप्तजागाः पत्न्योपमासंख्येयजागोना उत्कर्षत स्तच्चैव प्रतिपूर्णं वध्नन्ति । एवं यस्य यावद्भागस्तस्य तावत्प्रमाणसागरोपमशतन सह जगितव्यम् । तिर्यग्योनिक्कायुषो जघन्यमन्तर्मुहूर्तमुत्कर्षतः पूर्वकोटिं द्वीप्यां मा सज्यां अधिकं । एवं मनुष्यायुषोपि । शेषं यथा द्वीन्द्रियाणां नवरं मिथ्यात्ववेदनीयस्य जघन्यं सागरोपमशतं पत्न्योपमस्यासंख्येयजागोनमुत्कर्षतस्तच्चैव प्रतिपूर्णं वध्नन्ति शेषं यथा द्वीन्द्रियाणां यावदन्तरायस्य । असज्जिनो जदन्त । जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञानावरणीयस्य कर्मण किं

सह भा० । इम जेहने जतलेभाग तेहने सागरोपम पचासासहित कहिवा । तेदियाणं भंते मिच्छत्तवेदणिज्जस्स कम्मं किं बंधति । तेन्द्रिय हेमगवन् मिथ्यात्ववेदनीकमे किम वाधे । गोयमा जहस्सेणं पणास सागरोवम पलिउवमस्स असखिज्जडजागेणं ऊणया । हे गौतम जघन्य पचाससागरोपम लगेबाधे पत्न्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणा । ८० तंचेव पडिपुस्स बंधइ । उत्कृष्ट तिमझीज परिपूर्णं वाधे । तिरिक्कजोणियाउयस्स जह० अतो० ८० पुब्बकोट्ठो सोलसेहिं राइंदिय तिभागेणय अहिय बंधति । तिर्यचयोनिधाने आउखे जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्ट पूर्वकोट्ठो सोलैरावि वल्लो १ रात्रिना त्रोजभाग अधिक वाधे । एवं मणुस्साउयस्सवि सेसं जहा बेइंदियाणं जावि अंतराइयस्सवि । इम मनुष्यना आऊखाने प्र० पिण जाणिवो शेष सर्वने प्र० वेइन्द्रियनोपरे कहिवो यावत् अन्तरायलगे । चउरिंदियाणं भंते जीवा नाणावरणिज्जस्स किं बंधति । त्रैरिन्द्रिय हेमगवन् जीव ज्ञानावरणी

सप्त शीत आशुच-कर्मप्रकृतिसंग्रहणिकारः-पञ्चमीसापजाता सभंतहस्वचगुणकारी । कमसोविगलभसकीनिति ॥ तदेतदनुसारेण सूत्रं स्वयं निग

जागा पलिप्तवमस्स अस्संखेज्जागागेणं ऊणए उक्को० तेचेव पडिपुस्से वंधंति । एवं जरस्स जइजागी ते तस्स सागरोवमसतेण सह जाणियव्वी । तिरिस्सजोणियाउयस्स कमस्स जहस्सं अतोमुज्जत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोट्टी दोहिं मासेहिं अहियं । एवं मणुस्साउयस्सवि सेसं जहा वेइंदियाणं नवरं मिच्छत्तवेदणिज्जास्सणं जहन्तं सागरोवमसयं पलिप्तवमस्स अस्संखेज्जागागेणं ऊणयं उक्को० तेचेव पडिपुन्तं वंधंति सेसं जहा

वन्थन्ति १ गौतम । जघन्यं सागरोपमसहस्रं त्रयः सप्तजागाः पत्न्योपमस्यासंख्येयजागोना उत्कर्षतस्त एव प्रतिपूर्णाः । एवं स एवगमो यथा द्वीन्द्रियाणां नवरं सागरोपमसहस्रेण जगितव्यं यस्य यावन्ति जागानीति । मिथ्यात्ववेदनीयस्य जघन्यं सागरोपमसहस्रं पत्न्योपमस्या संख्ये यभागोनमुत्कर्षत स्तच्चेव प्रतिपूर्णं । नैरयिकायुषो जघन्यं दशवधंसहस्राण्यन्तर्मुहूर्ताज्यधिकानि उत्कर्षतः पत्न्योपमासंख्येयं जागं पूर्वकोटी

कर्म किम वाधै । गोयमा जइ० सागरोवम सयस्स तिसिंसत्तभागे पलिप्तवमस्स असखिज्जाभागेण ऊणए । हेगौतम जघन्य सौ सागरोपमना सा तोया ३ भाग पत्न्योपमने असख्यातमोभाग ऊणं । उ० तंचेव पडिपुस्स वंधंति एव जरस्स जइभागा तस्स सागरोवमसएणं सह भा० । उत्कृष्टे तिमही ज परिपूर्णं वाधै इम जेइने जेतलाभाग तेइने तेतलाभाग सागरोपमसहितं कडिवा । तिरिस्सजोणियाउय कमस्स जइ० अतो० उ० पुव्वकोट्टी दोहिं मासेहिं अहियं । तिर्यच्योनिक आयुनो प्र० जघन्य अन्तरुद्धत्तं उत्कृष्ट पूर्वकोट्टी दोयमास अधिक जांणिवो । एवं मणुस्साउयस्सवि सेसं जहा वेइंदि या । इम मनुष्यायुने विधे पिण जांणिवो शेष सर्वं अधिकार वेदियनो परे जांणिवो । नवरं मिच्छत्तवेयणिकस्स जइ० सागरोवमसयं पलिप्तवमस्स असखिज्जाभागेणं ऊणया । ए विशेष मिथ्यात्ववेदनोनां प्र० जघन्य सौ सागरोपम पत्न्योपमने असख्यातमोभाग ऊण कडिवा । उ० तंचेव पडिपुस्स वंधंति । उत्कृष्ट तिमहीज परिपूर्णं वाधै । सेसं जहा वेइंदियाणं जाव अतराइयस्स । शेष सर्वं प्रज्ञोत्तर वेदियनोपरे जांणिवो यावत् अन्तरायल्लो

वेङ्गदियाणं जाव अंतराडयस्स । असन्तीणं जंते ! जीवा पंचिंदिया नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति ? गोयमा ! जहन्तं सागरोवमसहस्सं तिन्निय सत्तजागे पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणए उक्कोसे । तंचेव पडिपुस्से एवं सोचंवेव गमो जहा वेङ्गदियाणं नवरं सागरोवमसहस्सेण समं जाणियव्वो जस्स जइ जागति । मिच्छत्ववेयणिज्जस्स जहन्तं सागरोवमसहस्सं पलिनुवमस्स असंखेज्जइजागेणं ऊणयं उक्को । तंचेव पडिपुत्तं । नेरइयाडयस्स जहस्सं दसवाससहस्साइं अंतोमुज्जत्तमप्पहियाइं उक्कोसेणं पलिनुवमस्स ।

त्रिजागाधिकं वध्मन्ति । एवं तिर्यग्योनिकायुषोपि नवरं जघन्यमन्तर्मुहूर्त्तम् । एवं मनुष्यायुषोपि । देवायुषो यथा नैरयिकायुषः । असज्जी जदन्त । जीवाः पञ्चेन्द्रिया निरयगतिनासः कर्मणः किं वध्मन्ति ? गीतम । जघन्यं सागरोपमसहस्रस्य द्वी सप्तजागौ पल्योपमासंख्ययजागो नो उत्कर्षतस्तौ चैव प्रतिपूर्णा । एवं तिर्यग्गतावपि । मनुजगतावप्येवं चैव नवरं जघन्येन सागरोपमसहस्रस्य साइं सप्तजागं पल्योपमासं ।

कहिवा । असण्णं भते जीवा पंचिंदिया नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति । असत्ता हेभगवन् पंचेन्द्रियजीवने ज्ञानावरणोक्तं किं बाधे । गोयमा जहं सागरोवमसहस्रं तिस्सि सत्तभागा पलिओवमस्स असंखिज्जइजागेणं ऊणया । हेगीतम जघन्य सागरोपम सहस्रना सातोया तीनभाग पल्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणो । ८० तंचेव पडिपुस्स बंधंति । उत्कृष्ट तिमहीज परिपूर्णं बाधे । एवं सोचंवेव गमो जहा वेङ्गदियाणं नवरं सागरोवम सहस्सेण सम भा० । इम सर्व आलावे वेन्द्रियनीपर प्रज्ञोत्तरेकरी कहिवी, परे ए विशेष सागरोपम सहस्र साथे आलावो कहिवी । जस्स जइ भागा मिच्छ त वेयणिज्ज जहं सागरोवमसहस्रं पलिओवमस्स असंखिज्जइजागेणं ऊणया । जहने जेतलाभाग तेहने तेतला सागर साथे कहिवा मिथ्यात्ववेदनी तेहना प्र० जघन्य सागरोपमसहस्रं पल्योपमने असंख्यातभाग ऊणो । ८० तंचेव पडिपुस्स बंधंति । उत्कृष्ट तिमहीज परिपूर्णं बाधे । नेरइयाडयस्स जहं दसवाससहस्साइं अंतोमु० मप्पहियाइं । नारखीना आजखानी प्र० । जघन्य दसहजारवर्षं अन्तर्मुहूर्त्तं अधिक । ८० पलिओवमस्स असंखि-

मनीयं सुगमत्वात् नवरं सागरोवमपयवीसाय तिलिखत्तनागा पलित्रुवमस्स असंखेज्जाज्ञागेणं ऊणगा इति ॥ अत्रेयं गणितजावना पंचविंशति

असंखेज्जाज्ञागं पुष्पकोटित्तिजागमप्लहियं बंधति । एवं तिरिस्सजोणियाउयस्सवि नवरं जहस्सं अंतोमुज्जत्तं
एवं मणुस्साउयस्सवि । देवाउयस्स जहा नेरइयाउयस्स । असत्तीणं जंते ! जीवा पंचिंदिया निरयगति
नामाए कम्मस्स किं बंधंति ? गोयमा ! जहस्सं सागरोवमसहस्स दी सत्तजागे पलित्रुवमस्स असंखेज्जा
ज्ञागे० उक्को० तेचेव पडिपुस्से । एव तिरियगतिएवि मणुयगतिएवि एवंचेव नवरं जहस्सेणं सागरोवम
सहस्स दिवहं सत्तजागं पलित्रुवमस्स असंखेज्जा० ऊ० उक्को तेचेव पडिपुस्सं बंधंति । एवं देवगतिनामा

ख्येयजागोनमुत्कर्षंत स्तच्चैव प्रतिपूर्णे । वैक्रियशरीरनास पृच्छा, गीतम । जघन्येन सागरोपमस्य द्वौ सत्तजागी पत्थोपमस्या सख्येयजागो
ना वुत्कर्षतो द्वौ प्रतिपूर्णे । सम्यक्तसम्यद्धियात्वाहारकशरीरनासस्तोर्थकरनास स न किंचिद्वृणन्ति अवशेषं यथा द्वीन्द्रियाणां । नवरं

इज्जमगं पुष्पकोटी तिभागमप्लहियाइ' बंधति । उत्कृष्ट पत्थोपमनो असंख्यातमेभाग पूर्वकोटी वर्षनां तोजोप्रसां अधिक बांधे । एव तिरिस्सजोणि
याउयस्सवि नवरं जह० अंतोमु० एव मणुयाउयस्सवि देवाउयं जहा नेरइयाउयस्स । इम तिर्यक्षयानियाना आउखानो प्र० पिण जाणिवो पर एविशेष
जघन्य अन्तर्मुहत्तं कहिवो इम मणुयाउयनो प्र० पिण जाणिवो देवाउयमे प्र० नारकोनोपरे कहिवो । असखोण भते जीवा पंचिंदियनेरइयगतिनामा
ए कम्मस्स किं बंधइ । असत्ती हेमगवन् जीव पंचेद्रिय नारकोगति नामकमं प्रति कितरी स्थिति बांधे । गोयमा जह० सागरोवम सहस्स दीसत्तभागा
पलित्रोवमस्स असंखेज्जाज्ञागेणं ऊणगा उ० तंचव पडिपुस्स बंधति । हेगीतम जघन्य सागरोपमसहस्सना सातीया टांउभाग पत्थोपमने असंख्यात
मेभाग उणा उत्कृष्ट तिमहोउ परिपूर्णं बांधे । एवं देवगतिनामाएवि नवरं जह० सागरोवमस्स पगं सत्तभाग पलित्रोवम जाव उणया । इम देवग
तिनामनो प्र० पिण कहिवो परं ए विशेष जघन्य सहस्सना सातीया एकभाग पत्थोपमने असंख्यातमेभाग ऊणां । तंचव पडिपुस्स बंधंति नेरइयन

॥ टीका ॥

॥ पु० ॥

॥ ५ ॥

॥ ५ ॥

सागरोपमाणां सप्तत्रिंशद्भागैः द्विषमाशौ ये लब्धयन्ते तत्त्रिगुणीकृत्य पत्योपमासंख्येयज्ञागधीनः क्रियते । एवं सर्वत्रापि यथायोगं गणितं प्रावना कर्तुं

एव नवरं जहस्यं सागरोवमसहस्रं एगं सत्तन्नागं पलिज्जवमस्स असंखे० उक्को० तंचेव पडिपुस्सं । वेउ
द्वियसरीरनामाए पुच्छा, गोयमा ! जहस्यं सागरोवमसहस्रं दो सत्तन्नागे पलिज्जवमस्स असंखेज्जन्नागे
ऊ० उक्कोसे० दो पडिपुस्से सम्मत्तसम्मामिच्छत्तआहारसरीरनामाए तित्थयरनामाए य न किंचि बंधंति
अवसेसं जहा बेइंदियाणं नवरं जस्स जत्तिया ज्ञागा तस्स ते सागरोवमसहस्रेण सह ज्ञाणियह्वा । सव्वेसिं
अणुपुब्बीए जाव अंतराइयस्स । सन्तीणं जंते ! जीवा पचिंदिया नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति ?

यस्य यावद्भागा स्तस्य ते सागरोपमसहस्रेण सह जणितव्याः । सर्वेषामानुपूर्व्या यावदन्तरायस्य । सज्जिनो जदन्त । जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञा
नावरणीयस्य कर्मणः किं बध्नन्ति ? गीतम । जघन्यमन्तर्मुहूर्त्तं सुत्कर्षतस्त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोट्य स्त्रीणि वर्षसहस्राण्यवाधा । सज्जिनो
जदन्त । पञ्चेन्द्रिया निद्रापञ्चकस्य किं बध्नन्ति ? गीतम । जघन्यमन्त सागरोपमकोटीकोट्य उत्कर्षतस्त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोट्य स्त्रीणि व

माए पुच्छा । उत्कृष्ट तिमहीज परिपूर्णं बांधे वैक्रियशरीरनो प० । गोयमा जह० सागरोवमसहस्रं दोसत्तभागा पलिज्जवमस्स असंखि० उ० । हेगीत
म जघन्य सागरोपमसहस्रना सातीया दोयभाग पत्योपमने असंख्यातमेभाग ऊणां । उ० पडिपुस्स बंधति सम्मत्त सम्मामिच्छत्त आहारगसरीरनामाए
तित्थयरनामाए न किंचि बध्दंति । उत्कृष्ट परिपूर्णं बांधे तिमहीज सम्यक्कनाम सम्मामिथ्यात्वनाम आहारकशरीर तीर्थहरनाम एतलो प्रकृतिनो कि
वारेंदं बन्धनथी कहिवो । अवसिद्धं जहा बेइंदियाणं नवरं जस्स जज्ञभागा तस्स तत्तिया सागरोवमसहस्रेण समं भा० । याकतो सर्वं बेइन्द्रियनो परे
जाणिवो पर एविशेष जेहने जेतलाभाग तेहने तेवला सागरोपमसहस्रसाथे कहिवा । सव्वेसिं अणुपुब्बीए जाव अंतराइयस्स । इम सर्वं अनुक्रमे
आनुपूर्वीयो भांडो यावत् अन्तरायत्तगे जाणिवो । सव्वीण भंते जीवा पचिंदिया नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स किं बंधंति । सव्वी पंचेन्द्रिय हेमगवन् जी

व्या सञ्ज्ञापञ्चेन्द्रियवन्धकसूत्रं ज्ञानावरणीयादिकर्मणां जघन्यतः स्थितिवर्धोऽन्तर्मुहूर्तादिपरिभाषां कृपकस्य स्य २ वन्धवरमसमगे प्रतिपत्तव्यः
निद्रापञ्चकासातवेदनीयमिष्यात्वकपायद्वादशाकादीनां तु सपणादवाक्वध इति तेषां जघन्यताप्यन्तःसागरोपमकोटी १ प्रमाणोत्कृष्टो मिथ्या

गोयमा ! जहसं अंतोमुज्जतं उक्लौसेणं तीसं सागरोपमकोटाकोटीं तिनित्य वाससहस्साइं अवाहा ।
सन्तीणं जंते ! पंचिंदिया निद्रापंचगसस किं बंधंति ? गो० ! जहसं अंतोसागरोपमकोटाकोटीं उक्लौ०
तीसं सागरोपमकोटाकोटीं तिनित्य वाससहस्साइं अवाहा । दंसणचउक्लूसस जहा नाणावरणिज्जसस
सातावेदणिज्जसस जहा उहिया ठिईं जणिया तहेव जाणियस्सा । इरियावहियबंधयं पफुच्च संपराइयबध

पसहसायनापा । दर्शनचतुसस यथा ज्ञानावरणीयस्य । सातवेदनीयस्य यथोचिका स्थितिः कथितः तथैव ज्ञातव्या । ईयापथिकवन्धकं
प्रतीत्य साम्प्रायिकवन्धकम् । असातवेदनीयस्य यथा निद्रापञ्चकस्य । सम्यक्त्ववेदनीयस्य सम्यक्त्वमिष्यात्ववेदनीयस्य च या उचिका स्थिति

ज्ञानावरणो कर्मप्रतये केतनो स्थितिर्वाधे । गोयमा जह० अतो सागरोपम कोटाकोटीं च० तीसंसागरोपम कोटाकोटीं तिनित्यवाससहस्साइं
अवाहा । जेगीतम जघग्य अतः सागरोपम कोटाकोटीं जांयिबो उत्कृष्ट २० सागरोपम कोटाकोटीं तीनसहस्र वर्षेनो अवाधा । सन्तीणं भते पंचिं
दिया निद्रापंचगसस किं बंधंति । सग्री हेभगवन् पंचेद्रो निद्रापंचक कर्मप्रतये केतनोस्थिति वाधे । गोयमा जह० अंतोमु० सागरोपम कोटाकोटीं
च० तीसं सागरोपमकोटाकोटीं तिनित्यवाससहस्साइं अवाहा । जेगीतम जघग्य अतः सागरोपम कोटाकोटीं २ हजारवर्षेनो अवाधा । दंसणच
उक्लूसस जहा नाणावरणिज्जसस सायानेयपिण्णसस जहा ओहियाठिईं भणिया तहेव जाणियस्सा । दर्शनचतुस्कनो प्रश्न ज्ञानावरणीयोपरे जांयिबो साता
वेदनीयो प्र० जिम ओवसूने कइयां तिम जांयिबो । इरियावहियबंधयं पफुच्च संपराइयबंधगच असायानेयपिण्णसस जहा निद्रापंचगसस सम्यक्त्ववेदनीयस्य
च सम्यक्त्वमिष्यात्ववेदनीयस्य जाओहिया ठिईं भणिया तवेव नधति भा० । इरियावहोना वन्धाओ असातावेदनीने जिम निद्रापञ्चकनोपरे कइयो

दृष्टेः सर्वसंस्क्रिष्टस्य नवरं तिर्यग्मनुष्यदेवायुषां स्वस्य १ बंधकेऽतिशुद्ध्यति । इह संक्षिपंचेंद्रियसूत्रे-ज्ञानावरणीयादिकर्मणां जघन्यस्थितिवंधो

यं च । असातावेदणिज्जस्स जहा निहापंचगस्स सम्भत्तवेदणिज्जस्स सम्भामिच्छत्तवेदणिज्जस्स य जा उ
हियाठिई अणिआ तं बंधति । मिच्छत्तवेदणिज्जस्स जहन्तं अंतोसागरोवमकोठाकोठीए उक्को० सत्तरिं
सागरोवमकोठाकोठीउ सत्तयवाससहस्साइं अवाहा । कसायबारसगस्स जहस्सं एवंचैव उक्कोसं चत्तालीसं
सागरोवमकोठाकोठीउ चत्तालीसयवाससयाइं अवाहा । कोहमाणमायालोत्तसंजलणाए य दो मासा मासो
अष्टमासो अंतोमुज्जत्तो एयं जहन्तगं उक्कोसगं पुण जहा कसायबारसगस्स चउरहवि आउयाणं जा उ

जंणिता ता बध्नन्ति । मिथ्यात्ववेदनीयस्य जघन्यमन्तःसागरोपमकोठाकोट्य उत्कर्षतः सप्ततिसागरोपमकोठाकोटी अत्वारिंशद्वर्षशतान्यवा
धा । कषायद्वादशकस्य जघन्यमेव चैवोत्कर्षत अत्वारिंशत्सागरोपमकोठाकोट्य अत्वारिंशद्वर्षशतान्यवाधा । क्रोधमानमायालोत्तसंजलनायां
च द्वौ मासौ मासोर्द्वमासोऽन्तर्मुहूर्तं च एतज्जघन्यमुत्कर्षतः पुनर्यथा कषायद्वादशकस्य । चतुर्णामप्यायुषा या त्रीयिका स्थिति जंणिता तां

म्यक्त्ववेदनीयने सम्यक्कमिथ्यात्ववेदनीयने सम्यक्कता प्र० औघसूत्रोपरि सर्वं कहिवा । मिच्छत्तवेदणिज्जस्स जह० अतो सागरोवमकोठाकोठीओ उ० स
त्तरिसागरोवमकोठाकोठीओ सत्तवाससयाइं अवाहा । मिथ्यात्ववेदनीयो प्रश्न जघन्य मन्तः सागरापम कोठाकोठा उत्कृष्ट ७० सागरोपम कोठा
कोठी सातहजारवर्षनी अवाधा । कसायबारसगस्स जहखेणं एवच च० चत्तालीस सागरोवमकोठाकोठीओ चत्तालीसवाससयाइं अवाहा । कषा
यरसने प्रश्न । जमहीज उत्कृष्ट ४० सागरोपम कोठाकोठी ४० वर्षनी अवाधा । कोह माण माया लोहसंजलणाय दोमासो एगमासो अष्टमासो
अंतोमुहूर्तो एवं जहखेणं भा० । क्रोध मान माया लोभ संज्वलन तेहने दोयमास एकमास अष्टमास अन्तर्मुहूर्त इम जघन्य कहवौ । ८० पुण जहा
कसायबारसगस्स चउरहवि आउया ठिइ म० तहेव बनति भाणियसा उत्कृष्ट वत्तो तिम बारह कषायने चार पाऊखानेति स्मितीकही तिम व

हिंया ठिई जणिया तं बंधंति । आहारगंसरीरस्स तित्थगरनामाए यं जहन्नेणं अंतोसागरोकोठाकोठीं उक्कोसेणवि अंतोसागरोवमकोठाकोठीए बंधंति । पुरिसवेदस्स जहस्सं अठसंवच्चराइं उक्कोसेणं दस सागरोवमकोठाकोठीं दसवाससयाइं अवाहा । जसोकिहिनामाए उच्चागोयस्स एवंचेव नवरं जहन्नेणं अठमुज्जता, अंतराइयस्स जहा नाणावरणिज्जास्स, सेसएसु सव्वेसु ठाणेषु संधयणेषु संठाणेषु वन्नेसु गंधेषु यं जहन्नें अंतोसागरोवमकोठाकोठीं उक्कोसं जा जस्स उहिंया ठिई जणिया तं बंधंति । नवर डमं नाणहं अवाहारं जणिता न बुद्धंति । एवं अणुपुत्तीए सव्वेसिं जाव अंतराइयस्स ताव जणियहं ।

वध्नन्ति । आहारकशरीरस्य तीर्थकरनासश्च जघन्यमन्त सागरोपमकोटीकोट्य उत्कर्षेणाप्यन्तःसागरोपमकोटीकोट्यो वध्नन्ति । पुरुषवेदस्य जघन्यमष्टौ वत्सराण्युत्कर्षतो दश सागरोपमकोटीकोट्यो दशवर्षज्ञानपञ्चाधा । यश कीर्तिनास्रोतश्चैर्गोत्रस्यैवचैव नवरं जघन्येनाष्टौ मुहूर्ताः । अन्तरायस्य यथा ज्ञानावरणीयस्य शेषेषु स्थानेषु संज्ञनेषु संस्थानेषु वर्णेषु गन्धेषु च जघन्यमन्तःसागरोपमकोटीकोट्य उत्कर्षतो या यस्योचिका स्थितिर्ज्ञाता ता वध्नन्ति नवरमिदं नानात्वं अवाधाअवाधोना च नोच्यत । आनुपूर्व्यां सर्वायां यावदन्तरायस्य तावद्गणितत्वं

मने विपै कहिवी । आहारगसरीरस्य तित्थगरनामाए जहं अंतो सागरोवम कोठाकोठीं उक्कोसेणं दससागरोवम काठाकोठीं दसवाससयाइं अवाहा । आहारगरोरने तीर्थकरनामकर्मने जघन्य अन्तसागरोपम कोठाकोठी उत्कृष्ट १० सागरोपम काठाकोठी १० सय वर्षेनो अवाधा । जसोकि हिनामाए उच्चागोयस्य एवंचेव नवरं जहं अठमुज्जता अंतराइयस्य जहा नाणावरणिज्जास्य सेसेसु सव्वेसु ठाणेषु संधयणेषु संठाणेषु वन्नेसु । यशकीर्तिनाभने अंचगोवनेविपै इमहीज पर एविशेष जघन्य ८ मुहूर्तानी स्थिति कहिवी अन्तरायनी म० जिम ज्ञानावरणीनी परे कहिवी शेष ठिकाणे सव्वेही संधयणनेविपै संस्थाननेविपै वर्णनेविपै । यधेभुय जहं अंतो सागरोवम कोठाकोठीं उक्कोसेणं जाजस्स उहिंया ठिई जणिया तं चेव वध्नन्ति भाणि

॥ सुगमं नवरमन्यतरसूक्ष्मसम्पराय इति यदुत्तमस्य व्याख्यानं कृपक उपशमको वा सूक्ष्मसम्पराय इह ज्ञानावरणस्य बंधः कृपकस्य उपशमकस्य

नाणावरणिज्जस्सणं जंते ! कम्मस्स जहन्नाठितिवंधए के ? गोयमा ! अन्तयरे सुज्जमसंपराए उवसामए वा खवगए वा एसणं गोयमा ! नाणावरणिज्जस्स कम्मस्स जहन्नाठितिवंधए तद्धइरित्ते अजहन्ते एवं एतेणं अनिलावेणं मोहाउयवज्जाणं सेसकम्माणं जाणियह्वं । मोहणिज्जस्सणं जंते ! कम्मस्स जहन्नाठिति

ज्ञानावरणीयस्य जदन्त । कर्मणो जघन्यस्थितिवन्धकः कः ? गौतम । अन्यतरः सूक्ष्मसम्पराय उपशमकोवा ह्यपकोवा एष-गौतम । ज्ञानावरणीयस्य कर्मणो जघन्यस्थितिवन्धकस्तद्वातिरिक्तोऽजघन्य एवमतेनाजिलापेन मोहाधुर्वर्जानां शेषकर्मणां शणितव्यं । मोहनीयस्य जदन्त ।

यज्ञा । गन्धर्वादिषु जघन्य अन्तःसागरोपम कोडाकोडी क्षुद्रे चतकृष्ट जेहनी ओषधसूत्रे वक्तव्यताकही तेह्नीज सर्वबन्धनेविषै स्थिति जाणवी । यवर इमांण
णत्त अवाहा अवाहणिया न बुद्धति एवं आणुपुत्रोए सञ्चिं जावं अन्तरादयस्स तत्थ भा० । परं एविशेष आवावा कालनोपद न कहिवो इम अनु
क्रमे सर्व यावत् अन्तरायकर्मलगे प्रश्नोत्तरकरी कहवी । णाणावरणिज्जस्स भते कम्मस्स जह्ण्णठिइ किं बंधति । ज्ञानावरणीकर्मनो हेमगवन् जघन्य
स्थिति कितरी बाधै । गोयमा अखयरे सुहुमसपराए उवसामएवा एसण । हेगौतम अनेरा सूक्ष्मसपराय उपशान्तमोहो एहने । गोयमा णाणावरणिज्ज
स्स कम्मस्स जह्ण्णठिइ बंधंति । हेगौतम ज्ञानावरणीकर्मनो जघन्यस्थिति बाधै । तत्रिवरीण जह्ण्णेण एवं एएण अभिलावेणं मोहोउयवज्जाणं भाणि० ।
तेह्नी विपरीत ठामे अजघन्यस्थिति बंधाय इम इणे आलाबेकरी ते मोहनी अने आयुकर्म वर्जीने सर्व कहिवो । मोहणिज्जस्स भते कम्मस्स ठिइ व
धएगे । मोहनोयकर्मनो हेमगवन् जघन्यस्थिति नो प्र० । गोयमा अखयरे वायरसंपराइए उवसामएवा खवएवा एसण । हेगौतम अन्यतरवादर सम्प
साय उपशमकषायना धणो एहने । गोयमा मोहणिज्जस्स कम्मस्स जह्ण्णठिइ बंधए तत्रिवरित्ते अजह्ण्णे । हेगौतम मोहनोयकर्मनो जघन्यस्थिति

व जघन्यतीतमुद्भूतप्रमाणं स्वतोतमुद्भूतं व्याविशेधात्, उपशमको वा सूक्ष्मको वा इत्युक्तं मन्यत्रापि क्षपकापेक्षया उपशमकस्य बंधो द्विगुणो वेदि-
तयो, यत आह-कर्मप्रकृतिसंग्रहणिकारः-स्वगुणसामगपक्रियया भागोदुग्धीतहि ए बंधो । इति, ततो वेदनीयस्य साम्प्रदायिकबंधचिंतायां
जघन्यस्थितिवंधः क्षपकस्य द्वादश मुद्भूतः उपशमकस्य चतुर्विंशति नामगोत्रयो जघन्यतः क्षपकस्याष्टौ मुद्भूतौ उपशमकस्य पौनः परं उपशमक-
स्यापि जघन्यो बंधः श्लेषबंधकापेक्षया सयंजघन्य इति तत्सूत्रेणपि प्रत्ययरे सुहृमसंपराए उपसमेधा स्वमेवा इति वक्तव्यं तथाच वदति-एषां
अजितायेषां मोहाउययज्जायां सेसकामायां प्राणियन्ति ॥ उपसंहारसूत्रे ॥ तद्वदिति अजहन्ते इति ॥ तद्वदिति रित्तं क्षपकोपशमकसूक्ष्मसंपरायव्यति-
रित्तो जघन्यो जघन्यस्थितिवंधकः, आयुबंधकसूत्रे-जे जीवे असंखेप्पद्वापविष्ठत्वादि ॥ इह द्विविधा जीवाः सोपक्रमायुपो निरुपक्रमायुपश्च
तत्र देवा नैरयिका असंखेयवर्षायुषो स्तिर्यङ्मनुष्याः सखेयवर्षायुषो पृथमपुरुषा शकवर्षादयश्चरमशरीरिणश्च निरुपक्रमायुप एव शेषास्तु सोप-
क्रमापि निरुपक्रमापि वत्तबंध-देवानेरदयाया असंखवासाउयायतिरिमणुया । चरमपुरिसायतहा चरमशरीरायनिरुवक्रमा ॥ सेसांसंसारत्या-

बंधए के ? गोयमा ! अन्तयरे वायरसंपराए उवसामए वा खवए वा एसणं गोयमा ! मोहणिज्जस्स
कम्मस्स जहन्तठितिवंधए तद्वदरित्ते अजहन्ते । आउयस्सणं जंते ! कम्मस्स जहन्तठितिवंधए के ? गोयमा !
जेणं जीवे असंखेप्पाद्वापविष्ठे सव्वनिरुद्धे से आउए सेसे सव्वमहंतीए आउयबंधठाए तीसेणं आउयबंध

कर्मणो जघन्यस्थितिवन्धकः कः ? गौतम । अन्यतरोवादरसम्पराय उपशमको वा क्षपको वा एष गौतम । मोहनीयस्य कर्मणो जघन्यस्थि-
तिवन्धकस्तद्वदतिरित्तोऽजघन्यः । आयुपो जदन्त । कर्मणो जघन्यस्थितिवन्धकः कः ? गौतम । यो जीवोऽसंखेप्पाद्वापविष्ठः सवेनिरुद्धस्तस्या

नो बन्ध कश्चिदो तेऽंधो विपरोत अजघन्य कश्चिदो । आउयस्सणं भत कम्मस्स जहन्तठितिवंधए । आयुःकर्मणं जेभगवन् जघन्यस्थिति निम वां ।
गोयमा जण जीवे असंखेप्पाद्वा विष्ठे सव्वनिरुद्धेसे आउए सेसे सव्व महंतीए आउयबंधठाए तीसे बंधजाए चरमकालसमयसि सव्वजट्ठान्व ठिरे म

जइयासोवक्कमावइयरेवा । सोवक्कमनिरुक्कम जेइजगिउसमासेण ॥ १ ॥ तत्र देवा नैरयिका असंख्येयवर्षायुष स्तिर्यग्मनुष्याश्च षणमासावशेषा
युषः पारजविकायुर्वन्धका ये पुन स्तिर्यग्मनुष्याः संख्येयवर्षायुषोपि निरुपक्रमायुष स्ते नियमात् त्रिजागावशेषायुषः परजवायु बंधन्ति, येतु सोप
क्रमायुष स्तस्य तन्निजागावशेषे स्त्रिजागावशेषायुषो याव दसंक्षेप्याद्वा प्रविष्टा इति । तत आह-जेणंजीवेइत्यादि ॥ यो मामिति वाक्यालंकारे
जीवो ऽसंक्षेप्याद्वाप्रविष्टः त्रिजागादिना प्रकारेण या संक्षेपं न शक्यते सा ऽसंक्षेप्या साचासौ अद्वा च असंक्षेप्याद्वा तां प्रविष्टः असंक्षेप्याद्वाप्रवि
ष्टः ततश्च आह-से तस्याः संक्षेप्याद्वाप्रविष्टस्य जीवस्यायुः सर्वनिरुद्धं उपक्रमहेतुजि रजिसंक्षिप्तीकृतं आयुर्वंधनिर्वर्तनमात्रमेव काल स्तस्यास्ति न प
रतो जीवनकाल इतिजावः, एव तदेव स्पष्टतरमाह-सेससवमहंतीए आयुर्वंधाद्वा ॥ इह सर्वमहती आयुर्वंधाद्वा अष्टाकर्षप्रमाणा तस्य शेष
एकाकर्षप्रमाणा स्तावन्मात्रं सर्वनिरुद्धं तस्यायुर्वर्तते इति जावः, ततो ऽसंक्षेप्याद्वाप्रविष्टः स इत्यज्ञूत स्तस्या आयुर्वंधाद्वाया श्रमकालसमये च

छाए चरिमकालसमयंसि सव्वजहन्नियं अपज्जहापज्जत्तियं निवृत्तेइ एसणं ? गोयमा ! आउयकम्मस्स
जहन्नठितीबंधए तव्वइरित्ते अजहन्ने । उक्कोसठितीयाउएणं जतं ! नाणावरणिज्जं कम्मं किं नेरइत्तवं

आयुषि शेषे सर्वमहत्या आयुर्वन्धाद्याश्रमकालसमये सर्वजघन्यां अपर्याप्तापर्याप्तिकीं निर्वर्तयति एष गौतम । आयुः कर्मणो जघन्यस्थि
तिबन्धक स्तद्व्यतिरिक्तोऽजघन्यः । उत्कृष्टस्थितिकं प्रदत्त । ज्ञानावरणीयं कर्म किं नैरयिको बध्नाति तिर्यग्योनिं बध्नाति तिर्यग्योनिं

पज्जत्ता पज्जत्तियं निवृत्तेति एसणं । हेगौतम जेजीव असंख्यात प्रविष्ट सर्वं निरुद्ध ते आयुष शेष सर्वं मोटौस्थितिना आयुर्बाधे ते आयुषाना बन्धने
अर्थे छेइलाकालने समये सर्वं जघन्यस्थितिं प्रति अपर्याप्ता पर्याप्ता निवर्त्ते एहने । गोयमा अट्ठकम्मस्स जहन्नठिबंधए तद्विवरित्ते अजहन्ने उक्कोस
कालठिइ । हेगौतम ८ कर्मणो जघन्य स्थितिबंध कही तेहथी विपरीत अजघन्यस्थिति कही उत्कृष्ट कालस्थिति हुवे । अहस्य भते नाणावरणिज्ज क
म्मं किं षेरइए बंधंति तिरिक्खजंणिओ बंधंति । अथ हेमगवन् ज्ञानावरणीकम्मं खू नारको बाधे के तिर्यच्चयोनिं वाधे । तिरिक्खजंणिओ बंधंति म

मफालावसरे एकाकर्षप्रमाणा इह चरमसमर्थं कालग्रहणेन परमनिरुद्धः समयः परिगृह्यते, किंतु यत्तीक्ष्णरूपाः कालः तेन हीनेन कालेनायुर्वधं
स्या संजयात्, यतः सत्त्वं प्राक् क्षुत्कालपदे-जीवाय जते । तद्दिनामनिहिताद्यं कंश्चिद् आगरिसेहि पकरेह ? गोतमा । जहन्नेष उक्कोसेयं

धति तिरिस्कजोणिउ बंधति तिरिस्कजोणिणी बंधति मणुस्सो बंधति मणुस्सी बंधति देवो बंधति देवी
बंधति ? गोयमा ! नेरडुत्तवि बंधति जाव देवीवि बंधति । केरिसएणं जते ! नेरडुए उक्कोसकालठिईयं
नाणावरणिज्जं कम्मं बंधति ? गोयमा ! सन्नीपंचिंदिए सव्वाहिं पज्जतीहिं पज्जत्ते सागारे जागरे सुत्तो
वउत्ते मिच्छादिठी कणहलेसे उक्कोससंकलिठपरिणामे इंसिमज्जिमपरिणामे वा एरिसएणं ? गोयमा !

बध्नाति मनुष्यी मानुषी वा बध्नाति देवो देवी वा बध्नाति ? गोतम । नेरयिकोपि बध्नाति यावद्देव्यपि बध्नाति । कीदृशो जदन्त ।
नेरयिक उत्कृष्टकालस्थितिकं ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नाति ? गोतम । सल्लिपण्णेन्द्रियः सर्वाङ्गिः पर्याप्तीजिः पर्याप्तः साकारो जाग्रत् श्रुतो
पुण्यो मिथ्यादृष्टिः कणलेश्य उत्कृष्टसंक्लिष्टपरिणाम इत्यन्मध्यमपरिणामो वा ईदृशो गोतम । नेरयिक उत्कृष्टकालस्थितिकं ज्ञानावरणीयं

पुण्या बंधति मणुस्सी बंधति देवो बंधति देवीबंधति । तिर्यक्षणे बाधे भिम मनुष्य बाधे भिम मनुष्यो बाधे भिम देवता बाधे भिम देवी बाधे । गोयमा
नेरडुत्तोपि बंधति । हेगोतम नारको पिणबाधे यावत् देवो पिणबाधे । केरिसएणं भते नेरडुए उक्कोसकालठिईयं नाणावरणिज्जं कम्म बंधति । केद्वयो हे
भगवन् नारको उत्कृष्ट कालस्थिति ज्ञानावरणीकर्म बाधे । गोयमा सन्नीपंचिंदिए सव्वाहिं पज्जतीहिं पज्जत्ते सागारे जागरे सुत्तोवउत्ते मिच्छादिठी
कणहलेसे उ० संक्लिष्टपरिणामे इंसिमज्जिमपरिणामे वा एरिसएणं । हेगोतम सन्नी पचेद्वो सवली पर्याप्ता साकारोपयुक्त ज्ञानयुक्त निद्रायन्त भज्जा
नो ते निद्रायन्त न कञ्चो जे मिथ्यादृष्टी कृण्णलेशो उत्कृष्ट संक्लिष्टपरिणामे निगारेक मध्यमपरिणामे नरो सज्जित एहवा । गोयमा नेरडुए उक्कोसकाल
ठिईयं नाणावरणिज्जं कम्म बंधति । हेगोतम नारको उत्कृष्ट कालस्थिति ज्ञानावरणीयकर्ममते बाधे । केरिसएणं भते तिरिस्कजोणिउ उक्कोसकाल

अक्राहिं आगरिसेहिं इति ॥ एकेनवा कर्षणायु निर्वर्त्तयति सर्वजघन्यं यत आह-सर्वजघन्यं स्थितिर्मातृगम्यरा
निर्वर्त्तयति बभ्रातीति ज्ञावः, किंविशिष्टमित्याह-पर्याप्तपर्याप्तिको तां शरीरेन्द्रियपर्याप्तनिवर्त्यनोच्चासपर्याप्तस्य निर्वर्त्तनसमर्थां कथमेतद्वसेय
तत्सर्वजघन्यामपि स्थिति निर्वर्त्तनसमर्थां न ततो हीनतरामिति चत् उच्यत-युक्तिवशां ज्ञाहि-इह सर्वएव देहिनः परजवायु बंध्वा श्रियंते
नान्यथा परजवायुषश्च बध औदारिकवैक्तियाहारकेवा योगे वर्त्तमानस्य न कार्मणे औदारिकादिमिश्रेवा तथाचाह मूलटीकाकारः-जणोरालि

णेरडए उक्कोसकालठितीयं नाणावरणिज्जं कम्मं बंधति । केरिसएणं जंते ! तिरिक्कजोणिए उक्कोसकाल
ठितीयाणं नाणावरणिज्जं कम्मं बंधति ? गोयमा ! कम्मभूमिए वा कम्मभूमिगपलिजागी वा सन्नीपचिं
दिए सव्वाहिं पज्जत्तीहि पज्जत्तए सेसं तचेव जहा णेरडयस्स । एवं तिरिक्कजोणिणीवि । मणूसेवि मणू

कर्म बभ्राति । कीदृशो जदन्त ! तिर्यग्योनिक उत्कृष्टकालस्थितिक ज्ञानावरणाय कर्म बभ्राति ? गौतम ! कर्मभूमिगो वा कर्मभूमिगप्रति
जागी वा सज्जिपञ्चन्द्रियः सर्वाङ्गिः पर्याप्तोङ्गिः पर्याप्तः शेष तच्चैव यथा नैरयिकस्य । एवं तिर्यग्योनिक्यपि । मनुष्योपि । मानुष्यपि ।
देवो देवी च यथा नैरयिकः । एवमायुर्वर्जानां सप्तानां कर्मणां । उत्कृष्टकालस्थितिक जदन्त ! आयुःकर्म किं नैरयिको बभ्राति ? गौत
म । नो नैरयिको बभ्राति तिर्यग्यात्मिको बभ्राति नो तिर्यग्योनिको बभ्राति मनुष्योपि मानुष्यपि बभ्राति नो देवो देवी च बभ्राति ।

ठितीयं नाणावरणिज्जं कम्म बंधति । केहवा हेमगवन् तिर्यञ्चयानिया उत्कृष्ट कालस्थिति ज्ञानावरणाय कर्म बाधे । गोयमा कम्मभूमिएवा कम्मभूमिगपलि
भागएवा । हेगौतम कर्मभूमिना ऊपना अथवा कर्मभूमिना ऊपनाने प्रतिभागी । सणोपचिदिए सव्वाहिं पज्जत्तीहिं सेसंतंचव जहा णेरडयस्स एव
तिरिक्कजोणिणीवि मणूसेवि मणूसोवि देव देवीवि जहा णेरडए एवं आचयवज्जाणं सम्मगहं कथाणं भाणि० । सज्जीया पचेन्द्रिय सर्व पर्याप्ते पर्याप्ता
एहवा थाकतो पाठ सर्वं तिमहोज नारकोणीपरे जाणिवो इह तिर्यञ्चनी लो वज्जत्तया पिण मनुष्यने पिण मनुष्यणी पिण देवना देवाज्जनावत्तयता सर्वे

यावत् तिस्रहं शरीराणं काययोने वहमाणी आउयबंघणे न कस्मए उरालियाड मिरसीवा इति ॥ श्रीदारिककाययोगश्च विशिष्टो भवति शरीरे द्विपयोप्यापयोमस्य न केवलं शरीरपयोप्या पयोमस्य तत एतत्सिद्धं शरीरपयोप्या इद्विपयोप्या च पयोमस्य मरणं नान्यथेति सर्वजघ न्यामपि स्थिति निवर्त्तयति शरीरेन्द्रियपयोमिनिर्वर्त्तनसमया न ततोपि हीनतरामिति ॥ एतच्च गोयमेत्याद्युपसंहारवाक्य तदेवमुक्तो ज घन्यस्थितिबंधकः सम्प्रत्युत्कृष्टस्थितिबंधकं पृच्छति-उक्लोसेण कालाडिडयं जते । नाणावरणिज्जं कस्मं किं नेरइयालं बघइत्यादि ॥ सुगमं

सीवि । देवोदेवी जहा णेरइए एवं आउयवज्जाणं सत्तरहं कम्माणं । उक्लोसकालाडिडयसं जते ! आउयकम्मं किं णेरइलं बंधति ? गोयमा ! नो णेरइलं बंधति तिरिक्खजोणिणं बंधति नो तिरिक्खजोणिणी बंधति मणुस्सोवि बंधति मणुस्सीवि बंधति नो देवो बंधति नो देवी बंधति । केरिसएणं जते ! तिरिक्खजोणिए

कीदृशो जदत्त । तिर्यग्योनिक उत्कृष्टकालस्थितिकमायुःकर्म बध्नाति ? गीतम । कर्मभूमिगो वा कर्मभूमिगप्रतिजागी वा सञ्ज्ञिपञ्चेन्द्रियः सर्वोभिः पर्याप्तोभिः पर्याप्तकः साकारी जागत् श्रुतोपयुक्तो मिथ्यादृष्टिः परमकृष्णलक्ष्य उत्कृष्टसंक्रिष्टपरिणाम एव गीतम । तिर्यग्यो

नारकोनीपर कहवो इम आयुक्कर्म वर्ज्जिने सातहं कम्मनी विंध जाणवो । उक्लोसकालाडिडयं भते आउयं कम्मं किं णेरइए बधति जाव देवो बध इ द्विउत्कृष्टकाल स्थितिना हेभगवन् आयुष्कर्मभते स्यू नारको बाधे यावत् देवो बाधे ए प्र० । गोयमा णेरइए बधइ तिरिक्खजोणिओ बधति नो तिरिक्खजोणिओबधइ मणुस्सीवि वं० नोदेवो व० नोदेवी व० । हेगीतम नारकोनो बाधे तिर्यग्योनि बाधे पिण तिर्यग्यणी नबाधे मनुष्य पिण बाधे मनुष्य णो पिणबाधे पिण देवता नबाधे पिण देवो नबाधे । केरिसएण भते तिरिक्खजोणिण उक्लोसकालाडिडयं आउयकम्मं बधइ । केहवो तिर्यग्यने उत्कृष्ट कालस्थिति आयुष्कर्म बाधे । गोयमा कम्मभूमिएवा कम्ममिपलिभागीवा सत्तोपपटिय सव्वेहिं पज्जत्तेहि पज्जत्तोप सागारे जागरे मुत्तोवत्ते भिच्छदि हो परमकिण्हल्लेस उक्लोसं किंकिउ परिणामं एरिसिण । हेगीतम कम्मभूमिना कम्मभूमिना सरोया सत्तोपवेदिय एवं पर्याप्ते पर्याप्ता साकार जागता शु

नैरयिकसूत्रे-सागारइति ॥ साकारोपयुक्तः ॥ जागरेइति ॥ जाग्रत् नारकाणामपि कियानपि निद्रानुप्रवीक्षति तत उक्तं जाग्रदिति ॥ सुप्तो वउत्तेइति ॥ श्रुतोपयुक्तः साज्जिलापज्ञानोपयुक्त इतिजावः, तिर्यक्योनिकसूत्रे-कम्मजूमिगपलिजागीच ॥ कर्मजूमिगाः कम्मजूमिजाता स्तेषां प्रति जागः सादृश्य तदस्यास्तीति कर्मजूमिगप्रतिजागः कर्मजूमिगसदृश इत्यर्थः, कोसाविर्तित्वे दुष्यते, या कम्मजूमिजा तिर्यग् खोगभिणी सती केनाप्यपहृत्या कम्मजूमो मुक्ता तस्यां जातः कम्मजूमिगः सदृशः अन्यतु व्याचक्षते कम्मजूमिगस्य यदा केनाप्यकम्मभूमौ नीतो प्रवति तदा स कम्मजूमिग

उक्कोसकालठिइयं आउयं कम्मं बंधति ? गोयमा ! कम्मजूमिए वा कम्मजूमिगपलिजागी वा सन्तीपंचिं दिए सहाहिं पज्जत्तीहि पज्जत्तए सागारे जागरे सुप्तोवउत्ते मिच्छादिठी परमकरहलेस्से उक्कोससंकिलिठ परिणामे एसिणं गोयमा ! तिरिक्कजोणिए उक्कोसकालठितियं आउयं कम्मं बंधति । केरिसणं जंते ! मणुस्से उक्कोसकालठितियं आउयकम्मं बंधति ? गोयमा ! कम्मजूमिए वा कम्मजूमिगपलिजागी वा जाव

निक उत्कृष्टकालस्थितिकं आयुःकर्म बध्नाति । कीदृशो प्रदन्त ! मनुष्य उत्कृष्टकालस्थितिकमायुःकर्म बध्नाति ? गौतम ! कर्मजूमिगो वा कम्मजूमिगप्रतिजागी वा यावत् श्रुतोपयुक्तः सम्यग्दृष्टिर्वा मिथ्यादृष्टिर्वा कृष्णलेश्यो वा शुक्ललेश्यो वा ज्ञानी वा अज्ञानीवोत्कृष्टसंस्क्रियपरि

तोपयुक्त मिथ्यात्वो परमकृष्णलेश्याना धनो उत्कृष्ट संस्क्रियपरिणाम एवने । गोयमा तिरिक्कजोणिण उक्कोसकालठिइयं आउयं कम्मं बंधति । हेगौतम तिर्यच्चयीनिजा उत्कृष्ट कालस्थितिने आयुष्कर्म बाधे । केरिसिणं जंते मणुस्सेकालठिइयं आउयं कम्मं बंधति । केहवा हेभगवन् मनुष्य उत्कृष्टकालस्थिति आयुने बाधे । गोयमा कम्मभूमिएवा कम्मभूमिपलिजागीवा जाव सुप्तोवउत्ते सम्मादिठोवा मिच्छादिठोवा कणहलेसेवा णाणीवा उक्कोस संस्क्रियपरिणामेवा तत्प्रयोग विसुज्जमाणपरिणामेवा एसणं । हेगौतम कर्मभूमिना सरीखा जालगे सूता एहवा सम्यग्दृष्टि अथवा मिथ्यादृष्टि कृष्णलेश्यावन्त अथवा शुक्ललेश्यावन्त आनो तथा अज्ञानो उत्कृष्ट संस्क्रियपरिणामे प्रयोगनो विशुद्धमान प्रमाणकरी एहने । गोयमा मणुस्से उक्कोसकालठिइयं आ

प्रतिजागी व्यपदिश्यते इति उत्कृष्टस्थितिकायुर्ध्वधित्वायां नैरधिकतियं ग्योमिकरुद्दीदेवदेवीनां प्रतिषेध स्तासा सुकृष्टस्थितिगु नारकादिपूत्यव
जायात् ॥ मनुष्यसूत्रे सगमदिष्टीमिच्छादिष्टीवा इति ॥ इह द्वे उत्कृष्ट आयुषी तद्यथा सप्तमनरकपयित्वायुर्ध्वधित्वा तदा मिथ्यादृष्टिः यदा पुन र
नुत्तरसुरायु सादा सम्यग्दृष्टिः ॥ कथं लोसधा ॥ नारकायुर्ध्वधित्वा ॥ सुकृष्टसावादाति ॥ अनुत्तरसुरायुर्ध्वधित्वा सम्यग्दृष्टिरप्रमत्तयातिः उत्कृष्टपरिणा

सुतोवउत्तो सम्मदिष्टी वा मिच्छदिष्टी वा कथं लोसे वा सुकृष्टसे वा नागी वा अन्नागी वा उक्तीसेणं
संकलिष्ठपरिणामे वा असंकलिष्ठपरिणामे वा एरिसणं गोयमा ! मणूसे उक्तीसकालठिईयं आउयं
कम्मं वंधति । केरिसियाणं जंते ! मणूस्सीत्त उक्तीसकालठितिय आउयं कम्मं वंधति ? गोयमा ! कम्म
जूमिण वा कम्मजूमिपलिजागी वा जाव सुतोवउत्ता सम्मदिष्टी सुकृष्टसे तप्पालंगविमुक्तमाणपरिणामा

शामो वाऽसंकलिष्ठपरिणामो वा एष गीतम । मनुष्य उत्कृष्टकालस्थितिकमायुःकर्म बध्नाति । कीदृशी जदन्त । मानुषी उत्कृष्टकालस्थितिक
मायुःकर्म बध्नाति ? गीतम । कर्मजूमिगोवा कर्मजूमिगप्रतिजागावा यावत् सुतोपयुक्ता वा सम्यग्दृष्टि सुकृष्टसे तप्पालंगविमुक्तमाणपरि

चयं कथा वंधति । हेगीतम मनुष्य उत्कृष्टकालस्थिति आयुःकर्मने बांधे । केरिसियाणं भंत मणूयो उक्तीसकालठितिय आउयं कथा वंधति । केहवा हेम
गयम् मनुष्यो उत्कृष्टकालस्थिति आयुःकर्म बांधे । गोयमा कथाभूमयथा कथाभूमपलिगागयथा आव सुभो यधसे सगमदिष्टीवा मिच्छदिष्टीवा कथं लो
सेया सुकृष्टसेवा नागीवा अन्नागीवा उक्तीस संकलिष्ठपरिणामेवा तप्पालंगविमुक्तमाणपरिणामेवा एरिसणं । हेगीतम कर्मभूमिना कर्मभूमिना स
रोसा जालगी सूता सम्यग्दृष्टो मिथ्यादृष्टो तप्पालंगवन्त अण ॥ सुतमंज्या ज्ञानो यधया अज्ञानो उत्कृष्ट संकलिष्ठपरिणामे तप्पालंगविमुक्तमाणपरि
णिामे पडधी । गोयमा मणूयो आयुःकर्म वंधति अतरादयं जप्ता पाणापरिणजं । हेगीतम मनुष्यो आयुःकर्म बांधे अतरादयं कर्म जिम ज्ञाना
वरयो कथा तिम जाधिनी ॥ पणयणाए कथा ठिदपय सगमत् ॥ इति पणपना भगवतीमाह कर्मस्थिति २३ भोपद समाप्त यथा द्विवे २४ पदे कर्मध

मो नारकायु बंधक स्तत्प्रयोग्यविशुद्धमानपरिणामो ऽनुत्तरसुरायुर्बंधकः मानुषी तु सप्तमनरकपृथिवीयोग्यमायु न वध्नाति, अनुत्तरसुरायुस्तु व
 ध्नातीति तत्सूत्रं सर्वं प्रशस्तं नेयं इहातिविशुद्ध आयुर्बंधमेव न करोतीति तत्प्रयोग्यग्रहणं शोपकं ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां त्रयोविं
 शतितमं कर्मप्रत्याख्यान पदं समाप्तम् ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

व्याख्यात त्रयोविंशतितमं पदं । संप्रति चतुर्विंशतितमं भारज्यते-तस्यचायमजिसम्बन्ध-इहा नन्तरपदे कर्मवन्धादिरूपः परिणामविशे

एरिसियाणं गोयमा ! मणुस्सी अ्याउयं कम्मं बंधति । अंताराइयं जहा नाणावरणिज्जं ॥ इति पन्थवणाए
 जगवर्द्धए कम्मेतिपदं तेवीसइमं सम्मत्तं ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 कइणं जंते ! कम्मपगळीत्तं पसत्तात्तं ? गोयमा ! अथ कम्मपगळीत्तं पसत्तात्तं, तंजहा-नाणावरणिज्जं
 जाव अंताराइयं । एवं णेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । जीवेण जंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं बंधमाणे कइक

णामा ईदृशी मानुषी आयुःकर्म वध्नाति । अन्तरायं यथा ज्ञानावरणीयम् ॥ इतिश्री मदुपाध्याय रामचंद्रगणि शिष्य ऋषि नानकचंद्रविर
 चिते प्रज्ञापनानुवादे कर्मपदं त्रयोविंशतितमं समाप्तम् ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कति प्रदन्त । कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । अपि कर्मप्रकृतयस्तद्यथा-ज्ञानावरणीयं यावदन्तरायम् । एवं नैरयिकाणां यावद्वैमानिकाना
 म् । जीवो प्रदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नन्कृतिकर्मप्रकृती वध्नाति ? गौतम । सप्तविधबन्धकोवाष्टविधबंधकोवा पद्विधबन्धकोवा । नैरयिको

म्यनी स्थिति कहिवी ॥ २३ ॥ * * * * *

कइणं भते कम्मपयडोओ पं० । केतलौ हेमगवन् कर्मनीप्रकृति कहौ । गोयमा अइक० तं० । हेगौतम ८ कर्मप्रकृति कहौ । णाणावरणिज्जस्य जाव
 अंताराइयं एव णेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । ज्ञानावरणी जालगे अन्तराय इर ए ८ नारकीने यावत् विमानवासी लगे कहवौ । जीवेण भंते णाणा

पश्चिन्तितः स एव बन्धमाणेऽपि चतुर्षु पदेषु क्वचिद्विचिन्तयति तत्र चतुर्विंशतितमस्य बद्धस्येदमादिसूत्रं-कथं ज्ञेयं । कर्मपयः
 ज्ञेयं पञ्चतन्त्रे इत्यादि ॥ प्रागुपन्यस्तस्याप्यस्येहोपन्यासो विज्ञेयानिधानार्थः, एवमुत्तरेऽपि पदेषु ज्ञावनीयं, सम्प्रति किं कर्म बध्नन् का
 नि कर्माणि बध्नातीति बन्धसंबन्धं विचिन्तयिषुः प्रथमतो ज्ञानावरणीयेन सह सम्यग्ध्वं चिन्तयति-जीवेण ज्ञेयं । नाणावरणिज्ज्ञं कर्म बं
 धमाणे कश्चिद्विचिन्तयतीति बध्ना इत्यादि ॥ सुगमं नवरं सप्तविधबन्धकं आयुर्बध्नाज्जावकाले अष्टविधबन्धकं आयुरपि बध्नन् षड्विधबन्धको मो
 हायुर्बध्नाज्जावे सच सूक्ष्मसम्परायः उत्तम-सत्तविहबन्धगाहोति पाणिशोभायुवज्जायतु । तद्वत्सुखसंपराया लब्धिविहबन्धाविशिष्टा ॥ मोहा
 उयवज्जायां पयःहीणंतेऽबन्धगात्राणि इति, एकविधबन्धकस्तु न लज्जते एकविधबन्धकाहि उपशान्तकथायादयस्तथाचोक्तं-उवसत खीणमो
 हा केवलशिरोरगविहबन्धा । तेषुणुसमयतिष्ठयस्स बन्धगा नवणसंपरायस्स ॥ १ ॥ नचोपशान्तकथायादयो ज्ञानावरणीयं कर्मबध्नन्ति तद्वत्स्य

ममपगतीं बन्धइ ? गोयमा ! सत्तविहबन्धए वा अष्टविहबन्धए वा लब्धिविहबन्धए वा णेरइएणं ज्ञेयं ! ना
 णावरणिज्ज्ञं कर्म बन्धमाणे कश्चिद्विचिन्तयतीति बध्ना इत्यादि ॥ सुगमं नवरं सप्तविधबन्धकं आयुर्बध्नाज्जावकाले अष्टविधबन्धकं आयुरपि बध्नन् षड्विधबन्धको मो
 हायुर्बध्नाज्जावे सच सूक्ष्मसम्परायः उत्तम-सत्तविहबन्धगाहोति पाणिशोभायुवज्जायतु । तद्वत्सुखसंपराया लब्धिविहबन्धाविशिष्टा ॥ मोहा
 उयवज्जायां पयःहीणंतेऽबन्धगात्राणि इति, एकविधबन्धकस्तु न लज्जते एकविधबन्धकाहि उपशान्तकथायादयस्तथाचोक्तं-उवसत खीणमो
 हा केवलशिरोरगविहबन्धा । तेषुणुसमयतिष्ठयस्स बन्धगा नवणसंपरायस्स ॥ १ ॥ नचोपशान्तकथायादयो ज्ञानावरणीयं कर्मबध्नन्ति तद्वत्स्य

जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नन्कति कर्मप्रकृतीर्वदयते ? गीतम । सप्तविधबन्धकोवाष्टविधबन्धकोवा । एवं यावद्देमानिको नवरं मनुष्यो
 यथा जीवः । जीवा जदन्त ! ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नन्तः कति कर्मप्रकृती बध्नन्ति ? गीतम । सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबन्धकाश्चाष्टवि

वरणिज्ज्ञं कर्म बध्नाणे । जीवने हेमगवन् एकं दण्डकाश्री ज्ञानावरणी बाधतेत्येव । कश्चिद्विचिन्तयतीति बध्ना इत्यादि ॥ सुगमं नवरं सप्तविधबन्धकं आयुर्बध्नाज्जावकाले अष्टविधबन्धकं आयुरपि बध्नन् षड्विधबन्धको मो
 हायुर्बध्नाज्जावे सच सूक्ष्मसम्परायः उत्तम-सत्तविहबन्धगाहोति पाणिशोभायुवज्जायतु । तद्वत्सुखसंपराया लब्धिविहबन्धाविशिष्टा ॥ मोहा
 उयवज्जायां पयःहीणंतेऽबन्धगात्राणि इति, एकविधबन्धकस्तु न लज्जते एकविधबन्धकाहि उपशान्तकथायादयस्तथाचोक्तं-उवसत खीणमो
 हा केवलशिरोरगविहबन्धा । तेषुणुसमयतिष्ठयस्स बन्धगा नवणसंपरायस्स ॥ १ ॥ नचोपशान्तकथायादयो ज्ञानावरणीयं कर्मबध्नन्ति तद्वत्स्य

सूक्ष्मसम्परायचरमसमय एव व्यवच्छेदात् किंतु केवलं सातवेदनीयमिति एतदेव नैरयिकादिदंरुक्कमेण चिन्तयति-नैरयणं जंते । इत्यादि ॥ इह मनुष्यवर्जेषु शोषेषु पदेषु सर्वेष्वपि ह्यावेव जंगकौ द्रष्टव्यौ, सप्तविधवधको वा अष्टविधवधको वा इति ननु तृतीयः षड्विधवधक इति तेषु सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानासंज्ञवात् । मनुष्यपदेषु त्रयोपि वक्तव्याः तत्र सूक्ष्मसंपरायत्वसंज्ञवा तथाचाह-एवजाववेमाणेय नवर मणूसे जहा जीवे इति ॥ उक्त एकत्वेन दंरुक्कः संप्रति बहुत्वनाह-जीवाणं भंते । इत्यादि ॥ इह जीवाः सप्तविधवधकाः अष्टविधवधकाश्च, सर्वे बहुत्वेन लभ्यन्ते षड्विधवधकस्तु कदाचि त्सर्वथा न भवति यणमासान् याय दुष्कर्पत स्तदन्तरस्य प्रतिपादनात् यदापि लभ्यते तदापि जघन्यपदे एकोवा द्वौवा च

बंधन्ति ? गोयमा ! सखेवि ताव होज्जा सप्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य अहवा सप्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगे य अहवा सप्तविहबंधगा य छविहबंधगे य । अहवा सप्तविहबंधगा य छविहबंधगा य णेरइयाणं भंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं बंधमाणा कइकम्मपयडोओ बंधन्ति ? गोयमा ! सखेवि ताव होज्जा

धवन्त्यकाश्चाथवा सप्तविधवधकाश्चाष्टविधवन्त्यकाश्चाथवा सप्तविधवधकाश्च षड्विधवधकाश्च, अथवा सप्तविधवन्त्यकाश्च षड्विधवन्त्यकाश्च । नैरयिका जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्मवन्तः कतिकमंप्रकृती बंधन्ति ? गोतम ! सर्वेपि तावज्जवेयुः सप्तविधवन्त्यकाः । अथवा सप्तविधवन्त्यकाश्चाष्ट

जीव हेमगवन् बहुवचनं षण्णा दण्डकं यो ज्ञानावरणीकर्म बाधतांथको कतलो कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सखेवि ताव होज्जा । हेगोतम सबली तिमहोज बाधे । सप्तविह अष्टविह वधगाय अहवा सप्तविह अष्टविह छविह वधगाय अहवा सप्तविह अष्टविह छविह वधगाय णेरइयाणं भंते णाणा वरणिज्ज कम्मस्स बंधमाणा कइकम्मपयडोओ बंधन्ति । सातविध वन्धक बहुवचनं ष विध वन्धक अथवा सातविध आठविधवन्धक इ विध अथवा ७ विध ८ विध ६ विध वन्धक इवे । णेरइयाणं भंते णाणावरणिज्जस्स कम्मस्स बंधमाणा कइकम्मपयडोओ बंधन्ति । नारको हेमगवन् ज्ञानावरणीकर्मन बाधतांथको कतलो कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सखेवि ताव होज्जा । हेगोतम सबली तिमहोज बाधे । सप्तविह वधगाय अहवा सप्तविह अहवा सप्तविह

तत्कर्मतोऽष्टाधिकं शतं तत्र यदैकोपि न लभ्यते तदा प्रथमो जंगः यदात्वेको लभ्यते तदा द्वितीयो, बहुनां लाज्जेतु तृतीय इति । नैरयिकाऽवद्विष
बंधका न भवति अष्टविधबंधका अपि कदाचित्का स्तत्र यदैकोप्यष्टविधबंधको न लभ्यते तदा सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबंधका इति जंगः यदा
त्वेकोप्यष्टविधबंधक स्तदा द्वितीयो यदातु बहव स्तदा तृतीय इति एतदेव जङ्गत्रिकं दशस्वपि भवनपतिषु भावनीयं । पृथिव्यादिषु पंचसु सप्तविध
बंधका अपि अष्टविधबंधका अपीत्येक एव जंगो ऽष्टविधबन्धकानामपि सदैव तेषु बहुत्वेन लभ्यमानत्वात् । द्वित्रिचतुरिन्द्रियतियं कर्षेन्द्रियसूत्रे

सप्तविहबंधगा अहवा सप्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगु य अहवा सप्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य
तिन्नि जगा । एवं जाव थणियकुमारा । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! सप्तविहबंधगा वि अष्टविह
बंधगावि । एवं जाव वणस्सड्काइयावि । विगलिदियाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणय तियजंगो सत्तेवि
ताव होज्जा सप्तविहबंधगा । अहवा सप्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगु य अहवा सप्तविहबंधगा य अष्ट

विधबन्धकश्च । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च त्रयो जङ्गाः । एवं यावत्स्नितकुमाराः । पृथिवीकायिकानां पृच्छा । गौतम । सप्त
विधबंधका अपि अष्टविधबंधका अपि । एवं यावद्भवनस्पतिकायिका अपि । विकलोन्द्रियाणां पञ्चेन्द्रियतियं गौतमिकानां च त्रिकजंगः सर्वेपि
तावद्भवेयुः सप्तविधबंधकाः । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च । मनुष्या जदन्त । ज्ञानावर

ह अष्टविह तिण्णभंगा एव जाव थणियकुमारा पुढविकाइयाणं पुच्छा । ७ विध बंधक बहुवचने अथवा ७ पिण ८ पिण अथवा ७ पिण ८ पिण इम
२ भागा इम यावत् स्नितकुमारजगे कहवो द्विवे पृथिवीकायिकानां प्रश्न । गोयमा सप्तविहबंधगावि अष्टवि० एवं जाव वणस्सड्काइया विद्यन्ताणं प
चिंदियतिरिक्खजोणियाणं तियजंगो सत्तेवि ताव होज्जा । हेमोम ७ विध ८ विध इम यावत् वनस्पतिकाय तालगे कह्विं द्विवे विकलोन्द्रियने पंचेन्द्रि
यने २ भागा जाणिया सर्वं तिमहो ज रुवे बहुवचने । सप्तविह अहवा अष्टविह तं० अहवा सप्तवि० अष्टवि० न्धगाय । ७ विध अथवा ७ पिण ८ पिण

पु जंगत्रिकं नैरयिकवत्, मनुष्यसूत्रे जंगनवकमष्टविधबंधकस्यच कदाचित् सर्वथा प्यजावात्, तत्राष्टविधषड्विधबंधकाज्ञावे सर्वेपि तावद्भवेयुः
सप्तविधबंधका इति प्रथमो जंगः, सप्तविधबंधकानां सदैव बहुस्येन प्राप्यमाणत्वात्, एकाष्टविधबंधकज्ञावे द्वितीयसप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च
बहुष्टविधबंधकज्ञावे तृतीयसप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च एवमेवाष्टविधबंधकज्ञावे षड्विधबंधकपदे नाप्येकत्वबहुत्वाभ्यां द्वौ जंगाविति द्विकसं

विहबंधगाय । मणूसाणं जंते ! नाणावरणिज्जस्स पुच्छा, गोयमा ! सत्तेवि ताव होज्जा सप्तविहबंधगा १
अहवा सप्तविहबंधए य अठविहबंधए य २ । अहवा सत्तविहबंधगाय अठविहबंधगाय ३ । अहवा
सप्तविहबंधगा य छविहबंधए य ४ । अहवा सप्तविहबंधगा य छविहबंधगा य ५ । अहवा सप्तविह
बंधगा य अठविहबंधगे य छविहबंधए य ६ । अहवा सत्तविहबंधगा य अठविहबंधगे य छविहबंध
गा य ७ । अहवा सत्तविहबंधगा य अठविहबंधगा य छविहबंधए य ८ । अहवा सप्तविहबंधगा य

णीयस्य पुच्छा ' गौतम ! सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबंधकाः १ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च २ अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधका
श्च ३ । अथवा सप्तविधबंधकाश्च षड्विधबंधकश्च ४ । अथवा सप्तविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्च ५ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च
षड्विधबंधकश्च ६ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च षड्विधबंधकाश्च ७ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकश्च ८ ।

८ पिण बाधे । मणुस्साणं जंते नाणावरणिज्जस्स पुच्छा । मनुष्येने ज्ञानावरणीनी प्र० । गोयमा सत्तेवि ताव होज्जा । हेगौतम सर्वे तिमहीज बांधे । स
प्तविहबंधगाय १ अहवा सत्तवि० अठवि० बंधगेय २ अहवा सत्तवि० बंधगाय अठवि० ३ अहवा सत्तविहबंधगाय छविहबंध ४ । ७ विध बंधक बहुवच
ने ७ पिण ८ पिणबांधे अथवा ७ पिण ८ पिणबाधे अथवा ७ विधबंधक ६ विधबंधक ४ । अहवा सत्तवि० छविहबंध ५ अहवा सत्तवि० बंध० षड्विह
बंधगेय छविहबंधएय ६ । अथवा ७ विध ६ विध ७ विध ८ विध ६ विध । अहवा सत्तवि० अठविह बंधगेय छविहबंधगाय ७ । अथवा ७ विध ८ वि

योगे चत्वारो जगाः त्रिकसयोगे षष्टविधबन्धकषड्विधबन्धकपदयोः प्रत्येकमेकवचनमहुवचनाभ्यां द्वौ जगाविति चत्वार इति सर्वसंख्यया नव, एवं तरज्योतिष्कवेमानिका नैरयिकवत् । यथा च ज्ञानावरणीय चितितं तथा दर्शनावरणीयमपि चिंतयितव्यं, वेदनीयचिताया एकविधबन्धे वा

अष्टविहबन्धगा य षड्विहबन्धगा य ९ । एवं एते नवजगा सेसा वाणमतराड्या जाव वेमाणिया जहा णेरड्या सत्तविहादिवन्धया जणिया तहा जाणियह्या । एवं जहा नाणावरणं बधमाणा जहिं जणिया दंस णावरणंपि बन्धमाणा तहि जीवादिया एगत्तपोहत्तेहि जाणियह्या । वेयणिज्जं बन्धमाणे जीवे कडकम्म ? गोयमा ! सत्तविहबन्धे वा अष्टविहबन्धे वा षड्विहबन्धे वा एगविहबन्धे वा एवं मणूसेवि सेसा ना

अथवा सप्तविधबन्धकाष्टविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकाश्च ए । एवमेतेनव जङ्गाः शेषा वानव्यन्तरादिका यावद्देमानिका यथा नैरयिकाः सप्त विधादिवन्धका जणित्ता स्तथा जणितव्याः । एव ज्ञानावरणीयं बध्नन्तो यथा जणित्ता दर्शनावरणमपि बध्नन्त स्तथा जीवादिका एकत्वप्राय क्तिके भणितव्याः । वेदनीय बध्नन् जीवः कति कसंप्रकृती बध्नाति ? गौतम । सप्तविधबन्धकोवाष्टविधबन्धको वा षड्विधबन्धकोवा एकविधबन्धकोवा, एवं मनुष्योपि शेषा नारकादिकाः सप्तविधाष्टविधबन्धका यावद्देमानिकाः । जीवा जदन्त । वेदनीयकमे पृच्छा, गौतम । सर्वेपि

ध ई विध । अहवा सत्तवि० अहुवि० ऋविह बधेय ८ । अथवा ७ विध ८ विध ई विध । अहवा सत्तविहबन्धगाय अहुविध ऋविह बधगाय ८ । अथ वा ७ विध ८ विध ई विध ८ । एवं एत नवजगा सेसा वाणमतराड्या जाव वेमाणिया जहा णेरड्या सत्तविह बधगादया भणिया तहा भा० । भा गा नव शेष वानव्यन्तरादिक यावत् वैमानिक एहने जिम नारकांन कप्पो तिम जाणिवं ७ विधभांग कप्पा तिम कहवा । एवं जहा नाणावरणि ज्ज बधमाणा जहि भणिया दसणावरणपि बधमाणा तहि जीवादिया एगत्तपोहत्तिया भाणियया । इम जिम ज्ञानावरणीया बन्धमानने कप्पो तिम दर्शनावरणीने बन्धते थके तिहा जीवादिकना एकवचने बहुवचने सर्वं कहिवा । वेयणिज्ज बन्धमाणे जीवे कडकम्मपयडौओ । हिंवे हेभगवन् वेदनीय

॥ टीका

१. पू

२. य.

३. वावा

इति ॥ उपज्ञांतमोहादि । शेषं प्राग्बत् । मनुष्यपदविषयचिंतायामपि तएव प्रागुक्ता नवजंगाः सप्तविधबंधकानां च सदैव बहुत्वेनावस्थिततया जंगान्तरासंज्ञवात् , मोहचिंतायां जीवपदे पृथिव्यादिषु पदेषु च प्रत्येकमेकएव जंगः । सप्तविधबंधका अपि अष्टविधबंधका अपि उज्जयेषामपि सदैव बहुत्वेन लज्यमानत्वात् , षड्विधबंधकस्तु मोहनीयबंधको न जयति मोहनीयबंधो ह्यनिवृत्तिबादरसम्परायगुणस्थानकं यावत् षड्विधबंध

धगा य अष्टविह बंधए य २ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य ३ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य छविहबंधए य ४ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य छविहबंधगाय ५ । अहवा सत्तविहबंधगाय एगविहबंधगा य अष्टविहबंधए य छविहबंधए य ६ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य अष्टविहबंधए य छविहबंधगा य ७ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य छविहबंधगे य ८ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य

सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्च ४ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्च ५ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च षड्विधबंधकश्च ६ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकश्च षड्विधबंधकश्च ७ । अथवा सप्तविधबंधकश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकश्च ८ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्च ९ । एते

एकविध ८ पिण बांधे २ । अहवा सत्तवि ८० एगवि अष्टवि० बंधगेय अहवा सत्तवि एगविध छविह ८० । अथवा ७ विध १ विध ८ विध अथवा ७ विध १ विध ६ विध । अहवा सत्तविह एगविह छविह ८० । अहवा सत्तवि० एगवि० अष्टविह छविह बंधगेय । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध । अहवा सत्तविह बंधगाय एगवि० अष्टवि० छविह बंधगाय ७ । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध । अहवा सत्तविह बंधगाय एगवि० अष्टवि० बंधगेय । अथवा ७ विध १ विध ८ विध । अहवा सत्तविह एगविह अष्टविह बंधगाय छविह बंधगेय एव नवजंगा । अथवा ७ विध १ विध ८ विध ६ विध इम

रगादीया सत्तविह अष्टविहबंधगा जाव वेमाणिएं । जीवाणं जंतं ! वेयणिज्जं कम्मं बंधं पुच्छा, सत्तेवि ताव होज्जा सत्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य एगविहबंधगा य ळविहबंधगा य । अहवा सत्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य एगविहबंधगा य ळविहबंधगा य । अहवा सत्तविहबंधगा य अष्टविहबंधगा य एगविहबंधगा य ळविहबंधगा य अवसेसा नारगादिया जाव वेमाणिया जाहिं नाणावरणं बंधमाणा बंधंति ताहिं जाणियत्ता नवरं मणुसाणं जंतं ! वेदणिज्जं कम्मं बंधमाणा कइकम्मपयलील बंधंति ? गो यमा ! सत्तेवि ताव होज्जा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य १ । अहवा सत्तविहबंधगा य एगविहबंधगा य

तावद्भवेयुः सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च यद्विधबन्धकाश्च । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च यद्विधबंधकाश्च अवशेषा नरकादिका यावद्देमानिका याजि ज्ञानावरणं बध्नन्तः ताजि ज्ञेयतया नवरं मनुष्या जदन्त । वेदनीयं कर्म बध्नन्तः कतिकर्मप्रकृतीर्बध्नन्ति ? गौतम । सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च १ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च २ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च ३ । अथवा

कर्म बांधतायका केतली कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सत्तविह अष्टविह । अष्टविह बंधएवा । हेगौतम ७ वि० ८ वि० ६ विध । एगविह बंधगाय अष्टविह बंधएय अहवा सत्तविहबंधगाय अष्टवि० एगवि० अष्टविहबंधं । १ विध ८ विध ६ विध १ वि० ६ वि० अथवा ७ वि० ८ वि० १ वि० ६ विध । अवसेसा नरगादिया जाव वेमाणिया जइा ज्ञानावरणं बंधति तइा भा० । अपथाकता नराकदि यावत् वेमानिक जिम ज्ञानावरणीवरव कइा तिम कइिवा । नवरं मणुसाणं भंतं वेयणिज्जं कम्म बंधमाणा कइ क० । ए विशेष मनुष्येने हेमगवन् वेदनीयकर्म बन्धता केतली कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा सत्तेवि ताव होज्जा । हेगौतम सर्वं तिमहोज बहुवचने । सत्तविहबंधं एगविह अहवा सत्तवि० एगवि० अष्टविह बंधएय २ । ७ विध बंधे १ विध अथवा ७ विध

धक्तु मूलसम्परायइति, आयुर्वधक्तु नियमा दण्डविधयधक्तु इति तच्चिन्तागति-तथैताया मेकवचनमहुवचने च सर्वराजद्रुक्तं नामगोत्रान्त

अष्टविहवंधगा य षड्विहवंधगा य ९ । एए नव जंगा । मोहणिज्जं वधमाणे जीवे कइकम्मवं ० ? गोयमा ! जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो जीवेगिंदिया सत्तविहवधगावि अष्टविहवंधगावि । जीवेणं जंते ! अणुयं कम्मं वंधमाणे कइ कम्मपगणीत्त ० ? गोयमा ! नियमा अष्ट । एवं नेतइए जाव वेमाणिए । एवं पुहत्तेणवि । नामगोयंतराडयं वंधमाणे जीवे कइ कम्म ० ? गोयमा ! जाहिं नाणावरणिज्जं वंधमाणे वंधइ ताहिं ज्ञाणियहो । एवं नेरइए जाव वेमाणिए । एवं पुहत्तेणवि ज्ञाणियहं ॥ इति पखवणाए जगवईए

नव जंगाः । मोहनीयं वधन् जीवः कतिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति १ गौतम । जीवेकेन्द्रियवजंस्त्रिकजंगः । जीवेकेन्द्रियाः सप्तविधबंधका अपि अष्टविधबंधका अपि । जीवो जदन्त । आयुःकर्म वधन् कति कर्म प्रकृतीर्बध्नाति १ गौतम । नियमादष्टौ । एव नेरयिको यावद्वैमानिकः । एव पयक्तेनापि । नामगोत्रान्तरायं वधन् जीवः कतिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति १ गौतम । याजिज्ज्ञानावरणीयं वधन्तोवधन्ति ताजिर्ज्ञानितव्यः । एवं नेर

नवभगा । मोहणिज्ज वधमाणेणं भते जीवे क० । मोहनोय वधना हेभगवन् कतली । गोयमा जावेगिंदियवज्जो तियभगो । हेगौतम जीवने एकेन्द्रियवर्जिने ३ भागा कहिवा । जीवेगिंदिया सत्तविहवधगावि अष्टविह । जीव एकेन्द्रियाटिकने ७ विध सदेव हुवे ८ विध आयुष्कर्म बाधता हुवे । जीवेणं भत अणुय कम्म वंधमाणे कइ० । जावने हेभगवन् आयुष्कर्म बाधता कतली कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा नियमा अष्टक० एवं नेरइए जाव वेमाणिए ० एवं पुहत्तेणवि नामगोयंतराडयवधमाणे जावेणं भते कइ० । हेगौतम नियमे ८ कर्मप्रकृति बाधे इम नारकीथो माडो वैमानिकलगे कहिथो इम एकवचन बहुवचने नाम गोत्र अन्तराय बाधता जीव हेभगवन् कतली कर्मप्रकृति बाधे । गोयमा जाहिंता नाणावरणिज्ज वंधमाणे वधति ताहिंता मा० । हेगौतम जिम ज्ञानावरणो नो कथो तिनहो ज सर्वे जहवो । एवं नेरइए जाव वेमाणिया एव पुहत्तेणवि भा० । इम नारकीथोमाडो यावत्

रायसूत्राणि ज्ञानावरणीयसूत्रवत् ॥ इति श्री महायोगिनिर्विरेधितायोऽ कर्मबन्धाख्यं चतुर्विंशतितमं पदं समाप्तम् ॥

२४

सम्प्रति पञ्चविंशतितमं सारज्यते, तत्र चेदमादिसूत्र-कडणं जते । कम्मपयल्लीउं इत्यादि ॥ गताथं, सम्प्रति किं कर्म बध्नन् कतिकर्मप्रकृती वेदयते

चोवीसडमं कम्मबन्धपदं सम्मत्तं ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कडणं जते ! कम्मपयल्लीउं पस्सत्ताउं ? गोयमा ! इच्छ कम्मपयल्लीउं प० तंजहा—नाणावरणिज्जं कम्मं बंधमाणे कड कम्मपयल्लीउं वेदेइ ? गोयमा ! नियमा इच्छ कम्मपयल्लीउं वेदेइ । एवं नेरइए जाव वेमाणि ए । एवं पुहत्तेणवि । एवं वेदणिज्जवज्जं जाव इत्तराइयं । जीवेणं जते ! वेदणिज्जं कम्मं बधमाणे कड

यिको यावद्वैमानिकः । एवं पृथक्तेनापि ज्ञितव्यम् ॥ इति श्री महापाध्याय रामचन्द्रगणिसिष्यनानकचंद्र कसे प्रज्ञापनानुवादे चतुर्विंशतितमं पदं समाप्तम् ॥ २४ ॥ कति जदन्त । कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । अष्टौ कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्तास्तद्यथा—ज्ञानावरणीयं यावदन्तरायम् । एवं नेरयिकाणां यावद्वैमानिकानां । जीवो जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नन्कति कर्मप्रकृतीवेदयते ? गौतम । नियमादष्टौ कर्मप्रकृतीवेदयते । एवं नेरयिको यावद्वैमानिकः । एवं पृथक्तेनापि । एवं वेदनीयवर्णं यावदन्तरायम् । जीवो जदन्त । वेदनी

वैमानिकलगे कहवो इम बहुवचने पिण कहवो । पणवणाए कम्मबधपयं सम्मत्तं । इति प्रज्ञापनानो कर्मवग्धपट २४ सो समाप्त थयो । २४ ॥ कःणं भते कम्मपयल्लीओ प० । केतलो हेभगवन् कर्मप्रकृति कहो । गोयमा अडुक्कम् । त० । हे गौतम ८ कहो ते कहैछे—णाणावरणिज्जं जाव इत्तराइयं नेरइयाण एवं जाव वेमाणिआण । ज्ञानावरणी यावत् अन्तराय इम नारकोथीमांडो ज्ञानगे वैमानिक तालगे कहवो । जीवेणं भते णाणावरणिज्जं कम्म बधमाणे कडकम्मपयल्लीओ वेदेइ । जीवने हेभगवन् एकवचने ज्ञानावरणीकर्म बाधताथका केतलो कर्मप्रकृति वेदे चिन्तवै ए प्रश्न । गोयमा नियमा अडुक्क० एवं नेरइया जाव वेमाणिआ एव पुहत्तेणवि एवं वेदणिज्जवज्जं जाव इत्तराइय । हे गौतम निसै ८ कर्मप्रकृति वेदे इम नारको ज्ञानगे

धवेदकः सयोगिकेवली तस्य घातिकर्मचतुष्टयोदयाज्ञावात् । वसुवचने सप्तविधवेदकाः कादितित्का इति प्रकृतयः ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचि-
तायां प्रज्ञापनाटीकायां पञ्चविंशतितम कर्मवेदाख्यं पद समाप्तम् ॥ २५ ॥ अधुना षड्विंशतितम मारज्यते-तत्रवेदमा-
दिसूत्रं-कडणं जते । इत्यादि ॥ गतार्थम् । सम्प्रति किं कर्म वेदयत का कर्मप्रकृती वंघाती त्युदयेन सह सम्बंधस्य सबंधं चिन्तयिषु रिदमाह-
जीवेण जते । नाणावरणिज्जं कम्मं वेदमाणे कडकम्मपयणीते वंधइ इत्यादि ॥ सुगमं नवर ज्ञानावरणीयकर्म वेदयमान एकविधबंधक उपशान्तमो

॥ टी

गा य एवं मणूसावि जाणियद्वा ॥ इति पन्तवणाए जगवईए कम्मवेदं पंचवीसइमं पदं सम्मत्तं ॥ २५ ॥
कडणं जते ! कम्मपयणीते पसत्ताते ? गोयमा ! अठकम्मपयणीते पसत्ताते , तंजहा-नाणावरणिज्जं
जाव अंतराइयं । एवं णेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । जीवेणं जते ! नाणावरणिज्जं कम्मं वेदमाणे कडक

काश्च सप्तविधवेदकाश्च । एवं मनुष्या अपि ज्ञातव्या ॥ इतिश्री मनुपाध्याय रामचन्द्रगणि शिष्य नानकचन्द्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे क-
र्मवेदं पचविंशतितमं पद समाप्तम् ॥ २५ ॥ कति जदन्त ! कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अष्टौ तद्यथा-ज्ञानावर-
णीयं यावदन्तरायम् । एव नैरयिकाणां यावद्वैमानिकानाम् । जीवो जदन्त ! ज्ञानावरणीय कर्म वेदयन्कृतिकर्मप्रकृती वंघाति ? गौतम ।

गा कडिवा ॥ वसुवणाए कम्मवेदपयं सम्मत्तं ॥ इति प्रज्ञापना सूत्र भगवतोमाहि २५ सोपद समाप्त थयो ॥ २५ ॥ १ ॥
दिवे २६ सो पदे उटयकर्तो बन्ध कहेछे—कडणं भते कम्मपयणीतो प० । केतली हेभगवन् कर्मप्रकृति कहौ । गोयमा अठकम्मपयणीतो तं० । हेगौतम
८ कर्मप्रकृति कही ते कहेछे—णाणावरणिज्ज जाव अंतराइय एवं णेरइयाणं जाव वेमाणिया । ज्ञानावरणी जालगे अन्तराय इम नारकीने जालगे वे-
मानिक । जीवेणं भते नाणावरणिज्जं कम्म वेदमाणे कडकम्मपयणीतो बधति । जीव हेभगवन् ज्ञानावरणी कर्म वेदतोषको केतली कर्मप्रकृति बाधे ।
गोयमा सत्तविह बंधैया अठवि० एव जाव वेमाणिए जगुरसे जहा जीवे । हेगौतम ७ विध बाधे ८ विध इम जालगे वैमानिक मनुष्यने जिम जीव

इति चिन्तयति-जीवेणं भन्ते । इत्यादि ॥ सुगमं वेदनीयसूत्रे ॥ सप्तविधवेदेषु वा अष्टविध इति ॥ सप्तविधवेदक उपशान्तमोहः क्षीणमोहः क्षीणमोहो वा तयो र्मीहनीयोदयाज्ञावात् , अष्टविधवेदका निष्पत्त्यादृष्ट्यादयः सूक्ष्मसम्परायान्ता स्तेषा मवश्यमष्टानामपि कर्मणा मुदयज्ञावात् , चतुर्वि

कम्पयणीन वेदेड ? गायमा ! सप्तविहवेयए वा अष्टविहवेयए वा । एवं मणूसेवि । सेसा णेरइयाइ ए गत्तेणवि पुहत्तेणवि नियमा अष्टकम्पयणीन वेदेड जाव वेमाणिया । जीवाणं जन्ते ! वेदणिज्जं कम्मं बंधमाणा कतिकम्पयणीन वेदेति ? गायमा ! सत्तेवि ताव होज्जा अष्टविहवेदगा य चउत्तिहवेदगा य । अहवा अष्टविहवेदगा य सप्तविहवेदगा य । अहवा अष्टविहवेदगा य चउत्तिहवेदगा य सप्तविहवेद

य कर्म ब्रह्मप्रकृतिकर्मप्रकृतीर्वेदयते ? गीतम ! सप्तविधवेदको वाष्टविधवेदको वा । एवं मनुष्यापि । जीवा नैरयिकादिका एकत्वेनापि पृथक्कोनापि नियमादष्टौ कर्मप्रकृतयो वेदयन्ते यावद्देमानिमाः । जीवा नदन्त । वेदनीय कर्म ब्रह्मन्तो कतिकर्मप्रकृतीर्वेदयन्ते ? गीतम ! सर्वेपि तावद्भवेपुरष्टविधवेदकाश्च चतुर्विधवेदकाश्च । अथवा एविधवेदकाश्च चतुर्विधवेदकाश्च सप्तविधवेदकाश्च । अथवाएविधवेदकाश्च चतुर्विधवेद

वेमानिक तालगे कहवो इम पृथक्तापणं इम वटनीयकर्म वर्ज्जिन जालगे अन्तराय तालगे कहवो । जीवेणं भन्ते वेदणिज्जं कम्मं बंधमाणे कइकम्पयणीनो वेदेड । जीव हेभगवन् वेदनीकर्म बांधता केतलो कर्मप्रकृति वेदे । गायमा सप्तविह वे० अष्टवि वे० चउत्तिह वे० एव मणूसेवि सेसा णेरइया एगत्तपुहत्तेणवि नियमा अष्टकम्पयणीनो वेदेड जाव वेमाणिया । गीतम ७ विध वेदे ८ विधवेदे ४ विध इम मनुष्यने शेष नारकीने एक्कवचने बहवचनेकरो ८ कर्मप्रकृति वेदे । जीवाणं भन्ते वेदणिज्जं कम्मं बंधमाणा कइकम्पयणीनो वेदेड । जीवने हेभगवन् वेदनी बांधताथका केतलो कर्म ८ प्रकृति वेदे । गायमा सत्तेवि ताव होज्जा । गीतम सयलो वेदे । अष्टविहवे० चउत्तिहवे० अहवा अष्टविहवे० चउत्तिहवे० सप्तविहवे० अहवा अष्टविहवे० चउत्तिहवे० सप्तविहवे० ३ एवं मणूसाणवि भा० । अथवा आठविध ४ विध अथवा ८ विध ४ विध ७ विध अथवा ८ विध ४ विध ७ विध इम मनुष्यनेमां

हृद्गीणमोहो वा नतु सयोगिकेधलो तस्य ज्ञानावरणीयौदयाज्ञावात्, बहुवचनचिन्तायां षट्विधबन्धकाः सूक्ष्मसम्पराया एकविधबन्धका उपज्ञा
न्तमोहहृद्गीणमोहाः कदाचित्का एकत्वादिना च प्राज्या इत्युज्जयेषामप्यज्ञावे सप्तविधबन्धका अपि अष्टविधबन्धका अपि त्वेको जगो द्वयानामपि

ममपगळीत बंधइ ? गोयमा ! सत्तविहबंधएवा अष्टविहबंधएवा छविहबंधएवा एगविहबंधएवा । णेरइ
एणं जंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं वेदेमाणे कइकम्मं बंधइ ? गोयमा ! सत्तविहबंधएवा अष्टविहबंधएवा
एवं जाव वेमाणिए । मणूसे जहा जीवे । जीवाणं जंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं वेदेमाणा कइकम्मपगळीत
बंधंति ? गोयमा ! सत्तेवि ताव होज्जा सत्तविहबंधगाय अष्टविहबंधगाय १ । अहवा सत्तविहबंधगाय
अष्टविहबंधगाय छविहबंधगाय २ । अहवा सत्तविहबंधगाय अष्टविहबंधगाय छविहबंधगाय ३ । अहवा

सप्तविधबंधकोवाष्टविधबंधकोवा षड्विधबंधकोवा एकविधबंधको वा । नैरयिको जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म वेदयन्कृतिकर्मप्रकृती बंधाति ?
गीतम । सप्तविधबंधको वाष्टविधबंधकोवा [एवं यावद्वैमानिकः । मनुष्यो यथा जीतः । जीवा जदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म वेदयन्तः कति
कर्मप्रकृती बंधन्ति ? गीतम ! सर्वेपि तावद्भवयुः सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च १ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंध
काश्च २ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्च ३ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च ४ । अथवा सप्त

नोपरे कट्ठिवी । जीवाण नाणावरणिज्जं कम्मं वेदेमाणा कइकम्मपयडोओ बंधति । जीव हेमगवन् ज्ञानावमणो कर्म वेदतोयको केतलो कर्मप्रकृति वा
धै । गोयमा सत्तेवि तावहोज्जा । हेगोवम सधलो बाधै बहुवचने । सत्तविह बंधगाय अष्टविह अहवा सत्तविह अष्टविह छविह बंधगेय । ७ विध बन्धक
८ विध बहुवचने अथवा ७ विध ८ वि ६ विध बन्धक । अहवा सत्तविह अष्टविह एगविह अहवा सत्तविह अष्टविह छविह एगविह बंधं । अथवा ७ वि
ध अष्टविह बंधं । अथवा ७ विध ८ विध १ विध एकवचने अथवा ७ विध ८ विध ६ विध १ विध अथवा ७ विध ८ विध । एगविह बंधगाय अहवा सत्त

सदैव बहुत्वेन लज्यमानत्वात्, ततः षड्विधबन्धकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनाभ्यां द्वौ जंगौ एवमेव द्वौ जंगावेकविधबन्धकप्रक्षेपेपि उजयोरपि युगपत् प्रक्षेपे पूर्वव चत्वार इति संख्यया नव, नैरयिकादिषु तु पदेष्वेकैन्द्रियमनुष्यवर्जेषु बहुवचनचिन्तायां जङ्गत्रिकं अष्टविधबन्धकानां कादाचि तक्तया एकत्वादिना ज्ञातयता च लज्यमानत्वात्, एकैन्द्रियेषु त्वजगत् सप्तविधबन्धकाष्टविधबन्धका अपीति उजयेषामपि सदा बहुत्वेन प्राप्य

सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय एगविहबन्धगेय ४ । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय एगविहबन्धगाय ५ । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय छविहबन्धगेय एगविहबन्धगेय ६ । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय छविहबन्धगेय एगविहबन्धगाय ७ । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय छविहबन्धगाय एगविहबन्धगेय ८ । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय छविहबन्धगाय एवं एते नव जंगा । अवसेसाणं एगिंदियमणुस्सवज्जाणं तियजंगो जाव वेमाणियाणं एगिंदियाणं सप्तविहबन्ध

विधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च ५ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च ६ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकाश्चैकविधबन्धकाश्च ७ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च षड्विधबन्धकाश्चैवमेते नव जङ्गा अवजोषानामेकेन्द्रियमनुष्यवर्जानां त्रिकजङ्गो यावहेमानिकानां । एकैन्द्रियाः सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च । मनुष्याणां पृच्छा, गीतम । सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबन्धकाः । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्च । अथवा सप्तविध

विह अष्टविह छविह वं० । १ विध अथवा ७ वि० ८ वि० १ वि० बन्धक बहुवचने अथवा ७ वि० ८ वि० ६ विध । एगविह वन्धगाय अहवा सप्तविह अष्टविह छविह एगविह एव एते णवभगा । अथवा ७ वि० ८ वि० ६ वि० १ वि० इम ए ८ भगा । अवसेसाणं एगिंदियमणुस्सवज्जाणं तियभगो जाव वेमाणियाणं । इम थाकता एकैन्द्रिय मनुष्यवर्जाने ३ भागा कहिवा जांखी वेमानिक । एगिंदिया सप्तवि० वन्धगाय अष्टवि० अहवा सप्तवि० छविह

माणत्वात्, मनुष्येषु तु सप्तविंशतिजङ्गाः षष्टिविधबन्धकषट्पद्विधबन्धकैकविधबन्धकानां कदोचित्कतया एकत्वादिना ज्ञातयतां च लज्यमानत्वात्, तत्रामीषामजावं सप्तविधबन्धका इत्येको भंगः, ततोष्टविधबन्धकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनान्यां द्वौ १ षट्पद्विधबन्धकप्रक्षेपे इति सप्त ततो ष्टवि

गाय अष्टविहबन्धगाय । मणुस्साणं पुच्छा, गीयमा ! सञ्ज्ञेवि ताव होजा सप्तविहबन्धगा अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगेय । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय । अहवा सप्तविहबन्धगाय छ्विहबन्धएय एवं छ्विहबन्धएणवि समं दो जंगा । एगविहबन्धएणवि समं दो जंगा । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धएय छ्विहबन्धएय चउजंगा । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धएय एगविहबन्धएय चउजंगो । अहवा सप्तविहबन्धगाय छ्विहबन्धएय एगविहबन्धएय चउजंगो । अहवा सप्तविहबन्धगाय अष्टविहबन्धएय

बन्धकाश्च षट्पद्विधबन्धकश्चैवं षट्पद्विधबन्धकेनापि सम द्वौ जङ्गौ । एकविधबन्धकेनापि समं द्वौ जंगौ । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकश्च षट्पद्विधबन्धकश्च चतुर्जंगः । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकश्चैकविधबन्धकश्च चतुर्जङ्गः । अथवा सप्तविधबन्धकाश्च षट्पद्विधबन्धकश्चैकविधबन्धकश्च चतुर्भंगः । अथवा सप्तविधबन्धकाश्चाष्टविधबन्धकाश्चैकविधबन्धकश्च जंगा अष्टौ । एवमेते सप्तविंशतिजङ्गाः । एव यथा ज्ञानावरणीयं

बन्धएणवि समं दोभंगौ । एकैद्विग्न बहुवचन सप्तविध बन्धक कहै ८ वि० ७ वि० ६ वि० इम ६ विध बन्धक साथे भाङ्गा कहिये । एगविह व० षविहस दोभंगा । एकविध बन्धक साथे बेभागा कहिये । सप्तविह अष्टविह चउविह व० चउभंगो । सातविध बन्धक ८ वि० ४ वि० चउभङ्गा । अहवा सप्तविह अष्टविह एगविह बन्धएय चउभंगो २ । अथवा बहुवचन ७ विध ८ विध एकविध एवं ४ भागा । अहवा सप्तविह बन्धगाय छ्विहबन्धएय एगविह बन्धगाय चउभंगो । अथवा बहुवचने ७ विध बन्धक ६ विध १ विध ए ४ भागा । अहवा सप्तविह व० अष्टविह व० छ्विह व० एगविह व० भगा अष्टविह एवं एते सत्ताबोस भागा एवं जहा याणावरणिज तहा दूरसणावरणिज्जं अंतराएववि भाणियव्वं । अथवा ७ विध बहुवचने ८ विध एक

कैकविधबंधकानां सदैव बहुत्वेन लज्यमानत्वात् ॥ बहुवचनात्मके इतरपदद्वयान्नावे एकः ततः षट्विधबंधकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनाभ्यां द्वौ एवमेव द्वावेकविधबंधकपदप्रक्षेपे चत्वार उज्जयपदप्रक्षेपे इति मनुष्यपदे सप्तविंशतिः, तत्रहि सप्तविधबंधका एकेन बहुत्वेन सदाऽवस्थिता इतरेषु त्रयोप्यष्टविधबन्धका अबधकाश्च कादाचित्का एकत्वादिना च प्राज्या स्ततस्तेषां सप्तावे सप्तविधबंधका अप्येकविधबंधका अपीत्येको जङ्गः, ततो षट्विधबन्धकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनाभ्यां द्वौ २ षड्विधबन्धकपदप्रक्षेपे द्वावेकविधबन्धकप्रक्षेपे इति षट्, तथा त्रयाणां पदानां त्रयो-

ताव होज्ज सत्तविहबंधगाय अठविहबंधगाय एगविहबंधगाय । अहवा सत्तविहबंधगाय अठविहबंधगाय एगविहबंधगाय छविहबंधगाय । अहवा सत्तविहबंधगाय अठविहबंधगाय एगविहबंधगाय छविहबंधगाय अबंधएणवि समं दो जंगानेयत्ता । अहवा सत्तविहबंधगाय अठविहबंधगाय एगविहबंधगाय छविहबंधगाय अबंधएणवि चउजंगो । एवं एते नव जंगा । एगिंदियाणं अजंगयं नारगादीणं तियजंगा जाव वेमाणि

अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबंधकेनापि समं द्वौ जंगौ ज्ञातव्यौ । अथवा सप्तविधबंधकाश्चाष्टविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च षड्विधबंधकाश्चाबधकश्च चतुर्जंगः । एवमेते नव जंगाः । एकेन्द्रियाणामजङ्गम् । नारकादीनां जंगत्रिकं यावद्वैमानिकानां नवरं मनुष्याणां पृच्छा, सर्वेपि तावद्भवेयुः सप्तविधबंधकाश्चैकविधबंधकाश्च । अथवा सप्त-

वांधे ७ विध ८ विध १ विध ६ विध । अहवा सत्तवि अठवि एगवि छविह अबंधएणवि समं दोभंगा भा० । अथवा बहुवचने ७ विध ८ विध १ विध ६ विध अबन्धकसाथै इमं दोयभांगा कहवा । अहवा सत्तविह बंधगाय अठविह एगवि छविह बंधगेय चउभंगो एवं एते नवभंगा । अथवा बहुवचने ७ विध ८ विध १ विध ६ विध अबन्धक हुवे इमं नवभंगा जाणिया । एगिंदियाणं अजंगयं नारगादियाणं तियभंगा जाव वेमाणियाणं एवरं मणुस्साणं पृच्छा । एकेन्द्रियने अमङ्गल नारकादिने ३ भांगा जांलगे वेमानिक, एविशेष मनुष्यतो प्रश्न । गोयमा, सर्वेवि-ताव होज्जा सत्तविह बंध० एगविह

द्विसंयोगा एकैकस्मिन् द्विसंयोगे एकवचनबहुवचनाभ्यां चत्वार इति द्विसंयोगे द्वादश, त्रिसंयोगे अष्टाविंतिः सर्वसंख्या सप्तविंतिः ।
 एव मायुर्नामगोत्रसूत्रायपि ज्ञातव्यानि, मोहवेदनीयं कर्म वेदयमानो जीवः सप्तविधबन्धको अष्टविधबन्धकः षट्त्रिंशद्विधबन्धको वा सूक्ष्मसम्परायाव
 स्थायामपि मोहनीयवेदनसम्भवात्, एव मनुष्यपदेपि यत्तत्त्वं । नारकादिषु तु पदेषु सप्तविधबन्धको अष्टविधबन्धको वं त्येवं वक्तव्य, सूक्ष्मसम्प
 रायत्वान्नायतः षट्त्रिंशद्विधबन्धकत्वसम्भवात् । बहुवचनचिन्तायां जीवपदे जंगत्रिकं तत्र सूक्ष्मसम्परायाः कादाचित्का इतरं च द्वे सदैव बहुवचनेन ल
 भ्यन्ते इति षट्त्रिंशद्विधबन्धकपदानाये सप्तविधबन्धको अष्टविधबन्धको अपीत्येको जग स्तः । षट्त्रिंशद्विधबन्धकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनाभ्यां द्वादशैती
 जगाविति नैरयिकादिषु स्तनितकुमारपर्यवसानेषु सप्तविधबन्धकाः सदा बहुवचनेनावस्थिता अष्टविधबन्धका स्तु कादाचित्का एकत्वादिना च ज्ञा

गणं नवरं मणूसाणं पुच्छा, सत्त्वेवि ताव होज्जा सप्तविहबन्धगाय एगविहबन्धगाय अहवा सत्तविहबन्धगा
 य एगविहबन्धगाय छविहबन्धगाय अष्टविहबन्धगाय अष्टबन्धगाय । एवं एते सत्तावीसं जंगा जाणियत्ता जहा
 किरियासु पाणाइवायविरयस्स । एवं जहा वेदणिज्जं तहा आउयं नामं गीयं च जाणियत्तं मोहणिज्जं

विधबन्धकाष्टैकविधबन्धकाय षट्त्रिंशद्विधबन्धकाष्टविधबन्धकाष्टबन्धका । एधमेते सप्तविंतिजंजा जणितव्या यथा क्रियासु प्राणातिपातविर
 तस्य । एवं यथा वेदनीयं तथाऽऽयुष्म नाम गोत्रञ्च जणितव्यम् । मोहनीयं वेदयन्त्या बंधोद्यानावरणीयं तथा जणितव्यम् ॥ इति श्री मनु

वधगाय अहवा सत्तविह बन्धगाय अष्टविह बन्धगाय एव एते सत्तावीसं भगा भाणियत्ता । जेगौतम सर्वनां बन्धक इवे बहुवचने ७ विध १ विध अथ
 वा ७ विध ६ विध ८ विध अष्टबन्धक पिण्डवे १ म ७ २७ भंगा कहिया । जहा किरियासु पाणातिपात विरयस्स एव जहा वेदणिज्जं तहा आउयं ना
 म गीयं च भाणियत्तं । जिम क्रियापदे कक्षा तिम प्राणातिपातविरतिने जाणियो १ म । जम वेदनीयने कक्षा तिम आयुधमं नामकर्म गीयकर्म सा
 ये कहियो । मोहणिज्जं वेदमाणे जहा बंध पाणावरणिज्जं तहा भाणि० । मोहनीकर्मने वेदतोयको जिम बन्ध ज्ञानावरणीने कक्षो तिम कहियो ॥

ज्या इति, अष्टविधबंधका इत्येको जंगः, ततो ऽष्टविधबंधकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनान्यां हाविति, पृथिव्यादिषु पंचस्वप्नजङ्गकं सप्तविधबंधका अपीति उज्जयेषामपि तेषु सदा बहुत्वेन लज्जमानत्वात् । द्वित्रिषुतुरिन्द्रियतिर्यग्पंचेन्द्रियेषु व्यन्तरज्योतिष्कवैभानिकेषु च नैरयिकवत् जंगत्रिकं, मनुष्येषु नव जङ्गाः तत्र सप्तविधबंधका इत्येको जङ्गः, ततो ऽष्टविधबंधकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनान्यां द्वौ २ षड्विधबंधकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनान्यां चत्वार उज्जयपदप्रक्षेपे इति तथाचाह-मोहणिजं वेदमाणे जहा बंधे नाणावरणिजं तहा जाणियव्व मिति ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचिताया० षड्विंशतितमं वेदबंधाख्यं पदं समाप्तम् ॥ २६ ॥ मस्मति सप्तविंशतितममारभ्यते-तन्नेदमादिसूत्रं-कडणं जंते । इत्यादि ॥ गतार्थं मस्मति किं कर्मवेदयमानः कतिकर्मप्रकृती वेदयते इत्युदयस्योदयेन सह संबधं चिन्तयति-जीवेणं जते ! नाणावरणिजं कम्मं वेदमाणे कडकम्मपयणीउ वेदइ इत्यादि ॥ तत्र सप्तविधबंधक उपशान्तमोहलोणमोही वा तयो मोहनीयोदयासज्जवात् शेषस्तु

वेदमाणे जहा बंधे । नाणावरणिजं तहा जाणियव्वं ॥ लब्धीसडमं वेदबंधपदं सम्मत्तं ॥ २६ ॥
कडणं जंते ! कम्मपयणीउ पस्सत्ताउ ? गोयमा ! अथ पयणीउ पस्सत्ताउ, तंजहा-नाणावरणिजं जाव
अंतराइयं । एवं णेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । जीवेणं जंते ! नाणावरणिजं कम्मं वेदमाणे कतिकम्मप

पाध्यायरामचंद्रगणेशिष्य ऋषि नानकचन्द्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे षड्विंशतितमं वेदबंधपदं समाप्तम् ॥ २६ ॥
कति प्रदन्त । कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः ? गोतम । अष्टौ प्रकृतयः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-ज्ञानावरणीय यावदन्तरायम् । एवं नैरयिकाणां यावद्वैभानिका

पशुवणाणं वस्मपयडीपयं सम्मत्तं ॥ इति प्रज्ञापना माहि कर्मप्रकृति २६ मो पुरोधयो ॥ २६ ॥ * *
कडणं भंते कम्म० प० । केतलीहेभगवन् कर्मप्रकृति कही । गोयमा अठ्कम्मपयडीओ तं० णाणा० जाव अंतराइयं एव णेरइयाणं जाव वेमाणियाणं । हेगो
वम ८ कही ते कहेछै । ज्ञानावरणी जालगे अन्तराय इम नारकीनो जालगे वैभानिक । जीवेणं जंते नाणावरणिजं कम्मं वेदमाणा कडकम्मपयडीओ वे

सूक्ष्मसम्पराधादि रष्टविधवेदक एवं मनुष्यपदेपि बाध्यं, नैरयिकादयः स्तु नियमा दष्टविधवेदकाः बहुवचनचिन्तायां जीवपदे मनुष्यपदे च प्रकृतिकः तत्र सर्वेपि तावद्ग वेयुः अष्टविधवेदका इत्येको प्रकृतः ततः सप्तविधवेदकस्यैकस्य जावे द्वितीयो बहूनां जावे तृतीयः शेषेषु तु नैरयिकादिषु पदेषु अप्रजंग मष्टविधवेदका इति, सप्तविधवेदकत्वस्य तत्रासम्भवात् । एवं दशानावरणीयान्तरायसूत्रे ऽपि वक्तव्ये, वेदनीयसूत्रे जीवपदे मनुष्यपदे च प्रत्येकमष्टविधवेदको वा सप्तविधवेदको वा चतुर्विधवेदकोवेति वक्तव्यं शेषेषु तु नैरयिकादिषु अष्टविधवेदकइत्येतेषां मुपशान्तमोह

गङ्गीं वेदेइ ? गोयमा ! सप्तविहवेयएवा अष्टविहवेयएवा । एवं मणुस्सेणवि अत्रसेसा एगत्तेणवि पुहत्तेणवि नियमा अष्टकम्मपगङ्गीं वेदेइ जाव वेमाणिया । जीवाणं जंते ! नाणावरणिज्जां कम्मं वेदेमाणे कइ कम्मपयङ्गीं वेदेति ? गोयमा ! सत्तेवि ताव होज्ज अष्टविहवेदगा अहवा अष्टविहवेदगाय सप्तविहवेदए य अहवा अष्टविहवेदगाय सप्तविहवेदगाय । एवं मणुस्सावि । दरिसणावरणिज्जां अंतराइयं च एवं

नाम् । जीवी ज्ञदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म वेदयन्कृतिकर्मप्रकृतीर्वेदयते ? गौतम । सप्तविधवेदको वाष्टविधवेदकोवा । एवं मनुष्योपि । अथ शेषा एकत्वेनापि पृथक्त्वेनापि नियमादष्टौ कर्मप्रकृतीर्वेदयते यावद्वैमानिकाः । जीवा ज्ञदन्त । ज्ञानावरणीयं कर्म वेदयन्तः कति कर्मप्रकृती-

दे३ । जीव हेभगवन् ज्ञानावरणी कर्मवेदतोयको केतलौकर्मप्रकृति बाधै । गीयमा सत्तविह वेदेएवा एवं मणुस्त्रेवि अविसेसा एगत्तपुहत्तेणवि णियमा अह
कस्मपयडोओ वेदे जाव वेमाणियाण । हेगौतम ७ विध इम मनुष्यने पिण जाणवी श्रेष थाकताने एकवचने निखय ८ कर्मप्रकृतिने वेदै जालगे वैमा
निक । जीवाणं भते णाणावरणिज्जं कस्म वेदमाणा कइकस्मपयडोओ । जीव हेभगवन् ज्ञानावरणीकर्म वेदतोयको केतलौ कर्मप्रकृति वेदै । गीयमा स
त्रेवि ताव होज्जा । हेगौतम सधले वेदे । अहविह वेदेएवा अहवा अहविहवेदगाय सत्तविहवेदेएवा अहवा अहविहवेदगाय सत्तवि० एवं मणुस्त्रावि
दरिसणावरणिज्जं अंतराइयं एवचेव भा० । आठविध वेदकस्मा अथवा बहुवचने ८ विध वेदकहुवे ७ विध अथवा ८ विध वेदक हुवे इम मनुष्यने पिण

॥ त्वाद्यवस्थासम्भवात्, तत्रैव वेदनीयसूत्रे बहुवचनचित्तायां जीवपदे मनुष्यपदे च प्रत्येकं जङ्गादिकं तत्राष्टविधवेदकां धेत्येको जङ्गः, एषः सर्वथा सप्तविधवेदकानामजावं ततः सप्तविधवेदकपदप्रक्षेपे एकवचनबहुवचनाभ्यां द्वौ जङ्गाविति, शेषेषु तु नैरयिकादिषु स्थानेष्वजङ्गकं, अष्टविधवेदका इति । एवमायुर्नामगोत्रसूत्राण्यपि जावनीयानि मोहनीयकर्मवेदयमानो नियमादष्टविधवेदक इति, जीयादिषु पञ्चविंशती पदेष्वेकवचनचित्तायां बहुवचनचित्तायां च सर्वत्राप्यजङ्गकं । अष्टौ कर्मप्रकृती वेदयन्ते वेदयन्ते वा ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां वेदवेदाख्यं सप्तविंशति

चेव जाणियहं । वेदणिज्जाउयनामगोसाहं वेदेमाणे कडकम्मपगळीत्त वेदेइ ? गोयमा ! जहा बंधगा वेदगस्स वेयणिज्जां तहा जाणियहाणि । जीवणं जते ! मोहणिज्जां कम्मं वेदेमाणा कडकम्मपगळीत्त वेदेइ ? गोयमा ! नियमा अथ कम्मपगळीत्त वेदेइ । एवं णेरइए जाव वेमाणिए । एवं पुहत्तेणवि ॥ इति पन्न

वेदयन्ते ? गौतम । सर्वेपि तावद्भवेयुरष्टविधवेदकाः । अथवा अष्टविधवेदका वा सप्तविधवेदकश्च । अथवा अष्टविधवेदकाश्च सप्तविधवेदकाश्च । एवं मनुष्या अपि । दर्शनावरणायमन्तरायञ्चैवंचैव ज्ञातव्यम् । वेदनीयायुर्नामगोत्राणि वेदयन् कति कर्मप्रकृती वेदयन्ते ? गौतम । यथा बन्धका वेदकस्य वेदनीयं तथा ज्ञातव्यानि । जीवो जदन्त । मोहनीय कर्म वेदयन्कति कर्मप्रकृती वेदयन्ते ? गौतम । नियमादष्टौ कर्मप्रकृती वेदयन्ते, एवं नैरयिको यावदुत्तमानिकः । एवं पृथक्तेनापि ॥ इति श्री मनुपाध्याय रामचद्रगणेशि शिष्य नानकसहविरचिते प्रज्ञापनानु

दर्शनावरणौने इम अन्तरायने इम सर्वने । वेयणिज्जाउयनामगयाइ वेदेमाणे कडकम्मपगळीत्त वेदेइ । वेदनी आउखो नाम गोच वेदतोयको केतली कर्मप्रकृति वेदे । गोयमा जहा बंध वेदगस्स वेयणिज्जां तहा भा० । हेगौतम जिम वेदकने बन्धकने तिम वेदनीनापरे कडयो । जीवणं भत मोहणिज्जां कम्म वेदेमाणे कडकम्मपगळीत्त वेदेइ । जावन हेभगवन् मोहनीकर्म वेदतथके केतली कर्मप्रकृति वेदे । गोयमा नियमा अष्टकम्मपगळीत्त वेदेइ एवं णेरइए जाव वेमाणिए एवं पुहत्तेणवि । हेगौतम जिमे ८ कर्मप्रकृति वेदे ६म नारकीने जांगी वैसानिकने ६म पृथक्का कहिचो ८ पृथक्के नरकादि

तमं पदं समाप्तम् ॥

२७

॥ तदेवमुक्तं वेदवेदाङ्गं सप्तविंशतितमं पदं सम्प्रत्यष्टाविंशतितममारच्यते-तस्या वायनजिह्व
स्वस्थ इहानन्तरपदे नारकादिगतिसमापन्नानां कर्मवेदनापरिणाम उक्तः, इहत्याहारपरिणामइति तत्रचेमे सङ्ग्रहणियाथे-सचित्ताहारविहृत्या
दि ॥ प्रथमोधिकारः सचित्तपदोपलक्षितः सचैवं-नेरइयाणं जते । किं सचित्ताहारा अचित्ताहारा इत्यादि ॥ द्वितीय आहारार्थेन इति १ ।
तृतीयः ॥ केवइयत्ति ॥ कियता कालेन आहारार्थः समुत्पद्यते इत्यादिरूपः ३ । चतुर्थः किमाहारमाहारयन्तीति पदोपलक्षितः ४ । पञ्चमः सर्वत
इति पदोपलक्षितः सचैवं-नेरइयाणं सव्वतो परिणामंतीत्यादि ५ । ऐव शब्दः समुच्चये ॥ कइजागति ॥ गृहीतानां पुद्गलानां कतिजागमाहारय
न्तीत्येवमादिषष्ठोधिकारः ६ । तथा ॥ सव्व ॥ इति यान् पुद्गलान् आहारसया गृह्णाति तान् किं सर्वान् अपरिशेषात् आहारयते सत सर्वान् इत्ये

वणाए जगवईए वेयवेदपदं सम्मत्तं ॥

२७

॥ सचित्ताहारणीकेवतिकिंवा विसव्वतोचेव

कतिजागं सव्वेखलु परिणामेचेवबोधव्वे ॥ १ ॥ एगिंदियसरीरादि लोमाहारेतहेवमणजखी एतेसिंतुपदाणं

वादे वेदवेदपदं समाप्तम् ॥

२७

॥ सचित्ताहारार्थे-केवतिकिंवापिसर्वतत्रचेव । कतिजागंसर्वेखलु परिणामचेवबोद्ध
व्यम् ॥ १ ॥ एकैन्द्रियशरीरादि लोमाहारस्तथैवमनोज्ञी एतेषान्तु पदानां विभावना जवति कर्तव्या ॥ २ ॥ नैरयिका जदन्त । किं सचित्ताहा
रा अचित्ताहारा मिश्राहाराः ? गौतम । नो सचित्ताहारा मिश्राहारा नैव मिश्राहाराः । एवमसुरकुमादा यावद्वैमानिकाः । श्रीदारिकशरीरा

गति समापन्न कर्मवेदजीनो परिणाम कश्चो ॥ पञ्चवणाए वेयपट सम्मत्त ॥ इति प्रज्ञापना वेदपद समाप्तयथो ॥ २७ ॥ * *

द्विषे आहारनो परिणाम कइछे । सचित्ताहारणी कवइ कवावमवअचे । कइभागसव्वेखलु परिणामेचेवबोधव्वे ॥ १ ॥ एगिंदियसरीरादि लोमाहारा
तहेवमणिभखो । एतेसिंतुपदाणं विभावणाहोःकायववा ॥ २ ॥ सचित्ता चित्तहार प्रथमअधिकार १ आहारनो इच्छारूप बीजो २ केतलाकालथो
आहारकरे ३ स्यू आहारकरे ४ सर्वने उपपदलक्षित ५ निचै ग्रन्था पुद्गल केतलेभागे, आहारे ६ सर्व आहारयथो अपरि शेषाहारे ७ परिणाम कइवो

श्रीदारिकशरीरिणः पुनरीदारिकशरीरपरिपोषयोग्यान् पुद्गला नाहारयन्ति तेव पृथिवीकायिकादिपरिणामपरिणता इति सचित्ताहारा मिश्रा
हारा अपि घटते तथाचाह-उरालिपसरीरी जीव मणूसा इत्यादि ॥ श्रीदारिकशरीरिणः पृथिवीकायिकस्य आरज्य याव न्ननुणाः यिंभुक्तं प्रदाते
पृथिव्यप्तेजीवसुवनस्पतिरूपा एकेन्द्रिया द्वित्रिवतुःपंचेन्द्रिया मनुष्याश्च एते प्रत्येक सचित्ताहारा अपि आचित्ताहारा अपि मिश्राहारा अपि
वक्ष्यन्ता उक्तः प्रथमोधिकारः । सम्प्रति द्वितीया नष्टपर्यंतान् सप्ताधिकारान् चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण युगपदभिधिरुः प्रथमतो नैरयिकाणा म
जिदधाति-नेरइयाणमित्यादि ॥ नैरयिका शमितिवाक्यालङ्कारे प्रदत्त । आहारार्थिनो नैरयिका इति । यदि आहारार्थिनस्ततो भगवानाह-
हतत्वादि ॥ हंतेत्यनुमतौ अनुमतमेतत् गौतम । आहारार्थिनो नैरयिका इति यदि आहारार्थिनस्ततो प्रदत्त । नैरयिका शमितिपूर्ववत् ॥
केवइकालस्सत्ति ॥ प्राकृतत्वात् तृतीयार्थं पष्टी । कियता कालेन आहारार्थं आहारलक्षण प्रयोजनं आहारानिलाप इति याव त्समुत्पद्यते-जगवा

मणूसा सचित्ताहारावि अचित्ताहारावि मीसाहारावि । णेरइयाणं जते ! आहारणी ? हता आहारणी ।
णेरइयाणं जते ! केवइकालस्स आहारणे समुप्पज्जइ ? गोयमा ! णेरइयाणं दुविहे आहारे पक्खत्ते तं—
आजोगनिवृत्तिएय अणान्जोगनिवृत्तिएय । तत्थणं जेसे अणान्जोगनिवृत्तिए सेणं अणुसमयं अविरहिण

नैरयिकाणा प्रदत्त । कियता कालेनाहारार्थः समुत्पद्यते ? गौतम । नैरयिकाणा द्विविध आहारः प्रक्षप्रस्तद्यथा-आजोगनिर्वर्तितश्चानाजो
गनिर्वर्तितश्च । तत्र योऽनाजोगनिर्वर्तितः सोनुसमयमविरहित आहारार्थः समुत्पद्यते । तत्र य आजोगनिर्वर्तितः सो संख्येयसामयिकोत्त

री जाव मणूसा सचित्ताहारावि मीसाहारावि । श्रीदारिकशरीर जासगे मनुष्यने सचित्ताहार हवे अचित्ताहार हवे मिश्राहार पिण हुवे । णेरइया
ण भते आहारणी । नारकी हेभगवन् आहारनो अर्थ हुवे । हंता गोयमा आहारणी । हागौतम आहारनो अर्थ हुवे । णेरइयाणं भंते केवइकालं आ
हारणे समुप्पज्जइ । नारकीने हेभगवन् केतलोक्काल आहारनो अर्थ जपत्ते । गोयमा णेरइयाणं दुविहे आहारे पं० । हेगौतम नारकीने दांयभेद आ

यमुपलक्षितः सप्तमोधिकारः ५ । तथा अष्टमोधिकारः परिणामं ॥ परिणामरूपो बोद्धव्यः सचेवं-नेरइयाणं जंतं । जे. पोगले आहारताए गि-
 यंति तेणं तसिं पुगल्ल कीसताए भुज्जो २ परिणामतीत्यादि रूपः ७ । नवमोऽर्थाधिकारः एकेन्द्रियादीनि शरीराणि सचेवं-नेरइयाणं जंतं ।
 किं एगिदिगसरीराहं आहारंति जाव पचिंदियसरीराहं आहारति इत्यादि ८ । दशमोधिकारो लोमाहारो लोमाहारपक्षव्यतारूपः १० । एका-
 दशो मनोज्ञव्यतारूपः ११ । एगसंतु इत्यादि ॥ एतेषां सामान्यतो ऽनन्तरमुद्दिष्टानां पदानां मर्थाधिकाराणां विज्ञावना विस्तारतः प्रका-
 शना नाम प्रयति कर्त्तव्या, सूत्रकारवचनसेतुं प्रतिज्ञातमेव निर्वर्त्तयितुकामो यथोद्देशं निर्देश इति ज्ञायात् प्रथमाधिकारं विज्ञावयति-नेरइ-
 याणं जंतं । इत्यादि ॥ नैरयिका जटन्त । किं सचित्ताहारा सचित्तमाहारयंतीति सचित्ताहाराः, एव सचित्ताहारा मिश्राहारा इत्यादि ज्ञाव-
 नीयं जगवानाह-गोयमेत्यादि ॥ इह वैकियशरीरिणो वैकियशरीरपरिपोषयोग्यान् पुद्गला नाहारयति तेषांचित्ता एव सम्भवन्ति न जीवपरिगृ-
 हीता इत्यचित्ताहारा नापि मिश्राहाराः, एव असुरकुमारादयः स्तनितकुमारपर्यवसाना प्रवनपतयो व्यनरज्योत्तिका वैमानिकाश्च वेदितव्याः ।

विज्ञावणाहोडकायस्त्रा ॥ २ ॥ नेरइयाणं जंतं ! किं सचित्ताहारा अचित्ताहारा मीसाहारा ? गोयमा !
नो सचित्ताहारा अचित्ताहारा नो मीसाहारा एवं असुरकुमारा जाव वेमाणिया । उरालियसरीरा जाव

यावन्मनुष्याः सचित्ताहारा अपि अचित्ताहारा अपि मिश्राहारा अपि । नैरयिका जटन्त । आहारार्थिनः ? एतत्त गोतम ! आहारार्थिनः ।

८ पञ्चम कित्ताएव भुज्जो २ परिणमर । एकेन्द्रिय शरीरादि ८ लोमाहार वलव्यतारूप १० मनोभवि वलव्यतारूप ११ पदानाविभावना विस्तार-
 टीवेकरी प्रकाशनाम भवनिकर्त्तव्या तिहां पचिन्ता प्राधकारो ७ सू । नेरइयाणं जंतं किं सचित्ताहारा अचित्ताहारा मीसाहारा । नारको हे
 भगवन् एं सचित्ताहार करे एं सचित्ताहार करे किममिश्राहार करे । गोयमा नो सचित्ताहारा अचित्ताहारा नो मीसाहारा । हेगोतम नहो
 सचित्ताहार वैकिययोग्य अचित्ताहार पुवे नही मिश्राहार । एवं असुरकुमारा जाव वेमाणिया । इम असुरकुमार जालगे वेमानिक । ओरालियसरी

नाह-गोयमेत्यादि ॥ नैरयिकाणां द्विविधो द्विप्रकार आहार स्तत्रया-आजोगनिर्वर्तित आहारयासीतीच्छापूर्वं निर्मापित इति यावत्' तद्विपरी-
तो ऽनाजोगनिर्वर्तितः, आहारयासीतिविशिष्टेच्छामन्तरेण यो निष्पाद्यते प्रावृत्काले प्रचुरतरसूत्राद्यज्जिव्यङ्गशीतपुद्गलाद्याहारवत् सोऽनाजोगनि-
र्वर्तित इतिजावः ॥ तत्पणमित्यादि ॥ तत्राजोगानाजोगनिर्वर्तितयो मध्ये योवनाजोगनिर्वर्तित आहारः ॥ सेणमिति ॥ पूर्ववत्, अनुसमय प्र-
तिसमयं २ समयं १ इत्यर्थः ' इत्यदीर्घकालोपजोगस्या हारस्यैकवारमपि ग्रहणीतावतं काल मनुसमयं जवति तत आनवपर्यंतम् सातत्यग्रहणप्र-
तिपादनार्थमाह-अविरहित आहारार्थः समुत्पद्यते अथवा सततप्रवृत्त आहारार्थपांतराले वृक्कस्खलितन्यायेन कथंचित् विरह जावे पि लोके
तदगणनया अनुसमयमिति व्यवहारः प्रवर्तते ततो ऽपान्तराले विरहानावप्रतिपादनार्थं मित्युक्तं-अनुसमयविरहितो ऽनाजोगनिर्वर्तित आहा-
रार्थः समुत्पद्यमान जुज आहारादिना प्रकारेणावसेयः ॥ तत्पणमित्यादि ॥ तत्राजोगानाजोगनिर्वर्तितयो मध्ये योसा वनाजोगनिर्वर्तित आहारा-
र्थः सो ऽसख्येयसामयिको ऽसंख्येयैः समयै निर्वर्तितम् यथा सख्येयसमयनिर्वर्तितं तत् जघन्यपदे प्यन्तर्मुहूर्तिकं जवति नहीन मत आन्तर्मुहूर्ति-
क आहारार्थः समुत्पद्यते, किमुक्तं जवति अन्तर्मुहूर्तकाल याव त्प्रवर्तते न परतो नैरयिकाणां हि यो सा वाहारयासीत्यज्जिलाव स परिगृ-

आहारठे समुप्पज्जइ । तत्पणं जेसे आजोगनिवृत्तिए सेणं असंखेज्जसमइए अंतोमुज्जतिए आहारठे समु-
प्पज्जइ । णेरइयाणं जंते ! किमाहारमाहारंति ? गोयमा ! दह्नुं अणंतपदेसियाइं खेत्तुं असंखेज्जपदे

मुहूर्त आहारार्थः समुत्पद्यते । नैरयिका जदन्त । किमाहारमाहारयन्ति ? गौतम । द्रव्यतो नन्तप्रदेशिकानि, क्षेत्रतो सख्येयप्रदेशावगाढानि

हार कही ते कहेकै—आभोगनिवृत्तिए अणभोगनिवृत्तिए । आभोग इच्छापूर्वक नीपजावी चिन्तवीने लेवै आभोग शीतकाले शीतपुद्गलादि आहा-
रनीपरे । तत्पणं जेसे अणभोगनिवृत्तिए सेणं अनुसमय अविरहितं आहारठे समुप्पज्जइ । तिहां जे अनाभोगनिवर्तितकै ते समयनी आन्तराथो आ-
हारनी अर्थउभजे । तत्पणं जेसे आभोगनिवृत्तिए सेणं असंखिज्जसमइए अंतोमुहूर्तिए आहारठे समुप्पज्जइ । तिहां जे चिन्तवीने आहारखे ते असं-

हीताहारद्रव्यपरिणामेन यज्जनित मतिर्तीव्रतरदुःखतद्भावा दन्तर्मुहूर्तौ निर्वर्तते तत आन्तर्मुहूर्तौ नैरयिकाया माहारार्थः ॥ नैरयिकायामित्यादि ॥ नैरयिका यामिति पूर्ववत्, किं स्वरूप माहारयति जगवान् द्रव्यादिभेदतः समाहारयतीति निरूपयितुं काम आह-गोयमेत्यादि ॥ गीतम् । द्रव्यतो द्रव्यस्वरूपपर्यालोचनायां अनन्तप्रादेशिकानि द्रव्याणि अन्यथा ग्रहणासंभवात् नहि संख्यातप्रदेशात्मका असंख्यातप्रदेशात्मका वा स्कन्धा जीवस्य ग्रहणयोग्या जयन्ति, क्षेत्रतो ऽसंख्येयप्रदेशावगाढानि कालतो न्यतरस्थितिकानि जघन्यस्थितिकानि मध्यमस्थितिकानि उत्कृष्टस्थितिकानि चेति ज्ञावार्थः, स्थितिरिति आहारयोग्यस्कन्धपरिणामत्वेना वस्थान भवसेयं ज्ञायती वर्णमन्ति गन्धवन्ति रसवन्ति स्पर्शवन्ति च प्रत्येक रसायनैकैकवर्णगन्धरसद्विस्पर्शजावात् । जाव ज्ञावत् वन्तमन्ताइ इत्यादि ॥ प्रज्ञसूत्रं सुगमं जगवानाह-गोयमा । छागमग्नं पशुमेत्यादि ॥ तित्ति विज्ञेया अस्मिन्निति स्थानं, सामान्य मेकवर्णद्विवर्णत्रिवर्णमित्यादिरूपं तस्य मार्गं भगवत्पुत्रं तत्प्रतीत्य सामान्यवित्तमाश्रित्येति ज्ञावार्थः, सुकवर्णान्यपि द्विवर्णान्यपीत्यादि सुगमं नवर तेषा अनन्तप्रादेशिकानां स्कन्धाना मेकवर्णत्वं द्विवर्णत्वं मित्यादिष्ववहारनयमतापेक्षया निश्चयनयम्

सोपादाइं कालं अन्तरकालठितियावि । ज्ञावतो वन्तमन्ताइं गन्धमन्ताइं रसमन्ताइं फासमन्ताइं । जाइं ज्ञावत् वन्तमन्ताइं आहारंति ताइं किं एगवन्ताइं आहारंति ज्ञाव किं पञ्चवन्ताइं आहारंति ? गोयमा !

कालतो न्यतरकालस्थितिकानि ज्ञावतो वर्णमन्ति गन्धवन्ति रसवन्ति स्पर्शवन्ति । यानि ज्ञावतो वर्णमन्ति आहारयन्ति तानि किमेकवर्णवन्ति आहारयन्ति यावत्किं पञ्चवर्णानि आहारयन्ति ? गीतम् । स्थानमार्गं प्रतीत्येकवर्णान्यपि आहारयन्ति यावत्पञ्चवर्णान्यप्याहारयन्ति स्थातसमये अन्तर्मुहूर्त ए आहारनी भयं ऊपजे । नैरयिकाय मन्ते किमाहारं आहारेति । नारको हेमगवन् ह्य आहार करे । गोयमा द्रव्यो अर्णत प्रदेशया खेत्यो असंख्येयपसोपादाइं कालो अणयरकालद्विरयाइं भावो वन्तमन्ताइं गन्धमन्ताइं रसमन्ताइं फासमन्ताइं । हेगोतम द्रव्यो अनन्तप्रदेशो द्रव्ये आहारे क्षेत्रो असंख्यातप्रदेशावगाढ आहारे कालो अनेरीस्थितिना जघन्य मध्यम उत्कृष्टस्थितिना भावो वर्णमन्त गन्ध

क्षया त्वनन्तप्रादेशकस्केधो यानपि पंचवर्णैरेव प्रतिपत्तव्यः ॥ विहाणमगगणं पटुञ्चैत्यादि ॥ विव्यक्तं मितद्रव्यवच्छिन्नं धानं पोषणं स्वरूपस्य यत्तद्वि
धानं विशेषः कृष्णो नील इत्यादिविशेष इति याव तस्य मार्गणं तत्प्रतीत्य त्पक्का खवर्णान्य प्याहारयतीत्यादि सुगम नवर सेतदपि व्यवहारतः
प्रतिपत्तव्यं, निश्चयतः पुन रवश्यं तानि पञ्चवर्णान्येव ॥ जाइं वन्नउं कालवन्नाइं पी त्यादि ॥ सुगमं, याव दनन्तगुणसुक्किलाइपि आहारति ॥ एवं

ठाणमगगणं पटुञ्च एगवन्नाइंपि आहारंति जाव पंचवन्नाइंपि आहारंति, विहाणमगगणं पटुञ्च कालव
न्नाइंपि आहारति जाव सुक्किलाइंपि आहारति । जाइं वन्नउं कालवन्नाइं आहारंति ताइं किं एगगुण
कालाइं आहारंति जाव दसगुणकालाइं आहारंति संखिज्जाअसंखिज्जाअणंतगुणकालाइं आहारंति ? गो० !
एगगुणकालाइंपि आहारंति जाव अणंतगुणकालाइपि आहारति एवं जाव सुक्किलाइं । एवं गंधतोवि

विधानमार्गणं प्रतीत्य कालवर्णान्यपि आहारयन्ति यावच्छुक्कवर्णान्यप्याहारयन्ति । यानि वर्णतः कालवर्णान्याहारयन्ति तानि किमेकगुणका
लानि आहारयन्ति यावद्दशगुणकालान्याहारयन्ति संख्येयासंख्येयानन्तगुणकालान्यपि आहारयन्ति ? गीतम । एकगुणकालान्यपि आहारय
न्ति यावदनन्तगुणकालान्यपि आहारयन्ति । एवं यावच्छुक्कान्यपि । एव गन्धतोपि । रसतोपि । यानि प्रावतः स्पर्शमन्ति नो तान्येकरूप

मन्त रसमन्त स्पर्शमन्त आहारै । जइ भावओ वणमताइं आहारेइ ताइ किं एगवणाइं आहारेइ । जे भावओ वर्णमन्त आहारै तोकिम एकवर्णं आ
हारै । जाव कि पंचवणाइं आहारेइ । जालगे ५ वर्णपणे आहारै । गोथमा ठाणमगगणं पटुञ्च एगवणाइ पि आहारेइ जाव पंचवणाइंपि आहारेइ ।
हेगीतम स्थाननौमार्गे रज्जाकै ते ठामाओ एकवर्णं आहारै जालगे ५ वर्णं पिण आहारै । विहाणमगगण पटुञ्च कालवणाइं आहारेइ जाव सुक्किलाइं
पि आहारेइ । विधानमार्गना पोषणात्वरूप कालावर्णने आहारै जालगे श्वेतवर्णने पिण आहारै । जाइं वसओ कालवणाइ आहारेइ ताइं किं एगगु
ण कालाइं आहारेइ । जे वर्णओ कालेवर्णं आहारै तो खूं एगगुण कालावर्णं आहारै । जाव दसगुणकालाइ जाव अणंतगुणकालाइ आहारै ।

રસતોવિ । જાઈ જાવળ ફાસમંતાઈ તાઈ નો એગફાસાઈ આહારંતિ નો દુફાસાઈ આહારંતિ નો તિફા
 રાઈ આહારંતિ ચઝફાસાઈંપિ આહારંતિ જાવ અઠફાસાઈંપિ આહારંતિ । વિહાળમમ્મળં પઠુચ્ચ કચ્કઠા
 ડંપિ આહારંતિ જાવ લુચ્કાઈંપિ આહારંતિ । જાઈ ફાસલ કચ્કઠાઈં આહારંતિ તાઈં કિં એગગુળકચ્કઠાઈં
 આહારંતિ જાવ અણંતગુળકચ્કઠાઈં આહારંતિ ? ગોયમા ! એગગુળકચ્કઠાઈંપિ આહારંતિ જાવ અણંતગુ

ર્શાણિ આહારયન્તિ નો દ્વિસ્પર્શાણિ આહારયન્તિ નો ત્રિસ્પર્શાણિ આહારયન્તિ ચતુઃસ્પર્શાણિ આહારયન્તિ યાવદ્દશસ્પર્શાણિ આહારયન્તિ । વિ
 ધાનમાર્ગણં પ્રતીત્ય કર્કશાન્યપ્યાહારયન્તિ યાવદ્દશસ્પર્શાણિ આહારયન્તિ । યાનિ સ્પર્શંતઃ કર્કશાન્યપ્યાહારયન્તિ તાનિકિસેકગુણકર્કશાનિ આહા
 રયન્તિ યાવદનન્તગુણકર્કશાન્યપ્યાહારયન્તિ ? ગોતમ । એકગુણકર્કશાન્યપ્યાહારયન્તિ યાવદનન્તગુણકર્કશાન્યપિ આહારયન્તિ । એવમસ્થી

જાલમે દયગુણ કાલાવર્ણને આહારે યાવત્ અનન્તગુણ કાલાવર્ણને આહારે । ગોયમા એગગુણકાલાઈ પિ આહારે જાવ અણંતગુણકાલાઈ પિ આહારે
 એવં જાવ સુલ્લિજાઈ એવ ગંધઓવિ રસઓવિ માં । જેગોતમ એકગુણ કાલને આહારે જાલમે અનન્તગુણ કાલને પિ આહારે ૧મ ધવલાવર્ણને પિ
 ણ કહિવો ૨મ ગંધથી રસથી કહિવો । જાઈ માવઓ ફાસમતાઈં આહારે તાઈં કિં એગફાસાઈ આહારે જાવ અઠફાસાઈં । જો માવથી ફરસમન્ત
 આહારે તો સૂ એક સ્પર્શને આહારે કિં યાવત્ ૮ સ્પર્શને આહારે । ગોયમા કુળમમ્મળં પઠુચ્ચ મો એગફાસાઈ આં નો દુફાસાઈ આહારે નો તિફાસા
 ડં આહારે ચઝફાસાઈં આં જાવ અઠફાસાઈ પિ માં । જેગોતમ સ્થાનનો માર્ગણયે રહ્યાથકા એક સ્પર્શ તે ન આહારે શેષ સ્પર્શ તે પિ આહારે
 ૨ સ્પર્શ તે ન આહારે ૪ સ્પર્શ તે આહારે યાવત્ ૮ સ્પર્શ તે પિ આહારે । વિહાળમમ્મળં પઠુચ્ચ કચ્કઠાઈંપિ આં જાવ લુચ્કાઈંપિ આં । વિધાનમાર્ગના
 પોષણસ્વરૂપ કર્કશસ્પર્શને આહારે જાલમે રુચ્ચસ્પર્શને આહારે । જઈ ફાસલ કચ્કઠાઈં આહારે તાઈં કિં એગગુણ કચ્કઠાઈં આં જાવ અણંતગુણ ક
 ચ્કઠાઈં આં । જો સ્પર્શથી કર્કશસ્પર્શને આહારે તો સૂ એકગુણ આહારે કિં જાલમે અનન્તગુણ કર્કશને આહારે । ગોયમા એગગુણ કચ્કઠાઈંપિ આં ।

गंधरसस्पर्शविषयाणिसूत्राण्यपि ज्ञावनीयानि ॥ जाइं जंते । अनन्तगुणलुक्काइं इत्यादि ॥ यानि जदन्त । अनन्तगुणरूपाणि उपलक्षणमेतत् एवं गुणकालादीन्यप्याहारयंतीति तानि च जदन्त । किं स्पृष्टान्यात्मप्रदेशस्पर्शविषयाण्याहारयन्ति उतास्पृष्टानि ? जगवानाहस्पृष्टानि नो अस्पृष्टानि ॥ जहा ज्ञासुद्देशेण जाव नियमा छदिसिति ॥ अत ऊर्ध्वं यथा ज्ञापोद्देशके प्राक् सूत्रमजिहितं तथात्रापि द्रष्टव्यं तत्र तावत् याव न्नियमा छदिसिति पदं तच्चैवं-जाइं पुठाइं आहारंति ताइं जंते । किं लुगाढाइं आहारंति ? गोयमा । लुगाढाइं आहारति नो अणोगाढाइं आहारति । जाइं जंते । लुगाढाइ आहारंति ताइं किं अणतरोगाढाइं आहारंति परंपरोगाढाइं आहारंति गो० । अण० गाढाइं आहा० नो परंपरोगाढाइं आहारति ।

णकक्काइंपि आहारंति । एवं अष्ठविहफासा ज्ञाणियहा जाव अणंतगुणलुक्काइंपि आहारंति । जाइं जंते ! अणंतगुणलुक्काइं आहारति ताइं किं पुठाइं आहारंति अपुठाइं ? गोयमा ! पुठाइं आहारंति नो अपुठाइं आहारंति जहा ज्ञासुद्देशेण जाव नियमा छदिसिं आहारंति । लसन्नं कारणं पडुच्च वन्नत्तं

स्पर्शा ज्ञाणितव्या यावदनन्तगुणरूपाण्याहारयन्ति । यानि जदन्त । अनन्तगुणरूपाण्याहारयन्ति तानि किं स्पृष्टान्याहारयन्ति अस्पृष्टानि ? गौतम । स्पृष्टान्याहारयन्ति नोऽस्पृष्टान्याहारयन्ति यथा ज्ञापोद्देशके यावन्नियमात्पद्विदिकमाहारयन्ति । बाहुल्यकारणं प्रतीत्य वर्गं

हेगौतम एकगुण कर्कशने आहारे । जाव अणतगुणकक्काइंपि आ० एवं अठ्वि फासा भा० जाव अणंतगुण लुक्काइंपि आ० । जालमे अनन्तगुण कर्कशने आहारे इमं च स्य्यं जालमे अनन्तगुण रुक्कस्पर्शने आहारे । जाइं भते अणतगुणलुक्काइ आ० ताइं किं पुठाइं आ० अपुठाइं आहारेइ । जो हेमगवन् अनन्तगुण रुक्कने आहारे तो स्यू जीवप्रदेशने फरस्या आहारे अणफरस्या आहारे । गोयमा पुठाइ आ० णोपुठाइं आ० । हेगौतम स्य्यं आहारे नहोअणस्य्यं आहारे । एव जहा भासुद्देशेण जाव नियमा छदिसिं आ० । एसजिम भाषाना उद्देशा तिम जाणिवा निचै छदिसिना आहारे याय । ओसयंकारणं पडुच्च वन्नत्तो कल्लनीलाइं गक्काओ, दुग्गिग्गाइं रसओ तित्तकल्लुयाइं फासओ कक्काइ-गुस्य सौयलुक्काइं । वणां कारणओ वणंथी का

शाङ् अणंतरोयगाढाङ् आहारंति ताङ् जंते । किं अणूष्ं प्राहारति वादराष्टं आहारंति ? गोयमा । अणूष्पि आहारति वायराष्टंपि आहारंति । जाङ् जते । अणूष्पि आहारति वायराष्टपि आहारति ताङ् किं उक्त आहारति ग्रहे आहारति तिरिय आहारति ? गोयमा । उक्तंपि आहारंति अष्टेपि आहारंति तिरियंपि आहारति । जाङ् जते । उक्तपि आहारति ग्रहेपि आहारति तिरियंपि आहारति ताङ् प्राङ्पि आहारति मज्जे आहारति पञ्चवसाणे आहारति ? गोयमा । प्राङ्पि आहारति मज्जेपि आहारंति पञ्चवसाणेपि प्रा० । जाङ् जंते । प्राङ्पि आहारति मज्जेपि आहारति पञ्चवसाणेपि आहारति ताङ् जते । किं सविसए आहारति अविसए आहारति ? गोयमा । सविसए आहारति नो अविसए आहारति । जाङ् जंते । सविसए आहारंति ताङ् किं आणुपुट्ठीए आहारति अणुपुट्ठीए ? गो० । आणुपुट्ठीं आहारंति नो पणुपुट्ठीं आहारंति । जाङ् जते । आणुपुट्ठीं आहारंति ताङ् किं तिरिदिसिं आहारति चउदिसिं आहारंति पचदिसिं आहारंति वदिसिं आहारंति । अस्य

ध्याख्या-इहात्मप्रदेशैः संस्पृजाननात्मनः प्रदेशावगाढात् क्षेत्रा द्वहिरपि सम्भवति ततः प्रपद्यति-जाड जते । इत्यादि ॥ यानि जदन्त । स्पृष्टान्या
 हारयति तानि किं अवगाढानि आत्मप्रदेशैः सह एतदेवावस्थायीनि सत अनवगाढानि आत्मप्रदेशावगाढत्वेना द्वहिरवस्थितानि ? जगवानाह-
 गीतम । अवगाढा न्याहारयति नानवगाढानि सत अवगाढानि आत्मप्रदेशावगाढत्वेन किमनन्तरावगाढानि किमुक्तं भवति यथात्मप्रदेशेषु यान्य
 व्यवधानेना वगाढानि तैरात्मप्रदेशै स्तान्येवाहारयति सत परपरावगाढानि एकद्विप्राद्यात्मप्रदेशाव्यवहितानि ? जगवानाह-गीतम । अनन्तरा
 वगाढानि आहारयन्ति नो परपरावगाढानि , यानि जदन्त । अनन्तरावगाढान्याहारयन्ति तानि किमणूनि स्तोत्रान्याहारयति सत बादराणि
 प्रभूतप्रदेशोपचितानि ? जगवानाह-अणून्यप्याहारयति बादराण्यप्याहारयन्ति , इहाणूत्ववादरत्वे तेषामेवाहारयोग्याना स्कन्धाना प्रदेशा स्तो
 कत्वबाहुल्यापेक्षया वेदितव्ये इति , यानि जदन्त । अणून्यप्याहारयन्ति तानि जदन्त । किमूर्ध्वं ऊर्ध्वप्रदेशस्थिता न्याहारयति अधस्तिर्यक् वा इह

ऊर्द्धाधस्तिर्यक्तं यावति क्षेत्रे नैरयिकी वगाढ स्तावत्येव क्षेत्रे तदपेक्षया परिजावनीयं जगवानाह-ऊर्द्धमप्याहारयन्ति, ऊर्द्धप्रदेशावगाढान्यप्याहारयन्ति एव मधोपि तिर्यगपि यानि जदन्त । ऊर्द्धमप्याहारयन्ति अघोप्याहारयन्ति तिर्यगप्याहारयन्ति तानि किमादा वाहारयन्ति मध्ये आहारयन्ति पर्यवसाने आहारयन्ति अयमत्राजिप्रायो नैरयिका ह्यनन्तप्रादेशिकानि द्व्याख्यन्तमुर्द्धं कालं यावत् उपजोगोचितानि गृह्णाति ततः संशयः, किमुपजोगोचितस्य कालस्यान्तमुर्द्धं प्रमाणस्यादौ प्रथमसमये आहारयन्ति उत मध्ये मध्येषु समयेषु अहोस्वि त्पर्यवसानं पर्यवसानसमये ? जगवानाह-गौतम । आदावपि मध्येपि पर्यवसाने प्याहारयन्ति किमुक्तं जवति उपजोगोचितस्य कालस्यान्तमुर्द्धं प्रमाणस्यादिमध्यावसानेषु समयेषु आहारयन्ति उत अविषयाणि स्वीचिताहारायोग्या न्याहारयन्ति जगवानाह-गौतम । स्वविषयानां हारयन्ति नो अविषयान् । यानि जदन्त । स्वविषयानां हारयन्ति तानि जदन्त । किमानुपूर्व्या आहारयन्ति अनानुपूर्व्या, आनुपूर्वी नाम यथाचनं तद्विपरीता अनानुपूर्वी जगवाना

ह-गौतम । आनुपूर्व्या सूत्रे द्वितीया तृतीयार्थं वेदितव्या प्राकृतत्वात् । यथा आचारगे, अगणिषुठा इत्यत्र आहारयन्ति नो अनानुपूर्व्या ऊर्द्धमधस्तिर्यग्वा यथासन नाति क्रम्या हारयन्तीति जावनीयानि, जदन्त । आनुपूर्व्या आहारयन्ति तानि किं ॥ तिदिसिति ॥ तिस्रो दिशः समाहृता स्त्रिदिक् तस्मिन् व्यवस्थिता न्याहारयन्ति-चतुर्दिशि पंचदिशि षट्दिशि वा इह लोकनिष्कृतपर्यन्ते जघन्यपदे त्रिदिग्व्यवस्थित मेकादिग्व्यवस्थितं वा अत स्त्रिदिश आरज्य प्रध्नः कृतः जगवानाह-गौतम । नियमात् षट्दिशि व्यवस्थिता न्याहारयन्ति नैरयिकाहि त्रसनाख्यां मध्ये व्यवस्थिता स्तत्र चावश्यं षट्दिग् संज्ञव इति ॥ असन्नकारणं बहुज्ञेत्यादि ॥ असन्नशब्दो बाहुल्यवाची यथा असन्नं देवा साय वेयणं वेयन्तीत्यत्र तत असन्नकारणं बाहुल्यकारणं प्रतीत्य किं तद्बाहुल्यकारणमिति चे दुच्यते अज्ञानानुज्ञाव एव तथापि प्रायो मिथ्यादृष्टयः कृष्णादी न्याहारयन्ति नतु जविष्यतीर्थकरादयः तत असन्नेत्युक्तं, वर्णतः कालनीलादि गधतो दुरजिगधादि रसत स्तिक्तकटुकानि स्पर्शतः ककंशगुरुक्षीतरूक्षाणि इत्यादि

तेषां साहाय्यमायानां पुद्गलानां पुराणान् अग्रेतनान् वर्णगुणान् गन्धगुणान् स्पर्शगुणान् ॥ विपरिणामइत्ता परिपीलइत्ता परिचाडइत्ता परिवि
दसइत्ता ॥ एतानि चत्वार्यपि पदानि एकार्थिकानि विनाशार्थप्रतिपादकानि नानादेशजविनेयानुग्रहार्थमुपात्तानि विनाशय किमितिआह अ
न्यान् अपूर्वान् वर्णगुणान् रसगुणान् स्पर्शगुणान् उत्पाद्य आत्मशरीरक्षेत्रावगाहान् पुद्गलान् ॥ सव्वप्पणयाए ॥ सर्वात्मना सर्वैरेवात्मप्रदेशे रा
हारमाहाररूपान् आहारयन्ति ॥ नेरइयाणं जते । इत्यादि । प्रामसूत्रं-सुगमं ॥ नेरइयाणं जते । जे पोग्गला इत्यादि ॥ नेरयिका णमिति पूर्ववत्

कालनीलाइं गंधलं दुस्सिगंधाइं रसलं तित्तरसकफुयाइं फासलं कक्कळ्ळगुयसीतलुक्काइं तेषिं पोराणा वन्ध
गुणे गंधगुणे रसगुणे फासगुणे विपरिणामइत्ता परिपीलइत्ता परिसाडइत्ता परिविद्धंसइत्ता अपुत्ते अपुत्ते
वन्धगुणे गंधगुणे फासगुणे उप्पाफेत्ता आयसरीरखित्तोगाढे पोग्गले सव्वप्पणयाए आहारमाहारेइ । णेर

तः कालनीलानि । गन्धतो दुरजिगन्धोनि । रसत तित्तरसकटुकानि । स्पर्शतः कर्कशगुसुकशीतरूपाणि तेषां पुराणान् वर्णगुणान् गन्धगु
णान् रसगुणान् स्पर्शगुणान् विपरिणाम्य परिपीड्य " प्रपील्य वा " परिचाट्य परिविद्धंसयित्वा न्यानपूर्वान्वर्णगुणानान्वगुणान् रसगु
णान् स्पर्शगुणानुत्पाद्यात्मशरीरक्षेत्रावगाहान्पुद्गलान्सर्वात्मनाहारयन्ति । नेरयिका जदन्त । सर्वत आहारयन्ति सर्वतः परिणामन्ते सर्वत उ

खी नोलो गन्धथो दुरागन्धथो रसथो तित्तरस कट्करस स्पर्शथो कर्कश भारी शीत रुच पडवा आहारना पुद्गल । तेषिं पोराणेष्वगुणे गंधगुणे
रसगुणे फासगुणे पोराणो वर्णगुण गन्धगुण रसगुण स्पर्शगुण । विपरिणामइत्ता परिपीलइत्ता परिसाडइत्ता परिविद्धंसइत्ता । पालटोने फरवे
परावर्त्तकरीने परिसाडोने विद्धसो विणासीने ४ पदनो एक पद । अपुत्ते वण्णगुणे गंधगुणे रसगुणे फासगुणे उप्पाइत्ता । अनेराडो अपूर्वं वर्णगुण गन्ध
गुण रसगुण स्पर्शगुण उवाइने । आयसरीर खित्तो गाढे पुगले सव्वप्पणयाए आहारेइ । आत्मशरीररूप क्षेत्रावगाहनाये अवगाढपुद्गल सर्वेक्षीज आ
त्मदेश सघत्ता आत्माना प्रदेश गालरूप आहारै । नेरइयाणं जते सव्वप्पो आहारेइ सव्वप्पो परिणमइ सव्वप्पो असंसंति सव्वप्पो नीसंसंति । नारकी

जदन्त । यान् पुद्गलान् आहारतया गृह्णन्ति नैरयिका स्तेषां गृहीतानां पुद्गलानां ॥ संकालसि ऐष्यत्काले ग्रहणकालोत्तरकालग्रहणकालमित्यर्थः ॥ कश्चागति ॥ कतिथं जागमाहारयन्ति आहारतयो पञ्जुजते , तथा ॥ कतिजाग ॥ कतिथं [जागमाहार्यमाणपुद्गलाना मास्वाद गृह्णन्ति , नहि सर्वं पुद्गला आहार्यमाणा न्यास्वाद मायांतीति पृथक् प्रश्नः , जगवानाह-गौतम । असख्येयं जाग माहारयन्ति , अन्येतु गवादिप्रथमवृहद्ग्रास ग्रहणव परिसटति आहार्यमाणानां च पुद्गलाना मनन्तजाग मास्वादयति शेषा स्त्वनास्वादिता एव शरीरपरिणाम मापद्यन्ते इति ॥ नैर

इयाणं जन्ते ! सख्णं आहारन्ति सख्णं परिणामन्ति सख्णं ऊससन्ति सख्णं नीससन्ति अज्जिस्सकणं २ आहारन्ति अज्जिस्सकणं २ परिणामन्ति अज्जिस्सकणं ऊससन्ति अज्जिस्सकणं नीससन्ति आहच्च आहारन्ति आहच्च परिणामन्ति आहच्च ऊससन्ति आहच्च नीससन्ति ? हता गोयमा ! णेरइया सख्णं आहारन्ति एवंचेव जाव आहच्च

च्छसन्ति सर्वतो निश्च सन्ति अजीत्तमाहारयन्ति अजीत्तं परिणामयन्ति अजीत्तमुच्छसन्ति अजीत्तं निश्चसन्ति आहच्च आहारयन्ति आहच्च परिणमन्ते आहच्च उच्छसन्ति आहच्च निश्चसन्ति ? हन्त गौतम । नैरयिकाः सर्वत जाहारयन्ति एवं चेव यावदाहच्च निश्चसन्ति । नैरयिका जदन्त । यान् पुद्गलानाहारतया गृह्णन्ति तेषा पुद्गलाना एष्यत्काले कतिजागमाहारयन्ति कतिजागमास्वादयन्ति ? गौतम । असख्ये

ने हेमगवन् सर्वथो आहारै नारकीने सर्वथो परिणामे सर्वथो उच्छासे सर्वथो निस्सासे । अभिक्खण आहारैः अभिक्खणं परिणामेऽ अभिक्खण ऊससति अभिक्खण नीससति । बार २ आहारै बार २ परिणामे बार २ उच्छासे बार २ निस्सासे । आहच्च आहारैः आहच्च परिणामेऽ आहच्च ऊससति आहच्च नीससति । किवारे आहारै किवारे परिणामे किवारे उच्छास आहारोने निस्सासे । हता गोयमा णेरइया सख्णो आहारैः एवंचेव जाव आहच्च नीससन्ति । हागौतम नारकी सर्व आहारै इमहीज जालगे आहारोने निस्सासे । णेरइयाणं भते के पुण्णे आहारत्ताए गिरइइ । नारकी हेमगवन् जे पुद्गलआहार पणे अहे । तेणं तेसि पुण्णानं स्याल्लेसि कश्चागं आहारैः कश्चाग आसाणति । ते पुद्गल सवत्ताने चोफेर आहारने जेतली

દયાણં જંતે । इत्यादि ॥ नैरयिका समितिपूर्ववत् यान् पुद्गलान् आहारतया गृह्णन्ति । इह ग्रहणं विज्ञेयवसेनं ततो ये उक्तिज्ञेयाः केवला
हारपरिणामयोग्या एवाऽवतिष्ठन्ति ते आहारतया गृह्यमाणा पृष्ठा द्रष्टव्याः अन्यथा निर्वचनसूनमपक्ष्य पूर्वापरविरोधप्रसंगो नच प्रगवद्गचने

नीससંति । જેરડયાણં જંતે ! જે પોગલે આહારતાણુ ગેરહતિ તેણં પોગલાણં સેયાલંસિ કતિજાગં આ
હારતિ કડજાગં આસાયંતિ ? ગોયમા ! અસંખજાડજાગં આહારંતિ અણંતજાગં આસ્સાણતિ । જેરડ
યાણં જંતે ! જે પોગલે આહારતાણુ ગિરહંતિ તે કિં સહ્વે આહારંતિ નો સહ્વે આહારંતિ ? ગોયમા !
તે સહ્વે અપરિસંસિણુ આહારંતિ । જેરડયાણં જંતે ! જે પોગલે આહારતાણુ ગેરહંતિ તેણં તેસિં પોગલા

યં જાગમાહારયન્તિ અનન્તજાગ માસ્વાદયન્તિ । નૈરયિકા પ્રદન્ત । યાન્પુદ્ગલાનાહારતયા ગૃહ્ણન્તિ તાન્ કિં સર્વાનાહારયન્તિ નો સર્વાનાહા
રયન્તિ ? ગૌતમ । તાન્સર્વાનપરિજ્ઞેયાનાહારયન્તિ । નૈરયિકા પ્રદન્ત । યાન્પુદ્ગલાનાહારતયા ગૃહ્ણન્તિ તે પુદ્ગલાઃ કીટુક્તયા ધૂયોનૂપઃ ય
રિણમન્તે ? ગૌતમ । શ્રોત્રેન્દ્રિયતયા યાવત્સ્પર્શનેન્દ્રિયતયાઽનિષ્ઠતયાઽકાન્તતયાઽમિયતયાઽમનોજ્ઞતયાઽમનઆપતયાઽનીપ્સિતતયાઽનિષ્ઠયા

ભાગ આહારે કેતલોભાગ આસ્વાસે । ગોયમા અસંખજાડભાગ આહારેદ અણતમાર્જ આસાણતિ । જેગૌતમ અસંખ્યાતયેભાગે આહારે અનન્તમોભાગ
આસ્વાદે । જેરડયાણં મતે જે પોગલે આહારતાણુ ગિરહતિ તેસિ સહ્વે આહારેદ । નારકો જેમગવન્ જે પુદ્ગલ આહારપણે ગ્રહે તે સર્વથી આહારે । ગોય
મા સહ્વે અપરિસંસિય આહારેદ । જેગૌતમ તેસર્વં જ્ઞાકતાપદ્ધતને આહારે । જેરડયાણં મતે પગલે આહારતાણુ ગિરહંતિ તેસિ સહ્વે આહારેદ । નાર
કો જેમગવન્ જે પુદ્ગલ આહારપણે ગ્રહે તેસર્વથી આહારે । ગોયમા સહ્વે અપરિસંસિય આહારેદ । જેગૌતમ તેસર્વં જ્ઞાકતાપુદ્ધતને આહારે । જેરડયાણં
મતે પુગલે આહારતાણુ ગિરહંતિ તેસર્વં તેસિં પગલા કોષતાણુ મુજ્જા ૨ પરિણમતી । નારકો જેમગવન્ જે પુદ્ગલાહાર પણે ગ્રહે તેજના પુદ્ગલ કિષ્કાપણે
પરિણમે । ગોયમા સોતિદિયતાણુ જાવ કાસિદિયતાણુ । જેગૌતમ શ્રોત્રેન્દ્રિયપણે પરિણમે તાંલશે ફરસી । અણિહતાણુ અકાંતતાણુ અભિયતાણુ અમુ

विरोधसम्भावना प्यस्ति तत इदमेव व्याख्यानं सम्यक् अत एवंविधपूर्वापरं विरोधाशङ्काभ्युदासार्थं पूर्वसूरिभिः कालिकसूत्रस्यानुयोगः कृत उक्तञ्च-जंजहसुत्तेनयिषं तहवतजइवियालणानत्थि । किं कालियाणुजोगो दिठोदिठिप्यहाणेहिं ॥ १ ॥ तान् किं सर्वान् आहारयति उत नो सर्वान् सर्वैकदेशज्ञानान् जगवानाह-तान् सर्वान् अविशेषनाहारयति , उज्जितशोषाणामेव केवलाना माहारपरिणामयोग्यानां गृहीतत्वात् ॥ ने रइयाणमित्यादि ॥ नैरयिका णमितिपूर्ववत् , यान् पुद्गलान् आहारतया गृह्णन्ति ते पुद्गला णमिति पूर्ववदेव , नैरयिकाणां कीदृक्तया किं स्वरूपतया ज्ञूयः २ परिणमते जगवानाह-गौतम । श्रोत्रेन्द्रियतया यावत्स्पर्शात् चक्षुरिन्द्रियतया प्राणेन्द्रियतया जिह्वेन्द्रियतयेति परिग्रहः , स्पृशनेन्द्रियतया इन्द्रियरूपतयापि परिणममाणाः शुभ्ररूपाः किंत्वेकांताशुभ्ररूपा यत आह-अणिठत्ताए इत्यादि ॥ इष्टा मनसा इच्छाविषयी कृता-यथा शोभनमिदं जातं यदित्यभिने परिणता इति , तद्विपरीता अनिष्टा स्तद्भावस्तत्ता तथा इह किञ्चित्परमार्थतः श्रुतमपि केषांचि दानि

एतं जवति यथा मङ्गिकाणां चंदनकर्पूरादि स्तत आह-अकंतत्ताए ॥ कांताः कमनीया अकांतास्यताशुभ्रवर्णोपेतत्वात् , अतएवाऽप्रियतया नम्रिया अम्रिया दर्शनापातकालेपि तत्प्रियबुद्धिमात्मन्यु त्पादयंतीतिजावः , तद्भावो ऽप्रियता तथा ॥ असुजत्ताएइति ॥ न शुभा छाशुना असुजगन्धरसस्प शोभकत्वात् तद्भावस्तत्ता तथा ॥ अमशुक्लत्ताए इति ॥ न मनोह्रा अमनोह्रा विषाककात् दुःखजनकतया न मनःप्रह्लादहेतव इतिजावः , तद्भावस्तत्ता तथा ॥ अमणामत्ताए ॥ श्रोत्र्यतया मनःप्राप्तुवन्तीति मनःप्राप्ता प्राकृतत्वाच्च प्रकारस्य मकारत्वे मणाम इति सूत्रनिर्देशः , न मनःप्राप्ता अमनःप्राप्ता नजातचिदापि श्रोत्र्यतया जंतूना मनोह्यां कुर्वतीति जावः तद्भावस्तत्ता तथा अतएव ॥ अणिच्छियत्ताएइति ॥ अनीप्सिततया श्रोत्र्यतया स्वादितु मिष्टा ईप्सिता न ईप्सिता अनीप्सिता स्तद्भावस्तत्ता तथा ॥ अजिज्जियत्ताए ॥ अजिघ्यान मजिघ्या अजिलाव इत्यर्थः , अजिघ्या संजाता येद्विजि अजिघ्या स्तारकादिदर्शना दिप्रत्ययः तद्भावस्तत्ता तथा किमुक्तंजवति-ये गृहीताहारतया पुद्गला नते दृष्टिहेतवो जूवन्निति न

पुनरजिलपणीयत्वेन परिणमन्ते तथा ॥ अहताश्च ॥ अघस्ताया गुरुपरिणामतयेति ज्ञावः, नो कर्तव्यतया लघुपरिणामतया अतएव दुःखतया गुरुपरिणामपरिणतत्वात् न सुखतया लघुपरिणामपरिणतत्वाज्जावात्, ते पुद्गला स्तेषा नैरयिकाणां ज्ञूयः परिणमन्ते एतान्येव आहारार्थिन इत्यादीनि समद्वाराणि असुरकुमारादिषु जवनपतिषु विचिंतयिषुरिदमाह-जहा नेरइयाणामित्यादि ॥ यथा नैरयिकाणां तथा असुरकुमाराणामपि ज्ञातव्यं यावत् तेषिं भुज्जो २ परिणमन्तीति पर्यंतपदं, तत्र नैरयिकसूत्रस्य विशेषमुपदर्शयति-तत्पणं जंसे इत्यादि ॥ एवचोपदर्शितसूत्रं न मदसतीनां मथास्थितं प्रतीतिमागच्छति तत स्तदनुग्रहाय सूत्रमुपद्वर्षते-असुरकुमाराणं जते । आहारठी ? हंता आहारठी, असुरकुमाराणं मते ।

कीसत्ताए भुज्जो भुज्जो परिणमन्ति ? गोयमा ! सोइंदियत्ताए जाव फासिंदियत्ताए अणिठत्ताए अकंलत्ताए अप्पियत्ताए अमणुन्नाए अमणामत्ताए अणिक्कियत्ताए अजिज्जियत्ताए अहत्ताए नोउहत्ताए दुक्कत्ताए नोसुहत्ताए एतेसिं भुज्जो भुज्जो परिणमन्ति । असुरकुमाराणं जते ! आहारठी ? हंता आहारठी । एवं जहा नेरइयाणं तथा असुरकुमाराणंवि ज्ञाणियहं जाव तेषिं भुज्जो भुज्जो परिणमन्ति । तत्पणं

ततयाऽघस्ताया नो कर्तव्यतया दुःखतया नोसुखतया ते ज्ञूयोज्ञूयः परिणमन्ते । असुरकुमारा जदन्त । आहारार्थिनः ? हन्त गीतम । आहारार्थिनः । एवं यथा नैरयिकाणां तथा असुरकुमाराणामपि ज्ञातव्यं यावत्ते ज्ञूयोभूयः परिणमन्ते । तत्र य आभोगनिर्वर्तितं स जघन्येन चतु

भत्ताए अमणुत्ताए अमणामत्ताए अणिक्कियत्ताए अजिज्जियत्ताए अहत्ताए नो उहत्ताए दुक्कत्ताए नो सुहत्ताए एतेसिं चैव भुज्जो २ परिणमन्ति । नही इष्ट अकान्त अकाममा अप्रिय अशुभपणे अमनोज्ञ अमनोज्ञतया विनोदइयाये अभावनाये अभावपणे अधपणे नही कर्हपणे दुक्खपणे नही सुखपणे ए नारकोने बार २ परिणमै । असुरकुमाराणं मते आहारठी एवं जहा नेरइयाणं तथा असुरकुमाराणंवि भा० जाव तेषिं भुज्जो २ परिणमइ । असुरकुमारने हेमगवन् आहारनो अर्थं जयजे इम जिम नारकोने कही तिम असुरकुमारने कहिवां जालगे बार २ परिणमै । तत्पणं जेसे आभोगनिर्वर्तितं

केवडकालस्स आहारठे समुप्पज्जइ "अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी कियति काले अतिक्रान्ते सति जूय आहारार्थः समुत्पद्यते इत्यर्थः, असुरकुमाराणं दुवि
हे आहारे यं तं आजोगनिवृत्ति ए अणाजोगनिवृत्ति एय । तत्थणं जेसे अणाजोगनिवृत्ति ए सेण अणुसमयमविरहिए आहारठे समुप्पज्जइ, तत्थणं
जेसे आजोगनिवृत्ति ए सेणं जहन्नेणं चउत्थजत्तस्स उक्कोसेण साइरेगस्स वाससहस्सस्स आहारठे समुप्पज्जइ । अत्र तु ॥ चउत्थजत्तस्सेति ॥ सप्तम्यर्थे
षष्ठी चतुर्थजत्त आगमिकीयं संज्ञा एकस्मिन् दिवसे तिकांते इत्यर्थः, भूयो जघन्येनाहारार्थः समुत्पद्यते एतच्च दशवर्षसहस्रायुषां प्रतिपत्तव्यं सु
तकर्षतः सातिरेक अन्यधिके वर्षसहस्रे ऽतिक्रान्ते एतच्च सागरोपमायुषां भवसेयं ॥ असुरकुमाराणं जन्ते । किमाहारमाहारयन्ति ? गोयमा । दव्वं

जेसे आजोगनिवृत्ति ए सेणं जहन्नेणं चउत्थजत्तस्स उक्कोसेणं सातिरेगस्स वाससहस्सस्स आहारठे समु
प्पज्जइ उंसन्नकारणं पणुच्च वन्नलं हालिदसुक्खिहाइं गंधलं सुप्पिगंधाइं रसलं अबिलमज्जराइं फासलं मउ
लज्जयणिधुरहाइं तेसिं पोरणे वन्नगुणे जाव फासिंदियत्ताए जाव मणामत्ताए डक्खियत्ताए निज्जियत्ताए

र्थजत्ते उत्कर्षतः सातिरेके वर्षसहस्रे (अतिक्रान्ते) आहारार्थः समुत्पद्यते । बाहुल्यकारणं प्रतीत्य वर्णतो हारिद्रशुक्तानि, गन्धत सुरजि
गन्धीनि । रसत आस्रमधुराणि, स्पर्शतो मृदुलपुष्पिगंधोष्मानि तथा पुराणान्वर्णगुणान्यावत्स्पर्शनेन्द्रियतया यावदमन आपतया ईप्सिततया

ए सेणं जहन्नेणं चउत्थ भत्तस्स उ० साइरेग वाससहस्से आहारठे समुप्पज्जइ । हिंवे तिहां जे जांणी ते आहार करे ते जघन्य चीथभत्त दशसहस्सनी आ
उ अपेचाये उत्कृष्ट कांडकअधिक सहस्रवर्षे आहारनी इच्छा जपजै पहिली नरक मृथिवौ भांभरो सागरोपमनो अपेचाये कहिये जपजै । ओसणका
रणं पणुच्च वस्रओ हालिद सुक्खिहाइं गंधओ सुप्पिगंधाइं रसओ अबिल मज्जराइं फासओ मउय लहुय निहुणाइं । बाहुल्यपणानो कारण प्रतीत्य
वर्णतो पीला धवलो पद्मलले गन्धथो सुगन्धले रसथो खट्टा मौठाले फरसथो मृदु लघु स्निग्ध उष्ण आहारै । तेसिं पोरणे वस्रगुण ज० फासिंदियत्ताए
जाव मणामत्ताए डक्खियत्ताए अभिज्जियत्ताए उड्डताए नोभहत्ताए सुहत्ताए नो दुहत्ताए एतेसिं भुज्जी २ परिणमंति । तेहना पूर्व लावण्यगुण फर

અસંતપ્પણસિવાઈ સેત્તં અસંસેજ્જપણીગાઢાઈ કાલંતં અન્નચરણિયાઈ જાવંતં વચ્ચમંતાઈ ગંધમંતાઈ રસમંતાઈ કાસમંતાઈ જાવ નિયમા અદિસિં
આહારંતિ ઇસનં કારણ પહુસ વચ્ચં હાલિદ્ધુક્કિલાઈ ગંધંતં સુરજિર્ગંધાઈ રસંતં પ્રાંબિલમહુરાઈ કાસંતં મરયલહુચ્ચિયુવહાઈ તેસિં પોરાચવચ્ચુ

ઉહત્તાણ નો અહત્તાણ સુહત્તાણ નો દુહત્તાણ તેસિં જુજો જુજો પરિણમંતિ । સેસં જહા ણેરહયાણં એવં
જાવ થણિયકુમારાણં નવરં આજોગનિવ્વત્તિણ ઉક્કોસેણ દિવસપજ્જતસ્સ આહારઠે સમુપ્પજ્જાડ । પુઠ્ઠવિ
કાઢયાણં જંતે ! આહારઠી ? હંતા આહારઠી । પુઠ્ઠવિકાઢયાણં જંતે ! કેવહકાલસ્સ આહારઠે સમુપ્પ
જ્જાડ ? ગોયમા ! અણુસમયં અવિરહિણ આહારઠે સમુપ્પજ્જાડ । પુઠ્ઠવિકાઢયાણં જંતે ! કિમાહારમાહા

ઝાંજિપ્પાતતયા કહંતયા નોઽયસયા સુસતયા નોદુસતયા તે જૂયોજૂયઃ પરિણમંતે । શોષ યથા નેરયિકાણાં । એવં યાવત્તત્તનિતકુમારાણાં
નવરં આજોગનિવંતિંતં સત્કર્મંતો દિવસપચક્ક આહારાર્થઃ સમુત્પદ્યતે । પૃથિવીકાયિકા જદન્ત । આહારાર્થિનઃ ? હન્ત ગીતમ । આહારા
ર્થિનઃ । પૃથિવીકાયિકાનાં જદન્ત । કિયતા કાલેનાહારાર્થઃ સમુત્પદ્યતે ? ગીતમ । અનુસમયમવિરહિત આહારાર્થઃ સમુત્પદ્યતે । પૃથિવીકાયિ

સેન્દ્રિયપથે જાં મતવન્તપથે હંસિતપથે અભિધ્યાન અભિસાધપથે જ્ઞાનપથે નહો અધપથે શુભપથે નહો દુષ્ટપથે એજને કાર ૨ પરિણમે । સેસં જહા ચેરહયા
ણં એવં જાવ થણિયકુમારાણં નવરં આજોગનિવ્વત્તિણ ઉક્કોસેણ દિવસ પુજ્જતસ્સ આહારઠે સમુપ્પજ્જાડ । થાકતો સર્વ નારકોનોપરે દમ કાંલમે સ્થનિ
તકુમારસમે કહિવો એવિશેષ નારકોયો વિશેષ ચિન્તયા આહાર સત્ક્રમ નવદિવસ કરે આહારનો દક્ષા જપજે । પુઠ્ઠવોકાઢયાણં મંતે અહારઠી । પ્ર
થિવીકાઢયાણે હેમગવન્ અહારનો અર્થજે । હતા ગોયમા આહારઠે પુઠ્ઠવોકાઢયાણં મંતે કેવહકાલસ્સ આહારઠે સમુપ્પજ્જાડ । હાંગીતમ આહારનો
અર્થ જુવે પૃથિવીકાઢયાણે હેમગવન્ કેતલેકાલે આહાર જપજે । ગોયમા અણુસમય અવિરહિયં આહારઠે સમુપ્પજ્જાડ । હેગીતમ સમયપ્રતિ અન્તરવિના
આહારનો અર્થ જપજે । પુઠ્ઠવોકાઢયાણં મંતે કિમાહાર માહારે । પૃથિવીકાઢયા હેમગવન્ સૂં આહાર આહારે । એવં જહા ચેરહયાણં જાવ તાઈ મં

यो गंधगुणो फासगुणो जाव इच्छियताम् अजिघ्रियताम् उद्धताम् नो श्रेष्ठताम् सुहृताम् नो दुहृताम् तेतेसि भुज्जो २ परिणमति । यथाचासुरकु
माराणां सूत्रमुक्तं तथा नागकुमारादीनामपि स्तनितकुमारपर्यवसानाणां वक्तव्यं नवरं माज्ञोगनिवर्त्तिताहारार्थं धितायां सुत्कर्पोजिघातोनुसरं
उक्तासेणं दिवसपुहुत्तस्स आहारठे समुपपज्जइ, इति वक्तव्यं एतच्च पल्लोपमासंख्येयजागायुषां तदधिकायुषां चावसेयं शेषं तत्रैव तथाचाह-एवं
जाव थणियकुमाराणां सित्यादि ॥ सम्प्रति पृथिवीकायिकानामेतान् सप्ताधिकारान् चितयितुं कास आह-पुढविकाडयाणं जंतो ! इत्यादि ॥ स

रंति । एवं जहा णेरडयाणं जाव ताइं जंतो ! कडदिसिं आहारेइ निह्वाधाएणं लदिसिं वाघायं पडुच्च सि
य त्तिदिसिं सिय चउदिसिं सिय षंच० नवरं उसन्तकारणं न जसाइ । वज्जलं कालनीललोहियहालिदसु
क्खिलाइं, गधलं सुप्पिगंधदुप्पिगंधाइं, रसलं तित्तरसकळुयकसायअविलमज्जराइं, फासलं कक्खडफासगरुय

का जदन्त । किमाहारमाहारयन्ति एवं यथा नैरयिकाणां यावत्तानि जदन्त । कतिदिग्ग्य आहारयन्ति ? गौतम ! निर्व्याघातेन षड्ग्यो
दिग्ग्यो व्याघातं प्रतीत्य स्यात्तिदिग्ग्यः स्याच्चतुर्दिग्ग्यः स्यात्पञ्चदिग्ग्यो नवरं बाहुल्यकारणं नजयते । वर्णतः कालनीललोहितहारिद्रशुक्ला
नि । गन्धतः सुरजिदुरजिगन्धीनि, रसतस्तत्तत्कटुकषयासुमधुराणि, स्पर्शतः कर्कशगुसकलशुकशीतोष्णस्निग्धरूक्षाणि, तान्पुराणान्वर्णगु

ते त्तिदिसिं आहारेइ । इमं जिमं नारकोने जालगे तिमं कहवो हेमगवन् केतलो दिशि आहारले । गोथमा पिक्वाग्घाएणं छदिसिं वाघाएणं पडुच्च
सियतिदिसिं सिय चउदिसिं नवरं उसन्तकारणं पडुच्च । हेगौतम व्याघातं विना वसनालोमाहिं छदिसिं नो आहारले व्याघातं जाणोने कोइदिशि
२ आहारै कोइदिशि नो चार आहारै एविशेषं बाहुल्यपणाजो कारणं न कहिवो । वसुओ काल नील लाहिय हालिइ सुक्खिलाइं गधओ सुप्पिगंध दु
प्पिगंधाइं रसओ कळुयरस तित्त कसाय अविज्ज मज्जराइं फासओ कक्खडफास मउय गुसथ लहुय सोत्त उसिण निड लुक्खाइं । वर्णथो काला नीला
राता पीला धवला आहारै गन्धथी सुगन्ध दुग्न्ध आहारै रसथी कटुकरस तित्तरस कषायरस खाटोरस मीठोरस स्पर्शथी कर्कशस्पर्श भारी कष

તે પૂર્વે જ્ઞાવનીયં નથરં ॥ નિદ્વાચાણં હૃદિ સિન્ધિત્વાદિ ॥ વ્યાચાતો નામ અલોકાકાગ્રેન પ્રતિસ્પલનં વ્યાચાતસ્યાજાવો નિર્વ્યાચાતઃ શબ્દે યથા વદલ્યમં પૂર્વપદાર્થનિત્યમવ્યયીજાવ ક્ત્યવ્યયાજાવ સ્તોતવા તૃતીયાયાં ક્તિ વિકલ્પેન અસ્તિધાના ત્વદોત્રામ્જાવઃ, નિયમાદવચ્ચં તયા પદ્દિશિ વ્યવસ્થિતાનિ વક્ત્વ્યો દિગ્ત્ય આગતાનિ દ્વ્યાચ્યા દારયતીતિ જાવઃ, વ્યાચાત પુનઃ પ્રતીત્ય લોકનિક્ષુટાદૌ સ્યા ત્સદાચિત્ ત્રિદિશિ તિસૃચ્યો

લજ્જયસીતસિણનિધુલુસ્કાઙ્ગં તેસિં પોરાણા વન્નગુણા સેસં જહા નેરડયાણં જાવ આહચ્ચ નીસસંતિ । પુઢવિકા ડયાણં જંતે ! જે પોગ્ગલે આહારત્તાણ ગેરહંતિ તેસિણં જંતે ! પોગ્ગલેણં સેચાલંસિ કતિજાગં આહારંતિ કતિજાગં આસાયતિ ? ગોયમા ! અસંસ્થેજાઙ્ગાગં આહારતિ અણંતજાગં આસાયંતિ । પુઢવિકા ડયાણં જંતે ! જે પુગ્ગલે આહારત્તાણ ગેરહતિ તે કિં સઘે આહારંતિ નો સઘે આહારંતિ જહેવ ખેરડયા તહેવ

જાન્ કાપં યથા નેરયિકાણા યાવદાદ્ધ નિઃશ્વસન્તિ । પૃથિવીકાયિકા જદન્ત । યાન્ પુઢ્ધલાનાહારતયા ગૃહ્ણન્તિ તેપાં જદન્ત । પુઢ્ધલાના સેવ્યત્કાલે કતિજાગમાહારયન્તિ કતિમાગમાસ્વાદયન્તિ ? ગૌતમ ! અસંસ્થેય જાગમાહારયન્તિ અનન્તં જાગમાસ્વાદયન્તિ । પૃથિવીકાયિકા જદન્ત ! યાન્પુઢ્ધલાનાહારતયા ગૃહ્ણન્તિ તાન્નિક સર્વાન્ આદારયન્તિ નો સર્વાનાહારયન્તિ ગર્થેય નેરયિકાસ્તથેય । પૃથિવીકાયિકા જદન્ત ।

સદ્ યોત સ્થા સ્થિત્થ કથ આધારે । તેસિ પોરાણે વન્નગુણે સેસ જહા નેરડયાણ જાવ આહચ નીસસંતિ । તે ડને પુરાણ વર્ણગુણ વિણસાહો દમ નાર કોનોપરે જાંતગે નીસાસે । પુઢધીકાદયાણં મંતે જે પોગ્ગલે આહારત્તાણ ગિચ્છતિ । પૃથિવીકાયિકા જેમગવન્ જે પુઢ્ધ આહારપણે યહે । તેસિ પોગ્ગ તાણં સિચાલંસિ કદમાગં આધારે કદમાગં આસાયતિ । તેપુઢ્ધને સમુદાય સદાકાલે કિતરમેમાગે આધારે કિતરમેમાગ આસ્વાદે । ગોયમા અસંસ્થિ જાગમાગં આધારે અણંતમાગં આસાયતિ । તેગૌતમ અસંસ્થિતમેમાગ આધારે અનન્તમેમાગ આસ્વાદે । પુઢધીકાદયાણં મંતે જે પુગ્ગલે આહારત્તાણ ગિ ચ્છંતિ તે કિં સઘે આહારન્તિ નો સઘે આ । પૃથિવીકાયનો જેમગવન્ જે પુઢ્ધ આહારપણે યહે તે સઘતા આધારે તે સઘતા ન, આધારે । ગોયમા જ

दिग्ध्य आगतानि कदाचि चतुर्दिग्ध्यः कदाचि त्वंचदिग्ध्यः काऽत्रजावनेति चेदुच्यते-इह लोकनिष्कृते पर्यंताधस्त्यप्रतराग्निकोणावस्थितो यदा पृथिवीकायिको वर्तते तदा तस्याधस्तादलोकेन व्याप्तत्वात् अधोदिक् पुद्गलाजावः, आग्नेयकोणावस्थितत्वात् पूर्वदिक् पुद्गलाजावो, दक्षिणदिक् पुद्गलाजावश्च । एवमधः पूर्वदक्षिणरूपाणां तिसृणां दिशा मलोकेन व्यापन्नता अपास्य याः परिशिष्टा ऊर्ध्वो अपरा उत्तराध दिग्ब्याहता वर्तते तत आगतान् पुद्गलान् आहारयन्ति, यदा पुनः स एव पृथिवीकायिकः पश्चिमां दिशममुं च वर्तते तदा पूर्वा दिग् व्यधिका जाता ह्ये

पृथ्विकाइयाणं जन्ते ! जे पोग्गले आहारत्ताए गेरहन्ति तेणं तेसिं पोग्गलाणं कीसत्ताए जुज्जो जुज्जो परिणमन्ति ? गोयमा ! फासिंदियवेमायत्ताए तेसिं जुज्जो जुज्जो परिणमन्ति । एवं जाव वणस्सइकाइया वेइदियाणं जन्ते ! आहारठी ? हंता गोयमा ! आहारठी । वेइंदियाणं जन्ते ! केवइकालस्स आहारठे समु

यान्पुद्गलानाहास्तया गृह्णन्ति ते पुद्गलाः कीदृक्नया जूषोजूषः परिणमन्ते ? गौतम । स्पर्शनेन्द्रियविभात्रतया ते भूयोभूयः परिणमन्ते, एवं यावद्द्वन्द्वसप्तिकायिकाः । द्वीन्द्रिया जदन्त । आहारार्थिनः ? गौतम । आहारार्थिनः । द्वीन्द्रियाणां जदन्त । कियता कालेनाहारार्थः समुत्पद्यते यथा नैरयिकाणां नत्र तत्र य आजोगनिर्वर्त्तितः सोऽसंख्यातसामयिकोत्तर्मुहूर्त्तिक आहारार्थः समुत्पद्यते शेषं यथा पृथिवी

हेव षेरइया तहेव भा० । हेगौतम जिम नारको तिम । पृथ्वीकाइयाणं भते जे पुग्ले आहारत्ताए गिरहइ । पृथिवीकाइया हेभगवन् जेपुद्गल आहारपणे ग्रहे । तेण तेसि पुग्लेण कीसत्ताए भुज्जो २ परिणमन्ति । ते पुद्गल केहवै २ भावधइ वारवार परिणमे । गोयमा फासिंदियवेमायत्ताए भुज्जो २ परिणमन्ति एवं जाव वणस्सइकाइयाणं । हेगौतम स्पर्शेन्द्रियनो मानाये वारवार परिणमे इम जांलगे वनस्पतीकाइयाने कहियी । वेइंदियाणं भंते आहारठे । वेइंदियने हेभगवन् आहारनो अर्थ उपजे । गोयमा आहारठे वेइंदियाणं भते केवइकालस्स आहारठे समुत्पद्य सेतं जहा पृथ्वीकाइयाणं जाव आहत्त नोससति णियमा कइसि आ० । हेगौतम आहारस्थिति वेइंदियने केतलेकाले आहारनो अर्थ उपजे थाकतो सबं पृथिवीकायनी

च दिग्दीर्घादिगन्धस्वरूपे प्रलोकेन व्याहृते इति सधनुर्दिगागतान् पुद्गला नाहारयन्ति यदा पुन रुद्धे द्वितीयादिप्रतारगतपश्चिमदिगवलंब्य
तिष्ठति तदा अधस्तापि दिगन्धस्वरा लभते कथलदक्षिणैवेका पर्यंतवर्तिनी प्रलोकेन व्याहृतेति पंचदिगागतान् पुद्गलाना हारयतीति, शेषं सू
त्रं रामस्तर्मापि पूर्वपुद्गलनीयं यस्तु विशेष स्त मुपदर्शयति-नवर मुसुनकारण न हवद् इत्यादि ॥ सुगमं ॥ फासिदियवेमायसा इति ॥ विषम
मात्रा विमात्रा तस्यात्रावो विमात्रता तथा इष्टानिष्टा नानाभेदतयेति जायो ननु यथा नारकाणा मेक्राताशुभतया सुराणा च शुभतयेवति ॥ ए
व जाव वरास्सद्भाइयायति ॥ यथा पृथिवीकायिकानां सूक्ष्मसुक्ष्मेव मपूतेजोवायुजस्पतीनामपि जगनीय सर्वेषामपि सकललोकव्यापितया दि

पुद्गलज जहा णेरइयाणं नवर तत्पणं जेसे आनोगनिहृतिए सेणं असंखेज्जसमए अंतोमुज्जतिए आहारठे
समुपपज्जइ सेसं जहा पुढविकाइयाणं जाव आहव्व नीससंति नवरं नियमा व्हिसिं । वेइंदियाणं पुच्छा, जे
पोग्गले पक्खेवाहारत्ताए गेहंति तेणं तेसिं पोग्गलाणं कइजागं आहारंति कइजागं आसायंति एवं
जहा नेरइयाणं वेइंदियाणं जते ! जे पोग्गले आहारत्ताए गिहंति तेसिं किं सव्वे आहारंति ? वेइंदियाणं

कायिकानाम् यावदावृत्तं निश्चसन्ति । नवर नियमात्पट्टिक्कम् । द्वीन्द्रियाणां पुच्छा, यान्पुद्गलान्प्रक्षेपाहारतया गृह्णन्ति तेषां पुद्गलानां
सप्यत्काले कतिजागमाहारयन्ति कतिजागमासादयन्ति एवं यथा नेरयिकाणा । द्वीन्द्रिया जदन्त । यान्पुद्गलानाहारतया गृह्णन्ति ताग्सर्वा

परे जाली बार २ चत्खासै निःस्वासे पविजेय निश्चय एदिशिनो आहारै । वेइंदियाण भंते जे पुग्गले आहारत्ताए गिहंति । वेइंदियनो हेमगवन् प्रश्न
जे पुद्गल आहार गहे । तेण तेसिं पुग्गलाणं मियालसि कतिभागं आहारैइ कतिभाग आसादेति एवं जहा नेरइयाण । ते पुद्गलने सदाकाले आहा
रे केतलेभागे आसादेइम जेम नारकीने कल्लो तिम कइयो । वेइंदियाणं भंते पुग्गले आहारत्ताए गिहंति तेकि सव्वे आहारैइ । वेइंदिय हेमग
वन् जे पुद्गल आहारपणे गहे ते सव्वे सर्व आहारै । गोथना वेइंदियाण दुविधे आहारं प० त० । हेमोतम वेइंदियने आहारना दायमेइ कल्ला ते क

शेषाज्ञावात् ॥ वेष्टदियाणं जंते । इत्यादि ॥ सुगमं नवरं ॥ लोमाहारं पक्खेवाहारेयति ॥ लोमजिहारो लोमाहारः प्रक्षिप्यते ऽर्था न्युसे इति प्र
क्षेपः सचासा वाहारश्च प्रक्षेपाहारः, तत्र यः सखोचतो वर्षादिषु पुद्गलप्रवेशो मूत्रादिगम्यः स लोमाहारः कावलिममुखप्रक्षेपाहारः तत्र यान्
पुद्गलान् लोमाहारतया गृह्णाति तान् सर्वान् परिशेषा नाहारयति तेषा तथा २ स्वजावत्वात्, यान् पुद्गलान् प्रक्षेपाहारतया गृह्णाति तेषा मसं
ख्येयतमं जाग माहारयति अनेकानि पुन भागसहस्राणि बहवो संख्येया जागा इति, अस्पृश्यमानाना मनास्वाद्यमानाना विध्वंस मागच्छन्ति

दुबिहे आहारे पस्यत्ते, तंजहा—लोमआहारेय पक्खेवाहारेय जे पोग्गले लोमआहारत्ताए गिरहंति ते
सखे अपरिसेसे आहारंति जे पोग्गले पक्खेवाहारत्ताए गेरहति तेसिं असंखेज्जजाग माहारंति अणे
गाइं च णं जागसहस्साइं अफासाइज्जमाणाणं अणास्साइज्जमाणाणं विद्धंसमागच्छन्ति । एतेसिणं जंते !
पोग्गलाणं अणासाइज्जमाणाणं अफासाइज्जमाणाणय कयरे कयरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सख

नाहारयन्ति नोसर्वानाहारयन्ति ? गौतम । द्वीन्द्रियाणां द्विविध आहारः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—लोमाहारश्च प्रक्षेपाहारश्च । यान्पुद्गलान् लोमाहा
रतया गृह्णाति तान्सर्वानपरिशेषानाहारयन्ति, यान्पुद्गलान्प्रक्षेपाहारतया गृह्णाति तेषामसंख्येयं जाग माहारयन्ति, अनेकानि च जाग
सहस्राणि अस्पृश्यमानान्यनास्वाद्यमानानि विध्वंसमागच्छन्ति । एतेषां जदन्त । पुद्गलानामस्पृश्यमानानामनास्वाद्यमानानाञ्च कतरे कतरे

हैह्ये—लोमाहारेय पक्खेवाहारेय जे पुग्गला लोमाहारत्ताए गिरहंति ते सखे अपरिसेसं आहारेइ । लोमाहारो प्रक्षेपाहारो जे पुद्गल लोमाहार
पणे यहै ते सर्व अपरिशेषपणे आहारै । जे पुग्गला पक्खेवाहारत्ताए गिरहति तेसिं असंखिज्जिभागे आहारेइ अणेगाइं चणं भागसहस्साइं अफासा
इज्जमाणाणं अणासाइज्जमाणाणं विद्धंसमागच्छइ । जे पुद्गल प्रक्षेपाहार पणे यहै ते असंख्यातमेभाग प्रमाणे आहारै अनेकसहस्र गमेभाग अणफरसे
धक्के विद्धसपणीं पामै । एएसिण भंते पुग्गलाणं अणासाइज्जमाणाणं अफासाइज्जमाणाणय कयरे कयरे हितो अप्पावा ४ । एहने हेमगवन् पुद्गलना

કિમુક્તં જવતિ ઘટ્ટુનિ દ્રવ્યાણાં તર્જૂશ્ચ અસ્પૃશ્યં વ્યા નાસ્વાદિતાન્યેવ વિદ્વંસમાયંતિ નવરં યથાયોગં કેચિદતિસ્થીલ્યતા કાપદ...સૂક્ષ્મતા ઇ
તિ સમ્પત્યસ્પૃશ્યમાનાના મનાસ્વાદ્યમાનાનાં ચ પરસ્પરમસ્પૃશ્યત્વ મજિધિત્સુરાદ-અણિય જતે. પુગ્ગલાણં અણાસાઙ્ગમાણાણ મિત્યાદિ ॥ ૬
હ એકેકસ્મિન્ સ્પર્શયોગ્યે જાગે અનન્તતમો જાગ આસ્વાદ્યો જવતિ તતો યેના સ્વાદ્યમાનાઃ પુદ્ગલા ઈ સ્તોકાણવા ડસ્પૃશ્યમાનપુદ્ગલાપેક્ષયા તેષા
મનન્તજાગવતિત્વાત્, અસ્પૃશ્યમાનાસ્તુ પુદ્ગલા અનન્તગુણાઃ ॥ જિહ્વિન્દ્રિયફાસિન્દ્રિયવેમાયતાદિતિ ॥ વેમાત્રા ગ્રાપિ પ્રાગ્વદ્ જાવનીયા ॥ એવં જા
વ ચરિન્દ્રિયા ॥ એવં દ્વીન્દ્રિયોક્તપ્રકારેણ સૂત્રં તાવ દ્વિત્વં યાવ ચતુરિન્દ્રિયા ચતુરિન્દ્રિયગત સૂત્ર પ્રાયઃ સમાનવક્તવ્યત્વાત્, યસ્તુ વિશેષઃ સ ચ
પદર્શયતે નવરમિત્યાદિ યાન્ પુદ્ગલાન્ । પ્રક્ષેપાદ્યારતયા ચક્ષંતિ તેષા પુદ્ગલાનામેકમસરયેયતમં જાગ માદ્યારયંતિ અનેકાનિ પુન જાગસહસ્રાણિ

ત્યોવા પોગ્ગલા અણાસાઙ્ગમાણા અપાસાઙ્ગમાણા પોગ્ગલા અણંતગુણા । વેદંદ્રિયાણં જંતે ! જે પુગ્ગલે
આહારતાદિ પુ. ૧ ગોયમા ! જિહ્વિન્દ્રિયફાસિન્દ્રિયવેમાયતાદિ તેસિં મુજ્જો મુજ્જો પ. ૦ , એવં જાવ ચડ
રિન્દ્રિયા નવરં અણેગાઙ્ગણં જાગસહસ્રાઙ્ગ અણુગ્ધાઙ્ગમાણાઙ્ગ અપાસાઙ્ગમાણાઙ્ગ વિદ્વંસમાગચ્છંતિ ।

જ્યોડ્ધ્યાવા ૪ ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પુદ્ગલા અનાસ્વાદ્યમાના અસ્પૃશ્યમાનાઃ પુદ્ગલા અનન્તગુણાઃ । દ્વીન્દ્રિયા જદન્ત । યાન્પુદ્ગલાનાદ્યારત
યા પૃચ્છા , જિહ્વેન્દ્રિયસ્પર્શનેન્દ્રિયવિમાત્રતયા જૂયોજૂયઃ પરિણમન્તે , એવં યાવચ્ચતુરિન્દ્રિયા નવરં અનેકાનિ ચ જાગસહસ્રાણ્યનાપ્રાયમા

આસ્વાદ્યકો અણપરચ્છામાન થકા માદ્યોમાદિ જોતાથકા કિદ્ધા ૨ થોદા ૨ હુવે । ગોયમા સવ્યત્યોવા પુગ્ગલા અણાસાઙ્ગમાણા અપાસાઙ્ગમાણા
અણં. ૧ ગૌતમ સર્વથોદા પુદ્ગલ હવે અનાસ્વાદ્યમાન પુદ્ગલ તેહથી અણપરચ્છા પુદ્ગલ અનન્તગુણા । વેદંદ્રિયાણં જંતે જે પુગ્ગલા આહારતાદિ પૃચ્છા ।
વેદ્રિયને હેમગવન્ જે આહારપણે તેહનો પ્રશ્ન । ગોયમા જિહ્વેન્દ્રિય ફાસિન્દ્રિય વેમાયતાદિ તેસિં મુજ્જો ૨ પરિણમંતિ એવં જાવ ચરિન્દ્રિય । હેગૌત
મ જિહ્વેન્દ્રિય પરસેન્દ્રિય વેમાયતાદિ તેહને કારવાર પરિણમૈદમ જાલગે ચરિન્દ્રિયને કહિવો । નવરં અણેગાઙ્ગણં જાગસહસ્રાઙ્ગ અણુગ્ધાઙ્ગમાણાઙ્ગ

संख्यातीता असंख्येयजागा इत्यर्थः । अनाप्रायमाणानि अस्पृश्यमानानि अनास्वादमानानि विध्यसमागच्छति, तानि च यथायोग भतिरस्योत्थ
तो तिसूक्ष्मतश्च वेदितव्यानि । अत्रैवा लयलुप्तमाह-एएसिणं भते । इत्यादि ॥ इह एकैकस्मिन् जागे स्पृशयोग्ये नन्ततमोजाग आस्वादयोग्यो

एतेसिणं भते ! पोग्गलाणं अणुग्घाडज्जमाणं अणुसाडज्जमाणं अफासाडज्जमाणं कयरे कयरे
हिंतो अप्पावा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पोग्गला अणुग्घाडज्जमाणा अणुसाडज्जमाणा अणंतगुणा अफा
साडज्जमाणा अणंतगुणा । तेडंदियाणं भते ! जे पोग्गले पुच्छा , गोयमा ! घाणिदियजिझिंदियफासिं
दियवेमायत्ताए तेसि जुज्जो जुज्जो परिणमंति । चउरिंदियाणं चस्किंदियजिझिंदियघाणिंदियफासिंदिय

णानि अस्पृश्यमानानि विध्यसमागच्छन्ति । एतेषा ऋतन्त । पुद्गलानामनाप्रायमाणानामनास्वादमानानामस्पृश्यमानानां च कतरे कतरे
ज्योऽल्पावा ४ ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पुद्गला अनाप्रायमाणा , अनास्वादमाना अनन्तगुणाः , अस्पृश्यमाना अनन्तगुणाः । त्रीन्द्रिया ऋद
न्त । यान्पुद्गलान्पृच्छा ' गौतम ! प्रायेन्द्रियजिज्ञेन्द्रियस्पर्शनेन्द्रियविमानतया ते नूयोनूय परिणमन्ते । चतुरिन्द्रियाणां पृच्छा , चक्षिन्द्रिय

अणुसाडज्जमाणा अफासाडज्जमाणा विध्यसमागच्छन्ति । एवमेव अनन्तभागनासहस्र अनाप्रायमान गन्धना पद्मल अनास्वादमानयत्तो अफासमा
नयत्ता विध्यसमागच्छन्ति । एएसिणं भते पुग्गलाणं अणुसाडज्जमाणं अणुसाडज्जमाणं अफासाडज्जमाणं कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ । एहवा
हेभगवन् पुद्गल अनाप्रायमान अनास्वादमान अफासमान किहा २ थो थोत्ताहव । गोयमा सव्वत्थोवा पुग्गला अणुसाडज्जमाणा अणुसाडज्जमा
णा अणंतगुणा अफासाडज्जमाणा । हेगौतम सर्वथाहं पुद्गल अनाप्रायमानना तेहथो अनास्वादमान अनन्तगुणा अफासाडज्जमानपुद्गल अनन्तगुणा ।
तेदियाणं भते पुग्गला पुच्छा । तेदियना हेभगवन् पुद्गलानां प्रश्न । गोयमा घाणिदिय जिझिंदिय फासिंदिय वेसायत्ताए तेसि जुज्जो २ परिणमंति
प्रायेन्द्रियने जिज्ञेन्द्रिय फासिंदियने जसाचारैकरो बुद्धयेपथेकरो वारवार परिणमै । चउरिंदियाणं चक्षुदिय वाचिदिय जिभिंदिय फासिंदिय देस

जवति तस्याप्यनन्तसमीपे आघ्रायमाणयोग्यं ततो यथोक्तमल्पबहुत्वं जवति ओषं सर्वं सुगमं । पंचेन्द्रियसूने-जहज्जेषां यंतोऽनुत्तरमेति ॥ पञ्चाः
सप्तम्यर्थत्वा दन्तमुद्गुर्तंगते सति जूय आहारार्थः समुत्पद्यते उत्कर्षतः षष्ठ्युक्ते तिक्तांते एतच्च देवकुलतरफुरतिर्यक्पचेद्वियापेक्षया द्रष्टव्यं, मनु

वेमायत्ताए तेषिं जुज्जो जुज्जो परिणमंति सेसं जहा तेइंदियाणं । पंचिंदियतिरिक्खजोणिया जहा तेइं
दिया नवरं तत्थणं जेसे आभोगनिव्वत्तिए से जह्खेणं अतोमुज्जत्तस्स उक्कोसेणं छठत्तस्स आहारठे
समुप्पज्जइ । पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! जे पोग्गलाण पुच्छा, गोयमा ! सोइंदियच्चरिदियघाणिं
दिय जिप्पिंदिय फासिंदियवेमायत्ताए जुज्जो जुज्जो परिणमति । मणूसा एवंचेव नवरं आभोगनिव्वत्तिए

जिप्पेन्द्रियघ्राणेन्द्रियस्पर्शनेन्द्रियविभावतया ते जूयोजूयः परिणमन्ते । शेषं यथा त्रीन्द्रियाणाम् । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका यथा त्रीन्द्रिया
नवरं तत्र य आभोगनिव्वत्तिः स जघन्येनान्तमुद्गुर्तं उत्कर्षतः षष्ठ्युक्ते (ऽतिफान्ते) आहारार्थः समुत्पद्यते । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां
जदन्त । पुच्छा, गोयमा । ओत्रेन्द्रियचक्षिन्द्रियघ्राणेन्द्रियजिप्पेन्द्रियस्पर्शनेन्द्रियविभावतया जूयोजूयः परिणमन्ते । मनुष्या एवंचेव नवरमाभोगे

यत्ताए भुज्जो २ परिणमति सेसं जहा तेदियाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणिया जहा तेदिया । पोरिन्द्रियने चांक्षद्रिय घ्राणेन्द्रिय जिप्पेन्द्रिय स्पर्शेन्द्रियने वे
मायार्थे करो बारवार परिणमे । याकतां सर्वं तेरिन्द्रियनोपरे पचेन्द्रिय तिर्यंचयीनिया जिम तेदिय तिम । नवरं तत्थणं जे आभोगनिव्वत्तिए से ज
ह्खेणं अतोमुज्जत्त च० छठत्तया आहारउं समुप्पज्जइ । पविजेय तिहां ते जांणीने आहारत्थे ते जघन्य अन्तमुद्गुर्तं त्ये उत्कर्ष छठत्तया आहारनी इत्था
सापजे । पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं भंते परगला आहारत्ताए पुच्छा । पचेद्वी तिर्यंचयीनियाने हेभगवन् पद्दगल आहारत्थे कहेके प्रश्न । गोयमा
सोतेन्द्रिय चक्षेद्विय घ्राणेद्विय जिप्पिंदिय फासिंदिय वेमायत्ताए भुज्जो २ परिणमति । ऐगोतम ओत्रेन्द्रियने चक्षिन्द्रिय घ्राणेन्द्रिय जिप्पेन्द्रिय स्पर्शेन्द्रि
य वेमायत्तापणे बारवार परिणमे । समुप्पज्जति एवंचेव नवरं आभोगनिव्वत्तिए जइ० यंतो० च० अद्गमत्तया आहारउं समुप्पज्जइ । मनुष्याने पिय इम

यत एव दिवसपृथक्तातिक्रमे नूप आहारार्थः समुत्पद्यते । वैमानिकसूत्रे-नवरं आजीगनिवृत्तिरु जहन्नेणं दिवसपुहुत्तस्स इति ॥ एत त्पत्थोपमा

णं आहारठे समुप्पज्जड । सेसं जहा असुरकुमाराणं जाव तेसिं जुज्जो जुज्जो परिणमंति । सोहम्मे आ
जीगनिवृत्तिरु जहन्नेणं दिवसपुहुत्तस्स उक्कोसेणं दोरहं वाससहस्साणं आहारठे समुप्पज्जड । ईसाणे
पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं दिवसपुहुत्तस्स सातिरेगस्स उक्कोसेणं सातिरेगाणं दोरहं वाससहस्सा । सणं
कुमाराणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं दोरहं वाससहस्साणं उक्कोसेणं सत्तरहं वाससहस्साणं । माहिंदे
पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं दोरहं वाससहस्साणं सातिरेगाणं उक्कोसेणं सत्तरहं वाससहस्साणं सातिरे

सौधर्मे आजीगनिवृत्तितो जघन्येन दिवसपृथक्ते उत्कर्षतो द्वयोर्वर्षसहस्रयोराहारार्थः समुत्पद्यते । ईशानं पृच्छा, गौतम । जघन्यं दिवस
पृथक्ते सातिरेके उत्कर्षतः सातिरेकयो द्वयोर्वर्षसहस्रयोः । सनत्कुमारपृच्छा । गौतम ! जघन्यं द्वयोर्वर्षसहस्रयोः उत्कर्षेण सप्तवर्षसहस्रे ।
माहेन्द्रपृच्छा, गौतम ! जघन्येन द्वयोर्वर्षसहस्रयोः सातिरेकयो उत्कर्षतः सप्तवर्षसहस्राणि सातिरेकाणि । ब्रह्मलोकपृच्छा, गौतम ! जघ

परे जाणिवो वार २ परिणमे । सोहम्मे आजीगनिवृत्तिरु जहं दिवसपुहुत्तस्स ७० दीपहवामसहस्साणं आहारं समुप्पज्जड ईसाणेण पुच्छा । सौव
मं देवलोक जाणोन आहारले ते जघन्यं दिवसपृथक्ते आहार पत्थोपमनां स्थितिमाटे उत्कट वेसहस्रवर्षे आहारनो इच्छा उपजे वसागरनो अपेक्षा
ये त्रिवे ईशानदेवलोकनो प्र० । गोयमा जहं दिवसपुहुत्तस्स सातिरेगाणं ७० टापह वाससहस्साणं सातिरेगाइ सणकुमारेण पुच्छा । हेगौतम जघन्यं
दिवसपृथक्ते अधिक आहारनो इच्छा उपजे उत्कट काइक अधिक वसहस्रवर्षे आहारनो इच्छा उपजे इम सनत्कुमारनो प्र० । गोयमा जहं दीपहं
वाससहस्साणं ७० सत्तरह वाससहस्साणं माहिंदेण पुच्छा । हेगौतम जघन्यं दीपसहस्रवर्ष उत्कट ७००० वर्ष माहेन्द्रनो प्र० । गोयमा जहं दीपवासस
हस्साइ सातिरेगाइ ७० सत्तरवाससहस्साइ सातिरेगाइ बभलोएणं पुच्छा । हेगौतम जघन्यं २००० वर्ष भाभेरा उत्कट ७००० वर्ष अधिकेरे आहारनो इ

असूत्रे उक्तोऽर्थः अष्टमजतस्सति ॥ उत्कर्षतोऽष्टमजतः तिकांते एतच्च तास्वैवदेवकुरुतरकुरुपु द्रष्टव्यं । व्यन्तरसूत्रे नागकुमारसूत्रवत् । ज्योतिष्कसूत्र
मपि तथैव, यस्तु विशेष स्तमुपदर्शयति-नवरं जहन्नेषां विदिवसपुहुत्तस्स उक्तोऽर्थः विदिवसपुहुत्तस्सति ॥ ज्योतिष्कादि जघन्यतोऽपि पत्न्योपमा
ष्टमजागममायायुषः स्तत स्तेषां जघन्यपदे प्युत्कृष्टपदेऽपि दिवसपृथक् तिकांते जूय आहारार्थः समुत्पद्यते । पत्न्योपमासंख्येयजागायुषां च स्वरू

जहन्तं अतोमुज्जतस्स उक्ती० अष्टमजतस्स आहारठे समुत्पज्जइ । वाणमंतरा जहा नागकुमारा । एवं
जोडसियावि नवरं आभोगनिवृत्तिए जहन्तं दिवस प० उक्तोऽर्थः विदिवसपुहुत्तस्स आहारठे समुत्प
ज्जइ । एवं वेमाणियावि नवरं आभोगनिवृत्तिए जहन्नेषां दिवसपुहुत्तस्स उक्ती० तेत्तीसाए वाससहस्सा

गनिर्वर्त्तितो जघन्येनान्तर्मुहुत्तं उत्कर्षत पृथक् आहारार्थः समुत्पद्यते । वानव्यन्तरा यथा नागकुमाराः । एवं ज्योतिष्का अपि नवरं
आभोगनिर्वर्त्तितो जघन्यतोऽपि दिवसपृथक् उत्कर्षणापि दिवसपृथक् आहारार्थः समुत्पद्यते । एवं वैमानिका अपि नवरमाभोगनिर्वर्त्तितो
जघन्येन दिवसपृथक् उत्कर्षतस्त्रयस्त्रिंशद्वर्षसहस्राव्यतिक्रान्ते आहारार्थः समुत्पद्यते शेष यथाऽसुरकुमाराणां यावत्ते जूयोजूयः परिणमन्ते ।

हो ज कहिं पविशेष आभोगनिर्वर्त्तित जघन्यतो अन्तर्मुहुत्तं उत्कृष्ट अष्टमजत आहारनोऽर्थं ऊपजे । वाणमंतरा जहा नागकुमारा एव जोडसिया
नवरं आभोगनिवृत्तिए जह० दिवसपुहुत्तस्स उ० दिवसपुहुत्तस्स आहारठे समुत्पज्जइ । वानव्यन्तरा जिम नागकुमार तिम इम ज्योतिष्कीने पिय जां
गिवा पविशेष आभोगनिर्वर्त्तित जघन्य दिवस पृथक् एक पत्न्योपमने मेलै उत्कृष्ट दिवसपृथक् प्रातसमय पत्न्योपमनौ स्थितिमाटे आहारनो अर्थं ऊप
जे । एवं वेमाणियावि नवरं आभोगनिवृत्तिए जह० दिवसपुहुत्तस्स उ० तेत्तीसाए वाससहस्सा आहारठे समुत्पज्जइ । इम वैमानिकने जांशिवो ए
विशेष जांशो ते नोपजाव्यो आहार जघन्य एक पत्न्योपमनौ अपेजाये दिवसपृथक् उत्कृष्ट अनुत्तरवासोनां जांतां ३३ सहस्रवर्ष गण्यके जेतला साग
रोपम तेतला सहस्रवर्ष गण्यके आहारनो इच्छा ऊपजे । सेस जहा असुरकुमाराणं जावतेसिं मुज्जो २ परिणमति । शेषथाकतो जिम असुरकुमारनो

गाणं । बंजलोए पुच्छा ; गोयमा ! जहन्नेणं सत्तरहं वाससहस्साणं उक्कोसेणं दसरहं वाससहस्साणं । लं
तए पुच्छा, गोयमा ! जहस्सं दसरहं वाससहस्साणं उक्कोसेणं चोदसरहं वाससहस्साणं । महासुक्केणं
पुच्छा, गोयमा ! जहन्तं चोदसरहं वाससहस्साणं उक्कोसेणं सत्तरसरहं वाससहस्साणं उक्कोसेणं सत्तद
सरहं वाससहस्साणं । सहस्सारे पुच्छा, गोयमा ! जहन्तं सत्तरसरहं वाससहस्साणं उक्कोसेणं अठारस
रहं वाससहस्साणं । अणत्तेणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्तं अठारसरहं वाससहस्साणं उक्कोसेणं एगूणवी

न्येन सप्तवर्षसहस्साणि उत्कर्षतो दशवर्षसहस्साणि । लान्तकपृच्छा, गोतम । जघन्यतो दशवर्षसहस्साणि उत्कर्षतश्चतुर्दशवर्षसहस्साणि । म
हाशुक्कपृच्छा, गोतम । जघन्येन चतुर्दशवर्षसहस्साणि उत्कर्षतः सप्तदशवर्षसहस्साणि । सहस्सारपृच्छा, गोतम । जघन्यं सप्तदशवर्षसहस्सा
णि उत्कर्षतोऽष्टादशवर्षसहस्साणि । आनतपृच्छा, गोतम । जघन्यमष्टादशवर्षसहस्साण्युत्कर्षत एकोनविंशतिवर्षसहस्साणि । प्राणतपृच्छा,

च्छा उपजै ब्रह्मलोकनो प्र० । गोयमा जह० सत्तवाससहस्साइ उ० दसवाससहस्साणं लतण्य पुच्छा । हेगोतम जघन्य ७००० वर्षं आहारले चत्तए द
शसहस्सवर्षं आहारले लान्तकनो प्र० । गोयमा जह० दसवाससहस्साण उ० चउदसवाससहस्साणं महासक्केण पुच्छा । हेगोतम जघन्य दशमहस्सवर्षं
आहारले चत्तए १४००० वर्षं आहारले महाशुक्कनो प्र० । गोयमा जह० चउदसवाससहस्साइ उ० सत्तरसवाससहस्सारेणं पुच्छा । हेगोतम जघन्य
१४सहस्सवर्षं चत्तए १७ हजारवर्षं आहारले सहस्रारनो प्र० । गोयमा जह० सत्तरसवह वाससहस्साण उ० अठारसरह वाससहस्साणं पुच्छा । हेगोतम जघन्य १७००० वर्षं उ० १८००० वर्षं आहारनो इच्छा उपजै द्विवे आनतनो प्र० । गोयमा जह० अठारसरह वाससहस्सा उ० एगू
णवाससहस्साणं पाणण्य पुच्छा । हेगोतम जघन्य १८००० वर्षं आहारनी इच्छा उपजै उ० १९००० सहस्सवर्षं आहारनी इच्छा उपजै । गोयमा ज०
एगूणवीसाए वाससहस्साइ उ० बीसाएवाससहस्साण आरण्यं पुच्छा । हेगोतम जघन्य १९००० वर्षं आहारनी इच्छा उ० २३ हजार वर्षं आहार

સાં વાસસહસ્સાણં । પાણુણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહન્નં ઇગૂણવીસાં વાસસહસ્સાણં ઉક્કોસેણં વીસા
 એ વાસસહસ્સાણં । ચારણેણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહન્નેણં વીસાં વાસસહસ્સાણં ઉક્કોસેણં એકવીસાં
 વાસસહસ્સાણં । ચુલ્લુણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહન્નેણં ઇકવીસાં વાસસહસ્સાણં ઉક્કોસેણં બાવીસાં વા
 સસહસ્સાણં । હેઠિમ ૨ ગેવેજ્જગાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહન્નેણં વાવીસાં વાસસહસ્સાણં ઉક્કોસેણં તે
 વીસાં વાસસહસ્સાણં । એવં સન્નત્થ સહસ્સાણિ જાણિયહ્માણિ । હેઠિમમજ્જિમાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહન્નં

ગૌતમ ! જપન્યમેકોનવિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ ઉત્કર્ષતો વિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ । આરણપૂચ્છા, ગૌતમ ! જપન્યં વિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ ઉત્કર્ષત
 એકવિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ । અચ્યુતપૂચ્છા, ગૌતમ ! જપન્યમેકવિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ ઉત્કર્ષતો દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ । અથસ્તનાથસ્તનગ્રેવે
 યકપૂચ્છા, ગૌતમ ! જપન્યં દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ ઉત્કર્ષતસ્યોવિંશતિવર્ષસહસ્સાણિ, એવં સર્વં સહસ્સાણિ જાણિતવ્યાનિ । અથસ્તનમથ્ય

નો દેવતા કપલે દિવે આરણનો પ્રશ્ન । ગોયમા જહંણં વીસાં વાસસહસ્સાણં ઉક્કોસેણં એકવીસાં વાસસહસ્સાણં અચ્છુણ પુચ્છા । હેગૌતમ જપન્ય
 વીસહજારવર્ષ આહારનો દેવતા કપલે ૭૦ ૨૧ હજારવર્ષ આહારનો દેવતા કપલે દિવે અચ્યુતનો પ્રશ્ન । ગોયમા જહંણં વીસાં વાસસહસ્સાણં ૭૦
 વાવીસાં વાસસહસ્સાણં હેઠિમ ૨ ગેવેજ્જગાણં પુચ્છા । ૭૦ ૨૨ હજાર વર્ષ આહારનો દેવતા પ્રથમ વિક્રના ગ્રેવેયકનો પ્રશ્ન । ગોયમા જહંણં વાવીસા
 એ વાસસહસ્સાણં ૭૦ વીસાં વાસસહસ્સાણં એવ સન્નત્થ સહસ્સાણિ જાણિતવ્યાનિ જાવં સન્નાહુ હેઠિમમજ્જિમાણં પુચ્છા । હેગૌતમ જપન્ય ૨૨૦૦૦ વર્ષ
 દેવતા કપલે ૭૦ ૨૩ હજારવર્ષ આહારનો દેવતા કપલે ૬મ સવલે સહમુ વર્ષ કહિવા જહંણં સર્વાયસિદ્ધ સગી હેઠે મધ્યમનો પ્રશ્ન । ગોયમા જહંણં તે
 વીસાં ૭૦ વીસાં હેઠિમ સવરિમાણ પુચ્છા । હેગૌતમ જપન્ય ૨૩૦૦૦ વર્ષ ૭૦ ૨૪૦૦૦ હેઠેલા વીજા વિક્રનો પ્રશ્ન । ગોયમા જહંણં વીસાં ૭૦
 ૭૦ વીસાં મજ્જિમા હેઠિમાણં પુચ્છા । હેગૌતમ જપન્ય ૨૪૦૦૦ વર્ષ ૭૦ ૨૫૦૦૦ વર્ષ વીજા વિક્રનો પ્રથમ ગ્રેવેયકનો પ્રશ્ન । ગોયમા જહંણં વીસાં ૭૦

द्यायुषा मवसेयं ॥ उक्तीसेणं तेतीसाए वाससहस्रं श्रुति ॥ यत्त द्दनेतरसुराणां मवसेयं इह यस्या धावेति सागरीपनाथि स्थितिः तस्या स्ताव
त्सु वर्षतश्च स्थितिपरिमाणं परिज्ञाव्य येमानिजसूत्रं सकलमपि स्वयं विज्ञेयमिति । सत्येकोन्द्रियशरीरादीना अधिकार मज्जिधत्सुराह-नेरइया
णं जंते । इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्र सुगमं, निवेचनसूत्रमाह-गीयमेत्यादि ॥ पूर्वी तीतो जावः तस्य प्रज्ञापनां प्रकृपणा ता प्रतीत्य एकोन्द्रियशरीरा

तेवीसाए उक्तीसं चउवीसाए । हेठिमउवरिमाणं पुच्छा, गो० ! जहन्तं चउवीसाए उक्तीसेणं पणवीसा
मज्जिमहेठिमाणं पुच्छा, जहन्तं पणवीसाए उक्तीसेणं छवीसाए । मज्जिममज्जिमाणं पुच्छा, गोयमा !
जहन्तं छवीसाए उक्तीसेणं सत्तावीसाए । मज्जिमउवरिमाणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्तेणं सत्तावीसाए उक्ती
सेणं अठावीसाए ! उवरिमहेठिमाणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्त अठावीसाए उक्तीसेणं एगूणतीसाए । उव

मयोः पृच्छा, गोतम । जघन्य त्रयोविंशतिवर्षसहस्राणि उत्कर्षतश्चतुर्विंशतिवर्षसहस्राणि । अधस्तनोपरिमपृच्छा, गोतम । जघन्यं चतु
र्विंशतिवर्षसहस्राणि उत्कर्षतः पञ्चविंशतिवर्षसहस्राणि । मध्यमाधस्तनपृच्छा, गोतम । जघन्यं पञ्चविंशतिवर्षसहस्राणि उत्कर्षतः षड्विं
शतिवर्षसहस्राणि । मध्यममध्यमपृच्छा, गोतम । जघन्यं षड्विंशतिवर्षसहस्राणि उत्कर्षतः सप्तविंशतिवर्षसहस्राणि । मध्यमोपरिमपृच्छा,
गोतम । जघन्यं सप्तविंशतिवर्षसहस्राणि उत्कर्षतोष्टाविंशतिसहस्राणि । उपरिमाधस्तनमेवेयकपृच्छा, जघन्यमष्टाविंशतिरुत्कर्षत एकांति

साए ८० छवीसाए मज्जिम २ माण । हेगोतम जघन्य २५००० वर्ष ८० २६००० वर्ष बीजाविक्रानो प्र० बीजा मेवेयकनो । गोयमा जह० छवीसाए
८० मत्तवीसाए मज्जिम उवरिमाण पुच्छा । हेगोतम जघन्य २६ हजारवर्ष आहारनो इच्छा जपजे ८० २७ हजारवर्ष आहारनो बीजाविक्राने बीजा
मेवेयकनो प्रश्नकोधो । गोयमा सत्तावीसाए ८० अठावीसाए उवरिम हेठिमाणं पुच्छा । हेगोतम जघन्य २७ हजारवर्ष आहारनो इच्छा जपजे ८०
२८ हजारवर्ष बीजा विक्रानो पद्धिती मेवेयकनो प्र० । गोयमा जह० अठावीसाए ८० एगूणतीसाए उवरिम मज्जिमाणं पुच्छा । हेगोतम जघन्य

अथपि यावत्करणात् द्वित्रिचतुरिन्द्रियशरीरपरिगृहः पञ्चेन्द्रियशरीराण्यप्या हारयति इयमेव ज्ञावना-यदा तेषा माहार्यमाशानां पुद्गलाणां स
तीतो ज्ञावः परिजायते तदा ते किञ्चि त्कदाचित् एकैन्द्रियशरीरतया परिणता आसीरन् कदाचित् द्वीन्द्रियशरीरतया परिणता आसीरन् कदा
चि त्रीन्द्रियशरीरतया कदाचि चतुरिन्द्रियशरीरतया कदाचित् पञ्चेन्द्रियशरीरतया ततो यदि पूर्वज्ञाव इदानीमप्यारोप्य विवक्ष्यते तदा नैरयिक

रिममज्जिमाणं पुच्छा, गोयमा ! जहस्यं एगूणतीसाए उक्कोसेणं तीसाए । उवरिम २ गोविज्जागाण, पुच्छा,
गोयमा ! जहन्तेणं तीसाए उक्कोसेणं एकतीसाए वाससहस्साणं । विजयवेजयतजयंत्यपराजियाण पुच्छा,
गोयमा ! जहन्तेणं एकतीसाए उक्कोसेणं तेत्तीसाए वाससहस्साणं । सव्वठसिद्धदेवाणं पुच्छा, गोयमा !
अजहन्नमणुक्कोसेणं तेत्तीसाए वाससहस्साणं अहारठे समुप्पजाड । नरडयाणं जंतं ! किं एगिंदियसरी

शहर्षसहस्साणि । उपरिममध्यमपुच्छा, गीतम । जघन्यमेकोनत्रिंशत् उत्कर्षतस्त्रिंशहर्षसहस्साणि । उपरिमोपरिमग्रेवेयकपुच्छा, गीतम ।
जघन्यतस्त्रिंशदुत्कर्षत एकत्रिंशहर्षसहस्साणि । विजयवेजयन्तजयन्तापराजितानां पुच्छा, गीतम । जघन्यत एकत्रिंशदुत्कर्षतस्त्रिंशहर्षस
हस्साणि । सर्वार्थसिद्धदेवानां पुच्छा, गीतम । अजघन्यानुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशहर्षसहस्साण्यप्यारार्थः समुत्पद्यते । नैरयिका प्रदत्ता । किं नै

२८ हजार वर्ष ७० २६ हजारवर्ष आहारनो इच्छा जपजे उपरि मध्यमनो प्रश्न । गोयमा जहस्यं एगूणतीसाए उक्कोसेण तीसाए उवरिम गोवि
ज्जागाण पुच्छा । हेगीतम जघन्य २६ हजार वर्ष आहारले उत्कर्ष तीसहजारवर्ष त्रीणा भीकनो ग्रेवेयकनो प्रश्न । गोयमा जहस्यं तीसाए उक्को
एकतीसाए विजय वेजयंत जयंत अपराजिताण पुच्छा । हेगीतम जघन्य तीसहजार उत्कर्ष २१ हजार वर्ष आहारनो इच्छा जपजे विजय वेजयन्त जयंत
अपराजितनो प्रश्न । गोयमा जहस्यं एकतीसाए उक्कोसेणं तेत्तीसाए सव्वठसिद्धदेवाणं पुच्छा । हेगीतम जघन्य ३१ सहस्रवर्ष उत्कर्ष ३२ सहस्रवर्ष आ
हार सर्वार्थसिद्ध देवनो प्रश्न । गोयमा अजहन्नमणुक्कोसेणं तेत्तीसाए वाससहस्साण जाव पंचिदियपुद्गलभाष पस्सवर्ष पसुज । हेगीतम अजघन्य मनु

एकेन्द्रियशरीराण्यपि यावत्पंचेन्द्रियशरीराण्यप्याहारयन्तीति ज्ञवति ॥ पदुष्यन्नजावपन्नवणं पदुष्ये त्यादि ॥ प्रत्युत्पन्नो वार्तमानिकः सथासौ जा
वश्च प्रत्युत्पन्नजाव स्तस्य प्रज्ञापना तां प्रतीत्यनियमा दवश्यतया पंचेन्द्रियशरीराण्या हारयन्ति, कथमिति चे दुच्यते-इह प्रत्युत्पन्नजावप्रज्ञापनां
करोति नयऋजुसूत्रो न शेषा नैगमादयः, ऋजुसूत्रश्च क्रियमाणं कृतं अन्यवह्नियमाणं अन्यवहृत परिणम्यमाणं परिणत मज्जुपगच्छति अन्यवह
यमाणा श्व पुद्गला स्ते उच्यन्ते ये स्वशरीरतया परिणम्यमाना वर्तन्ते अन्यवह्नियमाणं चान्यवहृतं परिणम्यमानं च परिणतमिति तन्मतेन शरीरमे
वान्यवह्नियते स्वशरीरं च तेषां पंचेन्द्रियशरीरा तेषा मत उक्तं-नियमा त्पंचेन्द्रियशरीरा ण्याहारयन्तीति, एवं मसुस्कुमारादयः स्तानितकुमारपर्य
वसाना जवनपतयो वक्तव्याः, पृथिवीकायिकसूत्रे-प्रत्युत्पन्नजावप्ररूपणाचिंतायां नियमा देकेन्द्रियशरीरा ण्याहारयतीति वक्तव्यं तेषा मेकेन्द्रिय

राइं आहारन्ति जाव पंचिन्द्रियसरीराइं आहारन्ति ? गोयमा ! पुद्गलजावपन्नवणं पदुष्य एगिन्द्रियसरीराइंपि
आहारन्ति जाव पंचिन्द्रियसरीराइंपि आहारन्ति । पदुष्यन्नजावपन्नवणं पदुष्य नियमा पंचिन्द्रियसरीराइंपि
एवं जाव थणियकुमारा । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! पुद्गलजावपन्नवणं पदुष्य एवंचेव । पदुष्यन्न
जावपन्नवणं पदुष्य नियमा एगिन्द्रियसरीराइं आहारन्ति । वेइंदिया पुद्गलजावपन्नवणं पदुष्य एवंचेव ।

केन्द्रियशरीराण्यप्याहारयन्ति यावत्पञ्चेन्द्रियशरीराण्यप्याहारयन्ति ? गौतम । पूर्वजावप्रज्ञापनं प्रतीत्यैकेन्द्रियशरीराण्यपि आहारयन्ति यावत्प
ञ्चेन्द्रियशरीराण्यप्याहारयन्ति । प्रत्युत्पन्नजावप्रज्ञापनं प्रतीत्य नियमात्पञ्चेन्द्रियशरीराण्यप्याहारयन्ति । एवं यावत्स्तनितकुमाराः । पृथिवी

तकृष्ट २२ सहस्र वर्षं आहारनी इच्छा जपजै जालगे एकेन्द्रिय पंचेन्द्रिय पर्यन्त पूर्वभाव प्रज्ञापनाथी । णियमा पंचिन्द्रिय सरीराइं आहाररे एव जा
व थणियकुमारा पुढवोकाइयाणं पुच्छा । नियम पंचेन्द्रियशरीर आहाररे इम जालगे स्तनितकुमार पृथिवीकायनो प्रश्न । गोयमा पुद्गलभाव पक्षवणं प
दुष्य एवंचेव पदुष्यभाव पक्षवणं पदुष्य नियमा एगिन्द्रियसरीराइं आहाररे । हेगौतम पूर्वभाव लेखवते थके इमहीज जाणिवो प्रत्युत्पन्नभावान्त्री निसे

तथा तच्छरीराणां सेकेन्द्रियशरीरत्वात् । एवं ह्रीन्दियसूत्रे नियमात् ह्रीन्दियशरीराणां स्थाहारयन्तीति वक्तव्यं । त्रीन्दियसूत्रे नियमात् त्रीन्दियशरीराणां चतुरिन्दियसूत्रे नियमात् चतुरिन्दियशरीराणांति । तिर्यक्ष्वेन्द्रिया मनुष्या व्यतरज्योतिर्लवैमानिकाश्च नैरयिकवत् वक्तव्याः । तथाचाह-पुण्ड्रविक्षा इत्यादि ॥ अधुना लोमाहाराधिकारं विज्ञावयिषु रिदमाह-नेरड्याणामित्यादि ॥ सुगमं नवरं नैरयिकाणां प्रक्षेपाहारो न दावती

पशुपुष्पज्जावपन्नवणं पशुञ्च नियमा वेदंन्द्रियशरीराहं स्थाहारंति । एवं जाव चउरिन्द्रिया जाव पुष्पज्जाव वन्नवणं पशुञ्च एव, पशुपुष्पज्जावपन्नवणं पशुञ्च नियमा जस्स जइ इन्द्रिया तस्स इन्द्रियशरीराहं ते स्था हारंति, सेस जहा नेरड्या जाव वेमाणिया । नेरड्याणं जते ! किं लोमाहारा पक्षेवाहारा ? गोय

कायिकानां पृच्छा, गीतम । पूर्वजावप्रक्षपनं प्रतीत्यैवं चैव । प्रत्युत्पन्नजावप्रक्षपनं प्रतीत्य नियमात्पञ्चेन्द्रियशरीराणां स्थाहारयन्ति । एवं याव तस्तनितकुमाराः । पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गीतम । पूर्वजावप्रक्षपनं प्रतीत्यैवं चैव, प्रत्युत्पन्नजावप्रक्षपनं प्रतीत्य नियमादेकेन्द्रियशरीराणां स्थाहारयन्ति । ह्रीन्द्रिया, पूर्वजावप्रक्षपनं प्रतीत्यैवं चैव, प्रत्युत्पन्नजावप्रक्षपनं प्रतीत्य नियमाद्द्वीन्द्रियशरीराणां स्थाहारयन्ति एवं यावश्च तुरिन्द्रिया यावत्पूर्वजावप्रक्षपनं प्रतीत्यैवं चैव, प्रत्युत्पन्नजावप्रक्षपनं प्रतीत्य नियमाद्यस्य यावन्तीन्द्रियाणि तस्य तावतीन्द्रियशरीराणां

केन्द्रियशरीराणां स्थाहारं । वेदंन्द्रिया पुष्पभावपक्षवणं पशुञ्च एवचैव पशुपुष्पभावपक्षवणं पशुञ्च नियमा वेदंन्द्रियशरीराणां स्थाहारं । वेदंन्द्रियपाकली भवती प्रज्ञापनायां नो इमहाज निश्चय वेदंन्द्रियशरीराणां स्थाहारं । एवं जाव चउरिन्द्रिया एवं सक्केण पुष्पभावपक्षवणं पशुञ्च एवचैव पशुपुष्पभावपक्षवणं पशुञ्च नियमा जस्स जइ इन्द्रिया तस्स तेन्द्रियशरीराणां स्थाहारं । इमं जालगे वैमानिक चौरिन्द्रिय इमं सर्वं पूर्वभावप्रत्यक्षज्ञायां प्रज्ञापनायां इमहाज प्रत्यक्षभावप्रज्ञापनायां निश्चय जेहने जेन्द्रिय तेहने तेन्द्रियशरीराणां स्थाहारं । सेस जहा नेरड्या जाव वेमाणिया । यावता जित नार को जालगे वैमानिक । नेरड्याणं भते किं लोमाहारा पक्षेवाहारा । नारको हेमगवन् लोमाहारी हुवे किं प्रक्षेपाहारी । गोयमा लोमाहार नो प

ति वैक्रियशरीराणां तथास्वजावत्वात्, लोमाहारीषि च पर्याप्तानां सवसेयो नापर्याप्तानामिति ॥ एवं एगिंदिया इत्यादि ॥ एवं नैरयिकोक्तेन प्रकारेण एकैन्द्रियाः पृथिव्यप्तेजीवायुवनस्पतयः सर्वे देवाश्चासुरकुमारादयो यावद्द्वैमानिका जणितव्यास्तत्रैकैन्द्रियाणां प्रक्षेपाहाराज्जावो मुखा जावात्, असुरकुमारादीनां वैक्रियशरीरितया तथास्वजावात्, द्वित्रिचतुरिन्द्रिया स्तियंग्पंचैन्द्रिया अनुष्याथ लोमाहारा अपि वक्तव्याः, प्रक्षेपाहारा अपि उजयरूपस्याप्याहारस्य तेषां संजवात्, चरम मर्याधिकार मज्जिचित्सुराह-नैरइयाणं जंत । इत्यादि ॥ लंज उत्पत्तिदेशे आहार योग्यपुद्गलसमूह-लंज आहारो येषांते लंज आहारा, मनसा जल्यंतीत्येव शीला मनोजक्षिणः, तत्र नैरयिका लंज आहारा जवति अपर्याप्ताव

मा ! लोमाहारा नोपस्केवाहारा । एवं एगिंदिया सहे देवा य ज्ञाणियह्या जाव वेसाणिया । बेइंदिया जाव मणुस्सा लोमाहारावि पस्केवाहारावि । नैरइयाणं जंत ! किं लंजाहारा मणजस्की ? गोयमा ! लंजाहारा नो मणजस्की । एवं सहे उरालियसरीरावि देवा सहे जाव वेसाणिया लंजाहारावि मणजस्की ।

हारयन्तीति, शेषं यथा नैरयिका यावद्द्वैमानिकाः । नैरयिका जदन्त । किं लोमाहाराः प्रक्षेपाहाराः ? गौतम । लोमाहारा नो प्रक्षेपाहाराः, एवमेकैन्द्रियाः सर्वे देवाश्च जणितव्या यावद्द्वैमानिकाः । द्वीन्द्रिया यावत्तनुष्या लोमाहारा अपि प्रक्षेपाहारा अपि । नैरयिका जदन्त । किमोजाहारा मनोजक्षिणः ? गौतम । ओजाहारा नैव मनोजक्षिणः । एवं सर्वे औदारिकशरीरा अपि देवाः सर्वे यावद्द्वैमानिका ओ

क्केवाहारा एव एगिंदिया सवदेवा भा० जाव वेसाणिया । हेगौतम लोमाहारी जुवे पिण प्रक्षेपाहार नहो इम एकैन्द्रियने सर्वदेवताने कश्चिदा जा लगे वैमानिक । बेइंदिय जाव मणुस्सा लोमाहारावि पस्केवाहारावि । त्रैन्द्रिय जालगे अनुष्यने प्रक्षेपाहार पिण जुवे । नैरइयाणं जंत किं ओजाहारा मणभक्खी । नारको हेमगवन् स्खू ओजाहार छे स्खू मनभक्खी । गोयमा ओजाहारा णो मणभक्खी एवं सव्वेवि उरालियसरीराणं भाणियत्वा । हेगौतम नारको ओजाहारो नहो मनभक्खी इम सर्व औदारिकशरीर कश्चिदा । देवासव्वे जाव वेसाणिया ओजाहारावि मणभक्खीवि । देवता सर्व

स्थाया भोजस एवा हारस संजवात्, मनोजक्षिण इत्येते न जयन्ति, मनोजक्षणलक्षणेष्टाहारः स उच्यते ये तथाविधशक्तिवशा न्नमसा स्वशरीरपुष्टिजनकाः पुद्गला अज्यवर्ह्यन्ते यदज्यवहरणानन्तरं च दृष्टपूर्वः परमसंतीष उपजायते, नभैत जैरयिकायामस्ति प्रतिकूलकर्मादयवशतः तथारूपज्ञत्तपजावात् ॥ एवं सवे उरालियसरीरावि इति ॥ एवं नैरयिकोत्तेन प्रकारेण श्रीदारिकशरीरिणोपि सर्वे पृथिवीकायिकादयो मनुष्यपर्यवसाना वक्तव्या स्तद्यथा-पुढविकाश्याणं जन्ते । किं उयाहारा मणजक्खी ? गोयमा । उयाहारा नो मणजक्खी त्यादि ॥ देवाइत्यादि ॥ देवाः सर्वे याव द्वैमानिका उज आहारा अपि मनोजक्षिणोपि वक्तव्याः तद्यथा-असुरकुमाराणं जन्ते । किं उयाहारा मणजक्खी ? गोयमा । उयाहारावि मणजक्खीवि जाव वेमाणियाणं पुच्छा गोयमा । उयाहारावि मणजक्खीवि ॥ सञ्जाति मनोजक्षित्वं देवानां यथाजवति तथोपदशयति, तत्र तेषु संसारिषु जीवेषु मध्ये यमितिवाक्यालङ्कारे ये मनोजक्षिणो देवा स्तेषां, यमिति प्राग्वत्, मनः प्रस्तावा दाहारविषयं समुत्पद्यते, केनोहोस्वनेत्यत आह-इच्छामो ॥ अजिलवामो यमिति पूर्ववत्, मनोजक्षिण मिति मनसा जक्षणं मनोजक्षणं कर्तुं मिति' तत एवं ते मनसि क ते व्यवस्थापिते मनोजक्षणे सति तथाविधजुनकर्मादयवशत् क्षिप्रमेव तत्कालमेवेति जावः, ये इष्टाः कंताः प्रिया मनोज्ञा मन आपा पुद्गला

वि । तत्पणं जे ते मणजक्खी देवा तेसिणं इच्छामणे समुप्पज्जाइ इच्छामोणं मणजक्खणं करित्तए, तएणं तेहिं देवेहिं एव मणसी कए समाणे खिप्पामेव जे पोग्गला इष्टा कंता जाव मणामा तेसि मणजक्खत्ता

जाहारा अपि मनोजक्षिणोपि । तत्र ये मनोजक्षिणो देवा स्तेषां इच्छामनः समुत्पद्यते-इच्छामो मनोजक्षणं कर्तुं ततस्तेर्देवै रेवं मनसि क

वैमानिकलगी कक्षिणो देवतासर्वं ओजाहारो पिण मनसाहारो । तत्पण जेसे मणभक्खी देवा तेसिणं इच्छामणे मणभक्खीणं करित्तए तएणं तेहिं देवेहिं एव मणसीकए समाणे खिप्पमेव जे पोग्गला इष्टा कंता जाव मणामा एसिं मणभक्खी यत्ताए परिणमंति । तिहं मनसाहारो देवता ते देवताने इच्छा मनसाहि जपजे तिवारे तिण देवताये मनइच्छा कोर्धेयके उतावत्ता जे पुइत्त-इष्टकात्ता पुइत्त ते मनोजपणे तेहवा परिणमे इम नारकोने न

स्तेषां व्याख्यानं प्राग्वत्, तेषां देवानां मनोज्ञतया परिणमन्ति कथमित्यत्रैव दृष्टान्तमाह-से जहानामए ॥ से शब्दो यशस्वार्थः, सचात्र वाक्यो
पन्थासे यथा नामेति विवक्षिताः शीताः पुद्गलाः शीतं शीतयोनिनं प्राणिनं प्राप्यते शीतत्वमेवातिव्रज्यातिशयेन गत्वा तिष्ठति किमुक्तं भवति
विशेषतः शीतीज्य शीतयोनिनस्य प्राणिनः सुखित्वायोपकल्पन्त इति, उष्मावा पुद्गला उष्म उष्मयोनिनं प्राप्य उष्ममेव उष्मात्वमेवातिव्रज्या ति
शयेन गत्वा तिष्ठन्ति, विशेषतः स्वरूपलाजसंपत्त्या तस्य सुखित्वायोपतिष्ठते इति ज्ञावः, एवमेव अनेनैव प्रकारेण तैर्देवैः प्रागुक्तरीत्या मनोज
क्षणा कृते सति स तेषां देवानां मिच्छा मनोआहारविषयेच्छा प्रधानमनः क्षिप्रमेवातीति क्षिप्रमेवातीति क्षिप्रमेवातीति क्षिप्रमेवातीति क्षिप्रमेवातीति
शीतपुद्गलाः शीतयोनिनस्य प्राणिनः सुखित्वायोपकल्पन्ते उष्मपुद्गला वा उष्मयोनिनस्य तथा देवेरपि मनसा ज्ञवद्भियमाणाः पुद्गला स्तेषां तु
मये परमसंतोषाय उपकल्पन्ते, तत आहारो विषयाजिलाषनिवृत्तिं ज्ञवतीति अत्रच लज आहारादिविज्ञागप्रतिपादिका इमाः सूत्रकदांगनिर्यु
क्तिगाथाः-सरीरेणोसयाहारो तथादिफासेण लोभआहारो । पक्खेवाहारोपुण कावलिनहोडनायवो ॥ १ ॥ उयाहाराजीवा सव्वेअपज्जत्तगामुत्तेय

ए परिणमन्ति, से जहानामए सीता पोग्गला सीतं पप्प सीतं चैव अतिवड्ढाणं चिठ्ठन्ति उस्सिणा वा
पोग्गला उस्सिणं पप्प उस्सिणचैव अतिवड्ढाणं चिठ्ठन्ति एवामेव तेहिं मणज्जक्खणे कए समाने से डक्खा

ते सति क्षिप्रमेव ये पुद्गला इष्टाः कान्ता यावन्मनोज्ञा मन आया स्ते तेषां मनोज्ञतया परिणमन्ति-अथ यथा नाम शीताः पुद्गलाः शीतं
प्राप्य शीतमेवातिव्रज्य तिष्ठन्ति उष्माः पुद्गला उष्म प्राप्योष्म चैवातिव्रज्य तिष्ठन्ति एवमेव तैर्मनोज्ञक्षणे कृते सति तादिच्छामनः क्षिप्रमेवा

यो प्रतिकूलकर्मनं वस्य करौ । सेजहाणामए सिंया पोग्गलासौय पप्पसौयच अइवइत्ताण चिठ्ठन्ति । ते जिम द्ढाते शीतयोनिनया जीवने शीतपुद्गल
पामोने चणो तीज शीतपणी वेवे शीतआचारोने रहै । उस्सिणावा पुग्गला उस्सिण पप्प उस्सिणच अइवइत्ताण चिठ्ठन्ति । उष्मयोनिनया जीवने उष्मपद्म
लपामोने उष्मपुद्गलनी तीजपाचारोने पुद्गल रहै । एवमेव तेहि देवेहिं मणभक्खीण कएसमाणे से इच्छामणि विपानेव उवसमेइ । इमहो ज देव

द्या । पञ्जतगामलोभे पक्खेवेहीतज्जयत्वा ॥ २ ॥ सुनिदिधेवाणं नेरइयाणंवनत्ति । उणाणंजीवाणं संसारत्याणपक्खेवा ॥ ३ ॥ लोभाद्वा
रएणि दिपाउनेरइयसुरगणाचेव । सेसाणंआहारो लोभेपक्खेवउचेव ॥ ४ ॥ लोभाद्वा ॥ ५ ॥ अथ क आहार अजोगनिर्वर्त्तितः को वा नाजोगनिर्वर्त्तित इति दुष्पते-देवाना माजोगनिर्वर्त्तित उज आहार सचाप
पर्याप्तावस्थायां लोभ आहारोपि अनाजोगनिर्वर्त्तितः सच पर्याप्तावस्थाया नाजोगनिर्वर्त्तितो मनोजललक्षण सच पर्याप्तावस्थाया नाजोगनिर्वर्त्तितो
मनोजललक्षणनिर्वर्त्तित आहारो पर्याप्तावस्थायां लोभाद्वाः पर्याप्तावस्थायां नैरयिकवर्जानां लोभाद्वाः नैरयिकाणां लोभाद्वा आजोगनिर्वर्त्ति
तोपि द्वीद्रियादीनां मनुष्यपर्यवसानायां यः प्रहेपाहारः स आजोगनिर्वर्त्तित एवेति ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां आहारपदस्य प्रथमोद्देशः
शकः परिसमाप्तः ॥ १ ॥ व्याख्यात आहारपदस्य प्रथमोद्देशकः सम्प्रति द्वितीयो व्याख्येयः तत्रचादा वियमधिकारसग्रहणाया-
आहारत्यादि ॥ प्रथमं सामान्यत आहाराधिकारो द्वितीयो जव्याधिकार जव्यविज्ञापताहाराधिकारः, एवं तृतीयसंज्ञाधिकारः चतुर्थो लेख्या
धिकारः पचमो दृष्ट्यधिकारः षष्ठः सयताधिकारः सप्तमः कषायाधिकारो ऽष्टमो ज्ञानाधिकारो नवमो योगाधिकारो दशम उपयोगाधिकार ए

मणे खिप्पामेव भवेति ॥ इति पन्नवणाए आहार पढमो उद्देशो सम्प्रतो ॥ १ ॥ आहार
जवियसन्ती लेस्सादिठ्ठीयसंजयकसाए । नाणाजोगुवन्तुगे वेदेयखरीरपज्जती ॥ १ ॥ जीवेणं जते ! किं

पैति ॥ इतिश्रीमदुपाध्याय रामचन्द्रगिरि विप्र्य नानकचन्द्रविरचित प्रज्ञापनानुवादे आहारपदस्य प्रथमोद्देशः ॥ १ ॥
आहारजविकसन्ति लेस्सादिठ्ठीयसंजयकषायाः । ज्ञानं योगोपयोगो वेदोदेष्टव्यपर्याप्तिः ॥ १ ॥ जीवो जदन्त ! किमाहारको नाहारकः ? गो

तार्ये मनकरी भक्षण कौधेशके इच्छासमय भगमाहि भनत्तथाय । पन्नवणाए आहारपद पढमोद्देशो । इति प्रज्ञापनाये आहारपद २८ मे प्रथमो
द्देशक २८ ॥ १ ॥ आहारपदवियमयो लेसादिठ्ठीयसंजयकषायाः । नाणाजोगुवन्तुगे वेदेयखरीरपज्जती ॥ १ ॥ सामान्याहाराधिकार १ भव्या

कादशी वेदाचिन्तारो द्वादशः शरीराधिकारः तृतीयदशः यर्वाप्यधिकारः । इह ज्ञानादिग्रहणेन तत्प्रतिपक्षभूता अज्ञानादयोपि सूचिता द्रष्टव्याः, तथैवाग्रे वक्तव्यत्वात् । तत्र प्रथम सामान्यत आहारधिकारं विज्ञावयिषु हिदाह-जीवेणं भन्ते । इत्यादि ॥ प्रथमसूत्रं सुगमं जगवानाह-गो यमेत्यादि ॥ गौतम । स्या एकादशः दाहारकः कदापि दनाहारकः, कथमित्ये पुच्यते-विग्रहगतौ केवलसमुद्घाते शैलेत्रयवस्थायां सिद्धत्वेना-नाहारकः शेषास्त्रयवस्था स्वाहारक उक्तं च-विग्रहगडमायका केवलितोसमोपस्थाजोगीय । सिद्धायअणाहारा, सेनाआहारगाजीवा ॥ १ ॥ तदेवं सामान्यतो जीवाचितं कृत्वे दानी नैरयिकातिवतुर्विशतिवडककमेया हाराऽनाहारकचितं करोति-नेरइयणं भन्ते । किं आहारए इत्यादि ॥ सु गमं । तदेवं सामान्यतो जीवपदे नैरयिकादिषुभैरवचनेन आहारकानाहारकत्वचितं कृता सम्प्रति बहुवचनेन तां चिकीर्षुराह-जीवाणं भन्ते ।

आहारए अणाहारए गोयमा ! सिय आहारए सिय अणाहारए एवं नेरइए जाव असुरकुमारे जाव वेमा णिए । सिद्धेणं भन्ते ! किं आहारए अणाहारए ? गोयमा ! नो आहारए अणाहारए । जीवाणं भन्ते ! किं आहारया अणाहारया ? गोयमा ! आहारयावि अणाहारयावि । नेरइयाणं पुच्छा, गोयमा ! आ

तम । स्यादाहारकः स्यादनाहारकः । एवं नैरयिको यावदसुरकुमारो यावद्वैमानिकः । सिद्धो जदन्त । किमाहारकोनाहारकः ? गोतम । नो आहारकोनाहारकः ? जीवा जदन्त । किमाहारका अनाहारकाः ? गोतम । आहारका अप्पताहारका अपि । नैरयिकाणां पृच्छा ।

धिकार २ संज्ञाधिकार ३ लेख्या ४ दृष्टि ५ सयत ६ कषाय ७ ज्ञान ८ योग ९ उपयोग १० वट ११ शरीर १२ पर्वति १३ ॥ १ ॥ जीवेणं भन्ते किआहाराए अणाहारए । एकवचने जीव आहारो के अणाहारो । गोयमा सिय आहारए सिय अणाहारए एवं नेरइया जाव असुर जाव वेमाणिए । हेगौतम किवारं आहारो किवारं अहारो नहो इम नारको जान्ति असुरकुमार जान्ति वेमाणि । सिद्धेणं भन्ते किं आहारए अणाहारए । सिद्धेणं भन्ते किं आहारया अणाहारया । गोयमा नो आहारए अणाहारए । हेगौतम नहो आहारो अनाहारो । जीवेणं भन्ते किं आहारया अणाहारया ।

इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं सुगमं प्रगवानाह-गौतम । आहारका अपि अनाहारका अपि सदैव बहुवचनविशिष्टा उच्येयि लभ्यन्ते इति ज्ञातः, तथाहि-
विग्रहगतिव्यतिरेकेण क्षेपकालं सर्वेपि ससारिणो जीवा आहारका विग्रहगतिस्तु क्वचि कदाचि एकस्यचित् जयतीति सर्वकालमपि लभ्यमाना
सम्प्रति नियतानामेव लभ्यन्ते, तत आहारकषु बहुवचनं अनाहारका अपि सिद्धाः सदैव लभ्यन्ते तेषामप्येव नन्तगुणाः, अन्यच्च सर्वकालमेकै
कस्य निगोदस्य प्रतिसमय संख्येयजागो विग्रहगत्यापन्नो लभ्यते ततो नाहारकेषुपि बहुवचनं नैरयिकसूत्रे सर्वेपि ताव ज्ञेयेयु राहारकाः, किमु
क्तं जयति कदाचि नैरयिका सर्वप्याहारका एव जयति नत्येको प्यानाहारकः, कथमिति चे दुच्यते-उपपातविरहा तथाहि-नैरयिकाणां सुपपा
तविरहो द्वादशमुहूर्तो एतावतिचातरं पूर्वोत्पन्नविग्रहगत्यापन्ना अपि आहारका जाता अन्य इत्यनुत्पद्यमानत्वात्, अथवा आहारका अनाहा
रकपदं बहुवचनं मनाहारकपदं एकवचनमिति भावः, कथमेव जागो घटामियतीति चे दुच्यते-इह नरकेषु जंतुः कदाचिदेक उत्पद्यते कदाचिद्वी

हारयावि अणाहारयावि । नेरडयाणं पुच्छा, गोयमा ! सहेवि ताव होज्जा आहारगा १ । अहवा अहा
रगाय अणाहारगेय २ । अहवा आहारगाय अणाहारगाय ३ । एवं जाव वेमाणिया नवरं एगिदिया

गौतम । सर्वेपि तावज्ञेयेयुराहारकाः १ अथवाहारकाश्चानाहारकाश्च २ अथवाहारकाश्चानाहारकाश्च ३ एवं यावद्वैमानिकाः नवरमेकेन्द्रिया
यथा जीवाः । सिद्धाना पुच्छा, गौतम । नो आहारका अनाहारकाः । जवसिद्धिजो जदन्त । जीवः किमाहारकांनाहारकः ? गौतम । स्या

बहुवचनं जीव हेमगवन् आहारो कै अणाहारो । गोयमा आहारयावि अणाहारयावि नेरडयाणं पुच्छा । हेगौतम आहारो पिण अणाहारो न
हो पिण नारकीनो प्र० । गोयमा सव्ववि तावहोज्जा आहारया अहवा हारगाय अणाहारयाय अहवा आहारगाय एवं जाव वेमाणिया ।
हेगौतम सर्व पिणहवे आहारो हवे अथवा अणाहारोहवे एकवचने अनाहारो बहुवचने आहारो इम नारकीयो वेमानिकलगे, कहवो । नवरं
एगिदिय जीवा सिपाण पुच्छा । एविशप एकैद्रिय जीवनो पालापो तिम । गोयमा नो आहारगा अणाहारगा । हेगौतम गही आहारो

कदाचि तत्र श्रुत्वाऽपि यावत्संख्यातां असंख्यातां वा, तत्र यदा एक उत्पद्यते सोऽपि विग्रहगत्यापन्नः प्रतिसमयमसंख्यातानां वनस्पतिषु प्रतिसमयमनंतानां विग्रहगत्योत्पाद्यमानानां लज्जमानतया अनाहारकपदेऽपि सदैव तेषु बहुवचनस्य सम्भवात्, तथाचाह-एवं जाव वेमाणिया नवर एगिंदिया जहा जीवा इति ॥ एवं नैरयिकोक्तभंगप्रकारेण शेषा अप्यसुरकुमारादयः स्तावद्वक्तव्या यावद्द्वैमानिका नवरमेकैन्द्रियाः पृथिव्यप्तेजो वायुवनस्पतिरूपाः प्रत्येकं यथा उज्जयत्रापि बहुवचनेन जीवा उक्ता स्तथा वक्तव्याः, सिद्धेऽप्येक एव जगो नाहारका इति सकलशरीरप्रहाणित स्तेषा माहारासंज्ञवात्, बहूनां च सदाभावादिति ॥ गतं प्रथमद्वारं द्वितीयं जगद्वारमभिधित्सु राह-जवसिद्धिणं जंते । इत्यादि ॥ जवैः संख्या ते रनतैर्वा सिद्धि र्यस्यासौ जवसिद्धिको जव्यः स कदाचि दनाहारकः, विग्रहगत्या द्यवस्थायां जवति अन्ये च पूर्वोत्पन्नतया आहारका अजवन् । तदा एष जङ्गोलज्यते, तृतीयभगमाह-अहवा आहारगाय अणाहारगाय ॥ अत उज्जयत्रापि बहुवचन' एष च जगो यदा बहवो विग्रहगत्योत्पद्यन्ते तदा द्रष्टव्याः, शेषजंगकास्तु न सम्भवन्ति आहारकपदस्य नैरयिकाणां सर्वदैव बहुवचनविषयतया लज्जमानत्वात्, एवमसुरकुमारादिषु स्तानि

जहा जीवा । सिद्धाणं पुच्छा, गोयमा ! नो आहारगा अणाहारगा । जवसिद्धिणं जंते ! जीवे किं आहारए अणाहारए ? गोयमा ! सिय आहारए सिय अणाहारए । एवं जाव वेमाणिए । जवसिद्धिया

दाहारकः । एवं यावद्द्वैमानिकः । जवसिद्धिका जदन्त । जीवा किमाहारका अनाहारकाः । जीवैकैन्द्रियवर्जं त्रिकजंगः (जङ्गवयम्) अज

अनाहारो । भवसिद्धौ एषं भंते जीवे किं आहारए अणाहारए । भवसिद्धौ जीव हेभगवन् आहारो को अनाहारो । गोयमा सिय आहारए सिय अणाहारए एवं जाव वेमाणिए । हेगौतम किवारे आहारो किवारे अणाहारो विग्रहगति केवल समुदात वस्थायै अनाहारो तेमाटे इम वेमानिक जाङ्गो । भवसिद्धियाणं भंते जीवा किं आहारगा अणाहारगा । बहुवचने भवसिद्धि अहारोके अनाहारो । गोयमा जीवेगिंदियवज्जो तिसभंगो अभवसिद्धिएवि एवचेव नो भवसिद्धिए । हेगौतम जीव एकैन्द्रियवर्जिने भांगा ३ जाणिवो अभवसिद्धने पिण भवसिद्धनीपरे नो भवसि

तकुमारपर्यवसानेषु हीन्द्रियादिषु च वैमानिकपर्यन्तेषु प्रत्येकं जंगत्रिकं जावर्त्तयं उपपातविरहभावात्, प्रथमजंगस्य एकादिसंख्यतयोत्पत्तेः शेषस्य च जङ्गद्वयस्य सर्वत्रापि लक्ष्यमानत्वात्, एकैन्द्रियेषु पुनः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिरूपेषु प्रत्येकमेकशेष एवैको जंगः । आहारका अपि अनाहारका अपि पृथिव्यप्तेजोवायुषु प्रत्येकं जायमाना अनाहारकाः शेषकालं त्वाहारका एवं चतुर्विंशतिदहकेषु प्रत्येकं वाच्यं तथाचाह-एवं जाव वेमाणिए ॥ अत्रच सिद्धिविषय सूत्रं न वक्तव्यं मोक्षपदप्राप्ततया तस्य जवसिद्धिकत्यायोगात्, अत्रैव बहुवचनेनाहारकानाहारकत्वचिंतां चि कीर्पराह-जवसिद्धिप्राणं जंते । इत्यादि ॥ अत्राप्याहारद्वार इव जीवपदे एकैन्द्रियेषु च प्रत्येकमुजयत्र बहुवचनेनैकएव जंगो यथा आहारका अपि अनाहारका अपि, शेषेषु नैरयिकादिषु स्थानेषु जंगत्रिकं कदाचि त्केवला आहारका नत्वेकोप्यनाहारकः, अथवा कदाहारका एको अनाहारकः, अथवा आहारका अपि अथवानाहारका अपि उजयत्रापि बहुवचन, तथाचाह-जीवेगिन्दियवज्जो तियजंगो इति ॥ यथाच जवसिद्धिके एकस्मिन् बहुषु चाहारकानाहारकत्वचिंता कता तथा अजवसिद्धिकेपि कर्त्तव्या उजय त्राप्येकवचनेन जंगसङ्ख्यायाः सर्वत्रापि समानत्वात्, तथा

णं जंते ! जीवा किं आहारगा अणहारगा । जीवेगिन्दियवज्जो तियजंगो । अजवसिद्धिएवि एवंचेव । नोजवसिद्धिए नोजवसिद्धिएणं जंते ! जीवे किं आहारए अणहारए ? गोयमा ! नोआहारए अणहारए । एव सिद्धेवि । नोजवसिद्धिया नोजवसिद्धियाणं जंते ! जीवा किं आहारगा अणहारगा ?

वसिद्धिकोप्येवंचेव । नोजवसिद्धिक नो अजवसिद्धिको जदन्त । जीवः किमाहारकोनाहारकः ? गौतम । नो आहारकोनाहारकः । एवं सिद्धोपि । नोजवसिद्धिका नोजवसिद्धिका जदन्त । जीवाः किमाहारका अनाहारकाः ? गौतम । नो आहारका अनाहारकाः । एवं सिद्धा अपि

इ । नोअभव सिद्धिणं भते जीवे किं आहारए अणहारए । नो अभवसिद्धि कश्चिये एवने एकवचने आहारो कि अनाहारो । गोयमा नो आहारए । नोअभवसिद्धि । हेगौतम नही अनाहारो अनाहारोके इम सिध पिण नो भवसिद्ध । नो अभवसिद्धियाणं भते जीवा किं

आहारग अणहारग । अमवसिहने वडवचने आहारो कि अणहारो । गोयमा नो आहारग अणहारग एवं सिझावि हर । १ । हे गोयमा नवो
आहारो अणहारोहे इम सिह पिण । संखोणं भते जोवे किं आहारण अणहारण । सज्जो जीव हेमगवन् आहारो ले अणहारो । गोयमा
सिय आहारण सिय अणहारण एवं जाव वेसाणिण् एवर एमिदियावि वि. लिदिया नो मुक्खिस्सन्ति । हे गोयमा केव आहारो वे. अणहारो नम जा

यथा श्वारक्ष अनाहारकश्च । अथवा श्वारक्ष अनाहारकश्च । तथावाह-जीवाहुत त्रियज्ञंगो जाव वेमाणिया इति ॥ तत्र सामान्यतो जीवपदे प्रथमजगसकललोकापेक्षया सच्चित्वेनोत्पातविरहाभावात् । द्वितीयमग यत्स्मिन् सच्चिनि विग्रहगत्यापने, तृतीयजंगो बहुषु संज्ञिषु विग्रहगता पक्षेषु, एवं नैरयिकादिपदेषुपि जंगजावना कार्यो ॥ असन्नीय जत । त्यादि ॥ अत्रापि विग्रहगता वनाहारकः ओपकाल माहारकः ॥ एवं जा व वाणमंतरे इति ॥ एवं सामान्यतो जीवपद इव यतुर्वैजातिदशरूपक । ताव हृत्तव्यं याव ह्यानव्यतरो यानव्यन्तरविषयसूत्रं, अथ नैरयिका ज वनपतयो यानव्यन्तरा च कथमसच्चिनी मंतासंज्ञिसूत्र तेषु पठ्यत इति उच्यते इह नैरयिका जवनपतयो व्यन्तराश्च संज्ञिनी प्युत्पद्यंते संज्ञिज्यो

पुच्छिजाति । सन्नीयं जते ! जीवा किं आहारगा अणाहारगा ? गोयमा ! जीवादिन त्रियज्ञंगो जाव वेमा णिया । असन्नीयं जते ! जीवे किं आहारए अणाहारए ? गोयमा ! सिय आहारए सिय अणाहारए एवं णेरइए जाव वाणमंतरे नवर जोडसियवेमाणिया न पुच्छिजाति । असन्नीयं जते ! जीवा किं आहारगा

जीवः किमाहारकोनाहारकः ? गीतम । स्यादाहारकः स्यादनाहारक इव नैरयिको यावद्वानव्यन्तरो नवर ज्योतिषवैमानिका न प्रष्टव्याः । असच्चिनी जदन्त । जीवाः किं आहारका अनाहारका ? गीतम । आहारका अप्यनाहारका अपि । एको जडः । असच्चिनी जदन्त । नै

जगे वैमानिक इविशेष एकेन्द्रिय विक्लान्द्रिय नहो पुच्छिज । सखोणं भत जीवा कि आहारगा अणाहारगा । संज्ञो द्योत हेभगवन् बहुवचने आहारी के अणाहारी । गोयमा जीवाटियाओ त्रियज्ञंगो जाव वेमाणिया । हेगीतम जीवादिक सर्वने शिण २ भागा जालगे वैमानिक । असखोण भते जीवे किं आहारए अणाहारए । गो जीव आहारी के अनाहारी । गोयमा सिय आहारए सिय अणा० एव णेरइया जाव वाणमंतरा जोडसिय वेमा णिण न पुच्छिजाति । हेगीतम कोर आहारे कोरे न आहारे इम एणेर नारको आंतगे वानव्यन्तर ज्योतिषो वैमानिकने न पुच्छे । असखोण भते जीवा किं आहारगा अणाहारगा । असंज्ञो हेभगवन् बहुवचने आहारी के अणाहारी । गोयमा आहारगावि अणाहारगावि एगीतम

पि असंज्ञित्य शोत्पद्यमाना असंज्ञित इति व्यवह्रियन्ते, संज्ञित्य उत्पद्यमाना संज्ञितः ततो संज्ञिसूत्रेपि ते उक्तप्रकारेण पठ्यन्ते, ज्योतिषवेमानि कास्तु संज्ञित्य एवोत्पद्यन्ते नासंज्ञित्यः' असंज्ञीत्यव्यवहाराज्ञावा दिह ते न पठ्यन्ते तच्चावाह-जोडसियवेमाण्या न पुच्छिर्जन्ति ॥ किमुक्तं ज वति तद्विषयसूत्र न वक्तव्यं तेषां मसंज्ञित्वाज्ञावादिति, बहुवचनवित्तायां सामान्यतो जीवपदे एकएव जंग स्तद्यथा-आहारका अपि अनाहार का अपि प्रतिसमय मेकेन्द्रियाणां मनन्तानां विग्रहगत्यापन्नानां मतस्या नाहारकाणां सदैव लज्यमानतया हारकपदे पि सर्वदा बहुवचनज्ञावा त्, नैरयिकपदे षड्जङ्गाः तत्र प्रथमो जङ्ग आहारका इति' अयं च जङ्गो यदा न्यो संज्ञी नारक उत्पद्यमानो विग्रहगत्यापन्नो न लज्यते पूर्वी त्यन्ता स्त्वसंज्ञितः सर्वे व्याहारका जाता सदा लज्यते' द्वितीयो अनाहारक इति एष यदा पूर्वीत्यन्तो असंज्ञी नारक एकोपि न विद्यते उत्प

अणाहारगा ? गोयमा ! आहारगावि अणाहारगावि एगो जंगो । असन्नीणं जन्ते ! णेरइया किं आहा रगा अणाहारगा ? गोयमा ! आहारगावा अणाहारगावा अहवा आहारएय अणाहारएय । अहवा आहारएय अणाहारगाय । अहवा आहारगाय अणाहारएय । अहवा आहारगाय अणाहारगाय । एवं

रयिकाः किमाहारका अनाहारकाः ? गौतम ! आहारका वा अनाहारका वा । अथवाहारकश्चानाहारकश्च १ । अथवाहारकश्चानाहारकाश्च २ । अथवाहारकाश्चानाहारकश्च ३ । अथवाहारकाश्चानाहारकाश्चैवमेते षड्जङ्गाः, एवं यावत्स्तनितकुमाराः । एकेन्द्रियेष्वजङ्गकम् । द्वीन्द्रिय

आहारो पिण अनाहारी पिण एकभाज्जो । असंखीणं भंत णेरइया किं आहारगा अणा० । असन्ना नारको आहारो के अनाहारी । गोयमा आ हारगावा अणाहारगावा अहवा आहारएय अणाहारएय अहवा आहारएय अणाहारगाय आहारगेय अणाहारगेय अहवा आहारगाय अणाहा रगाय एव एते क्खंणा एव जाव यणियकुमारा एणिंदिएसु अभगय । हेगौतम आहारी बहुवचने अनाहारी बहुवचने एकवचने आहारी अनाहा री अथवा एकवचने आहारी बहुवचने अनाहारी दुवे बहुवचने आहारी एकवचने अनाहारी दुवे अथवा बहुवचने आहारी एकवचने अनाहारी इम

द्यमाना रतु विग्रहगत्यापत्ता बहुवचने तदा विधेयः, तृतीय आहारकश्च अनाहारकश्च द्वित्वेपि प्रादुर्भूते बहुवचनचित्ताया अपेक्षायाम् अङ्गं च
भीषीन इत्युपन्यस्तः तत्र यदा चिरकालोत्पन्न एको संज्ञी नारको विद्यते अधुनोत्पद्यमानोपि विग्रहगत्यापत्ता एक स्तदायं अङ्गः चतुर्थः, आहार
रक्षणानाहारकाश्च एव चिरकालोत्पन्ने एकास्मिन् न संज्ञिनि नारके विद्यमाने बहुवधुनोत्पद्यमानेषु अस्मिन् विग्रहगत्यापत्तौ द्वयः, पञ्चमः
आहारकाश्च अनाहारकाश्च यं चिरकालोत्पन्नेषु बहुषु असंज्ञिषु नारकेषु अधुनोत्पद्यमाने विग्रहगत्यापत्ते एकास्मिन् न संज्ञिनि विधेयः, षष्ठः
आहारकाश्चानाहारकाश्चैषु बहुषु चिरकालोत्पन्नोत्पद्यमानेषु चासंज्ञिषु वेदितव्यः, एवमेते षडङ्गानां सव सुपदशितेन प्रकारेण एते षडङ्गानां स्त
द्यथा-आहारकपदस्य केवलस्य बहुवचनेनैकः १। अनाहारकपदस्य केवलस्य बहुवचनेन द्वितीय २। आहारकपदस्य अनाहारकपदस्य च युगपत्
प्रत्येकमेकवचनेन तृतीय ३। आहारकपदस्यैकवचनेन अनाहारकपदस्य बहुवचनेन चतुर्थ ४। आहारकपदस्य बहुवचनेन अनाहारकपदस्यैकव
चनेन पञ्चम ५। सप्तयत्रापि बहुवचनेन षष्ठः ६। शेषा स्तु अङ्गानां च सम्भवन्ति, तेषु अथनचित्तायाः प्रकान्तत्वात्, एते च षडङ्गानां सारकुमारा
दिष्वपि स्तनितकुमारपर्यवसानम् वेदितव्या स्तथाचाह-एव जाव थणियकुमारा एगिदिमसु अजगमिन्त ॥ एकान्द्रियेषु पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पति
रूपे घनजलक जङ्गलाजिवः, एक एव अङ्ग इत्यर्थः, सचायं आहारका अपि अनाहारका अपि तत्राहारकः बहवः सुप्रसिद्धा अनाहारका अपि
प्रतिसमयं पृथिव्यप्तेजोवायवः प्रत्येक मसंख्येयाः प्रतिसमयं वनस्पतयो नन्ताः सुवकालं लज्यन्ते इति तेषु बहवः सिद्धाः, द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियपत्तु
रिन्द्रियतियेकपञ्चन्द्रियेषु प्रत्येकं अङ्गत्रिक तद्यथा-आहारका, अथवा आहारकाश्च अनाहारकाश्च। अथवा आहारकाश्च अनाहारकाश्च। तत्र ही

एते षडङ्गा, एवं जाव थणियकुमारा। एगिदिमसु अजगमिन्त जाव पञ्चिदियतिरिक्कजोणिमसु

(प्रकृति) यावत्पञ्चेन्द्रियतियेग्योनिकेषु अङ्गत्रिकम्। मनुष्यवानव्यन्तरेषु अङ्गानां। नोसञ्जीनोमसञ्जी जदन्त। जीवः किमाहारकोनाहार

ए ६ भागा इम जावगे स्तनितकुमारे एकैन्द्रियनेविमै भाङ्गा नही। ब ६ दिव जाव प ५ चिदिनिरिक्कजोणिमसु तियभंगो मनुष्य वापसतरेणु कम्मम्।

त्रिषान् प्रति जावना यदा द्वीन्द्रिय एकोपि विग्रहगत्यागती लज्यते तदा प्रथमो जंगः । यदा पुन द्वीन्द्रिय
 हगत्यापन तदा पूर्वं सर्वे व्याहारका उत्पद्यमान स्वेकोऽनाहारक इति । यदा तृतीयमाना आनि बह्वी लज्यते तदा तृतीयः, एवं त्रीन्द्रिय
 चतुरिन्द्रियतियंक्ष्पंचेन्द्रियेषु जावना कार्या, मनुष्यव्यक्तरेषु षड्भगाः तेषु तैर्यक्षेणु च जावनीयाः तथापाह-बेह्दिय आव पचिंदियतिरि
 पराजीणिएतु तियजगो मणुसवाणमंतरेषु छ जंगा इति । नो सन्नी नो असन्नी च कवली सिद्धय, ततो नो संज्ञिनो असंज्ञित्वाचतायां ओणि प
 दानि तद्यथा-जीवपदं मनुष्यपदं सिद्धपदं च । तत्र जीवपदे सूत्रमाह-नोसन्नी नोअसन्नीण जते । जीवे इत्यादि ॥ स्यात् कदाचि दाहारकः केव
 लिनः समुद्घाताद्यवस्थाविरहे आहारकः, स्या त्कदाचि दनाहारकः समुद्घातावस्थाया सिद्धत्वावस्थाया वा जावनीयं ॥ सिद्धे अणाहारए इति ॥
 सिद्धे सिद्धविषयं सूत्रे ॥ अणाहारए इति ॥ वक्तव्य ॥ पुहुत्तेणंति ॥ पृथक् न बहुत्वेन चिंताया मिति प्रक्रमः ॥ आहारगावि अणाहारगावि इ
 ति ॥ तत्राहारका अपि बहूनां केवलीनां समुद्घाताद्यवस्थावहितानां सदैव लज्यमानत्वात्, अनाहारका अपि सिद्धाना सदैव जावा तोपांजा ना
 हारकत्वादिति ॥ मणुस्तेसु तियजगो इति ॥ मनुष्यविषयं जगत्रिकं तद्यथा-माहारका एष जगो यदा न कोपि केवली समुद्घाताद्यवस्थानतो ज
 यति अथवा आहारकाशानाहारकश्च एष जग यकस्मिन् के लिनः समुद्घाताद्यवस्थागतो सति लज्यते, अथवा आहारकाशानाहारकाश्च एषु बहु
 णु केवलितु समुद्घाताद्यवस्थागतेषु सत्सु वदतव्यः । तैरयाहार । सामान्यतः सलज्यसूत्रमाह-सलेसेणं भते ! जीवे इत्यादि ॥ एद सामान्यतो जी

तियजगो । मणुस्सवाणमंतरेसु छ जंगा । नो सन्नी नो असन्नीणं जते ! जीवे किं अणहारए अणाहारए
 ? गोयमा ! सिय अणहारए सिय अणाहारए । एवं मणुस्तेवि । सिद्धे अणाहारए । पुहुत्तेणं नोसन्नी नो

कः ? गीतम । स्यादाहारकः स्यादनाहारकः । एवं मनुष्योपि । सिद्धेनाहारकः । पृथक्तेन नोसन्निनो नोअसन्निनो जीवा आहारका अ

वेदन्तो जावगो पंचेन्द्रिय तियेचरानियाने २ भांगा ताणिवा मनुष्य वानव्यक्तरेषा ६ भागा । नोसन्तो नोअसन्तो भते जीवे कि आहारए अणाहारए ।

वसूत्रमिव जावनीयं, अत्रापि सिद्धसूत्रं न वक्तव्यं सिद्धानां भलेऽपत्त्यात्, बहुवचनवित्तायां जीवपदे एकेन्द्रियेषु च पृथिव्यादिषु प्रत्येकमेकएव
जङ्ग स्तद्यथा-आहारका अपि अनाहारका अपि उज्जयेषामपि सदा बहुत्वेन लक्ष्यमानत्वात्, शेषेषु तु नैरयिकादिषु प्रत्येकं जङ्गविकं तद्यथा-
सर्वेपि तावद्भवेयुः राहारकाः १ । अथवा हारकाश्च नाहारकाश्च २ । अथवा आहारकाश्च अनाहारकाश्च ३ । अमीषां च जावना प्राग्वत् तथा
चाह-जीवेर्गिन्द्रियवज्जो त्रियजंगो इति ॥ एवमित्यादि ॥ एवं यथा सामान्यतः सलेऽथसूत्रमुक्तं तथा कृष्णलेऽथविषयमपि नीललेऽथविषयमपि

असन्ती जीवा आहारगावि अणहारगावि । मणुस्संसु त्रियजंगो । सिद्धा अणहारगा । सलेसेणं जन्ते !
जीवे किं आहारए अणहारए ? गोयमा ! सिय आहारए सिय अणहारए एवं जाव वेमाणिए । सले
स्साणं जन्ते ! जीवा किं आहारगा अणहारगा ? गो० ! जीवेर्गिन्द्रियवज्जो त्रियजंगो । एवं कणहलेस्सा

नाहारका अपि । मनुष्येषु जङ्गविकम् । सिद्धा अनाहारकाः । सलेऽथो जदन्त । जीवः किमाहारकोनाहारकः ? गीतम । स्यादाहारकः
स्यादनाहारक एवं यावद्वैमानिकः । सलेऽथो जदन्त । जीवाः किमाहारका अनाहारकाः ? गीतम । जीवेर्गिन्द्रियवज्जो जङ्गविकम् । एवं कृष्ण

नोसंजो असंजो जीव तदने हेमगवन् स्यू आहारो अनाहारो समुहातावस्थाये विरहि आहारकसमुहात वेला अयोगोपणे अनाहारक तेमाटे ।
गोयमा सिय आहारए सिय अणा० सिय अणाहारए एवं मणुस्सेवि सिहे । हेगीतम किवारे आहारो किवारे अनाहारो इम मनुष्यने सिहने । अ
णहारए पुहत्तेणं नोसखी नोअसखी जीवा अहारगावि मणुस्सेसु त्रियजंगो सिद्धा अणहारगा । आहारो अणहारो एकवचन बहुवचने केवली नो
संजो नोअसंजो जीव आहारो हवे इम मनुष्यने पिण भांगा ३ बहुवचने सिद्धाना अहारोहवे १ वचने । सलेसीणं भते जीवे किं आहारए अणहार
ए । सलेसी हेमगवन् जीव आहारो के अनाहारो । गोयमा सिय आहारए सिय अणा० एवं जाव वेमाणिए । हेगीतम किवारे आहारो किवारे अ
नाहारो इम जंजंगो वैमानिक । सलेसीणं भते जीवा किं आहारगा अणहारगा । सलेसी हेमगवन् एकवचने आहारो कि अणहारो । गोयमा जी

कापोतलेश्याविषयमपि सूत्रं च वक्तव्यं, सर्वत्र सामान्यतो जीवपदे एकैन्द्रियेषु न प्रत्येकमङ्गकं जीवपदेषु अङ्गत्रिकं, तैजोलेश्याविषयमपि सूत्रं संकल्पं प्राग्वत् बहुत्व पृथिव्यप्वनस्पतिषु षड्भङ्गाः तेषु कथं तेजोलेश्यासंज्ञा इति च दुष्यते-अवनपतिव्यन्तरस्यातिक्रमोपमज्ञानदेवानां तेजोलेश्यावतां तत्रोत्पादजावात् उक्तवास्याम्ब जगद्व्या प्रज्ञापनाया सूर्यो-जगत्तेजु जगद्व्याववाचनतरजोऽखियसोहृन्मोहाणया देवा अववज्जन्ति तथां तउलेस्सा लङ्गा इति ॥ ते षड्भङ्गा इमे सर्वे आहारकाः १ । अथवा सर्वे अनाहारकाः २ । अथवा आहारकस्यानाहारकः ३ । अथवा आहारकस्यानाहारकाश्च ४ । अथवा आहारकास्यानाहारकाश्च ५ । अथवा आहारकास्यानाहारकाश्च । शेषाणां जीवपदादारभ्य सर्वत्रापि भङ्गत्रिकं तथाचाह ॥ तउलेस्साय पुढवोआउवणस्सडकाडयाणं लङ्गा सेसाण जीवादिनु तियभङ्गो इति ॥ आह किं सर्वेषां मविशेषेण जीवपदादारभ्य अङ्गत्रिकं नुत कर्षाणि दत्तं आह-जैसि अत्थि तेउलेसा इति ॥ येषां मत्ति तेजोलेश्या तेषामेव अङ्गत्रिकं वक्तव्यं न शेषाणां, एतेन किमावेदितं

नीललेस्सा काउलेस्साएवि । जीवेगिन्द्रियतियभङ्गो तेउलेस्साए । पुढविष्णाउवणस्सडकाडयाणं लङ्गा सेसाणं जीवादिनु तियभङ्गो जैसिं अत्थि तेउलेसा । पम्हलेसाए सुक्कलेसाए य जीवादिनु तियभङ्गो ।

लेश्यानीललेश्याकापोतलेश्यामासपि । जीवेकैन्द्रियवर्जो जङ्गत्रयम् तेजोलेश्यायां । पृथिव्यप्वनस्पतिकायिकानां षड्भङ्गाः शेषाणां जीवादिको जङ्गत्रयम् संघासांस्त तेजोलेश्या । पञ्चलेश्यायां शुक्कलेश्यायाञ्च जीवादिको जङ्गत्रयम् । अलेश्या जीवा मनुष्याः सिद्धा एकत्वेनापि पृथक्त्वमिन्द्रियवज्जा तियभङ्गो । हेमौतम जीव एकैन्द्रियवर्जो ३ भागां कहिवा । एवं कणहलेसावि नीललेसा काउलेसा । इमं लक्षणलेश्या नीललेश्या कापोतलेश्या । जीवेगिन्द्रियवज्जो तियभङ्गा तेउलेसाए पुढवो आउ वणस्सडकाडयाणं लङ्गा सेसाण जीवाणं तियभङ्गा । जीव एकैन्द्रियवर्जो ३ भागां तेजोलेश्याना पृथिवीकाय अप् वनस्पतिकायना ६ भागां शेष जीवादिकभागा ३ जाणिया । जैसि अत्थि तेउलेसा पम्हलेसाए सुक्कलेसाए जीवादियो तियभङ्गो । जेइने दुवे तेजोलेश्या पञ्चलेश्या शुक्कलेश्या जीवादिनमे ३ भागां कहिवा । अलेश्या जीवा सिद्धा मनुष्या एवमेव पुढलेसावि नी आहारका य

जवति । नीरयिकविषयं तेजोवायुविषयं द्वित्रिचतुरिन्द्रियविषयं च तेजोलेइयासूत्रं वक्तव्यमिति , तथा पञ्चलेइयासूत्रं वक्तव्यमिति , तथा पञ्चलेइया च येषां सजवति तद्विषयं तयोः सूत्रं वक्तव्यं तत्र पञ्च भुक्तलश्या च त्रियक्ष्पंचेन्द्रियेषु मनुष्येषु वैमानिकेषु च लक्ष्यते न शेषे स्थिति तयोः प्रत्येकं चत्वारि पदानि तद्यथा-सामान्यतो जीवपदं , अर्चं द्रव्यपदं मनुष्यपदं वैमानिकपदं च सर्वत्राप्येकवचनचितायां स्यादाहारक इति जंगो बहुवचनचित्ताया जगत्रिकं तद्यथा-सर्वेपि तावद्भवयु रःहारकाः १ । अथवा आहारकाश्चानाहारकाश्च २ । अथवा आहारकाश्चानाहारकाश्च ३ । तथाचाह-पम्हलेसाए सुक्कलेसाए जीवाइउं त्रियजंगोति ॥ अलेइया जीवा स्तेवाथोगिकेवलिन- सिद्धाश्च ततः स्यात्तीणि पदानि तद्यथा-सामान्यतो जीवपदं मनुष्याः सिद्धाश्च , सर्वत्राप्येकवचनेन बहुवचनन चानाहारगा इति ॥ सम्प्रति सम्यग्दृष्टिद्वारमाह-सम्यग्दृष्टि श्रेष्ठो पञ्चमिकसम्यक्तेन सास्त्रादनसम्यक्तेन ज्ञायोपञ्चमिकसम्यक्तेन ज्ञायिकसम्यक्तेन वा प्रतिपत्तव्यः , सामान्यत उपादाना तथैव चाग्रे भङ्गचित्तायामपि करिष्यामाणत्वात् , तत्रोपञ्चमिकसम्यग्दृष्ट्यादयः सुप्रतीता वेदकसम्यग्दृष्टिः पुनः ज्ञायिकसम्यक्तमुत्पादयन् चरमग्रासमनुजव जवसे य , एकत्वे सर्वेष्टपि जीवादिपदेषु प्रत्येकमेष भङ्गः स्यादाहारक स्यादनाहारक इति नवर मत्र पृथिव्यादिविषयसूत्रं न वक्तव्यं तेषां सम्यग्दृष्टित्वायोगात् , उजयाजावोपुढवाइएसु इति वचना बहुवचनविषयसूत्रं , सामान्यतो जीवपदे आहारका अपि अनाहारका अपीत्येष एव ज

अलेस्सा जीवा मणुस्सा सिद्धा एगत्तेणवि पुज्जत्तेणवि नो आहारगा । सम्मादिठोणं जंते ! जीवा किं आहारगा अणाहारगा ? गोयमा ! सिय आहारगा सिय अणाहारगा । बेइंदिय तेइंदिय चउरिंदिय छ

नापि नो आहारका । सम्यग्दृष्टिनो जदन्त । जीवा किमाहारका अनाहारकाः ? गौतम । स्यादाहारकाः स्यादनाहारकाः । द्वीन्द्रियत्री

आहारगा हार । अलेशो जी । मनुष्य सिद्ध एकवचने बहुवचने कहिवा आहारो नइवे अनाहारो हुवे । सम्मादिठोणं भते जीवा कि आहारगा अणाहारगा । सम्यग्दृष्टो जीव जेभगवन् आहारो के अवाहारो । गोयमा सिय आहारगा सिय अणाहारगा । जेगौतम कोइ आहारो कोइ अनाहारो ।

ज्ज्ञा, उन्नयेषामपि सदा सम्यग्दृष्टीनां बहुत्वेन लज्यमानत्वात् । नैरयिकजननपतितैर्यक्ष्णैर्ध्रियमनुष्यन्तरज्योतिर्यवैमानिकेषु प्रत्येकं जङ्गत्रि-
कं तद्यथा-कदाचि त्सर्वप्याहारका एव १ । कदाचि दाहारका एकशानाहारका २ । कदाचि दाहारका अनाहारका च द्वित्रिचतुरिन्द्रियेषु न
पङ् जङ्गा, तेव प्राग्व ज्ञावनीयाः । द्वीन्द्रियादीनां च सम्यग्दृष्टित्व मपर्याप्तवस्थायां सम्भवति सासादनसम्पत्तापेक्षया द्रष्टव्यं सिद्धा स्त्वनाहार
का एतेषां क्षायिकसम्पत्तयुक्तत्वात्, तथाचाह-अहंदिगतेर्द्विचतुरिन्द्रियसु च जङ्गा सिद्धा अणाहारगा अवसेसाणं तियभंगो ॥ मिथ्यादृष्टि
द्यपि एकवचने सर्वेन स्यादाहारकाः स्यादनाहारका इति वक्तव्यं बहुवचने जीवपदे पृथिव्यादिपदेषु च प्रत्येकसाधारका अपीति उन्नयेषामपि सर्व
दैव तेषु पदेषु बहुत्वेन लज्यमानत्वेन, शेषेषु तु सर्वेषु स्थानेषु जङ्गत्रिकं, सिद्धसूत्रं चात्र न वक्तव्यं सिद्धाना मिथ्यात्वापगमादेतदेवाह-मिथ्या
दिष्टीसु जीवेर्गिन्द्रियवज्जो तियजंगो सम्मामिच्छदिष्टीण जते । जीवे इत्यादि ॥ प्रश्नसूत्र सुगमं, जगवानाह-गीतम । आहारको नो अनाहार
का, कस्मादिति चे दुष्यते-इह संसारिणा मनसाहारकत्वं विग्रहगतौ न सम्यग्मिथ्यादृष्टि विग्रहगत्यजावतो ऽनाहारकत्वाजावः, एवं चतुर्विंश
तिदंडकक्रमेण सर्वत्रापि वक्तव्यं नवर मेर्केन्द्रियविकलेन्द्रिया न वक्तव्या स्तेषां सम्यग्मिथ्यादृष्टित्वासम्भवात्, एव बहुवचनेपि वक्तव्यं तद्यथा-स
म्मामिच्छदिष्टीणं जते । जीवा किं आहारगा ? गोयमा । प्राहारगा नो अणाहारगा । सम्मामिच्छदिष्टीणं जते । नरक्या किं आहारगा अणा

जंगा । सिद्धा अणाहारगा अवसेसाणं तियजंगा । मिच्छदिष्टीसु जीवेर्गिन्द्रियवज्जो तियजंगो । सम्मामि-
च्छदिष्टीणं जते ! जीवे किं आहारए अणाहारए ? गोयमा ! आहारए नो अणाहारए । एव मेर्गेन्द्रिय

न्द्रियचतुरिन्द्रियेषु पङ्जङ्गाः ॥ सिद्धा अनाहारका अवसेषाणां जंगत्रिकम् । मिथ्यादृष्टिषु जीवैर्केन्द्रियवर्जी जङ्गत्रिकम् । सम्यग्मिथ्यादृष्टी जद

वेर्द्विचतुरिन्द्रियाण कृमगा सिद्धा अणाहारगा सेसाणं जीवाणं तियभंगो नि - िह सु जीवेर्गिन्द्रियवज्जो तियभंगो । वेन्द्रिय चौरिन्द्रिय एवना पाछ
लोपरे ६ भांगा सिद्धाअनाहारीकै थाकता जीवने २ भांगा मिथ्यादृष्टिने एकेन्द्रियवर्जीने २ भांगा कहिवा । सम्मामिच्छादिष्टीण भंते जीवेकि आहारए

हारगा २ गोयमा । आहारगा नो अणाहारगा । एवमेगिंदियविगलिंदियवज्जा जाव वेमाणिपा इति ॥ गतं दृष्टिहारं ॥ संयतं संयतहारं ॥ स
यतत्त्व मनुष्याणां मनुष्याणामेव तत्र हृपदे तद्वथा-जीवपदं मनुष्यपदं च तत्र जीवपदे सूत्रमाह-संजएणं जंत । जीवे इत्यादि ॥ सु.गं ' जवर
ममाहारकत्वं कवलिसमुत्तातावस्थाया मयोगित्वावस्थायां वेदितव्य ' ओपकालमाहारकत्वं ॥ एवं मणुसेविंति ॥ एवं मनुष्यविषय सूत्र वत्तव्यं
तण्था-संजगणं जंत । मणुसे किं आहारए अणाहारए २ गोयमा । सिय आहारए सिय अणाहारए । जावनान्तरगेवोक्ता ॥ पुहसण तियजंगो
ति ॥ पृथक् न बहुवचनेन जीवपदे मनुष्यपदे च प्रत्येकं जगत्रिकं तज्जैवं सर्वेपि ताव ज्वेयु राहारका एव जंगो यदा न कोपि पौवलीयमुत्ता
समयोगित्वं वा प्रलिपन्तो जवतियदितव्यः अथवा आहारकाया नाहारकस्य यथ एकस्मिन् केवलित्ति समवहते ओलेजीगते वा प्राणते , अथवा
आहारकाय अनाहारकाय एषु बहुषु केवलित्ति समवहतेपु ओलेजीगतेषु वा लज्यते , असपत्तसूत्रे एकवचने सर्वत्र स्वादाहारक इति शक्यं ,

विगलिंदियवज्जा जाव वेमाणिपा एवं पुज्जतेवि । संजएणं जंत ! किं आहारए अणाहारए ? गोयमा ! सिय
आहारए सिय अणाहारए । एवं मणुसेवि । पुहत्तेणं तियजंगो । अस्संजए पुच्छा , गोयमा ! सिय आहा०

न्त । जीवः किमाहारकोनाहारकः ? गोयमा । आहारको नो अनाहारकः । एव मेकेन्द्रियविकलान्द्रियवर्जो यावद्द्वैमानिकः । एवं पृथक् नो
पि । संयतो जदन्त । जीवः किमाहारकोनाहारकः ? गोयमा । स्वादाहारकः स्वादनाहारकः । एवं मनुष्योपि । पृथक् नो जङ्गमम् । असंय
यथाहारए । सम्यगित्याहुतो जीव आहारक अनाहारक । गोयमा आहारगा नो अणाहारगा एव तावदिय वि. लिंदिय वज्जा जाव वेमाणिपा एव
पुहसण तिय जंत । हेगोतम आहारो नही अनाहारो इम एकेन्द्रिय विनसेन्द्रिय वर्जो- कालगे देस, 'नञ्जगे कश्चिन्ने इम एवलो करी दार । संजएण
मते जीवे किं आहारए अणाहारए । संयत हेमगवन् जीव सु आहारो अणाहारो । गोयमा सिय आहारए सिय अणाहारए एव मणुसेवि पुहत्ते
वं तियजंगो असंजएणं पुच्छा । हेगोतम कोदं आहारै कोदं न आहारै इम मनुष्येने अपण पुहत्तानिस्तार करी भागा २ कश्चिपा परायतनी ॥ गो

बहुवचने जीवपदे पृथिव्यादिषु च पदेषु प्रत्येकसाधारका अनाहारका अपि, इत्येष जंगः शेषेषु तु नैरयिकादिषु स्थानेषु प्रत्येकं संगतिकं, सयता १ देशविरता स्तेच तिर्यक्पंचेंद्रिया मनुष्या वा न शेषाः प्राणाणां स्वजावत एव देशविरतिपरिणामाज्ञावा देव चेतयां त्रीणिपदानि तद्यथा-सामान्यतो जीवपदं तिर्यक्पंचेंद्रियपदं मनुष्यपदं चेतपु त्रिष्वपि स्थानेषु एकवचन बहुवचने च आहारका जवति जवान्तरगत. केवलिसमुद्घाताद्यवस्थासु च देशविरतिपरिणामाज्ञावात् ॥ नोसंयतो नोऽसंयतो नोसंयतासंयतो ॥ गतं सयतद्वारं ॥ तद्धि तयां द्वेपदे तद्यथा-जीवपदं सिद्धपदं च ' सजयत्राप्येकवचने बहुवचने चानाहारकत्वमेव वक्तव्यं नत्वाहारकत्वं सिद्धाना सनाहारकत्वात्, कषायद्वारं । कसार्द्धं जते । जीवे ह

सिध आणाहा० । पुहत्तेणं जीवेगिंदियवज्जी तियजगो । संजयासंजते जीवे पंचिंदियतिरिक्कजोणि ए मणुसे एते एगत्तेणवि पुहत्तेणवि आहारगा नो अ ॥ हारगा । नोसंजते नोअसंजए नोसंजयासंजए जीवे सिद्धेय एते एगत्तपुहत्तेणवि नोआहा० अ ॥ हारगा ॥ द्वारं ॥ सकसार्द्धं जते ! जीवे किं आहा०

तपुष्ठा, गौतम । स्यादाहारकः स्यादनाहारकः । पृथक्तेन जीवेन तद्धि तयां द्वेपदे तद्यथा-जीवपदं तिर्यक्पंचेंद्रियमनुष्यपदं चेतपु त्रिष्वपि स्थानेषु एकवचन बहुवचने च आहारका जवति जवान्तरगत. केवलिसमुद्घाताद्यवस्थासु च देशविरतिपरिणामाज्ञावात् ॥ नोसंयतो नोऽसंयतो नोसंयतासंयतो ॥ गतं सयतद्वारं ॥ तद्धि तयां द्वेपदे तद्यथा-जीवपदं सिद्धपदं च ' सजयत्राप्येकवचने बहुवचने चानाहारकत्वमेव वक्तव्यं नत्वाहारकत्वं सिद्धाना सनाहारकत्वात्, कषायद्वारं । कसार्द्धं जते । जीवे ह

यमा सिध आहारए सिध अणाहारए एवं पुहत्त जावेगिंदियवज्जी तियजगो । गौतम कोइ साहारो कोइ अणाहारो एम पृथक्क वज्जिने ३ जाणि वा । संजयासंजए जीवे पंचिंदिय तिक्कजोणि मणुसे ३ । सयतासंयतो जीवेन पंचिंदिय तिर्यक्पंचेंद्रियमनुष्यपदं चेतपु त्रिष्वपि स्थानेषु एकवचन बहुवचने च आहारका जवति जवान्तरगत. केवलिसमुद्घाताद्यवस्थासु च देशविरतिपरिणामाज्ञावात् ॥ नोसंयतो नोऽसंयतो नोसंयतासंयतो ॥ गतं सयतद्वारं ॥ तद्धि तयां द्वेपदे तद्यथा-जीवपदं सिद्धपदं च ' सजयत्राप्येकवचने बहुवचने चानाहारकत्वमेव वक्तव्यं नत्वाहारकत्वं सिद्धाना सनाहारकत्वात्, कषायद्वारं । कसार्द्धं जते । जीवे ह

त्यादि ॥ एकवचनविषयं सूत्रं सुगमं, बहुवचने ॥ जीवेगिंदियवज्जो तियजंगोत्ति ॥ जीवपदे पृथिव्यादिषु च पंधसु पदेषु प्रत्येकं आहारका अ-
पि अनाहारका अपि यत्तव्यं लजयेयामपि सकषाययाणां सदैव तेषु स्थानेषु बहुत्वेन लज्यमानत्वात् शेषेषु तु स्थानेषु जंगत्रिकं ॥ कोहकसाए
एवंचेवति ॥ क्रोधकषायपि एवमेव सामान्यतः सकषायव दक्षसेयः, तत्रापि जीवपदे पृथिव्यादिपदेषुचाजंगकं शेषेषु तु स्थानेषु जङ्गत्रिकमिति
प्रायः, किं सर्वेषुपि शेषेषु स्थानेषु जङ्गत्रिकं नेत्याह-नवरं देवेषु लजंगा ॥ देवाहि स्वजायत एव लोजमहुला जवंति न कोषादिबहुला एत-
क्रोधकषायिण एकदयोपि लज्यन्ते इति षड्जङ्गा स्तथा-कदाचि तसर्वं प्याहारका एव, क्रोधकषायिण एकस्यापि विग्रहगत्यापन्नस्यालज्यमा-
नत्वात्, कदाचि तसर्वं प्याहारका एकस्यापि क्रोधकषायिणः तत आहारकस्याप्राप्यमाणत्वात्, क्रोधादयोहि मानाद्युदयविवक्त एवेष्ट विवक्ष्य-
न्ते नमानाद्युदयसहितोपि तेन क्रोधकषायिणः ततः कदाचि दाहारकस्य सर्वथा प्याजवः तथा कदाचिदेक आहारक एको नाहारकः ३। कदाचि
देक आहारको बहवो ऽनाहारकाः ४। कदाचि द्वहव आहारका एको ऽनाहारकः ५। कदाचि द्वहव आहारका बहव अनाहारकाः ६। इति
मानकषायसूत्रं मायाकषायसूत्रं चैकवचने प्राग्वत्, बहुवचने विशेषमाह-माणकसाईसु इत्यादि ॥ मानकषायिषु मायाकषायिषु बहुवचने चिन्त्य

अण्णा० सिय आहा० सिय अण्णा० एवं जाव वेमाणिए पुहत्तेणं जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । कोहक
साईसु जीवाईसु एवंचेव नवरं देवेषु ल जंगा माणकसाईसु मायाकसाईसु देवणेइएसु ल जंगा अवसे

निकः । पृथक्त्वेन जीवेकेन्द्रियवर्गी जङ्गत्रिकम् । क्रोधकषायिषु जीवादिर्धैवं चैव नवरं देवेषु षड्जङ्गाः । मानकषायिषु मायाकषायिषु देव

किं आहारए अण्णा० । सकषाई जीव आहारो कै अनाहारो । गोयमा सिय आहारो सिय अण्णाहारो एवं जाव वेमाणिए पुहत्तेणं जीवेगिंदिय व-
ज्जो तियजंगो । हेमोतम कियारे आहारो कियारे अनाहारो इम जालगे वेमानिक एकत्वं पृथक्त्वं जीव एकेन्द्रियवर्जिने ३ भगा । कोहकसाईसु जी-
वादीएसु एवंचेव नवरं देवेषु लजंगा । क्रोध कषायादिक्खने इमहीज जांणिवो एविशेष देयना ६ भांगा जांणिवा । माणकसाईसु मायाकसाईसुय

मानेषु देवेषु नैरयिकेषु च प्रत्येकं षड्जङ्गाः, नैरयिकाहि जवस्वजावतः क्रोधजङ्गला देवा स्तु लोजकजङ्गला स्तु देवानां नैरयिकाणां च मानकपायि
यो मायाकपायश्च प्रविरल इति प्रागुक्तप्रकारेण षड् जङ्गाः जीवपदे पृथिव्यादिपदेषु च प्रत्येकमजङ्गक माहारकाणामनाहारकाणां च मानक
पायिणां मायाकपायिणां च प्रत्येकं सदैव तेषु स्थानेषु बहुत्वेन लभ्यमानत्वात्, शेषेषु तु स्थानेषु जङ्गगत्रिकं, लोजकपायसूत्रं सप्येकवचने तथैव
बहुवचने विशेषमाह-लोजकसाईसु इत्यादि ॥ लोजकपायिषु नैरयिकेषु षट् जगा स्तेषां लोजकबहुलतया षट्जंग्यसंज्ञवात्, जीवेष्वेकेन्द्रियेषु च प्रा
ग्व देष एव जगः, आहारकाअप्यनाहारका अपीति ॥ अकसाई जहा नोसन्ती नोयसन्तीति ॥ अकसायिणो नोअसंज्ञिनो नोऽसंज्ञिन उक्ता स्तथा
वक्तव्या किमुक्तं जवति अकपायिणोपि मनुष्याः सिद्धाश्च, मनुष्या उपशांतकषायादयो वेदितव्या अन्येषां सकषायित्वात्, तत एतेषामपि त्री
णि पदानि तद्यथा-सामान्यतो जीवपदं मनुष्यपदं सिद्धपदं च । तत्र सामान्यतो जीवपदे मनुष्यपदे च प्रत्येकमेकवचने स्या दाहारकः स्या दना
हारक इति वक्तव्यं, सिद्धपदे अनाहारक एवेति । बहुवचने जीवपदे आहारका अपि अनाहारका अपीति, केवललिना माहारकाणां सिद्धानां म

साणं जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । लोजकसाईसु णेरइएसु छ जंगो अचसेसेसु जीवेगिंदियवज्जो तियजं
गो । अकसाई जहा नोसन्ती नोयसन्ती । नाणी जहा सम्मादिछी । अज्जिणिबोहियनाणी सुयनाणीसु

नैरयिकेषु षड्जङ्गा अवशेषाणां जीवैकेन्द्रियवर्गी जङ्गगत्रिकम् । लोजकपायिषु नैरयिकेषु षड्जङ्गा अवशेषेषु जीवैकेन्द्रियवर्गी जगत्रिकं ।
अकषायी यथा नोसंज्ञी नोअसंज्ञी । ज्ञानी यथा सम्यग्दृष्टिः । अज्जिनिबोधिक्कज्ञानी श्रुतज्ञानी हीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियेषु षड्जङ्गा अव

देव षेरइएसु छ भगा । मानकपाय मायाकपाय एव नारकीने ६ भांगा । अवसेसाणं जीवेगिंदियवज्जो तियमंगो । याकता जीवने एकेन्द्रिय वर्जीने
३ भांगा कहिवा । लोजकसाईसु षेरइएसुय छमंगा अवसेसे जीवेगिंदियवज्जो तियमंगो । सोमकषायना नारकीने ६ भांगा जाणिवा याकता
जीवने एकेन्द्रिय वर्जीने ३ भांगा । अकसाई जहा नो सन्ती नो यसन्ती हार ७ । अकषाय सिद्धनोपरे जांपिवा । याणी जहा सम्मादिछी अज्जिणि

નાહારકાણાં સર્વે વસ્તુત્વેન લગ્નમાનત્વાત્, મનુષ્યપદે જંગત્રિકં સર્વેષાં તાવ દ્વયેષુ આહારકાઃ ૧ । અથવા આહારકાણાં નાહારકા ૨ । અ
 થવા આહારકાણાં નાહારકા ૩ । જાવના પ્રાણેવા નેકશઃ કતા સિદ્ધપદે ત્વગા આરક સક એવ । સમ્પ્રતિ જ્ઞાનદ્વાર-તત્ર ॥ નાશી જાહા સન્નાદિ
 ઠિત્તિ ॥ જ્ઞાની યથા પ્રાક્ સમ્યગ્દૃષ્ટિ રુક્ત સ્તથા વક્ત્ર્ય સ્તથા-નાશી જાતે । જીવે કિં આહારય અનાહારય ગોઠ સિય આહારય સિય અ
 નાહારય । નાશીજાં જાતે । નેરકય કિં આહારય અનાહારય ? ગોયમા । સિય આહારય સિય અનાહારય । એવમેનિદિયવક્ત્ર્ય જાવ વેમાણિય ।
 નાશીજાં જાતે । જીવે કિં આહારય અનાહારય ? ગોઠ । આહારય અનાહારય । નાશીજાં જાતે । જોરકયા કિં આહારય અનાહારય ગોઠ ।
 સર્વેષાં તાવહોજ્યા આહારય ૧ । અથવા આહારય અનાહારય ૨ । અથવા આહારય અનાહારય । એવં જાવ અણિયકુમારો બેહદિયાણાં પુ
 જ્ઞા ગોઠ । સર્વેષાં તાવહોજ્યા આહારય ૧ । અથવા અનાહારય ૨ । અથવા આહારય ૩ । અથવા આહારય અનાહારય ૪ । અથવા આહાર
 ય અનાહારય ૫ । અથવા આહારય અનાહારય ૬ ॥ એવં તેષાંદિયવક્ત્ર્યદિયાવિ જાણિયવા અવસેસા જાવ વેમાણિયા, જાહા નેરકયાજાં

બેહદિયતેહદિયવક્ત્ર્યદિયાવિ જાણિયવા અવસેસા જાવ વેમાણિયા, જાહા નેરકયાજાં

જોપેષુ જીવાદિક સ્તિકજગો યેપામસ્યવધિજ્ઞાનમ્ । પંચેન્દ્રિયતિયગ્યોનિકા મનુષ્યા આહારકા નો અનાહારકા અવશેષેષુ જીવાદિકો જગ

યોદિયનાળી સુચનાળી બેહદિય તર દિય વક્ત્ર્યદિયાવિ જાણિયવા અવસેસા જાવ વેમાણિયા, જાહા નેરકયાજાં

सिद्धाणं पुच्छा, गो०। अणाहारगा इति ॥ आज्ञिनिबोधिकज्ञानसूत्रे चैकवचने प्राक् वदवसेयं बहुवचने द्वित्रिचतुरिन्द्रियेषु जंगाः ; अथशेषेषु जीवादिषु स्थानेष्वेकेन्द्रियवर्जेषु जङ्गत्रिकं तच्चैवं-आज्ञिमिबोहिय नाणीण जंते । जीवा किं आहारगा अणाहारगा ? गो० । सत्वे वि ताव होज्ज आहारगा १। अहवा आहारगाय अणाहारगाय २। अहवा आहारगाय अणाहारगाय ३। इत्यादि ॥ तथाचाह-आज्ञिनिबोहियनाणी सुयनाणी सुय बंइन्द्रियचउरिन्द्रियेषु ख जंगा अवसेसेसु जीवाइउ तियजंगो तेसिं अत्थि इति ॥ सुगमं नवरं जेसिं अत्थि ॥ येषा जीवानामाज्ञिनिबोधिक ज्ञानश्रुतज्ञाने स्त स्तंषु जगत्रिकं वक्तव्यं न शेषपृथिव्यादिमिति । अवाधिज्ञानसूत्र मेकवचने तथैव बहुवचनचिताया पंचेन्द्रियतियं क्योनिकाआहार का एव न त्वनाहारकाः कस्मादिति चे दुच्यते-इह पञ्चिन्द्रियतिरश्चामनाहारकत्वं विग्रहगतौ न च तदानीं तेषां गुणप्रत्ययतो वधिसम्भवो गुणानामेवांसंजवा नाप्यप्रतिपतितावधिर्देवो मनुष्यो वा तिर्यक् त्यज्यते ततो ऽवाधिज्ञानिनः संतः पंचेन्द्रियतिरिक्त्वोऽनाहारकत्वायोगः शेषेषु तु स्थानेष्वेकेन्द्रियविकलेन्द्रियवर्जेषु प्रत्येकं जङ्गत्रिकं, एतदेवाह-उहिनाणीणं पञ्चिन्द्रियतिरिक्त्वजोणीया आहारगा अवसेसेसु जीवाइउतियजंगो जेसिं अत्थि उहिनाणी मिति ॥ मनःपर्यायज्ञान मनुष्याणामेव ततो द्वे पदे-तद्यथा-जीवपदं-उजयत्रापि चैकवचने बहुवचने च मतःपर्यायज्ञानिनः आहारका एव वक्तव्याः न त्वनाहारका विग्रहगत्याद्यवस्थायां मनःपर्यायज्ञानासम्भवात्, केवलज्ञानी यथा प्राक् नोसंज्ञिनो ऽसंज्ञी उक्त स्तथा वक्तव्यः, किमुक्तं जवति केवलज्ञानचित्तायामपि त्रीणि पदानि तद्यथा-सामान्यतो जीवपदं मनुष्यपदं सिद्धपदं च तत्र सामान्यतो जीवपदे मनुष्यपदे चैकवचने स्यादाहारकः स्यादनाहारक इति वक्तव्यं, सिद्धपदेत्यनाहारक इति बहुवचने सामान्यतो जीवपदे आहारका अपि अनाहार

नाणं । मणपज्जवनाणं जीवा मणूसाय एगत्तेणवि पुहत्तेणवि अणाहारगा नोअणाहारगा । केवलनाणी जहा

त्रयं येषामवाधिज्ञानं । मतःपर्यायज्ञानिजीवा मनुष्याश्चैकत्वेनापि पृथक्तेनापि आहारका नो अनाहारकाः । केवलज्ञानी यथा नो संज्ञी नोअ

रगा नो अणाहारगा केवलनाणी जहा नोसणी नोअसणी हार । मनपर्यायज्ञान हुवे जीवने मनुष्यने एकत्वे पृथक्त्वे आहारी हुवे पिण अनाहारी न

का अपि । मनुष्यपदे जङ्गमिकं तच्च प्रागेवोपदर्शितः । श्वेदपदे-त्वनाहारका अपि । अज्ञानिसूत्रं मत्प्रज्ञानिसूत्रं श्रुताज्ञानिसूत्रं च एकवचने प्रागेव बहुवचनभित्ताया जीवपदे एकेन्द्रियेषु पृथिव्यादिषु प्रत्येकमाहारका अनाहारका अपि इति वक्तव्यं शेषेषु जंगमिकं विजङ्गमानिसूत्रं मप्येकवचने तथैव बहुवचनभित्ताया पंचेन्द्रियतियंकोनिका मनुष्या आहारका एव वक्तव्याः । नत्वनाहारका विजङ्गमानसहितस्य विश्रहगत्मा तियंकोपचंद्रियेषु मनुष्येषु चोत्पत्त्यसम्भवात् । अथशेषेषु स्थानेषु एकेन्द्रियधिकलेन्द्रियवर्जेषु प्रत्येकं जंगमिकं । गत ज्ञानद्वारं । सम्प्रति योगद्वारं-तत्र सामान्यतः सयोगिसूत्रं मेकवचने तथैव बहुवचने जीवैकेन्द्रियपदानि वर्णयित्वा शेषेषु स्थानेषु जङ्गमिकं । जीवपदे पृथिव्यादिपदेषु च पुनः प्रत्येक माहारका अपि अनाहारका अपीति जग उजयेषामपि सदैव तेषु स्थानेषु बहुवचने लज्यमानत्वात् ॥ मयाजीगी यज्ञजीगी जहा समाभिष्य दिधीय सि ॥ मनोयोगिनो वाग्योगिनो यथा प्राक् सम्यग्भिष्यादृष्टय उक्ता स्थाया वक्तव्याः । एकवचने बहुवचने वा द्वारका एव वक्तव्या न त्वनाहारका इति ज्ञायः । तत्ररं यज्ञजीगधिगलिदिमाणाविति ॥ तद्वरमिति ॥ सम्यग्भिष्यादृष्टिसूत्रादत्रायं विशेषः-सम्यग्भिष्यादृष्टित्वं विकलेन्द्रियाणां नास्तीति वात्सुत्रं-तत्रोक्तं वाग्योगः पुनर्विकलेन्द्रियाणां मप्यसि तत्सूत्रमपि वाग्योग वक्तव्यं तथैव-मयाजीगी नन्ते । जीवे किं आहारस्य अनाहारस्य ॥ १॥

नोसन्ती नोश्चसन्ती अज्ञानी मतिअज्ञानी सुयअज्ञानी जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । विजंगनापी पंचिंदियतिरिक्कजोणिया मणुसाय आहारगा नोश्चणाहारगा अवसेसेसु जीवादिसु तियजंगो ॥ द्वारं ॥

सज्जी । अज्ञानी मत्प्रज्ञानी श्रुताज्ञानिषु जीवैकेन्द्रियाणां जङ्गमयम् । विजङ्गमानिपञ्चेन्द्रियतियंकोनिका मनुष्याआहारका नोअनाहारका अथशेषेषु जीवादिको जङ्गमयम् । द्वारम् । सयोगिषु जीवैकेन्द्रियवर्जो जङ्गमयम् । मनोयोगी वाग्योगी यथा सम्यग्भिष्यादृष्टिर्नैव वाग्यो ही केवलज्ञानो ज्ञिम तिम सिध जाणिवो द्वारम् । अज्ञानी मत्प्रज्ञानी सुयअज्ञानी जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । मतिज्ञानीने श्रुताज्ञानी जीवे एकेन्द्रियवर्जिने ३ भागा जायिना । विजंगनापी पंचिंदिय तिरिक्कजोणिया मणुसाय आहारगा नो अथा० अवसेसेसु जीवादिसु तियजंगो द्वारम् ।

मा । आहार ए नो अनाहार ए, एवमेगिंदियवज्जो जाव वेमाणिए ॥ एवं पुहुत्तेयवि ॥ काययोगिसूत्रं मय्येकवचने बहुवचने च सामान्यतः सयोगिसूत्रं
मिव ॥ अजोगीशं जते । जीवे किं आहार ए ॥ तेनाज ग्रीणि पदानि तद्यथा-जीवपदं मनुष्यपदं सिद्धपदं च त्रियपि स्थाने ऐक्यवचने बहुवचने ना
हारकस्य भवे, अधुनोपयोगद्वारं-तत्र साकारोपयोगसूत्रे च प्रत्येकमेकवचने सर्वत्र स्या दनाहारक इति वक्तव्यं, सिद्धपदे त्वनाहारक इति ।
बहुवचने जीवपदे पृथिव्यादिपदेषु चाहारका अपि अनाहारका अपीति जगः, शेषेषु भङ्गत्रिकं सिद्धा स्त्वनानाहारका इति सूत्रोक्तस्य स्त्वयं-सा

सजोगीसु जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । मणजोगी वडजोगी य जहा सम्मामिच्छादिठो नवरं वडजोगी
विगलिंदियाणवि कायजोगीसु जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । अजोगी जीवमणूससिद्धा अणाहारगा ।
सागाराणागारोवउत्तेसु जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । सिद्धा अणाहारगा ॥ दारं ॥ सवेदजीवेगिंदियवज्जो

गोविकलेन्द्रियाणामपि । काययोगिषु जीवेकेन्द्रियवर्जो जगत्रयम् । अयोगिजीवमनुष्यसिद्धा अनाहारकाः । साकारानाकारोपयुक्तेषु जीवे
केन्द्रियवर्जो जगत्रयम् । सिद्धा अनाहारकाः । द्वारं । सवेदके जीवेकेन्द्रियवर्जो जगत्रयम् । स्त्रीवेदपुरुषवेदेषु जीवादिको जगत्रय । नपुं

विभङ्गज्ञानो पंचेन्द्रिय तिर्यञ्चयोनिया मनुष्य आहारी पिण अनाहारी गहोबुवे धाकता जीवादिकना ३ भांगा जाणिया द्वार ८ । अयोगीसु जीवेगिं
दियवज्जो तियभंगो । सयोगी जीवने एकेन्द्रियवर्जोने ३ भागा जाणिये । मणजोगी वयजोगी जहा सम्मामिच्छादिठो नवरं वयजोगी विगलिंदियाण
वि भाणि । मनयोगी वचनयोगी जिम सम्यग्मिथ्यादृष्टो तिम जाणिया एविशेष वचनयोगीने विकलेंद्रियने जाणिया । कायजोगीसु जीवेगिंदि
वज्जो तियभंगो । काययोगीने जीवने एकेन्द्रियवर्जोने ३ भांगा । अजोगी जीवे मणुस्से सिद्धे अणाहारण सागाराणागारोवउत्तेसु जीवेगिंदि
वज्जो तियभंगो सिद्धा अणाहारगा । अयोगी जीव मनुष्य सिद्ध अनाहारी हवे साकारोपयोग जीवादिकने एकेन्द्रियवर्जोने ३ भांगा जाणिया सिद्ध अनाहारी
हवे । सवेदए जीवेगिंदियवज्जो तियभंगो । सवेदी जीवने एकेन्द्रियवर्जोने ३ भांगा जाणिया । इत्येव पुरिसवेदएसु जीवादिको तियभंगो । स्त्रीवेद

गारीवज्जगोयउत्तेणं जंते । जीवे किं आहारए अणाहारए ? गोयमा । सिंय आहारए सिंय अणाहारए इति ॥ गतं उपयोगहारं । वेदद्वारे-सा
 मान्यत. सवेदसूत्रमेकवचने स्यादहारकः स्यादानाहारक इति बहुवचने जीवपदे एकेन्द्रियाश्च वजंयित्वा शेषेषु स्थानेषु जङ्गत्रिक जीवपदे एके
 न्द्रियेषु च पुनः प्रत्येक मज्जक आहारका अनाहारका अपीति । स्त्रीवेदसूत्रं पुरुषवेदसूत्रं च एकवचने तथैव नवर मत्र नैरयिकेन्द्रियविकले
 द्रिया न वक्तव्या स्तेया नपुंसकत्वात् , बहुवचने जीवादिषु प्रत्येकं जङ्गत्रिकं नपुंसकवेदेषु सूत्र मेकवचने तथैव नवर मत्र जवनपतिष्यन्तरज्यो
 तिफर्वमानिका न वक्तव्याः तेषां न नपुंसकत्वाद् बहुवचने, जीवेकेन्द्रियवर्जेषु जङ्गत्रिकं जीवपदे एकेन्द्रियपदेषु च पृथिव्यादिषु पुनः जङ्गकं प्रागुक्त
 स्वरूपमिति , अवेदो यथा केवली तथा एकवचने बहुवचने च वक्तव्याः , जीवपदे मनुष्यपदे च एकवचने स्या दाहारकः स्या दनाहारक इति ,
 बहुवचने जीवपदे आहारका अपि अनाहारका अपि मनुष्येषु जङ्गत्रिकं सिद्धेत्वा नाहारका इति वक्तव्यमिति ज्ञावः , गतं वेदद्वार । शरीरद्वारं
 शरीरद्वारे सामान्यतः शरीरसूत्रे सर्वत्रैकवचने स्या दाहारकः स्या दनाहारक इति , बहुवचने जीवेकेन्द्रियवर्जेषु शेषेषु स्थानेषु प्रत्येकं जङ्गत्रिकं ,
 जीवपदे पृथिव्यादिपदेषु च प्रत्येक मज्जकं प्रागुक्तमिति ॥ औदारिकसूत्र मेकवचने तथैव नवर मत्र नैरयिकजवनपतिष्यन्तरज्योतिफर्वमानिका

तियजंगो । इत्यिवेयपुरिसवेएसु जीवाइउ तियजंगो । नपुंसगवेदए जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । अवेयए
 जहा केवलनाणी ससरीरे जीवेगिंदियवज्जो तियजंगो । उरालियसरीरीसु जीवमणूसेसु तियजंगो अवसेसा ।

सकवेदे जीवेकेन्द्रियवर्जो जंगत्रयम् । अवेदको यथा केवलज्ञानी । सशरीरे जीवेकेन्द्रियवर्जो जंगत्रयम् । औदारिकशरीरिषु जीवमनुष्येषु जंग

पुरुषवेदेने जीवादिषु ३ भांगा । नपुंसकवेदए जीवेगिंदियवज्जो तियभंगो । नपुंसकवेदेने जीवादिषु एकेन्द्रिय वर्जिने २ भांगा जांणिवा । अवेदए ज
 हा केवलनाणी ससरीरे जीवेगिंदियवज्जो तियभंगो । अवेदो जिम केवली तिम जांणिवी सशरीरीजीवने एकेन्द्रियवर्जिने ३ भांगा । उरालियसरीरे
 सु जीव मणूसेसु तियभंगो अवसेसा आहारका नो अणा० । औदारिकशरीर हुवे जीव मनुष्यना भांगा २ हुवे याकता आहारक अनाहारक नही ।

न वक्तव्या स्तेषा मोदारिकशरीराभावात् । बहुवचसे जीवपदे मनुष्यपदे च प्रत्येकं अङ्गप्रिकं, तथा-सर्वेषु ताव ज्ञेये राहारका एष जंगो यदा नकोपि केवली समुद्वातगतयोगी वा अथवा आहारकाश्च नाहारकाश्च सप एकस्मिन् केवलित्ति समुद्वातगते ऽयोगिनि ता सति प्राप्यते, अथवा आहारकाश्च नाहारकाश्च एष जंगो बहुषु केवलित्ति समुद्वातगतपु अयोगिषु वा सत्सु वेदितव्यः, शेषा स्त्वेकेन्द्रियहीन्द्रियहीन्द्रियवतुर् द्वितिर्यक्पंचेन्द्रिया आहारका एव वक्तव्या नत्वनाहारका विग्रहगत्पुत्तीर्णानामधौदारिकशरीरसज्जवात्, वैक्रियाहारकशरीरिणश्च सर्वेष्वेक वचनबहुवचने चाहारका एव न त्वनाहारका नवरूपेण वैक्रियमाहारकं वा सम्भवति तस्य वक्तव्या नान्ये' तत्र नैरयिकजननपतिवायुकायि

आहारगा नो अणाहारगा जेसिं अत्थि उरालियसरीरं वेडल्लियसरीरी आहारगसरीरीय अणाहारगा जेसिं अत्थि । तेजसकल्लगसरीरी जीवेगिदियवज्जो तियजंगो । असरीरी जीव सिद्धाय नोआहारगा अणाहार । आहारपज्जत्तीपज्जत्तए सरीरपज्जत्तीपज्जत्तए इंदियपज्जत्तीपज्जत्तए अणापाणुपज्जत्तीपज्जत्तए

अथम् । अथवा आहारका नो अनाहारका येषामत्यौदारिकशरीरम् । वैक्रियशरीरी आहारकशरीरी चाहारका नो अनाहारका येषा सति, तेजस इंदियशरीरिषु जीवेकेन्द्रियवर्जो जङ्गमयम् । अशरीरिणी जीवाः सिद्धाय नो आहारका अनाहारका । आहारपर्याप्तिपर्याप्त जंतिं अत्थि । अन्तरे तेनि भाणि० वचनियसरीरी आहारगसरीरी आहारगा नो अणाहार० जेसिं अत्थि तेसि भा० । जेजने मोदारिकने वैक्रियशरीरग आहार गसरीर हुवे ते आहारो हुवे नही अनाहारो हुवे जेजने हुवे तेजने । तेजकल्लसरीरेसु जावेगिदियवज्जो तियजंगो अशरीरीजीवा सिद्धाय नो आहारगा अणा० । तेजसकर्मणशरीर जीवने एकेन्द्रियवर्जिने ३ भागा अशरीरी जीवाटिक सिध नही आहारो अनाहारोछै । आहार पज्जत्तो पज्जत्तए सरीरपज्जत्तो पज्जत्तइदिय प० आणु पाणु प० भासामणपज्जत्तो पज्जत्तए एतासु पंच पज्जत्तीसु जीवेषु मणरसेसु तियजंगो अविसे सा आहारगा नो अणाहारगा भा० । आहारपर्याप्ति अपर्याप्तो शरीरपर्याप्ति पर्याप्तो इन्द्रियपर्याप्ति पर्याप्तो स्वास्तोस्वास् पर्याप्ति पर्याप्तो भाषामण प

कतिर्यक्पंचेन्द्रियमनुष्यव्यन्तरज्योतिषवेगाभिकेषु आहारकं मनुष्येव, सूनीहोरास्त्रार्थ-वेद्यविषयरीरिणं ज्ञते । जीवे किं आहारम् अनाहारम् ? गो-
यमा । आहारम् गो अनाहारम् ॥ वेद्यविषयरीरेण ज्ञते नेरुय किं आहारम् अनाहारम् ? गोयमा । आहारम् गोअनाहारम् इत्यादि ॥ तैज-
सतार्गशरीरसूत्रे चैकवचने सर्वत्र स्या दाहारकः स्या दनाहारक इति, बहुवचनं तीर्थेन्द्रियवर्जेषु स्थानेषु जङ्गत्रिकं जीवपदे एकैन्द्रियेषु पुनर-
जङ्गकं ' अशरीरियाः सिद्धा स्तेन तन द्वे एव पदे तद्यथा-जीवा सिद्धात् । तत्रैकवचनं बहुवचनेवो जयत्राप्यनाहारक एव । गतं शरीरद्वारं । स-
म्प्रति पर्याप्तिद्वारं तत्रागम पर्याप्तयः पञ्च जासामनःपर्याप्तोरेकत्वेन विवक्षणात्, तथा हारपर्याप्त्या पर्याप्ते शरीरपर्याप्त्यापर्याप्ते इन्द्रियपर्या-
प्त्या पर्याप्ते प्राणापानपर्याप्त्या पर्याप्ते जासामनःपर्याप्त्या पर्याप्ते चित्तमाने अत्रैव सर्वसकलनामाह-एतासु पंचस्वपि पर्याप्तिषु समर्पितासु चित्त-
मानास्त्रिति शेषः, प्रत्येकमेकवचने जीवपदे मनुष्यपदे च स्या दाहारकः स्या दनाहारक इति, ज्ञेयेषु तु स्थानेषु आहारका इति बहुवचने ॥
जीवेषु मनुष्येषु य तियजंगोति ॥ जीवपदे मनुष्यपदेव जङ्गत्रिकं च वक्तव्यं तर्थादारिकशरीरसूनमिव ज्ञावनीयं अवशेषाः सर्वे आहारका वक्त-
व्या नवरं जासामनःपर्याप्तिपंचेन्द्रियाणामेवेति तत्सूत्रे एकैन्द्रियविकर्तृन्द्रिया न वक्तव्याः किन्तु शेषाः तदेवाह-जासामणपञ्चत्तीपचिन्द्रियाणं नित्य-
इति ॥ आहारपर्याप्त्युपर्याप्तसूत्रे एकवचने सर्वत्राप्यनाहारको वक्तव्यो नो आहारक आहारपर्याप्त्या ह्यपर्याप्तो विग्रहगतायेव लभ्यते उपमा-
तर्कप्रामास्य प्रथमसमयएवा हारकपर्याप्त्या पर्याप्तत्वज्ञावा दन्यथा तस्मिन् समये आहारकत्वाऽनुपपत्तेर्बहुवचने त्वनाहारका इति, शरीरप-

एतासु चउसुवि पञ्चत्तीसु जीवेषु मणूसेसुय तियजंगो अयसेसा आहारगा नोअनाहारगा । जासामण

कः शरीरपर्याप्तिपर्याप्तक इन्द्रियपर्याप्तिपर्याप्तक आनप्राणपर्याप्तिपर्याप्तक एतासु चतुर्थेपि पर्याप्तिषु जीवेषु मनुष्येषु च जङ्गत्रयम् । अथज्ञो

वर्गं पर्याप्तो ॥ ज्ञो पाच पर्याप्ति पर्याप्तो जीव मनुष्यना भागा २ जाणिया धाकता आहारकना धणो कदिये पिण अनाहारी न कदिये । भासामणप-
पञ्चत्ती पंचिन्द्रियाणं सेसाय नति आहारपञ्चत्ती अपञ्चतए नो आहारए अणा० एतत्पुष्टतेणवि भा० । भासासजमपर्याप्ति पंचेद्री धाकताने गडो अहार

पर्याप्त्या पर्याप्तिसूत्रे एकवचने सर्वत्र स्या दाहारक इति , तत्र विग्रहगता वनाहारक उपपातकेन प्राप्तस्तु शरीरपर्याप्तिपरिसमाप्तिं याव दाहारक इति , एवं भिन्निद्वयपर्याप्त्या पर्याप्तिसूत्रे-प्राणापानपर्याप्त्या पर्याप्तिसूत्रे जायमान पर्याप्त्या पर्याप्तिसूत्रे च प्रत्येकं एकवचने स्या दाहारकः स्या दनाहारक इति वक्तव्य । बहुवचने ॥ उवरिक्तिया इत्यादि ॥ उपरितनीषु शरीरपर्याप्तिप्रवृत्तिषु चतसृषु अपर्याप्तिषु चिंत्यमानासु प्रत्येकं नैरयिक देवमनुष्येषु षड्जङ्गा वक्तव्या स्तद्यथा-कदाचि त्सर्वं व्याहारका एव १ । कदाचि त्सर्वं अनाहारका एव २ । कदाचि देक आहारक एको ऽनाहारकः ३ । कदाचि देक आहारको बहवो ऽनाहारका ४ । कदाचि द्वय आहारका एकया नाहारकः ५ । कदाचि द्वय आहारका बहव आ नाहारकाः ६ । अवशेषाणां नैरयिकदेवमनुष्यव्यतिरिक्तानां जीविके द्रव्यजंजंगमिकां वक्तव्या तद्यथा-सर्वेपि ताव द्वयेषु राहारकाः १ । अथ वा आहारकाश्च नाहारकाश्च २ । अथवा आहारकाश्च नाहारकाश्च ३ । जीवपदे एकैर्द्वयपदेषु च पुनः शरीरपर्याप्त्या पर्याप्तिसूत्रे इन्द्रियपर्याप्त्या पर्याप्तिसूत्रे प्राणापानपर्याप्तिसूत्रे च प्रत्येकं मज्झकं आहारका अपि अनाहारका अपि उभयेषामपि च कदा बहुत्वेन लज्यमानत्वात् , जायान

पञ्जतीपंचिंदियाणं अवसेषाणं नस्य आहारपञ्जतीअपञ्जतए नोआहारए अणहारए एगत्तेणवि पुहत्ते णवि । शरीरपञ्जतीअपञ्जतए सिय आहारए सिय अणहारए । वउरित्तियासु चउसु अपञ्जतीसु णेर

वा आहारका नोऽनाहारका । नापाजनःपर्याप्तिपञ्चेन्द्रियाणामवशेषाणां नास्ति । आहारपर्याप्त्यपर्याप्तको नो आहारकोनाहारक एक त्वेनापि पृथक्तेनापि । शरीरपर्याप्त्यपर्याप्तः कदादाहारकः स्यादनाहारक उपरितनीषु चतसृषुपर्याप्तिषु नैरयिकदेवमनुष्येषु षड्जङ्गाः ,

पर्याप्तान्ते पर्याप्तो नहो आहारक अनाहारक एकत्र उपलब्धे द्वे शरीर अपञ्जती अपञ्जतपसु सियआहारए सियअणहारए ॥ शरीर अपर्याप्ता ने अपर्याप्तो किवारे आहारक दुवे किवारे अनाहारक । उवरित्तियासु चउसु अपञ्जतीपसु णेरइय देव मणुस्सेसु कभगा अवसेषाणं जीवेर्गिंदियवज्जो तिसभगा । ऊपरिक्खो ४ पर्याप्ताये नारक्खो इउ मनुष्यना भांगा ६ जाणिवा याज्जता जीवादिक एकैर्द्वयवर्जितं ३ भागा । आसाजअपञ्जती अपञ्जती

नःपर्याप्त्यपराप्तकास्त्वेकैन्द्रियविकलैन्द्रिया न जयन्ति किंतु पंचेन्द्रिया एव येषां हि ज्ञाषामन पर्याप्तिसंज्ञकोऽस्ति तेषां तत्पर्याप्ताः प्रीयते न शोषा इति ततः स्तत्सूत्रं बहुवचने जीवपदेऽपि पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकपदे च जगत्रिक, पंचेन्द्रियतिर्यचोहि समूर्च्छिमा सदेव ब्रह्मो लभ्यन्ते ततो यावदव्याप्यो विग्रहगत्यापन्ने लभ्यमाने द्वितीयो जङ्गः, आहारकाश्च नाहारकाश्च इति । यदा तु विग्रहगत्यापन्ना अपि ब्रह्मो लभ्यते तदा तृतीयो भग आहारकाश्च नाहारकाश्चेति जीवपदेऽपि जगत्रिकमेतदपेक्षया ॥ पक्षेय ॥ नैरयिकदेवमनुष्येषु प्रत्येकं पञ्चजगा तेषां प्रागेवोक्ता । इह जघ्यपद दारुण्यं प्रायः एकत्वेन बहुत्वेन च विवक्षितानि सूत्राणि जीवादिदंडककर्मणोक्तानि ततो माभून्मन्दमतीनां सम्मोह इति तद्विषयमितिदज्ञामाह-नसंप्रपञ्चसु सगते इत्यादि ॥ एते जीवादयो दंडकाः सर्वपदेषु सर्वेष्वपि पदेषु एकत्वेन बहुत्वेन च पृच्छया उपलक्षणमेतं निर्वचनं च ज्ञातव्याः किं सर्वत्राप्यविशेषेण कर्तव्या नेत्याह-जस्सेत्यादि ॥ यस्य यदस्ति तस्य तत्पृच्छयते तद्विषयं सूत्रं ज्ञायते यस्य पुनः यदास्ति न त

इयदेवमणूसेषु त्रजंगा अवसेसाणं जीवेगिदियवज्जी तियजंगो । ज्ञासामणपज्जत्तीए जीवेसु पंचिंदियति रिक्खजोणिएसु य तियजंगो । णेरइयत्ते देवमणूसेषु त्रजंगा सल्लपदेषु एते एगत्तपुहत्तेणं जीवादिए दंढगो पुच्छाए जाणियत्तो जस्स ज अत्थि तस्स तं पुच्छिज्जइ जं नत्थि तं न पुच्छिज्जइ जाव ज्ञासामणपज्जत्ती

अवशेषाणां जीवैकेन्द्रियवज्जी जङ्गवयम् । ज्ञाषामन पर्याप्तिजीवेषु पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषु च जङ्गवयम् । नैरयिकत्वे देवमनुष्येषु पञ्चजगाः सर्वपदेषु एत एकत्वप्रयत्नेन जीवादयोदंडकाः पृच्छया ज्ञातव्याः यस्य यदस्ति तस्य तत्पृच्छयते यदास्ति तदा पृच्छयते यावद्ज्ञाषामन पर्या

सु जीवेषु पंचिंदिय तिरिक्खजोणिएसु तियजंगो णेरइय देव मणूसेषु त्रजंगा । ज्ञाषामनपर्याप्ताने जीवने पञ्चदो तिर्यचयोनिकने ३ भागा नारकी देव मनुष्यने ६ भागा । सर्वेषु पदेषु एगत्तपुहत्तेणं जीवादिया दंडगा पुच्छाए गा० । सर्वं पदेकरी एकत्व प्रयत्नेकरी जीवादिकना प्रश्न कश्चिये । जस्स जपत्थि तस्स तं पुच्छिज्जति जं नत्थि तं नपुच्छिज्जति । जीहं हुवे तेहने तिमहीज पूछा जीहने नथी तेहने नपूछवी । जाव ज्ञासामणपज्जत्ती अपज्ज

स्य त त्रष्टव्यं न तद्विषयं तस्य सूत्रं वक्तव्यमिति ज्ञातः, कियद्देवं यदेवं कर्तव्यमिति शंकायां चरमदण्डकवक्तव्यता सुपदिशति ॥ जावजासास
 णपज्जतीएसु इत्यादि ॥ जावितार्थं इहाधिकृतार्थं जावनार्थमितिमाः पूर्वार्थप्रतिपादिता गाथाः-सिद्धेगिदियसहिया जहितुजीवाअजगयंतत्य ।
 सिद्धेगिदियवज्जे हिहोइजीवेहिंतियजंगो ॥ १ ॥ असनीसुयनेरइ य देवमणुएसुहोतिज्जंगा । पुढविदगतसुयणुसुय वज्जंगातेउलेसाय ॥ २ ॥ कीहे
 माणेमाया वज्जंगासुरगणुसुसवेसु । माणेमायालोजे नेरइएहिंपिज्जंगा ॥ ३ ॥ आअणिबोहियनाणे सुयनाणुसुलुतहेवसम्मते । वज्जंगाखलुनियमा
 वियतियचउरिंदिएसुजवे ॥ ४ ॥ उवरिल्लउपज्जती सुचउसुनेरइयदेवमणुएसु । वज्जंगाखलुनियमा वज्जपढमाउपज्जती ॥ ५ ॥ शनीविसुहुलेसा सं
 जयहिठिल्लतिसुयनाणुसु । सीपुरिसाणयवेदेवि वज्जंगाखलुतियजंगो ॥ ६ ॥ सम्मामिच्छमणवइ मणुनाणुवालपणियवेउवी । आहारशरीरंमिय निय
 माआहारयाहोति ॥ ७ ॥ उहमिविज्जगंमि नियमाआहारयाउनायवा । पचिन्दियातिरिच्छा मणुयापुणहोतिविज्जंगा ॥ ८ ॥ उरालसरीरंमिय प
 ज्जतीणुचपंचसुतहेव । तियजंगोजियमणुएसुहोतिआहारगा सेसा ॥ ९ ॥ शीजवअरुविलेसा अजीगिणोतहयहोतिअसरीरी । पढमाएअपज्ज
 तीए तेउनियमाअणाहारा ॥ सन्नासन्नविउत्ता वेयकसाइणोयकेवलिणो । तियजंगएकवयण सिद्धाणाहारयाहोति ॥ एताश्च सर्वा अपि गाथा उक्ता
 र्थप्रतिपादकत्वा जावितार्था इति न ज्ञूयो जायंतं अथगौरवजयत्, नवर ॥ एकवयणे सिद्धा णाहारया होति इति ॥ एकवयणे इत्यत्र तृतीया
 र्थं सप्तमी एकवचनेन एकार्थेनेति ज्ञातः, सर्वत्र सिद्धा अनाहारव नवंतीति विज्ञेय ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचितायां आहारपदस्य द्वितीयो

एसु अपज्जतीएसु णेरइयदेवमणुएसु वज्जंगा, सेसेसु य तियजंगो ॥ बीज उहेसो सम्मतो ॥ सम्मतं

सिपु अपर्याप्तकेषु नैरयिकदेवमनुष्येषु षड्जङ्गाः शेषेषु च जंगत्रयम् ॥ द्वितीयोद्देशः समाप्तः ॥ इति श्री रामचद्रगणेशिष्य नानकचद्रविरचिते

तपस णेरइय देव मणुएसु वज्जंगा सेसेसु तियजंगो । यावत् भाषा मनपर्याप्तार्थे अपर्याप्ताने नारकी देव मनुष्ये ६ भांगा थाकता सर्वने भांगा ३ । बी
 ति श्री उहेसो सम्मतो । बीजो उहेसो समाप्त यद्यो २८ ॥ २ ॥ पञ्चवयण आहारपदं सम्मतं ॥ इति प्रज्ञापना भगवतीनो २८ अष्टावीसो

देशकः समाप्तः ॥

२

॥ समाप्तमष्टाविंशतितममाहाराख्यपदम् ॥

२८

॥

॥

॥

तदयमुक्तमष्टाविंशतितममाहाराख्यं पदं सांप्रदायेकोनविंशतितममारूप्यते अस्यचायमत्रिसंख्यं ब्रह्मनस्तरपदे गतिपरिणामविशेष आहारपरि
णाम उक्तं ब्रह्म ज्ञानपरिणामविशेष उपयोगः प्रतिपाद्यते तत्र चेदमादिसूत्र-कविहेतुं ज्ञते । उपयोगे पञ्चते ॥ कतिविधः कतिप्रकारः सूत्रे
एवमाहो ज्ञानधजापालकव्यवस्था ॥ यमिति वाक्यालंकारो ॥ जदन्त । परमकल्याणयोगिन् उपयोग उपयोजनमुपयोगो ज्ञावेधम् यद्वा उपयुज्य
तं वस्तु परिच्छेदं प्रति व्यापार्यते जीवो नेने सुपयोगः , पुमान्नि करणं घञ् प्रत्ययो बोधरूपो जीवस्य तत्त्वज्ञूतो व्यापारः प्रज्ञप्तः प्रतिपादितः
जगद्वानाह-गोयमेत्यादि ॥ आकारप्रतिनियतो ग्रहणपरिणाम " आगारो प्रविशेसो इतिवचनात् , सः आकारेण वर्तते इति साकारः सचा
सा सुपयोगश्च साकारोपयोगः किमुक्तं जयति सचेतने अचेतने वा वस्तुनि उपयुज्यान आत्मा यदा सपर्यायमेव वस्तु परिच्छिनत्ति तदा स उपयो
गः साकार उच्यते इति , सच कालतः ज्ञास्याना मन्तर्मुहूर्तं काल केवलाना संकसामायिक स्थाना न विद्यते यथोक्तरूप आकारो यत्र सो ना

आहारपयं ॥

२८

॥

॥

॥

॥

॥

कतिविहेणं ज्ञते ! उवजगे पण्त्ते ? गोयमा ! दुविहे उवजगे पण्त्ते , तंजहा-सागारोवजगे य ज्ञणागा

प्रज्ञापनानुवादे आहारपदं समाप्तम् ॥

२८

॥

॥

॥

॥

॥

कतिविधो जदन्त । उपयोगः प्रज्ञप्तः ० गौतम । द्विविध उपयोगः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-साकारोपयोग ज्ञानाकारोपयोगश्च । साकारोपयोगो जद

पद समाप्तं ययो ॥

२८

॥

*

†

*

†

*

†

*

कविहेतुं भते उवजगे पं० । कौतसेभेद हेभगवन् उपयोग कही । गोयमा दुविहा पं० तं० । हेगौतम होयमेद कक्षा ते लहेछै । सागारोवजगेय अणा
गारोवजगेय । साकारोपयोग अनाकारोपयोग । सागारोवजगेयभते कविहेतुं पं० । साकारोपयोगना कौतसेभेद कक्षा । गोयमा अविहि पं० तं० ।

कारः सचासा वुपयोगश्च नाकारोपयोगः , यत्तु वस्तुनः सामान्यरूपतया परिच्छेदः सो ऽनाकारोपयोगः स्कन्धावारोपयोगव दित्यर्थे , एसा
वपि कृत्स्नस्थानामान्तर्भाहूर्तिकः परमनाकारोपयोगकाला त्साकारोपयोगकालः सख्येयगुणः प्रतिपत्तव्यः पर्यायपरिच्छेदकतया चिरकाललगनात्
कृत्स्नस्थाना तथास्वाप्ताव्यात् , केवलानां त्वनाकारोपयोग सकसामयिकः चशब्दो खगतानेकशेदरूचको तत्र साकारोपयोगभेदानज्जिधित्सुरिदं
माह-सागारोवजुगेणं जते । इति ॥ अर्थाज्जिमुखो नियतः प्रतिस्वरूपकोबोधो बोधविशेषो ऽज्जिनिबोधो ऽज्जिनिबोध एव आज्जिनिबोधिकः
अज्जिनिबोधशब्दस्य विनयादिपाठान्नुपगमात् , विनेयादिष्य इत्यनेन स्वार्थैककण् प्रत्ययः , अनिवर्तते स्वार्थे प्रत्ययकाः प्रकृतीलिङ्गवचनानीति
वचना तत्र नपुंसकता यथा विनय एव वैनयिक मित्यत्र अथवा अज्जिनिबुध्यते अस्मा दस्मिन्वेति अज्जिनिबोध स्तदाचरणकर्तृव्योपशम स्तो
निवृत्त माज्जिनिबोधिक , तच्च तत् ज्ञान चाज्जिनिबोधिकज्ञान इन्द्रियमनोनिमित्तो योग्यप्रदज्ञावस्थितवस्तुविषय स्फुट प्रतिलाज्जो बोधविशेष
इत्यर्थं , सचासी साकारोपयोगश्च आज्जिनिबोधिकज्ञानसाकारोपयोग एवं सवत्रापि समास कर्तव्यः , तथा अवशं श्रुतं वाच्यवाचकज्ञावपुरस्स
रीकरणशब्दसंस्पृष्टार्थग्रहणहेतु रूपलब्धिबोध एवमाकार वस्तु घटशब्दवाच्यं जलधारणाद्यर्थक्रियासमर्थ मित्यादिरूपतया प्रधानीकृतः समा
नपरिणामशब्दार्थपर्यालोचनानुसारी इन्द्रियमनोनिमित्तो ऽवगमविशेष इत्यर्थः , श्रुतं च तत् ज्ञानं च श्रुतज्ञानं ततो ज्ञयः साकारोपयोगशब्देन
विशेषणसमासः , तथा ऽवशब्दो ऽयः शब्दार्थः , अव अधो विस्तृतं वस्तु धीयते परिच्छिद्यत ऽनेनेत्यवधिः , यद्वा ऽवधिः मर्यादारूपिष्टेव द्र
व्येषु परिच्छेदकतया प्रवृत्तिरूपा तदुपलक्षित ज्ञानमध्यवधि अवधिश्चाशी ज्ञानं चावधिज्ञान , तथा परिसंवतो ज्ञावे अवन अव , तुदादिज्यो

रोवजुगे य । सागारोवजुगेणं जते ! कतिविहे पस्सत्ते ? गीयमा ! अण्विहे पस्सत्ते , तंजहा-आज्जिनि

न्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गीतम् । अष्टविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-आज्जिनिबोधिकज्ञानसाकारोपयोगः श्रुतज्ञानसाकारोपयोगोर्वाधज्ञानसाकारोप

वेगीतम् आठेभदे कक्षा ते कहैकै-आमिगिन्ने, विज्जणाण सागारोवजुगे मुयणाण सा० भाहिणाण सा० मणपज्जवणाण सा० केवलणाण सा० मतिण

ॐ कथित्यधिकारे अकिर्तोचे त्याकारः प्रत्ययः , अवनं गमनमिति पर्यायः , परिश्रवः पर्यवः मनसि मनसो वा पर्यवो मनःपर्यवः सर्वत स्तत्परिच्छेद इत्यर्थः , पाठान्तरं पर्यय इति तत्र पर्ययण पर्ययः मनसि मनसो वा पर्ययः मनःपर्ययः सर्वत स्तत्परिच्छेद इत्यर्थः , स चासौ ज्ञान मनःपर्ययज्ञान मनःपर्यवज्ञान वा अथवा मनःपर्यायेति पाठान्तरं तत्र मनांसि पर्येति सर्वात्मना परिच्छिनत्ति मनःपर्यायं कर्मणोऽण् मनःपर्यायं च तत् ज्ञानं मनःपर्यायज्ञानं , यदि वा मनसः पर्याया मनःपर्यायाः पर्याया धर्मा ब्राह्मवस्त्वालोचनप्रकारा इत्यनर्थान्तरं तेषु तेषां वा संबंधि ज्ञानं मनःपर्यायज्ञानं मिदचार्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रान्तर्वर्त्तिसंज्ञिमनोगतदव्यालम्बनं , तथा केवल मेक मत्यादिज्ञाननिरपेक्षत्वात् “ नहंमिदं ज्ञातमत्ये नाणे इतिवचनात् , शुद्धं वा केवल तदावरणं मलकलंकविगमनात् सकलं वा केवल प्रथमत आवाशेषतदावरणविगमतः संपूर्णरूपेण , असाधारणं वा केवलमनन्यतः सदृशत्वात् , अनंतं वा केवलं ज्ञेयानंतत्वात् , केवलं च तत् ज्ञानं तथा भतिश्रुतावधयं स्व यदा सिध्यात्वकलु पिता भवति तदा यथाकर्म मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविजृम्भज्ञानव्यपदेशा लज्जते , उक्तञ्च-आद्यं त्रयमज्ञानमपि भवति सिध्यात्यसमुक्तमिति , विजृम्भइति ॥ विपरीतो जग परिच्छिन्तिप्रकारो यस्य तद्विजग तच्च तत् ज्ञानं च विजगंज्ञानं सर्वत्रापिच साकारोपयोगज्ञानेन विशेषणसमासः

योहियनाणसागारोवलुगे सुयनाणसागारोवलुगे लुहिनाणमणपज्जवसा० केवलनाणसागारोवलुगेय । मति
अण्णाणसागारोवलुगे सुयअण्णाणसा० विजगंणाणसागारोवलुगेय । अण्णागारोवलुगेण जंते ! कइविहे प०

योगो मनःपर्ययज्ञानसाकारोपयोगः केवलज्ञानसाकारोपयोगश्च मत्यज्ञानसाकारोपयोगः श्रुताज्ञानसाकारोपयोगो विजगंज्ञानसाकारोपयोगश्च
अनाकारोपयोगो जदत्त । कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । चतुर्विधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-चक्षुर्दृशंनानाकारोपयोगोऽचक्षुर्दृशंनानाकारोपयोगो वधि

णाण सा० सुयअणाण सा० विमग्गणाण सा० । मतिज्ञानना साकारोपयोग श्रुतज्ञान साकारोपयोग अवधिज्ञान सा० मनपर्यवज्ञान सा० केवलज्ञा
न सा० श्रुतअज्ञान सा० विमग्गज्ञान सा० । अण्णागारोवलुगेणं भंते कइविहे प० । अनाकारोपयोगना केतनाभेदं कज्जा । गौयसा चचस्वि० तं० । हे

अनाकारोपयोगज्ञेदानभिधित्सु राह-अणागारोवजुगेणं जंते इत्यादि ॥ तत्र चक्षुषा चक्षुरिन्द्रियेण दर्शनं रूपसामान्यग्रहणं च चक्षुर्दर्शनं तच्च तत् अनाकारोपयोगः अचक्षुषा चक्षुर्वर्जशेषेन्द्रियमनोजि दर्शनं स्व २ विषये सामान्यग्रहणं मचक्षुर्दर्शनं ततो ऽनाकारोपयोगशब्देन विशेषणसमाप्त । एव मुत्तरत्रापि अर्वाधहेव रूपदर्शनं सामान्यग्रहणं भवधिदर्शनं केवलमिव सकलजगद्भाविस्मस्तवस्तुसामान्यपरिच्छेदरूपं दर्शनं केवलदर्शनं, अथ मनःपर्यायदर्शनमपि कस्मा न्न ज्ञवति येन पंचमो नाकारोपयोगो न ज्ञवतीति चे दुच्यते-मनःपर्यायविवयं हि ज्ञानं मनसा पर्यायानेव वि वित्तान् गृह्णन् चिदुपजायते पर्यायाश्च विशेषा विशेषालम्बनंच ज्ञानं ज्ञानमेव न दर्शनमिति मनःपर्यायदर्शनाभावात् स्तदज्ञावाच्च पञ्चमानाकारो पयोगासम्भव इति ॥ एवंजीवाणामित्यादि ॥ एव निर्विशेषेणोपयोगवत् जीवानामनुपयोगो द्विविधः प्रज्ञप्तो ज्ञातव्य स्तत्रापि साकारोपयोगो ऽष्टविधो ऽनाकारोपयोगश्चतुर्विध एतदुक्तं ज्ञवति-यथा प्राक् जीवपदरहितं मुपयोगसूत्रं सामान्यत उक्तं तथा जीवपदसहितमपि ज्ञातव्यं त द्यथा-जीवाण जन्ते । कतिविहे उवजुगे पन्नत्ते ? गोयमा । दुविहे उवजुगे पन्नत्ते तं-सागारोवजुगेय अणागारोवजुगेय । जीवाणं जन्ते । कतिविहे उवजुगे पन्नत्ते ? गोयमा । दुविहे उ० अहविहे पन्नत्त तजहा-इत्यादि ॥ तद्वं सामान्यतो जीवाना मुपयोगश्चिन्तितः सम्प्रति चतुर्विंशतिदंडक-

? गोयमा ! चउविहे पस्सत्ते, तंजहा-चस्कुदंसणअणागारोवजुगे अचस्कुदंसण० उहिदंसण० केवलदंसण अणागारोवजुगे । णेरइयाणं जन्ते ! कइविहे उवजुगे पस्सत्ते ? गोयमा ! दुविहे उवजुगे पस्सत्ते, तंजहा

दर्शनानाकारोपयोगः केवलदर्शनानाकारोपयोगः । नैरयिकाणां जदन्त । कतिविध उपयोगः प्रज्ञप्तः ? गौतम । द्विविध उपयोगः प्रज्ञप्तस्त- द्यथा-साकारोपयोगश्चानाकारोपयोगश्च । नैरयिकाणां जदन्त । साकारोपयोगः कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । षड्विधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-मति

गौतम ४ भेद ते कहे । चक्खदंसण अणागारोवजुगे अचक्खदंसण अणा० ओहिदंसण अणा० केवलदंसण अणा० । चक्षुदर्शनं अनाकारोपयोग अचक्षुर्द- र्शनं अनाकारोपयोग अवधिदर्शनं अना० केवलदर्शनं अना० । णेरइयाणं भंते कइविहे उवजुगे प० । नारकोने हेमगवन् केतसेमेहे उपयोग कच्चो ।

क्रमेण नैरयिकादीना चिन्तयन्नाह-नेरडयाण जते । इत्यादि ॥ नैरयिका हि द्विविधा जवति सम्यग्दृष्टयो मिथ्यादृष्टय आवधि रपि तेषां जव प्रत्ययो वदय मूपजायते जवप्रत्ययो नारकदेवानामिति वचनात्, तत्र सम्यग्दृष्टीनां मतिज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञानानि मिथ्यादृष्टीना मत्वज्ञानश्रुता ज्ञानविजगज्ज्ञानानोति सामान्यतो नैरयिकाणा षड्विध साकारोपयोगो नाकारोपयोग स्त्रिविध स्तद्यथा-चक्षुर्दशनं अचक्षुर्दशनमवधिदशनं च, एष स्त्रिविधो प्यनाकारोपयोगः सम्यग्दृष्ट्या मिथ्यादृष्ट्या वा विशेषेण प्रतिपत्तव्य उजयेषाम प्यवधिदर्शनस्य सूत्रे प्रतिपादितत्वात्, एवमसुरकु मारादीना स्तनितकुमारपर्यवसानानां जवनपतीना मप्यवसेय, पृथिवीकायिकाना साकारोपयोगो द्विविध स्तद्यथा-मत्वज्ञान श्रुताज्ञानं च ऽना

सागारोवज्जगे य अणुणागारोव० । जेरडयाणं जते ! सागारोवज्जगे कडविहे पसुत्ते ? गोयमा ! ठह्विहे प० , तंजहा-मतिनाण० सुयनाण० उंहिनाण० मतिअन्नाण० सुयअन्नाण० विजगनाणसागारोवज्जगे । जेरड याणं अणुणागारोवज्जगे कडविहे पसुत्ते ? गोयमा ! तिविहे पसुत्ते, तंजहा-चखुदंसण० अचखुदंसण

ज्ञानसाकारोपयोग श्रुतज्ञानसाकारोपयोगोवधिज्ञानसाकारोपयोगो मत्वज्ञानसाकारोपयोगः श्रुताज्ञानसाकारोपयोगो विभंगज्ञानसाकारो पयोगः । नैरयिकाणामनाकारोपयोगः कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । त्रिविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-चक्षुर्दशनाचक्षुर्दशनावधिदर्शनानाकारोपयोगश्च

गोयमा द्विविहा प० तं । हेगौतम दीयभट ते कहे । सागारोवज्जगेय अणुणागारोवज्जगेय । साकारोपयोग अनाकारोपयोग । जेरडयाण भते सागा रोवज्जगे कःविहे प० । नारकीने हेभगवन् साकारोपयागना केतलाभद कक्षा । गोयमा छाव्वहे प० तं । हेगौतम ६ भेट कक्षा ते कहेके । मति नाणसागारावज्जगे सुयणाण सा० ओहिणाण सा० मइअणाण सा० सुयअणाण सा० विभगणाण सा० । मतिज्ञान साकारोपयोग श्रुतज्ञान सा० अवधिज्ञान सा० मतिअज्ञान सा० अगअज्ञान सा० निभङ्गज्ञान सा० । जेरडयाण भते अणुणागारोवज्जगे कडविहे प० । नारकीने हेभगवन् अनाकारो पयोगना केतलाभद कक्षा । गोयमा तिविहे प० तंजहा । हेगौतम तीनभदे कक्षा ते कहेके । चखुदंसण अणुणागारो अचखुदंसण अणा० ओहिदंसण

कारोपयोग एकोऽचक्षुर्दर्शनरूपः श्रोत्रोपयोगानां तेषां मसम्भवात् सम्यग्दर्शनादित्येव विवक्षितत्वात्, एव मपतेजोवायुवनस्पतीनामपि वेदित-
व्यं द्वीन्द्रियाणां साकारोपयोगश्चतुर्विधस्तद्यथा-मतिज्ञान श्रुतज्ञानं मत्यज्ञानं श्रुताज्ञानं तत्रापरोपयोगावस्थायां केषांचि त्सासादनभावमासादयि-

नहिदंसणञ्जणागारोवनगे । एवं जाव थणियकुमाराणं । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! दुविहे उवन्गे
पसस्ते, तजहा—सागारोवनगेय ञ्जणागारोवनगे य । पुढविकाइयाणं जंते ! ञ्जणागारोवनगे कतिविहे
पसस्ते ? गोयमा ! दुविहे पसस्ते, तजहा—मतिञ्जणाण सुयञ्जणाण । पुढविकाइयाणं जंते ! ञ्जणागा-
रोवनगे कइविहे पसस्ते ? गोयमा ! एगे अचक्षुदंसणञ्जणागारोवनगे पसस्ते, एवं जाव वणस्सइकाइ

एवं यावत्स्तनितकुमाराणाम् । पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम । द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-मत्यज्ञानसाकारोपयोगः श्रुताज्ञानसाकारोपयो-
गः । पृथिवीकायिकानां जदन्त । अनाकारोपयोगः कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम । एकोऽचक्षुर्दर्शनानाकारोपयोगः प्रज्ञप्तः । एव यावद्वनस्प-
तिकायिकानाम् । द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम । द्विविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-साकारोऽनाकारश्च । द्वीन्द्रियाणां साकारोपयोगः कतिविधः प्रज्ञप्तः ?

अणा० एव जाव थणियकुमाराणं पुढविकाइयाणं पुच्छा । चक्षुर्दर्शनं अना० अचक्षुर्दर्शनं अना० अवधिदर्शनं इमं जालगे स्तनितकुमार पृथिवीकाइ-
यानो प्र० । गोयमा दुविहे उवन्गे प० त० । हे गौतम दोयभदे उपयोगं कञ्चा ते कहेह्व । सागारोवन्गेय अणागारोव० । साकारोपयोगं अना-
कारोपयोगं । पुढविकाइयाणं भते सागारोवन्गे कइविहे प० । पृथिवीकायिकानो साकारोपयोगं हे भगवन् केतलेभदे हुवे । गोयमा दुविहे प० तं ।
हे गौतम दोयभदे कञ्चा ते कहेह्व । मइअस्साणे सुअअस्साणे । मतिअज्ञानं श्रुतअज्ञानं । पुढविकाइयाणं भंते अणागारोवन्गे कइविहे प० । पृथिवीका-
यिकं हे भगवन् अनाकारोपयोगं केतलेभदे कञ्चो । गोयमा एगे अचक्षुदंसणं अणागारोवन्गे प० एवं जाव वणस्सइकाइयाणं वेइन्द्रियाणं पुच्छा
हे गौतम अचक्षुर्दर्शनं अनाकारोपयोगं इमं जालगे वनस्पतीकायिकं वेइन्द्रियनो प्र० । गोयमा दुविहे उवन्गे प० तजहा । हे गौतम दोयभदे उपयोगं

तां मतिज्ञानश्रुतज्ञाने श्रोपाणां तु मत्यज्ञानश्रुताज्ञाने । अनाकारोपयोगः स्वेको ऽवस्तुदर्शनरूपः श्रोपोपयोगानां, एवं त्रीन्द्रियाणामपि, चतुरिन्द्रियाणामप्येव नवर मनाकारोपयोगो द्विविधः चक्षुर्दर्शनमचक्षुर्दर्शनं च । पञ्चेन्द्रियतिरिक्त्वा साकारोपयोगः षड्विधस्तद्यथा-मतिज्ञानं श्रुत

याणं । वेङ्दियाणं पुच्छा, गोयमा ! दुविहे पस्यते, तंजहा-सागारो अणागारो । वेङ्दियाणं सागारोव
जगे कडविहे पस्यते ? गोयमा ! चउविहे पस्यते, तंजहा-आजिनिबोहियणाण सुयणाण मतिअन्नाण
सुयअन्नाण० । वेङ्दियाणं जंते ! अणागारोवजगे कडविहे पस्यते ? गोयमा ! एगे अचक्षुदंसणअणागा
रोवजगे । एवं तेङ्दियाणं । चउरिंदियाणवि एवंचेव नवरं अणागारोवजगे दुविहे पस्यते चक्षुदंसण०

गीतम ! चतुर्विधः प्रज्ञस्तद्यथा-आजिनिबोधिक्कज्ञानश्रुतज्ञानमत्यज्ञानश्रुताज्ञानसाकारोपयोगः । द्वीन्द्रियाणां जदन्त । अनाकारोपयोगः
कतिविधः प्रज्ञस ? गीतम । एकाकारो चक्षुर्दर्शनानाकारोपयोगः । एक त्रीन्द्रियाणाम् । चतुरिन्द्रियाणामप्येवं चैव नवरमनाकारोपयोगो द्वि
विधः प्रज्ञसचक्षुर्दर्शनानाकारोपयोगोऽवस्तुदर्शनानाकारोपयोगश्च । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाना यथा नैरयिकाणाम् । मनुष्याणां यथौघिक

कह्यो तेकहेछै । सागारोवओगे अणागारोवओगे । साकारोपयोग अनाकारोपयोग । वेङ्दियाणं भंते सागारोवओगे कडविहे पं० । वेङ्दिय साका
रोपयोगना केतलभेद कछा । गोयमा चउवि० तं० । हेगीतम ४ भेद ते कहेछै । आभिणिबोहियणाण सुयणाण सा० मतिअन्नाण सा० सुयअन्नाण
सा० । मतिज्ञान साकारोपयोग श्रुतज्ञान साकारोपयोग मतिअज्ञान सा० श्रुतअज्ञान सा० । वेङ्दियाण भंते अणागारोवओगे कडविहे पं० । वेङ्दियने हेभगवन् अनाकारोपयोगने केतलभेदे हुवे । गोयमा एगे अचक्षुदंसण अणागारोवओगे पं० । हेगीतम एक अचक्षुदर्शन अनाकारोपयोगे
एव तेङ्दियाणवि चउरिंदियाणवि एवंचेव । इम तेङ्द्री चौरिंद्रीने पिण इमहोज । नवरं अणागारोवओगे दुविहे पं० तं० । एविंश अनाका
रोपयोगना दोयभेद ते कहेछै । चक्षुदंसण अ० अचक्षुदंसण अणा० । चक्षुदर्शन अना० अचक्षुदर्शन अना० । पंचिंदिय तिरिक्खजोपियाण जहा येर

ज्ञानमवधिज्ञानं मत्तज्ञानं श्रुताज्ञानं विजगज्ज्ञानं अनाकारोपयोग स्तिविध स्तथथा-चक्षुर्दक्षिणं अचक्षुर्दक्षिणं अवधिविद्वत्स्यापि केपुपि तेषु सप्त

अचक्षुर्दक्षिणं अणुगारोवउत्तमेय । पंचिद्वियतिरियजोणियाणं जहा णेरइयाणं मणुस्साणं जहा उहिए उव
उगे जणियं तहेव जणियत्तं । वाणमंतरजोइसियवेमाणियाणं जहा णेरइयाणं । जीवाणं जते ! किं सा
गारोवउत्ता अणुगारोवउत्ता ? गोयमा ! सागारोवउत्तावि अणुगारोवउत्तावि । से केणठेणं जते !
एवं बुद्ध जीवा सागारोवउत्तावि अणुगारोवउत्तावि ? गोयमा ! जेणं जीवा अणुनिबोहियणाण
सुयणाण उहिनाण मणपज्जव केवलनाण० मतिअण्णाण सुयअण्ण० विजंगणाणोवउत्ता तेणं जीवा सागारो

उपयोगो ज्ञातस्तथैव ज्ञातव्यम् । धामव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकामां यथा नैरयिकाणां । जीवा जदन्त । किं साकारोपयोगयुक्ता अनाका
रोपयोगयुक्ताः ? गौतम । साकारोपयोगयुक्ता अप्यनाकारोपयोगयुक्ता अपि । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-जीवाः साकारोपयोगयुक्ता
अप्यनाकारोपयोगयुक्ता अपि ? गौतम । येन जीवा आभिनिबोधिज्ज्ञानं श्रुतज्ञानावधिज्ञानमनःपर्ययज्ञानकेवलज्ञानमत्यज्ञानश्रुताज्ञानविजगज्ज्ञा

इयाणंमण्णाणं जहा ओद्वियउवओगे भणियं तहा भाणियव्व । पंचइं तिव्वच्चोभित्त । जम नारकीन कट्ठा तिम अनुप्य न जिम ओघन आलापै उ
पयोग कट्ठा तिम कहिवा । वाणमंतर जोइसिय वेमाणियाणं जहा णेरइयाण । धामव्यन्तर प्यातिषी वेमाणिय जिम नारकीने कट्ठा तिम । जीवा
ण भते किं सागारोवउत्ता अणुगारोवउत्ता । जीव हेमगवन् साकारोपयोग अनाकारोपयोग । गोयमा सागारोवउत्तावि अणु० । हेगौतम साकारो
पयोग अनाकारोपयोग । सेकेणठेण भंते ए० । तेसाटे इम कह्यो । जीवा सागारोवउत्तावि अणु० । जीव साकारोपयोग पिण अनाकारोपयोग पि
ण हुवे । गोयमा जेण जीवा आभिनिबोहियणाण सुयणाण ओद्वियाण मणप० केवल० मतिअण्णाण सुयअण्णाण विजंगणाणोवउत्ता तेण जीवा सागा
रोवउत्ता । हेगौतम जे जीव मतिज्ञानी श्रुतज्ञानी अवधिज्ञानी मनपर्ववज्ज्ञानी केवलज्ञानी मतिअण्णाणी श्रुतअण्णाणी निभग्ज्ज्ञानी सहित हुवे ते जीव

વડતાં । જેણં જીવા ચક્ષુદંશણ અચક્ષુઃ ॥ હિં ॥ કેવલદંશણોવડતા તેણં જીવા અણાગારોવડતા સે
તેણછેણં ? ગોયમા ! એવં બુદ્ધિ—જીવા સાગારોવડતાવિ અણાગારોવડતાવિ । નેરડયાણં જંતે ? કિં સા
ગારોવડતા અણાગારોવડતા ? ગોયમા ! નેરડયા સાગારોવડતાવિ અણાગારોવડતાવિ, સેકેણછેણં જંતે !
એવંબુ ० ? ગોયમા ! જેણં નેરડ ० આગ્નિણિવોહિ ० સુયના ० હિંનાણ મહાઅન્નાણ સુયચ્ચ ० વિજંગનાણોવડ
તા તેણં નેરડયા સાગારોવડતા જેણં નેરડયા ચક્ષુદંશણ અચક્ષુદંશ ० હિંદંશણોવડતા તેણં નેરડયા અ

નોપયુક્તા સ્તેન જીવાઃ સાકારોપયોગયુક્તાઃ, યેન જીવા શ્વેદુદર્શનાચક્ષુદર્શનાવધિદર્શનકેવલદર્શનોપયોગયુક્તા સ્તેન જીવા અનાકારોપયોગ
યુક્તા સ્તત્તેનાર્થેન ગૌતમ । એવમુચ્યતે—જીવાઃ સાકારોપયોગયુક્તા અપ્યનાકારોપયોગયુક્તા અપિ । નૈરયિકા પ્રદન્ત । કિં સાકારોપયોગયુ
ક્તા અનાકારોપયોગયુક્તાઃ ? ગૌતમ । નૈરયિકાઃ સાકારોપયોગયુક્તા અપ્યનાકારોપયોગયુક્તા અપિ । અથ કેનાર્થેન પ્રદન્ત । એવમુચ્યતે—
ગૌતમ । યેન નૈરયિકા આગ્નિનિબોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાનમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિજ્ઞજ્ઞાનોપયુક્તા સ્તેન નૈરયિકાઃ સાકારોપયોગયુક્તાઃ,

સાકારોપયોગ હુવ । જણં જીવા ચક્ષુદંશણ અચક્ષુદંશણ આંહિદંશણ કલ્પલદંશણોવડતા તેણં જીવા અણાગારોવડતા । જે જીવ ચક્ષુદર્શની અચક્ષુદર્શ
ન અવધિદર્શન કલ્પલદર્શનવન્ત હુવે તે જીવ અનાકારોપયોગસહિત કહિયે । સેકેણછેણ ગોયમા એવં ० । તેમાટે જેગૌતમ દમકજ્ઞો । જીવસાગારોવડતા
વિ અણા ० । નારકો જેમગવન્ સૂ સાકારોપયોગ અનાકારોપયોગ । ગોયમા એરડયા સાગારોવડતાવિ અણા ० । જેગૌતમ નારકો સાકારોપયોગો પિ
ણ અનાકારોપયોગો પિણ । સેકેણછેણ અતે એવં બુદ્ધિ । તેમાટે જેમગવન્ પ્રશ્ન । ગોયમા જેણં એરડયા આગ્નિણિવોહિયણ સુયનાણ આંહિનાણ
મહાઅન્નાણ સય ० વિમગ્નાણોવડતા તેણં એરડયા સાગારોવડતા । જેગૌતમ જે નારકો મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન મતિઅજ્ઞાન શ્રુતઅજ્ઞાન વિમજ્ઞ
જ્ઞાન સહિતજ્ઞે તે નારકો સાકારોપયોગી । જેણં એરડયા ચક્ષુદંશણ અણાગારોવડતા અચક્ષુદંશણ અ ० આંહિદંશણ અ ० તેણં એરડયા અણાગારોવડ

णागारोवउत्ता सेतेणठेणं गोयमा ! एवंबुद्ध जाव अणागारोवउत्ता । एवं जाव थणियकुमारा । पुढविकाइ
थाणं पुच्छा, गोयमा ? तहेव जाव जेणं पुढविकाइया मतिअन्ता० सुयअन्ताणोवउत्ता तेणं पुढविका०
सागारोवउत्ता । जेणं पुढवि० अचखुदंसणावउत्ता तेणं पुढवि० अणागारोवउत्ता से तेणठेणं ? गोयमा !
एवं बुद्ध जाव वणस्सइकाइया । वेइंदियाणं अठसहिया तहेव पुच्छा जाव जेणं वेइंदिया आग्निनि
वोहियणाण सुयना० मतिअन्ताण सुयअन्ताणोवउत्ता तेणं वेइंदिया सागारोवउत्ता । जेणं वेइंदिया

येन नेरयिकाश्चक्षुर्दृशनाचक्षुर्दृशनावधिदर्शनोपयोगयुक्ता स्तेन नेरयिका अनाकारोपयोगयुक्ता स्तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-यावदनाका
रोपयोगयुक्ता अपि । एव यावत्स्तनितकुमाराः । पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम । तथैव यावद्येन पृथिवीकायिका मत्पज्ञानश्रुताज्ञानोपयो
गयुक्ता स्तेन पृथिवीकायिकाः साकारोपयोगयुक्ताः । येन पृथिवीकायिका अचक्षुर्दृशनीपयोगयुक्ता स्तेन पृथिवीकायिका अनाकारोपयोगयु
क्ता स्तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-यावद्वनस्पतिकायिकाः । द्वीन्द्रियाणामर्थसहिता तथैव पृच्छा, यावद्येन द्वीन्द्रिया आग्निनिबोधकज्ञा

ता । जे नारकी चक्षुदर्शनं अनाकारोपयोगे सहितकै अचक्षुदर्शनं अना० अवाधिदर्शनं अना० ते नारकी अनाकारोपयोगी हवे । सेतेणठेण गोयमा
एव जाव अणागारोवउत्ता एवं जाव थणियकुमारा पढवोकाइयाण पुच्छा । तेमाटे हेगौतम इम कछा जालगे अनाकारोपयोगी हुवे इम जालगे
स्तनितकुमार पृथिवीकायनो प्र० । गोयमा तहेव जाव जेण पुढवोकाइया मइअसाणोवउत्ता सुयअ० । हेगौतम तिमहोज जालगे पृथिवीने मतिअज्ञा
नयुक्त श्रुतअज्ञान । तेण पुढवोकाइया सागारोवउत्ता । ते पृथिवीकाय साकारोपयोगी । जेणं पढविकाइया अचखुदसणावउत्ता तेणं पुढविकाइया
अणागारोवउत्ता । जे पृथिवीकाय अचक्षुदर्शनोपयोगीकै ते पृथिवीकाय अनाकारोपयोगी । सेतेणठेण गो० एव जाव वणस्सइकाइया वेइंदियाण पुच्छा ।
तेमाटे हेगौतम इम कछा इम जालगे वनस्पतीकाय वेइंदियनो प्र० । तहेव गो० जाव जेणं वेइंदिया आग्निनिबोहियणा० सुयणाण मतिअसाण सुय

तदेवमुक्तं एकोनत्रिंशत्तमं पदं संप्रति त्रिंशत्तममारज्यते अस्यचायमभिसम्बन्ध इहानन्तरपदै ज्ञानपरिणामविशेष उपयोगो जिहित इहापि त
 एव ज्ञानपरिणामविशेष उपयोगे पश्यतीति सति वानिताविति शब्दप्रत्ययः, कर्त्तयनदादेः शप् पात्राधमास्याध्नादाण्डसूर्तिश्रोतिकुटुचिदुशप्
 सदःपिवजिप्रथमतिष्ठयच्छपश्यक्छचिसीयसीदमिति दृशेः पश्यादेशः, पश्यतो जावः पश्यता जावे तत्वलाविति तल्प्रत्ययः, आदापसैवपाश
 णयत्युच्यते, एष च पासणयाशब्दो रूढिवशात् । साकारोनाकारबोधप्रतिपादक उपयोगशब्दवत् तथाचोपयोगवियये प्रश्नोत्तरनूत्रे इमे-कडवि
 हाणं जन्ते । पासणया पश्यता ? गोयमा ! दुविहा पं० तं० सागारपासणया अणानारपासणया इति ॥ ननु तुल्ये साकारानाकारजेदत्वे को नयोः
 प्रतिविशेषो येन पृथगुच्यते ? उच्यते-साकारानाकारजेदगताऽवातरजेदसंख्यारूप स्तथाहि-पञ्चज्ञानानि त्रीण्यज्ञानानी त्यष्टविधः साकार उपयो
 गे साकारपश्यतात्तु षड्विधा मतिज्ञानमत्यज्ञानयोः पश्यतयोः अनज्युपगमात् कस्मा दितिचेत् ? उच्यते-इह पश्यतानाम पश्यतो जाव उच्यते
 पश्यतो जाव श्व दृशिरप्रेक्षणे इतिवचनात् प्रेक्षामिह रूढिवशात् साकारपश्यतायां चिंत्यमानायां प्रदीर्घकालमनाकारपश्यताया चिंत्यमानायां प्र
 कृष्टं परिस्फुटरूपमीक्षणमवसेय' तथाच सति येन ज्ञानेन त्रैकालिकः परिच्छेदो जर्वात तदेव ज्ञान प्रदीर्घकालविषयत्वात्, साकारपश्यता श

पदं सम्प्रतं ॥

२९

॥

॥

॥

॥

॥

॥

कडविहाणं जन्ते ! पासणया पश्यता ? गोयमा ! दुविहा पासणया पश्यता, तंजहा-सागारपासणया

शिष्यनानकचंद्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे एकोनत्रिंशत्तमं पदं समाप्तम् ॥

२८

॥

॥

॥

॥

कतिविधा जदन्त । पश्यता प्रज्ञप्ता ? गौतम ! द्विविधा पश्यता प्रज्ञप्ता तद्यथा-साकारपश्यता चानाकारपश्यता च साकारपश्यता जद

ऱ्पाए उवश्रोगपयं सम्प्रतं ॥ इति प्रज्ञापनामां हि २८ मी पद उपयोगाधिकार समाप्त थयो ॥

२८

॥

॥

॥

॥

कडविहाणं भते पासणया पं० । केतलेभेदे हेभगवन् पासणता जीवो कड्वो । गोयमा दुविहा पा० तं० । हेगौतम दोभेद पासणतारा तेकहेले । राका

अथाप्यं नञोपं मतिज्ञानमत्यन्तज्ञानेषु उत्पन्नाविनष्टार्थग्राहके सांप्रतिकालविषये तथाच-मतिज्ञानमधिकृत्याप्यत्रोक्तं-जमवग्गदादिश्रुतं पशुप्यन्तु
गाहगलोम् । इदियमणोनिमित्तं तंआननिधोधिगचेति ॥ तत् द्वे अपि साकारपश्यताशब्दवाच्यं न जयतः श्रुतज्ञानादीनितु त्रिकालविषयाणि
तथाहि-श्रुतज्ञानेन अतीता अपि ज्ञावा ज्ञायंते अनागता अपि उक्तच-जंपुणतिकालविषय आगमगंधाणुसारिविन्नाश । इदियमणोनिमित्तं सुय
नाशतंजिणाविति ॥ १ ॥ अवधिज्ञानमपि सख्यातीता उत्सपिणीप्रवर्त्तपिणी अतीता परिक्रिनत्ति ज्ञावनीक्ष मनःपर्ययज्ञानमपि पत्योपमासख्ये
यज्ञागमतीत जानातीति ज्ञावितं च केवलं सकलकालविषयं सुप्रतीत श्रुतज्ञानविभगज्ञाने अपि त्रिकालविषये ताज्यामपि तथायोगमतीतानागत
ज्ञावपरिच्छेदात्, ततो ज्ञानानि साकारपश्यताशब्दवाच्यानि य उपयोग स्तु यत्राकारो यथोदितस्वरूपः परिस्फुरति स बोधो वत्तमानकालवि
पयो वा यदि जयति त्रिकालिको वा तत्र सर्वत्रापि प्रवर्त्तते इति साकारोपयोगो ऽष्टविधः, तथा चतुर्दशनमचतुर्दशनमवधिदर्शनं केवलदर्शनं

य शृणागारपासणया य । सागारपासणयाणं जते ! कतिविहा पस्यता ? गोयमा ! छविहा पस्यता,
तजहा-सुयणाणपासणया उहिनाणपासणया मडनाणपास० केवलनाणपासणया सुयशृन्नाणसा० विजं
गनाणसागारपासणया । शृणागारपासणयाणं जते ! कडविहे पस्यते ? गोयमा ! तिविहा पस्यता,

न्त । कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । षड्विधा प्रज्ञप्तातद्यथा-श्रुतज्ञानपश्यतावधिज्ञानपश्यता मनःपर्ययज्ञानपश्यता केवलज्ञानपश्यता श्रु
ताज्ञानपश्यता विजङ्गज्ञानसाकारपश्यता । अनाकारपश्यता जदन्त । कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । त्रितिधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-चतुर्दशना

र पा० अणाकार पा० । साकारनो देखवो अनाकार देखवो । साकार पासणयाण भंते कडविहा पं० । द्विवे साकारनो देखवो तेहना केतलाभेद
कट्टा । गोयमा छवि० तं० । हेगौतम ६ भेदे कहैंहे । सुयणाण ओहिणाण मणप० केवलणाण सुयशृणाण विभगणाण पासणया । श्रुतज्ञाने देखवाने
विभङ्गनो देखवो । अणागार पासणयाण भंते कडविहा पं० । अनाकार पासणया केतलेभेदे हेमगवन् कहौ । गोयमा तिविहा पं० तं० । हेगौतम

मिति चतुर्विधो नाकारोपयोगः; अनाकारपश्यता तु त्रिविधा अचक्षुर्दर्शनस्यानाकारपश्यताण्येवाप्यत्याजावात् कस्मा दिति चे दुष्यते-उक्त

तंजहा—चक्षुर्दसणञ्णुणागारपासणया उहिदंसणञ्ण० केवलदसणञ्णुणागार० । एवं जीवाणंपि । णेरडयाणं
जते ! कतिविहा पासणया पसत्ता ? गोयमा ! दुविहा पसत्ता, तंजहा—सागारपासणया णुणागारपा
सणया । णेरडयाणं जते ! सागारपासणया कडविहा पसत्ता ? गोयमा ! चउविहा पसत्ता, तंजहा—सुय
नाणसागारपासणया उहिनाणसागारपास० सुयञ्ज्णा ग० विज्जंगनाणसागारपासणया । णेरडयाणं जते !

नाकारपश्यतावधिदर्शनानाकारपश्यता केवलदर्शनानाकारपश्यता । एव जीवानामपि । नैरयिकाणां जदन्त । कतिविधा पश्यता प्र० ।
गौतम । द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—साकारपश्यतानाकारपश्यता । नैरयिकाणां जदन्त । साकारपश्यता कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । चतु
र्विधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—श्रुतज्ञानसाकारपश्यतावधिज्ञानसाकारपश्यता श्रुताज्ञानसाकारपश्यता विज्जङ्गानसाकारपश्यता । नैरयिकाणां
जदन्त । अनाकारपश्यता कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा—चक्षुर्दर्शनानाकारपश्यतावधिदर्शनानाकारपश्यता च ।

तो न भेदे कक्षा ते कहैछै । चक्षुर्दसण अणुणागार पा० अहिदसण अ० केवलदसण अ० एव जावाण भा० । चक्षुर्दर्शन अनाकार देखवो अवधिदर्शन
देखवो केवलदर्शन देखवो इस जीवने कक्षा हिवे २४ टण्डके कहैछै । णेरडयाण भते कडविहा पासणयापं० । नारकीने हेमगवन् केतवेभेदे देखवो
कक्षा । गोयमा दुविहा पं० त० । हेगौतम टोयभट ते कहैछै । सागार पा० अणुणागार पा० । साकारोपयोग देखवो अनाकारोपयोग देखवो । णेर
डयाण भते सागारपासणया कडविहा पणत्ता । नारकीने साकारोपयोगना कतलाभेट कहा । गोयमा चउविहा तंजहा । हेगौतम चारभेट ते कहै
छै । सुयणाण सागारपासणया अहिनाणसागारपासणया सुयञ्ज्णाणसागारपासणया विभगअणाणसागारपासणया । श्रुतज्ञान साकारोपयोग
देखवो अवधिज्ञान देखवो श्रुतज्ञान देखवो विभज्जान देखवो । णेरडयाण भते अणुणागारपासणया कडविहा पणत्ता । नारकीने अनाकार देखवो

[मिह पूर्वमनाकारपश्यताचिन्तायां प्रकृष्टपरिस्फुटरूप मीक्षणमवसेय मिति, तत्राचक्षुर्दर्शने परिस्फुटरूपमीक्षणं न विद्यते नहि चक्षुषे ऽवशोवेन्द्रियमनोज्ञः परिस्फुट मीक्षते प्रमाता ततो ऽचक्षुर्दर्शनस्या नाकारपश्यताशब्दवाच्यत्वाज्जावात् । त्रिविधा नाकारपश्यता तदेवं साकारप्रदानाकारभेदे च प्रत्येक मवातरज्ञेदे वैविध्यजावा' न्महानुपयोगपत्तयोः प्रतिविशेष एवमेव प्रतिविशेषं प्रतिपिपादयिषुः प्रथमतः साकारानाकारज्ञेदी

अणागारपासण्या कइविहा पस्यता ? गोयमा ! दुविहा पस्यता, तंजहा—चखुदंसणअणागार० लुहिदं सणअणागारपासण्या य । एवं जाव थणियकुमारा । पुढविकाइयाणं जंते ! कतिविहा पासण्या पस्यता ? गोयमा ! एगा सागारपासण्या । पुढविकाइयाणं जंते ! सागारपासण्या कतिविहा पस्यता ? गोयमा ! एगा सुयअन्ताणसागारपासण्या पस्यता । एवं जाव वणसइकाइयाणं । बेइदियाणं जंते ! कतिविहा

एवं यावत्स्तनितकुमाराः । पृथिवीकायिकानां जदन्त । कतिविधा पश्यता ? गीतम । एका साकारपश्यता । पृथिवीकायिकानां जदन्त । साकारपश्यता कतिविधा प्रज्ञता ? गीतम । एका श्रुताज्ञानसाकारपश्यता प्र० । एवं यावहनस्पतिकायिकानाम् । द्वीन्द्रियाणां जदन्त । कतिविधा पश्यता प्र० ? गीतम । एका साकारपश्यता प्र० । द्वीन्द्रियार्थां जदन्त । साकारपश्यता कतिविधा प्र० ? गीतम । द्विविधा

ना केतलाभेद कक्षा । गोयमा दुविहा तंजहा । हेगीतम दोयभेद ते कहैछे । चखुदंसण अणागारपासण्या ओहिदंसण अणागारपासण्या एवं जाव थणियकुमारा । चक्षुदर्शन अनाकारोपयोग अवधिदर्शनअनाकारोपयोग इम जालगे स्तनितकुमार । पुढविकाइयाण भते कइविहा पासण्या पस्यता । पृथिवीकायनां केतलाभेद देखवो । गोयमा एगासागारपासण्या । हेगीतम एक सङ्कार देखवो । पुढविकाइयाणं भंते सागारपासण्या कइ विहा पस्यता । पृथिवीकायने साकारनो देखवो केतलाभेदे इवे । गोयमा एगासुयअन्ताणसागारपासण्या एव वणसइकाइया । हेगीतम एक श्रुतज्ञा न साकारनो देखवो इम जालगे वनसतौकायने । बेइदियाणं भते कइविहा पासण्या । द्विवे वेन्द्रियनो केतलाभेद देखवो । गोयमा एगासागार

ततः स्तद्गतावांतरजेदान् प्रतिपादयति-गोयमा । दुविहा प० तं० सागारपासणाय अणागारपासणाय । सागारपासणाय जंते । कतिविहा प० इत्यादि ॥ जावितार्थं तदेव सामान्यतो जीवपदविशेषणरहिता पश्यतोक्ता, सांप्रतं तामेव जीवपदविशेषणसहिता मज्झित्सु राह-एवं जीवाणं

पासणया पस्सत्ता ? गोयमा ! एगा सागारपासणया पस्सत्ता । वेइदियाणं जंते ! सागारपासणया कइ विहा पस्सत्ता ? गोयमा ! दुविहा पस्सत्ता-सुयणाणसागारपासणया य सुयञ्ज्णाणसागारपासणया य । एवं तेइंदियाणवि । चउरिंदियाणं पुच्छा , गोयमा ! दुविहा पस्सत्ता-सागारपासणया जहा वेइंदियाणं चउरिंदियाणं जंते ! अणागारपासणया कतिविहा पस्सत्ता ? गोयमा ! एगा चक्कुदंसणअणागारपासण

श्रुतज्ञानसाकारपश्यत्ताच श्रुताज्ञानसाकारपश्यत्ता च । एवं त्रीन्द्रियाणामपि । चतुरिन्द्रियाणां पृच्छा , गौतम । द्विविधा प्र०-साकारपश्यत्ता चानाकारपश्यत्ता च । साकारपश्यत्ता यथा द्वीन्द्रियाणाम् । चतुरिन्द्रियाणां जदन्त । अनाकारपश्यत्ता कतिविधा प्रज्ञप्ता ? गौतम । एका चक्षुर्दृशानाकारपश्यत्ता प्र० । मनुष्याणां यथा जीवानाम् , शेषा यथा नैरयिका यावद्वैसानिकाः । जीवा जदन्त । किं साकारप

पा० । हेगौतम एक साकारनो देखवो । वेइंदियाणं भंते सागारपासणया कइविहा प० । वेइंदियो हेभगवन् साकारनो देखवो केतलेभेदे हुवे । गोयमा दुविहा प० तं० । हेगौतम दोयभेदे कइहा ते कहेछै । सुयणाण सा० सुयअणाणसाकारोपयोग एवं तेइंदियाणवि चउरिंदियाणं पुच्छा । श्रुतज्ञान साकार देखवो श्रुतअज्ञानसाकार इम तेन्द्रियो पिण चौरिन्द्रियोने पिण प्रश्न । गोयमा दुविहा पासणया पणत्ता तंजहा । हेगौतम दोयभेदे कइहा ते कहेछै । सागारपासणया अणागारपासणया सागारपासणया जहा वेइंदिया अणागारपासणया पुच्छा । साकार देखवो अनाकार देखवो अनाकार देखवो साकारदेखवो जिम वेइन्द्रियोने तिमहैज अनाकारदेखवानो प्रश्न । गोयमा एगि चक्कुदंसण अणागारपासणया मणत्ताणं जहा जीवाणं सेसाण जहा खेरइया जाव बेमाणिया । हेगौतम एक चक्षुर्दर्शन अनाकार देखवो मनुष्यनो देखवो जिम जीवमूत्रे कइहा तिम शेष जिम ना

પિ ॥ યવં પૂર્વોક્તેન પ્રકારેણ જીવાનામપિ જીવપદવિક્ષેપણસન્નિતાપિ પશ્યતાં વક્તव्या સાધૈવં-જીવાસં જંતે । કતિવિહા પાસણયા પત્તણા ? ગોય
મા । દુવિહા પં૦ ત૦ સાગારપાસણયા અણાગારપાસણયા ય । જીવાણ જંતે । સાગારપાસણયા કતિવિહા પ૦ કત્યાદિ ॥ તદેવ જીવાનામપિ સા
માન્યતઃ ઉક્તા સમ્પ્રતિ ચતુર્વિંશતિદશક્રમેણ વદતિ-નરકયાણ જંતે । કત્યાદિ ॥ સુગમત્વા દુપયોગપદે પ્રાયો જાવિતત્ત્વાત્ જ્ઞાનત્તરોક્તજાવ

યા પસ્યતાં । મણૂસાણં જહા જીવાણં સેસા જહા ગેરહયા જાવ વેમાણિયા । જીવાણં જંતે ! કિં સાગારપ
સ્સી અણાગારપસ્સી ? ગોયમા ! જીવા સાગારપસ્સીવિ અણાગારપસ્સીવિ । સં કેળઠેણં જંતે ! એવં બુદ્ધઙ્
જીવા સાગારપસ્સી વિ અણાગારપસ્સીવિ ? ગોયમા ! જેણ જીવા સુયનાણી હિનાણી મળપજ્જવનાણી
કેવલનાણી સુયઅન્નાણી વિભંગનાણી તેણં જીવા સાગારપસ્સી । જેણં જીવા ચચ્ચુદંસણી હિદંસણી કેવ

વ્યત્તિનોડનાકારપડ્યત્તિનઃ । ગૌતમ । જીવા સાકારવ્યત્તિનો પ્યનાકારપડ્યત્તિનોપિ । અથ કેનાર્યેન જદન્ત । એવમુચ્યતે-જીવાઃ સાકાર
પડ્યત્તિનોપ્યનાકારપડ્યત્તિનોપિ । ગૌતમ, યેન જીવાઃ શ્રુતજ્ઞાનિનોવધિજ્ઞાનિનો મનઃપર્યયજ્ઞાનિનઃ કેવલજ્ઞાનિનઃ શ્રુતાજ્ઞાનિનો વિજ્ઞદ્ધજ્ઞા
નિન સ્તેન જીવા સાકારપડ્યત્તિનઃ । યેન જીવાશ્ચુદંશનિનોવધિદંશનિનઃ કેવલદંશનિન સ્તેન જીવા અનાકારપડ્યત્તિન સ્તત્તેનાર્યેન ગૌત

રકો તિમ જાલગે વેમાનિક । જીવાણં મત કિં સાગારપસ્સો અણાગારપસ્સો । જીવને હેમગવન્ સાકારપણે દેખવો અનાકાર પણ દેખવો । ગોયમા
જીવા સાગારપસ્સોવિ અણાગારપસ્સોવિ । હેગૌતમ જીવા સાકારો પણ અનાકારો તેમાટે દમકહે । જીવા સાગારપસ્સોવિ અણાગારપસ્સોવિ । જી
વ સાકારો પણ અનાકારો । ગોયમા જેણં જીવા સુયનાણી અંહિનાણી મળપજ્જવનાણી કેવલનાણી સુયઅન્નાણી વિભંગનાણી તેણ જાવા સાગારપ
સ્સોવિ । હેગૌતમ જેજીવ શ્રુતજ્ઞાનો અવધિજ્ઞાનો મનપર્યયજ્ઞાનો કેવલજ્ઞાનો શ્રુતજ્ઞાનો વિમદ્ધજ્ઞાનો તે જીવ સાકારપણે દેખે । જેણ જીવા ચચ્ચુદ
સણી અંહિદં કેવલદંસણ તેણં જીવા અણાગારપસ્સો । જે જીવ ચચ્ચુદંશનો અવધિદંશનો કેવલદંશનો તે જીવ અનાકારપણે દેખે । સેતેણદંશં ગોય

नानुसारेण स्वयं परिज्ञावनीयं, तदेवं सामान्यतो विशेषतश्च जीवानां पश्यतोक्ता सम्प्रति जीवानेव पश्यताविशिष्टान् विचिंतयिपुराह-जीवा
 णं जंते । किं सागारपस्सी इत्यादि ॥ जीवा जीवनयुक्ताः प्राणधारिण इत्यर्थः । यस्मिन्निवाक्यालंकारे किमिति प्रश्ने साकारपश्यता विद्यते ये
 षा ते साकारपश्यन्तिनः प्राकृतत्वा त्साकारपस्सी त्युक्तं ॥ मणपज्जवनाणी केवलनाणी न बुच्चइ इत्यादि ॥ नैरयिकाणां चारित्रप्रतिपत्ते रज्ञा
 वतो मनःपर्यवज्ञानकेवलज्ञानकेवलदर्शनानामज्ञावात्, इह किल व्यद्वस्थानां साकारोनाकारश्चोपयोगः क्रमेणोपजायमानो घटते सकर्मकत्वात्
 सकर्मणा ह्यवातरस्योपयोगस्य वेलाया मन्यतरस्य कर्मणावृतत्वात् घटते एवोपयोग इति । केवली तु घातिचतुष्टयक्षया द्रवति ततः संशयः किं

लदंसणी तेणं जीवा अणुणागारपस्सी से तेणठेणं ? गोयमा ! एवं बुच्चइ-जीवा सागारपस्सीवि अणुणागा
 रपस्सीवि । णेरइयाणं जंते ! किं सागारपस्सी अणुणागारपस्सी ? गोयमा ! एवंचैव नवरं सागारपास
 णयाए मणपज्जवनाणी केवलनाणी न बुच्चन्ति, अणुणागारपासणयाए केवलदंसणं नत्थि एवं जाव थणिय
 कुमारा । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! पुढवीकाइया सागारपस्सी नोअणुणागारपस्सी । से केणठेणं

म । एवमुच्यते-जीवाः साकारपश्यन्तिनोप्यनाकारपश्यन्तिनोपि । नैरयिका जदन्त । किं साकारपश्यन्तिनोऽनाकारपश्यन्तिनः ? गौतम ।
 एवं चैव नवरं साकारपश्यतायां मनःपर्यवज्ञानी केवलज्ञानी नोच्यते, अनाकारपश्यतायां केवलदर्शनं नास्ति एवं यावत्स्तनितकुमाराः ।

मा ए० जीवासागारपस्सीवि अणा० । तेमाटे हेगौतम इम कट्ठा जाव साकारो पिण अनाकारी । णेरइयाण भते कि सागारपस्सी अणा० गोयमा
 तचेव भा० । नारको हेमगवन् साकारपणे देखे अनाकारपणे देखे गौतम इमहीज पूर्वलोपरे । णवर सागारपस्सीए मणपज्जवनाणी जाव केवलणा
 णी न ब० । एविशेष साकारने देखवो मनपर्यव केवल ए वे नकहिवा । अणुणागारपस्सीए केवलदंसणं नत्थि एवं जाव थणियकुमारा पुढविकाइयाण
 पुच्छा । अनाकार देखवो केवलदर्शनं न कहिवा इम जाली स्तनितकुमार पृथिवीकायनो प्रश्न । गोयमा पुढवीकाइया सागारपस्सी नो अणा० ।

जंते ! एवं बुद्धि ? गोयमा ! पुढविकाइयाणं एगां सुयञ्ज्णाणसागारपासणया पस्यता , से तेणठेणं
गोयमा ! एवं बुद्धि । एवं जाव वणस्सडकाइयाणं । बेइंदियाणं पुच्छा , गोयमा ! सागारपस्सी नो
अणगागारपस्सी । से केणठेणं जंते ! एव बुद्धि—गोयमा ! बेइंदियाणं दुविहा सागारपासणया पस्यता ,
तंजहा—सुयनाणसागारपासणया य सुयञ्ज्णाणसागारपासणयाय । से तेणठेणं ? गोयमा ! एवं बुद्धि ।
एवं तेइंदियावि । चउरिंदियाणं पुच्छा , गोयमा ! चउरिंदिया सागारपस्सीवि । से केणठेणं जंते ! एवं

पृथिवीकायिकाना पृच्छा , गौतम । पृथिवीकायिकाः साकारपश्यन्ति नो अनाकारपश्यन्तिनः , अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते—गौ
तम । पृथिवीकायिकानामेका श्रुताज्ञानसाकारपश्यता प्र० तत्तेनार्थेन गौ० । एवमुच्यते , एवं यावद्दहनस्पतिकायिकानां । द्वीन्द्रियाणां पृच्छा ,
गौतम । साकारपश्यन्ति नो अनाकारपश्यन्तिनः । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते ? गौतम । द्वीन्द्रियाणां द्विविधा साकारपश्यता प्र
ज्ञप्ता तद्यथा—श्रुतज्ञानसाकारपश्यता चाश्रुताज्ञानसाकारपश्यता च तत्तेनार्थेनैवमुच्यते । एवं त्रीन्द्रिता अपि । चतुरिन्द्रियपृच्छा , गौत

हेगौतम पृथिवीने साकारपणे देखे पिण अनाकारपणे न देखे । संकण्ठुणं भते एवं व० । तेमाटे इम कह्वा । गोयमा पुढवीकाइयाण एगासुयञ्ज्णाण
साकारपासणया पणत्ता । हेगौतम पृथिवीकाइयाने एक श्रुतअज्ञान साकारपणे कह्वा । सेकेणठेणं गोयमा एव बुद्धि एवं जाव वणस्सडकाइया बे
इंदियाण पुच्छा । तेमाटे हेगौतम इमकह्वा इम जांसणे वनस्सतोकाइया बेइन्द्रियनां प्रश्न । गोयमा सागारपस्सी नो अणगागारपस्सी संकण्ठुणं भते
एवंबुद्धि । हेगौतम साकारपणे देखे अनाकारपणे न देखे तेमाटे हेभगवन् इमकह्वा । गोयमा बेइंदियाणं सुयणाण सुयञ्ज्णाणसागारपासणया
प० । हेगौतम बेइन्द्रियने श्रुतज्ञान श्रुतअज्ञान साकारपणे देखे कह्वा । सेतेणठेणं गोयमा एवं बुद्धि । तेमाटे हेगौतम इमकह्वा । एवं तेइंदियाणवि चउ
रिंदियाणं पुच्छा । इम तेइन्द्रियने पिण चौरिन्द्रियनो प्र० । गोयमा चउरिंदियासागारपस्सीवि अणगागारपस्सीवि । हेगौतम चौरिन्द्रियने साकारो पि

जीवज्ञानावरणी दर्शनावरणात्वात् यस्मिन्नेव समये रत्नप्रज्ञादिकं ज्ञानाति तस्मिन्नेव समये धेयंति उत जीवस्वाभाव्या त्क्रमेणेति, ततः पृच्छति ॥ केवलीण जते । इत्यादि ॥ केवलज्ञानं दर्शनं चास्यास्तीति केषली, यामिति वाक्यालङ्करी जदन्ता । परमकल्याणयोगिन्, इयं प्रत्यक्षत उपलभ्यमाना रत्नप्रज्ञानिधा पृथिवी ॥ आगारेहिंतीति ॥ आकारो जदो यथा इयं रत्नप्रज्ञा पृथिवी त्रिकांडा स्तरकांडपंककांडीपकांडजेदान् खरकांडमपि षोडशजेदं तद्यथा-प्रथमं योजनसहस्रमानं रत्नकाण्डं, तदनन्तरं योजनसहस्रप्रसीमाणेव वज्रकाण्डं तस्याप्यधो योजनसहस्रमानं वैदूर्यकाण्डमित्यादि ॥ हेउहिंति ॥ हेतव उपपत्तयः ताश्चमा कन कारणेन रत्नप्रज्ञेत्यभिधीयते उच्यते-यस्मा दस्यां रत्नमर्थं काण्डं तस्मा द्रत्नप्रज्ञा रत्ना नि प्रज्ञाः स्वरूपं यस्याः सा रत्नप्रज्ञेति व्युत्पत्ते रिति ॥ उवमाहिंइति ॥ उपमा जिमातमाने अस्मा दुपधूवौत् उपमितउपमा उपसर्गादा त अङ्

बुद्धि १ गो० ! जेणं चउरिदिया सुयनाणी सुयञ्ज्णाणी तेणं चउरिदिया सागारपस्सी, जेणं चउरिदिया चरकुदंसणी तेणं चउरिदिया अणगारपस्सी से तेणहेण १ गो० ! एवं बुद्धि-मणूसा जहा जीवा । अणसेसां जहा णेरइया जाव बेमाणिया । केवलीणं जते ! इमं रयणप्पजापुढविं अणगारेहिं हेतूहि उवमाहिं दिठ्ठंतेहिं

चतुरिदिया साकारपइयत्तिनोपि । अथ केनार्थेनैवमुच्यते-गौतम । येन चतुरिदियाः श्रुतज्ञानिनः श्रुताज्ञानिन स्तेन चतुरिदियाः साकारपइयत्तिनः, येन चतुरिदिया अक्षुर्दर्शनिन स्तेन चतुरिदिया अनाकारपइयत्तिन स्तत्तनार्थेन गौतम । एवमुच्यते । मनुष्या यथा जीवा-

ण अनारो पिणक । सेकेणहेण भते एवं वइइ । तेमाठ्ठं हेमगवन् इमकडे । गोयमा जेणं चउरिदिया सुयणाणी सुयञ्ज्णाणी तेणं चउरिदिया सागारपस्सी । हेगौतम-हे चौरिदिय अतज्ञाने अतज्ञाने ते चउरिदियपणीं दखे । जण चउरिदियाचरकुदंसणी तेण चउरिदियाअणगारपस्सी । जे चउरिदिय चतुर्दर्शनी पिण देखे ते चउरिदिय अनाकारपणे पिण देखे । सेकणहेणं गोयमा एवव । तेमाठ्ठं गौतम इमवइहा । मणूसा जहा जीवाअवसेसा जहा णेरइया जाव बेमाणिया । मनुष्य जिम जीव तिम आकता जिम नारकी जांसणी वैमानिक । केवलीणं भते इम रयणप्पजापुढविं अणगारेहिं हेउ

प्रमाणः तार्थ्यं रत्नप्रज्ञायां रत्नादीनि काण्डानि वर्णविज्ञानेन कीदृशानि पद्मरागेन्द्रसदृशानीत्यादि ॥ दिक्षन्तेतिश्रुति ॥ दृष्टान्तः परिच्छेदो वि-
 दातः साध्यसाधनयोः श्रवणव्याविनाज्ञावश्वस्य प्रमाणेन यत्र ते दृष्टान्ता स्ते यथा पटः स्वगतै द्वर्भैः पशुधोदराद्याकारादिरूपै रनुगतपरच-
 र्भैश्च स पटादिगतेभ्यो व्यतिरिक्त उपलभ्यत इति पटादिभ्यः पथक् वस्त्वतरं तथैवैषापि रत्नप्रज्ञा स्वगतजेदे रनुपक्ता शर्करप्रज्ञादिजेदेभ्यः स-
 व्यतिरिक्तेति ताभ्यः पथग् वस्त्वतर मित्यादि ॥ वक्ष्येति ॥ वर्णविज्ञानेन तेषामेव उत्कर्षोपकर्षसंख्यया नन्तगुणविज्ञानेन च वर्णग्रहणं मुपल-
 क्षणं तेन गंधरसस्पर्शविज्ञानेन चेति द्रष्टव्यं ॥ संठाणेति ॥ यानि तस्या रत्नप्रज्ञायां ज्वननारकादीनि सस्यानानि तद्यथा-तथां जवणा बाहि व-
 द्वा अन्तो चत्तरसा अहे पुक्खरकाणियासंठाणसंठिया तथा तेषां नेरदया अन्तो वद्वा बाहि चत्तरसा अहे सुरप्पसंठाणसंठिया इत्यादि ॥ तथा ॥
 परिमाणोद्दिष्टा ॥ प्रमाणाति ॥ अहेत्यादि ॥ परिमाणानि यथा असीउत्तरजोयणसयसत्तस्सबाहुल्लप्पमाणमेत्ता आयामपिक्खंजेण मित्यादि ॥ प-
 क्रोयारति ॥ प्रति सर्वतः सामस्येन अवतीर्यते व्याप्यते येस्ते प्रत्यवतारा स्तेष्वान पनोदध्यादिवलया वेदितव्या स्तेहि सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च

वन्तोहिं संठाणेहि पमाणेहिं पळायारेहि ज रामय जाणड त समय पासड जं समय पासड तं समय
 जाणड ? गोयमा ! णो डण्ठे समंठं । सं केण्ठेणं जंते ! एवं एच्चइ-केवलीणं इमं रयणप्पन्न आगारेहि

आवज्ञाया यथा नैरयिका मावहेमानिकाः । कवली जदन्त । इमा रत्नप्रज्ञां पथिवी माकारैर्हेतुजिरुपमाजिद्वृष्टान्ते वर्णैः सस्यानैः प्रमाणी प्र-
 त्यवतारैर्यस्मिन् समये जानाति तस्मिन् समये पश्यति यस्मिन् समये पश्यति तस्मिन् समये जानाति ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । अथ

हि दिक्षन्तेहि वर्णेहि संठाणेहि पमाणेहि पळायारेहि जसमय जाणड तं समय पासड । कान्तो हेमगवन् रत्नप्रभापणिबीने प्राकारेकरो हेतुदृष्टान्तं वर्णं
 संस्थानं प्रमाणं घनादध्यादिलक्षणं एतत्ता बीज निणकांडहतं घटादृष्टान्तं २ इत्यादि जसमय जाणे तेसमय देखे । जसमय पासड तंसमय जाणड ।
 जसमय देखे ते समय जाणे । गोयमा णोदण्ठे समंठे । गौतम एषां समर्थं नहो । सेतेण्ठेणं अते ए० । तेषां हेमगवन् इमकहो । केवलीणं

मां रत्नप्रज्ञां परित्यज्य व्यवस्थिता स्तः ॥ जं समयमिति ॥ कालाध्वनोर्व्यासावित्यधिकरणज्ञावेपि द्वितीया ततो यमर्थः-यस्मिन् समये जानाति
 आकारादिविशिष्टां परित्यज्यति ॥ त समयति ॥ तस्मिन् समये पश्यति केवलदर्शनविषयीकरोति जगवानाह-गौतम । नायमर्थः समयः नाय
 मर्थो युक्त्युपपन्न इति ज्ञावः । तत्त्वमजानानः पृच्छति-से केनैतत् ज्ञते । इत्यादि ॥ संइति ॥ अथ शब्दार्थः, अथ केनार्थेन केनप्रकारेण जदन्त ।
 एव पूर्वोक्तेन प्रकारेणोच्यते तमेव प्रकार दर्शयति-केवलीणमित्यादि ॥ जगवानाह-गोयमेत्यादि ॥ अस्याय ज्ञावार्थः-इह ज्ञानेन परित्यज्यन् जा
 नातीत्युच्यते दर्शनेन परित्यज्य न्ययतीति । ज्ञानच से तस्य जगवतः साकार मन्यथा ज्ञानत्वायोगात्, विशेषानभिगृह्णानो हि बोधो ज्ञानं स
 विशेषं पुन ज्ञानमितिवचनात् दर्शनमनाकारं निर्विशेषं निर्विशेषेण ग्रही दर्शनं मुच्यते इतिवचनात् तत्र ज्ञानं दर्शनं च जीवस्य स्वयंशो नोप
 जायते यथा कतिपयेषु प्रदेशेषु ज्ञान कतिपयेषु प्रदेशेषु दर्शनं तथास्वाज्ञाव्यात्, किंतु यदा ज्ञानं तदा सामस्त्येन ज्ञानमेव यदा दर्शनं तदा

जं समयं जाणइ नो तं समयं पासइ जं समयं पासइ नो तं समयं जाणइ ? गोयमा ! सागारे से नाणे
 जवइ अणागारे से दसणे जवइ, से तेणठेणं जाव नो तं समयं जाणइ एवं जाव अहे सत्तमं । एवं सो
 हम्मं कप्पं जा अज्जुयं । गेवेज्जगविमाणा अणुत्तरविमाणा ईसिप्पप्पारा पुढवी । परमाणुपोग्गलं दुपदेसिय

केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-केवलीमां रत्नप्रज्ञा पृथिवी आकारं यस्मिन्समये जानाति न तस्मिन्समये पश्यति यस्मिन्समये पश्यति न
 तस्मिन्समये जानाति ॥ गौतम । साकार तस्य (जगवतः) ज्ञानं जवति अनाकार-तस्य दर्शनं जवति तत्तेनार्थं नैवमुच्यते-यावन्न तस्मि

इम रयण्यभं आगारेहि जाव जं समयं जाणइ नो तं समयं पासइ जं समयं पासइ नो तं समयं जाणइ । केवलीण रत्नप्रभापृथिवीने प्रति आकार
 करो जालगे जेसमय जाणे पिण तेसमय न देखे जेसमये देखे तेसमय न जाणै । गोयमा सागारे से नाणे भवइ अणागारे से दसणेभवइ । हेगौतम
 साकार ते ज्ञान हुवे अनाकार दर्शन हुवे । सेतेणठेणं जाव नो तं समयं जाणइ एव जाव अहेसत्तमाए एवं सोहम्मकप्पं जाव अज्जुय गेविज्जग

सामर्थ्येन दर्शनमेव ज्ञानदर्शने च साकारानाकारतया परस्परं विरुद्धे क्वायातपयोरिवेतरेतराज्ञावनांतरीयकत्वात्, ततो यस्मिन् समये जानाति तस्मिन् समये पश्यति यस्मिन् समये पश्यति तस्मिन् समये जानाति एतदेवाह-सेयणष्ठिमित्यादि ॥ एतन् यदवादी हादी सिद्धसेनदिवाकरी यथा-केवली जगवान् भुगपत् जानाति पश्यतिचेति तदप्यपास्त भवगतव्य मनेन सूत्रेण साक्षात् युक्तिपूर्वं ज्ञानदर्शनीपयोगस्य क्रमज्ञो व्यवस्थापितत्वात्, एवं शर्कराप्रजावालुकाप्रजापंकप्रजाधूमप्रजातमप्रजा तमस्तमःप्रजासीधर्मज्ञानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकशुकसहस्रारानतप्राणतारणाच्युतकल्पाः । ग्रैवेयकविमानान्युत्तरविमानेषत्प्राग्जाराज्ञधपृथिवीपरमाणुपुद्गलद्विप्रदेशिकस्कन्धयावदनन्तप्रदेशिकस्कन्धविषयायपि

खंधं जाव अणंतपदेसियं खंधं । केवलीणं जंतं ! इमं रयणप्पनापुढविं अणागारेहिं अहेऊहिं अणुवमेहिं अदिठतेहिं अवन्तेहिं असंठाणेहिं अपमाणेहि अपाळोवारेहिं पासड न जाणइ ? हंता गोयमा ! केवलीणं इमं रयणप्पनं पुढविं अणागारेहिं जाव पासड न जाणइ , से केणठेणं जंतं ! एवं बुच्चइ-केवलीणं इमं

समये जानाति । एवं यावदथ सप्तमा । एव सौधर्मकल्पं यावदच्युतम् । ग्रैवेयकविमानान्युत्तरविमानानि यावदोपरप्राग्जारा पृथिवी परमाणुपुद्गल द्विप्रदेशिक स्कन्ध यावदनन्तप्रदेशिक स्कन्ध । केवली जदन्त । इमा रत्नप्रजा पृथ्वी अनाकारैरहेतुनिरनोपमैरदृष्टान्तै रवर्णैरसंस्थानैरप्रमाणैरप्रत्यवतारैः पश्यति नजानाति ? हन्त गौतम । केवलीमा रत्नप्रजा पृथिवी अनाकारैर्योवत्पश्याति न जानाति । अथ केनार्थे

विमाणा अणुत्तरविमाणा । ते स्यामांठ जालगे तेसमय नजाने इम जालगे मातमौताइ कहिवी इम सौधर्मकल्प जालगे अच्युत ग्रैवेयकलगे तथा अणुत्तरविमानलगे कहिवी । ईसिप्पमारापुढवी परमाणुपुद्गल दृषणसिय खंध जाव अणतपणसियखंधं । हिंवि सिद्धसिला पृथिवीना परमाणुपुद्गलने द्विप्रदेशोस्कन्ध जालगे अनन्तप्रदेशो स्कन्ध तालगे कहिवी । केवलीणं भन्ते इमरयणप्पमं पुढविं अणागारेहिं अहेतूहिं अणुवमेहिं अदिठ तेहिं अवन्तेहिं असंठाणेहिं अपमाणेहिं अपाळोवारेहिं पासइ नजाणइ । केवली ए रत्नप्रभा पृथिवीये आकारविना हेतुविना उपमाविना दृष्टान्तविना

सूत्राणि जावनीयानि, ननु यदि ज्ञानदर्शनं साकारानाकारतया पृथगेव व्यवस्थापितविषये तत इदं मायातं यदा जगवान् केवली रत्नप्रज्ञादिक
साकाराद्यजावेन परिच्छिनत्ति तदा सपश्यतीत्येवं वक्तव्यो न जानातीति सत्यमेत तथाचाह-केवलीणं जते । इमं रयणप्पजं पुढवि अणागारेहि
अहेकहिं इत्यादि ॥ प्रायो भावितत्वा त्थुणमं ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचितायां प्रज्ञापनाटीकायां त्रिंशत्तम पदं समाप्तं ॥ ३० ॥

रयणप्पजं पुढविं अणागारेहिं जाव पासड न जाणड ? गोयमा ! अणागारे से दंसणे जवड सागारे से
णाणे जवड से तेणठेणं ? गोयमा ! एवं वुच्चड-केवलीणं इमं रयणप्पजं पुढविं अणागारेहिं जाव पास
ड न जाणड एवं जाव ईसिप्पजारं पुढविं परमाणुपुगलं अणंतपएसियं खंधं पासड न जाणड ॥ पस्स

नेवमुच्यते-केवलीमां रत्नप्रज्ञां पृथिवीमनाकारैर्योवत्पश्यति न जानाति ? गौतम ! अनाकारं तस्य दर्शनं जवति साकारं तस्य ज्ञानं जवति
तत्तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-केवलीमां रत्नप्रज्ञा पृथिवीमनाकारैर्योवत्पश्यति नो जानाति । एवं यावदीषत्प्राग्ज्ञारापृथिवी । परमाणुपुद्ग
लं यावदनन्तप्रदेशिकं स्कन्धं पश्यति नजानाति ॥ इतिश्री मदुपाध्यायरामचंद्रगणि शिष्यनानकचंद्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे पश्यतापदं

वर्णविना असंख्यान अप्रमाण अप्रत्यवतार इहेकरी देखै न जाये । इतागोयमा केवलीणं इमं रयणप्पभंपुढविं अणागारेहिं जाव पासड नजाणड ।
इगौतम केवलज्ञानी ए रत्नप्रभापृथिवी अनाकारे जालगे देखै नजाये । सेकेण्डेणं भंते ए० । तंस्यामाटे हेभगवन् इमं कहै । अणागारेहिं जाव पा
सड नजाणड । अनाकारे जालगे ते समय देखै नजाये । गोयमा अणागारे से दंसणे भवइ सागारे सेणाण भवइ । हेगौतम अनाकार तेदर्शनं हुवे सा
कार ते ज्ञानहुवे । सेतेण्डेणं गोयमा ए० । तंमाटे हेगौतम इमकह्यो । केवलीणं इमं रयणप्पभं पुढविं अणागारेहिं जाव पासड नजाणड । केवली ते
इमं रत्नप्रभापृथिवीयं अनाकारे जालगे देखै नजाये । एव जाव ईसिप्पभारा पुढविं परमाणुपुगलं अणंतपदेसियं खंधं पासड नजाणड । इमं जालगे
शिडशिलालगे परमाणुपुद्गलं अनन्तप्रदेशी स्कन्धे समय देखै नजाये ॥ पस्सवणाए पासणयाए पय सम्भत्त ॥ इति प्रज्ञापना भगवतीनो देखवानो पद

तदेवमुक्तं पश्यत्ताख्यं त्रिंशत्तमं पदं ॥ साम्प्रतमेकत्रिंशत्तमं सारज्यते-अस्यचायमजिसम्बन्ध इहानन्तरपदे ज्ञानपरिणामविज्ञोपः प्रतिपादित इह
तु परिणामसाम्या द्रुतिपरिणामविज्ञोप एव सञ्ज्ञापरिणामः प्रतिपाद्यते, अस्यचेद मादि सूत्रं-जीवाण प्रते । किंसन्ती इत्यादि ॥ संज्ञान संज्ञा च
पसर्गादातवत्यङ् प्रत्ययः, भूतजवद्भाविजावस्यजावपर्यालोचन सा विद्यते येषां ते सञ्ज्ञिन विशिष्टस्मरणादिरूपगनोविज्ञानज्ञाज इत्यर्थः, यथो
क्तमनोविज्ञानविकला असञ्ज्ञिन स्तेच एकेन्द्रियविकलेन्द्रियसमूहस्यमपचाद्रिया वेदितव्याः । अथवा सञ्ज्ञायते सम्यक्परिच्छिद्यते येषां ते संज्ञिनः
सममानो ज्ञावीच पदार्थो यया सा संज्ञा जिदादिपादाभ्युपगमा त्करणे घञ्' विज्ञिष्टा मनोवृत्ति रित्यर्थः, सा विद्यते येषां ते संज्ञिनः समन
स्का इत्यर्थः, तद्विपरीता असंज्ञिनो ऽमनस्का इत्यर्थः, तेचैकेन्द्रियादय एवानन्तरोदिताः प्रतिपत्तव्याः, एकेन्द्रियाणां प्रायः सर्वथा मनोवृत्ते र

वणाए जगवईए पासणयापयं सम्मत्तं ॥ ३० ॥ ॥

जीवेणं जंते ! किं सस्सी अस्सस्सी नोसस्सी नोअस्सस्सी ? गोयमा ! जीवा सस्सीवि अस्सस्सीवि नोसस्सी नोअ
स्सस्सीवि । णेरइयाणं पुच्छा, ? गोयमा ! णेरइया सस्सीवि अस्सन्तीवि नोसन्ती नोअस्सस्सीवि एवं असुरकु

त्रिंशत्तमं समाप्तम् ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

जीवा जदन्त । किं सञ्ज्ञिनोऽसंज्ञिनो नोसंज्ञिनो नोअसञ्ज्ञिनः ? गोतमः । जीवाः सञ्ज्ञिनोप्यसञ्ज्ञिनोपि नोसंज्ञिनो नोअसञ्ज्ञिनोपि । नैरयि

तोसमी समाप्तं यथो ॥ ३० ॥ * * * *

जीवेण भते कि सणो असणो नोसणो नोअसणो । जीव हेमगवन् संज्ञी कै असञ्ज्ञी नहोसञ्ज्ञी नहो असञ्ज्ञी । गोयमा जीवा सणोवि असणोवि नोसणो
नोअसणोवि णेरइयाणं पुच्छा । हेगोतम जीव संज्ञीत्तुवे असञ्ज्ञी पिण नोसञ्ज्ञो नोअसञ्ज्ञो नारकोनो प्र० । गोयमा णेरइयासणोवि असणोवि नोसणो
नोअसणोवि एवं असुरकुमारो, जाव यणियकुमारो पुढविकाइयाणं पुच्छा । हेगोतम नारको संज्ञोपिण असञ्ज्ञोपिण नोसञ्ज्ञो नोअसञ्ज्ञो पिण इम अ

जावात्, द्वीन्द्रियादीनां तु विशिष्टमनोवृत्ते स्तोहि द्वीन्द्रियादयो वर्तमानिकमेवार्थं शब्दादिकं रूपतया संविदिति न भूतं जावितव्येति, केवली सिद्धबोधनप्रतिषेधविषयः, केवली हि यद्यपि मनोद्रव्यसंबन्धनाक् तथापि मर्ते रसो भूतजवङ्गावशनावस्वजावपर्यालोचन करोति किन्तु क्षीणस कलज्ञानदर्शनावरणात्वात् पर्यालोचनमन्तरेणैव कवलेज्ञानेन च साक्षा त्समस्त जानाति पश्यति च ततो न सञ्जी नाप्यसञ्जी सकलकालकलाकलाप व्यवच्छिन्नसमस्तद्रव्यपर्यायप्रपञ्चात्कारणप्रवणज्ञानसमन्वितत्वात् सिद्धा अपि न सञ्जीद्रव्यममसोप्यजावात् नाप्यसञ्जी सर्वज्ञत्वात् तदेवं सामान्य तो जीवपदे सांज्ञिनोऽसंज्ञिनश्च लभ्यत इति प्रवति जगवान् तथैव प्रतिसमाधानमाह-गीयमेत्यादि ॥ जीवाः सांज्ञिनोपि नैरयिकादीनां सञ्जिना जावा दसञ्जिनोपि पृथिव्यादीना मसञ्जिनां जावात्, नोसञ्जिनो असंज्ञिनोपि सिद्धकवालनामपि जावात्, एतानेव चतुर्विंशतिदशककमेव चिन्तयति-नैरइयाणमित्यादि ॥ इह ये नैरयिकाः सांज्ञिन्य उत्पद्यन्ते ते सांज्ञिनो ध्यातव्यते इतरेत्वसांज्ञिनः सच नैरयिकाणां केवलिजावो न च तते चारित्रप्रतिपत्ते रसम्भवात्, तत उक्तं-नैरयिकाः सांज्ञिनोप्यसांज्ञिनोपि, नोनोसांज्ञिनो असंज्ञिनः ॥ मणुसा जहा जीवति ॥ मनुष्याः प्राक् य

मारा जाव थणिबकुमारा । पुढविकाइयाणं पुच्छा ? गीयना ! मण्णी असण्णी नोसण्णी नोअसण्णी एवं जाव चउरिंदिया मणुस्सा जहा जीवा । पचेदियतिरेक्कजोणिया वा गमंतरा जहा णेरइया जोइसिय वेमाणिया

काणां पृच्छा, गीतम । नैरयिकाः सांज्ञिनोप्यसंज्ञिनोपि । नोनोसंज्ञिनो नो नोअसंज्ञिनः । एवं असुरकुमारा यावत्स्तनितकुमाराः । पृथि वीकायिकानां पृच्छा' गीतम । नो सञ्जिना नोअसंज्ञिनो नोनोसंज्ञिनो नोनाप्रसांज्ञिनः । एवं यावद्दीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिया अपि । मनुष्या

सरकुमार जानुगे सुनिमितकुमारताई पृथिवीकायनो प्र० । गीयमा णोसणा असणो णोमणो नोअसणो एव जाव चउरिंदिया मणुस्सा जहा जीवा प चिंदियतिरेक्कजोणिया वाणमतारा जहा णेरइया जोइसिय वेमाणिया सणो नोअसणो सिद्धाणं पुच्छा । हेगीतम सञ्जीनही असंज्ञीनुवे नहीसंज्ञीन ही असञ्जी इम जालगे चौरिन्द्रिय मनुष्य जिम जीव तिम जाणिवो पचेदियतिरेक्कजोणिया वानअन्तर जिम नारको तिम ज्योतिषो वेमानिज सज्जं न

या जीवा उक्ता स्तथा वक्तव्याः संज्ञिनोऽप्यसंज्ञिनोऽपि नोसंज्ञिनो असंज्ञिनोऽपि वक्तव्या इति ज्ञावः, तत्र ये गर्भव्युत्क्रान्ता स्ते संज्ञिनः समूर्च्छिमा
 असंज्ञिनः केवलिनो नो संज्ञिनो असंज्ञिनः ॥ पञ्चन्द्रियतिरिक्खजोऽणयवाणमंतरा जहा नेरइया इति ॥ पञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकाः व्यंतरा अ य
 था नेरयिका उक्ता स्तथा वक्तव्याः, संज्ञिनोऽप्यसंज्ञिनोऽपि नोसंज्ञिनोऽसंज्ञिनो वक्तव्या इति ज्ञावः, तत्र पञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिकाः समूर्च्छिमा
 असंज्ञिनः गर्भव्युत्क्रान्ताः संज्ञिनः व्यंतरा असांज्ञिन्य उत्पन्ना असंज्ञिन संज्ञिन्य उत्पन्नाः संज्ञिन उजयेपि चारित्रप्रतिपत्ते रजावात्, नो नोसंज्ञि
 नो ऽसांज्ञिनः, ज्योतिष्कवैमानिकाः संज्ञिन एव नो ऽसंज्ञिनः संज्ञिन्य उत्पादाज्ञावा नो संज्ञिनो ऽसंज्ञिन चारित्रप्रतिपत्तेरजावात्, सिद्धास्तु
 प्रागुक्तयुक्तितो नोसंज्ञिनो नाप्यसंज्ञिनः कितु नो संज्ञिनो ऽसांज्ञिनः, अत्रैव सुखप्रतिपत्ताय सद्गृहणिगाथामाह-नेरइयइत्यादि ॥ नेरयिकाः ॥
 तिरियत्ति ॥ तिर्यक्पचेन्द्रियाः मनुष्या वनचरा व्यन्तरा असुरादयः समस्ता जवनपतयः प्रत्येकं संज्ञिनोऽसांज्ञिनश्च वक्तव्या, एतच्चानंतरमेवजा
 वितं विकर्लेन्द्रिया एकद्वित्रिचतुरिन्द्रिया असंज्ञिनो ज्योतिष्कवैमानिकाः संज्ञिन इति ॥ इति श्री मलयगिरिः सञ्ज्ञासञ्ज्ञाख्यमेकत्रिंशत्तम पद
 समाप्तम् ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सन्ती नोऽसंज्ञी । सिद्धाणं पुच्छा, गो० ! नोसन्ती नोऽसंज्ञीति । नेरइय तिरियमणुया थावर तहचेव
 वाणमंतरया विगर्लेन्द्रिया असंज्ञी । जोइसि वेमाणियासन्ती ॥ पस्सवणाए सस्सापयं सम्मत्तं ॥ ३१ ॥

यथा जीवाः । पञ्चन्द्रियतिर्यग्योनिका वानव्यन्तराश्च यथा नेरयिका । ज्योतिष्कवैमानिकाः संज्ञिनो नोअसंज्ञिनः । सिद्धानां पुच्छा, गौतम ।
 नोसंज्ञिनो नोअसंज्ञिनो नोसंज्ञिनो नोअसंज्ञिनः संज्ञिनोऽसंज्ञिनः । नेरयिक तिर्यग्यनुष्याश्च स्थावरास्तथैव वानमन्तराश्च । विकर्लेन्द्रिया

हो अमज्झो सिद्धनां प्र० । गोयमा नोसंज्ञी नाअसंज्ञोऽपि नेरइय तिरियमणुयाय । हे गौतम नहोसंज्ञो नहोअसंज्ञो पिण नारको मनुष्य तिर्यक् । थावर
 तहचेव वाणमन्तरया विगर्लेन्द्रिया असंज्ञो जोइसि वेमाणियासंज्ञी । स्थावर तिमहोव वानव्यन्तर विकर्लेन्द्रिय असंज्ञो कहिये ज्योतिषो वैमानिक

जीवाणं ज्ञते ! किं संजया अ्संजया संजयासंजया नोसंजया नोअ्संजया नोसंजयासंजया ? गोयमा !
जीवा सजयावि अ्संजयावि संजया२ वि नोसजया नोअ्संजया नोसंजयासंजयावि । णेरइयाणं ज्ञते !
किं सजता अ्सजया संजया२ नोसजता नोअ्सजता नासंजया२ ? गोयमा ! णेरइया नोसंजया अ्
संजया नोसजया२ नो नोसंयता नोअ्सजता नो नासजया२ एवं जाव चउरिंदिया । पचिंदियतिरि

असञ्चिनः । ज्योतिष्कवैमानिकाः संज्ञिनः ॥ इति श्री मधुपाध्यायरामचन्द्रगणि शिष्य नानकचंद्र विरचिते प्रज्ञापनानुवादे एकोनत्रिंशत्तमं पदं समाप्तम् ॥ ३१ ॥ * ॥ * ॥ *

जीवा जदन्त । किं सयता असयताः संयतासंयता नो संयता नो असंयता नोसंयतासयताः ? गौतम । जीवाः संयता अपि असंयता अपि सयतासयता अपि नो संयता नो असंयता नोसंयतासंयता अपि । नैरयिका जदन्त । किं सयता असंयताः संयतासयताः नो संयता नो

सञ्ज्ञो ॥ पञ्चवर्णाऽसंख्यापयं सम्मत्तं ॥ इति प्रज्ञापना भगवतो मां हे चरमोपद संज्ञोपद समाप्त यथो ॥ २१ ॥ * * *

हि वे सयमपद कहैछे—जो वेण भते कि संजया असंजया नोसंजया नोअसंजया नोसंजयासंजया । जोवने हे भगवन् सयमपायथी निवर्त्ते तेहथी विप
रोतने असयत समयपदे नही संयत नही असयत नही संयतासयत । गोयमा जीवा संजयावि असजयावि नोसंजया नोअसजयावि नोसजयासंजयावि
णे रइयाणं पुच्छा । हे गौतम जीव संयतहुवे असयत पिण न संयत न असंयत न संयतासयत पिणहुवे नारकौनो प्र० । गोयमा नोसंजया असंजया नोसं
जया नोअसजया नोसजयासयता एवं जाव चरारिदिया पंचेन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा । हे गौतम नही संयत असंयत नसयत नअसंयत नसयता
संयत इम चौरिन्द्रिय पंचेन्द्रियतिरिक्खजोणिया नोसंजया असंजयावि संजयासजयावि नोसजया नोअसंज
जयाणं नत्थि मणुस्साण पुच्छा । हे गौतम पंचेन्द्रियतिरिक्खजोणिकने नही सयत असयत पिण संयतासंयत पिण नोसयत नोअसंयत नहुवे मनुष्यनो प्र० ।

तदेव मूक्त मेकत्रिंशत्तमं पदं, अधुना द्वात्रिंशत्तमं पदमारज्यते तस्य चार्थमग्निसंबन्धं ब्रह्मानन्तरपदे सञ्ज्ञिपरिणाम उक्त इह तु चारित्र्यपरिणा
मविशेषः संयमः प्रतिपाद्येत संयमो नाम निर्वद्योत्तरयोगप्रवृत्तिनिवृत्तिरूपः तत्र चेदमादिसूत्र-जीवाण भूते । इत्यादि ॥ सयच्छातिस्स सर्वसाव
द्ययोगेज्य सस्यगुपरमंतिस्स अर्थात् निर्वद्ययोगेषु चारित्र्यपरिणामरूपातिहेतुषु वर्तते इति संयता गत्यर्थनित्याकर्मकादिति कर्त्तरि क्तप्रत्ययः,
हिंसादिपापस्थाननिवृत्ता इत्यर्थः, तद्विपरीता असंयताः हिंसादीनां देज्ञातो निवृत्ताः संयतासंयता त्रितयप्रतिषेधविषयाः सिद्धाः कथमिति चे
दुच्यते-उक्तमिह संयतोनाम निर्वद्योत्तरयोगप्रवृत्तिनिवृत्तिरूपः स्ततः संयतादिपर्याया योगाश्रय सिद्धाश्च जगवन्तो योगातीताः शरीरमनसोजावा
दत स्थितयप्रतिषेधविषया एवच सामान्यतो जीवपदचतुष्टयमपि घटते तथाचाह-गोयमेत्यादि ॥ गौतम । जीवा. संयता अपि यावत् नोसंयता
२ अपि सिद्धाना त्रयस्यापि प्रतिषेधात्, चतुर्विंशतिदशकसूत्राणि सुगमानि । अत्रेव सग्रहणिगाथा साह-संयतेत्यादि ॥ संयता असंयता मिश्र

स्कजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! पच्चिंदियतिरिस्कजोणिया नोसंजया असंजयावि संजया २ वि नो नो
संजया नोअसंजया नोसजया २ । मणुस्साणं पुच्छा, गोयमा ! मणूसा संजयावि असंजयावि संजयावि २
नोसजया नोअसंजया नोसंजा २ । वाणमतरजोइसियवेमाणिया जहाणेइया । सिद्धाणं पुच्छा, गोयमा !

असंयता नोसंयतासंयताः २ गौतम । नैरयिका नो संयता असंयता नोसंयतासंयता नोनोसंयता नोअसंयता नोनोसंयतासंयता । यवं या
वच्चत्तरिद्वियाः । पच्चिंदियतिर्यग्योनिकाना पुच्छा, गौतम । पच्चिंदियतिर्यग्योनिका नोसंयता असंयता अपि संयतासंयता अपि नोनोसंय
ता नो असंयता नोसंयतासंयताः । मनुष्याणां पुच्छा, गौतम । मनुष्याः संयता अपि असंयता अपि संयतासंयता अपि । नोनोसंयता नो

गोयमा मणुस्सा संजयावि असंजयावि संजया २ वि नो संजया नोअसंजयावि वाणमतर जोइसिय वेमाणिया जहाणेइया सिद्धाणं पुच्छा । हेगौ
तम मनुष्य संयत पिण असंयत पिणहुवे संयतासंयत पिण नोसंयत नोअसंयत पिण वानञ्चन्तर व्यातिषी वेमानिक जिम नारकोनोपरे कइवो सिह

काश्च संयताजीवा स्तथैव मनुष्याश्च किमुक्तं प्रवर्ति जीवपदे मनुष्यपदे च एतानि त्रीण्यपि पदानि घटन्ते नतु न घटन्ते इत्येवं परमेतत् सूत्र म
न्यथा जीवपदे त्रितयप्रतिषेधरूपं चतुर्थमपि पद घटते , एवं यथोक्तं प्राक् तथा संयतरहिता उपलक्षणमेतत् त्रितयप्रतिषेधरहिता च तिर्यच
स्तिर्यग्वर्णवेदिया आह-कथं संयतपदरहिता स्तिर्यक्पर्णवेदिया यावता तेषामपि संयतत्व सुपपद्यते एवं तथाहि संयतत्व नाम निरवद्येतरयोग
प्रवृत्तिनिवृत्त्यात्मक तेच निरवद्येतरयोगेषु प्रवृत्तिनिवृत्ती तिरश्चासपि संजवतो यतश्चरमकालेपि चतुर्विधस्याप्याहारस्य प्रत्याख्यानं कृत्वा शु
जेषु योगेषु वर्तमानं दृश्यते अन्यच्च सिद्धान्ते तत्र २ देशे महाव्रतान्यप्यात्मन्यारोपयतः श्रूयत उक्तञ्च-तिरियाणचारित्त निवारितंतह्यग्रहपुणो
तेसि । सुचङ्खुयाणचिय महव्रयारोवणंसमए ॥ तदेतदयुक्त सम्यग्वस्तुतत्वापरिमानात् , संयतत्वमिह निरवद्येतरयोगप्रवृत्तिरूप मातरचारित्र
परिणामानुषमवगंतव्यं नशेषं नच तेषा कृतचतुर्विधाहारप्रत्याख्यानानामपि महाव्रतान्यारोपयतां जवप्रत्ययादेव चरणपरिणाम उपजायते , स

सिद्धा नोसंजया नोअसंजया नोसंजया २ ॥ गाहा ॥ संजयअसंजयमीस गायजीवातहेवमणुयाय । संज
यरहियातिरिया सेसाअसंजयाहोति ॥ इति पन्नावणाए वत्तीसतिमं पदं सम्मत्तं ॥ ३२ ॥

असंयता नोसंयतासंयताः । वानव्यन्तरज्योतिष्कवेमानिका यथा नेरयिकाः सिद्धानां पृच्छा ; गौतम । सिद्धा नोसंयता नो असंयता नोसयता
संयताः । गाथा-सयतासंयतमिश्रा अजीवास्तथैव मनुजाश्च । संयतरहिता स्तिर्यक्चःशेषा असंयताः सन्ति ॥ इति श्रीमदुपोध्यायरामचंद्रगणि

नो प्र० । गोयमा सिद्धा नोसंजया नोअसंजया नोसंजया २ नोसंजया नोअसंजया अलि असंजय मौसाणय जीवा तहेव मणुयाय सजयरहिता तिरि
यासेसा असंयताहोति । हेगौतम सिद्ध संयतनहो असंयतनहो संयतासंयतनहो नहोसयत नहोअमयत नहोसंयतअसयत एक्के निअहुवे जीव तिसहो
ज मनथ जाणिवो संयतरहित तिर्यक् हुवे थाकता असयत हुवे ॥ पञ्चवणाए संजयासंजयपय वत्तीसम सम्मत्तं ॥ इति प्रज्ञापना सिद्धान्तमाहि संयता
सयत वत्तीसमोपद समाप्त थयो ॥ ३२ ॥

स्वाचित्यचित्तामणिकल्पे अनुषंगव एव यदि परं कर्मक्षयोपशमा द्रवति नान्यथा अतएवाय मतिदुर्लभो गीयते जगद्विद्भिः, अथ कथमवसीयते न
तिरश्च तथाचेष्टमानानामप्यांतर आरित्रपरिणाम उच्यते-केवलज्ञानाद्यश्रवणात् यदि हि तिरिश्चामपि चरणपरिणामः सम्भवेत् क्वचित् कदाचित्
कस्यचि दुत्कर्षतो भावतो मनःपर्यायज्ञानं केवलज्ञानं वा श्रूयते तयो आरित्रपरिणामनिबन्धनत्वात् नच श्रूयते तस्मा दवसीयते न तेषां चारि
त्रपरिणाम उक्तञ्च-नमहव्यसप्लावे विचरणपरिणामसंज्ञवोतेसि । नबहुगुणाणामपि जले केवलसंज्ञपरिणामो ॥ तद्भावाः संयतपदरहिताः शेषाः सं
सारस्था असंयता असंयतपदसहितं ज्ञवति नशेषसहिताः ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां० द्वात्रिंशत्तमं पदं समाप्तम् ॥ ३२ ॥
तदेव मुक्तं द्वात्रिंशत्तमं पदं सम्प्रति त्रयस्त्रिंशत्तममारभ्यते, अस्यचायमजिसंबन्ध इहानंतरपदे चारित्रपरिणामविशेष संयमः प्रतिपादित
इह तु ज्ञानपरिणामविशेष स्वत्ववधिः प्रतिपाद्यत इत्यनेन संबन्धेनायातस्या स्यादिविषयमाधिकारमाह-जयविसयेत्यादि ॥ अवधि रवधिज्ञानस्य
प्रान्तिरूपितशब्दार्थस्य प्रथमं जेदतो वक्तव्यं स्ततो विषय स्तदनंतरं संस्थान अवधिना द्योतितस्य क्षेत्रस्य यस्तत्रादिरूप आकारविशेषः सोऽव
धिनिबन्धन इत्यवधेः संस्थानत्वेन व्यपदिश्यते, तथा द्विविधोऽवधिर्वक्तव्यं तद्यथा-अन्यन्तरो बाह्यश्च तत्र योऽवधिः सर्वोऽसु दिक्षु स्वद्योत्यक्षे
त्रं प्रकाशयति अवधिमता च सह सातत्येन ततः स्वद्योत्यक्षत्र संबद्ध सोऽन्यन्तरावधि रंतद्विपरीतो बाह्यावधिः सच द्विधा तद्यथा-अन्तर्गतो
मध्यगतश्च, अथांतर्गत इति कः शब्दार्थ उच्यते-इह पूर्वाचार्यप्रदक्षिंत मर्थत्रयं अन्ते आत्मप्रदेशाना पर्यते गतः स्थितोन्तर्गतः, कात्र जावनेति

जेदविसयसंठाणे अश्रितरबाहिरयदेसोही । उहिस्सयखयबुद्धी पठिवायंचेवपठिवादी ॥ कइविहाणं जंते !

शिष्यनानकचंद्रकृते प्रज्ञापनानुवादे द्वात्रिंशत्तमं पदं समाप्तम् ॥

३२

॥

*

॥

*

॥

जेदविसयसंठाणे अश्रितरबाहिरयदेसोही । आहियखयबुद्धी पठिवायंचेवपठिवादी । १ । जेद पूर्वे कक्षा तेविषय १ संस्थान २ अश्रितर ३ बाह्य ४
देशअवधि ५ अवधिचय जाय ते ६ वार्तिक ७ प्रतिपातो ८ अप्रतिपातो ९ । १ । कइविहाणं भते श्रीही पं० । कोतलंभदे हेमगवन् अवधिकाक्षो । गो

चे दुच्यते-इहावधिरूपस्थमानः कोपि स्पष्टैकरूपतथीत्युच्यते स्पष्टैकं च नाभावधिज्ञानप्रज्ञाया गवाक्षजालादिद्वारविनिर्गतप्रदीपप्रज्ञाया इव प्रति
नियतरे विच्छेदविशेष स्थाचाह-जिनजदृगणितमात्रमया स्वोपज्ञटीज्ञाया स्पष्टकमवधिप्रच्छेदविशेष इति ॥ तानि च एकजीवस्यासंख्येयानि ज
वान्ति यत उक्त "मूलावज्ञकप्रथमपीठिकाया पञ्चाक्षरसंख्यया विग्रहणी-स्सन्ति ॥ तानि च विचित्ररूपाणि कानिचि त्पर्यंतवर्तिष्वात्मप्रदेशेषू तप
यन्ते तत्रापि कानिचित् पुरतः कानिचित् पृष्ठतः कानिचि दया ज्ञागे कानिचि दुपरितनज्ञागे कानिचि त्मध्यवर्तिष्वात्मप्रदेशं ध्रुवधि रूपजाय
ते स आत्मनः पर्यते स्थित इति कृत्वा अन्तर्गत इत्यभिधीयते तैरेव पर्यन्तवर्तिज्ञा रात्मप्रदेशैः साक्षा दवबोधात्, अथवा औदारिकशरीरस्यां
ते गत स्थितान्तर्गत औदारिकशरीरमधिकृत्य कदाचि देकया दिशोपलम्भात्, इदमपि स्पष्टैकरूपमवधिज्ञानं, अथवा सर्वेषां संप्यात्मप्रदेशा
ना जयोपज्ञमज्ञावेपि औदारिकशरीरस्याते कयाचि देकया दिशा यद्वशा दुपलभ्यते सोप्यन्तगत आह-यदि सर्वेषां संप्यात्मप्रदेशानां जयोपज्ञम

स्ततः सर्वत किं न पश्यति ? उच्यते-एकदिशैव जयोपज्ञमसंज्ञयात्, विचित्रोहि देशाद्यपेक्षया देशानां जयोपज्ञम, ततः सर्वेषां संप्यात्मप्रदेशा
ना मित्यनूनयव स्वसामग्रीवशात् जयोपज्ञमः सवृत्तौ यदौदारिकशरीर मपेक्ष्य कयाचि द्विवक्षितया एकया दिशा पश्यतीति, तथाचोक्तं नन्द
ध्यपनचूर्णो-उरालियसरीर तदियगयति एगहतवा ॥ अप्यप्यसाफहुगा वहियगदिसोवलंजात् ॥ अथतगयसोहताणं जन्नइ अहवासवप्पससेसु
धिसुद्धेसुवि उरालियसरीरगतेण एगदिशिपासगयंति अतगयति जन्नइ इति ॥ सप द्वितीय स्तृतीयः पुनरयं एकदिग्ज्ञाविना तेनावधिना यदुद्यो
तित क्षेत्र तस्यैव वृत्तं ते ऽवधिज्ञानवत् स्तदन्ते वृत्तं मानत्वात्, ततो ऽत एकदिग्गतस्यावधिविषयस्य पर्यन्ते गतः स्थितो न्तर्गत इति अन्तर्गत
यावधिः त्रिधा तद्यथा-पुरतोन्तर्गतः पृष्ठतोन्तर्गतः पार्श्वतोन्तर्गतश्च, तत्र यथा कश्चि त्पुरुषो हस्तगृहीतया दीपिकया पुरुतः प्रेर्यमाणया पुरतए
व पश्यति नान्यत्र एव येनावधिना तथाविधजयोपज्ञमज्ञावतः पुरत एव संख्येयान्यसंख्येयानि वा योजनानि पश्यति नान्यत्र सोऽत्रापि पुरतोन्त

र्गत इत्यभिधीयते तथा सपथ पुरुषो यथा, पृष्ठतो हस्तेन श्रियमाणाया दीपिकया पृष्ठत एवं पश्यत्येवं येनावधिना पृष्ठत मय संख्येयान्यसंख्येया
 नि वा योजनानि पश्यति स पृष्ठतोर्गतता येन तु पाथं । एकतो ह्याख्यां वा संख्येयानि वा योजनानि पश्यति स पार्श्वतोर्गत इति उक्तम् ,
 नन्वाध्ययने-पुनरिगितगण पुरतोर्ध्व संसंज्ञाणि वा असंख्येयानि वा जोषणां जाणद् पासद् मगतीतगणं लुहिनाशेषं मगनुर्ध्व
 इत्यादि ॥ मध्यगत इत्यत्रापि त्रिधा व्याख्यानं ॥ मध्य प्रसिद्धं दक्षादिवत् । तत्रात्मप्रदज्ञानां मध्ये मध्यवर्तिष्ठात्मप्रदेशेषु गतः स्थितो मध्यगतः
 अथवा स्वर्द्धकरूपसर्वदिगुपलम्भाकारण मध्यवर्तिः । आत्मप्रदेशानां मध्यधरवलयः , अथवा सर्वेषामप्यात्मप्रदज्ञानां जायोपज्ञानजावेपि श्रीदारि
 कशरीरमध्यजागेनोपलब्धि स्तन्मध्ये गतो मध्यगतः , उक्तम् नन्वाध्ययनधूर्णी-उरालयसरीरमज्जे फल्लुगुविमुद्धी उच्चायप्यसविमुद्धी वा सद्य
 दिशोर्ध्वजतज्ञं मज्जगतोति जन्त इति , अथवा तना वपिना यदुद्योतित क्षेत्र सर्वासु दिक्षु तस्य मध्यं मध्यजागे स्थितो मध्यगतः अवधिज्ञा

निनस्तदुद्योतित क्षेत्रं मध्यवर्तित्वात् , आह च पुनिकदेव-अथवा उवल्लिखितस्य अवधिपुरिसो मज्जगतोति अंतोवा मज्जगतो लुही जन्त इति ,
 इह व्याख्यानत्रयेपि यदा अवधिनाद्योतित क्षेत्रं मध्यवर्तिता सम्बद्धं भवति तदा सोऽन्यन्तरावधि र्गत सर्वदिगुपलम्भक्षेत्रमध्यवर्तित्वात् , यद्यह
 न ग्राह्योऽन्यन्तरावध्यावस्थान्तर्जावात् , यदा तु तदुद्योतित क्षेत्रं मपान्तराले व्याच्छिन्नत्वा दवधिमतः सम्बद्धं न भवति तदा बाह्योऽवधिरेपवे
 ह ग्राह्यः प्रस्तुतत्वात् ॥ तथा द्वंसोही इति ॥ देशावधि र्धत्तव्य उपलक्षणमेतत् प्रतिपन्नतुतसर्वावधिश्च अथ किस्वरूपो देशावधिः कि स्वरूपो
 वा सर्वावधि रिति ? उच्यते-इहावधि रिरावधौ भवति तद्यथा-सर्वजघन्यो मध्यम सर्वात्कष्टश्च , तत्र यः सर्वजघन्यः स गुप्यतोऽन्यतानि तैजस
 जापणातरालवर्तीनि द्रव्याणि क्षेत्रतोऽङ्गुलसंख्ययजागं क्षणं कालतोऽनीतमनागतं चावलिकायाः संख्येयं जागं , इहावधिक्षेत्रं कालं च स्वरूपतः
 साक्षा न जानाति तयो रमूर्तित्वा दवधिश्च रूपविषयत्वात् रूपवधि रिति वचनात् , इह क्षेत्रकालदर्शनमुपचारतो वेदितव्यं किमुक्तं भवत्ये

तावति क्षेत्रे काले च यानि द्रव्याणि तानि जानातीति ज्ञावती अनन्तान् पर्यायान् जानाति प्रतिद्वयं जघन्यपदेपि चतुर्णां रूपरसगन्धस्पर्शरूपाणां पर्यायाणां भवगमात्, दोषज्जवे दुर्गुणिए सवृजहन्त्रउपिच्छत् तेउवन्नाइयाचउरौ इतिवचनात्, द्रव्याणां चानन्तत्वात् । अत ऊर्ध्वं तु प्रदेशवृत्त्या समयवृत्त्या च प्रवर्द्धमानो ऽवधि मध्यमो वेदितव्यः तत्र तावत् यावत् सर्वोत्कृष्टपरमावाधं न ज्ञवति सर्वोत्कृष्टपरमावधि द्रव्यतः सर्वोणि रूपिद्रव्याणि जानाति क्षेत्रतो लोकालोकमात्राणि खंडानि कालतो ऽतीतानागताश्चासंख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिणी ज्ञावतो अनन्तान् पर्यायान् प्रतिद्वयं संख्येयानामसंख्येयानां च पर्यायाणां भवगमात् “ गगद्वं पेच्छं संधमशुंवापज्जवेतस्स । उक्कोसमसखेजे संखेजेपेच्छएक्कोइ । इति वचनात्, तत्र सर्वजघन्यो मध्यमश्च देशावधिः सर्वोत्कृष्टस्तु परमावाधः सर्वावाधः तथावधे क्षयवृद्धौ वक्तव्ये किमुक्तं भवति हीयमानकं प्रवर्द्धमानकं चावधि वक्तव्यं इति, तत्र तथाविधसामग्र्यज्ञावतः पूर्वावस्थातो हानिसुपगच्छन् हीयमानकं “उक्तञ्च-हीयमानस्य पुत्रावत्यातो अहोहोइस्स माणाति,, प्रवर्द्धमानको बहुतरन्यनप्रक्षेपादिजि वर्द्धमानउवालाकलाप इव पूर्वावस्थातो यथायोगं प्रशस्त २ तराध्यवसायवक्तव्यः, तत्र प्रतिपत्तनशीलः प्रतिपाती य उत्पन्नः सन् क्षयोपशमानुरूपं कियत्कालं स्थित्वा प्रदीपइव सामस्त्येन विद्धंसं सुपयाति, अथ हीयमानकप्रतिपातिनोः क इति विशेष उच्यते-हीयमानकः पूर्वावस्थातो घोघो हानि सुपगच्छ नानिधीयते प्रतिपाती तु निर्मूलमेककालं विद्धंसमुपगच्छन्निति, तथा न प्रतिपाती अप्रतिपाती य न केवलज्ञानाद्वातमरणांतरतोवा ज्ञज्ञसुपयातीत्यर्थः, तथा गच्छंतं पुरुषमासमंता दनुगच्छतीत्येवं शील मानुगामि आनुगामोवा नुगामिकः “स्वार्थैकः प्रत्यय,, अथवा अनुगामः प्रयोजनं यस्य स आनुगामिकः लोचनवत् आगच्छंतं मनुगच्छति सोवधि रानुगामिकः,

उही पस्सत्ता ? गोयमा ! दुविहा पस्सत्ता, तंजहा-जवपञ्चइयाय खनं वसमियाय । दोरहं जवपञ्चइया

जेदोविषयः स न मध्यन्तरं बाह्यदेशश्चा वधेः क्षयवृद्धौ प्रतिपातं चैवाप्रतिपाती ॥ १ ॥ कतिविधा जदन्त । अवधिः प्रज्ञप्ता ? गौतम । हि

यमा दुविहा अवधि पं० त० । दोयमेद अवधि कृत्वा ते कहक्के । भवपञ्चइयाय खनं वसमियाय दोरहं भवपञ्चइया तं० । भवप्रत्ययिका ऊपजे क्षयोपश

तथा न आनुगामिको ऽनानुगामिकः श्रृङ्खलाप्रतिबद्धप्रदीप इव योगच्छतं पुरुषं नानुगच्छतीति ज्ञातः, तदेव मधिकारप्रतिपादनाय हारगाथोप
न्यस्ता' सम्प्रति यथाहुंशं निर्देश इति न्यायात् प्रथमतो ज्ञेयप्रतिपादनार्थमाह-कश्चिद्विज्ञाण जन्ते । इत्यादि ॥ कतिविधो ज्ञेयतावधिः प्रज्ञप्तः ॥
सूत्रे स्तीत्वनिर्देशोऽस्ति तत्वात्, जगदानाह-गौतम । द्विविधो वधिः प्रज्ञप्तः स्तद्यथा-जवप्रत्ययिकः क्षायोपज्ञमिकश्च । तत्र जवन्ति कर्मवशवर्ति
न प्राणिनो ऽस्मिन्निति जवो नारकादिजन्तः "पुनराप्तीति अवधिकरणं चञ् प्रत्ययः, जव एव प्रत्ययः कारणं यस्य स जवप्रत्ययः प्रत्ययशब्दश्च
कारणपर्यायो वक्तव्ये, जवप्रत्ययशब्दकारणत्वे प्रत्ययः ज्ञापयज्ञानहेतुविश्वासनिश्चये इति स एव स्वार्थिकः कप्रत्ययविधानात् जवप्रत्ययिकः, तथा व
धिज्ञानावरणीयस्य कर्मण उदयावालकाप्रविष्टस्याज्ञस्य वेदनेन यो ऽपगमः स क्षयानुदयावस्थस्य विपाकोदयावस्थमणुपज्ञम क्षयश्चापज्ञमद्य क्ष
योपज्ञमो ताभ्यां निवृत्तः क्षयोपज्ञमिकः "चक्षुर्द्वौ स्वगतानेकजन्तदसूचकौ, तत्र तु यो येषां जवति तत्तत्पामुपदशयति-दोषहमित्यादि ॥ द्वयोर्जी
वसमूहयोर्जवप्रत्ययिकः, तथा देवानां च नारकाणां च देवा जघनपतिष्वतरत्यातिक्षवैमानिकभेदां ज्ञातुविधा नारका रत्नप्रजादिपृथिवीजन्ता त्स
मविधा "चक्षुर्द्वौ प्रत्येक स्वगतानेकजन्तदसूचकौ, तेषां नकजन्ताविषयसंस्थानाचिन्तायां मये स्वयमेव सूत्रकृतैर्वोपदर्शयिष्यत आह-नन्ववधिज्ञान
क्षायोपज्ञमिके जावे वक्तव्ये नारकादिजव स्त्वौदयिकं तत्कथं देवादीनां मवधिज्ञान जवप्रत्ययमिति व्यपदिश्यते, नैप दोषो यत स्तदपि परमा
र्थतः क्षायोपज्ञमिकमय केवलं स क्षयोपज्ञमो देवनारकजवेषु वश्यजावी पक्षिणा गगनगमनलब्धिरिव ततो जवप्रत्ययमिति व्यपदिश्यते ॥ आह
च-नद्यध्ययनचूणिकृत्-ननु उहो खल्वसमिजं चैव नारगादिजवो, से उदइए जाव तलु कह जवपचइलु जलइ उच्यत-सोवि वखल्वसमिजं चैव

तंजहा-देवाणयं णेरइयाणय । दोरहं खल्वसमिया तंजहा-मणूसाणं पचिंदियतिरिक्कजोणियाणय । णेर

विधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-जवप्रत्यया च क्षायोपज्ञमिका च । द्वयोर्जवप्रत्ययिका तद्यथा-देवानां च नैरयिकाणां च । द्वयोः क्षायोपज्ञमिका तद्य

म वेगति त भवप्रत्यय अवधि ते कहे । देवाणयं णेरइयाणय दांरह खल्वसमिय तं । देवतान् नारकां ने वेगतिने क्षयोपज्ञम जुग ऊपजे ते कहे । म

किंतु सी खलु असमो देवनारगजवेसु अवस्सं जवइ कोदिहंती पक्खीसं आगासगमणं च तलुं जवपच्चइतुं ज्ञानइति ॥ तथा द्वयोः क्षयोपशमिक स्त
 द्यथा-मनुष्याणां च पचेन्द्रियतिर्यग्योनिजातानां च अत्रापि क्षयोपशमिकत्वे जवप्रत्ययादिदं जिद्यते परमार्थतः पुनः सकलमप्यवधिज्ञानं जायो
 पशमिकमवेति तदेव मुक्तो जेदः संप्रति विषयप्रतिपादनार्थमाह-नेरइयाणमित्यादि ॥ सुगमं नवरं जघन्येनाहुं गव्यूतमिति सप्तमपृथिव्या जघ
 न्यपदमपेत्य उत्कर्षत श्रुत्वारि गव्यूतानि रत्नप्रज्ञाया गव्यूतपद साश्रित्य अधुना प्रतिपृथिवीविषयं चिन्तयन्नाह-रयणप्यज्ञेत्यादि ॥ सुगमं, जघ

इयाणं ज्ञते ! केवतियं खित्तं उहिणा जाणंति पासंति ? गोयमा ! जहन्नेणं अणुगाउयं उक्कोसेणं चत्तारि
 गाउयाइं उहिणा जाणंति पासति । रयणप्यज्ञापुढविणेरइयाणं ज्ञते ! केवइयं खेत्तं उहिणा जाणंति
 पासति ? गोयमा ! जहन्नेणं अणुछाइं गाउयाइं उक्को० चत्तारि गाउयाइ उहिणा जाणंति पासंति ।

था-मनुष्याणाञ्च पचेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाञ्च । नेरयिका जदन्त । कियन्तं क्षेत्रं अवधिना जानन्ति पश्यन्ति ? गोतम । जघन्येनाहुं गव्यूत
 उत्कर्षत श्रुतुर्गव्यूतमवधिना जानन्ति पश्यन्ति । रत्नप्रज्ञापृथिवीनेरयिका जदन्त । कियन्त क्षेत्रमवधिना जानन्ति पश्यन्ति ? गोतम । जघ
 न्येन साहुं गव्यूतं उत्कर्षत श्रुतुर्गव्यूतमवधिना जानन्ति पश्यन्ति । शर्कराप्रज्ञापृथिवीनेरयिका जघन्येन त्रीणि गव्यूतानि उत्कर्षतः साहुनि

णुक्काण्य पचिदिय तिरिक्खजोणियाण्य । मन्थने पचे द्रयतिर्यग्योनियाने । नेरइयाणं भते केवइय खेत्तं आहिणा ण जाणइ पासइ । नारकी हेमग
 वन् केतलोक्षेत्र अवधिज्ञाने जाणै देखे । गोयमा जहण्येण अणुगाउय ० चत्तारिगाउयाइ ओहिणा ण जाणइ पासइ । हेगोतम जघन्य आधोगाऊ उ
 त्कष्ट ४ गाऊ अवधिज्ञाने जाणै देखे । रयणप्यभपुढवी, नेरइयाणं भत केवइय खेत्त जाणइ पासइ । रत्नप्रभा नारकी अवधि केतली क्षेत्र हेमगवन् जा
 णै देखे । गोयमा जह० अणुछाइं गाउयाइ ओहिणा ण जाणइ पासइ । हेगोतम जघन्य साढातीन गाऊ अवधिज्ञाने जाणै देखे । उक्कोसेण चत्तारि
 गाउयाइ ओहिणा ण जाणइ पासइ । उत्कष्ट ४ गाऊ अवधिकरी जाणै देखे । शर्कराप्यभपुढवी नेरइयाणं भते केवइय खेत्तं आहिणा ण जाणइ पा

ન્યપદોત્કૃષ્ટપદવિષયસંગ્રાહિને હમે ગાયે-અદ્વૈતિતિગ્રાહ્યા ઇયા હવોન્નિયદિવદ્ગમેગંચ । અદ્વૈતગાવકમસો જહન્નરયણમાધુ ॥ ૧ ॥
 ગાવયાદ અદ્વૈતિતિગાવચ । અદ્વૈતજ્ઞાદોન્નિય દિવદ્ગમેગંચનિરગસુ ॥ ૨ ॥ જતનપતિવ્યન્તરાયા જગન્યપદે યાનિ પચવિંશતિયોજનાનિ તાનિ

સક્કરપ્પજ્ઞાપુઠવિનેરડયા જહન્નેણ તિન્નિ ગાવયાદં ઉક્કોસેણં અરુઠાઈં ઇહિણા જાણંતિ પાસંતિ । વાલુ
 યપ્પજ્ઞાપુઠવિનેરડયા જહન્નેણં અદ્વૈતજ્ઞાઈં ગાવયાદં ઉક્કોસે ० તિન્નિ ગાવયાદં ઇહિણા જાણંતિ પાસંતિ
 પંકપ્પજ્ઞાપુઠવિનેરડયા જહન્નં દોરિહ ગાવયાદં ઉક્કો ० અદ્વૈતજ્ઞાઈ ગાવયાદં ઇહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।
 ધૂમપ્પજ્ઞાપુઠવિનેરડયાણં પુચ્છા , ગોયમા ! જહન્નેણં દિવદ્ગં ગાવય ઉક્કોસેણં દો ગાવયાદં ઇહિણા જા

ગચ્છૂતાનિ અવધિના જાનન્તિ પડ્યન્તિ । વાલુકાપ્રજ્ઞાપૃથિવીનૈરયિકા જગન્યન સાદ્દાંનિ ગચ્છૂતાનિ ચત્કવંતરીણિ ગચ્છૂતાનિ અવધિના જા
 નન્તિ પડ્યન્તિ । પદ્મપ્રજ્ઞાપૃથિવીનૈરયિકા જગન્યતો દ્વે ગચ્છૂતે ચત્કવંતઃ સાદ્દાંનિ ગચ્છૂતાનિ જાનન્તિ પડ્યન્તિ । ધૂમપ્રજ્ઞાપૃથિવીનૈરયિકા
 યા પુચ્છા , ગોતમ । જગન્યતઃ સાદ્દં ગચ્છૂત ' ચત્કવંતો દ્વે ગચ્છૂતે અવધિના જાનન્તિ પડ્યન્તિ । તમાયાઃ પુચ્છા , ગોતમ । જગન્યેન ગચ્છૂ

સદ । શર્કરામપૃથિવીના નારકી કતલા અવધિ હેમગવન્ જાણે દેસે । ગોયમા જહ ० તિણિગાવયં ઓહિણા ય જાણદ પાસદ । હેગોતમ જગન્ય ૨ ગા
 જ અવધિજ્ઞાન જાણે દેસે । ઉક્કોસેણં અરુઠાઈ ગાવય ઓહિણા જાણઃ પાસદ । ચત્કવંત સાદાતોન ગાવ અવધિ જાણે દેસે । વાલુચ્છમપઠવી ચેર
 દયા જહ ० અદ્વૈતજ્ઞાઈ ગાવયાદં ઓહિણા ય જાણદ પાસદ । વાલુ ० પ્રમાપૃથિવીના નારકી જિમ જગન્ય અદાઈંગાક જાણે દેસે । ઉક્કો ० તિણિ
 ગાવ પંકપ્પમપુઠવિનેરડયા જહ ० દોરિહગાવ । ૩ ० ૨ ગાવ પદ્મપ્રમાપૃથિવીના નારકોની જગન્ય દોયગાવ । ૩ ० અદ્વૈતજ્ઞાઈ ગાવયા ० ધૂમપ્રમાપુ
 ઠવી ચેરદયાણં જહ ० દિવદ્ગ ગા ० ૩ ० દોગાવ । ૩ ० અદાઈંગાવ ધૂમપ્રમાપૃથિવીના નારકોને જગન્ય દોયગાવ ૩ ० દોયગાવ । તમપુઠવી ચેરદયાણં
 જહ ० ગાવય ૩ ० દિવદ્ગ ગાવ ० અદેસત્તમાપ પુચ્છા । તમપ્રમાપૃથિવીને જગન્ય એકગાવ ૩ ० દોગાવ હેઠલી સાતમીનો પ્ર ० । ગોયમા જહ ० અદ્વૈતજ્ઞા

येषां सर्वजघन्यं दशवर्षसहस्रप्रमाणमायुः स्तेषां द्रष्टव्याणि, न शीघ्राणां माहव जाय्यकृत्-पणवीसजोयणाइं दसवाससहस्रियाठिइंजेसिमिति ॥

णति पासति । तमापुढविपुच्छा, गोयमा ! जहस्सेणं गाउयं उक्कोसेणं दिवहं गाउयं उहिणा जाणंति पासंति । अहे सत्तमाए पुच्छा, गोयमा ! जहस्स अह्मगाउय उक्कानणं गाउयं उहिणा जाणंति पासति । असुरकुमाराणं भंते ! उहिणा केवतियं खेत्तं जाणंति पासति ? गोयमा ! जहन्नेणं पणवीसं जोयणाइं उक्कास अस्खिज्जे दीवसमुहे उहिणा जाणति पासंति । नागकुमाराण जहन्नेण पणवीसं जोयणाइं उक्को सेण अस्खज्जे दीवसमुहे उहिणा जाणति पासति । एव जाव थणियकुमारा । पंचिंदियतिरिक्कजोणि

तं उत्कर्षतः साहं अवधिना जानन्ति पश्यन्ति । अयः सप्तमायाः पृच्छा । गौतम । जघन्यमहं गव्यूतमुत्कर्षतो गव्यूतमवधिना जानन्ति पश्यन्ति । अतुरकुमारा जदन्त । अवधिना कियन्त क्षेत्रं जानन्ति पश्यन्ति ? गौतम । जघन्यतः पञ्चविंशतियोजनानि उत्कर्षतोऽसंख्येयद्वीपव मुद्रानवधिना जानन्ति पश्यन्ति । नागकुमारा जघन्यतः पञ्चविंशतियोजनानि उत्कर्षतोऽसंख्येयद्वीपसमुद्रानवधिना जानन्ति पश्यन्ति । ए व यावत्स्तनितकुमारा । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका जदन्त । कियन्त क्षेत्रमवधिना जानन्ति पश्यन्ति ? गौतम । जघन्यमकुलासंख्येयनागमु

ज ८० गाउय ओहिणाण जा० पा० । हे गौतम जघन्य आधोगाज ८० एजगाज जाणै देखै । असुरकुमाराणं भंते केवइयखेत्त ओहिणा ण जाणइ पा सइ । असुरकुमारणे हेमगवन् अवधिलेव जाणै देखै । गोयमा जह० पणवीसं जोयण ८० अस्खिज्जे दीवसमुहे ओहिणा ण जाणइ पासइ । हे गौतम ज घन्य २५ याजने अस्ख्याता द्वीपसमुद्र अवधि जाणै देखै । नागकुमाराण जह० पणवीसं जोयणं ८० अस्खिज्जे दीवसमुहे ओहिणा ण जाणइ पास इ । नागकुमार हेमगवन् जघन्य २५ योजन ८० संख्याता द्वीपसमुद्र अवधि, जाणै देखै । एव जाव थणियकुमारा पंचिंदिय तिरिक्कजोणिदाण भंत केवइय खेत्त ओहिणा ण जाणइ पासइ । इम जालगे स्तनितकुमार पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिया हेमगवन् क्षेत्रलेव अवधि जाणै देखै । गोयमा जह०

मनुष्यधित्ताया मृतकपदे शान्त्यर्हो लोकप्रसादात्ताणि राजानि ताति परमावधिपेत्य द्रष्टव्याति तस्यैवेतावद्विषयसंज्ञवात्, यतस्साम
 श्वंसारमुपवर्ण्यते यद्येतावति क्षणे द्रष्टव्यं जयति तर्हि पश्यति यावादिह स्वस्थानेव पश्यति यदा पुन रलोकपि प्रसरमावधि रांपरीरते

याणं ज्ञेया ! केवलितयं खेत्त उहिणा जाणंति पासंति ? गोयमा ! जहन्तं अंगुलस्स असंखेज्जाडजागे उक्को
सेणं असंखेज्जा दीवसमुद्दे । मणुस्साणं जते । उहिणा केवलितयं खेत्त जाणंति पासंति ? गोयमा ! जहन्तं
णं अंगुलस्स असंखेज्जाडजाग उक्कोरेण अशखेज्जाहं अलोए लोयप्पमाणमेत्ताहं खफ्फाहं उहिणा जाणंति
पासति । वाणमंतरा जहा नागकुमारा । जोडसियाणं जते ! केवलितयं उहिणा जाणति पासति ? जह
न्तणवि संखेज्जा दीवसमुद्दे उक्कोमणवि असन्न० दी० । सोहम्मादेवाणं जते ! केवलितयं खेत्त उहिणा जा

उत्कर्षतोऽसख्येयान्हीपसमुद्गान् । मनुष्या जदन्त । अत्रधिना कियन्तं दोत्र जानन्ति पडयन्ति ॥ गौतम । जघन्यमङ्गुताख्येयजागमुत्कर्षतोऽस
ख्येयात्पलाके लोक्कममाशनाप्राणि खयहानि अवधिना जानन्ति पडयन्ति । वानअन्तरा यथा नागजुमारा । ज्योतिष्का जदन्त । कियन्त ह
अमवधिना जानन्ति पडयन्ति ॥ गौतम । जघन्यतो सख्येयानि हीपसमुद्गाणि उत्कर्षतोऽसख्येयानि हीपसमुद्गाणि । खोयर्मादेया जदन्त ।

[illegible]

પાંતિ પાસંતિ ? ગોયમા ! જહન્નેળં અંગુલસ્સ અસંખેજ્ઞાગં ઉક્કોં અહે જાવ ઇમીસે રયણપ્પજાણ
 પુઠ્ઠવીણ હેઠિલ્લે ચરિમંતે તિરિયં જાવ અસંખેજ્ઞો દીવસસુદ્ધં ઉહં જાવ સયાહં વિમાણાહં હિંહિણા જાણંતિ
 પાસંતિ । એવં ઇંસાણમદેવાવિ । સળંકુમારદેવાવિ એવંચેવ નવર અહે જાવ દોહ્ણાણ સક્કરપ્પજાણ પુઠ્ઠવીણ
 હિંહિલ્લે ચરિમંતે । એવ માહિંદગદેવાવિ । બંનલોગલંતમદેવા તહ્ણાણ પુઠ્ઠવીણ હિંહિલ્લે ચરિમંતે । મહાસુ
 ક્કાતહસ્સારદેવા ચઉલ્લીણ પ્પકપ્પજાણ પુઠ્ઠવીણ હિંહિલ્લે ચરિમંતે । આણયપાણયઆરણણ્ણુયદેવા અહે

કિયન્તં ક્ષેત્રમવધિના જાનાન્તિ પચ્ચન્તિ ? ગૌતમ । જઘન્યેનાહુલસ્યાસંખેયં જાગમુર્ધ્વતોધો યાવદસ્યા રત્નપ્રજાયાઃ પૃથિવ્યા અધસ્તનં ચર
 માન્તં । તિર્યગ્યાવદસંખેયાન્ દ્વીપસમુદ્રાન્ , ઝઘ્ઘં યાવત્સ્વતીયાનિ વિમાનાનિ અવધિના જાનાન્તિ પચ્ચન્તિ । સ્વર્ગાણાનદેવા અપિ । સળ
 ત્કુમારદેવા અપ્યેવંચેવ નવર મધો યાવદ્વિતીયાયાઃ શર્કરાપ્રજાયાઃ પૃથિવ્યા અધસ્તન ચરમાન્તં । એવ માહેન્દ્રદેવા અપિ । બ્રહ્મલોકદેવાસ્તુ
 તીયાયાઃ પૃથિવ્યા અધસ્તન ચરમાન્તં । મહાશુક્લસહજારદેવા સ્વતુષ્પીઃ પદ્મપ્રજાયાઃ પૃથિવ્યા અધસ્તનં ચરમાન્તં । આનતપ્રાણતારણાણ્યુ

સમુદ્ર જાણે સૌધર્મકલ્પ હેમગવન્ કોતલો દેસે । ગોયમા જહં અંગુલસ્સ અસંખેજ્ઞાગં ઉક્કોં અહે જાવ ઇમો સે રયણપ્પમાણ હિંહિલ્લે ચરિમંતે તિરિયં જાવ
 અસંખેજ્ઞો પુઠ્ઠવીણ હેઠિલ્લે ચરિમંતે તિરિયં જાવ અસંખેજ્ઞો દીવસસુદ્ધં ઉહં જાવ સયાહં વિમાણાહં હિંહિણા જાણંતિ પાસંતિ । હેગૌતમ જઘન્ય અંગુલનીં અસંખ્યાતમાંભાગ ઉં હેઠે જાલગે તિરહો જા
 લગે અસંખેજ્ઞો દ્વીપસમુદ્ર જંબો જાલગે પોતાના વિમાનલગે અવધિ જાણે દેસે । એવ ઇંસાણદેવાવિ સળકુમાર દેવાવિ એવંચેવ નવરં જાવ અહેદો
 આણ સક્કરપ્પજાણ પુઠ્ઠવીણ હેઠિલ્લે ચરિમંતે એવ માહેદગ દેવાવિ બંનલોય સત્તકદેવા તહ્ણાણ પુઠ્ઠવીણ હેઠિલ્લે ચરિમંતે । હમ ઇંસાણદેવતાને પિણ ઈમજ
 જ એવિજેવ જાલગે નોંચ દૂજો શર્કરપ્રમા હેઠનો છેલ્લો જાણે દેસે હમ માહિન્દ્રદેવનો પિણ પ્રસન્નોજ લાભકતા દેવતા વીજાનરુજ તે હેઠલો છેલ્લો
 તારે । મહાશુક્લસહજા સાદેવા ચઉલ્લીણ પંકપ્પમાણ પુઠ્ઠવીણ હેઠિલ્લે ચરિમંતે આણય પાણય આરણ અણુયદેવા । મહાશુક્લ સહસારદેવતા સીથોનરવા

यथा २ सिद्धिमासादयति तथा १ लोके सूक्ष्मान् सूक्ष्मतरान् संक्रान्तिं पश्यति यावदंते परमाणुमपि उत्क्षेप-साजत्यमेतमुत्तं दध्वं कङ्कवे
 कपेच्छक । नेतंततत्यः च्छिज्जसोः विनिबधजो जयितुं ॥ वहुंतो पुणवाहि लोगत्यचेवपासईदव्वं । सुहुमयर २ परमोहीजावपरमाणुं ॥
 इत्थज्जुतपरमाणुं एकलितश्च नियमा दत्तमुत्तुत्तं केवलालोकसत्त्वी मालिगति थतउक्त-परमोहिनायाविके केवलमतोमुहुत्तमेत्तेश इति । वैमा
 निकानां ज्ञेयं जघन्यपदे ऽहुलासंख्येयजागप्रमाणं क्षेत्रमुक्त तत्र पर आह-नन्वंगुलासंख्येयजागमात्रं क्षेत्रपरिमितो ऽवधिः सर्वजघन्यो जयति
 सर्वजघन्यपदेषु स्तिर्यग्मनुष्येषु न ओषेषु यत आह-जाण्यकत् स्वकृतटीकायां-उत्कृष्टो मनुष्येष्टेव नान्येषु मनुष्यातिर्यग्योनिष्टेव जघन्यो
 नान्येषु ज्ञेयं मध्यम एवेति तत्कथमिह सर्वजघन्य उक्त ? उच्यते-सौधर्मादिदेवानां पारजाविकोप्युपपातकाले ऽवधिः सज्जयति सप
 कटाधि त्सर्वजघन्योपि उपपातानंतरं तु तद्भवज स्ततो न काश्चिद्दोषः ? आह-दुःखमांधकारनिमग्नाजनप्रवचनप्रदीपो जिनजद्वगणितमा
 श्रमणः-वमाणिशाशमगुलं जागमसखजद्वनं ह्योइ । उववाएपरिजयितुं तद्वजोहीइतोपच्छा ॥ उहं जावसगाइं विमाणा इति ॥ ऊर्ध्वं याव तत्त्व
 कीयानि विमानानि स्वकीयविमानस्तूपथ्यजादिक यावदित्यर्थः ॥ सज्जितलोगनालिति ॥ परिपूर्णचतुर्दशरत्नात्मिका लोकनालीमिति संस्था

जाव पंचमाए धूमप्पजाए पुढवीए हेठिल्ले चरिमंते । हेठिममज्झिमगेवेज्जागदेवा अहे जाव छठीए तमाए
 पुढवीए हेठिल्ले चरिमंते । उवरिमगेविज्जागदेवाणं जते ! केवलितियं खेत्तं उहिणा जाणति पासंति ? गो

देवा अथो यावत्पञ्चमायाधूमप्रजायाः पृथिव्या अधस्तनं चरमान्तं । अधस्तनमध्यमग्रैवेयकदेवा अथो यावत्षष्ठ्यास्तमायाः पृथिव्या अधस्त
 नं चरमान्तं । उपरिमग्रैवेयकदेवा जदन्त । कियन्तं जत्रमवधिना जानन्ति पश्यन्ति ? गीतम । जघन्येनाहुलासंख्येयजागमुत्कर्षतोऽथ स
 पद्मप्रभापृथिव्यां ते क्वेह्वे देखे आनत प्राणत आरण अच्युदेवता । अहे जाव पंचमाए धूमप्पमाए पुढवीए हेठिल्लचरमाते हेठिम मज्झिम गेविज्जागदे
 वा अहे जाव छठीए तमाए पुढवीए हेठिल्ले चरमाते उवरिम गविज्जागदेवाणं भते के० । नौचे जालीगे पचमी नरकनेक्केह्वतांइ पवधि देखे हेठला म

1999年12月25日

◆ 中国书画函授大学肇庆分校

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

धारविशेषः सचोद्दोष उपरिच किंचि रसंक्षिप्तः । पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां मनुष्याणां च नानासंस्थानसंस्थितो यथा स्वयंभूरमणोदधौ सतस्याः, अपिच तत्र सतस्यानां वलयाकारसंस्थाननिषद्धि तिर्यग्मनुष्यावधिस्तु तदपि जवति उक्तञ्च-नागागारोतिरिय मणुसुमच्छास्यभूरमणोदधौ । तस्य वलयनिषिद्धं पुण्यप्रलयापहोक्ताहिं ॥ व्यंतराणां पटहसंस्थानसंस्थितः पटह आतोद्यविशेषः सच किंचिदायत उपर्यधश्च समप्रमाण , ज्योति कदेवानां संस्थानसंस्थितः भल्लरी चर्मवद्विस्तीर्णवलयाकारा आतोद्यविशेषरूपा देशविशेषप्रसिद्धा , सौधर्मदेवादीनामभ्युतदेवपर्यन्ता नां मृदङ्गगुणसंस्थितः मृदङ्गो वाद्यविशेषः सचाधस्तात् विस्तीर्ण उपरिच तनुकः सुप्रतीतः , ग्रैवेयकदेवानां ग्रथितपुष्पसंज्ञिखाकरूपवाङ्मे

संठिए पस्यते । एवं मणूसाणं वि । वाणमंतराणं पुच्छा , गोयमा ! पटहसंठाणसंठिए पस्यते । जो इसियाणं पुच्छा , गोयमा ! भल्लरिसंठाणसंठिए पस्यते । सोहम्मगदेवाणं पुच्छा , गोयमा ! उरुमुङ्गा गारसठिए पस्यते । एवं अञ्जुयदेवाणं । गेवेज्जयदेवाणं पुच्छा , गोयमा ! पुष्कचंगेरिसठिए पस्यते । अणुत्तरोववाइयाणं पुच्छा , गोयमा ! जवनालियासठिए उही पस्यते । णेरइयाणं जंतो ! उहिरुस किं

नेरयिकाणां प्रदन्त । किं संस्थितोवधिः प्रज्ञप्तः ? गीतम । तप्राकारसंस्थितः प्रज्ञप्तः । असुरकुमाराणां पृच्छा , गीतम । पत्यंभसंस्थानसंस्थितः प्रज्ञप्तः । एवं यावत्स्तनितकुमाराणाम् । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा , गीतम । नानासंस्थानसंस्थितः प्रज्ञप्तः । एवं मनुष्याणामपि वानव्यन्तराणां पृच्छा , गीतम । पटहसंस्थानसंस्थितः प्रज्ञप्तः । ज्योतिष्काणां पृच्छा , गीतम । भल्लरिसंस्थानसंस्थितः प्रज्ञप्तः । सौधर्मकदे

नितकुमार पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिकानां प्र० । गोयमा णाणासंठाणसंठिया प० एवं मणूसावि भाषि० । हेगीतम नानाप्रकारनी संस्थान कल्लो इम म नुष्यने पिण वानव्यन्तरनी प्र० । गोयमा पटहसंठाणसंठिया प० जोइसियाणं पुच्छा । हेमगवन् पटहने संस्थाने कल्लो ज्योतिषीनां प्र० । गोयमा भल्ल रसंठाणसठिए प० सोहम्मगदेवाणंपुच्छा । हेगीतम भल्लरनीसंस्थान कल्लो सौधर्मनादेवतानी प्र० । गोयमा उरुमुङ्गा गारसंठाणसठिए एवं अञ्जुय

रौसंस्थानसंस्थितः, अनुत्तरोपपातिकदेवानां कन्याचौलका परंपर्यायजवनालिकौसंस्थानसंस्थितः तथान्यत् प्रंकारादीनां व्यास्थानासद आध्यक्षः
ह-तप्पेणसमागारी तप्पागारोसचाययत्तसो । उहायतोउपल्लो उवरिविसाकिं चस खत्तो ॥ नच्चायतोसमोविय पडहोहेठीवरंपईतोसो ॥ चत्ता

अतो बाहिं ? गोयमा ! अतो नो बाहिं । एवं जाव थणियकुमाराणं । पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं
पुच्छा, गोयमा ! नो अतो बाहिं । मणुस्साण पुच्छा, गोयमा ! अतोवि बाहिवि । वाणमंतरजोडसि
यवेमाणियाणं जहा णेरडयाणं । णेरडयाण जतं ! किं देसोही सव्वोही ? गोयमा ! देसोही नो सव्वो

वानां पुच्छा, गौतम । ऊर्खं सुदङ्गाकारसंस्थितः प्रज्ञप्तः । यवमुच्चतदेवानाम् । ग्रैवेयकदेवानां पुच्छा, गौतम । पुप्फचंगरिकासंस्थानसंस्थि
तः प्रज्ञप्तः । अनुत्तरोपपातिकदेवानां पुच्छा, गौतम । यवनालकारस्थितोवधिः प्रज्ञप्तः । नैरयिका जदन्त । अवधेः किमन्तो वहिः ? गौ
तम । अन्तो नो वहिः । एव यावत्स्तनितकुमाराणाम् । पच्चेंदियतिर्यग्गोनिकानां पुच्छा, गौतम । नो अन्तो वहिः । मनुष्याणां पुच्छा,
गौतम । अतोपि बहिरपि । वानव्यन्तरज्योतिषवैमानिकानां यथा नैरयिकाणाम् । नैरयिका जदन्त । किं देशावधयः सर्वावधयः ? गौत

दवाण गज्जिमं देवाण पुण्छा । हेगौतम जचा मादलमेसंस्थान इम अच्युनदेयताने पिण ग्रैवेयकदेवतानो प्र० । गोयमा पुप्फचंगेरि सं० अनुत्तरोपवा
इयाणं परेसो हेगौतम पुप्फचंगरौसंस्थान हुवे अनुत्तरवासो नो प्र० । जायमा जवनालियसंठाणसठिया ओहि पं० । हेगौतम युवनालिका कन्याक
चुकी तेन नार संस्थान अवधि हुवे । णेरडयाणं जतं ओहि किं अतो बाहिं । नारकीण हेमगवन् अवधिज्ञान स्यू भवप्रत्यय भणी नांहि बाहिर ।
गोयमा अतो बाहिं एवं जाव थणियकुमारा पंचिंदियतिरिक्खजोणियाण पुच्छा । हेगौतम मांहिहुवे बाहिरहुवे भवप्रत्ययथो इम जालने स्तनित
कुमार पचेन्द्रातियस्योनिकानो प्र० । गोयमा नो अतो बाहिं मणुस्साण पुच्छा । हेगौतम नहोमांहि हुवे बाहिरहुवे मनुष्यना प्र० । गोयमा अतोवि
बाहिवि वाणमंतर जोडसिय वेमाणिया जहा णेरडया । हेगौतम मांहि पिणहुवे बाहिर पिणहुवे वानव्यन्तर ज्योतिषो वैमानिक जिम नारको ।

ही । एवं जाव थणियकुमाराणं । पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा , गोयमा ! देसोही नो सञ्जोही ।
मणुस्साणं पुच्छा , गोयमा ! देसोहीवि सञ्जोहीवि । वाणमंतरजोडसियवेमाणियाणं जहा णेरइयाणं ।
णेरइयाणं भते ! उही किं अणुगामिए अणानुगामिए पवह्माणए हायमाणए पळिवाइए अपळिवाइए
अणवणवणिए ? गोयमा ! अणुगामिए नो अणानुगामिए नो वह्माणए नो पळिवाइए अपळि

म । देशावधयो नो सर्वावधयः । एव यावत्स्तनितकुमाराणां । पञ्चिंदियतिर्यग्योनिकानां पुच्छा , गौतम । देशावधयो नो सर्वावधयः । मनु
ष्याणां पुच्छ , गौतम । देशावधयोपि सर्वावधयोपि । वानव्यन्तरज्यातिक्खेमानिकानां यथा नैरयिकाणाम् । नैरयिकाणां प्रदन्त । अवधिः
किं आनुगामिको नानुगामिकः प्रवर्तमानको हीयमानकः प्रतिपात्यप्रतिपात्यवस्थितोऽनवस्थितः ? गौतम । आनुगामिको नो अनानुगामिकः

णेरइयाण भते कि दसांही सञ्जोही । नारको हेभगवन् खू देशथो अवधि कि सर्वथो अवधि । गोयमा देसांही नो सञ्जोही । हेगौतम देशथो हवे सर्व
थो नहो एव जाव थणियकुमारा पंचिंदियतिरिक्खजोणियाण पुच्छ । इम जालग स्तनितकुमार पंचिंदियतिर्यग्योनिकनी प्र० । गोयमा देसांही
नोसञ्जोही मणस्साणं पुच्छ । हेगौतम देशथो हवे सर्वथो न हव मन्थनो प्र० । गोयमा देसांहीवि सञ्जोहीवि । हेगौतम देशथो अवधि सर्वथो अवधि
पिण । वाणमंतर जोडसिय वेमाणियाणं जहा णेरइया । वानव्यन्तर ज्योतिषो वेमानिक जिम नारको । णेरइयाण भते आहि कि अणुगामो अणानु
गामो वह्माणो होयमाणो पळिवाइं अपळिवाइं अवट्ठि अणवणवणिए । नारको हेभगवन् अवधि अनुगामिक लोचननोपरे सायेथावे अणानुगामिक
सायेथावे ज्ञानवधनो जाने वड्ढमानो के वट्ठन, जाने होनमानो प्रतिपाती अप्रतिपाती आबो नजाय अवस्थित यावत् जीवपर्यन्त तथा
अधिर, हवे न । गोयमा अणुगामोण नोअणानुगामोण नोवह्माणोण नोहोयमाणोण नोपळिवाइं अपळिवाइं अवट्ठि नोअणवणवणिए एवं जाव थणिय
कुमारा । हेगौतम अनुगामिकपुवे पिण अनानुगामिक नहो वड्ढमानो नहो होनमानो नहो प्रतिपाती अप्रतिपाती अवस्थितपुवे नहो अवस्थित इम

वषट्कारं विष्णवे बलयस्त्रुवा उभयोरित्याह उद्गाहं मुङ्गो हेठासं होन होवरि ननु । पुष्पसिंहावलिरयया चंगेरी पुष्पचंगेरी ॥ जवनालिउत्तिजन्त उ
 ओसरकंचुत्तु कुमारीय इति ॥ अनेन च संस्थानप्रतिपादनेने दमावदितं द्रष्टव्यं, व्यन्तराणा मूर्द्धं प्रज्ञुनोवधि वैमानिकाना मघोज्योतिष्कनारका
 णां तिर्यक्पंचित्री नरतिरिश्वामाह-जवणवडवणसराणं उल्लवहुगोअहायसंसं णं । नारगजोडसियाण तिरियंउरालिउवित्तो ॥ १ ॥ तथा नैरयिक
 जवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकाः तथाजवस्वाजाव्या दवधे नैध्यवर्त्तिनो न पुन बंहिः किमुक्तं जवति सर्वतः प्रकाशिस्रसार्द्धावधयो जवन्ति न
 तु स्पर्द्धकावधयो विद्धिनावधयोवा तिर्यक्पंचेद्रियास्त्ववधेरन्तनंविद्यते कितु बहिरत्राप्येष जावार्थः-तिर्यग्पंचेद्रिया स्तथाजवस्वाजाव्यात्,
 स्पर्द्धकावधयो विद्धिनापांतरालमवतः प्रकाशयवधयो वा जवन्ति स्पर्द्धकाद्यवधयोगेतिजावः, देशावधिसर्वावधिचिन्तायां मनुष्यवर्जाः सर्वेपि दे
 शावधयो, मनुष्यास्तु देशावधयोपि जवन्ति सर्वावधयोपि परमावधेरपि तेषां सम्भवात्, आनुगामिकादिचिन्ताया नैरयिकजवनपतिव्यन्तर
 ज्योतिष्कवैमानिका आनुगामिकाप्रतिपात्यवस्थिताऽवधयो नत्वा नानुगामिका वद्धमानहीयमानप्रतिपात्यनवस्थितावधय स्तथाजवस्वाजाव्यात्,
 तिर्यक्पंचेद्रियाणां त्वष्टावधिरिति ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचितायां त्रयस्त्रिंशत्तमं पदं अवध्याख्यं समाप्तम् ॥ ३३ ॥ ॥

वाई अणवठिए नोअणवठिए । एवं जाव थणियकुमाराणं । पंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं पुच्छा, गोयमा !
 अणगमं मणुवि जाव अणवठिएवि । एवं मणूसाणवि । वाणमंतरजोडसियवेमाणियाणं जहा णेरइयाणं ॥

नोवर्द्धं नोहीयमानको नो प्रतिपात्यप्रतिपात्यवस्थितो नोऽनवस्थितः । एवं यावत्स्तनितकुमाराणां । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा,
 गौतम आनुगामिकापि यावदनवस्थितोपि । एव मनुष्याणामपि । वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकाना यथा नैरयिकाणाम् ॥ इतिश्री महुपा

जालगे स्तनितकुमाराणां । पंचिंदिय तिरिक्कजोणियाणं पुच्छा । पचन्दोतिर्यग्योनिकानो प्र० । गोयमा अणुगामोण जाव अणवठिएवि एवं मणूसावि
 वाणमंतर जोडसिय वेमाणियाण जहा णेरइया । हेगौतम आनुगामिक जालग अणवस्थित पिण इम मनुष्यने पिण वानव्यन्तर ज्योतिषी वैमानिक

तदेवमुक्तं त्रयस्त्रिंशत्तमं पदं सम्प्रति चतुस्त्रिंशत्तममारभ्यते अस्य चायमभिर्धन्य इहानन्तरपदे ज्ञानपरिणामविशेषो ऽवधि रक्तो ऽत्रतु परि
 ञामसाध्या द्वेदपरिणामविशेषः प्रवीचारः प्रतिपाद्यत इति । तत्र च सकलनक्त्यतोपसंग्राहिक इमे गाथे-अन्तराहारेत्यादि ॥ प्रथममन्तरा
 गताहारको नैरयिकादि वक्तव्यं , तदनन्तरमाह-प्रायणाहति ॥ आहाराज्ञोगता आदिशब्दा दाहाराऽनाज्ञोगता च वक्तव्या ॥ यथा नैरयिका
 जन्ते । १ ॥ अत्र किं आज्ञोगनिवृत्तिरिति ॥ तथा योगलानेव जायन्ते ॥ इति नैरयिका आहारतया गृहीतान् नैव जानती त्यादि चतुर्वि
 शतिदंष्ट्रपदं वक्तव्यं ॥ अज्जवसायति ॥ आहियति ॥ तदनन्तरं नैरयिकादीनां क्रमेणाध्यवसानानि सूत्रे पुर्णिगनिर्देशः प्राकृतत्वात्, च पूर्वा

इति उपपदं तेत्तीसं सम्प्रति ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अन्तरागयाहारे आहारेज्ञोगताहारा । योगलानेवजायन्ति अज्जवसायेयआहिया ॥ १ ॥ सम्प्रतिस्सअ
 हिगमे तत्तपरियारणायबोधव्या । काएफासेरुवे सह्यमणेयअप्पवज्ज ॥ २ ॥ णेरइयाणं जन्ते ! अणन्तरा

प्यायरामचंद्रगणित्रिष्यानानकचंद्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे अवधिपदं त्रयस्त्रिंशत्तमं समाप्तम् ॥ ३३ ॥ ॥

अनन्तरागताहार आहाराज्ञोगतादिषु । पुद्गलानेवजायन्ति अध्यवसानानिआहितानि ॥ १ ॥ सम्यक्तस्याधिगमस्ततश्चपरिचारयाचकोद्भव्या ।
 कायेस्पर्शरूप शब्देवमनस्यल्पबहु ॥ २ ॥ नैरयिका जदन्ते । अनन्तराहारा स्ततोनिर्वर्तिता स्ततः पर्यादानता परिणामनता ततः परिचा

जिम नारकी तिम । पणवणाए आहोपय सयत्तं । इति प्रज्ञापना भगवतीनो अवधिपदं तेत्तीसमो समाप्त ययो द्विवे ॥ ३३ ॥ #

अन्तरागयाहार आहारेभोजयाहया । योगलानेवजायन्ति अज्जवसायेयआहिया । १ । अनन्तराहार आया बको आहार आहारभोजनादि प्रज्ञान
 होज जाये अध्यवसाय कहिया । सम्यक्तस्याधिगमे तत्तपरियारणायबोधव्या । काएफासेरुवे सह्यमणेयअप्पवज्ज ॥ २ ॥ सम्यक्त अभिगतसाहत तितय,
 रपको परिवारकहिया कायस्पर्श रूप शब्द मन अल्पबहुत्व । २ । णेरइयाणं भते अन्तराहारा तत्तो निव्वत्तणया । नारकीनो हेभगवन् अनन्तराहार

प्रेतया समुच्चये' आख्यातानि तदनन्तरं ॥ संमत्तस्य आहि गमे इति ॥ सम्यक्कस्याधिगमो नैरयिकादिचतुर्विंशतिदंष्ट्रकर्मण्यं चिन्तनीयः ॥ तन् परिचाराय बोधवा इति ॥ ततः कायप्रवीचारादीना मल्पबहुत्वज्ञावप्रधानोयं निर्देशो ऽल्पबहुत्वं वक्तव्यं, सम्प्रति यथोद्देशा निर्देश इति प्रथमतो ऽनन्तरागताहारवक्तव्यता मज्झिधत्सु रिदमाह-नेरइयाण जते । इत्यादि ॥ नैरयिका शमित्तिवाक्याल्लकारे, जदन्त । परमकल्याणयो गिन् परमसुखयोगिन् वा अनन्तरमुपपातद्धेनमाप्ति समयमेव आहारयती त्यनन्तराहारा ॥ ततो निवृत्तणया इति ॥ ततो नन्तराहारग्रहणा दा

हारा ततो निवृत्तणया ततो परियाडणया ततो परिणामणया ततो परियारणया ततो पच्छा विउव्वण या ? हंता गीयमा ! नेरइया अणंतराहारा ततो निवृत्तणया ततो परियाडणया ततो परिणामणया ततो परियारणया ततो पच्छा विउव्वणया । असुरकुमारानं जते ! अणंतराहारा ततो निवृत्तणया ततो परि

रयता ततः पश्चाद्विकुर्वणता ? गीतम । नैरयिका अनन्तराहारास्ततोनिर्वर्त्तिता ततः पर्यादानता ततः परिणामनता ततः परिचारणता ततः पश्चाद्विकुर्वणता । असुरकुमारा जदन्त । अनन्तराहारास्ततोनिर्वर्त्तिता ततः पर्यादानता ततः परिणामनता ततोविकुर्वणता ततः पश्चात्परिचारणता ? हन्त गीतम । असुरकुमारा अनन्तराहारास्ततोनिर्वर्त्तनता यावत्ततः पश्चात्परिचारणता । एवं यावत्स्तान्ति कुमाराः ।

तिवारपणे र नीपजावै । ततो परियाडणया ततो परिणामणया ततो परियारणया ततो पच्छा विउव्वणया । तिवारपणे यथायोग्य प्रसंग पुत्रलाहा । तिवारपणे परिणमावे तिवारपणे परिवारसख भोगवै तिवारपणे सखिवश्यथी नानारूप विकुर्वणकरै । हता गीयमा नेरइया अणत राहारा ततो निवृत्तणया ततो परियाडणया ततो लोमाइया ततो परिणामणया ततो परियारणया ततो पच्छा विउव्वणया । हेगीतम नार को अनन्तराहार तिवारपणे अरौरनीपजावै तिवारपणे इन्द्रियनो पावै तेठामहे लोमाहारा तिवारपणे परिणमावे विषय उपभोग उपपाडे तिवार पणे नानाप्रकारे विकुर्वण करै । असुरकुमारा भते अणंतराहारा ततो निवृत्तणया ततो परियारणया ततो परिणामणया ततो पच्छा विउव्वण

रज्य क्रमेण शरीरस्येति निर्वर्त्तिता निष्पत्ति र्भवति ॥ तत्र परिणामणया इति ॥ ततः शरीरनिष्पत्ते रारज्य पर्यादानं यथायोग मंगप्रत्यंगे लोमा
हारादिना समंततः पुद्गलादान ॥ तत्र परिणामणया इति ॥ ततः पुद्गलादानादनंतर तेषा पुद्गलानां परिणामन सिन्द्रियादिरूपतया परिणम
त्यापादानं ॥ परिणारणया इति ॥ तत इन्द्रियादिरूपतया परिणम त्यापादाना दूर्ध्वं परिचारणा यथायोगं आह्लादिविषयोपज्ञेयः ततः पञ्चा

यावत्तु तत्र परिणामणता तत्र विउल्लणया तत्र पच्छा परिचारणया ? हंता गो० ! असुरकुमारा शुणं
तरां तत्र निवृत्तणया जाव तत्र पच्छा परिचारणया । एवं जाव थणियकुमारा । पुढविकाइयाणं जंते !
शुणंतराहारा तत्र निवृत्तणया तत्र परिणामणता तत्र परिणामणता तत्र परिचारणता तत्र विउल्लणया ?
हंता गो० ! तच्चेव जाव परिचारणता नोच्चेवणं विउल्लगता एवं जाव चउरिदिद्या नवरं वाउक्काइया पंचिं

पृथिवीकायिका भदन्त । अनन्तराहारास्ततो निर्वर्त्तनता ततः पर्यादानता ततः परिणामनता तत परिचारणता ततोविकुर्वणता ? हन्त
गौतम । तच्चेव यावत्परिचारणता नैवच विकुर्वणता एवं यावच्चतुरिन्द्रिया नवर वायुकायिकाः पञ्चेन्द्रियातिर्यग्योनिका मनुष्या यथा नैर

या तत्रापच्छापरिचारणया । असुरकुमार हेमगवन् अनन्तराहार पक्कं शरीरनीपावै पक्के पुद्गलले इन्द्रियनीपावै परिवारनीपावै तिवारपक्के पार
णमावै तिवारपक्के विकुर्वणा करै परिचारणा करै । हंता गोयमा असुरकुमारा अन्तराहारा तत्रो निवृत्तणया जाव तत्रापच्छा परिचारणया एवं
जाव थणियकुमारा पुढविकाइयाणं भते अन्तराहारा तत्रो निवृत्तणया तत्रो परिणामणया तत्रो परिणामणया तत्रो परिचारणया तत्रो विउल्लण
या । हागौतम असुरकुमार अनन्तर जेव जारले पक्के शरीरनी पावै जालगे विकुर्वणा तिवारपक्के इन्द्रियनी पावै इस यावत स्थानितकुमार पृथिवीका
यिक हेमगवन् अनन्तराहार तिवारपक्के शरीर पावै तिवारपक्के यथायोग्य प्रसंग पुद्गलाहारले तिवारपक्के परिणमावै तिवारपक्के परिवारसुख । नोचे
वण विउल्लणया एवं जाव चउरिदिद्या नवरं वाउक्काइया पंचादितिरिक्कजाणिया मनुष्या जहा येरइया वापमंतर जाइसिय वेसाणिया जहा अ

त् विकुर्वणा वैक्लियलब्धिवशात् विक्रिया जानारूपा एवमुक्ते जगवामाह-हंतागीयमेत्यादि ॥ हंतैत्यनुज्ञायां हंतागीतम् । नैरयिका अनंतरा
 हारा इत्यादि तदेवं यथा नैरयिकाणां मनंतराहारादिवक्तव्यलोक्ता तथा असुरकुमारादीनामपि स्तनितकुमारपर्यवसानानां वक्तव्या नवरं पूर्वं वि
 कुर्वण पश्चात्परिचारणा तेहि विशिष्टशृङ्गाद्युपजोगयाद्यायां पूर्वमिष्ट वैक्लियरूपं कुर्वति पश्चात् शृङ्गाद्युपजोग मित्येष नियमः शेषान्तु शृङ्गाद्युप
 जोगसंपत्तौ सत्यां हर्षवशात् विशिष्टतरशृङ्गाद्युपजोगवांछातो न्यतो वा कुतश्च तत्कारणात् विकुर्वते तत स्तेषां पूर्वं प्रवीचारणा पश्चा द्विकुर्वतेति ,
 पृथिवीकायविषये प्रश्नसूत्रे तथैव उत्तरसूत्रे ताव द्दुक्तव्यं यावत् परिचारणा तथा अपि स्पर्शोपजोगसंज्ञवात् ॥ नोपेवयं विवृणयति ॥ नचैव ते
 पां विकुर्वणा वाच्या वैक्लियलब्धे रसंज्ञवात् ॥ एवमित्यादि ॥ एवं पृथिवीकायवत् अक्कायादयो वातकायवर्जा स्तावदध्येतव्या यावत् घृतरिन्द्रि
 याः, सर्वेषामपि वैक्लियलब्धे रसंज्ञवेन सूत्रस्य समानत्वात्, वातकायान् प्रातविशेष मज्जिधित्सुः समानगमत्वा त्वन्वेन्द्रियतिर्यङ्मनुष्याणामपि
 वातकार्यैः सद्धानिर्देशमाह-नवरमित्यादि ॥ जहा नेरइया इति ॥ यथा नैरयिका स्तथा वक्तव्याः किमुक्तं जवति नैरयिकवत् विकुर्वणाप्येतेषा व
 क्तव्या वैक्लियलब्धिसंज्ञवात्, साच प्रवीचारणायाः पश्चादिति, वाणमंतरजोडसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा इति ॥ असुरकुमाराणामिव व्यंत
 रादीनामपि पूर्वं विकुर्वणा पश्चात्परिचारणा वक्तव्येतिज्ञावः, सुरगणानां सर्वेषामपि तथास्वाज्ञाव्यात् उक्तञ्च-मूलटीकाया-पुष्टं विवृणयत्युक्तं प
 च्छापरिचारणसुरगणाणां । सेसाणंपुष्टं परि यारणाउपच्छाविवृणयति ॥ संप्रति आहारविषयमाजोगं विचिन्तयिषु रिदमाह-नेरइयाणमित्या

दियरसंज्ञकजोगिया मणुस्सा जहा नेरइया । वाणमंतरजोडसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा । नेरइया

यिकाः निवृत्तिरन्तरज्योतिर्वैमानिका यथा असुरकुमारा । नैरयिकाणां जदन्त । आहारः किमाजोगनिर्वर्तितोनाजोगनिर्वर्तितः ? नीत

सुरकुमारा । नहो निश्चे वैक्लिय इमं जालं चठरिद्रिव एविशेष वातकाय मंचेन्द्रियतिर्यङ्मनो निया मनुष्यनो जिम नारकी तिम वानव्यन्तर ज्योतिर्मा वे
 मानिक जिम असुरकुमार तिम जाणिया । नेरइयाण भते आहारे कि आभोगनिवृत्ति ए अणा० । नारकीने हेमगवन् आहार स्युं जाणीने नोपावे

णं ज्ञंते ! आहारे किं आभोगनिवृत्तिरिति ? गो० ! आभोगनिवृत्तिरिति ? गो० ! आभोगनिवृत्तिरिति ? गो० !
 वि । एवं असुरकुमाराणं जाव वेमाणियाणं नवरं एगिंदियाणं नो आभोगनिवृत्तिरिति ? अनाभोगनिवृत्तिरिति ?
 णेरइयमा ज्ञंते ! जे पोग्गले आहारत्ताए गेरहंति ते किं जाणंति पासंति आहारंति उदाऊ न जाणति न
 पासंति ? गोयमा ! न जाणति न पासंति आहारंति । एवं जाव तेइंदिया । चउरिंदियाणं
 पुच्छं गोयमा ! अत्येगइया न जाणति पासंति आहारंति , अत्येगइया न जाणति न पासंति आहा

म । आभोगनिवृत्तितोप्यनाभोगनिवृत्तितोपि । यव असुरकुमाराणां यावद्वैमानिकानां नवरमेकेन्द्रियाणां नो आभोगनिवृत्तितोनाभोगनि
 वृत्तित । नरयिका जदत्ता । यान्पुद्गलानाच्चारतया गृह्णन्ति तान् किं जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति उताहो न जानन्ति न पश्यन्ति आ
 हारयन्ति ? गोतम । न जानन्ति न पश्यन्ति आहारयन्ति । एवं यावत्तन्निद्रियाः । चतुरिन्द्रियाणां पुच्छा । गोतम । सन्त्येकके न जानन्ति
 पश्यन्ति आहारयन्ति , सन्त्येकके न जानन्ति नपश्यन्ति आहारयन्ति , सन्त्येकके न जानन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति , सन्त्येकके न जान

के अनजाणोने नोपावे । गोयमा आभोगनिवृत्तिरिति ? गो० ! एवं असुरकुमाराणं जाव वेमाणियाणं । हेगोतम जाणो नोपावे अनजाणोनीपावे
 इम असुरकुमारने जालगे वेमानिकने कहिवो । नवरं एगिंदियाणं नो आभोगनिवृत्तिरिति ? अनाभोगनिवृत्तिरिति । एविशेष एकेन्द्रियने आभोग आहार
 नहुवे अनाभोग हुवे । णेरइयमा भते जे पोग्गले आहारत्ताए गिरहंति ते किं जाणइ पासइ आहारइ । नारकी हेभगवन् जे पुद्गल आहारपणे ग्रहे
 त स्य जाणे देखै आहारइ । उदाऊ नजाणइ नपासइ आहारइ । आहारइ ते कहछै नजाणै नदेखै आहारइ । गोयमानजाणइ नपासइ आहारइ ।
 हेगोतम नजाणै नदेखै आहारइ । एवं जाव तेइंदिया चउरिंदियाणं पुच्छा । इम जालगे तन्निद्रिय चौरिंदियने प्र० । गोयमा अत्ये० नजाणइ पासइ
 आहारइ अत्ये नजाणइ नपासइ आहारइ पंचिंदिय तिरिस्वजांणियाणं पुच्छा । हेगोतम केतलाएव नजाणै देखै आहारइ केइएक नजाणै नदेखै

दि ॥ आज्ञोगनिर्वर्तितो यदा मनःप्रणिधानपूर्वमाहारं गृह्णाति शेषकालमनाज्ञोगनिर्वर्तितः सच लोमाहारो वसातव्य एवं शेषासामपि जीवा
नामाज्ञोगनिर्वर्तितो अनाज्ञोगनिर्वर्तित आहारो जावनीय , नवरमकेन्द्रियाणां मतिस्तोकापटुमनोद्रव्यलब्धिसंपन्नत्वात् , पटुतर आज्ञोगो नोपजा
यते इति तेषां सर्वदा नाज्ञोगनिर्वर्तित एवाहारो नपुनः कदाचिदप्याज्ञोगनिर्वर्तित अधुना हायंमाणपुद्गलविषये ज्ञानदर्शने चिंतयति-नेरइ
याणइत्यादि ॥ नैरयिका श्रुमितिवाक्यालंकारे प्रदन्त ! यान् पुद्गला नाहारतया गृह्णन्ति जगवानाह-गीतम । जानं त्यवधिज्ञानेन लोमाहारतया
तेषां मतिसूक्ष्मत्वेन नारकावधे रविषयत्वात् , नच पश्यति चक्षुरिन्द्रियविषयाज्ञावात् , द्वीन्द्रिया न जानंति मिथ्याज्ञानतया तेषां सम्यक्परि
ज्ञानाज्ञावात् , द्वीन्द्रियाणां हि मत्तज्ञानं तदपि चास्पष्टजनः प्रक्षेपाहारमपि न ते स्वयं गृह्यमाणमपि सम्यक् जानंति नच पश्यन्ति चक्षुरिन्द्रिया
ज्ञावात् , एव त्रीन्द्रिया अपि ज्ञानदर्शनविकला जावनीयाः , चतुरिन्द्रिया ॥ अत्येगइयति ॥ सन्त्येकके स्वयं गृह्यमाणमप्याहारप्रक्षेपकजरूपमपि न
जानति मिथ्याज्ञानित्वात् , तेषामपि हि द्वीन्द्रियाणामिव मत्तज्ञानं तदपि चाविस्पष्ट मिति , चक्षुषा पुनः पश्यन्ति चक्षुरिन्द्रियसद्भावात् , त
थाहि-पश्यन्ति मल्लिकादयो गुह्रादिकमिति एव माहारयन्ति तथासत्येकके चतुरिन्द्रिया ये न जानति मिथ्यात्वा नच पश्यन्ति अन्यकारादिना
चक्षुर्दर्शनस्य व्याहतत्वात् , अनाज्ञोगसंज्ञवा हा तिर्यक्पञ्चेन्द्रियतिरश्चां चतुर्ज्ञेगीप्रक्षेपाहारं लोमाहारं वाधिकृत्य जावनीया तत्र प्रक्षेपाहारम

रन्ति । अचिदियतिरिष्कजोणियाणं पुच्छा , गोयमा ! अत्येगतिया जाणन्ति पासन्ति आहारन्ति अत्येगति
या रन्ति न पासन्ति आहारन्ति , अत्येगतिया न जाणन्ति पासन्ति आहारन्ति अत्येगतिया न जाणन्ति

न्ति न जाणन्ति आहारयन्ति । एवं मनुष्या अपि । वानव्यन्तरज्योतिष्का यथा नैरयिकाः । वैमानिकानां पृच्छा , गीतम । सन्त्येकके जान

आहारै पंचेन्द्रियनिर्गम्योनिज्जो प्र० । गोयमा अत्येगइण जाणइ पासइ अहारेइ अत्येगइण जाणइ नपासइ आ० । हेगीतम केइ जाणै देखै आहा
रै केतला जाणै नदेखै आहारै । अत्येगइण नजाणइ पासइ आ० अत्ये० नजाणइ नपासइ आ० । केतलाएक नजाणै देखै आहारै केतलाएक नजा

चिह्नतयैवंभावना संत्येकके तिर्यक्पञ्चेन्द्रिया ये प्रक्षेप माहारं जानंति सम्यग्ज्ञानितया तेषां यथावस्थितपरिज्ञानात् पश्यन्ति चक्षुरिन्द्रियजात्वा
त्, एव माहारयति संत्येकके ये जानन्ति पूर्ववत् न च पश्यन्ति दर्शनस्याधकारादिना अनाजोगेन वा व्यावृत्तत्वात् । तथा संत्येकके ये न जान
न्ति मिथ्याज्ञानात् सम्यक्परिज्ञानाभावात्, पश्यन्ति पुनश्चक्षुरिन्द्रिययोगात्, तथा संत्येकके ये न जानन्ति मिथ्याज्ञानित्वा न च पश्यन्ति
पूर्ववत्, माहारयति लोमाहारापक्षया त्वेवं भावना-संत्येकके तिर्यक्पञ्चेन्द्रिया ये लोमाहारमपि जानन्ति विज्ञाष्टावधिज्ञानपरिकलितत्वा
त्, पश्यन्ति माविषययोपज्ञमभावत इन्द्रियपाटवस्यातिविशुद्धत्वात्, एवमाहारयन्ति यथा संत्येकके ये जानन्ति पूर्ववत् न च पश्यन्ति तथा
विषयैर्द्रोहोऽवस्थाभावात्, तथा संत्येकके न जानन्ति पश्यन्ति तथारूपपाटवाभावादिति, एवं मनुष्याणामपि लोमाहारप्रक्षेपाहारौ प्रतीत्य
चतुर्जगो जायन्तीया ॥ वाणमंतरजोडसिया जहा नेरडया ॥ नैरयिकावधिरिव व्यन्तरज्योतिष्कावधि रपि मनोज्ञचित्तेष्वहारापुद्गलानामविषयत्वा
त् ॥ वेमाणियाण पुच्छति ॥ वेमानिकानां पृथक् सूत्रं वक्तव्यं ॥ वेमाणियाण जंते । जे पोगले आहारताए गियहति तेकि जाणति पासंति उ

न पासति आहारति । एवं मणुस्सावि । वाणमंतरजोडसिया जहा नेरडया । वेमाणियाणं पुच्छा, गो
यमा ! अत्येगतिया जाणंति पासंति आहारंति अत्येगतिया न जाणंति न पासंति आहारंति । स केणठेणं

न्ति पश्यन्ति आहारयन्ति, संत्येकके न जानन्ति न पश्यन्ति आहारयन्ति । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-वेमानिकाः संत्येकके जा
नन्ति पश्यन्ति आहारयन्ति संत्येकके न जानन्ति न पश्यन्ति आहारयन्ति ? गौतम । वेमानिका द्विविधाः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-सायिमिथ्यादु

जे नदेखे आहारै । एवं मणुस्सावि वाणमंतर जोडसिय जहा नेरडया वेमाणियाणं पुच्छा । इम मन्थने पिण वानव्यन्तर ज्योतिषी जिम नारको ति
म ज. गिबो वेमानिकनो प्र० । गोयमा अत्येगदया जाणइ पासइ आ० अत्येगदए नजाणइ नपासइ आ० । हेगौतम केतलाएक जाथे देखे आहारै
केतलाएक नजाथे नदेखे आहारै । सेकीरठेणं भते एवं बुद्धइ वेमाणिया । तेमाटे हेमगवन् इम कछां वेमानिक । अत्ये० जाणइ पासइ आ० अत्ये०

दाहु नजाणंति नपासंति आहारंति इति ॥ जगवानाह-गोयमेत्यादि ॥ साया पूर्वजवकृता विद्यते येषां तेमायिनो सायया हि यथा तथा बाद
रूपकृतया कलुषकर्मप्रादुर्भाव. कलुषेच कर्मण्युदयमागते जवप्रत्युदया दप्युपजायमानो ऽवधि नातिसमीचीनो जवति एतेच सम्यग्दृष्टो वेदि
तत्वाः, तथा मिथ्या विपर्यस्ता दृष्टिर्जिनप्रणीतवस्तुतत्त्वप्रतिपत्तिर्येषां ते मिथ्यादृष्टयः सायिनश्च मिथ्यादृष्टयश्च सायिमिथ्यादृष्टयस्तेच ते उ
पपन्नाश्च सायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्ना स्तएव स्वार्थकः कप्रत्ययविज्ञानात्, सायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका स्तेचोपरितनोपरितनगैवेयकपर्यवसाना विज्ञेया
स्तथा यथायोग मवश्य मिथ्यादृष्टित्वस्य सावित्वस्य च ज्ञावात्, तद्विपरीता असायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका स्तेचानुत्तरविमानवासिनस्तेषामवश्यं
सम्यग्दृष्टित्वं पूर्वानतरजवे नितरां प्रतनुकोधमानमायालोभत्वस्योपज्ञान्तकषायत्वस्य च ज्ञावात्, आहच मूलटीकाकार-वेमाणिषा साईमिच्छ
दिष्टी उववन्नगा जाव उवरिमगेवन्ता असायिसम्मदिष्टी उववन्नगा अनुत्तरा एव गृह्यन्ते इति ॥ एवं जहेत्यादि ॥ एवमुक्तेन प्रकारेण प्राक् य
था इन्द्रियसत्के प्रथमोद्देशके जणितं तथा जणितत्वं तच्च तावत् यावत् सर्वान्तिर्म-संयुक्तमित्यादिना निगमनवाक्यं तच्चैव-तत्पर्यं जेते सायिमि

जते ! एवं बुद्धि-वेमाणिषा व्यत्येगतिया जाणंति पासंति आहारंति व्यत्येगतिया न जाणंति न पासंति
आहारंति ? गोयमा ! वेमाणिषा दुविहा पसन्ता, तंजहा-साईमिच्छदिष्टीउववन्नगाय असाईसम्मदि
ष्ठिउन्नगाय । एवं जहा इन्द्रियउद्देशे षष्ठमे जणिए तहा जाणियत्वं जाव सेतेणठेणं गो० ! एवं बुद्धि ।

एवमुप-सायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नकाश्च । एवं यथेन्द्रियोद्देशके प्रथमे भणितं तथा जणितत्वं यावत्तत्तेनार्थेन गीतम् । एवमुच्यते-जैरयिका
नजाणइ नपासंति आ० । केतलाक जाणै दखे आहारै केतलाएक नजाणै नदखे आहारै । गोयमा वेमाणिषा दुविहा पं० तं० । हेगीतम वेमानिकन
दोयभेद कक्षा तकाइक । साईमिच्छदिष्टी उववन्नगाय असाई सम्मदिष्टी उववन्नगाय ० व जहा इन्द्रियउद्देशे षष्ठमं भणियं तचेव भाषि० । सायि मि
थ्यादृष्टी जपना १२ स्वंगं लग असायोमिथ्यादृष्टी जपना तव चैवेयकताइ पञ्चानुत्तरविमान इम जिम इन्द्रियउद्देशो पहिलो कक्षो तिमहीज

અદિતિવચનગા તેણં ન યાચંતિ નપાસંતિ આહારંતિ તત્થણં જેતે અમાયિસામદિતિવચનગા તેણં દુવિદ્ધા પક્કત્તા તં-અણંતરોવચનગા પરંપ
 રોવચનગાય । તત્થણં જેતે અણંતરોવચનગા તે નયાચંતિ નપાસંતિ આહારંતિ . તત્થણં જેતે પરંપરોવચનગા તે દુવિદ્ધા પક્કત્તા તં-પક્કત્તગાય
 અપક્કત્તગાય . તત્થણં જેતે અપક્કત્તગા તે નયાચંતિ નપાસંતિ આહારંતિ જતે પક્કત્તગા ત દુવિદ્ધા પક્કત્તા તં-ઉવચ્ચાય અણુવચ્ચાય , તત્થણં
 જેતે અણુવચ્ચાય તે નયાચંતિ નપાસંતિ આહારંતિ તત્થણં જેતે ઉવચ્ચા ત જાણતિ પાસંતિ આહારંતિ સે તેણંતેણં ગોયમા । એવ વુલ્લ-અત્યેગદ્
 યા ન જાણંતિ નપાસંતિ આહારંતિ , અત્યેગદ્ધા જાણંતિ પાસંતિ આહારંતિ હતિ , અસ્યાયમયં:-સૂત્રે યેતે માંયમિધ્યાદુષ્ટુપપન્નકા સપરિત
 નોપરિત્તે જાણંતિ એવેયકપર્યવસાના હત્યથં : , તે મનોજ્ઞાહાર્યાગ્યાન્ પુદ્ગલાન્ ન જાનન્તિ અર્વાધિજ્ઞાનેન તદેવાવધે સ્તોપામવિષયત્વાત્ ન પદ્ય
 ન્તિ ચક્ષુષા યાવિધપાટયાજાવાત્ , એવ્યમાયિસમ્પદુષ્ટુપપન્નકા અનુત્તરવિમાનવાસિન હત્યથં : , તે દ્વિધા અનન્તરોપપન્નકા : પરંપરોપપન્નકા
 સ્ત પ્રથમસમયોત્પન્ના અપ્રથમસમયોત્પન્નાશેત્યથં : , અથ યં તે અનન્તરોપપન્નકા સ્તે ન જાનન્તિ ન પદ્યન્તિ પ્રથમસમયોત્પન્નતયાઽર્વાધિજ્ઞાનોપયો
 ગસ્ય ચક્ષુરિન્દ્રિયસ્યાનાયાત્ , કિંત્યેવમેવાહાર્યન્તિ તત્ર યે તે પરમ્પરોપપન્નકા સ્ત દ્વિધિધા સ્તથથા-પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા ઘ , તત્ર યે તે અપર્યાપ્ત
 કા સ્તે ન જાનન્તિ નથ પશ્યન્તિ પર્યાપ્તાનામસપૂર્ણત્વેનાવધ્યાદુપયોગાજાવાત્ , એપિ પર્યાપ્તા સ્તોપિ દ્વિધિધા સ્તથથા-ઉપયુક્તા અનુપયુક્તા ઘ ,
 તત્ર યે તે ઉપયુક્તા સ્તે જાનન્તિ અવધાવનજાતો મથાજ્ઞાતિનિયમેન જ્ઞાનસ્ય સ્વાવિષયપરિચ્છેદાય પ્રવૃત્તિસંજવાત્ , પશ્યન્તિ ચક્ષુષા ઉદ્રિયપાટ
 યસ્ય તેપામતિવિશિષ્ટત્વાત્ , એત્યનુપયુક્તા સ્તે ન જાનન્તિ નથ પશ્યન્તિ અનુપયુક્તત્વાદેવ ઉપયુક્તા અપિ કથં મનોજ્ઞાહાર્યોગ્યાન્ પુદ્ગલાન્

ખેરહયાણં જંતે ! કેવતિયા ચ્ચજ્ઞવસાણા પક્કત્તા ? ગોયમા ! અસંસિજ્ઞા ચ્ચજ્ઞવસાણા પક્કત્તા । તેણં

જાણં પ્રદન્ત । કિયન્ત્યધ્યવસાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ ? ગોતમ । અસંસિજ્ઞાન્યધ્યવસાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ । તાનિ પ્રદન્ત । કિ પ્રજ્ઞતાન્યપ્રજ્ઞતાનિ ? ગો

આહવા । જાવ સકેષેણં ગાં ૫૦ । જાલમે તેમણે જીતમ્ દમ કક્કા । ખેરહયાણં મતે કેવદ્ધયા અગ્ગવસાણા યં ૦ । નારકો હમગવન્ કેતલા અથ

जानत इति चे दुच्यते-इहां वश्यकप्रश्नमपीठिकाया भवधिज्ञानाधिकारे जिहितं-संखेज्जकम्मद्वे लोसधो जणयंपलियं । अस्यायमर्थः-कामं गच्छारीर
द्रव्याणि पश्यन् क्षेत्रतो लोकस्य संखेयान् ज्ञागान् पश्यन्ति कालतः स्तोकाः तं ल्योपम यावत् अनुत्तरास्तु सम्पूर्णा लोकनाली पश्यन्ति । सन्नि
तलोगनालिपासन्तिअनुत्तरधेवाइतिवचनात्, तत स्तो मनोज्ञत्वाहारयोग्यानपि पुद्गलान् जानन्ति आहव मूलटीकाकारः-ते जानन्ति आहारयन्ति
च विशुद्धत्वा दवधिरिन्द्रियविषयस्य चातिविशुद्धत्वा त्पश्यन्त्यपि इति, अत्रेन्द्रियविषयस्येति इन्द्रियपाटवस्यंतिज्ञावः उपसंहारवाक्यं प्रतीतार्थं
अध्यवसानचिन्तायां प्रत्येकं नैरयिकादीनामसंख्येयान्यध्यवसानानि प्रत्येकं प्रायोन्यान्याध्यवसानजावात् सम्यक्ज्ञाअधिगमचिन्तां कुर्वन्नाह-नेरइया
णमित्यादि ॥ नैरयिका णमिति पूर्ववत्, जदन्त । किं सम्यक्ज्ञाधिगामिनः सम्यक्प्रामिबन्तः, एवं मिथ्यात्वाधिगामिनः सम्यग्मिथ्यात्वाधिगामिन

जते ! किं पसत्या अपसत्या ? गोयमा ! पसत्यावि अपसत्यावि । एवं जाव वेमाणियाणं । णेर
इयाणं जते ! किं सम्मत्ताजिगमी मिच्छताजिगमी सम्मामिच्छताजिगमी ? गोयमा ! सम्मत्ताजिग

तम । प्रशयान्यप्यप्रशस्तान्यपि । एवं यावद्वैमात्तिकानाम् । नैरयिका जदन्त । सम्यक्ज्ञाजिगामिनो मिथ्यात्वाजिगामिनः सम्यग्मिथ्यात्वाजि

वसाय कल्लम गोयमा असंखेज्जा अज्ज० । हेगौतम असंख्याता अध्यवसाय । तेणभते पसत्या अपसत्या । ते हेभगवन् प्रशस्त वो अप्रशस्त । गोयमा प
सत्यावि अपसत्यावि एव जाव वेमाणिया । हेगौतम प्रशस्त पिण अप्रशस्त पिण इम जावगे वेमानिक । णेरइयाणं भंते कि सम्मत्ताजिगमी मिच्छताजिग
मी सम्मामिच्छताजिगमी । नारको हेभगवन् सम्यक्ज्ञानो अभिगम पामै मिथ्यात्वअभिगम हवे कै सम्मामिथ्याअभिगम हुवे । गोयमा सम्मत्ता भि० मि
च्छता भिगमो मिच्छताजिगमोवि एव जाव वेमाणिया । हेगौतम सम्यक्ज्ञा प्रते पामै मिथ्यात्वप्रते पामै तेहने मिथ्यात्वभिगमे पिण इम जा
वगे वेमानिक । णवरं एगिदिय विगलिटिया णो सम्मत्ताजिगमी मिच्छताजिगमी । एविशेष एकान्द्रिय विक्खलेन्द्रिय नहो सम्यक्ज्ञा प्रतेपामै मिथ्यात्व पा
मै । णो सम्मामिच्छता भि० । नहो सम्यक्ज्ञा मिथ्यात्व प्रते पामै । देवाण भंते कि सदेवीया सपरिवारा सदेविया अपरिवारा अदेविया सपरिवारा

अ जगवानाह-गौतम । सम्मोत्यादि ॥ सुगमं त्रिविधायां अपि प्राप्ते यथायोगं सम्भवात् ॥ एवं जीवे त्यादि ॥ एवं नैरयिकगतेनाजिलापप्रकारेण
निरन्तरं तावद्वक्तव्यं यावद्द्वैमानिका नवरमेकोन्द्रियाणां विकलेन्द्रियाणां केषाञ्चि त्सासादनसम्यक्त्वमपि लभ्यते तथापि ते मिथ्यात्वाजिमुखा
इति तदपि तत्र जीवितं सम्प्रति परिचारणप्रतिपादयिषु रिदमाह-देवाणामित्यादि । सुगमं नवरं जवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधमज्ञानकल्प
पु देवाः इति नाः, देवीनां तत्रोत्पादात् अतएव सपरिचाराः परिचारणासहिता देवीनां तत्परिग्रहे यथायोगं ज्ञावतः कायप्रवीचारज्ञावात् ।

मीमांसकाः नपा
नोसम्यक्ताजिगमी मिच्छताजिगमी नो सम्मामिच्छताजिगमी । एवं जाव वेमाणिया नवरं एगिंदियविगलिंदिया
सदेवीया अपरियारा अदेवीया सपरियारा अदेवीया अपरियारा ? गोयमा ! अत्येगतिया देवा सदे
वीया सपरियारा, अत्येगतिया देवा अदेवीया सपरियारा, अत्येगतिया देवा अदेवीया अपरियारा

गामिनः ? गौतम । सम्यक्ताजिगामिनोपि मिथ्यात्वाजिगामिनोपि सम्यक्प्रियात्वाजिगामिनोपि । एवं यावद्द्वैमानिका नवरमेकोन्द्रियवि
कलेन्द्रिया नोसम्यक्ताजिगामिनो मिथ्यात्वाजिगामिनः सम्यक्प्रियात्वाजिगामिनः । देवा जदन्त । किं सदेवीकाः सपरिचाराः सदेवीका अप
परिचारा अदेवीकाः सपरिचारा अदेवीका अपरिचाराः । गौतम । सन्त्येकके देवाः सदेवीकाः सपरिचाराः, सन्त्येकके अदेवीकाः सपरि

अदेविया अपरिवारा । दवता हेमगवन् स्यू देवोसहित हुवे परिवारसहित हुवे देवोसहित हुवे परिवारविना देवोविना परिवारसहित देवोविना
परिवारविना । गोयमा अत्येगदया सदेविया सपरिवारा अत्ये० देवा अदेविया सपरिवारा अत्ये० अदेविया अपरिवारा नोचेवण देवा सदेविया अप
परिवारा । हेगौतम केतलाएक देवोसहित परिवारसहित केतलाएक देवोसहित सपरिवारसहित केतलाएक देवोसहित सपरिवारे केइक देवो
विना अपरिवारे नहो नित्ये देवता सदेवो अपरिवार । सेकोपेणं भते ए० । तेषामाटे हेमगवन् इमकद्धो । अत्ये० देवा सदेविया सपरिवारा तचेव

सनत्कुमारमाहेन्दो ब्रह्मलोकलान्तकयो महाशुक्लसहस्रारयो रानतादिपतुषु कल्पेषु देवाश्च देवीका स्तत्र देवीनामुत्पादाज्ञावात् अथच सपरिचारासहिताः सौधर्मज्ञानगतदेवीभिः सह यथाक्रमं स्पर्शरूपज्ञादमनःप्रवीचारजावात्, यैवेयकानुत्तरोपपातिनो देवा अदेवीका देवीनां तत्रोत्पादाज्ञावात् अपरिवारा अप्रवीचारा अत्यन्तमन्दपुरुषवेदोदयतया मनसापि प्रवीचारासंज्ञवात्, नपुन स्ते देवाः सदेवीका अपरिवारा स्तथानव स्वाज्ञावात् ॥ सेतेणमित्यादि ॥ निगमनवाक्यं, देवाः सदेवीका सपरिवारा इत्युक्त तत्र परिवारणामेव जिज्ञासुः पूज्यति-ऊडविहाणमित्या

नोचेवणं देवा सदेवीया अपरिवारा । से केणष्ठेणं जंते ! एवं बुद्ध-अत्येगतिया देवा सदेवीया सपरिवारा तंचेव जाव नोचेवणं देवा सदेवीया अपरिवारा ? गोयमा ! जवनवड्वाणमंतरजोइससोहम्मी साणेसु कप्पेसु देवा सदेवीया सपरिवारा । सणकुमारमाहेन्द बंजलोगलंतगमहासुक्कसहस्रारआणयपाणय आरणअणुसु कप्पेसु अदेवीया सपरिवारा । गेविज्जाणुत्तरोववाइया देवा अदेवीया अपरिवारा नोचे

चाराः, सत्येकके देवा अदेवीका अपरिवारा नैवच देवाः सदेवीका अपरिवाराः । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-सन्त्येकके देवाः स देवीकाः सपरिवारास्तच्चैव यावन्नैवच देवाः सदेवीका अपरिवाराः ? गौतम । जवनपतिव्यन्तरज्योतिफसौधर्मज्ञानेषु कल्पेषु देवाः सदेवीकाः सपरिवाराः । सनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्लसहस्रारानतप्राणतारणाच्युतेषु कल्पेषु अदेवीका सपरिवाराः । यैवेयकानुत्त

जाव नोचेवणं देवा सदेवीया अपरिवारा । केतलाएकदेवता देवीसहित परिवारसहित तिमहीज जालगे देवता देवीसहित परिवार सहित । गोयमा भवणमंतर जोइसियसोहम्मीसाणेसु कप्पेसु देवा सदेवीया सपरिवारा । हेगौतम भवनपति वानव्यन्तर ज्योतिषो सौधर्म इज्ञानदेव लोकना देवता देवीसहित सपरिवारे । सणकुमार माहेन्द बंजलोगलंतक महासुक्क सहस्रार आणय पाणय आरण अणुसु कप्पेसु देवा अदेवीया सपरिवारा । सनत्कुमार माहेन्द्र ब्रह्मलोक लान्तक महासुक्क सहस्रार आनत प्राणत आरण अच्युत देवलोकनादेवता देवीविनाहुवे सपरिवारा ।

पारकाः शब्देन शब्दमात्रश्रवणेन परिचारो येषां ते तथा तेहि इच्छाविषयीकृतदेवीसत्करीतहसितसविकारजापितनूपुरादिध्वनिश्रवणमात्रत एव कायप्रवीचारा दत्तगुण सुख मुपजुगते तावन्मात्रेणैव च तेषां वेद उपशातिमेति । [आनतप्राणतारणाच्युतेषु कल्पेषु देवाः मनःपरिचारकाः मन सा मनोभवति न प्रपञ्चितपरस्परोद्यावचमनःसंज्ञकेन परिचारो मिथुनोपसेवनं येषां ते तथा तेहि परस्परोद्यावचमनःसंकल्पमात्रेणैव कायप्रवी चारा दत्तगुण सुखमाप्नुवन्ति तृप्ताश्च तावन्मात्रेणैवोपजायन्ते ग्रैवयकानुत्तरोपपातदेवा अपरिचारका न विद्यन्ते परिचारो मिथुनोपसेवनं मन

देवा परिचारगा से तेणठेणं ? गोयमा ! तंचेव जाव मणपरिचारगा । तत्थणं जेते कायपरिचारगा देवा तेसिणं इच्छामणे समुप्पज्जइ इच्छामोणं अच्छराहिं सिद्धिं कायपरिचारं करेत्तए तएणं तेहिं देवेहिं एवं मणसी कए समाणे खिप्पामेव ताउ अच्छराउ उरालाइं रिगाराइं मणुन्नाइं मणोहराइं मणोरमाइं उत्तरविउत्थियाइं रुवाइं विउत्थिंति विउत्थिता तेसिं देवाणं अत्थियं पाउप्पवन्ति तएणं ते देवा ताहिं

गौतम । तच्चैव यावन्मनःपरिचारकाः तत्र ये कायपरिचारका देवा स्तोपा मिच्छामनः समुत्पद्यन्ते-इच्छामो अप्सरोजिः साद्धं कायपरिचारं कर्तुं ततस्तैर्देवैरेव मनसि कृते सति विप्रमंवा ता अप्सरस उदाराणि शृङ्गाराणि मनोहानि मनोहराणि मनोरमाणि उत्तरवैक्रियाणि रूपानि विकुर्वन्ति विकुर्व्यं तेषां देवानामन्तिके प्रादुर्भवन्ति तदानीं ते देवा स्तान्निरप्सरोजिः साद्धं कायपरिचारणं कुर्वन्ति कृत्वाथ यथा ना

मणप० । आनत प्राणत आरण अच्युता देवताने मननां परिवार मनविषय । गंविज्जग अणुत्तरोववाइयादेवा अपरिचारणया । ग्रैवयक ८ ना अ नत्तरना देवताने अपरिवारविषय भाव मनमाहि नथो सखपामे । सेवो ॥ ६॥ गोयमा ए० तंचा जाव प० । तेमाटे गौतम इमकडे तिमहीज जांलगे परिवार कहै । तत्थणं जेते कायपरिचारगादवा तेसिण इच्छामणे समुप्पज्जति । तिहां ज कायनो सेवानाकरणहार देवता तेहनेत्रिपे इच्छा मनमा हि कपजे । इच्छानिण अच्छराहिं सिद्धिं कायपरिचार करेत्तए । जे इच्छाछे वाळूळूं अप्सरासाथेत्तरी रमने कायपरिवारनी इच्छाकरे । तएणं ते

सापि येषां ते तथा तेषां प्रतनुमोहोदयतयाप्रज्ञासुखांतर्हीनत्वात्, यद्येवं कथं न ते ब्रह्मचारिण उच्यते चारिणपरिणामाज्ञाधात् ॥ सेतेणठेण मित्यादि ॥ निगमनवाक्य तत्र ये कायपरिचारका देवा स्तेषा कायपरिचारं विज्ञावपिपु रिदमाह-तत्पणमित्यादि ॥ तत्र तपु कायपरिचारका दिपु देवेषु मध्ये ये ते पूर्वमुक्ताः कायपरिचारका जवनपतिव्यन्तरज्योतिःसौधर्मज्ञानदेवा स्तेषां णामितिवाक्यालकारे इच्छामनः कायपरिचारं च्छा प्रधान मनः समुत्पद्यते, केनाल्लेखन समुत्पद्यते ? इच्छामो ऽंजलषामो णामितं पूर्ववत्, अप्सरोज्जि. साह्वं कायचारं कर्तुमिति ॥ तएण

अच्छराहिं सद्धिं कायपरियारणं करति, करंतिहा से जहानामए सीता पोग्गला सीतं पप्प सीतंचेव अडवडत्ताणं चिठ्ठंति उसिणा वा पोग्गला उसिणंचेव अडवडत्ता णं चिठ्ठंति एवमेव तेहिं देवेहिं ताहिं अच्छराहिं सद्धिं कायपरियारणे कए समाणे इच्छामणे खिप्पामेवावेति । अत्थिणं जंते ! तेसिं देवाणं सुक्कपुग्गला ? हंता अत्थि । तेषां जंते ! तासिं अच्छराणं कीसत्ताए जुज्जो जुज्जो परिणमंति ? गोय

म शीता पुद्गलाः शीतं प्राप्य शीतं चैवातिव्रज्य तिष्ठन्ति, उष्मा वा पुद्गला उष्मं प्राप्योष्म चैवातिव्रज्य तिष्ठन्ति एवमेव तैर्देवे स्ताजिरप्स रोज्जिः सम कायपरिचारणे कृते सति इच्छामनः क्षिप्रमवापैति । सन्ति जदन्त । तेषां देवाना शुक्रपुद्गलाः ? हन्त सन्ति । ते जदन्त । ता सामप्सरसे कीदृक्तया जूयोजूय. परिणमन्ते ? गीतम । ओत्रेन्द्रियतया चक्षिन्द्रियतया प्राणेन्द्रियतया रसेन्द्रियतया स्पर्शनेन्द्रियतया इष्ट

हि देवेहि मणसं कएसमाणे खिप्पामेव ताओ अच्छाराओ उरालाइं सिगाराइं मणुणाइं मनोहराइं मणोरमाइं उत्तरवेज्जियइं कयाइ विचव्वति र ता । तिवारे देवा एहवी मननोमतें करैथक्कं शौघ ते देवोए अप्सराये तेहना मननोभाव जांणीने उदार सपूर्णवयव शृङ्गार भूषणादि मण्डीने मनोजमनने गमनरूप मनोहर जे देखीने मनस्वस्थोपभाग्यपणे रमै एहवा उत्तरवेज्जिय रूपप्रते विवुर्णीने । तेसिणं देवाणं अतिव पावधवन्ति । तेहं देव ता समीपे मननोसमीप पासै प्रकटथाय आवे । तएण ते देवताहिं अच्छराहिं सद्धिं कायपरिचारणे करेइ । तिवारे ते देवता अप्सरासाथै रमता

मित्यादि ॥ तत स्तौ देवैरेव भुक्तेन प्रकारेण कायपरिचारे मनसि कृते सति द्विप्रमेव शीघ्रमेव ता अप्सरसः स्वस्वोपजीग्योग्यदेवाग्निप्रायमपेत्य
परिपारानिलापुक्तया उत्तरवैक्रियाणि रूपाणि विकुर्वन्तीति संवत्यः, कथञ्चानानीत्यत आह-उदाराणि स्फाराणि नतु हीनावयजानि तानि अपि
गृह्णाराणि गृह्णा विजृम्भणादिभिर्भक्षणं स विद्यते येषां तानि गृह्णाराणि अज्ज्ञादित्य इत्यादि अप्रत्ययः, विजृम्भणादिहोदारगृह्णाराणीत्य-
यः, तानिच कदाचि त्वस्याचि दमनोष्ठा न भवेयु अत आह-मनोष्ठानि स्वस्वोपजीग्यदेवमनीविषयजावपेसलानि तानि संशतो सजाव्यन्ते तत

मा ! सोऽदियत्ताए चस्किंदियत्ताए घाणिंदियत्ताए रसिंदियत्ताए फासिंदियत्ताए इछत्ताए कंतत्ताए मणुस्स
त्ताए मणामत्ताए सुजगत्ताए सोजग्गळ्वजोछग्गुणलायस्सत्ताए ते तासि जुज्जो जुज्जो परिणमंति । तत्थणं
जेते फासपरियारगा देवा तेसिणं इच्छामणे समुप्पज्जइ एव जहेव परियारगा तहेव निरवसेसं जाणिय
ध्वं तत्थणं जेते रूवपरियारगा देवा तेसिणं इच्छामेणं समुप्पज्जइ-इच्छामाणं अच्छराहिं सद्धिं रूवपरि

तया कान्ततया मनोद्यतया मनापतया सुजगतया सोजाग्यरूपयीवनगुणलाययतया ते तासां भूयोभूयः परिणमन्ते । तत्र ये ते स्पर्शपरि-
चारका देवा स्तोषा इच्छामनः समुत्पद्यन्ते एवं यथैव परिवारका स्तथैव निरवशेषं जाणितव्यम् । तत्र ये रूपपरिवारका देवा स्तोषामिच्छा-
मनः समुत्पद्यन्ते-इच्छामो ऽप्सरोग्निः सार्द्धं रूपपरिचारकं कर्तुं, तदानीं तैर्देवै रेवं मनसि कृते सति तथैव यावदुत्तर वैक्रियाणि रूपाणि

यथा । कायसेवा करतायका मन शीतलथाय । सेजहाणामए सोया पीमला सोय पप्प सोयवेव अद्वय २ ता चिहुति । तेजिम दृष्टान्ते शीतयानि
याने शीतपासीने पीतानी चात्मपणी शीतभावपणी रहे । उमिणावा पीमला उमिणं पप्प उमिणंवेव अद्वयत्ताय चिहुति । जिम उण्णयोनिया उ-
ण्णमतिपासै पीतानीयाया उण्णमते पांभीने रहे । उभासें तेहि ताहिं अच्छराहिं सपिं कायपरियारणी कणसमाणे सेइच्छामणे छिप्पामेव अवेइ ।
इम एहवे देवताये ते अपरायाये कायपरिवार कोपेयखे ते इच्छा मनसाहि उतावलो निवर्ते पाया संतोपपासै । अत्थिण भंते तेसिं देवाण सु

मनोहराणि स्वस्वोपजीव्यस्य देवस्य मनोहरंति आत्मवशं नयंतीति मनोहराणि लेहादित्वा दतः स्वमनोहरत्वं प्रथमसमयापातमोत्रजावपि
 प्रवति तत आह-मनोरमाणि मनःस्वस्वोपजीव्यदेवसम्बन्धि रमयन्ति क्रीडयन्ति प्रतिक्षणमुत्तरोत्तरानुरागसंपृक्तं जनयन्तीति मनोरमाणि तानि
 इत्यज्ञूतानि उत्तरवैक्रियाणि रूपाणि विकुर्वित्वा तेषां देवानां सतिकां समीपं प्रादुर्भवन्ति ॥ तेषामित्यादि ॥ ततो यमिति पूर्ववत्, ते देवा-
 स्ताज्जिरप्सरोजिः साद्वं कायपरिचारणं मनुष्यइव मनुष्यच्छीजिः सर्वाङ्गीणकायकृत्तपूर्वकं सैथुनीपसेवनं कुर्वन्ति एवमेव तेषां वेदोपशान्तिजावा

धारणं करेत्तए तएणं तेहिं देवेहिं एवं मणसी कए समाणे तहेव जाव उत्तरवेउच्चियाइं रूवाइं विउच्चंति
 विउच्चंतिहा जेणामेव ते देवा तेणामेव उवागच्छंतिर हा तेसिं देवाणं अदूरसामंते छिञ्चा ताइं उरालाइं
 जाव मणोरमाइं उत्तरवेउच्चियाइं रूवाइं उवदंभमाणीर उवचिछति, तएणं ते देवा ताहिं अच्छराहिं सद्धिं
 रूवपरियारणं करति सेसं तंचेव जाव जुज्जो जुज्जो परिणमंति । तत्थणं जेते सद्धपरियारणा देवा तेसिं

विकुर्वन्ति, विकुर्व्यं यत्रैव ते देवा स्तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य तेषां देवानामन्तिके स्थित्वा तान्युदाराणि यावन्मनोरमाणि उत्तर वैक्रिया
 णि रूपाणि उपदर्शयन्त्य स्तिष्ठन्ति तदानीं ते देवा स्ताज्जिरप्सरोजिः साद्वं रूपपरिचारणं कुर्वन्ति शेषं तच्चैव यावद्भूयोभूयः परिणमन्ते ।
 तत्र ये शब्दपरिचारका देवा स्तेषां इच्छामनः समुत्पद्यते-इच्छामो ऽप्सरसोजिः समं शब्दपरिचारणं कर्तुं, तदा तैर्देवैरव मनसि कृते स

कक्षपुगला । छे हे भगवन् देवताने शक्यपुद्गल दिव्यने प्रभावे जाणवो । हंता गोयसा अत्थि तेणं भंते ताहि अच्छराहिं कीसत्ताए भुज्जो २ परिणमइ ।
 हांगीतम विकुर्वणा करै ते अप्सरा देखी तैसोविध अर्थपणे किम बार २ परिणमै । गोयसा सोतेदियत्ताए चत्थिंदियत्ताए घाणेदि० रसनेदि० फासे०
 इडत्ताए कांतत्ताए मणामत्ताए सुभगत्ताए सोडगलूवजोव्वणशुणल्लावणत्ताए ताहिं भुज्जो २ परिणमति । हेगीतम आवेन्द्रियपणे चत्थेन्द्रि-
 यपणे घ्राणेन्द्रियपणे रसेन्द्रियपणे स्पर्शेन्द्रियपणे इष्टवत्तमपणे कान्तप्रियपणे मनोज्ञपणे मनसाहि गसतापणे शुभगपणे सीमाग्यपणे रूपयौवनपणे शुण

त्, तथाचामुमेवार्थं दृष्टान्तेन दृढयति-सं ज्ञानानामय त्वादि ॥ सं इति ॥ अथ ब्रह्मार्थः, सचात्र वाक्योपन्यासे यथानास ते विवक्षिताः श्रुताः पुद्गलाः श्रुतं श्रुतयोनिनं प्राप्य श्रुतमय श्रुतत्वमेवातिब्रज्या तिस्रयन गत्वा तिष्ठन्ति, किमुक्तं जयति विवक्षोपतः श्रुतीभूतस्य श्रुतयो निनस्य प्राणिनं सुखित्वायोपकल्पन्ते, उपाया पुद्गला उपायानिनं प्राणिनं प्राप्य उपायमय उपायत्वमेवा तिस्रज्या तिस्रयेन गत्वा तिष्ठन्ति विवक्षो पतः स्वरूपलानसंपत्त्या तस्य सुखित्वायोपतिष्ठन्ति इति ज्ञायः, यय अनेनैव प्रकारेण ते देवा स्तांजि रप्सराजिः सार्धं यथोक्तरूपैः कायपरिना रणे कृते सन्ति इच्छामन कामादिपये प्रधानं मनः क्षिप्तमवा तितृमिजायात् श्रुतीभवति, इयमत्र ज्ञावना-यथा श्रुतपुद्गलाः श्रुतयोनिनस्य प्रा णिनः संस्पर्शं श्रुतत्व विवक्षोपत आसादयंत स्तास्य सुखित्वायोपकल्पन्ते, उपायपुद्गला वा उपायोनिनस्य प्राणिनः संस्पर्शं उपायत्वमिति प्रज्ञत मा सांदयन्तः सुखाय घटंते तथा देवीशरीरपुद्गला देवशरीरपुद्गला अपि देवीशरीरमवाप्य परस्परं तदुपाया ज्ञमानाः परस्परं सुखित्वायोपकल्पन्ते

तत स्तुप्तिरुपजायते, तृप्तिजायाद्या जिलापनिवृत्तिं ज्ञेयतीति, या इष्टमपि किंचि त्स्वरूपतो ऽकांतं जयति यथा सूकरादीना मिष्टमपि विष्टा दि तत आह-कान्ततया कमनीयतया कान्तमपि किंचि न्ननःस्पृष्टणीयं न जयति तत आह-मनोज्ञतया तिस्रपृष्टणीयतया तदप्यतिस्रपृष्टणीयत्वं क टाति टापातकालमात्रजावि समाव्यते, तत आह-मनआपतया मनप्राप्नुवन्ति मनसि सटारमंत इति आप स्तद्धाव स्तत्ता तथा मनसा सदा स्पृष्टणीयतयतिजायः, कस्मादितिथे दत आह-सृजगतया आह-सृजगतया निमित्तकारणहेतुपु सर्वासा विनक्तीना प्रायोदशनं मितिन्यायात् अत्र हेतोः तृतीया ततोऽन्यर्थः-यतः सृजगतया सर्वजनप्रियतया परिणगति तत उच्यते इष्टतया काततयत्यादि, सृजगतया परिणमनगपि कथाः ति चे दत आह-सोद्वगगूयजोद्वगगुणलायकताइति ॥ अत्र प्राकृततया गुणशब्दस्य लावण्यशब्दात् पूर्व निपातः परमार्थतस्तु परतो द्रष्टव्य ततो यमर्थः-इह मनुष्यस्त्रीणा मनुष्यपुरुषोपजोगेषु शुक्रपुद्गलसंक्रमतः सुखमुपजायमानं लब्धं तत्किं देवानामप्युपजोग्यदवसत्कशुकपुद्गलसंक्रम

तः सुखमुपजायते अहोश्चिदन्त्यर्थेति संशयानो देवानां शुक्रपुद्गलास्तित्वं पृच्छति-अत्यणमित्यादि ॥ अस्तीति निपातोत्र बह्वर्थेणामिति पूर्ववत्, जदन्त । तेषां देवानां शुक्रपुद्गला यत्सम्पन्नतो दधीना सुखमुपजायते, जगवानाह-हन्ता अत्य ॥ गौतम । सन्ति कवलवैक्रियशरीरान्तर्गत इति । नगध्वाधानहेतवः ॥ तेण जते । इत्यादि ॥ शुक्रपुद्गलाणामिति पूर्ववत्, जदन्त । तासां मप्सरसां कीदृक्स्वरूपतया ज्ञूयो २ यदा ज्ञरन्ति तदा २ इत्यर्थः ॥ परिणमन्ति ॥ जगवानाह-गोयमेत्यादि ॥ श्रोत्रेन्द्रिययावत् स्पर्शनेन्द्रियतया तेषां कदाचिद्वानप्यतया परिणमन्तः सम्भाव्यत तत आह-इष्टतः सौजाग्याय सौजाग्यहेतवे रूपयौवनलावण्यरूपा गुणा यस्य तत्सौजाग्यरूपयौवनलावण्यगुणं तद्भावस्तज्ञातया, तत्र रूपसौन्दर्यवती आकृतिर्यौवनं परमस्तरुणिमा लावण्यमतिज्ञायी मनोजवविकारहेतुः परणतिविशेषो यतः सौजाग्यहेतुरूपादिगुणानिबधनतया परिणमन्ति ततः सुजगतया परिणमन्तीत्युच्यते, एवं ते शुक्रपुद्गलास्तासां मप्सरसां ज्ञूयः २ परिणमन्ति तदेवं कायपरिचार उक्तः सम्प्रति

स्पर्शपरिचारं विज्ञावयिषु राह-तत्यणमित्यादि ॥ तत्र तेषु परिचारकादिषु मध्येणामिति पूर्ववत्, येते स्पर्शपरिचारका देवास्तेषांणामिति पूर्ववत्, एवं मिच्छामनःस्पर्शपरिचारविषयेच्छा प्रधानमनःसमुत्पद्यत ॥ एवं जहेवेत्यादि ॥ एवमुक्तेन प्रकारेण यथैवानन्तरं प्राक् कायपरिचारका उक्तास्तथैव स्पर्शपरिचारकंश्चपि निरवशेषं ज्ञातव्यं तच्चैवं-इच्छामोणं अच्यराहि सद्भिः फासपरिचारं करेत्तए तस्य तेहि देवेहि एवं मणसो कए समाणे खिप्पामेव ताव अच्यराणं उरालाहं जाव विवद्विज्ञा तसिं देवाणं अंतियं पाउण्णवति तस्यं तेदेवा अच्यराहि सिद्धिं फासपरिचारं करति ॥ स्पर्शपरिचारणं वदनचुंबनस्तनमर्दनबाहूपग्रहणजघनोरुपप्रभृतिगात्रसंस्पर्शरूपं ॥ से जहानाए सीयापुग्गला सीयं पप्प सीयं चव अइवइताणं चिठति उसिणावा पोगगला उसिणांपप्प उसिणांचव अइवइताणं चिठन्ति एवमव तेहि देवेहिं ताहिं अच्यराहिं फासपरिचारं कए समाणे इच्छामोणं खिप्पामेव अवेइ ॥ अस्य सपातनिका व्याख्या प्राग्वत् ॥ अत्यणं जते । तेषां देवाणं सुकूपोगगला हता अत्य, तेषां

जन्ते । तासिं अच्यराणं कीसंताए जुज्जो १ परिणमन्ति १ गीयमा । सीइंदियत्ताए इवत्ताए कंतत्ताए जुज्जो १ परिणमन्ति ॥ अस्यापि पातनिका

इच्छामणे मुप्पज्जइ इच्छामोणं अच्यराहिं सद्धिं सहपरियारणं करित्तए तएणं तेहिं देवेहिं मणसीकए समाणे तहेव जाव उत्तरवेउच्चियाइं रुवाइं विउच्चति विउच्चिता जेणामेव ते देवा तेणामेव उवागच्छति उवागच्छिता तेसिं देवाण अदूरसामन्ते ठिच्चा उच्चावयाइं सदाइं समुद्दीरेमाणोत्तरं चिठ्ठंति, तएणं ते देवा ताहि अच्यराहिं सद्धिं सहपरियारं करति ससं तचेव जाव जुज्जो जुज्जो परिणमन्ति, तत्थणं जेते मणपरियारगा देवा तेसिं इच्छामणे समुप्पज्जइ इच्छामोणं अच्यराहिं सद्धिं मणपरियारणं करित्तए तएणं तेहिं देवेहिं एवं मणसी कए समाणे खिप्पामेव तात्त अच्यरात्त तत्थगयात्त चेव समाणीत्त अणुत्तराइं उ

ति तथैव यावदुत्तरवैकियाणि रूपाणि विकुर्वन्ति विकुर्वन् यत्रैव ते देवा सत्रैवो पागच्छन्ति, उपागत्य तेषां देवाना मदूरसामन्ते स्थित्वोच्चा वचानि वाद्धानि समुदीरयन्त्यस्तिष्ठन्ति, तदानीं ते देवा स्तान्निरप्सरोजिः साहं वादपरिचारणं कुर्वन्ति शेषं तच्चैव यावद्भूयो जूयः परिणमन्त । तत्र ये मनःपरिचारका देवा स्तेषा मिच्छामनःसमुत्पद्यन्ते-इच्छामो अप्सराजिः साहं मनःपरिचारणं कर्तुं तदा ते देवैरेवं मनसि कृते

लावण्यपणे तेहने बारवार परिणमे । तत्थणं जेसे फासपरियारगा देवा तेसिणं इच्छामणे समुप्पज्जइ एवं जहेव कायपरियारगा तहेव निरवसेसा भाषियव्वा । तिहां फरसना प्रचारक देवता ते इच्छा मनमाहि जपजे इम जिमहीज कायसेवा तिमहीज परिवारनिर्विशेषपणे कहिवो । तत्थण जेसे रुवपरियारगा देवा तेसिणं इच्छामणे समुप्पज्जइ इच्छ मेण अच्यराहि सिद्धिं रुवपरियारणं करित्तए । तिहां जे रुपनी सेवाना करणहार देवता ते हने इच्छा मनमाहि जपजेहे वाछहे अप्सरासाथे रुपनी परिचारना सेवाकरिये । तेण तहि एव मणसीकणसमाणे तहेव जाव उत्तरवेउच्चियाइं रुवाइं विउच्चंति २ ता । ते देवताए एहयो मनमाहि चिन्तव्येथके तिमहीज जालगे उत्तरवैकिय रुपने विकुर्वे विकुर्विने । जेणामेव तेदेवा तेणामेव उवा

व्याख्या प्राग्वत् नवर मस्मिन् स्पर्शशुक्रपुङ्गवक्रमो दिव्यप्रज्ञाया दक्षयैः, एवं रूपपरिपारादावपि ज्ञावनीयं । तदेव मुक्ताः स्पर्शपरिता
 रक्ताः सम्प्रति रूपपरिचाराणां विजावयिषु राह-तत्त्वामित्यादि ॥ सुगम याव ताव द्विकुर्वित्वा ॥ जेतामेवति ॥ यत्र देवलान्ते विमाने
 प्रवेशे च ते देवाः सन्ति तत्रैव स्थाने ता अप्सरस उपागच्छन्ति उपागम्य च तेषां देवानां मदूरसामंते इति अदूरसमीप स्थित्वा तानि पूर्वं
 विकुवितानि उदाराणि याव दुत्तरवैकिपाणि रूपाणि उपदृश्यत्य स्तिष्ठन्ति तत स्ते देवा स्ताञ्चि रप्सरोञ्चि साक्षं रूपपरिचाराणां पस्प
 र सत्रिलासद्रष्टिविदेपा स्प्रत्यङ्गनिरीक्षणनिजनिजानुरागप्रदज्ञानपटिष्टपट्टाप्रकटनादिरूपां कुर्वन्ति ॥ सेसं तचेवति ॥ ज्ञाप ॥ स जज्ञानामग
 इत्यादि ॥ तदेव यावत् ॥ जुञ्जी २ परिणमंतीति ॥ वाक्यं' तदेवं ज्ञाविता रूपपरिचाराणां सम्प्रति ज्ञापपरिचाराणां ज्ञावयितृकाम आह-तत्त्वामि
 मित्यादि ॥ कथम् नवर मदूरसमीपे स्थित्वा अनुत्तरान् सर्वमनःप्रह्लादजनकतया अनन्यसदृशान् उच्चावचान् प्रवलर तरमन्मयोद्दीपकसन्ध्यास
 न्यरूपान् ज्ञप्तान् नपुंसकनिर्देशः प्राकृतत्वा त्सनुदीरयत्य स्तिष्ठति, ज्ञापं तथैव ॥ यद्यं तत्त्वामित्यादि ॥ मनःपरिचारकसूत्रमपि तथैव याव
 न्नन परिचारे मनसि कृते सति क्षिप्रमव ता अप्सरस स्तत्रस्थिता एव सौधर्मज्ञानदेवलोकांतर्गतस्य २ विमानस्थितामव सन्त्योत्तराणि परम
 सतीपजनकतया अनन्यसदृशानि उच्चावचानि कामानुपक्तसन्ध्यासन्ध्यारूपाणि मनसि प्रचारयत्य स्तिष्ठन्ति, इह ॥ तत्त्वगयाचेव समाशोढ ॥

गच्छ २ ता । जिहां ते देवताकै तिहां देवो आवै आबोने । तेसिं देवाण अदूरसामते ठिंथा । ते देवताने अतिसमीप नही अतिदूर नही इम रक्षी
 ने । ताइं उरालाइं जाव मणोरमाइं उत्तरवेउजियाइं कथाइं उवदसेमाणोणी २ चिष्टति । तेहवा उटार जालगे मनोहर उत्तरवैजियरूप ते देवा
 डतोषको वैसोरहै । तएणं तेदेवा ताहि अच्छराहिं सक्षिं रूपपरिचारेण करेइ सेस तंचेव जाव भुञ्जी २ परिणमइ । तिवारे ते देवता अप्सरासाथै रूप
 नौ सेवाकरै शेष पाळलोपरे जालगे बारवार सुखे परिणमै । तत्त्व जेते सदृशसारागा देवा तेसिणं इच्छामणे सनुपपज्जइ । तिहा जे शब्दने नियव

इतिवदता देव्यः सप्तस्यारं याव द्रच्छन्ति न परत इत्यावेदितं दृष्ट्यं, तथाचाह संग्रहणिलूलीकाकारो हरिजद्रसूरि-सनत्कुमारदिदेवानां
रताजिलाये सति देव्यः खल्वपरिगृहीताः सप्तस्यार याव द्रच्छन्तीति, तथा सयव प्रदेशांतरं आह-इह सोहम्ने कप्ये जासिं देवीणं पालतुव
मातुं गंतानुं तद्दृष्टिं चेव हवन्ति जासिं पुण पालितुवमाइसमयाहिया ठिई दुसमयतिसमयसखज्जाअसंखेज्जसमयाहिया जाव दसपलिया सो
हम्मगदेवीतुं तातुं सयंकुमाराणं गच्छन्ति, एवं दसपलितुवरि जासिं समयाहिया ठिई जाव वीसंपलिया तातुं बंजलोगगयाणं गच्छन्ति, एवं
वीसपलितुवरि जासिं समयाहिया ठिई जाव तीसपलिया तातुं महासुक्कदेवाणं गच्छन्ति, एवं तीस पलितुवरि जासिं समयाहिया ठिई जाव
चत्तालीस पलिया तातुं आणयदेवाण तत्थठियाचेव आणालबणं हुति, एवं चत्तालीस पलितुवरि जासिं समयाहिया ठिई जाव पंचासपलिया
तातुं आणयदेवाणं, तत्थठियाचेव आणालबणं हुति, तथा ईसाणं जासिं देवीण पालितुवममहियमाउयं तातुं तद्देवाणचेव हवन्ति, जासिं
पुण अहियपलितुवमाइसमयाहिया ठिई दुसमयतिसमयसंखज्जासखेज्जसमयाहिया जाव पनरसपलिया तातुं माहंददेवाण गच्छन्ति, एवं पण
रसपलितुवरिसमयाहिया ठिई जाव पणवीसपलिया तातुं लतगदेवाणं, जासिं पुण पणवीसपलितुवरि समयाहिया ठिई जाव पचतीसं पलिया
तातुं सहस्सारदेवाणं, जासिं पुण पंचतीसपलितुवरि समयाहिया ठिई जाव पणयालीसं तातुं पाणयदेवाणं, तत्थठियातुचेव आणालबणं हुं

नादेवता तेहने इच्छा मनमांहि जपजै बांछै। इच्छामेणं अपहराहिं ससिं सहपरियारणं करेत्तए। जेहने अपसरासाथै शब्दविषयनी सेवाकरी।
तएण तेहिं देवीहि एव मणसौ कएसमाणे तद्देव जाव उत्तरवेउअियाइं क्वाइं विउळति २ ता। तिवारे ते देवता एहवो मनमांहि चिन्तवेथकै
तिमहोज अपसरा उत्तरवेअियरूप विकुर्वे विकुर्वीने। जेणामेव ते देवा तेणामेव उवागच्छति २ ता। जिहां ये शब्दविषयनादेवता तिहांआवै तिहा
आवीने। तेसिणं देवाणं अदूरसामंते ठिक्का। ते देवताने समोपवर्त्ती स्थान लहोने। अणुत्तराइं उवावयाइं सपाइं समुदोरेमाणोओ २ चिहति। च

ति, जासिं पुण पणयालीसं पलिउवरि समयाहिया ठिई जाव पणपन्नपलिया ताउं अक्षुपदेवाणं तत्पठियाउंवेव भाणावलंअखे हुंति इति ॥ त
 एणमित्यादि ॥ ततो णमिति पूर्ववत्' ते देवाः ताजि अप्सरोजिः साङ्गे मनःपरिचारणसुरतानुबधिपरस्परसज्यासज्यमनःसंकल्पकरणरूपं कुर्वं
 ति ॥ सेसमित्यादि ॥ शेषं ॥ से जहानामए सीया पोगला इत्यादि ॥ निरवशेषं ताव द्रक्तव्यं यावत् जुज्जो २ परिणमंतीति सर्वान्तिमं वाक्य,
 व्याख्याचास्य प्राग्वत् तत ऊर्ध्वं तु ग्रैवेयकदेवा मनसापि योषितो न प्रार्थयन्ते प्रतनुवेदोदयत्वात् यथोत्तरवातेऽनन्तगुणसुखज्ञाज स्तथाहि-काय
 प्रवीचारेज्योऽनन्तगुणसुखाः स्पर्शपरिचारका स्तेज्योऽनन्तगुणसुखा रूपपरिचारका स्तेज्योऽनन्तगुणसुखा मनःपरिचारका स्तेज्योऽपि अपरि
 चारकाः, साम्प्रतमन्तेषामेव परस्परमत्पबहुत्वमाश्रितसुराह-एणंसिणमित्यादि ॥ सर्वस्तोका देवा अपरिचारका स्तेहि ग्रैवेयकानुत्तरोपपाति

झावयाइं मयाइं पहारेमाणीनु २ चिठ्ठंति तएणं ते देवा ताहिं अच्छराहिं सद्धिं मणपरियारणं करंति
 सेसं निरवसेसं जाव जुज्जो जुज्जो परिणमति । एणसिणं जंते ! देवाणं कायपरियारणाणं जाव मणपरि

सति क्षिप्रमेव ता अप्सरस स्तत्रगता श्वैव सन्त्यो नुत्तराण्युच्चावचानि मनांसि प्रधारयन्त्य स्तिष्ठन्ति तदानीं ते देवा स्ताजिरप्सरोजिः सा
 हुं मनःपरिचार कुर्वन्ति शेषं निरवशेषं यावद्भूयोभूयः परिणमन्ते । एतेषां जदन्त । देवानां कायपरिचारकाणां यावन्मनःपरिचारकाणा अ

त्कृष्ट मनाहर मांठाखर चदोरतीयको विस्तारथको रडैके । तएणं देवताहिं अच्छराहिं सद्धिं सहपरियारणं करेइ सेसं तचेव जाव भुज्जो २ परिण
 मइ । तिवारे ते देवता अप्सराना शब्दनेविषय करवा शेषथाकतो सर्व पाछलीपरे जालगे बारवार सुखे परिणमै । तएणं जेसे मणपरियारणा देवा
 तसिं इच्छामणे सम्पज्जति । तिहा जे मननाविषय सेवनहार देवता तेहनेविषे इच्छा मनमाहि कपजे । इच्छामेणं अच्छराहि सद्धि मणपरियार
 ण करेतए । जेहने ^{मो}प्सरसाथै मननोविषय सेवाकरिये । तएण तहि देवेहि एवं मणसो कएसमाणे खिएपामेव ताओ । तिवारे तेदेवताये एहवो मन
 मांहि चित्तथोथकै शीघ्र उतावला । अच्छराओ तएणयाओ चैव समाणीओ अणुत्तराइं उच्चावयाइं मयाइं पहारेमाणीओ २ चिठ्ठंति । अप्सरा ति

न स्तेच सर्वसंख्यया क्षेत्रपल्योपमासंख्येयजागवर्तिनः प्रदेशराशिप्रमाणा इति' तेज्योपि मनःपरिचारकादेवाः संख्येयगुणा स्तेषामानतादिकल्प चतुष्टयवर्तित्वात् तद्वर्तिना च पूर्वदेवापेक्षया संख्येयगुणक्षेत्रपल्योपमासंख्येयजागगताकाशप्रदेशराशिपरिमाणत्वात्, तज्यः शब्दपरिचारका असंख्येयगुणा स्तेहि महाशुक्तसहस्रारकल्पवासिन स्ते च घनीकृतस्य लाकस्य एकप्रादोऽशक्या. श्रेणे रसंख्येयतमे जागे यावंत आकाशप्रदेशा स्ता वत्प्रमाणा स्तेज्योपि रूपपरिचारका देवा असंख्येयगुणा स्तेहि ब्रह्मलोकलांतककल्पनिवासिन स्ताच पूर्वदेवानधिकृत्या संख्येयगुणश्रेण्यासंख्येय जागगतनजःप्रदेशराशिप्रमाणा स्तेज्योपि स्पर्शपरिचारका देवा असंख्येयगुणा स्तेषां सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पवर्तित्वात्, तद्वर्तिनां च ब्रह्मलोक लांतकदेवानपेक्षया संख्येयगुणश्रेण्या संख्येयजागवर्त्याकाशप्रदेशपरिमाणातयाधीतत्वात्, तेज्यः कायपरिचारका देवा असंख्येयगुणा जवनपत्या

यारगाण अपरियारगाणय कयरे कयरेहितो अप्पावा ४ गोयमा ! सव्वत्थोवा देवा अपरियारगा मणपरि यारगा संखिज्जगुणा सहपरियारगा असंखिज्जगुणा रूपपरियारगा असंखिज्जगुणा फरिसपरियारगा असं

परिचारकाणां च कतरे कतरेज्यो उपपावा ४ ? गौतम । सर्वज्ञो जा देवा अपरिचारका, मनःपरिचारकाः, शब्दपरिचारका असंख्येयगुणाः, रूपपरिचारका असंख्येयगुणाः, स्पर्शपरिचारका असंख्येयगुणाः, कायपरिचारका असंख्येयगुणाः ॥ इति श्री मनुपाध्याय

वां रड्ढीयको देवाङ्गना अनेरा उ० अत्यन्त सुरठामनो बन्ध परस्परै मननो अय्य स मनसंकल्ल करणरूप विकीर्ण मन विस्तारै । तएण देवा ताहिं अ च्छराहि सविं मणपरियारण करेत्तए सेसं निरवसेस तचेव जाव मुक्को २ परिणमइ । तिवार ते दवताये एतले ते अस्सरासाथे मननोविषय सेवा करता विचरे बौज्जाकता पाछलोपरे बारवार सुखे परिणमे । ए० सिणं भते देवाण कायपरियारणं जाव अपरियारगाणय कयरे २ हितो अ प्पावा ४ । हिंवं अल्ल बहुल कडेकै, एहने हेभगवन् देवताने कायपरिचारकने जालगे मनपरिचारकने माहीमाहि कंहा २ थो थोछाहुवे । गोयमा सव्वत्थोवा देवा अपरियारगा । हेगौतम सर्वथोथोछा देवता विषयविना अपरिचारक येवेयक् अनुत्तर अपेचाये तेहथो । मणपरियारगा सखे० सह

दीना मोक्षानां तानां सर्वेषां कायपरिचारकत्वात् । तेषां सर्वसंख्यया प्रतरासंख्येयज्ञागवर्त्तिनः प्रदेशराशिप्रमाणत्वादिति ॥ इति श्री मलयगिरिविरचितायां परिचारणाख्यं चतुस्त्रिंशत्तमं पदं समाप्तं ॥ ३४ ॥ * ॥ * ॥

तदेवमुक्तं चतुस्त्रिंशत्तमं पदं संप्रति पञ्चत्रिंशत्तममारज्यते-अस्यचायमजिसंबन्ध इहानन्तरपदे वेदपरिणामविशेष प्रवीचारः प्रतिपादितो ऋतुगतिपरिणामविशेषा वेदाः प्रतिपाद्यन्ते तत्रादौ सकलवक्तव्यतासंग्रहपरं इमे द्वे गाथे-सीयायदद्वैत्यादि ॥ वेदना प्रथमतः शीता च शब्दा दुष्मा शीतोष्मा च वक्तव्या, तदनन्तरं मान्युपगमिकी औपक्रमिकी च वेदना वक्तव्यतया च ज्ञातव्या, ततोऽप्यनन्तरं निदा च अनिदाचेति सातसुखादीनां विशेष मान्युपगमिक्यादिशब्दानां मर्थत्वग्रे वक्ष्यामः, सातानि वेदना आधिकृत्य यो विशेषो वक्ष्यते तत्संग्राहिका द्वितीया गाथा-सायमसायमित्यादि ॥ सर्वे ससारिणः सातामसातां च शब्दा त्सातासाता च वेदना वेदयन्ते, तथा सुखा दुःखा अदु क्त्वासुखांच, तथा विकलेन्द्रिया एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियास्तु शब्दस्याधिकारार्थसूचना दसंज्ञिपञ्चेन्द्रियाश्च मानसरहितां मनोविकला वेदना वेदयन्ते शेषास्तु द्विविधामेव श

खिज्जं० कायपरियारगा ण्संखे० ॥ इति पन्नावणाए जगवतीए परियारणापदं चोत्तीसमं ॥ ३४ ॥

सीयायदद्वैतसारी रसीयतहवेदणाहवतिदुक्खा । अण्णुवगमोवक्कमिया निदानिदायनायद्या ॥ १ ॥ सायम

रामचन्द्र गणि शिष्य नानकचन्द्र विरचिते प्रज्ञापनानुवादे परिवारणापदं चतुस्त्रिंशत्तमं समाप्तम् ॥ ३४ ॥

शीताचद्रव्यशरीर मानसीचतथावेदना जवतिदुक्खा । आण्युपगमिक्यौपक्रमिकी निदानिदाचज्ञातव्या ॥ १ ॥ सातमसातंसर्वे सुखांचदु क्खाम

परिवारणा असं रूपपरियारणा असं फासपरियारणा असं कायपरियारणा असं । मनपरिचारकने सख्यातगुणा अनन्तादिक ४ अपेक्षायें तेह थो शब्दविषयना सेवणहार असख्यातगुणा महाशुक्ल सहस्रार अपेक्षायें तेह थो रूपनाविषय देवता असख्याता ब्रम्ह लान्तक अपेक्षायें तेह थो स्वशना सेवणहार असख्यातगुणा सनतकुमार साहेन्द्रनी अपेक्षायें कायनाविषयना सेवणहार असं सौधर्म ईशान भवनपति व्यन्तर ज्योतिषी अपेक्षायें ॥

शरीरमनोनिबन्धनां शारीरी मानसी तदुभयसमुद्भवा चेति ज्ञावः, निदानिदादिगतस्तु विशेषो न संगृहीतो वैचित्रत्वात् सूत्रगतेः, यथोद्देशं नि-
र्देश इति न्यायात् प्रथमतः शीतादिवेदना प्रतिपादनार्थमाह-कडविहाणं जते । इत्यादि ॥ शीता शीतपुद्गलसमुत्था एव मुक्ता याचावयवाज्जदेन

सायंसखे सुहंचदुस्कंअदुस्कमसुजंच । माणसरहियंविगलिं दियानुसंसादुविहमेव ॥ २ ॥ कडविहाणं जते !
वेदणा पस्सत्ता ? गोयमा ! तिविहा वेदणा पस्सत्ता, तंजहा—सीता उसिणा सीतोसिणा । णेरइयाणं जते !
किं सीतं वेदणं वेदंति उसिणं वेदणं वेदंति सीतोसिणं वेदणं वेदति ? गोयमा ! सीतंपि वेदणं वेदंति
उसिणंपि वेदणं वेदति नो सीतोसिणं वेदणं वेदंति । केइ एक्कोक्कीए पुढवीए वेयणानं जणंति,, रयणप्प

दुःखमसुखांच । मानसरहितं विकलेन्द्रिया अशेषाद्विधामेव ॥ २ ॥ कतिविधा जदन्त । वेदना प्रज्ञप्ता ? गीतम । त्रिविधा वेदना प्रज्ञप्ता
तद्यथा—शीता उष्मा शीतोष्मा । नेरयिका जदन्त । किं शीतां वेदनां वेदयन्ते उष्मा वेदनां वेदयन्ते शीतोष्मां वेदनां वेदयन्ते ? गीतम ।
शीतामपि वेदनां वेदयन्ते उष्मामपि वेदनां वेदयन्ते नोशीतोष्मां वेदनां वेदयन्ते । केचिदाचार्या एकैकस्यां पृथिव्यां वेदना जस्यन्ते । रत्न

पञ्चवणाए परियारणयं पय सस्यत्तं ॥ इति प्रज्ञापना भगवतीमाह परिचारणापद ३४ मो समाप्त थयो ॥ ३४ ॥ * *
हिवे गतिपरिणामे वेदना परिणाम प्रकासियेतिहां ए आदि संवयणनी गाथा कहेछै—सीयायद्वसारी रयायतहवेयणाभवइदुक्खा । अणुवगमोव
कमिया निहा २ यनायव्वा ॥ १ ॥ शीतवेदना उष्णवेदना शीतोष्णवेदना ए अधिकार पळे अभ्यपगमिको उपक्रमोवेदना पळे निदा अनिदा जाणवी ।
सायमसायंसखे सुहचदुक्खपदुक्खमसुहच । मणसरहियविगलिं दयाओ संसासव्वेदुविहमेव ॥ २ ॥ सर्वसंसारी साता असाता बेवे साता असातावेद
नो सुख दुख अतिदुख सुख अदुख असुख विक्कलेंद्रिय च शब्दयो असक्काओ पचेन्द्रिय मनरहित वेदना बेवे यावताजीव बेप्रकारनो वेदना शरीर मन
ए दायथी जपनी वेदना बेवे । कडविहाणं भतं वेयणा प० । केवलेप्रकारे हेभगवन् वेदना कही । गोयमा तिविहा वेयणा प० । हेगीतम तीनभेदे क

शीतोष्णपुद्गलसम्पर्कतः शीता उष्मा च सा शीतोष्मा एनामेव त्रिविधा वेदनां नैरयिकादिचतुर्विंशतिर्दण्डककमेण चिन्तयति-नैरदयाणमित्यादि ॥
तत्राद्यान् तिसृषु पृथिवीपूष्पां वेदनां वेदयन्ते तं हि शीता ये नरकावासाश्च तदाश्रयभूताः सर्वतो जगत्प्रसिद्धादिरांगारातिरिक्तबहुप्रतापो
ष्णपुद्गलसंज्ञताः चतुर्थ्यान्तु पङ्कजप्रजान्निधानाया पृथिव्यां केचि नैरयिका उष्णवेदना केषिञ्च शीतवेदना मनुजवति तत्रत्यनरकावासानां शीतो
ष्णवेदतो द्विधा ज्ञेयात्, केवलं ये उष्णवेदनां वेदयन्ते ते प्रजततराः प्रजतंषु नारकावासेषूपष्णवेदनासङ्गाया दितरे शीतवेदना मनुजवन्ति स्तो
का स्तोकोत्तरं नरकावासेषु शीतवेदनासंज्ञवात्, धूमप्रजायामपि पृथिव्यां केचित् शीतवेदनाकाः केचि दुष्णवेदनाकाः नवरं शीतवेदनाकाः प्रज
ततराः प्रजतंषु नरकावासेषु शीतवेदनासंज्ञवात् स्तोका उष्णवेदनाः कतिपयेष्वेव नरकावासेषूपष्णवेदनाज्ञावात्, अथस्तन्यो स्तु द्वयोः पृथिव्यो
शीतवेदनामेव नैरयिका अनुजवन्ति तत्र नैरयिकाणां सर्वेषां सुखयोनिकत्वात् नरकावासानां त्वनुपमहिमानुपकृत्वात् यथावत्सूत्रं चिरंतनघ
वि प्रतिपत्त्या श्रूयते केचिदाचार्या पुनरेतद्विषयमधिकमपि सूत्रं पठति तत् स्तम्भतगाह-कोइएकेकोइ पुठवीए वेयणं जणति इति । केचिदाचा
र्या एकैकस्या पृथिव्यां प्रश्ननिवचनरूपतया वेदनां यथा जणन्ति तथोपदज्जयति-रयणप्पजेत्यादि ॥ सुगमं तदेव नैरयिकाणां चित्तिता शीतादि

ज्ञापुठविणेरइयाणं जंते ! पुच्छा, गोयमा ! नो शीतवेदणं वेदति उप्पिणं वेदणं वेदंति नो शीतोप्पिणं वे

प्रजापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गीतम । नो शीतवेदनां वेदयन्ते उष्मां वेदनां वेदयन्ते नो शीतोष्मां वेदनां वेदयन्ते, एवं यावद्वालुक्ताप्र

नो । सीया उप्पिणा सोओप्पिणा । ते शीतवेदना उष्णवेदना शीतोष्णवेदना । येरइयाणं भंते किं सोयवेयणं वेदे उप्पिण वे० शीतोप्पिणं वे० । नारकी
ने हेमगवन् प्रश्नवेदनां वेवे को उष्णवेदना वेवे शीतोष्णवेदना वेवे । गोयमा सोतापवेयणं वेदे उप्पिणं वे० नो सातोप्पिणं वे० । हे गीतम शीत पिण
वेवे उष्ण वेवे नवेवे शीतोष्ण । कोइ एकेको पुठवी वेयणाओ भणन्ति रयणप्पमपुठवी येरइयाणं पुच्छा । कोइ एकेको पृथिवीये व वेदना कही हि वे वि शे
ष कहैके रत्नप्रभा पृथिवीना नारकीनो प्रश्ने । गोयमा नो सोतवेयणं वेदे उप्पिण वे० नो शीतोप्पिण वे० । हे गीतम नही शीतवेदना उष्णवेदना वेवे न

વેદના સમ્પ્રત્યક્ષસુરકુમારાણાં તાં ચિંતયિષ્યુરિદમાહ-અસુરકુમારાણાં પુચ્છા ॥ અસુરકુમારાણાં શ્રીતાદિવેદનાવિષયે પુચ્છાંસૂત્રં ચ વક્તવ્યં અસુરકુમા

દણં વેદંતિ એવં જાવ વાલુયપ્પજાપુઠવિણેરહયા । પંકપ્પજાપુઠવિણેરહયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! સીતાંપિ વે
દંતિ ઉસિણિંપિ વેદતિ નો સીતાંસિણં વેદંતિ તે વજ્જયતરાગા જે ઉસિણં વેદણં વેદંતિ તે થોવતરાગા જે
સીત વેદણં વેદંતિ, ધૂમપ્પજાએ એવચેવ દુવિહા નવરં તે વજ્જયતરાગા જે સીતં વેદણં વેદંતિ, તે થોવત
રાગા જે ઉસિણં વેદણં વેદતિ, તમાએ તમતમાએ ચ સીત વેદતિ નો ઉસિણં વેદતિ નો સીં ૩૦ । અસુરકુ

માપૃથિવીનેરયિકઃ । પક્કપ્પજાપૃથિવીનેરયિકપુચ્છા, ગોતમ । શ્રીતામપિ વેદનાં વેદયન્તે સ્થામપિ વેદનાં વેદયન્તે નો શ્રીતોષ્ઠાં વેદનાં
વેદયન્તે તે બહુતરકા યે સ્થામં વેદનાં વેદયન્તે, તે સ્તોતરકા ચ શ્રીતાં વેદનાં વેદયન્તે, ધૂમપ્પજાયામેવં ચૈવ દિવિધા નવરં તે બહુતરકા
યે શ્રીતાં વેદના વેદયન્તે તે સ્તોતરકા યે સ્થામ વેદનાં વેદયન્તે । તમાયા તમસ્તમાયા ચ શ્રીતા વેદયન્તે નોષ્ઠાં નો શ્રીતોષ્ઠાં વેદયન્તે ।
અસુરકુમારાણાં પુચ્છા, ગોતમ । શ્રીતામપિ વેદના વેદયન્તે સ્થામપિ શ્રીતોષ્ઠામાંપ વેદના વેદયન્તે, એવં યાવદ્દેમાનિકાઃ । કતિવિધા

હો શ્રીતોષ્ઠાવેદના । એવ જાવ વાલુયપ્પમપ્પઠવોણેરહયા પંકપ્પમપ્પઠવોણેરહયાણ પુચ્છા । ઇમ જાંભી વાલુકપ્પમાનારકો તાદે કહિવો પક્કપ્પમાનાર
કોનો પ્રશ્ન । ગોયમા સીતપિવેયણં વેદેઃ ઉસિણપિ વેં નોસીતોસિણપિ વેં । હેગોતમ શ્રીત પિણ વેદે સ્થા પિણ વેદે નહો શ્રીતોષ્ઠાવેદના । તે વહુત
રાગા જે ઉસિણં વેદેઃ તે થોવતરાગા જેસોથ વેયણં વેદે । તે ઘણાં જે સ્થાવેદના વેદેઃ તે થોહા જે શ્રીતવેદના વેદે જેવસમાવથો । ધૂમપ્પમાએવિ એ
વચેવ દુવિહા નવરં વહુતરાગા । જે ધૂમપ્પમાએ પિણ ઇમહીજ ટોયમેટ કજ્ઞા ણવિશેષ શ્રીતવેદનાના નારકો ઘણાં । થોવતરાગા જે ઉસિણં વેં તમાએ
તમતમાણ્ય સીતં વેં । સ્થાવેદનાના સહણહાર થોહા તમાપૃથિવીયે તમતમાપૃથિવીયે શ્રીતવેદના જેવે । નો ઉસિણં વેં નોસીતોસિણં વેં । નહો સ
થા નહો શ્રીતોષ્ઠા વેદના । અસુરકુમારાણ પુચ્છા । અસુરકુમારનો પ્રશ્ન । ગોયમા સીતપિવેં ઉસિણપિવેં સીતોસિણપિવેં ! હેગોતમ શ્રીતપિણ વેદે

राणं जन्ते । किं सीयं वेदणं वेयंति उस्सिणं वेयणं वेयंति इति , जगवानाह-गोयमेत्यादि ॥ शीतामपि वेदनां वेदयन्ते यदा शीतलजलसम्पूर्णं दादिषु निमज्जनादिकं विदधति , उष्णामपि वेदनां वेदयन्ते यदा कोपि सहर्द्धिकं स्तज्जातीयो अन्यजातीयो वा कोपवशात् विरूपतया दृष्ट्या वलोकमानः शरीरं सत्तापमुत्पादयति यथा प्रथमोत्पन्नं ऐशानेन्द्रो वलिचचाराजधानीवास्तथायाना मसुरकुमाराणां सुत्पादितवान् अन्यथा वा तथा विधीष्णुपुद्गलसस्पृक्तावुष्णवेदनानुभवतो वेदितव्याः, यदात्वययवान्नेदेन शीतपुद्गलसपक्कं उष्णपुद्गलसपक्कं शोषजायते तदा शीतोष्णवेदनां वेदयन्ते ननूपयोगकमे ॥ जीवता ज्वति तथास्वानाव्यात् कथमत्र शीतोष्णवेदनानुभवो युगपत्प्रख्याप्यते इति उच्यते-इहापि वेदनानुभवक्रमणैव तथा जीवस्वानाव्यात् केवलं शीतोष्णवेदनाहेतुपुद्गलसम्पर्कोयुगपदुपजायत इति सूक्ष्माशुसचारिणमुपयोगकममनपद्य यथैव ते वेदयमाना युगपदज्ञि मन्यन्ते तथैव प्रतिपादित मिति न कश्चिद्दोषः सामान्यतः सूत्रस्य प्रवृत्तत्वात् ॥ एवं जाव वेमाणिपति ॥ एवमसुरकुमारोक्तेन प्रकारेण यावद्धे

माराणं पुच्छा , गोयमा ! शीतंपि वेदणं वेदंति उस्सिणंपि वेदणं वेदंति शीतोस्सिणंपि वेदणं वेदंति । एवं जाव वेमाणिपिया । कइविहाणं जन्ते ! वेदणा पस्सता ? गोयमा ! चउत्तिहा वेदणा पस्सता , तंजहा-दह्वं

जदन्त । वेदना प्रज्ञप्ता ? गोतम । चतुर्विधा वेदना प्रज्ञप्ता तद्यथा-द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो जावतः । नैरयिक्ता जदन्त । किं द्रव्यतो वेदनां वेदयन्ते यावत्किं जावतो वेदयन्ते ? गोतम । द्रव्यतोपि वेदनां वेदयन्ते यावद्भावतोपि वेदना वेदयन्ते एवं यावद्धैमानिकाः । कतिविधा

उष्णं पिण वेदै शीतोष्णं पिण वेदै । एवं जाव शणियकुमारा एवं जाव वेमाणिपिया । इमं जालगे स्तनितकमार यावत् वैमानिक । कइविहाणं भन्ते वे यणा प० । केतलेभेदे हेभगवन् वेदना कही । गोयमा चउत्तिहा वेयणा प० तं० । हेगोतम चारेभेदे कह्मा ते कहेक्के । टव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ । द्रव्यओ क्षेत्र^(क) कालओ भावओ । गेरइयाणं भन्ते किं टव्वओ वेयणं वेदै जाव किं भावओ वेयणं वे० । नारकी द्रव्यवेदना वेदै किं हेभगवन् जां लगे खुं भावओ वेदै । गोयमा द्रव्यओवि वे० जाव भावओवि वे० । हेगोतम, द्रव्यं पिण वेदै जालगे भावओ पिण । एवं जाव वेमाणिपिया । इमं जालगे

मानिका स्तावत्सूत्रं वक्तव्यं तच्चैवं पुनर्विकाश्याणं ज्ञते । किं सीयधेयं वेयंति उसिणं वेयंति सोऽसिणं वेयंति वेयंति १ गोयमा । सीय
पि वेयंति वेयंति उसिणं वेयंति वेयंति वेयंति इत्यादि ॥ तत्र पृथिवीकायिकादयो मनुष्यपर्यवसानाः शीतवेदना हिमाद्रिप्रपातपि बढयमाना वेदि
तव्या , उष्णवेदना मग्न्यादिसम्पर्कं शीतोष्णवेदना मवयणः शीतोष्णपुद्गलसम्बन्ध इति , व्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका श्वसुरकुमारव ज्ञावनीया
उक्ता शीतादिजेदा त्रिविधा वेदना सम्प्रति तामेव वेदनां प्रकारेणानिधित्सु प्रथमनिर्वचनसूत्रे आह-कश्चिदाहत्यादि ॥ इह वदना द्र
व्यक्षेत्रकालजायसामग्रीवशा दुत्पद्यत सर्वस्यापि वस्तुनो द्रव्यादिसामग्रीवशा दुत्पद्यमानत्वा तत्र यदा स्पेय वदनपुद्गलद्रव्यसम्बन्धमधिकृत्य
चिन्त्यते तदा द्रव्यवेदना द्रव्यतो वेदना द्रव्यवेदना , नारकाद्युपपातक्षेत्रमधिकृत्य चिन्त्यमाना क्लृप्तवेदना , नारकादिजवकालसम्बन्धेन वि
वक्ष्यमाणा कालवेदना वेदनीयकर्मादया दुपजायमानत्वेन परिज्ञायमाना ज्ञाववेदना , एतामेव चतुर्विधा वेदना चतुर्विंशतिदण्डमकसेन

खेत्तुं कालं ज्ञावन् । णेरइयाणं ज्ञते ! किं दत्तुं वेदणं वेदति जाव किं ज्ञावन् वेदंति ? गोयमा !
दत्तुं वि वेदणं वेदति जाव ज्ञावन् वि वेदणं वेदंति । एवं जाव वेमागिया । कतिविहाण ज्ञते ! वेदणा प० ?
गोयमा ! त्रिविहा वेदणा पणत्ता , तंजहा-सारीरा माणसा सारीरमाणसा । णेरइयाणं ज्ञते ! किं सारीरं

जदन्त । वेदना प्रज्ञप्ता ? गोतम । त्रिविधा वेदना प्रज्ञप्ता तद्यथा-शारीरी मानसी शारीरमानसी च । नैरयिका जदन्त । किं शारीरी वेद
ना वेदयन्ते मानसी वदना वेदयन्ते शारीरमानसी वदना वेदयन्ते ? गोतम । शारीरीमपि मानसीमपि शारीरमानसीमपि वेदनां वेदय

येमानिक । कश्चिद्विहाणं भन्ते वेयणा प० । केतसी हेमगवन् वदना कडो । गोयमा त्रिविहा वेयणा प० तं । हेगोतम तीनवेदना ते कड्ढे । सरीर
वे० माणसीवे० सरीरमाणसी वे० । शरीरवेदना मानसोवेदना शरीरमानसोवेदना । णेरइयाणं भन्ते किं सरीरवेयणा वेदं माणसीवे० सरीरमाणसी
वेयणा । नारको हेमगवन् , शरीरवेदना वेदं किं मानसोवेदना वेदं किं शरीरमानसोवेदना वेदं । गोयमा सरीरपि वे० माणसपि वेयणं सरीरमाण

चिन्तयति-शरीरद्वयाणं ज्ञते । किं दृष्टे वैयणं वेयंति इत्यादि ॥ सकलमपि सुगमं, प्रकारान्तरेण वेदनामपि प्रतिपिपादयिषुः प्रश्ननिर्वचनसूत्रे आह-कडविहाणं ज्ञते । इत्यादि ॥ शरीरे जवा शारीरी मनसि जवा मानसी तदुजयजवा शारीरमानसी शारीरीच मानसीच शारीरमानसी पुंवत्कर्मधारये इति पुंवद्भावः । एतामेव चतुर्विधातिदृक्कमेण चिन्तयति-नैरद्वयाणं ज्ञते । किं सारीरं वेयण वेयंति इत्यादि ॥ सुगमं तत्र यदा परस्परदीरणतः परमाधार्मिकोदीरणतो वा क्षेत्रानुभावतो वा शरीरे पीडा मनुजवन्ति तदा शारीरी वेदनां वेदयन्ते यदा तु केवलं मनसि दुःख परिजाव्यते पाश्चात्यं वा जव मात्मीयं दुष्कर्मकारिण मनुस्मृत्य पश्चात्ताप मतीव कुर्वन्ते तदा मानसी वेदयन्ते, यदा तु शरीरे मनसि चोक्तप्रकारेण युगपत्पीडामनुजवन्ति तदा शारीरमानसी इहापि वेदनानुक्रमेणैव केवलं विवक्षिततावत्कालमध्ये शरीरे च पीडा मनुजवन्ति मनसिचैव तावन्तं कालमेकं विवक्षित्वा युगपच्छरीरमन पीडानुजवः प्रतिपादित इत्यदोषः ॥ एवं जाव वेमाणिया इत्यादि ॥ एवं नैरयिकोक्तेन प्रकारेण सूत्र तावद्वक्तव्यं यावद्द्वैमानिका नवर मेकेन्द्रियविकलेन्द्रियाः शारीरी वेदनां वेदयन्ते नो मानसी तेषा मनसोऽज्ञावात्, तत स्तदनुसारेण तद्विषयसूत्रं वक्तव्यं प्रकारान्तरेण वेदनामभिधित्सुः प्रश्ननिर्वचनसूत्रे आह-कडविहाणं ज्ञते । इत्यादि ॥ तत्र साता

वेदणं वेदंति माणसं वेदणं वेदंति शारीरमाणसं वेदणं वेदंति ? गोयमा ! शारीरपि वेदणं वेदंति माणसंपि वेदणं वेदंति शारीरमाणसंपि वेदणं वेदंति एवं जाव वेमाणिया नवरं एगिदियविगलिंदिया शारीरं वेद

न्ते, एवं यावद्द्वैमानिका नवरमेकेन्द्रियविकलेन्द्रियाः शारीरी वेदनां वेदयन्ते नो मानसी नो शारीरमानसी वेदनां वेदयन्ते । कतिविधा जदन्त । वेदना प्रज्ञप्ता ? गौतम । त्रिविधा वेदना प्रज्ञप्ता तद्यथा-साताऽसाता सातासाता । नैरयिका जदन्त । किं सातवेदनां वेदयन्ते अ

मपि वे० एवं जाव वेमाणिया । हेगौतम शरीर पिण वेदं मन पिण वट्टे शरीर मिश्र पिण वट्टे इम जालगे वैमानिक । नवर एगिदिय विगलिंदिया शरीर वे० । एविशेष एकेन्द्रिय विकलेन्द्रिय शरीर । नोमाणसीवे० नोशरीरवे नोशरीरमाणसीवे० । शरीरवेदनाहीज वेदं मनवेदना नही शरीरमनसा

सुखरूपा असाता दुःखरूपा सातासाता सुखदुःखात्मिका एतामेव नैरयिकादिषु त्रिविधातिदंशकक्रमेण चिन्तयति-नेरइयाणमित्यादि ॥ तत्र तीर्थकरजन्मादिकाले सातवेदनां वेदयन्ते, शेषकालमसातवेदनां वेदयन्ते यदा तु पूर्वसांगतिको देवो वा दानवो वा वचनामृतैः सेवन्ति, तदा मनसि सति शरीरे तु क्षेत्रानुजावतो ऽसात यदि वा मनस्येव तद्दर्शनतः तद्वचनश्रवणतश्च सातं पश्चात्तापानुभवत इत्वसात मिति । तदा सातासातवेदना मनुजवन्ति अत्रापि तावन्तं विवक्षितं कालमेकं विवक्षित्वा सातासातानुभवो युगप त्प्रतिपादितः, परमार्थस्तु क्रमेणैव वेदितव्य इति एव नैरयिकोक्तप्रकारेण सर्वे जीवा स्ताव द्वक्तव्या यावद्वैमानिका स्तत्र यथिव्यादयो यावन्नाद्याप्युपद्रवैः सनिपतन्ति तावत्सातवेदनां वेदयन्ते उपद्रवसपाते त्वसातवेदना-मवयवभेदेनोपद्रवसम्पातसम्भवे, सातासातवेदनां, व्यन्तरज्योतिषवेमानिका, देवाः सुखमनुभवन्त सातवेदना व्यवनादिकाले त्वसातवेदना परविभूतिदर्शनतो भातसर्पाद्यनुजवे स्ववल्गुमदेवीपरिषङ्गाद्यनुजवे च युगप ज्जायमाने सातासातवेदना वेदयन्ते-इति ज्ञेयः प्रकारान्तरेण एतामेव प्रतिपादयन् प्रश्ननिर्वचनसूत्र आह-कडविहाणं जते । इत्यादि ॥ वेदना नैकातेन दुःखा प्राणितुं शक्यते सुखस्यापि जावात् नापि सुखा दुःखस्यापि जावात्, सा अदुःखसुखा सुखदुःखात्मिका इत्यर्थः, अथ सातासातयोः सुखदुःखयोश्च परस्पर

णं वेदन्ति नोमाणसं वेदणं वेदन्ति नोसारीरमाणसं वेदणं वेदन्ति । कतिविहाणं जते ! वेदणा पस्सत्ता ? गोयमा ! तिबिहा वेदणा पस्सत्ता, तंजहा-साता असाता सातासाता । नेरइयाणं जते ! किं सातं वेदणं वेदन्ति

सातवेदनां वेदयन्ते सातासातवेदनां वेदयन्ते ? गीतम । त्रिविधमपि । एवं सर्वजीवा यावद्वैमानिकाः । कतिविधा जदन्त । वेदना प्रज्ञा ? गीतम । त्रिविधा प्रज्ञा तद्यथा-दुःखा सुखा अदुःखासुखा । नैरयिका जदन्त । किं दुःखां वेदनां वेदयन्ति पृच्छा, गीतम । दुःखाम

वेदना पिण नही । कडविहाणं भते बयणा प० । केतसेभेदे हेमगवन् वेदना कहौ । गोयमा तिबिहा वे० त० । हेगीतम तीन वेदना ते कहेके । साता, असाता सातासाता । सातावेदना असातावेदना साताअसाता वेदना । नेरइयाणं भंते किं सायदेयण वेदेइ असायवे० सायासाय वे० । नारको

कः प्रतिविशेष उच्यते-ये कर्मणीदयप्राप्तवेदनीयकर्मपुद्गलानुजवतः सातासाते ते सातासाते उच्यते, ये पुनः परीदीर्यमाणवेदनारूपसातासाते ते ससदुखे इति । एतामेव चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण चित्तयति-नेरइयाणमित्यादि ॥ वेदनामेव प्रकारांतरण चित्तयत्ताह-कतिविहाणं जते । इत्यादि ॥ तत्रान्युपगमिकीनाम या स्वयमन्युपगम्यते यथा साधुजिः केशोल्लुच्चनातापनादिभिः शरीरपीडाजन्युपगमन स्वयमङ्गीकारेण निर्वृत्ता आन्युपगमिकीति व्युत्पत्तेः, उपक्रमण मुपक्रमः स्वयमेव समीपे जवनमुदीरणेन वा समीपानयनं तेन निर्वृत्ता औपक्रमिकी स्वयमुदीणस्य उदीरणाकरणेन वा उदयमुपनीतस्य वेदनीयकर्मणो विपाकानुजवनेन निर्वृत्ता इत्यर्थः, तत्र पंचन्द्रियतिर्य्येचो मनुष्याश्च द्विविधामपि वेदना वेदयन्ते सम्यग्दृशां पंचेन्द्रियतिरश्चा मनुष्याणां च कर्मक्षणाथं सान्युपगमिका अपि वेदनायाः सम्भवात्, शेषा स्त्वौपक्रमिकीमेव वेदयन्ते नान्युपगमि

असायं वेदणं वेदंति सातासातं ? गोयमा ! तिविहंपि वेदणं वेदंति एवं सल्लजीवा जाव वेमाणिया । कतिविहाणं जते ! वेदणा पस्सत्ता ? गोयमा ! तिविहा पस्सत्ता, तजहा-दुस्का सुहा अदुस्कमसुहा । णेरइयाणं जते ! किं दुस्कपि वेदणं वेदंति पुच्छा, गोयमा ! दुस्कंपि वेदंति सुस्कपि वेदंति अदुस्कम

पि सुखामपि अदुःखमसुखामपि वेदनां वेदयन्ते । एवं यावद्वैमानिकाः । कतिविधा जदन्त । वेदना प्रज्ञप्ता ? गौतम । द्विविधा वेदना प्रज्ञप्ता तद्यथा-आन्युपगमिकी औपक्रमिकी च । नैरयिका जदन्त । आन्युपगमिकी वेदना वेदयन्ते ? गौतम । नो आन्युपगमिकी वेदयन्ते

हे भगवन् सातावेदना वेदे असाता वेदे मिश्रवेदना वेदे गोयमा तिविहपि वे० एव सल्लजीवा जाव वेमाणिया । हे गौतम तौन पिणवेदे इम सर्वजो मने जालगे वैमानिक । कइविहाण भंते वेयणा पं० । केतलाभद हे भगवन् वेदना कल्ला । गोयमा तिविहा व० त० । हे गौतम तौन प्रकारे वेदना ते कहेल्ले । दुक्खा सुक्खा अदुक्खा सुक्खा । दुखवेदना सुखवेदना दुखसुखवेदना वेदे । णेरइयाणं भंते दुक्खवयणं पुच्छा । नारको हे भगवन् दुखवेदनानो प० । गोयमा दुक्खंपि वे० सुहंपि वे० असुहसुहंपि वे० एव जाव वेमाणियाणं । हे गौतम दुख पिण वेदे सुखपिण वेदे मिश्र पिण वेदे इम जालगे वैमा

की, पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्विविचतुरिन्द्रियाणां मनोविकलतया विवेकाज्ञावत स्तथाप्रतिपत्ते रज्ञावात्, नारकजवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कवे
मानिकानां च जवस्वाज्ञाव्यादिति, एतदव सूत्ररुत् प्रतिपादयति-नरइयाण जते । इत्यादि ॥ सुगम पुनः प्रकारान्तरेण वदनामेवा ज्ञिचित्तु
राह-कइविहाणं जित । इत्यादि ॥ निदा च अनिदा च, तत्र नितरा निश्चितं वा सम्यक् दीयते चित्तमस्या इति निदा, बहुलाधिकारा दुपचर्गा

सुहपि वेदणं वेदंति । एव जाव वेमाणिया । कतिविहाणं जंते ! वेदणा पस्सत्ता ? गोयमा ! दुविहा वेद
णा प०, तं०—अप्पोवगमियाय उवक्कमियाय । णेरइयाण जंते ! अप्पोवगमियं उवक्कमिय वेदण वेदति ?
गोयमा ! नो अप्पोवगमिय वेदंति उवक्कमिय वेयणं वेदति एवं जाव चउरिदिया । पंचिदियतिरिक्क
जोणिया मणुस्सा दुविहपि वेदणं वेदंति । वागमतरजोडसियवेमाणिया जहा नेरइया । कतिविहाणं जं

अपिपक्कमिकी वेदना वेदयन्ते । एव यावच्चतुरिन्द्रियाः । पञ्चन्द्रियातयंज्योतिष्का मनुष्या द्विविधा अपि वेदना वेदयन्ते । वानव्यन्तरज्योति
ष्कवेमानिका यथा नैरयिका । कतिविधा जदन्त । वेदना प्रज्ञप्ता ? गौतम । द्विविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-निदाचानिदा च । नैरयिका जदन्त ।

निक्क । कइविहाण भते वेयणा पं० । कतल्लोभदं हभगवन् वेदना कइँ । गोयमा दुविहा वेयणा तं० । हेगौतम दोयभेदे वेदना ते कइँ । अप्पोवगमि
याय उवक्कमियाय । अभ्युपगमन जाणोने वेदना पामै ते कर्मवश्य उदय आवै ते उपक्रम वेदना । णेरइयाण भंत अप्पोवगमिय वेयण वेदेइ उवक्कमियं
वे० । नारको हभगवन् मध्यपगमन वेदनावदे उपक्रमजोवदना बदे । गोयमा नो अप्पोवगमियं वे० उवक्कमिय वे० । हेगौतम नहो अभ्युपगमको वेदन
उदय नमीदय वेदे । एवं जाव चौरिदिया पंचिदियतिरिक्कजोणिया मणुस्साय दुविहपि वेयणं वेदेइ वागमंतरजोडसियवेमाणिया जहा णेरइया ।
इम जावगे चउरिदिय पंचिदिय तियंजयानिक्क मनुष्य वेप्रकारनो वेदना वदे वानमतर न्यानिष्ठा वेमानिक जिम नारको तिम । कइविहाण भते वे
यणा प० । कतलो हभगवन् वेदना कइँ । गोयमा दुविहा वेयणा तं० । हेगौतम दासभेदे वेदना ते कइँ । निदाय अनिदाय । णेरइयाण किं निदायं

दात इत्यधिकरणे चङ्' सामान्येन चित्तवती सम्यग्विवेकवती वा इत्यर्थः, इतरा त्वनिदा चित्तविकला सम्यग्विवेकविकला यतासेव चतुर्विंशतिशतकक्रमेण प्रतिपादयति-नरडयाण मित्यादि ॥ द्विविधा हि नैरयिकाः सञ्ज्ञिजूना असञ्ज्ञिजूनाश्च, तत्र ये त सञ्ज्ञित्य उत्पन्ना स्ते सञ्ज्ञिजूना य त्वसञ्ज्ञित्य स्ते ऽसञ्ज्ञिजूता असञ्ज्ञिनश्च पाश्चात्य न किमपि जन्मांतरकृतं शुभ वेरादिकं वा स्मरति, स्मरणं हि तत्र प्रवर्तते य त्रीन्नेणानिसबधन कृतं जवति न चासञ्ज्ञितव पाश्चात्ये तेषां तीन्नानिसंधि रासी त्मनांवकलत्वात्, ततो यासपि काचि द्वेदना नैरयिका वेदयते ता मनिदा पाश्चात्यनवानुनूतिविषयस्मरणपटुचित्तासम्भवात्, सञ्ज्ञिजूना स्तु सत्रमपि पाश्चात्य अनुस्मरंतीति तं निदां वेदनां वेदयंत एवमसुर

ते ! वेदणा पं० ? गोयमा ! दुविहा पं० तं०-निदाय अनिदाय । नरडयाणं जंते ! किं निदायं वेदणं वेदंति अनिदायं वेदणं वेदंति ? गोयमा ! निदायपि वेदणं वेदति अनिदायपि वेदंति । स केणठेणं जंते ! एव बुच्छड-नरडया निदायपि वेदणं वेदंति अनिदायपि वेदति ? गोयमा ! नरडया दुविहा पं० त-सञ्ज्ञिजूताय असञ्ज्ञिजूताय । तत्थणं जेते सञ्ज्ञिजूता ते निदायपि वेदणं वेदंति तत्थणं जेते असञ्ज्ञि

किं निदां वेदयन्ते अनिदां वेदना वेदयन्ते ? गोयमा ! निदासप्यनिदासपि । अथ केनार्थेन प्रदन्त ! एवमुच्यते-नैरयिका निदासप्यनिदासपि वेदनां वेदयन्ते । गोयमा ! नैरयिका द्विविधाः प्रज्ञता स्तद्यथा-सञ्ज्ञिजूता आसञ्ज्ञिजूताश्च । तत्र ये सञ्ज्ञिजूता स्ते निदा वेदनां वेदयन्ते,

वेयण वेदेति अनिदायं वे० । नारकौ जिसी वेदना वेदे निदा कै अनिदा वेदे । गोयमा निदायपि वे० अनिदायपि वे० । हेगौतसगिदा पिण अनिदा पिण वेदे । सेकेणठेण भते एवव० । स्यामाटे हेभगवन् इमकहे । नरडया निदायपि अनिदायपि वे० । नारकौ निदा पिण अनिदा पिणवेदे । गोयमा नरडया दुविहा पं० तं० । हेगौतस नारकौना टीयभेट कट्ठा ते कहेहे । सखोभूयाय असखोभूयाय । सखोभूत असखोभूत मनविना । तत्थण जे सखो भूया तेण निदायं वे० । तिहां जे सखोभूत ते निदा पिण वेदना वेदे । तत्थण जे असखोभूया तेण अनिदाय वेयणं वे० । तिहां जे असखोभूत अनिदा

कुमारादयस्तनितकुमारपर्यवसाना जवनपत्न्यौ वक्तव्या स्तेषामपि सञ्चिन्त्योऽसञ्चिन्त्यश्चोत्पादसम्भवात्, पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिर्द्वात्रिंशत्तु
रिन्द्रियाः संमूर्च्छिमा इति मनोविकलत्वात्, अनिदामेव वेदना वेदयन्ते ॥ पञ्चिदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सवाणमंतरा जहा नेरइया इति ॥

ज्ञूता ते अनिद्वायं वेदंति से तेणष्ठेणं गोयमा ! एव वुच्चइ-नेरइया निद्वायंपि अनिद्वायंपि वेदणं वेदं
ति एवं जाव थणियकुमारा । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! नोनिद्वायं वेदणं वेदति अनिद्वायं वे
दणं वेदति । से केणष्ठेणं जंते ! पुढविकाइया नो निद्वाय वेदणं वेदंति ? गोयमा ! पुढविकाइया सल्ले
असन्ती असन्तीज्ञूतं अनिद्वायं वेदणं वेदति से तेणष्ठेण गोयमा ! पुढविकाइया नो निद्वायं वेदणं वे
दति अनिद्वायं वेदणं वेदंति, एवं जाव चउरिदिया । पञ्चिदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सा वाणमंतरा ज

तत्र येऽसञ्चिज्ञूता स्ते अनिदां वेदनां वेदयन्ते तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-नेरयिका निदामप्यनिदामपि वेदना वेदयन्ते । एव याव
स्तनितकुमाराः । पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम । नोनिदां अनिदां वेदनां वेदयन्ते । अथ कनार्थेन पृथिवीकायिका नोनिदां वेदनां
वेदयन्ते ? गौतम । पृथिवीकायिका सर्वेऽसञ्चिज्ञूता असञ्चिज्ञूतां वेदना वेदयन्ते तत्तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-पृथिवीकायिका नो निदां
वेदनां अनिदां वेदनां वेदयन्ते । एवं यावच्चतुरिन्द्रियाः । पञ्चान्द्रियातयग्यानिका मनुष्या वानव्यन्तरा यथा नेरयिकाः । ज्योतिष्काणां पृ

पिण वेदना वेदे । सेकेणइण गोयमा ए० । तेमाट गौतम इमञ्जहे । णेरइया निद्वायपि व० अनिदायपिवे० एवं जाव थणियकुमारा । नारको नि
दा पिण वेदना वेदे अनिदा पिण वेदना वेदे इम जालगे स्तनितकुमार । पुढविकाइया सल्ले असन्तो असन्तोभूयं अनिदाइं वेदयन्ति । पृथिवीकायना
सल्ले असन्ती असन्तीभूत अनिदावेदना वेदे । सेतेणइण एव वु० । तेमाट गौतम इमञ्जहे । पुढविकाइया नोनिदाय वे० अनिदाय व० । पृथिवी
कायिक्खने वेदना वेदे नहो अनिदाये वेदना वेदे । एव जाव चउरिदिया पञ्चिदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सा वाणमंतरा जहा णेरइया जोइसियाणं

पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिका मनुष्या व्यन्तराश्च यथा नैरयिका स्तथा वक्तव्या इति शेषः, निदामनिदामपि वेदनां वेदयन्त इति वक्तव्या इत्यर्थः, कस्मादिति चेदुच्यते-इह पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिका मनुष्याश्च द्विधा ज्ञवन्ति तद्यथा समूर्च्छिमा गजश्रुत्कांतिकाश्च, तत्र ये ते समूर्च्छिमा स्ते मनोविकलत्वा निदां वेदनां वेदयन्ते ये तु गजश्रुत्कान्ता स्ते समनस्का इति निदां वेदना मनुजवन्ति व्यन्तरास्तु संज्ञिज्यो प्युत्पद्यन्ते ऽसंज्ञिज्योपि ततस्तेपि नैरयिकव निदां वाऽनिदां वा वेदनां वेदयमाना ज्ञावनीयाः ॥ जोडासयाण मित्यादि ॥ ज्यातिष्काहि संज्ञिज्य एवोत्पद्यन्ते ततस्ते पुन नैरयिकोक्तेन प्रकारेण निदा ऽनिदे वेदने न संज्ञावनीये किंतु प्रकारान्तरेण ततस्त्वमव प्रकारं बुभुत्सुः प्रष्टसूत्रमाह-चे केणठणं जंते । इत्यादि ॥

हा नेरइया । जोइसियाणं पुच्छा, गोयमा ! निदायंपि वेदणं वेदंति, अनिदायपि वेदंति । से केणठेणं जंते ! जोइसिया निदां अनिदायंपि वेदणं वेदंति ? गोयमा ! जोइसिया दुविहा पं ? तं माईमिच्छा दिठीउववन्ताय अमाईसम्मदिठीउववन्ता य । तत्थणं जेतं माईमिच्छदिठीउववन्तागा तणं अनिदायं वे

च्छा । गौतम । निदामप्यनिदामपि वेदनां वेदयन्ते । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-ज्योतिष्का निदामप्यनिदामपि वेदनां वेदयन्ते ? गौतम । ज्योतिष्का द्विविधा, प्रज्ञप्तास्तद्यथा-मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नकाश्चामायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नकाश्च । तत्र ये मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नकास्ते ऽनिदां वेदनां वेदयन्ते, तत्र ये ऽमायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नकास्ते निदां वेदना वेदयन्ते तत्तनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-ज्योतिष्काद्विविधाम

पुच्छा । इमं जालगे चौरिन्द्रियने पचेन्द्रियतिर्यग्योनिया मनुष्य वानव्यन्तर जिम नारकीतिम ज्यातिषीनां प्र० । गोयमा निदायंपि वे० अनिदायंपि । इगौतम निदा पिणवेदे अनिदा पिण वेदे । सेकेणठणं भते एववु० । तेमाऽट हेमगवन् ईनकहे । जाइसिया निदापि वे० अनिदापि वे० । ज्योतिषी निदा पिण वेदे अनिदा पिण वेदे । गोयमा जाइसिया दुविहा प० त० । हेगौतम ज्यातिषीना टायभेद ते कहहे । माइमिच्छदिठो उववन्तागाय अ माइसम्मादिठो उव० । मायिमिथ्यादृष्टिथो जपना अमायिसम्यग्दृष्टिथो जपना । तत्थणं जेतं माइमिच्छदिठो उ० । तिहां जे मायिमिथ्यादृष्टिथो ज

२ ॥

गमं, जगवानाह-गोपमेत्यादि ॥ ज्योतिर्काहि द्विविधा मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका अमायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका च, तत्र मायानिवर्तितं य एकम
मिथ्यात्वादिकं तदपि माया कार्यकारणोपचारात् माया विद्यते येषां त मायिनो ऽतएव मिथ्यात्वोदया मिथ्या विपर्यस्ता दृष्टिर्वस्तुतत्त्वप्र
तिपत्तिर्येषां ते मिथ्यादृष्टयो मायिनश्च ते मिथ्यादृष्टयश्चेति मायिमिथ्यादृष्टयस्ते च ते उपपन्नका च, तत्र मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका स्ताद्विपरि
ता अमायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका, तत्र येते मायिमिथ्यादृष्ट्युपपन्नका स्तपि मिथ्यादृष्टित्वादेव व्रतविराचनातो ऽज्ञानतपोवशाद्वा व्यमेवं विधा
उत्पन्ना इति न जानते ततः सम्यग् यथावस्थितपरिज्ञानाभावा दनिदां वेदनां वेदयमाना स्ते वेदितव्याः, य त्वमायिसम्यग्दृष्ट्युपपन्नका स्ते
सम्यग्दृष्टित्वात् यथावस्थितं स्वरूपं जानति ततो यां कांचन वेदनां वेदयते तां सर्वामपि निदामिति ॥ यव चैव वेमाण्यावि इति ॥ एव ज्यो
तिर्कोक्तन प्रकारेण वेमानिका अपि देवा निदानिदावेदनां वेदयमाना वेदितव्या स्तथा मापि मिथ्यादृष्टिसम्यग्दृष्टिरेदतो द्विविधत्वात् ॥ इति

दंति, तत्पणं जेते अमार्डसम्मादिहीउववन्तगा तेणं निदायं वेदणं वेदंति से तेणठेणं गोयमा ! एवं बु
सुड-जोडसिया दुविहामवि वेदणं वेदंति, एवंचेव वेमाण्यावि ॥ इति पन्नावणाए जगवतीए पंचतीस
तिम वेदणापदं सम्मत्तं ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पि वेदनां वेदयन्ते एव चैव वेमानिका अपि ॥ इति श्री मनुपाध्याय रामचंद्रगणेशिष्यनानकचन्द्रविरचिते प्रज्ञापनानुवादे पञ्चत्रिंशत्तमं
पदं समाप्तम् ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पना । तर्ण अनिदाइ पि वे० । ते अनिदा पिण वेदे । तत्पणं जसे अमाइ सम्मादिहो उ० तेषां निदाइ वे० । तिहां अमायोसम्यग्दृष्टोयो कपना ते नि
दा वेदना वेदे । सकोण्डेण गोयमा एव बु० । तम, ठे गीतम इनकहै जो, सिया दुविह प वे० एव वेमाण्या । ज्योतिषी दीयप्रकार पिण वेदना वेदे
इम वेमानिक जावगे । पञ्चवणाएवयणापय सम्मत्त । इति प्रज्ञापना भगवतीमाहि वेदनापद पैचौसमा समाप्त ॥ ३५ ॥ * *

दीवा

श्री मलयगिरिविरचितायां पञ्चप्रिंशत्तमं वेदनाख्यं पदं समाप्तम् ॥

२२

तदेवं व्याख्यातं पञ्चत्रिंशत्तम पदं संप्रति षट्त्रिंशत्तम मारज्यतं तस्यचाय मजिसंबध इहानन्तरपदे गतिपरिणामविशेषा वेदना प्रतिपादिता इ
हापि गतिपरिणामविशेषएव समुद्घात श्रित्यते, तत्र समुद्घातगतवक्तव्यताविषये इय मादौ संग्रहणिगाथा-वेपथोत्यादि ॥ इह सम समुद्घाता ज
वन्ति तद्यथा-वेदनकसायमरणइति ॥ वेदनं च कषायश्च मरणं च वेदनकषायमरणं समाहारोद्घात स्तस्मिन् विषये त्रय समुद्घाता जवन्ति तद्यथा-
वेदनासमुद्घातः कषायसमुद्घातो मरणसमुद्घातश्च ॥ वेउद्विपत्ति ॥ वैक्रियविषय श्रुतयः समुद्घात तैजसः पंचमसमुद्घातः षट् ॥ आहार
इति ॥ आहारकशरीरविषयः सप्तमः केवलिकः केवलियु जवन्ति ॥ जीवमणुस्साणसत्तेव ॥ सामान्यतो जीवचिताया मनुष्यद्वारचिन्तायां सदैव स
प्तपरिमाणसमुद्घाता वक्तव्याः न न्यूनाः सप्तानामपि तत्र सम्भवात् ॥ सत्त वेति ॥ एवकारोत्र परिमाणं वक्तते परिमाणे एवशब्दो यदाह शाक
टायनन्यासकृत्-एवोवधारणपृथक्परिमाणेद्विति, शोषद्वारचिन्तायां तु यथासजवं वाच्या स्ते चाग्ने स्वयमेव सूत्रकृता जिधास्यत इत्येकसंग्रहणि
गाथासत्तेपाथं, अथ समुद्घात इति कः शब्दार्थ उच्यते-समित्येकीजावे उत्प्रावत्य एकीजावेन प्रावत्येन घातः समुद्घातः कन सह एकीजाव

वेदणकसायमरणे वेउद्विपत्तेयएयथाहारे । केवालसमुग्घाए जीवमणुस्साणसत्तेव ॥ १ ॥ कडणं जंते !
समुग्घाया पखत्ता ? गोयमा ! सत्त समुग्घाया पखत्ता, तजहा-वेदणासमुग्घाए कसाय० मारणंतिय०

वेदनकषायमरण वैक्रियतैजसतथाहारम् । केवलिकसमुद्घातो जीवमनुष्ययोःसत्ते ॥ १ ॥ कति जदन्त । समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः १ गौतम । सप्त
समुद्घाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-वेदनासमुद्घातः कषायसमुद्घातो मारणान्तिकसमुद्घातो वैक्रियसमुद्घात तैजससमुद्घात आहारकसमुद्घा

हिवे छत्तोसमीपदे गतिपरिणाम विशेष समुद्घात प्रतिचिन्तवेहै समुद्घातजान कहै । वयणकसायमरणे वेउद्विपत्तेयएयथाहारे । केवलियेवमभवे
जीवमणुस्साणसत्तेव ॥ १ ॥ वेदनासमुद्घात कषायसमुद्घात मरणसमुद्घात वैक्रियसमुद्घात तैजससमुद्घात आहारकसमुद्घात केवलौसमुद्घात ७ निश्चय इ

गमनमिति चे दुष्यते-अथा वेदनादिनि स्तथाहि यदात्मा वेदनादिसमुद्घातगतो जयति तदा वेदनाद्यनुजवपानपरिणत सव जयति नान्यत्र न परिणतः, प्रायत्नेन कथं घात इति चे दुष्यते-यत् वेदनीयादिसमुद्घातपरिणतो बभूव वेदनीयादिकर्मप्रदेशान् कालान्तरानुजवयोग्या नुदीरणा करणे नाकृष्यो द्वावलिकां प्रक्षिप्या नूनूप निर्जरयति आत्मप्रदेशैः सप्त सांक्षिपान् सातयतीति ज्ञायः, पुत्रकयकमसाडणतुनिजरा इतिवचना तथाहि-वेदनासमुद्घातः कषायाख्यचारित्रसोहनीयकर्मपुद्गलपरिणतः सप्त सांक्षिपान् सातयतीति ज्ञायः, पुत्रकयकमसाडणतुनिजरा इतिवचना कर्म वैक्रियशरीरतैजसशरीराकारकशरीरनामकर्मपुद्गलपरिणतः केषालिसमुद्घातः सदसद्व्यञ्जनाञ्जनामोक्षैर्नोर्वैर्गोत्रकर्मपुद्गलपरिणतः सप्त सांक्षिपान् सातयतीति ज्ञायः, पुत्रकयकमसाडणतुनिजरा इतिवचना त्मा ऽसातवेदनीयकर्मपुद्गलपरिणतः करोति तथाहि वेदनापीकितो जीवः स्वप्रदेशान् अनन्तानन्तकर्मस्कन्धवेष्टितान् शरीरा द्विद्विरपि विक्षिपति तैश्च प्रदेशैर्वेदनजठरादिरन्ध्राणि कर्मस्कन्धाद्यपान्तरालानिचा पूर्यमासतो विस्तरतश्च शरीरसाध क्षेत्र मज्जिव्याप्यान्तमुद्घूर्तं याव दवतिष्ठति तैश्च प्रदेशैर्वेदनजठरादिरन्ध्राणि कर्मस्कन्धाद्यपान्तरालानिचा पूर्यमासतो विस्तरतश्च शरीरसाध क्षेत्र मज्जिव्याप्यान्तमुद्घूर्तं याव दवतिष्ठति

ते, तस्मिंश्चान्तमुद्घूर्तं प्रज्जता सातावेदनीयकर्मपुद्गलपरिणतं करोति, कषायासमुद्घातसमुद्घातः कषायाख्यचारित्रसोहनीयकर्मपुद्गलपरिणतं विचरते तथाहि-कषायादयसमाकुलो जीवः प्रदेशान् विक्षिपति तैः प्रदेशैर्वेदनादरादिरन्ध्राणि कर्मस्कन्धाद्यपान्तरालानिचा पूर्यमासतो विस्तरतश्च शरीरसाध क्षेत्र मज्जिव्याप्य वर्तते, तथाजूनश्च प्रज्जतान् कषायकर्मपुद्गलान् परिशातयति, एवं मरणसमुद्घातगत आयुःकर्मपुद्गलान् परिशातयति नवरं मरणसमुद्घातगतो विक्षिप्तस्वप्रदेशो वेदनादरादिरन्ध्राणि स्कन्धाद्यपान्तरालानि चापूर्य विस्तरतश्च शरीरसाध क्षेत्र मज्जिव्याप्य वर्तते इति वक्तव्यं वैक्रियप्रमाणमायामनः स्वशरीरातिरक्तो जघन्यतोङ्गुलासख्ययनाग मुत्कथंनो सङ्क्षेयानि योजनान्येकदिशं क्षेत्रमज्जिव्याप्य वर्तते इति वक्तव्यं वैक्रियसमुद्घातगतः पुन जीवः प्रदेशान् शरीराद्व ह निष्कस्य शरीरविकल्पाद्युत्पन्नमायामनः संख्यययजनप्रमाणं दंडं निसृजति निसृज्यव यथास्थलान् वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्गलान् प्राग्व ज्ञातयति, तथाचोक्तं-वैक्रियसमुद्घातं समोद्यणं समोद्यणित्वा संख्येज्जाहं जीयणाहं दंडं

निसिरइ निसिरेता अहावापरे पुगले परिसाडेइ इति „ एवं तैजसाहारसमुद्घातावपि जावनीयी नवरं तैजससमुद्घात स्तेजोलेश्याविनिर्ग
मकाले सच तैजसनामकर्मपुद्गलपरिज्ञातहेतुः, आहारकसमुद्घातगत स्त्वाहारकशरीरनामकर्मपुद्गतान् परिज्ञातयतीति । केवलिसमुद्घातगत
केवली सदसद्वेद्यादिकर्मपुद्गलपरिज्ञातं करोति सच यथा कुरुते तथा विनेयजनानुग्रहाय जायते इति केवलिसमुद्घातो एसामयिक , तथा
कुर्वन् केवली प्रथमसमये बाह्यतः स्वशरीरप्रमाणमूढमघश्च लोकान्तपर्येत मात्मप्रदज्ञानां दण्डमारचयति द्वितीयसमये पूर्वोपर दक्षिणोत्तर वा
कपाट तृतीये मंथानं , चतुर्थेव काशांतराणां पूरणं , पचमे ऽवकाशांतराणां सहारं । पष्ठे मन्यः , सप्तमे कपाटस्य अष्टमे स्वशरीरस्यो जवति
वक्ष्यति च षष्ठमसमये दंड करेइ इत्यादि ॥ तत्र दंडकसमयात् प्राक् या पल्योपमाऽसङ्ख्येयजागमात्रा वेदनीयनामगोत्राणां स्थिति रासीत् तस्या
बुद्ध्या ऽसंख्येयानागाः क्रियन्ते , ततो दण्डसमये दंडं कुर्वन् असङ्ख्येयान् जागान् हन्ति एको ऽसङ्ख्येयो जागो ऽवतिष्ठते यश्च प्राक् कर्मत्रयस्यापि

रस स्तस्याप्यनन्ता जागाः क्रियन्ते तत स्तस्मिन् दंडसमये असातवेदनीयप्रथमवर्जसंस्थानपंचकाऽप्रशस्तवर्णादिचतुष्टयोपघाताप्रशस्तविहायोग
तिदुर्जगास्थिराऽपर्याप्तश्चाज्ञानादेयायश्च कीर्त्तिनीचैर्गीत्ररूपाणं पञ्चविंशतिप्रकृतीनां मनन्तान् जागान् हन्ति , एकोनन्तजागो वशिष्यते तस्मि
न्नेव च समये सातवेदनीयदेवगतिदेवान्पूर्वोपञ्चेन्द्रियजातिशरारपञ्चकांगोपाङ्गत्रयप्रथमसंस्थानसहननप्रशस्तवर्णादिचतुष्टयागुरुलघुपराघातोष्णा
सप्रशस्तविहायोगतित्रसबादरपर्याप्तप्रत्येकातपोद्योतस्थिरशुभसुखरादेययशःकीर्त्तिनिर्माणतीर्थकरोच्चेर्गीत्ररूपाणां मेकोनवत्वारिंशत प्रकृती
नां मनुजागो ऽप्रशस्तप्रकृत्यनुजागमध्यप्रवेशनेनोपहन्यत समुद्घातमाहात्म्यमेतत् तस्यचोद्भूतस्य स्थिते सख्येयजागस्यानुजागस्य चानन्तजा
गस्य पुन यथाकर्म असङ्ख्येया अनन्ताश्च जागाः क्रियन्ते , ततो द्वितीये कपाटसमये स्थितेरसंख्येयान् जागान् हन्ति एको ऽवशिष्यते अनुजागस्य
चानन्तान् जागान् हन्ति एकं मुञ्चति अत्राप्यप्रशस्तप्रकृत्यनुजागमध्यप्रवेशनेन प्रशस्तप्रकृत्यनुजागघातो द्रष्टव्यः पुनरप्येतत् समयेऽवशिष्टस्य स्थि

ते रसस्यैयजागस्या नुजागस्यानन्ततमजागस्य पुन बुद्ध्या यथाक्रमसंख्येया अनन्ता श्रुताः क्रियन्ते ततश्च तृतीये समये स्थिते रसस्यैयान् जागान् हन्ति एक मुञ्चति अनुजागस्य चानन्तान् जागान् हन्ति, एकमनन्तजागं मुञ्चति अत्रापि प्रज्ञास्तप्रकृत्यनुजागघातो ऽप्रज्ञास्तप्रकृत्यनुजागनध्यप्रवेशनेना ऽवरोधः' ततः पुनरपि तृतीयसमयावधिष्टस्य स्थिते रसस्यैयजागस्या नुजागस्य चानन्ततमजागस्य बुद्ध्या यथाक्रमसंख्येया अनन्ता श्रुताः क्रियन्ते, ततश्च चतुर्थसमये स्थिते रसस्यैयान् जागान् हन्ति एक स्तिष्ठति अनुजागस्याप्यनन्तान् जागान् हन्त्येको वाञ्छियते प्रज्ञास्तप्रकृत्यनुजागघातश्च पूर्ववदवरोधः' एवं च स्थितिघातादिभिरुच्यते चतुर्थसमयावधिष्टस्य च स्थिते रसस्यैयजागस्यानुजागस्य चानन्ततमजागस्य ज्ञेयोपि बुद्ध्या यथाक्रमं संख्येया अनन्ता श्रुताः क्रियन्ते ततोऽयकाज्ञान्तरसत्त्वरससमये स्थिते रसस्यैयान् जागान् हन्ति एक संख्येयजागं शोपीकरोति, अनुजागस्यानन्तान् जागान् हन्ति एकं मुञ्चति एवमेतेषु पञ्चसु दशदशसमयपु प्रत्येकं सामान्यिक दशकसमूहकीर्णं समय २ स्थितिदशकानुजागदशकघातनात्, अतः परं पष्ठसमयादारभ्य स्थितिकशकमनुजागकशक चान्तर्मुहूर्त्तकालेन विनाशयति प्रयत्नमन्दीजायात् षष्ठादिषु च समयेषु दशकस्य प्रतिसमयमेकैकं शकल तावदुत्तिरति याव दन्तर्मुहूर्त्तचरमसमय सकलनापि तदकशकभूतकीर्णं जघति, एवं सान्तर्मुहूर्त्तानि स्थितिकण्डकमनुजागकशकानि च घातयन् तावद्वेदितव्यं याव तस्ययोग्यवस्थाचरमसमयः' सर्वाण्यपि चामूनि स्थित्यनुजागकशकान्यसङ्ख्येयान्यवगन्तव्यानी

बेउल्लिय० तेषासमु० आहारसमुद्घाए केवलिसमुद्घाए । वेदनासमुद्घाएणं जन्ते ! कइरामइए पणत्ते ? गो

तः केवलिसमुद्घातः ७ । वेदनासमुद्घातो जदन्त । कतिसागविक्रः । गीनम । असङ्ख्येयसामयिकोऽन्तर्मुहूर्त्तः प्रज्ञप्तः । एवं यावदाहारस

वे जीमसठे मन्थने पसातेपी पवे । १ । कइविज्ञाणं भन्ते समुद्वया या पं० । कालभटे हभगवन् समुद्वयात कक्षा । गीनसा मत्तस० तं० । हेगीतम सा । त समुद्वयात कक्षा । वेवणसमुद्घाए कसायस० मरणस० बेउल्लियस० तेषासस० आहारस० केवलिस० । वेदनासमुद्घात सातावेदनापदेश वासकाठो

ति कृतं प्रसंगेन प्रकृतं प्रस्तुतः, तत्र संग्रहणिगाधीकृतमर्थं स्पष्टयन् प्रथमतः समुद्घातसंख्याविषयं प्रामसूत्र माह-कडसमित्यादि ॥ कति किंपरि
माणा शमितिवाक्यालङ्कारे । जदन्त । जगवतो वर्द्धमानस्वामिन आभंत्रण जदन्त त्वञ्च जगवतः परमकल्याणयोगित्वाद्यदिवाजवांतेति द्रष्टव्यं स
कलसंसारपर्यंतवर्तित्वात् अथवा जयांत इह पर लोकादिनेदजिनसप्रप्रकारजयविनाशकत्वात्, समुद्घाता उक्तश्रद्धार्याः प्रज्ञप्ता जगवानाह-गो
यमेत्यादि ॥ गौतम । सप्त समुद्घाताः प्रज्ञप्ता स्तद्यथा वेदनासमुद्घात इत्यादि वेदनाया समुद्घातो वेदनासमुद्घात एवं याव दाहारकसमुद्
घातः केवलिसमुद्घात इति' केवलिनः समुद्घातः केवलिसमुद्घात सम्प्रति कः समुद्घातः कियन्तं कालं याव ज्वतीत्येतन्निरूपणार्थं माह-
वेयणेत्यादि ॥ सुगमं ॥ नवरं जावेत्यादि ॥ एव मुक्तप्रकारेणाजिलापेना न्तर्मुहूर्तप्रमाणतया च समुद्घाताः क्रमेण ताव द्वाच्या याव दाहारकस

यमा ! असंखेज्जसमडए अंतोमुज्जतिए पस्सत्ते । एवं जाव आहारसमुग्घाए । केवलिसमुग्घाएणं जंते !
कडसमडए पस्सत्ते ? गोयमा ! अठसमडए पस्सत्ते । णेरडयाणं जंते ! कतिसमुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा !
चत्वारि समुग्घाया पस्सत्ता, तंजहा-वेदणसमुग्घाए क नायस० मारणतियसमुग्घाए वेउच्चियसमुग्घाए । अ

समुद्घातः । केवलिसमुद्घातो जदन्त । कतिसामयिक प्रज्ञप्तः । गौतम अष्टसामयिकः प्रज्ञप्त । नैरयिकाणां जदन्त । कतिसमुद्घाताः
प्रज्ञप्ताः । गौतम । चत्वारः समुद्घाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-वेदनासमुद्घातः कषायसमुद्घातो मारणान्तिकसमुद्घातोवेक्रियसमुद्घातः ४ । अ

अन्तर्मुहूर्तं पावे कषायसमुद्घात क्रौववसै अन्तर्मु० मरणसमुद्घात पाताना मरणान्त वेक्रियसमुद्घात सख्यातयोजने दण्ड विकुर्वे तैजससमुद्घात
मंजुतौबेला प्रदेश माहमान चाले आहारसमुद्घात केवलिसमुद्घात ७ । वेयणसमुग्घाएण कः समडए प० । वेदनासमुद्घातना केतलासमय काल
कह्यो । गोयमा असंखेज्जसमडए अंतोमुहत्ते प० । एवं जाव आहारसमुग्घाए । हगौतम असंख्यातसमय अन्तर्मुहत्ते कालकह्यो इम जालगे आहारक
समुद्घातलगे काल कहियो । केवलीसमुग्घाएण भते कडसमडए प० । केवलीसमुद्घातनो कतलो हेमगवन् समयनी स्थितिकह्यो । गोयमा अठसम

सुद्धातः, एते षड्व्याया अन्तर्मीर्त्तिकाः केवलिसमुद्धात इत्यष्टसामयिकः, सचानन्तरमेव जावित एतान्नेव समुद्धातां शत्रुर्विशतिदण्डकक
मेण विचिन्तयिष्य राह-नेरइयाणमित्यादि ॥ नेरयिकाणा माद्या श्रुत्वार स्तेपां तेजोलब्ध्याहारकलब्धिवैवलित्वाजावतः श्रोषसमुद्धातत्रयासंज्ञवा
त्, असुरकुमारादीनां दशानामपि जवनपतीनां तेजोलब्ध्यालब्धजावा दाद्याः पंचसमुद्धाताः पृथिवीकायिकाएकायिकतैजस्कायिकवनस्पतिकायि

सुरकुमाराणां जन्ते ! कइसमुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा ! पंचसमुग्घाया पस्सत्ता, तंजहा—वेदणासमुग्घाए क
सायसमुग्घाए मारणतियसमुग्घाए वेउच्चियसमुग्घाए तेयासमुग्घाए । एवं जाव थणियकुमाराणं । पुढविका
इयाणं जन्ते ! कइसमुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा ! तिन्नि समुग्घाया पस्सत्ता, तंजहा—वेदणासमुग्घाए क
सायसमुग्घाए मारणतियसमुग्घाए, एवं जाव चउरिंदिया नवरं वाउकाइयाणं चत्तारिसमुग्घा प०, तं०

सुरकुमाराणां जदन्त । कतिसमुद्धाताः प्रज्ञप्ताः ? गीतम । पञ्च समुद्धाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा—वेदनासमुद्धातः कषायसमुद्धातोमारणा
न्तिकसमुद्ध तो वैक्रियसमुद्धात स्तैजससमुद्धातः । एवं यावत्स्तनितकुमाराणाम् । पृथिवीकायिकानां जदन्त । कति समुद्धाताः प्रज्ञ
प्ताः ? गीतम । त्रयः समुद्धाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा—वेदनासमुद्धतः कषायसमुद्धातो मारणान्तिकसमुद्धातः ३ । एवं यावच्चतुरिन्द्रिया नवरं

इए प० । हेगौतम आठ समयनीस्थिति कहौ । नेरइयाणं भन्ते कइसमुग्घाया प० । नारकौने हेभगवन् केतला समुद्धात कइया । गोयमा चत्तारिस०
तं० । हेगौतम चारसमुद्धात ते कहैछै । वेयणा कसाय मरणे वेउच्चिए । वेदनासमुद्धात कषायस० मारणांतिकस० वैक्रियस० ४ । असुरकुमाराणं
भन्ते कइसमुग्घाया प० । असुरकुमारने हेभगवन् केतलासमुद्धात कइया । गोयमा पचस० तं० । हेगौतम ५ समुद्धात ते कहैछै । वेयणा कसाय मरणे
वेउच्चिए तेयसे । एवं जाव थणियकुमारा । इम यावत् स्तनितकुमार । पुढगोकाइयाणं भन्ते कइसमुग्घाया प० । पृथिवीकायने हेभगवन् केतलाम०
कइया । गोयमा तिन्नि समुग्घाया त० । हेगौतम २ समुद्धात ते कहैछै । वेयण कसाय मरणे एव जाव चउरिंदियाण एवरं वाउकाइयाण चत्तारि

कद्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां माद्याः स्तेषां वैक्रियादितद्व्यजावात् उत्तरेषां चतुर्णामपि समुद्घातानां सम्भवात् । वायुकायिकानां माद्याश्चत्वारः तेषां वैक्रियलब्धिसम्भवेन वैक्रियसमुद्घातस्यापि सम्भवात् । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां माद्याः पञ्च केषां च तेषां तजोलब्धरपि जावात्, मनुष्याणां सप्त मनुष्येषु सर्वसंज्ञात्, व्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां माद्याः पञ्च वैक्रियतजोलब्धिजावात् दुत्तरौ द्वौ तु ना सम्भवात् आहारकलब्धि केवलत्वायोगात्, सम्प्रति चतुर्विंशतिदण्डकक्रम माधकृत्य एकैकस्य सूत्र मकारो लाक्षणिकः, जदन्त । नैरयिकस्य सकलसतीतकालमाधिकृत्य ॥ केवडयति ॥ कियतो वेदनासमुद्घाता अतीता अतिक्रान्ताः ? जगवानाह-गौतम । अनन्ता नारकादिस्थानानां अनन्तशः प्राप्तत्वा देकैकस्मिंश्च नारकादिस्थानप्राप्तिकाते प्रायोऽनेकशो वेदनासमुद्घातानां संज्ञात्, एतच्च बाहुल्यापेक्ष मुच्यते बहवो हि जीवा अनन्तकालमसंव्यवहारराशौ रुदृता वर्तन्ते तत स्तदपेक्षया एकैकस्य नैरयिकस्थानान्ता अतीता वेदनासमुद्घाता उपपद्यन्ते, येतु स्तोकाकालमसंव्यवहारराशौ रुदृता स्तेषां यथा

वेदनासमु० कषायस० मारणंतियस० वेउल्लियसमुग्घाए । पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं जाव वेमाणियाणं जंते ! कड समुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा ! पच पस्सत्ता, तंजहा—वेदनासमु० कषायसमुग्घाए मारणंतियसमु० वेउल्लियसमु० तेयासमुग्घाए नवरं मणुस्साणं सत्तविहे समुग्घाए पस्सत्ते, तंजहा—वेदनास० कषाय०

वायुकायिकानां चत्वारः समुद्घाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-वेदनासमुद्घातः कषायसमुद्घातो मारणान्तिकसमुद्घातो वैक्रियसमुद्घातः । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां यावद्वैमानिकानां जदन्त । कतिसमुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । पञ्च समुद्घाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-वेदनासमुद्घा

म० तं० । वेदनासु० कषायस० मरणस० इमं जालगे चोर्निन्द्य एविशेष वायुकायन ४ समुद्घात ते कहैल्ले । वेयणकषायमरणे वेउल्लिए पचिदिय ति रिक्खजोणियाणं पुच्छा । वेदना कषाय मरण वैक्रिय पचन्द्रियतिर्यग्योनिकानां प्र० । गोयमा पचस० त० । हेगौतम पाचसमुद्घात कट्ठा । वेयणा कषाय मरणे वेउल्लिए तेयसे एत्तं जाव वेमाणिया नवरं मणुस्साणं सत्तविहस० तं० । वेदना कषाय मरण वैक्रिय तेजय इमं जालगे वैमानिक एविश

समर्थं संशयेया असंशयेया वा प्रतिपत्तव्याः केवलं कतिपयेति इति न विवक्षिताः ॥ केवडयापुरस्कृता इति ॥ इदं सूत्रं पाठसूचानात्रं सूत्रपाठस्त्वेवं
एगमेगस्सणं जंते । नेरडयस्स केवडया वेयणासमुग्घाया पुरस्कृता इति ॥ सुगम पुरोऽये कृता स्तत्परिणामप्राप्तियोग्यतया व्यवस्थापिताः साम-
र्थ्या तत्कर्तुंजीयेति गम्यते पुरस्कृता अनागतकालजायिन इति तात्पर्यार्थः, अत्र जगवानाह-कस्यापि संति कस्यापि नसंति यस्यापि सति त-
स्यापि जघन्यत एको द्वीवा त्रयोवा चत्कर्षतः संशयेयावा असंशयेयावा अनतावा इयमत्र जायना योनामविवक्षितप्रश्नसमयानन्तरं वेदनासमुद्घा-
तमन्तरणैव नरकादुत्पत्त्यानन्तरमनुष्यजये वेदनासमुद्घातमप्राप्तयव सेत्स्यति तस्य पुरस्कृतो वेदनासमुद्घात एकोपि नास्ति यस्तु विवक्षितप्रश्न-
समयानन्तरमायुः शेषः कियत्कालं नरकजये स्थित्वा तदनन्तरमनुष्यजवमागत्य सेत्स्यति, तस्य एकादिसम्भवः सख्यातकालसंसारवस्थायिनः

मारणंतिय० तेयासमु० आहारसमु० केवलीसमुग्घाए । एगमेगस्सणं जंते ! नेरडयस्स केवडया वेदना
समुग्घाया अतीता ? गोयमा ! अणंता । केवडया पुरस्कृता ? गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि

तः कषायसमुद्घातो मारणान्तिकसमुद्घातो वैक्रियसमुद्घातस्तेजससमुद्घातो नवरं मनुष्याणां समविधः समुद्घातः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-वेद-
नासमुद्घातः कषायसमुद्घातो मारणान्तिकसमुद्घातस्तेजससमुद्घात आहारकसमुद्घातः कवलिसमुद्घातः । एकैकस्य प्रदन्त । नेर-
यिकस्य कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीताः ? गोतम । अनन्ताः । कियन्तः पुरस्कृताः ? गोतम । कस्याप्यस्तिकस्यापि नास्ति यस्यास्ति ज-

न मनुष्यने ० समुद्घात ते कहै । वेयण कसाय मरण वेउत्थिण तयस आहार केवलण । वेदना कषाय मरण वैक्रिय तेजस आहारक केवलसमु० । ए-
गमेगस्सणं जंते नेरडयस्स केवडया वेयणासमुग्घाया अताता । एको नारकीने हेमगवनू केतला वेदनासमुद्घात कक्षा पूर्वकीधा । अणंता केवडया
पुरेखडा । हेगोतम अनन्तास० केतलाएक आगे फरये परण्या सेनो मुख्याये । गोयमा कप्पइ अत्थि कस्सनत्थि जस्स अत्थि तस्स जहसेणं एकोवा टी-
वा तिण्णिवा उ० सखिजावा असंखिजावा अणंतावा । हेगोतम जीवनीयति केहनै परमाणु पोतै कहने नथो सेला जेहनै तेहने जघन्यसमुद्घा-

सङ्ख्याता असंख्यातकालसंसारवस्थायिनी ऽसंख्याताः अनंतकालसंसारवस्थायिनी ऽनन्ताः ॥ एवमित्यादि ॥ एवं नैरयिकोक्तेन प्रकारेण सुरकुमारस्यापि याव तस्तनितकुमारस्य वाच्यं , ततश्चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण निरन्तरं तावद्वाच्यं यावद्द्वैमानिकस्य किमुक्तं प्रवति स वैष्वपि असुरादिषु स्थानेष्वतीता वेदना समुद्घाता अनन्ता वाच्याः पुरस्कृतास्तु कस्यापि सति कस्यापि नसन्ति यस्यापि सन्ति तस्यापि जघन्यत एको द्वौवा त्रयोवा उत्कर्षतः सङ्ख्येया वा अनन्ता वा इति वाच्याः , जावनापि पूर्वोक्तानुसारेण स्वयं परिज्ञावनीया । एवं चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण कषायसमुद्घातो मारणांतिकसमुद्घातो वैक्रियसमुद्घात स्तैजससमुद्घातश्च प्रत्येकं तत एवं चतुर्विंशतिदण्डकसूत्राणि प्रवन्ति , तथाचाह-एवं जाव तेयससमुग्घाए इत्यादि ॥ एव वेदनासमुद्घातेष्वपि प्रत्येकं तावद्वाच्यं यावत्तैजससमुद्घातः शेषं सुगमं ॥ एग

जस्स अत्थि जहन्तेणं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं संखेज्जा अ्संखेज्जा अण्णंतावा । एवं असुरकुमारस्सवि । निरन्तरं जाव वेमाणियस्स । एवं जाव तेयगसमुग्घाए । एवं तेयंचचउवीसा दण्डगा । एगमेगस्सणं जंते ! णेरइयस्स केवइया आहारगसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ,

घन्यनैको वा द्वौवा त्रयोवा उत्कर्षतः संख्येयाअसंख्येया अनन्ता वा , एवमसुरकुमारस्यापि । निरन्तरं यावद्द्वैमानिकस्य । एवं यावत्तैजससमुद्घातः । एवमेते चतुर्विंशतिदण्डकाः । एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्य कियन्त आहारकसमुद्घाताः अतीताः ? गीतम । कस्याप्यस्ति

त अथवा दोय अथवा तीन उत्कृष्ट संसारस्थायी संख्याता असंख्याता संसारस्थायो अनन्ता संसारौने । एवं असुरकुमारस्सवि निरन्तरं जाव वेमाणिया एवं जाव तेयगसमुग्घाए एवं एते पंचचउवीसा दण्डगा भा० । इम असुरकुमारने निरन्तरे करो जालगे वैमानिकलगे पिण कहिवो इम जालगे तेयसमुद्घातलगे पूर्वोक्तसमुद्घात कहिवा इम ५ समुद्घात २४ दण्डके कहिवो । एगमेगस्सणं भते णेरइयस्स केवइया आहारगसमुग्घाया अतीता । एका को नारकोने हेभगवन् कीतवा आहारकसमुद्घात कद्धा पूर्वोक्तीधा । गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि तस्स जहन्तेणं एक्कोवा दोवा उ०

मेगदशमितादि ॥ एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्य पाशात् सफलमतीतं कालमपेक्ष्य कियंत आचारकसमुद्घाता गतीताः ? जगवानात्-गीतम ।
 कस्यापि ॥ अत्यिम् ॥ अस्तीति निपातः सर्वलिंगधनो यदाप-आकटायनन्यास गत् अस्तीति निपात । राजालङ्कारनधित , ततोयमर्थः-कस्याप्य
 तीता आचारकसमुद्घाताः संति कस्यापि न संति येन पूर्वं मानुषं प्राप्य तथाविधसामग्र्यजायत सतुदंश पूर्वाणि नापीतानि सतुदंशपूर्वाधिग
 मे या आचारकलङ्कारजायतः तथाविधप्रयोजनानायायतो या आचारकशरीरं न कृतं तस्य न संतीति , यस्यापि संति तस्यापि जपन्य एको द्वीवा उत्क
 र्पंत रायो नतु चत्वार सतुःकल्पः कताचारकशरीरस्य नरकगमनायात् , आद्य मूलटीकाकारः-आचारसमुद्घाता उक्तोक्ते तन्नि तदुपरि
 नियमा नरगं नगच्छत् अस्ति सत्तारि ज्वंति इति ॥ पुरस्कृता अपि कस्यापि न संति , तत्र यो मानुषं प्राप्य तथाविधसामग्र्यजायत सतुदंशपू
 र्वाधिगमनाचारकसमुद्घातं चातरेण सेतस्यति तस्य न संति दोषस्य तु यथासमायं जपन्यत एको द्वीवा तयोवा उत्कर्पंत चत्वारः तत ज्वंसव
 प्रयं गत्यन्तरासंकमया आचारकसमुद्घातमन्तरा च संतिगमनायात् ॥ गद्यमित्यादि ॥ एत नैरयिकोक्तेन प्रकारेण चतुर्विंशतिदशककमेण नि

जरुत अत्यि जहन्तेणं एक्कोवा दोवा उक्को० तिन्नि केवडया पुरस्कृता कस्सइ अत्यि कस्सइ नत्यि ।
 जरुसइ अत्यि जहन्तेणं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोनणं चत्तारि । एवं निरन्तरं जाव वेमाणिया नवरं

कस्यापि नास्ति यस्यास्ति जपन्येको वा द्वी योत्कर्पेण गय , कियन्तः पुरस्कृताः कस्यास्ति कस्य नास्ति , यस्यास्ति जपन्येकोवा
 द्वीवा तयोवोत्कर्पेण चत्वारः , एवं निरन्तरं यावद्देमानका नवरं सन्तुष्यातीता अपि पुरस्कृता अपि यथा नैरयिकस्य पुरस्कृताः ।

तिणि के । ५ ग् पुरेणया । संगोतम केवडेहे कोरने नगो जा नक तेन जपन १ भयना २ उत्कर्ष ३ आचार ४ नो जरणधार कोयला आगस्तकरस्ये । गो
 यमा कयादेवलि कयादेव नालि । ५ गीतम केवडेहे कोरने नगो । जयालि तरा जहणेण एक्कोवा दोवा तिणिता उक्तोक्ते चत्तारि एवं निरन्तरं जाव
 वेमाणिया । जेहनये तेहन जपन्य एव दोय तीन उत्कर्ष ४ आचार करस्ये तिवारपद्धो निशय मोघ तेमाट इम निरन्तर वेमाणियासगे कथियो ।

रन्तरं तावद्वाच्यं यावद्द्वैमानिकस्य सूत्रं नवरं मनुष्यस्या तीता अपि पुरस्कृता अपि तथा वाच्याः, अतीता अपि चत्वारः पुरस्कृता अपि चत्वार उत्कर्षतो वाच्या इत्यर्थः । सूत्रपाठश्चैव-एगमेगस्सण मणुरसस्स कयइया आहारकसमुद्घाता अतीता ? गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ज स्स अत्थि जपत्तेण एक्कोवा दोवा तिज्जिवा उक्कासेण चत्तारि ॥ अत्र ज्ञावना इह य शतुर्थंवेलमाहारकशरीरं करोति स नियमा तद्भवस्य मु क्तिमासादयति न गत्यंतर कथमेत दवसीयते इति चे दुष्यत-सूत्रपाठोऽप्यप्यलोचनात्, तथाहि-यदि शतुर्थंवेलमप्याहारकशरीरं कृत्वा गत्य न्तरं संक्रामेत ततो नैरयिकादा वन्परस्यां गतीं उत्कर्षत श्रुत्वारो प्याहारकसमुद्घाता उच्येरन् नचोच्यंते ततो वसीयते शतुर्थंवेलमाहारकशरीरं कृत्वा नियमा तद्भवस्य मुक्तो भवति नगत्यन्तरगाभी, तत्र यः प्रागाहारकशरीरं कदाचनापि न कृतवान् तस्यातीताहारकसमुद्घातो ना स्ति तत स्तदपेक्षयोक्तं-कस्सइ नत्थि ॥ यस्यापि सति सापि यदि पूर्वमकवार माहारकशरीरं कृतवान् तस्यैको अतीताहारकसमुद्घातो द्वौ

वारो कृतवतो द्वौ त्रीन् वारान् कृतवत स्यादो त शतुर्थंवेलमाहारकशरीरं कृत्वा आहारकसमुद्घाता शतुर्थोत्पत्तिनिवृत्ती वर्तते नचाद्यापि म नुजन्वन्ति विजज्ञाति तस्य चत्वारः पुरस्कृता अपि समुद्घाताः कस्यापि न सति, तत्र य शतुर्थंवेलमाहारकशरीरं कृत्वा हारकसमुद्घाता त्पत्तिनिवृत्तो यदि वा पूर्वमकृताहारकशरीरो प्यथवा एकवारकृताहारकशरीरोपि यदि वा द्विःकृत्यः कृताहारकशरीरोपि त्रिःकृत्यः कृताहारकशरीरोपि, तथाविधसामग्र्यभावात् उत्तरकालमाहारकशरीरमकृत्यैव मुक्तिमवाप्स्यति तस्य पुरस्कृताहारकसमुद्घाता नसन्ति यस्यापि सन्ति तस्यापि जघन्यत एक्कोवा द्वौवा त्रयोवा उत्कर्षत श्रुत्वारः, तत्र मक्कादिसम्भवः पूर्वोक्तज्ञावनानुसारेण स्वयं ज्ञावनीयी यस्तु पूर्वकालमेकवारम पि आहारकशरीरं न कृतवान् अथचोत्तरकालं तथाविधसापक्षीभावतो यावत्संज्ञव माहारकशरीरं कर्ता तस्य चत्वारो न ज्ञापस्य, सम्प्रति केव लिप्तमुद्घातविषय दण्डकसूत्रमाह-एगमेगस्सणमित्यादि ॥ एक्कोस्य जदन्त । नैरयिकस्य निरवधिक मतीतं काल मधिकृत्य कियंतः केवलिसमुद्घा

अतीताः ? जगदानाह-नित्येति ॥ नास्त्यतीत एकोपि केवलिसमुद्घातानन्तरं एतन्मूर्च्छितं नियमतो जीयाः परमपदं मनुष्यगते, ततो यद्यनविष्य
केवलिसमुद्घातं स्तुतिं नरकमया नागमिष्य दण्डं सम्प्रति नरकगामिनो यतीते तस्मात् आशयेकस्याप्यतीतकेवलिसमुद्घातः ॥ केवड्या पुरस्का
दिति ॥ कियन्तः पुरस्कृताः केवलिसमुद्घाता इति प्रश्नः, जगदानाह-गौतम । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ॥ इह केवलिसमुद्घात एकस्य प्राणिन
प्राकालं भोक्तव्यं जघति नद्वित्राः ततो स्तीतिनिपातो अ एकवचनातो वेदितव्यः ततश्चायमर्थः-कस्यापि केवलिसमुद्घातः पुरस्कृतोस्ति दीर्घतरे
णापि कालेन मुक्तिपदप्राप्त्यवसरे विषयस्थितिकर्मा कस्यापि नास्ति यो मुक्तिपदमवाप्त्ययोग्यो योग्यो वा केवलिसमुद्घातमन्तरेणैव मुक्तिप
दं गतः, तथाच वक्ष्यति-अर्गतूणसमुद्घातं भगवता केवलीजिह्वाजरमरणाविष्णुमुक्ता सिद्धिं वरगदं गया इति, इहा स्तीति निपातः सर्वलिङ्गवचन
इत्यभिहितसिद्धान्तस्य बहुत्वाद्वाङ्मात्रेण कस्यचि रस्यात् ततः सत्पदोदाहृता-जस्स अत्थि ॥ एको यस्यास्ति पुरस्कृतः केवलिसमुद्घातः सस्य
एको जूयः ससारान्नायात् ॥ एय जाय वेमाणियस्सति ॥ एवं नैरयिकगताजिलापप्रकारेण चतुर्विंशतिदण्डकक्रमं मनुमृत्य ताव हत्तव्यं याव द्वे
मानिकसूत्रं तज्जदं-एगमेगस्सणं जंते । वेमाणियस्स केवड्या केवलिसमुद्घाया अतीता ? गोयमा । नत्थि । केवड्या पुरस्सडा ? गोयमा । कस्सइ
अत्थि कस्सइ नत्थि, जस्स अत्थि एक्को इति ॥ अत्रैव विशेषो भाह-नवरमित्यादि ॥ नवर मयं विशेषो मनुष्यस्य केवलिसमुद्घातस्य चिन्ताया

मणुस्सस्स अतीतावि पुरेस्कडावि जहा णेरइयस्स पुरेस्कडा । एगमेगस्सणं जंते ! णेरइयस्स केवड्या
केवलिसमुद्घाया अतीता ? गो० ! नत्थि, केवड्या पुरेस्कडा ? गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ।

एकैकस्य प्रदत्त । नैरयिकस्य कियन्तः केवलिसमुद्घाता अतीताः गौतम । नास्ति, कियन्तः पुरस्कृताः ? गौतम । कस्यास्ति कस्यनास्ति ।

परं मणुस्स अतीतावि पुरेस्कडावि जहा णेरइयस्स पुरेस्कडा । एनिशम मनुष्ये पाण्डे कोधा आगले पिण करस्स नारकोने आगलवारस्स पिण पाण्डे
न नयो कोधा आहारकानो धनी नरकं नजाय । एगमेगस्सणं णेरइयस्स केवड्या केवलिसमुद्घाया अतीता । एकता नारकोने एमगवन् केतसा क

मतीतोपि कस्याप्यस्ति कस्यापि नास्तीति वक्तव्यं स्तत्रयः केवलिसमुद्घाता एप्रतिनिवृत्ती वर्तते नचाद्यापि मुक्तिपदं भवाप्नोति तस्यास्त्यतीतः
 केवलिसमुद्घात स्तेषु सर्वसंख्यया उत्कर्षपदे ज्ञानपथक्षपमाणावेदितव्याः , कस्यापि नास्त्यतीतः केवलिसमुद्घातो यो न समुत्पन्न गतवान् , तेषु
 सर्वसंख्यया असंख्येया द्रष्टव्याः ज्ञानपथक्षयतिरेकेणान्येषां सर्वेषां सप्यसम्प्राप्तकेवलिसमुद्घातत्वात् अत्राप्यस्तीति निपातस्य सर्वलिङ्गवचनत्वा
 त् ॥ कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ॥ इत्युक्तौ बहुत्वाशङ्का स्या तत स्तद्व्यवच्छेदार्थमाह-यस्य मनुष्यतीतः केवलिसमुद्घात स्तस्य नियमा देको न
 द्वित्रा एकेनैव समुद्घातेन प्रायः समस्तघातकर्मणां निर्मूलनापेक्षितत्वात् ॥ एव पुरस्सकाविति ॥ एव मतीतमनागतन प्रकारेण पुरस्सता अ
 पि केवलिसमुद्घाता वाच्या , तच्चैवम् ॥ कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि , जस्स अत्थि एक्को इति ॥ अत्र जावना पूर्णोक्तानुसारेण स्वयं जावनीया
 तदेव मतीतमनागतं च काल मधिकृत्य एकैकस्य नैरयिकादे वेदनादिसमुद्घातचित्ता कता , सम्प्रति नैरयिकादेः प्रत्येकं समुदायरूपस्य त
 च्छिना चिकीर्षु राह-नेरइयाणमित्यादि ॥ नैरयिकाणां विवक्षितप्रश्नसमयजाविना सर्वेषां समुदाये जदन्तं , कियन्तो वेदनासमुद्घाता एतीता ?
 जगवानाह-गौतम । अनन्ता बहुना मनन्तकालसंध्यवहारराशौ रुद्धतत्वात् , कियन्तः पुरस्सता अत्रापि प्रश्नसूत्रपाठः सम्यक् द्रष्टव्यः-नेरइयाणं जते
 केवइया वेदणासमुग्घाया पुरस्सका इति ॥ जगवानाह-गौतम । अनन्ता बहुना मनन्तकालजाविसंचारावस्थानजावात् , एव चनुविंशतिदण्डक

जस्स अत्थि एक्को एवं जाव वेमाणियस्स नवरं मणुस्सस्स एतीता कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स
 अत्थि एक्को । एवं पुरेस्सकावि । नेरइयाणं जते ! केवइया वेदणासमुग्घाया एतीता ? गोयमा ! अ

यस्यास्त्येक एव यावद्वैमानिकस्य नवरं मनुष्यस्यातीताः कस्य सन्ति कस्यापि न सन्ति यस्य सन्त्येकः । एव यावत्पुरस्सता अपि । नैरयिना

केवलिसमुद्घात पाछल कोधा । गोयमा नत्थि एक्का कवइया पुरखडा । हेगौतम नथो कोधा केवलिसमुद्घात पूर्वे आगल करस्य । गोयमा कस्सइ अत्थि
 कस्सइ नत्थि जस्सअत्थि तस्स एक्को एव जाव वेमाणियस्स नवरं मणुस्सस्स एतीता । हेगौतम कोदं कस्य भवन्तो अपेचाये कोदुनहो करै अभयनो अपे

क्रमेण ताव द्रुक्त्वं याव द्वैसानिकानां । यथा च वेदना समुद्घात चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण चिन्तित स्तथा कपायमरणवैकल्पितैजससमुद्घाता अपि चिन्तनीयाः । तथाचाह-एवं जाव तेयगसमुग्घाए ॥ एव च सति यतान्यपि बहुत्वविषयाणि पच चतुर्विंशतिदण्डकसूत्राणि भवन्ति चैतदेवाह-एवमेतेपि पञ्चविंशतिदण्डका इति ॥ आहारकसमुद्घातचिन्ता कुर्वन्नाह-नेरड्याणमित्यादि ॥ अत्र प्रश्नसूत्रं सुगम जगवानाह-गीतम । असंख्येया , इयमत्र जावना-इह नैरयिकाः सर्वदापि प्रश्नसमयेजाविनः सर्वसंख्येयाप्यसंख्येया स्तेषामपि मध्ये कतिपयाः सख्येयातीताः कृतपूर्वाहा रकसमुद्घाता स्ततो ऽसंख्येया एव तेषा मतीताहारकसमुद्घाता घटते नापि सख्येया , एवं पुरस्कृता अपि जावनीयाः , एव चतुर्विंशतिद

णंता । एवं जाव वेमाणियाणं । एवं जाव तेयगसमुग्घाए । एवं एएवि पंच चउवीसदंरुगा । णेरड्याणं जंते ! केवड्या आहारगसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! असंखेज्जा , पुरेस्कृता ? गोयमा ! असंखेज्जा ।

णां जदन्त । कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीताः ? गीतम । अनन्ताः । एव यावद्वैसानिकानाम् । एवं यावत्तैजससमुद्घातः । एवमेतेपि प च चतुर्विंशतिदण्डकानि । नैरयिकाणां जदन्त । कियन्त आहारकसमुद्घाता अतीताः ? गीतम । असंखेयाः पुरस्कृताः ? गीतम । असंखे

जाये जघन्योत्कष्ट एक फरसे इम जालगे वैमानिकलगे कहिवा एविशेष मनुष्यने किणे कोधाकै अन्तसमय । कस्सई अत्थि कस्सई नत्थि जस्सत्थि तस्स एको एवं पुरेखडावि । किणेनयो कोधा जिणे कोधाकै तिणे एजे कोधाकै इम आगल पिण एकहोज करस्से । णेरड्याणं भते केवड्या बेयणासमुग्घा या अतीता । नारकीने हेमगवन् केतलावेदना समघात कक्षा पाळकि कोधा । गोयमा अणंता केवड्या पुरेखडा । हेगीतम अनन्ता केतला आगे क रस्से । गोयमा अणंता एवं जाव वेमाणिया एवं जाव तेयगसमुग्घाए एवं एतेवि पंचचवीसं दण्डा भाणि० । हेगीतम अनन्ता इम जालगे वैमानि क इम जालगे तैजससमुद्घात इम ए पिण ५ चउवीसदण्डक कहिवा । णेरड्याणं भते केवड्या आहारग समुग्घाया अतीता । नारकीने केतला आ हारकसमुद्घात चोवीसे दण्डके कहिवा । गोयमा असंखेज्जा केवड्या पुरेखडा । हेगीतम अणंता कोधा सर्व पूर्णे कोधा । गोयमा असंखेज्जा ए

एककर्मण ताव द्वाभ्यं याव द्वैमानिकानां, आह च-एवं जाव वेमाणियाणं ॥ तेनैव यो विशेष स्तद्धर्माधिपुराह-नवरमित्यादि ॥ नवरं वन
स्पतिकायचित्तायां मनुष्यचित्तायां च नैरयिकापेक्षया नानात्व मवसेय, तदेव नानात्वमाह-वणस्सइकाइयाणमित्यादि ॥ अत्रप्रश्नसूत्रं सुगमं

एवं जाव वेमाणियाणं नवरं वणस्सइकाइयाणं मणुस्साणय इमं नाणत्तं-वणस्सइकाइयाणं जंते ! केवइ
या आहारगसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! अणता । मणुस्साणं जंते ! केवइया आहारगसमुग्घाया
अतीता ? गोयमा ! सिय संखिज्जा सिय असंखिज्जा । एवं पुरेस्कळावि । णेरइयाणं जंते ! केवलिसमु
ग्घाया अतीता ? गोयमा ! नत्थि, केवइया पुरेस्कळा असंखिज्जा । एवं जाव वेमाणियाणं नवरं वण

याः, एवं यावद्वैमानिकानां नवर वनस्पतिकायिकानां मनुष्याणां चेदं नानात्वं-वनस्पतिकायिकानां जदन्त । कियन्त आहारकसमुद्घाता
अतीताः ? गौतम । अनन्ताः । मनुष्याणां जदन्त । कियन्त आहारकसमुद्घाता अतीताः ? गौतम । स्यात्सङ्ख्याः स्यादसंख्येयाः, एवं पुर
स्कृता अपि । नैरयिकाणां जदन्त । कियन्तः केवलिसमुद्घाता अतीताः ? गौतम । नसन्ति । कियन्तः पुरस्कृता असंख्येयाः । एवं यावद्वैमा

वं जाव वेमाणियाणं नवरं वणस्सइकाइयाणं मणुस्साण इमं नाणत्तं । हेगौतम असंख्याता जलंगे वैमानिक तालंगे काहिवो एविशेष वनस्पतीने मनुष्य
ने विशेष कहेह्वै । वणस्सइकाइयाणं भतेकेवइया आहारगसमुग्घाया अतीता । वनस्पतिकायने हेभगवन् केतला आहारकसमुद्घात कच्छा पूर्वकीधा ।
गोयमा, अणता मणुस्साण भते केवइया आहारगसमुग्घाया अतीता । हेगौतम अनन्तासमुद्घात कच्छा मनुष्यने हेभगवन् केतला आहारकसमुद्घात
पूर्वकीधा प्रमादे १४ पूर्वी अनलोकात्त निगोटमादि वसै मनुष्यने केतला कीधा । गोयमा सिय संखिज्जा सिय असंखिज्जा एव पुरेस्कळावि । हेगौतम
किवारे सख्यात किवारे असख्यात इम आगले पिण करस्ये । णेरइयाणं भते केवइया केवलिसमुग्घाया अतीता । नारकीने हेभगवन् केतला केव
लोसमुद्घात पूर्वकीधा । गोयमा नत्थि केवइया पुरेस्कळा । हेगौतम अधी पूर्वकीधा केतला करस्ये अग्रे । गोयमा असंखेज्जा एव जाव वेमाणियाणं

जगवानाह-अनन्तानामधिगतचतुर्दशपूर्वाणां कृताहारकसमुद्घातानां प्रमादवशात् पचितसंसाराणां वनस्पतिषु जावात् पुरस्कृता अनन्ता अनन्तानां वनस्पतिक्रूया दुहृत्य चतुर्दशपूर्वाधिगमपुरस्सर कृताहारकसमुद्घातानां जवसिद्धिगमनसम्भवात् ॥ मणुस्साणं जंते इत्यादि ॥ अत्रापि प्रश्नसूत्रं प्रतीतं जगवानाह-गौतम । स्यादिति निपातोनेकांतद्योतीति ततोय मयः-अदाचि तस्ययेयाः कदाचि दस्ययेयाः कथमितिचे दुच्यत-इह समृद्धिमगजं व्युत्क्रातसमुदायचिन्ताया उत्कृष्टपदे मनुष्या अहुलमात्रक्षेत्रे यावान् प्रदेशराशि स्तस्य यत् प्रथमवर्गमूल तत् स्तुतीयेन वर्गमूलन गुणितं सत् यावत्प्रमाणं जवति तावत् प्रदेशप्रमाणां नि खलानि घनीकृतस्य लोकस्य एकप्रदेशिक्यां श्रेणी यावन्ति एतावत्प्रमाणा एकहीनाः ते

रसडकाडयमणुस्सेसु डमं नाणत्तं-वणस्सडकाडयाणं जंते ! केवडया केवलिसमुग्घाया अतीता ? गोयमा !
अणंता मणुस्साणं जंते ! केवडया केवलिसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! सिय अत्थि सिय नत्थि जड
अत्थि जहन्नेणं एक्कोवा दावा तिन्निवा उक्कोसणं सयपुहत्तं । केवडया पुरेक्खडा ? गोयमा ! सिय संखे

निकानां नवरं वनस्पतिकायिकमनुष्येधिद नानात्व-वनस्पतिकायिकानां जदन्त । कियन्तः केवलिसमुद्घाता अतीताः ? गौतम । नसन्ति
कियन्तः पुरस्कृताः ? गौतम । अनन्ताः । मनुष्याणां जदन्त । कियन्तः केवलिसमुद्घाता अतीताः ? गौतम । स्यादस्ति स्यान्नास्ति । यद्य

वर वणस्सडकाडयमणुस्सेसु डमं नाणत्तं । हेगौतम असख्याता इमं यावत् वैमानिकलगे पर पविशेय वनस्पतिकायने मनुष्यने कहेछे । वणस्सडकाडयाणं भंत केवडया केवलिसमुग्घाया अतीता । वनस्पतीकायन हेमगवन् कल्ला कल्लाममुद्घात पूर्वकोधा । गोयमा नात्थ केवडया पुरेक्खडा । गोयमा नथो कोधा कतला करस्ये । गोयमा अणता मणुस्साणं भत केवडया केवलिसमुग्घाया अतीता । हेगौतम अनन्ता सर्वजीवनो अपचाये मनुष्यने हेमगवन् केतला कल्लोसमद्घात पूर्व कोधा । गोयमा सियअत्थि सियनत्थि जड अत्थि जहन्नेण एक्कोवा दावा तिन्निवा उ० सयपुहत्त केवडया पुरेक्खडा । हेगौतम किंवारे कोधाछे किंवारे नथो कोधा जेहनेछे तो जघन्य एक दांय तीन उत्कृष्टनी शतपुथल्ल प्रमाण कंतला पूर्वकोधाछे । गोयमा सिय संखेज्जा सिय

चांतीतशेषाः नारकादिजीवराश्यपैक्षया स्तोकास्तत्रापि ये पूर्वजवेपु कताहारकशरीरास्ते कतिपया स्तेच कदाचित् विवक्षितप्रश्नसमये संख्ये-
याः कदाचि दसङ्केयाः, तत उक्तं-सिय संखेज्जा इति ॥ अनागतेपि काले विवक्षितप्रश्नसमयजाविनां मध्ये कतिसंख्या एवाहारकशरीरमारस्प-
ते तेपि कदाचि दसङ्केयाः कदाचि दसङ्केयाः, तत आह-एव पुरक्खडाविति ॥ एव सतीतगतेन प्रकारेण वनस्पतिकारिकानां मनुष्याणां च पुर-
स्कृता अपि आहारकसमुद्घाता वेदितव्या स्तेचैव-वणस्सड्काडयाण जते केवइया आहारगसमुग्घाया परक्खळा गोयमा । अणुंता । मणुस्साणं
जते केवइया आहारगसमुग्घाया परक्खळा गोयमा । सिय संखेज्जा सिय असंखेज्जा इति ॥ केवलिसमुद्घातविषयं प्रश्नसूत्रमाह-नेरइयां
ण जते । इत्यादि ॥ सुगमं जगवानाह-गौतम । न सन्ति कचना तीता नेरयिकाणा केवलिसमुद्घाताः कतकेवलिसमुद्घातानां नारकादिगम-
नासम्भवात्, कियन्तः पुरस्कृता इति प्रश्न 'जगवानाह-गौतम । सङ्केयाः सर्वदा विवक्षितप्रश्नसमयजाविनामध्ये ऽसङ्ख्यातानां जाविकेवलिसमु-
द्घातत्वात्, तथा केवलिवेदसोपलब्धेः एवं चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण निरन्तरं ताव द्वाच्यं याव द्वैमानिकानां सूत्रं तथाचाह-सवं जाव वेमाणि
याण ॥ अत्रैव विशेषमाह-नवरमित्यादि ॥ नवरं वनस्पतिकारिकेषु मनुष्येषु चेद वक्ष्यमाणलक्षण नानात्व तदेवाह-वणस्सड्काडयाणमित्यादि ॥
तत्र प्रश्नसूत्रं सुप्रतीतं उत्तरसूत्रे निर्वचनमनन्ता अनन्तानां जाविकेवलिसमुद्घातानां तत्र जावात् ॥ मणुस्साणमित्यादि ॥ अत्रापि प्रश्नसूत्रं सुगमं
जगवानाह-गौतम । स्यात्सन्ति स्यान्तसन्ति किमुक्तं जवति यदा प्रश्नसमये समुद्घाता निर्वृताः प्राप्यन्ते तदा सन्ति शेषकाल नसन्ति तत्र ॥ जइ
अत्यिति ॥ यदि प्रश्नसमये कतकेवलिसमुद्घाता मनुष्यत्वमनुजवन्तः प्राप्यन्ते तदा जघन्यत एको द्वौ त्रयोवा उत्कर्षतः शतपृथक्कं एतावता एक

ज्जा सिय असंखिज्जा । एगमेगस्सणं जते ! णेरइयस्स णेरइयस्से केवइया वेदनासमुग्घाया अतीता ? गो

स्ति जघन्येनैकोवा द्वौवा त्रयोवा उत्कर्षतः शतपृथक्कम् । कियन्त पुरस्कृता ? गौतम । स्यात्संख्येया स्यादसंख्येयाः । एकैकस्य जरन्त ।

असंखेज्जा एगमेगस्सणं जते णेरइयस्स णेरइयस्से केवइया वेदण समुग्घाया अतीता । हेगौतम कोइ संख्याता कोइ असंख्याता एकाकीने हेमगवन्

काल मुत्कष्टपदे केवलिनं केवलिसमुद्घातासादनात् ॥ केवड्या पुरस्कृति ॥ कियन्तो मनुष्याणां केवलिसमुद्घाताः पुरस्कृताः जगवानाह-
स्यात्संख्येयाः स्यादसंख्येयाः मनुष्याणि सम्पूर्णिमा गजं व्युत्क्रांता च सर्वसमुदिता उत्कृष्टपदे प्रागुक्तप्रगाथा स्तत्रापि विवक्षितप्रश्नसमयप्राविना
मध्ये कदापित् केवलिसमुद्घाताः संख्येया बहूनामज्ञाना जावात् कदाचिदसंख्येया बहूनां प्राविकेवलिसमुद्घातानां जावात्, सम्प्रति एकै
कस्य नैरयिकत्वादिजायेषु वर्तमानस्य प्रत्येक कति वेदनासमुद्घाता अतीताः कति प्राविन इति निरूपयितुं काम प्राह-एगमेगरसणमित्यादि ॥
एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्य सकलमतीत कालं मवधीकृत्य तदा नैरयिकत्वे वृत्तस्य सतः सर्वसंख्यया कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीता जगवा
नाह-गीतम । अनन्ता नरकस्थानस्यानन्तज्ञः प्राप्तत्वा देवैकस्मिं च नरकजने जघन्यपदेपि संख्येयानां वेदनासमुद्घातानां जावात् ॥ केवड्या
पुरस्कृति ॥ कियन्तो जदन्त । एकैकस्य नैरयिकसंसारमोक्षमनागतं कालं मवधीकृत्य नैरयिकत्वे प्राविनः सतः सर्वसंख्यया पुरस्कृता वेदना
समुद्घाताः जगवानाह-कस्सइ अत्थि इत्यादि ॥ तत्र य आसन्नमेत्यु वेदनासमुद्घात मप्राप्यान्तिकमरणेन नरका दुर्वृत्त्य सेत्स्यन्ति तस्य ना
स्ति नैरयिकत्वे प्राविन एकोपि पुरस्कृतो वेदनासमुद्घातः शेषस्य तु सन्ति यस्यापि जघन्यत एको द्वीवा त्रयोवा एतच्च क्षीणशेषायुषां तद्गवा
नन्तरं सेत्स्यतां द्रष्टव्यं न ज्ञूयो नरकेषूपत्स्यमानानां ज्ञूयो नरकेषूपत्तौ जघन्यपदेपि संख्येयानां प्राप्यमाणत्वात् यदाह मूलटीकाकारः-नरकेषु
जघन्यस्थितिषु तपस्य नियमतः संख्येया एव वेदनासमुद्घाताः प्रचुरत्वान्नारकाणामिति उत्कर्षतः संख्येया असंख्येया अनन्तावा तत्र सकृन्नर
केषु जघन्यस्थितिषूपत्स्यमानस्य संख्येया अनेकशो दीर्घस्थितिषु सकृद्वा उत्पत्स्यमानस्या अनन्ताः ॥ एवमित्यादि ॥ एवं नैरयिकगतेनाजिलाप

यमा ! अणन्ता , केवड्या पुरस्कृता ? गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि जहन्तेणं एकौ

नैरयिकत्वे कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीताः ? गीतम । अनन्ताः , कियन्तः पुरस्कृताः ? गीतम । कस्यास्ति कस्यापि नास्ति , यस्यास्ति

नारकोने नारकोपथे केतवा वेदनासमुपात पूर्वकीधा । गोयमा अणन्ता केवड्या पुरस्कृता । गीतम अनन्ता केतवापाकले करस्ये । गोयमा कस्सइ

प्रकारेणा असुरकुमारत्वेन तदनन्तरं चतुर्विंशतिदण्डकक्षमेषा निरन्तरं तावद्वाच्यं यावद्द्वैमानिकत्वे तच्चैवं-एगमेगस्सणं जन्ते । नेरइयस्स असुरकुमारत्ते केवइया वेयणासमुग्घाया अतीता ? गोयमा । अणंता केवइया पुरक्खळा ? गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि जहणेण एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं सखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा । तत्रातीतसूत्रे अनन्तशो असुरकुमारत्वस्य प्राप्तत्वा उपपद्यन्ते तद्भावमापन्नस्यानन्ता अतीता वेदनासमुद्घाताः पुरस्कृतचिन्तायां योऽनन्तरज्जवे नरका दुद्वृत्तो मानुष्यं प्राप्य सत्स्यति प्राप्तोवा परपरया सकृदसुरकुमारज्जवं न वेदनासमुद्घातं गमिष्यति तस्य नास्त्येकोपि पुरस्कृतो असुरकुमारत्व वेदनासमुद्घातः, यस्तु सकृदसुरकुमारत्वं प्राप्तः सन् सकृदेव वेदनासमुद्घातं गन्ता तस्य जघन्यत एको द्वीवा त्रयोवा शेषस्य संख्येयान् जवान् असुरकुमारत्वं यास्यतः सखेयाः, असखेयान् वारान् असं

वा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं सखेज्जावा असखेज्जावा अणंतावा एवं असुरकुमारत्ते जाव वेमाणियत्ते । एगमेगस्सणं जन्ते ! असुरकुमारस्स नेरइयत्ते केवइया वेयणासमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! अणंता, केवइया पुर० ? गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि तस्स सिय संखे० सिय असंखे० सिय

जघन्येनैकोवा द्वीवा त्रयोवोत्कषंत. संखेया असंखेया वा अनन्ता वा । एवं असुरकुमारत्वे यावद्द्वैमानिकत्वे । एकैकस्य जदन्त । असुरकुमारस्य नेरयिकत्वं कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीताः ? गीतम । अनन्ताः । कियन्त. पुरस्कृताः ? गीतम । कस्यास्ति कस्य नास्ति य

अत्थि कस्सः नत्थि जस्सत्थि जहणेण एक्कोवा दोवा तिन्निवा उ० सं० असं० अणंतावा एवं असुरकुमारत्ते जाव वेमाणियत्ते । हेगीतम केहनेहै केहने न थो जघन्य एकं टोय तान उत्कष्टं संख्याता असख्याता अनन्ता पिण इत्थं असुरकुमारं जालगी वेस. निकने । एगमेगस्सणं भन्ते असुरकुमारस्स नेरइयत्ते केवइया वेयणासमुग्घाया अतीता । एकाको असुरकुमारने हेनगवन् नारकोपणं कंतला वेदनासमुद्घातं पूर्वकोधा गोयमा अणंता केवइया पुरेक्खळा । हेगीतम अनन्ता केतला पूर्वे करस्ये । गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सिय संखेज्जा सिय असखेज्जा सिय अणता । हेगीतम केह

स्येयाः, अनन्तान् वारान् अनन्ताः, एवं चतुर्विंशतिः शतकमेव नागकुमारत्वादिषु स्थानेषु निरन्तरं सूत्रपाठं स्ताव दृक्तव्यं याव द्वैमानिकत्वं विषयं सूत्रं ॥ एगमेगस्सणमित्यादि ॥ एकैकस्य जदन्तासुरकुमारस्य पूर्वं नैरयिकत्वे वृत्तस्य सतः सकलमतीतं कालं मपेक्ष्य सर्वसंख्यया कियन्तो वेदनासमुद्घातः अतीताः ? जगवानाह-अतीता अनन्तज्ञो नैरयिकत्वस्य प्राप्तत्वात् एकैकस्मिन् नैरयिकस्य जवे जघन्यपदेऽपि संख्येयानां वेदनासमुद्घातानां ज्ञावात्, कियन्तः पुरस्कृताः स्यात्सन्ति स्यान्नसन्ति कस्यपि त्वन्ति कस्यचिन्नसन्तीति अत्रापीयं ज्ञावना-यो असुरकुमारजवा दुद्वृत्तो नरकं यास्यति किं त्वनन्तरपरम्परया संख्येया कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीताः जगवानाह-अतीता अनन्तज्ञो नैरयिकत्वस्य प्राप्तत्वात्, एकैकस्मिन् नैरयिकस्य जवे जघन्यपदेऽपि संख्येयानां वेदनासमुद्घातानां ज्ञावात् कियन्तः पुरस्कृताः स्यात्सन्ति स्यान्नसन्ति कस्य

अणन्तावा । एगमेगस्सणं जन्ते ! असुरकुमारस्स असुरकुमारत्ते केवडया वेदनासमुद्घाया अतीता ? गोयमा ! अणन्ता, केवडया पुरेस्कृता ? गोयमा ! कस्स अत्थि कस्स नत्थि जस्स अत्थि जहन्नेणं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं संखेज्जावा असंखेज्जावा अणन्तावा । एवं नागकुमारत्तेवि जाव वेमाणियत्ते ।

स्यास्ति तस्य स्यात्संख्येयाः स्यादसंख्येयाः स्यादनन्ता वा । एकैकस्य जदन्तः । असुरकुमारस्यासुरकुमारत्वे कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीता ? गोतम । अनन्ताः । कियन्तः पुरस्कृताः ? गोतम । कस्यापि सन्ति कस्य नास्ति यस्यास्ति जघन्येनैको वा द्वौवा त्रयोवोत्कर्षतः संख्येया वा

नेहै केहने नथी जेहनेहै किवारे संख्याता किवारे असंख्याता किवारे अनन्ता । एगमेगस्सणं जन्ते असुरकुमारस्य असुरकुमारत्ते केवडया वेदनासमुद्घाया अतीता । एकैकने हेमगवन् असुरकुमारने असुरकुमारपणे केतला वेदनासमुद्घातं कञ्चा पूर्वं । गोयमा अणन्ता केवडया पुरेस्कृता । हेगोतम अनन्ता केतला पूर्वं करस्ये । गोयमा कस्स अत्थि कस्स नत्थि जज्जत्थि जहं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उ० संखेज्जावा असंखेज्जावा अणन्तावा । हेगोतम केहनेहै केहने नथी जेहनेहै ते जघन्य एवा दोय तीन चत्तकट संख्याता असंख्याता अनन्ता । एव नागकुमारत्तेवि जाव वेमाणियत्ते एवं जहा वे

चि त्सन्ति कस्यचि न सन्तीति ज्ञावः, अत्रापीयं ज्ञावना यो असुरकुमारजवाद्दुद्वृत्तो नरकं यास्यति किन्त्वनन्तरं परस्परया वा मनुष्यजवं प्राप्य सेत्स्यति तस्य नैरयिकत्वावस्थाज्ञाविनः पुरस्कृता वेदनासमुद्घाता न सन्ति नैरयिकत्वावस्थाया एवासम्भवात् यस्तु तद्गवाद्गुह्यं पारस्पर्येण नरकं गमिष्यति तस्य सन्ति तस्यापि कस्यचि त्संख्येयाः कस्यचि दसंख्येयाः कस्यचि दनन्ता स्तत्र यः सकृज्जघन्यस्थितिषु मध्ये समुत्पत्स्यते तस्य जघन्यपदे संख्येयाः सर्वजघन्यस्थितावापि नरकेषु संख्येयानां वेदनासमुद्घाताना ज्ञावात्, वेदनाबहुलत्वा नारकाणां असकृद्दीर्घस्थितिषु सकृद्वा गमने असंख्येया अनन्तशो नरकगमने अनन्ताः, तथा एकैकस्य जदन्तासुरकुमारस्या असुरकुमारत्वे स्थितस्य सतः सकलमधिकृत्य कियन्तो वेदनासमुद्घाता अतीताः । जगवानाह-अनन्ताः पूर्वमप्यनन्तशस्तद्भावस्य प्राप्तत्वात् प्रतिजव च वेदनासमुद्घातस्य प्रायो ज्ञावात्, पुरस्कृतचित्तायां कस्यचि त्सन्ति यस्य प्रश्नसमयाद्गुह्यं मसुरकुमारत्वेपि वर्तमानस्य ज्ञाविवेदनासमुद्घातेनापि तत उद्वृत्त्य ज्ञूयो प्यसुरकुमारत्वं प्राप्स्यति तस्य न सन्ति यस्तु सकृत् प्राप्स्यति तस्य जघन्यपदे एको द्वौवा त्रयोवा उत्कर्षतः संख्येया असंख्येया अनन्ता वा संख्येयान् वारान् उत्पत्स्यमानस्य संख्येयाः असंख्येयान् वारान् असंख्येयाः अनन्तान् वारान् अनन्ता एवं चतुर्विंशतिदशककमेण नागकुमारत्वादिषु स्वस्थानेषु असुरकुमारस्य निरन्तर ताव द्वक्तव्यं याव द्वैमानिकत्वे तथाचाह-एव नागकुमारत्वे वेत्यादि ॥ तदेव मसुरकुमाराणां वेदनासमुद्घातश्चिन्तितः सम्प्रति नागकुमारादिष्वतिदेशमाह-एवमित्यादि ॥ उपदर्शिताजिलापेन यथा चतुर्विंशतिदशककमेणासुरनैरयिकादिषु वैमानिकपर्यवसानेषु ज्ञाणित स्तथा नागकुमारादयो विशेषेषु समस्तेषु स्वस्थानपरस्थानेषु ज्ञाणितव्या याव द्वैमानिकस्य वैमानिकत्वे एवं चैतानि नैरयिकचतुर्विंशति

एवं जहा वेदनासमुद्घाएण असुरकुमारे णेरइयाइ वैमाणियपज्जवसाणेसु ज्ञाणिए तहा नागकुमारादिया

असंख्येया वा अनन्ता वा । एवं नागकुमारत्वेऽपि यावद्वैमानिकत्वे । एवं यथा वेदनासमुद्घातेनासुरकुमारो नैरयिकादिवैमानिकपर्यवसा-

यणासमुद्घाएण असुरकुमारे णेरइयादि वैमाणियपज्जवसाणेसु भणिया तहा नागकुमारादिय अवसेसेसु सङ्काणेषु भा० । इम नागकुमारने नाग

दशरूपसूनादीनि वैमानिकचतुर्विंशतिदण्डकसूत्रपर्यवसानानि चतुर्विंशति स्तदेयं चतुर्विंशत्यादण्डकसूत्रे वैदनासमुद्घातं सिन्धितः सम्प्रति च
तुर्विंशत्यै चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रैः कषायसमुद्घातं चिन्तयिषु रिदमाह-एगमेगस्सखामत्यादि ॥ तत्र नैरयिकस्य स्वावपयं प्रशसून् सुगम पुरस्कृत
भिन्तायां तु कस्यचि त्सन्ति कस्यपि न सन्ति तत्र यः क्षीणोपायः प्रशसमये जघपयन्ते वर्त्तमानं कषायसमुद्घातं मप्राप्तमय नरकजवा दुः
वृत्यानन्तरं पारम्पर्येणवा संतस्यति न जूयो नरकवासगामी तस्य न सन्ति पुरस्कृता नैरयिकत्वे कषायसमुद्घाताः शोपस्य तु सन्ति तस्यापि
जघन्यत गको ह्रीवा त्रयोवा तेच क्षीणायु शोपाणा तद्भवजाजा मयसेयाः, उत्कर्षतः सखययाजसखयया वा अनन्तावा, तत्र संखयेयप्रायुःशो
पाणा मसंखयेया यदिवा सकृज्जघन्यस्थितौ उत्पत्स्यमानाना सखयया असकृज्जघन्यस्थितौ सकृदसकृद्दीर्घस्थितावत्पत्स्यमानाना मनन्ताः तथा
नैरयिकस्येवा सुरकुमारत्वाविषय उत्तीतसूत्रं तथैव पुरस्कृतसूत्रे-कस्सइ आत्थ कस्सइ नत्थिति ॥ यो नरकादुद्भवतो असुरकुमारत्वं प्राप्स्यति तस्य
न सन्ति पुरस्कृता असुरकुमारत्वाविषयाः कषायसमुद्घाता यस्तु प्राप्स्यति तस्य सन्ति, तेच जघन्यतः सखयया जघन्यस्थिताव प्यसुरकुमारा
णां सखयेयाना कषायसमुद्घातानां जायात् लोकादिकषायबहुलत्वा तेषां उत्कृष्टपदे असखयेया अनन्तावा तत्र सकृद्दीर्घस्थितौ वा सकृज्जघन्य
स्थितिषु वा उत्पत्स्यमानाना मसखयेयाः अनन्तश्च उत्पत्स्यमानाना मनन्ताः एवं नैरयिकस्य नागकुमारत्वादेषु स्थानेषु निरन्तरं ताव द्दृष्टव्य

अथसेसेसु ठाणपठाणेषु जाणियत्था जाव वेमाणियत्ते । एवमेव चउवीसं चउवीसा दंङ्गा हवन्ति । एगमे
गस्सणं जत्ते ! णेरइयस्स णेरइयत्ते केवइया कसायसमुद्घाया अतीता ? गोयमा ! अणन्ता, केवइया पुरे०

नेषु जणितस्तथा नागकुमारादिका प्रवशीपेषु स्थानप्रस्थानेषु जणितव्या यावद्वैमानिकस्य वैमानिकत्वे । एवमेव चतुर्विंशतिचतुर्विंशतिदण्ड
यां जाज्जगे वैमानिक इमं जिम वेदनासमुद्घातं असुरकुमार नारकोणादि वैमानिकपर्यंतं तिम काट्टियो जिम नागकुमारादि बीजे अनन्तरं मी स्त
स्थान परधोन कट्टियो । जाव वेमाणियत्था वेमाणियत्ते एवमेत चउवीसं दंङ्गा भवन्ति । जाज्जगे वैमानिक वैमानिकपणे कट्टिवा इम एववा २४ आ

याव तस्तनितकुमारत्वे तथाचाह-एवं जावेत्यादि ॥ पृथिवीकायिकत्वे ऽतीतसूत्रं तथैव पुरस्कृतचिन्तायां तु कस्यचि त्सन्ति कस्यचि न सन्ति तत्र यो नरकादुद्भूतो न पृथिवीकायज्जवं गमी तस्य न सन्ति योपिगन्ता तस्यापि जघन्यपदे एको द्वौवा उत्कर्षतः सङ्ख्यावा ऽसंख्येयावा तच्चैवं त्रियं गपञ्चन्द्रियज्जवा न्मनुष्यज्जवा देवज्जवा द्वा कषायसमुद्घातसमुद्भूत सच य एकवारं पृथिवीकायिकेषु गन्ता तस्य एको द्वौवारी गन्तुं त्रीन् वारान् त्रयः संख्येयान् वारान् संख्यया असंख्येयान् वारान् असंख्यया अनन्तान् वारान् अनन्ताः तथाचाह-पुढविकाइयत्ते एगुत्तरियाए नेयवन्ति तथा एवं जाव मणूसत्त उत्ति ॥ एवं पृथिवीकायिकगतनार्जिलापप्रकारेण तावद्वाच्य याव न्मनुष्यत्वे तच्चैवं-एगमेगस्सणं जन्ते । नेरइयस्य आउकाइयत्ते

१ गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि एगुत्तरिया जाव अणंता । एगमेगस्सणं जन्ते ! नेरइयस्स असुरकुमारत्ते केवइया समुग्घाया अतीता १ गोयमा ! अणंता । केवइया पुरे० १ गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स त्थि सिय संखि० सिय असखि० सिय अणंता एवं जाव नेरइयस्स थ

का जवति । एकैकस्य जदन्त । नेरयिकस्य नेरयिकत्वे कियन्तः कषायसमुद्घाता अतीताः १ गौतम । अनताः , कियन्तः पुरस्कृताः १ गौतमावा इवे त विचारोने कहवा । एगमेगस्सणं भते नेरइयस्स नेरइयत्ते केवइया कषायसमुग्घाया अतीता । एकजा हेभगवन् नारकीने नारकापणे कीला कषायसमुद्घात पूर्वकौधा । गोयमा अणंता केवइया पुरक्खडा । हेगौतम अनन्ता कीतला पूर्वकौधा । गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि एगुत्तरिया जाव अणता । हेगौतम केहनेह्हे केहने नही जे करस्से एकोत्तर एक जालगे अनन्ता । एगमेगस्सणं भत नेरइयस्स असुरकुमारत्ते केवइया कषायसमुग्घाया अतीता । एकीने हेभगवन् नारकीने असुरकुमारपणे कीतला कषायसमुद्घातपूर्वकौधा । गोयमा अणता केवइया पुरक्खडा । हेगौतम अनन्ता कीतलं पूर्वकौधा । गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सियसंखिज्जा सिय असखिज्जा सिय अणता । हेगौतम केहनेह्हे केहने नही जेहनेह्हे तेहने संख्याता असंख्याता अनन्ता पिण । एवं जाव नेरइयस्स थणियकुमारत्ते पुढवीकाइयत्ते एगुत्तरियाए नेयव । इम जालगे नारकीने

कोयइयां कसायसमुद्घाया अर्द्धया ? गीयमा । अणंता । कोयइया पुरकाडा ? गीयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जह्मेणं एकोया दोवा तिग्गिया पुक्कोसेणं संसेज्जा असंसेज्जाया अनंताया । एवं याव त्मनुषसून् तत्रापूजायादिवनस्पतिपर्यंते सुनजायना-पुण्यीकायसूत्रं हीन्त्रियसूत्रे पुरस्कृतचिन्तायां जघन्येन एको द्वीवा त्रयोवेति सरुज्जघन्यस्थितिकं हीन्त्रियजवं प्राप्सुकामस्य सङ्खेया असङ्खेया अनन्तान् अनन्ताः, एवं नीन्त्रियचतुरिन्त्रियसूत्रेऽपि जायनीयं । तिर्यक्पण्येन्त्रियमनुष्यसूत्रविषया त्वेवं जायना सरुत्पण्येन्त्रियजवं प्राप्सुकामस्य स्वजायत एवालपक पायस्य जघन्यत एको द्वीवा त्रयोवा शेषस्य संखेयान् तिर्यक्पण्येन्त्रियजवं प्राप्सुकामस्य संखेया याव दनन्तान् पारान् अनन्ताः । मनुष्यसूत्रेण पुरस्कृतविषयाजायनीय-योनरकजवा दुह्मो उत्पकषायः सन् मनुष्यजवं प्राप्य कषायसमुद्घातमप्राप्तयव सिद्धिपुरं गता तस्य न सति शेषस्य सति तस्याप्येकं द्वीं त्रीन् चारान् कषायसमुद्घातान् प्राप्य सेत्स्यति एको द्वी त्रयो वा संखेयान् जवान् यदिवैकस्मिन्नपि जवे संखेयान् कषायसमुद्घातान् गतुं संखेया असंखेयान् जवान् प्राप्सुकामस्या असंखेया अनन्तान् अनन्ताः ॥ वाणमंतरत्ते जहा असुरकुमारत्ते ॥ प्राप्सुकं किमुक्तं जवाति पुरस्कृतचिन्तायामेवं वक्तव्यं ॥ जस्सत्थि सिंय संसेज्जा सिंय असंसेज्जा सिंय अणंता वा ॥ नत्वेकोत्तरिका वक्तव्याः, व्यन्तराणा

णियकुमारत्ते पुढविकाइयत्ते एगुत्तरियाए नेयत्वं एवं जाव मणुस्सत्ते । वाणमंतरत्ते जहा असुरकुमारत्ते । जोइसियत्ते अतीता अणंता पुरे० कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि सिंय असंखि० सिंय अणंता ।

म । कस्यास्ति कस्य नास्ति यस्यास्ति एकोत्तरिका यावदनंताः । एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्यासुरकुमारत्ते कियन्तः समुद्घाता अतीताः । गीतम । अणंताः । कियंतः पुरस्कृताः ? गीतम । कस्यास्ति कस्य नास्ति यस्यास्ति स्यात्संखेयाः स्यात्संखेयाः स्यादनंता एवं यावन्नैरयिक

स्थानितकुमारत्ते जह्मो पुण्यीकाय प्रति प्राप्ताये १ जांथियो । एवं जाव मणुस्सत्ते वाणमंतरत्ते जहा असुरकुमारत्ते जोइसियत्ते अतीता । प्रम जांलगे मनुष्यने पिणवानव्यन्तर जिम असुरकुमारने ज्योतिषीपणे गीतत्ता पूर्वे इवा । अणंता पुरेत्तडा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सिंय संखे

मप्यसुरकुमाराणामिव जघन्यस्थितावपि संख्येयानां कषायसमुद्घातानां लक्ष्यमानत्वात् , असंख्येयानां तद्भावनाप्येसुरकुमारवत् ॥ जोइसियते
इत्यादि ॥ ज्योतिष्कत्वे अतीता अनन्ता वक्तव्याः , पुरस्कृतास्तु कस्यापि सति कस्यापि न संति एतदपि प्राग्वद्भावनीय । यस्यापि सति त
स्यापि कस्यचि त्सङ्ख्येयाः कस्यचि दनन्ताः नतु स्या त्सङ्ख्येया इति वक्तव्यं कुनइतिचे दुच्यते-ज्यातिष्काणा जघन्यपदेप्यसङ्ख्येयकालायुक्तया
जघन्यतो प्यसंख्येयानां कषायसमुद्घातानां लक्ष्यमानत्वात् , अनन्तस्यसूत्र जिगमिषूणा मनन्ताः , एव वैमानिकत्वेऽपि । पुरस्कृतचिन्ताया
स्यादसंख्येयाः स्यादनन्ता इति वक्तव्यं , ज्ञावना प्राग्वत् तदेव नैरयिकस्य स्वस्थाने परस्थाने च कषायसमुद्घाता श्रिन्तिताः सम्प्रत्यसुरकु
मारेषु तान् चिन्तयितुमाह-एगमंगस्सणमित्यादि ॥ एकैकस्यासुरकुमारस्य नैरयिकत्वे कषायसमुद्घाता अतीता अनन्ताज्ञाविनः कस्य चि त्स
ति कस्याचि न संति , तत्र यो असुरकुमारजवा दुहृत्तो नरक यास्यति तस्य न संति यस्तु यास्यति तस्य सति तस्यापि जघन्यत संख्येया ज
घन्यस्थितावपि संख्येयानां नरकेषु ज्ञावात् , उत्कर्षतो असंख्येया अनन्ता वा तत्र जघन्यस्थितिश्च सकृद्दीर्घस्थितिषु सकृदसकृदा जिगमिषो रसं
ख्येया अनन्तज्ञोजिगमिषो रनन्ताः । असुरकुमारस्यासुरकुमारत्वे अतीता अनन्ता , पुरस्कृतास्तु कस्यापि सति कस्यापि न संति , तत्र यो असुर
कुमारजवे पर्यंतवर्त्ता नच कषायसमुद्घात याता नापि तत्र प्रज्जटो ज्ञूयो असुरकुमारजवं लब्ध्वा किं त्वनतरं पारंपर्येण वा संत्स्यति तस्य न सति
ज्ञोपस्य तु सति यस्यापि संति तस्यापि जघन्यत एको द्वौवा त्रयोवा उत्कपत संख्येया असंख्येया अनन्ता वा , तत्र एकादयः क्षीणायुःक्षोषाणां
सद्भावज्ञाज्ञा ज्ञूय स्तत्रेवा नुत्पत्स्यमानानां भवगन्तव्याः , संख्येयादयो नैरयिकत्वे इव ज्ञावनीयाः ॥ एवमित्यादि ॥ एवमुक्तेन प्रकारेण नागकु

एवं वैमाणियत्तेवि सिय अणं० सिय अणंता । असुरकुमारस्स णेरइयत्ते अणंता अतीता पुरे० कस्सइ अण्णिय

स्य स्तनितकुमारत्वे पृथिवीकायिकत्वे एकोत्तरिकया ज्ञातव्यम् , एवं यावन्मनुष्यत्वे । वानव्यंतरत्वे यथा असुरकुमारत्वे । ज्योतिष्कत्वे अती

जा सिय असंख्येजा सिय अणता एवं वैमाणियत्तेवि सिय संख्येजा सिय असंख्येजा सिय अणंता । अनन्ताज्ञोधा केतला आगले करस्ये केहेनेहे

गारत्ये ताज्ज्वं चतुर्विंशतिदशककर्मणो निरन्तरं याव द्वैमानिकत्वे वैमानिकविषयं सूत्रं यथा नैरयिकस्य ज्ञातं तथैव ज्ञातव्यम् । किमुक्तं
 भवति नागकुमारत्वादपु स्तनितकुमारपर्यवसानेषु, पुरस्कृतयिताया-कस्सः अति कस्सः नति जस्सति सिय सखेज्जा सिय असखेज्जा सि
 य अणता ॥ पृथिवीकायिकादिषु मनुष्यपर्यवसानेषु ॥ जस्सति अहणेण गक्कोवा दोवा तिनिवा उक्कोसेण सखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा ॥
 व्यन्तरत्वे ॥ जस्सति सिय सखेज्जा सिय असखेज्जा सिय अणता ॥ ज्योतिक्त्वे ॥ जस्सति सिय असखेज्जा सिय अणता ॥ एवं जायेत्यादि ॥
 एवमुक्तेन प्रकारेणा सुरकुमारत्वे नागकुमारस्य याव तस्तनितकुमारस्य प्रत्येक याव द्वैमानिकत्वे वैमानिकविषयसूत्रं ताव द्दत्तव्यं अत्रैव विशेषता
 ह-नवर सर्वेषां नागकुमारादीनां स्तनितकुमारपर्यवसानां स्वस्थाने नियमतः पुरस्कृता एकोत्तरिका परस्थाने यथैवासुरकुमारस्य तथैव वक्त
 व्याः ॥ पुढविकाइयस्स नैरइयत्ते इत्यादि ॥ पृथिवीकायिकस्य नैरयिकत्वे याव तस्तनितकुमारत्वे उतीता अनन्ताः, अत्र जायना प्रागिव पुरस्क
 ताः कस्यापि सति कस्यापि न सति तत्र यः पृथिवीकायनवाहुत्तो नरकधमुरकुमारपु याव तस्तनितकुमारेषु न गमिष्यति किंतु मनुष्यजवं प्रा
 प्य सिद्धिं गता तस्य न सति शेषस्यतु सति यस्यापि संनि तस्यापि जघन्यनः सखेया जघन्यस्थितावापि नरकादिषु सखयानां कपायसमु
 द्धातानां जायात्, उत्कर्षतो उद्युह्येया अनन्तावा तत्र प्राग्य द्वापयितव्याः, पृथिवीकायिकत्वे याव न्मनुष्यत्वे अतीता स्ते तथैव जाविनः
 एकोत्तरिकया वक्तव्या स्तेवैव-कस्सः अति कस्सः नति जस्सति अहणेण गक्कोवा दोवा तिनिवा उक्कोसेण सखेज्जावा असखेज्जावा अणतावा ॥

कस्सइ नति जस्सति सिय सं० सिय असं० सिय अणता । असुरकुमारस्स असुरकुमारत्वे अतीता अणता

ता अनताः, पुरस्कृताः कस्य सति कस्य नसति यस्य सति स्यादसङ्केयाः स्यादनताः । एवं वैमानिकत्वेपि स्यादसङ्केयाः स्यादनताः ।

कोइने नधी जेइनेह्ये विवारे संख्याता विवारे असंख्याता विवारे अनन्ता इम वै ॥ निकने पिण कोइ संख्याता कोइ असंख्याता कोइ अनन्ता । अ
 सुरकुमारस्स नैरइयत्ते अणता पुरेक्खजा कस्सइ अलि कस्सइ नति जस्सति सिय सं० सिय असं० सिय अणता । असुरकुमारा नरपर्ये केतला कीकरी

तेच नैरयिकस्य पृथिवीकायिकत्व इव जावनीयाः ॥ वाणमंतरत्ते जहा नेरडयत्ते इति ॥ व्यन्तरत्वे तथा वक्तव्यं किमुक्तं प्रवर्ति एकोत्तरिका न वक्तव्या. किंतु ॥ सखेज्जा विय अणंता इति ॥ वक्तव्यं ॥ जोइसियइत्यादि ॥ ज्योतिषवैमानिकत्वे यथा चातीता स्थैव पुरस्कृताः, यदि संति ततो जचन्यपदे ऽसख्येयाः उरुपदे ऽनन्ताः, यवमपूनायिकस्य याव न्मन्यस्य नतव्यं, व्यन्तरज्योतिषवैमानिकानां यथा सुरकुमारस्य नवरं पुरस्कृतचिन्तायां सर्वे स्वस्थाने एकोत्तरिकया वक्तव्यं परस्थान यथा ऽसुरकुमारस्य सूत्रं सूत्रपर्यंत दर्शयति-याव द्वैमानिकत्वे वैमानिकत्वविषयसूत्रं एवमेते कथायसमुद्घातगता चतुर्विंशतिसख्या चतुर्विंशतिदण्डका जणितयाः तदेव मुक्त चतुर्विंशत्या चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रं कथायसमुद्घातः सम्प्रति चतुर्विंशत्यैव चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रं मारणान्तिकसमुद्घातमाह-मारणान्तिकसमुद्घातः पुरस्कृतचिन्तायां स्वस्थाने परस्थाने वा एकोत्तरिकया नेतव्यो याव द्वैमानिकत्वविषयसूत्रं तच्चैवं ॥ एगमेगस्सणं जते । नरडयस्स नेरडयत्ते केवइया मारणतियसमुग्घाया अतीता ? गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहन्नेण एकोवा दोवा तिलिवा उक्कोसेण सखज्जावा असखज्जावा अणतावा ॥ तत्र यो मारणा

पुरे० एगुत्तरिया । एवं नागकुमारत्ते निरन्तरं जाव वेमाणियत्ते जहा णेरडयस्स जणियं तहेव जाणियत्तं ।

एव जाव थणियकुमारस्सवि वेमाणियत्ते नवरं सखेसि सछाणे एगुत्तरिजे परछाणे जहचेव असुरकुमारस्स

असुरकुमारस्य नैरयिकत्वेऽतीता अनन्ताः पुरस्कृताः कस्य संति कस्य न संति यस्यास्ति स्यात्सङ्खेयाः स्यादसङ्खेयाः स्यादनन्ताः । असुरकुमारत्वे अतीता अनन्ताः, पुरस्कृता एकोत्तरिकाः । नागकुमारत्वे निरन्तरं यावद्वैमानिकत्वे यथा नैरयिकस्य जणितं तथैव जणितव्यम् ।

मूक्या अनन्त आगले करस्ये कहनेछे केहने नथो जेहनेछे तेहन सखाता अमखाता किवारै अनन्ता । असुरकुमारस्स असुरकुमारत्ते अतीता । असुरकुमारने असुरकुमारपणे केतला पूर्वैकोधा । गोयमा अणता पुरक्खडा एगुत्तरिया एव नागकुमारत्ते जाव वेमाणियत्ते जहा णेरडयस्स भणियं तहा भाणियच्च । हेगौतम अनन्ता पूर्वै करस्ये एक उत्तर वृद्धकरिये इम नागकुमार ते पिण कहिवो जालगे वैमानिक पिण इमहीज जाणिवो जिम ना

निकसमुद्घातमन्तरेण कालं कृत्वा नरका दुहृत्तो ऽनन्तरं पारंपर्येण वा मनुष्यजवं प्राप्य सेत्स्यति न ज्ञूयो नरकगामी तस्य न संति पुरस्कृतो
 मारणांतिकसमुद्घातः यः पुन स्तद्धवे वत्तमानो मारणांतिकसमुद्घातेन कालं कृत्वा नरका दुहृत्त सेत्स्यति तस्यैकः पुरस्कृतो मारणांतिक
 समुद्घातो यः पुन भूयोपि नरकमागत्य सर्वसंख्येया द्वौ मारणांतिकसमुद्घातौ एव त्रिप्रजृतयोपि ज्ञावनीयाः संख्येयान् वारान् नरकमागतु
 संख्येया , असंख्येयान् वारान् असंख्येयाः , अनन्तान् वारान् अनन्ताः । एवं मसुरकुमारत्वे आलापको वाच्यो नवरमत्रैव ज्ञावना-यो नरका
 दुहृत्तो मनुष्यजवं प्राप्य सेत्स्यति यदि वा तस्मिन् जवे मारणांतिकसमुद्घातं गत्वा मृत्युमासाद्य ततोऽन्यजवे सिद्धिं गता तस्यैव सति शेषस्या
 त्वेकादिज्ञावना प्रागिव व्यन्तरज्योतिष्कवैमानिके यथा नैरयिकस्य नैरयिकादिषु चतुर्विंशतिस्थानेषु चिन्ता कृता तथा सुरकुमारादीनां वैमानिक
 पर्यवसानानां चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण कर्तव्या । तदेव मन्यान्यापि चतुर्विंशतिदण्डकसूत्राणि ज्ञवन्ति तथाचाह-एव एष चउवीसं चउवीसा दड
 गा ज्ञाणिपद्वा ॥ इत्युक्तौ मारणांतिकसमुद्घातश्चतुर्विंशत्या चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रैः साम्प्रतमेतावत्संख्याकैरेव सूत्रे वैक्रियसमुद्घात विवक्षुरा

पुढविकाडयस्स णेरइयत्ते जाव थणियकुमारस्सत्ते अतीता अणंता , पुरेस्कळा कस्सड अत्थि कस्सड नत्थि
 जस्सत्थि सिय सखिज्जा सिय असंखिज्जा सिय अणता । पुढविकाडयत्ते जाव मणुसत्ते एगुत्तरिया , वाणमं
 तरत्ते जहा णेरइयत्ते , जोइसियवमाणियत्ते अतीता अणंता पुरे० कस्सड अत्थि कस्सड नत्थि जस्सत्थिसि

एवं यावत्स्तनितकुमारस्यापि वैमानिकत्वे नवरं सर्वेषां स्वयं ने एकोत्तरिकः परस्थाने यथा चैवासुरकुमारस्य , पृथिवीकायिकस्य
 नैरयिकत्वे यावत्स्तनितकुमारत्वे ऽतीता अनन्ताः , पुरस्कृताः कस्याप्यस्ति कस्यापि नास्ति यस्यास्ति स्यात्संख्येयाः स्यादसंख्येयाः

रकीनो कल्लो तिमहीज । एवं जाव थणियकुमारस्सत्ति वैमाणियत्तं एत्थं सख्येसं सङ्काये एगुत्तरियाए ऽपरङ्काये जहेय । इमं जालगे स्तनितकुमारने
 वैमानिकपणे पूछवा एविशेष सर्वंठामे एक उत्तर वृद्धकारिये परंठामे तिमहीज कहिवो । असुरकुमारस्स पुढविकाडयस्स णेरइयत्ते जाव थणियकुमा

रक्खडा गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सिय असंखेज्जा सिय अणंता, एवं नेरइयस्स जाव थणियकुमारत्ते । एगमेगस्सणं जंते । नेरइयस्स पढविकाइयत्ते केवइया वेउव्वियसमुग्घाया अतीता । गोयमा । नत्थि कंइया पुरक्खडा गोयमा । नत्थि एवं जाव तेउकाइयत्ते । एगमेगस्सणं जंते । नेरइयस्स वाउकाइयत्ते केवइया वेउव्वियसमुग्घाया अतीता गोयमा । अणंता कंइया पुरक्खडा । गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहनेणं एक्कोवा दोवा त्तिन्निवा उक्कोवेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा अणता वा वणस्सइकाइयत्ते जाव चउरिदियत्ते ज

मेते चउवीसं चउवीसा दंरुगा जाणियत्वा वेउव्वियसमुग्घालं जहा कसायसमुग्घालं तथा निरवसेसो जाणि यत्तो नवरं जस्स अत्थि तस्स तं वुच्चइ एत्थि चउवीस चउवीसा दंरुगा जाणियत्वा तेयगसमुग्घालं जहा मारणंतियसमुग्घालं नवरं जस्स त्थि तस्स तं वुच्चइ एवं एते चउवीसं चउवीसा दंरुगा जाणियत्वा । एग मेगस्सणं जंते ! नेरइयस्स नेरइयत्ते केवइया आहारसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! नत्थि । केवइया

मुद्दातो यथा मारणान्तिकसमुद्दातो नवरं यस्यास्ति एवमेते चतुर्विंशतिदंडका जणितव्याश्चतुर्विंशतिदंडका । मारणान्तिकसमुद्दातो स्वस्थानेपि एकोत्तरिकया नतव्यो यावद्वैमानिकस्य वैमानिकत्वे । एवमेते चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिदंडका जणितव्याः, वैक्रियसमुद्दातो यथा कषायसमुद्दातस्तथा निरवशंषो जणितव्यो नवरं यस्यास्ति तस्य तदुच्यत उत्रापि चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिदंडका जणितव्याः ।

थी जहनेछे तेहने उत्तरवृद्धि करिवा वानथ्यंतरन जिम नारकोपणे ज्यातिषा वैमानिकपणे पूर्वे अनन्ता आगलेकोधा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ज र्सात्थि सिय स० सिय असं० सिय अणता एवं जाव मणुस्सेवि थेयव्व । कहनेछे कहने नथी जहनेछे तेहने किवारे सख्याता किवारे असख्याता जि वारे अनन्ता इम जालगे मनुष्यनो पोछे तालगे कहिवी । बाणमंतर जोःसिय बंनारिया जहा असुरकुमारो थवरं सङ्काणे एगुत्तरियाए भाणि० । वानथ्यंतर ज्योतिषो वैमानिक जिम असुरकुमारनो परे जाणवो परं एविशेष खस्थाने १ उत्तर वृद्धिकरी कहिवी यावत् वैमानिकने वैमानिकपणे

ए-वेउद्विष्टादि ॥ वैक्रियसमुद्घातो यथा केषांयसमुद्घातः प्राक् प्रतिपादित स्तथा निरवशीषो ज्ञातव्यः, केवलं यस्य वैक्रियसमुद्घातो नास्ति वैक्रियलब्धेरेवासम्भवात् । तस्य नोच्यते शेषस्योच्यते सचैव-एगमेगस्सणं जते । नेरइयस्स नेरइयत्ते केवइया विउद्वियसमुग्घाया अतीता । गोयमा । अणंता । केवइया पुरवखडा । गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जइण्णं एक्कोवा दोवा तिलिवा चक्कोसेण सखेज्जा वा असखेज्जा वा अणंता वा । एगमेगस्सणं जते । नेरइयस्स असुरकुमारत्ते केवइया वेउद्वियसमुग्घाया अतीता । गोयमा । अणंता केवइया पु

य अणंता एवं जाव मणुस्सस्स णेयह्वं । वाणमंतरजोइसियवेमाणिया जहा असुरकुमारे नवरं सठाणं एगुत्तरियाए जाणियह्वे जाव वेमाणियस्स वेमाणियत्ते । एवं एए चउवीस चउवीसा दंऊगा जाणियह्वे । ते यगसमुग्घात्त जहा मारणंतिथसमुग्घात्त नवरं जस्स अत्थि एवं एतेवि चउवीसा दंऊगा जाणियह्वे चउवीसा दंऊगा । मारणंतिथसमुग्घात्त सठाणेवि एगुत्तरियाए नेयह्वो जाव वेमाणियस्स वेमाणियत्ते, एवं

स्यादनन्ताः । पृथिवीकायिकत्वे यावन्मनुष्यत्वे एकोत्तरिकाः । वानव्यन्तरत्वे यथा नेरयिकत्वे, ज्योतिष्कवैमानिकत्वे अतीता अनन्ताः पुरस्कृताः कस्यास्ति कस्यापि नास्ति यस्यास्ति स्यादनन्ता एवं यावन्मनुष्यं ज्ञातव्यम् । वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा असुरकुमारो नवरं स्वस्थान एकोत्तरिकया ज्ञातव्यं यावद्वैमानिकस्य वैमानिकत्वे, एवमते चतुर्विंशति शतुर्विंशतिदशका ज्ञातव्याः । तैजसस

रत्ते प्रतीता अणंता पुरेखडा । द्विवे असुरकुमारने पृथिवीकायने नारकौपणे जालगं स्तानितकुमारपणे पूर्वोक्ता अनन्ता कोधा आगले । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सिथ सखेज्जा सिथ असं सिथ अणंता पुठविकाइयस्स पुठवोकाइयत्ते जाव मणुस्सत्ते अतीता अणंता पुरेखडा । जप् क म हने नथी जेहनेह्वे तेहने किवारे संख्याता किवारे असंख्याता किवारे अनन्ता पृथिवीकायने पृथिवीकायपणे जालग मणुस्स पूर्वोक्त । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि एगुत्तरिया वाणमंतरत्ते जहा नेरइयत्ते जोइसिय वेमाणिया अणंता अतीता पुरेखडा । केहनेह्वे केहने न

हा पुढविकाश्यते तिरिक्खपंचिदियते मणुसत्ते जहा वाउकाश्यते वाणमंतरजोइत्तियवेमाणियत्तेसु जहा असुरकुमारत्ते ॥ इह यत्र वैक्रियसमु
 द्घातसम्भव स्तत्र जावना कषायसमुद्घातव ज्जावनीया अन्यत्र तु प्रतिषध सुप्रनीतो वीक्कयलब्धे रेवासम्भवात् । यथाच नैरयिकस्य चतुर्विंश
 त्तिदण्डकक्रमेण सूत्रमुपदर्शितमेव मसुरकुमारादीनामपि चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण सूत्र मवगन्तव्यं नवर मसुरकुमारादिषु स्तनितकुमारपर्यवसा
 नेषु व्यन्तरादिषु च परस्परं स्वस्थाने एकात्तरिका परस्थाने सव्येयादयो वक्तव्याः , वायुकायिकांत्यर्कपञ्चान्द्रियमनुष्येषु परस्परं स्वस्थाने वा
 एकोत्तरिका शेषं तथैव एवमेतान्यपि चतुर्विंशतिदण्डकसूत्राणि ज्ञवन्ति तथा चाह-एवमते चउवीसं चउवीसा दण्डगा जाणियव्वा ॥ एवमु
 पदर्शितेन प्रकारेण अत्रापि वैक्रियसमुद्घातविषयेपि चतुर्विंशतिसङ्ख्या ॥ चउवीसा इति ॥ चतुर्विंशाश्चतुर्विंशतिस्थानपरिणामदण्डकसूत्रा

पुरे० ? गोयमा ! नत्थि । एवं जाव वेमाणियत्ते नवरं मणुस्सत्ते , अत्तीता कस्सड् अत्थि कस्सड् नत्थि
 जस्सत्थि जहन्नं एक्कोवा दोवा उक्कोनेणं तिन्ति । केवइया पुरे० ? गोयमा ! कस्सड् अत्थि कस्सड् नत्थि
 जस्स अत्थि जहन्न एक्कोवा दोवा तिन्तिवा उक्को० चत्तारि एव सव्वजीवाण मणुस्ससु जाणियव्वं । मणुस्स

तैजससमुद्घातो यथा मारणान्तिकसमुद्घातो नवरं यस्यास्ति तस्य तदुच्यते एवमेते चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिदण्डका ज्ञातव्याः । एकैक
 स्य षट्पत्त । नैरयिकस्य नैरयिकत्वे कियन्त आहारकसमुद्घाता अतीताः , गौतम । नास्ति । कियन्तः पुरस्कृताः ? गौतम । नास्ति । ए

ज णिवो । जाव वेमाणियस्स वेमाणियत्ते एव एते चउवीसं चउवीसदण्डगा भा० । यावत् वैमानिकने वैमानिकपणे जाणिवो इम ए २४ दण्डक जुदा
 जहा जाणिवो । मारणांतियसमुद्घातो सव्वानेवि परव्वानेवि एगुत्तरियाण गेयव्वो । मारणांतिकसमुद्घातने स्वस्थाने तथा परस्थाने १ उत्तर व्वाइ जा
 णिवो । जाव वेमाणियस्स वेमाणियत्ते एव एते चउवीस दण्डगा भाणि० । जालग वैमानिकने वैमानिकपणे इम एपिण २४ दण्डक जुदा २ जाणिवो ।
 वेउच्चियसमुग्घायां जहा कत्तायसमुग्घाओ भणिओ तहा निरवसेसो भाणि० । वैक्रियसमुद्घात कषायसमुद्घातनो परं निर्विण्णपण कहिवो । एवरं

णि ज्ञातव्याः सम्प्रति तैजससमुद्घातमतिदेशत आह ॥ तैयगेत्यादि ॥ तैजससमुद्घातो यथा मारणांतिकसमुद्घात स्तथा वक्तव्यः किमुक्तं
 जवति स्वल्पाने परस्थाने च यकोहरिकया स वक्तव्य इति, नवर यस्य नास्ति न संजवति तैजससमुद्घात स्तस्य न वक्तव्यः तत्र नैरयिकपृथि
 व्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुरिन्द्रियेषु न सम्भवतीति वक्तव्यः, सचैव-एगमेगस्सणं जते । नेरइयस्स नेरइयत्ते केवइया तेयसमुग्घाया अती
 ता ? गो० । नत्थि केवइया पुरेक्कहा ? गो० । नत्थि एगमेगस्सणं जते । नेरइयस्स असुरकुमारत्ते केवइया तेयसमुग्घाया अतीता , गोयमा ।
 अणता केवइया पुरेक्कहा ? गो० । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहन्ते एक्कांवा दोवा तित्तिवा उक्कोसेण असखेज्जा वा अणता वा
 इत्यादि ॥ सूत्रोक्तविशेष मुपजीव्य स्वय परिज्ञावनीयं , अत्रापि सूत्रसंख्यामाह-एवमित्यादि ॥ एवं मारणान्तिकसमुद्घातगतेन क्वचि त्सर्वथा

स्स मणुस्सत्ते अतीता कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहन्ते एक्कांवा दोवा तित्तिवा उक्कोसे० च
 त्तारि पुरेक्कहावि एवं । एवमेते चउत्रीस चउत्रीसा दहणा जाव वेमाणियस्स वेमाणियत्ते । एगमेगस्सणं
 जते ! नेरइयस्स नेरइयत्ते केवत्तिया केवलिसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! नत्थि कवइया पुरेक्कहा ?

वं यावद्वैमानिकत्वे नवर मनुष्यत्वे अतीताः कस्य सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्ति जघन्येनेको वा द्वौ वोत्कपंतस्सयः । कियन्तः पुरस्कृताः
 गौतम । कस्यास्ति कस्य नास्ति यस्यास्ति जघन्यमेको द्वौ त्रयो वा उत्कपंत इत्यार एव सर्वजीवतां मनुष्येषु ज्ञातव्यम् । मनुष्यस्य मनु

जस्स अत्थि तस्स भा० । पर णविशेष जेहनेके तेहने कडिवा । जस्सनत्थि तस्स नवुत्तति एत्थवि चउबीसं चउबीसदहणा भा० । जेहने नथी तेहने नज
 डिवा इम एपिण २४ दण्डक ज्जा २ ज. णिवा । तयसमुग्घाया जहा मारणत्थिसमुग्घाया तहा भाणि० । तैजससमुद्घात जिम पडिले मारणाति
 कसमुद्घात कज्जो तिम कडिवा । पर जस्सत्थि एवं एत चउबीस चउबीसदहणा भा० । पर णविशेष जेहने दुवे तेहने कडिवा इम पिण २४ दण्डक
 कडिवा । एगमेगस्सणं भते नेरइयस्स नेरइयत्ते केवइया आहारसमुग्घाया अतीता । एक्का चेभगवन् नारकीने नारकीपणे केतला आहारकसमुद्घात

निषेधरूपेण च प्रकारेण एतेपि तैजससमुद्घातगता अपि चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिदण्डका ज्ञातव्याः, सम्प्रत्याहारकसमुद्घातं चिन्तयन्नाह-
 एगमेगस्सणमित्यादि ॥ इह सर्वेष्वपि स्थानेषु मनुष्यत्वचिन्ताया मतीता जघन्यत एको द्वौवा उत्कर्षत स्वयश्च पुरस्कृता जघन्यत एको द्वौवा उ-
 त्कर्षतश्चत्वारः शेषेषु स्थानेष्वतीताः पुरस्कृताश्च प्रतिषेद्धव्याः, मनुष्यस्य मनुष्यत्वचिन्ताया मतीताः पुरस्कृताश्च जघन्यत एको द्वौ वा त्रयो
 वा उत्कर्षतश्चत्वारोऽत्रार्थे च कारणं प्रागेवोक्तं, अत्रापि सूत्रसंख्यामाह-एवमित्यादि ॥ एवमुपदर्शितेन प्रकारेण एते आहारकसमुद्घातवि-
 षयाश्चतुर्विंशतिकाश्चतुर्विंशतिसंख्याका दण्डका वक्तव्याः किंद्दूरं यावदित्याह-यावद्वैमानिकस्य वैमानिकत्वे वैमानिकत्वविषयं सूत्रं तच्चै-
 व-एगमेगस्सणं ज्ञत । वैमाणियस्स वैमाणियत्ते केवडया आहारगसमुग्घाया अतीता ? गोयमा । नत्थि केवडया पुरेक्खणा ? गो० । नत्थि इति ॥
 अभुना केवलिसमुद्घातमज्जिचित्सुराह-एगमेगस्सणं ज्ञत । इत्यादि ॥ अत्राप्ययं तात्पर्यार्थः 'सर्वेष्वपि स्थानेषु मनुष्यत्वचिन्ताव्यतिरेकेणा ती-
 ताः पुरस्कृताश्च प्रतिषेद्धव्याः, मनुष्यवर्जेषु मनुष्यत्वचिन्तायामतीताः प्रतिषेद्धव्याः पुरस्कृतस्तु कस्याप्यस्ति कस्यापि नास्ति यस्याप्यस्ति तस्या-
 प्यक एवेति वक्तव्यः, मनुष्यस्य मनुष्यत्वचिन्ताया मतीतः कस्याप्यस्ति कस्यापि नास्ति यस्याप्यस्ति तस्याप्येक इति वक्तव्यं' अत्रापि सूत्रसंख्या-
 माह-एवमुपदर्शितेन प्रकारेण एते केवलिसमुद्घातविषयाश्चतुर्विंशतिसंख्याका दण्डका ज्ञवति, तदेव सर्वं सङ्ख्या एकत्वविषयाणां चतुर्विंश-

गोयमा ! एवं जाव वैमाणियत्ते नवरं मणुस्सत्ते अतीता नत्थि पुरेक्खणा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ज-
 स्सत्थि एक्को, मणूस्सस्स मणूस्सत्ते अतीता कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि एक्को, एवं पुरेक्खणावि ।

यत्वे अतीताः कस्य सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्ति जघन्यमेको वा द्वौवा त्रयोवोत्कर्षतश्चत्वारः पुरस्कृता अप्येवं एवमेते चतुर्विंशतिश्च

पडिलेकौधा कहिंवा । गोयमान केवडया पुरेक्खडा । हेगौतम नथौकौधा केनला करस्ये । गोयमा नत्थि एवंजाव वैमाणियत्ते नवरं मणुस्सत्ते अतीता ।
 हेगौतम नथौ करस्ये १४ पूर्वोत्तरक गमन इम वैमानिकलगे कहिंवा एविशेषमनुष्यपणे करौ मूक्या । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जह० एक्कोवा

तिदशकसूत्राणां सप्तपञ्चदशिकां ज्ञातं जातं, यथावरसङ्काकान्येव बहुत्वविषयाश्चपि सूत्राणि जयन्ति तावपि दिदृशोऽपिपराए-नेरइया नामत्या
दि ॥ नेरयिमाणां विद्याक्षतप्रश्नसमयजायिनां सर्वेषां जदन्त । पूर्वसकलमतीतं कालमधिकृत्य यथासम्भवं नेरयिकत्वे वृत्तानां सतां समुदायेन स
वंसङ्ख्या वदनासमुद्घाता अतीताः जगवानाए-गीतम । अनन्ता बहुनामनलकालमसत्यवहारराओ सहस्रत्वात् कियत् पुरस्कृताः, यतश्च सूत्रं
सूत्रामात्र परिपूर्णस्तु पाठ एवं नेरइयाणां जत । नेरइयत्ते कवइया वयशासमुग्घाया पुरस्खडा इति ॥ जगवानाए-गीतम । अनन्ता बहुनामन
तओ जूयोपि नरक घागमनसम्भवात् ॥ स्वमित्यादि ॥ एवमुक्तेन प्रकारणा सुरकुमारत्वादपु स्थानेषु क्रमेण ताव हक्तव्य याव द्वैमानिकत्वे
वैमानिकावपयं सूत्रं, तच्चदं-नेरइयाणां जत । वेमाणियत्ते कवइया वेयशासमुग्घाया अतीता ? गोयमा । अशाता केवइया पुरस्खडा ? गोयमा ।

एवमेते चउवीसं चउवीसा दंऊगा । नेरइयाणां जंते ! नेरइयत्ते केवइया वेदणासमुग्घाया अतीता ? गो
यमा ! अणंता । एव जाव वेमाणियत्ते । एवं सङ्खजीवाणं जाणियत्ता जाव वेमाणियाणं वेमाणियत्ते ।
एवं जाव तेयगसमुग्घाणं नवरं उवउज्जिऊण णेयह् । जरुम अत्थि वेउह्वियतयगा । नेरइयाणां जंते !

तुर्वैशान्तिदण्डसा यावद्वैमानिकस्य वैमानिकत्वे । एकैकस्य जदन्त नेरयिजस्य नेरयिकत्व कियन्तः केवलिसमुद्घाता अतीताः ? गीतम ।
नसन्ति, कियन्तः पुरस्कृताः ? गीतम । नसन्ति । एवं याद्वैमानिकत्वे नवरं मनुष्यत्वे अतीता नसन्ति पुरस्कृताः कस्य सन्ति कस्य नसन्ति

टोरा उलोसेण विणि कःया परेणउ । केइनेछे कइने नथी जइने त जाय । क टोय अडिमा उरकट ३ कइया कतला पडि लोधा । गोयमा ।
कस्सा अत्थि कस्सा नत्थि जस्सा ल जइ० एकोवा टोया तिणिवा उलोसेण चत्तारि एव मञ्जजीवाण मणस्साणं भा० मणम्मए अतोता । इगीतम के-
नेछे केइने नथी जेइनेछे तइने जवत्थ एत टोय तीन उरकट ४ इम सर्जजावन मनुष्यन कडिमा मनुष्यने अतोत जाल । कस्सा अत्थि कस्सा नत्थि ज
स्सत्थि जइ० एकोवा टोया तिणिवा उ० चत्तारि पुरेखडापि एवंवेव एते पडवीस पडवीसदण्डा जाय वेमाणियत्ते । केइनेछे कइने नथी जेइनेछे तेह

अगता इति ॥ अत्रातीता अनन्ताः सुप्रतीताः सर्वसांव्यवहारिकजीवैः प्रायो ऽनन्तशो वैमानिकत्वस्य प्राप्तत्वात्, पुरस्कृता स्त्वनन्ताः प्रशंसमय
 जाविना नैरयिकाणां मध्ये बहुजिरनन्तशो वैमानिकत्वस्य प्राप्स्यमानत्वात्, यवमपान्तरालवर्तिष्ठप्यसुरकुमारत्वादिषु स्थानेषु जावना जावनी
 या यथाच नैरयिकत्वादिषु चतुर्विंशतिदशकक्रमेणातीताः पुरस्कृताश्च वदनासमुद्घाता जणिता, एवं सर्वजीवानां मसुरकुमारादीनां जणि
 तव्या कियद्दूर याव दित्याह-याव द्वैमानिकानां वैमानिकविषया रुच्येवं-वेमाणियाणं जते । वेमाणियत्त केवडया वेयणासमुग्घायां अतीता
 गोयमा अगता इति ॥ एव कषायमरणवैकियतैजससमुद्घाता अपि नैरयिकादीनां वैमानिकपर्यवसानानां सर्वेषु नैरयिकत्वादिषु स्थानेषु चतु
 र्विंशतिदशकक्रमेण वक्तव्या तथाचाह-यवजावत्यादि ॥ एवं वदनासमुद्घातगतं प्रकारेण कषायादिसमुद्घाता अपि ताव द्दक्तव्याः याव
 तैजससमुद्घातः किमविशेषेण वक्तव्या नेत्याह-नवरमित्यादि ॥ नवर मुपपद्य उपयोग कृत्वा सर्व सूत्रसबुद्धौ नंतव्यम् किमुक्तं प्रवति ये यत्र
 समुद्घाता घटन्ते ते तत्रातीता पुरस्कृताश्चा नन्ता वक्तव्याः शेषेषु च स्थानेषु प्रतिषेद्धव्याः, एतदेव वैवित्त्वेनाह-जस्सत्थि इत्यादि ॥ यस्य

णेरडयत्ते केवडया आहारगसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! नत्थि केवडया पुरे ० ? गोयमा ! नत्थि एवं
 जाव वेमाणियत्ते नवरं मणूसत्ते अतीता असंखेज्जा पुरेस्कृता असंखेज्जा एव जाव वेमाणियाणं नवरं

यस्य सन्ति एकः, मनुष्यस्य मनुष्यत्वे अतीता कस्य सन्ति कस्य नसन्ति यस्य सन्त्येकः । एवं पुरस्कृता अपि । एवमेतं चतुर्विंशतिश्चत्वारं
 शनिदशका । नैरयिकाणां जदन्त । नैरयिकत्वे कियन्ती वेदनासमुद्घाता अतीताः ? गौतम ! अनन्ताः । एव यावद्वैमानिकत्व । एवं स

ने जवन्य एक दाय तीन चत्तक ४ पूर्वकत पिण इमहोज कहिवा इम् २४ दंडके जालगे वैमानिकपणे कहिवा । ए मंगसुणं भन्ते ना नन्त
 केवडया केवलिसमुग्घाया अतीता । एकेका नारकीने हेमगवन् नारकीपणे कोलाममुद्घात पल्लि हु
 नथी केतला करस्ये । गोयमा नत्थि एवं जाव वेमाणियत्ते नवरं मणूसत्ते अतीता । हेगौतम नथी इम जालग वैमानिक पर एविश्व मनुष्यन कोधा

વળસ્સડકાઢયાળં મળુસ્સત્તે ચ્ચત્તીતા ચ્ચળંતા, મળૂસાળં મળૂસત્તે ચ્ચત્તીતા સિય સંસ્થેં સિય ચ્ચસંસ્થેં- એવં

વંજીવાનાં પ્રણિતવ્યા યાવદ્દેમાનિકાનાં વૈમાનિકત્વે । એવં યાવત્તેજસસમુદ્ધાતો નવરં ઉપયુજ્ય પ્રણિતવ્યમ્ યસ્યાસ્તિ વૈક્લિયસમુદ્ધાત તૈજસસમુદ્ધાતે । નૈરયિકાણા પ્રદન્ત । નૈરયિકત્વે કિપન્ત આહારકસમુદ્ધાતા અતીતાઃ ? ગૌતમ । નસન્તિ । કિયન્તઃ પુરસ્કૃતાઃ ? ગૌતમ । નસન્તિ । એવ યાવદ્દેમાનિકત્વે નવરં મનુષ્યત્વે અતીતા અસંસ્થયેયા. પુરસ્કૃતા અસંસ્થયેયા, એવં યાવદ્દેમાનિકાનાં નવર વનસ્પતિકાચિ

નથા । પરેક્ષહા કક્ષદ અથિ કક્ષદ નથિ જક્ષતિથ તક્ષ પક્ષાં મળુક્ષક્ષ મળુક્ષત્તે અતીતા । પૂર્વક્ષત કોહનેઠ્ઠે કોહને નહી જોહનેઠ્ઠે તેહને મનુષ્યને મ નુષ્યપથે પૂર્વે । કક્ષદ અથિ કક્ષદ નં જક્ષતિથ પક્ષાવા પરેક્ષહાચિ એવચ્ચ એ પતે ચ્ચચ્ચોસં ચ્ચચ્ચોસદ્દગા માણિં । કોહનેઠ્ઠે કોહને નથી જોહનેઠ્ઠે તેહને એકઠ્ઠે દમ પૂર્વક્ષત પિણ જાણિયાં દમહીજ દમ એહ ૨૪ દ્વંદ્વજ જાણિયા કહિયા । ચેરદયાળ મતે કોવદયા વેયણાસમુગ્ધાયા અતીતા । નારકો હેમગવન્ કૈતલા વેદનાસમુદ્ધાત અતીત ગયા । ગોયમા અણંતા કોવદયા પરેક્ષહા । હેગૌતમ અનન્તા કૈતલા પૂર્વકોધા । ગોયમા અણંતા એવં જાવ વેમાણિયત્તે એવં સચ્ચજોવાળં માં । હેગૌતમ અનન્તા દમ જાલગે વૈમાનિકપથે દમ સર્વજોવને કહિયો । જાવ વેમાણિયાળં વેમાણિયત્તે એવ જાવ તેયગસમુગ્ધાણિ ચ્ચવર ચ્ચવવલ્લોજળં ચ્ચેયથ્થં । જાલગે વૈમાનિકને વૈમાનિકપથે દમ જાલગે તૈજસસમુદ્ધાત એવિશ્વેષ ક્ષપજિવાને જાણિયો । જક્ષ તિ વેચ્ચિય તેયગા તક્ષ માં । તેહનેઠ્ઠે વૈક્લિયસમુદ્ધાત તેહને તેયગસમુદ્ધાત । ચેરદયાળ મતે ચેરદયત્તે કોવદયા આહારગસમુગ્ધાયા અતીતા । નારકોને હેમગવન્ નારકોપથે કૈતલા આહારકસમુદ્ધાત કોધા પૂર્વે । ગોયમા નથિ કોવતિયા પરેક્ષહા । હેગૌતમ નથીકોધા કૈતલા અગે કરસ્યે । ગોયમા નથિ એવ જાવ વેમાણિયત્તે ચ્ચવરં મળુક્ષત્તે અતીતા અસંસ્થેજ્ઞા પરેક્ષહા અસં । હેગૌતમ નથી દમ જાલગે વૈમાનિકપથે એવિશ્વેષ મનુષ્યને મનુષ્યપથે કોધાનથી અસંસ્થાતા અગલે કરવાઠ્ઠે । એવ જાવ વેમાણિયાળં ચ્ચવરં વળસ્સડકાઢયાળં મળુક્ષત્તે અતીતા અણંતા અસં । દમ જાલગે વૈમાનિકને એવિશ્વેષ વનસ્પતીકાદયા મનુષ્યને મનુષ્યપથે અગલ અનન્તાકરી પાઠે । મળુક્ષાળં મળુક્ષત્તે અતીતા સિય સંં સિય અસંં એવં પરેક્ષહા

जीवराशे नैरयिकादे रसुरकुमारादेश्च सति वैक्रियतैश्चसमुद्घाता स्तो तस्य वक्तव्याः शोषेण पृथिव्यादिषु स्थानेषु प्रतिषेद्धव्या इति सामर्थ्यलज्जं,
 जपायमारणान्तिकसमुद्घाताः पुनः सर्वत्रापि वदनासमुद्घातव इविशेषणातीताः पुरस्कृताश्चा नन्ता वक्तव्या नतु क्वापि निषेद्धव्याः, सस्रत्या
 हारकसमुद्घातविषय सूत्रमाह-नेरडयाणमित्यादि ॥ आहारसमुद्घातो ह्याहारकलब्धौ सत्या साहारकगरीरप्रारम्भकाले जयति नान्यथा हारक
 लाब्धिशो पजायते चतुर्दशपूर्वाधिगम लेषा चतुर्दशानां पूर्वाणा माधगमो मनुष्यत्वावस्थाया न ज्ञायाया मवस्थायामिति, मनुष्यत्ववर्जासु शोपा
 स्वयस्यास्वतीतानां पुरस्कृताना चाहारकसमुद्घाताना प्रतिषेधः, मनुष्यत्वावस्थायासपि ध्रुवमतीता असख्येयाः प्रश्नसमयजाविनां नारकाणा म
 ध्ये बहूना मसङ्ख्येयानां नारकाणां पूर्वं तदा २ मनुष्यत्वमवाप्याधिगतचतुर्दशपूर्वाणां प्रत्येक सकृद्विनिवां कृताहारकसमुद्घातत्वात्, पुरस्कृता
 अपि असख्येयाः प्रश्नसमयजाविनां नारकाणा मध्यं बहुजि रसख्येयै नारकै नैरका दुहुत्या नन्तर्येण पारम्यैशवा तदा मनुष्यत्वावाप्तौ चतुर्द
 शपूर्वाण्यधीत्य प्रत्येकमाहारकसमुद्घाताना संकशो हि स्त्रि श्रतुर्वा करिष्यमाणत्वात् ॥ एव जाव वेमाणियाणमिति ॥ नैरयिकाणां चतुर्विंशति

पुरस्कृतावि । सेसा सहे जहा णेरडया । एवं एए चउवीसा दंऊगा । णेरडयाणं जंते ! णेरडयस्ते केवडया
 केवलिसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! नत्थि केवडया पुरे० ? गोयमा ! नत्थि । एवं जाव वेमाणियस्ते

जानां मनुष्यत्वे अतीता अनन्ताः, मनुष्याणां मनुष्यत्वे अतीताः स्यात्सख्येया स्यादसंख्येया । एवं पुरस्कृता अपि । शोपाः सर्वे यथा नैर

वि सेसा सहे जहा णेरडया एव एते चउवीस चउवीसदंऊगा भाणि० । मनुष्येने मनुष्यपणे कौवा किवारे सख्याता किवारे असंख्याता इम केतला
 १ क विशेषाधिक सखलाइ जिम नारकौनौपरे इम २४ टडके कहिवा । णेरडयाणं भते णेरडयस्ते केवडया केवलिसमुग्घाया अतीता । नारकौने छेमम
 वन् नारकौपण केतला केवलिसमुद्घात कौधा पूर्वे । गोयमा नत्थि केवडया पुरेक्खडा । हेगौतम नथौ कौधा केतला आगे करस्स । गोयमा नत्थि ।
 जाव वेमाणियस्ते णवरं मनुष्यस्ते अतीता नत्थि पुरेक्खडा अस० । हेगौतम नथौ करस्से इम जांसने वैमानिक एणियम मनुष्यपणे कौधा नथौ आगल

मुहुर्त्तना वश्यं निःश्रेयसपदाधिगमात्, ततो नारकाणां मनुष्यवर्षासु शोषास्वप्यवस्थास्वतीताः पुरस्कृताश्च केवलिसमुद्घाताः प्रतिषेद्धव्याः, मनुष्यत्वावस्थायामप्यतीताः प्रतिषेद्धव्याः कृतकेवलिसमुद्घातानां नरके गमनाज्जावात्, जाविनश्च जविष्यन्ति प्रश्नसमयजाविनां मध्ये बहूना मसंख्येयानां नरकाणां मुक्तिपदगमनयोग्यत्वात्, ततः पुरस्कृता असंख्येया इत्युक्तं ॥ एवमित्यादि ॥ यथा नैरयिकाणां केवलिसमुद्घातचिन्ता कृता एव मसुरकुमारादीनामपि कर्तव्या सा च तावद्यावद्द्वैमानिकानां मत्रैव विशेषमाह-नवरं वनस्पतिकायिकानां मध्ये मनुष्यत्वावस्थाचिन्ताया मतीताः प्रतिषेद्धव्याः, कृतकेवलिसमुद्घातानां ससाराज्जावात्, पुरस्कृता स्त्वनन्ता वाच्याः । समयजाविनां । वनस्पतिकायिकानां मध्ये बहूना मनन्ताना वनस्पतिकायिनां वनस्पतिकाया दुहृत्यानन्तर्येण वा कृतकेवलिसमुद्घातानां सेत्स्यमानत्वात्, मनुष्याणां मनुष्यत्वावस्था चिन्ताया मतीताः कदाचि न सति कृतकेवलिसमुद्घातानां सिद्धत्वजावा दन्येषां चाद्यापि केवलिसमुद्घातप्रतिपत्तेः यदापि सति तदापि जघन्यत एको द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षतः शतपृथक् पुरस्कृताः स्यात्संख्येयाः स्यादसंख्येयाः प्रश्नसमये जाविनां मनुष्याणां मध्ये कदाचि त्संख्येयानां कदाचि दसंख्येयानां यथायोगमानतर्येण पारपर्येण कृतकेवलिसमुद्घातानां सेत्स्यमानत्वात्, सूत्रे सर्वसंख्यामाह-एवमुक्तेन प्रकारेण

क्लोवा दोवा तिन्त्रिवा उक्लोसं सयपुञ्जतं । पुरस्कृता ? गोयमा ! सिय संखेज्जा सिय असंखेज्जा एवमेते चउवीसदंठगा सत्ते पुच्छाए जाणियत्ता जाव वेमाणियाणं वेमाणियत्ते । एएसिणं जंते ! वेदणासमुग्घा

का नवरं वनस्पतिकायिकानां मनुष्यत्वे अतीता न सन्ति पुरस्कृता अनन्ताः । मनुष्याणां मनुष्यत्वे अतीता स्यात्सन्ति स्या न सन्ति यद्यस्ति एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षतः शतपृथक् । पुरस्कृताः ? गौतम । स्यात्संख्येयाः स्यादसंख्येयाः । एवमेते चतुर्विंशतिदण्डकाः सर्वेपि प

मा सिय सं० सि० अस० एव एते चउवीसं चउवीसदण्डगा सत्तेपि पुच्छाए जाणि० जाव वेमाणियाणं वेमाणियत्ते । हे गौतम केतला आगल करस्से किंवारे सख्याता किंवारे असख्याता इम एह २४ चौवीसदण्डके सर्वे प्रश्नकीधा जासणे वेमानिक वेमानिकपणे कहिबो हिवे अल्पवइत्थ कहैलै । एए

एते फेनसिन्धुमुद्रातयिपया शतुयिंशति शतुयिंशतिका दण्डका सोन सर्वेपि पञ्चायां पञ्चापरस्सरं जगित्पयाः किम्दूरं याव दिव्याः-
 वैमानिकानां धेनुनिक्षिपयं भूतं तथेदं-तेमासायायां जते । वैमानि शं कथय्या फे मलसमुद्राया पत्नीता ? भोगसा । गति, फेनःया शुर
 पलका नति एति । तव मरुता नैरमिनादप वैमानिकपर्यंतानये नत्यभिजाप्य अतुत्यभिजाप्य न भूतनाविवेदनादिसमुद्रपानसामवासनाप
 रस्वरसंख्याप्रमाणपरूपणा, सन्नाति तेन सन्मुद्रातेन या । एफगलिसमुद्रातेन समुद्राता सपमुद्राताया न परस्पर सत्यवतुत्यमभिधित्तुरा
 द-मगसिगमित्यादि ॥ गतया यथायोग प्राक् समवपतासमवपतात्यन निरूपितानां जदन्त । सामान्यतो जीवानां घटनासमुद्रातेन याव त्के

एणं कमायसमुग्घाएणं मारणंतिगरसमुग्घाएणं वेडन्नियसमुग्घाएणं तेमगरसमुग्घाएणं आहारगरसमुग्घाएणं
केवलिसमुग्घाएणं समोहयाणं अरमोहयाणय कयरे कयरहिंता अप्पावा वज्जगावा तुल्लावा निगसाहि
यात्रा ? गायमा ! राष्ट्रयोना जीवा आहारगरसमुग्घाएणं समोहया केवलिसमुग्घाएणं समोहया संखे

ज्यायां जगितया । याचहेमानिकानां वैमानिकत्वं । गतया प्रयत्नः । वेदनारान्द्र्यातेन मारणान्तिकसमुद्घातेन धीः प्रयत्नमुद्घातेन तै
जसमुद्घातनाहारकसमुद्घातेन कौलिसमुद्घाते । सप्तपदा मसपमपदा । ७ कतरे कनरेष्वोऽल्पाया वदुकाया तुल्याया निष्पत्ति
काया । गोपम । खरंकोऽत पीया आहारकसमुद्घातन समपत्ता । ८ कसमुद्घातन नमयपताः सस्ययगुणास्तेजससमुद्घातेनचनवहता

शिष्यं गते जीवार्थं त्वमपासमुखाः पण्यं कृतवानसं । आरणात्तानां ॥ १३ ॥ । तत्र नमः प्रत्यारणसं ज्ञानसमुखाः पण्यं । पण्ये ज्ञानमवन् जीवने वेदना
 सः कथायमः । आरणात्तानां ज्ञानं वेदितव्यं । तेजसः । आरणात्तानां ज्ञानं । ज्ञानं । सत्त्वयाण्यं असमोदयाण्यं कथय २ प्रिंती अण्णायाः ॥ । समोदयाने एव
 समोदयाने किंवा २ थो धीउाहव ॥ । गोवसा सत्त्वयाणां आरणात्तानां ज्ञानं । आरणात्तानां ज्ञानं । सत्त्वयाणां असमोदयाण्यं कथय २ प्रिंती अण्णायाः ॥ । समोदयाने एव
 या असं वेदितव्यं । समोदया असं । । ज्ञानं सर्वथोधाता । आरणात्तानां ज्ञानं । आरणात्तानां ज्ञानं । सत्त्वयाणां असमोदयाण्यं कथय २ प्रिंती अण्णायाः ॥ । समोदयाने एव

वलिस्सुद्धघातेन समवहृतानां च मध्ये कतरे १ ज्यो बहुका संख्येयासंख्येयादिगुणतया प्रभूताः कतरे १ तुल्या समसख्याका प्रत्यर्थं सूत्रे विज
क्तिविपरिणामः स्वयं योजनीयः कतरे १ ज्यो विशोषाधिका गमनाधिका वा शब्दाः सर्वेपि विकल्पार्थाः, जगवानाहु-गौतम । सर्वस्तोका जीवा
आहारकसुद्धघातेन समुद्धता आहारकशरीरिणोहि कदाचिदिह लोके परमासान् याव न जवंत्यपि यदापि जवन्ति तदापि जघन्यत एको
द्वौ त्रयो वा उत्कर्षतः सहस्रपृथक् केवलमाहारकसुद्धघात आहारकशरीरप्रारम्भकाले नशोपकाल तत स्तोकाश्च युगपदाहारकसुद्धघाताः
प्राप्यन्ते इति सर्वस्तोका आहारकसुद्धघातेन समुद्धताः तेज्य केवलिसुद्धघातेन समुद्धताः सख्येयगुणा स्तथा मेककालं ज्ञातपृथक्त्वेन प्राप्यसा
णत्वात्, यद्यप्याहारकशरीरिणः ॥ सत्तया ॥ सनकाल सहस्रपृथक्त्वाना प्राप्यत तथाप्याहारकसुद्धघातसंज्ञवात् एककाल मतिस्तोकाः प्रा
प्यते न तेज्य केवलिसुद्धघातसमुद्धतानां संख्येयगुणत्वविरोधः कवलिसुद्धघातसमद्वैतेज्य तैजससुद्धघातेन समवहृता असंख्येयगुणाः, पं
चैन्द्रियतिर्यग्योनिकानां मनुष्याणा देवानामपि च तैजससुद्धघातसम्भवात् तेज्योपि वैक्रियसुद्धघातेन समुद्धता असंख्येयगुणाः, पञ्चेन्द्रिय
तिर्यग्योनिकानां मनुष्याणा नारकवातकायिकानामपि वैक्रियसुद्धघातसम्भवात्, वातकायिकाश्च वैक्रियलब्धिमतो न स्तोकाः कित् देवेज्यो

जगु० तैजससमुद्घाएणं समोहया असं०, वेउद्वियसमुद्घाएणं समोहया असखेजगुणा, मारणंतियसमु
द्घाएणं समोहया एणंतगुणा, कसायसमुद्घाएणं समोहया असंखेजगुणा, वेदगासमुद्घाएणं समोहया

असख्येयगुणाः, मारणान्तिकसुद्धघातेन समवहृता अनन्तगुणाः ? कपायसुद्धघातेन समवहृता असंख्येयगुणाः वेदनासुद्धघातेन समव
वलिमुद्धाते समोह्या तेद्व्यो असमोह्या सख्यातगुणा तेद्व्यो तैजससमुद्धात समोह्या ते असख्यातगुणा देव मनुष्य तिर्यग्योनिके तेद्व्यो वैक्रियसमो
ह्या असंख्यातगुणा । मारणंतियसमुद्घाएणं समोहया असं० कसायसमुद्घाएणं समोहया असं० वेदगासमुद्घाएणं समोहया असं०
पातिकस० ते समोह्या अनन्तगुणा वनस्पती लेता तेद्व्यो कपायस० समोह्या असख्यातगुणा निगोदजोव अनन्ता असंख्यातसमाग विग्रहभातवर्ती

असंख्येयगुणाः, कथमिति चे दुच्यते-इह बादरपर्याप्तवायुकायिकाः स्थलचरपञ्चेन्द्रियेभ्यो असंख्येयगुणाः, महादयुक्ते तथापठितत्वात्, स्थलचर
 पञ्चेन्द्रियाश्च देवेभ्यो असंख्येयगुणाः, ततो यद्यपि बादरपर्याप्तवायुकायिकानां संख्येयजागमानस्य वैक्रियलब्धिसम्भवी यत उक्त-तिशङ्कतावरासी
 शं वेत्ति यलद्दीपेन न स्थि वायरपञ्कतांशं सखेज्जजागमेत्ताणति ॥ तथापि सङ्ख्येयजागमानां वैक्रियलब्धिसन्तो देवेभ्यो असंख्येयगुणा जवति
 ततो नैरयिकाणां वायुकायिकानां च वैक्रियसमुद्घातसम्भवा दुपपद्यन्ते तैजससमुद्घातसमुद्भूतेभ्यो वैक्रियसमुद्घातेन समुद्भूता असंख्येयगुणाः
 तेभ्यो मारणान्तिकसमुद्घातेन समुद्भूता अनन्तगुणाः, कथं मुच्यते-इह निगोदजीवानां मसङ्ख्येयो जागः सदा वियहगती वर्तमानः प्रोच्यते ते
 च प्रायो मारणान्तिकसमुद्घातसमुद्भूता इति पूर्वैभ्यो अनन्तगुणा स्तेभ्योपि कषायसमुद्घातसमुद्भूता असंख्येयगुणा निगोदजीवानामेवानंतानां

विसेसाहिया, असमोहया असंखेज्जगुणा । एएसिणं जंते ! णेरइयाणं वेदणासमुग्घाएणं कसायसमुग्घा
 एणं मारणतियसमुग्घाएणं वेउह्वियसमुग्घाएणं समोहयाणं असमोहयाणय कयरे कयरेहितो अप्पावा
 बज्जायावा तुल्लावा विसेसाहियावा ? गो० ! सव्वत्थोवा णेरइया मारणंतियसमुग्घाएणं समोहया, वेउह्वि

हता विशेषाधिकाः, असमवहता असंख्येयगुणाः । एतेषां जदन्त । नैरयिकाणां वेदनासमुद्घातेन कषायसमुद्घातेन मारणान्तिकसमुद्-

हुवे तेनाटे तेहथो । वेयणासमुग्घाएण समोहया विसं० असमोहया असं० । वेदनासं० ते समोह्या विशेषाधिक कषायथो वेदना सदीव पामिये तेमा
 टे विषयाधिक तेहथो कोइ समुच्चातविना निगोदनाजीव असमोह्या सदा पामिये हिवे २४ द्दहके कहेह्वे । एएसिण भते णेरइयाणं वेयणासमुग्घा
 एण कसायसं० मारणतियसं० वेउह्वियसं० समोहयाणं असमोहयाणय कयरे २ हितो अप्पावा ४ । एहने हेभगवन् नारकोनेविषे वेदनासं० कषाय
 सं० मारणान्तिकसं० वैक्रियसं० समोह्यान असमोह्यानं माहोमाहि जांता जिहा २ थंछा तुल्य विशेषाधिक हुवे । गोयमा सव्वत्थोवा णेरइया मार
 णंतियसमुग्घाएणं समोहया वेउह्वियसं० समोहया असं० कसायसमु० समोहया असं० वेयणासं० समोहया असं० असमोहया सखि० । हेगौतम सवं

વિગ્રહગત્યાપનેત્ર્યો સંખ્યેયગુણાનાં કષાયસમુદ્ધાતસમુદ્ધતાનાં સદા પ્રાપ્યમાનત્વાત્, તેત્ર્યોપિ વેદનાસમુદ્ધાતસમુદ્ધતા વિશેષાધિકાઃ તેપાનેવ નિગોદજીવાના મનન્તાનાં કષાયસમુદ્ધાતસમુદ્ધતેત્ર્યો મનાક્ વિશેષાધિકાના સદા વેદનાસમુદ્ધાતન સમુદ્ધતતથા વાપ્યમાનત્વાત્, તત્ર્યોપ્યે કનાપિ સમુદ્ધાતનાંસમુદ્ધતા અસંખ્યેયા, વેદનાકષાયમરણસમુદ્ધાતસમુદ્ધતત્ર્યો નિગોદજીવાનામવાસયયેયગુણાના મસમવહતાનાં સદા લાઘ્ય માનત્વાત્, સમ્પ્રત્યતદવાત્પરેહુત્થં જીવવિશેષપુ નૈરયિકાદિપુ ચતુર્વિંશતિદશક્રમેણ યથાયાગ વિચિન્તયિપુ રાટ-નરકયાગામિત્યાદિ ॥ પ્રશ્ન સૂત્રં, પ્રગવાનાહ-સર્વસ્તોકા નૈરયિકા મારણાન્તિકસમુદ્ધાતન સમુદ્ધતા મારણાન્તિકો હિ સમુદ્ધાતો મરણકાલે જયતિ મરણ ચ શોષજીવના રકરાશ્યપેક્ષયા તિસ્તોકાના ન ચ સર્વેપાંત્રિયમાણાના મવિશેષેણ મારણાન્તિકસમુદ્ધાતઃ કિંતુ કતિપયાનાં સમોહયાવિ મરંતિ અસમોહયાવિ

યસમુઘ્ઘાણં સમોહયા અસંખેજ્જગુણા, કસાયસમુઘ્ઘાણં સમોહયા સંખેજ્જગુણા, વેદનાસમુઘ્ઘાણં સમો
હયા સંખેજ્જગુણા, અસમોહયા સંખિજ્જગુણા । એસિણં જંતે ! અસુરકુમારાણં વેદનાસમુઘ્ઘાણં કસાય
સમુઘ્ઘાણં મારણંતિયસમુઘ્ઘાણં વેડહિયસમુઘ્ઘાણં તેયગસમુઘ્ઘાણં સમોહયાણં અસમોહયાણ ચ

ષાતેન વૈક્લિયસમુદ્ધાતેન સમવહતાનામસમવહતાના ચ કતરે કતરેત્ર્યોલ્પાવા બહુકા વા લુલ્પાવા વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ । સર્વસ્તોકા
નૈરયિકા મારણાન્તિકસમુદ્ધાતેન સમવહતા વૈક્લિયસમુદ્ધાતેન સમવહતા અસંખ્યેયગુણાઃ કષાયસમુદ્ધાતેન સમવહતાઃ સંખ્યેયગુણાઃ । વેદના

યોથોહા નારકો મારણાન્તિકસં સમોહ્યા લાભે તેહથી વૈક્લિયસં સમાહ્યા અસંખ્યાતગુણા તેહથી કષાયસં સમાહ્યા અસંખ્યાતગુણા તેહથી વેદના
મં ત સમોહ્ય અનુ, તેહથી અસમોહ્યા અસંખ્યાતગુણા । એસિણં મતે અસુરકુમારાણં વેદનામસમુઘ્ઘાણં કસાયસં મારણાન્તિયસં વેડહિયસં તે
યગસં સમોહયાણં અસમોહયાણચ કયર ૨ હિતો અપ્પાયા ૪ । પહન ઉમગવેનુ અસુરકુમારને વેદનામં કષાયસં મારણાન્તિક વૈક્લિયસં તેજસસમ
દ્ધાત સમોહ્યા તે અસમોહ્યાને માહોમાહિ જોતા કિહાં કિહોથી અલ્પ બહુલ યાવત્ વિષ્ણુધિકા । ગોવમા સવત્થાવા અનુરા તેયગસમુઘ્ઘાણં

मरंति इति वचना दत्तः सर्वस्तीका 'मारणांतिकसमुद्घातसमवहताः तेज्योपि वैक्रियसमुद्घातसमुद्घाता असंख्येयगुणाः', सप्तस्वपि पृथिवीषु प्रत्येक वहूना परस्परवेदनोदीरणाय निरन्तरमुत्तरवैक्रियसमारम्भसम्भवात्, तेज्योपि कषायसमुद्घातेन समुद्घाताः संख्येयगुणाः, कृतोत्तरवैक्रिया

कयरे कयरैहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा असुरकुमारा तेजसमुग्घाएणं समोहया, मारणांतियसमुग्घाएणं समोहया असखेज्जं, वेदणासमुग्घाएणं समोहया असखेज्जं, कसायसमुग्घाएणं समोहया सखेज्जगुणा, वेउल्लियसमुग्घाएणं समोहया सखेज्जं, असमोहया असखे० । एवं जाव थणियकुमारा । एएसिणं पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! सव्वत्थोवा पुढविकाइया मारणांतियसमुग्घाएणं समो

समुद्घातेन समवहताः संख्येयगुणा असमवहताः संख्येयगुणाः । गतपां प्रदत्त । असुरकुमाराणां वेदनासमुद्घातेन मारणान्तिकेन वैक्रियेण तेजसन समुद्घातेन समवहतानामसमवहतानां च कतरे कतरज्योऽत्पावा ४ ? गोतम । सर्वस्तीका असुरकुमारास्तैजससमुद्घातसमवहताः 'मारणान्तिकसमुद्घातसमवहता असंख्येयगुणाः, वेदनासमुद्घातसमवहता असंख्येयगुणा, कषायसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा, वैक्रियसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणाः, असमवहता असंख्येयगुणाः । एव यावत्स्तनितकुमाराः । एतेषां पृथिवीकायिकानां पुच्छा, गौ० । सर्वस्तीकाः पृथिवीकायिका मारणान्तिकसमुद्घातसमवहताः कषायसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणाः, वेदनासमुद्घातसमवहता विशोपायिका

समोहया मारणांतियसं० समोहया असं० वेदणासं० समोहया असं० कसायसं० समो० संखे० वेउल्लियसमुग्घाएणं समो० सखे० असमोहया असं० । हेगौतम सर्वथांडा असुरकुमार तेजसममुद्घात समोहया नाम तेज्यो मारणांतिकसं० समोहया असंख्यातगुणा तेज्यो वेदनासं० समोहया असं० तेज्यो कषायसं० समोहया संख्यातगुणा तेज्यो वैक्रियसं० समोहया संख्यातं तेज्यो असमोहया । एवं जाव थणियकुमारा पुढविकाइयाणं भते पुच्छा । इमं यावत् स्तनितकुमारसंगे जाणियो द्विवे पृथिवीकायिकानां प्रश्न । गोयमा सव्वत्थोवा पुढविकाइया मारणांतियसमुग्घाएणं समोहया कसायसं० समोहया

ना मकृतोत्तरवैक्रियानां च सर्वसंख्ययोत्तरवैक्रियप्रारम्भकेभ्यो ऽसंख्येयगुणानां कषायसमुद्घातसमुद्भूतत्वेन प्राप्यमाणत्वात् तेभ्योपि वेदनासमुद्घातेन समुद्भूताः संख्येयगुणाः यथायोग क्षेत्रजपरमाधार्मकादीरितवेदनाजिप्रायो बहूनां सदा समुद्भूतत्वेन प्राप्यमाणत्वात् तेभ्योप्येकेनापि समुद्घातेना समवहताः संख्येयगुणाः, वेदनासमुद्घातमन्तरेणाप्यतिबहूना सामान्यतो वेदना मनुजवतां सम्भवात् सम्प्रत्यसुरकुमारेत्यबहुत्वं माह-एयसिणमित्यादि ॥ प्रश्नसूत्रसुगमं, जगवानाह-गौतम सर्वस्तोका असुरकुमारा स्तैजससमुद्घातेन समुद्भूता स्तैजसो समुद्घातो महति कोपावेशे क्वचि त्कदाचि त्केषाञ्चि द्भवति तत स्तेन समुद्घातेन समुद्भूताः सर्वस्तोका स्तज्यो मारणान्तिकसमुद्घातेन समुद्भूता असंख्येयगुणाः परस्परसुद्धादौ बहूनां वेदनासमुद्घातेन समुद्भूतानां प्राप्यमाणत्वात् । तेभ्योपि कषायसमुद्घातेन समुद्भूताः संख्येयगुणा येन तेन वा कारणे

हया, कषायसमुद्घाएणं समोहया संखिजगुणा, वेदणासमुद्घाएणं समोहया विसेसाहिया असमोहया असं० एवं जाव वणस्सइकाइया नवर सख्योवा वाउकाइया वेउल्लियसमुद्घाएणं समोहया, मारणंति यसमुद्घाएणं समोहया असंखेजं०, कषायसमुद्घाएण समोहया असंखिजं० वेदणासमुद्घाएणं समोहया

असमवहता असंख्येयगुणा, यावद्वनस्पतिकायिका नवरं सर्वस्तोका वायुकायिका वैक्रियसमुद्घातसमवहताः, मारणान्तिकसमुद्घातसमवहता असंख्येयगुणाः, कषायसमुद्घातसमवहता असंख्येयगुणा, वेदनासमुद्घातसमवहता विशेषाधिका असमवहताः संख्येयगुणाः । द्वीन्द्रियाणां जदन्त । वेदनाकषायमारणान्तिकसमुद्घातेन समवहताना असमवहताना मध्ये कतरे कतरेभ्योऽल्पावा ४१ गौतम । सर्वस्तोका

असं० । हेगौतम सर्वथीथोडो पृथिवीकाय मारणान्तिकसं० समोहया लाभै तेहथी कषायसं० समोहया असंख्यातगुणा । वेयणासं० समो० विसें० असमोहया सं० । तेहथी वेदनासं० समोहया विशेषाधिका तेहथी असमोहया सं० । एवं जाव वाउकाइया नवर वाउकाइयाण सख्योवा वाउकाइया वेउल्लियसमुद्घाएण समोहया मारणतिवसं० समो० असं० कषायसमु० समो० सखे० वेयणासं० समो० विसें० असमोहया असं० । इन यावत् वनस्पतो

न बहूनां कपायसमुद्घातगमनजावात्, तेज्योपि वैक्षिप्यसमुद्घातः संख्येयगुणाः, परिचाराद्यनेतनिमित्तनतिवहूना मुत्तारवैक्षिप्यकरणात्म
सम्भवात्, तेज्योऽप्यसमवहताः असंख्येयगुणाः बहूना मुत्तमजातीनां सुखपागरागाढाणां पूर्तिरित्यो संख्येयगुणानां कतापि समुद्घातनाऽस
मवहतानां सदा लज्यमानत्वात् ॥ एवमित्यादि ॥ यथा सुरकुमाराणां तन्ववहुत्वं नृत्तं यव सर्वेषां जवनपतीनां दृष्टव्यं यावत्स्तनितकुमाराणां
मिति, सम्प्रति पृथिवीकायिकगतं संपवहुत्वं माह-एवमित्यादि ॥ अत्र कपायसमुद्घातसमुद्घातानां वेदनासमुद्घातसमुद्घातानां च
संख्येयगुणात्वे असमवहतानां च संख्येयगुणात्वे जावना स्वयं जावनीया सुगमत्वात् ॥ एवमित्यादि ॥ पृथिवीकायिकगतेन प्रकारेणा संपवहुत्वं

विसंराहिया, असमोहया संखेज्जगुणा । वेदंदिद्याणं जते ! वेदणासमुग्घाएणं कसायसमुग्घाएणं मारणं
तियसमुग्घाएणं समोहयाणं असमोहयाणं य कयरे कयरेहिंतो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वेदं
दिद्या मारणंतियसमुग्घाएणं समोहया, वेदणासमुग्घाएणं समोहया असखिज्जं, कसायसमुग्घाएणं स

हीन्द्रिया मारणान्तिजसमुद्घातसमवहता वेदनासमुद्घातसमवहता असंख्येयगुणाः, कपायसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा असमवहता
असंख्येयाः । एवं यावच्चतुरिन्द्रियाः । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनितानां जदन्तः यदास्तमुद्घातसमवहतानां कपायसमुद्घातसमवहतानां मर

कावलसे हिंसां परं विशेषं वाजकायनेविषे सर्वथोथोडा वैक्षिप्यं समं । तानि च न ४ थो मारणात्कसं समोह्या असं । तेहथो कपायसं स
मोह्या सख्यातगुणा वेदनासं, समोह्या विशेषाधिकं, तेहथो असोह्या पनं । ३-दिद्याणं भतं वयथाभमग्घाएणं असं, यमग्घाएणं मारणंतियसमु
ग्घाएणं समोहयाणं असमोहयाणं य कयरे २ हिंतो अप्पावा ४ । हिंसे वेदंदिद्या जमववन् वेदनासमुद्घात कपायसमुद्घात मारणान्तिजसमुद्घाताने स
मोह्याने असमोह्याने माहोमाहिं जीता किंहां २ थो विशेषाधिकं । गोयमा सव्वत्थोवा वेदंदिद्या मारणंतियसमुग्घाएणं समोहया वेदनासमुग्घाए
णं समोहया असं । हेतोम सर्वथोथोडा वेदंदिद्या मारणान्तिजसमुद्घाते समोह्या वेदनासमुद्घाते समोह्या असख्यात । कसायसमुग्घाएणं समो

ताव द्दुक्तव्यं याव हनस्पतिकायिकाः ॥ वायुकायिकान्प्रति विशेष मज्जिषित्सु राह-नवरमित्यादि ॥ नवरं वातकायिकाना मलपबहुत्वचिन्ता
यामेवं वक्तव्यं सर्वस्तोका वातकायिका वैक्रियसमुद्घातेन समुद्धता यादरपर्याप्रसख्ययज्ञागस्य वैक्रियलब्धः सम्भवात्, तेज्योपि मारणान्तिकस
मुद्घातेन समुद्धता असख्येयगुणाः, पर्याप्तापर्याप्तिसूक्ष्मादरजेदोज्ञाना सर्वेषामपि वातकायिकानां मारणसमुद्घातसम्भवात् तेज्योपि क
षायसमुद्घातेन समुद्धता असंख्येयगुणाः, सकलसमुद्घातगतवातकायिकापेक्षया स्वजावस्थानां वातकायिकानां स्वजावत एव संख्येयगुणतया
प्राप्यमाणत्वात्, द्वीन्द्रियसूत्रे-सर्वस्तोका द्वीन्द्रिया मारणान्तिकसमुद्घातेन समुद्धता प्रतिनियतानामेव प्रज्ञसमये मरणसङ्गावात्, तेज्यो वेद
नासमुद्घातेन समुद्धता असंख्येयगुणाः, त्रीतातपादिसम्पर्कतोतिप्रज्ञतानां वेदनासमुद्घातजावात्, तेज्यः कषायसमुद्घातेन समुद्धता अस
ख्येयगुणाः, अतिप्रज्ञततराणां लोज्ञादिकषायसमुद्घातजावात् तज्याप्यसमवहता संख्येयगुणाः ॥ गवमित्यादि ॥ एव द्वीन्द्रियगतेन प्रकारेण
ताव द्दुक्तव्यं याव द्धतुरिन्द्रियाः, तिर्यक्पचेन्द्रियसूत्रे-सर्वस्तोका स्तैजससमुद्घातेन समुद्धता कतिपयानामेव तेजोलब्धजावात्, तेज्यो वेदना
समुद्घातेन समवहता असंख्येयगुणाः, तेज्योपि वैक्रियसमुद्घातेन समवहता असंख्येयगुणाः प्रज्ञतानां वैक्रियलब्ध जावात्, तेज्योपि मार
णान्तिकसमुद्घातेन समवहता असंख्येयगुणाः, समूर्च्छिमजलचरस्थलचरखचराणामपि सर्वेषां वैक्रियलब्धिरहितानां प्रत्येकं पूर्वाक्तेज्यो संख्येय

मोहया संखिज्जगुणा, असमोहया असंखेज्जगुणा । एवं जात्र चउरिंदिया । पचिंदियतिरिक्कजोणियाणं जंत ! वेदणासमुग्घाएणं समोहयाणं कसायसमुग्घाएणं समोहयाणं मरणसमुग्घाएणं समोहयाणं वेउहिय

शतमुद्घातसमग्रहतानां वैक्रियसमुद्घातसमग्रहतानां तैजससमुद्घातसमग्रहतानां असमग्रहतानां च वातरे कतरस्थोऽह्म वा ४ ? गीत

इया असंख्येजा असमोहया संख्येजा एव जाव चरिंदियाणं। तेहथी जस. २५ मुहुराः समोह्या असख्यातगुणा तेहथी असमोह्या संख्यातगुणा इम
यावत् पौरिन्दियलगे कविवो। पंचदिय तिरिक्खजोणियाणं भते बेयणा समुग्घाएण कसायसमुग्घाएण मारणांतिक्खसमुग्घाएण वरविमवसमुग्घाएणं तेय

संख्येयत्वात् तेज्योपि वेदनासमुद्घातेन समुद्भूता असंख्येयगुणानामभिव्यक्त्यानां तद्भावसंभवात्, तेज्यः
 कषायसमुद्घातेन समुद्भूताः संख्येयगुणाः प्रभूततया ते । ॥ १ ॥ अत्राश्रयात्, तेज्या प्यसंभवता असंख्येयगुणाः समूर्प्यमनुष्याणां सत्त्वजपाय
 णा सुतृटकषायिज्यो संख्येयगुणानां सदा लभ्यमानत्वात्, व्यन्तरज्योतिरवैमानिका यथा सुरकुमारा स्था वक्तव्याः तदेवमुक्तं समुद्भूतासमुद्भा
 तविषयमल्पबहुत्व मधुना कषायसमुद्घातगतां विशेषयत्तव्यता मन्निषित्सु राह-कक्षामित्यादि ॥ इदं सामान्यतः कषायसमुद्घातविषय च
 तुर्विंशतिदण्डकक्रमेण गतं च सूत्रं सुप्रतीतम् सत्त्वतत्वेनैकस्य नैरयिकादे श्चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण वैनानिर्गम्यवसानस्य तद्वक्तव्यता साह-स्यगते
 गस्सगमित्यादि ॥ अत्रातीत सूत्रं सुप्रतीतं, पुरस्कृते सूत्रे कस्सह आत्थि कस्स नत्थि ॥ यो नरकजवप्राप्ते वर्तमानः स्वजावत एवाल्पकषाय.

कषायसमुद्घाएणं समोहया अरांखेजा०, अतमोहया सखेजागुणा । मणुरसाणं जंते ! वेदनासमुद्घाएणं
 समोहयाणं कषायसमुद्घाएणं मारणतियमसुद्घाएणं वेडलियसमुद्घाएणं तयगरसमुद्घाएणं आहारगसमुद्घा

गुणाः । मनुष्याणां वेदनासमुद्घातसमवहतानां कषायसारणान्तिजवेकियतेजसापारककेवलिसमुद्घातसमवहतानां सखेजागुणां च कत
 रे कतरंभ्योऽल्पावा ४ ? गौतम । सर्वस्तीजा मनुष्या आहारकसमुद्घातसमवहताः केवलिसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणास्तेजससमु

संख्यातगुणां जाणिवा । मनुष्याणं अते वेदनासमुद्घाएणं जाव केवलिसमुद्घाएणं समोहयाणं असमोहयाणं कतरं २ हितो अण्णावा ४ । मनुष्येने
 हेमगयन् वेदनासमुद्घात यावत् केवलिसमुद्घात समोहया असमोहयाने माहीमाहि किहां २ थो यावत् विशेषाधिक । गौतमा सज्जथोवा मनुष्या
 आहारगसमुद्घाएणं समोहया केवलीसमु० समोहया सखे० । हेगौतम सर्वथो थोडा मनुष्य आहारकसमुद्घात समोहया केवलिसमुद्घातसमोहया स
 खे० । तेजससमुद्घाएणं समो० सखि० वेडमियत० समोः सखि० मारणतियस० समोः अणंतशया कषायसमु० समोः अस० वेदनासमुद्घाएणं समोः
 विसेः असमोहया अणं० । तेहथो तेजससमुद्घात समोहया स० तेहथो वैजियसमुद्घात समोहया स० तेहथो मारणतियसमुद्घात समोहया अणत

कषायसमुद्घातमन्तरेण कालं कृत्वा नरका दुहृती मनुष्यजवं प्राप्य कषायसमुद्घातमगतएव सेत्स्यति तस्य नास्ति पुरस्कृत एकोपि कषायसमुद्घातो यस्यापि सति जघन्यत एको ह्येव त्रयो वा तेच प्रागुक्तस्वरूपस्य सकृत्कषायसमुद्घातगामिनो वेदितव्या उत्कर्षतः सङ्ख्या असङ्ख्या अनन्ता वा, तत्र संख्येयकालससारावस्थायिनः संख्येया असंख्येयकालमसंख्येया अनन्तं कालं मनन्ताः, एव मसुरकुमारादिक्रमेण तावद्वाच्यं यावद्द्वैमानिकस्य ॥ एवमित्यादि ॥ एवं चतुर्विंशतिदण्डक्रमेण मानादिकषायसमुद्घाता स्ताव द्दृक्तव्याः यावद्भोजसमुद्घात एवमेते चत्वारः अतुर्विंशतिदण्डका जवति । एते चैकैकनारकादिविषया उक्ताः सम्प्रत्येतानेव चतुर्विंशतिदण्डकान् सकलनारकादिविषयानाह-नेरइयाणमित्यादि ॥ अतीतसूत्र सुप्रतीतं, पुरस्कृता अनन्ताः प्रश्नसमयजाविनां नारकाणां मध्ये बहूनामनन्तकालमवस्थायित्वात्, एवं नेरयिकोक्तेन प्रकारेण ताव

एणं केवलिसमुग्घाएणं समोहयाणं असमोहयाणय कयरे कयरेहिंतो ण्णपावा ४ ? गोयमा ! सव्वत्थोवा मणुस्सा ण्णहारगसमुग्घाएणं समोहया, केवलिसमुग्घाएणं समोहया संखिज्जागुणा, तेयगसमुग्घाएणं

द्घातसमवहता. संख्येयगुणाः । वैक्रियसमु० समवहताः संख्येयगुणाः, मारणान्तिकसमु० समवहता असंख्येयगुणाः, वेदनासमु० समवहता असंख्येयगुणाः कषायसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा असमवहताः संख्येयगुणाः । वानव्यन्तरज्योतिक्खेमानिका यथासुरकुमाराः ।

गुणा तेहथी कषायसमुद्घात समोहया असं० तेहथी वेदनासमुद्घात समोहया विशेषाधिक तेहथी असमोहया असंख्याता । बाणमंतर जीइसिय वे माणिया जहा असुरकुमारा । वानव्यन्तर ज्योतिषी वेमानिकने जिम असुरकुमारनीपरे कहिवो । कइण भते कषायसमुग्घाया पं० । द्विवे हेभगवन् केतला कषायसमुद्घात कइया । गोयमा चत्तारि कषायसं० तं० । हेगीतम चार कषायसमुद्घात कइया । कोइ कषायसमुग्घाया माणकषाय लोइ कषाय । कोइ मान माया लोभ क्रोध कषायसमुद्घात मानकषाय मायाकषाय लोभकषाय । खेरइयाणं भते कइ कषाय समुग्घाया पणत्ता नारकी हेभगवन् केतला कषायसमुद्घात कइया । गोयमा चत्तारि कषाय एवं जाव वेमाणियाणं । हेगीतम ४ कषाय इम यावत् वेमानिकना २४

द्वक्तव्यं याव द्वैमानिकानां यथाचैष क्रोधसमुद्घातश्चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेणोक्त एवं मानादिसमुद्घाता अपि ताव द्वक्तव्या याव लोभसमुद्घात एवमन्तेपि सकलनारकादिविषयाश्चत्वारश्चतुर्विंशतिदण्डगा ज्वन्ति सास्त्रतमेकैकस्य नैरयिकादिषु जावेपु वर्तमानस्य कति क्रोधसमुद्घाता अतीताः कति जाविन इति निरूपयितुकाम आह-एगमेगस्सणमित्यादि ॥ एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्य विवक्षितप्रश्नसमयकाला त्पूर्वं सकल सतीतं कालं सवधीकृत्य तदा नैरयिकत्वं प्राप्तमतः सर्वसङ्ख्या कियन्तः क्रोधसमुद्घाता अतीताः ? गौतम । जगवानाह-अनन्ताः । नरक गते रनन्तशः प्राप्तत्वात्, एकैकस्मिंश्च नरकजवे जघन्यपदे पिसंख्येयानां क्रोधसमुद्घातानां जावात् ॥ एवं जहेत्यादि ॥ एवमुपदर्शितेन प्रकारेण यथा वेदनासमुद्घातः प्राग् ज्ञातः तथा क्रोधसमुद्घातोपि ज्ञातव्य इत्याह-निरवशेषं क्रियाविशेषणमेतत्सामस्येनेत्यर्थः,

समोहता संखिज्ज०, वेडव्वियसमुग्घाएणं समोहया संखेज्ज०, मारणंतियसमुग्घाएणं समोहया असंखे ज्जगुणा, वेदणासमुग्घाएणं समोहया असंखेज्ज०, कसायसमुग्घाएणं संखेज्ज० असमोहया संखेज्जगु०,

कति जदन्त । कषायसमुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । चत्वारस्तद्यथा-क्रोधसमुद्घातोमानसमुद्घातो मायासमुद्घातो लोभसमुद्घातः । नैरयिकाणां जदन्त । कति कषायसमुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । चत्वारः कषायसमुद्घाताः प्रज्ञप्ताः । एवं यावद्वैमानिकानाम् । एकैक

जगे । एगमेगस्सणं भन्ते षेरइयस्स केवइया कोइकसाय समुग्घाया अतीता । एकेका हेभगवन् नारकीने केतला क्रोध कषायसमुद्घात अतीतकाले ह वे । गोयमा अणंता केवइया परेक्खडा । हेगौतम अनन्ता केतला पूर्वकृत । गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहणेणं एक्कोवा दोवा तिस्सि वा उक्कोसेणं संखिज्जाया असंखिज्जाया अणंतावा एवं जाव बेमाणियस्स एवंजाव लोभकसायसमुग्घायाणं भणिया एवं एते चत्तारिदंडगा भाणि यदवा । हेगौतम केहनेक्खै केहने नही जहनेक्खै तेहने जघन्य एक अथवा दोय अथवा तीन उतक्कष्ट संख्याता असंख्याता अनन्ता पिण कहिवा इम जालगे वैमानिक जगे इमसर्वं पाठ यावत् लोभकषायसमुद्घातजगे कहिवा इम दंडक ए आलावा कहिवा । षेरइयाणं भन्ते केवइया कोइ कसाय

कियद्दूरं यावद्भूषितव्यं इत्याह-यावद्द्वैमानिकत्वे वैमानिकस्य वैमानिकस्य इत्यालापकं यावदित्यर्थः, सचेवं-केवपथा पुरक्खडा गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जत्थेण सक्कोवा दोवा तिज्जिवा । सक्कोसेण सखेज्जा वा असखेज्जा वा अणंता वा एव असुरकुमारस्से जाव वेमाणियत्ते । एगमेगस्सणं जत्ते असुरकुमारस्स नेरइयत्ते केवइया पुरक्खडा गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि तस्स सिय सखेज्जा सिय असखिज्जा सिय अणंता । एगमेगस्सणं भत्ते । असुरकुमारस्स असुरकुमारस्से केवइया कोहसमुग्घाया अतीता गोयमा । अणंता केवइया

वाणमंतरजोडसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा । कइणं जत्ते ! कसायसमुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा ! चत्तारि कसायसमुग्घाया पस्सत्ता, तंजहा-कोहसमुग्घाए माणसमुग्घाए मायासमुग्घाए लोअसमुग्घाए । णेरइयाणं जत्ते ! कति कसायसमुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा ! चत्तारि कसायसमुग्घाया पस्सत्ता । एवं जाव वेमाणियाणं । एगमेगस्सणं जत्ते ! णेरइयस्स केवइया कोहसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! अणंता ।

स्य जदन्त । नेरयिकस्स कियन्तः क्रोधसमुद्घाता अतीता ? गीतम । अनंताः, कियन्तः पुरक्कताः ? गीतम । कस्यास्ति कस्य नास्ति य स्यास्ति जघन्येनेको द्वौ त्रयोवोत्कर्षतः संख्येया वाऽसंख्येयावा अनन्तावा, एवं यावद्द्वैमानिकस्य । एवं यावद्द्वौजसमुद्घातः । एते चत्वारो

समुग्घाया अतीता । नारकीने हेमगवन् क्रोधकषायसमुद्घात केतलो अतीतजाले हुवे । गोयमा अणताकाले केवइया पुरक्खडा । हेगीतम अनन्ता पूर्वकत । गोयमा अणता एवंजाव वेमाणिया एवजाव लोअकसायसमुग्घाएणं भाणियग्घा । हेगीतम अनन्ता इम यावत् वैमानिकजाले इम जालेगे लोअकपायसमुद्घात तालेगे सर्वं प्रश्नोत्तर कहिवा । एव एतेवि चत्तारिदंडगा । इम ए पिण ४ आलावा कहिवा । एगमेगस्सणं भत्ते णेरइयस्स णेरइ यत्ते केवइया कोहकसाय समु० अतीता । एकेका हेमगवन् नारकीने नारकापणे केतला क्रोधकषायसमुद्घात अतीतजाले हुवे । गोयमा अणता एवं जहा वेयणासमु० भणिओ तहा कोहसमुग्घाओवि भा० निरवसेओ जाव वेमाणियत्ते । हेगीतम अनन्ता इम जिम पूर्व वेदनासमुद्घात अधिकार

पुरस्कर्ता गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा एवं नागकुमार
 वे जाव वेमाणियत्ते एवं जहा असुरकुमारेतु नेरइया वेमाणियपज्जवसाणेतु जणिया तहा नागकुमारादिया सठाणे परठाणेसु जणियत्ता जाव
 वेमाणियत्ते इति ॥ अस्यार्थः-कियन्तो जदन्त । एकैकस्य नारकस्या ससारमोक्षमनंतं कालं मर्यादीकृत्य नैरयिकत्वे जाविनः सन्तः सर्वसंख्यायां पु
 रस्कृताः क्रोधसमुद्घाता जगवानाह-कस्स अत्थोत्थादि ॥ आसन्नमरणक्रोधसमुद्घात मनासाद्या त्यक्तिकमरणेन नरका दुहृतः सेतस्यति तस्य
 नास्ति नैरयिकत्वजाविन एकोपि पुरस्कृतः क्रोधसमुद्घातः शेषस्य तु सति यस्यापि सन्ति जघन्यत एको द्वौ त्रयो वा सत एव क्षीणशेषाद्युक्तः
 तद्भवस्यानां भूयो नरकेषु त्यद्यमानानां वेदितव्यं भूयो नरकेषु त्यक्ता जघन्यपदेपि संख्येयाः प्राप्यन्ते नैरयिकाणां क्रोधसमुद्घातप्रचुरत्वात् ,
 उत्कर्षतः संख्येया वा असंख्येया वा अनन्ता वा तत्र सकलनरकेषु जघन्यस्थितिकेषु त्यत्स्यमानस्य संख्येया अनेकशो यदिवा दीर्घस्थितिकेषु सकृद
 पि उत्पत्स्यमानस्या संख्येया अनन्ता उत्पत्स्यमानस्या नन्ता इति ॥ एवमित्यादि ॥ एव नैरयिकोक्तप्रकारेणा सुरकुमारत्वे तदनंतरं चतुर्विं
 शतिदण्डकक्रमेण ताव द्दत्तव्यं यावद्वै मानिकत्वविषयं सूत्रं तच्चैवं-एगमेगस्सणं जंते । नेरइयस्स केवइया कोहसमुग्घाया अतीता गोयमा । अ
 णता केवइया पुरस्कर्ता गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा
 अणता वा ॥ अत्राप्ययं जावार्थः-अतीतचिन्ताया मनन्ता अनन्तशो वैमानिकत्वस्य प्राप्तत्वात् , पुरस्कृतचिन्ताया योऽनन्तरजवे नरका दुहृतो
 मानुष्यत्व मवाप्य सेतस्यति प्राप्नो वा परस्परया सकृद्वैमानिकजवे न क्रोधसमुद्घातं गत्वा तस्यैकोपि पुरस्कृतक्रोधसमुद्घातो वैमानिकत्वेन

केवइया पुरस्कर्ता ? गोयमा ! कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि , जस्स अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि

दंरुकाः । नैरयिकाणां जदन्त । कियन्तः क्रोधसमुद्घाता अतीताः ? गौतम । अनन्ताः । कियन्तः पुरस्कृताः ? गौतम । अनन्ताः ? एवं या

कच्चो तिम सर्वं क्रोधकपायनो प्रश्नं जाणिको निरवशेषप्रणं यावत् वैमानिकता दण्डकतये कहिंसे । मायकसायसमुग्घाए यावाकसायसमुग्घाए

विद्यते, यस्त्वसकृद्देमानिकत्वं प्राप्तः सन् सकृदेव क्रोधसमुद्घातं याता तस्य जघन्यत एकीवा द्वीवा त्रयोवा शेषस्य संख्यातान् वारान् वैमा-
निकत्वं प्राप्स्यतः संख्येया असंख्येयान् वारान् असंख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ताः ॥ एगमेगस्सणमित्यादि ॥ प्रश्नचूत्रं सुगमं, गोयमा । अण-
ता इति ॥ अनन्तशो नैरयिकत्वं प्राप्तस्य एकैकस्मिंश्च नैरयिकजने जघन्यपदेपि संख्येयानां क्रोधसमुद्घातानां जावात्, पुरस्कृताः कस्यचि तस-
न्ति कस्यचित् न सन्ति किमुक्तं जवति यो असुरकुमारजवा दुहृत्तो नरकं यास्यति किं त्वनन्तरं परम्परया वा मनुष्यजवमवाप्य संत्स्यति तस्य
नैरयिकत्वावस्थाजाविनः पुरस्कृताः क्रोधसमुद्घाता न सन्ति नैरयिकत्वावस्थाया एवासम्भवात्, यस्तु तद्भवा दूर्ध्वं पारम्पर्येण नरकगामी
तस्य सन्ति तस्यापि कस्यचि त्संख्येयाः कस्यचि दनन्ता स्तत्र यः सकृजघन्यस्थितिकेषु नरकमध्येऽपि समुत्पत्स्यते तस्य जघन्यपदेपि संख्येया दश
वर्षसहस्रप्रमाणायापि स्थितौ संख्येयानां क्रोधसमुद्घातानां जावात्, क्रोधवज्रलत्वा न्नारकाणां मसकृद्दोषस्थितिषु सकृद्वा गमने संख्येया अ-
नन्तशो नरकगमने अनन्ताः, तथा एकैकस्य जदन्ता सुरकुमारत्वे स्थितस्य सतः सकलमतीतकालमधिकृत्य कियतः क्रोधसमुद्घाता अतीताः

वा उक्लोसेणं संखेज्जा अ्संखेज्जा अणन्ता वा । एवं जाव वेमाणियस्स । एवं जाव लोन्नसमुग्घाए एते
चत्तारि दंढगा । णेरइयाणं जन्ते ! केवइया कोहसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! अणन्ता । केवइया पुरे
स्कळा ? गोयमा ! अणन्ता । एवं जाव वेमाणियाणं । एवं जाव लोन्नसमुग्घाए । एवं एएवि चत्तारि
दंढगा । एगमेगस्सणं जन्ते ! णेरइयस्स णेरइयत्ते केवइया कोहसमुग्घाया अतीता ? गोयमा ! अणन्ता

वद्वैगानिकाना एव यावल्लोन्नसमुद्घातः । एवमेते चत्वारश्चतुर्विंशतिदण्डकाः । एकैकस्य जदन्त । नैरयिकस्य नैरयिकत्वे कियत्तः क्रोधसमु-

जहा मारणतियसमुग्घाए भणिओ जहा निरसंसेओ भाणियवो । मानकपायसं । मायाकपायसं । नो अधिकार जिम मारणांनिकसं । नेविषे कल्लो
तिणपरे निरवयेपपणे कदिवा । सोइकसायसं । जहा कोइकसायसं । कसायसमुग्घाओ भणिओ तथा भाणियवा । लोभकपायसं । नो अधिकार

जगवानाह-अनंता अनंतशो असुरकुमारजवस्य प्राप्तत्वात् । प्रतिज्वं च क्रोधसमुद्घातस्य प्रायो जावात् , पुरस्कृतचिंतायां कस्यापि सति क
स्यापि न सति यस्य प्रश्नकालादूर्ध्वमसुरकुमारत्वेपि वर्तमानस्य न जावी क्रोधसमुद्घातो नापि उद्धतो जूयो असुरकुमारत्व याता तस्य न सति
य स्तु सकृदसुरकुमारत्वमागामी तस्य जघन्यपदे गको द्वीवा त्रयोवा उत्कथेत संख्येया असंख्येया अनता वा संख्येयान् वारान् आगामिनः संख्येया
असंख्येयान् वारान् असंख्येया अनंतान् वारान् अनंताः , एवं चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण नागकुमारत्वादिषु , असुरकुमारस्य निरन्तर ताव हस्तव्यं-
याव हैमानिकत्वेन तथाचाह-एवं नागकुमारत्वे वीत्यादि ॥ तदेव असुरकुमारेषु क्रोधसमुद्घात स्थितितः सम्प्रति नागकुमारादिघृतिदेशमाह-एवमि
त्यादि ॥ एव मुक्तनाजिलापगतेन प्रकारेण यथा चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेणा सुरकुमारो नैरयिकादिषु वैमानिकपर्यवसानेषु जगितः तथा नागकुमारा
दयः समस्तेषु स्वस्थानपरस्थानेषु जगितव्याः याव हैमानिकस्य वैमानिकत्वे आलापकः , एवमेतानि नैरयिकचतुर्विंशतिदण्डकादिसूत्राणि वैमानि

कचतुर्विंशतिदण्डकपर्यवसानानि चतुर्विंशतिसूत्राणि वेदितव्यानि । तदेवं चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रैः क्रोधसमुद्घात स्थितितः सम्प्रति चतुर्विंशत्येव ,
चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रैः मानसमुद्घातं मायासमुद्घातं चाजिघित्सु रतिदेशमाह-माणसमुग्घाए मायासमुग्घाए निरवसंस जहा मारणतियसमु
ग्घाए इति ॥ यथा प्राक् मारणान्तिकसमुद्घाते जिहितं सूत्रं तथा मानसमुद्घाते मायासमुद्घातं च निरवसंस मज्जिघातव्यं , तथैव-एगमेगस्सण जंते
नेरइयस्स नेरइयत्ते केवइया माणसमुग्घाया अतीता गो० । अणता केवइया पुरक्खळा गो० कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहनेण एक्कोवा
दोवा तिन्निवा उक्कोसेण संखेज्जावा असंखेज्जावा अणतावा । एवमसुरकुमारत्ते जाव वेमाणियत्ते । एगमेगस्सण जंते । असुरकुमारस्स नेरइयत्ते केव
इया माणसमुग्घाया अतीता गो० अणता केवइया पुरक्खळा गो० कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जहनेण एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसे
ण संखेज्जावा असंखेज्जावा अणतावा , एव नागकुमारत्ते जाव वेमाणियत्ते एवं जहा असुरकुमारत्त नेरइयाइवेमाणियपज्जवसाणेसु जगितं तथा

भाग्यसमाराण्या सत्तापरचांशेषु जायिष्यता जाय वेमाणिपस्स वेमाणिपते ॥ अस्यायमर्थः-प्रतीतेषु सूत्रेषु सर्वत्राप्यनन्तत्वं सुप्रतीतं नैरयिकत्वा दिव्यानां प्रत्येकमनन्तत्वाः प्राप्तत्वात्, पुरस्कृतचिन्तायां त्वेवं नैरयिकस्य नैरयिकत्वे जायना यो नैरयिकः प्रश्नकाला दूर्ध्वं भागसमुद्घातमन्त रेण कालं कृत्वा नैरकादुद्धृत्तो नन्तरपारम्पर्यं वा मनुष्यजवमवाप्य संतस्यति न जूयो नरकमागन्ता तस्य न सति पुरस्कृता मानसमुद्घाता यः पुन स्तद्भवे वर्तमानो जूयो वा नरकमागत्यैकं वारं मानसमुद्घातं गत्वा कालकरणेन नरकादुद्धृत्य संतस्यति तस्यैकं पुरस्कृतो मानसमुद्घातः, एवमेकस्यापि द्वौ कस्यापि त्रयः सङ्ख्येयान् वारान् नरकमागन्तुः सङ्ख्येया असङ्ख्येयान् वारान् असङ्ख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ताः, नैरयिकस्य सा सुरकुमारत्वे पुरस्कृतचिन्तायामियं जायना-यो नरकादुद्धृत्तो असुरकुमारत्वं यास्यति तस्य न सति पुरस्कृता मानसमुद्घाता यस्त्वेकं वारं गन्ता तस्य एकौ द्वौ त्र्यादयो वा संख्येयान् वारान् गतुः संख्येया असंख्येयान् वारान् असंख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ता एव तावद्भावनीय

याव त्तिर्यक्पञ्चेन्द्रियत्वे पुरस्कृतचिन्ता, मनुष्यचिन्तायां चैवं जायना-नरकादुद्धृत्तो मनुष्यजवं प्राप्य मानसमुद्घातेन गत्वा संतस्यति तस्य ना स्त्येतापि पुरस्कृतो मानसमुद्घातो यस्तु मनुष्यत्व गतः सन्नैकं वारं मानसमुद्घातं गन्ता तस्यैको परस्य द्वावन्यस्य त्र्यादयः सङ्ख्येयान् वारान् गन्तुः सङ्ख्येया असङ्ख्येयान् वारान् असंख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ताः, व्यन्तरज्योतिर्येमानिकत्वेषु जायना यथा असुरकुमारत्वे यथाच नैरयि कस्य नैरयिकत्वादिषु चतुर्विंशतिस्थानेषु जायना कृता तथा असुरकुमारादीनामपि वैमानिकपयंवसानां चतुर्विंशतिदशककर्मण कर्तव्या य या च मानसमुद्घातस्य चतुर्विंशतिसूत्राणि चतुर्विंशतिदशककर्मणोस्तानि तथा च मायासमुद्घातस्यापि चतुर्विंशतिसूत्राणि चतुर्विंशतिद शककर्मण वक्तव्यानि तुल्यगमकत्वात्, अशुना लोभसमुद्घातमतिदेशत आह-लोभसमुद्घातो यथा कषायसमुद्घातः ॥ नवरं सवृजिवा असुरा ईनेरश्मसु लोभकसायणं शशुतरियाश् नेयता इति ॥ यथा भाक् कषायसमुद्घात उक्तस्तथा लोभकषायोपि वक्तव्यो नवरं तत्रा असुरकुमारादी

नां नैरयिकत्वे पुरस्कृतचित्तार्थो स्यात्संख्येयाः स्यादसंख्येयाः स्यादनन्ता इत्युक्तं । अत्र तु सर्वे जीवा असुरकुमारादयो नैरयिकेषु पुरस्कृतचित्तमाना एकोत्तरिकया ज्ञातव्याः, एकोत्तरस्य जाव एकोत्तरिका द्वंद्वचोरादिभ्यो ऽचुञ् इति चोरादिराकृतिगणतया चुजि, एको द्वौ त्रय इत्यादिरूपतया एकोत्तरतया इत्यर्थः, नैरयिकाणां निरतिशयदुःखवेदनाजिज्ञूततया नित्यमुद्विग्नाना प्रायो लोभसमुद्घातासज्जवात्, सूत्रालम्पकश्चैवं-एगमेगस्सणं जते । नेरइयस्स नेरइयत्ते केवइया लोभसमुग्घाया अतीता गोयमा । अणंता केवइया पुरक्खडा गोयमा । कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि एगोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं सखेज्जावा अणंतावा । एगमेगस्सणं जते । नेरइयस्स असुरकुमारत्ते केवइया लोभसमुग्घाया अतीता गोयमा अणता केवइया पुरक्खडा गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सिय संखेज्जा सिय असंखेज्जा सिय अणता । एवं जाव नेरइयस्स थणियकुमारत्ते । एगमेगस्सणं जते नेरइयस्स पुढविकाइयत्ते केवइया लोभसमुग्घाया अतीता गोयमा अणंता केवइया पुरक्खडा गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि जह्नेणं एक्को वा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं सखेज्जा वा असंखेज्जा वा अणंता वा एवं जाव मणू सत्ते । वाणमतर्त्ते जहा असुरकुमारत्ते एगमेगस्सणं जते । नेरइयस्स जोडसियत्ते केवइया लोभसमुग्घाया अतीता गोयमा । अणंता, केवइया पुरक्खडा गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि एक्को वा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं सिय संखेज्जा सिय असंखेज्जा सिय अणंता, एव वे

एवं जहा वेयणासमुग्घानं जणिनं तथा कोहसमुग्घातोपि ज्ञाणियद्वा निरसेसं जाव वेमाणियत्ते । माणसमुग्घाए मायासमुग्घाएय निरवसेसं जहा मारणतिसमुग्घाए । लोभसमुग्घानं जहा कसायसमुग्घानं नवरं

द्वाता अतीताः ६ गौतम । अनन्ताः । एवं यथा वेदनासमुद्घातो जणितस्तथा कोपसमुद्घातोपि जणितव्यो निरवशेषं यावद्वैमानिकत्वे सानसमुद्घातो मायासमुद्घातश्च निरवशेषं यथा मारणान्तिकसमुद्घातः । लोभसमुद्घातो यथा कषायसमुद्घातो नवरं सर्वजीवा असुरादिनैर

माणियतेवि जाणियत्वं । एगमेगस्सणं जत्ते । असुरकुमारस्स नेरइयत्ते केवइया लोअसमुग्घाया अतीता गोयमा अणता । केवइया पुअस्सजा गो
यमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्स अत्थि जहनेणं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसणं सखेज्जा वा असखेज्जा वा अणता वा । एगमेगस्सणं ज
त्ते । असुरकुमारस्स असुरकुमारत्ते केवइया लोअसमुग्घाया अतीता गोयमा अणता । केवइया पुअस्सजा गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ज
स्स अत्थि जहनेणं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसणं सखेज्जा वा असखेज्जा वा अणता वा । एगमेगस्सणं जत्ते असुरकुमारस्स नागकुमारत्ते
पुच्छा गोयमा अणता । केवइया पुअस्सजा गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सिय संखेज्जा सिय असखेज्जा सिय अणता । एव जा
व थणियकुमारत्ते । पुढविकाइयत्तं जाव वेमाणियत्ते जहा नेरइयस्स जणियं तहव जाणियत्वं । यव जाव थणियकुमारस्स वेमाणियत्ते । एगमेग
स्सणं जत्ते पुढविकाइयस्स नेरइयत्तं केवइया लोअसमुग्घाया अतीता गोयमा अणता केवइया पुअस्सजा गोयमा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि ज

स्स अत्थि सिय संखेज्जा सिय असंखेज्जा सिय अणता एव जाव थणियकुमारत्ते पुढविकाइयत्ते अतीता अणता पुअस्सजा कस्सइ अत्थि कस्सइ
नत्थि जस्स अत्थि जहनेणं एक्कोवा दोवा तिन्निवा उक्कोसेणं सखेज्जा वा असखेज्जा वा अणता वा एवं जाव मणूस्सत्तं वाणमत्तरत्ते जहा असुरकु
मारत्ते जोइसियत्ते वेमाणियत्ते अतीता अणता पुअस्सजा कस्सइ अत्थि कस्सइ नत्थि जस्सत्थि सिय असखेज्जा सिय अणता एव जाव मणूस्स
वेमाणियत्ते ॥ वाणमत्तरस्स जहा असुरकुमारस्स ॥ एव जोइसियवेमाणियाणां ॥ अस्यायमथः-नेरयिकस्य नेरयिकत्व अतीता लोअसमुद्घाता अन
न्ता अनन्तशो नेरयिकस्य प्राप्तत्वात् पुरस्कृतचिन्ताया कस्य च त्सन्ति कस्यचि न सन्ति तत्र यः प्रश्नसमया दूर्ध्वं लोअसमुद्घातमप्राप्त एव नरक
जवा दुद्दवृत्त्या नन्तरं पारम्पर्येण वा सेत्स्यति नच भूयो नरकगामी नचागतोऽपि लोअसमुद्घातं गन्ता तस्य नेरयिकोऽपि पुरस्कृतो लोअसमुद्घ
घातः शेषस्य तु ज्ञावी तस्यापि कस्यचिदेकः कस्यचि द्वौ कस्यचि त्रय एतच्च प्रश्नसमया दूर्ध्वमपि तद्भवजाजं सकलनरकजव मागामिनां वा वेदित

यं उत्कर्षतः संख्येया वा असंख्येया वा अनन्ता वा, तत्र संख्येयान् नरकजवमागामिनः संख्येया असंख्येयान् वारान् असंख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ताः, तथा नैरयिकस्यासुरकुमारत्वविषये अतीतसूत्रं तथैव जावनीयं, पुरस्कृतसूत्रे-कस्सऽ न्त्यि कस्सऽ न्त्यिति ॥ यो नरकजवा दुहृतो नाऽसुरकुमारत्वं प्राप्स्यति तस्य न सं न्यसुरकुमारत्वावपयाः पुरस्कृता लोऽसमुद्घाता यस्तु प्राप्स्यति तस्य सति, तेच जघन्य पदे संख्येया जघन्यस्थिता वप्यसुरकुमाराणां संख्येयानां लोऽसमुद्घातानां जावात्, लोऽसमुद्घातत्वात् तपा उत्कृष्टपदे संख्येया असंख्येया अनन्ता वा तत्र असंख्येया दीर्घस्थिता वसकृजघन्यस्थितिषु दीर्घस्थितिषु वा उत्पत्स्यमानानां मवसेय, अनन्तश्च उत्पत्स्यमानानां अनन्ताः, एवं नैरयिकस्य नागकुमारादिषु निरन्तरं तावदुक्तं यावत्स्तनितकुमारत्वे यथाचाह-एवं जावत्पृथिवीकायिकसूत्रे ॥ पृथिवीकायिकत्वं अतीतसूत्रं । तथैव पुरस्कृतचिन्तायां तु कस्यापि सति कस्यापि न सति, तत्र नरका दुहृतो न पृथिवीकायिकत्वं प्राप्स्यति तस्य न सति योपि गन्ता तस्यापि जघन्यपदे एको

द्वौवा उत्कर्षतः संख्येया असंख्येया अनन्ता वा तत्रैवं-तियंक्पंचेन्द्रियजवा, त्मनुष्यजवाद्वा लोऽसमुद्घातेन समुद्गतः सन् य एकावारं पृथिवीं गन्ता तस्य एको द्वौ वारौ गन्तुं द्वौ त्रीन् वारान् गन्तुं स्वयः संख्येयान् वारान् संख्येया असंख्येयान् वारान् असंख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ताः ॥ एव जाण मणूस्सत्ते इति ॥ एव पृथिवीकायिकगणेनाजिलापप्रकारेण तावद्भक्त्यं यावत् त्मनुष्यत्वे तत्रैवं-एगमेगस्सण जते । नैरयस्स आउकाइ यत्ते इत्यादि ॥ यावत् त्मनुष्यसूत्रं तत्रापृथिवीकायिकादिदन्त्यतिपर्यंतसूत्रजावना पृथिवीकायिकसूत्रवद्दीन्द्रियसूत्रे पुरस्कृतचिन्तायां जघन्येन एको द्वौवा त्रयोवति, यत् तसकृद्दीन्द्रियजवं प्राप्तकामस्य वेदितव्यं उत्कर्षेण संख्येया असंख्येया अनन्ता वा तत्र संख्येयान् वारान् दीन्द्रियजवं प्राप्तकामस्य संख्येया असंख्येयान् वारान् असंख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ताः, एवं त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियसूत्रेऽपि जावनीये, तियंक्पंचेन्द्रियसूत्रविषयात्वेवं जावना-सकृत्पञ्चेन्द्रियजवं गन्तुकामस्य स्वजावत एवाल्पलोऽस्य जघन्यत एको द्वौ त्रयोवा शेषस्य तूत्कर्षतः संख्येयान् तियंक्पंचेन्द्रिय

जघं गंतुः संख्येया असंख्येयान् वारान् असंख्येया अनन्तवारान् अनन्ता, मनुष्यसूत्रे तु पुरस्कृतविषया ज्ञावना मूलत एव यो नरकजवा दुहुतो
 उत्पलोजकपायः सन् मनुष्यजवं प्राप्य लोजसमुद्घातमगत्वा सिद्धिपुरं यास्यति तस्य न सन्ति पुरस्कृता लोजसमुद्घाताः ज्ञेयस्य तु सति,
 तस्यापि जघन्य एको द्वौ त्रयो वा तेन एक द्वौ त्रीन् वा लोजसमुद्घातं प्राप्य सेतस्यन्ते, ते वेदितव्याः संख्येयादयः प्राग्व ज्ञावनीयाः ॥ वाण
 मंतरा जहा असुरकुमारा इति ॥ यथा नैरयिकस्यासुरकुमारत्वं पुरस्कृतविषये सूत्रमुक्तं तथा व्यन्तरेष्वपि वक्तव्यं किमुक्तं जवति पुरस्कृतचिन्ता
 यामेवं वक्तव्य-कस्स च अत्थि कस्स च नत्थि जस्स अत्थि सिप संखेज्ज, सिप असखज्जा सिप अणता इति ॥ नत्थेकोत्तरिका वक्तव्या, व्यन्तरा
 या मप्यसुरकुमारानामिव जघन्यस्थितावपि संख्येयानां लोजसमुद्घातानां ज्ञावात् ॥ ज्योतिष्मिन्ने इत्यादि ॥ ज्योतिष्मत्वे अतीता अनन्ता अन
 न्तजो ज्योतिष्मत्त्वस्य प्राप्तत्वात्, पुरस्कृताः कस्यापि सन्ति एत त्प्राग्व ज्ञावनीय यस्यापि तस्यास्ति कस्यचि दसंख्येयाः कस्यचि दनन्ताः नतु

जातुचित्संख्येयाः, ज्योतिष्माणां जघन्यपदे प्यसंख्येयवर्णायुक्तया जघन्यतो प्यसंख्येयानां लोजसमुद्घातानां ज्ञावात् लोजवतुलत्वा ज्ञाते,
 एवं वैमानिकत्वेपि पुरस्कृतचिन्तायां वक्तव्यं तदेवं स्वस्थाने परस्थाने च लोजसमुद्घात चिन्तितः सम्प्रत्यसुरकुमारस्य तं विचिन्तायिषु रिद
 माह-एगमेगससणमित्यादि ॥ एकैकस्या सुरकुमारस्य नैरयिकत्वे लोजसमुद्घाता अतीता अनन्ता नैरयिकत्वस्यानन्तताः प्राप्तत्वात्, पुरस्कृता
 कस्यचि त्सति कस्यचि न सन्ति तत्र यो असुरकुमारजवा दुहुतो नरकं याता नापि सकृदतोपि लोजसमुद्घातं गता तस्य न सन्ति यस्तु यास्य
 त्ति तस्य जघन्यत एको द्वौ त्रयो वा चत्कर्षतः संख्येया असंख्येया अनन्ताः तत्र सकृन्नरकं गामिन एकादयो नैरयिकाणा मिष्टद्रव्यसंयोगाज्जावत
 प्रायो लोजसमुद्घातस्यासज्जात् चक्षु मूलटीकाया-नेरइयाण लोजसमुद्घाया थोवाचेव जवन्ति तेसिमिठद्वसंजोगा ज्ञावतो एगादिसंजव
 इति, संख्येयान् वारान् नरकं गतुः संख्येयाः असंख्येयान् वारान् असंख्येयाः अनन्तान् वारान् अनन्ताः, असुरकुमारस्यासुरकुमारत्वे अतीता

अनन्ताः सुप्रतीताः पुरस्कृताः कस्यापि सन्ति कस्यापि न सन्ति तत्र यो असुरकुमारजवे पर्यतवर्त्ता नच लोभसमुद्घातं याता नापि तत उद्घृतां
 जूयो प्यसुरकुमारत्वं याता किं त्वनन्तरं पारम्पर्येण वा सत्स्यति तस्य न सन्ति यस्य तु सन्ति तस्यापि जघन्यत एको द्वौ त्रयो वा उत्कर्षतः स
 ख्येयाः असख्येया अनन्ता स्तत्र यकादयः क्षीणायुःशेषाणां तद्भवजाणां जूय स्तथैवानुत्पद्यमानानां मध्वगतायां सख्येयादयो नैरयिकस्य च जाव
 नीयाः, असुरकुमारस्य नागकुमारत्वे अतीताः प्राग्वत् पुरस्कृताः कस्यापि न सन्ति तत्र यो असुरकुमारजवा दुद्घृतां नागकुमारजव गता त
 स्य न सन्ति तेषस्य तु सन्ति यस्यापि सति तस्यापि स्यात्सख्येयाः स्यादन्तर्गतं सकृन्नागकुमारजवं प्राप्तुमानस्य संख्येया
 जघन्यस्थितावपि सख्ययानां लोभसमुद्घातानां जावात्, असख्येयान् वारान् प्राप्तुमानस्यासंख्येया अनन्तान् वारान् अनन्ता एव यावत् स्त
 नितकुमारत्वे, पृथिवीकायिकत्वे याव वैमानिकत्वं यथा नैरयिकस्य ज्ञातं तथैव ज्ञातव्यं, यद्यसुरकुमारस्यैव नागकुमारादेरपि ताव इत्त
 य याव तस्तनितकुमारत्वे वैमानिकत्वेपि, वैमानिकस्थविषय सूत्र तर्ज्यं-एगमेगस्सणं जते । यथियकुमारस्य वैमाणियत्ते केवडया लोभसमुद्घा
 या अतीता इत्यादि, एव ॥ एगमेगस्सणं जते पुढविकाडयस्स नेरइयत्ते इत्याद्यपि सूत्र पूर्वोक्तजावनानुसारं स्वयं जावनीयं तद्वं नैरयिकादे

सहजीवा असुराडं णेरइएसु लोभकसाएणं एगुत्तरिया णेयव्वा । णेरइयाणं जते ! णेरइयत्ते केवडया कोह
 समुग्घाया अतीता ? गोयमा ! अणता केवडया पुरेक्खडा ? गोयमा ! अणता । एवं जाव वैमाणियत्ते

यिकेषु लोभकपायेनैकोत्तरिकया ज्ञातव्याः । नैरयिकाणां जदन्ता । कियन्त कोधसमुद्घाता अतीताः ? गोतम । अनन्ताः, कियन्तः पुरस्कृ

जिम क्रोधकपायजो अलावो कक्षा तिम कइवो । एवम सख्यजावति असुराडं णेरइएसु लोभकसाएणं एगुत्तरियो णेयव्वा । एविशेष सर्वजीवादिप
 खे नारकीनेविषे लोभकपायने अलावे एज वधारी कइवो । णेरइयाणं भते णेरइयत्ते केवडया कोहकसायसं । अतीता । नारकीने हेमंगवन् नारकी
 पणं केतला क्रोधकपाय समुद्घात अतीतकाले जुव । गोयमा अथता केवडया पुरेक्खडा । हेगोतम अनन्ता केतला पूर्वजते । गोयमा अणता एवंजाव

रेकत्वविषयः क्रोधादिसमुद्घाताः प्रत्येकं चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रे विचिन्तिताः सम्प्रति तानेव नैरयिकादिवहुत्वविषयान् विचिन्तयिषु रिदमा
ह-नैरयिका जने । इत्यादि ॥ नैरयिकाणां जदन्त नैरयिकत्वे कियत् क्रोधसमुद्घाता अतीता जगवानाह-गौतम । अनन्ता अनन्तशो नैरायक
त्वस्य सर्वे जीवन्प्राप्तत्वात् कियन्तः पुरस्कृताः गौतम । अनन्ताः प्रथमसमयजावना मध्ये बहूनामनन्तशो नैरयिकत्व प्राप्तुकामत्वात् ॥ एवमि
त्यादि ॥ एव नैरयिकगतेनानिलापप्रकारेण चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रे एव निरन्तरं तावदुक्तव्यं यावद्द्वैमानिकस्य वैमानिकत्वे वैमानिकत्वविषय सू
त्रं, तच्चैव-वेमाणियाण जने । वेमाणियत्ते केवद्वया क्रोधसमुद्घाता अतीता गोयमा । अणता केवद्वया पुरस्खडा गोयमा । अणता जावना प्राग्
वत्, यथाच क्रोधसमुद्घाताः सर्वेषु जीवेषु स्वस्थाने परस्थाने वा तीताः पुरस्कृताश्चानन्तरवेनानन्ताः तथा मानादिसमुद्घाता अपि वाच्या स्त
थाचाह-एवमित्यादि ॥ एवं क्रोधसमुद्घातगतेन प्रकारेण चत्वारोपि समुद्घाताः सर्वत्रापि स्वस्थाने परस्थानेषु वा वक्तव्या यावद्भोजसमुद्घा
तो वैमानिकत्वविषय उक्तो जवति सर्वैव-वेमाणियाण जने । वेमाणियत्ते केवद्वया लोचसमुद्घाता अतीता गोयमा अणता केवद्वया पुरस्खडा गो
यमा अणता सुगमं, तदेव नैरयिकादिवहुत्वविषय अपि क्रोधादिसमुद्घाताः प्रत्येकं चतुर्विंशतिदण्डकसूत्रे विचिन्तिताः सम्प्रति क्रोधादिसमु
द्घातैः शोषसमुद्घातैश्च समवहतानामसमवहतानां परस्परमल्पबहुत्वमभिधित्सुः प्रथमतः सामान्यतो जीवविषय तावदाह-एवमित्यादि ॥

एवं सहाणपरहाणेषु य सञ्चत्य वि जाणियद्धा सञ्चजीवाणं चत्वारिवि समुद्घाया जाव लोचसमुद्घात
वेमाणियत्ति । एएसिणं जने ! जीवाणं क्रोधसमुद्घाणं माणसमुद्घाणं मायासमुद्घाणं लोचसमुद्घाणं

ताः ? एव यावद्द्वैमानिकत्वे, एव स्वस्थानपरस्थानेषु च सर्वत्रापि जणितव्याः सर्वजीवानाम् । चत्वारोपि समुद्घाता यावद्भोजसमुद्घातो

वेमाणियत्ते एवं सहाण परहाणेषु सञ्चत्य भाणि० । हे गौतम अनन्ता इमं जालगे वैमानिक तालगे इमं स्वस्थानमेविषे सर्वत्र कहिबो । सञ्चजीवाणं च
त्वारिस० जाव लोचकपायस० जाव वेमाणियाण वेमाणियत्ते । सर्वजीवने ४ समुद्घातत्वे क्रोधशीमाही जालगे लोभकषायसमुद्घात ए ४ यावत् वे

एतेषां प्रदत्त । जीवानां क्रोधसमुद्घातेन मानसमुद्घातेन मायासमुद्घातेन लोभसमुद्घातेन च समवहतानां अकषायणेति कषायव्यतिरिक्तेन शेषेण समुद्घातेन समवहतानां मसमवहतानां च कतरे २ ज्योऽल्पावा बहवोवाऽर्थवशा द्विजक्तिपरिणाम इतिन्याया तपंचस्याः स्थाने तृतीया, परिणमनात्तु कतरेः कतरैः स्तुत्यावा कतरे २ ज्यो विशेषाधिका एवं गौतमेन पृष्टे जगवानाह-गौतम । सर्वस्तीका जीवा अकषायसमुद्घातेन कषायव्यतिरिक्तन शेषवेदनादिसमुद्घातषट्केन समवहताः कषायव्यतिरिक्तसमुद्घातसमुद्घाताहि क्वचि त्कदाचित् केनचिदेव प्रति

णं समोहयाणं अकषायसमुद्घाणं समोहयाणं असमोहयाणं कयरे कयरेहिंती अप्यावा ४ ? गौयमा ! सव्वत्थोवा जीवा अकषायसमुद्घाणं समोहया माणसमुद्घाणं समोहया अणतगुणा कोहसमुद्घाणं समोहया विसंसाहिया, मायासमुद्घाणं समोहया विसंसाहिया, लोभसमुद्घाणं समोहया विसंसा०

वैमानिकत्वे । एतथा प्रदत्त । जीवानां क्रोधसमुद्घातेन मानसमुद्घातेन मायासमुद्घातेन लोभसमुद्घातेन समवहतानामकषायसमुद्घातेन समवहतानामसमवहतानां कतरे कतरेज्योऽल्पावा ? गौतम । सर्वस्तीका जीवा अकषायसमुद्घातसमवहताः मानसमुद्घातसमवहता अनन्तगुणा. क्रोधसमुद्घातसमवहता विशेषाधिका मानसमुद्घातसमवहता विशेषाधिका मायासमुद्घातसमवहता विशेषाधिका लोभसमु

मानिकलगे वैमानिकफण्णे । णसिण भते जीवाणं कोहकसायसं. माणकं. मायाकं. लोभकं. । एहने हेभगवन् जीवने क्रोधकषायसमुद्घातेन मानकषाय मायाकषाय लोभकषाय । अकसायसं. समोहयाणं असमोहयाणय कयरे २ हिंती अप्यावा ४ । अकषायसं. समोह्याने असमोह्याने किंहीं २ थो माहोमाहि यावत् विशेषाधिक । गौयमा सव्वत्थोवा जीवा अकसायसमुद्घाणं समोहया ॥ हेगौतम सर्वथोथोडा जीव अकषायसमुद्घात समोह्या माणकसाय समु. समोहया अणं. । तेहथी मानकषायसमुद्घात समोह्या अनन्ता । कोहकसायसमु. समो. विसंसाहिया । तेहथी क्रोधकषाय समुद्घाते समोह्या विशेषाधिक । मायाकसायसमु. समोहया विसंसाहिया । तेहथी मायाकषाय विशेषाधिक । लोभकसायसमु. समोहया विसं

नियता लज्यते तेचोत्कर्षपदेपि कपायसमुद्धातसमवहतापेक्षया अनन्तजागे वर्तन्ते तत स्तोका स्तेभ्यो मानसमुद्धातसमवहता अनन्तगुणाः न
नन्तानां वनस्पतिजीवानां पूर्वजवसस्कारानुवृत्ततो मानसमुद्धाते वर्तमानानां प्राप्यमाणत्वात्, तेभ्य कौघसमुद्धातेन समवहता विशेषाधि
का मानापेक्षया कौघिनां प्रचुरत्वात्, तेभ्यो मायासमुद्धातेन समवहता विशेषाधिकाः काव्यपेक्षया मायाविना प्रचुरत्वात्, तेभ्योपि लोभ
समुद्धातेन समवहता विशेषाधिकाः मायाविभ्यापि लाजवता मतिप्रज्ञात्वात्, तेभ्योपि कनाप्यसमवहताः सख्येयगुणाः चानृष्यपि गतिषु प्र
त्येक समवहतभ्यो असमवहताना सदा सख्येयतया धिक्प्राप्यमाणत्वात्, सिदास्त्येकोन्द्रियापक्षया नन्तजागवर्तित इति त सतोपि न विवक्षि
ता एतदेवाल्पबहुत्वं चतुर्विंशतिदशकक्रमेण चिन्तयन्नाह-यसिगमित्यादि ॥ सुगम नवर सर्वस्तोका नैरयिका लोभसमुद्धातेन समवहता इ

असमोहया संखेज्जगुणा । एएसिण जंते ! णेरइयाणं कोहसमुग्घाएणं माणसमुग्घाएणं मायासमुग्घाएणं
लोभसमुग्घाएणं समोहयाणं असमोहयाणय कयरे कयरेहितो अप्पावा ४ ? गोयमा ! सख्योवा णेरइ
या लोभसमुग्घाएणं समोहया, मायासमुग्घाएण समोहया, संखेज्जगुणा, माणसमुग्घाएण समोहया संखे

द्धातसमवहता विशेषाधिका असमवहताः सख्येयगुणाः । एतेषा जदन् । नैरयिकाणां कौघमानमायालोभसमुद्धातेन समवहतानामव
भवहताना च कतर कतरैभ्योऽल्पा वा ४ ? गोतम । सर्वस्तोका नैरयिका लोभसमुद्धातसमवहता मायासमुद्धातसमवहताः संख्येय

साधिया असमोहया संखिजा । तेइधो लोभकषाय विशेषाधिक तेइधो असमोहया सद्धातगुणा । एसिण भते णेरइयाण कोहकसायसमुग्घाएण
माणकसाय मायाकसाय लोभकसाय समोहयाण असमोहयाणय कयरे २ हितो अप्पावा ४ । जदन् तेभवन् नारकीने कोधकषायसमुद्धातेन मान
कषायसमुद्धात मायाकषाय लोभकषाय समोह्यान असमाहान माहासाहि कीता किहा २ धी यावत् विशेषाधिक हुवे । गोयमा सख्योवा णेरइ
या लोभकसाय समुग्घाएणं समोहया मायाकसाय समुग्घाएणं समोहया सखिजा माणकसाय समुग्घाएणं समोहया सखिजा कोहकसायसमुग्घा

ति, नैरयिकाणां मिष्टद्रव्यसंयोगाज्जावात् प्रायो लोऽसमुद्घातं स्तावन् क्रोधपद्यते येषामपि वा केषां चिद्भवति ते कतिपया इति शेषसमुद्घा-
तसमवहतापेक्षया सर्वस्तोका असुरकुमारविषयात्पञ्चदशतया सर्वस्तोका क्रोधसमुद्घातसमुद्घात इति । देवाहि स्वजावतो लोऽजबहुला स्त-
तोऽल्पेतरामानादिमन्तस्ततोऽपि कदाचिद्व्यतिपद्ये क्रोधवत् इति शेषसमुद्घातसमवहतापेक्षया सर्वस्तोका एवं ॥ सर्वदेवा जाव वेमाणि-
ति ॥ एव असुरकुमारनतेनाल्पपञ्चदशप्रकारेण सर्वदेवा नागकुमारादयस्तव हस्तव्या यावद्द्वैमानिकाः, पृथिवीकायिकचित्ताया सामान्यजीवप-
दे इव जावना जावनीया समानत्वात् ॥ एवं जावेत्यादि ॥ एवं पृथिवीकायिकोक्तन प्रकारेण तावद्द्वैमानिकाः यावत्तियन्पञ्चन्द्रिया मनुष्या य-

जगुणा, क्रोधसमुद्घाएणं समोहया संखेज्जगुणा । असमोहया संखेज्जगुणा । असुरकुमाराणं पुच्छा, गोयमा !
सह्यो वा असुरकुमारा क्रोधसमुद्घाएणं समोहया, माणसमुद्घाएणं समोहया संखिज्जगुणा, मायासमु-
द्घाएणं समोहया संखिज्जगुणा, लोऽजसमुद्घाएणं समोहया संखिज्जगुणा । एवं सर्वदेवा जाव वेमाणि-
ति ।

गुणाः मानसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा क्रोधसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा असमवहताः संख्येयगुणाः । असुरकुमाराणां पुच्छा,
गौतम । सर्वस्तोका असुरकुमाराः क्रोधसमुद्घातसमवहता मानसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा मायासमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा
लोऽजसमुद्घातसमवहताः संख्येयगुणा असमवहताः संख्येयगुणाः । एवं सर्वदेवा यावद्द्वैमानिकाः । पृथिवीकायिकानां पुच्छा, गौतम । स-

एवं समोहया संखिज्जा असमोहया संखिज्जा असुरकुमाराणं पुच्छा । हे गौतम सर्वथोयीडा नारकी लाभकषायसमुद्घात समोहया जाणिव तेहथो
मायाकषाय सख्यात तेहथो मानकषायसं० संख्यात तेहथो क्रोधकषायसमुद्घात सख्याता तेहथो असमोहया सख्याता हिवे असुरकुमारनो प्र-
श्न । गोयमा मव्वलीवा असुरकुमारा क्रोधकषायसमुद्घाएणं समोहया माणकषायसमुद्घाएणं समोहया संखिज्जा मायाकषायसमुद्घाएणं सखी-
हया संखिज्जा लोऽजकषायसमुद्घाएणं समोहया संखिज्जा असमोहया संखिज्जा एवं सर्वदेवा जाव वेमाणि-
ति पुच्छा । हे गौतम

या जीवा नवरं सकृदायसमुद्घातापेक्षया समवहता मानसमुद्घातेन समवहता असंख्येयगुणा वक्तव्याः, सम्प्रति कतिक्षात्स्थिकाः समुद्घाता इति निरूपयामाह-कृत्वा जते प्रत्यादि॥ सुगमं अथ कति॥ कोषाः, क्षात्स्थिकाः समुद्घाता इति, चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण निरूपयति नेरइयाणमि

पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा! सत्त्वयोवा पुढविकाइया माणसमुग्घाएणं समोहया, कोहसमुग्घाएणं समोहया विसे०, मायासमुग्घाएणं समोहया विसंसाहिया, लोचसमुग्घाएणं समोहया विसेसा०, अस्स मोहया सखेज्जगुणा । एवं जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिया, मणुस्सा जहा जीवा नवरं माणसमुग्घाएणं समोहया अस्सखेज्जगुणा । कतिणं जते ! लाउमल्लिया समुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा ! छ लाउमल्लिया

वस्तोकाः पृथिवीकायिका मानसमुद्घातसमवहताः क्रोधसमुद्घातसमवहता विशेषाधिका मायासमुद्घातसमवहता विशेषाधिका लोचसमुद्घातसमवहता विशेषाधिका असमवहताः सख्येयगुणाः । एवं यावत्पञ्चम्वियतिर्यग्योनिकाः, मनुष्या यथा जीवा नवरं मानसमुद्घा

सर्वथोयोडा असुरकुमार क्रोधसमुद्घात समोह्या जाणिया तेहथो मानकषाय सख्याता तेहथो मायाकषाय सख्याता तेहथो लोभकषाय सख्यात गुणा तेहथो असमोह्या असखिज्जा इम सर्व देवताना वैमानिकलगे हिवे वृथिवोकाइयानो प्रश्नो गोयमा सत्त्वयोवा पुढवीकाइया माणकसायस मुग्घाया समोहया कोहसमुग्घाया समोहया विसंसाहिया । हेगीतम सर्वथोयोडा पृथिवीकाय मानसमुद्घात समोह्या जाणिया तेहथो क्रोधसमुद्घात विशेषाधिक । मायासमुग्घास समोहया लोहसमुग्घास समोहया विसंसाहिया असमोहया असखिज्जा । तेहथो मायासमुद्घात लोभसमुद्घात विशेषाधिक तेहथो असमोह्या असंख्यातगुणा एव जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सा जहा जीवा नवरं माणसमुग्घाएण समोहया असखिज्जा । इम यावत् पंचिंदियतिर्यग्योनिकलगे मनुष्येने जिम जोवपदे कक्षां तिम परं पविशेव मानसमुद्घाते समोह्या असंख्यातगुणां कहिवा । कइयं भते कइयल्लियसमुग्घाया प० । हिवे कंतला हेभगवन् कइयल्लियसमुद्घात कक्षा । गोयमा छ कइयल्लिय त० । हेगीतम इ कइयल्लियसमुद्घात ते कइ

त्यादि ॥ नैरयिकाणा माद्या अत्वारी वेदनादिसमुद्घाताः तेषां तेजोलब्ध्याहारकलब्ध्याजायत स्तैजससमुद्घाताहारकसमुद्घातासंज्ञात्, असुरकुमारादीनां सर्वेषामपि देवाना माहारकसमुद्घातवर्जा. ज्ञेयाः पञ्चसमुद्घाता स्तजोलब्धिसम्भवा तैजससमुद्घातस्यापि सम्भवात्, यस्त्वाहारकसमुद्घातः स तेषां न सम्भवति चतुर्दशपूर्वाधिगमाजायतो जवप्रत्ययाश्च तेषा माहारकलब्ध्याजायत् वायुकायवर्जकैकेन्द्रियविकलेन्द्रियाणा माद्या वेदनाकषायमरणलक्षणा स्त्रयः समुद्घाता स्तेषा वैक्रियाहारकतेजोलब्ध्याजायत स्तैजससमुद्घातासम्भवात्, वायुकायिकाना पूर्वं च

समुग्घाया पस्सत्ता, तंजहा—वेदणासमुग्घाए कसायसमुग्घाए मारणंतिय० वेउव्विय० तेयग० आहारगसमुग्घाए । णेरइयाणं जंते ! कइ छाउमत्थिया समुग्घाया पस्सत्ता ? गोयमा ! चत्तारि छाउमत्थिया समुग्घाया पस्सत्ता, तंजहा—वेदणासमुग्घाए कसाय० मारणंतिय० वेउव्वियसमुग्घाए । असुरकुमाराणं पुच्छा, गोयमा ! पंच समुग्घाया छाउमत्थिया पस्सत्ता, तंजहा—वेदणासमुग्घाए कसाय० मारणंतिय०

तसमवेहता असंख्येयगुणाः । कति जदन्त । छात्नस्थिकाः समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । षट् छात्नस्थिकाः समुद्घाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा—वेदनासमुद्घातः कषायसमुद्घातो मारणान्तिकसमुद्घातो वैक्रियसमुद्घातस्तैजससमुद्घात आहारकसमुद्घातः । नैरयिकाणां जदन्त । कति छात्नस्थिकाः समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । चत्वारश्छात्नस्थिकाः समुद्घातास्तद्यथा—वेदनाकषायमरणवैक्रियाः । असुरकुमाराणां

है । वेदणासमुग्घाया कसायस० मारणंतियस० वेउव्वियस० तेयस० आहारगस० । वेदनासमुद्घात कषायसमुद्घात मारणान्तिकसमुद्घात वैक्रियसमुद्घात तैजससमुद्घात आहारकसमुद्घात । णेरइयाण भंते कइ छाउमत्थिया समुग्घाया प० । हिंवे नारकोने हेभगवन् केतला क्खस्यसमहात क्ख्या । गोयमा चत्तारि छाउमत्थिया तं० । हेगौतम ४ क्खस्य कहेकै । वेदणा कसाय मारणंतिय वेउव्वियस० असुरकुमाराण पुच्छा । वेदनासमुद्घात कषायसमुद्घात मारणान्तिकसमुद्घात वैक्रियसमुद्घात असुरकुमारानां प्रश्न । गोयमा पंच छाउमत्थिया पं० तं० । हेगौतम ५ क्खस्य कहेकै । वेदणा

यो वैक्रियसमुद्घातसहिता श्रुत्वारः तेषां वादरपर्याप्तानां वैक्रियलब्धिसंज्ञवतो वैक्रियसमुद्घातस्यापि सम्भवात् पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां माहारकसमुद्घातवर्जा शेषाः पञ्च क्वाटनस्थिकाः समुद्घाता यस्त्वाहारकसमुद्घातः सतेषां न सम्भवात् चतुदशपूर्वाधिगमाज्जात स्तेषामाहारकलब्धसम्भवात्, मनुष्याणां यद्यपि मनुष्येषु सर्वजावसम्भवात्, तदेवं याति यथा क्वाटनस्थिकाः समुद्घाता स्तति तेषां निरूपिताः सम्प्रति यस्मिन् समुद्घाते वर्तमानो यावत्क्षेत्र समुद्घातवज्जात स्तौ. २ पुद्गले व्याप्नोति तदेत निरूपयति जीवण जते । इत्यादि ॥ जीवो यमिति वाक्यालङ्कारे वेदना यस्मिन् समुद्घात वर्तमानो यस्मिन् समवहतो जवति समवहत्यथ यान् पुद्गलान् वेदनायोग्यान् स्वशरीरान्तर्गतान् ॥ वि

वेउह्रिय० तेयसमुग्घाए । एगिंदियविगलिदियाणं पुच्छा, गोयमा ! तिन्नि लाउमलिया समुग्घाया प०, तजहा—वेदणा० कसाय० मारणांतिय० नवरं वाउकाडयाण चत्तारि समुग्घाया पसुत्ता, तंजहा — वेदणा० कसाय० मारणांतियस० वेउह्रियसमुग्घाए । पचिदियतिरिक्खजोगियाणं पुच्छा, गोयमा ! पच समुग्घा

पुच्छा, गौतम । पञ्च समुद्घाता क्वाटनस्थिकाः प्रज्ञप्तान्तद्यथा वेदनाकषायमारणान्तिकवैक्रियतैजससमुद्घाताः । एकेन्द्रियविकलेन्द्रियाणां पुच्छा, गौतम । त्रयश्क्वाटनस्थिकाः समुद्घाताः प्रज्ञप्तान्तद्यथा-वेदनाकषायमारणान्तिकाः । नवरं वायुकायिकानां चत्वारः समुद्घाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-वेदनाकषायमारणान्तिकवैक्रिया । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पुच्छा, गौतम । पंच समुद्घाताः प्रज्ञप्तास्तद्यथा-वेद

कसाय मारणांतिय वेउविउय तेउसमुग्घा, एगिंदिय विगलिदियाण पुच्छा । वेदना कषाय मारणांतिय वैक्रियतैजससमुद्घात हिवे एकेन्द्रिय विकलेन्द्रियनो प्रश्न । गोयमा तिणि लाउमलिया तं० । हेगौतम ३ कल्लत्तं अहंहे । वयणा कसाय मारणांतिय । णवर वाउकाडयाणं चत्तारि क्वाउमलिया तजहा । पर णविशेष आल्ल कयनांवे ४ समहत्त कञ्जा त अहंहे । वेदणा कसाय मारणांतिय वेउविउय समुग्घाएण पचिदियतिरिक्खजोगियाण पुच्छा । वेदना कषाय मारणांतिय वैक्रिय हिवे पचेन्द्रिय तिर्यग्योनिकानां प्रश्न । गोयमा पच क्वाउमलिय तं० । हेगौतम ५ कल्लत्तं तेकञ्जा । वयण

च्छुज्जति ॥ विक्षिपति आत्मविशिष्टान् करोतीत्यर्थः ॥ तेहिणमिति ॥ तैः पुद्गलैः कियत्क्षेत्र मापूर्णं व्यापूर्णत्व मयान्तराले कियदाकाशप्रदेशासं
स्पर्शनेपि व्यवहारत उच्यते तत आह-यत्क्षेत्र स्पृष्टं प्रतिप्रदेशापूरणेन व्याप्त एवं गौतमं प्रश्न कर्ते सति जगवानाह-शरीरेत्यादि नियमा नि
यमन ॥ छदिसति ॥ पट्दिशो यत्रापूर्णा स्पृशनेवा पट्दिक् तद्यथा जवति एवं विक्षम्भतो विस्तरेण बाहुल्यतः पिण्डितः शरीरप्रमाण यावत्प्रमा
ण स्वशरीरस्य विक्षम्भो यावत्प्रमाणं च बाहुल्य एतावन्मात्रमापूर्णं स्पृष्टचेति वाक्यशेष , एतदेव निगमनद्वारेणाह-एवइए खत्ते अफुत्ते एवइए
खत्ते फुडे इति ॥ इह वेदनातिशयात् वेदनातिशयश्च लोकनिष्कृष्टेषु जीवानां न जवति निरुपद्रवस्थानवर्तित्वा तेषां कितु त्रसनाडेना अत स्तत्र

या पन्नत्ता, तंजहा-वेदणा० कसाय० मारणंतिय० वेउल्लियसमु० तेयगसमुग्घाए । मणुस्साण कड्ढाउ
मल्लिया समुग्घाया पन्नत्ता ? गोयमा ! छ्छाउमल्लिया समुग्घाया पन्नत्ता , तंजहा-वेदणासमुग्घाए
कसायसमु० मारणंतियसमु० वेउल्लियसमु० तेयगसमु० आहारगसमुग्घाए । जीवेणं जंतं ! वेदणासमु
ग्घाएणं समोहए समोहणित्ता जे पोग्गलं निच्छुज्जड तेहिणं जंतं ! पोग्गलंहिं केवतिए खत्ते आपुत्ते के

नाकषायमरणवैक्रियतैजससमुद्घाताः । मनुष्याणां कति छत्तस्थिका समुद्घाताः ? गौतम । पट् तद्यथा-वेदनाकषायमरणवैक्रियतैज
साहारकसमुद्घाताः । जीवो जदन्त । वेदनासमुद्घातसमवहतः समवहत्य यान्पुद्गला न्विक्षिपति तैः पुद्गलैः कियत् क्षेत्रमापूर्णं किय

कसाय मारणंतिय बडावियसमुग्घाए तेयसमुग्घाए णमस्साणं पच्छा वेदना कषाय मारणातिक वैक्रिय तैजस ५ हिंवे मनुष्येणो प्रश्न । गोयमा छ्छ
मल्लियासमुग्घाएणं पं० तं० । इगौतम छद्दम्यममुद्घात कल्ला त कत्तेछे । वयणा कसाय मारणंतिक वेउल्लिय तेय आहारगसमुग्घाएणं । वेदना क
षाय मारणातिक वैक्रिय तैजस आहारकसमुद्घात है । जीवाणमत वेदणासमुग्घाएण समोहयाण समोहयत्ता । हिंवे जीवने हेमगवन् वेदनासमुद्घाते
समोहया यका समोहोने । जे पोग्गलं निच्छुभवइ तेण भते पुग्गलंहिं केवइए खत्ते अफुड केवइए खत्ते फुडे । पक्खे पुद्गल अत्तमुद्घातंछे ते विक्षत कहिये

परोदीरणसम्भवात्, तत्रच षड्दिक्सम्भवा इति नियमात् कृदिसि मित्युक्तं मन्यथा ॥ सिय तिदिसिं सिय चउदिसिं सिय पंचदिसि मित्याद्यप्युच्यते, अत्र स्वशरीरप्रमाणविश्रम्भवाहृत्यमेव क्षेत्रमापूर्णं स्पष्टं विग्रहगती जीवस्य गतिमधिकृत्य कियदूर यावद्भवति कियन्तं च काल मित्येतन्निरूपणार्थमाह-सेण जते । इत्यादि ॥ नपुंसकत्वेच पुंस्त्वं प्राकृतत्वात् ततश्चानन्तरोक्तप्रमाणां यामितिप्राग्बत् जदन्त । क्षेत्र इति, कालस्स इति प्राकृतत्वात् तृतीयार्थे षष्ठी, कियता कालना पूर्णं कियता कालन स्पष्टं किमुक्तं जवति कियतं कालं यावत् स्वशरीरप्रमाणविश्रम्भवाहृत्यं

वडए फुळे ? गोयमा ! सरीरप्यमाणमित्ते विस्फजवाहलेणं नियमा कृदिसिं एवतिए खेत्ते आपुन्ने एवतिए खेत्ते फुळे सेणं जते ! खित्तं केवतिकालस्स फुळे ? गोयमा ! एगसमएणवा दुसमएणवा विगगहेणं एवडय कालस्स आपुन्ने एवडकालस्स फुळे । तेणं जते ! पोगगले केवडकालस्स निच्छुजड ? गोयमा ! जहन्नेणं

स्पष्टम् ? गौतम ! शरीरप्रमाणमात्रम् विश्रम्भतो वाहृत्यतश्च नियमात्षड्दिश इयत् क्षेत्रमापूर्णमित्यत्क्षेत्रं स्पष्टम् । तद्भवति । क्षेत्रं कियता कालेन स्पष्टम् ? गौतम ! एकसमयेन वा द्विसमयेन वा विग्रहेणे यता कालेनापूर्णमित्यता कालेन स्पष्टम् । तान् जदन्त । पुद्गलान् कियता कालस्य (सबधिनः) विक्षिपति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तस्योत्कर्षेणाप्यन्तर्मुहूर्तस्य । ते जदन्त । पुद्गला विक्षिप्ताः सन्तो यानि

ते हेमगवन् पुद्गल केतल क्षेत्रकरो अ फरस्यो रडेछं केतलक्षेत्रे फरस्योरडेछं नही । गोयमा सरीरप्यमाणमेत्ते विश्रम्भवाहलेणं नियमा कृदिसि एवडय खेत्ते फुळे एवडयखेत्ते अफुडे । हेगौतम शरीरप्रमाणना मात्राये लावपणे पिडलपणे कृदिसि व्यापे तथा अलोक समोप तथा अलोकनिषण चिन्तवता । ३ । ४ । ५ । दिशि अणफरसे वोजीदिशि फरसे इम एतल क्षेत्रे फरसे । ३ । ४ । ५ । दिशि ट लाने । सेण भते खेत्ते केवडकालस्स अफुडे केवडकालस्स फुळे । ते हेमगवन् केतलकाल क्षेत्र फरसे केतलकाल क्षेत्र न फरसे । गोयमा एगसमयेणवा दुसमएणवा तिसमएणवा विगगहेणवा विगगहेण एवडय कालस्स अफुडे एवडयकालस्स फुळे । हेगौतम एकसमय त्रिसमय विग्रहगति ते स्युं त्रिसमय जेतलोक्षेत्रे व्यापोसकौ तेतलो लावपणे पिडलपणे क्षेत्र

क्षेत्रं निरन्तरं विग्रहगतौ जीवस्य गतिमधिकृत्या पूर्णं स्पृष्टं च लज्यते इति जगवानाह-गीतम । एकसमयेन वा विग्रहेण किमुक्तं जवति एकसमयेन वा द्विसमयेन वा विग्रहेण यावन्मात्र क्षेत्रं व्याप्यते इयदूरं यावत् स्वशरीरप्रमाणविक्रमबाहृत्यक्षेत्रं वेदनाजननयोग्यैः पुद्गलै रापूर्णं जृतं जीवस्य गतिमधिकृत्य व्याप्यते तत एतद्गत मुत्कर्षत त्रिसामयिकेन विग्रहेण यावन्मात्र क्षेत्रं मज्जिव्याप्यते एताव दात्मविशिष्टै वेदनाजननयोग्यैः पुद्गलै रापूर्णं लज्यते इति इह चतुःसामयिकश्च पञ्चसामयिकश्च विग्रहो यद्यपि सम्भवति तथापि वेदनासमुद्घातः प्रायः परोदीरितवेदनावशात् उपजायते परोदीरिता च वेदना त्रसनादया व्यवस्थितस्य नञ्चि स्वसनाधीव्यवस्थितस्य च विग्रह उत्कर्षतोपि त्रिसामयिक इति उत्कर्षतोपि त्रिसामयिकेन विग्रहणेत्युक्तं न चतुःसामयिके न पञ्चसामयिकेन चेति, उपसहारमाह-एवङ्कालस्स आपुने एवङ्कालस्स फुडे ॥ एतावता उत्कर्षतोपि त्रिसमयप्रमाणेनेत्यर्थः, कालेनापूर्णमेतावता कालेन स्पृष्ट किमुक्तं जवति विग्रहगता बुत्कर्षतः त्रीन् समयान् याव त्रिजि श्व

समयै यावन्मात्रं व्याप्यते इयता सीमामज्जिव्याप्य स्वशरीरप्रमाणविक्रमबाहृत्यक्षेत्रं वेदनाजननयोग्यैः पुद्गलै रापूर्णं जृतं जीवस्य गतिमधिकृत्य व्याप्यते इति, अथवा ॥ केवङ्कालस्सति ॥ षष्ठ्यत्र व्याख्येयाः ततः स्वशरीरप्रमाणविक्रमबाहृत्य क्षेत्रं वेदनाजननयोग्यैः पुद्गलै रापूर्णं जृतञ्च विग्रहगतिमधिकृत्य कियतः कालस्य सम्बन्धि कियन्तं काल यावदवाप्यत इत्यर्थः, जगवानाह-एकसमयेन द्विसमयेन त्रिसमयेन वा विग्रहेण पूर्णं स्पृष्टं च लज्यते इति वाक्यशेषः, तत एतावता उत्कर्षतः त्रिसमयप्रमाणस्य कालस्य सम्बन्धि यथोक्तप्रमाणं क्षेत्रं वेदनाजननयोग्यैः पुद्गलै रापूर्णं एतावता कालस्य सम्बन्धि स्पृष्टमिति, सम्प्रति यावन्तं कालं वेदनाजननयोग्यान् पुद्गलान् विक्षिपति तावत्कालप्रमाणं प्रतिपादनार्थमाह-तेण जते ईत्यादि ॥ तान् वेदनाजननयोग्यान् पुद्गलान् क्षमितिवाक्यालङ्कारे जदन्त । परमकल्याणयोगिन् परमसुखयोगित्वात् पुद्गलान् कियतः कालस्य सम्बन्धिनो विक्षिपति कियत्कालवेदनाजननयोग्यान् विक्षिपतीतिजावः, जगवानाह-जघन्यनाप्यन्तर्मुहूर्तस्य सम्बन्धिन उत्कर्षतो

पुनर्मुद्गत्तस्य केवलं मनाक् बृहत्तरस्य सम्बन्धिनः विक्षिपति किमुक्तं जवंति ये पुद्गला जघन्यत उत्कर्षत श्रान्तमुद्गत्तयावत् वेदनाजननसमर्थाः तान् तथा तथा वेदनात्तः सन् स्वशरीरगतान् स्वशरीराद्वाहरात्मप्रदशान्योपि विक्षिप्तान् विक्षिपति यथा त्यक्तदाहवदपीकृतः सन् सूक्ष्मपुद्गलान् प्रत्यक्षसिद्धं चेतदिति ॥ तेषां जन्ते इत्यादि ॥ ते यामिति पूर्ववत् जदन्त पुद्गला विक्षिप्ताः सन्तः शरीरबन्धासबन्धा वा ॥ जाइ तत्प्रेत्यादि प्राकृतत्वात् पुस्त्येपि नपुंसकतायान् तत्र वेदनासमुद्घातगतपुरुषसंस्पृष्टे क्षेत्रे प्राणान् द्वित्रिषतुरिन्द्रियान् शङ्खकोटिकामक्षिकादीन् जूतान् वनस्पतीन् जीवान् पञ्चेन्द्रियान् ग्रहगोचिकासर्पादीन् शेषपृथिवीकायिकान् अजिघ्रन्ति अजिमुखमाणच्छतो ग्नन्ति वर्तयन्ति तान् कुर्वन्ति लेशयन्ति मनाक् स्पृशन्ति घातयन्ति परस्परं तान् सङ्घातमापन्नान् कुर्वन्ति सङ्गृहयन्ति अतीतसङ्घातविशेषमापादितान् कुर्वन्ति परितापयन्ति पीडयन्ति मूर्च्छापन्नान् कुर्वन्ति अपद्रोवयन्ति जीविताद्यपरोपयन्ति तेज्य पुद्गलेज्यः तेषां प्राणादीनां विषये जदन्त सोधिकृतो वेदनासमुद्घात

अंतोमुज्जत्तस्स उक्खोसेणवि अतोमुज्जत्तस्स । तेषां जन्ते ! पोग्गला निच्छूढा समाणा जाइं तस्य पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं अजिहणति वत्तति लेसति संघायति संघट्टति परितावति किलावति उद्दवति ।

तत्र प्राणानि जूतानि जीवानि सत्त्वान्यजिघ्रन्ति वर्तयन्ति लेशयन्ति सङ्घातयन्ति सङ्गृहयन्ति परितापयन्ति क्लामयन्ति अपद्रोवयन्ति तेज्यः

वेदन जघन्य याग्यपुद्गल पूरांकरो मरी ए विणिसमय जेतलो बाल अणफरसे हिवे विग्रहगति । ४ । ५ । समय प्रमाण हवे पिण वेदनासमुद्घात प्राय पहरनो चदोरणाने वस्य जपजै तेमाट अणफरस्यानोकाल ण फरस्यानोकाल एतलो काल फरसे नहो एतलो काल फरसे । तेषां भन्ते पणल केवइ काल स्य निच्छुभवइ । ते हेमगवन् पुद्गल केतले काल वेदनोयाग्य पुद्गलवेत्त वेत्तकाल हवे । गोयमा जइ० अंतोमुज्जत्तस्स उक्खासण अंतो० । हेमोतम जघन्य अन्तर्मुद्गत्तप्रमाण उत्कृष्ट पिण अन्तर्मुद्गत्त प्रमाण चत्त । तेषां भन्ते पणले निच्छूढा समाणा जाइ तस्य पाणाइवा भूयाइ जीवाइं सत्ताइं अभिहणति रत्त ति ससेति संघाएति संघट्टएति परतावेति किलावेति उद्दवेति तद्धितो तेषां भन्ते से कइ निरिए । हेमोतम जघन्य अन्तर्मुद्गत्तप्रमाण उत्कृष्ट पिण अन्त

તગતો જીવઃ કતિક્રિયઃ પ્રજ્ઞાઃ જગેવાનાહૈ-ગૌતમ સિય તિકિરિયૈ ઇતિ ॥ સ્યાજ્ઞવદઃ કથચ્ચિ ત્પર્યાયઃ, કથચ્ચિ ત્કદાચ્ચિ ત્કાચ્ચિજ્ઞ જીવા નચિ કત્યેત્યર્થ, ત્રિક્રિયઃ કિમુક્ત જવતિ યદા'નં કપાન્ચિ ત્સર્વથા પરિતાપન જીવિતા દ્વપરોપણ વા કરોતિ તદા સર્વથાક્રિય સ્વ' યદાપિ કે પાન્ચિ ત્પરિતાપમરણં વા પાદયતિ તદાપિ યેષાં નાબાધા મુત્પાદયતિ તદપેક્ષયા ત્રિક્રિય. ॥ સિય ચઙકિરિયૈ ઇતિ ॥ કેષાન્ચિ ત્પરિતાપકરણે તદપેક્ષયા ચતુઃક્રિય ઇતિ, કેષાન્ચિ દપદ્રાવણે તદપેક્ષયા ત્રિક્રિય. ॥ સિય ચઙકિરિયૈ ઇતિ ॥ કેષાન્ચિ ત્પરિતાપકરણે તદપેક્ષયા ચતુઃક્રિય ઇતિ, કેષાન્ચિ દપદ્રાવણે તદપેક્ષયા પચ્ચક્રિય ઇતિ, સમ્પ્રતિ તદેવાધિકૃતવેદનાસમુદ્ધાતગતં જીવમધિકૃત્ય તેષાં વેદનાસમુદ્ધાતગતપુરુષપુદ્ગલસ્પૃષ્ઠાનાં જીવાના ક્રિયા નિરૂપયતિ-તેણં જતે ઇત્યાદિ ॥ તે વેદનાસમુદ્ધાતગતપુદ્ગલજીવસ્પૃષ્ઠા ણમિતિ પૂર્વવત્ જદન્ત જીવા સ્તતો વેદનાસમુ

તેહિંતોણં જંતે ! સે જીવે કતિકિરિયૈ ? ગોયમા ! સિય તિકિરિયૈ સિય ચઙકિરિયૈ સિય પંચકિરિયૈ ।
તેણં જંતે ! જીવા તણ જીવાણ કતિકિરિયા ? ગોયમા ! સિય તિકિરિયા સિય ચઙકિરિયા સિય પંચકિ

(પુદ્ગલેભ્યઃ) સ જીવઃ કતિક્રિયઃ ? ગૌતમ । સ્યાત્ત્રિક્રિયઃ સ્યાચ્ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્પચ્ચક્રિયઃ । તે (વેદનાસમુદ્ધાતગતપુદ્ગલજીવસ્પૃષ્ઠાઃ) જદન્ત

મુંદર્ત પ્રમાણચ્ચેતે તે હેમગવન્ પુદ્ગલ વિસ્તાર તે જયથાલે તે રાષ્ટ્રચ્ચ તિહા પ્રાણી બેદ્રિય તેદ્રિય ચૌરિદ્રિય ભૂતવનસ્યાદિ જીવ પંચેદ્રિય સત્ત્વ સર્વાને ગોદાદિ સાહમા શ્રાવતા હણે વાટે પ્રદેશપચાવે ચૂરાય જિગારે કાલસે માહામાહિ ઇજ્ઞા કરે સંઘટાયે વિશેષ પોહૈ કિલાનના મૂઝા પમાહૈ જીવને જૂથા ૨ કરે તેહથકો તે હેમગવન્ હિવે તે જીવ વેદનાસમય જીવ તે ઇજ્ઞવચ્ચે કાલલા ક્રિયાકરે । ગોયમા સિય તિકિરિયૈ સિય ચઙકિરિયૈ સિય પચકિરિયૈ । હેગૌતમ જિવારે તાન જિવારે ચાર કિવારે પાચક્રિયાકરે । તેણ મતે જીવા તાઓ જીવાઓ કતિકિરિયા । તે હેમગવન્ જીવને વહુવચ્ચે કોત જી ક્રિયા કહિયે । ગોયમા સિય તિકિરિયૈ સિય ચઙકિરિયૈ । હેગૌતમ કિવારે તોનીકિવારે ચાર કિવારે પાચક્રિયા કરે । સેકેણકેણ મંતે જીવે તેસિ જીવાણં અણેસિ જીવાણં પરપરાધાણ કતિકિરિયા । તેમટે હેમગવન્ જીવ તેજીવને અનંરજીવને પરંપરાધાતકરી કોતલી ક્રિયા કરે । ગોયમા

ह्यातगतपरिगतान् जीवान् अत्रस्थानियमः कर्मधारयेति स्थानिनं यममधिकृत्य पञ्चमी यमयमर्थे, तं वेदनासमुद्घातगतं जीवमधिकृत्य कति क्रियाः प्रश्नः, जगवानाह-गीतम् । स्यात्त्रिक्रिया यदा न काञ्चि तस्याबाधा मुत्पादयितुं प्रजविधवः स्या चतुःक्रिया यदा तं परिताप यन्ति दृश्यते शरीरेण स्पृशमाना परितापतो वृद्धिकादयः स्या तपञ्चक्रियेति जीवितादपि व्यपरोपयन्ते सिद्धाच्च प्रत्यक्षतः शरीरेण स्पृश्यमाना जीविता च्छ्यावयन्तः सर्पादय इति, सम्प्रति तेन वेदनासमुद्घातगतेन जीवेन व्यापाद्यमाने जीवे येऽन्ये जीवा व्यापाद्यन्ते येचान्ये जीवे व्यापा द्यमाना वेदनासमुद्घातगतेन जीवेन व्यापाद्यन्ते तानधिकृत्य तस्य वेदनासमुद्घातपरिगतस्य तेषां च समुद्घातगतजीवसम्बन्धि पुद्गलस्पर्शानां जीवानां क्रियानिरूपणार्थमाह-सेण जते जीवे तेय जीवा इत्यादि ॥ सो अधिकृतो वेदनासमुद्घातगतो जीवो यः परम्पराघात क्षतः परम्परा घातेन कतिक्रियाः प्रश्नः ? जगवानाह-गीतम् । स्यात्त्रिक्रिया इत्यादि पूर्ववद्भावयितव्यः, एनमेव वेदनासमुद्घातमुत्तेन प्रकारेण नैरयि कादिषु चतुर्विंशतिस्थानेषु चिन्तयन्नाह-नैरइणं जते । इत्यादि ॥ एवं जहेवेत्यादि ॥ एव मुत्तेन प्रकारेण यथैव प्राक् सामान्यतो जीवो वेद

रिया वि । णेरइणं जते ! वेदनासमुद्घाणं समोहणं एवं जहेव जीवे नवरं णेरइयान्जिलावो एवं निर

जीवास्ततो जीवात् (तं वेदनासमुद्घातगतं जीवमधिकृत्येत्यर्थः) कतिक्रियाः ? गीतम् । स्यात्त्रिक्रियाः स्याच्चतुःक्रियाः स्यात्पञ्चक्रियाः स (अधिकृतः) जीवस्तेषां जीवानां परम्पराघातेन कतिक्रियाः ? गीतम् । त्रिक्रिया अपि चतुःक्रिया अपि पञ्चक्रिया अपि नैरयिकी जदन्त । वेदनासमुद्घातेन समवहत एवं यथैव जीवो नवरं नैरयिकान्जिलाप एवं निरवशेषं यावद्वैमानिकः । एवं कषायसमुद्

तिक्रियावि चचक्रियावि चचक्रियावि । हेगीतम् ३ क्रिया पिण ४ क्रिया पिण ५ क्रिया । णेरइयान् भते वेदनासमुद्घाणं समोहणं एवं जहेव जीवे नवरं णेरइयान्जिलावो एवं निरवशेषं जाव वैमानिप एवं कषायसमुद्घाणोवि भाषियवो । नारकीने हेमगवन् वेदनासमुद्घात समोहणायको द म विमहो ज जीवपदं तिम जाषिवो एविशेष नारकीनोपरे कहवो दम निरवशेषपणे जालगे वैमानिकलगे दम कषायसमुद्घातने पाळुसोपरे कहिवो ।

नासमुद्घातमचिकृत्य चिन्तित स्तथा नैरयिकीपि चिन्तयितव्यो नवरं जीवान्निलापस्थाने नैरयिकाजिलापः कर्तव्यः, यथा खेरदृश्यं जन्ते वैद्य-
यासमुग्धाण्यं समोहयित्वा एवं नैरयिकोक्तेन प्रकारेण शोषेद्यपि स्थानेषु स्वस्वाजिलापपूर्वं निरवशेषं ताव द्दुक्तव्यं याव द्वैमानिको वैमानिका-
लापः तदेवमुक्तो वेदनासमुद्घातः, सम्प्रति कषायसमुद्घातं समानवक्तव्यत्वा द्दतिदेशतो जिघित्सुराह-एवं कषायसमुग्घालं वि ज्ञाणियव्यो
इति ॥ एव वेदनासमुद्घातगतेन प्रकारेण सामान्यतो जीवपदे चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण च कषायसमुद्घातोपि वक्तव्यः सचैवं-जीवेण जन्ते ।
कषायसमुग्घाण्यं समोहयित्वा जं पुगले निच्छुहइ ॥ यान् पुद्गलान् शरीरान्तर्गतान् कषायसमुद्घातवशसमुत्पन्नप्रयत्नविशेषः स्वशरीरा द्वहिरा-
त्मप्रदेशेभ्योपि विश्लिष्टान् करोति ॥ तेहिणं जन्त । पुगलेहिं केवइए खेत्ते फुडे ? गोयमा । शरीरप्यमाणमेत्ते विक्खंजवाहल्लेणं नियमा ल्हिसिं
एवइए खेत्ते अफुडे एवइए खेत्ते फुडे ॥ कषायसमुद्घातोहि प्रथम उद्भवति त्रसजोवानां तेषामेव तीव्रतराध्यवसायसम्भवा देकेन्द्रियाणां तु पूर्व-
जवानुवृत्तितः त्रसजीवाश्च त्रसनाडरां न ततो बहिः त्रसनाडरां च व्यवस्थितः स्वशरीरप्रमाणविक्खम्भवाहृत्य क्षेत्र मात्मविश्लिष्टे, पुद्गलं जन्त षड्दं
जु निष्कुटमवश्यमुपपद्यते इति नियमा ल्हिसिमित्युक्तं ॥ एवइएखेत्ते अफुल्लं एवइए खेत्ते इत्यादि ॥ सर्वं समानं, सम्प्रति मरणसमुद्घातम-
जिघित्सुराह-जीवेणं जन्ते मारणांतियसमुग्घाण्यं मित्यादि ॥ जीवो णमिति पूर्ववत् जदन्त कश्चि न्मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहत्य च यान्
पुद्गलान् तैजसादिशरीरान्तर्गतान् ॥ निच्छुजइ इति ॥ विक्षिपति आत्मप्रदेशेभ्यो विश्लिष्टान् करोति तै जदन्त पुद्गलैः कियत् क्षेत्रं जृतं जगवा

वत्तेसं जाव वैमाणिए । एवं कषायसमुग्घालं वि ज्ञाणियव्यो । जीवेणं जन्ते ! मारणांतियसमुग्घाण्यं समो

घातोपि जणितव्यः । जीवो जदन्त । मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतः समवहत्य यान्पुद्गलान् विक्षिपति तैः पुद्गलैः कियत्क्षेत्रमापूर्यं कि

जीवेणं भन्ते मरणान्तियसमुग्घाण्यं समोहयइ समोहयित्वा जं पुगले निष्कुभइ । जीव हेभगवन् एकसमये मारणांतिकसमुद्घाते समोह्याने समोहे स-
मोह्याने जं पुद्गलं विक्षिपकरे । तेहिणं भन्ते पुगलेहिं केवइएखेत्ते अफुडे केवइएखेत्ते फुडे । तेहने हेभगवन् पुद्गलं क्षेत्रसेत्तेने फरसे क्षेत्रसेत्तेने फरस्या विना

નાહ-ગૌતમ વિષ્ણુભવાદ્યતઃ શરીરપ્રમાણમાયામતો જઘન્યતઃ સ્વશરીરાતિરેકાહુલાસંયેયજાગમોત્રં યદા તાવન્નાત્રલેત્રે ઉત્પદ્યતે ઉત્કર્ષતો સંયેયાનિ યોજનાનિ, એતદ્ધ યદા તાવતિલ્લત્રે અન્યથા વા દ્રુષ્ટ્ય યદાદિશ એકસ્યા દિશા નતુ વિદિશિ સ્વજાવતો જીવપ્રદક્ષાના દિશિગમનસમ્ભવાત્, એતાવત્ લેત્ર માપૂર્ણ મેતાવત્લેત્ર મસ્પૃષ્ટ જ્ઞચન્યત ઉત્કર્ષતોવા ત્મગદેશૌ રપિ એતાવત્ ક્ષેત્રસ્ય પૂર્ણસમ્ભવાત્ સમ્પતિ વિગ્રહગતિમધિકૃત્ય ॥ કેવદ્કાલસ્સતિ ॥ તૃતીયાર્થે ષષ્ટ્યા જાવાત્, કિયતા કાલેનાપૂર્ણ કિયતા કાલેન સ્પૃષ્ટ કિમુક્ત સ્મવતિ વિગ્રહગતિમધિકૃત્ય કિયતા કાલેનોત્કર્ષતો ડસંયેયયોજનપ્રમાણ લેત્ર માયામતઃ પૂર્ણ રાપૂર્ણ સ્પૃષ્ટ જવતિ જગવાનાહ-ગૌતમ એકસમયેન વા દ્વિસમયેન વા ત્રિસમયેન વા ચતુઃસમયેન વા વિગ્રહેણાપૂર્ણ સ્પૃષ્ટ હદ પન્ચસામાયિકોપિ વિગ્રહઃ સમ્ભવતિ પર સ કાદાચિત્ક ઇતિ ન વિવદ્ધિત દ્વયમત્ર જાવના ઉત્કૃષ્ટપદે આયામતો

હળઈ સમોહળઈતા જે પોગ્ગલે નિષ્કુજડ તેહિણં જતે ! પોગ્ગલેહિં કેવડે સ્થિતે આપુન્ને કેવતિએ સ્થિતે ફુટે ? ગોયમા ! સરીરપ્પમાણમેત્તે બિસ્કંજવાહલ્લેણ આયામેણં જહસેણં અંગુલસસ અસંખેજાઈજાગં ઉક્કો સં અસંખેજાઈં જોયણાઈં એગદિસિં એવતિએ સ્થિતે અપુન્ને એવતિએ સ્થિતે ફુટે । સેણં જતં ! સ્થિતે કેવડે

યત્લેત્ર સ્પૃષ્ટ ? ગૌતમ । શરીરપ્રમાણમાત્રં વિષ્ણુભવાદ્યતેનાયામતો જઘન્યેનાહુલાસંયેયજાગમુત્કર્ષતો ડસંયેયાનિ યોજનાનિ એકદિશિ હ્યત્લેત્રમાપૂર્ણ હ્યત્લેત્ર સ્પૃષ્ટમ્ । તદ્ગદન્ત । જન કિયતા કાલનાપૂર્ણ કિયતા કાલેન સ્પૃષ્ટ ? ગૌતમ । એકસમયેન વા દ્વિસમયેનવા ત્રિસમયેન વા ચતુઃસમયેન વા વિગ્રહેણંયતા કાલનાપૂર્ણ મિયતા કાલેન સ્પૃષ્ટ । શપં તથૈય યાવત્પન્ચક્રિયા, , એવં નૈર્યાયિકોપિ નવરમાયામતો જઘન્યં

રહે । ગોયમા સરીરપ્પમાણમેત્તે વિષ્ણુભવાદ્યલ્લેણ આયામેણ જહં અંગુલસસ અસંખિલ્લહમાગ । જગૌતમ શરીરપ્રમાણમાચાર્યે જાવપણે પિહુલપણે જાહપણે જઘન્ય અંગુલનો અમન્યાતમોમાગ । ઉક્કોમણં અસંખિલ્લહ જોયણાઈં એગદિસિં એવડે સ્થિત અપુન્ને એવડે સ્થિતે ફુટે । ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતાયોજન એકદિશિ કરે એતલાંજેન ફરસે નહો એતલાંજન ફરસે । સેણ મંત સ્થિત કેવડેકાલસ, અપુન્ને કેવડે । તે હેમગધન્ કંતલાંલાલ જંચ ફરસે નહો । કે

संख्येययोजनप्रमाणं क्षेत्रं विग्रहगतिमचिकृत्योत्कर्षत श्रुतिः समये रापूर्णे स्पृष्टं वा जवतीति, अथ कथं ज्ञतुःसामायिकः पञ्चसामायिको वा विग्रहः सम्भवति उच्यते-त्रसनाड्या बहिरधस्तनजागा दुपरितने जागे यद्वोपरितनजागा दधस्तने जागे समुत्पद्यते तदा एकेन समयेन त्रसनाड्या प्रविशति द्वितीयेनोपरि अधोवा गमनं तृतीयन बहिर्निर्गमनं चतुर्थेन दिशि उत्पत्तिदेशप्राप्तिः, इति चतुः सामायिको विग्रहः, एवं पञ्चसामायिकस्तु त्रसनाड्याबहिरेव विदिशोविदिश उत्पत्तौ लभ्यते तद्यथा-प्रथमसमये त्रसनाड्याबहिरेव विदिशोदिशिगमनं, द्वितीये त्रसनाड्यामध्यप्रवेशः, तृतीये उपर्यधोवा गमनं, चतुर्थे बहिर्निर्गमनं पञ्चम विदिशयुत्पत्तिगमनमिति उपसंहारमाह-एवङ्कालस्स अफुले एवङ्काल

कालस्स आपुन्ने केवडकालस्स फुळे ? गोयमा ! एगसमएण वा दुसमएण वा तिसमएण वा चउसमएण वा विग्रहेण एवङ्कालस्स अफुले एवङ्कालस्स फुळे सेसं तंचेव जाव पंचकिरिया । एवं नेरइएवि न वरं आयामेणं जहन्तं सातिरेगं जायणसहस्सं उक्कोसणं असखेज्जाइं जोयणाइं एगदिसि एवतिए खेत्ते आपुन्ने एवतिए विग्रहेणं एगसमएण वा दुसमएण वा तिसमएण वा चउसमएण वा ण जसइ सेसं तं

सातिरेक योजनसहस्रमुत्कर्षतो ऽसङ्खेयानि योजनानि एकदिशीयत्वेनपूर्णं मियत्त्वेन स्पृष्टं विग्रहेणैकसमयेन वा द्विसमयेन वा तिसमये

वइपिं एगलहिं केवइए खेत्ते कालस्स फुड । केतल अणफरसै नही केतलो केवकाल सय्ये । गोयमा एगसमएणवा दुसमएणवा तिसमएणवा चउसमएण वा विग्रहेण एवङ्कालस्स फुळे सेस तंचेव जाव पंचकिरिया एवं नेरइएवि नवरं आयामेणं जहन्तं सातिरेक योजनसहस्रं उक्कोसणं असखेज्जाइं जोयणाइं एगदिसि एवतिए खेत्ते आपुन्ने एवतिए विग्रहेणं एगसमएण वा दुसमएण वा तिसमएण वा चउसमएण वा ण जसइ सेसं तं

स्स फुडे इति ॥ एतावता कालेनापूर्वमेतावता कालेन स्पष्टमिति ॥ सेसं तंचेव जाव पञ्चकिरिए इति ॥ अत ऊर्ध्वं शेषं तदेव पूर्णं ॥ तेषां प्रते पुग्गला विच्छुद्धा समाया जाइ तत्त पायाइ इत्यादि ॥ यावत् पंचकिरियावि इति पदं, तदेवं सामान्यतो जीवपदे भारणान्तिकसमुद्घात विनित्तः सम्प्रत्यनमेव चतुर्विंशतिदण्डकक्रमेण चिन्तयन् प्रथमतो नैरयिकातिदेशमाह-एवमित्यादि ॥ एवं सामान्यजीवपदइव नैरयिकेपि वक्तव्यं नवरमयं विज्ञेयः सामान्यतो जीवपदे क्षेत्रमायामतो जघन्येनाकुलासंख्येयजाणमान मुक्त इहतु जघन्यतः खालिरेकं योजनसहस्र किमिति कारणमिति चे दुष्यते-इह नैरयिका मरकादुहताः स्वभावत एव पञ्चेन्द्रियतिर्यक्तु मध्ये उत्पद्यन्ते मनुष्येषु वा तेनात्र सर्वजघन्यचिन्ताया न किं यते, ततो यदा पातालकलशसमीपवर्ती नैरयिकाः पातालकलशमध्ये द्वितीये त्रितीये वा विज्ञाने भटस्यतयोत्पद्यते तदा पातालकलशठिकरिका या योजनसहस्रमानत्वात् यथोक्तजघन्यमानं नातोपि न्यूनतरः कथञ्चनेति उत्कर्षतो ऽसंख्येयानि योजनानि तानि सप्तमपृथिवीगतनारकापे क्षया जावनीयानि अत्रैवोपसहारमाह-एगदिसिं एवइए इत्यादि ॥ एकस्या दिशि जघन्यत उत्कर्षतश्च एतावदनन्तरोक्तप्रमाणं क्षेत्रं मापूर्णमेता वत् क्षेत्रं स्पृष्ट विग्रहगतिमधिकृत्य विज्ञेयमाह-विग्रहक्षेत्रेत्यादि ॥ विग्रहेण पूर्वस्पृष्ट वा वक्तव्य मेकसामायिकेन द्विसामायिकेन त्रिसामायिकेन वा तज्ज्ञैत त्सामान्यतो जीवपदेप्युक्त न्तरकोत्र विज्ञेय स्ततश्चाह-नवरं चरसामाहएण वा न प्रजइ इति ॥ नवर मत्र सामान्यजीवपद इव चतुः

चेव जाव पंचकिरियावि । असुरकुमारस्स जहा जीवपदे नवरं विगगहो तिसमइत्त जहा नेरइयस्स सेसं

नवा नवरं चतुःसामयिकेनवेति न प्रप्यते शेषं तज्ज्ञैव यावत्पञ्चक्रिया अपि । असुरकुमारस्य यथा जीवपदे नवरं विग्रहक्षिसामयिको यथा

एतलोचेव फरस्य उत्कृष्टो प्रसंख्यातायोजन प्रमाण एकदिशि एतलोचेव अणस्ये एतलोचेव एतलो विग्रह एकसमये दोसमये तीनसमय एविशेष ४ समय न कश्चो शेषथावतो पाछलोपरे जालगे ५ क्रिया । असुरकुमारस्य जहा जीवपदे नवरं विगगहो तिसमइत्तो जहा नेरइयस्स सेसं तचेव जाव च असुरकुमारे एवं जाव बेमापिण पवरं एगिंदिए जहा जीवा तहा निरवसेसं भाणि० । असुरकुमार जित जीवपद तिम जाणिवा एविशेष विग्रहगति

सामायिकीनेति नृजयते नैरयिकाणां सुतकर्मणोपि विग्रहस्य त्रिसानायिकत्वात्, ते च त्रयेः समया एव जवन्ति । इह कश्चिन्नैरयिको वायव्यां दिशि वर्तमानो भरतक्षेत्रे पूर्वस्यां दिशि तिर्यग्पञ्चेन्द्रियनया वोत्पित्तुः प्रथमसमय ऊर्ध्वभागच्छति द्वितीयसमये वायव्यां दिशि पश्चिमदिशं तृतीये ततः पूर्वदिशमिति, एवमसुरकुमारीदिष्वपि यथायोग त्रिसमयविग्रहभावना कार्या ॥ सर्वं तच्चेव जाव पञ्चकिरियावि इति ॥ शेष सूत्र तदेव वेदनासमुद्घातगतम्-तेण जंते योगला कवडकालस्स निच्छुजति गायमा जहन्नेणवि अतोमुहुत्तस्स उक्कासणवि अतोमुहुत्तस्सेत्यादि ॥ तावद्वक्तव्यं यावदन्तिमं पद पञ्चकिरियावि इति, असुरकुमारविषय अंतदेशमाह-असुरकुमारस्स जहा जीवपदे इति ॥ यथा सामान्यतो जीव पदे जिहित तथा सुरकुमारस्याप्यजिधातव्य मंतावता किमुक्तं भवति यथा जीवपदे आयासत क्षेत्रं जघन्यतोडुलाऽसंख्येयजागमात्रं उत्कर्षतोऽसंख्येयानि योजनानि तथात्रापि वक्तव्यं कथं जघन्यतोडुलासंख्येयजागमात्रमात्रमिति दुच्यत-इहासुरादय इंशानदवपयन्ताः पृथिव्यबुवनस्पतिष्वप्युत्पद्यन्ते ततो यदा कोप्यसुरकुमारः सक्लिष्टाध्यवसायी तत्कुण्डलाद्यकदेशे पृथिवीकायकत्वेनोत्पित्तु नैरयसमुद्घात मादधाति तदा जघन्य नायासतः क्षेत्रं सङ्कुलासंख्येयजागप्रमाणं सर्वाप्यत इति, यथा जीवपदे इत्युक्तं ततोत्रापि विग्रहगति श्रुतु सामायिकः प्राप्नोति तत आह-नवर विग्रहस्त्रिसामायिको यथा नैरयिकस्य शेषसूत्र तदेव य त्सामान्यतो जीवपदे नागकुमारादिष्वतिदेश माह-जहा असुरकुमारे इत्यादि ॥ यथा असुरकुमारजिहितमेवं नागकुमारादिषु ताव द्वक्तव्यं याव द्वेमानिकविषय सूत्र, नवर मेकेन्द्रिये पृथिव्यादिरूपे यथा जीवे सामान्यतो जीवपदे तथा निरवशेषं वक्तव्यं किमुक्तं भवति-यथा जीवपदे चतुःसामायिकोपि विग्रह उक्तः, तथा पृथिव्यादिष्वपि पञ्चसु स्थानेषु वक्तव्यः

तच्चेव जहा असुरकुमारे । एवं जाव वेमाणिए नवरं एगिंदिए जहा जीवे निरवसेसं । जीवेणं जंते ! वे

नैरयिकस्य शेषसूत्रेण यथासुरकुमारस्यैवं यावद्वेमानिको नवरमेकेन्द्रिय यथा जीवो निरवशेषम् । जीवो जदन्त । वेक्रियसमुद्घातसमवहतः

३ समयनो जिम नारकाने थाकतो पाच्छीपरे जालगे असुरकुमारया इम जालगे वेमानिकपदन्त, कहिवा एविशष एकेन्द्रिय जीवपदनोपर निर्विष

शेषं तथैवेति । तदेव मुक्तो मार्णान्तिकसमुत्पातः साम्प्रतं वैक्रियसमुत्पातमभिधित्सुराज-जीविषं वैवर्धियं इत्यादि ॥ प्राग्वत् नवरमायामत उत्कर्षतः सख्येयानि योजनानि यत्तु वायुकायिकवर्जैर्द्रविकाद्यपेक्षया द्रष्टव्यं, तेहि वैक्रियसमुत्पातमार्जमाणा स्तथाविधप्रयत्नविशेषाज्जातः संख्येयाभ्येव योजनान्युत्कर्षतोऽप्यात्मप्रदक्षाना दशमार्चयन्ति नासख्येयानि योजनानि । वायुकायिका स्तु जघन्यत उत्कर्षतो वा अकुला संख्येयजागं तावत्प्रमाणं चोत्कर्षतो दशमार्चयन् स्तावत्प्रदेशे तेजसादशरीरपद्मलान् आत्मप्रदक्षान्यो विक्षिपन्ति तत स्ते पुद्गले जृप्तं क्षेत्रमायामत उत्कर्षतोपि सख्येयाभ्येव योजनान्यवाप्यन्ते, यतश्चैवं क्षत्रप्रमाणकेवलं वाक्रियसमुत्पातसमद्भव प्रयत्नमधिकृत्योक्तं यदातु कोपि वैक्रियसमुत्पातमधिकृत्यो मरणमुपक्षिप्तं कथमप्युत्कृष्ट प्रदक्षान त्रिसामायिकेन विग्रहेणोत्पातदेश मज्जिगच्छति तदा संख्यातीतान्यपि योजनानि याव दायामक्षेत्रमवसेयं तावत्प्रमाणं क्षेत्रापूरणं मरणममुहातप्रयत्नसमद्भव मिति सदापि न विवक्षितं ॥ एकदिशं विदिशं वा इति ॥ तज्जघन्यत उत्कर्षतो वा यथोक्तप्रमाणमायामक्षेत्रमकस्या दिशि विदिशि वा द्रष्टव्यं, तत्र नैरयिकाणां पर्वेद्वयतिरश्चं वायुकायिकानां च नियमादेकदि-

उद्विग्यसमुग्धाएणं समोहए समोहगिन्ना जे पोग्गले निच्छुन्नड तेहिण पोग्गलेहिं केवडए खेत्ते आपुन्ने केवडए खेत्ते फुळे ? भायमा ! सरीरप्यमाणमेत्ते चिक्कंजबाह्वेणं आयामेणं जहसुणं अगुलस्स संखेज्जाइ जागं उक्कोसेणं संखेज्जाइ जोयणाइ एगदिसिं विदिसिं वा एवडए खेत्ते आपुन्ने एवतिए खेत्ते फुळे । से

समवहत्य यान्पद्मला न्विक्षिपति तैः पुद्गलैः कियत् क्षेत्रमापूर्णं कियत्स्पृष्टम् ? गौतम । शरीरप्रमाणमात्रम् विक्षमतो बाह्व्यतश्चा यामेन जघन्येनाकुलसङ्ख्येयजाग मुत्कर्षतः सख्येयानि योजनानि एकदिशि विदिशि वा इत्यक्षेत्रमापूर्णं नियत्क्षेत्र स्पृष्टम् तद्गदन्त । क्षेत्रं कियता का

वपणे कहिवो । जीवेण भते वेवविग्यसमुग्घाएण समोहए समोहणित्ता । जीवने हेभगवन् वेक्रियसमुत्पातने समोहे समोहीने । जे पुग्गले निच्छुन्नड तेहिणं भते पुग्गलेहिं केवडए खेत्ते अपुत्ते केवडए खेत्ते मुत्ते । जे पुद्गल वाहिर काहे तेहने हेभगवन् पुद्गलचेच वपणरस्यो रहै केतलो चेव फरसे । गो

शि नैरयिका हि परवशा अल्पद्वयश्च तिर्यग्पञ्चेन्द्रियाश्चाल्पद्वय एव वायुकायिका विशिष्टचेतनाविकला स्तत स्तेषां वैक्रियसमुद्घातमारब्धानां यदि परं तथा स्वजात्यादेवात्मप्रदशदण्डविनिर्गतं स्तन्य आत्मप्रदेशोऽन्यो विशिष्यपुद्गलानां च स्वजावतो नुश्रेणिगमनं नतु विश्रेणितं ततो दि इयेव नैरयिकतिर्यग्पञ्चेन्द्रियवायुकायिकानामायामतः क्षेत्रं द्रष्टव्यं नतु विदिशि, येतु जवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कवमानिका मनुष्याश्च ते स्वेच्छाचारिणी विशिष्टलब्धिसम्पन्नाश्च जवन्ति तत स्ते कदाचि त्रयन्त्रविशेषतो विदिश्यप्यात्मप्रदशानां दण्डं विक्षिपत स्तत्र तेज्य आत्मप्रदेशोऽन्यः पुद्गलान् विक्षिपतीति तेषामेकस्यां दिशि विदिशि वा प्रत्येतव्य, वैक्रियसमुद्घातगतश्च कोऽपि कालमपि करोति विग्रहेण चात्पत्तिदशमजिसर्प्यति ततो विग्रहगतिमधिकृत्य कालनिरूपणार्थमाह-सेणं जते । इत्यादि ॥ जदन्त क्षेत्रं विग्रहगतिमधिकृत्योत्पत्तिदेश यावत् ॥ केवडकालस्सत्ति ॥ ततोयार्थं षष्ठो कियता कालेनापूर्णं कियता कालेनास्पृष्ट जगवानाह-गौतम एकसामायिकेन वा त्रिसामायिकेन वा विग्रहेणापूर्णं स्पष्टमिति गम्यते, किमुक्तं जवति विग्रहगतिमधिकृत्य मरणदेशादारज्योत्पत्तिदेशं यावत् क्षेत्रस्यापूरण मुत्कर्षत खिज्जिः समयै रवाप्यत तेन चतुर्थेनापि स

णं जते ! खेत्ते केवडकालस्स अफुडं केवडकालस्स फुडं ? गोयमा ! एगसमएण वा दुसमएण वा तिसमएण वा विग्रहेण एवतिकालस्स फुडं मेसं तंचेव जाव पंचकिरियावि । एवं नेरडएणवि नवरं आयामेणं जहन्तेणं अंगुलस्स संखेज्जाडजाग उक्कोसेणं सखेज्जाइं जोयणाइं एगदिसिं एवतिए खित्ते केवडकालस्स

लेना पूर्णं कियता कालेन स्पृष्टम् । गौतम । एकसमयेन वा द्विसमयेन वा त्रिसमयेन वा विग्रहेणे यता कालेन स्पृष्टम् । शेषन्तश्चैव यावत्पञ्चक्रिया अपि । एवं नैरयिकेनापि नवरं आयामेन जवन्त्यनोहुनस्य सङ्ख्यं जाग मुत्कर्षतः सखेयानि योजनानि एकदिशीयत् क्षेत्रं कियता

यमा सरोरुपमाणमेतत् विक्खं भवाहल्लं । वा । जग - जगण अगुनस्स भसं । गौतम शरोरप्रमाण माचार्ये विक्खत्तवाहल्ले आयामपणे जवन्त्य अंगुलनी असंख्यातमोभाग । उक्कोसेण सखिज्जाइं जायणाइं एगदिसिं एवडए खित्ते अफुडं एवडए खित्ते केवडकालस्स अफुडं केवडकालस्स फुडं । उत्तमं

मयेन वक्रियसमुद्घातगतो हि वायुकायिकोपि प्रायः स्वसनादयो च उत्कर्षतोपि त्रिसामायिक इति उपसंहारमाह-एवङ्कालस्स इत्यादि ॥ सुगम ॥ सेसं तच्चेवेत्यादि ॥ अत ऊर्ध्वं शेषं सूत्रं तदेव यत्प्राक् वेदनासमुद्घात उक्तं तच्च तावद् व्यावर्तितमिदं पदं पञ्चकिरियावि इति ॥ एवं नेरदृष्टमित्यादि ॥ सूत्रं तु स्वयं जावनीयम् यस्तु दिग्वादिगपेक्षया विशेषः स प्रागेव दर्शितः ॥ सम्प्रतः तेजससमुद्घातमजिघत्सुराह-जीवेश जते । तेयगसमुद्घातमित्यादि ॥ सुगमं नवरं मय तेजससमुद्घातस्तुर्वेदनिष्कार्यातिर्यक्पञ्चेन्द्रियमनुप्याणा सम्भवति न शेषाणां तेव महाप्रय

तच्चेव जहा जीवपदे । एवं जहा नेरद्वयस्स तथा असुरकुमारस्स नवरं एगदिसिं विदिसिं वा एवं जावथणियकुमारस्स । वाउकाइयस्स जहा जीवपदे नवरं एगदिसिं । पञ्चिदियतिरिक्खजोणियस्स निरवसेसं

कालन तच्चेव यथा जीवपदे । एवं यथा नेरयिकस्य तथासुरकुमारस्य नवरं एकदिशि विदिशि वा एवं यावत् स्तनितकुमारस्य नवरं मेकदिशि । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्यानिक्खस्य निरवशेषं यथा नेरयिकस्य । मनुष्यवानध्यन्तरज्योतिर्यक्पञ्चमयानिकस्य निरवशेषं यथासुरकुमारस्य । जीवो

ए संख्यात योजन एकदिशि करो एतलोच्चैव फरमे ते हेमगवन् चैव केतलोच्चैव च फरमे केतलोच्चैव फरमे । गोयमा एगसमएणवा दुसमं । तिसमं । विगइणं एवङ्कालस्स अफुडे एवङ्कालस्सफुडे सेम तच्च । जाव पञ्चकिरियावि एवं णेरद्वयवि । जहोतमं एकसमय २ समय ३ समय विगरे एतलोच्चैव फरमे शेषाकतो पावलोपरं जावग ५ क्रियाकरे । म नारको पिण । णवरं च यामेव जहणण अगुलस्स सं । एतलोच्चैव आयाम पणे जवन्य अगुलनो संख्यातमोभाग । उक्तासेण सं जावणाऽ एगदिसिं एव । खत्ते केतलोच्चैव तच्चेव जहा जीवपदे एवं जहा णेरद्वयस्स तथा असुरकुमारस्स एगदिसिं विदिसिं वा एवं जाव थणियकुमारस्स वाउकाइयस्स जहा जीवपदे णवरं एगदिसिं । एतद्वद्व्यसंख्यातायोजन १ दिशि एतलोच्चैव इवे केतलोच्चैव तिसहो ज जीवपदनो परं जावगो ५ म जिम नारको तिम असुरकुमारने जाणियो एकदिशि विदिशि ५ म जालगे स्तनितकुमारने वायुकाइयाने जिम जीवपदनोपरं एतलोच्चैव १ दिग्गवुवे । पञ्चिदियतिरिक्खजाणियस्स निरवसेसं जहा णेरद्वयस्स मनुष्यवाणमतर्जोडसिय

जवन्त इति तेषां तैजससमुद्घातमारजमाणां जघन्यतोपि क्षेत्रमायामतोद्गुलासंख्येयजागप्रमाणं प्रवति नतु सङ्ख्येयजागमानं उत्कर्षतः सङ्ख्येय
 योजनप्रमाणं तच्च जघन्यत उत्कर्षतोवा यथोक्तप्रमाणं क्षेत्र तियग्पञ्चेन्द्रियवजाना मेकस्यां दिशि विंदांश वा द्रष्टव्यं, तियग्पञ्चेन्द्रियाणां तु
 दिश्येवात्र युक्तिः प्रागुक्तेवानुसर्त्तव्या तथाचाह-एव जहा विवेकवियसमुग्घाए इत्यादि ॥ तदेव मुक्तस्तीजससमुद्घातः साम्प्रतमाहारकसमुद्घातं
 प्रतिपिपादयिपुराह-जीवेणं जते इत्यादि ॥ यतश्च सूत्र तैजससमुद्घातव ज्जावनीयनवर मयमाहारकसमुद्घातो मनुष्याणां, तत्राप्यधीतचतु

जहा नेरइयस्स । मणुस्सचाणमंतरजोइसियवेमाणियस्स निरदसेसं जहा असुरकुमारस्स । जीवेणं जते !
 तेयगसमुग्घाएणं समोहए समोहणित्ता जे पोग्गले निब्बुज्जड तेहिणं जते ! पोग्गलेहिं केवइयस्वेत्ते अपुन्ने
 एवं जहेव वेडवियसमुग्घाए तहेव नवरं आयामेणं जहन्तेणं अंगुलस्स असंखेज्जइजागं सेसं तंचेव ।

जदन्त । तैजससमुद्घातेन समवहतः समवहत्य यान्पुद्गलान्विचिपति तैजदन्त । पुद्गलैः कियत्क्षेत्रमापूर्णं, एवं यथैव वैक्रियसमुद्घात स्त
 थैव नवरमायामेन जघन्यतोद्गुलस्यासंख्येय जाग शेषं तस्यैव । एव यावद्वैमानिकस्य नवर पञ्चन्द्रियातियग्योनिकस्यैकदिशि इयत्क्षेत्रमापूर्णं ।
 जीवो जदन्त ! आहारकसमुद्घातसमवहतः समवहत्य यान्पुद्गलान्विचिपति तैजदन्त । पुद्गलैः कियत्क्षेत्रमापूर्णं कियत्स्पृष्टम् ? गौतम । ज्ञा

वेमाणिया विरवसेसं जहा असुरकुमारस्स । पचेन्ही तियंश्चो नज्जे निविशेषण्ये, जिम नारकीनीपरे जाणिवो मनुष्य वानव्यन्तर ज्योतिषो वैमा
 निज निविशेष जिम असुरकुमारस्स जिम जाणिवो । जीवेणं जते तेयगसमुग्घाएणं समोहए समोहणित्ता जे पोग्गले निब्बुज्जड । जीवने हेमगवन् तैज
 ससमुद्घात समोहणा समोहोने जे पुद्गल बाहर काढे ॥ तेहिणं जते पुर लज्जि कः खत्तं अफडे एव जहेव वेडवियसमुग्घाए तहेव नवरं आयामेण
 जहसेण अंगुलस्स असं सेस तंचेव जाव वेमाणिकस्स । तेणे हेमगवन् पुद्गलजरी चत्र अणफरस्यो रहै इम जिमहीज वैक्रियसमुद्घात कळो
 तिमहीज जाणिवो एविशेष लांषण्ये, जघन्य अंगुलनो असंख्यातमाभाग श्रेयथाकतो तिमहीज पाछलोपरे वैमानिकजगे । एवर पचिंदियतिरिक्ख

दशपूर्वाणां तत्रापि केषांचिदेवाहारकलब्धिमतं न शीषाणां तत्राहारकसमुद्धानिमारजमाणा जघन्यत उत्कर्षतो वा यथोक्तप्रमाणमायामतः
 क्षेत्रमात्मप्रदेशविशिष्टैः पुद्गलै रपूरयत्येकस्यां दिशि ननु विदिशि प्रयत्नान्तरविशेषा दात्मप्रदेशदशकक्षेपः पुद्गलै रापूरण नच ते प्रयत्नान्तर
 मारजन्ते प्रयोजनजावात्, गभीरत्व चेति, आहारकसमुद्घातगतोपि च कोऽपि काल करोति विग्रहेणचोत्पद्यते विग्रहश्चोत्कर्षतः त्रिसामायि
 क इति ॥ एगदिसि एवदृष्टं खेत्ते अफुडे तथा एगसमएण वा इत्युक्तं, तथा मनुष्याणामेवायमाहारकसमुद्घात इति चतुर्विंशतिदशककचिन्तो

एवं जाव वेमाणियस्स नवरं पंचिदियतिरिक्कजोगियस्स एगदिसिं एवतिए खेत्ते अफुन्ते । जीवेणं जंते !
 आहारगसमुग्घाएणं समोहए, समोहणित्ता जं पुग्गले निच्छुजड तंहिणं जंते ! पोग्गलेहि केवडए खेत्ते
 अफुन्ते केवडए खेत्ते फुडं ? गायमा ! सरीरप्पमाणमित्ते विक्कजवाहत्तेणं आयामेणं जहन्तेणं अंगुलस्स
 असखेज्जइजागं उक्को० सखज्जाइं जोयणाइ एगदिसिं एवतिए खेत्ते एगसमइएण वा दुसमइएण वा ति

रीरप्रमाणमात्र विषमवाहृत्यत आयामेन जघन्यतोद्गुलस्यासंख्येयं प्रागमुत्कर्षतः संख्येयानि योजनान्येकदिशि इयत्क्षेत्र एकसमयेन वा द्वि
 समयेन वा त्रिसमयेन वा विग्रहणयता कालेन स्पष्ट । तान् जदन्त ! पुद्गलान् कियता कालेन विक्षिपति ? गौतम । जघन्यनाप्युत्कर्षतोप्य

जाणियस्स एगदिसिं एवदृष्टं अफुड २ । एविश्व पचेद्विय तियं चयानिया एकादिशि एतलोच्चत्र अणफरसे रहै २ । जीवेणं मते आहारगसमुग्घाएणं
 समोहए समोहणित्ता । जीवनं हेमगन् आहारकसमवृत्त समोहाने । जं पुग्गले निच्छुजड । जं पुद्गल बाहिर काटे । तंहिणं भंत पुग्गलेहिं के
 वडए खेत्ते अफुडं केवडए खेत्ते फुड । तेहने हेमगवन् पुद्गल कालोच्चत्र अणफरसे केवलो फरसे । गायमा सरीरप्रमाणमत्तं विक्कजवाहत्तेणं आयामेण ।
 हे गौतम सरीरप्रमाण मायाय लांब पणै पिहणपणे । जइयणं अगलस्स अस० उक्कोसेणं । जघन्य अंगुलानां असंख्यातमोभाग उत्कृष्ट । सखिज्जाइ
 जोयणाइ एगदिसिं एवतिए खेत्ते । सख्याता जीजनप्रमाण १ दिशि एतलोच्चत्र इवै । एगसमएणवदु स० तिस० विग्रहणं एवतिकालस्स अफुसे

पक्रमे ॥ एवं मणूषेवि इत्युक्तं ॥ अस्यायमर्थः ॥ एवं नामान्यतो जीवपद इव मनुष्येपि मनुष्यचिन्तायामपि सूत्रं वक्तव्यं जीवपदे मनुष्य नेमाधिक
त्य सूत्रस्य प्रवृत्तत्वा दन्येषा माहारकसमुद्घातानासम्भवात् तदेवं पक्षमपि काव्यास्थिकाना समुद्घाताना आरम्भोपपन्नत उत्कर्षतो वा यावत्
प्रमाणं क्षेत्रमात्मविशिष्टैः पुद्गलै र्यथायोग सौदारिकादिशरीराद्यन्तर्गतं रापूरितं जवति तावत्प्रमाणमावेदितं । सम्प्रति केवलसमुद्घातविधौ
यथास्वरूपैः यावत्प्रमाणस्य क्षेत्रस्यापूरणं सुवजायते तथास्वरूपैः पुद्गलै स्तावत्प्रमाणस्य क्षेत्रस्या पूरणमजिघ्रसुराह-अणगारस्सर्गं जते । इ

समडण वा विगगहेणं एवइकालस्स फुळे । तेणं जंते ! पोग्गला केवडकालस्स निच्छुनइ ? गोयमा !
जहन्नेणवि उक्कोसेणवि अतोमुज्जत्तस्स । तेण जंते ! निच्छूढा समाणा जाडं तत्थ पाणाइं भूयाइं जीवाइं
सत्ताइं अजिहणंति जाव उद्ववेति तत्तणं जंते ! जीवे कडकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए सिय चउ
किरिए सिय पचकिरिए । तेणं जंते ! जीवा तानु जीवानु कडकिरिए ? गोयमा ! एवचेव । सेणं जंते !

ननुमुहूर्त्तन । ते जदन्त विविक्ताः सन्तो यानि तत्र प्राणानि जूनानि जीवानि सत्त्वानि अजिघ्रन्ति यावदपद्रावयन्ति तन्यो जीवः कतिक्रियः ?
गौतम । स्यात्तिक्रियः स्याच्चतुक्रियः स्यात्पञ्चक्रियः । ते जदन्त । जीवास्तेज्यो जीवेज्यः कतिक्रियाः ? एवं चेव । स जदन्त । जीवस्तेच जी

१ समय वेसमय त्रणसमय विशङ्कगति एतलोकाल अणफासै । एवातिकानरम फड तेणं भंते पग्गल केवतिकालरम निच्छुभति । एतलोकालफरसै ते
भगवन् पुद्गल केतलोकाल पदय फसन्नत्ता । गोयमा जहन्नणवि उक्कोमणवि अतांभहुत्तरस । गौतम जघन्पिण उत्कपिण अंतमंहत्तं कालपुत्रे । तेणं
भंते पग्गला निच्छूढासमाणा जाति तत्थ पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइ । ते भगवन् पुद्गलनोकलतैथकै ज तिहां प्राण भूत जीव सत्त्वने । अभिहणति
जाव उद्ववेति ततेण भंते जीवे कति किरिया । हणैसांइमा आवता जालगै उद्ववे ते जीवने भगवन् केतली क्रिया । गोयमा सियतिनिंसियचंसिय
प० तेणं भंते जीवात्रो कतिकिरिया । गौतम किवारै त्रिक्रिया किवारे ४ किवारे ५ ते भगवन् जीवने केतली क्रियाहुवे । गोयमा एवं चेव सेणं भंते

त्यादि ॥ इह समुद्धातः केवलिनो जयति न कृतस्यस्य । कोऽली च निश्चयनयमतेना नगरो न गृहस्थो नापि पाखण्डी सच नियमा द्वाविता
त्मा विशिष्टज्ञाध्यवसानकलितत्वात्, अन्यथा केवलित्वानुपपत्तेः तत उक्त मनगारस्य जावितात्मन इह कवलिसमुद्धातेनोक्तस्वरूपेण समव
हृतस्य ये चरन्ती शरमसमयजाविन इत्यर्थः, तैरेव सकललोकापूरणात् निजरापुद्गला इति निर्जरा निजीर्णा इत्यर्थः, तेष तं पुद्गलाश्चेति वि
शेषणसमासः किमुक्तं जयति ये लोकापूरणसमये पुद्गला आत्मप्रदप्रप्यो विशिष्टाः परित्यक्तकर्मत्वपरिणामा इति ॥ सुगुणा जते । पुगला आ

जीवे तेय जीवा अन्तेसिं जीवाणं परंपरांघ्राणं कडकिरिया ? गोयमा ! तिकि० चउ० पंचकिरियावि
एवं मणूसेवि । अणगारस्सणं जंते ! जावियप्पणो केवलिसमुग्घाएणं समोहंयस्स जेचरिमा निजारा पो

वा अन्येषा जीवानां परम्पराघातेन कतिक्रिया ? गोयमा । तिक्रिया अपि चतुप्फिया अपि पञ्चक्रिया अपि । एव मनुष्योपि । अनगारस्य
प्रदत्त । जावितात्मनः कवलिसमुद्धातेन समवहृतस्य ये चरन्ती निजरापुद्गलाः सूक्ष्मास्त पुद्गलाः सर्वमपि लोकं स्पृष्ट्वा तिष्ठन्ति ? इन्ता गो
यमा । अनगारस्य जावितात्मनः कवलिसमुद्धातेन समवहृतस्य ये चरन्ती निजरापुद्गलाः सूक्ष्मास्त पुद्गलाः प्रपञ्चमाऽऽश्रमय ? आयुष्मन् । स

जीवे तेयजीवा अणमि जीवाणं परंपरांघ्राणं कति चिरया । गोयमा इमं भोज त भगवन् जीव ते जीव अनेरा जीवाने परंपरा घाते केतलो क्रिया
करे । गोयमा तिकिरियावि चउकि० पंचकि० । हे गोयमा इति या ४ ५ करे । एव मणूसेवि अणगारस्सणं भते भावियप्पणो केवलिसमुग्घाएणं समो
हंयस्स । इम मनुष्यनेपिण जाणिवो अणगारने भगवन् भावितात्मने योऽसमुत्पत्ते समोद्धान । सवन्तोमंपियणं फुसित्ताणं चिहंति । सर्वलो जने स
यंने रणे । इन्ता गोयमा अणगारस्स भावियप्पणो केवलिसमुग्घाएणं । हा गोयमा अनगारने भावितात्माने कवलिसमुत्पत्ते । समोहंयस्स जे चरमा
निजारा पुगला सइमं णं ते पुगला पं समणत्तमा सवन्तोमंपियणं फुसित्ताणं चिहंति । समाधान पछे जे छेपला निर्जराना पुद्गलते कहवा अ
इति सूक्ष्मजीवा पुद्गल हाँ पयनाय तेहवा पुद्गल कहवा अइमं यमणं सर्वलो जने फरसाने रइछे । उउमत्थणं भते मणूसे ते निजरापोगखाण किंरथेण

त्मप्रदेवोच्यो विशिष्टाः परित्यक्तकर्मत्वपरिणामा इति ॥ सुहुमाणं जंते । पुग्गला इति ॥ णमिति निश्चये सूक्ष्मा श्रुतुरादीन्द्रियपथमतिक्रान्ता स्ते पुद्गलाः प्रज्ञप्ताः जगवद्भि हे श्रमण हे आयुष्मन् गीतमकृतं जगवत् सम्बोधनमेतत्, तथा णमिति निश्चिनमेतत् सर्वलोकमपि ते पुद्गलाः स्पृष्ट्वा णमिति वाक्यालङ्कारे तिष्ठन्ति गीतमेव प्रश्ने कृते जगवानाह-हन्तागोयमा इत्यादि ॥ हन्तेति प्रीतौ यदाह शाकटायन-हन्तेति सम्प्रदानप्रीतिश्चात्र यथावस्थितस्वरूपप्रतिपादकत्वात् प्रश्नसूत्रस्य सामान्यलक्षणा वेदितव्या नतु हर्षरूपा क्षीणमोहत्वेन जगवतो हर्षविषादातीतत्वात्, सामान्यमेव स्थापयति यदुक्त-गीतमेव तदवानुवदति ॥ अणगारस्सेत्यादि ॥ जावितार्थं सूक्ष्मपुद्गला इत्युक्तं तच्च सूक्ष्मत्वमपि जवति यथा बद्धादीनां सामलकाद्यपेक्षया तत् शृङ्गुशदीन्द्रमणोचरातिक्रान्तरूप तत्प्रतिपिपादयिषुरिदमाह-ऊमत्थं णमित्यादि ॥ ऊमत्थो जदन्त । मनुष्य

गगला सुज्जमाण ते पोग्गला सल्लोगंपियणं जंते ! फुसित्ताणं चिठ्ठंति ? हंता गोयमा ! अणगारस्स जा वियप्पणो केवलीसमुग्घाएणं समोहयस्स जे चरिमा निज्जरापोग्गला सुज्जमाणं ते पोग्गला पप्पत्ता स

वंमपि लोकं स्पृष्ट्वा तिष्ठन्ति । ऊमत्थो जदन्त । मनुष्यस्तं प्रा निज्जरापुद्गलानां वर्णेन वर्णं, गन्धेन गन्धं रसेन रसं स्पर्शेन स्पर्शं जानाति य

ऊमत्थं भगवन् मनुष्य निज्जरा पुद्गलने केतला वर्णेन, वर्णवा गंधेन वा गंधं रसेन वा रसं फासेन वा फासं जाणति पासति । गंधे गंधेन रसे रसेन स्पर्शप्रति जाणे देखे । गोयमा नातिषण्डसमष्टे सेकेण्डेण भते ए० । गीतम नही ए अर्थं समर्थं त स्थाभाटे भगवन् इमं कक्षी । ऊमत्थं मनुष्ये तेसिं निज्जरा पुग्गलाण णो । ऊमत्थं मनुष्ये ते निज्जरानां पुद्गले नही । क्विविक्खेणं वस्य गंधेण गंधं फामेण फासं रसेण रसं जाणति पासति । काइ वणं माचाये गंधे रसेन फरसें करौ जाणे देखे । गोयमा अयस्य जव्होव २ मव्वटोवसमुद्दाण । गीतम एकदृष्टातं सांभल एहीज जव्होपनामाहीये । सव्वाधत्तरिणं सल्लुक्खिणं वट्टे तेज्जाप्यसंठाणसठिणं वट्टे रज्जसल्लगलसंठाणसठिणं । सर्वहोपं समुद्दने मध्यमिचै सर्वहोपथी नाहो वाटली ते आकारे वली तेलनां पूट्ठाने आकारे गोल एहो वली गोलपन्नना पैडाने आकारे । वट्टे पुक्करकणिया स० वट्टे एहिपुक्खवदसंठाणसठिणं एगं जायस्य सयसइस्सं

स्तेषां मनन्तरोद्दिष्टानां निर्जरापुद्गलानां किंचिदिति प्रथमतः सामान्येन प्रयुक्तं जानाति पश्यतीति सम्बध्यते एतदेव विज्ञेयतौ व्याचष्टे वर्णेन
वर्णग्राहकेण चक्षुरिन्द्रियेण वर्ण्यते यथावस्थित वस्तुस्वरूपं निर्णयते एनेनेति वर्ण इति व्युत्पत्तेः वर्णं कणादिरूपं, गन्धं गन्धग्राहकेण
नासिकेन्द्रियेण गन्धं आप्रायो घ्रादिभ्यो णिच् गध्यत आप्रायते श्रुजोऽश्रुजो वा गन्धो एनेनेति गन्ध इति व्युत्पादनात् गन्धं श्रुजाश्रुजं वा, र
सेन रसग्राहकेण रसनेन्द्रियेण रस्यत आस्वाद्यते एनेनेति शब्दार्थत्वात् रसं तिक्तादिरूपं, स्पर्शं स्पर्शग्राहकेण स्पर्शनेन्द्रियेण स्पृश्यते एनेने
ति कर्कशादिरूपः परिच्छद्यवस्तुगतः स्पर्श इति व्युत्पादनात् स्पर्शं कर्कशादिरूपं जानाति पश्यतीति जगवानाह-गीतम नायमर्थं उपपन्न इ
त्यर्थः, पुनर्गीतम प्रश्नयति-सं केणठेण जते । इत्यादि ॥ उत्तानार्थं जगवानाह-गीतम ॥ अयमस्मित्यादि ॥ अयं प्रत्यक्षत उपलब्धमानो यमि

मणाउसो ! सल्लोगपियणं फुसित्ताणं चिठ्ठति । लउमत्थेणं जते ! मणुस्से तंसिं निज्जरापोग्गलाणं वन्नेणं
वन्त गंधेणं गध रसेणं रसं फासेणं वा फासं जाणड पासड ? गोयमा ! नो डण्ठे समठे । सेकेणठेणं जते !
एव वुच्चड-लउमत्थेणं मणुस्से तंसिं निज्जरापोग्गलाणं नो किंचिवि वन्नेण २ गधेणं २ रसेणं २ फासेणं २
जाणड पासड ? गोयमा ! अयन्नं जंबूद्वीवे २ सल्लदीवसमुद्दाणं सल्लप्पतरए सल्लखुल्लुयाए वहे तेत्तापूयसं

इयति ? गीतम । नायमर्थः समर्थः । अथकेनार्थेन जदन्त । एवमुच्यत-लउमत्थो जदन्त । मनुष्यस्तेषां निर्जरापुद्गलानां नोकिञ्चिदपि वर्णेन
वर्णं गन्धं गन्धं रसेन रसं स्पर्शं स्पर्शं जानाति । गीतम । अयं जम्बूद्वीपो द्वीपः सर्वद्वीपसमुद्दाणां सर्वान्यन्तरकः सर्वलुल्लको वृत्तस्तैलापूपसं

आयामविक्रमं । वलो पृष्ठां कमलनौ कणिकाने आकारे वलोचन्द्रे आकार एहयो गोल १ लल्ल योजन लाव पथे पिहल पथे । तिन्निजोयणसयस
हस्याइ सोलसमहस्या टांणि सत्तावीस जांयणसं । वज्जो तेह्नो परिधि ३ नारु योजन १६ सल्ल टांय सय सत्तावीस योजन । तिन्निजोयणसयस
धणुसयतेरसय अंगुलाइ अहंगुल च । ३ कोस १२८ धमुध उपरिवली १३ अंगुल वली आधांगुल । किंचि विसेसाहिये परिखेवेण मं० देवेण महड्ड १

ति वाक्यालङ्कारे ऽप्ययोजनोच्छ्रितया रत्नमय्या जङ्घा उपलक्षितो द्वीपो जम्बूद्वीपः द्वीपसमुद्राणां सर्वान्यन्तरक इति सर्वेषा मन्यन्तरो मध्यवर्ती सर्वान्यन्तर सर्वान्यन्तरएव सर्वान्यन्तरकः, जातो वा स्वार्थेक इति प्राकृतलक्षणवशात् स्वार्थेकः प्रत्ययः, केषां सर्वेषा मन्यन्तर इत्याह-सर्व द्वीपसमुद्राणां तथा हि सर्वे शेषा द्वीपसमुद्रा जम्बूद्वीपादारज्यागमाजिहितेन क्रमेण द्विगुण २ विस्तारा व्यवस्थिताः ततो जवति द्वीपसमुद्राणां मेव जम्बूद्वीपो न्यन्तरः तथा ॥ सवस्तुष्कागे इति ॥ सर्वेभ्यो द्वीपसमुद्रस्य क्षुल्लको ह्रस्व सर्वक्षुल्लक इति तथाहि-सर्वे लवणादयः समुद्राः सर्वे च घातकीखण्डादयो द्वीपा अस्मा जम्बूद्वीपा दारभ्य प्रवचनात्तेन क्रमेण द्विगुणचक्रवालचिन्तनाः ततः शेषद्वीपसमुद्रापेक्षया सर्वलघुरिति, तथा वृत्तो वर्तुलो यत स्तौलापूपसंस्थानसंस्थित स्तौलन हि पक्षो ऽपूपः प्रायः परिपूर्णवृत्तो जवति न घृतपक्ष इति तैलविशेषणं तस्येव संस्थान संस्थित स्तथा वृत्तो जम्बूद्वीपो यतो रथचक्रवालसंस्थानसंस्थितः रथस्य रथागस्य चक्रवालं मण्डल तस्येव य रसंस्थानं तेन संस्थितः, एव मुक्त मपि पदद्वयं ज्ञावनीयं ॥ आयामविक्रंज्जेणंति ॥ आयामश्च विक्रम्भश्चति समाहारोद्वन्द्वः तेन आयामेन विक्रम्भेन च प्रत्येकमेकं योजनशतसहस्रमित्यर्थः, परिधिपरिमाणानयनगणित च जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यादा वनेकशो ज्ञावितमिति ततो वधार्यं ॥ देवेणमित्यादि ॥ देवश्च क्षमिति वाक्याल

ठाणसंठिए वहे रहचक्रवालसंठाणसंठिए वहे पुष्करकक्षियासठाणसंठिए वहे पद्मिपुन्नचंदसंठाणसंठिए चेव एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्रंज्जेणंति तिन्नि जोयणसयसहस्साइं सोलससहस्साइं दोसि सत्तावी से जोयणसए तिन्नि य कोसे अष्टावीसं च धणुसय तेरस अंगुलाइं अद्दं गुलं च किंचि विसंसाहिए परि

स्थानसंस्थितोवृत्तो रथचक्रवालसंस्थानसंस्थितो वृत्तः पुष्करकक्षिकासंस्थानसंस्थितोवृत्तः प्रतिपूर्णचन्द्रसंस्थानसंस्थितश्चैवैकं योजनशतसहस्रमायामविक्रम्भेन त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडशसहस्राणि द्वे सप्तविंशत्यधिके योजनशते त्रयः कोशा अष्टाविंशतिश्चधनुःशतं त्रयोदशाङ्गुलानि अर्द्धाङ्गुलञ्च किञ्चिद्विशेषाधिकं परिवेपणं प्रज्ञप्तम्। देवो जदन्त। महद्विको यावन्महासीत्य एक महत्संविलेपन गन्धसमुद्भूतं गृहीत्वाऽ-

॥ क्लारे ॥ महहिण इति ॥ महती अट्टि विमानपरिवारादिका यस्यासी महर्द्धिः ॥ जाव महासोक्खे इति ॥ यावत् शङ्करणात् महज्जुइय इति
महाबले महाश्रुते इति दुष्टं, तत्र महती द्युतिः शरीरानरणाविषया यस्य स महाद्युति महद्वलं शरीरप्राप्ते यस्य स महाबलः महत् यज्ञ
ख्यातिर्यस्य स महायज्ञः तथा महत् प्रजुतं सीस्य यस्य प्रजुतसद्देयकर्मोदयजावादिति महासीस्य क्वचित् ॥ महसक्खे ॥ इति पाठस्तत्र महान्
ईशः ईश्वर इत्यास्या शब्दप्रथा यस्य लोके स महेशाख्य अपवा ईशानमीशो नावेचज् प्रत्ययः ऐश्वर्यमित्यर्थः, ईश एश्वर्ये इति वचनात् तत ईशमी
श्वर्यमात्मनः ख्यातिं अन्तर्भूतव्यर्थतया ख्यापयति प्रकाशयति तथा परिवारादिस्फूर्तिर्यावर्तते इति ईशाख्यः महांश्यासा वीशाख्यश्च महेशाख्यः
अन्यत्र महासक्खेति पाठस्तत्रैव वृद्ध्याख्या-आशुगमना दद्यमनः प्रज्ञाणि इंद्रियाणि स्व २ विषयव्यापकत्वात् अक्षशब्दोहि प्रायेणा सूड् श्यासा
वित्यस्यधातो निष्पाद्यते अश्वक्काणि च अश्याक्काणि महांति स्फूर्तिमति अश्याक्काणि यस्यासी महाश्याक् स्फूर्तिमताः स्फूर्तिम चक्षुरादीद्रियं
त्यर्थः एक महान्त मतिश्च गुरुक मन्यथा स्तोक तथा तद्वत्ते गंधपुद्गलैः सकलस्य जम्बूद्वीपस्या व्याप्तमशक्यत्वात् ॥ सविलेवणमिति ॥ सव वि
शिश्रमति सूक्ष्मरन्ध्राणामपि स्थगनात् लेपनं लेपोजत्वादिकृतं पिधानोपर्यर्तते येन स तथा तं विशिष्टलेपप्रदानाभावेहि बहवः सूक्ष्मरन्ध्रे
गंधपुद्गला निर्गच्छन्ति, तत उद्घाटनवेलायां तेषां स्तोकीजावेन सकलजम्बूद्वीपापूर्णं नोपपद्यते ॥ गन्धसमुग्गयंति ॥ गन्धद्रव्ये रतित्रिंशष्टैः प
रिपूर्णावृतः समुद्रको गन्धसमुद्रकस्तं ॥ अवदलेइति ॥ अवदलयति उत्पाटयतीत्यर्थः ॥ इणामेवेति ॥ एवमेवेत्यर्थः ॥ केवलकप्पंति ॥ केवलं केवल

स्केवेणं पस्यत्ते, देवेणं महहिण जाव महासोक्खे एगं मह सविलेवणं गंधसमुग्गयं गहाय तं अवदालेइ तं
महं एगं सविलेवणं गंधसमुग्गयं अवदालेइता इणामेवणंतिकहु केवल कप्प जंबुद्वीव २ तिहि अवरणि

वदलयति तमेकमहत्सविलेपनं गन्धसमुद्रकमवदलयित्वा एवमेवेति कृत्वा केवलकल्पज्जम्बूद्वीप द्वीपं त्रिजिरत्तरनिपातै स्त्रिः सप्तकत्वोनुपयंतं

काश्चिद्विशेष एतस्मै परिधि कक्षौ तिहा देवता महार्द्धिः । जाव महासोक्खे एगं महं सविलेवणं गंधसमुग्गयं सविलेवणं । जालगै वणं करतां महासुखी

ज्ञानं तत्कल्पं परिपूर्णतया तत्सदृशं परिपूर्णमित्यर्थः, जम्बूद्वीपं त्रिजिह्वारोनिपातोगान चप्पुटिका तत स्तिरुजि श्चप्पुटिकाजि रिति द्रष्टव्यं
चप्पुटिकाश्च कालोपलक्षणं ततोयमर्थः-यावत्कालेन तिल श्चप्पुटिकाः पूयन्ते तावत्कालमध्ये इति त्रिःसप्तकृत्य यजविशतिवारान् प्रतिपरिवर्त्य
सामस्येन परिज्ञम्य ॥ हव्यं ॥ शीघ्रमागच्छेत् ॥ सेनूणमित्यादि ॥ से ज्ञादो मगधदेशप्रसिद्धाः अथ ज्ञादार्थः, अथशब्दस्य चार्थो वाक्योपन्यासः
य उक्तञ्च अथ प्रक्रियाप्रश्नानन्तर्यमङ्गलाधिकारवाक्योपन्यासेषु तत्रार्थजाक्योपन्यासे तद्भाषजाचैव-उक्त स्तावत् विवक्षितार्थप्रतिपत्तिहेता दृष्टा
न्तस्य पीठिकावन्धः सम्प्रति विवक्षितार्थप्रतिपत्तिहेतुदृष्टान्तावाक्यमुपन्यस्यते नूनं निश्चित गौतम स केवलकल्पो जम्बूद्वीप स्ते गन्धसमुद्रका द्विनि
र्गते प्राणपुद्गले स्पष्टो व्याप्तः काक्षाचेदं सूनमजिधीयते-ततः प्रज्ञोवगम्यते, अथवा प्रश्नार्थः सशब्द स्ततो ज्ञसे प्रश्नयतीति गौतम आह एत स्प
ष्टो गन्धपुद्गलानां सर्वतोऽजिसंप्रणशीलत्वा त्पुनरपि जगवानाह-छउमत्येणमित्यादि ॥ सुगमः, एष चात्र ज्ञादार्थः, यथा ते सकलजम्बूद्वीपव्यापि

वातेहिं सत्तखत्तो अणुपरियट्टित्वाणं हव्यमागच्छेज्जा सेनूणं गोयमा ! से केवलकल्पे जम्बूद्वीपे २ तेहिं घा
णपुग्गलेहि फुळे ? हता फुळे, छउमत्येणं गोयमा ! मणूसे तेषिं घाणपोग्गलाण किंचि वन्नेणं वस्सं गं
धेणं गंधं रसेणं रसं फासेणं फासं जाणइ पासइ ? जगवं ! णोइणठे समठे संतेणठेणं गोयमा ! एवं

कृत्वाशीघ्रमागच्छेत् अथनूनं गौतम । स केवलकल्पोजम्बूद्वीपो द्वीप स्तेप्राणपुद्गले स्पष्टः ? हन्त गौतम । स्पष्टः । छव्यस्यो गौतम । मनुष्य
स्तेपा प्राणपुद्गलानां किं चिद्वर्णं वर्णं गन्धेन गन्ध रसेन रसं स्पर्शेन स्पर्शं जानाति पश्यति ? जगवन् । नायमर्थः समर्थः । तत्तेनार्थेन ?

पृष्ठो-२ मोटो रूपवन्त विलेपन सुगधचूर्णं सुगधद्रव्यं परिपूर्णं । अवहालतितं महं णग सविलेवण गधसमुगय अवहालइत्ता इणामेव । वडो च
पाडै उपाडानै । कहुकेवलकल्प जम्बूद्वीवं तिहिमच्छराणिवातहि तिसत्तखत्तो । को० क० सपूर्णं जम्बूद्वीपने ३ वामोये अथवा तीनसंपांन्मपेअरौ ३ तौ
न सत्ता २१ वार पीतानौ । अणुपरियट्टित्वाणं हव्यमागच्छेज्जासेनूणं । समर्थोये करीने शीघ्र आवै ए इयाते करी इम निथै । गोयमा सकेवलकल्पे

नो गन्धपुद्गला सूक्ष्मत्वा न ह्यवस्थानां चक्षुरादीन्द्रियगम्या स्तथा सज्जलोलोभ्यापिनो निर्जरापुद्गला अपीति ॥ उपसंहारमाह-एषुसुमाशं ते ॥
 यतावत्सूक्ष्मा , अथ यन्निमित्तं कवली समुद्रा । सारं नत तत्तत्किंपरिद प्रश्नसूत्रमाह-कम्हाणमित्यादि ॥ कस्मा रकारणात् यमिति वाक्यालङ्कारे
 नदन्त केवली केवलिनोपेनः समुद्रात गच्छत्य रतते कतकृत्यत्वा दिक्कल तस्येति ज्ञावः , भगवानाह-गोपसेत्यादि ॥ गीतम केवलिन द्यत्वारः
 कर्मोशा कर्मजोदा अलीणा जयमनुपगताः कुंतःत्याह-अवेदिता जन निमित्तकारणहंतुषु सर्वासां विजक्तीनां प्रायो दर्शनमिति न्यायात् हेती

बुद्ध-छउमत्येणं मणुस्से तेसिं निजारापोग्गलाण नो किंचि वन्तेणं २ गधेणं २ रसेणं २ फासेणं २ जाणइ
 पासइ । एसुज्जमाण ते पोग्गला पज्जत्ता समणाउसो ! सल्लोगपियणं फुसित्ताणं चिठ्ठति । कम्हाणं भंते !
 केवली समुग्घायं गच्छइ ? गां० ! केवलिसस चत्तारि कम्मस्स अंसा अस्की गा अवेदिता अणिजिन्ता ज्वंति

गीतम । यवमृच्यते ह्यवस्थामनुप्यस्तेषा निर्जरापुद्गलाना नो किंचिद्वर्त्तेन वर्यं गन्धेन गन्ध रसेनरसं स्पर्शेन स्पर्शं जानाति पश्यति एता
 दृक् सूक्ष्मास्तो पुद्गलाः प्रज्ञप्ताः श्रमण । आयुष्मन् । सर्वलोकमपि स्पृष्ट्वा तिष्ठन्ति । कस्माद्भदन्त । केवली समुद्रात गच्छति ? गीतम । केवलि

जव्नीने २ तहिं चाणपुग्गलेहि फड हता फुडे छउमत्येण । गीतम ते केवलकली जव्जीपे ते सगन्ध पुद्गल फरसीने तत्काल आवे हां स्वामी ते फरसी प्रा
 वे हिंवे छदस्य । गीयमा मणस्से तेसिघाणपुग्गलाण किंचिवर्त्तेणं वया गधेणं गध रसेण रस फासेण फास जाणति पासति । गीतम मनुष्य तेहना पुद्ग
 लने स्यं वर्यं गधे रसे अर्थे अर्थमति जाये देखे । गीयमा नातिगुह्यममह सज्जलोलोभते ० छउमत्येण मणुस्सेतेसिं । गीतम मही ए अर्थं समर्थं ते किम
 स्वामी मम कत्रे छदस्य मनुष्य तेहने । निजारापगला नो किंचिद्वर्यं गधे रस फास जाणति पाणति एष सुज्जमं । निर्जरा पुद्गलने नही कोइ वर्यं गं
 धे रसे अर्थे जाये देखे ॥ सूक्ष्मपुद्गल । ते परगला ० मज्जापमो मन्जोसंपियणं फुसित्ताणं चिठ्ठति । जे गधनी प्रदेश किम छदस्यनी दृष्टिनावे तिम
 ते निर्जराना सूक्ष्मपुद्गल, सर्वलोकने, फरसीने रक्षाके छदस्यनी दृष्टि नावे एतावता केवली केवली देखे । कम्हाण भंते केवलीसमुग्घायं गच्छति ।

प्रथमा ततोयमर्थः—यतो वेदिताः ततो ऽक्षीणकर्माणां हि क्षयो नियमतः प्रदेशतो विपाकतो वा वेदना द्रवति “सर्वं च परसतया जुक्तं कर्म मणुजावतो जडयमित्यादि वचनात्” ते चत्वारोपि कर्मांशा अवेदिता अतो ऽक्षीणा एतदेव पर्यायेण व्याप्ये अनिर्णीताः सामस्त्येनात्मप्रदेशोभ्यो परिज्ञादिता जवन्ति तिष्ठन्ति तानेव नामग्राह मन्निधित्तुराज-तजहेत्यादि ॥ सुगम , तत्र यदा ॥ से ॥ तस्य केवलिन सर्वबहुप्रदेशं वेदनीय मुपलक्षणमेतत् नामगोत्रे च तथा सर्वस्तोकं प्रदेशमायुःकर्म तदा ॥ सर्वबहुहिं ठिड्हियति ॥ वध्यते जवचारकात् विनिगच्छन् प्रतिवध्यते ये स्ते बन्धनाः करणाधारे इति करणे अनट् प्रत्ययः , अथवा वध्यते आत्मगदो सह लोलीजावेन संक्षिप्ताः क्रियन्ते योगवशात् ये ते बन्धनाः कद्रुह लमिति वचनात् कर्मणि अनिट् उजयत्रापि कर्मपरमाण्वो वाच्याः , स्थितयो वेदनाकालाः तथाचोक्त प्राप्यकृता-विसमंकरेइसम बन्धणेहिं ठि

तं०—वेदणिजो आउए नामे गोत्ते सव्वज्जए से वेदणिजो कम्मो हवइ सव्वत्योवे से आउए कम्मो हवइ विसमं समं करेइ बधणेहिं ठिड्हिय विसमसमीकरणयाए बधणेहिं ठिड्हि एव खलु केवली समोहन्तइ एवं खलु समुग्घायं गच्छइ सव्वेविणं जंते ! केवली समोहन्तइ सव्वेविणं जंते ! केवली समुग्घायं गच्छन्ति ?

नश्चत्वारः कर्मांशा अक्षीणा अवेदिता अनिर्णीता जवन्ति तद्यथा-बन्धनीयमायुर्नामगोत्रं , सर्वबहुकं वेदनीयं कर्म जवति सर्वस्तोकं आयुः कर्म जवति विषमं समं करोति बन्धनैः स्थितिजिश्च विषमं समीकरणाय बन्धनैः स्थितिजिश्चैव खलु केवली समवहन्यते , एव खलु समुद्घातं

हिवै केवलीनो अधिकार कहेहै किवारे भगवन् केवलौ समुह त विषे जाये । गोथमा केवलिसस चत्वारिकससा अक्खीणा अवेइया । गोतम केवलीना जय नही गया अवेदीनो ४ कर्म । अणिक्खिसा भवति त वेदणिजो आउए नामगोए । अ० क० समर्थाइयेकरी अपरिसाटन कहता जूना न औधा के ते कहेहै वेदनी आउए १२ नाम ३ गोव ४ । सव्वबहु १२ से वेदणिजो कम्महवति सव्वत्योवे से आउए कम्मोहवति । सर्वकर्मना प्रदेशयो वेदनीकर्मना घणा प्रदेश हुवे सर्व थोडा कर्म आयु कर्मना प्रदेश हुवे । विसम समंकरेति बधणेहिं ठिड्हिय विसमं समीकरणयाए बधणे हिं ठिड्हिय । विषमकैते यके

ईदृश्य कर्मद्वयाङ्गं बन्धयोगि कालो वर्धतेति ॥ ततश्च तौ वैयर्थ्ये स्थितिनिश्चयविषयं सङ्गोपादिकं समुद्घातविधिना समनायुषा सह करोति च एवं खलु केवली बन्धने स्थितिनिश्चयविषयस्य सती वेदनीयादिकस्य कर्तव्यः ॥ यती नृणां गतिः ॥ यत्र नाप्रत्ययः स्वार्थिकः, ततोयमर्थः-सम करणाय ॥ समोहक इति ॥ समवहन्ति समुद्घाताय प्रयतन्त एव खलु, समुद्घात गच्छन्ति उक्तञ्च-प्रायुषिसंप्राप्त्यनन्तरं शोषाणां कर्मणां यदि समाप्तिर्न स्यात् ॥ स्थितिर्वैयर्थ्याद्गच्छति, स ततः समुद्घातं स्थित्याय बन्धनेन च समीक्रियार्थं हि कर्मणां तेषां भक्त्यर्हत्तुल्ये तदायुः समुज्ज्वलां सति स ननु प्रज्जुतस्थितिकस्य वेदनीयादे राप्युषा सह समोकरणार्थं समुद्घातं मारजते इति यदुक्त-नन्तोपपन्न कृतनाशादिदोषप्रसङ्गात्' तथाहि-प्रज्जुतकालोपजोगस्य वेदनीयादे रारत एवापगमसम्भवात् कृतनाशः वेदनीयादिवच्च कृतस्यापि कर्मक्षयस्य पुनर्नाशसम्भवा न्नोद्देव्यनास्था प्रसङ्गः तदसकृत् कृतनाशादिदोषप्रसङ्गात् तथाहि-इह यथाप्रतिदिवसं संतिकापरिजोगेन वर्षशनोपजोगस्य कल्पितस्याहारकस्य जलस्य व्याधिना

तत्सामर्थ्या तत्सोक्तदिवसे निःशेषतः परिजोगा न कृतनाशोपगमः, तथा कर्मणोपि वेदनीयादेः तथाविधशुभाध्यवसायानुबन्धादुपक्रमेण साकल्यतो जोगा न कृतनाशरूपदोषप्रसङ्गः द्विविधो हि कर्मणोऽनुभवः प्रदेशतो विपाकतश्च तत्र प्रदेशनः सकलमपि कर्मोपजुयते न तदस्ति किञ्चित्कर्मयत्प्रदेशतोऽप्यनुभूतं सन् क्षयमुपयाति, ततः कथं कृतनाशोपापसि विपाकनस्तु किञ्चित् कालमपि मोक्षान्नावपराङ्गा तथाहि-यदि विपाकानुभूतित एव सर्वं कर्मक्षयणीयमिति नियमस्तत्प्रसङ्गात्तु नन्वेव तथाविधविनिश्चाध्यवसायविशेषं यन्तरकगत्यादिकं कर्मोपार्जितम् तस्मान्ने कस्मिन् मनुष्यादावेव नन्वेव ऽनुभवः स्व १ निवन्धनत्वात् तद्विपाकानुभवस्य क्रमणं च स्वतन्त्रानुगमनेन वेदने नारतादितरेषु चारित्रान्नावेन प्रज्जुततरकर्मसन्तानोपचया तस्यापि स्वतन्त्रानुगमने नानुजत्रोपगमात् कुतो मोक्षस्तस्य तस्मै कर्मविपाकतो जाय्य प्रदेशतो ऽवश्यमनुभवनीयमिति प्रतिपत्तव्यमेव न कश्चिद्दोषः, नन्वेवमपि दीर्घकालजोग्यतया तद्देदनीयादिकं कर्मोपार्जितं त्रयव परिणामविशेषादुपक्रमेणारादव तदनुभवति

सर्वेपि केवलिनः समुद्धाताय प्रयतन्ते नापि समुद्धातं गच्छन्ति किंतु येषामायुषः समधिगमं वेदनीयादिकं यस्य पुनः स्वप्नावतः एवायुषा सह समस्थितिकानि वेदनीयादीनि कर्माणि सोऽकृतसमुद्धातमयं तानि क्षपयित्वा सिद्ध्यति तथाचाह-जस्सेत्यादि ॥ यस्य केवलिनः आयुषा सह ज्ञावो मनुष्यजव उपसर्गपेन गृह्यते अग्रपश्यते येऽस्तानि ज्ञापयग्रहकर्माणि तानि च तानि कर्माणि च ज्ञापयग्रहकर्माणि वेदनीयनामगोत्राणि बन्धनैः प्रदेष्टुं स्थितिनिश्च तुल्यानि समानि ज्ञवन्ति समुद्धातं न गच्छन्ति, अरुणसमुद्धातएव तानि क्षपयित्वा स सिद्धिसौख्यं मध्यास्ते इति ज्ञावः, उक्तञ्च-जस्सेतुज्ञानवश्यं कर्मचउक्तंभावतो जाय । भोअकयसमुग्घातं जिज्जइजुगवसवेज्जं ॥ १ ॥ अथायं कादाचित्को जाव उत बाहुल्य जावो यत आह-अगतूणसमुद्धायमित्यादि ॥ अगत्वा समुद्धातं केवलिसमुद्धातं सिद्धिं चरमगतिं गता इति सबधः, 'किमस्वल्पाका इत्याह-अनन्ता अनन्तसख्याका, केवलिनः केवलज्ञानदर्शनीपेता, अनन्त ये ज्ञाना मात्मगुणाना मत्यन्तोच्छेदा मोक्ष इति प्रतिपन्ना स्ते पास्ता द्रष्टव्याः ज्ञानस्य निरुपचरितात्मस्वभावत्वा तस्य च विनाज्ञायोग्या इत्यथास्तन एवाज्ञावापत्ते न चात्मनो निरन्वयो विनाज्ञः सतः सर्वथा विनाज्ञायोगात्, नास्त्योविद्यतज्ञावो नाज्ञावोविद्यतेस्त इतिन्याया, तथा जिना जिनरागादिज्ञावः अनन्त योज्ञालज्जमतापाकरणमाह-तेहि नुत्तिपदमध्या सीनमपि तत्त्वतो वीतरागमपि मन्यन्ते अवाप्तमुत्तिपदा अपि तीर्धनिकारदर्शनाभिमिहा गच्छन्तीति वचनात्, तत्त्वतो वीतरागस्य च परामज्जबुद्धे

च्छइ । अणंताणंसमुग्घायं अणंताकेवलीजिणा जरामणविप्पमुक्ता सिद्धिंवरगतिंगया ॥ २ ॥ कइसमइएणं

स्थिमिध । ज्ञापयग्रहकर्माणि समुद्धातं न गच्छन्ति ॥ १ ॥ अगत्वा तु समुद्धातं अनन्ताः केवलिनोजिनाः । जरामणविप्पमुक्ताः सिद्धिं वर

समजात समोदये इम निश्चय समघात प्रति पामे । सर्वेविषं भते कोलीममोदणंति सव्येणं भते केवलीसमुग्घाय गच्छति । वली सर्वं भगवन् केवलीसमुद्धात प्रति पामे तिवार सर्वं भग-न् कोली समुद्धात प्राप्त इवे । गोवसा योतिण्डुलमण्डे जस्स आजणत्तमाह' मधणीहिठितोदिय भवोवगइकन्नाइ' । गोतम नही ए अर्थसमर्थं जेहने आयुषो सरोखी बंधवैकरी स्थिति भवोवगइ कर्म । समुग्घाएसेणं गच्छति अगतूणं समुग्घात अणंता केवली जिणा ।

रिहागमनस्यचासम्भवात् पुनः कथंश्रुता इत्याह-जरामरणविप्रमुक्ता जराच मरणं च जरामरणं ताभ्यां विप्रमुक्ता जरामरणग्रहणमुपलक्षणं तेन समस्तारोगशोकादिसासारिक्लेशविप्रमुक्ता इति द्रष्टव्यं यत्तेन मुक्ताकृतो मोक्षस्योपादेयता साहान्यस्यै वंस्वरूपस्य रयानस्यासम्भवात् ' नहि सखा रे प्रकर्षस्तुल्यप्राप्तमपि स्थानमेवविचमस्ति सर्वस्यापि मरणपर्यन्तानत्वात्, सेचनं सिद्धि रशेषकर्माशापगमे नात्मनः स्वरूपे न्यवस्थानता वरा सर्वगतीना मुक्तमा गम्यते इति गति वर्गगति स्तां वर्गगतिरूपा मित्यर्थः ' नताः प्राप्ता इह सर्वोपि केवली केवलिसमुद्घातं गच्छन् प्रथमत आवर्जीकरणं मुपगच्छति, तथा च केवलिसमुद्घातप्रक्रियां विजगिषुः समुद्घातशब्दव्याख्यानपुरस्सरमाह ज्ञाप्यकार-तत्यावया सेसाहिधा कामसमुग्धा यण समुग्धाऽ। तं नंतमणा पुत्रं आउज्जीकरणं मुद्येड । अथावर्जीकरणं मिति कः शब्दार्थ उच्यते-आवर्जनभावर्ज आत्मानं प्रति मोक्षस्याज्जिमुखी करणे नात्मनो मोक्षं प्रत्युपयोजनमिति तात्पर्यार्थः, अथवा आवर्ज्यते अज्जिमुखीक्रियते मोक्षो ऽनेनेति आवर्जः शुभमनोवाक्कायव्यापारविशेष उक्तञ्च-आवर्जणम्वजुगो वावारोवा इति, तत उभयत्रापि अतस्य तस्य करणं मिति विवक्षायां द्विप्रत्ययः, आवर्जीकरणं अपरे आवर्जितकरणा मित्याहु स्तत्राय शब्दार्थः-आवर्जितो नामाज्जिमुखीकृत स्थायाच लोके वक्तार आवर्जितोय मया संमुखीकृत इत्यर्थः, तत च तथाज्ज्यत्वेना वर्जितस्य मोक्षगमनं प्रत्यज्जिमुखीकृतस्य करणं क्रिया शुभयोगव्यापारणं आवर्जितकरणम्, अपरे ॥ आउज्जिधाकरणमिति ॥ पठन्ति ' तच्चैव श एवस्कार माचक्षते आयोजिकाकरणमिति अयञ्चानान्वयार्थः-प्राङ् मयादया केवलिवृष्टयो योजनं शुभानां योगानां व्यापारणं मायोजिका, जावे

जंते ! आउजीकरणे प० ? गो० ! असंखिज्जसमडए अतोमुज्जहिए आउजीकरणे पस्सत्ते । कइसमडएणं जंते !

गतिंगताः ॥ २ ॥ कतिसामयिकं नदन्त । आयोजिकाकरणं प्रज्ञप्तं ? गौतम । असंख्येयसामयिकमान्तमोहूत्तिकं मायोजिकाकरणं प्रज्ञप्तम् ।

समुद्घातं ते पामे समुद्घातं रुहितं केवली मोक्षगया जास्ये अनता केवली पिणं जिन तीर्थंजर । जम्मामरणविप्रमुक्ता सिद्धिवरगतिंगता कतिसमतिपणं भंते आउजीकरणे प० । जम्म मरणथको मुंकाणा मुक्तिमति प्रधानं गतिं प्रति पास्या केतले समयं भगवन् आवर्जनं कल्लो करणी आत्माने आवर्जी

पुनः तस्याः करणं मायोजिकाकरणं, अन्ये ॥ आउस्सिय-रुणमिति ॥ ब्रुवते तथाप्यथ मन्त्रार्थी आवश्यकेन आवश्यंभावेन करणं मायव्यककरणं ।
 तथाहि-समुद्घातं केचिं कुर्वन्ति केचिन् न कुर्वन्ति इदं च आवश्यककरणं सर्वेपि केवलिनः कुर्वन्तीति, सम्प्रत्यस्यैवा वजीकरणस्य कालप्रमाणानि
 रूपणार्थं प्रश्ननिर्वचनसूत्रे प्राह-कइसमइणमित्यादि ॥ सुगम, आवजीकरणानन्तरं चाव्यवधानेन केवलिसमुद्घातं मारुजते सच कतिसामायिक
 इत्याशङ्कायां तत्समयनिरूपणार्थमाह-कइसमइणमित्यादि ॥ सुगम, तत्र यस्मिन् समये यत्करोति तद्दर्शयति-तजहा-पढसमसए इत्यादि ॥
 इदमपि सुगमं प्रागेव व्याख्यातत्वात् नवरमेवं ज्ञावार्थी यथा ह्ये श्रुतार्जः समये कमणात्मप्रदेशानां विस्तरणे तथैव प्रतिलोम क्रमेण संहरणमि
 ति, उक्तं चेन्नन्यत्रापि-उल्लङ्घ्यलोगं तगामिणं सांसदेवावकलजं । पढसमसयान्मदं करेइ विइयमियकवाइ ॥ तइयसमयम्मिसय चउत्यएलोगपूर
 णकुणइ ॥ पहिलोमसाहरणं काउतोइइइइइइ ॥ २ ॥ अस्मिञ्च समुद्घाते क्रियमाणे सति यो योगो व्याप्रियते तमजिचित्सुरिदमाह-सेण जते ।
 इत्यादि ॥ तत्र मनोयागं वाग्योगं वा न व्यापारयति प्रयोजनाज्ञावात् आह-च थर्मसारमूलटिकायां हरिजद्रसूरि-मनावचसी तदा न व्यापारयति
 प्रयोजनाज्ञावात् काययोजं पुन युज्यत औदारिककाययोगमौदारिकमश्रकाययोग वा युनक्ति न शेषं लब्धुपजीवनाज्ञावेन शेषस्य काययोगस्या

केवलिसमुद्घाए पन्तत्तं ? गोयमा ! अठसमइए पसत्ते, तजहा-पढमे समए दंरं करेइ बीएकत्राऊ करेइ
 ततिए समए मंथ करेइ चउत्ये समए लोगं पूरेइ पंचमे समए लोयं पफिसाहरइ लठे समए मंथं पफिसा

कतिसामयिक भदन्त । केवलिसमुद्घातं प्रज्ञप्तम् ? गौतम । अष्टसामयिक प्रज्ञप्तं तद्यथा-प्रथमे समये दण्डं करोति द्वितीये कपाटं तृतीये

मौचमाहमो करे सुभसन विप्रप ते आवर्जनं पश्य । गोयमा असविज्जनम-ए अगेमुत्तए आउजोकरण पं० । हे गौतम असख्यातासमयनो १ अंत
 मंइत्तं शुभमनो वाक्कायानां व्यापारविशेष करणी कक्षा । कतिसमएण भंत केवलिसमुद्घाए पं० । द्विवै केतले समयनो भगवन् केवलिसमुद्घातं कक्षा ।
 गोयमा अठसमइएपत पढमेसमएइइकरेति वीषद्विवाहंहरति तइएयमएमथ-इति । हे गो० प आठ समयना कक्षा ते कहे पहिले समये दंडरूप करे

सम्भवात्, तत्र प्रथमे ऽष्टमे च समये केवल भौटारिकमेव शरीरं व्याप्रियते इत्यौटारिकाययोगः द्वितीयं षष्ठे सप्तमे च समये कामंशरीरस्यापि व्याप्रियमाणत्वात् औटारिकमिश्रकाययोगस्तृतीयचतुर्थपञ्चमेषु तु समयेषु केवलमेव कामंशरीरव्यापारजागिति कामंशकाययोग आह च प्राप्यकृत्-नकिरसमुष्णायगुं मणवइजोगप्पयायणकुण्ड ॥ जुरालियजोगंपुण जुंजइपदमठमेसमए ॥ उन्नयव्वावाराउं तन्मीसवीयळ्ळसत्तमए ॥ ति चउत्थपचमेक स्मगतुकस्मत्तवेठाउं ॥ अत्रैव विशेषपरिज्ञानायाह-सेण जते इत्यादि ॥ स जदत्त केवली तथा दण्णकपाटादिकमेण समुद्घातं गतः सन् सिध्यति निष्ठितार्थो जवति सच वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानवद्वाति वचनात् सेतस्य अपि व्यवहारत उच्यते तत आह-बुध्यते अवंगच्छति केवल ज्ञानेन यथाह निश्चयतो निष्ठितार्थो भविष्यामि निःशेषकर्माशापगमन स्तत आह-मुच्यते शेषकर्मांशोरिति गम्यते मुच्यमानश्च कर्माणुवेदनापरि तापरहितो जवति तत आह परिनिर्वाति सामस्त्येन ज्ञाती जवति समस्तमेत देकेन पर्यायण स्पष्टयति सर्वदुःखाना मन्त ड्ढरोतीति, भगवानाह-गौतम नायमर्थः समर्थः नायमर्थः सङ्गतो यः समुद्घातं गतः सन् सर्वदुःखान् ड्ढरोतीति योगनिरोधस्याद्याप्यकृतत्वात्, सयोगस्य च वक्ष्य

हरइ सत्तमे समए कवाळं पडिसाहरइ अठमे समए दंळं पडिसाहरइपडिसाहरित्ता तत्तो पच्छा सरीरत्थे हवइ । सेणं जते ! तहां समुष्णायगए किं मणजोगं जुंजइ वइजोगं जुंजइ कायजोगं जुंजइ ? गोयमा !

मन्य चतुर्थलोकं पूरयति पञ्चमे समये लोकं प्रतिसंहरति षष्ठे समये मन्य प्रतिसंहरति सप्तमे समये कपाटं प्रतिसंहरते अष्टमेसमये दण्डं प्रतिसंहरते सहस्रं ततः पश्चात् शरीरस्थो जवति । अथ भदन्त । तथासमुद्घागतः सन् किं मनोयोगं युनक्ति वाग्योगं युनक्ति काययोगं युन

१ बोजे समय कपाट करै २ त्रोजे समय मथानकरै ३ । चउत्थसमणलोयपूरेति पचमेसमएलोग पडिसाहरति । चौथे समये प्रदण्णकरी लोकपूरे ४ पांचमे समय लोकना विस्त खा प्रदण्णसाहरै ५ । छठे समणमथं पडिसाहरति सत्तमसमए किवाडपडिसाहरति । छठे समये मथानपाखी साहरै ६ सातमे समये कपाट पाखी साहरै ७ । अठमे समए दण्डं पडिसाहरति १ त्ता । पछे आठमे समये दण्डपाखी साहरै ८ साहरौने । तत्तोपच्छासरीरत्थे भवति से

माणयुक्त्वा सिद्धभावा दिति प्राव । किं कुरीतीत्यत आह-सेणमित्यादि ॥ सोचिकृतसमुद्घातगती यमिति वाक्यालङ्कारे तत स्समुद्घातात् प्रतिनियतंते दृष्टि निवर्त्यं च ततः प्रतिनिवर्तनात् पश्चादनन्तर मनोयोगमपि वाग्योगमपि काययोगमपि युनक्ति व्यापारयति यतः जगवान् जव धारणीयकर्मसु नामगोत्रवेदनीये धांचित्यमाहारस्यसमुद्घातवज्ञात प्रज्ञूतमायुषा सह समीकृते घृष्यन्तर्मुहूर्तजाविपरमपद स्तस्मिन् काले य द्यन्त सरोपपातिकादिना देवेन मनसा पृच्छते तर्हि व्याकरणाय मनःपुद्गलान् गृहीत्वा मनोयोग युनक्ति तमपि सत्यमसत्यामृषारूपं वा मनुष्यादि

नो मणजोगं जुंजइ नो वडजोगं जुंजइ ? गोयमा ! कायजोगं जुंजइ । कायजोगेणं जंते ! जुंजमाणे किं उरालियसरीरकायजोगं जुंजति उरालियमीससरीरकायजोगं जुंजइ किं वेउह्वियसरीरकायजोगं जुंजइ वेउ ह्वियमीससरीरकायजोगं जुंजइ किं आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ आहारगमीससरीरकायजोगं जुंजइ किं कम्मगसरीरकायजोगं जुंजइ ? गोयमा ! उरालियसरीरकायजोगपि जुंजइ उरालियमीसासरीरकायजोगं

क्ति ? गौतम । नो मनोयोगं युनक्ति नो वाग्योगं युनक्ति काययोगं युनक्ति । काययोगं युज्जन्तिकमीढारिकशरीरकाययोगं युनक्ति औदारि कमिश्रशरीरकाययोगं युनक्ति किं वैक्तियशरीरकाययोगं युनक्ति वैक्तियमिश्रशरीरकाययोगं युनक्ति किमाहारकशरीरकाययोगं युनक्ति आ हारकमिश्रशरीरकाययोगं युनक्ति किं कर्मणशरीरकाययोगं युनक्ति ? गौतम । औदारिकशरीरकाययोगमपि औदारिकमिश्रशरीरकाययोगं

भंते तद्वा समुच्चायते किं तिवारपक्खी शरीरस्सव्वेते भगवन् तिम त्रिभू समुच्चातपइसे सु । मणयोगं जुंजइ वडजोगं जुंजइ कायजोगं जुंजइ । मनयोगं जुंजइ कै वचन योगं जुंजइ काययोगं जुंजइ । गोयमा नो मणयोगं जुंजइ वा वडजोगं जुंजइ कायजोगं जुंजइ । गोतम नही मनोयोगं जुंजइ नही वचनयोगं पणं जुंजइ काययोगं जुंजइ । कायजोगेणं भंते जुंजमाणे किं उरालियसरीर कायजोगं जुंजइ । काययोगरूरी भगवन् जुजतो थको सुं औदारिकशरीर का य योगं जुंजइ । उरालियमीसासरीरका० वेउह्वियसरीरका० । औदारिकमिश्रशरीरकाय योगं जुंजइ कै वैक्तियशरीरकाय योगं जुंजइ । वेउह्वियमीसासरीर

ना पृष्ठः स नपृष्ठो वा कार्यवशतो वा पुद्गलान् गृहीत्वा वाग्योगं तमपि सत्यमसत्यं शृणा वा न शेषान् वाङ्मनसोयोगान् क्षीणरागादित्वात्

पि जुंजड नो वेउल्लियसरीरकाय योगं जुंजड नो वेउल्लियमीसासरीरकायजोगं जुंजड नो आहारगसरीर
कायजोग जुंजड नो आहारगमीसासरीरकायजोगं जुंजड कम्मगसरीरकायजोगपि जुंजड पढमठमेसु सम
एसु उरालियसरीरकायजोगं जुंजड वितीयलठसत्तमेसु समएसु उरालियमीससरीरकायजोगं जुंजड ततिय
चउत्थपंचमेसु समएसु कम्मगसरीरकायजोगं जुंजड । सेण जंते ! तहा समुग्घायगए सिज्जड वुज्जड मुच्चड

मपि नो वैक्कियशरीरकाययोगं नो वैक्कियमिश्रशरीरकाययोगं नो आहारकशरीरकाययोगं नो आहारकमिश्रशरीरकाययोगं युनत्ति कर्मण
शरीरकाययोग युनत्ति प्रथमाष्टमे समये औदारिकशरीरकाययोग युनत्ति द्वितीयपष्ठसत्तमेसु समयेपु औदारिकमिश्रशरीरकाययोगं युनत्ति
तृतीयचतुर्थपञ्चमेसु समयेषु कर्मणशरीरकाययोगं युनत्ति । अथ भदन्त । तथासमुद्घातगतः सिञ्चति वुच्चते सुच्चते परिनिर्वाति सर्वदुः

ना० आहारग० आहारगमीसासरीरका० कम्मगसरीरका० । कै वैक्कियमिश्र शरीरकाययोगजुंज के आहारकशरीरकाय योगजुंजे कै आहारकमि
श्रशरीर काययोग जुंजे कै कर्मणशरीरकाय योग जुंजे । गोयमा उरालियसरीरका० उरालियमीसासरीरका० । गो० औदारिकशरीर काययोग जुंजे
औदारिकमिश्रशरीर काययोग जुंजे । नो वेउल्लियसरीरका० नो वेउल्लियमीसासरीरका० । पिण वैक्कियशरीर काययोगजुंजे पिण वैक्कियमिश्रशरीर
काययोग नही । नो आहारगसरीरका० नो आहारगमीसासरीरका० । पिण आहारकशरीर काययोग जुंज नही आहारकमिश्र पिण जुंज । कम्मगसरी
रका० पढमठमसत्तमेसु उरालियसरीरकायजोगं जुंजड । कामेणशरीरकाय योग प्रयांगीहवे पहिले समय ८ आठमेसमय औदारिकशरीरकाय योग
जुंज । वितीयलठसत्तमेसु समएसु उरालियमीसासरीरकायजोग जुंजड । २ । ३ । ७ समय औदारिकमिश्रशरीरकाययोग जुंजे । ततियचउत्थ पंचमेसु सम
एसु कम्मगसरीरकायजोग जुंजड सेण भते । तिवारे पळे ३ । ४ । ५ । समय कर्मणशरीरकाय योग जुंजे ते भगवन् । तहासमुग्घायगते सिज्जांति मुच्चति

परिनिवृत्तिं सर्वदुष्काणं श्रुतं करेइ ? गोयमा ! नो इण्ठे समठे । सेणं जंते ! तत्तं पडिनिवृत्तिं तत्तं
 पच्छा मणजोगंपि जुंजइ वइजोगंपि कायजोगंपि जुंजइ ? हंता जाव कायजोगंपि जुंजइ मणजोगं
 जुंजमाणे किं सच्चमणजोगं जुंजइ मोसमणजोगं जुंजइ सच्चामोसमणजोगं जुंजइ असच्चामोसमणजोगं जुंज
 इ ? गोयमा ! सच्चमणजोगं जुंजइ नोमोसमणजोगं जुंजइ नोसच्चामोसमणजोगं जुंजइ असच्चामोसमण
 जोगंपि जुंजइ । वइजोगं जुंजमाणे किं सच्चवइजाग जुंजइ मोसवइजोगं जुंजइ सच्चामोसवइजोगं जुंजइ

स्नानाभ्यस्तं कुर्वीत ? गोतम । नायमर्थः ससर्थः । स भदन्त । ततः प्रतिनिवर्तते । ततः पञ्चान्मनोयोगमपि वाग्योगमपि काययोगमपि युन
 क्ति ? भदन्त यावत्काययोगं युनक्ति । मनोयोगं युज्जन् किं सत्यमनोयोगं सृष्टामनोयोगं सत्यासृष्टामनोयोगं असत्यासृष्टामनोयोगं युनक्ति ?
 गोतम । सत्यमनोयोगं नो सृष्टामनोयोगं नो सत्यासृष्टामनोयोगमसत्यासृष्टामनोयोगं युनक्ति । वाग्योगं युज्जन् किं सत्यवाग्योगं सृष्टावाग्योगं

परिनिवृत्तिं । तिम समुदघातयको तिण वेलांहीज सीक्के बूक्के मूकाये घर्माथा शीतलोभूत धायुं । सर्वदुःखनी श्रुतप्रति करे ।
 गोयमा णो तिण्डेसमंठं सेण ततोपडिनिवृत्तिं २ ता । हे गो० नहो ए अर्थं समर्थं त तिहा यको पाछा कसरी कसरीने । ततोपच्छामणयोगंपि जुंज
 इ कायजोगंपि जुंजइ । तिवारपक्खे मनोयोगं पिण युंजे अनत्तरविमानाया वलो काययोगं पिण प्रयुंजे । मणजोगं जुंजमाणे किं सच्चमणजोगं जुंजइ
 मोसमणजोगं जुंजइ । हिंवे भग० मनोयोगं प्रयुंजे थाकतां सुं सत्यमनोयोगं प्रयुंजे मिथ्यामनोयोगं प्रयुंजे । सच्चमोसमणजोगं जुंजइ असच्चामोसमणजो
 गं जुंजइ । कैसत्यासृष्टा योगं ये कै असत्या असृष्टामनो योगं युज्जन् । गोयमा सच्चमणजोगं जुंजइ णो मोसमणजोगं जुंजइ ॥ गोतम सत्यमनोयोगं प्रयुंजे
 पिण सृष्टामनोयोगं न प्रयुंजे । नो सच्चमोसमणजोगं जुंजइ असच्चमोसमणजोगं जुंजइ । वलो सत्यासृष्टा मनोयोगं पिण न प्रयुंजे असत्यासृष्टा मनोयोगं
 प्रयुंजे । वइजोगं जुंजमाणे किं सच्चवइजो० मोसवइजो० । हिंवे वचनयोगं प्रयुंजता यक्का भगवन् सुं सत्यवचनयोगं प्रयुंजे कै सृष्टावचनयोगं प्रयुंजे ।

आगमनादीं वीदारिकादिकाययोगं तथाहि भगवान् कार्यवशात् जुनश्चित् स्थानात् विवक्षिते स्थाने आगच्छेत् यदि वा क्षापि गच्छेत् अथवा तिष्ठेत् जडस्थानेवा तिष्ठेत् निषीदेद्वा तथाविधश्रमापगमनाय त्वग्वत्तनं कुर्यात् यथा विवक्षिते स्थाने तथाविधसम्प्राप्तिमसत्त्वाकुलां भूमिमवलोक्य तत्परिहाराय जन्तुरक्षानिमित्तं मुल्लङ्घनं प्रलङ्घनं वा कुर्यात्तत्र सञ्जाल्यादिबिन्दुषां नमनागधिकनरः पादबिन्दुषां उल्लङ्घनं सखातिविकटः प्रलङ्घनं यदिवा प्रातिहारिक पीठफलकशय्यासंस्तारकं स्रत्यप्यते यस्मा दानीत तस्मै समर्पयेत्, इह भगवतायश्यामेन प्रातिहारिकपीठफलकादीनां प्रत्यर्पणमेवोक्तं ततोवसीयते नियमादन्तर्मुहूर्तवशेषायुक्तायायजीकरणादिकं मारजते न प्रज्जनायतोपायुक्तो अन्यथाग्रहणस्यापि सम्भवात् तदप्युप

असञ्चामोसवडजोगं जुंजड ? गोयमा ! सञ्चवडजोगं जुंजड नोमोसवडजोगं जुंजड नोसञ्चामोसवडजोगं जुंजड असञ्चामोसवडजोगंपि जुंजड । कायजोगं जुंजमाणं आगच्छेज्जावा गच्छेज्जावा चिठ्ठेज्जावा निसीएज्जावा तुयहेज्जावा उल्लंघिज्जावा पलंघिज्जावा पाणिहारियपीठफलकशय्यासंस्तारणं पञ्चपिणज्जा सेणं जंते !

सत्यासृषावाग्योगं असत्यासृषावाग्योगं युनक्ति । गीतम । सत्यवाग्योगं नोसृषावाग्योगं नो सत्यासृषावाग्योगं असत्यासृषावाग्योगं युनक्ति काययागं युज्जनागच्छद्वा तिष्ठेद्वा निषीदेद्वा त्वग्वत्तनं कुर्यात् वा उल्लङ्घयेद्वा प्रलङ्घयेद्वा प्रातिहारिकपीठफलकशय्यासंस्तारकं प्रत्यर्पयेत् । अ

सञ्चामोसवडजोगं असञ्चामोसवडजा० गोयमा । कै सत्यासृषा वचनयोगं प्रयुजे कै असत्या असृषावचन योगयुजे गीतम । नो मोसवडजो० नो सञ्चामोसवडजोगं सञ्चवडजोगं जुंजड । नही सृषावचन योगप्रयुज नही सत्यासृषा वचनयोगं पिण सत्यवचन योगप्रयुजे । असञ्चामोसवडजो० कायजोगंपि जुंजमाणे । असत्या असृषावचनयोगं पिण प्रयुजे द्विवै काययोगं पिण भगवन् प्रयुजनायका । आगच्छेज्जावा गच्छेज्जावा चिठ्ठेज्जावा निसीएज्जावा तुयहेज्जावा उल्लंघेज्जावा । आवै जायै अथवा बैठायाय कारणविशेषं पालखोमारोने बैसे बलोलोलावेपगेसुवै बला पगविवरना प्रसारण । पलंघेज्जावा पाणिहारियपीठफलकशय्यासंस्तारणं पञ्चपिणज्जा । प्रलंघन प्रसारण पाणिहार पीठवाजोठ पाटीयो सज्या । संथारण पञ्चपिणज्जा सेणं भन्ते तद्वासंथागो सिज्जति जाव

दीयते एतेन यदाहुरेके जघन्यतोन्तर्मुहूर्तशेषे समुद्घातमारभते उत्कर्षतः पट्ग गासेषु शेषेष्टिति तदपास्तं द्रष्टव्यं पट्सु मासेषु कदाचिदपान्त
राले वर्षाकालसम्भवात् तन्निमित्तपीठफलकादीनामादानमप्युपपद्ये न च तस्मात्समस्तमिति तत्प्ररूपणं मुत्सूना मवसेयं एतच्चोत्सूनामाधश्यकेषु
समुद्घातानन्तरव्यवधानेन शीलेइयजिघानात् तत्सूत्र-दण्डकवाक्यमर्थं तरेयसाहाराणां सरीरस्थे ॥ प्रासाजोगनिरोहे सेलेसीसिक्कणावेव ॥ यदि
पुनरुत्कर्षतः षण्मासरूपमपान्तरालं भवेत् ततस्तदप्यजिघीयेत् नचोक्तं तस्मादेवं तदप्युक्तमेवमिति, तथाचाह ज्ञाप्यकार-कर्मलघुपास्यसमस्तं
जित्तमुत्तागिसंसेतुं कालो ॥ अन्तर्जलमेयं क्षमासुक्तोसमिच्छति ॥ ततोन्तरमस्तसिचपणोजवपाडिहारीण ॥ पत्रपिणमेवसूय इराडगहणं पिहोज्जा
हि ॥ अत्र कर्मलघुतानिमित्तं समुद्घातस्य समयो ऽवसरो जित्तमुत्तागिज्ञापकालः, शेषं तु गम तदेवमन्तर्मुहूर्तं कालं यथायोगं योगत्रयव्यापारजा
य केवली भूत्वा तदनन्तरमत्यन्ताप्रकर्षं लेइयातीत परमनिजं राकारणं ध्यानं प्रतिपित्सु रवइयं यागनिरोधायोपक्रमते, योगे सति यथोक्तरूपस्य

ध्यानस्या सम्भवा तथाहि-योगपरिणामी लेश्या तदन्वयव्यतिरेकानुविधाना ततो यावद्योग स्तावदवश्यजाविनी लेश्येति लेश्यातीते ध्यानसम्भवा, अपिच यावद्योग स्तावत्कर्मबन्धोपि-जोगापयडिपरस ठिःप्रणजागकसायलकुण्ड ॥ इतिवचना त्केवलं सकर्मबन्धः केवलियोगानिमित्तता समन्यावस्थाया तथाहि-प्रथमसमये कर्मबध्यते द्वितीयसमये वेद्यते तृतीयेन त् रामयेन कर्मकर्म जवति, तत्र यद्यपि समयद्वयरूपस्थितिकर्माणि क्रियान्त.पूर्वाणि, प्रलय मुपगच्छन्ति तथापि समये समये सन्तत्या कर्मादाने प्रवर्तमाने सति न मोक्षः स्या दथवा वश्यं मोक्षगन्तव्यं तस्मा त्कुरुत सयोगनिरोध मिति, उक्तव-सततंयोगनिरोधं करोतिलेश्याननिरोधमज्ञिकाकृन् ॥ समयस्थितिचक्षुः योगनिमित्तंसनिरुहस्तुः ॥ १ । समये समये कर्मादानेमतिसंततेनमोक्षः स्यात् ॥ यद्यपिद्विविमुच्यन्त स्थितिक्षयात्पुत्रंकर्माणि ॥ २ ॥ नाकर्मणादिवीर्यं योगद्रव्येणजवतिजोवस्य तस्यावस्थानेनतु सिद्ध.समयस्थितिबन्धः ॥ ३ ॥ अत्र बन्धस्य समयसामर्थ्यस्थितिकता बन्धसमयमतिरिच्य वेदितव्या ज्ञाप्यमप्येनं पूर्वाक्तं सकलमपि

मेयं पुष्पाति तथाच तद्वतो ग्रन्थः-विणिवित्तसमुत्थातं तिन्रिवजोगेजिशीपउंजिजा ॥ सच्चमसत्तामोसं चसोमणंतहावइजोगं । उरालकायजोगं गम
 णाडपाडिहारियाणावा । पच्चप्पिणंरंरंज्जाजोगनिरोहंतउकुरुते ॥ किन्नसजोगीसिज्जइ सबधहेउत्तिजंसजोगीय । नसमेइपरमसुक सनिज्जराकारणं
 परम ॥ ३ ॥ अतएवाह-खेणं जते । तहा सजोगी सिज्जइ ॥ इत्यादि सुगमं, योगनिरोधञ्च कुर्वन् प्रथमं मनोयोग निरुणाद्धि तच्च पर्याप्तमात्रसञ्जि
 पञ्चेन्द्रियस्य प्रथमसमये यावन्ति मनोद्रव्याणि यावन्मात्रञ्च तच्चापारः तस्मादसख्येयगुणाहीन मनोयोगं प्रतिसमय निरुंधानो ऽसख्येयैः समयैः
 साकल्येन निरुणाद्धि उक्तञ्च-पज्जत्तमेत्तसंन स्सजत्तियाइंजहन्नजोगिरस ॥ होंत्तमणोदवाइ तवावारोयजम्मत्तो ॥ तदसखगुणाविहीणं समए समए
 निरुज्जमाणासो ॥ सव्वानिरोह जोगीकरेइ सखेज्जसमएहिं ॥ एतदेवाह-खेण जते इत्यादि ॥ सो धिरुतक्केवली योगनिरोध चिकीर्षन् पूर्वमेव सञ्जिनः
 पर्याप्तस्य जघन्ययोगिनः सत्तस्य मनोयोगस्येति गम्यते ऽवस्तात् असख्येयगुणपरिहीनं समये २ निरुंधानो सख्येयैः समयैः साकल्येनति गम्यते,
 प्रथमं मनोयोग निरुणाद्धि ॥ तत्तो नतर चणमित्यादि ॥ तस्मान्मनोयोगनिरुन्वा दनन्तर एव ज्ञातो वाक्य णमिति वाक्यालङ्कारे, द्वीन्द्रियस्य पर्या

तहा सजोगी सिज्जइ जाव झंतं करंति ? गोयमा ! नो डण्ठे समठे । सेणं पुब्बमेव सन्निस्स पंचिंदि
 यस्स पज्जत्तयस्स जहन्नजोगिरस्स हिंठा असंखिजगुणपरिहीणं पढमं मणजोगं निरुंजइ ततो झणंतरं

थ भदन्त । स योगी चिच्छति बुध्यते-यावदन्तं कुर्यात् ? गौतम । नायमर्थः समर्थः । स पूर्वमेव सञ्जिनः पञ्चेन्द्रियस्य पर्याप्तकस्य जघन्ययोगि

अंतं करेति । संधारो तृणादि जिहां थौ आब्योक्ते तिहां पाछां आवै तं भगवन् स्वामी तिम सयोगी सीभं जालगै अंतकरै । गोयमा णो तिण्ठे समठे से
 ण पुब्बमेव सन्निस्स पचेन्द्रियपज्जत्तस्स । गौतम नहो ए अर्थं समर्थं ते पूर्वमन्नीया पंचेन्द्रिय पर्याप्तमात्रनै । जहन्नजोगिरस्सहिंठा असंखिजगुणपरिहीण
 पढम मणजोगं निरुं भति । जघन्य योगरहेवली मनोद्रव्य व्यापारथकी असख्यातगुणहीन प्रथम मनयोग प्रतिं कंधै । ततो अणंतर चणं वेदंन्द्रियस्स
 पज्जत्तगस्स जहन्न जोगस्सहिंठा । तिवारे पछै वचन योग लगता किम वेद्विय पर्याप्ताने समय पहिले जेतला वचन योगना व्यापारथी । असंखिजगुण

प्रत्येक जघन्ययोगिनः सत्त्वस्य वाग्योगस्येति गम्यते ऽधस्तात् वाग्योगं संख्येयगुणपरिहीनं समये समये निरुज्जमानो ऽसंख्येयैः समयैः साकल्येने
ति गम्यते द्वितीयं वाग्योगं निरुज्जमानं आह्वयं ज्ञाप्यन्तार-पञ्चतमिति बिंदियं जहन्मज्जजोगपञ्चमसुते ॥ तदसंख्येयगुणविहीणं समये २ निरुज्जतो ॥
सर्वजोगोरोहं ससाध्वं हि कुण्डसमस्य ॥ ततो वाग्योगादन्तरं च प्राग्वत् सूक्ष्मस्य पनकजीवस्या पर्याप्तकस्य
प्रथमसमयोत्पन्नस्येति भावार्थः, जघन्ययोगिनः सर्वोत्पत्तीयं पनकजीवस्य य. काययोग स्तस्याधस्तात् असंख्येयगुणहीन काययोग समये समये
निरुज्जन् असंख्येयैः समयैः समस्तमपीति गम्यते, तृतीय काययोगं निरुज्जमानं तच्च काययोग निरुज्जमानः सूक्ष्मक्रियमप्रातिपातिध्यान सचिरोहति
तत्सामर्थ्याच्च वदनीदरादि विवरपूरणेन सज्जितदेहत्रिभागवर्तिप्रदेशो जवति तथाचाह ज. पञ्चत-तत्तीयगुणमपयगस्य पठमपयवयवस्य ॥ ८०
किरजहन्मज्जजोगो तदसंख्येयगुणहीनमेकैके ॥ समएनिरुज्जमानो देहतिजागं च गुणतो ॥ रुनइसकायजागं संख्येयं हि च समस्य ॥ काययोगनिरोध
कालान्तरं चरमे अन्तर्मुहूर्तवेदनीयादित्रयस्य प्रत्येक स्थितिसर्वापवर्तनया ऽपवर्त्या योग्यवस्थासमान क्रियते गुणश्रेणिकमविरचितप्रदेशा स्तद्य

सुक्ष्मपणगजीवस्य अपञ्चतगस्य जहन्मज्जजोगिस्स हेठा अपसंख्येयगुणपरिहीण तच्च कायजोगं निरुज्जइ सेणं
एणं उवाएणं पठमं मणजोगं निरुज्जइ २ त्वा वडजोग निरुज्जइ २ त्वा कायजोगं निरुज्जइ २ त्वा जोगनि

नोऽधस्तादसंख्येयगुणपरिहीनमग्रमं मनोयोगं निरुज्जइ । ततो नन्तरं च द्वीन्द्रियस्य पर्याप्तकस्य जघन्ययोगिनोऽधस्तादसंख्येयगुणपरिहीनं द्वि
तीयं वाग्योगं निरुज्जइ । ततो नन्तरं सूक्ष्मपनकजीवस्यापर्याप्तकस्य जघन्ययोगिनो अधस्तादसंख्येयगुणपरिहीनं तृतीय काययोग निरुज्जइ । स

पारत्रीयं टोस वःजोग निरुज्जइ असंख्यातागुणहीन, समय २ रुधता असंख्यात समग्रकरी वचन योग रुधं दूता वचन योग रुधे । ततो अग्रत
र चयं सुद्धस्य पणगजीवस्य । लगतो हीज तिवार पछी काययोग रुधता ते निम रुद्धपनक जीव । अपञ्चतगस्य जहन्मज्जजोगस्य निष्ठा । अपर्या
प्ता प्रथम समय जघन्य योगो सर्वोत्पत्तीयं जा काययोग के तेहवकी । असंख्येयगुणपरिहीणं तच्च कायजोगं निरुज्जइ । असंख्येयगुण हीन समय

था-प्रमथस्थितौ स्तोकाः प्रदेशा द्वितीयस्यां स्थितौ ततो ऽसंख्येयगुणा स्तृणीयस्यां ततो प्यसंख्येयगुणा एवं तावद्वाच्यं यावच्चरमा स्थितिः
 एताः प्रथमसमयगृहीतदलिकनिवर्तिता गुणश्रेणय एव प्रतिसमयगृहीतदलिकनिवर्तिता कगत्रयस्य प्रत्येकमसंख्येया द्रष्टव्याः , अन्तर्मुहूर्तस
 मयाना मसंख्यातत्वात् । आयुष स्थिति यथाबद्धेवावतिष्ठते साच गुणश्रोतकमदालकरचना स्थापनापेय * अथञ्च सर्वोपि मनोयोगादिनिरोधो
 मन्दमतिमुखावबोधार्थमाचार्येण सुरदृष्ट्या प्रतिपादितो यदि पुनः सूक्ष्मदृष्ट्या तत्स्वरूपजिज्ञासा जवति तदा पञ्चसङ्ग्रहटीका निजालनीया त-
 स्या मतिनिपुण म्रपञ्चेन तस्या जिधाना दिह तच्च ग्रन्थगौरवजया कास्माजि रजहितः ॥ सखमित्यादि ॥ सो धिक्कतकेवली शमिति पूर्ववत् '
 यतेन नक्तरोदितेनो पायप्रकारेण शेषं सुगमं याव दयोगितां ॥ पाउण्ड ॥ प्राप्नोति अयोगिता प्राप्नन्निमुखो जवतीति ज्ञावार्थः , अयोगिता ञ्च
 प्राप्य अयोगिताप्राप्नन्निमुखो जूत्वा ॥ ईसिति ॥ स्तोके कालं शीलेशी प्रतिपद्यत इति सम्बन्धः , क्रियता कालेन विस्मिता मित्यत आह-ह्रस्वपञ्चा
 करोच्चारणादुया किमुक्त भवति नातिदुतं नातिविलम्बित किन्तु मध्यमेन प्रक रेण यावता काले कजगनमडत्येवं रूपाणि पञ्चाक्षराणि उच्चायन्ते

रोहं करेइ जोगनिरोहं करेत्ता ञ्जजोगतं पाउणइ ञ्जजोगतं पाउणित्ता ईसिं ह्रस्वपञ्चस्वरुच्चारणहाए

यतेनोपायेन प्रथमं मनोयोगं निरुणद्धि निरुह्य वाग्योगं निरुणद्धि निरुह्य काययोगं निरुणद्धि निरुह्य योगनिरोधं करोति योगनिरोध क
 त्वाऽयोगितां प्राप्नोति अयोगितां प्राप्यषत् पञ्चह्रस्वाक्षरोच्चारणादुया मसंख्येयसामयिकामान्तर्मुहूर्तकां शीलेशी प्रतिपद्यते , पूर्ववर्धितगु

कंधते असंख्यात समय काययोग कंधते इम जौजो काययोग कंधे । सेयं एतेष श्रीवाण्यं पठम मणजोगं निरु भति मणयोगं निरु भित्ता । ते एषे
 उपायेकरो पहिलो मनयोग नि र्ध । मणयोग निरु भित्ता वइजोग निरु भति २ त्ता । मनयोग कंधोने वचन योग कंधे वचन योग कंधोने । का
 यजोग निरु भति २ त्ता जोगनिराहं करेति २ त्ता । काययोग कंधे काययोग कंधोने कंधकरो योगनो निरोधकरे कंधवो करीने । अजोगत पा
 उणति २ त्ता ई सिं । अयोगी पणो पामवान सांइमोथाये अयोगी पणो पणामीने थोडांसां काल । ह्रस्व पञ्चस्वरुच्चारणहाए । ५ अचर ह्रस्व उच्चारण

तावता कालेन विशिष्टमिति, एतावान् कालः किं समयप्रमाणमिति निरूपणार्थमाह-असंख्येयसामायिका असंख्येयसमयप्रमाणां तच्च जघन्यतो
 प्यन्तर्मुहूर्तप्रमाणं ततः स्यात्प्यन्तर्मुहूर्तप्रमाणेति व्यापनायाह-आन्तर्मुहूर्तप्रमाणं ज्ञेयमिति ज्ञानं चारित्र्यं तच्च निश्चयतः सर्वसंवररूपं तद्वाच्यं
 तस्यैव सर्वोत्तमत्वात् तस्येश ज्ञेयः तस्य या वस्था सा ज्ञेयशी तां प्रतिपद्यते, तदानीं च ध्यानं ध्यायति ध्यवच्छिन्नक्रिय मप्रतिपाति उक्तञ्च
 -सीलसमीक्षां निश्चययुक्तसंवरसोय । तस्सेतोसेलेसी सेलेसीहोयतदवस्था ॥ १ ॥ हस्तसंवरराजमङ्गलं यज्जेशकालेणचचनन्ति । अञ्चइसेलेसिगतो
 तत्तियसित्ततुंमाल ॥ तथुरोहारताव ज्ञायइसुहुमकिरियानियह । सोविच्छिन्नकिरियमप्याडं वाईसेलेसिकालमि ॥ नकेवल ज्ञेयशी प्रतिपद्यते
 पूर्वचित्तगुणश्रेणीक च वेदनीयादिकं कर्म अनुजवितुमिति शेषः, प्रतिपद्यते च तत्पूर्वं काययोगनिरोधगते चरमे अंतर्मुहूर्तं रचिता गुणश्रेणयः
 प्राग् निर्दिष्टस्वरूपा यस्य तत्तथा ततः किं कुरोतीत्याह-तीसेसेलेसिअद्वाए इत्यादि ॥ तस्या ज्ञेयद्वयायां वर्तमानो असंख्येयाजि गुणश्रेणीजिः
 पूर्वनिर्वर्तिताजि प्रापिता ये कर्मत्रयस्य पृथक् प्रतिसमयसंख्येया कर्मस्कन्धा स्तान् क्षपयन् विपाकतः प्रदेक्षलो वा वेदनेन निजंरयन् चरमे
 समये वेदनीयमायुर्नामगोत्रमित्येतान् चतुरः कर्माज्ञान् कर्मक्षेदान् युगपत् क्षपयति युगपच्च क्षपयित्वा ततोन्तरसमये औदारिकतैजसकार्मण
 रूपाणि त्रीणि शरीराणि ॥ सद्वाहिं विप्पजह्नाहिं इति ॥ सर्वैर्विप्रहीनैः सूत्रे स्तीत्व प्राकृतत्वात् विप्रजहोति किमुक्त भवति यथा प्राक् दे

असंख्येयसमयं अंतोमुहूर्तियं सेलेसिं पडिवज्जइ पुव्वइयगुणसेढोयं चणं कम्मं तीसे सेलेसिमद्वाए अस्सं

शश्रेणीकं च कर्म तस्यां ज्ञेयद्वयायां असंख्येयाकर्मस्कन्धान् क्षपयति क्षपयित्वा वेदनीयायुर्नामगोत्रमित्येतान्चतुरः कर्माज्ञान् युगपत् क्षपय

काल ज ण न ड म जचरता जेतनो काल थाय एतले विषयण भाव हुवै । असंखिज्जसमइय अंतोमुहूर्तिय सेलेसिं पडिवज्जइ । तथा एतले असंख्यात
 समयनो अंतोमुहूर्तमान सेलेसी पणै पडिवज्जै । पुव्वइयगुणसेढोय चणं कम्म तोस सेलमिमद्वाए । पूर्वचित्त वेदनीयादिककर्म गुणश्रेणि अनुभवे
 पूर्वं काययोग रुध केहले लेशे थाज्जते लेशे १६ साले खासे लेशोकाज हुवे ते वली अवस्था । असंखिज्जाहि गुणसेढोहि असंखिल्ले कम्मखंवे वय त ख

ज्ञात सत्यक्तव्यान् तथा न त्यजति किन्तु सर्वे प्रकारैः परित्यजतीति उक्तम्-उरालियाध्वं चयाध्वं सद्याहं विष्पजहन्नाहं जं जगियं निस्खेवं तद्वा न जहा देसद्याएण सोपुव ॥ परित्यज्यय तस्मिन्नाव समये कीदृशव्यधिमोक्षलक्षणतद्वाकारिसमृत्यन्यजावविशेषा दखण्डफनामिव जगवानपि कलंसमृत्यविसाक्षलक्षणसत्कारिसमृत्यन्यजावविशेषा दुर्ध्वं लोकान्ते गत्वेति सम्बन्ध उक्तम्-एरंडाडफलजह वधच्छेदेरियंदुहंजाति ॥ तहकम्मबंधपाच्छेदखेरितोजातिसिद्धोवि ॥ कथं गच्छत्यत आह-अविग्रहेण विग्रहस्या जावो विग्रह स्तेन एकेन सनयेन स्पृशन् समयान्तरप्रदेशान्तरास्पृशनेनेत्यर्थं, ऋजुश्रेणि च प्रतिपन्न एतदुक्तं भवति यावच्चाकाशप्रदेशेष्विहावगाह स्तावन्तमव प्रदेशा नूदं सृजुश्रेण्या वगाहनानी विवर्द्धिताञ्च समयादन्यत् समयान्तरं स्पृशन् गत्वा तथावोक्तमावश्यकचूर्णो-जत्तिम् जीवो वगाढो तावइयाए उगाहणाए उज्जुग गच्छड नव किंचिदय च समयं न फु

खेज्जाहिं गुणसेढीहिं असंखेज्जे कम्मखंधे खवयति २ ता वेदगिज्जाउयनामगोए डञ्जेते चत्तारि कम्मंसे जुगवं खवेड २ ता उरालियतेयाकम्माडं सद्याहिं विष्पजहन्नाहिं विष्पजहयड २ ता उज्जुसेढीपडिवन्ने अफुसमाणगती एगसमएणं अविग्रहेणं उहं गत्ता सागारोवउत्ते सिज्जड वुज्जड तेणं तस्य सिद्धा जवन्ति

ति क्षपयित्वौदारिकतेजःकामणानि सर्वे विप्रहीनै विप्रजहति विप्रजह्य ऋजुश्रेणिप्रतिपन्नोऽस्पृशद्गत्या एकसमयेनाविग्रहेणोर्द्ध्वं गत्वा सा कारोपयोगयुक्तः सिध्यति बुध्यते, ते तत्र सिद्धा भवन्ति अशरीरा जीवधना दर्शनज्ञानोपयुक्ता निष्ठितार्था नीरजसो निरेजना विवर्द्धिता

वेद त घगा असख्याती गुणश्रेणीकरी असख्याताकर्म खव वर्तते खपायता घजा । वेदगिज्जाउयनामगोए इच्छेते चत्तारि कम्मं जगवं खवेति २ ता वेदनी १ आद्य, २ नाम ३ गोत्र ४ ए आदि ४ कर्म ते युगपत् समकालं खपावै खपावीने । उरालियतेयकम्माडं सद्याहिं विष्पजहन्नाहिं । तिवरपच्छे औदारिक तेजस कामेण एहवा सघजा पूर्वना मेव्या प्रदेशे छांडी । विष्पजहत्ता उज्जुसेढीए प डवणा । तिम नवल प्रतारे छांडीने किन जाय ते कहंछे ऋजुश्रेणि पडिवजे एरंड फलवत् । अफुसमाणगतीए एगसमएणं अविग्रहेण उच्छ्रित गत्ता । अफुसमाणगति १ समय करी विग्रहगति रचित

सः इति प्राप्यकारोप्याह-रिवसेढिंपक्रिवन्तो सनयपयसंतरेग्रफुलमाको ॥ मगसमगसिज्जः इति इह सागारीवउत्तोसी ॥ इत्यमूढं गत्वा कि
मित्याह-साकारोपयोगोपयुक्तं सन् सिद्ध्यति निमित्तार्थं जवति सर्वोक्तं तदधमः साकारोपयोगयुक्तस्य उपजायन्ते नानाकारोपयुक्तस्य सिद्धि रप्ये
प्या सर्वलब्ध्यामिलविधिरिति साकारोपयोगोपयुक्तस्योपजायत ग्राह्य-सत्त्वालेलद्दोले जसागारीपलेगलाजाले ॥ तेणेनसिद्धिलक्ष्मी उपपन्नइतदुवच
तस्स ॥ तदनन्तरं न्तु क्रमेशोपयोगप्रवृत्ति स्तदेव केवली यथा सिद्धो जवति तथा प्रतिपादितं इदानीं सिद्धा यथास्वरूपा स्तत्रावतिष्ठन्ते तथा
प्रतिपादयति-तेषां तस्य सिद्धा जवंतीत्यादि ॥ अनन्तरोक्तक्रमसम्भूता अस्मिन् वाक्यालङ्कारे तत्र लोकान्तेपि सिद्धा जवन्ति अशरीरा श्रीदारि
कादिशरीरविप्रमुक्ता स्तेषां सिद्धत्वप्रथमसमये एव सर्वात्मना त्यक्तत्वात् जीवधना निचितीभूतजीवप्रदेशरूपा सूक्ष्मक्रियाप्रतिपत्तिकाले एव त

अशरीरा जीवधना दंसणनाणोवउत्ता णिष्ठियठा णीरया णिरेयणा वित्तिमिरा विसुद्धा सासयमणागयद्धं
कालं चिच्छन्ति । से केणष्ठेणं जन्ते ! एवं बुद्धं-तेणं तस्य सिद्धा जवन्ति अशरीरा जीवधना दंसणनाणोव
उत्ता णिष्ठियठा णीरया णिरेयणा वित्तिमिरा विसुद्धा सासयमणागयद्धं कालं चिच्छन्ति ? गोयमा ! से

विशुद्धाः शास्वतमनागताद्वां कालं तिष्ठन्ति । अथ केनार्थेन जदन्त । एवमुच्यते-ते तत्र सिद्धा जवन्ति अशरीरा जीवधना दर्शनज्ञानोपयुक्ता
निष्ठितार्था नीरजसो निरेजना वित्तिमिरा विशुद्धाः शास्वतमनागताद्वां कालं तिष्ठन्ति ? गौतम । अथ यथानाम् बीजानामग्निदग्धानां

जवोगति प्राप्तं हुवे । सागारीवउत्ते सिज्जति तस्य सिद्धो जवति । साकारोपयोग सज्जित सौम्ये तिज्जा सिद्धं हुवे । सेणं तस्य सिद्धा भवन्ति । ते तिज्जां सिप
किम रज्जा छे । अशरीरा जीवधना दंसणनाणोवउत्ता णिष्ठियठा णीरया णिरेयणा वित्तिमिरा । सिद्धकेहवा छे श्रीदारिकादि रहित निवर्त्ती भूत जीव छे
दर्शनज्ञान युक्त छे स्वभाव थो दूरकोधा संसार मनोरथ नाशक कर्म बधन अभाव । विसृज्य सासयमणागयद्धं कालं चिच्छन्ति । शुद्धं निर्मल शास्वत
अनागत काल जग्गे शास्वत काल रहे छे । सेकेणष्ठेणं भते ए० तेषां तस्य सिद्धा भवन्ति । ते स्यामाटे भगवन् इमं कथे ते तिज्जां सिद्धं हुवे । अशरीरा जीव

रसामर्थ्यतो वदनोदरादिविवराणामापुरितत्वात् ; दर्शनज्ञानोपयुक्ता जीवस्वाभावात् निष्टितार्थाः कृतकृत्यत्वात् ; नीरजसो घष्यमानकर्माभावात् , निरेजनाः पङ्कक्रियानिमित्तविरहात् वितिमिराः कर्मतिमिरयासनापगमात् , विशुद्धा स्त्रिविधसम्यग्दर्शनादिमार्गप्रतिपत्त्या अत्यन्तशुद्धीभूतत्वात् चेत्थं भूता स्तत्रागता स्तिष्ठन्ति शाश्वतं यथाजघरथेव मनागता जाविनी अद्वा समयो यत्र सो नागताद् स्तं कालं यावत् अत्रैव मन्दमतिविवोधाया क्षेपपरिहारावाह-सेकेण्ठेणं ज्ञते इत्यादि ॥ सुगमं नवरं ॥ कस्मवीयसुप्ति ॥ कस्मरूपाणि बीजानि जन्मनः कारणानि कस्मवीजानि तेषु दग्धेषु निर्मूलकापङ्कपितेषु पुनरपि भूयो जन्मन उत्पत्तिर्नैजवति कार्यासम्भवा दथ तान्येव कर्माणि भूयः कस्मा न जयन्ति सध्यते-रागादीनामज्ञावात् , रागादयोह्यायुः प्रचृतीनां कर्मणां कारणं न च तं तेषां सन्ति प्रागेव बीजमोहावस्थायां क्षीणत्वात् न च तेषां क्षीणा अपि भूयः प्रादुः

जहा नामए बीयाणं अग्निदह्माणं पुणरपि अंकुरप्पत्ती न जवइ एवामेव सिद्धाणवि कस्मवीएसु दहेसु पुणरपि जम्मुप्पत्ती न जवइ से तेण्ठेणं गोयमा ! एवं बुद्ध-तेणं तस्य सिद्धा जवन्ति असरीरा जीवघणा दंसणणाणोवउत्ता णिष्ठियठा नीरया निरेयणा वितिमिरा विसुद्धा सासयमणागयद्धं कालं चिठ्ठन्ति ।

पुनरपि अद्दुरोत्पत्तिर्न भवति एवमेव सिद्धानामपि कस्मवीजेषु दग्धेषु पुनरपि जन्मोत्पत्तिर्न भवति तत्तेनार्थेन गीतम् । एवमुच्यते-ते सत्र सिद्धा जवन्ति अशरीरा जीवघना दर्शनज्ञानोपयुक्ता निष्टितार्था नीरजसो निरेजना वितिमिरा विशुद्धाः शास्वतमनागताद्वा कालं तिष्ठन्ति घणा दंसणणाणोवउत्ता । औदारिकादि रहितजीव सर्वं प्रदेशे करो केवल दर्शनं केवलज्ञान सहित है स्वभावे । निष्ठियठा नीरया निरेया वितिमिरा निठायी है संसारकार्यं अर्थ नीरज नीरेजनो पांच क्रिया निमित्ते रहित करो । विसुद्धा सासयमणागयद्धं कालं चिठ्ठति । निर्मूल है शास्वता है अनजतकाल वर्तमानकाल रहे है हिवडां । गोयमा सेजहा णानए बीयाण अग्निदह्माणं पुणरपि । गीतम् ते जिम नामदृष्टान्ते बीज अग्निकरी बलया वलो पिण । अंकुरप्पत्तीभवति एवामेवसिद्धाणं कस्मवीएसुदह्हेसुपुणरपि । अंकुरा जपजे नही इइहीज सिधने कस्मरूप बीजनै दग्धबलयां धकां फेर

प्राप्ति सहकारिकारणाभावात्, रागादौ न संसृत्पत्तौ परिणामकारणमात्मासहकारिकारणं रागादिवेदनीयकर्म नचोपायकारणजन्यं कार्यं संकतर
 स्याज्जावे ज्ञप्ति अन्यथा तस्याकारणत्वप्रसङ्गात्, नच सिद्धान्तं रागादिवेदनीयं कर्मस्ति तस्य प्रागेव ब्रह्मध्यानाग्निना न-स्मीकृतत्वात्, नच
 वाच्यं सत्रापि रागस्य प्रसङ्गः तथा तदपि रागादिवेदनीयं कर्म ज्ञेयः कस्मात् न ज्ञवतीति तत्कारणस्य सत्तेजस्याभावात्, रागादिवेदनीयानां हि क
 मंशा मृतपत्तौ रागादिपरिणतिकूपं सक्तेशो ॥ ज्ञेयस्य से बधश्च दृष्टि न च रागादिवेदनीयकर्मवित्तिमुक्तस्य तय-ज्ञासक्तेशोत्यानमस्ति तत स्त
 दभावा द्वागादिवेदनीयकर्मज्ञावः तदज्ञावाच्च ज्ञेयो रागादीनामज्ञाव स्तथाच रागादीनामव पुनस्तत्पत्तिविनाया । घमसङ्गदशावुक्तं खीणायतेन
 दुःखं पुनरविसहकारिकारणाभावा । नहिहोइ सङ्गिलेसो तेहिहिवत्तस्वजीवस्व ॥ तयभावानयबधो तप्पावगस्वहोइकस्मस्व तदज्ञावे तदज्ञावो
 सङ्गद्वेनविनंउंति ॥ ततो रागादीना मज्ञावा दायुःप्रवृत्तीना कर्मणा पुनस्तत्पादाज्ञाव स्तदज्ञावाच्च न ज्ञेयो जन्मात्पत्ति रत एवोक्त मन्यत्रापि-
 दग्नेपीजोयथात्यतं प्रादुर्भवतिनाहुः । कर्मबीजोतथादग्ने नरोत्ततिजवाहुः ॥ १ ॥ उपसहारमाह-सएणठेणमित्यादि ॥ एतदेव सिद्धस्वरूपं

निश्चिन्तसहदुःखा जातिजरामरणबंधनविमुक्ता । सासयमद्यावाहं चिच्छंतिसुहीसुहंपत्ता ॥ १ ॥ इति

हि । निस्तीर्णसर्वदुःखा जातिजरामरणबन्धनविमुक्ताः । शास्वतमव्यावाय तिष्ठन्तिसुखिन सुख प्राप्ताः ॥ १ ॥

पि ॥ जन्मपत्तौ न भवति सेतेणद्वेणं गीयमा ० तेणं । जन्मउपजो न हवे ते स्यामाटे से गीतम इम कहै । तय भिषा भवति असरीरा जीवणा
 ते तिहा सिध हवे ते कहैछे थोदारिकादि ५ शरीर रहित छे विनेभू जीव गदगोरी । दमणणाणीवइता निहुपडा शौरवा । कवलज्ञान केवलदर्शन
 सहित छे स्वभावै निष्टमया कृतकृत्य पणामाटे नौरज कम बधन भवत । ॥ १ ॥ तय गि । तमरा सासयमणागयय काल चिहति । नौरज पाच कि
 यानिमित्तविरहे करी कर्म तिम रहित छे शास्वता छे अनानतजान पर्यतनग । ॥ १ ॥ तय गि । तमरा सासयमणागयय काल चिहति । नौरज पाच कि
 विमुक्ता । वलसिध कहवा छे बेया सधंदुःख पोते करिवो तहना तिहा अभाय छे साता पित । ॥ १ ॥ जाति जरा मरण बंधन मिण संकाणा छे । सासय

परममङ्गलमूतं शास्त्रस्य शिष्यप्रशिक्षादिवंशगतत्वेना व्यवच्छिन्नं भूया दित्यन्तमङ्गलत्वेनोपसंहारव्याजत आह-निष्क्रान्तेत्यादि ॥ निस्तीर्णं सर्वदुःखं ये स्ते तथा सकलसांसारिकदुःखपारगता इत्यर्थः कुत इत्याह जातिजरामरणवन्धनविमुक्ता. जातिश्च जराच मरणञ्च बन्धनानि च ज्ञानावरणीयादीनि कर्माणि ते विमुक्ता अत्रहेतौ प्रथमा यतो जातिजरामरणवन्धनविमुक्ता स्ततो निस्तीर्णं सर्वदुःखा स्ते इत्यज्ञूताः परमस्वार्थ्यारूपं शाश्वतं शश्वद्भावि अव्याबाधं व्याबाधारहितं रागादयोहि न तद्वाधितु अभविष्यन्ते न च तेषां सन्तीत्यनन्तरमेव ज्ञावितं सुखं प्राप्ता अतएव सुखिनः सन्त स्तिष्ठन्ति । नमतनयजङ्गकलितं प्रमाणबहुलविशुद्धसद्बोध । जिनवचनमन्यतीर्थं कुमननिरासैकदुर्ललितं ॥ जयतिहरिजद्रसूरि पीकाकृद्विवृतविषम ज्ञावायः । यद्वचनवशादहमपि जातोलेज्ञेनविद्वत्तत्करः ॥ कृत्वाप्रज्ञापनाटीका गुण्यं यदवापमलगिरिरनघं । तेनसमस्तोपिजनो लज्जताज्जिनवचनसद्बोधं ॥ १ ॥ इतिश्री मलयगिरिविरचितायां प्रज्ञापनाटीकायां षट्त्रिंशत्तम पदं समाप्तम् ॥ समर्थिता प्रज्ञापनाटीका ॥ ग्रंथाग्रं १६००० ॥

पञ्चवणाए जगवईए समुघायपदं लह्मीसत्तिमं सम्मत्त ॥ सम्मत्ता पञ्चवणा जगवई सुत्तं चउत्थमुवंगं ॥

श्रोवर्द्धमाननाथस्य गौतमः प्रथमोजनि । गणचृद्देशपाधर्मी योवासूक्तोव्यवस्थितः ॥ १ ॥

ततश्चबहवोजाता आनुपूर्व्यामहर्षयः । ज्ञप्तिदूक्चरणाः साक्षा लोकेकहितकाङ्क्षिणः ॥ २ ॥

मत्वाग्वाहं चिह्नि सुहो सुहृत्ता । ते सिद्ध वत्कृष्ट स्तम्भभूत शास्त्रना बाधा रहित पीडा ते रागद्वेष पराभव नहौ संखीक्रे सिद्ध अत्यंत सुखप्रति पा स्या क्रे । पञ्चवणाए भगवद्वेण समस्य यनाम पयं सम्मत्त ॥ ३६ ॥ इतिश्री प्रज्ञापना चतुर्थोऽङ्कः ॥ ४ ॥
 श्रोपूज्याचार्य भट्टारक लक्ष्मीचन्द्रसूरि विजयराज्ये सवत १८७६ वर्षे ि भाद्रपदशुक्ल द्वादश्या बुधे श्रोपूज्याचार्य कल्याणसूरि तच्छिश्य महर्षिरायसिंहजी त० पूज्यम० खेतसीजी त० म० देवीचन्द्रजी त० म० तजसीजी त० म० मङ्गदचन्द्रजी त० म० आनन्दचन्द्रजी शिष्य पूज्यमहर्षि परमानन्दजी कृतं लिखितञ्च इति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

३१

(ततश्च) मुक्तायुक्तविचारचन्द्रयज्ञःश्वेतीकताशान्तरे मच्छाधारपरायणेषुविजितलोघेषुसत्कान्तिषु ।
कार्येषामविचार्यपथ्यवचनज्ञानहुणामोधिषु तदंशेसुतचन्द्रसूरिपुमहत्प्राज्ञेपुराजस्वयम् ॥ ३ ॥
आशीद्राजपुराधिपमज्जतिजिर्मूर्धे सुसन्मानितो जिह्नुःश्रीनगराजउद्यतयज्ञाविद्यावतामग्रणीः ।
तच्छिष्योरधुनायउत्कटमतिःसत्यप्रतिष्ठःकवि स्तच्छिष्योरामचन्द्रःप्रवचनगुरुःसत्कीर्तिविद्यावरः ॥ ४ ॥
तच्छिष्योराहिनातक-चन्द्रेणामरगिरारुणोऽनुवाद्यम् । अगमद्राम्यहादुर चनपतिसिंहाग्रहात्पूतिम् ॥ ५ ॥

इतिश्रीमदुपाध्यायरामचन्द्रगणि शिष्य नानकचन्द्रविरचिते मन्नापना चतुर्थोपाङ्गानुवादे षट् त्रिंशत्तमं पदं समाप्तम् ॥

३६

॥

मुद्रासहस्रकिरणै र्ग्रन्थानुपलब्धितिमिरसंहारी ।
पुस्तककमलविकासी द्युनिशंजैनप्रभाकरोजयतु ॥

